E. J. Senkler

Edm. John Senkler
Caius Coll.
Camb.

D. JUNII

JUVENALIS

ET

A. PERSII FLACCI

SATIRÆ

INTERPRETATIONE AC NOTIS

ILLUSTRAVIT

LUDOVICUS PRATEUS

[i.e. Louis Desprez]

RHETORICÆ PROFESSOR EMERITUS

JUSSU

CHRISTIANISSIMI REGIS

IN USUM

SERENISSIMI DELPHINI

LONDINI

IMPENSIS F. C. & J. RIVINGTON, G. LOWNDES, J. NUNN, G. WILKIE, SCATCHERD & LETTERMAN, J. CUTHELL, G. GINGER, LAW & WHITAKER, LONGMAN, HURST, REES, ORME & BROWN, J. RICHARDSON, CADELL & DAVIES, E. WILLIAMS, J. M. RICHARDSON, LACKINGTON, ALLEN & SOCIORUM, BALDWIN, CRADOCK & JOY, J. MAWMAN, R. SCHOLEY, SHERWOOD, NEELY & JONES, J. OTRIDGE, WALKER & EDWARDS, necnon SIMPKIN & MARSHALL

1817.

Typis J. Compton Middle Street
Cloth Fair

SERENISSIMO

DELPHINO.

NEC Satyricos evolvisse pigeat Te, SERENISSIME PRINCEPS. *Quo ampliùs tùm domesticis exemplis, tum indole propriâ ad omne bonum institutus es; hoc magis delectabit Romanorum vitia, quæ & nostra sunt, videre passim damnata: virtutem verò ubique amabilem, ubique laudatam. Fortè etiam placebit diversum conferre utriusque viri stylum & ingenium eidem tamen Satiræ nihilo seciùs operatum. Facundum hinc Poëtam, ut acriter, sic & disertè, scelus proscribentem non sine voluptate comparabis cum morosa illa, stricta, falsa dicacitate Persii, severam Stoïcorum disciplinam strenuè venditantis. Apud hunc certè præclara tot sapientiæ oracula non aspernabere. Apud illum verò quàm multa occurrent, jucundèque leges, felicibus hisce temporibus accommodata! Hæc imprimis LUDOVICI magnitudinem exhibebunt:*

Et spes & ratio studiorum in Cæsare tantùm,
Solus enim tristes hac tempestate Camœnas
Respexit.——

Item ista;

Spes vitæ cum Sole redit.

At cùm nata auspicatissimè Tibi dicam, an Regno proles adoleverit; ei profectò gaudebis occentare:

Nobilitas sola est atque unica virtus.

Hoc sanè potissimùm novit Borbonius Sanguis: hoc à Majoribus accepisti; hoc præstas ipse non degener: hoc posteris exemplum stimulus atque incentivum à Te relinquetur. Perge, SERENISSIME PRINCEPS, *virtutes quasque summas complecti, hasque doctrinâ & sapientiâ decorare; hoc est cum LUDOVICO MAGNO magnitudine certare. Quæ quidem dum generosè moliris, nos interim ad exterarum gentium invidiam, ævi nostri Francicique Imperii felicitate potiemur; in quo videlicet Reges adeò studiosè philosophantur, adeò sapienter dominantur.*

PRÆFATIO.

MECUM ipse luctatus sum aliquandiu, priusquàm injuncto mihi penso & labori manum admoverem. Hinc scribendi cacoëthes bilem, illinc repetita crambe stomachum ciebat. Quid enim post lucubrationes tot virorum doctissimorum, ego rursùm? Actum agam, an nova commentus, & quasi vitans humum, nubes atque inania captabo? Sic ego memet initio ab opera deterrebam. At cùm cœpi rem moliri, tum sensi & intellexi quàm sapienti consilio ducerentur ii qui, jubebant opus urgebantque. Nôrunt omnes qui, quales, & quanti sunt illi; MONTAUSERIUS DUX, ac Præsul BOSSUETIUS olim Condomensis, jam verò Meldensis Episcopus; necnon eruditissimus Abbas HUETIUS, formandis SERENISSIMI DELPHINI moribus, regendisque studiis à LUDOVICO MAGNO præpositi. Tantis itaque Viris, Lector, acceptum refer, quod facilis deinceps cuivis pateat aditus ad capiendum sensum ac mentem Poëtarum alioquin abstrusorum. Nam interpretatio quidem aperta est, quæ dum strictæ orationis nexus & ambages solvit, omnem certè caliginem

discutit. Quod si quid involutum intricatumve superest, in promptu sunt Annotationes tùm accuratæ, tùm strictæ. Non dixi temerè. Accuratas vocavi, quæ nihil intactum aut difficile relinquunt, ubicunque nodus vindice dignus inciderit: Strictas autem, quæ superfluum admittunt nihil. Quoties verò Interpretes melioris etiam notæ (pace dicam illorum) boni dormitant? Sæpè vel obscura transvolant quædam; vel in re satis comperta verbosiùs immorantur, dicam & exspatiantur; atque erudita nimis multa congerunt, ad rem licèt haud omninò pertinentia. Aliàs Auctoris posthabent ac transiliunt germanum planè sensum; quoniam genuina interpretandi ratio & simplex nòn satisfacit eorum ingenio semper alta, passim & ardua rimanti. Nonnunquam æmulos carpendi, vellicandi, superandi cupido facit eos prorsùs instituti ac propositi immemores, ut nihil pensi habeant, modò suam ostentent eruditionem, pariter ac ambitionis & gloriæ vanum lucellum.

Cæterùm ne quæso, Lector, imitere nonnullos minùs sobriè sapientes, qui nisi integrum, ut aiunt, Auctorem habeant, vel sordibus putidum ac fœtentem, nihil se habere dicunt. O mores! Scilicet pudor tanti est? At nos ex Oraculi cœlestis ac Divini monitu, atque ex Sapientum, quos honoris causâ nominavi, Virorum præcepto ac mandato, in Interpretatione ac Annotationibus pretiosum à vili secrevimus, obscœna de medio expunximus. Et certè

numquid valdè mundi esse possint, quos adeò juvat immunda contrectare ultrò, & in omnem partem versare? Ne illi auscultent mihi: at audiant literarum decus ac lumen Jul. Scaligerum Poët. lib. 3, cap. 98. ita scribentem:

Fœditates nemo bonus nominare debet, nedum ut literis mandet. Quid enim cogitet adolescens, qui certarum ignarus obscœnitatum, audiat verba aut vocabula tam nefanda? Quàm monstroso sunt ingenio ii, qui ea scriptis suis audent inserere? Malo igitur non reprehendere vitia detestanda, quàm in execranda oratione mereri reprehensionem. —— —— —— —— —— *Quid enim tetrius quibusdam Versibus Juvenalis, propter quorum insolentiam, vel jusserim vel optârim toto opere abstinere virum probum?* —— —— —— —— *Sunt verò inculpata quædam argumenta, in quibus hoc poëmatis genere oblectare possis etiam casta ingenia.*

Hæc ille, ut cætera quidem omnia, egregiè. Quibus ex animo nos morem gessimus, ut per tot insignia morum documenta, quæ passim apud Juvenalem & Persium occurrunt, ire quisque deinceps queat inoffenso pede ac mente. His fruere diu, Lector: ac si quid fortè nos errâsse, ut ferè sit, animadvertis; statim recordare, sub cœlo nihil esse ex omni parte beatum. Vale. At, at; subsiste paulisper, atque de Satyricis & Satira pauca saltem accipe, è Quintiliano lib. 10. cap. 1.

Satira quidem tota nostra est, inquit; *in qua primus insignem laudem adeptus est Lucilius, qui quosdam ita deditos sibi adhuc habet amatores, ut eum non ejusdem modò operis auctoribus, sed omnibus Poëtis præferre non dubitent. Ego quantum ab illis tantum ab Horatio dissentio, qui Lucilium fluere lutulentum, & esse aliquid quod tollere possis, putat. Nam eruditio in eo mira, & libertas, atque inde acerbitas & abundè salis. Multò est tersior ac purus magis Horatius, & ad notandos mores præcipuus. Multum & veræ gloriæ quamvis uno libro Persius meruit. Sunt clari hodie quoque, qui & olim nominabuntur.*

Hac postremâ sententiâ Juvenalem designari, laudarique, alibi diximus. Sed & si vacat, & lubet, iterùm è Jul. Scaligero Poëtices lib. 1. cap. 12. & lib. 3. cap. 98. excerpta hæc collige mecum, Lector, & compinge.

Veteres salacitatem σάθυ *dixere. Nihil caprà salacius. Capripedes Satyri. Falluntur qui putant Satiram esse Latinam totam. A Græcis enim & inchoata, & perfecta primùm. A Latinis accepta deinde, atque extra scenam exculta. Quamobrem non à satura vel lege, vel lance, dicta est; ut frustrà, ac temerè satagunt Grammatici. Quin has à Satyris dictas puto. Cum lancibus enim prodibant & canistellis omni pomorum genere plenis, quibus Nymphas allicerent.*

Vides, Lector, pugnantem cum Quintiliano Sca-

ligerum de Satiræ Etymologia. Quòd si sapis, ac viris omni exceptione majoribus te vis adjungere, credes iis quæ eâ de re luculenter præscripsit Casaubonus. Vide interim quæ annotavi Sat. 1. vers. 30. ad vocem, *Satiram*. Nihilò tamen minùs è Scaligero reliqua excipiamus, audiamusque. Sic ille pergit.

Satiram non esse Latinam rem suo loco monuimus. Est autem Poëma liberum, simileque Satyricæ naturæ; omnia susque deque habens, modò aliquid dicat.

Tribus modis Satyrarum species agnoscuntur: à generibus Carminum (scilicet vel senariorum Dactylicorum vel Iambicorum) à ratione Poëmatis: à characteribus. A ratione Poëmatis tres sunt. Vel narratio est simplex: ex persona Auctoris; ut prima Juvenalis. Vel activa & ex personis constituta; ut prima Persii. Vel mista; ut illa Horatii plenissima munditiarum: Ibam fortè Viâ Sacrâ. *A characteribus species duæ. Altera sedatior, qualis Horatiana, ac sermoni propior. Altera concitatior, quæ magis placuit Juvenali & Persio. Hi strictam habent cuspidem, ac veluti contectum fronde gerunt thyrsum, Satyrorum more, quo feriant imprudentes. Juvenalis ardet, instat apertè, jugulat. Persius insultat. Horatius irridet. Idcircò Satyras inscripsere illi: hic sermonis tituli contentus fuit.*

Partes in Satira nullæ: nullum Proœmium, si non vis. Abrupta omnia, non tamen non cohærentia. Nam

aut ejusdem vitii multos damnas; aut multorum unum: aut misces.

Verba vulgaria aut sordida interdum, èque macello petita.

Stylus tametsi pro re aut depressior, aut lascivior, tenuis tamen atque humilis, ac de medio sumptus; longè tamen meliùs arridet, si cum Romana puritate juncturæ sint molliusculæ: quales Juvenalis felicissimè est consecutus. Duriusculus Persius.

D. Junii Juvenalis Aquinatis

V I T A.

Aquinatem se ipse testatur Juvenalis Satirâ 3. v. 319. libertino quidam patre natum, alii duntaxat ab eo educatum referunt. Eruditus est eo educatum referunt. Eruditus est à Frontone Grammatico ; à Quintiliano Rhetore etiam, ut volunt nonnulli. Certè hîc de Juvenale dicitur loqui lib. 10. cap. 1. ubi Satyricos laudans Poëtas ait : *Sunt clari hodie quoque, & qui olim nominabuntur.* Floruit sub Imperatoribus Domitiano. Nervâ, Trajano, Hadriano etiam, ut ex Notis constabit.

J. Lipsius Epistolic. Quæst. Lib. 4. Epist. 20. *De Juvenalis ætate non abs re dubitatur,* inquit. Declamavit ad mediam ferè ætatem, forensesque causas egit non sine laude & gloria. Posteà ad Satiras componendas animum appulit. At in Paridem mimum versus quosdam non absurdos cùm publicâsset, Domitianum histrionis istius amantem haud leviter offendit. De his Sat. 7. 15, & 16. Illos igitur pudore & irâ percitos de Juvenale amovendo cogitâsse tradunt, atque sub honoris obtentu relegâsse, præfectum nempè cohorti, quæ in Ægyptum mittebatur. Intellectâ verò præfecturæ causâ dicunt eum tædio & angore vitam finiisse illic sanè octogenarium. Porrò hæc neque vera omnia, nec falsa : Lipsio teste citato loco, ubi Juvenalem sub Domitiano exulâsse non abnuit quidem, negat autem eo superstite mortuum ; imò post ipsum Satiras aliquot scripsisse, colligit ex ejus Sat. 4. Imprimisque ex ultimis versibus, vixisse ad Trajani, quin & Hadriani tempora, ostendit ex Sat. 6. v. 406. & seq. & Sat. 13. v. 17. atque Plinio Juniori, & Tacito supparem existimat.

Juvenalem sibi familiarem valdè commendat Martialis Lib. 7. Epigram. 23. & 90. Item Lib. 12. Epigram. 18. Quod Epigramma si Martialis, cùm in Hispaniis degeret, scripsit ; mortuoque jam Domitiano ; quæ quidem affir-

mat ibid. cit. Lips. hinc duo nobis patent: alterum, superstitem Domitiano fuisse Juvenalem: alterum, in Ægypto nequaquam obiisse, sed reversum inde Romam, ibique deinceps scriptitâsse. Nam sic ait Martial. citat. Epigram. 18. Lib. 12. ad Juvenalem:

Dum tu forsitan inquietus erras
Clamosâ Juvenalis in Suburra,
Aut collem dominæ teris Dianæ;
Dum per limina te potentiorum
Sudatrix toga ventilat, &c.

Cæterùm omnibus Satyricis, ipsique Horatio præferendum Juvenalem scribit Jul. Scaliger: nihil autem veriùs ab eo scriptum Lipsius asseverat.

A. Persii Flacci

V I T A.

Aulus Persius Flaccus natus est Volaterris in Hetruria, Fab. Persico, & L. Vitellio Coss. circa vicesimum Imperii Tiberii Cæsaris annum, à Christo passo ferè secundum, patre Flacco Equite Romano, quem sexennis amisit, matre Fulviâ Sisenniâ, in quam pietate fuit insigni, quemadmodum & erga sorores; illud initio Satiræ sextæ fusiùs declaratur, ad v. 6 verba hæc, *mihi nunc Ligus ora intepet.* Cùm annorum esset duodecim venit Romam, ubi Remmium Palæmonem Grammaticum audivit, Rhetorem verò Virginium Flavium, aliis Flaccum. Annos natus sexdecim operam dedit Annæo Cornuto Stoïcæ Philosophiæ antesignano, quem etiam mirificè coluit ab ipso pariter amatus, ut patet ex Satira quinta. Quin & ei legavit non mediocrem nummorum copiam, nimirùm sestertia centum, aut sicut alii volunt, argenti facti pondo viginti, præter Bibliothecam suam, in qua numerant aliqui Libros Chrysippi septingentos. At Cornutus hos quidem accepit, pecuniam autem reliquit Persii sororibus, quas hæredes ille fecerat. Obiit ex stomachi vitio, in ipso ætatis flore, anno scilicet vigesimo octavo, aut non multò secùs, & Imperii Neronis circiter octavo, quicquid alii dicant, ipseque Hieronym. quod egregiè, ut omnia, Casaubonus observat. Fuisse reverà Persium, ut Probus refert, verecundiâ virginali, animo sincero, impensè erudito, acri certè & vitiorum impatienti, & Lucilii & Horatii imitatorem assiduum, probant satis ejus Satiræ doctrinâ refertæ & Stoam sapientes. De his porrò id notandum, in antiquis membranis sine ulla distinctione aliquando reperiri, quasi liber esset unus & continuus, quod & agnoscunt Priscianus, Quintilianus, aliique, dum non quidem Satiras Persii, sed librum appellant. In quibusdam tamen, Satiræ duntaxat quinque numerantur, quartâ ad tertiam adjunctâ. Scripserat ju-

venis, inquiunt, Prætextam fabulam, ὁδοιπορικῶν librum unum, & alia quæpiam, ut aiunt veteres Glossæ: sed abolevit ea Fulvia mater, ex consilio Cornuti Præceptoris, qui etiam Satiras, antequàm ederentur, recensuit.

Cæterùm quanquam videtur Persius noluisse intelligi, atque adeò debere neglegi, ut aiebat D. Ambrosius, at quod ait magnus Scaliger, jam à nobis intelligitur, neque proinde negligendus à quoquam. Eccur enim ita laudatus fuisset à summis Viris ille, si nec legi dignus esset? Testes sint Euseb. D. Hieron. S. August. Lactant. Quintilian, & alii propè innumeri: Ex Poëtis autem Lucanus, qui pariter ut Persius Cornuti auditor fuit, ejus autem Poëmata, nunquam sine admiratione & præconiis recitari audiebat, ut affirmat Vetus Interpres, quin exclamaret, hæc vera esse Poëmata. Martialis autem posteritati consignavit Persii memoriam his Versibus:

Sæpiùs in libro memoratur Persius uno,
Quàm levis in tota Marsus Amazonide.

TESTIMONIA
VETERUM SCRIPTORUM
DE JUVENALE.

M. Fab. Quintil. lib. 1. *Institut. Orator. cap.* 1.

SUNT clari hodie quoque, & qui olim nominabuntur.

Martialis Lib. 7. *Epigramm.* 23.

Cum Juvenale meo, quæ me committere tentas,
Quid non audebis perfida lingua loqui?
Te fingente nefas Pyladem odisset Orestes:
Thesea Pirithoï destituisset amor, &c.

Et lib. 12. *Epigramm.* 18.

Dum tu forsitan inquietus erras
Clamosa, Juvenalis, in Suburra.
Aut collem dominæ teris Dianæ:
Dum per limina te potentiorum
Sudatrix toga ventilat, vagumque
Major Cælius, & minor fatigant:
Me multos repetita post Decembres
Accepit mea, rusticumque fecit
Auro Bilbilis & superba ferro.

Ammian. Marcellin. Histor. Lib. 28.

Quidam detestantes ut venena doctrinas, Juvenalem & Marium Maximum curatiore studio legunt, nulla volumina præter hæc in profundo ocio contrectantes.

C. Sollii Apollinaris Sidonii, Carmine 9. *quod est ad Magnum Felicem Consulem.*

Non qui tempore Cæsaris secundi
Æterno incoluit Tomos reatu;
Nec qui consimili deinde casu
Ad vulgi tenuem strepentis auram
Irati fuit histrionis exul.

His accedat Jul. Scalig. qui de Juvenale sic censet in Poëtic.

Juvenalis candidus ac Satyricorum facilè Princeps. Nam ejus versus longè meliores, quàm Horatiani: sententiæ acriores, phrasis apertior.

TESTIMONIA

VETERUM SCRIPTORUM

DE PERSIO.

M. Fabii Quintiliani lib. 10. *Institut. Orator. cap.* 1.

MULTUM & veræ gloriæ quamvis uno libro Persius meruit.

M. Valerii Martialis.

Sæpiùs in libro memoratur Persius uno,
Quàm levis in tota Marsus Amasonide.

Ex Eusebiano Chronico S. Hieronymi.

Imper. Tiberio, Olympiad. 203. Persius Flaccus Satyricus Poëta Volaterris nascitur.

Olympiade 210. moritur, anno ætatis suæ 29.

Olympiade 211. Nero Cornutum Philosophum præceptorem Persii in exilium fugat.

S. Augustin. Lib. de Magistro. cap. 9.

Persius omnibus pœnis, quas Tyrannorum vel crudelitas excogitavit, vel cupiditas pendit, hanc unam anteponit, quâ cruciantur homines, qui vitia, quæ vitare non possunt, coguntur agnoscere........Quia virtutem videre nec tenere, supplicium est : quod idem ille Satyricus Tyrannis, ut puniantur, optavit.

D. JUNII JUVENALIS

S A T I R Æ.

SATIRA I.

SEMPER ego auditor tantùm? nunquamne reponam,
Vexatus toties rauci Theseide Codri?
Impunè ergo mihi recitaverit ille togatas,
Hic Elegos? impunè diem consumpserit ingens
Telephus? aut summi plenâ jam margine libri

INTERPRETATIO.

Ego ne *perpetuò auscultator* ero *dumtaxat? Numquid* nihil *unquam reddam, tam sæpè exagitatus Theseide Codri clamosi! Igitur sine pœna mihi lectitaverit alius Comœdias, alius Elegias? Sine pœna diem triverit magnus Telephus,*

ANNOTATIONES.

1. *Semper ego auditor.*] Exordium ex abrupto, ut ferè in Satiris: nam in aliis Poëmatibus est aliqua præparatio.

Auditor.] Recitantium nempè Romæ Poëtarum. De qua recitandi consuetudine & æmulatione Plinius abundè Epist. 13. l. 1. De apparatu verò & pompâ nos fusè agemus ad primam Persii Satiram vers. 17. ad hæc verba: *Sede leges celsâ.*

Nunquamne reponam?] Nihilne aut scribam, aut recitabo, quo par pari referam iis qui me sæpiùs obtundunt.

2. *Vexatus toties.*] Molestiâ affectus. Horat. ad Pisones.

Indoctum doctumque fugat recitator acerbus:
Quem verò arripuit, tenet occiditque legendo, &c.

Theseide.] De Theseo ejusque factis Codrus Carmen scripserat adeò longum, ut Æneidem æquaret longitudine, multisque diebus recitandum esset. Thesei præclarè gesta vide apud Plutarchum, Diodorum Sicul. lib. 5. c. 5. & alios.

Codri.] Vetus Scholiastes legit *Cordi:* aitque *Cordum* fuisse vitiosum Poëtam, qui Tragœdiam Thesei composuit: sed reclamant omnes; & volunt *Codrum* hunc vixisse temporibus Juvenalis, fuisseque humilem & obscurum Poëtam, cæterùm tam pauperem, ut Proverbio locum dederit, *Codro pauperior.* Talem certè eum notat Juvenalis Sat. 3. v. 203. & Martial. l. 3. Epigr. 15.

3. *Togatas.*] Horat. ad Pisones.

Seu qui prætextas, seu qui docuêre togatas.

Prætextæ indicant Tragœdias, in quibus inducuntur personæ prætextatæ & Nobiles gravia & publica tractantes negotia. *Togatæ* dicuntur Comœdiæ Latinæ, in quibus agunt Togati Viri, & privatas res tractant. Ita etiam *Palliatæ* vocantur Græcæ Comœdiæ à Græcorum pallio. Varro de Lingua Latina. Diomed. Donat. in Terent.

4. *Diem consumpserit.*] Mene totum diem audiendo detinuerit? Martial.

Auditur toto sæpè Poëta die.

Ingens Telephus & Orestes.] Immensæ Tragœdiæ & ampullatis versibus contextæ. Quales arguebat Horatius in Arte, his verbis:

Telephus & Peleus cùm pauper & exul uterque
Projicit ampullas, & sesquipedalia verba.

Quorum fuerint Poëtarum illæ, non constat. At certum est Poëtas Romanos amasse argumenta è longinquo petere, idque etiamnum fieri cernimus. Quod perstringebat Horatius ad Pisones:

Nec minimum meruere decus vestigia Græca
Ausi deserere, & celebrare domestica facta.

Ergo etiam tempore Juvenalis Poëtæ quidam è trivio arripiebant argumenta illa Græcorum nobilia, in quibus multa grandia, quædam etiam admirabilia occurrebant celebranda oratione. At in illis tractandis sæpè peccabant seu contra decorum quod notat Horatius loco suprà citato: seu contra justam Carminis magnitudinem, quod hîc queritur Juvenalis.

5. *Telephus.*] Herculis ex Auge filius, qui infans à matre expositus inter virgulta, lactatus à cervâ dicitur: ac dein Mysorum Rex, cùm Græcis negaret iter per suam regionem, ab Achille vulneratus, & ab eodem ex Oraculi præcepto sanatus est, seu è rubigine hastæ, seu ex herbis facto remedio.

Plenâ jam margine.] Poëtæ hoc indicat verbositatem, quod non solùm scribat in interiori membranâ, sed & marginem impleat, & membranam exteriorem, quod raro fiebat. Martial. Lib. 8. Epigram 62.

Scribit in aversâ Picens Epigrammata chartâ,
Et dolet averso quod facit illa Deo.

Scriptus & in tergo necdum finitus Orestes?
Nota magis nulli domus est sua, quàm mihi lucus
Martis & Æoliis vicinum rupibus antrum
Vulcani. Quid agant venti; quas torqueat umbras
Æacus; unde alius furtivæ devehat aurum
Pelliculæ: quantas jaculetur Monychus ornos;
Frontonis platani, convulsaque marmora clamant
Semper, & assiduo ruptæ lectore columnæ.
Expectes eadem à summo, minimoque Poëta.
Et nos ergo manum ferulæ subduximus: & nos
Consilium dedimus Syllæ, privatus ut altum

aut Orestes, impletâ jam ingentis voluminis extremitate, conscriptus etiam retrò, neque adhuc absolutus! At nemini ædes suæ cognitæ sunt plus quàm mihi nota sunt *nemus Martis, & spelunca Vulcani cautibus Æoli proxima.* Porrò *Frontonis platani, & marmora concussa, assiduè resonant, quid faciant venti; quas animas Æacus vexet; qua ex parte alter apportet aurum pellis clam ablatæ; quàm magnas ornos torqueat Monychus; & fulcra labefactata* sunt *recitatore continuo. Paria speres à magno Vate, atque ab infimo. Igitur nos etiam manum subtraximus ferulæ, nos etiam auctores fuimus Syllæ, ut privatus caperet somnum profundum.*

Sidon. Apollin. Lib. 8. Epist. 16. quæ est ad Constantium. *Jam copiosum te, ni fallor, pulsat exemplar,* inquit; *jam venitur ad margines umbilicorum, jam tempus est (ut Satyricus ait) Orestem nostrum vel super terga finiri.*

6. *Orestes.*] Qui Furiis agitatus ob interfectam matrem Clytemnestram, varias orbis regiones, comite Pylade, variosque obiit casus. Euripid. in *Oreste,* Item in *Iphigenia Taurica,* & in *Electra.* Sophocl. in *Electrâ.* *Orestis* cadaver effossum ex monitu Oraculi, septem cubitorum fuisse affirmat Herodotus Lib. 1. sed fabulatorem eum vocat Gellius Lib. 3. cap. 10.

7. *Nota magis nulli, &c.*] Id est, si velim scribere, & Carmen condere, tam scio Historias & Fabulas, quàm Poëtastri illi, qui impunè id faciunt. Observant doctiores, imprimisque Janus Parrhasius, hic argui Valerium Flaccum, qui in Argonauticis ejusmodi nugas & affectatas rerum descriptiones ambitiosè sectatus fit.

Lucus Martis.] Seu *lucus Marti* sacer prope Albam, ubi Remus & Romulus è Rheâ Sylviâ nati sunt. Seu, ut volunt quidam, locus in Appiâ viâ, ubi Poëtæ recitare consueverant, *Lucus Martis* appellatus. Vel alludit ad illud Hor. ad Pison.

Cum lucus & ara Dianæ, &c.

Et illud Persii,

Nec ponere lucum Artifices.

8. *Æoliis rupibus.*] Lipareæ sunt Insulæ septem in mari Tyrrheno, quæ & *Æoliæ* dictæ ab *Æolo,* qui illuc appulsus, in una earum regnasse fertur. Juvenalis rupes vocat, quia saxosæ sunt & scopulosæ saltem quædam illarum.

Vicinum antrum.] Ætna mons in Sicilia flammas eruptans, in quo propterea fabulati sunt habitare Vulcanum. Hujus montis incendia describere amabant Poëtæ.

9. *Quid agant Venti.*] Quæ natura & origo *Ventorum,* qui effectus, quæ potestates; quæ vulgaris Poëtarum Carminibus materia.

10. *Æacus.*] Is Judex apud Inferos cum Minoë & Rhadamanto. Sunt qui partiantur illis officia, ut propriè Juvenalis dixerit, *torqueat:* Scilicet Rhadamanto Inquisitionem, Minoï Judicium, *Æaco* Executionem attribuunt.

Unde alius furtivæ, &c.] E Colchide in Thessaliam Vellus aureum abstulit Jason artibus Medeæ adjutus. Diodor. Sicul. l. 5. c. 3. Argonauticam illam expeditionem celebrarunt primùm è Græcis Orpheus, & Apollonius; è Latinis posteà C. Valer. Flaccus Setinus, sub Domitiano Cæsare.

11. *Monychus.*] Ponitur hoc nomen velut proprium alicujus è Centauris, ut & apud Ovidium & Lucanum. Commune tamen est omnibus illis, qui unius & solidæ ungulæ fingebantur: origine ductâ à μόνος & ὄνυξ. Centauri porrò *Monychi* sunt dicti, quoniam hi, Thessaliæ populi equos primi cùm domuissent, & ex iis pugnarent, eminùs conspecti, membra partim equina, partim humana habere crediti sunt.

Jaculetur ornos.] Id est, quantas arbores torserint Centauri adversus Lapithas, in certamine illo instigante Marte inito ad rapiendam Hippodamiam Pirithoï uxorem, irato nempè quòd cæteris vocatis Diis ad eas nuptias ipse prætermissus fuisset. Vide Ovid. Metamorph. 12.

12. *Frontonis.*] *Julius Fronto* Romæ nobilis & eruditus, ac literatis amicus suam domum Poëtis recitantibus ultrò commodabat. Martial. Lib. 1. Epigramm. 56.

Clarum militiæ Fronto decusque togæ.

Platani.] Arbores umbram prætendentes illi ambulacro, ubi recitabant. *Platanos* studiosè Romani colebant, adeò ut Hortensius vino etiam affuso suas *Platanos* educaret in villa Tusculana; teste Macrobio, Lib. 3. c. 13.

Convulsa marmora.] Vel multitudine eorum qui audituri conveniebant, vel potiùs assiduo recitantium clamore. Hyperbole.

14. *Expectes eadem, &c.*] Horatius in Arte.

Scribimus indocti doctique Poëmata passim.

15. *Et nos ergo manum, &c.*] Ergo quidni etiam nos scribamus aliquid, cùm Grammaticos & Rhetoras audierimus, omnemque illorum disciplinam teneamus.

Ferulæ.] Virgultum est levissimum, de quo Plin. Lib. 13. cap. 22. Ex eo fit instrumentum illud, quo manus puerorum in pœnam feriuntur. Sceptra Pædagogorum vocat Martial. Lib. 10. Epigramm. 62.

16. *Consilium dedimus Syllæ.*] Exercitationis causâ, ut fit in scholis, fictas materias tractavimus, in triplici dicendi genere, adeoque in suasorio, *Syllæ* deliberanti suasimus ut Dicta-

Dormiret. Stulta est clementia, cùm tot ubique
Vatibus occurras, perituræ parcere chartæ.
Cur tamen hoc libeat potiùs decurrere campo,
Per quem magnus equos Auruncæ flexit alumnus:
Si vacat, & placidi rationem admittitis, edam.
Cum tener uxorem ducat spado: Mævia Thuscum
Figat aprum, & nudâ teneat venabula mammâ:
Patricios omnes opibus cùm provocet unus,
Quo tondente gravis juvenis mihi barba sonabat:
Cùm pars Niliacæ plebis, cùm verna Canopi

Fatua est misericordia abstinere papyro, quæ peribit, quandoquidem invenias tam multos Poëtas. Attamen si otiosi estis, *& benignè auditis, causas declarabo, quare* mihi *placeat exspatiari isto præsertim campo, per quem summus Auruncæ alumnus, equos moderatus est. Quando Eunuchus mollis matrimonium contrahit:* quando *Mævia confodit aprum Etruscum, & tela gerit papillâ detectâ; quando* ille *quo tonsore mihi adolescenti molesta barba crepitabat, solus divitiis certat cum universis nobilibus: quando pars Populi ad Nilum, quando Crispinus servus Canopi*

---

turam deponeret. Quintilian, Lib. 3. cap. 8. *Solent*, inquit, *in scholis fingi materiæ ad deliberandum:* & paulò antè, in exemplum affert Priami verba apud Achillem: aut *Syllæ* Dictaturam deponentis in concione

Syllæ.] *L. Cornelius Sylla* nobilis Romanus ex antiqua Scipionum familia, de quo dubitatur, fortiorne fuerit, an felicior, inquit Sallustius: Is dum quærebat victorias, Scipionem se Populo Romano, dum sævitiam exercet, Annibalem repræsentavit, ut ait Valerius Maximus, Lib. 9. cap. 2. Dictaturam adeptus mirum quàm impotenter gesserit, & quòd eam sponte, ut refert Appianus, deposuerit. Privatus Puteolos concessit, ibique pediculari morbo miserè periit. Vel, ut alii volunt, larvis nocturnis agitatus vexatusque, inter vociferationes animam evomuit. Cicero in Verrem. Plutarch. & alii.

Privatus ut altum dormiret.] Ut deposito Imperii onere, & liber à curis publicis, animi tranquillitate frueretur.

19. *Hoc decurrere campo.*] Allegoria. Id est, cur eâ potissimùm gaudeam exercitatione, scribendi Satiras, in qua Lucilius versatus est.

20. *Auruncæ.*] *Aurunca* urbs vetus Latii, in qua nati plures Satirographi, ipseque Lucilius, de quo nos multa sub finem Sat. 1. Persii.

Magnus Auruncæ alumnus.] Lucilius Satyricorum Princeps; quidquid sentiat vetus Schol. qui sic habet: *Turnum dicit Scævæ Memoris Tragici Poëtæ fratrem. Turnus* hic libertini generis, ad honores ambitione provectus est, potens in Aula Vespasianorum Titi & Domitiani: vel Lenium dicit, qui & ipse Satiras scripsit: vel Silium & ipsum sui temporis Satyricum, qui omnes ex *Aurunca* fuerunt.

22. *Cum tener uxorem, &c.*] Cùm video pullulare vitia, non possum in ea non invehi.

Uxorem ducat spado.] Domitianus legem Juliam revocavit in adulteros, ad coërcendam mulierum libidinem. Hæ, ne Legis pœnam incurrerent, nubebant mœchis suis, inter quos erant & spadones. Sueton. Domitian. c. 7. & 8. Martial. Lib. 6. Epigram. 2.

Lusus erat sacræ connubia fallere tædæ,
* * * * * *
Nec spado jam nec mœchus erit, te præside, quisquam.
At priùs, ô mores, & spado mœchus erat.

Et Epigram. 7. ejusdem Libri.

Julia lex populis ex quo Faustine renata est,
* * * * * *
Quæ nubit toties, non nubit: adultera lege est.

Et Epigram. 22.

Quod nubis Proculina concubino
Ne lex Julia te notare possit,
Non nubis Proculina, sed fateris,
Et mœchum modò nunc facis maritum.

De his plura Juvenal. Sat. 6. In his ergo Lex eluditur, & à Satyrico deridetur.

Spado.] Vox Græca à Verbo σπάω, *avello*, quòd à *spadonibus* avulsum sit id quo erant viri.

Tener.] Quia effœminati solent esse *spadones*.

Mævia.] Quidam, *Nævia:* utraque impudica mulier. Martial. Lib. 1. Epigram. 69.

Thuscum aprum.] In Thuscia ferociores *apri*.

23. *Figat aprum.*] In arena Romana. Scilicet inter alios ludos exhibitæ venationes, in quibus etiam mulieres pugnare ausæ contra feras, & quædam leones vicêre. Martial. Lib. Spectacul. Epigramm. 6. Cornel. Tacit. Annal. Lib. 15. Sueton. in *Nerone*.

Et nudâ teneat.] Quod est contra pudorem & decorum.

24. *Patricios.*] Titi Livii Lib. 1. cap. 8. Patres ab honore, *Patricii* progenies eorum appellati.

Provocet unus.] Cinnamus nempè tonsor, qui Juvenalis tempore vivebat, & mulierculæ donis ac muneribus ditatus censum equestrem nactus est. Martialis Lib. 7. Epigramm. 63. Alii intelligunt Licinium Augusti tonsorem & libertum.

25. *Quo tondente.*] Virgil. Eclog. 1.

Candidior postquam tondenti barba cadebat.

Sonabat.] Metonymia. Id est, forfices sonabant barbam resecantes.

26 *Pars Niliacæ plebis.*] Unus è plebe Ægypti, ubi fluvius *Nilus* adeò decantatus ob annuam exundationem, & fœcundationem terrarum.

Verna.] Ancillæ filius domi natus verno tempore, *Verna* propriè appellabatur; servus autem qui seu jure belli, seu pretio emptus in domini potestatem veniebat. Ita Festus, & Nonius.

Canopi.] Oppidum Ægypti libidinibus infame, ad ostium Nili, quod inde dictum Canopicum. Plin. Strabo Lib. 17. Juvenalis Sat. 15. *famosum* vocat. Porrò ex Ægypto servi Romam adducebantur.

agitat aurum æstivale digitis sudorem emittentibus, scapulâ reducente Chlamydem Tyriam, neque tolerare potest gravitatem amplioris lapilli; tunc arduum est Satiram non componere. Ecquis enim ita patienter ferat *civitatem injustam,* quis *ita durus, ut sese cohibeat? Quando incedit gestatorium recens Mathonis Causarum Actoris illo impletum, & post illum* alius *accusator summi familiaris, celeriter etiam ablaturus quod restat è Nobilibus devoratis; quem Massa reformidat, cui donis blanditur Carus, & Thymele à Latino anxio ire jussa:*

Crispinus, Tyrias humero revocante lacernas
Ventilet æstivum digitis sudantibus aurum,
Nec sufferre queat majoris pondera gemmæ:
Difficile est Satiram non scribere. Nam quis iniquæ
Tam patiens urbis, tam ferreus, ut teneat se?
Causidici nova cùm veniat lectica Mathonis
Plena ipso: & post hunc magni delator amici,
Et citò rapturus de nobilitate comesâ
Quod superest: quem Massa timet; quem munere palpat
Carus; & à trepido Thymele summissa Latino:

---

27. *Crispinus.*] E servo factus Eques Romanus, sive à Domitiano, sive à Nerone, ut volunt alii. Dives certè admodum, ut testatur Quintil.

Tyrias.] *Purpureas. Tyrus* enim urbs Phœniciæ maritima purpurâ celebris.

Humero revocante lacernas ventilet.] Defluentes nempè, brachia & manus in aëra jactando, quasi ad refrigerationem, re autem vera ad annulorum ostentationem.

Lacernas.] Vide infrà, v. 62.

28. *Æstivum aurum.*] Annulos æstate gestari solitos, è tenui bracteâ, secundum morem delicatorum Equitum Romanorum, qui gravitatem annuli æstivo tempore non ferebant, & propterea duplex annulorum genus habebant, alios æstivos leviores, alios hyemales graviores. Turneb. Lib. 20. cap. 2. Plin. Lib. 33. cap. 1. ubi de Annulorum origine, usu, jure, ostentatione.

29. *Majoris pondera gemmæ.*] Hyemalis annuli gravioris, & grandior erat lapillus.

30. *Satiram.*] Ita scribendum. Quanquam enim nonnulli nec indocti à *Satyris* Diis petulantibus originem hanc deduci volunt: at doctiores tamen, vel à *Satura* lege quæ diversa perferebat; vel à *Satura* lance, quam variis fructibus plenam Diis Agrorum Veteres offerebant. Scaliger Lib. 1. Poët. c. 2. Casaub. Lib. de *Satira*, &c.

32. *Lectica.*] Vehiculi genus, quo Nobiles præsertim fœminæ humeris servorum sex aut octo portabantur. Unde dicebatur hexaphorum, & octophorum. Vide infrà, ad vers. 64. & seq.

Nova.] Vel quia recens & splendida, quod ndicat hominis fastum: vel quia novi hominis, & qui paulò antè pauper, pedibusque incedebat.

Mathonis.] Is Forum reliquerat, ut ad Delationes se conferret, cùm vidisset Delatores à Domitiano foveri, & proscriptorum spoliis locupletari. *Mathonem* sæpè vellicat Martial. Lib. 4. Epigramm. 80. & 81. Lib. 8. Epigrammate 42. Lib. 10. Epigramm. 46. Lib. 11. Epigramm. 69.

33. *Plena ipso.*] Adeò vir erat crassus, pinguis, corpulentus.

Magni delator amici.] Non constat quis potissimùm ille *delator*. Vetus Schol. sic habet: *Heliodorum dicit Stoicum Philosophum, qui Licinium Silanum discipulum suum, cùm argueretur conjurationis, inficiantem, præter domesticam delationem etiam testimonio oppressit. Alii Philosophum Egnatium celebrem Bareæ Sorani Magistrum, qui ipsum apud Neronem detulit, & damnavit, & ipse posteà sub Vespasiano hoc ipsum Musonio Rufo accusante, damnatus est. Nonnulli Demetrium Causidicum, qui multos Neroni detulit.* Huc usque vetus Schol. At præter hos quibusdam intelligi placet M. Regulum, qui sub Nerone & Domitiano multorum Nobilium perniciem machinatus est. Plinius de eo passim, maximè verò Lib. 1. Epist. 5. Lib. 2. Epist. ultimâ, ubi de Reguli fraudibus fusè & luculenter.

Magni amici.] Nec enim erat quisquam tutus à delationibus, ne Imperatoris quidem propinqui & familiares. Plin. in Trajani Panegyrico. Juvenal. Sat. 4.

In quorum facie miseræ magnæque sedebat
Pallor amicitiæ.

34. *De nobilitate comesâ.*] Per delationes proscriptâ, aliis exilio, aliis morte mulctatis, bonis eorum publicatis, parte delatoribus attributâ.

35. *Quem Massa timet.*] *Massa* morio, & Carus & Latinus mimi, omnes Cæsarum liberti & nequissimi majorem alium quempiam delatorem metuebant. Et reverà illi à Nerone interfecti sunt delationibus Heliodori, ut ait vetus Schol.

Massa.] Plinius Lib. 3. Epistol. 4. & Lib. 7. Epistol. ultim. meminit hujus Bæbii *Massæ*, & adversus eum in Foro stetisse & dixisse se ostendit.

36. *Carus.*] Metium *Carum* insignem fuisse delatorem innuit Plinius Lib. 1. Epist. 5. & Lib. 7. Epist. 27. *Nisi fortè*, inquit, *quod non fui, reus futurus, si Domitianus, sub quo hæc acciderunt, diutius vixisset. Nam in scrinio ejus de me datus à Caro libellus inventus est.* Martial

Ecce reum Carus te detulit.

Latino.] Is velut conscius adulterii Messalinæ à Nerone occisus dicitur, apud vetus Schol. attamen adhuc vixisse sub Domitiano declarat Martialis Lib. 1. Epigramm. 5. ubi

Cùm te summoveant qui testamenta merentur
Noctibus, in cœlum quos evehit optima summi
Nunc via processûs, vetulæ vesica beatæ.
Unciolam Proculeius habet, sed Gillo deuncem:
Partes quisque suas, ad mensuram inguinis hæres;
Accipiat sanè mercedem sanguinis, & sic
Palleat, ut nudis pressit qui calcibus anguem,
Aut Lugdunensem Rhetor dicturus ad aram.
Quid referam, quantâ siccum jecur ardeat irâ,
Cum populum gregibus comitum premat hic spoliator
Pupilli prostantis? Et hic damnatus inani
Judicio (quid enim salvis infamia nummis?)
Exul ab octavâ Marius bibit, & fruitur Diis

quando te depellunt qui testamenta noctu adipiscuntur, quos cœlo tenus elevat anus opulenta, quæ *modò ratio* est *ingentis quæstûs* faciendi *certissima. Proculeius obtinet unciam, at Gillo undecim uncias, quisque partem suam hæreditatis . . . . . certè habeat pretium* pro *sanguine, atque ita pallidus fiat, sicut qui serpentem calcarit nudatis pedibus, vel Orator recitaturus ad Lugduni aram. Quid dicam, quàm magnâ iracundiâ fervent hepar aridum, quando deprædator iste pupilli prostituti gravat plebem turbâ asseclarum? Atque ille Marius*

---

ad Cæsarem ait,

Qua Thymelen spectas derisoremque Latinum,
Illâ fronte precor Carmina nostra legas.

36. *Thymele.*] Mima & saltatrix egregia, cui factum inde nomen nonnulli autumant à voce Græca θυμέλη, ara, & pulpitum Theatri.

Summissa.] Ad conciliandam summi illius delatoris gratiam, deprecandumque ne deferret Latinum Thymeles seu maritum, seu amicum, ut volunt quidam.

37. *Summoveant.*] Scilicet ab hæreditate legitima

Qui testamenta merentur noctibus.] Stupratores & adulteri.

38. *In cœlum.*] Vel ad summas opes: vel ad Imperatoriam gratiam & Domum, alludendo ironicè, ad id quod Domitianus voluit se Deum appellari, cujus proinde Palatium *Cœlum* vocetur.

39. *Vetulæ beatæ.*] Vel intellige de quavis divite anicula libidinosa: vel de illa Neronis amica, Poppæa nempè Sabina, quam amare fingens Otho Imperium adeptus est. Suetonius Othon. cap. 3.

40. *Unciolam.*] Minimam hæreditatis partem, nempè duodecimam

Deuncem.] As & libra in partes duodecim dividuntur. *Deunx* igitur significat libram, & assem, seu duodecim partes, unâ demptâ, hoc est, hæreditatem ferè integram.

Proculeius, Gillo.] Uterque sanè stuprator insignis, sed *Proculeius* multò salacior & libidinosior *Gillone*, quapropter dum hic ferè nihil aufert, propè totum ille nanciscitur. Quod vetularum notat horrendam libidinem. Aliqui intelligunt *Proculeium* Equitem Romanum virum pietate clarum, de quo Horat. Lib. 2, Od. 2.

Vivet extento Proculeius ævo.

Sed non ita videtur ad sensum procedere.

41. *Ad mensuram.*] Ut quisque salax & libidinosus maximè, ita & maximè gratiosus vetulis, ac proinde per potiora legata ditissimus.

42. *Accipiat sanè.*] Permissio scoptica. Id est, fiat dives & locupletetur qui volet tam fœdo & turpi pretio.

43. *Palleat.*] Viribus fractis & exhaustis immodicâ libidine.

44. *Lugdunensem Rhetor dicturus ad aram.*] Sueton. in Caligula, cap. 20 ait, Lugduni in Gallia Græcæ Latinæque facundiæ instituta ab eo certamina, in quibus victi victoribus darent præmia, eosque laudarent: & qui incondita scripta proposuisset, ea cogeretur spongiâ linguâve delere, vel certè ferulâ objurgaretur, aut flumine mergeretur. Non ergo mirum si ex metu pœnæ pallebant illic dicturi Oratores.

45. *Quid referam.*] Alias scribendæ Satiræ causas deinceps commemorat, & prioribus adjungit.

Siccum jecur.] Præ calore arescens.

46. *Gregibus comitum.*] Multitudine servorum & clientum.

Hic spoliator.] Quilibet pupilli deprædator.

47. *Prostantis.*] Eò redacti post amissam hæreditatem, ut corporis turpitudine quæstum faciat, victûs habendi gratiâ.

Et hic.] Quasi indigitat præsentem; & judiciorum corruptelam notat, novam iræ & Satiræ materiam & segetem.

Damnatus.] Marius Priscus Afros Proconsul depeculatus fuerat: illis autem accusantibus, agente C. Plinio Secundo, repetundarum damnatus est; & septingenta millia nummûm, quæ acceperat, inferre Ærario, atque urbe Italiâque cedere jussus, ut fusè scribit ipse Plinius Lib. 2. Epist. 11.

Inani Judicio.] In quo licèt damnatus sit Marius, expostulantibus Afris jus redditum non est, nec ablatæ opes restitutæ.

48. *Quid enim salvis, &c.*] Ironia indignationis plena.

49. *Ab octavâ bibit.*] Impensè lætatur reus exul, & ante alios epulis indulget, quasi insultans damnatoribus Romanis, & Afris victoribus.

Ab octavâ.] Romæ lavabant horâ octavâ, nonâ accumbebant mensæ & cœnabant. Alex. ab Alex. Lib. 5. cap 21. Ergo Marius aliis præibat. Vide quæ Sat. 3. Persii, v. 4. de die naturali & civili explicabimus: unde intelliges accipiendam, hìc horam octavam diei naturalis, quæ nobis quidem Francis est hora ferè secunda pomeridiana.

Fruitur Diis iratis.] Ab infensis ille Diis

Iratis: at tu victrix provincia ploras.
Hæc ego non credam Venusinâ digna lucernâ?
Hæc ego non agitem? Sed quid magis? Heracleas,
Aut Diomedeas, aut mugitum Labyrinthi,
Et mare percussum puero, fabrumque volantem?
Cum leno accipiat mœchi bona, si capiendi
Jus nullum uxori, doctus spectare lacunar,

extorris vano decreto condemnatus potat statim post horam octavam, & gaudet infensis Numinibus; (Enimverò quid est dedecus, incolumi pecunia?) Sed tu luges, ò regio superior. An *ego ista non putabo mereri lychnum Venusinum?* An *ego ista non damnem? At cur potius* referam *Heracleas, vel Diomedeas, vel mugitum labyrinthi, vel mare verberatum à juvene, & volantem architectum? Quando leno facultates mœchi nanciscitur, dum uxori jus nullum* restat eas

---

non punitus raptis gaudet & fruitur; infamiam verò parvipendit, quandiu nummos habet salvos, & partem prædæ maximam, quâ exilium solatur lautè victitando.

50. *Victrix provincia ploras.*] Quamvis enim in judicio viceris, & reus sit mulctatus, jure doles, & ego stylum tenere nequeo, tam iniquum cernens judicium. Nec enim debebat rapti pars raptori manere, nec pars alia ærario attribui, sed omnia tibi restitui conveniebat.

51. *Venusinâ digna lucernâ.*] Digna quæ admotâ face, è tenebris promantur in lucem, & à me Juvenale reprehendantur, exemplo Lucilii & Horatii, qui sui sæculi corruptos mores defricuerunt Satirico sale. *Vel*, digna Satirâ nocturnis vigiliis & ad lychnum elucubratâ, qualem scripsit Horatius, oriundus ex urbe Venusia: qui quidem fuit ad notandos mores præcipuus, ut ait Quintilianus Lib. 10. cap. 1. Persius Sat. 1.

Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico
Tangit, &c.

Venusinâ.] *Venusia* urbs sita in Apuliæ Lucaniæque finibus, Horatii natalibus inclyta. Hinc ipse Vates Venusinus Lib. 2. Sat. 1

Sequor hunc, Lucanus an Apulus anceps:
Nam Venusinus arat finem sub utrumque colonus.

52. *Hæc ego non agitem?*] An non insecter, & Satirâ non proscindam ejusmodi flagitia?

Quid magis? Heracleas, &c.] An igitur malim & magis expedire credam fabulas texere?

Heracleas.] Fabulas de Herculis laboribus & ærumnis, de quibus Diodorus Siculus lib. 5. c. 2. & sequentibus, & alii. Porrò dictus Hercules quasi ἥρας κλέος, eo quod ex odio Junonis gloriam est adeptus, ut norunt omnes.

53. *Diomedeas.*] Vel, de *Diomede* Thraciæ Rege equos suos humanis carnibus pascente, quem Hercules devictum suis ipsum equis in pabulum dedit. Vel, de *Diomede* Ætoliæ Rege, ejusque sociis in aves conversis, ut docent Plin. lib. 10. cap. 44. Ovidius & alii.

Mugitum labyrinthi.] De Minotauro qui in Cretensi labyrintho inclusus mugiebat, & de Theseo monstri hujus interfectore: notæ Fabulæ ex Æneid. 6. Diodor. Sicul. lib. 5. c. 5. Ovid. Met. Plutarch. in Vita Thesei, & aliis.

Labyrinthi.] Plin. lib. 36 cap. 13. ait esse quoddam ædificii genus, quod itinerum ambages, occursus & recursus inexplicabiles continet, crebris foribus inditis ad fallendos occursus, redeundumque in errores eosdem. Addit porrò ibidem quatuor fuisse Labyrinthos, primum in Ægypto, alterum in Creta, quem Dædalus construxit ad Ægyptii centesimam tantùm proportionem. Tertium, in Lemno: quartum, in Italia: omnes lapide polito fornicibus contectos, &c. Herodotus lib. 2. paulò ante finem Ægyptii Labyrinthi descriptionem habet egregiam.

54 *Mare percussum puero.*] Historiam Icari altiùs volare tentantis, & solutis alis, liquefactâque Solis ardore cerâ, quâ illæ adhærebant, decidentis in mare, quòd exinde Icarium dictum est: estque pars Maris Ægei, inter Samum & Myconem, inquit Plinius, lib. 4. cap. 11. in fine Ovidius:

Icarus Icarias nomine fecit aquas.

Horat. Lib. 4. Od. 2.

Ille ceratis ope Dædaleâ
Nititur pennis, vitreo daturus
Nomina ponto.

Fabrumque volantem.] Dædalum Atheniensem artificem valdè ingeniosum, plurium instrumentorum & machinarum inventorem, ut refert Plin. lib 7. cap. 56. ubi & vela ab Icaro, malum & antennam à Dædalo reperta esse ait: unde fabulati sunt, sibi filioque suo Icaro alas fabricasse, quibus à Creta ille in Italiam evolavit, ut Minoïs iram effugeret. Ovid. Metam. 8. Virgil. Æneid. 6. v. 14. Horat. Lib. 1. Od 3.

Expertus vacuum Dædalus aëra
Pennis non homini datis

Eusebius vero, propter investigabilem fugam Dædali & Icari, qui navi Minoëm iratum effugerunt, volando fugisse creditos affirmat.

55. *Cum leno accipiat mœchi bona.*] Cùm video fraudem fieri Legi Domitianæ, & quasi per fidei commissum adulteri bona venire nihilominus ad adulteram, ut ait vetus Schol.

Si capiendi jus nullum uxori.] Sueton. cap. 8. Domitian. *Ademit*, inquit, *probrosis fœminis jus capiendi legata, hæreditatesque.* Quid ergo? Maritus qui suam uxorem quæstûs causâ prostituerat, ipse ab adultero scribebatur hæres, & mœchi bonis succedebat, quibus alioqui succedere per legem non licebat suæ uxori.

56. *Doctus spectare lacunar.*] Connivere, aliò aspicere, ebrietatem & somnum fingere peritus, ut locum det atque opportunitatem mœcho exercendarum libidinum cum uxore sua, etiam se præsente. Horat. Lib. 3. Od. 6.

Sed jussa coram non sine conscio
Surgit marito, seu vocat institor,
Seu navis Hispanæ magister;
Dedecorum pretiosus emptor.

Doctus & ad calicem vigilanti stertere naso :
Cum fas esse putet curam sperare cohortis
Qui bona donavit præsepibus, & caret omni
Majorum censu, dum pervolat axe citato
Flaminiam : puer Automedon, nam lora tenebat
Ipse lacernatæ cum se jactaret amicæ.
Nonne libet medio ceras implere capaces
Quadrivio ? Cum jam sextâ cervice feratur

possidendi, peritus suspicere laquear, gnarus etiam ad pocula rhonchos emittere naribus exporrectis : quando expectare catervæ regimen licere credit is *qui stabulis opes dedit, & omninò non habet patrimonium* à *majoribus ; quando* viam *Flaminiam percurrit veloci rhedâ : etenim juvenis Automedon regebat fræna, quando se ille ostentabat amasiæ chlamydatæ. An non juvat replere ceras amplas* in *mediis plateis : quando nunc portatur collo sextuplici, illinc & isthinc apparens,*

---

57. *Vigilanti stertere naso.*] Doctus rhonchos edere etiam cùm est maximè experrectus & vigil. Cœl. Rhodig. lib. 12. cap. 16. locum hunc bellè explicat : ibidemque meminit cujusdam Cepii, qui Pararhenchon dictus, quod dormientem simularet, quo impunitiùs uxor mœcharetur : unde illud : *Non omnibus dormio.*

58. *Curam sperare cohortis.*] Præfecturam Prætorii : vel, ut ait Vetus Schol. *militum Tribunatum.* Porrò cohors peditibus constabat 550, equitibus verò 66, ut aiunt : eratque legionis pars decima. Testis Gell. l. 16 c. 4. ubi sic habet : *In legione sunt centuriæ sexaginta, manipuli triginta, cohortes decem.* Vide Alex. ab Alex l. 1. c. 5.

59. *Qui bona donavit præsepibus.*] Quidam explicant, qui libidinibus & lupanaribus suas facultates impendit. Meliùs tamen videntur alii intelligere eum qui alendis equis bona dilapidavit, sive ille fuerit Tigellinus, qui Neroni ab intimis libidinibus fuisse refertur, & Prætorianarum cohortium Præfectus. Tacitus Annalium lib 14. & pariter sequentibus Libris. Item Histor. 1. sive Cornelius Fuscus, qui quidem puer auriga Neronis fuerat, posteà verò sub Domitiano, ut testatur abundè Suetonius, Prætorio est præfectus quæ omnia hic conveniunt : sive Damasippus, de quo Sat. 8, &c.

Caret omni majorum censu.] Nullus habet opes à majoribus acceptas, qui proinde pauperes erant & obscuri. Horat. ad Pisones :

Census equestrem summam nummorum.

60. *Dum pervolat axe citato Flaminiam.*] Cùm ad Imperatoris villam celeriter currum agit : quippe ad viam Flaminiam illa sita erat.

61. *Flaminiam.*] C. Flaminius Consul, M. Lepidi collega, Ligurum victor, viam stravit ab urbe per Thusciam Umbriamque ad Ariminum. Strabo lib. 5.

Puer Automedon.] Currum Neronis, ut dictum est, rexit Fuscus, ut Achillis *Automedon*, Virgil. Æneid. 2. Quapropter hìc ponitur pro quolibet aurigâ nobili. Quod Juvenalis indignabundus dicit in Romanos adolescentes è prima nobilitate : qui exemplo Neronis aurigandi studium sectabantur. Sueton. Neron. cap. 22. Juvenal. Sat. 8.

Ipse rotam stringit multo sufflamine Consul.

62. *Ipse lacernatæ cum se jactaret amicæ.*] Satiricè habitu virili fœminam describit, inquit Vetus Scholiastes. At vulgò indigitari putatur juvenis Sporus, qui Neroni pro uxore fuit, cum dote & flammeo deductus, & Augustarum ornamentis excultus, Sueton. Neron. cap. 28.

Lacernatæ.] Lacerna vestis exterior supra togam indui solita, ad propulsandum imbrem & frigus. Hæc utebantur milites potissimùm in castris. Plin. lib. 18. cap. 25. Ovid. 2. Fastorum.

Mittenda est domino (nunc nunc properate puellæ)
Quamprimùm nostrâ facta lacerna manu.

Quibus verbis Lucretia hortatur urgetque ancillas, ut maturent contexere *lacernam* Tarquinio Collatino conjugi suo Ardeam obsidenti mittendam. In spectaculis etiam *lacernâ* utebantur præsertim candidâ. Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 18. Martial. Lib. 14. Epig. 137.

Amphitheatrales nos commendamur ad usus,
Cùm tegit algentes nostra lacerna togas.

Porrò narrant quemdam nomine Horatium, cum solus spectaculis interesset *lacernâ* indutus nigrâ, cæteris albâ coopertis, cadente subitò nive, concolorem aliis derepente factum. Unde Martial. Lib. 4. Epigram. 2.

Spectabat modò solus inter omnes
Nigris munus Horatius lacernis ;
Cùm plebs, & minor ordo, maximusque
Sancto cum duce candidus sederet,
Toto nix cecidit repentè cœlo,
Albis spectat Horatius lacernis.

Lacernas verò honoris causâ depositas, testis Sueton. Aug. c. 40. & Claud. c. 6.

63. *Nonne libet medio, &c.*] Passim occurrente justæ indignationis & Satiræ materiâ, in plateis per urbem ambulanti mihi. *Vel*, in ipso populi tumultu medio, in quadriviis, facilè Satiras scribam, nec animi tranquillitatem & secessum requiro, ut alias fieri solet, adeò copiosa seges est, & justa indignatio verba & versus abundanter suggerit.

Ceras implere capaces.] Libros integros implere, seu amplas tabulas ceratas, in quibus Antiqui scribebant, ut docet Priscianus, & alii. De membrānis, & papȳro Plin. lib. 13. cap. 11 & 12.

Quadrivio.] Locus est publicus in quem viæ quatuor concurrent.

64. *Cum jam sextâ cervice feratur.*] Cum superbè incedat, & vehatur hexaphoro, seu lecticâ sex famulis gestatâ homo flagitiosus, & jam delicatus, qui pauper olim & abjectus erat. Quis verò ille ? An Tigellinus, à quo feruntur patrui tres veneno sublati, corrupta illorum testamenta, & occupata hæreditas ? An M. Regulus bipedum nequissimus, ut Pli-

Hinc atque inde patens, ac nudâ penè cathedrâ,
Et multùm referens de Mæcenate supino
Signator falsò, qui se lautum, atque beatum
Exiguis tabulis, & gemmâ fecerat udâ.
Occurrit matrona potens, quæ molle Calenum

atque sellâ prope denudatâ, necnon magnopere repræsentans delicatum Mæcenatem, iste subsignator falsò, qui sese reddidit sumptuosum ac opulentum brevibus codicillis, atque lapillo humido? fit obvia matrona dives, quæ marito sitienti propinatura Calenum

---

nius ait, condendis falsis tabulis & testimoniis famosus; qui ex paupere & tenui ad magnas opes per flagitia processit, &c. Plin. lib. 2. Ep. 20.

65. *Hinc atque inde patens.*] Apertâ ex utroque latere lecticâ, se ostentans. Non pigebit multa hîc de lectica observare cum erudito Justo Lipsio, Electorum lib. 1. cap. 19. mitto quòd mortuis æquè ac vivis ferendis in usu fuerit: quodque videatur è Bithynis aut Cappadocibus petita. Tull. in Verrem 5. *Nam ut mos fuit Bithyniæ Regibus, lecticâ octophoro ferebatur*, inquit, *in qua erat pulvinus pellucidus, rosâ fartus.* At quod ad rem præsentem magis facit, duplex erat lectica: altera aperta, de qua hic Juvenalis; altera tecta, contra injurias aëris, & hominum aspectum. Hanc Plinius lib. 37. cap. 2. *cubiculum viatorium* vocat; loquens de Nerone, *Sceptra, personas, & cubicula viatoria unionibus construebat*, inquit. Et Sueton. Octav. cap. 78. narrat Augustum, cùm per vicos deportaretur, somni indigentem, depositâ lecticâ, interdum per aliquas moras dormivisse. Erat porrò lectica tecta velo & pelle munita, plagulis ad fenestras appositis, quas removere fas erat cum libebat prospicere volenti. Patet ex Sueton. Tit. cap. 10. *Cùm lecticâ transferretur, suspexit dimotis plagulis cœlum.* Et Martial. lib. 11. Epigr. 99.

Lectica nec te tuta pelle, veloque,
Nec vindicabit cella sæpiùs clausa.

Aufidius Bassus de morte Ciceronis in lecticâ tectâ interfecti, *Cicero paulùm remoto velo, videns armatos, ego verò consisto, ait: accede Veterane, & si hoc potes saltem rectè facere, incide cervicem.* Hæc ille. Lecticâ qui vehebatur jacebat in pulvino resupinus. Patet ex loco Ciceronis in Verrem citato. Item Ovidius 1. de Arte.

Intereà sive illa thoro resupina feretur,
Lecticam dominæ dissimulanter adi.

Lecticam soli homines portabant qui lecticarii servi dicebantur: nunquam verò jumenta. Unde lævam mentem & supinum errorem exprobrat Just. Lipsius Lambino qui in vita Ciceronis scribit: *Ille autem militum adventu ex strepitu & rumore cognito, primùm consistere servos & jumenta jussit, deinde apertâ lecticâ, &c.*

Nudâ penè cathedrâ.] Undique patente, adeo ut & pulvinus appareret, & ipse in pulvino molliter recumbens. Attamen Lipsius loco mox citato sellam hîc putat à Juvenale intelligi, quam à lectica distinguendam ibidem docet, & duplicem pariter fuisse, aliam Potentiorum, quæ laxior & à sex etiam hominibus ferebatur; aliam tenuiorum, quæ minuta & arctior, & à duobus servis portabatur facilè, cùm in circum, aut theatrum ibant; unde & gestatoria sella vocatur, ad sedentariæ sellæ discrimen.

66. *Multùm referens.*] Magnam habens similitudinem cum delicatulis & luxu perditis.

Mæcenate supino.] Seneca Epist. 114. orationem Mæcenatis æquè solutam dicit atque ipse discinctus. Juvenal. Sat. 12. v. 39.

* * * * * * * *vestem*
Purpuream teneris quoque Mæcenatibus aptam.

Horat. Lib. 1. Sat. 2. *Malthinum* vocat, quasi μαλθακὸν aut μαλθάκινον, id est, mollem & effœminatum.

Malthinus tunicis demissis ambulat.

Supino.] Molli & delicato, vestium elegantiam sectanti. Martial. Lib. 2. Epigram. 6.

Nusquam deliciæ supiniores.

Pers. Sat 1. ad finem.

Italo quod honore supinus, &c.

67. *Signator falsò.*] Testamentorum corruptor. Pædianus, *signatores* seu testes septem testamentis, item in causis, subscribere & sigillum apponere oportebat, ait.

68. *Exiguis tabulis.*] Brevibus testamentis, in quibus cùm ipse se unum falsarius ex asse hæredem scriberet, multa non erat scriptio, ut in aliis, quibus legata plurima & varia diversis attribuuntur. Juvenal. Sat. 12.

* * * * *Atque omnia soli*
Forsan Pacuvio breviter dabit.

Gemmâ udâ.] Annulo signatorio, vel effigiatâ annuli *gemmâ*, quâ plurimi obsignabant; madefactâ verò, ad faciliorem in cera signaculi impressionem. Macrob. lib. 7 cap. 13. *Veteres*, inquit, *non ornatûs sed signandi causâ annulum secum circumferebant.* Et paulò pòst; *imprimebatur autem sculptura materiæ annuli, sive ex ferro, sive ex auro foret: posteà usus luxuriantis ætatis signaturas pretiosis gemmis cœpit insculpere; ut etiam de augmento pretii, quo sculpendos lapides parassent gloriarentur, &c.*

69. *Occurrit matrona potens.*] Alia rursùm Satiræ materia, uxores quæ viros veneno interficiunt, & impunè quidem. Tit. Liv. lib. 8. cap. 18. narrat veneficium complurium matronarum deprehensum, quarum multæ epotis medicaminibus statim perierunt: legem de Veneficio tunc primùm constitutam: damnatas fuisse ad centum & septuaginta: rem denique prodigii loco habitam.

Calenum.] Vinum è *Cale* oppido Campaniæ, seu ex agro *Caleno*, in quo etiam aquæ scaturiunt quæ vini modo temulentos faciant, teste Plinio, lib. 2. cap. 103. Campaniam verò celebratam vino generoso, testantur cum aliis, Strabo l. 5. Plin. l. 3. c. 5. ubi & felicem illam vocat vitiferis collibus, & summum Liberi patris cum Cerere certamen.

Porrectura viro miscet sitiente rubetam,
Instituitque rudes melior Locusta propinquas,
Per famam, & populum nigros efferre maritos.
Aude aliquid brevibus Gyaris, & carcere dignum,
Si vis esse aliquis: PROBITAS laudatur, & alget.
Criminibus debent hortos, prætoria, mensas,
Argentum vetus, & stantem extra pocula caprum.
Quem patitur dormire nurûs corruptor avaræ?
Quem sponsæ turpes, & prætextatus adulter?

dulce, admiscet rubetam; & cognatas ignarus docet peritior Locusta, inter rumorem & plebem, sepelire conjuges atros. Perpetra quiddam grave, quod mereatur arctam Gyarum, & vincula, si cupis haberi aliquis. Virtus æstimatur, atque friget. Debent hortos sceleribus, Prætoria, mensas, argentum priscum, & hircum è calicibus prominentem. Ecquem sinit quiescere depravator avaræ nurûs? quem infames conjuges, & adulter prætextam gerens?

---

70. *Rubetam.*] Venenum è *rubeta*, de quo Plinius pluribus locis. Ranæ *rubetæ*, ἀμφίβιοι, vel in terra vel in humore degunt. In *rubetis* maximè & humidis sentibus; unde nomen ductum putatur: plurimis sunt refertæ medicaminibus, quæ deponere & resumere quotidie pastu dicuntur, venena tantùm sibi reservantes. Propert. lib 3 Eleg. 5.

Illum turgentis ranæ portenta rubetæ
Et lecta exectis ossa trahunt.

71. *Locusta.*] Venefica fuit insignis, cujus ope Claudium Imperatorem Agrippina de medio sustulit, ut quidam autumant, & auctor est Cornel. Tacit. Annal. lib. 12. ad finem. Vide Sueton. Claud cap. 44 hanc ipsam familiariter Nero adhibuit, ejusque venenis Germanicum interemit Vetus Schol. Suetonius, Nero. cap. 33. & alii.

72. *Per famam & populum.*] Non clam, ut Locusta, de qua mox, sed palàm & fama rei adeò vulgatâ, ut nemo populi ignoraret

Nigros maritos.] Tabe & lue, atque idcirco colore livido, plumbeo, atro infector, ob sanguinem veneno corruptum.

Efferre.] Exportare ad rogum & ad tumulum. Vox funeri propria.

73. *Aude aliquid brevibus Gyaris.*] Si vis Romæ esse potens, fac digna exilio & carcere. Nam per scelera dumtaxat jam opes & dignitates acquiruntur.

Gyaris.] *Gyaros* Insula maris Ægei, una è Cycladibus. Plin. lib. 4. cap. 12 & lib. 8. cap. 29. in freto Siculo ab aliis statuitur. Certè hæc solo sterili & rupibus horrens, ac proinde gravioribus destinata exiliis. Apud Cornelium Tacitum Annal. lib. 3. Gyarum Insulam immitem & sine cultu hominum vocat Tiberius: & ibidem paulò antè: *In Gyarum Insulam relegandum Silanum Piso censet. Brevem* & angustam vocat Juvenalis, & Plin. citato loco lib. 4. circuitu duodecim millia passuum continere dicit. Alii intelligunt, brevia & syrtes Gyaro inesse.

74. *Esse aliquis.*] Celebrari, nominari, memoriam & commendationem adipisci. Persius Sat. 1. ad finem.

Sese aliquem credens . . . . . .

Probitas laudatur, & alget.] Egregia Sententia. Innocentia quidem & integritas laudes habet à quovis etiam improbissimo, sed non perinde colitur: ea quippe infortunata, misera jacet, dum viri flagitiosi passim locupletari & aliquid posse cernuntur.

75. *Criminibus debent hortos, &c.*] Villas amœnas habent & prædia, in mercedem flagitiorum sibi donata.

Prætoria.] Ædes Prætore non indignas, id est, magnificas & splendidas. Mart. lib. 10. Epig. 79.

Ad lapidem Torquatus habet Prætoria quartum,
Ad quartum breve rus emit Otacilius.

Sueton. Tit. cap. 8. cuncta *Prætoriorum* suorum ornamenta operibus ac templis destinavit.

Mensas.] Eas quidem pretiosas ex argento, ebore, citro, marmore, &c. quarum sumptus regerebant viris fœminæ, dum fœminis viri margaritarum luxum exprobrabant. Plin. lib. 13. cap. 15

76. *Argentum vetus.*] Vasa argentea veteris artificii, vel ab artifice antiquo magni nominis fabricata, insculpta.

Stantem extra pocula caprum.] Vasa & pocula signis affabrè incisis cælata. *Poculum* in quo sculptus *caper* tam artificiosè & egregie, ut extare videatur. In calicibus olim cælabant vulgò *caprum*, vitibus scilicet noxium, arrodentem palmites Hinc Ovid. Fast. 1.

Rode caper vitem: tamen hinc, cùm stabis ad aram,
In tua quod spargi cornua possit, erit.

Vel etiam effictus Phryxus *Capro* seu *Arieti* velleris aurei insidens & mare tranans cum sorore Helle. De quibus Martial. lib. 8. Epigram. 51. *De Phiala Rufi.*

Stat caper Æolio Thebani vellere Phryxi
Cultus; ab hoc mallet vecta fuisse soror.
Hunc nec Cinyphius tonsor violaverit; & tu
Ipse tuâ pasci vite Lyæe velis.

77. *Quem patitur dormire, &c*] Quis Satyricus ociosus manere queat, & tacere, videns grassari incesta, aliaque infanda flagitia?

Nurûs corruptor avaræ.] *Nurum* pecuniæ avidam precio corrumpens ipse socer, & ad scelus impellens & adulterium cum pueris, ut vult Calderinus, item Mancinellus

78. *Sponsæ turpes.*] Pueri viris nubentes; ut suprà diximus de Sporo quem Nero velut uxorem duxit. Sueton.

Prætextatus adulter.] Nobilis juvenis adhuc prætextam habens, ac proinde annum ætatis decimum se..tum nondum ade.tus, & jam adulteriis corruptus, allicientibus illis nuribus improbissimis, ut dictum est, ex impulsu vel soceri, vel mariti pæderastiâ laborantium. De prætexta porrò vide quæ dicturi sumus ad Persii Satiram. 5. v. 30.

Si natura negat, facit indignatio versum,
Qualem cumque potest: quales ego, vel Cluvienus.
Ex quo Deucalion nimbis tollentibus æquor,
Navigio montem ascendit, sortesque poposcit,
Paulatimque animâ caluerunt mollia saxa,
Et maribus nudas ostendit Pyrrha puellas:
Quicquid agunt homines, votum, timor, ira, voluptas,
Gaudia, discursus, nostri est farrago libelli.
Et quando uberior vitiorum copia? quando
Major avaritiæ patuit sinus? alea quando
Hos animos? neque enim loculis comitantibus itur
Ad casum tabulæ, positâ sed luditur arcâ.
Prælia quanta illic dispensatore videbis

Etsi deneget natura carmen, ira efficiet, quale quale valebit: sicut ego, aut Cluvienus facimus. Ab eo tempore, *quo Deucalion, mari imbribus intumescente, naviculâ evasit* in *montem, & petivit oraculum, atque lapides mollescentes sensim à spiritu calorem habuerunt; & Pyrrha masculis exhibuit puellas nudas: Quodcumque homines* exinde *faciunt; desiderium, metus, iracundia, oblectatio, lætitia, discursationes,* hæc *est farrago libri nostri. Ecquando* verò *major* fuit *abundantia scelerum? Quando avaritiæ amplior sinus apertus est? quando alea tales habuit vires? nam nec comite crumenâ* jam *pergitur ad tabellæ fortunam; verùm luditur capsâ depositâ. Quàm magna certamina hic aspicies administrante armorum portatore?*

---

79. *Si natura negat.*] Cicero pro Archia Poëta, ait, cæterarum rerum studia præceptis & arte constare, at Poëtam naturâ ipsâ valere, mentis viribus excitari, & quasi divino quodam spiritu inflammari. Horat. ad Pisones.

Naturâ fieret laudabile carmen, an arte,
Quæsitum est. Ego nec studium sine divite vena,
Nec rude quid prosit video ingenium.

80. *Quales ego.*] Adverte Juvenalis modestiam, qui comparat se ipse cum insulso Poëta.

Cluvienus.] Hunc ineptum Versificatorem sui sæculi carpit, quemadmodum Virgil. in Bucol.

Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Mævi.

81. *Ex quo Deucalion.*] Invalescentia passim à diluvii tempore vitia, sunt materia nostri Satirarum libri.

Deucalion.] Thessaliæ Rex, sub quo dicitur contigisse diluvium. Fabula lippis ipsis & tonsoribus non incognita: Egregiè verò narrata Ovid. 1. Metamorphos. Justinus lib. 2. *Amphyctionis temporibus,* inquit, *aquarum illuvies majorem populorum Græciæ partem absumpsit. Superfuerunt, quos refugia montium receperunt, aut qui ad Regem Thessaliæ Deucalionem ratibus evecti sunt: à quo propterea genus humanum conditum dicitur.* Hoc refertur ad sæculum mundi vigesimum sextum: at annis ante illud ferè trecentis aliud fuit sub Ogyge Thebanorum Rege diluvium majus Deucalioneo. *S. Aug. de Civitate.*

Nimbis tollentibus æquor.] Augentibus mare repentinis imbribus. Unde est decantata illa aquarum in Græcia eluvio: de qua Poëtæ quidem id omne fabulati sunt, quod de vera universi orbis inundatione à Mose descriptâ vel legerant, vel audierant.

82. *Navigio montem ascendit.*] Parnassum scilicet, ut ait Ovidius Metamorphos. 1. Fab. 7.

Hic ubi Deucalion (nam cætera texerat æquor)
Cum consorte thori parvâ rate vectus adhæsit.

Sortesque poposcit.] Horat. ad Pisones.

——— *Dictæ per carmina sortes.*

Themidis, quæ ante Apollinem responsa dabat, inquit Vetus Schol. oraculum consuluit, quo pacto reparari genus humanum posset. Ovid.

Dic, Themi, quâ generis damnum reparabile nostri
Arte sit, &c.

83. *Animâ caluerunt mollia saxa.*] Lapides animati sensim & calorem vitalem concipientes sunt in homines transformati.

84. *Et maribus nudas ostendit Pyrrha puellas.*] E lapidibus à se projectis *Pyrrha* fœminas ostendit subitò formatas, ideoque nudas; sicut in mares evadebant saxa à Deucalione retrò jactata.

Pyrrha.] Deucalionis uxor. Horat. Lib. 1. Od. 2.

Terruit gentes, grave ne rediret
Sæculum Pyrrhæ nova monstra questæ.

85. *Quicquid agunt homines.*] Malè scilicet, & ex pravis animi affectibus.

Votum.] Habendi cupiditas.

Timor, ira, voluptas, &c.] Vide Tusc. q. 4. n. 12. & seq.

86. *Discursus.*] Vel hominum inconstantiam animi, vel casus varios notat; Imò & labores ad opes aut dignitates parandas.

Farrago.] Est propriè quod ex pluribus satis mixtum pabuli causâ jumentis datur. Festus.

88. *Sinus.*] Laxitas, amplitudo, licentia. Metaphor. à velis, quæ sinu modò ampliori, modò contracto ventum excipiunt, ut navigantibus libuerit & commodum fuerit.

Alea.] Persius Sat. 5. v. 57.

Hunc alea decoquit.

Vide quæ nos ibidem.

89. *Neque enim loculis, &c.*] Non jam modica pecunia fortuito ludo exponitur, sed ingens, & totum ferè patrimonium.

Loculis.] Crumenâ, capsulâ. Metonym. pro exigua summa in loculis contenta.

90. *Ad casum tabulæ.*] Ad aleam, quæ in abaco lusorio, seu in tabula conjicitur. Hanc sic amasse Claudius Imperator dicitur, ut & de ea librum conscripserit. Sueton.

Positâ arcâ.] Depositis fortunis omnibus luditur, nihilque immune ab aleæ ludibrio: quasi ipsa arca rem omnem familiarem includens ad ludum affertur.

91. *Prælia quanta.*] Quot verò jurgia, rixæ,

Armigero! simplexne furor sestertia centum
Perdere; & horrenti tunicam non reddere servo?
Quis totidem erexit villas? quis fercula septem
Secretò cœnavit avus? nunc sportula primo
Limine parva sedet, turbæ rapienda togatæ.
Ille tamen faciem priùs inspicit, & trepidat, ne
Suppositus venias, ac falso nomine poscas.
Agnitus accipies. Jubet à præcone vocari

An vulgaris est *insania deperdere centum sestertia; & vestem non restituere algenti famulo? Ecquis tot villas extruxit? Quis avorum clam opulatus est dapibus septem? Jam* in *primo aditu exiguum adest munus à frequentia togata auferendum. Attamen iste vultum anteà intuetur, & tremiscit ne accedas suppositius, atque petas titulo mendaci. Cognitus percipies. Per præconem acciri imperat*

& contentiones ludum sequuntur. Alii intelligunt rixam inter servum & herum ludentem; hic nimirùm amissis omnibus, quæ attulerat, etiam famulo vult detrahere tunicam, quam exponat aleæ, sperans amissa tandem recuperare: ex more ludentium

Dispensatore armigero.] Servo subministrante ludi instrumenta, pecuniam, tesseras, alveolum, &c. sicut armiger parat portatque domino bellatori, arma, &c.

92. *Simplexne furor.*] An non hæc insania est supra vulgarem & communem, in alea decoquere omnia?

Sestertia centum perdere.] Magnam summam, ingentem pecuniæ vim, uno tali jactu disperdere, v. g centum millia sestertiûm; vel simpliciter centum sestertia, quæ valent singula sestertios mille, id est, denarios 225; seu viginti quinque coronatos, qui singuli valent triginta quinque solidos, ad monetæ Gallicæ æstimationem. Budæus, *de asse.* Vide Plin. lib. 3. cap. 3.

93. *Horrenti.*] Algenti, & præ frigore trementi, spoliato nempè tunicâ suâ, quam in ludo herus perdidit etiam, ut dictum mox: nec aliam reddidit indigenti servo. Vel simpliciùs intellige de lusore, qui impendit in aleam grandes pecunias, & vix famulo vestem necessariam suppeditat. Persius Sat. 1.

Scis comitem horridulum tritâ donare lacernâ.

94. *Quis totidem erexit villas.*] An olim impensæ tot fiebant, ut nunc, in insanis substructionibus, quod ait Tullius pro Milone, loquens de P Clodii fundo.

Fercula eptem.] Solemnis apparatum convivii, apud Veteres, numerum ferculorum apud varios diversum, pompam & luxum in iis inferendis: vide cap. 21. lib. 5. Gen. dier. Alex. ab Alex.

95. *Quis fercula septem secretò cœnavit avus.*] Quis è nostris majoribus lautas instruxit epulas clam, & inter privatos parietes? illa certè in atriis & palam cœnabant frugaliter & parvo contenti. Val. Max. l. 2. c. 5. n. 5. *Fuit illa simplicitas Antiquorum,* inquit, *in cibo capiendo, ut maximis viris prandere & cœnare in propatulo verecundiæ non esset: nec sanè ullas epulas habebant, quas populi oculis subjicere erubescerent: erantque adeò continentiæ attenti, ut frequentior apud eos pultis usus, quàm panis esset.*

Nunc sportula primo, &c.] Olim exhibebatur convivium & publicè quidem egenis clientibus, at nunc divites epulantur quidem ipsi privatim: asseclis autem vix munus exiguum distribui in atrio jubent. Domitianus tamen multa novans sportulas publicas sustulit, revocatâ cœnarum rectarum consuetudine, teste Suetonio, Domitian. cap. 7.

Sportula primo limine parva sedet.] Loco cœnæ rectæ, id est, plenæ, integræ, lautæ, pridem exhiberi solitæ clientibus, pro impensis officiis erga patronos, datur nunc solummodo sportula, ex Edicto Neronis, ut testatur Suetonius, pecuniaria quidem, ut ait Turneb. lib. 20. cap. 8 Alex. ab Alex lib. 5. cap. 24. Martial. lib. 3. Epigram 7 & dum justa in pauperes munificentia abrogatur, omnia in luxum ac libidines effunduntur.

Sportula.] *Sporta & sportella* receptaculum est munerum, inquit Ascon. Pæd. metonym. pro dato munere ponitur, sive pecunia sit, sive obsonium, & cibus, quæ dabantur olim in sporta, quæ propriè fiscella est & corbis è sporto herba, unde nomen.

96. *Parva.*] Quæ centum erat quadrantum dumtaxat. Turneb. & Alex. ab Alex. loco mox citato. Martial. Lib. 3. Epigram. 7.

Centum miselli jam valete quadrantes.

Et Lib. 10. Epigram. 75.

Sportula nos junxit quadrantibus arida centum.

Rapienda.] Certatim præripienda; timentibus singulis ne ultimo sibi, ut fit aliquando, nihil sit residuum.

Turbæ togatæ] Quoniam tenuiorum toga erat, vestis nimirùm vilior: hinc significat hic Clientes, qui manè Patronos salutant, deinde ad forum comitantur, & officia sua præstant, in mercedem verò posteà ad cœnam vocantur ab ipsis Patronis, aut sportulam auferunt. Martial. Lib. 10. Epigram. 18.

Nec vocat ad cœnam Marius, nec munera mittit;
* * * *
Heu quàm perfatuæ sunt tibi, Roma, togæ.

97. *Ille tamen priùs faciem inspicit.*] Is qui sportulis erogandis est à divite aut patrono præfectus, quem balneatorem elixum vocat Martial. Lib 3. Epigram. 7.

Faciem priùs inspicit.] Cavens ne quis irrepat alienus, subornatus & ignotus; atque sportulam rapiat solis clientibus administris dari jussam.

Trepidat ne, &c.] Argueretur enim à Domino, si imponi sibi pateretur, forsan & damnum ferret.

99. *Agnitus accipies.*] Tunc munus capies, cùm legitimè petere visus & agnitus fueris.

Ipsos Trojugenas: nam vexant limen & ipsi
Nobiscum. Da Prætori, da deinde Tribuno.
Sed libertinus prior est: Prior, inquit, ego adsum.
Cur timeam, dubitemve locum defendere? quamvis
Natus ad Euphratem, molles quod in aure fenestræ
Arguerint, licèt ipse negem: sed quinque tabernæ
Quadringenta parant. Quid confert purpura majus
Optandum, si Laurenti custodit in agro
Conductas Corvinus oves? Ego possideo plus
Pallante, & Licinis. Expectent ergo Tribuni.
Vincant divitiæ; sacro nec cedat honori

ipsos Trojanos. Etenim ipsi etiam nobiscum premunt atrium. Largire Prætori, postcà largire Tribuno. At libertinus anterior est. Ego anterior adsum, ait. Quare metuam vel trepidem meum *locum tueri, etsi ortus prope Euphratem, quod* quidem *quamvis ego non fatear, probabunt tenues fissuræ in auricula mea. At tabernæ quinque* mihi *præstant quadringenta. Ecquid purpura dat ampliùs desiderandum, si Corvinus servat oviculas conductitias in campis Laurenti? Ego habeo majores* divitias, quàm *Pallas & Licinii. Igitur Tribuni præstolentur, opes sint victrices, neque sacrosanctæ dignitati concedat*

---

100. *Trojugenas.*] Patricios majorum Gentium, inquit vetus Schol. Optimates Romanos à Trojanis oriundos, quod jactabant ipsi, & auctor est Virgil. Æneid. 1.

Nam vexant limen & ipsi.] Ipsi nobiles ad sportulam sordidè conveniunt, & debitum pauperibus dumtaxat munus asportant. Martial. Lib. 10. Epigram. pariter 10.

Cùm tu laurigeris annum qui fascibus intras,
Manè salutator limina mille teras,
Hîc ego quid faciam, &c.
Quid faciet pauper, cui non licet esse clienti?
Divisit nostras purpura vestra togas.

101. *Da Prætori.*] Distribue mihi primo, inquit Prætor.

Prætori Tribuno.] *Prætor,* inquit Varro, *dictus, quod exercitui præeat. Est & Magistratus juridicundo præpositus.* Tit. Liv. lib. 5. Cic. 2. de Legibus. *Tribunus aut Plebis, aut Militum fuit* De quibus Tit. Liv. & alii. Vide Alex. ab Alex.

102. *Libertinus.*] Oriundus è servis in libertatem assertis. Crispinus, de quo suprà, vel alius quilibet.

Prior est.] Prior accessit, videturque præferendus & Prætori & Tribuno. Vel, opibus potior est.

Prior, inquit, ego adsum.] Prosopopœia ironica libertini adversus nobiles contendentis.

103. *Locum.*] Jus meum & ordinem.

104. *Ad Euphratem.*] Natus vel ex Armenia, vel è Syria, aliisque regionibus *Euphrati* proximis, è quibus servorum ingens proventus Romæ fuit.

Euphrates.] Fluvius nobilis, è Niphate monte Armeniæ profundus & celer nascitur, inquit Strabo, cum Tigri Mesopotamiam facit, in sinum Persicum illabitur. Stagnationibus suis agros fœcundat, limum tamen non invehit, sicut in Ægypto Nilus; testis Plinius lib. 18. cap. 17. *Euphratem* verò describit lib. 5. cap. 24.

In aure fenestræ.] Foramina scilicet, more patrio, è quibus *inaures* dependent. Plinius lib. 11. cap 37. ait in Oriente, viris aurum gestare auribus appensum, decus existimari. Carpit verò noster Poëta homines libertini generis, qui per scelus opes & libertatem adepti superbiebant quidem, attamen pertusis auribus signa pristinæ servitutis celare non poterant. Quod ait vetus Scholiastes Plaut. Pœnul. Scenâ 14.

Quia incedunt cum annulatis auribus.

105. *Sed quinque tabernæ, &c.*] Si nobilis non sum, at habeo majores nobilibus ipsis opes, quinque nimirùm in foro tabernas. Unde me consolor, inquit libertinus, nec Prætori cedam aut Tribuno, manum ad sportulam mecum porrigentibus.

106. *Quadringenta parant.*] Si minùs nobilitatem; at censum equestrem præstant, quadringenta nempè sestertia. Vide suprà ver. 92. Plin. lib. 33. cap. 2. *Tiberio imperante constitutum,* inquit, *ne quis in Equestri Ordine censeretur, nisi cui ingenuo ipsi, patri, avoque paterno sestertia quadringenta census fuisset, &c.* Vide Alex. ab Alex lib. 2 cap. 29.

Quid confert purpura majus.] Quid verò juvat nobilitas, si nummi desint?

Purpura majus.] Alii legunt, *magis,* & explicant, *Quid magis optandum confert purpura?* Alii legunt, *purpura major,* & cum Schol. vet. interpretantur *laticlavium,* ceu *latum clavum,* quæ vestis erat Senatoria, tunicâ vulgari amplior, cui prætexta purpura erat. Fuit & Equitum Romanorum latus clavus sed à Senatorio distinctus, quæ omnia explicat Alex. ab Alex. loco mox citato. Vide Plin. lib. 9. cap. 36. & seq.

107. *Laurenti.*] *Laurentum* oppidum est Latii, Lavinio proximum.

108. *Corvinus.*] Vir è stirpe insignis illius Valerii Corvini, paupertate adactus ad pascendas oves alienas & conductitias, victûs habendi gratiâ.

109. *Pallante.*] *Pallas* ortus ex Arcadia, Imperatoris Claudii libertus, eoque auctore Prætoria insignia consecutus à Senatu, ut ait Cornel. Tacit. lib. 12. Annal. in Aula potens etiam sub Nerone, ut probant seq. Annal. Libri.

Licinis.] *Licinii* fuere plures, omnes opulenti, de quibus vide quæ dicturi sumus ad Pers. Sat. 2. v. 36.

Nunc Licinî in campos, nunc Crassi mittit in ædes.

110. *Vincant divitiæ.*] Nobilitate sint potiores. Horat. Lib. 2. Sat. 3.

. . . . *Omnis enim res,*
Virtus, fama, decus, divina humanaque pulcris

Nuper in hanc urbem pedibus qui venerat albis.
Quandoquidem inter nos sanctissima divitiarum
Majestas: etsi funesta Pecunia templo
Nondum habitas, nullas nummorum ereximus aras,
Ut colitur Pax, atque Fides, Victoria, Virtus,
Quæque salutato crepitat Concordia nido.
Sed cum summus honor finito computet anno,
Sportula quid referat, quantum rationibus addat:
Quid facient comites, quibus hinc toga, calceus hinc [est,
Et panis, fumusque domi? densissima centum

qui pedibus albo notatis *haud ita pridem accesserat in istam civitatem: quoniam opum dignitas* est *apud nos sacratissima: quanquam,* ô *perniciosa Pecunia, non manes adhuc in æde* sacrâ, *& nummis altaria nulla extruximus, sicut honoratur Pax, & Fides, Victoria, Virtus, & Concordia, quæ strepit reviso nido. At quandoquidem suprema dignitas anno desinente numerat quid sporta afferat, & quantum adjungat opibus, ecquid agent asseclæ, qui inde tunicam, inde calceamenta habent: & panem, atque ignem in domo? Lectica spississima poscit quadrantes centum;*

Divitiis parent: quas qui construxerit, ille
Clarus erit, fortis, justus, sapiens etiam, &
Rex:
Et quicquid volet.

Et eodem lib. Sat. 5.

Et genus, & virtus, nisi cum re, vilior alga est.

Sacro honori.] Prætoriæ, vel Tribuniciæ Majestati, quam violare est nefas, & qui læsisset, ejus caput Jovi sacrum erit, & familia venumdatur; ex lege.

111. *Nuper in hanc urbem, &c.*] Mancipium, servus. Plin. lib. 35. cap. 17. *Vilissimum est cretæ genus,* inquit, *quâ pedes venalium trans mare advectorum denotare Majores instituerant.* Tibullus Lib. 2. Eleg. 3.

Regnum ipse tenet quem sæpè coëgit
Barbara gypsatos ferre catasta pedes.

Pedibus albis.] Cretâ vel gypso notatis pedibus mangonis seu heri signo, vel sigillo Reipublicæ, si publica essent mancipia. Sic enim venum exponebantur in catasta. Vide quæ dicemus ad Pers. Sat. 6. v. 78. ad vocem *catasta.*

112. *Quandoquidem inter nos, &c.*] Sequentes versus quinque nonnullis suspecti sunt & adulterini videntur, sed quo jure?

113. *Funesta pecunia.*] Socrates aiebat opes & nobilitatem non solùm nihil in se habere honestatis, sed & omne malum ab iis oriri. Diogen. Laert.

Etsi funesta Pecunia templo nondum habitas.] Etsi pecunia nec aras nec ædem habuit hactenus, in quibus apud nos ut Numen colatur; ei tamen obediunt omnia, eam omnes venerantur, ejusque nomen est apud homines sanctissimum. Vide Cœl. Rhodig. lib. 20, 21. cap. 34. & Turneb. qui lib. 11. cap. 20. Pecuniam inter Deas relatam contendit, probatque ex Arnobio lib. 4. adversus Gentes, ubi scribit: *Quis Deam Pecuniam esse credat, quam velut maximum Numen vestræ indicant litteræ donare aureos annulos, &c.*

115. *Pax.*] Vespasianus *Paci* templum erexit foro proximum. Sueton.

Fides.] Numa Pompilius *Fidei* solemne instituit. Ad id sacrarium Flamines bigis curru arcuato vehi jussit, manuque ad digitos usque involutâ, rem divinam facere, significantes *Fidem* tutandam, sedemque ejus etiam in dextris sacratam esse. Hæc Tit. Liv. lib. 1. cap. 21. *Fidem* in Capitolio dedicatam & consecratam ait Cic. lib. 2. de Nat. Deor. cap. 61.

Victoria.] Dion. Halicarn. lib. 1. *Victoriæ* templum ab Arcadibus in vertice collis ædificatum ait. Tit. Liv. lib 8. *Victoriæ* templum in Palatio fuisse testatur, & Cic. loco mox citato.

Virtus.] Tullius loco citato de Natura Deorum sic habet: *Vides Virtutis templum à M. Marcello renovatum, quod multis antè annis erat bello Ligustico à Q. Maximo dedicatum. Quid Concordiæ, Libertatis, Victoriæ?* Tit. Liv. ad portam Capenam fuisse refert. Item Plutarchus.

116. *Concordia.*] *Concordiæ* templum Camillus aliique ædificarunt, testis Ovidius Fastor. 1. dedicavit & Tiberius. Sueton.

Salutato crepitat nido.] Sensus est: Concordia, in cujus ædis fastigio aves nidificantes sonitum edunt & crepitant, quoties ad nidos redeunt, & pullos quasi salutant, pabulum afferentes. Cornices intelligit Politian. Miscell. cap. 67. eo quòd inter illas magna sit fides & concordia; & quòd Veteres in Nuptiis post Hymenæum cornicem invocabant. Alii tamen inter quos Mancinellus, & Turneb. lib. 8. cap. 18. Ciconias significari volunt, quia pietas illis inest admirabilis, quam explicant Solinus, & Plin. lib. 10. cap. 23. & quoniam Concordia Ciconiæ formâ colebatur. Videtur certè Juvenalis respexisse illud Ovidii:

Ipsa sibi plaudat crepitante Ciconia rostro.

Cæterùm mihi non absurdus videatur Flavius Conject. cap. 53. locum hunc simpliciter explicans de æde Concordiæ, ad quam non sine strepitu confluebant Patres, cùm ibi Senatus interdum haberetur, testibus Varrone & Lampridio.

117. *Sed cùm summus honor, &c.*] Cùm summi quique viri, Magistratus, Senatores computent, quantum ipsis valeant sportulæ unius anni, & quantum emolumenti afferant; quod sordidum, & indignum; quid facient pauperes, clientes, parasiti, qui non aliunde quàm à sportulis habent quo vivant & vestiantur.

118. *Sportula.*] Quid sit explicavimus anteà.

Quantum rationibus addat.] Quantum annuo reditui accedat è sportularum proventu.

119. *Comites.*] Vide suprà v. 96. ad vocem, *Togatæ,* Clientelas & patrocinia à Romulo instituta sapienter, jam pauperibus inutilia deplorat.

120. *Fumus.*] Metonym. pro igne, aut lignis ad ovendum in camino ignem.

Densissima centum quadrantes lectica petit.]

Quadrantes lectica petit, sequiturque maritum
Languida, vel prægnans, & circumducitur uxor.
Hic petit absenti, notâ jam callidus arte,
Ostendens vacuam, & clausam pro conjuge sellam.
Galla mea est, inquit; citiùs dimitte: moraris?
Profer, Galla, caput. Noli vexare, quiescit.
Ipse dies pulchro distinguitur ordine rerum.
Sportula, deinde forum, Jurisque peritus Apollo,
Atque triumphales, inter quas ausus habere
Nescio quis titulos Ægyptius, atque Arabarches,

& conjux ægra aut gravida circumfertur, ac virum comitatur. Ille pro absente postulat, peritus doli jam comperti, monstrans sellam inanem & conclusam, loco uxoris, ait: Galla uxor *mea est* intus: *quamprimùm abire jube.* Cur *tardas? O Galla, ostende caput. Dormit, ne* illam *crucies. Dies ipse discernitur præclarâ rerum vicissitudine.* Primò *sportula; posteà forum, & Phœbus Juris gnarus, ac triumphales: inter quas nescio quis ex Ægypto, & Arabarches*

Ipsi Nobiles & Magistratus *lecticâ* vecti cum uxoribus gravidis & ægris ad sportulam confluunt, & præripiunt, ut jam dictum, pauperibus victum necessarium, ac vestitum: quin & fraude utuntur ad plures sportulas, ut mox dicetur, rapiendas. O avaritiam & sordes!

Densissima.] Vel plena viro, uxore, & filiis; vel potiùs frequens & multiplex; aut etiam multis clientibus stipata, comitibus, asseclis.

Centum Quadrantes.] Asses viginti quinque, nam *quadrans* est quarta pars assis; quæ maxima erat sportula. Vide suprà.

121. *Lectica.*] *Lecticarum* usum primi dicuntur invenisse Bithyni, inquit vetus Schol. & diximus anteà.

123. *Hic petit absenti.*] Quidam mentiuntur inesse uxores in lectica tecta & clausa undique, & earum nomine sportulam petunt, quæ solis præsentibus dispensabatur.

Notâ jam callidus arte.] Hæc enim fraus jam detecta fuerat; quapropter dispensator modò rogabit, ut Galla caput è lectica vel sella proferat, aut saltem remotis plagulis per fenestellas lecticæ vultum ostendat, & adesse se testetur.

124. *Ostendens.*] Dispensatori indicans sellam, quasi sua uxor in illa sit ex ægritudine quiescens.

Clausam sellam.] Vide suprà v. 65. ubi de lectica & sella fusè egimus.

125. *Inquit.*] Maritus videlicet.

Est.] In lectica.

Citiùs dimitte.] Festina sportulam duplicem dare pro me & uxore mea, quæ ægra huc venit; noli diu morari nos, inquit ille avarus timens ne dispensator fraudem subodoretur & investiget.

126. *Profer, Galla, caput.*] Inquit dispensator dolum cavens, quem aliàs jam reprehenderat.

Noli vexare.] Respondet ille dolosus vir, ne molestus sis ægræ uxori, ne excita quiescentem, ne languentem coge caput proferre, & malè affectum corpus vexare. Diximus suprà lecticam fuisse usui vario & multiplici, & in ea dispositum pulvinar, in quo recumbere, & quiescere licebat.

127. *Ipse dies.*] De *die* naturali & artificiali fusè differemus ad Persii Sat. 3. v. 4.

Pulchro distinguitur ordine.] Ironicè hæc dicit. Sensus est: primùm clientes manè conveniunt ad salutandos patronos, ut diximus anteà ad v. 96. & rogant sportulam de qua jam non semel. Martial. Lib. 4. Epigram. 8.

Prima salutantes atque altera continet hora,
Exercet raucos tertia Causidicos.
In quintam varios extendit Roma labores:
Sexta quies lassis, septima finis erit.
Sufficit in nonam nitidis octava palæstris;
Imperat extructos frangere nona thoros.
Hora libellorum decima est.

128. *Deinde forum.*] Deinde à Clientibus Patroni deducuntur ad *forum*, ubi templum Apollinis Palatini, & Imagines triumphantibus positæ.

Forum.] Quod nempè tertium ædificavit Augustus, cum duo non sufficerent hominum & judiciorum multitudini. Suet. cap. 29.

Jurisque peritus Apollo.] An quia Juris Civilis Bibliothecam Augustus dedicarat in Æde Apollinis Palatini, ut ait vetus Schol. An potiùs quod Jus reddebatur ibidem in Augusti foro, ubi Apollinis statua eburnea, cujus meminit Plin. tùm alibi, cùm lib. 36. cap. 5. Unde Horat. lib. 1. Sat. v. ultimo.

—— *Sic me servavit Apollo.*

129. *Triumphales.*] Ubi & statuæ triumphales erectæ summis viris post victorias & præclare gesta: in rostris nimirùm, ut monet vetus Schol.

130. *Nescio quis titulos Ægyptius, atque Arabarches.*] Vel Crispinus, de quo antea: vel, ut vult Alciat. Prætermiss. lib. 1. Tiberius quidam Alexander, Ægyptius, Ægyptique gubernator: de quo Tacit. Histor. 1. & Euseb. lib. 2. Afferunt alii Josephum Judæorum Ducem, cui triumphalem statuam Vespasianus erexit, ob virtutem, & ingenium. Ex D. Hieron.

Titulos.] Effigiem cum elogio.

Ægyptius, atque Arabarches.] Hæc duo videtur Poëta junxisse, sicut conjunctæ sunt regiones Ægyptus & Arabia.

Arabarches.] Locum hunc egere lucubrationibus Grammaticorum admonet Turneb. lib. 27. cap. 25. ubi & legendum putat, cum nonnullis Codicibus atque Auctoribus, *Alabarches*, qui fuerit Alexandriæ Magistratus quidam Judæis Alexandrinis præpositus, probatque ex Josepho, Bell. Jud. lib. 22. cap. 3. & 5. Alii tamen retinent vocem, *Arabarches;* atque interpretantur, Arabiæ Præfectum, aut Publicanum, qui vectigali de pecuariis ex Arabia in Ægyptum advectis præerat. Cicero lib. 2,

Cujus ad effigiem non tantùm mejere fas est.
Vestibulis abeunt veteres, lassique clientes,
Votaque deponunt; quanquam longissima cœnæ
Spes homini: caules miseris, atque ignis emendus.
Optima silvarum intereà, pelagique vorabit
Rex horum, vacuisque thoris tantùm ipse jacebit.
Nam de tot pulchris, & latis orbibus, & tam
Antiquis, unâ comedunt patrimonia mensâ.
Nullus jam parasitus erit: sed quis feret istas
Luxuriæ sordes? quanta est gula, quæ sibi totos
Ponit apros, animal propter convivia natum?
Pœna tamen præsens, cùm tu deponis amictus
Turgidus, & crudum pavonem in balnea portas.

ausus est *habere insignia, ad imaginem cujus non licet dumtaxat mejere. Antiqui* verò *asseclæ fatigati ex atrio discedunt, & desideria abjiciunt, tametsi viro fuit diuturna spes cœnæ:* atque *egentibus brassicæ, & ignis coëmenda* sunt. *Interim illorum dominus comedet exquisita è silvis ac mari, atque solus ipse recumbet* in *lectis inanibus. Etenim è tot eximiis atque amplis patinis ac tam veteribus, unica* in *mensa devorant patria bona. Deinceps nullus extabit parasitus. At quis tolerabit hanc intemperantiæ turpitudinem? Quàm magna est ingluvies, quæ apponit sibi apros integros, bestiam ad epulas destinatam! Attamen adest supplicium, quando tu satur vestes abjicis, & in balnearia defers pavonem non coctum.*

Epist. 17. ad Atticum: *Velim ex Theophane expiscere,* inquit, *quonam in me animo sit Arabarches:* (Alii Codices habent, *Alabarches:*) ubi Pompeium intelligunt quidam, eo quòd Arabiæ partem ille domuisset: alii verò cum Cœl. Rhodig. M. Antonium, qui multa inde tributa exegerat.

131. *Non tantùm mejere fas est.*] Velut in sacro loco nefas sordes & alvum exonerare. Vide quæ ad Persii Satiram 1. v. 114. ad has voces, *extrà mejite.*

132. *Abeunt lassi.*] Fatigati è comitatu officiisque diuturnis.

133. *Votaque deponunt.*] Rectæ cœnæ spem abjiciunt.

Longissima.] Nam totâ die cœnam exspectârant.

134. *Caules miseris atque ignis emendus.*] Ut suprà dictum, loco cœnæ rectæ accipientes pecuniariam sportulam, centum quadrantes videlicet, ex iis coguntur miseri coëmere sibi oluscula quibus victitent, & ligna ad ignem oleribus coquendis faciendum: interim dum Patroni delicatissimis epulis vescuntur.

135. *Optima silvarum & pelagi.*] Ferinas carnes, & pisces exquisitos.

136. *Rex horum.*] Clientum Patronis, illorum veluti *Rex* & tyrannus, sine mercede, aut saltem exiguâ, magna imperans.

Vacuis thoris.] Pulvinis aut lectis discubitoriis, in quibus stratos veteres cibum sumpsisse notum est. *Vacuis* autem, id est, plurium alioqui convivarum capacibus.

Tantùm ipse jacebit.] Recumbens epulabitur ipse unus, dum præstitorum officiorum justam mercedem, cœnam rectam, Clientes famelici frustrà desiderant.

137. *Pulchris orbibus & tam antiquis.*] Antiqui artificii, atque artificis, eximii operis, necnon è pretiosa materia; quæ quidem commendare solent vasa & supellectilia.

138. *Unâ comedunt patrimonia mensâ.*] Patrimonia absumunt lautè epulando, *una* verò in *mensa,* i. e. patronus solus cum uxore ac liberis; exclusis proinde clientibus, amicis, & aliis quibuslibet; cùm è contra majores nunquam soli epularentur, sed pulchrè liberales & munifici egenos clientes, & amicos mensæ adhibere soliti essent.

139. *Nullus jam parasitus erit.*] Benè habet: *Nullus erit* amplius adulator: peribit sic exitiosum illud hominum genus, qui ut gratuitas cœnas aucupentur potentioribus assentantes, veritatem perdunt, & vanitati obsecundant ac superbiæ divitum.

Parasitus.] Quasi παρὰ σῖτον dictus, eò quòd mensas divitum opiparas sectetur. *Parasitorum* apud Comicos crebra mentio: descriptio luculenta habetur apud Athen. lib. 6. ubi & *Parasiti* appellatio pridem sancta & venerabilis dicitur fuisse, & parasitari primus cœpisse Philius Jupiter Cœlitum maximus. cap. 8. & 9.

140. *Luxuriæ sordes?*] Quid enim sordidum magis, quàm per avaritiam debitum egenis negare cibum, sibi verò privatim nihil non lautitiarum indulgere, per helluationem & luxuriam?

141. *Totos ponit apros.*] Quod munificentiæ tribuebatur, inquit vet. Schol. Plin. l. 8. c. 51. ait P. Servil. Rullum primum extitisse inter Romanos qui solidum *aprum* in epulis apposuit: *& hoc annales notârunt,* inquit ille, *ad emendationem morum.*

Animal propter convivia natum.] Alludit ad id quod Varro scribit lib. 2. de Re Rust. cap. 4. Suillum pecus donatum ab natura ad epulandum. Itaque iis animam datam esse proinde ac salem, quæ servaret carnem.

Natum.] Horat. lib. 1. Od. 27.

Natis in usum lætitiæ scyphis
Pugnare Thracum est.

142. *Pœna tamen præsens.*] Continuò sua gulæ instat pœna, & punitio, mors nimirùm subitanea atque improvisa, sine testamento.

Cùm tu deponis amictus.] Quando balnea subis, & lavas cibis distentus ac ingurgitatus.

143. *Turgidus.*] Persius Sat. 3. v. 98.

Turgidus hic epulis atque albo ventre lavatur
. . . .
Hinc tuba, candelæ, &c.

Crudum.] Necdum in stomacho coctum,

Hinc subitæ mortes, atque intestata senectus.
It nova, nec tristis per cunctas fabula cœnas :
Ducitur iratis plaudendum funus amicis.
Nil erit ulterius, quod nostris moribus addat
Posteritas : eadem cupient facientque minores.
OMNE in præcipiti vitium stetit. Utere velis,
Totos pande sinus. Dicas hîc forsitan, unde
Ingenium par materiæ ? unde illa priorum
Scribendi quodcumque animo flagrante liberet
Simplicitas, cujus non audeo dicere nomen ?
Quid refert dictis ignoscat Mutius, an non ?
Pone Tigellinum, teda lucebis in illa,

Inde mortes repentinæ, & senecta non testata. Novus & non mæstus sermo vagatur per omnia convivia. Deducuntur exequiæ applaudendæ familiaribus irâ percitis. Nihil amplius erit, quod posteri adjungant nostris moribus. Nepotes optabunt & perpetrabunt similia. Omne crimen in arduo positum est. Adhibe vela : plicas integras explica. Isthic fortasse dixeris : unde ingenium æquale argumento ? Unde ista anteriorum quicquid vellet mens inflammata, scribendi sinceritas, cujus appellationem eloqui non ausim ? Ecquid interest utrum *Mutius indulgeat iis quæ scribam, an non ? Exhibe Tigellinum ;* statim *fulgebis in ista face,*

quod quidem valdè sanitati noxium ostendemus loco Persii mox citato.

Pavonem.] Hunc cibi gratiâ Romæ primus occidit Orator Hortens. aditiali, sive adjiciali cœna Sacerdotii. Saginare primus instituit M. Aufidius Lurco circa ultimum bellum Piraticum ; & ex eo quæstu reditûs sestertiûm 60000 habuit. Hæc Plin. l. 10. c. 20. Macrob. autem Saturnal. l. 3. c. 13. *Primus Q. Hortensius*, inquit, *augurali cœnâ dicitur pavones posuisse. Quorum pretia statim extulerunt multi, ita ut ova eorum denariis venirent quinis, ipsi facilè quinquagenis.* Apud Athen. l. 14. c. 20. furiosum esse dicitur alere domi *pavones*, quorum pretio queant emi statuæ.

Balnea.] Quantum esset apud Romanos lavandi studium, exponemus ad locum Persii Sat. 3. modò citatum.

144. *Intestata senectus.*] Tam repentè mors ingruit & præoccupat, ut minimè liceat testari, & scribere codicillos ac testamentum.

145. *Nec tristis.*] Rident scilicet tuam è nimiis epulis mortem epulantes, quibus idem fortasse fatum imminet.

146. *Iratis.*] Quibus ex testamento quidpiam à te sibi pollicentibus nihil tamen reliqueris, eo quòd conficiendi testamenti tempus tibi defuerit. Persius Sat. 6. v. 33.

. . *Sed cœnam funeris hæres*
Negliget iratus, &c.

Plaudendum.] Plausu excipiendum ac prosequendum, quia pœna præsens affecerit sordidos helluones, & gula mulctata sit.

147. *Nostris moribus.*] Pravis nostris ac perditis moribus, vitiisque sic invalescentibus, ut nihil addi posse videatur in posterum : unde posteri similia dumtaxat perpetraturi sint, non graviora.

149. *Omne in præcipiti vitium stetit.*] Nunc vitium omne stat in summo gradu, neque progredi ulteriùs potest. Unde à Satira scribenda temperare nequeo.

Utere velis.] Metaphora. Id est, laxa iram, adhibe omnem animi impetum : omnes animi vires intende.

150. *Totos pande sinus.*] Sicut navigantes secundis ventis totos velorum sinus expandunt: sic & tu incumbe totus tam uberi Satirarum materiæ. Vide suprà ad v. 88.

Dicas hîc forsitan.] Prolepsis, quâ respondet ad ea quæ sibi possunt objici.

151. *Unde ingenium par materiæ.*] Habesne ingenium satis amplum & grave, quod respondeat amplitudini & gravitati materiæ.

Unde illa priorum, &c.] Non est ea modò Satiras scribendi ac scelera vellicandi libertas, quæ fuit priùs ; quâ præcedentibus sæculis Lucilius, ac deinde Horatius fruebantur, atque usi sunt exemplo Græcorum Comicorum, Eupolidis, Cratini, Aristophanis. Tùm certè fas erat vitium quodvis insectari palàm, & confodere in ipso vitiosorum ore atque Principum. At non ita modò. Horat. Lib. 1. Sat. 4.

152. *Animo flagrante.*] Zelo in improbos exardescente.

153. *Simplicitas.*] Παῤῥησία, quâ audebant scelus proscindere ac sceleratos, summâ libertate, homines etiam notare sine ambagibus. Adeo ut opus aliquando fuerit Edicto frænum injicere licentiæ Satyricorum in veteri Comœdia. Horatius ad Pisones :

Sed in vitium libertas excidit, & vim
Dignam lege regi : lex est accepta : chorusque
Turpiter obticuit, sublato jure nocendi.

Non audeo dicere nomen.] Insidiantibus passim & ubique delatoribus, & oppressâ per Tyrannos loquendi libertate. Patet ex Sueton. Calig. cap. 27. citand.

154. *Quid refert.*] Reponit Juvenalis : Irascantur licèt vitiosi stylo meo confossi ; quid tùm ?

Mutius.] Cui Lucilius nequaquam pepercit. Vide Sat. 1. Persii ad v. 115.

155. *Pone Tigellinum.*] Respondet Juvenali monitor quidam : jam Mutii Scævolæ tempora pridem abiere, jam longè mutata sunt omnia. Enimverò si reprehendas ac notes v. g. Tigellinum, aliumve in Aula potentem, id non impunè, ut olim feceris.

Tigellinum.] C. Fulcinius *Tigellinus* patre Agrigentino, juvenis egens at valdè pulcher, ob flagitia urbe summotus est. Deinde Neronis amicitiam nactus, ac posteà Galbæ, ab hoc etiam vindicatus & servatus est, cùm mortuo Nerone à Populo Romano ad supplicium deposceretur. Vetus Schol. de illo jam suprà ad v. 59. & seq.

Teda.] Arbor resinam abundanter exudans,

Quâ stantes ardent, qui fixo gutture fumant,
Et latum mediâ sulcum deducit arenâ.
Qui dedit ergo tribus patruis aconita, vehetur
Pensilibus plumis, atque illinc despiciet nos?
Cùm veniet contrà, digito compesce labellum:
Accusator erit, qui verbum dixerit, hic est.
Securus licet Æneam, Rutulumque ferocem
Committas: nulli gravis est percussus Achilles;
Aut multùm quæsitus Hylas, urnamque secutus.

quâ uruntur stantes, qui perfunduntur fumo, gulâ suffixâ, atque amplum aperit scrobem in media arena. An igitur qui porrexit venena tribus patruis, feratur plumis suspensis, & inde nos aspernetur? Quando adversùm occurret, digito labia comprime. Qui pronuntiaverit voces is est: illi *accusator aderit. Fas est* ut *tutus componas Æneam & fortem Rutulum. Nemini molestus est Achilles vulneratus, aut Hylas investigatus plurimùm, atque Hydriam comitatus.*

---

unde flammis ac lumini sacrorum grata dicitur, apud Plin. Lib. 16. cap. 10.

Teda lucebis.] Id est, vivus cremaberis jussu Tyranni, & delatorum arbitrio. Hìc allusum volunt nonnulli ad Neronis in Christianos immanitatem, de qua Cornel. Tacit. Annal. 15. *Aut crucibus affixi*, inquit, *aut flammandi: atque ubi defecisset dies, in usum nocturni luminis urebantur*, Christiani nimirùm. Et vetus Schol. *In munere Neronis arserunt vivi, de quibus ille jusserat cereos fieri, qui lucerent spectatoribus.* Item, *Maleficos homines tedâ, papyro, cerâ supervestiebat: sicque ad ignem admoveri jubebat ut arderent.* Hinc Sat. 8. v. 235. *molestam tunicam* appellabit. Et Seneca ad Lucilium. *Cogita illam tunicam alimentis ignium illitam & intextam, & quicquid præter hæc sævitia commenta est.*

156. *Stantes ardent.*] Alligati palo, aut adacto per corpus stipite, cremantur.

Fixo gutture.] Sueton. Vitell. cap. 17. *Reductâ comâ à capite, ceu noxii solent, atque etiam mento mucrone gladii subjecto* (alii legunt, *subrecto*) *ut visendam præberet faciem, neve submitteret.* Turneb. Lib. 24. cap. 41. rectus enim erat gladii mucro sub mento positus, quo vultum erigere cogebatur. Forsan & respicit Juvenalis ad uncum gutturi noxiorum impingi infigique solitum, quo ad scalas Gemonias trahebantur, ubi pendentium crura frangebantur, & subjecto igne ardebant, ut observat Mancinellus.

Fumant.] Circum accenso igne.

157. *Et latum mediâ sulcum deducit arenâ.*] Versus iste creditur à nonnullis adulterinus. Legunt alii, *deducis:* alii, *qui ducit*, ut sit continuus sensus. Lipsius ex vet. Cod. corrigit sic:

Et latus mediam sulcus diducit arenam.

Interpretari licet vel de sulco in arena facto, cùm Rei corpus eo quo dictum est modo raptabatur ad patibulum: vel de scrobe & fossa, in qua defossus affixusque palo vivus comburebatur. Apud Corn. Tacit. Annal. 15. paulò ante finem; *Cùm pœna Flavii Veiano Nigro Tribuno esset mandata, is proximo in agro scrobem effodi jussit, quem nimis angustum Flavius fuisse conquestus dicitur.* Sueton. Neron. cap. 49. *Scrobem sibi fieri coram imperat dimensus ad corporis sui modulum ipse Nero.*

Mediâ arenâ.] Multi quidem in media amphitheatri arena cremabantur. Quemadmodum refert Sueton. Calig. cap. 27. de quodam Atellanarum Poëta, ob joci ambigui versiculum, illic igni tradito jussu Imperatoris.

158. *Qui dedit ergo tribus patruis*, &c.] Indignabundus Juvenalis respondet monitori. Ergone mollis Tigellinus impunè despiciet nos; neque solùm effœminatus sed veneficus & nequam? Vide suprà ad v. 67.

Aconita.] Mortiferum herbæ venenosæ succum. De his Plin. pluribus locis multa Lib. 6. cap. 1. sic habet: *A Ponti ore distat millibus ducentis portus Acone veneno aconito dirus.* Et Lib. 27. cap. 3. *Nascitur*, inquit, *in nudis cautibus, quas aconas vocant; & ideo aconitum aliqui dixêre, eo quòd nullus adsit juxtà nutriens pulvis, qui Græcè, κόνις*, &c.

159. *Pensilibus plumis.*] Sellâ, lecticâ, in quibus pulvini, & lecti, ut fusè suprà explicatum est. Plin. Lib. 26. cap. 3. meminit & balinearum pensilium.

Atque illinc.] E sublimi culcitra; vel ex eo quòd molliter vehatur ipse, dum nos pedibus incedere cogimur; quia non suppetant divitiæ & opes nobis perinde ac illi, hinc superbè nos intuetur ac despicit? Quasi verò.

160. *Cùm veniet contrà.*] Imò, inquit, monitor, si fortè obvius fiat tibi Tigellinus iste, vide ne quid in illum mutias.

Digito compesce labellum.] Consule tibi, inquam, & ne ullum indignationis aut iræ indicium promas.

161. *Accusator erit, qui*, &c.] Quod si obmurmurat quispiam, & vel, *hic est*, dixerit eo transeunte, statim inveniet accusatorem qui reum agat. Cave ergo ne vel has voculas protuleris, cùm Tigellinus occurrerit.

162. *Securus licet Æneam*, &c.] Pergit monitor, quod si te carmina scribendi studium tenet, licet nobilem animi ardorem sequi; illustres mortuos versibus tuis exorna, quod fecit Virgilius, minori periculo, majori gloriâ, quàm scribendo Satiras.

Æneam Rutulumque.] Certamina Æneæ Trojanorum ducis, & Regis Rutulorum Turni, de quibus in Æneide Virgil. Lib. 7. & sequ.

163. *Committas.*] Virum viro opponas, ac velut in certamen deducas.

Nulli gravis est percussus Achilles.] Nemo offendetur carmine de Achillis morte, aut de Hylæ fato.

Percussus.] Propriè, nam Paris dicitur post Apollinis effigiem latens emissâ sagittâ Achillem percussisse, quo ex vulnere occubuit.

164. *Quæsitus Hylas.*] Hic Herculis socius

Ense velut stricto quoties Lucilius ardens
Infremuit, rubet auditor, cui frigida mens est
Criminibus, tacitâ sudant præcordia culpâ.
Inde iræ, & lacrymæ. Tecum priùs ergo voluta
Hæc animo, ante tubas: galeatum serò duelli
Pœnitet. Experiar quid concedatur in illos,
Quorum Flaminia tegitur cinis, atque Latina.

Quoties fervens Lucilius insonuit districto quasi gladio, toties *rubescit audiens* ille, *cui animus sceleribus frigescit, & cor sudorem emittit* ob *noxas occultas. Illinc iracundia & fletus. Quapropter ante buccinas, ista tecum anteà revolve* in *mente. Belli tardè piget* eum qui jam *cassidem induit. Explorabo quid liceat adversùs eos, quorum favilla condita est* ad vias *Flaminiam, & Latinam.*

---

atque amasius, ad hauriendam aquam profectus, cùm ad flumen Ascanium se inclinaret, simul cum urna undis abreptus est. Ab Nymphis raptum fabulantur Poëtæ ob pulchritudinem. Porrò sollicitè quæsitus Hylas cùm non compareret, in ejus honorem Sacra instituit Hercules, in quibus solemniter inclamaretur. Hinc Virgilius Eclogâ 6.

His adjungit Hylam: nautæ quo fonte relictum
Clamâssent, ut littus Hyla Hyla omne sonaret.

165. *Ense velut stricto.*] Stylo Satyrico armatus.

Lucilius.] Vide Pers. Sat. 1. ad. v. 114.

——*Secuit Lucilius urbem.*

166. *Infremuit.*] Iram spirans & indignationem in vitium & vitiosos.

Rubet auditor.] Seu pudore, seu cupiditate ultionis inflammatus. Cur ruborem pudor & gaudium, metus verò pallorem aspergant, disputat Macrobius lib. 7. cap. 11.

Frigida mens criminibus.] Oderunt peccare mali formidine pœnæ, inquit Horatius; atqui metus ex frigore, & ex recedente ad cor omni sanguine, mens igitur improborum frigescit, quæ conscia criminum sibi timet. Vel, frigida mens, quæ diuturno scelerum usu ac veterno consopita languet, torpescit, friget, ac velut immoritur.

167. *Sudant præcordia.*] Præ animi anxietate & labore ob conscientiam scelus objicientem, vel ob acres morsus satyrici salis.

168. *Inde iræ & lacrymæ.*] Nam & ira & vindictæ cupido lacrymas elicit.

Tecum priùs ergo.] Quæ cùm ita se habeant, antequàm te accingas scribendis Satiris, ac veluti classicum canas, ista perpende quæ admonui, nec temerè quidquam moliare, cujus deinde suscepti pœniteat serò.

169. *Animo, ante tubas.*] Multùm hîc variant codices. Legunt quidam: *anime, ante tubas;* ut seipsum adhortetur Poëta. Alii, *animante tubâ:* sed perperam.

Ante tubas.] Ante sonitum & clangorem tubæ; metaphor. à re bellicâ.

Galeatum serò duelli pœnitet.] Jam non licet ampliùs pugnam detrectare, cùm auditur classicum, cùm adest hostis, & arma sunt in manibus: seriùs est tum mutare sententiam.

Duelli.] Duorum est certamen propriè, at pro bello etiam ponitur: & è duello factum esse bellum scribit Quintil. lib. 7. inde & perduelles dicti, qui patriæ suæ hostes se profitentur.

170. *Experiar quid concedatur.*] Juvenalis verba. Saltem igitur mortuos lacessam, & eos dumtaxat Satirâ vellicabo, qui ulcisci nequeunt; sic profectò in aliena persona & vivi vapulabunt. Sunt qui observant hanc à Poëta nostro reverà adhibitam in Satiris suis cautionem, ut neminem notârit, nisi alieno & ficto nomine.

171. *Quorum Flaminia, &c.*] Nobiles viros, quorum sepulchra visuntur ad utrumque latus viarum Flaminiæ ac Latinæ. Nimirùm ex quo lege duodecim tabularum graviter sancitum erat, ne quis in urbe sepeliretur, frequentiùs extructa sunt monumenta ad Flaminiam & Latinam celebres vias. Unde Juvenal. Sat. 5. v. 55.

Clivosæ veheris dum per monumenta Latinæ.

Vide Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 2.

Flaminia.] De hac suprà ad v. 61.

Latina.] Via lapidibus strata, ut aiunt, ab urbe ad Sinuessam, quod extremum est Latii oppidum. Plin. lib. 3. cap. 5. Sita inter Appiam & Valeriam, tendebat per Algidum ac Tusculanos colles ad Ferentinum, Frusinum, aliasque civitates claras. Strabo, lib. 5.

SATIRA II.

ULTRA Sauromatas fugere hinc libet, & glacialem
Oceanum, quoties aliquid de moribus audent

INTERPRETATIO.

Juvat isthinc aufugere trans Sarmatas, & mare glacie concretum, quotiescumque de moribus quiddam tentant imperiti valdè,

ANNOTATIONES.

1. *Ultra Sauromatas.*] Cùm video hypocrisim & flagitia ipsorum qui sapientes videntur, & esse debent, profectò hinc migrare velim in longinquas maximè terras, adeò cuncta sunt Romæ depravata apud Philosophos, Judices, Nobiles, Sacerdotes.

Qui Curios simulant, & Bacchanalia vivunt.
Indocti primùm: quanquam plena omnia gypso
Chrysippi invenias. Nam perfectissimus horum est,
Si quis Aristotĕlem similem, vel Pittacon emit,
Et jubet archetȳpos pluteum servare Cleanthis.
FRONTIS nulla fides. Quis enim non vicus abundat
Tristibus obscœnis? Castigas turpia, cùm sis
Inter Socraticos notissima fossa cinædos.
Hispida membra quidem, & duræ per brachia setæ

qui fingunt Curios, & vitam agunt Bacchantium: etsi cuncta reperies referta gypso Chrysippi. Etenim præcipuus inter *illos extat, si quispiam pretio comparat similitudinem Aristotelis aut Pittaci: ac mandat armario custodire primos typos Cleanthis. Non est ulla faciei fiducia. Nam quæ regio non scatet severis impudicis? damnas obscœna, quando tu es fovea vulgata inter Socraticos . . . Hirsuti quidem artus ac pili rigidi in brachiis*

Sauromatas.] Aliter *Sarmatas*, qui populi Boristhenem inter ac Tanaim fluvios, ultra paludem Mæotidem, vagi, feri, equinum sanguinem lacte mixtum potabant: dicuntur ex Amasonibus oriundi, ut fusè narrat Herodot. Lib. 4. de his Plin. Lib. 4. cap. 12. & alibi. Gellius Lib. 9. cap. 4. Illic hodie Tartaria parva, & Moscoviæ magna pars.

Glacialem Oceanum.] Ad Zonam gelidam, versùs Polos, ubi propter assiduum frigus terræ steriles, & hinc rari incolæ, iique egentes & miseri, parvo victitantes, proindeque parùm vitiosi.

3. *Curios simulant.*] Præferunt vitam continentem & sanctam, qualem egit M. ille Curius Dentatus, Sabinorum, Samnitum, Lucanorum, & Pyrrhi Regis triumphator, interim vero Romanæ frugalitatis norma juxtà ac fortitudinis specimen, ut ait Valerius Maximus Lib. 4. cap. 3. Is oblatam ab hostibus ingentem pecuniæ summam recusavit dicens, malle se aurum habentibus imperare, quàm aurum habere. Et cùm exegisset ex Italia Pyrrhum, è præda regia, quæ exercitum urbemque ditavit, ille attigit nihil. Porrò decretis à Senatu populo septenis cuique jugeribus agri, Curio verò quinquaginta; is popularis assignationis ac mensuræ modum excedere noluit, parùm idoneum Reipublicæ civem existimans, qui eo quod reliquis tribueretur contentus non esset. Idem ferè narrat Plinius Lib. 18. cap. 3. Curii quidem post triumphos nota concio est, inquit, perniciosum eum intelligi civem, cui septem agri jugera non essent satis.

Bacchanalia.] In quibus seminarium omnis spurcitiæ ac turpitudinis, ut videre est apud Livium Lib. 39 cap. 8. & sequent.

4. *Indocti primùm.*] Nam verè docti sunt, qui & benè docent, & vivunt pariter.

Quanquam plena omnia gypso.] Docti volunt audire nonnunquam, eò quòd studiosè conquirunt doctorum virorum perfecta simulacra. Quasi verò

Gypso.] Imagines è gypso quæ Chrysippum ejusque similes Sapientes repræsentant, collocant in Bibliothecis, & hinc videri volunt Chrysippi sectari virtutem & sapientiam.

5. *Chrysippi.*] Vide Persii Sat. 6. v. ultimo.

Perfectissimus horum, &c.] Inter illos indoctos præcipuus ac princeps.

6. *Aristotelem similem vel Pittacon.*] Si quis effigiem habet in musæo suo, valdè similem Aristoteli, vel Pittaco, aliis-ve Sapientibus, quæ ad vivum expressa factaque existimetur.

Aristotelem.] Cui non notus is Platonis per annos viginti Discipulus, Alexandri Magni Præceptor, Peripateticorum Princeps, ob ingenii & eruditionis portentum, Naturæ Genius appellatus?

Pittacon.] *Pittacus* Mityleneus unus è septem Sapientibus, rexit feliciter Mityleneorum Rempublicam annos decem, ac deinde sponte oblatam ultrò abdicavit. Is inter alia, hæc præcipiebat, Amico ne maledic, ne inimico quidem. Pudicitiam ama. Veritati stude. Tempus nosce. Dicebat, Necessitati nec Deos reluctari; Principatu virum cognosci; Difficile esse invenire frugi virum, Nec sine labore maximo quemquam fieri bonum, &c. Floruit circa Olympiadem quadragesimam secundam, vixit annos septuaginta, sepultus in Lesbo. Diog. Laërt. Lib. 1. cap. 5.

7. *Archetypos.*] Prototypum, originalem, ut aiunt, effigiem.

Pluteum.] Vide Persii Sat. 1. v. 106.

Cleanthis.] De eo dicam ad Persii Sat. 5. v. 64.

8. *Frontis nulla fides.*] Alii Codices habent, *fronti*. Id est nulla fides habenda speciei externæ rerum.

9. *Tristibus obscœnis.*] Hominibus tristitiâ vultûs & frontis specie gravitatem morum & Curii castimoniam præferentibus, dum Bacchanalium impudica imitantur facta & obscœnitates.

Castigas turpia, cùm sis, &c.] Illum oportet omni carere vitio, qui castigare vitium, atque vitiosos reprehendere vult: ut eloquitur Tullius *in Sallust.*

10. *Socraticos.*] Legunt alii *Sotadicos*, à *Sotade* Cretensi Poëta, qui Phlyacas scripsit, sive de Cinædis, ex Suida. Alii intelligunt ipsum *Socratem*, qui malè audiit apud multos quasi pæderastes. Aristophanes lacerat Socratem ac discipulos ejus, cùm sit & ipse pejor plerisque inquit vetus Scholiastes. Vide Persii Satiram 4. ver. 2.

Notissima fossa.] Sentina vitiorum, & eo nomine cognitus es cuivis: nec aliter interpretari licet aut libet, ob castitatis reverentiam.

11. *Hispida membra quidem*, &c.] Neglectus exterior cultus, & pilis hirsuta membra corpus robustum indicantia, fortem pariter animum spondere videntur: verùm è contra tibi acci-

Promittunt atrocem animum: sed podice lævi
Cæduntur tumidæ, medico ridente, mariscæ.
Rarus sermo illis, & magna libido tacendi,
Atque supercilio brevior coma. Verius ergo,
Et magis ingenuè Peribomius. Hunc ego fatis
Imputo, qui vultu morbum, incessuque fatetur.
Horum simplicitas miserabilis; his furor ipse
Dat veniam. Sed pejores, qui talia verbis
Herculis invadunt, & de virtute locuti
Clunem agitant: ego te ceventem, Sexte, verebor,
Infamis Varillus ait? Quo deterior te?
Loripedem rectus derideat, Æthiopem albus.
Quis tulerit Gracchos de seditione querentes?
Quis cœlum terris non misceat, & mare cœlo,
Si fur displiceat Verri, homicida Miloni?
Clodius accuset mœchos, Catilina Cethegum?
In tabulam Syllæ si dicant discipuli tres?

pollicentur mentem severam . . . . Isti rarò loquuntur, atque ingens silendi habent *desiderium, & capillitium supercilio brevius. Itaque Peribomius magis sincerè ac simpliciter* agit. *Ego illum fatis attribuo, qui ægritudinem declarat facie et gressu. Istorum ingenuitas miseratione digna* est; *istis indulgentiam donat ipsa insania. At deteriores* sunt, *qui vocibus occupant similia Herculis, ac differentes de probitate . . . . An ego te venerabor, Sexte, ... inquit turpis Varillus? Ecquâ re sum te pejor? Rectus subsannet obtortos* habentem *pedes, & candidus Æthiopem. Ecquis toleraverit Gracchos expostulantes de tumultu? Quis non confundat Cœlum* cum *terris, & mare* cum *Cœlo; si raptorem damnet Verres, homicidam Milo, Clodius vituperet stupratores, Cethegum Catilina; si contra Syllæ leges loquantur tres* ejus *discipuli?*

---

dit: nam exteriori virtutis simulatione flagitia celas.

14. *Rarus sermo illis*, &c.] Nam & affectata hæc taciturnitas ad morum gravitatem pertinet simulandam; sicut & attonsum caput, ad Stoïcam severitatem.

15. *Supercilio brevior coma.*] Comam alere probrosum cùm esset, Stoicis caput ad cutem tondere solemne erat. Vide Pers. Sat. 3. ver. 54. Turneb. Lib. 15. cap. 17.

Verius ergo, &c.] Ergo tolerabilior improbitas Peribomii, qui sese ostendit qualis est.

16. *Peribomius.*] Alii, *Peribonius*; famosus nepos frontis perfrictæ, ac perditæ turpitudinis.

Hunc ego fatis imputo.] Fatalem ejus animi puto cœcitatem, qui sua palàm vitia profitetur. Ex astrorum dominantium necessitate, aut ex ferrea fatorum vi improbus ille esse videatur: at tu ex prava & maligna voluntate, qui improbitatem occultas.

17. *Vultu morbum incessuque fatetur.*] Speculum mentis est facies, & taciti oculi cordis fatentur arcana, inquit D. Hieron.

Morbum fatetur.] Impuras affectiones ostentat oculis, fronte, incessu; non celat, ut faciunt ii qui vultu ad severitatem composito, ac incessu gravi, alios se monstrant quàm sint, & Curios simulant, & Bacchanalia vivunt.

18. *Horum simplicitas miserabilis.*] Nam ii stupent vitio, ut habet Persius Sat. 3. nesciunt quid perdant, & hinc carere videntur culpâ & ob furorem mereri veniam.

19. *Verbis Herculis.*] Dignis Herculе; cùm virtutis iter arduum maluit ingredi quàm vitiorum proclive. Vide Pers. Sat. 5. v. 35.

21. *Te, ** Sexte, verebor.*] Te perinde ac ego infamem, licèt fortè ignobilis nobilem scilicet verebor?

22. *Varillus.*] Homo nequam & flagitiosus.

23. *Loripedem rectus derideat*, &c.] Solus ille culpet aliorum vitia, qui sine vitio est. Nec enim decet ut varicus varicum, niger nigrum derideat. *Loripes* dicitur is, qui pedes in modum lori tortos habet.

Æthiopem.] Macrob. de Somn. Scip. Lib. 2. cap. 10. *Vicinia Solis*, inquit, *usque ad speciem nigri coloris exussit Æthiopas, torridæ nimirùm Zonæ subjectos.* Plin. Lib. 2. cap. 78. ait Æthiopas vicini sideris vapore torreri, adustisque similes gigni. Hos aiunt ortos à Chami filio Chus, quem Hebraicè nigrum interpretantur. Multa de *Æthiopibus* Diodor. Sicul. Lib. 4. cap. 1.

24. *Quis tulerit Gracchos*, &c.] Exemplis conglobatis illustrat quod dixit.

Gracchos.] Et ipsos seditionibus & rebus novis semper studentes. Tiberius Gracchus Tribunus plebis prorogari sibi potestatem & Magistratum cupiens seditionem movit, Capitolium petiit, ubi oppressus est à Scipione Nasica, ejusque cadaver in Tiberim fuit projectum. Caius autem Gracchus accitus à Senatu ire noluit, imò armatâ familiâ Aventinum occupavit: unde fugiens seu ab ipso seu à servo interemptus est. Aurel. Victor *de Viris illustribus.* Plut. *in eorum Vita.*

25. *Quis cœlum terris*, &c.] Quis non exclamet præ indignatione, ut est apud Terentium, *O cœlum! ô terra! ô maria!*

26. *Verri.*] Siciliæ deprædatori, dum ibi esset Proconsul.

Miloni.] Qui P. Clodium interfecit.

27. *Clodius.*] Adulteriis, incestis, aliisque flagitiis famosus. Cicero pro Milone, & alibi.

Catilina Cethegum.] Quandoquidem ambo æquè patriæ hostes, æquè sceleribus infames, & ejusdem conjurationis participes & conscii.

28. *In tabulam Syllæ.*] In qua proscriptionis leges erant scriptæ. De *Sylla* jam diximus

Qualis erat nuper tragico pollutus adulter
Concubitu: qui tunc leges revocârat amaras
Omnibus, atque ipsis Veneri Martique timendas,
Cùm tot abortivis fœcundam Julia vulvam
Solveret, & patruo similes effunderet offas.
Nonne igitur jure, ac merito vitia ultima fictos
Contemnunt Scauros, & castigata remordent?
Non tulit ex illis torvum Laronia quemdam
Clamantem toties; ubi nunc lex Julia? Dormis?
Ad quem ita subridens: felicia tempora, quæ te
Moribus opponunt: habeat jam Roma pudorem.

Qualis haud ita pridem erat adulter inquinatus tragico stupro, qui tum restituebat decreta cunctis acerba, & Veneri etiam Martique metuenda: quando Julia fertilem uterum exonerabat tot abortivis, & ejiciebat offas patruo consimiles. Ergò numquid non legitimè & justè Scauros extrema scelera dissimulantes aspernantur & redarguunt condemnata. Laronia non passa est quempiam de istis torvo vultu *sæpiùs vociferantem: ubi es modò lex Julia!* An *somno indulges? Ad quem* respondit illa *modicè ridens: ô sæculum fortunatum, quod te committit* contra pravos *mores! Nunc Roma verecundiâ suffundatur:*

Sat. 1. v. 16. Vide Appian. Flor. Lib. 3. cap. 21. Valer. Max. Lib. 9. cap. 2.

Discipuli tres.] Triumviri libertatem & Rempublicam pariter ac Sylla fecerat, opprimentes, an Syllæ tyrannidem insectari ausint? Cæsar, Pompeius, Crassus, qui Syllæ fuere discipuli: aut certè Augustus, Lepidus, Antonius, qui per cruentum fœdus juncti cum Rempublicam invasissent, Syllam imitati, Senatum & Equestrem Ordinem proscripsere. Vetus Schol.

29. *Adulter.*] Proculdubiò Domitianus, qui Juliam fratris Titi filiam alii collocatam ultrò corrupit; quin & causa mortis illi extitit coactæ conceptum abigere, ut ait Sueton. Domit. cap. 22.

Nuper.] Vox ista satis innuit non intelligendum hîc Claudii Imperatoris cum Agrippina incestum, de quo Tacit. Annal. 12. multò minùs Caligulam sororum consuetudine abutentem, ut refert Suidas.

Tragico.] Scelerato, nefando, Tragœdiâ digno. Sic Phædræ novercæ in Hippolytum amor, & Thyestæ cum Ærope Atrei sui fratris uxore adulterium, Tragœdiarum argumenta fuere. Seneca.

30. *Qui tunc leges revocarat amaras.*] Cui primùm pudico adulatur Martial. lib. 9. Epigram. 7. posteà verò quæ vetabat infanda ipse perpetravit.

Leges amaras.] Juliam Legem contra adulteros, de qua jam Sat. 1. Item aliam, quâ mares vetuit castrari, ut habet Sueton. Domitian. cap. 7. Martial. lib. 6. Epigram. 2. sic adulatur Domitiano.

Lusus erat sacræ connubia fallere tedæ,
Lusus & immeritos exsecuisse mares.
Utraque tu prohibes, Cæsar, &c.

Amaras.] Impuris hominibus nempè, & mangonibus, de quibus Martial. lib. 9. Epigram. 7.

Non puer avari sectus arte mangonis
Virilitatis damna mæret ereptæ.
Nec quam superbus computet stipem leno,
Dat prostituto misera mater infanti.

31. *Veneri Martique timendas.*] Utpote Diis adulteris, qui & à Vulcano deprehensi, vinctique, aliorum Deorum ludibrio expositi sunt, ut aiunt Fabulatores.

32. *Julia.*] Titi filia, Domitiani neptis, de qua modò.

33. *Solveret.*] Partum abigens toties, at tandem eâ ratione sceleris pœnas luens, ut mox diximus.

Offas.] Est propriè carnis frustum: hîc verò significat embryones & immaturos fœtus, Domitiano patri simul & patruo similes: alii explicant, instar Domitiani deformes.

34. *Nonne igitur, &c.*] Quæ cum ita sint, an non jure detestamur hypocritas, Scauri similes?

Vitia ultima.] Id est, supremæ improbitatis.

35. *Scauros.*] M. Æmilius Scaurus, homo nobilis, impiger, factiosus, potentiæ, honoris, divitiarum avidus, cæterùm vitia sua callidè occultans. Sallust. *de Bello Jugurth.* Vide Ascon. Pæd.

Castigata remordent.] Nonne meritò vitiosi quando à vitiosis æquè mordentur, eos remordent, reprehensi reprehendunt, ac vicissim castigant?

36. *Ex illis.*] Ex hypocritarum numero & farina.

Torvum.] Severâ fronte, aspero vultu & indignabundo, torvis oculis.

Laronia.] Alibi legitur, *Lauronia*, alibi & *Latronia* mulier seu meretrix verbis procax, & nummis potens, de qua Martial. lib. 2. Epigram. 32.

Abnegat & retinet nostrum Laronia servum;
Respondes, orba est, dives, anus, vidua.

Quemdam.] Adversùs impuras mulieres debacchantem.

37. *Lex Julia.*] De ea jam suprà ad v. 30. à Julio Cæsare dicta lex plura capita complectitur, & plures titulos, de Ambitu, de Annona, de Repetundis, &c. De adulteriis autem coërcendis, non solùm temeratores alienarum nuptiarum gladio punit, sed & eos, qui cum masculis nefandam libidinem exercere audent, &c. lib. 4. Institut. de Publ. Jud. Vide Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 1.

Dormis?] An manes inutilis quando tot punienda mulierum adulteria? Expergiscere.

38. *Ad quem ita subridens.*] Alii Codices habent, *Atque ita subridens;* per amarum & salsum jocum ulciscitur Laronia, & viros insectatur.

Felicia tempora!] Ironicè.

39. *Opponunt.*] Nasci fecerunt, & statuunt

TERTIUS è cœlo cecidit Cato. Sed tamen unde
Hæc emis, hirsuto spirant opobalsama collo
Quæ tibi? Ne pudeat dominum monstrare tabernæ.
Quòd si vexantur leges, ac jura, citari
Ante omnes debet Scantinia. Respice primùm
Et scrutare viros: faciunt hi plura; sed illos
Defendit numerus, junctæque umbone phalanges.
Magna inter molles concordia. Non erit ullum
Exemplum in nostro tam detestabile sexu.
Tædia non lambit Cluviam, nec Flora Catullum.
Hispo subit juvenes, & morbo pallet utroque.
Numquid nos agimus causas? Civilia Jura
Novimus? Aut ullo strepitu fora vestra movemus?
Luctantur paucæ, comedunt coliphia paucæ.
Vos trahitis lanam, calathisque peracta refertis

en *tertius Cato ex Olympo delapsus est. Attamen unde ista comparas opobalsama, quæ tibi pilosâ cervice exhalant? Ne pigeat indicare magistrum officinæ. Quòd si excutiuntur decreta, & sanctiones, afferri præ cunctis oportet* legem *Scantiniam. Viros primò contemplare atque examina. Illi plura perpetrant: at istos tuetur multitudo ac turmæ scuto conjunctæ. Summa* est *consensio inter effœminatos. Nullum extabit exemplum adeo nefandum in sexu nostro. . . . . An nos causas peroramus; Leges Civiles scimus; vel agitamus fora vestra strepitu aliquo? Non multæ certant, non multæ coliphia manducant. Vos netis lanam, & in cophinis vellera absoluta reportatis.*

---

quasi murum firmissimum ad sistendos frangendosque vitiorum incursus, gravitate tuâ istâ Censoriâ.

Habeat jam Roma pudorem.] Coram te scilicet, ut olim præsente Catone, in Floralib Vide Persii Sat. 5. ad v. 178.

40. *Tertius Cato.*] Gravis & severus morum Censor. *Tertius* vero, quia duo fuêre insignes hujus nominis viri; alter M. *Cato* à censura cognominatus, alter M. item *Cato* Censorii pronepos, qui bello civili se ipse interemit Uticæ in Africa, unde Uticensis dictus. Plutarchus & alii Macrob. lib. 2. *in somn. Scip.* cap. ultimo, *Catones* ambos otiosis pariter & actuosis virtutibus inclaruisse ait.

Sed tamen unde, &c.] Nimirùm Censorem agis verbo tenùs, at re mollis es & effœminatus, proindeque flagitiosus: ut notant unguentis delibuta cervix, & opobalsama; quamvis piloso collo vir appareas, & videri velis.

41. *Opobalsama.*] Ab ὀπὸς, *succus*, & βάλσαμον, *balsamum.* Vide Plin. lib. 12. cap. 25.

Spirant.] Odorem suavissimum spargunt.

42. *Ne pudeat dominum monstrare tabernæ.*] Quæso nobis indica myropolam, à quo possimus & nos tam boni odoris unguenta emere. Certè fœminas ista decebunt magis quàm te virum.

Tabernæ.] In qua emisti tam pretiosa balsama.

43. *Quòd si vexantur leges.*] Si excitantur, si ad executionem revocantur, sanè præ cæteris vigere debet lex contra viros infandæ libidini servientes ritè constituta.

44. *Scantinia.*] Lex lata adversùs Scantinium ejusque similes. Val. Max. lib. 6. c. 1. n. 7. sic habet: *M. Claudius Marcellus Ædilis Curulis C. Scantinio Capitolino Tribuno Plebis ad populum diem dixit, quòd filium suum de stupro appellâsset . Citatus ille Scantinius Reus uno teste qui tentatus erat, damnatus est.* Sueton. *Lege Scantiniâ* quosdam ex utroque ordine à Domitiano condemnatos ait. Cap. 8. *Domit.* Statuebat illa, ut qui ingenuum stuprâsset, decem millia sestertiûm solveret.

45. *Scrutare viros.*] Hypocritas illos & Censoriam gravitatem ostentantes intùs inspice, quot eheu flagitia deprehendes?

Illos defendit numerus.] Quia plures sunt, & numero prævalent, hinc impunè peccant illi, & inulti abeunt, etsi gravioribus pœnis obnoxii. Lucanus.

Quicquid multis peccatur, inultum est.

46. *Junctæque umbone phalanges.*] Metaphora à re militari, in qua milites conglobati urbis obsessæ muros aggressuri sublata supra caput scuta scutis conjungunt, ac testudine factâ ab hostium telis se tuentur Vide Lips. Epistolic. quæst. lib. 4 Epist. 13. magis verò ejusdem Poliorcet. lib. 1. Dialog. 5. & 8.

47. *Non erit ullum exemplum, &c.*] Noster muliebris sexus nihil agit ita detestandum, ut est id quod viri inter se perpetrant.

51. *Numquid nos agimus causas.*] Nos mulieres virorum officia non invadimus, cur, ô viri, occupatis muliebria?

52. *Fora vestra.*] Vobis propria, & viris convenientia, non fœminis, ut patet, non attentamus: nec enim Juris capimus scientiam, aut in Foro causas agimus. Valerius Max. lib. 8. cap 3. fœminas aliquot affert ausas in Forum venire, & ibi apud Judices perorare; nimirùm Amœsiam, Afraniam, Hortensiam; quibus & eo nomine inusta impudentiæ nota.

53. *Luctantur paucæ.*] Vide Sat. 1. v. 22. Sat. 6 v. 245. & seq. Martial. lib. Spectac. Epigram. 6

Coliphia.] Horum meminit Plautus *in Persa* Scen. 3. & Martial. lib. 7. Epigram. 66. panes athletarum fuisse dicuntur, appellati sic, eo quòd eorum membra Græcè κῶλα reddant ἴφια, i. e. *robusta.* Panes aiunt cum recenti caseo commixtos fuisse *coliphia.* Alii etymologiam deducunt à κόλλιξ, quod pastilli seu placentæ genus celebratur Athenæo lib. 3. Item. lib. 14. cap. 13.

54. *Calathis.*] Quidam aiunt *calathum* propriè dici quasillum seu sportellam, ubi reponuntur lanæ tinctæ & purpureæ, Græcis κάλλη.

Vellera: vos tenui prægnantem stamine fusum
Penelope meliùs, meliùs torquetis Arachne,
Horrida quale facit residens in codice pellex.
  Notum est cur solo tabulas impleverit Hister
Liberto; dederit vivus cur multa puellæ.
Dives erit, magno quæ dormit tertia lecto.
Tu nube, atque tace. Donant arcana cylindros.
De nobis post hæc tristis sententia fertur.
DAT veniam corvis, vexat censura columbas.
Fugerunt trepidi vera ac manifesta canentem
Stoïcidæ. Quid enim falsi Laronia? Sed quid

Vos fusum subtili filo gravidum solertiùs volvitis, quàm *Penelope, &* *agiliùs* quàm *Arachne; quale peragit concubina inculta sedens in stipite. Compertum est quare Hister codicillos repleverit uno liberto, & quare vivens plurima donârit adolescentulæ. Opulenta erit, quæ cubat tertia in cubili amplo. Tu matrimonium contrahe, & sile: secreta dant lapillos.* Et *post ista severum de nobis fiet judicium. Censura corvis indulgentiam tribuit, columbas autem exagitat. Stoici verecundi profugerunt increpantem vera & comperta. Enimverò quid falsum* protulit *Laronia?*

Peracta refertis.] Diurnum pensum quotidie *refertis,* & vellera evoluta seu pertexta.

55. *Prægnantem.*] Filo turgentem circumvoluto.

Stamine.] Vide quæ notabimus Pers. Sat. 6. v. 73. ad vocem, *trama.*

56. *Penelope.*] Ulyssis uxor lanificii peritissima, quæ procos absente viro sapienter elusit, eis se promittens obsecuturam absolutâ telâ, quam singulis noctibus retexebat.

Meliùs torquetis Arachne.] Alii legunt, *leviùs.*

Arachne.] Lydia puella, quæ, ut fabulantur, in certamen artis textoriæ Palladem ausa provocare, in araneam transformata temeritatem luit. Ovid. Metamorph. 6. Cæterùm Arachne linum ac retia invenit, fusos autem in lanificio Closter Arachnes filius, auctore Plinio, lib. 7. cap. 56.

57. *Codice.*] Truncus erat ligneus, cui alligati insidebant servi, & operi vacabant.

Pellex.] Ea propriè dicitur quæ pellicit & præripit uxori suum virum. Pro famula hîc poni contendunt aliqui, quippe cum herò sæpè adulterium committebant servæ: hæ verò deprehensæ à matrefamilias durè habebantur, & ad arboris truncum alligatæ cogebantur lanificio insistere.

58. *Notum est cur, &c.*] Sic Eclog. 3. Virgil.
Novimus & qui te.

Solo tabulas impleverit Hister liberto.] *Libertus* nimirùm impudicus flagitioso domino nefariè obsecutus tabulas ejus testamenti unus implet; cùm in mercedem sceleris hæres ex asse scribitur.

Hister.] *Hister* Pacuvius Sat. 12. v. 128. homo dives, & flagitiis notus.

59. *Dederit vivus cur multa puellæ.*] Per leges viro non licet uxori legare quidquam ex testamento: nec apud Romanos ex lege Voconia licebat, saltem multa: hinc vivus dat. Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 15.

Puellæ.] Uxori liberti adolescentulæ, ut aiunt aliqui: vel potiùs uxori propriæ ut taceat scelus mariti cum liberto, cujus est conscia, neve revelet infandam illam turpitudinem.

60. *Tertia.*] Scilicet uxor cum viro & liberto.

61. *Tu nube, atque tace.*] Si nosti connivere ad nefarias mariti libidines, expedita tibi est ad opes acquirendas via & ratio. Porrò est etiam egregia Laroniæ indignatio, quasi diceret: Quæ verò deinceps nubere velit; & quæ nupta tacere & ferre possit ejusmodi virorum nequitiam? Sic Virgilius Eclog. 1.
Insere nunc, Melibœe, pyros, pone ordine vites.

Donant arcana cylindros.] Si arcanum tegas, si taceas secreta viri tui scelera, flagitiosi silentii præmium nanciscêre à marito.

Cylindros.] Inaures, gemmas, lapillos, in modum *cylindri* oblongos. Elenchos vocat Sat. 6. v. 457. id est, margaritas in similitudinem pyri turbinatas, ex Plin. lib. 9. cap. 35. *Elenchos,* inquit, *appellant fastigiatâ longitudine, alabastrorum figurâ, in pleniorem orbem desinentes. Hos digitis suspendere & binos ac ternos auribus, fœminarum gloria est.* Hæc Plinius. Quid verò propriè *cylindrus,* indicat Georgic. 1. Virgil.
Area cum primis ingenti æquanda cylindro.
Nempè lapis est oblongus & teres, qui supervolvitur & æquat aream.

62. *De nobis.*] De mulieribus.

Post hæc.] Postquàm nota sunt infanda virorum crimina.

Tristis sententia.] Lex Julia, vel severi impurorum hypocritarum sermones contra mulieres haud pudicas.

63. *Dat veniam corvis, &c.*] Sententia, & adagium. Id est, leviora coërcentur in infimis, at impunè graviora divites committunt.

Censura.] Morum castigatio, animadversio, punitio, quæ penes Censorem.

Corvis, columbas.] Discrevit sexum per aves, inquit vetus Schol. porrò per *corvos* impuri notantur: per *columbas* autem muliercularum simplicitas, quâ fit ut à viris facilè in adulterium impellantur. Seu quòd in tutela Veneris sunt columbæ, per has benè significat adulteras: per corvos autem & colorem nigrum, atrocia virorum & contra naturam flagitia, eoque minùs veniam merentia.

64. *Fugerunt trepidi.*] Ad has Laroniæ voces arcana flagitia exprobrantis, aufugerunt illi conscientiâ suâ perculsi.

65. *Stoïcidæ.*] Sicut Priamidæ, Æacidæ, Scipiadæ. Veros autem Stoïcos non indicat aut ferit, sed hypocritas, qui Stoïcam probitatem simulantes nefariè vivunt.

Laronia.] Vide suprà v. 36.

Non facient alii, cùm tu multitia sumas,
Cretice? Et hanc vestem populo mirante perores
In Proculas, & Pollineas? Est mœcha Fabulla:
Damnetur si vis, etiam Carfinia. Talem
Non sumet damnata togam. Sed Julius ardet,
Æstuo. Nudus agas; minus est insania turpis.
En habitum, quo te leges ac jura ferentem
Vulneribus crudis populus modò victor, & illud
Montanum positis audiret vulgus aratris.
Quid? Non proclames, in corpore Judicis ista
Si videas? Quæro an deceant multitia testem.
Acer, & indomitus, libertatisque magister
Cretice pelluces. DEDIT hanc contagio labem,
Et dabit in plures: sicut grex totus in agris
Unius scabie cadit, & porrigine porci;

Ecquid autem non agent alii, quando tu, ô Cretice, induis serica, & adversùs Proculas ac Pollineas dicis, plebe vestimentum istud admirante? Fabulla est adultera: condemnetur quoque, si lubet, Carfinia. Certè *condemnata non induet ejusmodi togam. At Julius incalescit: effervesco. Nudus incede. Stultitia est minùs infamis. Ecce vestem,* in *qua te leges & jus portantem auscultaret populus nuper victor, recentibus plagis, atque plebs ista montana, dimisso vomere. Ecquid non exclames, si aspicias illa in corpore Judicis? Rogo utrum serica testi conveniant.* O *Cretice, trans appares vehemens, ac invictus, & libertatis auctor. Contagium immisit istam maculam, & in plures sparget: quemadmodum grex integer perit unius scabie, atque sues prurigine;*

Quid non facient alii.] Si tu Judex & Censor mollitiem præfers, quid alii non audebunt? Et molles quâ fronte mollis ipse damnabis.

66. *Multitia.*] Vestes bombycinas, subtiles, pellucidas, quibus nec defendi corpus aut pudor possit, ut ait Seneca *de Benef.* 7. Nec puduit has vestes usurpare etiam viros levitatem propter æstivam; in tantùm à lorica gerenda discessêre mores, ut oneri sint etiam vestes, inquit Plin. lib. 11. cap. 23.

67. *Cretice.*] O critice, ô Judex severe, instar Æaci, Minōis, Rhadamanti, in Creta pridem, & nunc apud Inferos Judicum, ut aiunt. Porrò fuit Julius Creticus sub Cæsaribus illustrium causarum Actor, teste vet. Schol.

Et hanc vestem populo mirante, perores.] Sic Hortensius clarus ille Orator ob nimiam habitûs munditiem probris jactatus, & ludibrio exceptus, atque saltatriculæ nomine Dionysia appellatus fuisse dicitur. Gell. lib. 1. cap. 5.

68. *Proculas & Pollineas.*] Impudicas mulieres.

69. *Fabulla, Carfinia.*] Nomina mulierum impudicarum, quarum hæc illâ videtur indicari & induci velut turpior, ac nequior.

Talem.] Ita pellucentem, ac tenui substamine, ut est illa tua, ô Cretice.

70. *Damnata.*] Mulier adulterii convicta, virilem togam induta cogebatur prodire in publicum, atque sui flagitii pudorem & pœnam ferre. Auctores sunt Acron, & Porphyrio in Horat. Hinc ipse Flaccus lib. 1. Serm. 2.

. . . . *Quid inter*
Est in matrona, ancillâ peccesve togatâ.

Togam.] *Toga* virorum erat, Stola mulierum. Hinc Tullius in Anton. *Sumpsisti virilem togam, quam statim muliebrem stolam reddidisti.*

Sed Julius ardet.] Respondet & excusat se Creticus; at ego nonnisi propter æstum, & gravem Julii mensis, & Caniculæ ardorem, illa multitia levioresque togas assumo.

71. *Nudus agas.*] Reponit Juvenalis, quod si ita est, & graviorem æstate nequeas vestem ferre, profectò satius est ut nudus, & sine ullo integumento procedas, agas, perores.

Minus est insania turpis.] Quamvis enim ita nudum te insanum existiment, minor erit infamia, quàm si mollis & flagitiosus per vestes illas sericas videare. Legunt quidam, *infamia*, pari sensu. Utrobique amara est ironia & permissio.

72. *En habitum quo, &c.*] Ironicè admodùm. En te sic vestibus pellucentem, velut alterum Quintium Cincinnatum, audient Romani quasi Legislatorem, & Imperii vindicem.

73. *Crudis.*] Vel recentibus, vel crudelibus & sævis. Non incruentâ pugnâ victoriam adeptus.

74. *Montanum vulgus.*] Quod montes & agros incolit, & in urbem confluere solet, ad triumphi pompam spectandam, aut ad leges quæ promulgantur, excipiendas.

Positis aratris.] Relicto opere rustico cupidè accurret.

Audiret.] Te mollem & effœminatum ille asper & induratus militia & labore populus auscultaret.

75. *Quid? Non proclames.*] Ut suprà, Quis Cœlum terris non misceat, exclamando: O Cœlum! &c.

In corpore Judicis ista si videas.] Si indutum sericis Judicem aspexeris.

76. *Quæro an deceant multitia testem.*] An igitur in teste, qui inferior Judice est, tolerabis pellucentem togam, & bombycina vestimenta, quæ in ipso Judice non feras?

77. *Acer & indomitus, &c.*] Per sarcasmum & subsannationem crebram exagitat mollem Creticum Juvenalis: scilicet in isto habitu vindex libertatis omninò videris, inquit.

78. *Pelluces.*] Ut per togam sericam & subtilem perspiciuntur membra tua, sic & animus tuus virilis apparet elucetque. Ironicè.

Dedit hanc contagio labem.] Eheu luem hanc mollitiem nempè afflavit tibi & affricuit mollium consuetudo: & tu illam in alios transmittes.

80. *Scabie.*] Trita similitudo. Cornelius Celsus *de Scabie. Durior est*, inquit, *cutis rubicunda, è quâ pustulæ oriuntur quædam humi-*

Uvaque conspectâ livorem ducit ab uva.
Fœdius hoc aliquid quandoque audebis amictu.
NEMO repentè fuit turpissimus. Accipient te
Paulatim qui longa domi redimicula sumunt
Frontibus, & toto posuêre monilia collo,
Atque Bonam teneræ placant abdomine porcæ,
Et magno cratere Deam : sed more sinistro
Exagitata procul non intrat fœmina limen.
Solis ara Deæ maribus patet : ite profanæ,
Clamatur : nullo gemit hîc tibicina cornu.
Talia secretâ coluerunt Orgia tedâ
Cecropiam soliti Baptæ lassare Cotytto.

& racemus ab alio *racemo visus lividum* colorem *contrahit. Quidpiam illâ veste turpius aliquando perpetrabis. Nullus subitò fœdissimus evasit. Sensim te admittent qui* in *ædibus longas tænias accipiunt temporibus, ac totâ cervice torques aptant : & Bonam Deam conciliant ventre suis molliculæ, atque paterâ capaci. At perverso ritu longè pulsa mulier januam non ingreditur. Ara Deæ unis est aperta masculis. Vociferantur : abscedite profanæ. Illic nulla tibicina cornu insonat. Baptæ assueti fatigare Cotytto Cecropiam celebrant ejusmodi Orgia, arcanâ face.*

---

diores, quædam sicciores, exeunte ex aliquibus sanie, &c.

Porrigine.] Morbus est porcorum simul & hominum, quo squamæ veluti quædam inter pilos exurgunt, interdum madentes, aliàs siccæ, ut habet idem Celsus.

81. *Uvaque conspecta livorem ducit ab uva.*] Sicut etiam uva corrupta proximam uvam corrumpit ex contactu. Aliter explicat Hadrian. Turneb. lib. 15. cap. 17. vultque Poëtam loqui ex opinione vulgi existimantis maturescente & livescente unâ uvâ, aliam vicinam ex æmulatione quâdam statim livescere. Favet vet. Schol. dicens : Hoc è Proverbio sumitur : *Uva uvam videndo varia fit.*

82. *Fœdius hoc aliquid, &c.*] Hæc vestium mollities ad aliquid pejus te deducet, nimirùm ad infandas libidines.

83. *Nemo repentè fuit turpissimus.*] Gradus sunt virtutum sic & vitiorum.

Accipient te.] Suum in consortium te assument impuri mystæ, quorum instituit Collegium Domitianus ad Quinquatria Minervæ quotannis in Albano celebranda : ex Sueton. Domit. cap. 4. Horum lasciviam hîc à Poëta potissimùm reprehendi nonnulli contendunt.

84. *Longa redimicula.*] *Redimiculum*, muliebris capitis ornamentum ; fasciolæ seu tæniæ à mitra dependentes. Tull. Verr. 5. hæc civitas mulieri *redimiculum* præbeat. Vide Virgil. Æneid. 9.

Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.

Domi sumunt.] Hinc patet non publica sed privata fuisse conventicula hominum impurorum & mollium, qui muliebriter ornati easdem inter se libidines & spurcitias committant, quas solebant mulieres in Sacris Bonæ Deæ.

86. *Atque Bonam teneræ, &c.*] Describit ritus à fœminis servari solitos in Sacris illis nocturnis.

Bonam Deam.] Seu Maiam, seu Proserpinam, Opem, &c. Macrob. lib. 1. Saturnal cap. 12.

Abdomine porcæ.] *Porcæ* sumen opimum Antiqui abdomen vocabant, inquit Plin. lib. 11. cap. 37. Porrò quid propriè *abdomen* describit Corn. Cels. lib. 4. cap. 1. *Ipsa*, inquit, *ilia inter coxas & pubem posita sunt, à quibus abdomen sursum ad præcordia pervenit.*

87. *Cratere.*] In Sacris vinum fundebatur. Virgil. passim. Æneid. 5.

—Vina liquentia fundam.

Vide Sat. 12. v. 8 & ibid. Annot.

More sinistro.] Contrario prorsus ac inverso. Nam Bonæ Deæ solæ fœminæ sacrificabant, at hîc soli viri admittuntur.

89. *Maribus.*] Et quidem effœminatis.

Ite profanæ.] Sicut in mulierum Sacris è contrà : Procul ite profani Propriè hîc, quasi porrò à fano este, ite, discedite.

90. *Tibicina cornu.*] Varia instrumenta, tuba, cornu, tibia in Sacris adhibebantur.

91. *Talia secreta coluerunt, &c.*] Quæ ab illis mollibus & effœminatis viris patrantur Romæ flagitia in fictis Bonæ Deæ Sacris, talia sunt, qualia exercebantur in Cotyttiis apud Athenienses.

Orgia.] Bacchi Sacra, sic dicta ab ὀϱγῆς *furore.* Vide quæ de Bacchanalibus dixi initio hujus Satiræ.

Secreta.] Mysticâ ; nisi potiùs nocturnas & clandestinas libidines Sacrorum illorum notat.

Tedâ.] Vide Sat. 1. v. 155. seu Plin. lib. 16. cap. 10.

92. *Cecropiam.*] A *Cecrope* primo Atheniensium Rege denominatur sæpè id omne quod ad Athenas atque universam Atticam regionem pertinet.

Cotytto.] Accusat. Græc. quartæ Declinationis. Ea fuit saltatrix spurcissima, post mortem in Impudentiæ Deam consecrata Athenis, & nocturnis Sacris omni libidinum genere plenis culta.

Lassare.] Ea nempè Sacra saltationibus impudicis ad satietatem usque & lassitudinem peragebantur.

Baptæ.] Ἀπὸ τοῦ βάπτειν, *lavare*, dicti : quia aquâ calidâ tingebatur illis Sacris Cotyttûs initiati. Politian Miscel cap. 10. Porrò, Baptæ, titulus Comœdiæ Eupolidis Poëtæ, in qua viros Athenis ad imitationem fœminarum saltantes inducit & psaltriam lassantes. Vet. Schol. Cùm autem Baptarum lasciviam Eupolis proscripsisset, ab illis in mare præcipitatus & submersus fuisse dicitur.

Ille supercilium madidâ fuligine tinctum
Obliquâ producit acu; pingitque trementes
Attollens oculos: vitreo bibit ille Priapo,
Reticulumque comis auratum ingentibus implet
Cœrulea indutus scutulāta, aut galbana rasa;
Et per Junonem, domini jurante ministro.
Ille tenet speculum pathici gestamen Othonis,
Actoris Arunci spolium, quo se ille videbat
Armatum, cùm jam tolli vexilla juberet.
Res memoranda novis annalibus, atque recenti
Historiâ, speculum civilis sarcina belli.
Nimirùm summi ducis est occidere Galbam,

Hic acu incurvâ supercilium extendit humidâ tinctum fuligine, ac pingit tremulos erigens oculos. Iste potat Priapo è vitro; & reticulum inauratum replet densis capillis, vestitus cæruleâ chlamyde *scutulis distinctâ, vel galbano raso; atque famulo jurante per Junonem heri* sui. *Iste velut exuvias Actoris Arunci gestat speculum,* quod *portabat Otho; . . . quo is sese aspiciebat armis indutum, quando jamjam levari signa imperabat. Res celebranda monumentis recentibus ac nova historiâ, speculum civilis belli sarcina. Nempe magni imperatoris est Galbam interficere,*

---

93. *Ille supercilium,* &c.] Quidam ex illis denigrant *supercilia:* nam color niger in oculis & crinibus olim laudabatur, teste Horatio ad Pisones.

Spectandum nigris oculis nigroque capillo.

Xenophon in Pædia Cyri ait à quibusdam oculorum palpebras fuco pingi, & sic decorem in aspectu contrahi. S. Cyprianus *de Habitu Virginum,* docuerunt oculos circumdocto nigrore fucare, genas mendacio ruboris inficere, & mutare adulterinis coloribus crinem.

94. *Obliquâ acu.*] *Acu* crinali, vel calamistro, ut volunt alii.

Pingitque.] Supercilia, & oculorum pilos. Tanta est decoris affectatio, ut tingantur oculi quoque, inquit Plinius.

Trementes attollens oculos.] Timentes lædi adhibito fuco.

95. *Vitreo bibit ille Priapo.*] Alius bibit in scypho vitreo obscœnæ figuræ, more impudicarum mulierum. Plin. in Proœmio libri 33. *Artem auxêre,* inquit, *vitiorum irritamenta: in poculis libidines cœlare juvit, ac per obscœnitates bibere.* Et alibi, *vina ex libidine hauriuntur.*

Priapo.] Is Liberi patris ac Veneris filius, quem velet hortorum Deum olim coluerunt. De eo plura dicere vetat pudor.

96. *Reticulumque comis.*] Muliebris ornamentum capitis adhibet, *reticulo* aureo comam colligit ac religat. Plinius lib. 12. cap. 14. sic habet: *Persona adjicitur capiti, densumve reticulum.*

97. *Cærulea indutus.*] Subauditur, *vestimenta.*

Scutulata.] Orbiculis notata. Plinius lib. 8. cap. 48. plurimis liciis texere, quæ polymita appellant, Alexandria instituit, scutulis dividere, Gallia.

Galbana.] A colore floris Galbani, Galbana dicta sunt vestimenta muliebria galbanei coloris, qui sublucidus & subalbus est cum pallore. Hinc Martialis lib 1. Epigram. 97. effœminatum notans, *galbanos habet mores,* inquit. De *Galbano* Plinius pluribus locis lib. 12. cap. 25. Dat & *galbanum* Syria, è ferula ejusdem nominis, resinæ modo. Salmasius, aliique legunt, *Galbina,* id est, viridis coloris.

Rasa.] Non villosa, pilos non habentia. Plin. lib. 8. cap. 48. mox citat. Togas rasas Divi Augusti novissimis temporibus cœpisse, scribit Fenestella.

98. *Et per Junonem.*] Non domino tantùm, sed etiam ministro jurante, &c.

Per Junonem jurant.] Hæc omnia muliebriter. Nam solæ mulieres per Junonem jurabant; viri per Jovem, per Herculem. Vide Plin. lib. 2. cap. 7. *Servi illi jurant quomodo solebant ancillæ Neronis, ipsi adulantes, per Junonem tuam,* inquit vetus Schol.

99. *Ille tenet speculum.*] Ad quòd se comat, instar mulierum.

Gestamen Othonis.] Quo utebatur *Otho* Imperator. Sueton. cap. 12. *Tanto,* inquit, *Othonis animo nequaquam corpus aut habitus competiit . . . . munditiarum fuit penè muliebrium . . . . Quin & faciem quotidie rasitare, ac pane madido linere consuetum, idque à prima lanugine, ne barbatus unquam esset.*

100. *Actoris Arunci spolium.*] Ironicè locum hunc inserit ex Æneide 12. sensus est, Isque tam gloriatur speculo ab Othone accepto, quàm Turnus præreptâ Actori Arunco ingenti suâ hastâ, apud Virgilium.

Quo se ille videbat armatum.] In quo se armatum contemplabatur perperam & insulsè Otho discrimini vitæ sese mox objecturus in pugna.

101. *Tolli vexilla juberet.*] Ad committendum prælium.

102. *Annalibus.*] Hoc habent Annales supra historiam, quòd per annos digestas res contineant. Gell. Lib. 5. cap. 18.

103. *Speculum civilis sarcina belli.*] Sarcasticè. Res, inquit, nova: inter instrumenta belli Otho speculum gestat, muliebriter sese exornans in ipsis castris, quando cum Vitellio de Imperio dimicat, ab eo mox profligandus. Corn. Tacit. *Nec deerant,* inquit, *qui ambitione stolidâ luxuriosos apparatus conviviorum, & irritamenta libidinum, sicut instrumenta belli mercarentur.*

104. *Summi ducis.*] Othonis, qui Galbam Imperii mense septimo, in medio urbis Romæ foro obtruncavit. Ipse verò Otho manu propriâ occubuit apud Brixellum, clade suorum per Vitellianos auditâ, tertio Regni sui mense. Euseb. Sueton. Corn. Tac. Histor. Lib. 2.

Et curare cutem summi constantia civis,
Bebriaci in campo spolium affectare palatî,
Et pressum in faciem digitis extendere panem,
Quod nec in Assyrio pharetrata Semiramis orbe,
Mœsta nec Actiaca fecit Cleopatra carina.
Hîc nullus verbis pudor, aut reverentia mensæ.
Hîc turpis Cybeles, & fractâ voce loquendi
Libertas, & crine senex fanaticus albo
Sacrorum Antistes, rarum ac memorabile magni
Gutturis exemplum, conducendusque magister.

atque magni civis fortitudo pellem expolire; appetere palatii spolia in agro Bebriacensi, atque compressum digitis panem in vultum porrigere. Quod neque Semiramis pharetram gerens in regione Assyriorum fecit, neque Cleopatra in *Actiaca navi tristis. Illic verecundia nulla* in *sermonibus vel mensæ observantia.* Illic *Cybelæ fœda, atque enervatâ voce dicendi libertas: ac vetulus furens cano capillo est Sacrorum præses, non vulgare & dignum memoriâ exemplum ingentis gulæ, & præceptor accersendus. Attamen ecquid morantur* illi, *quos jam tempus aderat amputare gladiolo carnem superfluam,*

---

105. *Et curare cutem.*] Muliebri sollicitudine decorem procurare.

Summi constantia civis.] Ejusdem scil. Othonis, qui & muliebriter munditiem amabat, & virtutes pariter civiles & Imperatorias nihilominùs exercebat: ut suprà ex Sueton. & Corn. Tacit. Hist. 1. sed non erat Othonis mollis, & corpori similis animus. Quod sanè mirandum juxtà ac satyrico sale dignum judicat Juvenalis.

106 *Bebriaci in campo.*] Ubi Otho profligatus à Vitellianis. Oppidum est Cremonam inter & Veronam, in Ducatu Mantuano, quod aliis *Bebriacum*, aliis, *Bedriacum*, *Betriacum*, *Bretiacum*, *Metriacum*. Bebriacensium bellorum civilium meminit Plinius Lib. 10. c. 49. *Bedriacum* autem appellat Tacitus Hist. Lib. 2.

Palatî.] Id est, Imperii Romani, cujus pacificum regimen spondebat sibi Otho victis hostibus, Vitellio cum suis, immemor à se illatæ non ita pridem Galbæ necis; suæ verò luxuriæ semper memor, & affectati decoris stolidè tenax.

107. *Et pressum in faciem*, &c.] Super genas ac faciem extendere micam panis asinino lacte madidi, ad nitorem cuti procurandum. Sueton. loco suprà citato. Plin. Lib. 11. cap. 41. ait, lac asininum conferre aliquid candori in cute mulierum. Unde Poppæa Neronis uxor fœtas secum asinas quingentas quocunque trahere solebat, eo lacte corpus totum macerans, extendi etiam cutem credens. Et Lib. 28. cap. 12. Cutem in facie erugari ac tenerescere, & candorem custodire lacte asinino putant, &c.

108. *Quod nec in Assyrio*, &c.] Quod quidem illæ mulieres bellatrices & luxuriosæ, Semiramis, & Cleopatra, non fecerunt in bello: quibus proinde Otho mollior & effœminatior extitit.

Assyrio.] Assyria Regio majoris Asiæ Medis, Armenis, & Mesopotamiæ contermina. Ptolem. Syriæ pars, Plin. Lib. 5. cap. 12. At Strabo longè ampliores Assyriæ fines assignat, lib. 6. Ab Assur filio Sem denominatam ait Isid. Etym. & S. Aug. lib. 15. *de Civit. Dei.* Assyriorum inclyta sub Belo Babylonis conditore cœpit Monarchia omnium prima, anno post orbem constitutum ferè bis millesimo, floruitque per sæcula circiter quindecim; posteà verò ad Persas migravit sub Cyro.

Semiramis.] Uxor Nini Assyriorum Regis fortis & bellicosa, unde pharetratam vocat. Hæc Imperium propagavit, ac Babylonem amplificavit ornavitque: pro filio diu regnavit, ab eo tandem sublata est, quod ejus concubitum concupisset. Val. Max lib. 9. c. 3. de ea sic habet: *Semiramis Assyriorum Regina, cùm ei circa cultum capitis occupatæ nuntiatum esset Babylonem defecisse; alterâ parte crinium adhuc solutâ, protinùs ad eam expugnandam cucurrit, nec priùs decorem capillorum in ordinem, quàm tantam urbem in potestatem, suam redegit. Quocirca statua ejus Babylone posita est illo habitu, quo ad ultionem exigendam celeritate præcipiti tetendit.* De ea etiam fusè, Justinus, Eusebius, Diodorus Siculus Lib 3.

109. *Mœsta nec Actiaca*] Nec Cleopatra Ægypti Regina, mœsta quòd ab Augusto victa cum Antonio, navali prælio fuisset, ad Actium Epiri urbem, & promontorium, atque sibi mortem admotis aspidibus parans, ne duceretur in triumpho. Hanc eleganti admodùm formâ primò adamavit Julius Cæsar, pòst M. Antonius eam deperiit, ac fugientem in Ægyptum consecutus ibi sese interemit. *Plutarchus.*

110. *Hîc nullus verbis pudor*] Apud Albanos illos Sacerdotes Flaviales, de quibus suprà, nulla moderatio luxuriæ; impudicitiæ aut gulæ modus nullus.

Aut reverentia mensæ.] Nimiis enim indulgent epulis; adeò ut ex proverbio, Albanæ dapes & mensæ pro lautis & abundantibus ponantur.

111. *Hîc turpis Cybeles.*] Turpis etiam sermonis libertas inter illos viget: obscœna quævis loquuntur, qualia usurpant & cantant Cybelæ Sacerdotes in ejus Sacris atque ludis. Diodorus Siculus lib. 4. c. 5. Ovid. Fast. 4.

Cybeles.] Hæc aliis nominibus vocatur *Ops*, *Rhea*, *Vesta*, *Magna Mater*, *Berecynthia*, *Dindymēne:* Cybele verò, à Cybelo monte Phrygiæ, ubi instituta putantur illius Sacra; Hinc & *Dea Phrygia* nuncupatur.

Fractâ voce.] Lascivâ, effœminatâ, ad mollitiem enervatâ & fractâ.

112. *Fanaticus*] Quasi sacro furore percitus, à Furiis exagitatus, Entheus.

113. *Sacrorum Antistes.*] Sacris illis infandis ac cæremoniis futilibus præsidet.

114. *Gutturis exemplum.*] Ob voracitatem & helluationis prodigium.

Quid tamen expectant, Phrygio quos temp; erat jam
More supervacuam cultris abscindere carnem ?
Quadringenta dedit Gracchus sestertia, dotem
Cornicini ; sive hic recto cantaverat ære.
Signatæ tabulæ ; dictum, feliciter ; ingens
Cœna sedet ; gremio jacuit nova nupta mariti.
O proceres, Censore opus est, an haruspice nobis ?
Scilicet horreres, majoraque monstra putares,
Si mulier vitulum, vel si bos ederet agnum ?
Segmenta, & longos habitus, & flamea sumit,
Arcano qui sacra ferens nutantia loro

Phrygio ritu ? Gracchus sestertia quadringenta in *dotem donavit cornu canenti, seu is cecinerat ære directo. Obsignatæ* sunt *tabulæ. Acclamatum* est ; *faustè. Lautæ dapes appositæ :* denique *recens nupta quievit* in *sinu conjugis. O Optimates, egemusne Censore, an haruspice ? Nimirùm abhorreres, & crederes graviora prodigia, si fœmina pareret vitulum ; aut si vacca agnum gigneret ?* En *segmenta, vestesque longas, atque flammeum accipit* is, *qui retinaculo secreto vacillantia portans sacra sudorem emisit,* sub

---

Conducendusque magister.] Quasi insignis gulæ & obscœnitatis præceptor, advocari dignus & pretio conduci, si abesset, aut sorte ductus non esset, ex more.

115. *Quid tamen expectant.*] Verùm si ita illi Sacra Cybeles, ejusque impuros mystas æmulantur in obscœnitatibus ac helluationibus, quin etiam pergunt, & ipsi sibi virilia abscindunt, eorum ad instar ?

Phrygio more.] Ut faciunt Sacerdotes Deæ Phrygiæ, qui seipsos castrant, exemplo Atys pueri Cybele dilecti. Diodor. Sic. l. 4. c. 5.

Quos tempus erat jam.] Quos pridem oportebat amputâsse sibi pariter eam carnem, quâ viri sunt, ipsis inutilem muliebria sectantibus.

116. *Cultris.*] More Judæorum in circumcisione præputii, lapideis cultris, testâ Samiâ ; quod & prior fecit Atys.

117. *Quadringenta sestertia.*] Equestrem censum, decem millia coronatorum. Vide Sat. 1. v. 92. item v. 106.

Gracchus.] Vel nobilis quilibet, vel unus è Gracchorum familia. Vide suprà v. 24.

Dedit dotem.] Quasi uxor suam dotem viro portat.

118. *Cornicini, sive hic recto, &c.*] Cuidam canenti vel ære curvo, id est, cornu : vel recto ære, id est, tubâ : cornicini vel tubicini. Ovid. Metamorph.

Non tuba directi, non æris cornua flexi.

119. *Signatæ tabulæ.*] Matrimonii tabulæ, instrumentum, contractus, confecta & subsignata sunt.

Dictum, feliciter.] Faustæ precationes adhibitæ ex Majorum instituto, quod felix, faustum, ac fortunatum sit : vel, hæ nuptiæ feliciter ac benè cedant vertantque.

Ingens cœna sedet.] Nuptiale convivium paratum & appositum est : vel, frequentes assederunt ad epulum nuptiarum. Lipsius Epistolic. quæst. Lib. 4. Epist. 25. separat vocem, *sedet,* & legit, *Ingens cœna : sed & gremio jacuit, &c.*

120. *Gremio jacuit nova nupta mariti.*] Gracchus traditus est Cornicini, sicut Sporus Neroni, de quo antè.

121. *Proceres.*] Vocem hanc explicabimus in Persio.

Censore opus est, an haruspice.] *Censore,* qui mores istos corrigat ; *an haruspice,* qui hæc libidinis portenta, & scelerum prodigia expiet. De Prodigiorum expiatione & procuratione Tit. Liv. passim.

Haruspice.] Hostia ab *hara,* seu stabulo dicitur *Haruga,* hinc *Haruspex* dictus qui inspicit hostiarum exta, atque inde Deorum voluntatem & futura rimatur. Sat. 6.

——— *Commagenus Haruspex*
Pectora pullorum rimatur, & exta catelli.

122. *Majora monstra.*] Quàm cùm viro vir nuptui datur.

124. *Segmenta.*] Alii explicant monilia, cum Servio : alii fimbrias & fasciolas aureas vestis extremitati ornatûs gratiâ assutas. Alii dicunt *segmenta* poni pro segmentatis vestibus pretiosis, quæ vermiculato opere compositæ erant è bracteolis aureis aut argenteis, item è purpuræ segmentis. Valer. Max. Lib. 5. cap. 2. n. 1. refert Matronis permissum uti purpureâ veste, ac aureis segmentis. Ovid. 3. de Arte.

Quid de veste loquar ? Non jam segmenta requiro.
Nec quæ de Tyrio murice lana rubet.

Longos habitus.] Vittatas vestes, quibus operiuntur sponsæ, inquit vetus Schol.

Flamea.] Velamen erat rubei, aut lutei potiùs coloris, quo novæ nuptæ solebant obtegi ; *Dictum verò flameum,* inquit Festus, *quòd eo assiduè utebatur Flaminica, id est, Flaminis uxor, cui non licebat facere divortium : unde boni ominis causâ nubentes flameo velantur.* Plin. Lib. 21. cap. 8. *Lutei video,* inquit, *honorem antiquissimum in nuptialibus flameis totum fœminis concessum.* Martial. Lib. 11. Epigram. 79.

Flamea texuntur sponsæ.

Vide Alex. ab Alex. Lib. 2. cap. 5.

125. *Arcano qui sacra ferens, &c.*] Ille ipse Gracchus muliebres & nuptiales sumit vestes, qui Salius fuit, & Martis Sacerdos. Hunc ab adjunctis Poëta describit & notat.

Sacra ferens nutantia.] Subsilientia ad motum Saliorum ancilia. Nempè sub Numa Pompilio refertur è cœlo scutum Romæ cecidisse, responsumque ab haruspicibus ibi fore orbis Imperium, ubi illud servaretur. Itaque Numa undecim alia illi similia prorsus jussit fabricari, quibus immistum nec internosci, nec subripi facilè posset : duodecim quoque Sacerdotes instituit, qui solemni ritu per urbem tripudiantes & canentes illa duodecim

Sudavit clypeis ancilibus. O pater urbis,
Unde nefas tantum Latiis pastoribus? Unde
Hæc tetigit, Gradive, tuos urtica nepotes?
Traditur ecce viro clarus genere, atque opibus vir:
Nec galeam quassas, nec terram cuspide pulsas,
Nec quereris patri. Vade ergò, & cede severi
Jugeribus campi, quem negligis. Officium cras
Primo sole mihi peragendum in valle Quirini.
Quæ causa officii? Quid quæris? Nubit amicus,
Nec multos adhibet. Liceat modò vivere; fient,
Fient ista palam, cupient & in acta referri.
Intereà tormentum ingens nubentibus hæret,
Quòd nequeunt parere, & partu retinere maritos.

ancilibus scutis. O parens civitatis, unde scelus tam nefandum pastoribus Latinis? O Mars unde urtica illa affricuit tuos posteros? En viro datur vir illustris prosapiâ & divitiis: neque cassidem commoves, neque humum hastâ percutis, neque expostulas parenti? Ito igitur, ac desere jugera agri austeri, quem non curas. Crastinâ die, diluculo præstandum mihi est *obsequium in Quirini valle. Quænam obsequii ratio? Quid percontaris? Nubit familiaris* meus; *neque plures advocat.* Heu *si detur vitam producere: hæc agentur, agentur publicè; atque optabunt in commentariis scribi. Interim magna pœna sequitur nubentes, quod non possunt parturire, ac fœtu conjuges servare.*

---

ancilia scuta circumferrent; unde Salii dicti sunt à *saliendo.* Illa verò in Templo Martis custodiri imperavit. Tit. Liv. lib. 1. cap. 20. Horat. lib. 2. Epist. 1. v. 86.

Jam Saliare Numæ carmen, &c.

Vide Alex. ab Alex. Lib. 1. cap. 26.

Arcano loro.] *Loro* intùs innexo suspensa scuta Saliorum collo portabantur. Hinc dicit, *arcano,* vel potiùs quia, ut dictum est, cœleste scutum cum aliis confusum haud dignoscebatur.

126. *Sudavit.*] E corporis agitatione & saltatu.

Clypeis ancilibus.] *Ancile* dictum, quia ab omni parte recisum ac rotundum erat. Hæc eleganter Ovidius describit Fast. 3.

Quis mihi nunc dicet, quare cœlestia Martis
Arma ferant Salii, &c.

Pater urbis.] Mars, è quo Rheâque Sylviâ nati Remus & Romulus urbis Romæ conditores.

127. *Latiis pastoribus.*] Hominibus simplicibus & innocuis, quales primi urbis incolæ.

Unde hæc tetigit, &c.] Militiæ laboribus & ærumnis duratos cur luxuria nunc invadit ac enervat?

128. *Gradive.*] Vel à *gradiendo* Mars ita vocatus; vel à κραδένειν, hastam vibrare. Alii vocem deducunt à Thracibus, apud quos velut bellicosissimos Poëtæ Martis sedem locant: fortem significari aiunt eo vocabulo.

Urtica.] Herba est notissimæ mordacitatis: hìc significat pruritum libidinis.

129. *Traditur ecce, &c.*] Gracchus Tubicini, ut suprà: vel Neronem perstringit Doriphoro liberto nubentem, & è contrà ducentem Sporum. Ex Sueton. Ner. cap. 29.

130. *Nec galeam quassas, &c.*] Neque ulla præbes indignationis argumenta, nec istam coërces licentiam improbitatis.

131. *Patri.*] Apud Jovem, cujus ac Junonis filius es: qui Deorum summus scelera ista vindicet, ac degeneres à te tuâque virtute in ordinem redigat.

Cede severi jugeribus campi.] Si Romanos ita negligis, eorumque virtutem frangi sinis, ergò etiam cede campo Martio, quem Tarquiniorum ante agrum urbem inter ac Tiberim tibi consecrârunt. Liv. lib. 2. cap. 5.

Severi.] In quo judiciorum armorumque severitas ac labor exercentur & vigent.

132. *Officium cras.*] Dialogus inter colloquentes de prodigiosis istis virorum nuptiis. Cras, inquit unus, officium amico præstiturus sum.

133. *In valle Quirini.*] Ad *Quirini* seu Romuli Templum, vel porticum, ubi multi negotiorum causâ convenire solebant. Templi meminit Plin. lib. 15. cap. 29. ubi inter antiquissima fuisse delubra dicit Alex. ab Alex. lib. 1. cap. 14. Romuli Templum in Quirinali omni tempore clausum ait, quasi arcanum fieri vellent, an humo tectus, an inter Deos translatus fuerit. De Porticu verò Martial. lib. 11. Epigram. 1. ad Librum suum.

Vicini pete porticum Quirini;
Turbam non habet otiosiorem
Pompeius, &c.

134. *Quæ causa officii?*] Et quod officii genus præstare habes amico? rogat alter.

Quid quæris?] Respondet ille: Quid enimverò id curas ac sciscitaris ampliùs?

Nubit amicus.] Velut uxor matrimonium init.

135. *Nec multos adhibet.*] Paucos testes vocat, eosque ex intimis familiaribus; ne evulgari contingat rem lege Scantiniâ vetitam.

Liceat modò vivere, fient, &c.] Si paulò diutiùs vita est incolumis, videbimus hæc scelerum monstra palàm exerceri, sine metu ac pudore, eò tandem erumpet impudentia.

136. *In acta referri.*] In Annales, in Commentarios publicos, ut facti memoria ad posteros transeat.

137. *Nubentibus.*] Effœminatis illis maribus.

138. *Partu retinere maritos.*] Fastidientes aliquando tenere ac sibi conservare. Sunt enim liberi maximum conjugii vinculum, & amoris pignus perpetui: & sterilitas uxorem etiam repudii sæpè fuit causa. Claudianus:

Fœmina cùm senuit retinet connubia partu,
Uxorisque decus matris reverentia pensat.

Sed melius, quòd nil animis in corpora juris
Natura indulget. Steriles moriuntur, & illis
Turgida non prodest conditâ pyxide Lyde;
Nec prodest agili palmas præbere Luperco.
  Vicit & hoc monstrum tunicati fuscina Gracchi,
Lustravitque fugâ mediam gladiator arenam
Et Capitolinis generosior, & Marcellis,
Et Catulis, Paulisque minoribus, & Fabiis, &
Omnibus ad podium spectantibus: his licet ipsum

At præstat ut natura potestatis nihil dederit mentibus in corpora. E vita discedunt sine partu, neque istis proficit crassâ Lyde medicato vasculo; neque juvat manus porrigere Luperco celeri. Illud etiam portentum transgressa est fuscina Gracchi tunicâ induti; atque gladiator, qui *mediam arenam fugiendo circuivit, fortior & Capitolinis, & Marcellis, & posteris Catuli ac Pauli, & Fabiis, & cunctis spectatoribus ad podium; quamvis*

---

139. *Sed melius, quòd, &c.*] Melius tamen est, quod isti molles pœnam ferunt, nec pro arbitrio naturam suam muliebri possunt mutare & parere.

141. *Conditâ pyxide.*] *Pyxis* vas è buxo, in quo medicamina fœcunditatem conferentia reponantur apud istam Lyden.

Lyde.] Unguentaria quædam jactans se medicamentis auferre sterilitatem. Turneb. lib. 15. cap. 17. Porrò Lydiæ mulieres crassæ fuisse dicuntur. Alii nescio quid comminiscuntur de Arachne Lydia, aiuntque sterilitatem emendari, si mulier inclusam pyxide araneam in sinu portârit.

142. *Palmas præbere Luperco.*] *Luperci* Panos Sacerdotes mense Februario in Lupercalibus per urbem discurrebant, credebanturque sterilibus fœcunditatem afferre, & partum adjuvare gravidarum, obvias percutiendo seu ferulâ, seu hircinâ pelle: discurrentibus igitur mulieres occurrebant ac verberibus seu palmas, seu uteros offerebant. Hinc Ovid. Fast. 2.

Nupta quid expectas? Non tu pollentibus herbis,
Nec prece, nec magico carmine mater eris.
Excipe fœcundæ patienter verbera dextræ;
Jam socer optatum nomen habebit avi.

143. *Vicit & hoc monstrum, &c.*] Monstrosis illis marium nuptiis pejus aliquid viderè est Romæ, scilicet Nobiles qui arenâ se polluunt, & plebeiis imò indignis exercitationibus. Nam scelera ista portentosa quidem sunt, sed occulta, at publicè exercentur infames isti ludi, & hoc exempli pejoris & gravioris periculi: Quod à Nerone quidem Romani Imperii monstro ac portento profluxit. Is enim amavit edere ludos omnis generis, ac inter alios gladiatorium munus Suetonius cap. 12. & alibi. Sub Vitellio prohibitum fuit, ne Romani Equites ludo & arenâ pollueerentur. Cornel. Tacit. Domitianus quidem nullum coëgit ad pugnandum in arena, sed multi sub Nerone pridem his pugnis assueti sponte in arenam descendebant. Quòd hìc damnat Juvenalis, & Sat 8. v. 200.

Tunicati.] Gladiatores induti simplici tunicâ decertabant, quo essent expeditiores. Vide Sat. 8. v. 207.

Fuscina.] Tridens telum quo utebatur Retiarius.

Fuscina Gracchi.] Gracchus, vel quilibet alius è Patriciis ac Nobilibus, armatus reti ac fuscinâ more Gladiatorum ac tunicâ leviter objectus, & in arenâ depugnans cum sordidis ac infimis. In amphitheatro nempè componebantur Gladiatorum paria: alter Mirmillo dicebatur & secutor, habebatque pro armis, gladium, clypeum galeam: alter Retiarius reti ac fuscinâ armatus, reti quidem involvere caput Mirmillonis conabatur, ac fuscinâ captare, humique affligere: Quod pugnæ genus fertur inventum à Pittaco uno è septem Græciæ Sapientibus.

144. *Lustravitque fuga, &c.*] Declinans Mirmillonem infestâ cuspide appetentem. Vel intelligit Gracchum non Retiarium tantùm egisse sed & Mirmillonem, qui fugam simulabat ante Retiarium: unde consueverat Retiarius indentidem increpare: non te peto, piscem peto, quid me fugis, Galle? Nimirùm vertici illius galeæ inerat piscis effigies.

Gladiator.] Gracchi filius Retiarius fuit, & ad infamiam usque Gladiator. Vet. Schol.

Arenam.] Aream Amphitheatri Rom. arenâ stratam, ne sanguis ibi fusus in Gladiatorio præsertim munere spectantibus horrori esset, si humi defluere ac decurrere cerneretur.

145. *Et Capitolinis generosior.*] Gracchus, inquam, nemine Romanorum inferior genere, virtute, præstantiâ, componitur cum Gladiatore, ac in arena decertat. Per indignationem hæc ait.

Capitolinis.] Manliis, quorum unus defenso Capitolio Capitolini cognomen ac decus invenit. Tit. Liv. lib. 5.

Marcellis.] Quàm illustris Marcellorum familia Romæ fuerit, quorum unus Syracusas expugnavit, quinquies Consul fuit, Annibalem in Italia primus vicit! Vide Plutarchum.

146. *Catulis.*] Q. Lutatius Catulus primum bellum Punicum gloriosè confecit, demersis aut captis hostium sexcentis navibus.

Paulisque.] Paulus Æmilius fortiter in acie dimicans Cannensi clade occubuit. Ejus posteri pluribus triumphis nobilitati sunt. Plut.

Fabiis.] Hi numero sex & trecenti ex eadem familia, cùm viderent populum detineri Veientium bello, hoc sibi mandari poposcerunt: verùm post multas victorias in insidias delapsi omnes simul intercidêre. Ovid. Fast. lib. 2.

Una dies Fabios ad bellum miserat omnes:
Ad bellum missos perdidit una dies.

147. *Ad podium spectantibus.*] Quibusvis Nobilibus qui ludos spectant è podio Theatri loco, ubi primus ordo subselliorum; ita ordinante Augusto. Sueton. cap. 44.

Podium.] Projectura quædam est, ceu projectum è muro ædificium, à pede dictum est,

Admoveas, cujus tunc munere retia misit.
Esse aliquos Manes, & subterranea regna,
Et contum, & Stygio ranas in gurgite nigras,
Atque unâ transire vadum tot millia cymbâ,
Nec pueri credunt, nisi qui nondum ære lavantur.
Sed tu vera puta. Curius quid sentit, & ambo
Scipiadæ? Quid Fabricius, manesque Camilli?
Quid Cremeræ legio, & Cannis consumpta juventus,
Tot bellorum animæ? Quoties hinc talis ad illos
Umbra venit, cuperent lustrari, si qua darentur
Sulphura cum tedis, & si foret humida laurus.

illis adjungas eum, cujus in ludis tum retia injecit. Existere quosdam Manes, & Imperium sub terra, & perticam, & ranas atras in fluvio Styge, ac tot millia flumen tranare unâ naviculâ, neque pueruli fidem habent, præter eos qui non adhuc lavant pecuniâ. At tu crede vera. Quid existimat Curius, atque ambo Scipiones? Quid Fabricius, & anima Camilli? Quid legio Cremeræ, ac juvenes ad Cannas cæsi, tot animæ bellicosæ? Quotiescumque isthinc ad eos transit anima ejusmodi scelerata, *optarent purgari, si quæpiam offerrentur sulphura cum tedis, sique adesset*

---

quia velut pes è pariete sæpiùs ab imà ædium parte exstruitur podium, procedit, ac porrigitur. Vide Vitr. lib. 5. Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 16.

His licet ipsum admoveas.] Ne excepto quidem Prætore vel Munerario, qui Gladiatorium munus edit. Neronem forsitan aut Domitianum notat: ac Nero quidem in Gladiatorem ipse pugnavit & cantavit in Scena, citharædi habitu, & auriga fuit. Vetus Schol.

148. *Cujus munere retia misit.*] In cujus ludis ac munere Gladiatorio, Retiarium agens, retia immisit, & Mirmillonis caput apprehendere ac impedire nisus est. Vide suprà.

149. *Esse aliquos Manes.*] Quare verò tot scelera grassantur Romæ? Nimirùm, inquit Poëta, quia metus Deorum nullus coërcet, & Inferorum supplicia veluti anilia commenta & fabulæ accipiuntur.

Manes.] Vide Persii Sat. 5. ad v. 152.

Subterranea regna.] Ubi digna meritis rependunt, & facta quævis dijudicant severi Judices, Minos, Rhadamanthus, Æacus. Vide Sat. 1. v. 9.

150. *Contum.*] Quo Caron impellit cymbam ac transmittit Umbras seu Animas ad alteram Stygis ripam, quâ pergant ad regnum Plutonis. Virgilius.

Ipse ratem conto subigit, &c.

Stygio.] *Styx*, fons in Arcadia nimio frigore tam exitiosus, ut statim enecet potantes. Plin. lib. 31. c. 2. & lib. 2. c. 103. Vitruv. lib. 8. cap. 3. Poëtæ verò fabulantur Paludem esse Inferorum, è qua profluit Cocytus. Virgil. Æneid. 6.

Cocyti stagna alta vides, Stygiamque paludem.

Ranas nigras.] Atrum & nigrum appellatur quidquid Inferorum est, *Ranas* in palude Styge Poëtæ locant. Testis Aristophanes, in *Ranis*, Comœdiâ.

151. *Vadum.*] Cocyti alveum.

Tot millia.] Animarum, quæ locum non occupant, ut corpora.

152. *Nondum ære lavantur.*] In Thermis nondum lavant; vel, quod pueri non solvunt balneaticum seu quadrantem. Vetus Schol.

153. *Sed tu vera puta.*] Licèt improbi, ut scelerum conscientiam sublevent, nulla esse apud Inferos tormenta dicant; tu tamen ne dubita vera esse illic præmia bonis, & malis supplicia.

Curius.] Vide initio hujus Sat. v. 3.

154. *Scipiadæ.*] Cneius & Publius Scipiones, de quibus Tit. Liv. lib. 23. & seq. Et Virgil.

Duo fulmina belli Scipiadas.

Fabricius.] Hunc laudat Valer. Max. lib. 4. c. 3. n. 6. honoribus atque auctoritate cunctis majorem, censu autem cuique pauperrimo parem dicens. Hic Samnitum & Pyrrhi dona sprevit. Ejus filiæ de publico dotatæ, gloriam domesticam viris dumtaxat cum publica pecunia detulerunt.

Camilli.] Is quinquies dictator fuit, Veios expugnavit, Gallos bis fregit, tam clarus per omnia, ut alter Romulus diceretur.

155. *Cremeræ legio.*] *Cremera* fluvius Hetruriæ, ad quem intercepti, ut dictum est, insidiis Veientium Fabii, tantum non perdiderunt nomen, uno impubere domi relicto. Tit. Liv. lib. 2. cap. 48. & seq. Ovidius Fast. 2.

Ut celeri passu Cremeram tetigere rapacem.

Legio.] Vide Sat 3. ad v 132.

Cannis.] Ad *Cannas* vicum Apuliæ Rom. exercitus, ipsosque Consules Paulum Æmilium, & Terentium Varronem, tantâ clade affecit Annibal, cæsis quadraginta hominum millibus & Equitibus Romanis tanto numero, ut annulorum tres modios miserit Carthaginem. Cannarum rudera etiamnum ostenduntur, vulgò, *Canna destrutta.*

156. *Talis umbra.*] Quales antè notavimus infames libidine ac sceleribus.

Ad illos.] Ad viros illos, de quibus mox, tot virtutibus insignes, & notæ castitatis & innocentiæ, jam in Campis Elysiis degentes, apud Inferos.

157. *Cuperent lustrari.*] Quia simplex ejus aspectus, aut certè consortium polluit ac fœdat..

158. *Sulphura cum tedis.*] De tedis antè diximus. *Sulphur*, ignis, & aqua adhibebantur ad eos purgandos, qui contaminati fuerant aliquo piaculo. Ovid. Metam. 7. Fab. 2.

Terque senem flammâ ter aquâ, ter sulphure lustrat.

De *Sulphure*, testatur etiam Plin. lib. 35. cap. 15.

Humida laurus.] Aspergillum è lauro, aquâ intinctum, Plin. lib. 15. c. ult. laurum purificationibus, adhiberi affirmat, & paulò antè,

laurus madida. Eheu infelices illuc transportamur. Certè arma protulimus trans Hiberniæ ripam, atque Orcadas nuper subactas, & Britannos brevissimam noctem satis habentes Verùm illi quos subegimus non perpetrant ea *quæ aguntur in civitate populi triumphantis. Ac nihilominus memoratur unus Zalates ex Armenia universis impuberibus effœminatior se tradidisse Tribuno flagranti. Contemplare quidnam afferant consortia. Ille obses accesserat. Hîc homines perficiuntur. Etenim si diuturna commoratio pueris concedat civitatem, nunquam deficiet* qui *depereat. Abjicientur femoralia, cultri, habenæ, scutica. Atque ita mores Prætextatos reportant* ad urbem *Artaxata.*

Illuc heu miseri traducimur: arma quidem ultra
Littora Jubernæ promovimus, & modò captas
Orcadas, ac minimâ contentos nocte Britannos.
Sed quæ nunc populi fiunt victoris in urbe,
Non faciunt illi, quos vicimus: & tamen unus
Armenius Zalătes cunctis narratur ephebis
Mollior ardenti sese indulsisse Tribuno.
Aspice quid faciant commercia: venerat obses.
Hîc fiunt homines. Nam si mora longior urbem
Indulsit pueris, non unquam deerit amator:
Mittentur braccæ, cultelli, fræna, flagellum.
Sic prætextatos referunt Artaxata mores.

---

ex Massurio, cædis hostium purgationem esse, ait. Vide Cœl. Rhodig. lib. 6. cap. 12.

158. *Illuc heu miseri traducimur.*] Cùm migramus ex hac vita, ad Inferos imus non ex opinione, sed reipsâ; ibique experimur miseri ea quæ viventes credere noluimus, & quæ ad Fabulatores rejicienda putavimus. Horatius ad Pisones.

Debemur morti, nos, nostraque.

160. *Jubernæ.*] Alii, *Juvernæ*, id est, Hiberniæ seu Irlandiæ, de qua vetus Schol. ita scribit: *Insula est Britanniæ, à qua non longè sunt Orcades aliæ triginta Insulæ, quas Mela scribit.*

161. *Orcadas.*] Vetus Schol. ex Mela, triginta numerat, quadraginta verò Plinius, lib. 4. cap. 16. modicis inter se discretas spatiis. Sitæ sunt ultra Scotiam, in Oceano Septentrionali, seu Caledonio. Undecim referuntur aliis majores, cum minoribus aliquot, apud recentiores, & titulo Ducatûs nuper insignitæ dicuntur.

Modò captas.] Nuper ab Imperatore Claudio subactas. Is & de Britannis triumphavit eo tempore, & inde Britannicum vocari filium suum voluit.

Britannos.] Majoris Britanniæ populos, qui modò sunt Angli & Scoti. Virgil. Eclog. 1.

Et penitùs toto divisos orbe Britannos.

Cornelius Tacit. in vita Julii Agricolæ, non longè ab initio, describit ac mirè laudat eam Insulam.

Minimâ contentos nocte.] Septentrionales terras ac Insulas intelligit ad Britanniam majorem pertinentes, ubi circa Solstitium æstivum nox brevis est, sicut hyemali longior, & dies ferè nullus: Quod facit Sphæræ inclinatio, & Solis super horisontem mora longior aut brevior. Vide Plin. lib. 2. cap. 75. Item lib. 6. cap. ult. Cornel. Tacit. loco mox citato. *In Britannia*, inquit, *dierum spatia ultra nostri orbis mensuram: & nox clara, & extremâ parte Britanniæ brevis, ut finem atque initium lucis exiguo discrimine internoscas.*

162. *Populi victoris.*] Apud Romanos Gentium Dominos, dominantur vitia quælibet turpissima.

164. *Zalates.*] Nomen proprium Armenii pueri molliculi, tenelli, inter alios obsides Romanis traditi.

Ephebis.] Imberbibus pueris, ab ἐφηβέω, *pubesco.*

165. *Ardenti.*] Insano amore depereunti.

Sese indulsisse.] Sui corporis nefariè copiam fecisse, facilè nimiùm.

166. *Aspice quid faciant commercia.*] S. Gregorius Magnus, Moral. 1. cap. 1. *Bonum esse cum bonis, haud valdè laudabile est*, inquit, *at immensi est præconii, bonum etiam inter malos extitisse.*

Venerat obses.] Zalates nempè integer venit, at brevi depravatus est apud nos.

167. *Hîc fiunt homines.*] Sarcasmus. Non sine causa multi è longinquis terris Romam petunt, ubi veluti fiant, ac perficiantur, ex consortio Nobilium Romanorum, & ex mora in urbe orbis Domina. Ironicè admodùm.

Nam si mora longior, &c.] Si paulò diutiùs hîc Romæ commorentur, aderit continuò, qui pueros illos advenas infandis libidinibus implicet & corrumpat.

169. *Mittentur braccæ, &c.*] Ab illis nequam & corruptoribus mittentur dona & munera pueris innocentibus eorum indoli congrua, quibus capiatur, ac in obsequium malè pelliciatur animus puerilis, cereus in vitium flecti, ut ait Horatius ad Pisones. Vel, *mittentur*, id est, omittentur deinceps ac negligentur patrii mores & prisca integritas, cum primùm voluptatibus irretiti fuerint hi pueri.

Braccæ.] Quas in usu non Gallis tantùm, sed & Phrygibus, Lydis, Persis, aliisque comperimus. Vide Persii Sat. 3. ver. 53. Diodor. Sicul. lib. 6. c. 9. Joseph. Scaliger. in Propertii, lib. 4.

Cultelli.] Munuscula, quibus ut plurimùm delectantur pueri.

Fræna, flagellum.] Quibus equos agitent, ac venationi insistant.

170. *Prætextatos mores.*] Duo contraria omninò vox ista significat, & mores nimirùm bonos, qui deceant Nobiles adolescentes prætextam gerentes; & per antiphrasin, pravos admodùm mores etiam, nobili viro indignos: quo sensu quidem hîc accipe, nisi mavis intel-

ligere de moribus nobilium Romanorum valde corruptis ac perditis, quos infelices illi pueri facilè induunt ex eorum consortio, ac in patriam reportant. De *prætexta* dicemus ad Persii Sat. 5. v. 30.

Artaxata.] Vox pluralis numeri. Urbs est primaria majoris Armeniæ ad Araxem fluvium, quam, sub Nerone, Tacit. Lib. Annal. 13. refert à Corbulone captam ac direptam, Rege Tiridate belli fortunam nusquam auso experiri. Hodie vocatur *Teflis*, vel *Tiflis*.

SATIRA III.

QUAMVIS digressu veteris confusus amici,
Laudo tamen vacuis quòd sedem figere Cumis
Destinet, atque unum civem donare Sibyllæ.

INTERPRETATIO.

Quanquam turbatus sum discessu antiqui familiaris, nihilominùs probo quòd decreverit domicilium statuere apud *Cumas inanes, & Sibyllæ unum dare civem.*

ANNOTATIONES.

1. *Quamvis digressu, &c.*] Fingit Poëta Umbritium Haruspicem amicum suum urbe cedere, tot vitia pertæsum & scelera, quæ Romæ grassantur, & in dies serpunt.

2. *Cumis.*] Hæc est Campaniæ urbs maritima, non procul Puteolis, Sibyllæ antro & Sacello inclyta. Hoc se vidisse testatur Justinus Martyr, Orat. Parænet. ad Græcos, aitque admiratum se fuisse maximam Basilicam uno lapide incisam opere eximio: ubi ostendebantur adhuc in Templi medio vasa tria eodem in lapide incisa, quibus aquâ repletis lavabatur Sibylla, acceptâque stolâ recedebat in abditissimam ejus Templi partem oraculum, illic editura. Onuphrius posteà citandus subjungit, fanum illud perstitisse ad annum Christi millesimum quingentesimum trigesimum nonum: quo tempore quassatâ ingenti terræ motu Campaniâ, Puteolis minutissimo pulvere cinereque è mari surgente, totum illud coopertum est, collisque satis editus enatus est, ubi celebre fuerat Sibyllæ Fanum: & cum Puteolos Baiasque profectus essem, inquit ille, anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo octavo, regionis peritos mercede conduxi, qui Templi locum, & formam, aliaque omnia narraverunt, quæ Justinus Martyr annis ante mille trecentis se vidisse scripsit, priusquàm arcanum id ac templum ingens vi terræ motûs obrutum esset.

Vacuis.] Vel quia desertæ videntur præ populosâ Româ: vel quòd otio magnâque tranquillitate fruantur Cumæ, præ magno populi fremitu ac tumultu, qui est Romæ.

3. *Unum civem.*] Seipsum nempè.

Sibyllæ.] Fremat licèt Blondellus, quamvis & multa doctè quidem P. Simonius, aliique Eruditi, non ita pridem contra Sibyllas moliti sint: bonam sanè causam tot sæculorum testimonio comprobatam egregiè nuper propugnâsse visi sunt complures haud inferioris literaturæ, imprimisque Isaacius Vossius libello *de Sibyllæ Orac.* Oxoniæ edito Anno 1680. Ergo Sibyllas extitisse, ac vaticinatas esse, maneat certum, cùm è profanis tùm è sacris Auctoribus; dumque illi faciunt intelligendo ut nihil intelligant, hi qui sapiunt ad sobrietatem verè sapere censeantur. Pro Sibyllis ac Sibyllinis Carminibus stant (qui & quales viri; Deus immortalis!) dispertitis ordinibus dispertiti; hinc Tullius de Divin. 2. n. 110. & seq. Virgil. Eclog. 4. Plutarch. *in Fabio*, init. Sueton. *in Augusto*, c. 31. Vopisc. *in Aureliano*, &c. Illinc autem Justinus Martyr, Athenagoras, Theophilus Antiochenus, Clemens Alexandrinus, Tertullianus, Lactantius, Eusebius. S. Hieronymus, S. Augustinus, ac tot alii. Verumtamen quot Sibyllæ fuerint, quo tempore, quo loco; quæ nomina illarum, quæ carmina, non ita constat. Dictæ sunt, quasi βυλὴ Σιῦ, Æolicè pro Θεῦ: nam fatidicæ illæ mulieres Dei consilia nuntiarunt carminibus, contexto interdum è primis cujusque versûs literis vaticinio; ut attestantur Cicero de Divin. 2. n. 112. S. Augustinus de Civitate Dei, lib. 18. cap. 23, &c. Sibyllæ decem fuerunt, teste Varrone; diversis quidem locis ac temporibus, ut ait Suidas. Præcipuè celebrantur Persica, quæ & Chaldæa & Hebræa dicitur, Librosque viginti quatuor, ut aiunt, scripsit, in quibus de Alexandro Magno, & de Christo item plurima, quæ tamen S. Augustinus cit. Erythrææ assignat, vel Cumanæ: Delphica, quæ ante bellum Trojanum heroicis versibus oracula fertur edidisse, è quibus Homerum multa sumpsisse dicunt ac in suum opus transtulisse, ex Diodoro Sicul. lib. 5. cap. 6. ubi tamen alia Sibylla nominatur: Erythræa, quam post excidium Trojanum annis 483. floruisse tradunt Suidas, & alii: denique Cumana, sive Cumæa, de qua hîc mentio: & hanc opinantur ad Tarquinium, seu Superbum, sive Priscum potiùs (ut Onuphrius citand. & Lud. Vives non sine ratione conjiciunt) libros detulisse magno emendos pretio, quorum unum, mox & alterum coram Rege indignabunda combusserit; tertius autem tanti redemptus, ex Haruspicum responso, ac religiosè dein servatus, donec Syllanis temporibus cum Capitolio conflagravit, ut volunt aliqui ex Plin. lib. 13. cap. 13. Quod tamen alii non abs re negant, quibus favet Ammian. Marcell lib. 23. Libros novem Tarquinio oblatos, remque totam fusè commemorant Dionys. Halicarnass. lib. 4. & Gellius, lib. 1. cap. 19. aiuntque sex à Sibylla,

Janua Baiarum est, & gratum littus amœni
Secessus. Ego vel Prochytam præpono Suburræ.
Nam quid tam miserum, & tam solum vidimus, ut non
Deteriùs credas horrere incendia, lapsus
Tectorum assiduos, ac mille pericula sævæ
Urbis, & Augusto recitantes mense Poëtas?
Sed dum tota domus rhedâ componitur unâ,
Substitit ad veteres arcus, madidamque Capenam;
Hìc ubi nocturnæ Numa constituebat amicæ.

Ostium est Baiarum, & jucunda ripa suavis recessus. Ego Suburræ etiam præfero Prochytam. Enimverò quidnam ita calamitosum, ita desertum aspeximus, ut non magis existimes esse horrori deflagrationes, continuas ædium ruinas, & mille discrimina duræ civitatis, atque Vates Augusto mense recitantes? Interim verò dum universa ejus familia in *unum plaustrum compingitur, stetit prope antiquos arcus, atque humidam Capenam; isthìc ubi Pompilius noctu condicebat dilectæ.*

---

ut antè dictum, crematos, tres autem superstites in Sacrario conditos. Hi porrò consulebantur, Senatu jubente, à Decemviris, quoties laborabat Civitas aut Respublica, ut passim legere est apud Livium, Macrob. lib. 1. cap. 17. &c. De Sibyllis ita censet D. Hieronym. adversùs Jovinian. lib. 1. paulò ante finem. *Quid referam Sibyllas*, inquit, *Erythræam, atque Cumanam, & octo reliquas, quarum insigne Virginitas est, & virginitatis præmium divinatio?* Vide Lactant. lib. 1. cap. 6. & quæ Lud. Vives in loc. S. Aug. de Civit. Dei mox cit. Item eruditum Onuphrii Panvinii libellum de Sibyllis ac Sibyll. Carm. à Joan. Opsopæo editum, cum Animadversionibus non contemnendis. Ibi nonnullos Sibyllæ de Christo vaticinia, velut ab aliquo Christianæ Religionis studioso conficta rejicientes ex eo refellit Onuphrius, quòd ante Christi natalem edita comperiuntur. *Constat enim*, inquit, *M. Tullium versus hoc legisse, & Commentariis suis inseruisse, quos Eusebius Cæsariensis se vidisse profitetur.* Idem ibidem Sibyllas duas à Cumis denominatas extitisse opinatur; quarum prior Cumæa dicta sit, eo quòd Cumis vaticinata fuerat, orta verò ex Cimmerio Campaniæ oppido, unde & Cimmeriam aliqui appellant: & hanc adiisse Æneas putandus apud Virgil. Æneid. 6. cujus etiam meminit Dionys. Halicarnass. lib. 4 cit. Altera longè posterior dicta Cumana, & Cumis oriunda, quæ Tarquinio libros obtulerit, &c. De hac multa Solinus.

4. *Janua Baiarum est.*] Hac itur Baias, & in amœnos illos secessus.

Baiarum.] Hoc oppidum est Campaniæ, Puteolos inter & Cumas, à Baio Ulyssis comite ædificatum in sinu illo qui dicitur nunc, *Golfo di Pozzuolo, & di Napoli.* Ibi erant calentes aquæ valetudini perutiles, singularis autem amœnitas ac cœli temperies: & hinc magna Romanorum frequentia, atque ædificiorum nitor ac splendor. Strabo lib. 5 Unde Horatius lib. 1. Epist. 1

Nullus in orbe sinus Baiis prælucet amœnis.

Gratum littus.] Amœna pariter omnia Campaniæ littora sunt, Melâ teste.

5. *Secessus.*] Locus proinde gratus ac idoneus viris studiosis.

Prochytam.] Hæc est insula ad ostium Baiani sinûs, hodie, *Procida;* habens in circuitu passuum millia tria. De ea Plin. lib. 2. cap. 88. & lib. 3. cap. 6. Virgil. Æneid. 9.

Tum sonitu Prochyta alta tremit, &c.

Suburræ.] *Suburra*, vel *Subura*, quam Martial. clamosam vocat, lib. 12. Epigr. 18. Vicus est Romanus, etiam hodie, *la Suburra;* sic dictus quia sub urbe antiqua nimirùm situs. Summænianum inde nominat Martial. lib. 3. Epigr. 81. & lib. 12. Epigr. 32. quasi sub mœnibus situm. Synecdoch. pro totâ urbe hic ponitur. De eo iterum posteà ad Pers. Sat. 5. v. 32.

6. *Quid tam miserum, &c.*] Alibi, usquam.

7. *Incendia.*] Quæ Romæ tam frequentia.

8 *Pericula sævæ urbis.*] In qua periculosa & infesta grassatoribus & improbis sunt passim omnia.

9. *Augusto recitantes mense Poëtas.*] Vide Sat. 1. v. 2. & quæ fusius ad Pers. Sat. 1. v. 17.

Augusto mense.] Quò tempore jam à Kalendis Juliis, propter æstum, in villas Romanorum pars magna secesserat: sed non Poëtæ insanâ recitandi libidine perciti; ac tum etiam importunâ garrulitate obvium quemque enecantes. Vide Martial. lib. 4. Epigram. 57. & Horat. lib. 1. Sat. 9. & Epist. ad Pisones, sive de Arte Poëtica, vulgò v. 453. & sequent.

10. *Tota domus rhedâ componitur unâ.*] Proinde satis exigua frugali viro; siquidem sua omnia uno plaustro seu carro continebantur.

11. *Substitit.*] Expectavit rhedam, in qua omnis sua supellex atque familia vehebatur.

Veteres arcus.] Vel ad arcus lateritios primùm; à Romulo factos, deinde florente Republica è marmore instauratos ad suscitandam ornandamque conditoris memoriam. Vel ad arcus non procul à Porta Capena erectos in monimentum victoriæ Horatiorum. Turneb. lib. 10. cap. 27.

Madidamque Capenam.] Quia super eam aquæductus; unde & stillantem arcum vocatum esse testatur Vetus Schol.

Capenam.] Urbis Porta, quâ ibatur Capuam, sic dicta est ab oppido *Capena* exciso, apud Lucum Feroniæ; vocabatur & Appia teste Frontino Lib. de Aquæductis & Fontinalis, à fontium copia. auctor Ferrarius: item Triumphalis, quia per eam Triumphantes ingredi solebant. Hodie *Porta di S. Sebastiano.*

12. *Hic ubi nocturnæ Numa constituebat amicæ.*] Qui locus Numæ cum Ægeria Nympha ad conveniendum condictus & constitutus erat. De quo Tit. Liv. lib. 1. cap. 19. scilicet rudes populos Deorum metu continendos ratus Numa, & cum sine aliquo miraculi com-

Nunc sacri fontis nemus, & delubra locantur
Judæis, quorum cophinus, fœnumque supellex.
Omnis enim populo mercedem pendere jussa est
Arbor, & ejectis mendicat silva Camœnis.
In vallem Ægeriæ descendimus, & speluncas
Dissimiles veris. Quanto præstantius esset
Numen aquæ, viridi si margine clauderet undas
Herba, nec ingenuum violarent marmora tophum?
Hîc tunc Umbritius; quando artibus, inquit, honestis
Nullus in urbe locus, nulla emolumenta laborum,
Res hodie minor est, herè quàm fuit ac eadem cras
Deteret exiguis aliquid; proponimus illuc
Ire fatigatas ubi Dædalus exuit alas:
Dum nova canities, dum prima, & recta senectus,
Dum superest Lachesi quod torqueat & pedibus me

Lucus modò sacrati fontis, ac fana accommodantur Judæis, quorum supellectilia sunt *sporta, & fœnum. Nam singulæ arbores jubentur pretium Plebi solvere, atque nemus stipem rogat expulsis Musis. In* eam *Ægeriæ vallem devenimus, &* in *specus dispares naturalibus. At quàm melius foret Numen fontis, si gramen ambiret aquas ripâ viridanti, neque marmora vim inferrent lapidi naturali! Ibi tum Umbricius ait: quandoquidem in civitate locus nullus* est *liberalibus disciplinis, nulla studiorum merces: hodie res extat deterior quàm heri extitit, & crastinâ die ipsa quidpiam parvis diminuet, statuimus eò proficisci, ubi Dædalus pennas defessas deposuit: dum cani recentes, dum primum* adest *senium & non curvum; dum restat Lachesi quod volvat, atque*

---

mento animis incuti non posset, simulavit sibi esse cum Ægeria Dea nocturnos congressus, & ab ea se accipere quæ Diis essent acceptissima, &c. Et Valer. Max. lib. 1. c 2. *Numa Pompilius*, inquit, *ut Populum Romanum Sacris obligaret, volebat videri sibi cum Dea Ægeria congressus esse nocturnos, ejusque monitu accepta Diis immortalibus Sacra instituere.*

13. *Sacri fontis nemus*] Liv. lib. 1. cit cap. 21. *Lucus erat*, inquit, *quem medium ex opaco specu fons perenni rigabat aquâ, quò quia se persæpè Numa sine arbitris velut ad congressum Deæ inferebat, Camœnis eum locum sacravit, quòd earum ibi concilia cum conjuge sua Ægeria essent.* Idem refert Plutarch. in vita Numæ.

Delubra.] Quid propriè *delubrum*, docet ex Varrone Macrobius lib. 3. cap. 4. *Ædes nimirùm, cum area est*, inquit, *& sicut locus candelæ candelabrum sic Dei locus delubrum.* Aliter omnino Asconius, *Templa sunt*, inquit, *loca singula Diis attributa; delubra verò ædes multæ sub uno tecto* Festus decorticatum seu delibratum fustem delubrum vocari, eumque pro Deo cultum fuisse scribit.

Locantur Judæis.] Judæi vel etiam Christiani Domitiani Edicto urbe pulsi in ea se loca receperunt, & pro locatione mercedem pendunt.

14. *Quorum cophinus fœnumque supellex.*] Adeò pauperes erant.

15. *Omnis enim populo, &c.*] Tantaque est avaritia Populi Romani ut à miseris exigat tributum pro sacris locis, & pro singulis arboribus nemoris istius, quarum vel umbra frui, vel ad quas jumenta ligari fas est.

16. *Mendicat silva*] Metonym. pro mendicant incolentes silvam Judæi.

Ejectis Camœnis] Quibus Numa pridem consecrârat lucum, fontem, delubrum: ut mox è Livio diximus.

17. *In vallem Ægeriæ descendimus.*] Ambo devenimus ego amicusque in eum locum, de quo mox, & Ovid. Fast. 3.

Ægeria est quæ præbet aquas, Dea grata Camœnis:
Illa Numæ conjux consiliumque fuit.

Speluncas dissimiles veris.] Non à natura, sed arte excavatas rupes.

18. *Quanto præstantius esset, &c.*] Quàm præstaret reliquisse situm loci naturalem, nimirùm fons esset cui Nympha præsideret: & ripa gramine stipata præferenda appositis marmoribus.

20. *Ingenuum violarent marmora tophum.*] *Tophus* rudis est & scaber lapis in loco nascens & concretus, cui videtur illata vis cùm submotus inde est, ad substituenda marmora.

21. *Hîc tunc Umbritius, &c.*] In eo luco cœpit ille causas sui discessûs enarrare.

Umbricius.] *Umbricii*, Haruspicum peritissimi meminit Plin. lib. 10. cap 6. Apud Cornelium verò Tacitum Hist. 1. Haruspex *Umbricius* sacrificanti Galbæ tristia exta, instantes insidias, ac domesticum hostem prædicit, tùm cùm ab Othone mors ipsi imminebat.

23. *Res hodie minor, &c.*] Omnia quotidie in pejus ruunt.

Herè.] Pro *heri;* sicut vespere & vesperi, Veteres dicebant, testes Terent. Quintil. Donat.

24. *Illuc ire.*] Cumas non conferre, quo Dædalus fugiens Minoïa regna evolavit, ibique Phœbo sacravit remigium alarum, ut ait Virgilius initio sexti Æneidos.

Fatigatas.] Volatu à Creta Cumus usque.

Dædalus.] Vide Sat. 1. ver. 54.

26. *Dum nova canities.*] Cùm pili recenter canescunt, dumque vigeo adhuc & valeo.

Prima & recta senectus.] Senectutis initium notabant Veteres circa annum ætatis quadragesimum sextum, ut innuit Cicero de Senectut. n. 60.

Recta senectus.] Nondum incurvans corpus, nondum iners & languida, sed operosa, agens ac moliens aliquid; qualem laudat Cicero mox cit. lib. n. 26.

27. *Dum superest Lachesi quod torqueat.*]

Porto meis, nullo dextram subeunte bacillo,
Cedamus patriâ: vivant Arturius istic,
Et Catulus: maneant qui nigra in candida vertunt,
Queis facile est ædem conducere, flumina, portus,
Siccandam eluviem, portandum ad busta cadaver,
Et præbere caput dominâ venale sub hastâ.
Quondam hi cornicines, & municipalis arenæ
Perpetui comites, notæque per oppida buccæ,
Munera nunc edunt, & verso pollice vulgi
Quemlibet occidunt populariter: inde reversi
Conducunt foricas. Et cur non omnia? Cum sint

me meis plantis fero, nullo scipione manum sustentante. Patriam deseramus. Illic valeant Arturius & Catulus. Resideant qui atra mutant in alba: quibus promptum est redimere, domum, fluvios, portus, exsiccandam eluvionem, efferendum cadaver ad sepulchrum, & dare caput vendendum sub hasta herili. Olim isti cornu canentes, & assidui sectatores Theatri municipiorum, & cognitæ malæ per civitates, modò ludos exhibent, atque converso Plebis pollice quemcumque placet interficiunt per populum: & cùm illinc redierunt,

---

Dum vitæ spatium videtur superesse adhuc amplum satis mihi decurrendum.

Lachesi.] Una Parcarum est, à λάχος, *sors* dicta. Fatales istæ nimirùm Deæ hominum vitam instar fili deducere ac nere finguntur, ita ut Clotho gestet colum & fila trahat; *Lachesis* fusum torquendo, vel potiùs, ut habet Ovid. *In orbes glomerando fila colligat;* Atropos verò abrumpat atque enecet. Apuleius triplex iis tempus designari ait. Virgil. Eclog. 4.

Tallia sæcla suis dixerunt currite fusis
Concordes stabili Fatorum Numine Parcæ.

29. *Arturius & Catulus.*] Sordidi homines per adulationes & crimina ad opes evecti.

Istic.] Romæ, per indignationem dictum.

30. *Nigra in candida vertunt.*] Bonum in malum, vitia in virtutes convertunt, in se, per hypocrisim, in aliis per invidiam & calumnias. S. Gregorius in Moralibus: *Mundana sapientia est*, inquit, *cor machinationibus tegere, sensum verbis velare, quæ falsa sunt vera ostendere, quæ vera sunt falsa demonstrare.* Vide Persii Sat. 2. v. 1. & Sat. 5. v. 108.

31. *Queis facile est, &c.*] Sive ob opes jam partas, sive ob insatiabilem lucri cupiditatem, publicani quælibet etiam indigna & sordida redimentes.

Ædem conducere.] Vel reficiendam, vel majori pretio deinde locandam.

Flumina, portus.] Vectigal è fluviis & portubus.

32. *Siccandam eluviem.*] Expurgandas cloacæ vel lacunæ sordes.

Portandum ad busta cadaver.] Libitinarii quondam funeris curam pretio suscipiebant, & cremandum & efferendum cadaver. Plin. lib. 21. cap. 3. Scipionis funus elocatum ait, populo asses conferente.

33. *Præbere caput dominâ venale sub hasta.*] Venalem servum exponere, mangonium exercere; vel publicis auctionibus præesse ac venditionibus servorum, acceptâ ad id potestate & auctoritate, & quæstum hinc facere. Vel qui seipsos, vendi patiuntur, ut vult Turneb. lib. 10. cap. 27.

Dominâ sub hastâ.] Vel quòd emptoribus ut dominis cederent empti servi, vel quòd heri servos venum exponerent sub hasta, ex more, præcone venales proclamante. Vide Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 16.

34. *Hi cornicines.*] Arturius, Catulus, & similes, cornu vel tibiâ canentes, dum gladiatores pugnant.

Municipalis arenæ perpetui comites.] Qui per oppida vagati sunt operam suam locantes, dum in Theatris ad gladiatoriam exercebantur municipes & oppidani. Erant enim variis in locis & urbibus arenæ & Theatra, sed minora quàm Romæ: & in Gallia Narbonensi apud Nemausum visitur adhuc amphitheatrum eximii operis antiquitate & ipsis ruderibus nobilissimum. Quid propriè municipium, docet Gellius lib. 16. cap. 13.

35. *Notæque per oppida buccæ.*] Arte suâ noti homines soliti per Italiam cursare, & buccas inflare; cornu, tibiâ, buccinâ canentes, dum in arena certabatur: modò Formiis, aliàs Tusculi, Fundis, & ubicumque erant Theatra; & accersiti aderant in oppidis: nec enim Romæ nisi peritiores adhibebantur.

36. *Munera nunc edunt.*] Gladiatorium munus dant populo, quod nonnisi potentiores & opulenti faciebant, quin & Nobiles, & censum Equestrem habentes, ex Edicto Tiberii, & Senatusconsulto. Corn. Tacit. Annal. 4. Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 19.

Verso pollice.] Conversus retrò pollex signum erat occidendi Gladiatoris qui succubuerat: sicut è contrà presso pollice populus indicabat jubebatque parci victo & afflicto humi. Plin. lib. 28. cap. 2. *Pollices, cùm favemus*, inquit, *premere etiam proverbio jubemur.* Prudentius contra Symmachum de Vestalibus Gladiatores spectantibus.

. . . . Pectusque jacentis
Virgo modesta jubet converso pollice rumpi,
Ne lateat pars ulla animæ vitalibus imis,
Altius impresso dum palpitat ense secutor.

Horat. lib. 1. Epist. 18.

Fautor utroque tuum laudabit pollice ludum.

Vide Ang. Polit. Miscell. cap. 42. & Turneb. lib. 11. cap. 6.

37. *Populariter.*] Conciliato enim favore vulgi per munera illa & ludos certantium, quemlibet confici aut reservari suggerebant populo, è cujus id arbitrio pendebat.

38. *Conducunt foricas.*] Emundandas: nihil vile & abjectum respuentes, modò lucrum inde proveniat.

Cur non omnia?] Supple conducunt; etiam maxima cur non suscipiunt ac tentant?

Quales ex humili magna ad fastigia rerum
Extollit, quoties voluit Fortuna jocari.
Quid Romæ faciam? Mentiri nescio, librum,
Si malus est, nequeo laudare, & poscere: motus
Astrorum ignoro: funus promittere patris
Nec volo, nec possum: ranarum viscera nunquam
Inspexi: ferre ad nuptam quæ mittit adulter,
Quæ mandat, nôrint alii; me nemo ministro
Fur erit: atque ideo nulli comes exeo, tanquam
Mancus, & extinctæ corpus non utile dextræ.
Quis nunc diligitur, nisi conscius, & cui fervens
Æstuat occultis animus, semperque tacendis?
Nil tibi se debere putat, nil conferet unquam,
Participem qui te secreti fecit honesti.
Carus erit Verri, qui Verrem tempore, quo vult,
Accusare potest. Tanti tibi non sit opaci
Omnis arena Tagi, quodque in mare volvitur aurum,
Ut somno careas, ponendaque præmia sumas

redimunt latrinas. Quare verò non universa conducunt, *quandoquidem* tales *sunt quales ex infimo sors erigit ad supremum apicem rerum, quandocumque ludere expetit? Ecquid agam Romæ? dissimulare non novi; nec possum librum, quando est pravus probare & postulare. Siderum cursus nescio: mortem parentis spondere & nolo & nequeo: ranarum exta nunquam spectavi. Alii sciant portare ad conjugem eà quæ mittit & quæ jubet mœchus: me adjutore nullus prædo erit: & propterea nemini socius egredior, velut truncus, atque manus emortua corpori non serviens. Ecquis modò amatur nisi* criminis *particeps, & cui mens ardet* atque *agitatur secretis ac silendis nunquam non? Cui tecum communicaverit bonum arcanum, non existimat se tibi ullâ re devinctum, & nihil unquam tribuet. Dilectus erit Verri, qui Verrem quando cupit, reum agere valet. Omne sabulum Tagi densi, & aurum quod in mare defluit, ne tanti æstimetur, ut quietem amittas*

---

40. *Extollit.*] Alludit ad fortunæ rotam, inconstantiam, ludibria. Illa enim fingitur homines repentè ad summum evehere per ludum ac jocum, quos pariter ex alto statim dejiciat ac præcipitet; sicque humana perpetuò circumagere.

41. *Quid Romæ faciam?*] Pergit Umbritius: cùm nonnisi vafri homines & improbi florent Romæ, nullus est, innocenti mihi locus.

Librum, si malus est, nequeo laudare, & poscere.] Velut quid eximium ab Auctore poscere, ut nobiscum suum opus ac librum communicet, per adulationem, quam proscribit Horatius ad Pisones, v. 419. & seq. & Pers. Satir. 1.

42. *Motus astrorum ignoro.*] Astrologus non sum, quod hominum genus valet apud imperitas vulgi mentes.

43. *Funus promittere patris.*] Improbo cuipiam filio, ante diem patrios in annos inquirenti, ut ait Ovidius.

44. *Ranarum viscera nunquam inspexi.*] Licèt Haruspex animalium viscera consulere assuevi, haud tamen unquam è ranarum seu rubetarum extis veneficia sectatus sum. Vide Sat. 1. v. 70.

45. *Ferre ad nuptam.*] Lenocinia abhorreo.

Quæ mittit.] Vel scripta vel munera ad ejus animum pelliciendum in scelus.

46. *Mandat.*] Dicenda præscribit.

47. *Nulli comes exeo.*] Solus, ab universis desertus Româ exeo, sine comitatu, qui nonnisi divitibus frequens adest.

Tanquam mancus.] Quasi membrum inutile civitati discedo. *Mancus*, quasi manu carens, inquiunt, & amico destitutus.

48. *Extinctæ corpus non utile dextræ.*] Pro, *extincta dextra & inutilis corpori.* Sic ego Româ separor.

49. *Quis nunc diligitur nisi conscius.*] Quoniam scelera aliorum adjuvare nolo, hinc amicus mihi nullus est.

Et cui fervens æstuat, &c.] Is solus modò diligitur, cui arcana scelera commissa sunt, & cujus mens cruciatur conscientiâ tot malorum, quæ tacere cogitur, & de quibus nec mutire unquam audet.

51. *Nil tibi se debere putat, &c.*] Qui bonum quid secretum tibi revelavit, is tibi se non arbitratur quidquam propterea debere, nec dona ulla tribuet, ut taceas. At qui te conscium fecit secreti criminis, ille timebit ne detegas; & muneribus te sibi devinctum habere sataget, ne unquam reveles.

53. *Verri.*] Conscelerato homini deprædatori, qualis Verres, de quo Sat. 2. v. 26.

54. *Accusare potest.*] Nempè conscius & particeps factus illius flagitiorum.

Tanti tibi non sit.] Nullo pretio quantolibet emere velis horrendos consciæ mentis cruciatus.

Opaci.] Vel propter arbores in ripa consitas, vel ob admixta auri grana. Martial. lib. 1. Epigram. 50.

Æstus serenos aureo franges Tago,
Obscurus umbris arborum.

55. *Arena Tagi.*] *Tagus* fluvius Hispaniæ nobilissimus, aureas volvere arenas decantatus, Castellam novam permeat, Lusitaniæ partem rigat, & ad Ulyssiponem ostio latissimo subit Oceanum.

In mare volvitur.] Cum arenis Tagi.

56. *Somno careas.*] Malâ conscientiâ sollicitatus.

Sumas tristis.] Utrinque anxius; si enim sumas, torquebit te conscientia; quod si respueris, te suspectum ille conabitur de medio tollere, ne suam turpitudinem reveles.

Tristis & à magno semper timearis amico.
Quæ nunc divitibus gens acceptissima nostris;
Et quos præcipuè fugiam, properabo fateri;
Nec pudor obstabit. Non possum ferre, Quirites,
Græcam urbem; quamvis quota portio fæcis Achææ?
Jampridem Syrus in Tiberim defluxit Orontes,
Et linguam, & mores, & cum tibicine chordas
Obliquas, necnon gentilia tympana secum
Vexit, & ad Circum jussas prostare puellas.
Ite, quibus grata est pictâ lupa barbara mitrâ.
Rusticus ille tuus sumit trechedipna, Quirine,
Et ceromatico fert niceteria collo.
Hic altâ Sicyone, ast hic Amydone relictâ,
Hic Andro, ille Samo, hic Trallibus, aut Alabandis,

& mœstus accipias munera respuenda, atque reformidaris ab amico potenti. Jam quæ natio sit opulentis nostris gratissima, & à quibus potissimùm abhorream, pergam declarare nec impediet verecundia. Nequeo tolerare, ò Romani, civitatem Græcam: etsi quanta pars est plebeculæ Achaicæ? Jamdudum in Tiberim fluxit Orontes Syrius, & secum attulit & sermonem & mores, & fides incurvas cum tibia canente, quin & patria tympana, atque puellas prope Circum prostare docias. Illuc vos *pergite, quos delectat meretrix peregrina* cum *mitra picta. O Romule, tuus hic agrestis* populus *induit Trechedipna, & Niceteria gestat cervice unctâ ceromate. Alius celsam Sicyonem, alius verò Amydonem, alius Andrum, alius Samum, alius Tralles vel Alabandam*

---

57. *Magno semper timearis amico.*] Nec enim raro contingit ut consciis paretur exitium, ne quid patefaciant. Unde monet Horatius lib. 1. Epist. 18.

Arcanum neque tu scrutaberis ullius unquam.

60. *Nec pudor obstabit.*] A dicenda veritate non me deterrebit cujusquam reverentia.

61. *Græcam urbem.*] Romam factam Græcam & vitiis Græciæ inquinatam.

Quamvis quota portio fæcis Achææ?] Verùm non Græci tantùm, sed & Syri mores nostros corruptum venere: & horum Romæ est major quàm illorum numerus.

Fæcis.] Metaphora à vino, id est vilis imorum Græcorum, & quasi sentinæ.

Achææ.] Metonymia, pro Græciæ, cujus pars est Achaia, ad sinum Corinthiacum.

62. *Syrus in Tiberim defluxit Orontes.*] *Orontes* Syriæ fluvius est. Id est, jampridem Syrorum eluvies Romam invexit sordes suas, & morum pravitatem, luxum, voluptates.

63. *Chordas obliquas.*] Mores curvos simul cum incurvis instrumentis, citharâ, aliisque.

64. *Gentilia tympana.*] Apud suam gentem usitata maximè in Sacris Cybeles.

65. *Circum.*] *Circus* dicitur planities rotunda, in qua pugiles equitesque exercebantur, populo ad spectandum circumsedente. Plures erant Romæ Circi, Flaminius, Neronis, Floræ. Hîc intellige Circum maximum, de quo Dionys. Halicarnass. lib. 3. refert multa: trium fuisse & amplius stadiorum longitudine; à Tarquinio Prisco designatum, Palatium inter & montem Aventinum, &c. Nam prope hunc erant meretricum domicilia. De Theatris & Circis Romanorum Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 25.

Prostare.] Pro foribus stare, expectandi, invitandi, alliciendi causâ. Qui mos improbus inter alia mala per Syros invectus est.

Puellas.] Quæstum corpore facientes.

66. *Lupa.*] Ita meretrix appellatur, quod sicut edendi lupa avida est, & obvios devorat: sic meretrix quæstui inhians, nec pudori parcit nec corpori, ac libidinosos perdit. Deductum nomen à Laurentia Faustuli regii pastoris uxore, Remi & Romuli nutrice, quæ corpus inter pastores vulgare dicta, indeque cellulas meretricum lupanaria vocata. Auctor est D. Hieron. in Chron. Euseb.

Pictâ mitrâ.] Quod est ornamentum capitis usitatum Syris, Phrygiis, Ægyptiis, aliisque. De *mitra* jam antè. Sat. 2. v. 84.

67. *Rusticus ille tuus.*] A pastoribus originem trahens.

Trechedipna.] Vestem cursoriam, à τρέχω, *curro*, & δεῖπνον cœna, quâ cursitent, vel ad cœnam rectam, vel ad sportulam, de quibus Sat. 1. Legunt quidam *Rechedipna*, aiuntque fuisse vestes peregrinas, quarum usus erat in Gymnasiis. Turneb. lib. 3 cap. 17. explicat *Endromidem*, de qua infrà, v. 103. Item. Sat. 6.

Quirine]. Romuli cognomen est ab hasta, quam Sabini *Quirim* nuncupabant, inquit Festus. Vel à Marte, qui dum sævit Gradivus, dum pacatus est & quiescit, Quirinus Romanis vocabatur: Ovid. Fast. vel potiùs à Curibus, id est, Sabinis in urbe receptis.

68. *Ceromatico.*] *Ceroma* unguentum ex oleo & pulvere seu terrâ, quo uti solebant athletæ. Martial. lib. 7. Epigram. 31.

Vara nec injecto ceromate brachia tendis.

Niceteria.] Græca vox præmia victoriæ significans, ut torques, quæ collo pendentia ferre consueverant, ut ait Vetus Schol.

69. *Hic altâ Sicyone, &c.*] At Græci aliique exteri patriâ suâ relictâ Romam venientes, nostris Romanis se multo præstantiores ostentant.

Sicyone.] Urbs est Peloponnesi, Sicyoniæ quondam regionis primaria

Amydone.] Quæ Macedoniæ civitas est in Pæonia regione.

70. *Andro.*] Insulâ maris Ægei, unâ Cycladum, *Antandros* etiam dicta, in qua fontem fuisse, apud fanum Liberi patris, nonis Januariis saporem vini semper habentem scribit Plin. lib. 2. cap. 103.

Samo.] Insulâ maris Icarii Junoni sacrâ. Fuit & *Samos*, aliter *Samothrace* dicta, in mari Ægeo, non longè à Thracia.

Esquilias, dictumque petunt à vimine collem,
Viscera magnarum domuum, dominique futuri.
Ingenium velox, audacia perdita, sermo
Promptus, & Isæo torrentior: ede quid illum
Esse putes? Quemvis hominem secum attulit ad nos.
Grammaticus, Rhetor, Geometres, Pictor, Aliptes,
Augur, Schœnobates, Medicus, Magus: omnia novit.
Græculus esuriens, in cœlum jusseris, ibit.
Ad summam non Maurus erat, nec Sarmata, nec Thrax,
Qui sumpsit pennas, mediis sed natus Athenis.
Horum ego non fugiam conchylia? Me prior ille
Signabit? Fultusque toro meliore recumbet
Advectus Romam, quo pruna, & coctona vento?
Usque adeò nihil est, quod nostra infantia cœlum
Hausit Aventini baccâ nutrita Sabinâ?

deferens, ad Esquilias & collem nominatum à Vimine se conferunt; intima summarum ædium fiunt, possessores etiam futuri. Illis enim *animus acer, deplorata impudentia, lingua volubilis & rapidior* quàm fuit *Isæo. Dic quid hunc esse existimes? Quemlibet virum ad nos secum advexit.* Est enim *Grammaticus, Rhetor, Geometra, Pictor, Unctor, Augur, Funambulus, Medicus, Magus. Scit universa Græcus famelicus. In Cœlum* etiam *ascendet, si imperaveris. Denique non Maurus, neque Sarmata, neque Thrax erat, qui alas induit, verùm mediis Athenis oriundus. Numquid non aversabor istorum muricem? An iste subscribet ante me? & innixus lecto superiore accumbet,* qui *Romam appulsus* est eodem *vento, quo pruna & coctona. Tam parvi putandum est quod pueritia nostra baccis alita Sabinis aërem Aventini spiravit?*

Trallibus, aut Alabandis.] Urbes sunt Asiæ minoris, quærum hæc in Caria, illa in Lydia.

71. *Esquilias, dictumque petunt à vimine collem.*] *Colles* urbis Romæ, *Exquilinum & Viminalem* petunt, & in præcipuas se familias insinuant.

Exquilias.] Hodie mons *S. Mariæ Majoris.*

A vimine.] Hunc è septem collibus Rom. dictum à *viminibus* circa Jovis aram exortis, ut refert Sext Ruf.

72. *Viscera.*] Quasi præcordia à quibus motus omnis, & vita.

Viscera magnarum domuum.] Quarum secreta penetrantes, etiam hæreditates captant per obsequia, & astus: unde etiam domini evadunt.

74. *Isæo.*] Plin. lib. 2. Ep. 3. meminit *Isæi* cujusdam Romani in quo summa facultas, copia, ubertas, &c. Fuit & *Isæus* Atheniensis Orator, Præceptor Demosthenis. Quintil. lib. 12. cap. 10. *Isæum* laudat.

Torrentior.] Torrente fluens rapidiùs & concitatiùs.

75. *Quemvis hominem.*] Non etenim simplex homo, sed plurium instar: idem quippe est & Grammaticus, Rhetor, Geometra, &c.

76. *Geometres.*] Horat. lib. 1. Carm. Od. 28. De *Archyta Tarentino,* insigni Geometra.

Te maris & terræ numeroque carentis arenæ
Mensorem cohibent Archyta.

Aliptes.] Græca vox eum præcipuè designans qui athletas & pugiles perungebat: *ἀλείφω, ungo.*

77. *Augur.*] Is ex avium garritu, pastu, volatu, futura conjectabat & prædicebat.

Schœnobates.] Σχοῖνος est funis è junco, *βαίνω, gradior.* Adversùs Græculos Græca vocabula non semel usurpat Juvenalis.

Magus.] Vox hæc Persicâ linguâ Sapientem & Philosophum indicat. Cic. 1. de Div. n. 90. *In Persis,* inquit, *augurantur & divinant Magi. . . . . Nec quisquam Rex Persarum esse potest, qui non antè Magorum disciplinam scientiamque perceperit.* Plutarch. *in vita Platonis,* Magos illos rebus divinis operam & studium exhibere, & Sacrorum Antistites esse testatur.

Omnia novit Græculus esuriens.] Persius in Prologo.

Magister artis, ingeniique largitor venter.

79. *Maurus.*] Mauritania Africæ regio, ubi nunc Barbaria Occidentalis.

Sarmata.] Vide Sat. 2. v. 1.

Thrax.] Thracia Europæ maxima pars ad maria Ægeum & Euxinum ac Propontidem, cujus caput Constantinopolis.

80. *Qui sumpsit pennas.*] Dædalus, de quò abundè satis Sat. 1. v. 54.

Athenis.] Vide Sat. 7. v. 205. Annot.

81. *Conchylia.*] *Conchylium,* seu murex, piscis marinus, è cujus sanguine purpura sit. Plin. lib. 9. cap. 36. & alibi. Sueton. prohibitas à Julio Cæsare conchyliatas vestes memorat. Hic sensus est: an diutiùs manere possum Romæ, ubi Nobilium vestimenta usurpant Græculi? Certè cogor fugere hinc, ne ista videam ampliùs.

82 *Signabit.*] In tabulis ad quas subsignandas mecum ille vocatus fuerit. Vide Pers. Sat. 5. v. 81.

Toro meliore.] Digniori loco, in conviviis.

83. *Advectus Romam.*] E Syria, cum prunis & ficubus, ac perinde venalis, ut isti fructus peregrini, aliæque merces.

Pruna.] Damascena, seu in Damasco monte nata, ut ait Plin. lib. 13. cap. 5. Vide Martial. Epigram. 29. lib. 13.

Coctona.] Sunt minores ficus Syriæ peculiares. Plin. *Cottana,* lib. 13. cap. 5. *Coctana* Martial. lib. 4. Epigr. 89. ubi & parva *Coctana* nuncupat. Et lib. 13. Epigr. 28. sic habet.

Hæc tibi quæ tortâ venerunt condita metâ,
Si majora forent Coctana, ficus erat.

Usque adeò nihil, &c.] Sine interrogatione legi malim cum Guieto.

84. *Quod nostra infantia, &c.*] Adeò nobis parùm profuit Romæ nasci & educari.

85. *Aventini.*] Unus est è Romanis collibus, hodie, *Mons S. Sabinæ.*

Quid quod adulandi gens prudentissima, laudat
Sermonem indocti, faciem deformis amici;
Et longum invalidi collum cervicibus æquat
Herculis, Antæum procul à tellure tenentis?
Miratur vocem angustam, quâ deterius nec
Ille sonat, quo mordetur gallina marito.
Hæc eadem licet & nobis laudare: sed illis
Creditur. An melior cum Thaïda sustinet, aut cum
Uxorem Comœdus agit, vel Dorida nullo
Cultam palliolo? Mulier nempè ipsa videtur,
Non persona loqui: vacua & plena omnia dicas
Infra ventriculum, & tenui distantia rimâ.
Nec tamen Antiochus, nec erit mirabilis illic
Aut Stratocles, aut cum molli Demetrius Hæmo.

Quid referam, *quod natio assentandi perita ignari probat orationem; familiaris turpem vultum* laudat, *atque prolixum collum* viri *non fortis adæquat cervicibus Herculis Antæum tollentis longè à terra? Admiratur vocem strangulatam, quâ nec pejus stridet is quo viro gallina admordetur. Nobis etiam fas est ea ipsa approbare: at istis fides habetur.* Porrò estne *Comœdus præstantior, quando repræsentat Thaïdem, vel quando matronam sustinet, aut Doridem nullâ exornatam fasciolâ? Ipsa nimirùm fœmina, non personata dicere apparet.* . . . . *Nihilominus neque Antiochus, neque vel Stratocles, vel Demetrius cum hæmo tenero, isthic erunt admirabiles.*

Baccâ nutrita Sabinâ.] Fructibus in Italia provenientibus. Metonymia.

Sabinâ.] Terra Sabinâ suum etiam nomen hodie retinens, Tiberi alluitur; at olim fines habuit ampliores.

86. *Quid quod, &c.*] Sed & adulationibus serpunt Græci, & Romanos captant.

88. *Longum invalidi, &c.*] Qui collo sunt ablongo plerumque invalidi & imbelles reperiuntur.

Cervicibus.] Hæc pars est posterior, illa anterior: utramque propriè hic usurpat Juvenalis. Nam cùm laudas, anteriorem hominem aspicis; & Hercules sublatum Antæum ac cervicibus suis impositum tenuit, vicitque.

Æquat.] Æqualem Herculi dicit adulator luctatorem qui roboris tantulùm ostentârit.

89. *Antæum.*] Gigantem Neptuni Terræque filium, quem certando fessum vires reparare matris Terræ attactu sensit Hercules, quare sublimem eum sustulit, atque ita brevi confecit. Hoc egregiè describit Lucanus in fine Libri 4.

90. *Angustam.*] Exilem, stridulam, raucam, qualem edit Gallus gallinaceus ascendendo gallinam admordens. Ejusmodi vocem in Oratore damnat Quintil. lib. 11. cap. 3.

91. *Marito.*] Sic Virgilius Eclog. 7. virum gregis caprum; & Horatius lib. 1. Od. 17. olentis uxores mariti, capellas nominat: post Theocritum, apud quem τῶν αἰγῶν ἀνήρ.

92. *Hæc eadem licet, &c.*] Nos Romani perinde ac isti, laudes adulatorias spargere & dare immeritis possemus: sed non ita nobis crederetur.

93. *An melior, &c.*] Porrò non adulatores solùm, sed & histriones sunt Græculi. Numquid enim quisquam meliùs illis quamlibet in Scena personam agat, seu meretricis, seu honestæ fœminæ, seu Deæ, aut Nymphæ?

Thaïda] Persona est meretricis, Comica apud Terentium *Eunuch.* Fuit verò *Thaïs* Alexandrina, insignis apud Athenas meretrix, quam celebravit Menander Poëta suis Carminibus.

94. *Uxorem.*] Honestam matremfamilias.

Dorida.] *Doris* Oceani Thetyosque filia, Nerei soror & conjux, Nereïdum mater, ipsa maris etiam Nympha. Unde Virgil. Eclog. ult.

Doris amara suam non intermisceat undam.

Nullo cultam palliolo.] Nullo velo, pallâ, aut fasciâ, coopertam: sic enim pinguntur Nymphæ.

95. *Mulier nempè ipsa videtur.*] Tam bellè personam muliebrem agit & sustinet Græcus, ut reverà mulier esse videatur, & gestu, & voce, &c.

98. *Nec tamen Antiochus.*] Neque verò isti præstantes, quos adèo miramur hic, Comœdiarum Actores Græculi, si fuerint illic, in patria sua, laudem ullam auferrent. Antiochus, inquam, Stratocles, Demetrius, Hæmus in Græcia non erunt mirabiles, quia tota natio ad agendum in Comœdia comparata est, & laus est communis omnibus Græcis.

99. *Stratocles, Demetrius, &c.*] Hi tempore Juvenalis arte mimicâ & histrioniâ præstabant, insignesque erant Comœdi. Quintil. lib. 11. in fine cap. ult. *Maximos Actores Comœdiarum Demetrium & Stratoclem placere diversis virtutibus vidimus,* inquit, *sed illud minùs mirum, quòd alter Deos, & juvenes, & bonos patres, servosque & matronas, & graves anus optimè: alter acres senes, callidos servos, parasitos, lenones, & omnia agitatoria meliùs. Fuit enim natura diversa; & vox Demetrii jucundior, Stratoclis acrior erat. Et facere gestus, neminem alium præter Demetrium decuit. Qui & staturâ & mirâ specie adjuvabatur,* &c. Non desunt Interpretes, qui hos histriones Romanos fuisse dicant, atque ita explicent, ut hi quamvis periti & gnari histriones cum Græcis collati laudem nullam mereantur, nec sint mirabiles. Sed profectò boni illi tum dormitâsse videntur. Nam & ratio, & nominum etymum seu notatio & contextus ipse illis repugnant.

Molli Hæmo.] Qui voce molli & magno decore fœminæ personam egregiè sustinebat. Sat. 6.

Dicas hæc mollius, Hæmo.

Natio comœda est. Rides? Majore cachinno
Concutitur: flet, si lacrymas aspexit amici:
Nec dolet. Igniculum brumæ si tempore poscas,
Accipit endromidem: si dixeris, æstuo, sudat.
Non sumus ergo pares: melior qui semper & omni
Nocte dieque potest alienum sumere vultum;
A facie jactare manus, laudare paratus,
Si benè ructavit, si rectum minxit amicus,
Si trulla inverso crepitum dedit aurea fundo.
Præterea sanctum nihil est, & ab inguine tutum,
Non matrona laris, non filia virgo neque ipse
Sponsus lævis adhuc, non filius antè pudicus.
Horum si nihil est, aulam resupinat amici.
Scire volunt secreta domûs atque inde timeri.

Gens comœda est universa. Si *cachinnaris,* ille *risu solutiore commovetur. Si flentem viderit familiarem, plorat, neque dolorem habet. Si hyemis tempestate ignem petas, sumit endromidem: si ais, incalesco, sudorem emittit. Itaque non sumus æquales. Præstantior* est ille, *qui nunquamnon, atque tam noctu quàm interdiu valet induere faciem alterius; agitare manus à fronte: facilis applaudere, si familiaris ructum opportunè, si urinam commodè ejecerit; si strepitum edat aureum vas, subverso imo. Insuper* autem *nihil est inviolatum ac tutum* à Græcis **** *Non materfamilias domûs, non puella virgo, nec maritus ipse hactenus imberbis, non puer antea castus.* Quod *si nihil istorum adest; familiaris domum subvertit. Nosse cupiunt arcana familiæ, & ob id formidari.*

---

100. *Natio comœda est.*] Hanc à natura facultatem adepti sunt Græci, ut eximii sint Mimi, Actores, Histriones, Sueton. *Neron.* cap. 22. solos Græcos se & suis studiis dignos ait ille.

Rides.] Si rides, ridet Græcus; si fles, plorat, &c. ad cujusque mores & indolem sese accommodat, ut per obsequia & blandimenta captet animum & hæreditates.

102. *Brumæ.*] Vide Pers. Sat. 6. v. 1.

103. *Endromidem.*] Vestem villosam, crassam, & arcendo frigori idoneam, è Gallia venientem. Hac in gymnasiis utebantur post exercitationes, ne calefacti frigus & morbos conciperent. Martial. lib. 4. Epigram. 19.

104. *Non sumus ergo pares.*] Nec enim adulari, simulare, obsequi, mentiri, ut Græci, novimus.

Melior.] Is verò felicior est Romæ.

106. *A facie jactare manus.*] Vel gesticulando manus porrigere ad exhibendos simulatos affectus; vel manum osculari, & continuò extendere versùs amicum, salutandi atque abblandiendi causâ: vel etiam palpare eam ob rem illus genas & mentum.

107. *Rectum.*] Legunt nonnulli, *lectum:* ex eo Horat. lib. 1. Serm. 3.

Comminxit lectum potus.

108. *Si trulla inverso, &c.*] Locus omnino ambiguus. Certè *trulla* modò est matula & scaphium; modò vas potorium. Horatius lib. 2. Sat. 3.

Qui Veientanum festis potare diebus
Campanâ solitus trullâ, vappamque profestis.

Si de poculo intelligere placet, sensus erit, divitem epoto calice, inversi etiam vasis labra sugere & sua pariter atque ita sonitum edere. Turneb. lib. 10. cap. 27. vel, craterem è manu bibentis elapsum cadendo tinnire. Alexand. ab Alex. lib. 3. cap. 10. locum hunc explicans, *trullam* hìc non significare scaphium & lasanum, contendit: haud dubiè putat notari eos qui inter helluationes, postquam exhauserunt calicem, in ejus fundo, ructu aut sibilo crepitum facere more detestabili non verentur. Vel certe intelligendum convivalem quemdam ludum apud Græcos vino & epulis madentes usitatum, quem Cottabisin vocârunt. Hi nempe exhausti calicis residuum vinum elidebant in pavimentum, vel jactabant in phialas æneas; quod si projectum resonaret & sonantiùs creparet, hinc ominabantur se ab amica redamari, & mutuo affectu teneri. Si de matula accipias; intellige divitem inter mingendum pedere; vel exonerandi alvi sordes in *trullam* auream, ejus fundum resonare, & crepitum hinc & illinc sonitumque fieri: & à comite Græculo ob id etiam laudari Patronum. Neque verò mirêre auream *trullam* hìc à Juvenale poni, quam Martialis Bassæ exprobrat lib. 1. Epigram 38. & meminit lib. 11. Epigram. 12. Denique posset quoque dici dives epulo in conviviis crepitus emittere, postquam exhausit poculum ejusque adeò fundum invertit. Nam & Imperator Claudius apud Suetonium *Claud.* cap. 32. dicitur fuisse meditatus Edictum, quo veniam daret & flatum crepitumque ventris in convivio emittendi, cùm periclitatum quemdam præ pudore ex continentia reperisset. Ego adstipulor interpretationi Alex. ab Alex. eamque judico convenientissimam.

110. *Matrona laris*] Uxor, domina domûs. *Lares* erant Genii & Dii peculiares, qui in certe parte domûs colebantur: & hæc lararium dicebatur.

111. *Lævis adhuc.*] Junior & hinc glaber, impubes, proindeque tenerior atque mollior.

112. *Horum si nihil est.*] Si deest occasio flagitii & stupri; ad aliud facinus se convertet, totamque Patroni sui domum perturbabit.

Resupinat.] Evertit, miscet confundit, inquirendo, scrutando, exspiscando arcana & secreta familiæ; quæ cum tenuerit etiam metuendus evadat.

113. *Scire volunt secreta domûs.*] Sic enim; quod suprà Juvenalis dixit, fiunt quasi viscera magnarum domuum adeò ut hæ sine illis stare, aut se tueri videantur non posse.

Timeri.] Ne revelent & noceant.

Et quoniam cœpit Græcorum mentio, transi
Gymnasia, atque audi facinus majoris abollæ.
Stoïcus occîdit Baream, delator amicum,
Discipulumque senex, ripa nutritus in illa,
Ad quam Gorgonei delapsa est penna caballi.
Non est Romano cuiquam locus hic, ubi regnat
Protogenes aliquis, vel Diphilus, aut Erimanthus,
Qui gentis vitio, nunquam partitur amicum;
Solus habet. Nam cùm facilem stillavit in aurem
Exiguum de naturæ, patriæque veneno,
Limine summoveor: perierunt tempora longi
Servitii: nusquam minor est jactura clientis.
Quod porrò officium (ne nobis blandiar) aut quod
Pauperis hîc meritum; si curet nocte togatus,
Currere, cùm Prætor lictorem impellat, & ire
Præcipitem jubeat dudum vigilantibus orbis;

Quia verò cœpimus meminisse Græcorum, præteri ad *palæstras; & ausculta crimen gravioris togæ. Stoicus interficit Baream, denuntiator familiarem, & discipulum vetulus educatus in eo littore, ad quod decidit ala equi Gorgonei. Haud restat, locus ulli Romano isthic, ubi dominatur quipiam Protogenes, aut Diphilus, vel Erimanthus, qui ex nationis* indole *vitiosa nunquam dat partem amici,* sed eum *unus possidet. Etenim quando in auriculam credulam inspiravit tantulum de toxico indolis & patriæ, arceor januâ, & perdita sunt spatia diuturnæ servitutis: Nec alibi Clientis amissio levior putatur. Ecquod verò obsequium, (ut nobis non aduler) vel quæ egeni dignitas illic, si satagat togâ indutus noctu cursitare, quandoquidem Prætor urget apparitorem ac properare cogit, orphanis pridem vigilibus,*

---

114. *Transi gymnasia.*] Vel dimitte gymnica certamina, de quibus vide Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 25. & lib. 3. cap. 9. vel, transi ad Scholas Græcorum, ipsosque philosophos ac Sapientes considera, & graviores noxas animadverte in iis qui gravitate morum & doctrinæ conspicui videntur.

115. *Majoris abollæ.*] Proverbialem hanc esse locutionem notat vetus Schol. quasi majoris togæ; id est, potioris sceleris, inquit, *Abolla*, diplois, seu vestis duplex, quâ utebantur Philosophi, item viri Principes. Vide Sueton. *Caligul.* c. 35. & Juvenal. Sat. 4. v. 76.

116. *Stoïcus occîdit Baream, &c.*] Publ. Egnatius sectam & disciplinam Stoïcorum amplexus occidit Baream Soranum; forsan & Heliodorus Licinium Silanum, de quibus Sat. 1. ad ver. 33. & Cornel. Tacit. tum alibi, tum præcipuè Annal. lib. 16. in fine.

117. *Ripa nutritus in illa, &c.*] Oriundus è Tarso Ciliciæ urbe, quam rigat amnis Cydnus.

118. *Ad quam Gorgonei, &c.*] Tarsum condidisse à quibusdam fertur Perseus; urbique nomen imposuit ex facto, quia ibi una ex talaribus pinnis ei excidit. Vetus Schol. à Græc. Ταρσός.

Gorgonei, caballi.] Perseus nimirùm Pegaso equo alato vectus Medusam unam è Gorgonibus obtruncavit. Vel quia Pegasus è sanguine capitis Medusæ natus dicitur, atque illic, ut ait Lubinus, plantam seu ungulam fregerit. Ταρσὸς nempe & alam avium, & plantam significat.

119. *Ubi regnat.*] Optimatum animis dominatur.

120. *Protogenes, Diphilus, Erimanthus.*] Adulatores Græci. Quæ nomina à Juvenale conficta crediderim potiùs, quàm vera esse, Pictoris, Harioli, &c. ut quidam autumant.

121. *Gentis vitio.*] E prava & ambitiosa gentis Græcorum natura & indole.

Nunquam partitur amicum.] Cum nemine gratiam primatum communicare vult.

122. *Solus habet.*] Unus vult esse gratiosus, ut omnia dona unus auferat.

Stillavit in aurem.] Per adulationes & delationes.

124. *Limine summoveor.*] Ego vetus cliens post officia plurima excludor tamen per Græculum quempiam novum hominem; nec apud antiqui Patroni domum aditus patet mihi ampliùs.

125. *Nusquam minor est jactura clientis.*] Romani verò parùm id curant, pereatne illis antiquus & fidus Cliens: adeò illos obsident adulatores Græculi.

126. *Quod porrò officium, &c.*] Quid prodest Clientibus fuisse ad officia promptissimos? Vel, quid conferunt diviti pauperes & clientes suis officiis?

Ne nobis blandiar.] Ne videar nimis favere meæ & pauperum causæ.

127. *Hîc.*] Romæ.

Si curet nocte, &c.] Si adsit Patrono sedulus, cumque comitetur assiduè. Sat. 1. v. 127. & 132.

Nocte togatus.] Vide Sat. 1. v. 96. Martial. lib. 3. Epigr. 46.

Exigis à nobis operam sine fine togatam.

Et lib. 10. Epigr. 82.

Manè vel à mediâ nocte togatus ero.

128. *Cùm Prætor lictorem.*] Sex Prætori apparebant ministri, Consuli verò duodecim: atque honoris causa comitabantur. De *Lictôribus* accurata quædam lege apud Lips. Elect. 1. cap. 23.

Impellat, &c.] Præ festinatione, & aviditate sportularum. Vide Sat. 1. v. 100.

129. *Dudum vigilantibus orbis.*] Diu, & sæpè frustrâ, sportulas victui suo necessarias expectantibus egenis, ut fusè dictum est Sat. 1. vel, ad fores Prætoris vigilantibus pupillis, ut ipsis det tutorem, quos Prætor despiciens ad sportulas festinat. Vetus Schol.

Ne prior Albinam, aut Modiam collega salutet ?
Divitis hic servi claudit latus ingenuorum
Filius ; alter enim quantum in legione tribuni
Accipiant, donat Calvinæ, vel Catienæ,
Ut semel atque iterum super illam palpitet : at tu
Cum tibi vestiti facies scorti placet, hæres,
Et dubitas altâ Chionem deducere sellâ.
Da testem Romæ tam sanctum, quàm fuit hospes
Numinis Idæi : procedat vel Numa, vel qui

ne ante ipsum *collega det salutem Albinæ vel Modiæ ? Iste opulento servo natus stipat latus liberorum. Nam alius quantum* stipendii *in legione Tribuni recipiunt*, tantùm *dat Calvinæ, aut Catienæ :* * * * * * * * * * * * *tu verò quando rapit te vultus indutæ meretricis, dubius manes, ac metuis detrahere Chionem è sublimi sella. Profer auctorem Romæ ita integrum, ut extitit hospes Deæ Idææ : Prodeat ipse Numa, aut* ille *qui*

---

130. *Ne prior, &c.*] Ne alter Magistratus & Nobilis præveniat, prior salutet, & potior habeatur, seu in testamentis, seu in sportulis. Vide Sat. 1. v. 117.

Albinam aut Modiam.] Divites matronas.

131. *Divitis hic servi, &c.*] Hic vel servi divitis, vel ingenuorum filius ; eodem propè sensu.

Claudit latus.] Ut comes & assecla, quia opibus inferior ingenuus : vel ut par ingenuo libertus ob æqualem censum. Horat. Serm. lib. 2. Sat 5. v. 18.

Utne tegam spurco Damæ latus ?

132. *Alter.*] Alius dives libertus.

Legione Tribuni.] *Legio* non parem semper habuit militum numerum. Sub Romulo, tria millia peditum, equites verò trecentos continebat, atque ita dicta est quod è lectis militibus fiebat. Post, duplicatus est numerus : deinde major aut minor fuit, &c. Porrò Lege Militari sancitum, ut miles Centurioni, Centurio Tribuno, Tribunus Præfecto Castrorum, Præfectus Legato, Legatus Consuli, Consul etiam & Magister Equitum Dictatori subessent. Vide plura apud Alex. ab Alex. lib. 1. cap. 5. J. Lips. lib. 2. de *Mil. Rom.* Dial. 5, & 9, & alios.

Quantum in legione Tribuni accipiunt.] Romani suis sumptibus militavere per annos ampliùs, trecentos. Post, ex ærario stipendium attributum : quantum verò subinde fuerit, magnalis, inter doctos. Tria fuere stipendii loco, pecunia, frumentum vestis. Cœpit dari pecunia anno U. C. 347. Id Livius testatur in fine lib. 4. Hoc stipendium aliquando minus, aliquando majus extitit : initio certè exiguum ; oboli duo, i. e. tres asses pediti (ut probat Lips. cit.) Centurioni duplex, triplex equiti, auctor est Polybius lib. 6. Posteà deni asses dati : teste Cornelio Tacito, Annal. 1. paulò post initium ; ubi refert legiones tres, excessu Augusti & initiis Tiberii auditis, in seditionem, versas ita conquestas esse : denis in diem assibus animam & corpus æstimari : hinc vestem, arma, tentoria redimi, &c. Apud Sueton. *Domit.* cap. 7. legitur vulgò : *addidit & quartum stipendium militi, aureos ternos :* ubi sanè reponendum, *aureis ternis ;* ita Casaub. & Lips. i. e. tribus aureis quos mensibus singulis accipiebat miles, quartum addidit. Itaque sub Augusto menstruum militis, aureus Romanus, idque unum stipendium : alterum adjecerit seu Caligula, seu Claudius ; tertium fortasse additum per bella civilia Othonis & Vitellii : illis vero tribus quartum Domitianus attribuerit. Hæc eruditè Just. Lips. Elect. lib. 1. cap. 2. ubi & discrimen docet faciendum inter denos asses, ac denarium : hunc enim conjicit assium fuisse duodecim aut circiter : illud verò probat ex Tacito cit. apud quem miles, ut dictum, denis assibus haud contentus efflagitat denarium pro stipendio diurno. Vide etiam Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 22.

133. *Calvinæ vel Catienæ.*] Meretricibus.

134. *At tu.*] O pauper, mei similis.

135. *Vestiti.*] Ignobilis proinde & parùm formosi. Nam pulchræ nuditatem, i. e. pellucidas vestes affectabant. Innuit Horat. lib. 1. Sat. 2. & Martial. lib. 3. Epigr. 3.

Hæres.] Moraris, dubitas ; non continuò pergis ad scortum, quod placuit : & in id times pecuniam effundere. Vel, *hæres*, i. e. *adhærescis* plebeio & vili scorto, minori quidem sumptu : nec emendam cariùs putas Chionem superbam ac formosiorem.

136. *Chionem.*] Nobile scortum fuit, de quo Martial. lib. 3. at Epigram. 34. ludit in voce χιὼν, *nix* latinè ; aitque,

Digna tuo cur sis, indignaque nomine, dicam.
Frigida es, & nigra es : non es, & es Chione.

Altâ deducere sellâ.] Quâ sedet sublimis domi suæ Vel potiùs intellige *sellam* seu lecticam, quâ vehitur Chione ; eritque sensus, dubitas conciliare tibi superbæ Chionis amores, in quam impensæ majores desiderantur : adeoque descendenti è sella manum publicè præbere atque obsequium vereris & detrectas.

Sellâ.] De *Sella* & lectica diximus fusè Sat. 1. v. 121, & 124.

137. *Da testem, &c.*] De contemptu pauperum queritur, quibus vel sanctissimis nulla fides Romæ haberetur.

138.] *Hospes Numinis Idæi.*] Scipio Nasica, vir optimus à Senatu judicatus, dignusque in cujus ædibus deponeretur simulachrum Cybeles Romam advectum à Pessinunte Phrygiæ oppido, donec ei Deæ Templum extructum foret. Nimirùm ut refert Tit Liv. lib. 29. cap. 10. cùm in Libris Sibyllinis inventum esset Carmen, quo dicebatur hostis alienigena pelli Italiâ vincique posse, quando mater Idæa Romam advecta foret : & Delphicus Apollo consentiens oraculum edidisset, compotes fore

Servavit trepidam flagranti ex æde Minervam.
Protinùs ad censum; de moribus ultima fiet
Quæstio: quot pascit servos, quot possidet agri
Jugerâ, quàm multâ magnâque paropside cœnat.
QUANTUM quisq; suâ nummorum servat in arca,
Tantum habet & fidei: jures licèt & Samothracum,
Et nostrorum aras, contemnere fulmina pauper
Creditur, atque Deos, Diis ignoscentibus ipsis.
Quid, quod materiam præbet causasque jocorum
Omnibus hic idem, si fœda & scissa lacerna,
Si toga sordidula est, & ruptâ calceus alter
Pelle patet; vel si consuto vulnere crassum
Atque recens linum ostendit non una cicatrix?
NIL habet infelix paupertas durius in se,
Quàm quòd ridiculos homines facit: Exeat, inquit,
Si pudor est, & de pulvino surgat equestri,

è templo ardente eripuit Palladem trepidantem: statim ad censum proceditur: *interrogatio postrema erit de moribus. Quot famulos alit; quot habet agri jugera; quàm multiplici & amplo catino epulatur? Quantum pecuniæ condit unusquisque in sua capsa, tantum etiam auctoritatis obtinet. Quamvis jusjurandum adhibeas* per *nostra & Samothracum altaria, existimatur egens spernere tonitrua & Numina, Numinibus ipsis veniam dantibus. Quid, quod ille ipse risûs argumentum & ansam cunctis suppeditat, si pallium turpe & lacerum, si toga squalida est, atque unus calceorum dehiscit scisso corio: aut si fractura multiplex assutâ plagâ exhibet filum crassius & novum? Egestas misera nihil habet in se molestius, quàm quòd viros ludibrio aptos reddit.* Hinc *abeat, ait, si verecundia est, atque ex equitum pulvillò excedat* is

---

votorum Romanos cum Deam devexissent, curassentque ut eam qui vir optimus Romæ esset, hospitio exciperet.

Idæi.] Mons *Ida* duplex, alter in Creta Insula, alter in Phrygia, à quo Idæa vocata est mater Deûm Cybele. De ea Ovid. Fast. 4.

Numa.] Qui Romanos inter Reges religione inclytus, & religionum auctor, de quo antè v. 12. & Tit. Liv. lib. 1.

Vel qui servavit trepidam, &c.] Lucius Metellus Pontifex, bis Consul, Dictator, &c. qui ex incendio Templi Vestæ Palladium servavit proprio oculorum damno, flammis excœcatus, per quas ierat medias. Unde tribuit ei Populus Romanus, quod nulli anteà concessum, ut quotiès in Senatum iret, curru veheretur ad Curiam, magnum & sublime; sed pro oculis datum, ut ait eleganter Plin. lib. 7. cap. 43.

139. *Trepidam flagranti ex æde Minervam.*] Vel propter deflagrationis periculum: vel, ut ait Mancinellus, quòd Palladium oculos movebat, & hastam, quam manu tenebat.

140. *Protinus ad censum.*] Omnium primum quæretur, quantus sit ei testi census; quàm dives ille, non quàm bonus expendetur.

142. *Jugera.*] *Jugerum*, terræ mensura, quanto uno boum jugo, uno die, arari potest.

Quàm multâ magnâque paropside cœnat.] Quàm sit apparatus mensæ lautus & magnificus.

143. *Quantum quisque suâ nummorum, &c.*] Dixerat Lucilius.

> *Tantùm habeas, tantùm ipse sies, tantique habearis.*

Et Horatius:

> *Tanti, quantum habeas, sis.*

144. *Samothracum.*] Samothracia maris Ægei Insula, Thraciæ adjacens, hodie *Samandrachi.* Inde in Phrygiam Dardanus Penates Deos, è Phrygia in Italiam Æneas asportavit. Qui verò illi Dii? Jupiter, Juno, &c. *μεγάλοι Θεοὶ, magni Dii*, Æneid. 3. Hæc Macrob. lib. 3. cap. 4. addunt alii Minervam & Mercurium.

145. *Et nostrorum.*] Martis, Quirini, Deorum Romanis peculiarium.

Contemnere fulmina pauper creditur.] Adigente paupertate, ac durissimo (quod ait Tacitus) necessitatis telo, pejerare creditur, ut victum habeat; & præsenti malo futuri metum vincente. Ea est divitum de inopibus aut tenuibus opinio.

146. *Diis ignoscentibus.*] Quod necessitate, non impietate perpetratum facilè condonantibus.

147. *Quid, quod, &c.*] Adde quod pauper ridiculus videtur.

148. *Lacerna.*] Penula, vestimentum quod supra togam induitur arcendæ causâ pluviæ. Vide Sat. 1. v. 62.

149. *Sordidula.*] Tantillùm sordida, minùs candida. Vide Lips. Elect. 1. cap. 13. ult eruditè disserit de colore vestium Romanarum.

150. *Si consuto vulnere, &c.*] Si ruptio in calceis, aut in sarto nuper recentis suturæ vestigia apparuerint.

152. *Nil habet infelix paupertas, &c.*] Epiphonema, quo egestatis miserias exaggerat. *Quid turpius quàm illudi*, inquit, *in Lælio*, Tullius.

153. *Exeat, inquit, &c.*] Inquit & Jubet designator ordinibus in Theatro disponendis præpositus. Martial. lib. 5. Epigram. 8.

> *Jussit surgere Lectius lacernas.*

Et Epigram. 26.

> *Quadringenta tibi non sunt, Chærestrate; surge.*
> *Lectius ecce venit: sta, fuge, curre, late.*

154. *Si pudor est.*] Si quæ est reverentia legis & Principis, qui jubent neminem hîc sedere nisi Equitem.

De pulvino surgat equestri.] E quatuordecim Theatri gradibus *pulvino* instratis.

Cujus res legi non sufficit, & sedeant hîc
Lenonum pueri quocunque in fornice nati.
Hic plaudat nitidi præconis filius inter
Pinnirapi cultos juvenes, juvenesque lanistæ.
Sic libitum vano, qui nos distinxit, Othoni.
Quis gener hîc placuit censu minor, atque puellæ
Sarcinulis impar? quis pauper scribitur hæres?
Quando in consilio est ædilibus? agmine facto
Debuerant olim tenues migrâsse Quirites.
HAUD facile emergunt, quorum virtutibus obstat
Res angusta domi. Sed Romæ durior illis
Conatus: magno hospitium miserabile, magno
Servorum ventres, & frugi cœnula magno.
Fictilibus cœnare pudet, quod turpe negavit
Translatus subitò ad Marsos, mensamque Sabellam,

cujus bona legi non satisfaciunt; illic autem assideant filii lenonum in quovis prostibulo orti. Istic applaudat puer exculti præconis inter adolescentes splendidos pinnirapi & adolescentes gladiatoris. Ita placet inani Othoni qui nos secrevit. Ecquis istic gener arrisit opibus inferior, & inæqualis puellæ fasciculis? Quis egens hæres constituitur? Quandonam adest in deliberationibus ædilium? Sanè *oportebat Romanos pauperes quondam secessisse turmatim. Arduum est* quidem *assurgere* eos, *quorum parva bona domestica impediunt virtutem: at Romæ nisus illis* est *difficilior. Miserum domicilium caro* constat; *caro abdomen servorum; caro frugalis cœna. Pudor est cibum capere in* vasis *testeis, quod* tamen *pudendum inficiatur raptus repentè apud Marsos, & Sabinam mensam;*

---

155. *Cujus res legi non sufficit.*] Is cujus facultates sunt minores equestri censu, id est, quadringentis sestertiis, de quibus vide Sat. 1. v. 106.

Legi.] Rosciæ, quâ L. Roscius Otho Tribunus plebis pauperes à ditioribus distinxit in Theatro, vetuitque ne quis in Theatri gradibus sederet nisi Eques, aut equestri censu pollens. Ascon. Pæd. Domitianus autem notatur hîc, qui legem illam pænè abolîtam revocârat: theatralemque licentiam promiscuè spectandi substulerat. Suetonius *Domitian.* cap. 8.

156. *Lenonum pueri.*] Homines libertini generis, quorum patres locupletati per lenocinia & malas artes.

157. *Plaudat.*] Spectet in Theatro, ubi plauditur favoris causâ.

158. *Pinnirapi.*] *Pinnirapus* dicitur Retiarius, qui Gladiatoris seu Mirmillonis galeam pinnâ insignitam arripere ac reti involvere nitebatur. Pulman. & Turneb. lib. 3. cap. 8. *Pinnis* pavonum ornari solebant Gladiatores, ei quando ad pompam descenderent. Vetus Schol. vide quæ ad Sat. 2. v. 143. & seq.

Juvenes.] Filios, *Lanistæ.* Is erat princeps & magister Gladiatorum, quibus veluti laniandis præerat, & quos erudiebat.

159. *Othoni.*] Is Auctor Rosciæ legis, de qua mox. Horat. Epod. 4.

Sedilibusque magnus in primis Eques,
Othone contempto, sedet.

160. *Quis gener hîc placuit, &c.*] Qui parentes filiæ maritum inopem elegerunt unquam Romæ? Interrogatus è contrà Themistocles collocaretne filiam bono pauperi, an minùs probato sed diviti, respondit: malo virum qui pecuniâ egeat, quàm pecuniam quæ indigeat viro. Plutarchus in ejus vita.

161. *Sarcinulis.*] Pecuniis, bonis, ornamentis muliebribus velut in fasciculum & sarcinam collectis. *Doti*, inquit Vetus Schol.

162. *Quando in consilio est ædilibus?*] An *Ædiles* suum in consilium advocant aliquando pauperes, bonos quantumvis & sapientes viros? Ovid.

Curia pauperibus clausa est: dat census honores.

Ædilibus.] *Ædiles* alii erant majores & Curules, alii Plebeii & minores. Duo sæpiùs, sex aliquando fuere. Curatores erant urbis, annonæ, ludorum, sacrarum etiam rerum, &c. Nero ipse *Ædilis* fuit. Vide Plutarchum in *Mario* non longè à principio. Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 4. & alios.

163. *Debuerant olim tenues migrâsse Quirites.*] Sensus est: benè profectò plebs olim Romana à potentioribus oppressa in Montem Sacrum secessit: & meliùs fortasse consuluisset rebus suis, si nunquam rediisset in gratiam cum Magnatibus, à quibus ita contemnitur etiamnùm & malè habetur, quicquid Menenii Agrippæ auctoritas atque callida oratio suggereret. Vide Tit. Liv. lib. 2. Dion. Halicarnass. lib. 6.

164. *Haud facilè emergunt, &c.*] Aristot. Eth. 1. favet huic sententiæ, ubi ait eum præclara & magna vix posse exequi & præstare, cui facultates desunt: quoniam per amicos & civilem potentiam veluti per instrumenta necesse est pleraque effici.

165. *Sed Romæ durior, &c.*] Magna quidem ubique est pauperibus emergendi difficultas; at Romæ præsertim, ubi omnia carò constant.

166. *Magno hospitium, &c.*] Nonnisi magno pretio conducitur tenuis domus; magno pariter aluntur servi, & mensa instruitur cibis.

169. *Translatus subitò ad Marsos, &c.*] Quod ait, *subitò*, videtur innuere M. Curium Dentatum: de quo vide Sat. 2. ver. 3. placet aliis Publ. Cornel. Scipionem hîc intelligi. Aliis ego satis assentior qui accipiunt generaliter quemlibet Romanorum urbe recedentem ad eos populos, qui frugali utuntur mensâ, quales Sabini, Samnites, &c.

Marsos.] Hi fuerunt Italiæ populi, sub Samnitibus, ubi nunc pars Aprutii ulterioris, juxta lacum Fucinum, in regno Neapolitano, & in

Contentusque illic Veneto, duroque cucullo.
Pars magna Italiæ est (si verum admittimus) in qua
Nemo togam sumit nisi mortuus. Ipsa dierum
Festorum herboso colitur siquando theatro
Majestas: tandemque redit ad pulpita notum
Exodium, cum personæ pallentis hiatum
In gremio matris formidat rusticus infans;

atque illic satis habuit cucullionem cæruleum & crassum. Si verum fatemur, magna Italiæ portio est, ubi nullus togam induit prætequàm fato functus. Si interdum ipsa dierum festorum solemnitas celebratur herbido theatro & tritum exodium denique revertitur ad suggesta; quandò infans agrestis in materno sinu expavescit rictum personæ pallidæ;

---

finibus ditionis Pontificiæ. Hactenùs regiuncula nomen retinet, vulgò, *Ducato de Marsi.* Illos à *Marso* Circes filio denominatos pridem & in veneficiis edoctos refert Solinus. Quàm verò bellicosi Samnites, & quàm diu Romanorum arma exercuerint, testis Livius lib. 7. & seq.

Sabellam] De Sabina terra jam dictum anteà ver. 85. De Sabinorum cum Romanis bello, & posteà fœdere Tit Liv. lib. 1. & Macrob. lib 1. cap. 9. ab his orti Sabelli, & pro illis aliquando sumuntur: inter Samnites verò censentur Plinio lib. 3. cap. 12.

170. *Veneto duroque cucullo.*] Villosâ veste, è crassiore lanâ, ad arcendum frigus, pluvias, aliaque aëris incommoda, quâ utebantur nautæ imprimis & milites.

Veneto.] Coloris cærulei, quo viliores panni tingebantur. Eo primùm usi *Veneti* piscatores dicuntur. *Venetus* color, inquiunt, marinis est fluctibus similis. Martial. lib. 14. Epigram. 131.

Si Veneto prasinoque faves, qui coccina sumis.

Cucullo.] *Cuculus* & *cucullio*, velamentum capitis est.

Pars magna Italiæ.] Non tamen in universa Italia regnat luxus vestium, ut Romæ.

171. *Nemo togam sumit nisi mortuus.*] Ruri, aut in municipiis agentes tunicam vulgò induunt, rarò togam. Plin. lib. 7. Epist. 3. *quo usque toga feriata? Liber totos dies?* Martial. lib. 10. Epigram. 47. inter vitæ beatioris causas & instrumenta togam raram numerat. Et Epigram. 51. ejusdem libri exclamat: *O tunicata quies!* Id est, quàm beati, qui procul ambitu & servitiis togatorum vivunt, quieti rure, & tunicati! Tunica enim vestis brevior, operi magis idonea.

172. *Nisi mortuus.*] *Mortuos* enim Itali togatos efferebant ad sepulchrum: sicut Græci palliatos. Vide Persii Satiram 3. ver. 103. ubi ait,

——Tandemque beatulus alto
Compositus lecto, crassisque lutatus amomis
In portam rigidos calces extendit.

Et Lips. Elect. 1. cap. 6.

Ipsa dierum festorum.] Ipsis diebus festis & in celebritatibus ludorum, æquales togæ assumuntur, ab omnibus, adeò ut nec Principes & Nobiles splendorem vestium affectent suprà cæteros.

173. *Herboso theatro.*] In pratis, in nudo cespite & gramine, ubi primùm agi Dramata cœpere, & simplicitas illa diu servata retentaque in oppidis & municipiis; vel sub arborum umbra, aut certè in Theatro frondibus & ramis intecto. Unde Scenæ profluxit nomen. Nam σκηνὴ *umbraculum*, & tentorium significat. Exigua certè & imperfecta fuere Theatrorum initia. Horat. Epist. ad Pisones, seu de Arte Poët. v. 178.

Post hunc, personæ pallæque repertor honestæ
Æschylus, & modicis instravit pulpita tignis.

Propertius lib. 4. Eleg. 1. v. 15.

Nec sinuosa cavo pendebant vela Theatro,
Pulpita solemnes non oluere crocos.

Et in Gallia quidem haud dudum, quàm nuda & ornamentis destituta agerentur Dramata, adeò ut nec aulæis, nec telis tabulisve pictis essent decorata, refert Scaliger Poët. lib. 1. cap. 21. Vide & Alex. ab Alex. lib 5. cap 16.

174. *Redit*] Pro, *rediit*, *tandem*, id est, post annum, vel post Tragœdiæ seria & molesta rudibus animis tædia. Vide infrà, mox.

Ad pulpita.] In Scenam in Theatrum, in ea Tabulata, in quibus agunt Ludiones, ac Mimi, pariter & Tragœdi.

Notum.] Quia sæpè recantatum, non novum, ut Romæ.

175. *Exodium.*] Diverbium post Tragœdorum è Scena *exodon* seu *exitium:* Mimi nempè ridiculis verbis & gestibus spectatores oblectant. Vetus Schol. Turnebus autem lib. 10. cap. ult. sic habet: *Exodia in Atellanis Fabulis, diverbia vocabantur, eò quòd Tragœdis Scenâ egressis ad recreandum spectatorem è pristina molestia subjiciebantur, &c.* Horatius ad Pisones, v. 220.

Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum
Mox etiam agrestes Satiros nudavit, & asper
Incolumi gravitate jocum tentavit, eò quòd
Illecebris erat, & gratâ novitate morandus
Spectator, functusque sacris, & potus, & exlex.

Et paulò antè,

Indoctus quid enim saperet liberque laborum
Rusticus urbano confusus, turpis honesto!

Vide Sat. 6. v. 71.

Personæ pallentis.] Vel quia persona seu larva colore est pallente; vel quia histrionis facies erat illita seu gypso, seu albo colore; aliàs autem fæcibus, ut notat Horatius ad Pisones ver 277.

Quæ canerent agerentque peruncti fæcibus ora.

Hiatum] Os mimorum horrendum hians: vel quòd soleant pueri personas & personatos expavescere.

176. *In gremio matris formidat rusticus infans.*] Nutrices cum puerulis solitas spectaculis adesse innuit Plautus Pœnul. in Prologo,

Æquales habitus illic, similemque videbis
Orchestram & populum, clari velamen honoris,
Sufficiunt tunicæ summis Ædilibus albæ.
Hîc ultra vires habitûs nitor: hic aliquid plus,
Quàm satis est; interdum alienâ sumitur arcâ.
Commune id vitium est: hîc vivimus ambitiosâ
Paupertate omnes: quid te moror? OMNIA Romæ
Cum pretio. Quid das, ut Cossum aliquando salutes?
Ut te respiciat clauso Veiento labello?
Ille metit barbam, crinem hic deponit amati:
Plena domus libis venalibus: accipe, & illud
Fermentum tibi habe: præstare tributa clientes
Cogimur & cultis augere peculia servis.

paria ibi vestimenta conspicies, & æqualem Orchestram ac plebem: integumentum illustris dignitatis, togæ candidæ satis sunt majoribus Ædilibus. Istic vestis splendor est supra facultates. Istic quiddam plus quàm sufficit aliquandò promitur è marsupio aliorum. Labes illa vulgaris est. Istic vitam agimus in *egestate, ambitiosa. Ecquid te detineo? Romæ cuncta cum pecunia* fiunt. *Quid donas, ut Cosso interdum salutem dicas; ut ad te oculos torqueat Veiento, labris non apertis? Hic tondet lanuginem, iste dilecti capillos demittit. Ædes* sunt *refertæ placentis vendendis. Sume, & hoc tibi fermentum accipe.* Nos *clientes vectigalia pendere astringimur, & amplificare bona famulis nitidis.*

Nutrices pueros infantes, minutulos
Domi ut procurent, neve spectatum afferant,
Ne & ipsæ sitiant, & pueri peritent fame;
Neve esurientes hîc quasi hædi obvagiant.

177. *Illic.*] In Theatro, universis spectatoribus habitus par, nec uni splendidior quàm alteri.

178. *Orchestram.*] Locus in Theatro proprius choris & saltatoribus ab ὀρχέομαι, *salto.* Ponitur hîc pro locis *Orchestræ* proximis, in quibus sedebant ad spectandum Senatores. Vide Alex. ab Alex. mox cit. lib. 5. cap. 16.

Clari velamen honoris.] Dignitatis Æditiliæ insigne & ornamentum.

179. *Sufficiunt tunicæ summis Ædilibus albæ.*] *Æditles* ipsi Curules & majores tunicis albis contenti sunt, neque purpureas sumunt togas, cùm ludis præsunt, aliave sui muneris officia exercent. Vel, soli Æditles spectacula edentes albas & recentes habent tunicas; alii verò minùs nitidas, jamque squalescentes, & quotidianas induunt: contrà quàm fit Romæ, ubi omnes spectant in veste candida, recente, splendida, juxta illud Martial. lib. 4. Epigram. 2.

Cùm plebs, & minor ordo, maximusque
Sancto cum duce candidus sederet.

180. *Hîc ultra vires, &c.*] At Romæ dumtaxat plerique vestem sumunt nitidiorem, quàm ferant eorum opes ac dignitas.

Aliquid plus quàm satis est.] Non contenti necessariis quæ possunt è suo habere, è mutuato & conducto, luxui indulgent.

182. *Ambitiosâ paupertate.*] Ambitionis & superbiæ plenâ: opulentiores enim videri volunt quàm sint.

183. *Omnia Romæ cum pretio.*] Magno constant & comparantur omnia, ut jam suprà dictum.

184. *Quid das.*] Quæ munera tribuis servis Nobilium, ut te perducant ad dominos. Horat. lib. 1. Sat. 9.

Difficiles aditus primos habet: haud mihi deero.
Muneribus servos corrumpam; non hodie si
Exclusus fuero, desistam, &c.

Ut Cossum aliquando salutes.] Ut faciles tibi sint aditus ad Cossum, ejusque similes opulentos ac Nobiles, quos identidem salutes.

185. *Ut te respiciat clauso Veiento labello.*] Ut si non alloquio, respectu saltem uno dignetur te potens quispiam.

Veiento.] Fabritius *Veiento* homo superbus ob famosos libellos à Nerone Italiâ pulsus. Cornel. Tacit. Annal. lib. 14. Ejus etiam meminit Plin. lib. 4. Epist. 22. De eo rursùm Sat. 6.

Clauso labello.] Nedum enim homines comiter alloqueretur ille, vix intueri dignabatur salutantes, aliosque omnes despiciebat.

186. *Ille metit barbam, crinem hic, &c.*] Ut domini gratiam demereatur, assentatur & famulatur ejus servulo, quem ei dilectum novit. Hinc adest illi obsequens festâ illâ die, quâ primam lanuginem & crines resecat Diis ex more consecranda, seu Phœbo, seu Æsculapio, &c. Vide Martial. lib. 1. Epigram 32.

Hos tibi, Phœbe, vovet totos à vertice crines
Encolpus domini Centurionis amor, &c.

Et lib. 9 Epigram. 17.

Consilium formæ speculum, dulcesque capillos
Pergameo posuit dona sacrata Deo,
Ille puer tanto domino gratissimus aulâ,
Nomine qui signet tempora verna suo.

Crinem hic deponit amati.] Hic pueri amati comam in templo deponit, ut per hæc obsequia atque officia servulo præstita, domino potenti gratiosus esse queat.

187. *Plena domus libis venalibus.*] Porrò festâ die suprà dictâ mittuntur puero à clientibus certatim munuscula, quibus ille venditis peculium augeat.

Libis.] *Liba* sunt placentæ è farre, melle, & oleo.

Accipe & illud fermentum, &c.] Tu eme è placentis; vel pro datis libis, fermentum hoc tibi retine.

188. *Fermentum.*] Tumoris, iræ & indignationis causam & materiam, quòd nimirùm non Patronis modò, sed etiam famulis eorum serviendum est, ac solvenda quasi tributa.

Tributa.] Amato puero, aliisve servis annua munera, certis diebus: sicut domino, in natali, in nuptiis, &c.

189. *Cultis servis.*] Benè curatis ac nitentibus tùm cuticula, tum vestimentis.

Quis formidat vel formidavit casum domûs in *Præneste frigida, vel Volsiniis constitutis inter colles nemoribus consitos, vel simplicibus Gabiis, vel* in *propugnaculo Tiburis declivis? Nos habitamus civitatem exiguo fulcro innixam, maximâ sui parte. Etenim villæ procurator ita sistit ruituras* ædes, *ac resarcit labem antiquæ fracturæ ;* atque *mandat tutos quiescere imminente lapsu. Vita est ibi traducenda, ubi nullæ deflagrationes, nulli timores noctu. Ucalegon modò petit aquam ; modò fragilia transportat : jam tibi fumum emittit tertia contignatio : tu* verò *ignoras. Etenim si timetur in infimis locis, postremus deflagrabit* ille, *quem tecta una defendunt ab imbribus ; ubi teneræ columbæ ova pariunt. Codrus habebat cubile brevius Proculâ, sex vasĭula, abaci ornatum ; Subtùs* erat *Urna exigua, & recumbens Chiron sub ipso marmore : & jam antiqua arca custodiebat codices Græcos,*

Quis timet, aut timuit gelidâ Præneste ruinam ;
Aut positis nemorosa inter juga Volsiniis, aut
Simplicibus Gabiis, aut proni Tiburis arce ?
Nos urbem colimus tenui tibicine fultam
Magna parte sui : nam sic labentibus obstat
Villicus, & veteris rimæ contexit hiatum,
Securos pendente jubet dormire ruinâ.
Vivendum est illic, ubi nulla incendia, nulli
Nocte metus : jam poscit aquam, jam frivola transfert
Ucalegon ; tabulata tibi jam tertia fumant.
Tu nescis. Nam si gradibus trepidatur ab imis,
Ultimus ardebit, quem tegula sola tuetur
A pluvia ; molles ubi reddunt ova columbæ.
Lectus erat Codro Proculâ minor, urceoli sex,
Ornamentum abaci ; necnon & parvulus infrà
Cantharus, & recubans sub eodem marmore Chiron ;
Jamque vetus Græcos servabat cista libellos,

Peculia.] Propriè sunt bona quæ servus habet extra domini potestatem, ut notat Servius.

190. *Quis timet, aut timuit, &c.*] Alia persequitur Romæ incommoda, ab ædium ruina, & incendiis.

Gelida Præneste.] Hæc urbs Latii, hodie, *Palestrina*, gelida ob aquas, & situm inter montes. E colonia factum municipium efflagitantibus Prænestinis à Tiberio Imperatore, narrat Gellius, lib. 16. cap. 13.

191. *Volsiniis.*] Urbs antiqua Hetruriæ fuit. Hodie *Bolsena* nuncupatur.

192. *Simplicibus Gabiis.*] *Gabii*, olim Latii urbs in via Prænestina. *Simplices* vocat seu ob tenuitatem, sed potiùs quod Sexti Tarquinii dolo circumventi, ab ejus patre Superbo capti sunt. Vide Liv. lib. 1. cap. 53.

Proni Tiburis.] Hæc Latii civitas, hodie, *Tivoli*. Sabinis contermina, sita in declivi, unde *prona* dicitur. Arcem verò situs arduus præbuit.

Nos urbem colimus, &c.] Romæ autem ædificia pervetusta sunt, ac ruinæ pleraque proxima, quare sustentantur fulcris sæpè.

Tibicine.] *Tibicines* in ædificiis vocantur adminicula & columnæ, quæ ruituris aliàs ædibus adhibentur. *Nomen à similitudine tibiis canentium*, inquit Festus.

195. *Villicus.*] Is enim vocatus à domino jubetur subvenire labenti domui, quam locat. Ille verò utcunque ruinas sarcit, ac hiatus parietum contexit.

Veteris rimæ contexit hiatum.] Rupturas parietum calce modicâ perfundit, & tùm inquilinos jubet manere securos, quasi ruinam instaurâsset. Vetus Schol.

197. *Vivendum est illic.*] Absit ut Romæ tot in periculis degam, inquit Umbritius : eo pergendum ac vivendum, ubi, &c.

198. *Poscit aquam.*] Ad restinguendum incendium.

Frivola.] Vilia vasa & supellectilia eripit pauper ex incendio.

199. *Ucalegon.*] Vicinus quispiam. Alludit ad Virg. Æneid. 2.

Jam proximus ardet Ucalegon.

Tabulata tertia.] *Tristega.* In quibus habitabant tenuiores. Divites enim inferiora incolebant, cætera locabant pauperibus. Vetus Schol.

Fumant.] Jam serpente & grassante igne.

200. *Tu nescis.*] Imminens exitium ignoras, ô pauper, superiora tabulata conducens.

Trepidatur.] Vox præcipitem eorum actionem, qui restinguendo vel evitando student incendio, bellè exprimens.

201. *Quem tegula sola tuetur.*] Qui in suprema ædium parte habitat, quæ tegulis est proxima.

202. *Ubi reddunt ova columbæ.*] Super tecta columbaria fiunt, inquit Vetus Schol.

203. *Codro.*] Egenti cuipiam. Vide Sat. 1. ver. 2.

Proculâ.] Uxore suâ alioqui parvâ.

204. *Ornamentum abaci.*] Hic erat omnis *abaci* ornatus.

Abaci.] *Abacus*, mensa structoria, armarium in quo reponuntur vasa, seu ad usum quotidianum, seu ad ornatum & pompam.

205. *Cantharus.*] Poculum, de quo Virgilius Eclog 6. & Macrob. lib. 5 cap. 21.

Et recubans sub eodem marmore Chiron.] Ad pedem abaci sculpta erat effigies *Chironis* Centauri, ex eadem materia, argillâ nimirùm. Recumbebat verò quasi sustinens abacum. Intelligunt alii ejusdem *Chironis* opera Medica seu Chirurgica (ex Plin lib 7. cap. 56.) in armario Codri posita : is enim paupertate adactus ad eas se artes contulerat. Cœl. Rhodig. lib 7 cap. 12.

206 *Jamque vetus Græcos, &c.*]. Jampridem [illegible] libros, & carmina, quibus studuerat [illegible] uerat.

Et divina Opici rodebant carmina mures.
Nil habuit Codrus: quis enim negat? Et tamen illud
Perdidit infelix totum nil: ultimus autem
Ærumnæ cumulus, quòd nudum, & frusta rogantem
Nemo cibo, nemo hospitio, tectoque juvabit.
Si magna Asturii cecidit domus: horrida mater,
Pullati proceres, differt vadimonia prætor:
Tunc geminus casus urbis, tunc odimus ignem.
Ardet adhuc, & jam accurrit qui marmora donet,
Conferat impensas. Hic nuda, & candida signa;
Hic aliquid præclarum Euphranoris, & Polycleti,
Phæcasianorum vetera ornamenta Deorum.
Hic libros dabit, & forulos, mediamque Minervam;
Hic modium argenti: meliora, ac plura reponit
Persicus orborum lautissimus, & meritò jam
Suspectus, tanquam ipse suas incenderit ædes.
Si potes avelli Circensibus, optima Soræ,

& mures Opici arrodebant eximios versus. Codrus nihil possidebat. Nam quis inficiatur? Ac nihilominus infortunatus amisit istud omne nihil. Suprema verò miseriæ accessio est, quòd spoliatum atque petentem crustula panis, *nullus alimento, nullus ædibus ac domicilio sublevabit.* Quod *si corruerint summæ Asturii ædes, parens squalida, atrati primates* erunt: *Prætor dictionem juris remittit. Tùm duplex civitatis ruina, tùm ignem detestamur:* dumque *flagrat etiam, statim advolat qui det ma mora; sumptus contribuat Ille statuas albas ac denudatas: iste quidpiam eximium Euphranoris ac Polycleti* opus, *antiqua insignia Numinum Phæcasianorum; alius codices, & armaria, atque dimidiam Palladem; alius modium pecuniæ donabit.* Denique *Persicus orbatorum magnificentissimus recondit præstantiora, amplioraque: & jam suspicionem jure præbet, quasi propriam ipse domum combusserit. Modò queas abstrahi ludis Amphitheatri, ædes* tibi *commodæ comparantur Soræ,*

---

207. *Divina.*] Ironicè, Raucum enim Codrum dixit Sat. 1.

Opici.] Minùs benè, *apici*, quidam legunt, ut notat Lipsius Epistol. quæst. lib. 4. Epist. 25. Meliùs, *Opici*, id est, putidi, fœtidi: ab *Opicis* seu *Oscis* Campaniæ populis, apud quos vigebant fœdæ libidines. Alii nomen trahunt ab ὀπὴ, *foramen*, seu *caverna*, in quibus mures sæpè latent. Aliis *Opici* significant Græcæ Linguæ nescientes. Et favet Gellius lib. 13. cap. 9.

210. *Frusta.*] Legunt nonnulli, *frustrà.*

212. *Si magna Asturii, &c.*] Si calamitas opprimat tenuiorem, haud curatur: at si divitem ac potentem, certatim sublevatur. Quod certè iniquum.

Asturii.] Aliis, *Asturici*: aliis, *Arturii*, ut is idem sit qui suprà ver. 29.

Horrida mater.] Tota Roma in luctu est. Vel, matronæ sordidas induunt vestes, ut dolorem significent.

213. *Pullati.*] Ne vestem intellige atram seu nigram, quæ solis in funeribus adhibebatur, sed sordidiorem, quæ luctum indicabat. Ex Lipsio Elect. 1. cap. 13.

Differt vadimonia prætor.] Sicut in publicis calamitatibus solebat indici Justitium. Testis Livius passim.

214. *Tunc geminus casus urbis.*] Roma videatur cecidisse, aut à Gallis capta dirutaque rursùm.

Odimus ignem.] Vel incendii, vel etiam foci. Lugentes enim ignem foci extinguebant. Vetus Schol.

216. *Conferat impensas.*] Ad novas ædes construendas.

Nuda & candida signa.] Statuas è marmore candido, Pario.

217. *Euphranoris & Polycleti.*] Hic Statuarius, ille Pictor excellentissimi. Quintil. lib. 12. cap. 10. Plin. lib. 34. cap. 8.

218. *Phæcasianorum.*] *Phæcasii* Sacerdotes erant Athenienses & Alexandrini, ab albis calceis nominati. Appian. lib. 5. ubi de M. Antonio. Aliis Dii Græci sunt ita dicti, quasi *Phæcasiati*, id est, induti φαικασίοις, *calceamentis rusticis.* Turneb. lib. 10 cap. 27. Porrò in antiquissimis codicibus legitur: *Hæc Asianorum*, pro *Phæcasianorum.* Et Vetus Schol. notat eam gentem invidiosè nominari.

219. *Mediamque Minervam.*] A vertice ad umbilicum expressam in marmore, aliâve materiâ.

220. *Modium.*] Mensuræ genus, pars sexta medimni, quod sex modios continet. Aliis modius libras habet quadraginta quatuor.

221. *Persicus.*] Dives quilibet, ex Horatio lib. 1. Od. 38.

Persicos odi puer apparatus.

Vel *Fabius Persicus*, de quo Sat. 8. ver. 14. Seu fortè Persa fuerit Arturius, de quo paulò antè.

Orborum lautissimus.] Qui enim liberis carent, solent impensis haud parcere.

222. *Suspectus.*] Ita Martial. lib. 3. Epigram. 51.

Empta domus fuerat tibi, Tongiliane, ducentis.
Abstulit hanc nimiùm casus in urbe frequens.
Collatum est decies. Rogo, non potes ipse videri
Incendisse tuam, Tongiliane, domum?

223. *Si potes avelli Circensibus.*] Siquidem carere potes Circo; modò velis te privare ludis istis curulibus & spectaculorum oblectamentis, certè commodiùs habitabis in aliis Italiæ urbibus. Hoc dicit Poëta quod Romani mirum in modum spectaculis dediti erant. Unde Sat. 10. ver. 80 notantur velut optantes dumtaxat *panem & Circenses.*

Circensibus.] Quid Circus, & quotuplex Romæ, notavimus suprà ad ver. 65. de Ludis & eorum ritu, Dionys. Halicarnass. lib. 7. ad finem, Scenicorum ludorum initia vide apud

Aut Fabrateriæ domus, aut Frusinone paratur;
Quanti nunc tenebras unum conducis in annum.
Hortulus hîc, puteusque brevis, nec reste movendus,
In tenues plantas facili diffunditur haustu.
Vive bidentis amans, & culti villicus horti,
Unde epulum possis centum dare Pythagoræis.
Est aliquid quocunque loco, quocunque recessu,
Unîus sese dominum fecisse lacertæ.
Plurimus hîc æger moritur vigilando; sed illum
Languorem peperit cibus imperfectus, & hærens
Ardenti stomacho. Nam quæ meritoria somnum
Admittunt? Magnis opibus dormitur in urbe.
Inde caput morbi: rhedarum transitus arcto
Vicorum inflexu, & stantis convicia mandræ
Eripiunt somnum Druso, vitulisque marinis.

vel Fabrateriæ, vel Frusinone, quanto jam pretio domum *obsc ram paras ad unum annum. Illic hortus, & puteus non profundus, neque trahendus fune, diffluit in teneras plantas, promptè exhaustus. Vitam age contentus rastro, & cultor hortuli nitidi, è quo centenis Pythagoræis convivium præstare queas. Non est nihil se reddidisse possessorem uni s lacertæ, quâvis* orbis *parte, quolibet diverticulo. Istic ægroti multi vitam perdunt* ob *vigilias. At morbum hunc creavit esca indigesta, & adhærens stomacho ferventi. Enimverò quæ conducta soporem permittunt? In* hac *civitate somnus capitur multis divitiis. Hinc fons ægritudinum. Curruum transvectio* in *anfractu angusto viarum, atque maledicta stabuli hærentis quietem auferunt Druso, ac vitulis marinis.*

Liv. initio lib. 7. De *Circensibus*, qui die nonâ Aprilis celebrabantur in honorem Cybeles ac Cereris, Ovid Fast. 4. Alex. ab Alex. lib. 5 cap. 8.

Soræ.] Hæc olim urbs Latii ad Lirim fluvium, hodie in Aprutio ulteriori, vetus nomen haud amisit.

224. *Fabrateriæ.*] Ea civitas, hodie, *Falvaterra*, non procul à fluvio Liri, pridem Volscorum fuit in Latio oppidum.

Frusinone.] *Frusino*, vel *Frusinum*, Strab. & Ptolem urbs quondam Latii; hodie vocatur *Frusilone*, estque in Campania Romana.

Domus paratur quanti nunc tenebras, &c.] Emptam habere domum illic potes eodem pretio, quod solvis Romæ pro locatione domûs annuâ

225. *Tenebras.*] Obscuram & tenebrosam domum.

226. *Hîc.*] In urbibus Italiæ mox nominatis.

Nec reste movendus.] Tam facilè habes aquam è puteo ad rigandum hortum, ut manu attingere ac haurire queas, sine ullo fune.

228. *Bidentis.*] Per *bidentem* furcam, agriculturam & rusticam vitam designat metonymicως.

229. *Pythagoræis.*] Hi post magistrum suum Pythagoram docebant abstinendum ab animatis & oleribus vescebantur. Diogen. Laërt. lib. 8. Athen. &c. Vide Sat. 15. v. ult. Annot.

230. *Est aliquid.*] Non parva res est, nec parvi æstimanda.

231. *Lacertæ.*] Quidam legunt, *latebræ*, eodem sensu: Id est, aliquid est extitisse dominum minimæ cujuslibet rei, vel parvi domicilii quod sufficiat latebris lacertarum. De his Plin. lib. 8. cap. 39. & alibi.

232. *Plurimus hîc æger moritur vigilando.*] Nimiis vigiliis morbos, & hinc mortem creari constat.

Sed illum languorem peperit cibus imperfectus.] Cibus non benè coctus languorem peperit: coctioni verò nocuit immodicus calor ac nimia siccitas, quam pariunt vigiliæ ob continuam agitationem, ac spirituum vitalium consumptionem.

233. *Et hærens ardenti stomacho.*] Quippe non digestus nec in succum nutritivum conversus, neque proinde transmissus in singulas corporis partes.

234. *Meritoria.*] Vel ædes tumultui populari proximæ, vel tabernæ mercede conductæ in quibus opifices fragore & strepitu vicinos excitant, somnumque interrumpunt.

235. *Magnis opibus dormitur in urbe.*] Magnâ potentiâ silentium imponitur vicinis tabernariis, ut magno pretio somnus constet, inquit Vetus Schol. Vel potius, magnis opibus est opus ad habendas ædes à tumultu populari seclusas ac remotas, amplas nempè, in quarum recessu à vicis & tabernis longè posito, quies sit & somnus non interruptus. Vide Martial. lib. 12. Epigram. 57. & 69.

236. *Rhedarum transitus.*] Fragor & strepitus curruum, clamor aurigarum, tumultus concurrentium hominum ac rhedarum.

Arcto vicorum inflexu.] Erant certè veteris Romæ vici angusti & parùm directi. Patet ex Livio in fine lib. 5. ubi post incensam ac dirutam à Gallis urbem, Romani promiscuè ædificâsse dicuntur: item, *festinatio curam exemit vicos dirigendi*, inquit ibidem, *dum omisso sui alienique discrimine, in vacuo ædificant: formaque urbis occupatæ magis quàm divisæ similis fuit.* Et Sueton. *Neron.* cap. 38. ait Neronem *quasi offensum deformitate veterum ædificiorum & angustiis flexurisque vicorum, urbem incendisse.*

237. *Stantis convicia mandræ.*] Maledicta quæ solet auriga vel mulio vociferans evomere in *mandram*, i. e. gregem seu multitudinem equorum vel mulorum tardè progredientium, & in flexu hærentium, verberibus juxtà ac clamore agens urgensque.

Mandræ.] Propriè *mandra* vocatur septum quo pecora noctu clauduntur: ponitur hîc per metonymiam pro *equis & jumentis.*

238. *Druso.*] Somnolento homini, qualis notatur à quibusdam Claudius Drusus Cæsar. Legunt alii, *Eripiunt somnos Ursis:* ex Plinio

Si vocat officium turbâ cedente vehetur
Dives, & ingenti curret super ora Liburno,
Atque obiter leget, aut scribet, vel dormiet intus.
Namque facit somnum clausâ lectica fenestrâ.
Ante tamen veniet: nobis properantibus obstat
Unda prior, magno populus premit agmine lumbos
Qui sequitur: ferit hic cubito, ferit assere duro
Alter; at hic tignum capiti incutit, ille metretam,
Pinguia crura luto; plantâ mox undique magnâ
Calcor, & in digito clavus mihi militis hæret.
Nonne vides quanto celebretur sportula fumo?
Centum convivæ; sequitur sua quemque culina.
Corbulo vix ferret tot vasa ingentia, tot res
Impositas capiti, quas recto vertice portat
Servulus infelix; & cursu ventilat ignem.
Scinduntur tunicæ sartæ; modò longa coruscat

Si invitat officium, opulentus portabitur, recedente multitudine, ac properabit vectus *Liburno grandi, suprà vultum. Eundo verò lectitabit, vel scriptitabit; aut somno indulgebit intùs. Etenim soporem conciliat lectica fenestellâ occlusâ. Nihilominùs ante* nos *perveniet* ille. Quippe *nos festinantes impedit fluctus præcedens; plebs* autem *subsequens ingenti turbâ comprimit renes* nostros. *Ille cubito pulsat; alius amite duro percutit; iste verò trabem, alter cadum impingit* in *caput.* Jam *tibiæ cœna delibutæ* sunt *Jam proteror undequaque pede crasso, atque bellatoris clavus in digitum mihi infigitur. An non aspicis quàm magno igne sportula frequentetur? Centeni* sunt *epulones & singulos comitatur sua culina. Corbulo ægrè portaret tot ampla vasa, tot*que *res capiti incumbentes, quot miser famulus defert capite subrecto, & properando foculum excitat. Lacerantur vestes refectæ.*

---

lib. 8. cap. 36 ubi ait *Ursos* tam altum dormire diebus quidem bis septenis, ut nec vulneribus excitentur.

Vitulisque marinis.] *Phocæ* pariter, seu *vituli marini* sunt ejusmodi, nullumque animal graviore somno premitur Plin. lib. 9. cap. 13.

239. *Si vocat officium.*] Si dives ad negotium, si ad nuptias, ad pompam, aliamve celebritatem pergat, quisque de via decedit, & liberum transitum dat.

240. *Ingenti curret super ora Liburno.*] Vectus in lectica ampla & capaci, quasi Liburnâ navi, vel quæ humeris servorum è Liburnia grandium & robustorum defertur supra caput hominum elevata. Plin. Trajan. Panegyr *Illos*, inquit, *humeri cervicesque servorum super ora nostra vehunt.*

Liburno.] Liburnia regio est Illyrici Occidentalis, ubi nunc Croatiæ pars atque Dalmatiæ.

241. *Atque obiter leget, &c.*] Vide Sat. 1. ver. 65. ubi de iis quæ ad lecticam & sellam pertinent copiosè disputavimus.

Obiter.] Ἐν παρόδῳ, inquit Tullius ad Attic. lib. 5. Epist. 20. & 21. ὁδῷ πάρεργον. Ad Quint. fratr. lib. 3. Epist. 9. ἐν παρέργῳ.

243. *Veniet.*] Eò quò vocat officium.

244. *Unda prior.*] Turba populi instar fluctuum euntis ac redeuntis.

245. *Assere.*] Ligno, palo, perticâ, amite, quo lectica vel sella sustinetur ac devehitur à lecticariis. Just. Lips. Epistolic. quæst. lib. 4. Epist. 25.

246. *Metretam.*] Mensuræ genus est capacissimum. In liquidis cadus est aut amphora.

Pinguia crura luto.] Quasi uncta & incrustata luto & cœno.

248. *Calcor & in digito, &c.*] In turba conculcor pedibus alicujus militis, aut agrestis & crassi cujuspiam viri, qui videatur in digitum pedis mei infigere clavos, quibus ejus calcei suffixi sunt.

Clavus militis.] Sic Valer. Max. lib. 9. cap. 1. Extern. Art. 4. refert Antiochi Syriæ Regis exercitum magnâ ex parte aureos clavos crepidis subjectos habuisse. Idem testatur Justin. lib. 38. *Luxuriæ non minor apparatus, quàm militiæ fuit*, inquit; . . . *ut etiam gregarii milites caligas auro figerent, proculcarentque materiam, cujus amore populi ferro dimicant.* Unde rursùm Juvenalis Sat. ult v. 24. nefas esse ait *offendere tot caligatos, millia clavorum.* Porrò clavata dicuntur aut vestimenta clavis intexta & ornata, aut calceamenta clavis infixa, inquit Festus.

249. *Nonne vides quanto, &c.*] Iterùm gulam Romanorum perstringit, & novas inde causas impedimentorum ac turbæ in viis.

Sportula.] Cœna, quæ quia primùm in *sportula* dabatur, δεῖπνον ἐν σπυρίδι, hinc nomen obtinuit. Turneb. lib. 10. cap. 27. Vide Sat. 1. v. 95. ac deinceps.

Quanto fumo.] Quàm avidè petatur. Vel simpliciter ignem intelligit, ut mox fusiùs explicat.

250. *Centum convivæ.*] In commune suam quisque sportulam conferentes. Vel, centum homines sportulam accipiant, hi servos singuli deducunt culinam deferentes, qui vias implent ac impediunt.

Culina.] Vasa & instrumenta culinaria. Hinc igitur tumultus coquorum ipsos cum obsoniis focos transferentium . . . ne cibus intepescat, &c. quæ Seneca ad Lucilium scribit.

251 *Corbulo.*] *Domitius Corbulo* tempore Neronis robore corporis famosus, cujus meminerunt Tacit. lib. 13. & Ammianus Marcell. lib. 5.

252. *Recto vertice.*] Ne juscula vel obsonia effundantur ac decidant.

253 *Ignem.*] Quem defert in foculo seu calefactorio obsoniis subjectum, ne per viam frigescant.

254. *Scinduntur tunicæ sartæ.*] In turba ac

Sarraco veniente abies, atque altera pinum
Plaustra vehunt, nutant altè, populoque minantur.
Nam si procubuit, qui saxa Ligustica portat
Axis, & eversum fudit super agmina montem,
Quid superest de corporibus? quis membra, quis ossa
Invenit? obtritum vulgi perit omne cadaver,
More animæ. Domus interea secura patellas
Jam lavat, & bucca foculum excitat, & sonat unctis
Strigilibus, & pleno componit lintea gutto.
Hæc inter pueros variè properantur: at ille
Jam sedet in ripa, tetrumque novitius horret
Porthmea, nec sperat cœnosi gurgitis alnum
Infelix, nec habet quem porrigat ore trientem.
Respice nunc alia, ac diversa pericula noctis.

Jam procedente plaustro emicat abies ablonga; pinus autem alio vehiculo deportatur. Tremunt procerè & plebi minitantur. Etenim si corruerit axis qui sustinet rupes Liguriæ, atque super turbam devolvat montem dejectum, quid restat de corporibus? Quis artus, quis ossa reperit? Comminutum plebeculæ cadaver totum evanescit instar animæ. Interim familia nihil sollicita mundat jam catinos, atque ignitabulum ore exagitat, ac sonitum edit inunctis strigilibus, aptatque lintea ampullâ repletâ. Ista diversè maturantur apud famulos; sed iste jam stat in littore, ac novus expavescit transvectorem terrificum; neque spem miser habet intrandi *alnum fluminis lutulenti, neque possidet trientem quem ore offerat. Intuere jam alia & varia nocturni temporis discrimina.*

---

tumultu lacerantur vestes nuper *sartæ*, quales nimirùm solet habere servulus, vel pauper Umbritii similis per urbem incedens.

Modò longa coruscat, &c.] Aliud impedimentum ac periculum à plaustris per urbem vehentibus magnas moles.

255. *Sarraco*] Vel *Serraco*, quo vehiculi genere deportantur ingentis ponderis ligna, lapides & similia, ad constructionem ædificiorum. Vide Sat. 5. v. 23.

Abies, atque altera pinum plaustra vehunt.] Longo vehiculorum ordine *pinus* aut *abies* deferebatur vicis intrementibus, ut ex illa lacunaria auro gravia penderent. Quem luxum damnat Seneca, Epist. 90.

256 *Nutant altè.*] Arbores illæ, seu trabes longissimæ vacillant, & capitis veluti motu malum & perniciem obviis minantur.

257. *Nam si procubuit.*] Si axe fracto ruat plaustrum, & impositam molem deturbet in obvios.

Saxa Ligustica.] Excisos è Liguriæ montibus lapides ingentes.

Ligustica.] *Liguria*, Italiæ regio, ad Alpes, Galliam Narbonensem inter ac Hetruriam, nunc ora est Genuensis.

258. *Agmina.*] Plebem prætereuntem.

Montem.] Instar montis saxum, vel è Ligusticis montibus excisum.

259. *De corporibus.*] Corruente plaustro, ac ingenti saxo obrutis & obtritis.

260. *Perit omne cadaver more animæ.*] Non magis apparet quàm anima quæ evolat & aspectum fugit. Nec enim cum Epicuro Juvenalis sentit cum corpore animam interire.

261. *Secura.*] Nesciens plaustri casu interiisse dominum, vel servulum qui sportulam deferebat, parat cœnam, aut saltem lances & patinas excipiendæ sportulæ & cœnæ componendæ idoneas.

262. *Buccâ focum excitat.*] Oris & buccarum inflatione ac spiritu ignem accendit.

Sonat unctis strigilibus.] Comparat etiam *strigiles* ad radendum corpus post balnea, detergendumque sudorem, unctas autem, quò minùs lædant. Vide Pers. Sat. 5. v. 126. & quæ nos ibidem.

263. *Strigilibus.*] Quidam Codices habent, *strigilibus*, ut sit dactylus: aut certè posuit proceleumaticum, ut quatuor breves æquipolleant duabus longis, seu spondeo.

Componit lintea.] Ad siccandum corpus post lavationem.

Gutto.] *Guttus*, vasculum guttatim oleum fundens, cujus erat usus in balneis. Dicunt alii lintea odorifero perfundi oleo solita.

264. *Hæc inter pueros variè properantur.*] Hæc quidem domi fiunt sedulò, ac festinanter, atque suo quisque familiarium fungitur officio, aliis balnea, cœnam aliis parantibus: at ille (heu!) jam miserabili fato excessit è vivis.

Ille.] Seu puer deferens sportulam, seu herus ipse fortè præteriens, ac plaustri ruinâ obtritus.

265. *Sedet in ripa.*] Sedet, errat ad ripam Stygis seu Acherontis, Infernalis fluvii, qui mortuis omnibus tranandus est: illicque expectat ac detinetur ad annos centum. Nec enim fas erat trajici inhumatos, ac inopes seu carentes naulo, i. e. pretio transvectionis nisi post expletum centum annorum spatium. Virgil. loco mox citando.

266. *Porthmea.*] Fretum πορθμὸς Græcè dicitur, πορθμεὺς autem ille qui trans fretum lintre homines vehit. Charontem hic intellige, de quo Virgil. Æneid. 6.

Portitor ille Charon, &c.

Nec sperat.] Quippe insepultus, & naulo destitutus; ut mox explicatum est.

Cœnosi gurgitis.] Stygiæ Paludis cœno turbidæ.

Alnum.] Charontis cymbam ex *alno* arbore.

267. *Nec habet quem porrigat ore trientem.*] *Ori* mortuorum Veteres inserebant stipem seu nummum, quo naulum Charonti solverent ac transmitterentur. Vide Diod. Siculum, lib. 2. cap. 5.

Trientem.] *Triens*, pars tertia est assis, videtur hìc pro obolo poni, qui naulus dicitur Charonti solvi assuetus, apud Lucian. Dial. Mort. 9.

Quod spatium tectis sublimibus, unde cerebrum
Testa ferit, quoties rimosa, & curta fenestris
Vasa cadunt, quanto percussum pondere signent,
Et lædant silicem. Possis ignavus haberi,
Et subiti casûs improvidus, ad cœnam si
Intestatus eas, adeò tot fata, quot illâ
Nocte patent vigiles, te prætereunte, fenestræ.
Ergo optes, votumque feras miserabile tecum,
Ut sint contentæ patulas effundere pelves.
Ebrius, ac petulans, qui nullum forte cecîdit,
Dat pœnas, noctem patitur lugentis amicum
Pelidæ, cubat in faciem, mox deinde supinus.
Ergo non aliter poterit dormire: quibusdam
Somnum rixa facit: sed quamvis improbus annis,
Atque mero fervens, cavet hunc, quem coccina læna
Vitari jubet, & comitum longissimus ordo:
Multum prætereà flammarum, atque ænea lampas:
Me, quem Luna solet deducere, vel breve lumen
Candelæ cujus dispenso & tempero filum,
Contemnit. Miseræ cognosce procemia rixæ:
Si rixa est, ubi tu pulsas, ego vapulo tantum.
Stat contrà, starique jubet, parere necesse est.
Nam quid agas, cum te furiosus cogat, & idem
Fortior? Unde venis? Exclamat: cujus aceto,

Ecquod intervallum ab *altis culminibus, è quibus vas fictile percutit cerebrum, quoties vascula fissa atque mutilata fenestris decidunt, quàm magnâ gravitate notent ac labefaciant saxum offensum* Næ *stupidus æstimari queas ac minimè prospiciens repentinum infortunium, si pergas ad cœnandum non testatus. Quippe tot mortes* imminent, *quot fenestræ eâ nocte vigilantes apertæ sunt, dum tu transis. Quamobrem exopta; & dignas miseratione preces fac apud te, ut satis habeant effundere vasa capacia.* Porrò *temulentus & procax, qui casu neminem verberavit, cruciatur, & tolerat noctem Achillis intimum deflentis: in vultum procumbit, statim pòst in tergum. Secus igitur somnum capere nequit. Soporem nonnullis conciliat jurgium Verum etsi petulans ætate, & vino calens, veretur eum quem caveri imperat pallium purpureum, magnaque series asseclarum; plures etiam faces, atque candelabrum ex ære: spernit* verò *me cui Luna dux est assueta, aut tenuis lux candelæ, cujus dispono moderorque funiculum. Intellige præludia infelicis jurgii, si jurgium est, in quo tu percutis, ego percutior dumtaxat.* Ille *obsistit adversùm, & imperat sistere* me: *obtemperare oportet. Ecquid enim facias, quando te cdigit furibundus ipseque valentior? Vociferatur, undè prodis? Eccujus vappâ,*

---

269. *Quod spatium tectis sublimibus.*] Quantum sit spatium inter ima viarum & ædium tecta summaque, unde sæpè dejiciuntur testarum fragmenta, quibus prætereuntium caput frangi & cerebrum excuti contingat.

271. *Quanto percussum pondere signent.*] Testæ illæ gravi suo casu duros ipsos, quibus stratæ viæ sunt, silices lædunt, quid igitur in caput hominis non fecissent?

272 *Ignavus.*] Parùm cautus & prudens, ac in mediis vitæ periculis securus.

274 *Intestatus*] Nondum facto testamento.

275. *Vigiles.*] Metonymia pro, *vigilantibus* ædium inquilinis etiam tunc, & id noctis.

277. *Ut sint contentæ, &c.*] Ut effundantur in te potiùs matulæ & pelves sordium plenæ, quàm solvatur tibi cranium, & occidaris dejectâ testâ.

Pelves.] A pedum lavatione dictam *pelvim* scribit Varro.

278. *Ebrius, ac petulans.*] Aliud malum nocte ambulantibus imminet à juvene ebrio, in quem si incidas, pugnos & contumelias experiere, si pauper fueris.

279. *Dat pœnas.*] Torquetur, anxius animi est, donec aliquem verberarit.

Noctem patitur.] Insomnem & inquietam, qualem Achilli fuisse Patrocli mortem lugenti scribit Homerus initio libri ultimi Iliados.

280. *Peleidæ.*] Pelei filius erat Achilles.

281. *Ergo non aliter poterit dormire.*] Prov. 4. *Impii non dormiunt, nisi malè fecerint, & rapitur somnus ab eis, nisi supplantaverint.* Neronem pariter Othonemque noctu vagari solitos, & obvium quemque petulanter incessere, narrant Suetonius & Tacitus Nec absimilem omninò sententiam non semel habet Plautus *Amphitr.* Scen. 1. in ludicra illa contentione Mercurii cum Sosia. Vide Sueton. *Neron.* cap. 26.

282. *Improbus annis.*] Protervus in juventute, tùm nempè cùm fervet sanguis, ac vis affectuum prævalet rationi.

283. *Coccina.*] De *Cocco* grano Galatiæ, Africæ, Lusitaniæ proventu, & Imperatoriis paludamentis dicato, Plin. lib. 22. cap. 2. sicut de purpura fusè lib. 9. cap. 36. ac sequentibus.

285. *Ahenea lampas.*] Candelabrum ex ære Corinthio, quod solis ditioribus præferebatur. Ejus pretium recenset Plin. lib. 34. cap. 2.

287. *Dispenso & tempero filum.*] Ne vel extinguatur, vel citiùs ardeat absumaturque. Vetus Schol.

289. *Si rixa est.*] *Rixa* enim est pariter contendentium ac invicem cædentium.

290. *Stat contrà, &c.*] Ebrius ille petulans te videns solum & malè vestitum invadit, impugnatque.

292. *Cujus aceto, &c.*] Dic, ubi cœnâsti? Ubi vinum acescens ac vile bibisti? Contumeliosè ait jurgari volens.

Cujus conche tumes? quis tecum sectile porrum
Sutor, & elixi vervecis labra comedit?
Nil mihi respondes? aut dic, aut accipe calcem.
Ede ubi consistas: in qua te quæro proseucha?
Dicere si tentes aliquid, tacitusque recedas,
Tantundem est: feriunt pariter: vadimonia deinde
Irati faciunt: libertas pauperis hæc est.
Pulsatus rogat, & pugnis concisus adorat,
Ut liceat paucis cum dentibus inde reverti.
Nec tamen hoc tantum metuas. Nam qui spoliet te
Non deerit, clausis domibus, postquàm omnis ubique
Fixa catenatæ siluit compago tabernæ.
Interdum & ferro subitus grassator agit rem,
Armato quoties tutæ custode tenentur
Et Pomptina palus, & Gallinaria pinus.
Sic inde huc omnes tanquam ad vivaria currunt.

cujus fabâ repletus es? Ecquis sartor tecum manducavit porrum sectitium, ac labia vervecis aquâ cocti? Nihil mihi reponis? Vel responde, vel talo pulsaberis. Dic quâ regione habites: in quo tugurio te conveniam? Atenim *sive paras quidpiam loqui, sive abis nihil dicens, perinde est; æqualiter verberant: posteà vadem exigunt iracundi. Ea est libertas egeni. Petit* veniam *verberatus, atque pugnis contusus supplicat* verberanti, *ut permittatur illinc recedere cum dentibus non multis. Neque verò solum id formides. Etenim non deficiet, qui denudet te, obseratis ædibus, cùm tacuit junctura stabilis cunctarum passim officinarum catenâ compactarum. Imò nonnunquam repentè deprædator* invadens *gladio negotium conficit, dum securæ servantur tùm Pomptina palus, tum silva Gallinaria, à satellite armis instructo. Ita illinc confluunt istuc universi* grassatores *velut ad vivaria.*

---

293. *Conche.*] *Conchis* faba est viridis: vel, faba est cum siliqua & cortice. Alii dicunt esse edulium è fabis cum cortice elixis, conditis autem porrò conciso, oleo, cumino, liquamine, &c. Martialis lib. 5. Epigram. 40.

Si conchem toties meam comesses.

Lib. 7. Epigram. 77.

—— *Conchis inuncta tibi est.*

Et lib. 13. Epigram. 7.

Si spumet rubrâ conchis tibi pallida testâ,
Lautorum cœnis sæpè negare potes.

Tumes.] Propriè dixit, *tumes:* illud enim obsonii genus inflat ventrem ac satiat mirùm in modum.

Sectile porrum.] Non capitatum, sed sectivum, utpote vilius: de quibus Plinius lib. 20. cap. 6. Folia porri, quod facilè scinditur.

294. *Sutor.*] Ad ignominiam omnia.

Vervecis labra.] Synecdoche, pro *vervecino capite*, quod in apophoretis numeratur Martial. lib. 14. Epigram. 211.

296. *Proseucha.*] Προσευχὴ precatio est. Unde apud Philonem, *proseuchæ* vocantur fana & loca in quibus Judæi ad orationem conveniunt. Hìc verò ponitur pro loco, ubi stipem rogant mendici, & pro tuguriolis quæ ad vias publicas exstruunt, aut prope urbium portas. Vetus Schol. & Turneb. lib. 1. cap. 19.

298. *Vadimonia.*] Postquàm te illi malè mulctarunt, clamant se à te cæsos, iram simulant, increpant, minantur in jus tracturos, ut mulcta indicatur tibi quamvis innoxio, adeòque vadimonium denuntiant.

299. *Libertas pauperis hæc est.*] Scilicet ea est, quâ gloriantur nostri, quam vindicant acriter Romani, quâ fruuntur Cives modò, si sint pauperes. Ironia cum indignatione.

301. *Paucis cum dentibus.*] Non omnibus quidem excussis per pugnos & verbera. Quod beneficii loco habebitur. Sic grassatores largiri se vitam aiunt illis quibus non ademerint, & cùm tantùm non occiderunt, multùm etiam sibi deberi putant.

302. *Nec tamen hoc metuas tantùm.*] Non modò contumelias & verbera Romæ habes metuenda, sed & latrocinia & grassatores.

303. *Clausis domibus, postquam omnis, &c.*] Intempestâ & concubiâ nocte.

304 *Fixa catena æ siluit compago tabernæ.*] Cum clausæ sunt tabernæ diligenter, inductâ etiam per singulos asseres grandi catenâ, ut ait Vetus Schol. idque in munimentum adversus effractores & grassatores nocturnos. Vide Suet. *Ner.* cap. 26. Ubi Nero ipse grassari, post crepusculum circa vicos & popinas vagari, obvios verberare, tabernas effringere & expilare dicitur.

Siluit.] Dimisso opere, & quiescentibus jam opificibus, relictâque & vacuâ officinâ.

305. *Ferro subitus grassator agit rem.*] Inopinantem invadit, spoliat, adacto in jugulum ense.

306. *Armato quoties, &c.*] Dispositis ad arcendos latrones præsidiis.

307. *Pomptina palus.*] Alii legunt *Pontina.* Locus in Campaniâ infestus latrociniis, ad *paludem Pomptinam*, cujus pars fortè ab Augusto siccata, ut meminit Horatius ad Pisones, v. 65. At non certè integra, ut testantur qui viderunt, & propter amplitudinem paludis totam siccari non posse affirmant. Adde quod in eam influunt quidam fluvii. Sita est inter Privernum, Terracinam, Setiam, &c. Martial. lib. 13. Epigram. 112.

Pendula Pontinos quæ spectat Setia campos.

Et lib. 10. Epigram. 74.

Nec quæ paludes delicata Pontinas
Ex arce clivi spectat uva Setini.

Gallinaria pinus.] Propè Cumas, seu ad sinum Cumanum, ut refert Strabo, lib. 5. erat silva *Gallinaria*, prædonum receptaculum.

308. *Sic inde huc omnes, &c.*] Exacti silvis grassatores Romam veniunt, & latrocinantur nocte.

Qua fornace graves, qua non incude catenæ?
Maximus in vinclis ferri modus, ut timeas, ne
Vomar deficiat, ne marræ & sarcula desint.
Felices proavorum atavos, felicia dicas
Sæcula, quæ quondam sub regibus atque tribunis
Viderunt uno contentam carcere Romam.
His alias poteram, & plures subnectere causas:
Sed jumenta vocant, & Sol inclinat; eundum est.
Nam mihi commotâ jamdudùm mulio virgâ
Innuit: ergo vale nostri memor; & quoties te
Roma tuo refici properantem reddet Aquino:
Me quoque ad Elvinam Cererem, vestramque Dianam
Convelle à Cumis; Satirarum ego (ni pudet illas)
Adjutor gelidos veniam caligatus in agros.

Attamen *quo camino, quâ incude non* fabricantur *vincula ponderosa? Magna* certè *ferri mensura in catenis* adhibetur, adeò *ut vereri* possis, *ne desit aratrum, ne ligones atque sarcula deficiunt. Fortunatos atavos proavorum, & beata sæcula vocaveris, quæ sub Regibus ac Tribunis olim* urbi *Romanæ conspexerunt unicam satis esse custodiam. Licebat* quidem *istis alias ac multas rationes adjungere. Verùm* jam *invitant muli, atque Sol occidit. Oportet discedere. Jam enim flagello concusso pridem mulorum ductor mihi signum dat. Vale igitur; recordare nostri. Cùm verò te Roma Aquino tuo remittet recreari festinantem,* tu *me etiam à Cumis abstrahe ad Cererem, Helvinam ac vestram, Dianam.* Statim *ego caligis indutus in terram frigidulam advolabo Satirarum auxiliator, modò ut* mei *non eas pigeat.*

Ad vivaria.] Velut ad locum, ubi paratior ac facilior victus erit. Vivaria loca sunt, in quibus aluntur ac saginantur ad cibos, seu aves, seu pisces, seu feræ, &c.

310 *Ne vomer deficiat, &c.*] Ne desit ferrum quo fiant instrumenta agriculturæ necessaria.

311. *Vomer.*] In aratri extremitate ferrum est quo terra scinditur.

Marræ, sarcula.] Rustica instrumenta, quibus inutiles herbæ resecantur.

312 *Proavorum atavos.*] *Proavus* est avi pater, *atavus* autem quintus pater est.

313. *Sub regibus.*] Hi numerantur septem, Romulus, Numa, Tullus Hostilius, Ancus Marcius, Tarquinius Priscus, Servius Tullus, Tarquinius Superbus; quorum loco Consules deinceps imperitavere. Tit. Liv. lib. 1. & 2. Quæ prima fuit ætas Populi Romani propè ducentos & quinquaginta per annos sub Regibus, ut ait Florus in prologo.

Atque tribunis.] Anno urbis trecentesimo decimo, primùm creati Tribuni militares consulari potestate, ut narrat Livius lib. 4. Ne Consules è plebe crearentur: quod posteà tamen ei concessum. Itaque Tribuni militares identidem & subinde Rempub. rexerunt.

314. *Uno contentam carcere.*] Quem Tullus Hostilius ædificari jussit; ut refert Sallust.

316. *Jumenta.*] A *jungendo* quidam, alii meliùs, ut videtur à *juvando* originem trahunt.

318. *Innuit.*] Admonet expedita esse ad iter omnia; rhedæ impositam suppellectilem: Umbritium jam expectari. Vide suprà v. 10.

319. *Refici properantem.*] Cupientem recreari ex urbis ac tumultûs popularis tædio.

Aquino tuo.] Quoties ibis in patriam tuam, ô Juvenalis, *Aquinum* scil. Campaniæ civitatem, viâ Latinâ.

320. *Me quoque, &c.*] Me pariter à Cumis, quo proficiscor, accersere memento ad te. Aquinum ego statim adibo, teque conveniam, & Satiras unâ conscribemus.

Helvinam Cererem] Habebat *Ceres* Fanum ad Aquini suburbium, cui *Helvinum* nomen à fonte proximo ejusdem appellationis. Minùs placet quod nonnulli ab *eluendo*, alii verò ab *Heluo* colore, quem flavum esse aiunt, ex Varrone etymologias petunt.

Vestramque Dianam.] Quam nimirùm colitis tu Juvenalis, popularesque tui Aquinates, in Minturnensi luco.

321. *Cumis.*] Vide suprà v. 2. hujus Satiræ.

Ni pudet illas.] Siquidem exiguæ meæ opis ac industriæ non pudet ac piget te eximium Vatem ac Satirographum, ipsasque Satiras.

322. *Adjutor.*] Nonnulli codices habent, *auditor.*

Gelidos in agros.] Ob situm. Frigus certè faciunt colles, silvæ, flumina.

Caligatus.] More strenui militis instructus, certè acer vitiorum hostis. *Caligæ* sunt militaria calceamenta, à quibus denominatus est Caligula Imperator, eò quòd in castris natus: mediam usque tibiam protegebant, & pars superior caput leonis videbatur, ut patet in antiquis marmoribus.

SATIRA IV.

INTERPRETATIO.

En rursùm Crispinus ; à me verò frequenter est adducendus ad partes ; portentum nullâ virtute à vitiis liberatum. Cætera *imbecillis, atque unâ libidine strenuus. Viduæ voluptates dumtaxat spernit mœchus. Ecquid interest ergò quàm amplis xystis mulos vexet ; quàm magna in umbra lucorum gestetur ; quot jugera foro proxima, quas domos pretio comparaverit ? Nullus improbus beatus Nequaquam stuprator ipseque incestuosus, quicum nudiustertius cubabat Sacerdos vittis redimita, vivo etiam sanguine humo submittenda.*

ECCE iterùm Crispinus ; & est mihi sæpè vocandus
Ad partes, monstrum, nullâ virtute redemptum
A vitiis, æger, solâque libidine fortis :
Delicias viduæ tantùm aspernatur adulter.
Quid refert igitur quantis jumenta fatiget
Porticibus quanta nemorum vectetur in umbra,
Jugera quot vicina foro, quas emerit ædes ?
Nemo malus felix, minimè corruptor, & idem
Incestus, cum quo nuper vittata jacebat
Sanguine adhuc vivo terram subitura sacerdos.

ANNOTATIONES.

1. *Ecce iterùm Crispinus*] Jam exagitatus nimirùm Sat. 1. v. 26. & seq. Porrò Domitianum maximè petit & vellicat Juvenalis hâc Satira.

Vocandus ad partes] Sæpiùs autem exagitare illum statuit Poëta, & revocare, ut toties in Satiris istis partes suas agat, quasi personam in Comœdia.

2. *Monstrum nullâ virtute redemptum*] Crispinus est adcò nequam, ut nullo non vitio serviat. Quàm dura porro vitiorum servitus, bellè exprimit & fusè Persius Sat. 5.

3. *Æger, solâque libidine fortis*] Languet ad omnia præterquam ad flagitia ac libidines.

4. *Delicias viduæ tantùm aspernatur adulter*] Ignobilem vero contemnit Venerem, adeòque viduas, quas lucri gratiâ sectantur uni pauperes. Martial lib. 11. Epigram. 88.

Nunc sectaris anus. O quantùm cogit egestas ! Vel ; non servit amoribus viduæ opulentæ, ut opimam ejus hæreditatem mereatur, ut dictum de nonnullis Sat. 1. v. 37, & seq.

5. *Quid refert igitur*] Si tam miser est Crispinus utpote obnoxium vitiis mancipium, quid juvat eum esse opulentum ? Quid prosunt ei suæ divitiæ, quæ beatum illum reddere nequeunt, nec à vitiis redimere ?

Quantis jumenta fatiget porticibus] Quòd magnas habeat porticus, in quibus gestetur quoties pluit, & suaviter ambulet : ut est in Satira 7. v. 179. Plin. lib. 1. Epist. 3. *Quid illa porticus verna semper ? . . . Quid illa mollis gestatio, &c.*

6. *Quanta nemorum vectetur in umbra*] Quòd in hortis arte magnâ & studio excultis deportetur lecticâ. Magnificam villæ descriptionem lege apud Plinium lib. 2. Epist. 17. ubi sic loquitur : *Adjacet gestationi, interiore circuitu, vinea tenera & umbrosa nudisque etiam pedibus mollis & cedens, &c.*

7. *Jugera quot, &c.*] Quòd novas etiam opes quotidiè accumulet ; amplasque habeat ædes in parte urbis optima : vel hortos & spatia in suburbio : ut ait vetus Schol.

8. *Minimè corruptor*] Omnes quidem vitiosi infelices, at præ cæteris flagitiosi. Comitantur enim libidinem multæ gravesque molestiæ, justa peccati pœna. Gasper. Sciopp. corrigit, ac legit, *mimæ corruptor :* sed non sensui favet.

9. *Incestus*] Sic vocatur qui infandam attentat Venerem atque inconcessam cum persona ratione sanguinis aut propter religionem reverendâ. Incestum autem dicitur flagitium quod caret cestu, id est, sacro Veneris cingulo, quo honestæ nuptiæ coërcentur ac de orantur. Quasi *ἀνήκεστον* Festus, quasi *incastum* Isidorus dici volunt.

Cum quo, &c.] Cum Crispino Vestalis incestum admisit, & impunè quidem ; quia carus ille Domitiano.

Vittata] *Vittæ* erant fasciolæ, quibus religabant crines, aut etiam flores & serta circa caput. His utebantur cùm Matronæ, tùm maximè Sacerdotes in Sacrificiis.

10. *Sanguine adhuc vivo, &c.*] Viva terræ infodienda, ex Numæ Insituto Liv. lib. 1. Dionys. Halicarnass. lib. 2. ubi delinquentes Vestales & corruptæ referuntur miserabiliter occidi : vivæ scilicet emittebantur super lecticam latæ, more mortuorum, deflentibus ac præeuntibus cognatis, ac perlatæ usque ad portam Collinam intra muros, in monumento sub terra præparato cum sepulcrali apparatu deponuntur, nullâque solitâ lustratione potiuntur. Plutarchus autem in vita Numæ Pompilii, rem adhuc clariùs explicans, ait : *Prope Portam Collinam, intra urbem, subterraneam domum seu foveam extitisse, in qua lectulus, & lucerna ardens, panis item & aqua ; lac etiam atque oleum parata erant. Illuc Rhea feretro inclusa deferebatur per forum, ac per scalas demittebatur, antè à ministris soluta, gravi & summo ubique silentio, atque horribili mœstitiâ, &c.* Vide etiam, si vis, Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 12.

Terram subitura] Alioqui punienda ex more, & moritura, si accusata & convicta fuisset. Quemadmodùm Corneliæ contigit, quam quidem antè absolutam, longo pòst intervallo repetitam Domitianus damnavit. Sueton. *Domit.* cap. 8.

Sed nunc de factis levioribus: & tamen alter
Si fecisset idem, caderet sub judice morum.
Nam quod turpe bonis, Titio, Seioque, decebat
Crispinum. Quid agas, cùm dira & fœdior omni
Crimine persona est? mullum sex millibus emit,
Æquantem sanè paribus sestertia libris,
Ut perhibent, qui de magnis majora loquuntur.
Consilium laudo artificis, si munere tanto
Præcipuam in tabulis ceram senis abstulit orbi.
Est ratio ulterior, magnæ si misit amicæ,
Quæ vehitur clauso latis specularibus antro.
Nil tale expectes: emit sibi. Multa videmus,

Verùm de minimis facinoribus modò. Ac nihilominùs si alius simile quidpiam *perpetrâsset, obnoxius foret morum Censori. Enimverò quicquid infame Titio, & Seio, probis,* id *pulchrum Crispino. Ecquid facias, quandò immanis homo est, ac turpior quolibet scelere? Barbulum sex millibus mercatus est, adæquantem certè sestertia totidem libellis, sicut testantur qui de grandibus grandiora jactitant. Opificis mentem approbo, si tam gravi dono meruit primas ceras in codicillo veteli orbati. Accedit causa major, si potenti donavit amasiæ, quæ gestatur operto specu grandibus fenestris vitreis. Nihil ejusmodi spera. Sibimet,* ipse *mercatus est. Plurima cernimus*

---

11. *Sed nunc de factis levioribus*] Supple, *agimus*, vel, *querimur.*

Alter si fecisset idem, caderet, &c.] Si alter quàm Crispinus id fecisset, non magis impunè tulisset incestum, quàm Celer, Eques Romanus, cui Corneliæ Maximillæ stuprum objiciebatur, quem in Comitio virgis ad necem cædi jussit Imperator Domitianus, ut refert Suetonius loco mox citato.

12. *Judice morum*] Scopticè notat Domitianum, qui ex loco citato Suetonii incesta Vestalium virginum severè coërcuit: & qui Corneliam absentem inauditamque damnavit incesti, ac defodi imperavit, cùm ipse fratris filiam incesto non polluisset solùm, verùm etiam occidisset. Nam vidua abortu periit, ut loquitur Plinius lib. 4. Epist. 11. quem lege. Martial. lib. 6. Epigr. 4. ad Domit.

Censor maxime Principumque Princeps.

13. *Titio, Seioque*] Nomina Jurisconsultis frequentia, hic designant quoslibet è vulgo viros bonos.

Decebat Crispinum] Ex iniquo Domitiani judicio, qui suspectos dumtaxat alicujus sceleris severè puniebat, ut mox dictum; at connivebat in manifestis etiam amicorum flagitiis, & incesto Crispino indulgebat.

14. *Quid agas, cùm, &c.*] Quam censuram & animadversionem dignam satis adhibeas in hominem omni crimine fœdiorem? Nec enim perditæ solùm est lasciviæ, sed & gulæ Crispinus; ut mox patebit.

15. *Mullum*] Piscem marinum, qui aliàs *barbo* vel *barbio*, ob geminam barbam, quam habet in inferiori labio. De eo Plin. lib. 9. cap. 17. & 18. & alibi. Barbatos mullos & barbatulos vocant, & in piscinis ali solitos testantur. Varro lib. 3 de Re Rust. cap. 17. Cicero ad Attic. lib. 2. Epist. 1. & Parad. 5. apud Athen. lib. 1. cap. 5. *mullus* Dianæ sacer dicitur. Item lib. 7. cap. 21. ubi & variæ *mulli* dotes afferuntur. Quem tamen in locum vide Casaubonum multa doctè corrigentem. Vide Sat. 5. v. 92. & quæ nos ibidem

Sex millibus emit] Sex millibus nummûm. Macrob. lib. 3. cap. 17. mullum unum septem, (Plinius autem octo) millibus nummûm ait emptum ab Asinio Celere viro Consulari. Apud Sueton. autem Tib. cap. 34. tres mullos triginta millibus nummùm vænisse, questus refertur Imperator.

16. *Æquantem sanè*] Quasi diceret, si miraris pretium, disce pondus, & mirari desine.

Paribus sestertia libris] Emptus est piscis sex millibus, sex libras pendebat, æquavit igitur pretium pondere suo. Macrob. loco mox citato, ex Plinio ait, non repertos olim mullos, qui duas pondo libras excederent; at jam longè majores minoris emi. Horat. lib. 2. Sat. 2. trilibrem memorat. Hoc verò quid, si verum est quod ex Licinio Mutiano narrat Plinius citato lib. 9. cap. 18. captum esse in mari Rubro mullum, qui octoginta libras penderet?

Sestertia] *Sestertia* sex, quæ continent singula mille nummos sestertios, de quibus jam antè dixi Sat. 1. v. 92, & 106. Sestertia sex efficiunt sex millia nummorum. Salmas.

17. *Qui de magnis majora loquuntur*] Ut solent adulatores, qui res augere verbis mirum quantum nôrunt.

18. *Consilium laudo artificis*] Toleranda videbitur luxuria Crispini, si. &c.

Munere tanto] Mullo eximiæ magnitudinis vel misso quasi munere, vel apposito in cibum seni cuipiam opulento.

19. *Præcipuam in tabulis ceram*] Primas partes in testamento, vel unicas meruit, hæres ex asse institutus, eo modo quo dictum suprà Sat. 2. v. 58.

20. *Magnæ si misit amicæ*] Ejus vel amorem captans vel hæreditatem. Vide Sat. 1. v. 37. & seq.

21. *Quæ vehitur clauso, &c.*] Magnâ & amplâ lecticâ undique clausâ; specularibus autem pellucidâ. Sic enim mulieres delicatæ ventos, pulverem, & frigus excludebant sanitati pariter & pulchritudini consulentes. Vide Sat. 1. v. 65.

Specularibus] Sicut nos è vitro, sic veteres fenestras faciebant è speculari lapide, qui tenues in crustas facilè finditur. Plin. lib. 36. cap. 22. Senec. Epist. 90. & de Providentia. J. Lips. in Senec. Martial. lib. 8. Epigramm. 14.

Hybernis objecta notis specularia puros
Admittunt Soles, & sine fæce diem.

22. *Nil tale exspectes*] At nihil istorum voluit Crispinus, uni verò suæ gulæ indulsit, exquisitas dapes emendo.

Quæ miser & frugi non fecit Apicius. Hoc tu
Succinctus patriâ quondam Crispine papyro?
Hoc precium squamæ? potuit fortasse minoris
Piscator, quam piscis emi. Provincia tanti
Vendit agros; sed majores Apulia vendit.
Quales tunc epulas ipsum glutisse putemus
Induperatorem? cùm tot sestertia, partem
Exiguam, & modicæ sumptam de margine cœnæ
Purpureus magni ructaret scurra Palatî,
Jam princeps equitum, magnâ qui voce solebat
Vendere municipes fracta de merce siluros?

quæ non admisit Apicius infelix & parcus. Id verò *tu, Crispine, vestitus olim papyro patria! Is valor squamæ? Fortè licuit mercari piscatorem inferiori* pretio *quàm piscem. Provincia tali* pretio *venumdat campos, at Apulia venumdat ampliores. Quas tùm dapes credamus sorbuisse ipsum Imperatorem, quando tot sestertia, modica portio ac delibata de extremitate convivii exigui, deglutirentur à sannione purpurato summæ aulæ, nunc* autem *Equitum Magistro, qui consueverat altâ vociferatione venumdare siluros* sui *municipii, de merce ruptâ?*

---

23. *Miser & frugi*] Pre Crispino frugalis & temperans videatur Apicius quantumvis luxuriosus. Miser porrò ille, cui sestertiûm centies egestas fuit; & qui præ fastuo paupertatis & famis metu ipse se interemit, ut ait Seneca, lib. *de Consol. ad Helviam matrem.* Dio Cassius 57. &c.

Apicius] Hic inter gulæ proceres numeratur apud Plin. lib. 9. cap. 17. & lib. 10. cap. 48. omnium nepotum altissimus gurges nuncupatur. Exemplum gulæ fuit, scripsitque de juscellis, ac de condiendis cibis, ut testatur vetus Schol. scientiam popinæ professus dicitur, ac millies sestertiûm in culinam impendisse, apud Senecam loco mox cit. num 138. *Apicii* quoque velut insignis helluonis meminit idem Senec Epist. 95.

Hoc tu] Audes & perpetras.

24. *Succinctus patriâ quondam, &c.*] Tu olim servus è Niliaca plebe, & verna Canopi, ut est Sat. 1. v. 26.

Papyro] Frutex est palustris in Ægypto frequens, è cujus libro seu cortice fiunt vestes, funes, tegetes, vela, &c. Vide Plin. lib. 13. cap. 11.

25. *Hoc pretium*] Alii legunt, *hoc pretio*, Eodem sensu. An hoc pretio emuntur squamæ, id est, piscis? Synecdoche & Tapinosis, cum indignatione simul & admiratione.

26. *Quàm piscis*] Mullus, de quo suprà emptus sex millibus nummûm.

Provincia tanti vendit agros] In regionibus extra Italiam quæsitis, opimis licèt & fertilibus tanti nec majoris emi possent agri, è quibus victitaret familia.

27 *Sed majores Apulia vendit*] In *Apulia* verò Italiæ regione, tanti quoque nec majoris etiam majores agri venduntur quàm iste piscis à Crispino emptus. Quare verò minoris quàm alibi venduntur agri Apuliæ? An Poëta respicit Apuliæ partem aliquam montibus asperam ac sterilem de qua Horatius loco mox citando: & Seneca Epist. 87. sic loquitur: *Agri suburbani tantum possidet, quantùm invidiosè in desertis Apuliæ possideret?* An quòd Apulia infestatur Atabulo vento, ut ait idem Seneca Nat. Quæst. lib. 5. cap. 17. Hic ventus Apuliæ est peculiaris, & plantas frigore adurit ac devastat. Testis Plinius lib. 17. cap. 24. Ejus meminit & Gell. lib. 2. cap. 22. Horat. lib. 1. Sat. 5.

Incipit ex illo montes Apulia notos
Ostentare mihi, quos torret Atabulus, & quos
Nunquam erepsêmus, nisi. &c.

Hinc & illi vento Atabulo ἄτην βάλλοντι, id est, *noxio*, seu *cladem & calamitatem inmittenti* Apuli sacrificabant, ne agros depopularetur. Vide Alex. ab Alex lib. 3. cap. 22

Apulia] Sita est non procul ab ostio sinûs Adriatici, Dauniam inter & Calabriam. Hodie pars regni Neapolitani, vulgo, *la Puglia.*

28. *Quales tunc epulas, &c.*] Quod si Crispini hominis sordidi tantus fuit gula & luxuria, qualem putas extitisse Domitiani Imperatoris? Hunc jam Poëta aggreditur.

29. *Induperatorem*] Per Epenthesim. Tull. 1. de Divin. n 107. ex Ennio: *uter esset induperator.* Scribendum contendit *indoperatorem*, Theod. Pulmannus.

Sestertia] Suprà; ad v. 16.

Partem exiguam & modicæ sumptam, &c.] Quæ tamen Crispini dapes & sumptuosa convivia, si cum epulis Domitiani conferantur, non erunt nisi pars exigua & ultima dumtaxat, atque velut margo cœnæ & mensæ Imperatoriæ.

31. *Purpureus*] Vide Sat. 1. v. 27.

Ructaret] Adeò cibis ingurgitatus, ut ructus ederet.

Scurra Palatî] Crispinus aulæ parasitus, adulator, risûs captator, Imperatori gratiosus. Martial. lib. 7. Epigramm. 98.

32. *Jam Princeps Equitum*] Primùm factus Eques Romanus, ut dictum Sat. 1. v 27. deinde etiam Equitum Magister. Corn. Tacit.

33. *Municipes Siluros*] Ex eadem patria Ægypto, & quasi Crispini municipes. Vide Gel. lib. 16. cap. 13.

Siluros] Fluviatiles pariter ac marini pisces sunt, in Nilo frequentes. Plin. lib. 5. cap. 9. porculo marino quospiam similes, nullis ossibus spinisve intersitis, carne prædulci esse, idem Plin. testatur lib. 9. cap. 15.

Fracta de merce] In vase seu corbe fracto & rupto; quippe nullius pretii Alexandriæ isti pisces, & quos inopes in Ægypto venditare solent. Vetus Schol. Non hæret hîc Salmasius, quin ingeniosè comminiscatur, & corrigat, *Fariâ*, pro *Phariâ*, id est, Ægyptiâ.

Incipe Calliope, licet hîc considere: non est
Cantandum; res vera agitur. Narrate puellæ
Pierides; prosit mihi vos dixisse puellas.
Cùm jam semianimum laceraret Flavius orbem
Ultimus, & calvo serviret Roma Neroni,
Incidit Adriaci spatium admirabile rhombi,
Ante domum Veneris, quam Dorica sustinet Ancon,
Implevitque sinus: neque enim minor hæserat illis,
Quos operit glacies Mæotica, ruptaque tandem
Solibus effundit torpentis ad ostia Ponti

Auspicare Calliope, fas est istic consistere. Non est canendum. Res verè gesta tractatur. Referte juvenculæ Pierides. Juvet me quòd vos appellavi juvenculas. Tempore quo postremus Flavius dilaniabat terram jam semimortuam, atque Roma calvo Neroni mancipata erat, è regione templi Veneris, quod fulcit Ancona Dorica, retia incurrit ac replerit stupenda magnitudo rhombi Adriatici: etenim non adhæsit minor iis quos tegit glacies Mæotica, & Sole denique soluta ejicit ad ingressum pigri maris Euxini *inertiâ torpentes,*

---

34. *Incipe Calliope*] Ironicè pariter ac facetè Calliopem invocat, quasi quid arduum ac valdè serium moliatur: cum tamen rhombi piscis magnitudinem: & Domitiani gulam dumtaxat insectari velit.

Calliope] Scilicet ipsa quæ heroïco Carmini præsides, inter Musas Princeps.

Licet hîc considere] In re tam gravi non est leviter agendum, aut transeundum.

Non est cantandum] Neque more Poëtico hodie fingendum, & versibus ingeniosè amplificandum.

36. *Pierides*] A *Pierio* Thessaliæ monte Musis sacro. Aliter paulo Tullius de Natura Deorum, lib. 3. n. 54.

Prosit mihi] Hoc ampliùs adeste, & favete mihi.

Puellas] Adolescentulas, puras, virgines, Nymphas. Ita Poëtæ solent adulari suis Numinibus.

37. *Cùm jam semianimum, &c.*] Magnificum exordium quasi grandia narraturi.

Semianimum laceraret Flavius orbem] Romam orbis dominam Domitiani sævitiâ oppressam. Is enim crudelitatem non magnam solùm, sed & callidam inopinatamque exercebat, ut scribit Sueton. Domit. cap. 11.

Flavius ultimus] Domitianus Imperator, postremus è gente Flaviâ, quæ obscura quidem, ac sine ullis majorum imaginibus, at Reipublicæ tamen nequaquam pœnitenda, quod ait Sueton. Vespas. c. 1.

38. *Calvo Neroni*] Utraque vox invidiosa pro *Domitiano*, qui quidem Calvitio sic offendebatur, ut in contumeliam suam traheret, si cui alii vel joco vel jurgio objectaretur. Ita Sueton. Domit. cap. 18. Deinde propter vitia paria similemque sævitiam Nero alter vocatur. Vide Sueton. Domit. cap. 10. 11. 15. Tantùm desciverat ille à placidis moribus Vespasiani ac Titi. Und' Martial.

Flavia gens quantùm tibi tertius abstulit hæres!
Penè fuit tanti non habuisse duos.

39. *Incidit Adriaci, &c.*] Regnante, inquam, Domitiano, rhombus ingens à piscatore captus est.

Parturiunt montes, &c.

Adriaci, &c.] Natantis in mari Adriatico, quod est inter Italiam, Illyricum & Græciam, hodie, *Sinus Venetus.*

Spatium admirabile rhombi] Immensa propè moles piscis, rhombus stupendæ amplitudinis.

Rhombi] Plin. lib. 9. cap. 20 *Marinorum piscium,* inquit, *alii sunt plani, ut rhombus, cui situs dexter resupinatus est,* &c.

40. *Ante domum Veneris quam, &c.*] Locum etiam designat accuratè, veluti ad rem faciat. Ante urbem Anconam, ubi Veneris templum.

Quam Dorica sustinet Ancon] Syracusani à Græcis oriundi Tyrannum Dionysium fugientes huc navigantes appulêre, civitatemque condidêre in agro quidem Piceno, opportuno situ, atque (ut Mela scribit) in angusto duorum Promontoriorum ex diverso coëuntium, inflexi cubiti imagine ac figurâ, unde nomen ἀγκὼν, *cubitus,* seu *flexus brachii:* ibidemque insignem Veneri ædem posuêre.

Dorica] Synecdoche, pro *Græcis. Dores* populi gemini fuere, alii in Asia minore, alii in Achaia.

41. *Implevitque sinus*] Mole suâ & amplitudine retia implevit rhombus.

Sinus] Vide Sat. 1. v. 88.

Neque enim minor hæserat, &c.] Qui enim tùm retibus adhæsit captus piscis non erat inferior magnitudine illis, qui detinentur in fundo Paludis Mæotidis, quandiu constricta gelu est, at indè exeuntes ruptâ glacie, posteà natant & capiuntur in Ponto Euxino, magni & pingues ob longam desidiam.

42. *Mæotica*] Palus *Mæotis* excipit Tanaim fluvium, inter minorem Tartariam Europæ, & Circassiam Asiæ regiones: cum Euxino mari per Bosphorum Cimmerium, hodie *Fretum Caffa* connectitur Illuc sæviens Boreas plurimam convehit glaciem.

43. *Solibus*] Æstivi Solis ardoribus.

Torpentis] Tardè fluentis. Quidam legunt, *torrentis,* quòd ibi rheuma quoddam mare trahat. Vetus Schol.

Ponti] Euxini scilicet, qui olim *Axenus* dicebatur, id est, *inhospitus,* teste Plinio; Amazonius Claudiano; Scythicus Flacco; Tauricus Festo; mare Ponticum Straboni, Tacito, Plutarcho; Cimmerium Herodoto & Orosio; Caucasium Apollonio; Colchicum nonnullis; Sarmaticum Ovidio; Phasianum Aristidi; vulgò *Mare Nigrum;* Italis *Mare Maggiore, &c.* Situs ejus est inter Thraciam, Sarmatiam, & Asiam minorem: ambitus continet vicies semel centena quinquaginta millia, ut auctor est Varro, & ferè Veteres, inquit Plin. lib. 4. cap. 12.

Desidiâ tardos, & longo frigore pingues.
Destinat hoc monstrum cymbæ linique magister
Pontifici summo. Quis enim proponere talem,
Aut emere auderet? Cùm plena & littora multo
Delatore forent; dispersi protinùs algæ
Inquisitores agerent cum remige nudo;
Non dubitaturi fugitivum dicere piscem,
Depastumque diu vivaria Cæsaris, inde
Elapsum, veterem ad dominum debere reverti.
Si quid Palphurio, si credimus Armillato, [est,
Quicquid conspicuum, pulchrumque ex æquore toto
Res fisci est, ubicunque natat: donabitur ergo,
Ne pereat, jam letifero cedente pruinis
Autumno, jam quartanam sperantibus ægris.
Stridebat deformis hyems, prædamque recentem
Servabat: tamen hic properat, velut urgeat Auster.
Utque lacus suberant, ubi quanquam diruta servat

geluque diuturno saginatos. Dominus naviculæ ac linei retis *supremo antistiti reservabat illud prodigium. Nam quis attentaret* aut venum *exponere tantum* piscem, *vel mercari; quando ripæ etiam refertæ erant plurimo denuntiatore?* Quippe *statim exploratores algæ vagabundi accusarent remigem spoliatum, nec ambigerent affirmare elapsum* hunc *piscem, & in Cæsaris dudum vivariis enutritum, ex iis effugisse,* atque adeò *redire oportere ad antiquum possessorem. Si fidem aliquam habemus Palphurio, vel Armillato; quodcunque eximium est & præstans ex universo mari, ubi ubi nat, ad fiscum id pertinet. Itaque dabitur, ne deperdatur lethali Autumno jam jam locum dante glaciei, jam ægrotis quartanam expectantibus. Horrens bruma stridorem edebat, &* piscem *recenter captum conservabat: Attamen festinat ille, quasi instet Notus. Et cùm* jam *adessent lacus, ubi*

---

45. *Monstrum*] Monstrosum piscem, rhombum, de quo antè.

Cymbæ linique magister] Piscator.

46. *Pontifici summo*] Domitiano, qui Albanos Sacerdotes instituerat, eorumque Sacrorum erat velut Antistes summus. Vide Sat 2. ad v. 83. in hæc verba, *Accipient te.* Vel, quia Vestalem virginem Corneliam condemnaturus, Maximi jure Pontificis abusus, reliquos Pontifices in Albanam villam convocaverat. Quod suprà jam dictum, atque auctor est Plinius lib. 4 Epist. 11. Vel etiam, quia Imperatores hos sibi titulos ac munera sæpè vindicabant Sueton. Tit. cap. 9. Pontificatum Maximum id ò se accipere professus, ut puras servaret manus.

47. *Cùm plena & littora, &c.*] Cùm non urbs tantùm, sed omnes Italiæ anguli, ipsaque littora plena forent delatoribus.

48 *Dispersi inquisitores*] Huc & illuc passim volitantes, explorantes, insidiantes.

Algæ] Herba marina est. Ponitur vel pro littoribus; vel pro vilibus quibuslibet rebus, quarum tamen erant inquisitores ac delatores. Proverb. *Vilior Algâ.* Virgil. Eclog. 7.

49. *Agerent cum remige nudo*] Pauperem & innoxium piscatorem reum protinùs agerent, ac raperent in jus, atque ad Tribunal ipsius Imperatoris.

51. *Vivaria*] Vide suprà Sat. 3. ad v. 308. Vide & Macrob. lib. 3. cap. 13.

52. *Veterem ad dominum*] Ad Domitianum Imperatorem.

53. *Palphurio Armillato*] Hi Consulares fuerant viri, qui per delationes Domitiani gratiam captavere. Sueton. Domit. cap. 13. refert *Palfurium* Suram olim Senatu pulsum, pro eo verò in Capitolino certamine de Oratoribus coronato universos Imperatori supplicâsse, ut restitui placeret. *Armillati* quoque meminit alibi idem Suetonius.

55. *Fisci*] *Fiscus,* inquit Ascon. Pæd. *est sacculus ad majoris pecuniæ summam capiendam, & pecuniam publicam.*

56. *Ne pereat*] Ne corruptum pereat, quandoquidem vendi non licet, ex Palphurio & Armillato juris summis Interpretibus; ergò donandum Imperatori. Ita secum miser is piscator.

Letifero Autumno] Tunc enim frequentes morbi, qui pariter acuti & exitiales eâ tempestate, teste Hippocr. lib. 3. Aphor. 9. Item Galen, &c.

57. *Quartanam sperantibus ægris*] Timentibus. Ita Virgil.

Hunc ego si potui tantum sperare dolorem.

Contendunt aliqui in propriâ significatione sumendam vocem, *sperantibus* Celsi, auctoritate freti, qui ait quartanas febres neminem jugulare; adeòque ægros sperare & cupere, tertianam in quartanam mutari. Sed quæ fides?

58. *Stridebat deformis hyems*] *Hyems* erat, sæviebat sibilus ac stridor ventorum Aquilonarium. Cic. Tusc. q. 1. n. 68. *Horrifer Aquilonis stridor.*

59. *Servabat*] A putrefactione tuebatur: frigus nempè & Aquilo corruptionis omne periculum arcebant.

Tamen hic properat] Piscator tamen inquisitorum sævitiam pertimescens, rhombum Imperatori donare festinat, non secùs ac si æstas vel autumnus, & flans in eis Auster, putredinis metum injicerent.

Auster] Ventus meridionalis, quo tepescens aër carnes & pisces facilè corrumpit. Galen, in Aphor. 5. lib. 3. Hunc ait varias ægritudines invehere. Horat. lib. 2. Ode 14.

Frustrà per Autumnos nocentem
Corporibus metuemus Austrum.

60. *Utque lacus suberant*] Cùm propè essent lacus Albani: vel, cùm piscator & inquisitores portentosum piscem deferentes Domitiano,

Ignem Trojanum, & Vestam colit Alba minorem,
Obstitit intranti miratrix turba parumper.
Ut cessit, facili patuerunt cardine valvæ.
Exclusi expectant admissa obsonia patres.
Itur ad Atridem: tum Picens, Accipe, dixit,
Privatis majora focis; genialis agatur
Iste dies; propera stomachum laxare saginis,
Et tua servatum consume in sæcula rhombum.
Ipse capi voluit. Quid apertius? & tamen illi
Surgebant cristæ. Nihil est, quod credere de se

Alba quamvis destructa custodit ignem Trojanum, ac inferiorem Vestam observat, multitudo obstupescens aliquantulam ingressuro moram attulit. At ubi locum dedit, fores apertæ sunt volubili cardine: Senatores non admissi dapes illatas opperiuntur: pergitur ad Atridem. Mox Picenus ait: sume quæ superant vulgarem caminum; celebretur hic dies Genio: festina stomachum aperire pinguedine, atque comede rhombum ævo tuo reservatum. Ipse sponte irretitus est. Quid evidentiùs! Ac nihilominùs is cristas arrigebat. Nihil est quod nequeat existimare de se,

---

colles Albanos in quibus tùm erat Imperator, ascenderent, & lacus qui sunt ibi, subjectos quasi sibi cernerent. Legunt quidam, *superant*, id est, cùm jam transivissent illi Albanos lacus, & pergerent ad Domitianum tùm fortè (ut solebat quotannis, ex Sueton.) ibi Quinquatria celebrantem Minervæ; cui collegium instituerat Sacerdotum, quibus præerat velut Pontifex Summus. Vide suprà v. 46. & Sat. 2. v. 83.

Quanquam diruta servat ignem Trojanum] Alba quidem à Tullo Hostilio diruta fuerat, tecta solo adæquata, unâque horâ quadringentorum annorum opus, exceptis tamen Templis, periit; teste Livio lib. 1. cap. 29. At cùm Albani fortunæ subirati patria Sacra neglexissent, ac Deorum cultum; prodigia contigêre quibus illa instaurari jubebantur. Ita Alba quanquam diruta servavit ignem illum inextinctum, quem cum reliquis omnibus Tullus Romam transtulerat: (Livius lib. 1. cap. 31.) anteà tamen jam à Numa usurpatum. Plutarch. Dionys. Halic. lib. 2. Gell. lib. 1. cap. 12.

61. *Trojanum ignem*] Cujus perpetui servandi in Templo Vestæ, quod fatale esset pignus Imperii, mos invectus ab Ænea Trojanisque: & hinc à Romanis assumptus. Vide Alex ab Alex. lib. 5. cap. 12.

Vestam minorem] Nam major ea, quæ Romæ religiosiùs colebatur, habebatque Templum pulchriùs à Numa ædificatum. Vide suprà ad v. 10.

Alba] *Alba* longa nimirùm ab Ascanio condita, distans Roma quindecim ferè millibus passuum. Ex ruderibus illius hæc quondam creverat, & nunc etiam Albanum, urbs adjacens, vulgò, *Albano*, Episcopatus tribui solitus alicui è sex Cardinalibus antiquioribus.

62. *Turba*] Seu populi, seu Albanorum Sacerdotum cupiditate videndi tanti piscis affluentium.

64. *Exclusi expectant*] Alii codices habent, *spectant*, id est, cum admiratione contemplantur.

Exclusi expectant admissa obsonia Patres] Patentibus valvis introducti qui munera portabant, exclusis etiam Senatoribus qui Domitianum comitati fuerant, quique interim foris stant, & expectant quid inde fiat.

65. *Atridem*] Domitianum, qui Romanis imperabat, sicut Græcis Agamemnon Atrei Filius. Adde quòd Atrei Atridarumque mentio Domitiani crudelitatem exhibet ac perstringit. Vide Senecæ Thyest. & Agamemn. item Euripidis Orestem, &c.

Picens] Piscator oriundus è Piceno Italiæ regione, hodie *Marchia Anconitana*, ad finum Adriaticum.

Privatis majora focis] Adulatoriè; unâ Imperatoris mensâ dignum ferculum.

66. *Genialis*] Vide Pers. Sat. 2. v. 3.

69. *Ipse capi voluit*] Quasi sciens & gaudens se ad te deferendum, atque Imperatorio stomacho inferendum, ac sepeliendum.

Quid apertius] Meram hanc esse assentationem, quis non sentiat?

Illi surgebant cristæ] Ex Proverbio, seu pisci, seu potiùs Imperatori præ vana alacritate ac superbia. Is enim mirum quantum adulationibus gaudebat, atque illis intumescebat. Cæterùm quicquid alii sentiunt, mihi probatur magis alia aliorum locum hunc interpretandi ratio, hoc verior ac melior quo simplicior. Ergo non sint hæc Poëtæ verba: *Quid apertius?* Sed piscatoris Domitiano adulari pergentis hoc modo: quid apertius, quàm piscem capi voluisse, ut ad Imperatorem deferretur? ut mox salsè Poëta subjungat: & tamen illi rhombo surgebant cristæ spinæque in dorso, satisque ostendebat indignationem, quòd captus esset. Verùm Domitianus turpi nihilominùs adulatione gaudens facilè credebat piscem capi voluisse, Imperatoriæ gulæ & vanitati obsequentem.

70. *Nihil est quod credere, &c.*] Supremâ auctoritate divinæ simili Principes inflati obcœcatique nihil non de se credere parati sunt, præsertim si adulatores adjuvent. Sic apud Suet. cap. 22. Calig. *Is divinam sibi majestatem asserit; modò Jupiter Latialis salutatur; modò Castorem inter & Pollucem consistens adorandum se præbet; modò Jovis Olympii aliorumque Numinum simulacris dempto capite, suum imponi mandat.* Sic Domit. cap 13. ille dictans Epistolam, ita incipit: *Dominus ac Deus noster sic fieri jubet:* unde non alio deinceps nomine appellari institutum. Hinc in Domitianum salsè Martialis lib. 5. Epigram. 8.

Edictum Domini Deique nostri,

Non possit, cum laudatur diis æqua potestas.
Sed deerat pisci patinæ mensura. Vocantur
Ergo in concilium proceres, quos oderat ille;
In quorum facie miseræ, magnæque sedebat
Pallor amicitiæ. Primus, clamante Liburno,
Currite, jam sedit, raptâ properabat abollâ
Pegasus, attonitæ positus modò villicus urbi.
Anne aliud tunc præfecti? Quorum optimus, atque
Interpres legum sanctissimus; omnia quanquam
Temporibus diris tractanda putabat inermi
Justitia. Venit & Crispi jucunda senectus,

quando collaudatur, potentia Numinibus æqualis. At catini amplitudo pisci non aderat par: *itaque in consultationem accersuntur Principes, quos is aversabatur; in quorum vultu residebat pallor miserabilis & summæ familiaritatis. Tùm vociferante Liburno, accedite, jam consedit; ante alios accurrebat sumptâ chlamyde Pegasus civitati stupefactæ villicus nuper constitutus. Nunquid* enim *aliud tùm* erant *præpositi? Inter quos maximè probus ac integer* ille *Jurisconsultus censebat* molliter *agenda universa jure, sine armis, licet tempestate sævâ. Advolavit etiam Crispi hilaris senecta,*

Sic & Alexander ille magnus per subornatos Antistites Hammonis Filius salutatur, ac pro Deo non pro Rege coli jubetur. Ipse verò Hammone se patre censeri imperat. Apud Justinum lib. 11. & lib. 12. adorari se jubet, recusantes autem Macedonum Principes sub specie insidiarum de medio tollit. Sic etiam Antiochus, sic Diocletianus Dii voluerunt cognominari, &c.

71 *Diis æqua potestas*] Quia neminem suprà se vident aut verentur.

72. *Sed deerat pisci patinæ mensura*] Martial. lib. 13. Epigramm 81.

Quamvis lata gerat patella rhombum,
Rhombus latior est tamen patellâ.

73. *Vocantur in concilium proceres*] Ad deliberandum quo possit modo tantus piscis coqui, condiri, apponi, an concisus in partes, an integer.

Quos oderat] Domitianus Tyrannorum more Nobiles imprimis oderat.

74. *In quorum facie, &c.*] Quorum facies erat pallida præ metu, ne simulata ne insidiosa foret tanta illa Domitiani familiaritas. *Is enim*, ut ait Suetonius, *non magnæ solùm, sed etiam callidæ inopinatæque erat sævitiæ.* Sic, *Aretinum Clementem Consularem virum, è familiaribus suis, capitis condemnaturus, in majore quàm antè gratiâ habuit.* Sic etiam *Auctorem Summarum pridie quàm crucifigeret, in cubiculum vocavit, assidere juxtà coëgit, parte cœnæ suæ dignatus est, denique securum hilaremque dimisit.* Sueton. Domit. cap. 11. Vide etiam Sat. 1. v. 33.

75. *Primus properabat*] Primus Senatorum venis vocatus in concilium.

Clamante] In concilium advocante, & magnis vocibus instante, ne sedentem jam Imperatorem morarentur.

Liburno] Is admissionibus præerat, inquit vetus Schol. Alii dicunt præcones peti è Liburnia solitos, quod Liburni essent sonorâ & validâ voce. Verùm id gratis affirmare videntur. Porrò Liburnia regio Illyrici, ubi nunc Croatiæ pars maritima cum parte Dalmatiæ Occidentalis.

76. *Jam sedit*] Jam in concilio sedet Domitianus.

Raptâ] Veste raptim ac trepidè assumptâ.

Abolla] Vestis erat militaris, ex Nonio; Philosophica etiam, suprà Sat. 3. v. 115. necnon Senatoria, ut aiunt quidam, diciturque quasi *abulla*, quòd undique bullata. Prudent. Epigramm 20. lib. 1. contra Symmachum.

Adjectus fastis palmatâ insignis abollâ.

77. *Pegasus*] Is Albanus civis, Juris adeò peritus, ut liber vulgò non homo diceretur. De eo scripsit etiam; undè Jus Pegasianum. Præterea plurimis functus honoribus, multis quoque Provinciis præfuit; ipsique urbi Romæ à Vespasiano præfectus. Vetus Schol.

Villicus] Quòd Roma tunc esset veluti villa, sine libertate, sine privilegiis. Hinc non præfectus Pegasus appellatur, sed *Villicus.*

Attonitæ urbi] Quia non civem Romanum sibi præpositum cernit sed alienigenam; & quòd se miserè oppressam sentit, Roma stupet.

78. *Anne aliud*] An tunc præfecti aliud videri possunt quàm villici Imperatori velut domino ad nutum servientes, & de omnibus rationem reddituri.

Quorum optimus, &c.] Pegasus nimirùm.

80. *Tractanda putabat inermi justitia*] Patienter sustinendam hanc veluti procellam, ac serviendum tempori calamitoso, quo non jus vigebat sed injuria; nec ratio, sed Imperatoris sævitia ad arbitrium omnia faciebat. Cui tanquam torrenti si quis obex opponeretur, non levaret malum, sed augeret.

81. *Crispi jucunda senectus*] *Crispus* in senectute non morosus sed hilaris & festivus. Intelligunt aliqui Crispum Passienum, Oratorem, bis Consulem, Agrippinâ uxore ac Nerone privigno clarum: cujus meminit Plinius lib. 16. cap. ultimo. Ego malim cum aliis, Vibium Crispum, Placentinum, de quo Quintilianus lib. 10. cap. 1. sub finem ita loquitur: *Vibius Crispus, compositus & jucundus, atque delectationi natus, privatis tamen causis quàm publicis melior.* Is interroganti cuidam, essetne quis intùs cum Cæsare, facetè respondit, ne musca quidem: quod soleret Domitianus quotidie se conclavi suo includere, initio quidem Principatus, ubi per id tempus nihil aliud quàm muscas captabat, ac stylo præacuto configebat. Sueton. Domit. cap. 3.

Cujus erant mores, qualis facundia, mite
Ingenium. Maria, ac terras, populosque regenti
Quis comes utilior, si clade & peste sub illa
Sævitiam damnare, & honestum afferre liceret
Consilium? sed quid violentius aure tyranni?
Cum quo de pluviis, aut æstibus, aut nimboso
Vere locuturi fatum pendebat amici?
Ille igitur nunquam direxit brachia contra
Torrentem. Nec civis erat, qui libera posset
Verba animi proferre, & vitam impendere vero.
Sic multas hyemes, atque octogesima vidit
Solstitia, his armis, illâ quoque tutus in aula.
Proximus ejusdem properabat Acilius ævi
Cum juvene indigno, quem mors tam sæva maneret,
Et domini gladiis tam festinata: sed olim
Prodigio par est in nobilitate senectus.

cujus indoles erat similis eloquentiæ, ac lenis animus. Ecquis assecla fructuosior gubernanti mare, terramque. & nationes; si fas fuisset condemnare crudelitatem, & bona dare monita, inter eam calamitatem atque perniciem? Verùm quid iracundius auriculâ Tyranni? Apud quem verba facienti de imbribus, vel de nimiis *caloribus, vel* de *verè nebuloso familiari mors imminebat. Is itaque non intendit unquam lacertos adversùs torrentem. Neque civis extabat, cui liceret ingenuè sensa mentis aperire, ac vitam dare veritati. Ita complures hyemes, & octogesima solstitia conspexit, illis armis* instructus, *securus etiam in ista aula. Acilius similis ætatis* continuò *festinabat cum adolescente non merente ut eum mors expectaret adeò crudelis, atque Imperatoris ensibus adeò accelerata. At quondam senium in nobilibus erat* quid *portento simile.*

---

83. *Regenti*] Orbem gubernanti Domitiano.

84. *Quis comes utilior*] Quàm Crispus, ob ingenium mite, quo immitis Tyranni indoles temperari alioqui potuisset.

Clade & peste sub illa] Sub Domitiano qui clades velut & pestis bonorum omnium.

86. *Quid violentius aure Tyranni*] Hic enim rapidè fertur in vindictam & cædem, seu quid loquaris quod ipsi minùs placeat; Sueton. Domit cap. 10. seu quid adversùs aliquem licèt innoxium ei suggerant delatores & adulatores. Certè delicatas habet aures quilibet Princeps. Hinc Sapiens monet, Eccles. cap. 8. *Ne litiges cum homine potente*, &c. & Proverb. cap. 23. *Quando sederis cùm Principe, diligenter attende. . . . . . Statue cultrum in gutture tuo.* Persius autem Satyr. 1. v. 107.

Sed quid opus teneras mordaci radere vero.
Auriculas? &c.

87. *De pluviis, aut æstibus, &c.*] De frivolis quibusvis rebus si quid affirmes Tyranni sententiæ adversum, quodque licèt jocosè dictum, eum offendat, ultionem ille continuo meditabitur. Sic Domitianus levissimâ de causâ multos peremit etiam graves viros. Vide Suet. Domit. cap. 10.

88 *Fatum pendebat amici*] Nemini quippe Tyrannus parcit. Suet. Domit. cap. 11. Neron. passim, &c.

89. *Ille igitur nunquam direxit brachia contra torrentem*] Crispus igitur prudenter eluctatus est mala, nusquam adversando tyrannidi; nihil cæteroqui profuturus, si secùs fecisset. Contra torrentem niti dicitur is qui quidlibet incassùm tentat.

91 *Vitam impendere vero*] Mortis adire periculum, animi sensa veritatemque liberè dicendo, ut fecit Papinianus, quem ferunt occisum ab Antonio Caracalla, quod huic post interfectum fratrem Getam, mandanti ut facinus dilueret cùm in Senatu, cùm apud Populum, respondit, non ita facilè parricidium excusari posse, quàm fieri. Spartian. in Anton. Caracalla.

92. *Multas hyemes*] Poëtica locutio, multos annos. Synecdoche.

Octogesima vidit solstitia] *Solstitium* quasi *Solis statio*, quæ duplex in anno, hyemalis & æstivalis, quando Sol Tropicos attingit. Hinc non *octoginta* dixit Juvenalis *Solstitia*; quæ facerent annos tantùm quadraginta, sed per *octogesima solstitia*, significavit annos octoginta, quibus jam sub Nerone, ac deinceps, in media tyrannide tutus vixit Crispus, Cæsaribus nunquam non gratiosus. Quæ videntur ironicè dicta, cùm inter claros magis quàm inter bonos censeatur Crispus apud Corn. Tacit.

93. *His armis*] Assentando, connivendo, cedendo tempori, sibi consulendo. His artibus.

Illâ quoque tutus in aula] Etiam sub Domitiano, qui terribilis cunctis & invisus. Sueton. Domit. cap. 14.

94. *Proximus*] Secundus post Crispum.

Acilius] *Acilius* Glabrio Consularis, quem Domitianus exulantem interfici jussit quasi molitorem rerum novarum. Sueton. Domit. cap. 10.

95. *Cum juvene*] Quis ille, haud constat. Quidam juvenem Helvidium, de quo Sueton. Domit. cap. 10. Quidam ipsius Acilii filium intelligunt, cum Schol. veteri, qui sic habet: *Acilius Consul sub Domitiano fuit, indignus pati quæ passus est. Hujus filium juvenem cùm occideret, ipsum Acilium servavit, qui pœnas sentiret orbitatis.*

96. *Tam festinata*] Legunt alii, *jam designata:* alii, *jam destinata*, repugnante metro, nam *destino* mediam syllabam corripit.

97. *Prodigio*] *Prodigia* vocari, quia prædicunt, sicut ostenta, monstra, portenta, quòd ostendunt, monstrant, portendunt, suntque præsensiones rerùm futurarum. Auctor est

Hinc efficitur ut satius ducam esse fratrem gigantum. Nihil igitur infelici contulit, quòd ursos Numidicos propè confodiebat denudatus venator in arena Albana. Nam quis modò non comprehendat astus Nobilium? Quis admiretur veterem tuam istam solertiam, ô Brute? Arduum non est decipere barbatum regem. Ibat & Rubrius non potior facie, quamquam plebeius, conscius *autem priscæ culpæ & silendæ; ac nihilominùs pejor* * * * *Satiras componente. Præsto etiam fuit Montani alvus ventre lentus: nec non Crispinus manè distillans amomum,*

Unde fit, ut malim fraterculus esse gigantum.
Profuit ergo nihil misero, quòd cominùs ursos
Figebat Numidas, Albanâ nudus arenâ
Venator. Quis enim jam non intelligat artes
Patricias? Quis priscum illud miretur acumen,
Brute tuum? Facile est barbato imponere regi.
Nec melior vultu quamvis ignobilis ibat
Rubrius, offensæ veteris reus, atque tacendæ;
Et tamen improbior Satiram scribente cinædo:
Montani quoque venter adest abdomine tardus:
Et matutino sudans Crispinus amomo;

Tullius 2. de nat. Deor. n. 7. & 1. de Divin. n. 93.

Prodigio par est in nobilitate senectus] Nimirùm, ut suprà diximus, Nobilitatem semper oderunt Tyranni, & cùm licet, pessumdant. Hinc Eccles. cap. 10. *Omnis potentatûs brevis vita.*

98. *Malim fraterculus esse gigantum*] Malim humilis esse ac obscurus, & ex genere eorum, qui propterea dicuntur Terræ filii ac gigantes, à γίνεσθαι & γῆ. Vide Pers. Sat. 6. v. 57. & seq. & quæ nos ibid. & Ang. Polit. Miscel. cap. 18.

99. *Misero*] Juveni Acilio.

Quòd cominùs ursos figebat] Non sine magno vitæ periculo, captans gratiam Domitiani, qui gaudebat venationes edere scenicosque ludos, in Albæ Amphitheatro, dum Quinquatria Minervæ quotannis celebrabat, teste Suet. Domit. cap. 4. ubi feras varii generis centenas ipse conficere arte summâ industriâque spectatus est. Ibid. cap. 19.

100. *Ursos Numidas*] Id est, leones validos ex ea regione Africæ, quæ hodie *Biledulgerid.* Porrò Numidia propriè dicta, sita erat ubi nunc sunt Bugiæ & Constantinæ regna in ditione Algeriana. Magnam hîc litem Plinio movent nonnulli, quam tamen scite dirimit Just. Lips. Elect. lib. 2. cap. 4. ubi Plinium egregiè vindicat, expeditque locum ejus lib. 8. cap. 36. Arido certè calidoque solo non gaudent ursi, unde nulli sunt in Africa, aut rari admodum iique minuti ac imbelles in montana fortè aliqua parte. Hic igitur intelligendi leones, quos quidem ubi primùm Romani conspexerunt, noto nomine ac domestico appellabant *ursos*, Numidicos autem, Libycos, aut Africanos, ad distinctionem. Unde & communi sermone Virgilius Æneid. 5. & 8. dixit, *pellem Libystidos ursæ*, pro, *leænæ.* Neque verò quemquam movere debet auctoritas Herodoti, Solini, Strabonis, ut docet ibidem Lips. eruditè.

Albanâ arenâ] Vide superiorem Notam.

Nudus venator] Vel, sine armis, & solo robore corporis feras debellans; vel etiam sine vestibus, ut amentiam simularet, exemplo Bruti, de quo mox infrà.

101. *Artes patricias*] Jam callet Domitianus artes Nobilium, qui metu mortis stoliditatem simulant, Junium Brutum imitantes.

102. *Priscum illud acumen, Brute, tuum*] Audiens enim Brutus fratrem suum cum primoribus civitatis interfectum, Tarquinii Superbi avunculi sui sævitiam elusit stupidum se fingens ac bardum: sicque iram dissimulans, & suæ tùm vitæ consuluit, & ultionis occasionem tandem est consecutus. Tit. Liv. lib. 1. cap. 56.

103. *Barbato Regi*] Primis Regibus illis rudibus, nec dum astutis, ut est jam Domitianus. Prisci quidem Romani per annos quadringentos quadraginta quatuor *barbati* permansêre, ac sine tonsoribus, donec eos in urbem accersivit è Sicilia P. Ticinius Mena: quod asserunt Varro 2. de Re Rust. cap. ult. & Plin. lib. 7. cap. 59. Vide & Gellium lib. 3. cap. 4. & Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 18. & quod nos ad Pers. Sat. 4. v. 1.

104. *Nec melior vultu*] Non lætior aut confidentior. Nec enim Domitianus Nobilitati solùm infestus, sed & cuivis è plebe.

105. *Rubrius*] Is è Gallia oriundus, humili genere, Domitiano tamen familiaris: unde & indignatio Poëtæ omnibusque bonis.

Offensæ veteris reus] Quæ illa? non liquet. Stuprum cum Julia afferunt nonnulli, suamque in sententiam trahere conantur vet Schol. quasi Juliam à *Rubrio* corruptam, non Tibiam scripserit, ut legitur vulgò.

106. *Satiram scribente*] Nerone, qui probroso carmine Quintianum perstrinxit velut mollem ac flagitiosum, suaque in illo vitia impudenter reprehendit. Corn. Tacit. Annal. 15.

107. *Montani quoque venter adest, &c.*] Adfuit & *Montanus* ventre obeso ac prominente, hincque tardus incessu. Hujus mentio est apud Tacitum Annal. lib. 16. & Histor. 4.

Abdomine] Pars est ima ventris.

108. *Matutino sudans Crispinus amomo*] *Crispinus*, de quo fusè suprà, non ante cœnam dumtaxat, ut alii, lavans & unguens corpus, sed manè se unguentis perfundens, summâ luxuriâ.

Matutino amomo] *Matutinum amomum* quidam explicant ex Oriente advectum, ubi manè Sol. De *amomo* Plinius lib. 12. cap. 13. preciosum fit unguentum ex eo frutice.

Quantum vix redolent duo funera: sævior illo
Pompeius tenui jugulos aperire susurro:
Et qui vulturibus servabat viscera Dacis
Fuscus, marmoreâ meditatus prælia villâ:
Et cum mortifero prudens Veiento Catullo,
Qui nunquam visæ flagrabat amore puellæ,
Grande, & conspicuum nostro quoque tempore monstrum,
Cæcus adulator, dirusque à ponte satelles,
Dignus Aricinos qui mendicaret ad axes,
Blandaque devexæ jactaret basia rhedæ.
Nemo magis rhombum stupuit: nam plurima dixit
In lævum conversus: at ille dextra jacebat
Bellua: sic pugnas Cilicis laudabat, & ictus;

quantum vix exhalant duæ funebres pompæ: tùm *Pompeius eo crudelior incidere guttura levi obmurmuratione. Et Fuscus, qui bella* animo *volutans* in *villa è marmore, Daciæ vulturibus intestina* sua *reservabat: & callidus Veiento cum lethali Catullo, qui ardebat cupidine virginis nunquam aspectæ; magnum atque spectabile prodigium nostro etiam ævo, assentator oculis orbatus, ac sævus minister à ponte, meritus corrogare stipem ad axes Ariciæ, atque adulatoria dare oscula currui declivi. Nullus rhombum plus admiratus est. Etenim multa locutus est ad sinistram versus, sed ei* tamen *bestia procumbebat* ad *dextram. Ita Cilicis commendabat certamina, ac*

---

109. *Quantum vix redolent duo funera*] Vide Pers. Sat. 6. v. 35 & seq & quæ nos ibid.

110. *Pompeius*] *Pompeius* Rufus Crispino etiam perniciosior. De illo Plin. lib. 3. Epist. 9, sub finem

Sævior aperire jugulos, &c.] Græcismus, id est, sævior in afferenda multis perniciè ac morte per suas tectas delationes atque susurrationes apud Domitianum.

111. *Vulturibus*] Hi triduo antè vel biduo solent volitare, ubi futura præsentiunt cadavera Plin. lib. 10. cap. 6. Vide Plutarch Quæst. cent. Rom. 93. & Cœl. Rhodig lib. 8. cap. 18. & lib. 27. cap. 8.

Dacis] *Dacia* Europæ regio satis ampla, Transylvaniam, Moldaviam & Valachiam comprehendens.

Qui vulturibus servabat viscera Dacis] Fusci enim cadaver expositum fuit voracitati avium ejusmodi, cùm cæsus esset in Dacia, quo bellum intulerat. Martial. lib. 6. Epigram. 76.

Ille sacri lateris custos Martisque togati,
Credita cui summi castra fuêre Ducis,
Hic situs est Fuscus, licet hoc, fortuna, fateri;
Non timet hostiles jam lapis iste minas.
Grande jugum domitâ Dacus cervice recepit,
Et famulum victrix possidet umbra nemus.

112. *Fuscus*] Cornelius *Fuscus* Prætorio præfectus, cui licèt inexercitato secundam in Dacos expeditionem commisit Domitianus infelicibus auspiciis & malo suo. Vide Sueton. Domit. cap. 6. Corn. Tacit. Histor. 2. & 3. Eutrop. lib. 7. in fine

Marmoreâ meditatus prælia villâ] Erat enim domi nobilis, sed otio ac deliciis innutritus parùm erat idoneus, cui summa belli crederetur, marmoreis ædibus magis assueto quàm castris.

113. *Mortifero*] Delatore pernicioso.

Prudens] Vel, astutè serviens tempori, vel doctus, teste Cornelio Tacito Annal. 14.

Veiento] Fabricius *Veiento*, de quo jam antè, Sat. 3. v. 185 & pòst ampliùs Sat. 6.

Catullo] Plin. lib. 4. Epist. 22. *Cœnabat*, inquit, *Nerva cum paucis, Veiento proximus, atque etiam in sinu recumbebat. Dixi omnia cùm hominem nominavi: Incidit sermo de Catullo Messalino, qui luminibus orbatus, ingenio sævo mala cæcitatis addiderat; non verebatur, non erubescebat, non miserebatur; sæpius à Domitiano non secùs ac tela, quæ & ipsa cæca & improvida, feruntur, in optimum quemque contorquebatur*, &c.

114. *Qui nunquam visæ flagrabat amore puellæ*] Senex & cœcus puellas deperibat nunquam visas, reluctante adagio, ἐκ τοῦ ὁρᾶν γίγνεται τὸ ἐρᾶν.

116. *A ponte satelles*] Qui magis debuerat esse miser & mendicus ponti velut satelles assiduus, quàm Aulæ & Imperatoris assecla.

Dirus] Importunus ac molestus in exigenda stipe à prætergredientibus.

117 *Aricinos qui mendicaret ad axes*] Vel ad portam urbis Ariciæ, vel ab iis qui curru vehuntur per Appiam viam in qua est Aricia. Frequentes esse mendicos ad pontes, ad urbis portas, & ad vias celebres nemo ignorat, & jam antè notavimus ad Sat. 3. v. 296. & alibi.

Aricinos] Aricia urbs olim Latii, colli imposita, Hippolyto conditore, & nemore proximo celebris: hodie *la Riccia*, in Campania Romana oppidulum titulo Ducatûs insignitum.

118. *Devexæ jactaret basia rhedæ*] Dignus & eâ premi inopiâ, quâ victum quæritans adigeretur ed prensandas rhedas è clivo Aricino descendentes, imò ad extorquendum obolum eas blandè at sordidè oscularetur extensâ manu. Minùs ad rem videtur quod ait vetus Schol. jactari ab eo oscula ferenti mulierculas rhedæ. Nam antè velut ridiculus amator ille est notatus; hìc autem summâ dignus paupertate dicitur.

119. *Nemo magis rhombum stupuit*] Quàm Catullus ille Messalinus, qui rhombum non viderat tamen, utpote cœcus.

120. *In lævum conversus, at, &c.*] Eâ parte indicans & obstupescens magnum & ingentem rhombum, ubi non erat. Hic enim ad dextram, ille ad sinistram se vertebat.

121. *Bellua*] Prodigiosus piscis.

Sic pugnas Cilicis laudabat] Sic ille quidem temerè laudabat singula, & vanas ejus assentationes ferebat amabatque Domitianus,

Et pegma, & pueros inde ad velaria raptos.
Non cedit Veiento, sed ut fanaticus œstro
Percussus, Bellona, tuo divinat; Et ingens
Omen habes, inquit, magni clarique triumphi:
Regem aliquem capies, aut de temone Britanno
Excidet Arviragus: peregrina est bellua. Cernis
Erectas in terga sudes? Hoc defuit unum
Fabricio, patriam ut rhombi memoraret, & annos.
Quidnam igitur censes? Conciditur? Absit ab illo
Dedecus hoc, Montanus ait; testa alta paretur, 131

percussiones, atque pegma, juvenesque hinc elatos ad integumenta. Fabricius haud ei concessit: verùm quasi furens œstro tuo percitus, ô Bellona, ominatus est, aitque, insigne augurium accipis summæ & illustris victoriæ, captivum habebis quempiam Imperatorem; vel Arviragus delabetur è curru Britannico. Externa est fera. Vides spicula in dorso rigida? Illud solum desideratum est Veientoni, ut rhombi patriam ætatemque enarraret. Quid ergo judicas? An *dissecabitur? Probrum istud amoveatur ab eo, inquit Montanus; comparetur profunda testa,*

Pugnas Cilicis laudabat, &c.] Quasi vidisset ejus gladiatoris pugnas, sic eas adulatoriè extollebat.

Cilicis] Is erat insignis gladiator è Cilicia, quæ regio est Asiæ minoris ad mare Cyprium, hodie *Caramania* est propriè dicta, non *Turcomannia*, ut aliqui perperam scripsêre.

Ictus] Vulnera adversario inflicta.

122. *Et pegma*] Sic etiam Catullus perinde ac si oculatus testis extitisset, in Theatro admirabatur ac laudabat machinas affabrè factas.

Pegma] Machina è ligno, aliâve materiâ sustentandis signis aut statuis idonea ad ornatum ædium. Plin. lib. 33. cap. 3. *Princeps Caius*, inquit, *in Circo pegma extruxit, in quo fuere argenti pondo centum viginti quatuor.* In Theatris autem pegmata machinæ erant αὐτοκινῆται, seu tabulatum αὐτομάτως, & per se assurgens ac sensim crescens, pariter ac decrescens. Martial. Spectac. Epigramm. 2.

Et crescunt mediâ pegmata celsa viâ.

Vide Scalig. Poët. 1. cap. 21.

Et pueros, &c.] Pegmati nimirùm insidentes, in sublime raptos non sine stupore & oblectatione spectantium. Claud. de Consul. Manl. Theod.

Vel qui more avium sese jaculantur in auras,
Corporaque ædificant celeri crescentia nexu.
Quorum compositam puer augmentatus in artem
Emicet, & vinctus plantæ vel cruribus hærens,
Pendula librato figat vestigia saltu.
Mobile ponderibus descendat pegma reductis.

Velaria] Vela quibus expansis supernè Theatrum integebatur adversùs imbres & Solem.

123. *Non cedit Veiento*] Catulli adulationibus non cessit Fabricius *Veiento*, sed & majores addidit.

Fanaticus] Dictus à *fano*, in quo afflatus numine, Entheus, ac divino furore correptus exagitatur, vaticinatur, &c. eo nomine dicti inprimis Cybelæ Sacerdotes, de quibus Sat. 2. v. 112.

Œstro] Muscæ genus est, quod alias asilus & tabanus, aculeo vexans & infestans armenta. Varro. 2. de Re Rust. cap. 5. Plin. lib. 9. cap. 15. *Animal est parvum; scorpionis effigie, aranei magnitudine*, inquit. Virgil. Georg. 3.

. . . . Nomen asilo
Romanum est, Oestron Graii vertere vocantes:
Asper, acerba sonans, quo tota exterrita sylvis
Diffugiunt armenta, &c.

Oestrum apud Poëtas sumitur pro afflatu divino ac furore, quo homines correpti fatigantur, atque humano quidpiam majus aut loquuntur aut faciunt. Ejusmodi *Oestro* in pellicem Io Inachi filiam immisso, Juno se ulta est: eo quippè exagitata Io in mare se præcipitem dedit.

124. *Bellona*] Minerva Jove nata, bellorum præses & inventrix, unde *Bellona* dicta est. Varro. 4. de Ling. Lat.

Divinat] Præsagit, vaticinatur, & ex ingenti pisce capto ingentes ominatur triumphos.

126. *Temone Britanno*] *Temo*, ſignum est illud oblongum inter equos currum trahentes, quo & currus regitur. Synecd. pro ipso curru ponitur. Porrò Britanni ex essedis seu curribus pugnabant, ac per temonem discurrebant, &c. Vide Cæsar. de bello Gall. lib. 4. cap. 33.

Britanno] Britannia major nempe, Ptol. Albion; Insula Europæ maxima, Angliam & Scotiam complectitur. Virgil. Eclog. 1.

Et penitùs toto divisos orbe Britannos.

Britannia verò minor pars est Galliæ, *Aremorica* vel *Armorica* nuncupata, de quâ hic mentio non est.

127. *Excidet*] A te dejectus, ô Domitiane, victus in acie, forsan & regno spoliandus.

Arviragus] Rex Britannorum.

Peregrina est bellua] Rhombus ingens peregrino captus in mari, portendit illustrem victoriam de peregrino hoste, v. g. de Britannis.

128. *Erectas in terga sudes*] Hæ notant infigenda hostium tergo tela; pergit Veiento adulator.

Sudes] Pinnas Rhombi vel spinas instar spiculorum rigentes & arrectas. Propriè *sudes* telum est rusticum, seu paxillus igne torridus ac præacutus, idem quod vallus Servio. *Sudibus concursum, ac in modum justæ pugnæ dimicatum*, ait Livius de bello Punico.

Hoc defuit] Ironicè. Cùm enim ille singula persequeretur adjuncta, quin ætatem piscis inquirebat, &c.

130. *Quidnam igitur censes?*] Inquit Domitianus Veientoni tot præclara ominato: sed quid tandem de pisce fiet? Totusne, an in partes concisus coquetur?

131. *Dedecus hoc*] Ut ea quâ pollet magni-

Quæ tenui muro spatiosum colligat orbem.
Debetur magnus patinæ subitusque Prometheus.
Argillam, atque rotam citiùs properate: sed ex hoc
Tempore jam, Cæsar, figuli tua castra sequuntur.
Vicit digna viro sententia: noverat ille
Luxuriam imperii veterem, noctesque Neronis
Jam medias, aliamque famem, cùm pulmo falerno
Arderet. Nulli major fuit usus edendi
Tempestate meâ. Circeis nata forent, an
Lucrinum ad saxum, Rutupinove edita fundo
Ostrea, callebat primo deprendere morsu:

quæ exili pariete amplum circulum contineat: Catino huic *opus est summus ac repentinus Prometheus. Accelerate quamprimùm lutum atque orbem: ab hac autem horâ deinceps, ò Cæsar, figuli comitentur exercitum tuum. Superavit dictum viro dignum. Is sciebat priscum luxum Imperatorum; & noctes Neronis jam dimidias; & esuriem alteram, quando pulmo flagrabat falerno Amplior epulandi peritia fuit nemini, meo tempore. Admorsu primo noverat distinguere* utrum *ostreæ Circæis essent editæ, an ad rupem Lucrinam, an profundo Rutuporum procreatæ:*

---

tudo violetur. Absit. Quantus, quantus est, integer coquendus atque apponendus.

Testa alta] Vas fictile profundum & capax. Tale fuit illud, quod Vitellius, apud Sueton. cap. 13. ob magnitudinem, Minervæ Clypeum dictitabat. Ejus meminit Plin. lib. 35. cap. 12. His verbis: *Vitellius in Principatu ducentis sestertiis condidit patinam, cui faciendæ fornax in campis exædificata erat: quoniam eò pervenit luxuria, ut fictilia pluris constent quàm murrhina.*

132. *Tenui muro spatiosum colligat orbem*] Ejus testæ latera quidem haud spissa, ut fundum sit amplum rotundumque, rhombi figuræ & magnitudini accommodatum.

133. *Debetur magnus patinæ, &c.*] Fabricandæ huic insigni patinæ quærendus figulus tàm peritus & ingeniosus quàm fuit Prometheus, qui hominem è luto finxisse dicitur. Metamorphos. 1. Fab. 2.

Subitusque] Artifex operæ celeris, ac promptæ industriæ, ne, si moretur ille, corrumpatur ac pereat eximius piscis.

Prometheus] Is Japeti filius, dictus ἀπὸ τῆς προμηθείας, à *providentia*, seu *sapientia singulari*. Missis Fabulis de *Prometheo* benè multis, certum est eum Astrorum rationem ac motus è Caucaso observâsse, Assyriosque primùm docuisse. Vide Cœl. Rhodig. lib. 7. cap. 19. & seq.

134. *Argillam*] Terram tenacem, è qua finguntur vasa.

Rotam] Plin. lib. 7. cap. 56. *Figlinas*, inquit, *invenit Chorœbus Atheniensis, in iis orbem Anacharsis Scythes, ut alii, Hyperbius Corinthius.* De rota figulina Horat. ad Pisones.

. . . . *Amphora cœpit*
Institui, currente rotâ, cur urceus exit?

135. *Figuli tua castra sequantur*] Compositores luti ad bella etiam te sequantur, ô Domitiane, ne illis fortè, ut nunc, indigeas Ironicè.

136. *Vicit digna viro sententia*] Hæc ventriosi Montani sententia superior fuit, vicitque ut rhombus integer coqueretur.

137. *Noctes Neronis*] Sueton Ner. cap. 27. *Epulas à medio die ad mediam noctem protrahebat: refotus sæpiùs calidis piscinis, ac tempore æstivo nivatis.*

138. *Aliam famem*] Irritamenta gulæ; vel secundam famem seu edacitatem procuratam prioris cibi acceleratâ coctione per Falernum, aut quid aliud imprimis calidum.

Falerno] *Falernus* mons in Campania vini ferax generosissimi. Hujus excellentiam narrat Plinius lib. 14. cap. 6 utilitatem verò ac salubritatem, lib. 22. cap. 1.

139. *Usus edendi*] Solertia peritiaque condiendi ac deligendi cibos, ad lautè epulandum.

140 *Tempestate meâ*] Ætate quidem meâ.

Circeis] Promontorium *Circeium* dictum à *Circe*, quæ illic habitavit, atque sacellum habuit. Situm est in Campaniæ littore, ad mare Tyrrhenum, non longè à Terracina. Horat. lib. 2 Sat. 4.

Ostrea Circæis, Miseno oriuntur echini.

141. *Lucrinum ad saxum*] *Lucrinus* lacus Baias inter & Puteolos: unde & Baianus vocatur; piscosus admodùm. Plin. lib 3. c. 5. Horat. loco mox citato.

Murice Baiano melior Lucrina Peloris.

Rutupino] *Rutupæ*, vel *Rutupi*, oppidum est in ora Anglicana: non procul urbe Cantuaria, & Sanduico portu. Hinc etiam optimæ ostreæ afferebantur.

Fundo] Mari profundo Rutupis proximo.

142. *Ostrea*] Tullius de Divin. 2. cap. 33. *Ostreis*, inquit, *& conchyliis omnibus contingit, ut cum Luna crescant pariter, pariterque decrescant.* Gellius lib. 20. cap. 7. *Ostreæ senescente Lunâ inuberes, macræ, tenues, exuccæ: crescente, pinguescunt.* Citatque Lucilii versum.

Luna alit ostrea, & implet echinos, &c.

Horatius citat. lib 2. Sat 4.

Lubrica nascentes implent conchylia Lunæ:
Sed non omne mare generosæ fertile testæ.

Astipulatur Plin. lib. 2. cap 41 Porrò, teste Athenæo lib. 3. cap. 13. optima sunt ostrea marina, si quando lacus adjacet aut fluvius; ubi intelligenda monet æsturia Casaubonus. Tarentina imprimis laudat Varro, item Gellius lib. 7 cap. 16. Lucrina verò prætert Seneca Epist. 79. & Plin. lib. 9. cap 54. *Circæis autem ostreis caro testaque nigra sunt,* inquit Plinius lib. 32. cap. 6. *His autem neque dulciora neque teneriora esse ulla compertum est.* Ibid.

Et semel aspecti littus dicebat echini.
Surgitur, & misso proceres exire jubentur
Concilio, quos Albanam dux magnus in arcem
Traxerat attonitos, & festinare coactos,
Tanquam de Cattis aliquid, torvisque Sicambris
Dicturus; tanquam diversis partibus orbis
Anxia præcipiti venisset epistola pennâ.
Atque utinam his potiùs nugis tota illa dedisset
Tempora sævitiæ, claras quibus abstulit urbi
Illustresque animas impunè, & vindice nullo.
Sed periit, postquam cerdonibus esse timendus
Cœperat; hoc nocuit Lamiarum cæde madenti.

atque visi statim echini ripam enarrabat. Exurgitur; ac cœtu dimisso, discedere mandatur principibus, quos summus Imperator in castellum Albanum convocârat stupefactos atque properare compulsos, quasi locuturus quidpiam de Cattis, ac trucibus Sicambris; quasi sollicitæ litteræ citatâ pinnâ advenissent è variis terræ regionibus. Utinam autem ineptiis illis impendisset magis integrum istud crudelitatis ævum, quo civitati Nobiles ac præstantes animas ademit, sine pœnâ, atque ultore nemine. At mortuus est posteaquam sartoribus incepit esse formidolosus. Id verò *damnosum fuit stillanti Lamiarum cruore.*

---

143. *Littus dicebat*] E quo essent advecti littore statim & primo aspectu dignoscebat.

Echini] *Piscis est marinus è genere cancrorum, spinis hirsutus, quibus & se tuetur, instar hericii, qui echinus est terrestris, sicut echinus marinus est hericius. Echino spinæ pro pedibus sunt; ingredi est in orbem convolvi; ora in medio corpore ad terram versa; sævitiam maris præsagire traditur.* Hæc Plinius lib. 9. cap. 31. & alibi. Athenæus cit. lib. 3. cap. 13. rem lepidam narrat de Lacone quodam. Hic, appositis echinis hactenùs ipsi insinuatis unum arripuit, atque in os immisit totum cum spinis ac testa; dentibus autem licèt offensis noluit rejicere: ait verò: O nequam edulium, neque modò te dimittam præ mollitie animi, neque te unquam posthac sumam. *Putavit homo durus suæ constantiæ interesse, ne vinci ab echini aculeis videretur,* inquit Casaubonus ibidem.

144. *Surgitur*] Probatâ igitur ab omnibus Montani sententiâ, Domitianus concilium illud celebre dimittit.

145. *Albanam in arcem*] Suprà, v. 60. & seq.

Dux magnus] Domitianus Imperator.

146. *Traxerat attonitos, &c.*] Suprà, v. 73. & seq.

147. *Cattis*] Populi sunt Germaniæ, hodie *Hessi.* Si legit vetus Schol. Alii tamen codices habent, *Dacis:* de quibus suprà egimus, v. 111. Alii *Geticis: Getæ* porrò sunt hodie *Moldavi*, ut quidam volunt. Suetonius Domit. cap. 6 sic ait: *Expeditiones partim sponte suscepit, partim necessariò: sponte in Cattos; necessariò in Sarmatas . . . . in Dacos duas . . . De Cattis Dacisque post varia prælia, duplicem triumphum egit.*

147. *Torvis*] Ferocibus, bellicosis.

Sicambris] Hi Gheldriam incoluêre, forsan & Zutphaniam, inferioris Germaniæ regiones. Francos ab illis ortos saltem constat. *Sicambrorum* nomine comprehensos olim *Usipetes, Tencteros & Bructeros* scribunt aliqui.

149. *Anxia Epistola*] Subitum aliquod malum annuncians, seu defectionem sociorum, seu hostium irruptionem.

Præcipiti pennâ] Hæc erat nota casûs & infortunii, sicut è contra lætitiam laurea indicabat. Nam ut ait vetus Schol. Si victoria nunciabatur, laurus in Epistola figebatur, inserebatur, obvolvebatur, ferrebaturve; si quid adversi, pinna Laureatas certè tabellas populo ostensas refert Livius. Laureatos postes, fasces, lictores passim invenias. Vide Alex. ab Alex. lib. 1. cap. 27. Epistolæ per sagittam transmissæ Herodotus meminit lib. 8. n. 319. per aviculas autem, pedibus earum scilicet alligatæ, in obsidione quidem Mutinensi, Plinius lib. 10. cap. 37. de Tinnunculo. Sunt qui veredarios accersant ad hujus loci explicationem. Sed neque hæc, nec illa, sed prima interpretatio valeat ac vigeat.

150. *His nugis*] Quale est, habuisse concilium Optimatum de coquendo pisce.

151. *Claras illustresque animas*] Insignes virtute juxtà ac natalibus viros, ut suprà notavimus, ex Sueton. Domit. cap. 10. 11. 15.

152. *Impunè & vindice nullo*] Nemine Patriciorum id auso, quod fortiter deinde Plebeii fecerunt.

153. *Sed periit*] Tandem sævus Imperator interiit, pœnasque dedit, meritâ dudum nece mactatus, non per ignavos Nobiles, sed per ignobiles strenuos, qui sibi timere incipiebant, cùm Domitianus Nobilium cruore satur, in plebeios jam sævire aggrederetur. Vide Sueton. Domit. cap. 14. & 17.

Cerdonibus] Synecdoche, pro *Plebeiis.* Vide Pers. Sat. 4. v. penult.

154. *Hoc nocuit*] Sarcasmus in Patricios ac Nobiles: quasi diceret: Adhuc viveret ille nequam Tyrannus & in reliquam Nobilitatem grassaretur, si Plebeiis formidolosum se non præbuisset ac terribilem, quod ait Sueton. Domit. cap. 14.

Lamiarum] Horum familia Romæ perillustris erat, quippe quæ originem duceret à Rege Læstrigonum *Lamo*, teste vel Horatio lib. 3. Carminum, Ode 17.

Æli vetusto nobilis ab Lamo,
Quando & priores hinc Lamias ferunt denominatos, &c.

Lamiarum cæde madenti] Domitiano sanguine Nobilitatis resperso. Ille siquidem levi de causa multos jugulavit ac sustulit; inter alios autem nobiles, & *Ælium Lamiam*, dumtaxat ob suspiciosos at innoxios jocos, ut enarrat Sueton. Domit. cap. 10.

SATIRA V.

SI te propositi nondum pudet, atque eadem est mens,
Ut bona summa putes, alienâ vivere quadrâ;
Si potes illa pati, quæ nec Sarmentus iniquas
Cæsaris ad mensas, nec vilis Galba tulisset,
Quamvis jurato metuam tibi credere testi.
Ventre nihil novi frugalius. Hoc tamen ipsum
Defecisse puta, quod inani sufficit alvo.
Nulla crepido vacat? Nusquam pons, & tegetis pars
Dimidia brevior? tantine injuria cœnæ?
Tam jejuna fames; cùm possis honestius illic

INTERPRETATIO.

Si non adhuc pudori est tibi institutum tuum, *& animus idem constat, ut existimes supremam* esse *felicitatem, vesci aliorum patinâ; si vales ea tolerare, quæ nec Sarmentus ad injuriosas Cæsaris mensas, neque sordidus Galbâ tolerâsset; verebor tibi fidem habere licèt testificanti, & jusjurandum adhibenti. Ego nihil comperi alvo parcius. Verumtamen illud idem æstima deesse, quod vacuo ventri satis est:* an *ripa nulla otiosa est? Nullibi pons, ac tegumenti portio mediâ minor? an tanti* est *contumelia convivii?* an *esuries adeò famelica? Quandoquidem valeas ibi*

ANNOTATIONES.

1. *Si te propositi*] Alloquitur Trebium parasitum, quem avertere conatur à sordida sua vivendi ratione.

Si te propositi] Contra Codices omnes manuscriptos & excusos, ut fatetur ipse, Lubinus legit, *Sic te propositi*, &c id est, *Siccine*, &c. cum interrogatione & indignatione: aliàs, inquit nulla cohærentia, nulla commoda sententia. Verumtamen hîc saltem in suo sensu abundat vir cætera doctus & valdè ingenuus.

2. *Quadrâ*] Alieno catino, aliorum sumptibus ac mensâ. Vasculum modicè concavum, super quo cibi convivis apponuntur, vel etiam dissecantur, quando est figuræ quadratæ, *quadra*, si rotundæ, *orbis* vocari solitum. Virgil. Æneid. 7.

. . . *Patulis nec parcere quadris.*

Item *quadra* est frustum panis, placentæ, casei, apud Martialem. At præferenda prior interpretatio.

3. *Sarmentus*] Is fuit Romanus Eques, & scurra famosus tempore Augusti Cæsaris. Illum probè exagitat Horatius lib. 1. Sat. 5. ejus meminit & Plutarchus in Antonio, Cæsarisque delicias eum appellat.

Iniquas] Duras, graves, ob injurias & probra quæ scurris ibi devoranda.

4. *Cæsaris*] Ne quidem ad mensam Imperatoris, nedum in privata domo ac mensa, ut tu, Trebi.

Galba] Nonnulli, *Gabba* legunt; perperàm tamen, ut videtur Apitius *Galba*, scurra insignis, ævo Tiberii, ut ait vetus Schol. vel ipsius Augusti, ut scribunt alii. Martial. lib. 1. Epigramm. 42.

Qui Galbam salibus tuis, & ipsum
Posses vincere Sextium Caballum.

Et lib. 10. Epigram. 101.

Elysio redeat si fortè remissus ab agro,
Ille suo felix Cæsare Galba vetus.
Qui Capitolinum pariter, Galbamque jocantes
Audierit, dicet: Rustice Galba tace.

5. *Jurato*] Plaut. Amphitr. Scen. 1. Act. 1.

Injurato plus credet mihi, quàm jurato tibi.

Tullius Att. lib. 13. Epist. 28. *Jurato mihi crede.* Proœm. Act. 1. in Verr. *Nec jurato malim quàm injurato committere*, &c.

Quamvis jurato metuam tibi credere testi] Non tibi credam etiam juranti, non videri molestum istud vivendi institutum, in quo tot à divitibus contumeliæ parasitis sunt ferendæ.

6. *Ventre nihil novi frugalius*] Nimirùm scio naturam parvo esse contentam: nec voracem esse ventrem, sed gulam. Horat. lib. 1. Sat. 2.

Dives opis naturæ suæ; si tu modò rectè
Dispensare velis, &c.

Vide Senec. Epist. *Natura minimo nos esse contentos jubet*, inquit, Item alibi: *Summa voluptas est ad id sese reduxisse, quod eripere nulla fortunæ iniquitas possit.*

7. *Hoc tamen ipsum defecisse puta, &c.*] Verùm esto: desint ventri necessaria, atque parvum illud quod ei sufficit.

8. *Nulla crepido vacat, &c.*] An idoneus mendicando locus nullus vacuus est, seu ad ripam fluvii, seu ad pontem, seu ad viam publicam; in quem te recipere queas ad corrogandam stipem à prætereuntibus: quod sanè tolerabilius, quàm allienis inhiare dapibus, & miseram parasiti vitam agere?

Crepido . . . pons] Proseucha, casa ad pontem aut flumen. Vide Sat. 3. v. 296. & Sat. 4. v. 116. & seq. Porrò *crepido* dicitur ora terræ, ad quam alluens & allidens aqua crepitat. Vet. Schol.

Tegetis pars] Pars vel proseuchæ vel *tegetis*, storeæ, mattæ, &c quibus utplurimùm tegunt se pauperes & mendici.

9. *Tantine injuria cœnæ*] Tantine cœnam æstimas in qua toleras tot probra?

10. *Tam jejuna fames*] Tamne avida, tàm dira te urget fames, ut quidlibet pati malis, quàm eam.

Cùm possis honestius illic, &c.] Corrigunt aliqui, *poscis*; eò quòd, *possis*, ultimam pro-

Et tremere, & sordes farris mordere canini?
Primo fige loco, quod tu discumbere jussus
Mercedem solidam veterum capis officiorum.
Fructus amicitiæ magnæ, cibus: imputat hunc rex,
Et quamvis rarum, tamen imputat. Ergo duos post
Si libuit menses neglectum adhibere clientem, 16
Tertia ne vacuo cessaret culcitra lecto,
Unà simus, ait. Votorum summa: quid ultrà
Quæris? Habet Trebius propter quod rumpere somnum
Debeat, & ligulas dimittere, sollicitus, ne 20
Tota salutatrix jam turba peregerit orbem
Sideribus dubiis, aut illo tempore, quo se
Frigida circumagunt pigri sarraca Bootæ.
Qualis cœna tamen? Vinum quod succida nolit

decorè magis & contremiscere, & mandere sordidum panem canum. Primo loco statue, quòd tu invitatus ad *accumbendum* cœnæ, *recipis fructum omnem antiqui ministerii. Cœna* est *præmium summæ familiaritatis. Illam annumerat Princeps, atque licèt infrequentem nihilominùs annumerat. Itaque duobus elapsis mensibus, si placuit invitare asseclam relictum, ne tertius pulvinus vacaret inani thoro: simul, inquit, simus.* Hoc *supremum* est *desiderium. Quidnam petis insuper? Trebio* causa *est, per quam adigatur quietem inter turbare, ac negligere corrigias, anxius ne jam caterva salutantium universa circulum perfecerit astris incertis, vel eâ horâ, quâ circumvolvit se algens plaustrum tardi Bootæ. Attamen quale convivium? Vinum, quod pinguis*

---

ducit. At satius est ferre licentiam, quàm sensum pervertere. Aut certè, cum aliis quibusdam legendum, *possit*, & referendum ad vocem, *fames*.

Illic] Ad pontem, ad fluvium.

11. *Tremere*] Frigore horrere, algere.

Sordes farris mordere canini] Vesci pane hordeaceo, vel furfureo, qualis datur canibus. Vide Sat. 9. v. 122. ad vocem, *farre*.

12. *Primo fige loco*] Alii finge: id est, cogita.

14. *Imputat*] Mercedis loco donat & assignat.

Rex] Dives Patronus, Clientibus veluti Rex imperans. Sat. 1 v. 136. *Rex horum*.

16. *Adhibere*] Vocare te ad cœnam fortè rectam. Vide Sat 1. v. 94. & seq.

17. *Tertia ne vacuo, &c.*] Ne vacuus maneret locus in triclinio, seu lectis quibus ad mensam discumbebatur, more veteri. Addit verò, *tertia*; ad contemptum, quasi dicat, ultimo loco, & veluti ad supplendum dumtaxat numerum. Tres nimirùm in conviviis olim disponebantur lectuli: unde triclinii nomen. Et Horat. lib. 1 Sat. 4.

Sæpè tribus lectis videas cœnare quaternos.

Cæteros omnes veterum conviviorum ritus lege, si vis, apud Just. Lips. antiq. Lect. lib. 3. cap. unico.

Culcitra] *Culcita*, Festo, & Nonio.

18. *Unà simus*] Unà cœnemus. Terent.

Hodie apud me sis volo.

Votorum summa] Non habes quod ultrà petas, aut expectes.

19. *Habet Trebius propter quod, &c.*] Ironicè. O grandis merces tot officiorum! O justa causa toties abrumpendi somni! &c. Vide Mart. lib. 3. Ep. 36.

Trebius] Is est quem ut amicum dehortatur Juvenalis à parasitica vita.

20. *Ligulas dimittere*] Calceorum aut vestium *ligulas* vix aptatas relinquere, præ sollicitudine ac festinatione. Sumitur etiam *ligula* pro *gladiolo*. Martial. lib. 14. Epigram. 120.

Quamvis me ligulam dicant Equitesque Patresque,
Dicor ab indoctis lingula Grammaticis.

Nomen plurimi deducunt à *lingua*, imprimisque Festus, at vetus Schol. à *ligando*.

Ne tota salutatrix, &c] Ne venerint alii clientes ante ipsum, jamque dispositi velut in gyrum singuli Patronum salutârint, priusquàm ipse Trebius accessisset De prisco illo salutandi more Vide Sat. 1. v. 96 117 127. 132. & quæ ibidem annotavimus.

22. *Sideribus dubiis*] Summo mane, luce dubiâ, cùm sidera ob proximam auroram non plenè apparent aut fulgent.

Illo tempore] Nocte scilicet, cùm jam perfectè observare licet Booten, aliaque signa.

23. *Frigida.*] Ob vicinitatem Poli Arctici.

Pigri] Virgil. Eclogâ ultimâ.

. . . . . . *Tardi venere bubulci.*

Sarraca] Vel *Sarraca*. Vide Sat 3. v. 255. Quintilianus lib. 8. cap. 3. *Vim rebus aliquando ipsa verborum humilitas affert*, inquit: *an cùm dicit in Pisonem Cicero, cùm tibi tota cognatio, in sarraco advehatur, &c. incidisse videtur in sordidum nomen: non autem eo contemptum hominis anxisse?*

Bootæ] Sidus est Ursæ majori proximum. Βοώτης, Latine *bubulcus*, quia stella hæc bubulci more plaustrum insequitur. Hinc & *Arctophylax* appellatur, quasi Ursæ custos. Nimirùm septem stellæ sunt ita dispositæ, ut priores duæ pares pro bobus habeantur, aliæ quinque plaustri gerant speciem: proximum vero his signum adhæret, quasi auriga: & propterea vocatur *Bootes*. Vide Gell. lib. 2. cap. 21.

24. *Qualis cœna tamen*] At qualis tandem ea post menses duos cœna, & quàm lauta; cujus nempè gratiâ tot & tam indigna pateris?

Vinum quod, &c.] Vile omnino vinum ibi propinatur.

Succida] Sordida, pinguis, nondum lota, dicitur quasi succo adhuc sudans; vel qualis succisa est, scilicet plena sordibus. At Varro

Lana pati: de conviva Corybanta videbis.
Jurgia proludunt; sed mox & pocula torques
Saucius & rubrâ deterges vulnera mappâ;
Inter vos quoties, libertorumque cohortem
Pugna Saguntinâ fervet commissa lagenâ.
Ipse capillato diffusum consule potat,
Calcatamque tenet bellis socialibus uvam,
Cardiaco nunquam cyathum missurus amico.
Cras bibet Albanis aliquid de montibus, aut de
Setinis, cujus patriam, titulumque senectus

lana recuset admittere. Ex epulante cernes Corybantem. Rixæ præeunt. At statim vulneratus & projicis calices & plagas abstergis mantili cruentato, quotiescumque certamen ardescit poculo Saguntino commotum inter vos, & catervam libertorum. Ille verò vinum *bibit infusum crinitis Consulibus, & servat racemum bello sociali pressum; ne* quidem *scyphum unquam porrecturus familiari corde dolenti. Alterâ die potabit quiddam è collibus Albanis, vel Setinis, cujus natale solum ac inscriptionem obliteravit*

---

aliter, lib. 2. de Re Rust. cap. ultimo: *Tonsuræ tempus inter æquinoctium vernum & solstitium,* inquit, *cùm sudare inceperunt oves; à quo sudore recens lana tonsa succida est appellata.*

Quod succida nolit lana pati] Tam crassum, ut lana vix illud imbibat. Vel tam vile, quod vix idoneum ad imbuendam ac præparandam lanam, quo meliùs recipiat alienum colorem, v. g. purpureum. Varro loco mox cit. *Tonsas recenter eodem die perungunt vino,* &c. Adstipulatur & Dioscorides.

25. *De conviva Corybanta videbis*] Eo vino mens turbatur, & insanit, sitque similis *Corybantum* Cybeles Sacerdotum, qui furore correpti caput jactant, saltant, aliosque in similem agunt insaniam.

Corybanta] *Corybantes* dicti, vel ab ea quam gestant galeâ, quæ Græcè κόρυς; vel à κορύσσειν, id est, *impetu ferri, & furere,* apud Apollon. & Theocr. Quidam derivant ab *oculorum pupillis,* quas Græci κόρας vocant, eò quòd illi apertis semper oculis etiam inter dormiendum, Jovem infantem custodierunt. Quæ postrema sententia minùs arridet.

26. *Sed mox*] Post convitia succedunt verbera.

Pocula torques, &c.] Nimirùm in famulos petulantes, quos percussus repercutis. Tandemque more Barbarorum utrinque pugnatur scyphis in usum lætitiæ dumtaxat natis; quod damnat Horat. lib. 1. Ode 27.

27. *Rubrâ*] Tincta sanguine è plaga.

28. *Inter vos*] Asseclas & clientes parasitos.

Libertorum cohortem] Atque inter libertos domini seu Patroni cœnam exhibentis. Ergo non cum ipso domino, sed cum ejus famulis ad viles epulas admissus Trebius. Qualis itaque cœna?

29. *Saguntinâ lagenâ*] Aut vino pessimo ex agris Saguntinis: Vetus Schol. vel potiùs fictili, ex ista Hispaniæ urbe; de quo Plin. lib. 35. cap. 12. Et Martial. lib. 14. Epigr. 108.

Sume Saguntino pocula ficta luto.

Porrò *Saguntus* oppidum est in Regno Valentiæ hodie, *Morvedre. Saguntina fames* in Proverbium abiit, ex quo Saguntini per octo menses obsessi extrema ferre maluerunt, quàm se Annibali dedere. Tit. Liv. lib. 21. cap. 6. & seq.

30. *Ipse capillato, &c.*] Intereà Patronus generosum bibit ac salubre vinum: vetus nempè, & optimo solo generatum.

Capillato Consule] Dum Romani Consules erant adhuc intonsi, comamque alebant. Vide Sat. 4. v. 103. ad eam vocem, *Barbato.*

Diffusum] In serias ac vasa infusum.

31. *Calcatamque tenet bellis socialibus uvam*] Eo tempore quo Sext. Julius Cæsar & M. Philippus Consules erant, anno Urbis conditæ 663 Sunt qui Opimianum vinum intelligant, scilicet expressum anno Urbis conditæ 633. de quo Plin. lib. 14. cap. 4. & 14. & Cic. *in Bruto* n. 157. *Ut si quis Falerno delectetur,* inquit, *sed eo nec ita novo, ut proximis Consulibus natum velit; nec rursùs ita vetere, ut Opimium aut Anitium Consules requirat. Atqui hæ notæ sunt optimæ, credo,* &c.

Bellis socialibus] De his vide Luc. Flor lib. 3. cap. 18. & præced. Tit. Liv. lib. 71. Scilicet Latini omnes, aliique Italiæ populi, iniquo ferentes animo, quòd onerum Imperii periculorumque sanè participes essent, at non item munerum atque honoris, à Livio Druso insuper spe civitatis elusi, quod jure se frustrà petere intelligebant, armis id consequi tentârunt. Hinc ipsos Consules aggressi, cùm nihil proficerent, vario tamen eventu pugnantes, non parùm Romanos fatigârunt, per annos ferè quatuor. *Sociale bellum* aliàs *Marsicum* appellatur, eo quòd Marsi moverunt illud primi. Vide Appian. lib. 1. Bel. Civil. Eutrop. lib. 5. Plutarch. *in Sylla.* Oros. lib. 5 cap. 18.

32. *Cardiaco*] Cor, Græcè καρδία. *Cardiacorum morbo spem unicam in vino esse certum est,* inquit, Plin. lib. 23. cap. 1.

Nunquam cyathum missurus amico] Optimi porrò illius vini tantillum dare nollet amico etiam laboranti, ne quidem quantum continet cyathus, vas parvulum. Adcò sibi uni dives consulit.

33. *Albanis*] De Alba civitate diximus Satir. 4. ver. 61. Albanum autem vinum quàm esset nobile, disserit Plinius lib. 14. cap. 2. & 6. testis & Martialis lib. 13. Epigram. 109.

34. *Setinis*] Setia urbs Campaniæ Romanæ hodie *Sezze,* in colle sita, non procul à Pomptinis paludibus. *Setina* vina ciborum coctionem, accelerant, teste Plinio lib. 22. cap. 1. Hinc aliis prælata ab Augusto ac primoribus.

Delevit multâ veteris fuligine testæ:
Quale coronati Thrasea, Helvidiusque bibebant,
Brutorum, & Cassî natalibus. Ipse capaces
Heliadum crustas, & inæquales beryllo
Virro tenet phialas. Tibi non committitur aurum:
Vel si quando datur, custos affixus ibidem,
Qui numeret gemmas, unguesque observet acutos.
Da veniam: præclara illic laudatur iaspis,
Nam Virro (ut multi) gemmas ad pocula transfert
A digitis; quas in vaginæ fronte solebat
Ponere zelotypo juvenis prælatus Hiarbæ.

vetustas plurimâ nigredine vasis *antiqui fictilis: quale potabant Thrasea & Helvidius redimiti*, in die *natali Brutorum & Cassii. Ipse Virro habet calices amplos, Heliadum cortices, atque beryllo asperos Tibi* verò *non creditur aureum* vas; *aut si aliquando committitur, illic adhæret observator, qui computet lapillos, & speculetur aduncos ungues*, hoc verò *condona:* nam *ibi commendatur jaspis eximia. Quippe Virro (sicut plurimi) à digitis ad calices transmittit lapillos, quos adolescens Hiarbæ zelotypo antepositus consueverat collocare in capite vaginæ.*

Plin lib. 14. cap. 6. Martial. lib. 13. Epigram. 112.

Pendula Pontinos quæ spectat Setia campos,
Exiguâ vetulos misit ab urbe cados.

Et lib. 6. Epigram. 86.

Setinum, dominæque nives, densique trientes,
Quando ego vos, medico non prohibente, bibam.

Patriam, titulumque, &c.] Signabant Antiqui vasa vinaria, inscribebantque, qua ex regione vinum, & quo anno, seu Consule conditum. Brod. Miscel. 1. cap. 3. Horat. ad amphoram, lib. 3. Ode 21.

O nata mecum Consule Manlio, &c.

35. *Multâ fuligine*] Situ, mucore, plurimis ab annis inducto, quo deleta inscriptio est, aut ita confusa, ut vix quidquam legi posset.

Testæ] In amphoris enim ac testis, iisque gypsatis ac picatis vinum olim servabatur. Notavimus ad Pers. Sat. 5. v. 148.

36. *Coronati*] Floribus, sertis, ex hedera, apio, myrto, rosis, coronati Veteres epulabantur: seu quòd flores sunt lætitiæ symbola, seu quòd vini exhalationes illis comprimi arbitrabantur.

Thrasea, Helvidiusque] Pœtus *Thrasea*, & illius gener *Helvidius* Priscus, libertatis amatores. Horum egregiè meminit Cornel. Tacitus lib. 16. & Sueton. Neron. cap. 37. & Domit. cap. 10.

Bibebant] Optimum scilicet ob lætitiam ac memoriam restitutæ per eos in statu pristino Reipublicæ.

37. *Brutorum & Cassî*] Hi libertatis exstitêre vindices & assertores. L. Junius Brutus primus Rom. Consul. Tarquinium exegit, deinde M. Brutus cum Cassio Cæsarem confodit. D. autem Brutus ab Antonio apud Mutinam obsessus, à Romanis Consulibus primùm quidem liberatus, at posteà desertus à suis, pro Republica dimicans occubuit. Vide suprà Sat. 4. v. 103 ad eam vocem, *Brute.*

Ipse] Patronus, potens quilibet ac dives.

38. *Heliadum crustas*] Pocula ex electro cavata. *Heliades* nimirùm filiæ Solis, qui Græcè ἥλιος. Eas autem fabulantur Phaëtontis fratris interitum lugentes contabuisse, conversasque in alnos seu populos arbores, è quibus distillat electrum. Vide Plin. lib. 37. cap. 2. & alibi. Ovid Metam. 2.

Inde fluunt lacrymæ, stillataque Sole rigescunt
De ramis electra novis

Crustas] Lacrymas sororum Phaëtontis in electrum concretas, vel electrum ex arborum supradictarum cortice defluens, ac postmodùm durescens.

Inæquales beryllo] Phialas è gemmis factas, inquit vetus Schol. vel potiùs aureos calices insertis lapillis asperos, v. g. *beryllis*; de quibus Plinius lib. 37 cap. 5. *Poliuntur*, inquit, *figurâ sexangulâ, quoniam hebescunt, nisi color surdus repercussu angulorum excitetur: aliter enim politi non habent fulgorem eumdem*, &c. De poculis autem lib. 3. Procem. *Turbâ gemmarum potamus, & smaragdis teximus calices: ac temulentiæ causâ tenere Indiam juvat, & aurum jam accessio est.* Salmasius benè animadvertit hìc perperam legi, *inæquales beryllos.*

39. *Virro*] Fictum nomen.

Tibi] O cliens, vel parasite.

41. *Gemmas*] Poculis insertas.

Unguesque observet acutos] Ne furtim abrasum surripias aliquem è lapillis istis.

42. *Da veniam*] Ironicè. Verùm ne ægre fer quod custos adhibeatur atque observator, dum gemmatum poculum tenes, quodque tuæ fidei minùs creditur.

Laudatur iaspis] Nam inter eos lapillos fulget *iaspis* magni quidem pretii, cujus proinde jactura nimium caveri nequit. Vide Plin. lib. 37. cap. 8, & 9 in agro Brixiano suo Britannicus repiriri multiplicem ait, optimam autem illam quæ purpuræ quiddam habet; secundam, quæ rosæ; tertiam, quæ smaragdi.

43. *Transfert à digitis*] Ab annulis aufert, ut addat poculis. Martial lib. 14. Epigram. 109.

Gemmatum Scythicis ut luceat ignibus aurum,
Aspice quot digitos exuit iste calix.

44. *In vaginæ fronte*] In gladii capulo, seu manubrio. Virgil. Æneid. 4.

. . . . *Stellatus iaspide fulvâ*
Ensis erat.

45. *Juvenis prælatus Hiarbæ*] Æneas Dido-

Tu Beneventani sutoris nomen habentem
Siccabis calicem nasorum quatuor, ac jam
Quassatum, & rupto poscentem sulfura vitro.
Si stomachus domini fervet vinoque, ciboque;
Frigidior Geticis petitur decocta pruinis.
Non eadem vobis poni modò vina querebar.
Vos aliam potatis aquam: tibi pocula cursor
Gætulus dabit, aut nigri manus ossea Mauri,
Et cui per mediam nolis occurrere noctem,
Clivosæ veheris dum per monumenta Latinæ.
Flos Asiæ ante ipsum pretio majore paratus:

At *tu exhauries scyphum quatuor narium, cognominatum à sutore Beneventano, jamque mutilatum, atque fracto vitro petentem sulphura. Si stomachus Patroni & mero & epulis calet, quæritur* aqua *cocta Getarum nivibus gelidior. Mox dolebam non similia vina propinari vobis:* sed *& dissimilem vos aquam bibitis. Cursor Getulus scyphum tibi porriget; vel manus ossea Mauri atri, cui etiam nocte concubiâ obvius fieri metueres, quando portaris inter sepulcra viæ Latinæ declivis. Prope illum flos Asiæ, emptus pluribus pecuniis*

---

ni adamatus, ac prælatus *Hiarbæ* Lybiæ Regi, Virgil. Æneid. 4.

46. *Beneventani sutoris*] Is nomine Vatinius, vitreorum artifex, à quo Vatiniani calices appellati. Corn. Tacit. Annal. 15 *Nero*, inquit, *apud Beneventum consedit, ubi gladiatorum munus à Vatinio celebre edebatur. Vatinius inter fœdissima ejus aulæ ostenta fuit, sutrinæ tabernæ alumnus, corpore detorto, facetiis scurrilibus*, &c.

Beneventani] Oriundi ex ea urbe Italiæ in regno sitâ Neapolitano, quæ *Beneventum* modò, olim *Maleventum* dicebatur.

47. *Nasorum quatuor*] Vatinius grandi naso fuit, inquit vetus Schol. Undè aiunt, Vatinianos calices, ob similitudinem dictos, quia rostra quatuor, velut nasos protendebant. Martial. lib. 14. Epigram. 96.

Vilis sutoris calicem monumenta Vatini
Accipe; sed nasus longior ille fuit.

Jam quassatum] Neque verò novus ac recens ab opifice tibi calix dabitur, sed mutilus & vilis.

48. *Rupto poscentem sulfura vitro*] Hoc dicit quia sulfure vitrum solidatur, id est, malthatur, inquit vet. Schol. Quod rejiciunt non immeritò, voluntque dictum à Juvenale, quia sulfuratis fracta vitrea solebant permutari; teste Martial. lib. 1. Epigr. 42.

Qui pallentia sulfurata fractis
Permutant vitreis.

Et lib. 10. Epigram. 3.

Quæ sulfurato nolit empta ramento
Vatiniorum proxeneta fractorum, &c.

50. *Geticis*] *Getæ* populi Daciæ Scythis affines: sunt hodie *Moldavi*, ut placet nonnullis.

Petitur] Ad refrigerationem paratur.

Decocta] Plin. lib. 31. cap. 3. *Neronis*, inquit, *Principis inventum est decoquere aquam, vitroque demissam in nives refrigerare. Ita voluptas frigoris contingit sine vitiis nivis. Omnem utique decoctam utiliorem esse convenit; item calefactam magis refrigerari.* Vide Sueton. Neron. cap. 48. Athenæus lib. 3. cap. 34. Decoctæ meminit tanquam veteribus usitatæ; sed eam Neronianæ prorsùs absimilem contendit Casaubonus eo loci. Porrò docet ibid. Athenæus, atque perquàm frigidæ, pariter & calidæ usum fuisse in conviviis antiquorum.

Pruinis] Glacie, nivibus. Cic. 1. de Nat. Deor. n 25. *Terræ maximas regiones inhabitabiles, & incultas videmus, quòd pars earum appulsu Solis exarserit, pars obriguerit nive pruinâque longinquo Solis abscessu.*

51. *Non eadem vobis poni, &c.*] Suprà v. 24. & 30.

52. *Cursor Gætulus*] Inter servos Mauros, mirâ pernicitate præditos, atque hinc ad eundum quolibet ac percurrendum destinatos, unus tibi pocillator adhibetur niger ac deformis.

Gætulus] *Gætuli* Libyæ interioris populi sunt Melæ, ac Ptolemæo; at Mauritaniæ, Plinio, & aliis.

53. *Manus ossea*] Macilenta & arida, dura, agrestis, horrida.

Mauri] Mauritania Africæ regio in Barbaria Occidentali, ubi nunc sunt regna Algerii, Fezzæ & Marochii.

54. *Per mediam nolis occurrere noctem*] Tùm quia pavore te concuteret, tùm quòd malum omen videretur. Phantasma quippe crederes, ac portentum. Sic antequàm M. Brutus ultimum ac fatale prælium committeret, inter alia proximæ cladis indicia, Æthiopem vulgò apparuisse, narrat Plutarchus in Bruto. Fertur etiam Adrianus Imperator ex occursu Mauri imminentem sibi mortem auguratus. Vide Spartian. & Cœl. Rhodig. lib. 24. cap. 9.

55. *Clivosæ veheris dum per monumenta Latinæ*] Dum rhedâ per viam Latinam veheris, inter sepulcra, quæ hinc & indè plurima illic constructa sunt. Vide Sat. 1. v. ultimo.

56. *Flos Asiæ ante ipsum*] At diviti Patrono formosus adest puer ex Asia, jucundus pincerna & minister.

Asiæ] Una est è partibus orbis, sanè maxima, vel eò præferenda cæteris, quòd in ea primus homo creatus; Deusque visus, & cum hominibus conversatus, ibidem morte suâ vitam restituit lapsis mortalibus.

Pretio majore paratus] Plin. lib. 7. cap. 12. *Toranius mango*, inquit, *M. Antonio jam Triumviro eximios formâ pueros duos vendidit sestertiis ducentis.* Vide ibidem Historiam eorum non infacetam.

Quàm fuit & Tulli census pugnacis, & Anci:
Et, ne te teneam, Romanorum omnia regum
Frivola. Quòd cùm ita sit, tu Gætulum Ganymedem
Respice, cùm sities: nescit tot millibus emptus
Pauperibus miscere puer: sed forma, sed ætas
Digna supercilio. Quando ad te pervenit ille?
Quando vocatus adest calidæ, gelidæque minister?
Quippe indignatur veteri parere clienti;

quam extitêre opes vel Hostilii bellatoris, vel Martii: ac, ne te morer, quàm *cuncta vilia Regum Romanorum. Quæ quoniam sic se habent, quando te sitis uret, oculos converte in Ganymedem Gætulum.* Enimverò *servus tot millibus* nummorum *comparatus non novit egenis* potum *temperare: at pulchritudo, at* illa *ætas fastum merentur. Ecquando is ad te accedit? Quandonam accitus præsto est ministrator tepidæ & frigidæ.*

---

57. *Tulli*] *Tullus* Hostilius Rex tertius Romanorum Censum instituit primus, teste Eutropio; item sellam curulem, lictores, togam pictam, atque prætextam, insignia magistratuum Romanorum post debellatos Hetruscos. Macrob. Saturn. 1. cap 6.

Census] Opes, divitiæ, facultates.

Pugnacis] Tullus enim militarem disciplinam, artemque bellandi condidit; atque exercitâ juventute provocare ausus Albanos, gravem & diu principem populum: tandemque hoste victo, Albam diruit, ejus incolis atque opibus Romam translatis. Flor. cap. 3.

Anci] *Ancus* Martius quartus Romanorum Rex, Latinos subegit, Romanam ditionem ad mare protulit, atque Ostiam urbem in ipso maris ac Tyberis confinio ædificavit. Tit. Liv. lib. 1.

58. *Romanorum omnia Regum*] Numero septem, quorum exiguæ opes initio fuêre.

59. *Frivola*] Nihili putanda præ divitiis Rom. principum hodiernis; ac præ eâ summâ, quâ emptus est ille Asianus puer.

Gætulum Ganymedem] Dissimilia passim jungit. Ironicè hîc admodùm. Scil. *Getulus* ille fuscus, deformis, servus: è contra *Ganymedes* regius puer, Troïs filius, candidus, & tam eleganti specie, ut à Jove raptus dicatur, & sibi pocillator assumptus. Et hæc quidem fabulatores de *Ganymede*, sed quid de eo sentire debeant sapientes: quidque raptus illius significet, ostendit Cic. 1. Tuscul. n. 65. & Tuscul. 4. n. 71. & seq.

60. *Respice*] Innuens ut vinum tibi affundat.

Nescit] Non assuevit, indignatur.

61. *Miscere*] Cœnanti ministrare, miscere potionem, ac infundere poscenti. Porrò temperandi vini rationem ipsum docuisse Bacchum, dilutumque bibisse, ac sic mixtum bibentes rectos ambulâsse homines, cùm anteà curvi incederent ob meri potum: & Bacchi nutrices Nymphas extitisse, ideoque vinum temperandum, & alia quædam habet Athenæus lib. 2. cap. 2.

Sed forma, sed ætas digna supercilio] Toleratur superbia in formosis, in ætatis præsertim flore.

Ætas] Juventus, per antonomasiam.

62. *Supercilio*] *Hæc enim vulgò fastui & superbiæ sedes assignatur, quanquam in corde nascitur,* inquit Plin. lib. 11. cap. 37.

63. *Calidæ*] In quibusdam, *Caldæ*. Martial. non semel *caldam* dicit. Vide infrà mox. Quint. lib. 1. cap. 6. *Augustus,* inquit, *in epistolis ad C. Cæsarem scriptis, emendat quòd is calidum dicere, quam caldum malit; non quia illud non sit Latinum, sed quia sit odiosum; ac πάρεργον.*

Calidæ gelidæque minister] Frigidâ gavisos in conviviis suis veteres nemo dubitat; at calidam non tantùm usitatam, sed & in deliciis fuisse, multis probat Just. Lipsius contra nescio quem, ut ait, pugnacem; lib nim. 1. Elect. cap. 4. Evincunt certè innumera scriptorum testimonia. Instar aliorum sint pauca hæc. Apud Athenæum lib 2. cap. 2. Tripodes alii ἄπυροι pridem vocabantur, in quibus vinum temperabatur; alii ἐμπυριβῆται & λοετροχόοι, in quibus calefiebat aqua. Ac ne quis fortè de aquâ loturis affundenda intelligat; in fine cap. 6. ait, bonæ valetudinis causâ bibendam vere atque hyeme calidiorem aquam, æstate verò frigidam; rationemque ibid. subjungit. lib. 3. cap. 6. expendit, an post ficùs aqua bibenda sit calida, an frigida. Cap. verò 34, & 35, ejusdem libri 3. de potione calidâ copiosè disserit. Julius Pollux lib. 9. cap. 6. post rejecta dubii sensûs aliquot Homeri, & Aristophanis loca, alia quædam affert potationem calidi certò arguentia. Varro *calicem* à *caldo* dictum ait. Plautus passim Thermopolii meminit, id est, cauponæ, in qua vendebatur aqua tepens & calida. Errare enim hic Turnebum aliosque interpretes, egregiè monet Lipsius loco citato, dum potionem ibi nescio quam dulcem & arte factam comminiscuntur. Manifesta res ex Ammiano, lib. 28. ubi Ampelius urbis rector, cupidus ipse voluptatum, lætus alias, interdum & rigidus, irritamenta gulæ corrigens statuit ne taberna vinaria ante horam quartam aperiretur, neve aquam vulgarium calefaceret quisquam: &c. Cornel. Tacit. Annal. 13. præcalidæ potionis Britannico oblatæ fit mentio. Plin. lib. 7. cap. 53. calidam potionem ac tepescentem disertè nominat.

Martial. *Caldam poscis aquam, & tepuisse calix,* ait. Libro verò ult. Epigram. 105.

Frigida non desit, non deerit calda petenti.

64. *Indignatur*] Irascitur, detrectat, vix sustinet, refugit, aspernatur.

Veteri] Seu quod vetera quævis evilescunt; seu quòd senes ut plurimùm, præsertim horriduli ludibrio sunt juvenibus.

Quòdque aliquid poscas & quòd se stante recumbas.
Maxima quæque domus servis est plena superbis.
Ecce alius quanto porrexit murmure panem
Vix fractum, solidæ jam mucida frusta farinæ,
Quæ genuinum agitent, non admittentia morsum,
Sed tener & niveus, mollique siligine factus
Servatur domino. Dextram cohibere memento.
Salva sit artoptæ reverentia. Finge tamen te
Improbulum; superest illic qui ponere cogat.
Vin' tu consuetis audax conviva canistris
Impleri, panisque tui novisse colorem?
Scilicet hoc fuerat, propter quod sæpè relictâ
Conjuge, per montem adversum, gelidasque cucurri
Esquilias, fremeret sævâ cum grandine vernus
Jupiter & multo stillaret penula nimbo.
Aspice quàm longo distendat pectore lancem,
Quæ fertur domino squilla; & quibus undique septa

Etenim indignum putat obedire antiquo familiari, & quòd ab eo *petas quidpiam, quòdque discumbas ipso adstante. Quælibet ædes summæ refertæ sunt famulis arrogantibus. En alter quàm magnâ cum murmuratione tendit* tibi *panem difficulter ruptum, fragmenta jam rancida farinæ firmæ, quæ vexent genuinum nec mandi sinant At* panis *mollis atque candidus, & farre tenero confectus Patrono reservatur. Memor esto coërcere manum. Verecundia servetur* erga *Artoptem. Attamen simula te* paululùm *nequam: adest ibi qui adigat dimittere. Epulator inverecunde,* inquiet, *visne saturari solitis corbibus, & tui panis colorem dignoscere? Illud nempè fuerat, cujus gratiâ dimittens uxorem frequenter properavi per montem oppositum, & exquilias frigidas, dum vere strideret Jupiter dirâ grandine, atque lacerna difflueret imbre plurimo. Vide quàm amplo pectore catinum impleat squilla, quæ Patrono apponitur, qualibus etiam*

---

65. *Recumbas*] Ad mensam accumbas atque sedeas, ipso stante & ministrante.

66. *Maxima quæque domus, &c.*] Induunt enim sæpè dominorum indolem ac mores servuli, & quia magno serviunt, magnos se reputant aliquando nonnulli.

67. *Ecce alius quanto*] Jam vide quàm rusticè quàm fastidiosè servus alter panem tibi ministrat eumque secundarium & corruptum.

68. *Vix fractum*] Tàm veterem ac durum ut vix frangi queat.

Solidæ jam mucida frusta farinæ] Massam è farina præ vestutate solidatam & induratam.

69. *Genuinum*] Dentes fatigent etiam molares & validissimos, qualis *genuinus*. Vide Pers. Sat. 1. v 115.

Non admittentia morsum] Præ nimia duritie.

70. *Tener & niveus*] Panis siligineus, recens, tener, nivis instar candidus.

Siligine] Certum est frumenti genus exile quidem at delicatum: unde tritici delicias vocat Plinius lib 18. cap. 8. & 9 è *siligine* panem fieri lautissimum, ait.

71. *Cohibere*] Ab eo pane similagineo & molli qui Domino reservatur.

72. *Salva sit Artoptæ reverentia*] Custodi reverentiam *Artoptæ* debitam: atque adeò ne alium panem quære aut sume, quam eum quem tibi destinat & apponit.

Artoptæ] *Artoptes* hìc benè intelligitur panis dispensator, ab ἄρτος *panis*, & ὄπτομαι *video*, seu *inspicio*. Ita quidem legit Vetus Schol. at explicat, pistor, quasi ab ὀπτάω, *torreo*. Aliàs *artopta* vas est seu instrumentum, in quo panes torrebantur & coquebantur: eo sensu Plautus usurpat Aulul. Sc. 12. Plin. lib. 18. cap. 11. accipit pro muliere panificâ. Ubi & pistores Romæ non fuisse ante bellum Persicum, annis ab Urbe conditâ super 580. annotat. Quidam legunt, *Artocopi*; interpretanturque panem cum labore factum à κόπος, *labor*; sed parùm ad rem.

Finge tamen te improbulum] Quòd si fueris paulò audacior, extendasque manum in panem illum delicatiorem

73. *Improbulum*] Minùs timidum ac pudentem, inverecundum, importuniorem.

Superest illic qui, &c.] Artoptes illic astat, qui abstinere jubebit, increpabitque.

74. *Vin' tu consuetis, &c.*] Verba sunt Artoptæ inverecundiam convivæ castigantis: an ergò non contentus eris pane tibi consueto?

Canistris] Pane in cophinis contento. Metonym.

75. *Colorem*] Subatrum, utpotè secundarii panis.

76. *Scilicet hoc fuerat*] Respondet cliens indignabundus: an igitur istas ob viles epulas tot vigiliis & laboribus perfungor dudum?

Relictâ conjuge] Summo mane surgens, & somnum interrumpens; ut est suprà, v. 19.

77. *Montem adversum*] Arduum, qui toties fuit superandus.

Gelidasque cucurri Esquilias] *Exquilinum* collem ventis expositum, in cujus regione divites habitabant Vide Sat. 3. v 71.

78. *Vernus Jupiter*] Aër vernæ tempestatis sæpè ventosus & nimbosus. Aër & cœlum Jupiter vocatur, ex Varrone.

79. *Penula*] Pallium est adversùs pluvias. Cic. pro Milone. *In rheda, penulatus, &c.*

Nimbo] Repentinis imbribus, quales fermè circa æquinoctia.

81. *Squilla*] Parvus est piscis, at saporis exquisiti, alio nomine *pinnotera* & *pinnophylax* dictus Plinio. Cùm audisset ille famosus lurco Apicius *squillas* in Libya majores quàm Romæ reperiri, earum desiderio & cupiditate, illuc navigavit: quod refert Suidas. Horat. lib. 2. Sat. 8.

Affertur squillas inter Muræna natantes
In patinâ porrecta, &c.

asparagis undequaque circumdata; quali caudâ despectet dapes, quando affertur elevata manibus famuli proceri. At tibi fertur Cammarus medio ovo concretus, epulæ funebres in parva lance. Ille quidem oleo *Venafrano piscem aspergit: ea verò quæ tibi infelici apponitur pallens brassica redolebit lychnum. Nam vestris id lancibus infertur, quod arundo Micipsarum apportavit prorâ acuminatâ: quamobrem Romæ nullus balneum init cum Boccare: quod ab anguibus quoque nigris securos reddit. Patronus habebit barbulum, quem Corsica, aut quem scopuli Taurominitani præbuerunt;*

Asparagis, quâ despiciat convivia caudâ,
Cùm venit excelsi manibus sublata ministri.
Sed tibi dimidio constrictus Cammarus ovo
Ponitur, exigua feralis cœna patella.
Ipse Venafrano piscem perfundit: at hic, qui
Pallidus offertur misero tibi caulis, olebit
Laternam: illud enim vestris datur alveolis, quod
Canna Micipsarum prorâ subvexit acutâ:
Propter quod Romæ cum boccare nemo lavatur;
Quod tutos etiam facit à serpentibus atris.
Mullus erit domino, quod misit Corsica, vel quem
Taurominitanæ rupes, quando omne peractum est

Martial. lib. 13. Epigram. 83.

Cæruleus nos Liris amat, quem sylva Maricæ
Protegit: hinc squillæ maxima turba sumus.

Vide Cic. de Nat. Deor. 2. n. 123. & Athen. lib. 3. cap. 23.

Quibus asparagis] Quibus condimentis. Plin. lib. 20. cap. 10. *Asparagi stomacho utiles*, inquit, *& cumino quidem addito inflationes stomachi colique discutiunt, oculis claritatem afferunt*, &c.

82. *Despiciat*] Ab alto aspiciat dum elata & quasi superbè fertur.

Convivia] Alia fercula ipsosque convivas.

Caudâ] Hanc in deliciis fuisse aiunt.

83. *Excelsi*] Ad majorem pompam & fastum.

84. *Dimidio constrictus*] Coctus & conditus immixto quidem ovo, sed tenuiter admodùm & parcè. Respiciunt alii ad naturam Cammari, qui sub cauda ova gerit, instar cancrorum, & decrescente Lunâ imminuitur & quasi constringitur.

Cammarus] Marinus cancer, vilis cibus. Ejus meminit Plin. lib. 32. cap. ult. Et Martial. lib. 2. Epigram. 43.

Concolor in nostra, Cammare, lance rubes.

Dimidio ovo] Dimidiâ vix ovi parte.

85. *Exigua feralis cœna patella*] Instar cœnæ feralis exigua & modica. Vide Pers. Sat. 6. v. 33. & quæ nos ibidem fusè, ad ea verba, *cœnam funeris.*

86. *Ipse*] Dominus & Patronus, quem pergit conferre cum cliente.

Venafrano] Optimo quidem oleo ex agris *Venafri* urbis, in Regno sitæ Neapol. in terra Laboris. Martial. lib. 13. Epigram. 101.

Hoc tibi Campani sudavit bacca Venafri,
Unguentum quoties sumis, & istud olet.

Vide Plin. lib. 15. cap 2.

87. *Pallidus*] Flaccescens, & marcidus, quique pallido colore fastidium pariat. Martial. lib. 13. Epigram. 17.

Ne tibi pallentes moveant fastidia caules,
Nitratâ viridis brassica fiat aquâ.

Olebit Laternam] Id est, oleum istud vile, quod lampadibus & lucernis adhibetur.

88. *Alveolis*] Paropsidibus, patinis.

89. *Canna*] Vel doliolum, vel navicula è *canna*. Plin. lib. 7. cap. 56. *Naves*, inquit, *utiles in Nilo fiunt ex papyro, & scirpo, & arundine.* Cap. vero 2. ejusdem Libri ait, in India nasci arundines, tantæ proceritatis, ut singula internodia alveo navigabili ternos interdum homines ferant.

Micipsarum] Afrorum, Numidarum, quorum fuit Rex *Micipsa* Masinissæ filius. Vide Sallust. Jugurth.

Prorâ] Pars navis anterior. Synecdoche, *Acuta*, ob figuram.

90. *Boccare*] *Fuit Bocchar,* sive *Bocchor, eâ tempestate Rex Maurorum:* inquit, Liv. lib. 29. cap. 30. ponitur hîc pro Numida seu Mauro quolibet.

Cum bocchare nemo lavatur] Delicati scilicet Romani non sustinebant tetrum illum odorem olei Africani, quo Afri inungebantur; unde & horum consortium illi fugiebant in balneis.

91. *Quod tutos etiam, &c.*] Notat Theod. Pulmannus abesse versum hunc à vetustissimis codicibus.

Tutos etiam facit à serpentibus] Quod etiam oleum fœtore suo arcet & fugat serpentes. Quàm miseri ergo parasiti & clientes, qui tam viles cibos & tam malè conditos avidè sectantur! Legunt alii, *à serpentibus Afros;* id est, *Africanos:* perinde est.

92. *Mullus*] Exquisitus piscis, dictus ita, quod mollis atque tenerrimus; cujus cibo tradunt libidinem inhiberi, oculorum autem aciem hebetari, &c. Isidor. orig. lib. 12. c. 6. *Mullis nomen à mulleorum calceorum colore Fenestella datum putat;* inquit Plin. lib. 9. c. 17. at è contrà, & meliùs quidem, ut videtur, Isidor. orig. lib. 19. cap. 34. *mulleos* calceos dici ait à colore purpureo, qualis est *mulli* piscis. Is aliàs *barbo* vocatur: *Barbus*, Ausonio in Mosella, Edyll. 10. sic habet:

Liberior laxos exerces, barbe, natatus.

Vide quæ ad Sat. 4. v. 15. jam notavi.

Corsica] Insula est Tyrrheni maris, olim *Cyrnus* dicta, Sardiniam inter & mare littusque Ligusticum.

93. *Taurominitanæ rupes*] Proximæ scilicet illi urbi. *Taurominium*, vel *Tauromenium*,

Et jam defecit nostrum mare; dum gula sævit,
Retibus assiduis penitus scrutante macello
Proxima; nec patitur Tyrrhenum crescere piscem.
Instruit ergo focum provincia: sumitur illinc
Quod captator emat Lenas, Aurelia vendat.
Virroni muræna datur, quæ maxima venit
Gurgite de Siculo: nam dum se continet Auster
Dum sedet, & siccat madidas in carcere pennas,
Contemnunt mediam temeraria lina Charybdim.
Vos anguilla manet longæ cognata colubræ,

cùm universum mare nostrum exhaustum est, jamque deest; quando grassatur ingluvies, continuis cassibus, macello funditùs maria *vicina inquirente; neque sinit adolescere Tyrrhenos pisces. Munit igitur caminum provincia. Inde petitur quod Lenas insidiator mercetur,* ac *venumdet Aurelia. Virroni offertur ingens muræna, quæ procedit e Siculo vortice. Etenim quando Notus se cohibet, cùm quiescit atque exsiccat alas humidas in ergastulo, retia* tunc *audacia spernunt mediam Charybdim.* At *vos expectat anguilla longæ colubræ affinis,*

---

hodie *Taormina*, oppidum est Siciliæ portu inclytum, ad oram orientalem vallis, ut nunc appellant, Demonæ.

95. *Retibus assiduis*] Assiduâ piscatione.

Macello] Locus est in quo venduntur obsonia quælibet, dictus à quodam nomine *Macello*, cujus ibi domus publicè diruta fuit. Varro 4. de Ling. Lat. cap. 32. Item Festus, à *Macello* quodam qui exercebat in urbe latrocinia, quo damnato, Censores Æmilius & Fulvius statuerunt, ut in domo ejus obsonia venderentur. Minùs placent Isidorus & Donatus originem ducentes quod ibi pecora mactentur. Hic autem ponitur *Macellum* pro piscatoribus in *Macello* seu foro piscario degentibus.

96. *Tyrrhenum piscem*] Pisces maris Tyrrheni, quod & Interum & Thuscum, estque pars maris Mediterranei, inter Italiam, & Sardiniam, Corsicam, atque Siciliam insulas.

97. *Instruit ergo focum provincia*] Externæ regiones culinam Romanorum instruunt piscibus, aliisque dapibus.

Provincia] Sic vocatur propriè regio extra Italiam armis subacta, & Romanis tributaria.

98. *Captator*] Vel amicitiæ, vel hæreditatis divitum, per munera. Vide Sat. 4. ver. 18. & seq.

Emat] Donandum scilicet ad captandam benevolentiam.

Lenas] Hæredipeta quidam. Vetus Schol.

Aurelia] Mulier pisces vendens; vel dives orba, quæ data sibi munera vendit, seu per avaritiam, seu ob nimiam copiam, ac ne corrumpantur: habet nimirùm plura quam possit consumere.

99. *Virroni*] Suprà ver. 39.

Muræna] Piscis delicatus, anguillæ similis: huic tamen est tergus crassum magis, illi tenuissimum, teste Plinio, lib. 9. cap. 23. Vide Macrob. lib. 3. cap. 15. ubi sic habet: *Accersebantur murænæ ad piscinas nostræ urbis abusque freto Siculo, quod Rhegium à Messana despicit. Illic enim optimæ à prodigis esse creduntur*, &c. Athen. lib. 7. cap. 18. & Casaub. ibid. ubi Murænas cum serpentibus misceri asseritur, &c. Plin. lib. 32. cap. 2. ubi, inter alia, dicuntur Murænæ fœminini tantum sexûs esse, è serpentibus concipere, & ob id à piscatoribus sibilo evocari, & capi, &c. at loco mox citato idem Plinius retulerat, eam esse vulgi duntaxat opinionem; & ex Aristotele, Myrum vocari marem qui generat.

100. *Gurgite de Siculo*] E freto quod est Siciliam inter & oram extremæ Italiæ meridionalem: aliàs Mamertino, Rhegino, *Scyllæo*, hodie, *Faro di Messina.* Porro continentem olim cum Italia Siciliam, at maris impetu, sive terræ motu fuisse distractas aiunt, Strabo lib. 6. &c. Virgil Æneid 3.

> *Dissiluisse ferunt, cùm protinùs utraque tellus*
> *Una foret, venit medio vi pontus, & undis,*
> *Hesperium Siculo latus abscidit, arvaque & urbes*
> *Littore diductas angusto interluit æstu.*

Se continet] Antro Æolio.

Auster] Ventus meridionalis imbrifer & aquosus, mare Siculum turbare solitus. Gellius lib. 2. cap. 22. Ovidius Metamorphos. 1. Fab. 2.

101. *Siccat madidas in carcere pennas*] Poëticè omnia. Ovid. Metamorph. 1. Fab. 7.

> *Emittitque Notum: madidis Notus evolat alis.*

Virgil. Æneid. 1.

> . . . *Vasto Rex Æolus antro*
> *Luctantes ventos tempestatesque sonoras*
> *Imperio premit, ac vinclis & carcere frænat.*

102. *Contemnunt mediam temeraria lina Charybdim*] Piscatores audent piscari in mediis etiam vorticibus, dum Auster non sævit.

Lina] Linea vela & retia. Metonym.

Charybdim] Gurges est in freto Siculo naufragiis infestus, juxta Pelorum Promontorium; hodie, *Capo Faro.* Ibi per magnas circumductiones atque vortices navigia submerguntur ac detrahuntur in profundum. Strabo lib. 6. *Charybdi* ex adverso respondet Scylla scopulus. Virgil. Æneid. 3.

> *Dextrum Scylla latus, lævum implacata Charybdis*
> *Obsidet*, &c.

Mitto quod de *Charybdi* meretrice post raptos furtim Herculis boves, à Jove fulminatâ Poëtæ fabulantur.

103. *Anguilla*] Notus piscis vulgaris cibus.

Cognata colubræ] Ob similem formam. Adde quòd anguillam cum colubro misceri aiunt, sicut mox de muræna dixi.

Aut glacie aspersus maculis Tiberinus, & ipse
Vernula riparum pinguis torrente cloacâ,
Et solitus mediæ cryptam penetrare Suburræ.
Ipsi pauca velim, facilem si præbeat aurem:
Nemo petit, modicis quæ mittebantur amicis
A Seneca; quæ Piso bonus, quæ Cotta solebat
Largiri: namque & titulis, & fascibus olim
Major habebatur donandi gloria: solùm
Poscimus, ut cœnes civiliter. Hoc face, & esto,
Esto (ut nunc multi) dives tibi, pauper amicis.
Anseris ante ipsum magni jecur, anseribus par

vel Tiberinus hyeme labeculis notatus, idemque littorum servus, fluente colluvione sagi natus, atque assuetus subire cavernam mediæ Suburræ. Illi cuperem non multa loqui, *si commodam præstet auriculam. Nullus* à te *postulat* eadem, *quæ Seneca dabat familiaribus egenis,* nec *quæ Piso benignus,* nec *quæ Cotta donare consueverat. Quondam etenim decus largiendi pluris æstimabatur,* quàm *vel insignia, vel fasces. Unum rogamus, ut epuleris urbane. Id præsta, sisque, sis (quemadmodùm hodie complures) opulentus tibi, egens familiaribus. Ante illum hepar ingentis anseris,*

104. *Glacie*] Hyemis enim & frigoris tempore has creduntur maculas contrahere.

Aspersus maculis] Cui venter albus nigris est notis maculosus; hincque vilior indicatur. Nam optimus ille, qui caret istis maculis, teste Columellâ lib. 9. cap. 17.

Tiberinus] Lupus, aut quivis alius è Tiberi amne piscis, quem tempore Juvenalis Romæ vilem fuisse existimandum est. Nam alioqui Macrob. lib. 3. cap. 16. *Tiberinos* lupos, & omnes ex hoc fluvio pisces in deliciis & honore fuisse affirmat, testemque adhibet Varronem; subdit tamen ignorare se, cur illis ita visum fuerit. Plinius etiam lib. 9. cap. 54. lupos Tiberinos commendat, eos maximè qui duos inter pontes capti essent; ob aquam ibi concitatiorem nimirùm; quod idem Macrobius laudat ibidem. Lucilius pariter. Et Horatius lib. 2. Sat. 2. sic habet:

. . *Lupus hic Tiberinus in alto*
Captus hiet, pontesne inter jactatus, &c.

Vide eximias piscis lupi dotes apud Athenæum lib. 7. cap. 17. ubi & piscium sapientissimus is celebratur.

105. *Vernula riparum*] Vel cœnosa littora consectans, iisque addictus mancipii instar; vel, natus verno tempore in ripis: sic enim propriè verna dicitur.

Cloacâ] Sordibus inde manantibus.

106. *Cryptam*] Fornicem, seu meatus subterraneos, per quos urbis sordes egeruntur in Tiberim.

Suburræ] Est vicus & regio urbis præ cæteris immunda. Vide Sat. 3. v. 5. & Pers. Sat. 5. v. 32.

107. *Ipsi*] Virroni avaro.

108. *Quæ mittebantur amicis à Seneca*] Non petimus ut sis æquè largus in tuos clientes, ô Virro, ac fuit erga suos Seneca.

109. *Seneca*] L. Annæus Seneca, Cordubensis, inter Stoïcos morum sanctitate clarus, Neronis Præceptor, Pisonianæ conjurationis invidiâ aspersus, ab ipso jussus mori, insectis venis constanter vitâ excessit. Fuit autem ille dives perinde ac munificus. Corn. Tacit. Annal. 14, & 15. de Seneca vide plura, Sat. 8. ver. 212.

Piso, Cotta] C. Piso Calpurnius Claudio Imperatore celebris erat liberalitate & munificentiâ: pariter & Aurelius *Cotta* sub Nerone. De hoc Tacit. Annal. 6. de illo, lib. 15. uterque verò Romæ valdè nobilis: & Pisonum quidem genus ad Numam referebatur. Unde Horat. in Art. Poët. Pisones ita compellat: *Vos, ô Pompilius sanguis.*

110. *Titulis*] Honoribus, imaginibus, nobilitate.

Fascibus] Insignibus Magistratuum. Nam Dictatori viginti quatuor, Consuli duodecim, Proconsuli & Prætori sex lictores cum *fascibus* apparebant. Porrò *fasces* illi constabant securibus, & virgis è betula quidem arbore è Galliâ in Italiam ad id translatâ, teste Plinio lib. 16. cap. 18. ubi terribilem eam vocat. Circumligatis autem virgis pluribus ita securis una includebatur, ut ferri acies in summitate fascium emineret. Cur illi verò fasces colligarentur docet in Problem. Plutarchus, nempè hinc significatur præcipitem esse non debere Magistratûs iram, sed cunctatione & morâ, dum sensim virgæ solvuntur, maturam & sapientem: additque ibidem virgis castigari quæ corrigi possunt, quæ verò non, securibus præcidi.

112. *Cœnes civiliter*] Communi cum clientibus mensâ, communibus item epulis, sive sint hæ viles, seu lautæ. Sic enim erit salvus honor clientum. Quippe videtur injuriosum quòd aliis dapibus dives Patronus, aliis clientes & amici ad cœnam vocati in eadem mensa vescantur. Vide Plin. lib. 2. Epist. 6. ubi ait de cœna quadam: eam fuisse sordidam simul & sumptuosam: nam sibi & paucis opima quædam is qui invitaverat, vilia cæteris & minuta ponebat. Vinum etiam aliud sibi & nobis, aliud minoribus amicis, aliud suis nostrisque libertis, &c. Et Martial. lib. 3. Epigram. 59.

Cùm vocor ad cœnam, &c.
Cur mihi non eadem quæ tibi cœna datur?
Ostrea tu sumis, &c. . . .
. . . .
Cur sine te cœno, cùm tecum, Pontice, cœnem?

113. *Dives tibi, pauper amicis*] Cæterùm tibi liceat quando solus eris, epulari lautè; parcè verò, quando cum aliis, & cum familiaribus: dummodo paria tibi aliisque fercula proponantur: has tibi condonamus avaritiæ sordes.

114. *Ante ipsum*] Ante patronum quidem apponuntur, &c.

Anseris magni jecur] Plin. lib. 10. cap. 22.

Altilis, & flavi dignus ferro Meleagri
Fumat aper. Post hunc raduntur tubera, si ver
Tunc erit, & facient optata tonitrua cœnas
Majores: tibi habe frumentum, Alledius, inquit,
O Libye; disjunge boves, dum tubera mittas.
Structorem intereâ, ne qua indignatio desit,
Saltantem spectes, & chironomonta volanti
Cultello, donec peragat dictata magistri
Omnia. Nec minimo sanè discrimine refert,
Quo gestu lepores, & quo gallina secetur.
Ducêris plantâ, velut ictus ab Hercule Cacus;
Et ponêre foris, si quid tentaveris unquam
Hiscere, tanquam habeas tria nomina. Quando propinat

altilis anseri æqualis, atque aper Meleagri telo non indignus fumum exhalant. Post eum tubera raduntur, si tum fuerit verna tempestas, ac desiderata tonitrua præstent epulas ampliores. O Libya, tibi serva triticum, ait Alledius; solve boves, dummodo tubera nobis *transmittas.* Ac *ne ulla deficiat iracundia, interim considera structorem* mensæ *subsilientem, atque chironomonta cultro volitante quoadusque perfecerit præcepta doctoris universa. Neque parva certè differentia interest, quâ gesticulatione lepores, & quâ gallinæ concidantur. Pedibus raptaberis ut Cacus ab Hercule percussus, atque statuêris extra, si aliquid ausis unquam mutire, quasi geras tres appellationes. Ecquando tibi*

Fartilibus, inquit, *in magnam amplitudinem crescit* (jecur scilicet) *exemptum quoque lacte mulso augetur. Nec sine causa in quæstione est, quis primus tantum bonum invenerit, Scipio Metellus vir Consularis, an M. Sestius eâdem ætate Eques Romanus*, &c. Vide & Pers. Sat. 6. v. 71. ad hæc verba: *satur anseris extis.*

115. *Altilis*] Anas, Gallina, quæ ad id aluntur, ut saginentur.

Flavi] Homeric. Epithet. ξανθὸς. Vide Gel. lib. 2. cap. 26.

Dignus ferro Meleagri] Par magnitudine illi apro, quem interfecit *Meleager.* Vide Ovid. Metamorph. 8. Fab. 4.

116. *Fumat*] Calet coctus & mensæ appositus.

Raduntur] Purgantur abraso cortice, atque ad escam præparantur: vel sarculo evelluntur & abraduntur è terra. Nonnulli codices habent *traduntur*, id est, *apponuntur;* quod quidem ipse contextus fulcire videtur.

Tubera] Hæc de genere fungorum, sunt, atque velut terræ callum, nullis fibris nixa; aut saltem capillamentis, &c. ut ait Plinius lib. 19. cap. 2. Martial. lib. 13. Epigram. 50.

Rumpimus altricem tenero de vertice terram
Tubera: boletis poma secunda sumus.

Si ver] Tunc enim sunt tenerrima. Ex Plin.

117. *Optata tonitrua*] Gulosi nimirùm optant tonitrua fruges alioqui vastatura, eò quod illa faciunt ad tuberum procreationem. Plin. lib. 19. cap. 3. Plutarch. Quæst Convival. lib. 4. Quæst. 2. Athen. lib. 2. cap. 21.

Cœnas majores] Seu quòd tubera & alia ejusmodi gulam acuunt; seu quòd uno ferculo cœnam augent.

118. *Alledius*] Nomen helluonis.

119. *Libye*] Hæc Africæ pars ingens, pro ipsa sæpè, & hîc quidem sumitur

Disjunge boves] Ne ara, ne sere aut mete frumentum, quod Romam transmittas, ut soles: at deinceps gulæ nostræ delicias tubera dumtaxat educa.

Tubera mittas] In Africa *tubera* nasci laudatissima, sicut & in aliis locis æquè siccis, fabulosis & frutetosis, docent Plin. cit. lib. 19. cap. 2. & Athen. pariter citato mox loco.

120. *Structorem*] Struendæ mensæ, ferculorumque dissecandorum magistrum, Apuleio diribitorem, Petronio scissorem, Lipsio & aliis carptorem. Hujus erat munus & ars benè fercula disponere & collocare, cibosque eleganter in frusta concidere. Vide Sat. 9. v. 110.

Ne qua indignatio desit] Ut multiplex indignandi causa suppetat: etiam verò ex ista in pincernis luxuriâ & fastu.

121. *Saltantem*] Veluti ad numeros corpus moventem, dum eruditè altilia dissecat, & convivis facetè ministrat ac apponit.

Chironomonta] Manus artificiosè dirigentem ac gesticulantem tam scitè, ut gladiolus quo scindit, volare videatur, adeò versatur agiliter. Χεὶρ, *manus*, & νόμος, *lex.* Metaphora à *Chironomis*, qui certis manuum motibus ac gestibus saltabant.

122 *Magistri*] Trypheri concidendorum ex arte ciborum doctoris, de quo Sat. 11. v. 137. Erant enim Romæ qui docerent eam artem, in altilibus ligneis, ut posteà dicetur ampliùs, Sat nimirùm 11. Plin lib. 10. cap. 50. *Posteà culinarum artes, ut clunes spectentur, ut dividantur in tergora, ut à pede uno dilatatæ* (gallinæ) *repositoria occupent* Seneca de brevit. vitæ cap. 12. *Quantâ arte scindantur aves in frusta non enormia, &c.* Idem de Vita beata cap. 17. *Peritè servitur* (aliis struitur) *& est aliquis scindendi obsonii magister.* Et, ad Lucil. Epist. 47. *Alius pretiosas aves scindit, & per pectus & clunes certis ductibus circumferens eruditam manum, in frusta excutit.*

124. *Quo gestu lepores, &c.*] Diversi quippe ritus concidendi singula, & in variis variæ gesticulationes observabantur à peritis illis mensæ doctoribus ac ministris.

125. *Ducêris plantâ*] Foras extrahêris perinde ac ille Cacus olim ab Hercule.

Cacus] Gigas, quem clavâ ictum Hercules interfecit, quod suas boves abduxisset, & plantâ arreptum protraxit ex antro in quod furtum ille suum compegerat. Virg. Æneid. 8. Liv. lib. 1. Eutrop. Dionys

127. *Hiscere*] Obmurmurare & conqueri de facta tibi injuria.

Tanquam habeas tria nomina] Prænomen,

Virro tibi, sumitque tuis contacta labellis
Pocula? Quis vestrûm temerarius usque adeò, quis
Perditus, ut dicat Regi, bibe? Plurima sunt, quæ
Non audent homines pertusâ dicere læenâ.
Quadringenta tibi si quis Deus, aut similis Dis
Et melior fatis donaret, homuncio quantus
Ex nihilo fieres, quantus Virronis amicus!
Da Trebio, pone ad Trebium: vis frater ab istis
Ilibus? O nummi, vobis hunc præstat honorem:
Vos estis fratres. Dominus tamen, & Domini Rex
Si vis tu fieri, nullus tibi parvulus aulâ
Luserit Æneas, nec filia dulcior illo.
Jucundum & carum sterilis facit uxor amicum.
Sed tua nunc Mycale pariat licèt, & pueros tres
In gremium patris fundat, simul ipse loquaci
Gaudebit nido, viridem thoraca jubebit
Afferri, minimasque nuces, assemque rogatum,

Virro calicem *porrigit, ac scyphum accipit tuis labris admotum? Ecquis inter vos tam imprudens, quis deploratus, ut domino* sic *loquatur, pota? Multa sunt; quæ pronuntiare non attentant homines pallio perforato. Si quadringenta dederit tibi Numen aliquod, vel* quispiam *Numinibus æqualis, atque fatis benignior, quàm magnus homo è nihilo, quàm intimus Virroni evaderes!* Diceret sanè tunc: *dona Trebio, appone ante Trebium: germane,* an *appetis de his intestinis? O nummi, vobis istam defert observantiam. Vos estis germani. Attamen si tu cupis esse dominus, atque domino imperare, ne ullus tibi parvus Æneas lusitet* in *aula, neque filia eo carior. Conjux infœcunda familiarem efficit gratum atque dilectum. Verùm quamvis* uxor *tua Mycale modò parturiat, ac tergeminos infantes in paternum sinum edat; ille* tamen *unâ delectabitur nido garrulo, prasinum thoracem proferri imperabit, ac nuces parvulas;*

---

nomen, cognomen; ut C. Jul. Cæsar: Publ. Corn. Scipio, quod Nobilium est. Quidam sic intelligunt, tanquam fur sis, ut pro tribus literis tria nomina ponantur; sed meliùs, tanquam sis nobilis. Vetus Schol. Aliter explicant alii, nempè quod sis libertus & Patrono obnoxius, ex Politiano Miscell. cap. 31. sed acutè magis quàm verè, meo judicio.

Quando propinat Virro tibi] An unquam suum tibi calicem offert, aut tuum accipit? quod superbiam ejus, ac tui contemptum indicat. Vide Martial lib. 2. Epigram. 15.

130. *Perditus*] Desperatâ fortunâ, unde non metuat potentes offendere.

Dicat Regi, bibe] Propinans ac porrigens scyphum Nobili cuipiam.

131. *Homines pertusâ lænâ*] Ignobiles & pauperculi, quorum tritæ vestes ac laceræ.

132. *Quadringenta tibi si, &c.*] Quod si dives repentè fias, tùm colet te Virro, qui te inopem contemnit.

Quadringenta] Sestertia, Equestrem censum, de quibus vide Sat. 1. v. 106. & Sat. 2. v. 117.

Similis Diis] Princeps ac dives aliquis perinde munificus ut Dii.

133. *Melior fatis*] Beneficentior erga te quàm fata.

135. *Da Trebio*] Tum certè Virro pincernæ & structori imperaret opima tibi apponere.

Trebio] Suprà v. 19.

Ab istis ilibus] E partibus delicatioribus, è sumine, quod quidem erat in cupediis; teste Plinio lib. 11. cap. 37.

136. *O nummi vobis, &c.*] Divitias non hominem spectat aut colit.

137. *Domini Rex si vis, &c.*] At si Virroni planè vis dominari, ejusque intimam familiaritatem nancisci, oportet ut liberis careas; sic enim ille spem concipiet captandæ tuæ hæreditatis. Vide Martial. lib. 11. Epigram. 56.

138. *Nullus tibi parvulus, &c.*] Sumptum è quarto Æneidos.

139. *Nec filia dulcior illo*] Nec videaris plus amare filiam tuam quàm Virronem amicum. Vel; ne ita diligas filiam, ut diligeres filium.

140. *Jucundum & gratum sterilis, &c.*] Vir sine prole placet admodùm Virroni, aliisque captatoribus avaris.

141. *Sed tua nunc Mycale*] At quamvis habeas filios & hæredes, si tamen dives fueris, Virro ejusque similes te observabunt.

Mycale] Legunt alii, *Micale*, derivantque à μίγνυμι.

Pueros tres] Tergeminos nasci certum est Horatiorum Curiatiorumque exemplo, (de quibus Livius lib. 1.) inquit Plinius lib. 7. cap. 3. ubi & quaternos, Ostiæ, sub Augusto, quinos in Peloponneso, septenos etiam in Ægypto uno partu editos refert.

142. *Simul*] Quidam legunt, *semel*, alii, *simul*, referuntque ad præcedentem sententiam: at alii ad posteriorem.

Simul ipse loquaci, &c.] Adulator iste quamvis orbum te velit, simulabit se delectari admodùm loquacitate pueruli tui, qui adhuc est in cunis.

143. *Nido*] Metonymia simul & Metaphora ab aviculis. Id est, parvulo in incunabulis constituto, ubi jam garrire gestit, & conatur loqui.

Viridem thoraca] Pectoris munimentum, & alia munuscula donabit puero tuam captans amicitiam, ut morienti fortè illi hæres à te substituatur: vel hunc præstat nummis tuis ac opibus honorem, ut suprà.

Viridem thoraca] Viridis nempè coloris vestes pueris dabantur. Is enim veri dicatus ætati primæ congruit.

144. *Minimasque nuces*] Avellanas, poma, &c. quibus capiuntur juvenculi.

Ad mensam quoties parasitus venerit infans.
Vilibus ancipites fungi ponentur amicis,
Boletus domino; sed qualem Claudius edit,
Ante illum uxoris, post quem nil ampliùs edit.
Virro sibi & reliquis Virronibus illa jubebit
Poma dari, quorum solo pascaris odore,
Qualia perpetuus Phæacum Autumnus habebat;
Credere quæ possis surrepta sororibus Afris.
Tu scabie frueris mali, quod in aggere rodit
Qui tegitur parmâ, & galeâ, metuensque flagelli
Discit ab hirsuto jaculum torquere Capellâ.

atque petitam stipem, quandocumque parasitus puer accesserit ad mensam. Familiaribus infimis apponentur fungi dubii, Patrono boletus: at qualem comedit Claudius ante eum conjugis, post quem nihil ultrà comedit. Virro sibi aliisque Virronibus imperabit ea proferri poma, quorum unicâ fragrantiâ repleacris: qualia ferebat continuus Autumnus Corcyrensium: quæ suspicari queas detracta sororibus Africanis. Tu pomo uteris scabioso, quale in propugnaculis mandit qui scuto protegitur atque casside, ac flagrum timens vibrare telum docetur à Capella piloso.

Assemque rogatum] Rogitanti quoque (ut fit) parvulo non negabit pecuniam, quâ emat crepundia, nuces, & similia.

145. *Ad mensam quoties, &c.*] Quoties eum cœnantem adierit puer, more parasiti cibum petens, ingeret etiam ultrò munera.

146 *Vilibus ancipites fungi ponentur amicis*] Vide Plin. lib. 2. Epist. 6. cujus locum habes suprà ver. 112. Annotat. ad hæc verba, *canes civiliter.*

Ancipites fungi] Alii enim sunt boni, alii mortiferi. Plin. lib. 22. cap. 22. *quorumdam ex his facilè noscuntur venena, diluto rubore, rancido aspectu, livido intùs colore, rimosâ striâ, pallido per ambitum labro.* Et cap. 23. *ii sunt,* inquit, *tutissimi quibus rubet caro, magis diluto rubore, quàm boleti.* Alii codices habent, *qui rubent callo, minùs diluto rubore, quàm boleti.* Vide Athen. lib. 2. cap. 19. & Sueton. Neron. cap. 33. ubi jocatus Nero Deorum cibum *fungos* appellat.

147. *Boletus*] Species fungorum innocua, eòque rara. Undè Martial. lib. 13. Epigram. 48.

Argentum atque aurum facile est lænamque togamque,
Mittere: boletos mittere difficile est.

Qualem Claudius edit] Martialis lib. 1. Epigram. 21.

Boletum qualem Claudius edit, edas.

Claudius] Romanorum quintus Imperator, boletorum appetentissimus. Sueton. Tacit.

148. *Ante illum uxoris, &c.*] Ante ultimum illum quem porrexit ei Agrippina uxor venenatum, quo & extinctus est. Sueton. Claud. cap. 44. Plin lib. 22. cap. 22. *Inter ea quæ temerè manduntur,* inquit, *boletos meritò posuerim, optimi quidem hos cibi, sed immenso exemplo in crimen adductos, veneno Tiberio Claudio Principi per hanc occasionem à conjuge Agrippinâ dato: quo facto illa terris venenum alterum, sibique ante omnes, Neronem suum dedit.*

149. *Reliquis Virronibus*] Sui similibus opulentis.

150. *Quorum solo pascaris odore*] An respicit ad id quod refert Athenæus lib. 3. cap. 7. Mala quædam Hesperidum vocari, suaviter quidem olentia, at parùm cibo idonea, &c. An potiùs innuit ea poma tam exquisiti odoris esse, ut suâ vel fragrantiâ pascerent?

151. *Perpetuus Phæacum Autumnus*] Hortos Alcinoï perpetuis fructibus nobiles intelligit. Vide Homer. Odyss. 7, & 8. & Martial. lib. 7. Epigramm 41.

Phæacum] Corcyra Insula sic dicta primùm à Nympha cognomine, dein ejus populi dicti *Phæaces* à *Phæaco* Rege, Neptuni & Corcyræ Nymphæ filio. Illa Epiro adjacet, in Ionio mari, vocaturque hodie *Corfu.*

152. *Surrepta*] Sicut olim Hercules, ut fabulantur, occiso pervigili dracone, ea abstulerat. Hom. Ovid. & alii.

Sororibus Afris] Hæ sunt Hesperides tres, Ægle, Arethusa, Hesperethusa, aureis malis in horto nascentibus celebres. Plin. lib. 19. cap. 4. *Antiquitas,* inquit, *nihil priùs mirata est, quàm Hesperidum hortos ac Regum Adonis & Alcinoï.* Et sub finem ejusdem capitis hortos illos ait sitos fuisse ad Lixum Mauritaniæ oppidum, ducentis passibus ab Oceano, juxta delubrum Herculis, antiquiùs Gaditano, ut ferunt.

153. *In aggere rodit qui, &c.*] Miles tyro, in castris, deficiente sæpiùs commeatu, nullum cibi genus respuens. Numquid enim hic intelligenda, quæ refert Plin. lib. 15. cap. 14. *Sata in castrorum aggeribus mala?*

154 *Parma*] Breve scutum est, quale gerebant tyrones. Virgil.

. . . *Parmâque inglorius albâ.*

Metuensque flagelli] Vapulabant qui exerrabant à scopo.

155. *Hirsuto Capellâ*] Centurione vel Gladiatore tyrones exercente. Sene magistro, *Capellâ*, campi Doctore, ut habet vetus Schol. aut certè glossa interlinearis, ut vult Theod. Pulmannus, Sueton. Vespas. cap. 3. meminit Statilii *Capellæ* Equitis Romani, quem hìc nonnulli notari volunt.

Hirsuto] Veste pilosâ cooperto, vel prolixâ barbâ crinibusque intonsis horrido, quod affectabant bellatores, ut annotavi cùm alibi, tùm ad Persii Sat 3, v. 77. plurimi legunt, *hirsuta*, explicantes de pharetra quæ caprinâ pelle integi solebat. Alii dicunt positam enim capellam pro scopo: quod non immerito rejicitur. Lipsius Centur. 2. Ep. 31. quæ Josiæ Mercero inscribitur, improbat Scaligerum corrigentem hunc Juvenalis versum, legentemque, *hirsuto Capellâ:* sed quam ob rem, non explicat.

Forsitan impensæ Virronem parcere credas:
Hoc agit, ut doleas: nam quæ comœdia? Mimus
Quis melior plorante gulâ? Ergo omnia fiunt,
Si nescis, ut per lacrymas effundere bilem
Cogaris, pressoque diu stridere molari.
Tu tibi liber homo, & regis conviva videris;
Captum te nidore suæ putat ille culinæ:
Nec malè conjectat: quis enim tam nudus, ut illum
Bis ferat, Hetruscum puero si contigit aurum,
Vel nodus tantùm, & signum de paupere loro?
Spes benè cœnandi vos decipit: ecce dabit jam
Semesum leporem, atque aliquid de clunibus apri.
Ad nos jam veniet minor altilis: indè parato,
Intactoque omnes, & stricto pane tacetis.
Ille sapit, qui te sic utitur. Omnia ferre
Si potes, & debes; pulsandum vertice raso
Præbebis quandoque caput, nec dura timebis
Flagra pati, his epulis, & tali dignus amico.

Fortasse putes Virronem sumptibus temperare. Imò facit illud ut lugeas. Etenim qualis Comœdia? Ecquis histrio potior edacitate lacrymante? Aguntur itaque universa, si ignoras, ut adigaris per fletus bilem ejicere, ac longiùs fremere attrito molari. Tu te credis hominem ingenuum ac domini convictorem. Hic te existimat allectum odore suæ culinæ. Neque perperàm suspicatur. Enimverò quis adeò spoliatus, ut istum patiatur semel ac iterùm, si puer nactus est aurum Thuscum, aut nodum dumtaxat, ac notam ex inope corrigia? Expectatio cœnæ lautioris vos fallit. En mox donabit leporem dimidiâ parte devoratum, & quidpiam è natibus apri. Mox nobis continget altilis tenuior. Hinc siletis cuncti apposito vobis *pane duro etiam atque illibato. Is sapiens est, qui te ita tractat. Quandoquidem cuncta vales tolerare, etiam debes: aliquando percutiendum offeres caput summitate detonsâ; & meritus istam cœnam atque tantum familiarem, non metues ferre gravia flagella.*

---

156. *Impensæ Virronem parcere*] Cùm parcâ te excipit mensâ.

157. *Mimus*] Histrio dicta aliorum gestibus exprimens, à μιμεῖσθαι, *imitari.*

158. *Quis melior plorante gulâ*] Quid jucundius quàm videre hominem gulosum Plautino Gelasimo parasito similem, cùm præsertim non fictè, sed verè deplorat famis & inediæ miserias? Vide Plaut. Stich. Scen. 3. & alibi.

159. *Effundere bilem*] Iram & indignationem depromere, ac ringi: quod Virroni sit pro Comœdia. Undè vides, quo te loco ille deputet, nempè ridiculi.

160. *Stridere*] Frendere, obmurmurare.

Molari] *Molares* dentes sunt ultimi illi admorsum atterentes cibum ac molentes: undè nomen.

161. *Tu tibi liber homo, &c.*] Tibi quidem videris esse aliquid, nobilis ac ingenuus, eò quòd adhiberis mensæ hominis opulenti: at ille te suæ velut asseclam culinæ mancipiumque jure aspernatur.

163. *Nudus*] Egens & inops rerum omnium.

Illum] Patronum, Dominum, Regem, arrogantem ac superbum, qui cibos præbet cum tanta contumelia.

164. *Hetruscum puero si, &c.*] Si liber fuerit, seu ingenuo seu libertino genere editus.

Hetruscum aurum] Bulla aurea, quam pueri nobiles collo suspensam ferebant. De ea vide quæ notabimus ad Persii Sat. 5. v. 31. *Hetruscum* vocat, seu quòd ab Hetruscis morem hunc Romani essent mutuati, seu quòd eum instituerit Tarquinius Priscus in Hetruria natus, qui & filium suum annos natum quatuordecim, quòd hostem manu percusserat, & pro concione laudavit, & bullâ aureâ prætextâque donavit. Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 6.

165. *Nodus tantum, &c.*] *Nodus* è loro, seu bullâ coriaceâ, quam gestabant tenuiores ac libertini, in signum libertatis. Etenim libertinorum quoque filiis subinde concessum, ut lorum in collo pro bullæ decore gestarent, quod testatur Macrob. loco mox citato.

166. *Ecce dabit jam, &c.*] Sic apud vos cogitatis quidem: at dum speratis venturas ad vos saltem reliquias lautitiarum Patroni, hinc fit ut nec attingatis viles cibos vobis propositos.

168. *Minor altilis*] Gallina, anas. Nam anser major est *altilis.*

Inde parato, &c.] Fortasse comedendum cum altili panem reservantes, illum non gustatis, & cum silentio expectatis, sed frustrà.

169. *Stricto pane*] Vel crustis cultro abrasis leviter perstricto; vel strictim ablato è mensa vel duritie constricto & solido, quod suprà innuit, v. 68.

Tacetis] Conqueri non audetis, ac justam illam indignationem promere, quam habetis in animo.

170. *Ille sapit*] Ille dives benè quidem & sapienter facit, ô Trebi parasite, qui te sic abutitur ad omnem injuriam parato, & dummodò suppetant ac suggerantur cibi quâcumque tandem ratione, nullum ignominiæ genus abhorrente.

171. *Et debes*] Ex more & merito parasiticæ conditionis, obligaris ad omnia perferenda.

Pulsandum vertice raso, &c.] Quinetiam liber cùm sis, servilia tamen verbera sponte excipies ab eo qui te suâ mensâ & familiaritate dignatur.

Vertice raso] Qui asserebantur in libertatem, ii rasum caput habebant, ut fusè docebimus ad Persii Sat. 5. ver. 82. & seq. Alii sic interpretantur; Tibi etiam per ludibrium abradi verticem ac percuti à superbo divite patieris ultro, ut istas epulas ac talem amicum tibi concilies. Vide Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 10.

SATIRA VI.

CREDO pudicitiam Saturno rege moratam
In terris, visamque diu; cùm frigida parvas
Præberet spelunca domos, ignemque, Laremque,
Et pecus, & dominos communi clauderet umbrâ:
Silvestrem montana torum cùm sterneret uxor
Frondibus, & culmo, vicinarumque ferarum
Pellibus: haud similis tibi Cynthia, nec tibi, cujus
Turbavit nitidos extinctus passer ocellos:
Sed potanda ferens infantibus ubera magnis,
Et sæpè horridior glandem ructante marito.
Quippe aliter tunc orbe novo, cœloque recenti
Vivebant homines; qui rupto robore nati,
Compositique luto nullos habuere parentes.
Multa pudicitiæ veteris vestigia forsan,
Aut aliqua extiterant, & sub Jove, sed Jove nondum

INTERPRETATIO.

Existimo castitatem regnante Saturno in terris habitâsse, & aliquandiu conspectam, quando antrum algens suppeditabat ædes modicas, & æquali umbraculo contegebat ignem, & Penates, & greges, & Magistros: quando montana conjux nemorensem parabat lectum foliis & paleâ, & propinquarum pelliculis bestiarum: non tibi par, ô Cynthia: neque tibi, cujus oculos fulgentes conturbavit mortuus passerculus: at grandioribus pueris mammas præbens ebibendas, ac interdum agrestior viro glandem eructante. Nam alio modo in mundo & aëre tùm recenter factis homines victitabant, qui fracto quercu orti, & cœno formati nullos parentes agnoscebant. Plurima castitatis antiquæ signa vel pauca fortasse restabant etiam sub Jove, at Jove non adhuc

ANNOTATIONES.

1. *Credo pudicitiam*] Hâc Satirâ Juvenalis varia mulierum facinora commemorando, Ursidium Posthumum ab uxore ducenda dissuadet.

Saturno Rege] Cùm Saturnus Cœli & Vestæ filius in Latio regnabat; cùmque vigebat virtus & innocentia. Undè & fuisse tunc aureum sæculum fabulantur. Hesiod. op. 1. Cic. de Nat. Deor. 2. n. 64. Virgil. Eclog. 4. & Æneid. 8. Ovid. Metamorph. 1. Fab. 3. & 4. Lactant. lib. 1. cap. ult. & lib. 5. cap. 5. Sanctus Hieronymus Comment. in Isaiam, lib. 4. cap 11. & lib. 9. cap. ult. in fine.

3. *Spelunca domos*] Ovidius Metamorph. 1. Fab. 4.

. . . . . Domus antra fuerunt,
Et densi frutices, & junctæ cortice virgæ.

Domos] Has quidem lateritias Athenis condidêre primi Euryalus & Hyperbius fratres: luteas verò Toxius, sumpto ab hirundinum nidis exemplo. Plin. lib. 7. cap. 56.

Larem] Qui Deus familiaris colebatur in foco.

5. *Sylvestrem montana*] In montibus educata, ibique vivere sueta. Sic Horat. *Sylvestres homines*, inquit ad Pisones v. 391.

6. *Ferarum pellibus*] Lucret. lib. 5.

Necdum res igni scibant tractare, neque uti
Pellibus, & spoliis corpus vestire ferarum.
Sed nemora atque cavos montes silvasque colebant.
Et frutices inter condebant squallida membra.
. . . .
Circum se foliis ac frondibus involventes.

7. *Haud similis tibi*] Non æquè culta ac tu.

Cynthia] Propertii amasia, tot ejus carminibus celebrata. Sic habet Eleg. 1.

Cynthia prima suis miserum me cepit ocellis.

Nec tibi] O Lesbia Catullo adamata.

8. *Turbavit*] Fletibus nimiis.

Extinctus passer] Catull. Carm. 2. & 3.

Passer deliciæ meæ puellæ, &c.
Passer mortuus est, &c.
— O miselle passer,
Tuâ nunc operâ meæ puellæ
Flendo turgiduli rubent ocelli.

9. *Potanda ferens infantibus ubera magnis*] Primis enim sæculis grandiores, ut aiunt, nascebantur infantes; aut certè grandiores materno lacte nutritos innuit. Undè Sat. 15. v. 70. sic habet:

Terra malos homines nunc educat atque pusillos.

Quanti sit porrò infantes non alieno lacte vesci docet Macrob. lib. 5. cap 11. Gell. lib. 12. cap. 1. Plutarch. &c.

10. *Horridior*] Neglectior, minùs culta & ornandi se studiosa minùs quàm vir contra hodiernos mores.

Glandem ructante marito] Marito exhalante odorem glandium, quibus tunc vescebantur homines. Plin. lib. 7. cap 56. & Procem. lib. 16. ejusdem verò lib. cap. 5. ait è glandium farinâ panem aliquando factum, & apud Hispanias secundis mensis glandes adhiberi.

11. *Orbe novo*] Recenter condito.

12. *Rupto robore nati*] Egressi nimirùm è truncis arborum excavatarum, in quibus noctu se condebant, indè nasci videbantur. Hinc Virgil. Æneid. 8

Gensque virûm truncis & duro robore nati.

13. *Compositique luto*] A Prometheo scilicet, qui dicitur à Poëtis è luto primos homines finxisse.

15. *Sub Jove*] Sub quo fuit ætas argentea, jamque cœperunt omnia fieri deteriora.

Barbato, nondum Græcis jurare paratis
Per caput alterius, cùm furem nemo timeret
Caulibus, aut pomis, & aperto viveret horto.
Paulatim deinde ad Superos Astræa recessit,
Hac comite, atque duæ pariter fugêre sorores.
Antiquum & vetus est alienum, Posthume, lectum
Concutere, atque sacri Genium contemnere fulcri.
Omne aliud crimen mox ferrea protulit ætas.
Viderunt primos argentea sæcula mœchos.
Conventum tamen, & pactum, & sponsalia, nostrâ
Tempestate paras; jamque à tonsore magistro
Pecteris, & digito pignus fortasse dedisti.
Certè sanus eras. Uxorem, Posthume, ducis?
Dic quâ Tisiphone, quibus exagitare colubris?
Ferre potes dominam salvis tot restibus ullam?
Cùm pateant altæ caligantesque fenestræ?
Cùm tibi vicinum se præbeat Æmilius pons?
Aut si de multis nullus placet exitus; illud

barbam habente; Græcis nondum assuetis jurare per caput aliorum: quando nullus metuebat prædonem brassicis vel malis, atque degebat hortulo patente. Posteà sensim ad cœlos evolavit Astræa, illâ comitante; & ambæ simul germanæ abscesserunt. O Posthume, priscum est ac vetustum turbare thalamum alterius, & spernere Genium sancti columinis. Ferreum continuò sæculum reliqua flagitia produxit universa. Primos adulteros aspexit ætas argentea. Tu nihilominus ævo nostro moliris cœtus, atque contractus, ac matrimonia. Et modò comeris à tonsore principe: fortè etiam pignus digito præbuisti. Sapiens extiteras profectò. Conjugem sumis Posthume? Loquere, ecquâ Tisiphone, queis serpentibus infestaris? Vales pati dominatricem aliquam, cùm supersunt tot funes? Quando apertæ sunt fenestræ sublimes ac tenebricosæ? Quando pons Æmilius tibi se propinquum offert? Vel si è pluribus nullus finis arridet,

---

Nondum barbato] Juniore, & nondum tot adulteriis famoso, quibus se posteà contaminavit.

16. *Nondum Græcis jurare paratis*] Græcorum enim fides suspecta omni ævo. Sensus est: cùm nondum perjuria inolevissent.

17. *Per caput alterius*] Jurabant Veteres & per suum, & per aliorum caput, v. g. parentum, filiorum, &c. Imò & Deorum. Virgil. Æneid. 9.

Per caput hoc juro, per quod pater antè solebat.

19. *Astræa*] Astræi Principis æquissimi, ut scribit Aratus; vel, ut aiunt alii, Jovis ac Themidis filia, proinde Justitiæ Dea putatur, quam fabulantur in cœlos evolâsse, cùm Terras videret sceleribus inquinari. Ovid. Metamorphos. 1. Fab. 4.

Ultima Cœlestum terras Astræa reliquit.

20. *Hac comite*] Pudicitiâ honestatis Deâ.

Sorores] Fides & Pudicitia. Vetus Schol. Horat. lib. 1. Od. 24.

Pudor & Justitiæ soror
Incorrupta fides, &c.

21. *Antiquum & vetus*] Jam dudum flagitia grassantur, à Jovis tempore nimirùm.

22. *Sacri genium contemnere fulcri*] Violari sanctitatem fidei conjugalis, ac religionem matrimonii & thalami, cui Genius præsidet. De Genio vide quæ dicemus ad Persii Satiram 2. ver. 3.

Fulcri] Synecdoche, pro, *thori fulcris nixi.*

23. *Omne aliud crimen mox ferrea protulit ætas*] Ovid. Metam. 1. Fab. 4.

Ætas de duro est ultima ferro.
Protinùs irrupit venæ pejoris in ævum
Omne nefas: &c.

24. *Argentea sæcula*] Quæ secunda fuit ætas regnante Jove.

Mœchos] Fabulosos Deos flagitiis celebres, Jovem, Martem, Venerem, Mercurium, Apollinem, &c.

25. *Conventum*] Vel conventa matrimonialia, vel amicorum & affinium cœtus super tuis sponsalibus ac matrimonio

Nostrâ tempestate] Quâ non fuit erit ve corruptior.

26. *Tonsore magistro pecteris*] A tonsore imprimis docto comeris, ut sponsæ bellus ac nitidus appareas.

27. *Digito pignus*] Annulum, in futuri mox conjugii fidem ac amoris pignus. Est enim vinculum, non gestamen, quod ait Plin. lib. 33. cap. 1. Macrob. lib. 7. cap. 13. & Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 19.

28. *Sanus eras, &c.*] Hactenùs sapuisti quidem, at jam tùm desipere incipis, cùm quæris uxorem. Vide Gell. lib. 1. cap. 6.

29. *Tisiphone*] Tres Noctis & Acherontis filiæ, vulgò Furiæ censentur, Alecto, Megæra, Tisiphone.

Quibus colubris] Furiis colubros & serpentes pro crinibus affingunt Poëtæ. Virgil. Æneid. 7.

Huic Dea cæruleis unum de crinibus anguem
Conjicit.

30. *Dominam*] Uxorem quæ viro dominetu ac imperitet.

Salvis tot restibus] Cùm præsto sint tot laquei, quibus te potiùs debeas strangulare.

31. *Caligantes fenestræ*] E quibus te præcipites noctu, ne fortè deterreat earum altitudo. Vel, caligantes, id est, præ altitudine facientes caligare oculos.

32. *Æmilius pons*] Ædificatus à M Æmilio Scauro Censore, in via Flaminia ad unum ab urbe lapidem, undè facilè possis in Tiberim desilire, ac submersus perire, nemine conscio aut impediente.

33. *Exitus*] E vita, quâ nondum emigrare velis.

Nonne putas meliùs, quòd tecum pusio dormit:
Pusio qui noctu non litigat: exigit à te
Nulla jacens illic munuscula, nec queritur quod
Et lateri parcas, nec quantum jussit anheles:
Sed placet Ursidio lex Julia: tollere dulcem
Cogitat hæredem, cariturus turture magno,
Mullorumque jubis, & captatore macello.
Quid fieri non posse putes, si jungitur ulla
Ursidio? Si mœchorum notissimus olim
Stulta maritali jam porrigit ora capistro,
Quem toties texit perituri cista Latini?
Quid, quòd & antiquis uxor de moribus illi
Quæritur? O Medici mediam pertundite venam.
Delicias hominis! Tarpeium limen adora
Pronus, & auratam Junoni cæde juvencam,
Si tibi contigerit capitis matrona pudici.
Paucæ adeò Cereris vittas contingere dignæ;
Quarum non timeat pater oscula. Necte coronam
Postibus, & densos per limina tende corymbos.
Unus Iberinæ vir sufficit? Ocyus illud

an non hoc satiùs existimas, ... *Verùm approbatur Ursidio lex Julia. Jucundum hæredem suscipere meditatur, licèt privandus ingenti turture, ac mullorum pilis, atque macello conciliatore. Ecquid credas haud peragi posse, si aliqua Posthumo copulatur: Si nunc insanum os aperit conjugali fræno adulterorum quondam celeberrimus, quem tam sæpè occultavit arca Latini morituri. Quid, quod etiam investigatur ei conjux è prisca indole? O Medici, mediam venam scindite. O voluptas viri! Prostratus venerare januam Tarpeiam, atque macta Junoni buculam inauratam, si tibi evenerit materfamilias capitis casti. Ita raræ merentur attrectare fasciolas Cereris, quarum basia genitor haud metuat. Corollas valvis alliga, atque spissos racemos* hederæ *intende per fores. Unicus Iberinæ maritus satis est?*

---

38. *Lex Julia*] *Quæ jubet eos hæreditatem capere qui filios habent*, inquit vetus Schol. Alii verò, eo quòd, inquiunt, Ursidius satis egit adulterum, probat legem Juliam adulteria prohibentem, jamque uxorem ducit. Vide Sat. 2. v. 37

39. *Hæredem*] Legitimum è conjuge filium.

Cariturus turture magno] Munusculus licèt non donandus deinceps ampliùs. Orbis divitibus hæredipetæ dona missitabant, ut notavimus ad Sat. 4. v. 18. & Sat. 5. v. 137. & seq.

Turture] Vel avi, vel pisce, qui Græcis τρυγὼν, Latinis *pastinaca marina* dictitatur. Plaut. Mostell. Act. 1. Scen. 1. v 44.

Tu tibi istos habeas turtures, pisces, aves.

40. *Mullorumque jubis*] Jubatis mullis. De his fusè ad Sat. 4. v. 15. & Sat. 5. v. 92.

Captatore macello] Obsoniis, quæ in macello empta captatores donabant. Vide Sat. 5. v. 95. & 97.

41. *Quid fieri non posse putes, &c.*] Sic Virgil. Eclog. 8.

Mopso Nisa datur, quid non speremus amantes?
Jungentur jam gryphes equis, &c.

Si jungitur ulla Ursidio] Si reperiatur quæ velit nubere mœchorum notissimo.

43. *Capistro*] Metaphora ab equis.

44. *Quem toties texit*] Ab ira & vindicta mariti supervenientis, cùm flagitium perpetraret. Vide Horat. lib. 2 Sat 7. v. 59.

Cista Latini] Instar Latini, qui simile quid in Scena exhibuit: nimirùm ab adultera confestim cistâ obtectus, & à mortè servatus est, quam dubio procul intulisset ei deprehenso vir adulterium uxoris injuriamque suam ulciscens. Turneb. lib. 20. cap. 8.

Latini] Is Domitiano carus erat mimus. De quo Sat. 1. v. 36. Is *posteà propter adulterium Messalinæ punitus est*, inquit vetus Schol. Martial. lib. 9. Epigramm. 29

Dulce decus Scenæ, ludorum fama Latinus
Ille ego sum, plausus deliciæque tuæ, &c.

45. *Quid, quòd & antiquis*] Quin etiam tam stultus est Ursidius, ut castam nancisci uxorem speret, qualis aureo sæculo.

46. *Mediam pertundite venam*] Quæ solet incidi furiosis ac phreneticis, ad medendum furori.

47. *Delicias hominis!*] Ironicè. O delicatum nimis ac beatum, cui tam flagitioso pudica uxor contigerit! Vel, qui sibi tam fatuâ spe talis inveniendæ adulatur!

Tarpeium limen adora] Jovem Capitolinum, cujus ædes in arce ac rupe Tarpeiâ, cole, eique sacrifica pro tam singulari beneficio.

48. *Auratam Junoni cæde juvencam*] Plin. lib. 33. cap. 3. *Auratis cornibus*, inquit, *hostiæ majores dumtaxat immolabantur.*

Junoni] Pronubæ, conjugii præsidi, & adulteria acriter vindicanti. Virgil. Æneid. 4.

Junoni ante omnes, cui vincla jugalia curæ.

49. *Capitis*] Corporis. Synecdoche.

50. *Cereris*] Cujus Sacris nonnisi castæ mulieres initiari debebant. Dion. Halicarnass. lib 1.

Vittas] Quibus religabantur Sacerdotum crines.

51. *Oscula*] Ne fortè minùs pudica sint ea, cùm inter salutandum affinibus & amicis dantur ex consuetudine; de qua Plin. lib. 14. cap. 13. & Plutarch. de mulierum virtutibus, & quæst. Centur. Rom. quæst. 6.

Necte coronam postibus] Quod fieri suetum erat in nuptiis.

53. *Unus Iberinæ vir sufficit*] Fortasse dices Iberinam tuam sponsam saltem castam esse,

Extorquebis, ut hæc oculo contenta sit uno.
Magna tamen fama est cujusdam rure paterno
Viventis : vivat Gabiis, ut vixit in agro ;
Vivat Fidenis, & agello cedo paterno.
Quis tamen affirmat, nil actum in montibus, aut in
Speluncis ? Adeò senuerunt Jupiter, & Mars ?
Porticibusne tibi monstratur fœmina voto
Digna tuo ? Cuneis an habent spectacula totis
Quod securus ames, quòdque inde excerpere possis?
Chironomon Ledam molli saltante Batyllo
Tuccia vesicæ non imperat ; Appula gannit
Sicut in amplexu : subitum & miserabile longum
Attendit Thymele, Thymele tunc rustica discit.
Ast aliæ, quoties aulæa recondita cessant,
Et vacuo clausoque sonant fora sola theatro,

Hoc potiùs exigas, ut unus illi oculus sufficiat. Verumtamen ingens est existimatio alicujus degentis in parentum domo rusticâ. Vitam agat apud *Gabios qualem egit ruri, vitam agat apud Fidenas,* ac tum *concedo* in *agro parentum* castam fuisse. *Nihilominùs quis asseverat perpetratum nihil* esse *in montibus, vel in cavernis? Itane vetusti sunt Mars ac Jupiter? In xystis* autem *an tibi ostenditur mulier desiderio tuo non indigna? Theatra* verò *omnibusne angulis continent quod tutus diligas, & quod illinc queas eligere?* At *Batyllo tenero Ledam Chironomon tripudiante, Tuccia .... Appula .... repentinum, atque miseratione dignum prolixum Thymele considerat, Thymele agrestis tum percipit* repentinum, ac flebile prolixum. *Verùm quandocumque tapetiâ submota desinunt, ac fora dumtaxat perstrepunt, Theatro*

---

ac uno te viro fore contentam. At quantùm erras !

54. *Oculo*] In formosis oculi præsertim spectantur. Ovid.

Oculi sunt in amore duces.

55. *Magna tamen fama*] Respondet Ursidius, at celebratur ejus pudicitia, quæ fuit educata ruri, in paterna villa.

56. *Vivat Gabiis, &c.*] Ut probetur ejus animi castitas, in urbibus vivat aliquandiu inter adolescentes paulo quàm ruri comptiores.

Gabiis] Volscorum fuit oppidum, celebre quidem dolosâ illâ Sext. Tarquinii expugnatione, de quâ Tit. Liv. lib. 1. cap. 53. & seq. Gabiensem agrum equitantium cursu tremere narrat Plin. lib. 2. cap. 94.

57. *Fidenis*] Urbs erat Latii Romæ vicina, undè inter utriusque populos bella statim exorta, quæ refert Livius lib. 1. cap. 14. & seq.

Et agello cedo paterno] Si quidem in urbibus castè vixerit, tum ego concedam & fatebor etiam ruri pudicam extitisse.

58. *Quis tamen affirmat*] Correctio prioris concessionis ac sententiæ.

Nihil actum] Furtim & flagitiosè.

59. *Adeòne senuerunt*] Ut desint hodieque qui meminerint ac imitentur.

Jupiter & Mars] Quorum tot stupra narrantur in silvarum ac montium recessu perpetrata. Adverte si lubet, quàm nec suis Diis parcat Satyricus.

60. *Porticibus*] Pompeiâ, Liviâ, Isidis, quo solent convenire mulieres, ad spatiandum. Ovid. 1. de Arte.

Tu modo Pompeiâ lentus spatiare sub umbrâ,
Cùm Sol Herculei terga leonis adit,
Nec tibi vitetur quæ priscis sparsa tabellis
Porticus ; auctoris Livia nomen habet.

61. *Voto digna tuo*] Qualem exoptas, castam & pudicam.

Cuneis] Theatri sedibus, gradibus, receptaculis ; in quibus spectant ludos fœminæ.

62. *Securus*] Nil metuens de ejus fide & castimonia.

63. *Chironomon Ledam, &c.*] At num ignoras in spectaculis etiam castissimas depravari.

Chironomon Ledam] Genus erat & nomen saltationis, quæ fiebat manuum certis motibus ac gestibus; dicta verò à *Leda* Saltatrice insigni & gesticulatrice. Vide Sat. 5 v. 121.

Saltante Batyllo] Eximio gesticulatore, quem fœminæ spectantes in admirationem simul & amorem, ut aiunt, rapiebantur. Ejus meminit Tacit. Annal. 1. Vide quæ ad Pers. Sat. 5. v. 23.

64. *Tuccia, Appula*] Mulieres rusticæ.

65. *Subitum & miserabile longum*] Motus varios ac gestus à mimo expressos, vel etiam voculas nunc subitò, nunc in longum tractas ad luctum exhibendum.

66. *Attendit Thymele, &c.*] Rudis illa mulier & innocens hactenùs totum intendit animum, Batyllo saltante, undè & ejus motus ediscit atque artem. Hinc ad libidinem incitatur & corrumpitur. De Thymele jam Sat. 1. vers. 36. Tertull. *Theatrum,* inquit, *Sacrarium est Veneris.* St. Cyprianus Epistol. ad Donatum. *In Theatris,* inquit, *admonetur omnis ætas auditu, fieri posse quod factum est : exempla fiunt, quæ esse jam facinora destiterunt. Adulterium discitur dum videtur ; & lenocinante ad vitia publicæ auctoritatis malo, quæ pudica fortasse ad spectaculum accesserat, indè revertitur impudica.* Et paulò pòst. *Movet sensus, mulcet affectus, expugnat boni pectoris conscientiam fortiorem.*

67. *Ast aliæ*] Aliæ verò mulieres histrionicam etiam exercent, cùm nimis diu cessant ludi, adeò sunt luxui ac deliciis deditæ.

Aulæa] Vela, tapetia, quibus obtenditur ac decoratur Scena. Isidor. *Aulæa* dicta ait, quòd ea primùm ornamenta in aula Attali Asiæ Regis inventa sunt. Horat. ad Pisones, v. 154.

Si plausoris eges aulæa manentis, &c.

68. *Fora*] Judiciaria nimirùm Tribunalia ac subsellia Judicum.

Atque à plebeis longè Megalesia, tristes
Personam, thyrsumque tenent, & subligar Accî.
Urbicus exodio risum movet Attellanæ
Gestibus Autonoes; hunc diligit Ælia pauper.
Solvitur his magno comœdi fibula. Sunt quæ
Chrysogonum cantare vetent. Hispulla tragœdo
Gaudet: an expectas, ut Quintilianus ametur?
Accipis uxorem, de qua citharœdus Echion,

inani atque obducto; & Megalesia sunt *diu post Plebeios* ludos, tum *cæteræ mœstæ sumunt larvam, ac thyrsum, atque subligaculum Accii.* Quoties *Urbicus exodio Atellanico excitat cachinnos gesticulationibus Autonoes, illum amat inops Ælia. Istis ingenti* pretio *laxatur histrionis fibula. Reperiuntur quæ canere impediant Chrysogonum, Hispulla delectatur Tragœdo. Sperasne ut diligatur Quinctilianus? Assumis conjugem è qua parens fiat Echion citharœdus,*

---

69. *Plebeis longè Megalesia*] Quando post ludos Plebeios nimiùm differuntur Megalenses.

Plebeis] Hi ludi facti sunt pro lætitia recuperatæ libertatis post exactos Reges: vel ut volunt alii, pro reconciliatione plebis cum Patribus post secessionem in Aventinum, de quibus Liv. lib. 2. & 3. de Ludorum ritu ac pompa, vide Dion. Halicarn. lib. 7. sub finem. Plin. lib. 7. cap. 56. Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 19, &c.

Megalesia] Ludi Circenses magnæ Matri Deûm à Junio Bruto consecrati. Tit. Liv. nomen à μεγάλης μεῖρὸς. Cicer. Harusp. Resp. *Quid loquar*, ait, *de illis ludis, quos in Palatio nostri Majores ante templum, in ipso Matris Magnæ conspectu. Megalensibus fieri celebrarique voluerunt? Qui sunt more institutisque maximè casti, solemnes, religiosi . . . . . qui uni ludi ne verbo quidem appellantur Latino, ut vocabulo ipso & appetita religio externa, & Matris Magnæ nomine suscepta declaretur: . . . servorum Megalesia fuerunt!*

Tristes] Impatientes moræ, spectaculorum desiderio vexatæ sumunt instrumenta histrionum, ac domi ludunt.

70. *Personam*] Faciei tegmen ab Æschylo inventum, teste Horatio ad Pisones, v. 278.

Thyrsum] Hastam pampinis involutam qualem Bacchæ in Liberi Sacris gestabant, & histriones in Scena, quæ quidem Baccho primùm tota erat dedicata.

Subligar] *Tragœdi vestem*, inquit vetus Schol. περίζωμα erat quo mimi & histriones partes inferiores velabant, cætera nudi. Dionys. Halicarn. testatur. Tullius autem Offic. lib 1. n. 129. *Scenicorum mos*, inquit, *tantam habet à vetere disciplina verecundiam, ut in Scena sine subligaculo prodeat nemo.*

Accî] Vel Poëtæ nomen est, vel potiùs histrionis cujusdam.

71. *Urbicus*] Histrio, vel cantor.

Exodio] Varro, vitæ & servitutis *exodium*, Apuleius rei *exodium*, id est, *finem*, appellant. At hîc propriè magis accipiendum pro Atellanæ Fabulæ diverbio in fine ludorum fieri solito ad recreandos post seria spectatores. Suet. Tib. c. 45. *Nota in Atellanico exodio proximis ludis assensu maximo excepta percrebuit; hircum vetulum capris naturam ligurire.* Vetus Schol. *Exodiarius*, inquit, *in fine ludorum apud Veteres intrabat quòd ridiculus foret; ut quicquid lacrymarum atque tristitiæ coëgissent ex tragicis affectibus, hujus spectaculi risus detergeret.* Quidam nominis originem ducunt ab ἔξω ὠδὴν, *extra cantum*, vel *sine cantu*, seu quia carmen illud ridiculum post exitum Chori canebatur, ut vult Jul. Pollux: seu quòd sine cantu à juvenibus jactabatur. Alii *exodium* putant dictum, quia post *exodon* erat, quæ Tragœdiæ pars ultima est apud Aristotel. Voss. Instit. Poët. lib. 2. cap. 5.

Attellanæ] *Atella* urbs Oscorum in Campania, Capuam inter & Neapolim, hodie, *Aversa*, ubi celebre erat Amphitheatrum. Illic inventæ primùm joculares illæ fabulæ, quæ Atellanæ vocatæ sunt; similesque erant Satyricis Græcorum Dramatibus, ut egregiè notant Diomed. & Donat. in Terent. Tit. Liv. lib. 7. cap. 2. *Juventus*, inquit, *histrionibus fabellarum actu relicto, ipsa inter se more antiquo ridicula intexta versibus jactitare cœpit; quæ indè exodia posteà appellata, consertaque fabellis potissimùm Atellanis sunt. Quod genus ludorum ab Oscis acceptum tenuit juventus, nec ab histrionibus pollui passa est. Eo institutum manet, ut Actores Atellanarum nec tribu moveantur, & stipendia tanquam expertes artis ludicræ faciant.*

72. *Gestibus Autonoes*] Gestibus exprimens verba & actus Autonoes Cadmi filiæ, & matris Actæonis in cervum à Diana mutati, & canibus discerpti de quo Metamorph. 3. vel, agens personam Autonoes, in Fabula de ipsa Autonoe.

Hunc diligit Ælia pauper] Actorem exodiarium viliorem diligit Ælia, nobilis quidem, at pauper: adeò libidine feruntur tam inopes quàm opulentæ.

Ælia] Æliæ familiæ paupertatem laudat Valer. Max. lib. 4. cap. 4. art. 8.

73. *Solvitur his magno, &c.*] Aliæ ditiores matronæ magno pretio emunt amorem & concubitum Comœdi.

Fibula] Circulus, vel filum ex ære vel argento, quo virilia & usum Veneris coërcet, conservandæ vocis gratiâ. Vide Cornel. Cels. lib. 7. cap. 25. Et Martial. lib. 7. Epigram. 81.

74. *Chrysogonum cantare vetent*] Sunt mulieres quæ Chrysogonum voce canorâ eximium ad libidinem pellicientes perdiderunt cum sua voce, cui nempè noxius Veneris usus.

Hispulla] Matrona pinguis, cujus rursùm meminit Sat. 12. v. 11.

75. *Gaudet*] Amore capitur.

Quintilianus ametur] Imò lascivus histrio diligetur à lascivis istis mulieribus multò magis quàm vir sapiens, doctus, castus, qualis Rhetor ille celebris.

Aut Glaphyrus fiat pater, Ambrosiusque choraules.
Longa per angustos figamus pulpita vicos:
Ornentur postes, & grandi janua lauro,
Ut testudineo tibi, Lentule, conopeo
Nobilis Euryalum mirmillonem exprimat infans.
Nupta Senatori comitata est Hippia ludium
Ad Pharon, & Nilum, famosaque mœnia Lagi,
Prodigia & mores urbis damnante Canopo.
Immemor illa domûs, & conjugis atque sororis,
Nil patriæ indulsit, plorantesque improba natos,
Utque magis stupeas, ludos, Paridemque reliquit.
Sed quanquam in magnis opibus, plumâque paternâ,
Et segmentatis dormîsset parvula cunis,

vel Glaphyrus, & Ambrosius tibicen. Ampla erigamus pulpita per arctas vias. Valvæ foresque magnis laureis decorentur, ut illustris infantulus camerato tentorio exhibeat tibi gladiatorem Euryalum, ô Lentule. Senatoris uxor Hippia secuta est ludionem ad Pharum, ac Nilum, & insignes Lagi muros, Canopo execrante portenta moresque civitatis Romæ. *Ea familiæ oblita, & mariti, & germanæ, nequaquam patriæ pepercit: atque scelesta deseruit filios lachrymantes, & quod plus mirere, spectacula & Paridem. At quamvis & plumeâ parentis* culcitrâ, *& incunabulis segmentatis infantula cubuisset inter ingentes divitias,*

---

77. *Glaphyrus*] Vox Græca venustum & elegantem significans.

Fiat pater] Per adulterium cum uxore tua.

Choraules] In choro tibiis canens. αὐλὸς, *tibia.*

78. *Longa per angustos figamus, &c.*] Concessio ironica. Ergo, inquit, matrimonium ini, & erige pulpita in quibus agantur nuptiarum ludi, ut, &c.

Per angustos vicos] In angiportu.

79. *Ornentur postes, &c.*] Suprà v. 52, & 53.

80. *Ut testudineo, &c.*] Ut tu vir nobilis adulterinos è conjuge filios suscipias quasi tuos, qui tamen sint histrionis, citharœdi, gladiatoris.

Testudineo] In formam testudinis extenso super cunas velo. Minùs ad rem videtur quod explicant alii de lecto puerperæ segmentis ornato testudinis. Ponitur itaque *testudineo conopeo*, Synecdoche, pro *cunis pueruli.*

Lentule] Quilibet illustris.

Conopeo] Κώνωψ, *culex* undè *conopeum* dicitur velum ad arcendos culices, Alexandrinis maximè usitatum, teste Vallâ. Horat. Epod. 9.

Interque signa turpe militaria
Sol aspicit conopeum.

81. *Nobilis infans*] Qui de te nobili creditur natus, cùm tamen patrem habeat mirmillonem uxoris tuæ adulterum.

Mirmillonem] Componebantur paria gladiatorum, quorum alter *mirmillo*, alter retiarius, ut ampliùs dictum est, Sat. 2 ad v. 143. & seq.

Exprimat] Gladiatorem vultu referat patri similis infantulus, ad tuum, ô Lentule, pudorem ac dedecus.

82. *Nupta Senatori*] Exemplis jam probat quod de mulierum effrænata libidine affirmavit.

Senatori] Fabricio Veientoni, de quo antè Sat. 4. v. 113.

Ludium] Sergium gladiatorem. Legit Salmas. *ludum;* vultque dici pro *ludio;* ut *regna,* pro *regibus.*

83. *Pharon*] Insula est Alexandriæ urbi ponte conjuncta, in qua de fastigio turris fax accensa portum indicat, & dirigit noctu navigantes.

Nilum] Ægypti flumen inclytum, de quo Sat. 1. v. 26. Oritur Nilus in Æthiopia superiore, fonte duplici: leucas plus mille perfluit ad mare Mediterraneum; multis auctus fluviis in illud exit per ostia quandoque plura, nempè cùm exundat: quod singulis annis contingit circa Solstitium æstivum. Causas exundationis alii alias comminiscuntur. Abundantes tunc temporis in Æthiopia imbres non abs re plerique afferunt Exundans autem Nilus mirum in modum limo suo terras fœcundat. Qui si creverit ad duodecim vel tredecim cubitos duntaxat, esurit Ægyptus; quatuordecim hilaritatem creant, quindecim securitatem, sedecim delicias; si ultra, damnum. Ex Plin lib. 5. cap. 9 & aliis. Aquarum Nili bonitatem & salubritatem laudant Aristot. Galen. &c. Nitro, quod ibi multum, assignare licet hujus causam. Vide & Herodot. lib. 2. Senec. Nat. quæst. lib. 4. cap. 1. & seq. Agell. lib. 10. cap. 7. Cœl. Rhodig. lib. 27. cap. 6. &c.

Famosaque mœnia Lagi] Alexandriam Ægypti urbem, ubi regnavit *Lagus* Ptolemæi successoris Alexandri pater. Hæc famosa emporio, populorum luxu, & cæde Pompeii.

84. *Prodigia & mores*] Prodigiosum imprimis amorem illum matronæ Romanæ in gladiatorem ignobilem: & ex Hippia, urbis indolem æstimante.

Canopo] Urbe quamvis impurâ, de qua Sat. 1. v. 26. Metonymia pro *Ægyptiis.*

86. *Nil patriæ indulsit*] Nil curans quòd patriæ charitatem simul & famam violaret.

87. *Ludos*] Circenses, quibus adeò Romani capiebantur, ut notavi Sat. 3. v. 223.

Paridem] Scenicos etiam ludos, & in iis Pantomimum istum Domitiano carum, ab eo tamen posteà necatum, ob ejus nimiam cum Domitia sua familiaritatem & adulteria. Vetus Schol.

88. *Sed quanquam in magnis, &c.*] Quamvis autem molliter esset educata, utpote domi nobilis ac dives, lascivus amor audacem fecit & robustam, ut longè sequi adulterum histrionem non vereretur per terras, & maria.

89. *Segmentatis*] Distinctis ornatisque multiplice tessellâ, vermiculato emblemate, segmentis. Porrò segmenta vet. Schol. explicat vittas intextas auro de vestibus pendentes.

Contempsit pelagus: famam contempserat olim,
Cujus apud molles minima est jactura cathedras.
Tyrrhenos igitur fluctus, latèque sonantem
Pertulit Ionium constanti pectore, quamvis
Mutandum toties esset mare. Justa pericli
Si ratio est, & honesta; timent, pavidoque gelantur
Pectore, nec tremulis possunt insistere plantis.
Fortem animum præstant rebus, quas turpiter audent.
Si jubeat conjux, durum est conscendere navim.
Tunc sentina gravis, tunc summus vertitur aër.
Quæ mochum sequitur, stomacho valet. Illa maritum
Convomit: hæc inter nautas & prandet, & errat
Per puppim, & duros gaudet tractare rudentes.
Quâ tamen exarsit formâ? Quâ capta juventa est
Hippia? Quid vidit propter quod ludia dici
Sustinuit? Nam Sergiolus jam radere guttur
Cœperat, & secto requiem sperare lacerto.
Præterea multa in facie deformia, sicut
Attritus galeâ, mediisque in naribus ingens
Gibbus, & acre malum semper stillantis ocelli.
Sed gladiator erat. Facit hoc illos Hyacinthos.
Hoc pueris, patriæque, hoc prætulit illa sorori,

aspernata est mare: quondam spreverat existimationem, cujus damnum parvi stat apud sellas delicatas. Ergo Tyrrhenos vortices, ac Ionium longè resonantem perpessa est corde intrepido, tametsi commutandum erat æquor frequenter. Quando legitima probaque discriminis adest causa formidant & meticuloso corde frigent, neque pedibus vacillantibus stare queunt. At intrepidam habent mentem fœdis rebus quas attentant. Si vir imperat, grave est navim ingredi. Sentina tùm molesta: tùm supremus æther convolvitur. Quæ verò *comitatur adulterum pectore firmo est. Ista vomit* in *virum: hæc inter nautas & prandium carpit & ambulat per puppim, gravesque funes contingere oblectatur. Verùm quâ pulchritudine incensa est; quâ juventute rapta est Hippia? Ecquid aspexit, cujus gratiâ toleravit histrionicâ vocari! Etenim Sergius incœperat jam tondere fauces, & quietem expectare, nervo exciso. Insuper non pauca in vultu fœda* erant: *velut pressus casside; & magnus tumor in medio naso; atque gravis morbus oculi nunquam non fluentis. At erat gladiator. Id eos reddit Hyacinthos: id natis & patriæ, id germanæ maritoque ista præposuit.*

Alii fasciolas aiunt esse vestium oris assui consuetas ornatûs gratia. Vide quæ ad Sat. 2. v. 124.

90. *Contempsit pelagus*] Tempestates maris horrendas, variaque discrimina non exhorruit.

Famam contempserat olim] Abjecto dudum pudore, cùm sui pridem impuri amores vulgarentur.

91. *Cujus apud molles, &c.*] Cujus, parvi jactura penditur à luxuriosis mulieribus, quæ mollibus cathedris ac sellis uti solent.

Cathedras] Sellas muliebres. Vide quæ notavimus Sat. 1. v. 65.

92. *Tyrrhenos fluctus*] Mare Thuscum & Inferum Latinis, Tyrrhenum Græcis.

Sonantem] Quando fluctus scopulis illiduntur cum fragore.

93. *Ionium*] Ad fauces Adriatici maris, Siciliam inter & Cretam.

94. *Mutandum toties esset mare*] Ex Italia trajicientibus in Ægyptum tranandа sunt maria, Tyrrhenum, Ionium, Ægeum.

Justa pericli si, &c.] Cùm se dat occasio, urgetque ratio aliqua justa & honesta subeundi maris & periculi, tum illæ mulieres expavescunt: at libidinis explendæ causâ quidlibet facilè moliuntur.

99. *Sentina*] Navis fundus, in quem fit aquarum & sordium colluvies, undè graveolens & teter odor emittitur.

Summus vertitur aër] Tùm nauseæ vertiginesque faciunt, ut cœlum rotari, ejus summa pars ima fieri, omnia perturbari videantur.

100. *Stomacho valet*] Nauseâ non tentatur.

Maritum convomit] Vomitu conspurcat nauseabunda. Vide Cœl. Rhodig. lib. 26 cap. 13.

102. *Rudentes*] Ita dicuntur, quod flantibus ventis rudere videantur.

103. *Quâ tamen exarsit formâ*] At quæ tandem causa tam ardentis furoris? An impuberem quemdam ætate florentem, an eleganti rarâque formâ juvenem deperit, cujus amor aut tolerabilis aut veniâ dignus æstimari debeat? Quin imò.

104. *Ludia dici*] Quippe quæ *ludium* sectetur, cùm sit uxor Senatoris, & ipsa natalibus clara.

105. *Sergiolus*] Diminut. ad ironiam.

Radere guttur] Mentum jam egregiè barbatum, quod ætatem arguit provectam.

106. *Secto requiem sperare lacerto*] Missionem accipiebant gladiatores, si quando essent membro aliquo mutilati. Minùs placet quod affert vetus Schol. Bellonarium fortè illum factum esse, seu è Bellonæ Sacerdotibus, qui ex more lacertos sibi gladio dissecantes cruorem suum Deæ sacrificare consueverant. Vide Alex. ab Alex. lib 3. cap. 12.

108. *Attritus galeâ*] Frons erat attrita, vibicibusque notata, ob galeam quam gestabat mirmillo. Vide quæ notavimus Sat. 2. v. 143 & seq.

109. *Gibbus*] Tumor è percussione crebra.

Semper stillantis ocelli] Lippitudine laborantis.

110. *Hyacinthos*] Tàm amabiles, quàm formosus ille Apollinis amasius, de quo Ovid. Metamorphos. 10. Fab. 5.

Atque viro. Ferrum est, quod amant. Hic Sergius idem
Acceptâ rude cœpisset Veiento videri.
Quid privata domus, quid fecerit Hippia, curas?
Respice rivales Divorum; Claudius audi
Quæ tulerit: Dormire virum cùm senserat uxor,
Ausa Palatino tegetem præferre cubili.
Sumere nocturnos meretrix Augusta cucullos,
Linquebat comite ancillâ non ampliùs unâ:
Et nigrum flavo crinem abscondente galero,
Intravit calidum veteri centone lupanar,
Et cellam vacuam, atque suam: tunc nuda papillis
Constitit auratis, titulum mentita Lyciscæ,
Ostenditque tuum, generose Britannice, ventrem,
Excepit blanda intrantes, atque æra poposcit:
Mox lenone suas jam dimittente puellas,
Tristis abit; sed quod potuit, tamen ultima cellam
Clausit, adhuc ardens rigidæ tentigine vulvæ,
Et lassata viris, nondùm satiata recessit:
Obscurisque genis turpis, fumoque lucernæ,
Fœda lupanaris tulit ad pulvinar odorem.

Gladius est quem depereunt. Ille ipse Sergius donatus rude incœpisset Fabricius æstimari. Scilicet *angeris quid privata familia, quid Hippia egerit? Cerne Deorum æmulos: ausculta quæ sustinuit Claudius. Quando conjux advertebat maritum esse sopitum, non dubitans regali thalamo mattam præponere, & induere noctis cucullum, meretrix Cæsarea* illum *deserebat, unicâ dumtaxat famulâ comitante, atque flavo galericulo tegente capillos atros, ingressa est lustrum detrito centone calens, atque cellam inanem suamque Tum simulans inscriptionem Lyciscæ, nudata mammis auratis prostitit, & exhibuit uterum tuum, ô nobilis Britannice. Jucunda venientes admisit, & pecuniam exegit. Deinde suo ganeone juvenculas remittente, mœsta discedit: verumtamen, quod licuit, cellam postrema conclusit, ... abiit non adhuc expleta, malisque denigratis indecora & deturpata lampadis fumo, lustri fœtorem portavit ad lectum* Imperatoris.

---

113. *Acceptâ rude*] Missionis olim & vacationis à gladiatura signum erat, seu gladius ligneus, ut aiunt quidam, seu virga impolita & rudis: undè rudiarii dicti, qui non cogebantur ampliùs ferro decertare, sed baculis & rudibus tantùm batuere. Turneb. lib. 25. cap. 17 & lib. 26. cap 26. Sueton. Tib. cap. 7 rudiarios revocatos ait. Calig. cap. 32. mirmillonem è ludo rudibus secum batuentem ferreâ sicâ ab eo confossum. Claud cap. 21. Essedario indultam rudem. Horatii Epist. 1

. . . *Donatum jam rude quæris,*
Mæcenas, iterùm me antiquo includere ludo.

Cœpisset Veiento videri] Tam vilis ei foret quàm suus vir Fabricius Veiento.

114. *Quid privata domus, &c.*] Transitio. Sed ne tam indigne fer libidines privatorum: nam & similes in Principibus reperire est; quod multo magis mirare

115. *Rivales Divorum*] Imperatorum Romanorum qui Divi appellantur, & post mortem in Deorum numerum referuntur.

Claudius] Romanorum Cæsar quintus, cui Messalina uxor tot rivales dedit, tot adulteros admisit monstrosæ libidinis mulier. De hac Cornel. Tacit. Annal. 11. Plin. lib. 10. cap. 63.

117. *Tegetem*] Mattam centone stipatam, quæ in lustro pro lecto est. Vel fornicem & lustrum *tegetem* vocat quasi tugurium vile præ domo Imperatoria & Palatio Claudii.

118. *Meretrix Augusta*] Messalina Claudii Cæsaris uxor, adulteriis famosa.

Cucullos] Caput scilicet eo tegumento involvebat, ne agnosceretur. Vide Sat. 8 v. 145.

120. *Nigrum flavo crinem abscondente galero*] Flavâ comâ adscititiâ, quæ pro galero est: Crine supposito rotundo in formam galeæ, quo meretrices utebantur flavo: at nigro dumtaxat matronæ. Vetus Schol. Sed & viris in usu fuisse factitium ejusmodi capillitium constat. Sueton. Id modo galericulum, modò capillamentum nuncupat. Calig. cap. 11. capillamento celatus ganeas obire ille dicitur Otho verò cap 12. galericulo capiti propter raritatem capillorum adaptato & annexo, ut nemo cognosceret, usus refertur.

121. *Calidum*] Quia valdè frequentatum: vel ob Lyciscam recenter egressam.

Centone] Operculum est è variis pannis & coloribus conflatum.

122. *Cellam vacuam*] Discessu Lyciscæ.

Atque suam] Ex pacto, quo Lyciscæ diurnum, Messalinæ verò nocturnum tempus dabatur: sic enim inter se illæ convenerant.

123. *Auratis*] Ornatis auro.

Titulum mentita Lyciscæ] Ut pro Lycisca haberetur, cellam ejus nocte occupabat Messalina. Porrò cellis meretricum nomina inscripta erant. Hinc & titulus falsò additus hic dicitur.

Lyciscæ] Quæ famosa meretrix erat. Ejus meminit Martialis lib. 4. Epigram. 17.

124. *Tuum ventrem*] E quo natus prodiisti.

Generose Britannice] Ironicè, ob genus & patrem incertum illius, & promiscuos matris Messalinæ concubitus. Claudii tamen Imperatoris habebatur filius, & ab eo per castra infans circumlatus, ac militibus commendatus. Tacit lib. 13.

125 *Æra*] Stupri mercedem, ne alia quàm ipsa meretrix Lycisca existimaretur.

126. *Dimittente puellas*] Sub mediam noctem.

130. *Obscurisque genis, &c.*] Obscuratis fuligine lucernarum, ad quas prostabant meretrices.

131. *Ad pulvinar*] Ad Imperatoris Claudii

Hippomanes, carmenque loquar, coctumque venenum,
Privignoque datum? Faciunt graviora coactæ
Imperio sexûs, minimumque libidine peccant.
Optima sed quare Cesennia teste marito?
Bis quingenta dedit, tanti vocat ille pudicam;
Nec Veneris pharetris macer est; aut lampade fervet:
Inde faces ardent, veniunt à dote sagittæ.
Libertas emitur: coràm licet innuat, atque
Rescribat, vidua est locuples, quæ nupsit avaro.
Cur desiderio Bibulæ Sertorius ardet?
Si verum excutias, facies, non uxor amatur.

Referamne hippomanes, & incantamenta, & virus excoctum, atque privigno propinatum? Deteriora perpetrant adactæ dominatione sui *sexûs; minora verò committunt* per *cupidinem. At cur proba* est *Cesennia affirmante* suo *viro? Donavit* scilicet talenta *mille. Tali* pretio *is castam nuncupat. Neque macilentus est pharetrâ Veneris, nec* ejus *ardet face. Hinc amor calescit, à dote procedunt spicula. Libertas* pretio *habetur.* Illo *præsente annuere permittitur, ac rescribere. Quæ dives* cum *avaro* matrimonium *contraxit est* quasi *vidua. Quare Sertorius incensus est amore Bibulæ? Si veritatem scruteris, vultus non conjux diligitur.*

---

viri sui lectum pulvinis stipatum. Pulvinaria vocantur propriè lectuli in honorem Deorum strati in templis, in quibus eorum imagines reclinabantur. Hinc lectisternia, quorum frequens apud Livium mentio.

132. *Hippomanes, carmenque, &c.*] Alia jam persequitur mulierum scelera, quæ flagitiis prioribus ac libidine pejora esse affirmat, nimirùm propinata philtra, incantationes factæ, veneficia.

Hippomanes] Vox Græca ab ἵππος, *equus*, & μανία, *furor*. Tria significat, primò quidem herbam quamdam ita vocatam: Secundò carunculam nati recens pulli fronti adhærentem. Tertio fluentem liquorem quemdam virulentem ex equæ pudendo ad venerem concitatæ, in veneficiis usitatum. De herba illa, Botanici. De Caruncula equina, Plin. lib. 8. cap. 42. *Equis innasci*, ait, *amoris veneficium, Hippomanes appellatum, in fronte, caricæ magnitudine, colore nigro; quod statim edito partu devorat fœta, aut partum ad ubera non admittit, si quis præreptum habeat.* De veneno denique illo, idem Plin. lib. 28. cap. 11. *Hippomanes tantas in veneficio vires habet, ut*, &c. Virgil. Georgic. 3.

Hinc demùm hippomanes vero quod nomine dicunt
Pastores, lentum distillat ab inguine virus.
Hippomanes quod sæpè malæ legêre novercæ,
Miscueruntque herbas & non innoxia verba.

Vide Ælian. de Animal. 14. cap. 18.

Carmen] Vide Virgilii Eclogam 8.

Coctum venenum] Apud Sueton. Ner. cap. 33. Nero Locustæ jubet coram se venenum coquere quàm posset velocissimum ac præsentaneum: mox, illud iterùm ac sæpiùs recoctum dari Britannico, qui statim exanimatus est. Lit. Liv. lib. 8. cap. 18. Complures matronæ per indicem deprehensæ referuntur venena coquentes. Tumque primùm de veneficiis quæsitum: & ad centum septuaginta damnatæ.

133. *Privignoque datum*] Mariti ex alia uxore filio porrectum à noverca poculum seu amatorium, seu venenatum, cùm aut libidine aut irâ moveretur. Sic Hippolytum Phædra insectatur, amore primùm, deinde odio.

Faciunt graviora coactæ imperio sexûs] Dum obsequuntur affectibus, iræ, odio, superbiæ, &c. quæ sunt in muliebri sexu vehementiora; tùm certè graviora perpetrant, quàm cùm solâ ducuntur libidine.

135. *Optima sed quare, &c.*] Objectio ironica.

Cesennia] Legunt aliqui *Cæsonia*, quæ uxor Caligulæ. Sed de hac posteà v. 615. *Cesennia* cujuspiam avari uxor.

136. *Bis quingenta dedit*] Opimam dotem attulit, hinc optima ab Avaro celebratur. Dedit mille vel talenta, vel sestertia. Vide quæ Turneb. lib. 18 cap. 30. Et nos Sat. 1. v. 92.

137. *Nec Veneris pharetris, &c.*] Suis eum telis haud Venus aut Cupido filius ejus vulnerârunt, nec facibus incenderunt.

Macer est] Virgil. Eclog. 3.

Eheu quàm pingui macer est mihi taurus in arvo.
Idem amor exitium est pecori, pecorisque magistro.

138. *Inde faces ardent, &c.*] Pecuniæ cupido sagittis & facibus illum unus impetiit; dotem hinc non uxorem amat.

139. *Libertas emitur*] Scilicet nupsit ei dives mulier ad emendam libertatem quidvis impunè perpetrandi Plaut Asin. Act. 1. Scen. 1.

Argentum accepi, dote Imperium vendidi.

Et Aulul. Scen. 17.

---Multæ sunt in magnis dotibus
Incommoditates, sumptusque intolerabiles.
Nam quæ indotata est, ea in potestate est viri.
Dotatæ mactant, & malo & damno viros.

Coràm licet innuat] Viro etiam præsente mœchis innuere & rescribere ad eorum literas audet, eique licet. Horat. lib 3. Ode 6.

Sed jussa coràm non sine conscio
Surgit marito, seu vocat institor,
Seu, &c.

140. *Vidua est locuples, quæ, &c.*] Quæ mulier benè dotata avaro nupsit, tam libera est in conjugio, imò ampliùs, quàm si vidua foret, connivente marito ad uxoris flagitia, aut ejus non audente coërcere licentiam. Vide Sat. 1. v. 56. & seq.

141. *Cur desiderio Bibulæ*] Altera objectio, cui statim respondet, ut priori anteà.

Bibulæ Sertorius] Ficta nomina uxoris & viri.

142. *Facies, non uxor amatur*] Formâ, species, venustas magis quàm probitas aut pudicitia.

Tres rugæ subeant, & se cutis arida laxet,
Fiant obscuri dentes, oculique minores;
Collige sarcinulas, dicet libertus, & exi;
Jam gravis es nobis, & sæpè emungeris; exi
Ocyùs, & propera; sicco venit altera naso.
Intereà calet, & regnat, poscitque maritum
Pastores, & ovem Canusinam, ulmosque Falernas.
Quantulum in hoc? Pueros omnes, ergastula tota,
Quodque domi non est, & habet vicinus, ematur.
Mense quidem brumæ, cùm jam mercator Iason
Clausus, & armatis obstat casa candida nautis,
Grandia tolluntur crystallina, maxima rursùs
Myrrhina, deinde adamas notissimus, & Berenices

Tres rugæ succedant, & sicca pellis se remittat, dentes atri evadant, & oculi angustiores, tùm *libertus jubebit, corripe sarcinas, atque abi; modò nobis molesta es, ac sæpiùs* nasum *abstergis, discede quamprimùm, atque accelera; aridis alia naribus accedit. Interim fervet ac imperitat, & à viro exigit pastores, atque oves Canusinas, & Falernas ulmos. Quantum autem in ea* re? *Cunctos servos, ergastula integra* deposcit. *Et quod* in *familia non adest, vicinusque possidet* pretio *comparetur,* jubet. *Etiam hyemali mense, quando Iason mercator jam abditus, atque tugurium albicans retardat nautas expeditos, magna proferuntur è crystallo* vasa, *myrrhina rursùm ingentia; mox celebris adamas, ac in digito Berenices*

---

143. *Tres rugæ subeant, &c.*] Quòd si per morbum aut senectutem deturpetur illa pulchritudo, is uxorem repudiabit, & aliam juniorem & formâ integrâ sibi quæret.

Cutis arida laxet] Succo deficiente fiat macilentior, ac paulo deformior.

144. *Fiunt obscuri dentes*] Putrescentes nigrescant.

Oculi minores] Contrahantur, ut fit in senectute.

145. *Collige sarcinulas*] Supellectilia, res tuas aufer: Metaphora à re militari: tùm enim jubentur vasa & sarcinæ colligi, cùm alio est emigrandum ac mutanda statio. Porro solemnia repudiationis verba erant: res tuas tibi habeto, res tuas agito.

Libertus] Dives aliquis è libertino genere.

146. *Sæpè emungeris*] Mucosa es, & sordidula; nobisque jam fastidio es.

147. *Altera*] Nova nupta ætate florens & specie.

148. *Intereà*] Dum forma viget ac juventus, ardenter & imperiosè omnia agit, & quodcumque libuerit à viro petit, instat, extorquet: in familia regnat

149 *Pastores*] Greges ovium optimarum.

Canusinam] *Canusium* Apuliæ vicus, quem Cannas esse nonnulli arbitrantur. Ibi pascebantur oves exquisitâ lanâ præstantes. Testis Plinius lib. 8. cap. 48. *Lana, inquit, laudatissima Appula. . . . Circa Tarentum Canusiumque summam nobilitatem habet.* Martial. lib. 14. Epigram. 155.

Velleribus primis Apulia, Parma secundis
Nobilis, Altinum tertia laudat ovis.

Ulmosque Falernas] Vites ex agro Falerno ulmis sustentatas. Vide Sat. 4. v. 138.

150. *Quantulum in hoc?*] Sed hoc quàm parvi est momenti præ sequentibus!

Pueros omnes, &c.] Numerosam familiam, complures famulos atque opifices, qui sibi deserviant & laborent.

Ergastula] Loca in quibus servi, item noxii, clausi vinctique ad opus tenebantur. Etymologia ab ἔργον, *opus*, & στέλλω, *mitto*: vel ab εἴργω, *claudo*. Isidor. Orig.

151. *Quodque domi non est, &c.*] Appetit id omne quod apud vicinos aspicit.

152. *Mense quidem brumæ*] Imperiosa mulier cogit maritum navigare, vel hyemis tempestate, ad conquirenda sibi peregrina ornamenta & supellectilia.

Brumæ] Circa solstitium hyemale, Decembri mense, cùm dies est brevissimus, Βραχὺ ἦμαρ, undè nomen. Non deest qui legat, *Numæ*, intelligatque mensem Februarium à Numa dicatum Februo, id est, Plutoni.

Iason] Tam audax & lucri avidus, quàm is qui velleris aurei causâ in Colchidem è Græcia profectus est. Primus nave longâ Jason navigavit, inquit Plin. lib. 7. cap. 56.

153. *Clausus*] Domi se continet relicto mari ob hyemem & glaciem.

Armatis] Paratis ad navigandum primo quoque tempore, instructis rebus omnibus.

Candida] Nivibus ac pruinis operta.

Armatis obstat casa candida nautis] Hæc planè aliter explicat vetus Schol Sed an verius? Vult nempè hæc ideo dicta, quoniam tempore Saturnaliorum, Romæ, in porticu Thermarum Agrippinarum & Trajanarum, mercatores sigillaria proponentes struebant casas è linteis quæ obstabant quidem pictæ illic Argonautarum historiæ.

154. *Tolluntur*] Apportantur è longinquis terris vasa pretiosa, qualia celebrat Plinius lib. 37. cap. 2.

Crystallina] *Non alibi crystallus reperitur quàm ubi maximè hybernæ nives rigent, & glacies. Undè & nomen Græci dedêre. . . . . Oriens hanc mittit: sed Indicæ nulla præfertur. . . . Laudata & in Alpium jugis. . . . . In deliciis fœminarum aliquibus de causis præcipuum habent locum crystallina, & murrhina, rigidæ potûs utraque.* Hæc Plin. loco mox citato. Vide Gell. lib. 19. cap 5.

155. *Myrrhina*] Vasa è murrha, de quibus Plinius loco mox citato. *Murrhina Oriens mittit, præcipuè Carmania. Humorem putant sub terra calore densari. Splendor his sine viribus, nitorque veriùs quàm splendor: sed in pretio colorum varietas . . . . ac repercussus, quales*

In digito factus pretiosior. Hunc dedit olim
Barbarus incestæ, dedit hunc Agrippa sorori,
Observant ubi festa mero pede sabbata reges,
Et vetus indulget senibus clementia porcis.
Nullane de tantis gregibus tibi digna videtur?
Sit formosa, decens, dives, fœcunda, vetustos
Porticibus disponat avos, intactior omni
Crinibus effusis bellum dirimente Sabinâ: [cygno.
RARA AVIS IN TERRIS, nigroque simillima
Quis feret uxorem, cui constant omnia? Malo,
Malo Venusinam, quàm te, Cornelia mater

carior effectus. Illum quondam barbarus incestæ donavit; illum germanæ donavit Agrippa, ubi Principes nudis plantis solemnia colunt Sabbata, & benignitas antiqua parcit vetulis suibus. An de tanta multitudine nulla tibi censetur idonea? Age verò, *sit pulchra. honesta, opulenta, fœcunda; antiquos atriis avos colocet;* sit *castior Sabinis universis,* quæ *sparsis capillis finierunt prælia* Denique sit *volucris in orbe infrequens, & par olori atro. Quis tolerabit conjugem cui* simul *adsint cuncta* hæc? *Præfero, potiorem duco Venusinam, quàm te Cornelia*

---

in cœlesti arcu spectantur . . . . . . aliqua & in odore commendatio est. Contraria huic causa crystallum facit, gelu vehementiore concreto Vide Agricolam, Fossil. lib. 6. Cœl. Rhodig. lib. 1. cap. 10. de crystallo. Murrhina laudat Martial. lib. 14. Epigr. 113.

Adamas] Maximum habens pretium in rebus humanis, non inter gemmas solùm: diu regibus dumtaxat, iisque paucis cognitus, &c. quæ multa de eo Plin. lib. 37 cap. 4.

Notissimus] Ob pretium, & famam de annulis ingentis pretii identidem donatis.

Berenices] *Berenice* seu *Beronice* multiplex similiter flagitiosa. Hinc non patet de qua Juvenalis loquatur.

157. *Barbarus*] Vel Ptolemæus Philadelphi filius dedit Berenicæ sorori suæ pariter atque uxori in Ægypto: vel in Judæa Herodes alteri *Beronicæ*. Prius dicit vetus Schol.

Incestæ] Vide Sat. 4. v. 9. ad vocem, *incestus.*

Agrippa sorori] Rursus ambigitur an referenda sit vox, *barbarus*, ad *Agrippam*, ut sit unus Herodes Agrippa donator, unus adamas, uni Berenicæ incestæ sorori ab Agrippa fratre donatus: an eidem annulus duplex à duobus datus, primus, ab Herode patruo simul & marito, nam ei quidem nupta fuerat Berenice neptis; alter ab Agrippa fratre suo, qui post Herodis mortem de incestu cum eadem Berenice sorore sua suspectus fuisse scribitur à Josepho.

158. *Observant ubi, &c.*] In Judæa nempè, ubi Sacris operari poterat nemo, nec ipse Rex quidem nisi nudis pedibus: Sic enim olim Deus præceperat Mosi, Exod. cap. 3. *Solve calceamenta de pedibus tuis*, &c. Hinc Berenice nudipes apud Jerosolymam vota persolvere legitur, Jos. Bell. Jud. lib. 2.

Sabbata] Leg. Corn. Tacit. initio lib. 5. Histor. Justin. lib. 36. Pers. Sat. 5. v. 184. & quæ notavimus ibidem.

159. *Indulget senibus clementia porcis*] Hi siquidem impunè vivunt ad senectutem, quibus vesci non licet apud Judæos. Nam Levit. cap. 11. art. 7. ab his alliisque immundis animalibus abstinere jubentur Tacitus Histor. 5. inter alia de Hebræis falsa, & hæc habet: *Seu abstinet*, inquit, *memoriâ cladis, quod ipsos scabies quædam turpaverat, cui id animal obnoxium.*

160. *Nullane de tantis*] Hactenùs vitia mulierum enarravit: jam bonas earum dotes affert, quas vix inveniri asserit: ac si quæ sint in eis virtutes, has vitio quopiam infestari, v. g. superbia; quâ fit ut nullam commendationem illæ mereantur.

161. *Sit formosa, &c.*] Age verò, sit quædam mulier variis ornamentis clara & eximia; at si est arrogans & superba propter illas ipsas dotes; quid?

162. *Porticibus disponat avos*] Cereas Majorum imagines ordine dispositas, ut fit, habeat in atrio domûs benè multas; adeoque sit valdè nobilis. Vide initio Sat. 8.

163. *Crinibus effusis bellum dirimente Sabinâ*] Nota historia de raptis mulieribus Sabinis, ob quas Romanis bellum atrox: de quo Titus Livius lib. 1. Sic autem loquitur cap. 13. ejusdem libri. *Tum Sabinæ mulieres, quarum ex injuria bellum ortum erat, crinibus passis, scissáque veste, victo malis muliebri pavore, ausæ se inter tela volantia inferre, ex transverso impetu facto, dirimere infestas acies, dirimere iras, hinc patres, hinc viros orantes . . . . . Movet res tum multitudinem, tùm duces. Silentium, & repentina fit quies. Indè ad fœdus faciendum duces prodeunt: nec pacem modò, sed & civitatem unam ex duabus faciunt; regnum consociant: Imperium omne conferunt Romam* Vide & Ovid. Fast. 3.

Sabinâ] Vide Sat. 3. ver. 169. ad vocem, *Sabellam.*

164. *Rara avis, &c.*] Velut Phœnix. Vide Pers. Sat. 1. v. 46. & quæ nos ibidem.

Cygno] Hunc natura candidissimum gignit. Adeòque nigrum videre portenti loco esset: sic & uxorem invenire bonam. De *cygnis* multa refert Athenæus ex Aristotele, pugnaces esse vel adversùs aquilas, numerosâ prole fœcundos, canoros sub exitum vitæ præsertim, &c. At ibidem Alexander Myndius moribundos cygnos prosecutus multos, ait nullum se cantum audivisse. Athen. lib. 9. cap 11.

165. *Quis feret uxorem*] Etiamsi præclaris dotibus effulgeat, at superbientem quis uxorem feret?

166. *Venusinam*] Pauperem ex Apulia rus-

Gracchorum, si cum magnis virtutibus affers
Grande supercilium, & numeras in dote triumphos.
Tolle tuum precor Annibalem, victumque Syphacem
In castris; & cum tota Carthagine migra.
Parce precor, Pæan, & tu depone sagittas:
Nil pueri faciunt; ipsam configite matrem:
Amphion clamat. Sed Pæan contrahit arcum.
Extulit ergo gregem natorum, ipsumque parentem,
Dum sibi nobilior Latonæ gente videtur,

Gracchorum parens, si cum summis dotibus apportas ingentem fastum, ac in dote computas triumphos. Aufer quæso tuum Annibalem, & Syphacem in exercitu superatum, atque abi cum universa Carthagine. Amphion vociferatur, indulge quæso, Phœbe; tuque tela dimitte, Diana. *Filii nihil committunt, ipsam parentem confodite. Verùm Apollo intendit arcum: turbam igitur puerorum interfecit, atque ipsum patrem: quando Niobe ipsaque fertilior candidâ* illâ *sue, præstantiorem se putat Latonæ*

---

ticam, humilem. Talium enim castitas simul & modestia celebratur. Vide Sat. 1. v. 51. ad vocem, *Venusina.*

Cornelia] Scipionis Africani filia. Tib. Sempronio Graccho nupta, Tiberii & Caii Gracchorum mater. Huic statuam Romæ positam in Metelli publicâ porticu, auctor est Plin. lib. 34. cap. 6. Quint. lib. 1. cap. 1. sic habet: *Gracchorum eloquentiæ multùm contulisse accepimus Corneliam matrem, cujus doctissimus sermo in posteros quoque est epistolis traditus.*

167. *Gracchorum*] De his vide Sat. 2. v. 24. & quæ nos ad vocem, *Gracchos.*

Cum magnis virtutibus] Nobilitate, opibus, insigni pudicitiâ, facundiâ, sapientiâ, fœcunditate. De quibus Plutarch. & alii. Certè duodecim filios ex uno viro Tib. Sempron. Graccho genuisse; & post ejus mortem, Ptolemæi regis nuptias respuisse Corneliam, refert Plut. in Gracchis.

168 *Supercilium*] Fastum, superbiam, arrogantiam Vide Sat 2. v. 93.

Triumphos] Suorum laudes ac triumphos jactare consueverat Cornelia, Plutarcho teste.

169. *Tolle tuum precor Annibalem*] Ne mihi importunè prædica victos à tuis ingentes ac summos quosque Duces, ipsamque subactam ac deletam Carthaginem.

Annibalem] Carthaginensium Ducem, juratum Romanorum hostem, eisque per tot annos formidolosum, vel unâ Cannensi victoriâ celebrem, Campaniæ deliciis fractum, ad Nolam à Marcello superatum, tandem in Africa cæsum & fugatum cum multis Pœnorum millibus obsidente Carthaginem Scipione Africano. De genere mortis non constat. Alii dicunt veneno seipsum enecâsse, ne in Romanorum potestatem veniret, alii à Carthaginensibus ob rem malè gestam lapidibus obrutum; alii cruci affixum. T. Livius, Plutarch. Eutrop. Oros. &c.

Victum Syphacem in castris] Numidiæ regem, cujus & Asdrubalis castra facibus illatis unâ nocte delevit Scipio Africanus, teste Floro, lib. 2. cap. 6. Hic etiam illum posteà in triumpho duxit. Plutarch. in vita Scipionis Africani ex Polybio.

170. *Carthagine*] Hæc urbs situ & viribus Romæ dudum æmula, habens in circuitu tria supra viginti millia passuum, teste Livio; triplici bello Romanos fatigavit. Opusne Didonis fuerit, an Tyriorum, non omninò constat. An esset delenda Romæ deliberatum, ut gloriæ seges ac virtutis materia nunquam Romanis deesset. At ex Catonis sententia Senatus Scipionem Æmilianum in Africam misit cum ingenti exercitu, qui Carthaginem à Scipione Africano vectigalem jam antè factam obsideret, caperet ac solo æquaret. Quod factum est anno postquàm erat condita septingentesimo, Tit. Liv. lib. 51.

171. *Parce precor*] Prosopopœia, qua exhibetur Amphion pro filiis deprecans Apollinem & Dianam Niobæ fastum ulciscentes. Ejusque exemplo probat Juvenalis quanta sit mulierum arrogantia, quæ Deos etiam lacessat.

Pæan] Ita vocatur Apollo, seu, à παίειν, quia radios quasi sagittas vibrat, iisque ferit: seu à παύειν τὰς ἀνίας, quia suâ nos luce recreat Sol, & mœrores abigit. Vide Macrob. Saturn. lib. 1. cap. 17.

Tu depone sagittas] Alloquitur Dianam, cujus & Apollinis indignatione ac sagittis Niobæ filii, ob quos ea superbiebat, omnes confixi perierunt. Vide Ovid. Metamorph. 6. Fab. 3.

172. *Nil pueri faciunt*] Innoxii sunt, cur luunt noxam Niobæ matris? Hanc ipsam plectite.

Amphion] Jovis ex Antiope filius, à Plinio lib. 7. cap. 56. citharam invenisse, primusque illâ cum voce cecinisse dicitur. Patriam verò suam Thebas lyræ sono ædificâsse ait Horatius ad Pisones v. 394. quo facundiam ejus significat.

173. *Sed Pæan contrahit arcum*] Nil motus Amphionis patris licèt innocentis precibus.

174. *Extulit*] Quasi ad sepulchrum tulit. Vide Sat. 1. v. 72.

Gregem natorum] Amphionis & Niobæ filios de quorum numero dissentiunt admodùm scriptores. Alii duodecim, alii quatuordecim, alii ad viginti referunt. Vide Gell. lib. 20. cap. 6. Ælian. Var. Histor. lib. 12. cap. 36.

Parentem] Non quòd ab Apolline confixus, sed quòd suæ suorumque calamitatis dolore seipsum interfecerit.

175. *Dum sibi nobilior*] Nam tanta fuit ob fœcunditatem atque filiorum numerum arrogantia Niobæ, ut sibi potiùs quàm Latonæ sacrificandum jactaret, quæ duos tantùm Dianam & Apollinem genuerat. Ovid. loco citato.

Latonæ gente] Apolline & Dianâ, Jovis ex

Atque eadem scrofâ Niobe fœcundior albâ.
Quæ tanti gravitas? quæ forma, ut se tibi semper
Imputet? hujus enim rari, summique voluptas
Nulla boni, quoties animo corrupta superbo
Plus aloës quam mellis habet. Quis deditus autem
Usque adeò est, ut non illam, quam laudibus effert
Horreat, inque diem septenis oderit horis?
Quædam parva quidem, sed non toleranda maritis.
Nam quid rancidius, quàm quòd se non putat ulla
Formosam, nisi quæ de Tusca Græcula facta est,
De Sulmonensi mera Cecropis? Omnia Græcè,
Cùm sit turpe magis nostris nescire Latinè.
Hoc sermone pavent, hoc iram, gaudia, curas,
Hoc cuncta effundunt animi secreta. Quid ultrà?
Concumbunt græcè. Dones tamen ista puellis:
Tunc etiam, quam sextus & octogesimus annus
Pulsat, adhuc græcè? Non est hic sermo pudicus
In vetula, quoties lascivum intervenit illud,
Ζωὴ καὶ ψυχὴ, modò sub lodice relictis

familiâ. Quæ severitas, quæ pulchritudo tanti facienda, ut perpetuò se tibi objectet. Etenim singularis istius, & magni commodi oblectatio nulla est, quandocumque arroganti ingenio depravata plus aloës quàm mellis exhibet. Quis verò tam addictus est, ut eam quam encomiis extollit non aversetur, ac septem horis quotidie abhorreat. Præterea *nonnulla sunt exigua certè, ac minimè viris ferenda. Ecquid enim putidius, quàm quòd nulla pulcram se existimat, nisi quæ ex Hetrusca Græca effecta est? E Sulmonensi pura Cecropis? Cuncta Græcè* loquuntur, *quanquam nostratibus fœdius est ignorare Latinè. Eâ linguâ stupent, eâ iracundiam, lætitiam, ægritudines, eâ mentis arcana proferunt universa. Quid amplius? . . . Hæc nihilominùs juvenculis indulge. At tu quoque quam annus urget octogesimus sextus, etiamnùm græcè* loqui affectas? *Casta non est illa oratio in decrepita, quandocumque adhibetur impudicum istud;* atque *in cœtu usurpas dimissas* paulò *ante sub stragula* voces, Ζωὴ καὶ ψυχὴ.

Latona filiis, qui matris injuriam ulti sunt. Horat. lib. 4. Od. 6.

Dive q em proles Niobæa magnæ
Vindicem linguæ . . . . sensit.

176. *Scrofâ*] Celebri illâ sue, quæ apud Lavinium ab Ænea prægnans mactanda fugit, & mox triginta fœtus uno partu edidit. Virgil. Æneid. 3. Dion. Halic. lib. 1.

Albâ] Trigesimo scilicet anno postquàm Æneas Lavinium condiderat, urbem alteram Ascanius adificavit. *Albam*, ex oraculo Æneæ dato, ibidem nimirùm ubi candida sus enixa erat porcellos. Dionys. loco mox citato.

Niobe] Tantali filia, Uxor Amphionis, numerosâ prole superbiens, filiis, ut dictum est, occisis, & ipsa in saxum conversa. Cic. Tusc. 3, n. 63. *Niobe lapidea fingitur*, inquit, *propter æternum in luctu silentium.*

177. *Quæ tanti gravitas*] An verò tanti facias uxorem etiam gravem & pulchram, ut ferre velis quotidianas ejus exprobrationes, quibus se tibi jactat, ac sæpiùs objicit, quod mirum quantum illi debeas, quæ te virum acceperit scilicet ita gravis, honesta, pulchra?

178. *Hujus enim rari, &c.*] Certè plus te superbiâ suâ infestat, quàm castitate & probitate delectat.

180. *Aloës*] Herba est amari admodùm succi, de qua multa Plinius lib. 27. cap. 4. è contrà dulcedo mellis omnibus nota est.

Quis deditus, &c.] Quis tam uxorius, tam obnoxius quis suæ uxori quantumvis pulchræ?

181 *Laudibus effert*] Propter morum honestatem & formam.

182. *Horreat*] Ob fastum & arrogantiam.

Septenis oderit horis] Maxima parte diei, qui horarum duodecim. Vide quæ ad Pers. Sat. 3. ver. 4.

184. *Rancidius*] Corruptius, turpius. Pers. Sat. 1. ver. 33. *rancidulum quiddam.*

185. *De Tusca Græcula facta est*] Patrium Italiæ & Romæ sermonem postponens, & Græcum affectans, quo blandior ac venustior videatur.

Tusca] *Thuscia* Italiæ regio nobilissima, ad Tiberim protensa, nomen habet à θύειν, *sacrificare:* Thusci quippe religiosi semper extitêre. Tit. Liv. lib. 1. Vide Alex. ab Alex. lib. 3. cap. ultimo.

Græcula] Diminut. ad contemptum. *Facta est*, linguâ & moribus.

186. *Sulmonensi*] *Sulmo* Pelignorum oppidum, patria Ovidii Poëtæ. Ponitur pro qualibet Italiæ urbe.

Mera Cecropis] Tota Attica, tota Atheniensis. Cecrops enim Athenarum primus Rex fuit.

187. *Cum sit turpe magis, &c.*] Cùm tamen multò magis dedeceat Latinas nescire loqui Latinè. Cicero in Bruto. *Non tam præclarum est scire Latinè, quàm turpe nescire.*

188. *Hoc sermone pavent, &c.*] Græco sermone exprimunt pavorem, iram, gaudium, aliosque animi affectus.

190. *Dones tamen ista puellis, &c.*] Apostrophe ad anus libidinosas.

194. Ζωὴ καὶ ψυχὴ] Vita mea, anima mea; quibus verbis uti solebant meretrices. Meminit & Martial. lib. 10. Epigr. 68.

Lodice] Lecti opertorio, Martial. lib. 14. Epigr. 148.

Uteris in turba. Quod enim non excitat inguen
Vox blanda, & nequam? digitos habet: ut tamen omnes
Subsidant pennæ. Dicas hæc molliùs Æmo
Quanquam &Carpophoro,facies tua computat annos.
Si tibi legitimis pactam junctamque tabellis
Non es amaturus, ducendi nulla videtur
Causa; nec est quare cœnam, & mustacea perdas,
Labente officio, crudis donanda; nec illud
Quod primâ pro nocte datur, cùm lance beatâ
Dacicus, & scripto radiat Germanicus auro.
Si tibi simplicitas uxoria, deditus uni
Est animus: submitte caput cervice paratâ
Ferre jugum: nullam invenies, quæ parcat amanti.
Ardeat ipsa licèt, tormentis gaudet amantis,
Et spoliis. Igitur longè minùs utilis illi
Uxor, quisquis erit bonus, optandusque maritus.
Nil unquam invitâ donabis conjuge: vendes
Hac obstante nihil: nihil, hæc si nolit, emetur.

Nam sermo illecebrosus ac malus ecquod non movet .... habet digitos, quamvis etiam cunctæ pinnæ conquiescant. Verùm *licèt ista pronunties teneriùs Æmo atque Carpophoro, vultus tuus annos numerat. Si dilecturus non es desponsam tibi & copulatàm scriptis ex lege factis, nulla apparet ratio despondendi; & non est cur absumas convivium & mustaceos non coctis dandos, officio desinente; neque id quod donatur pro prima nocte, quando* in *patinâ divite rutilat Dacicus ac Germanicus auro insculpto. Si* verò *tibi est simplicitas conjugalis,* atque *mens uni addicta; subjice caput collo prompto jugum tolerare: nullam* enim *reperies, quæ diligenti indulgeat.* Quam*vis illa ferveat, diligentis cruciatibus delectatur atque exuviis. Itaque multò minùs idonea conjux erit ei quicumque vir fuerit benignus & cupiendus. Nihil unquam dabis, reluctante uxore: eâ vetante, nihil venumdabis: nihil mercari* poteris *si illa prohibet.*

---

195. *In turba*] In publico, sine ulla verecundia.

196. *Nequam*] Propriè iners & lascivus ita dicitur, quòd nihil queat boni facere. Gell. lib. 7. cap. 11. ex Cicerone. Philipp. 2.

Digitos habet, &c.] Sordidula hæc suis tenebris damnator; pudor jubet.

Ut tamen omnes subsidant pennæ] Etsi quiescat libido, muliebribus excitatur blanditiis ac lascivis vocibus.

197. *Pennæ*] Metaphora ab avibus: significat vires & nervos.

Dicas hæc molliùs] Attamen, ô vetula impura, quantumvis juveniles imitere voces & blanditias tui vultûs rugæ amari te vetant jam decrepitam

Æmo & Carpophoro] Celebribus nimis muliebres voces egregiè imitantibus.

198. *Facies tua computat annos*] Provectiorem ætatem indicat ac vetulam, decrepitam, obsoletam arguit.

199. *Si tibi legitimis*] Posthumum ferit dilemmate; cujus hoc est prius membrum: alterum mox adest, ubi ait, *Si tibi simplicitas, &c.* Vel amabis uxorem, inquit, vel non. Si amabis, certe miser eris: si verò non amabis, non est cur ducas, & sumptus inutiles facias.

Legitimis tabellis] Instrumento & contractu matrimoniali ritè & ex legibus confecto.

201. *Mustacea*] Dulcia quædam, liba, placentas, è farina siliginea musto conspersas, admixtis caseo, aniso, cumino, adipe, & ramentis lauri. Hæc dari solita convivis in fine cœnæ nuptialis, velut apophoreta. Vetus Schol. *Mustaceos* coquendi modum præscribit Cato de Re Rust. cap. 121. meminit & Cic. ad Att. lib. 5. Epist. 20.

202. *Labente officio*] Vel stomachi non benè coquentis cibos, vel potius amicorum qui ad officium nuptiale convenerant, jamque discedere paratorum.

Crudis] Cruditate laborantibus post largiores epulas, danda ad juvandam & accelerandam coctionem.

203. *Quod primâ pro nocte datur, &c.*] Munera quæ maritùs novæ nuptæ donare solet in virginitatis delibatæ præmium, aliquot nempè nummos aureos in lance. Vetus Schol.

204. *Dacicus & scripto radiat, &c.*] Nummus effigie Domitiani signatus cum titulis Dacici & Germanici, ob Dacas Germanosque debellatos.

Dacicus] Vide Sat. 4. ver. 111. ad vocem, *Dacis.*

Scripto] Legunt alii, *sculpto:* alii corrigunt, *scutilo*, id est, variegato velut telæ aranearum. Ita Jo. Is. Pontan. Annot. in Macrob. & alii quidam. Verùm quòd operæ pretium; quidve gratiæ debeat utrisque Juvenalis, haud mihi satis apparet.

205. *Si tibi simplicitas uxoria*] Posterius cornu dilemmatis. Quod si mulierosus es, & simpliciter uxori amandæ deditus, grave tibi jugum ferendum erit, eique famulandum more servi, atque in omnibus obsequendum.

208. *Ardeat ipsa licet*] Quamvis ipsa te ardenter amet, gaudebit tamen torquere te ac spoliare. Sic enim improba est mens mulierum.

209. *Longè minùs utilis*] Quo melior est maritus & uxori optabilior, eò gravior fit ei uxor molestiorque.

Hæc dabit affectus: ille excludetur amicus
Jam senior, cujus barbam tua janua vidit.
Testandi cùm sit lenonibus, atque lanistis
Libertas, & juris idem contingat arenæ,
Non unus tibi rivalis dictabitur hæres.
Pone crucem servo: meruit quo crimine servus
Supplicium? Quis testis adest? Quis detulit? Audi,
Nulla unquam de morte hominis cunctatio longa est.
O demens, ita servus homo est? Nil fecerit, esto:
Hoc volo, sic jubeo, sit pro ratione voluntas.
Imperat ergo viro: sed mox hæc regna relinquit,
Permutatque domos, & flamea conterit: inde
Avolat, & spreti repetit vestigia lecti.
Ornatas paulò antè fores, pendentia linquit
Vela domus, & adhuc virides in limine ramos.
Sic crescit numerus: sic fiunt octo mariti,
Quinque per autumnos: titulo res digna sepulcri.
Desperanda tibi salvâ concordia socru:
Illa docet spoliis nudi gaudere mariti:

Ipsa motus animi *suggeret. Is expelletur familiaris jam vetulus, cujus pubem aspexerunt fores tuæ. Quanquam* autem *ganeones & lanistæ licentiam habent condendi testamenta, parque potestas arenæ data est, multiplex rivalis hæres tibi præcipietur.* Jubebit uxor; *servo patibulum statue.* Tu respondebis. *Ecquod* ob *scelus pœnâ dignus est servus! Ecquis astat testis? Quis denuntiavit! Ausculta: De hominis nece nulla unquam diuturnior mora est.* Tum illa dicet tibi: *O stulte, siccine mancipium homo est? Esto, nihil perpetrarit:* at *illud cupio, ita edico, pro causa sit arbitrium meum. Itaque imperium* exercet *in maritum. At paulo post ea regna deserit, ac mutat ædes, deteritque flamea. Exinde recedit atque relegit notas cubilis, contempti: dimittit januam nuper decoratam, aulæa* in *ædibus expansa, ramosque in foribus etiamnum virentes. Ita numerus augetur: ita succedunt octo viri intra quinque autumnos: res* sanè *digna inscriptione tumuli. Nec speranda tibi consensio, socru superstite. Hæc monstrat oblectari exuviis spoliati viri:*

---

213. *Dabit affectus*] Si quem oderit, jubebit te odisse; vetabit amare & colere veterem etiam amicum, cùm ita libuerit inconstanti ejus animo, suspicaci, moroso.

214. *Cujus barbam tua janua vidit*] Qui domum tuam frequentârit à prima ætate, cum pubes & lanugo genas ac mentum vestire incipit. Vel quòd juvenes non raderent barbam ante annum ætatis vigesimum primum, ut volunt nonnulli.

215. *Testandi cum sit lenonibus, &c.*] Aliud incommodum ab imperiosa uxore, per quam non licebit viro hæredes instituere nisi quos ipsa voluerit.

Lanistis] Gladiatoribus, eorumque magistris. Vide Sat. 3. v. 158.

216. *Arenæ*] In arena decertantibus. Vide quæ ad Sat. 2. v. 144.

217. *Rivalis*] Uxoris tuæ mœchus.

Dictabitur] Suggeretur, scribi imperabitur.

218. *Crucem*] Supplicii genus olim valdè usitatum, à Constantino magno posteà sublatum, ob reverentiam instrumenti nostræ omnium salutis, ac apparentis mirabiliter in aëre signi, in quo erat hostes victurus, ac reapse vicit. De variis crucium generibus, Seneca consol. ad Marc. cap. 20. & de Vita beata, cap. 19. Vide Annot. Sat. 13. v. 105.

220. *Nulla unquam de morte, &c.*] Apud multas gentes damnatorum pœna differri solebat: & apud Romanos quidem, ex Senatusconsultis, ad decimum usque diem.

221. *Servus homo est?*] Servi sunt, imò homines: servi sunt, imò conservi, & ex iisdem tecum elementis constant aluntur que, atque spiritum eumdem ab eodem principio carpunt, &c. quæ habet Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 11 Vide & Senec. Epist. 47.

222. *Hoc volo, sic jubeo, &c.*] Tyrannica planè verba.

223. *Hæc regna*] Viri domum & familiam in qua regnabat, relinquit, novumque maritum sæpiùs quærit potens ac dives mulier.

224. *Permutatque domos*] Ab uno viro ad alium aliumque transiens.

Flamea conterit] Toties nuptialia terit velamenta, quoties nubit. De flameo vide Sat. 2. ad v. 124.

225. *Avolat*] Aliàs *advolat.*

Spreti repetit vestigia lecti] Redit ad primum virum.

226. *Ornatas paulò antè fores*] Vide suprà ad ver. 79.

228. *Octo mariti*] Nec enim pluribus quàm octo viris nubere licebat, citrà notam adulterii. Hinc Martial. lib. 6. Epigram. 7.

Nubit decimo jam Telesina viro.
Quæ nubit toties, non nubit, adultera lege est.

229. *Quinque per autumnos*] Annis quinque.

Titulo res digna sepulcri] Ironicè. Quàm pulcrum erit sepulcro talis mulieris inscripta ex more videre nomina virorum octo, quibus nupsit. Vide Martial. lib. 9. Epigram. 16.

230. *Concordia*] Expectanda tibi non sunt amor & fides conjugalis ab uxore illâ tuâ, vivente socru.

231. *Illa docet*] Socrus enim ipsa, tuæ uxoris mater, improbis instruit eam moribus.

Nudi] Crebra exigens à viro dona, &c. Multa etiam clam surripiens & matri donans.

Illa docet missis à corruptore tabellis,
Nil rude, nil simplex rescribere : decipit illa
Custodes, aut ære domat : tunc corpore sano
Advocat Archigenen, onerosaque pallia jactat.
Abditus intereà latet, & secretus adulter,
Impatiensque moræ silet, & præputia ducit.
Scilicet expectas, ut tradat mater honestos,
Aut alios mores, quàm quos habet ? Utile porrò
Filiolam turpi vetulæ producere turpem.
Nulla ferè causa est, in qua non fœmina litem
Moverit. Accusat Manilia, si rea non est.
Componunt ipsæ per se, formantque libellos,
Principium, atque locos Celso dictare paratæ.
Endromidas Tyrias, & fœmineum ceroma
Quis nescit ? Vel quis non vidit vulnera pali ?
Quem cavat assiduis sudibus, scutoque lacessit,
Atque omnes implet numeros ? dignissima prorsùs
Florali matrona tubâ : nisi si quid in illo
Pectore plùs agitat, veræque paratur arenæ.
Quem præstare potest mulier galeata pudorem,

hæc erudit nihil agreste, nihil simplex rescribere literis ab adultero missis. Hæc observatores fallit, vel pecuniâ conciliat. Tum valente corpore accersit Archigenem, ac opercula gravia imponit. Interim delitescit occultus tectusque mœchus, & tacet vix ferens cunctationem . . . . Nimirùm speras ut parens det bonos mores, vel à suis diversos? Prætereà spurcæ vetulæ fructuosum est prostituere impuram filiam. Nulla propemodùm controversia est, in qua litem non intentaverit mulier. Accusat Manilia, si rea non fuerit. Ipsæ per se conscribunt & contexunt libellos, promptæ Celso præscribere exordium & locos. Quis ignorat endromidas Tyrias, ac muliebre ceroma? Vel quis non aspexit ictus paxilli? quem quotidianis fustibus perfodit, & ctypeo impetit, & cunctas partes exequitur, mulier sanè digna buccinâ Floralium: præterquàm si quidpiam majus volutatur in eo corde, ac veræ arenæ comparatur. Quam verecundiam exhibere valet fœmina casside munita,

---

233. *Nil rude, nil simplex rescribere*] Docet cautè, eruditè, callidè, blandè rescribere ad mœchos.

234. *Custodes*] Suspectæ fidei uxoris custodes à viro commissos.

235. *Advocat Archigenen*] Vocat Medicum ægritudinem simulans, quo faciliùs adulteria perpetret.

Archigenen] Celebrem eo tempore Medicum. Vetus Schol.

Onerosaque pallia jactat] Vel rejicit quasi nequeat ferre; vel potiùs, ipsa mater operit multis palliis velut ægram filiam, vocatque Medicum, ut locum det mœchis.

237. *Silet*] Aliàs *pavet*, quod minùs congruit.

239. *Utile porrò*] Nam turpis mater ex adulteriis filiæ quæstum facit.

241. *Nulla ferè causa*] Quid, quod & forensia negotia attentant fœminæ?

In qua non fœmina litem moverit] In qua litigandi ansam & modum non inveniat.

242. *Accusat Manilia, si rea non est*] Semper aut accusantis aut defendentis partes agit.

Manilia.] Pro qualibet audaci fœmina ponitur illa meretrix, cujus meminit Agellius lib. 4. cap. 14. Hæc Aulum Hostilium Mancinum Ædilem Curulem, à quo dies ipsi dicta ad populum erat, provocans ad Tribunos Plebis jure dejecit.

243. *Per se, formantque libellos*] Sine virorum auxilio componunt libellos, & scripta illa quibus actio instituitur & causa probatur.

244. *Locos*] Sedes argumentorum, ut aiunt, rationes probationi aut refutationi idoneas.

Celso] Cornelius *Celsus* Orator fuit insignis & Jurisconsultus, sub Augusto. Institutionum libros septem conscriptos reliquit. Vetus Schol. Ejus meminit Quintilianus pluribus in locis, lib. verò 12. cap. ult. ait scripsisse de rebus etiam medicis, rusticis, militaribus.

Dictare paratæ] Tam eruditæ, ut tradere queant etiam peritis dicendi præcepta.

245. *Endromidas Tyrias*] Novum audaciæ muliebris portentum; quòd & luctari, & in arenam descendere non erubescant.

Endromidas] Vide Sat. 3. v. 103. *Tyrias*, purpureas & molliores vulgaribus. Vide Sat. 1. ver. 27.

Ceroma] Vide Sat. 3. v. 68.

246. *Quis non vidit vulnera pali*] Quis nescit mulieres non modò ceromate inungi, ac gymnicas exercitationes sine verecundia frequentare, sed etiam gladiaturâ gaudere, proindeque more tyronum exercere se ad palum solitas?

248. *Omnes implet numeros*] Accedit, ferit, recedit, rursùm invadit, &c.

Dignissima prorsùs florali matrona tubâ] Dignissima igitur quæ inter meretrices & perfrictæ fœminas frontis, discurrat in floralibus nudato corpore; & ad signum tubæ prosiliat. Vide Pers. Sat. 5. ver. 178. ad vocem, *Floralia*. Hæc celebrabantur sub finem Aprilis. Ovid. Fast. 5.

250. *Veræque paratur arenæ*] Ut in amphitheatro palàm decertet, more gladiatorum : ac post umbratiles pugnas ad verum certamen in arena descendat. Vide Martial. Spectac. Epigramm. 6.

Quæ fugit à sexu, vires amat? Hæc tamen ipsa
Vir nollet fieri: nam quantula nostra voluptas?
Quale decus rerum, si conjugis auctio fiat,
Balteus, & manicæ, & cristæ, crurisque sinistri
Dimidium tegmen: vel si diversa movebit
Prælia, tu felix ocreas vendente puellâ.
Hæ sunt, quæ tenui sudant in cyclade, quarum
Delicias & panniculus bombycinus urit.
Aspice quo fremitu monstratos perferat ictus;
Et quanto galeæ curvetur pondere; quanta
Poplitibus sedeat; quàm denso fascia libro;
Et ride, scaphium positis cùm sumitur armis.

quæ abhorret à suo *sexu, & robusta sectatur! Ea nihilominùs ipsa repugnaret fieri vir. Quanta enim oblectatio nostra?* Porrò, *qualis rerum splendor, si fiat venditio uxoris: balteus, & manicæ, & pinnæ, & medium lævi cruris armamentum: aut si varia tentaverit certamina,* quam *tu beatus, juvenculâ ocreas venum exponente! Ipsæ sunt quæ sudorem emittunt in levi cyclade, quarum voluptates adurit sericeum etiam palliolum. Cerne quanto gemitu inferat percussiones ostensas; quamque magnâ cassidis gravitate incurvetur: quanta genibus insistat: quam spisso fascia volumine: atque cachinnare, quando armis depositis scaphium accipitur.*

---

252. *Vires amat*] Muliebres fugit exercitationes, viriles amat, duras, laboriosas.

253. *Quantula nostra voluptas*] Quàm parva & modica virorum voluptas præ fœminea: ex Ovid. Metamorph. 3. Fab. 4.

254. *Quale decus rerum, &c.*] Quàm magnificus erit ille apparatus ac splendor armorum tuæ uxoris, si hæc illa venum proponere voluerit. Ironicè.

Si conjugis auctio fiat] Si fiat venditio armamentorum tuæ conjugis.

255. *Balteus*] Cingulum militare è corio, è quo arma dependent.

Manicæ] Manuum armamenta seu tegmina.

Cristæ] Quæ galeis imponuntur ornatûs causâ.

Crurisque sinistri dimidium tegmen] Virgil. Æneid. 7. Crus sinistrum nudari solitum ab Hernicis ait: contrà Juvenalis tegmen sinistri cruris memorat. De his vide Macrob. lib. 5. cap. 18. in fine. Certè crus lævum tegebatur, quòd protendebatur adversùs hostem. Dimidium verò dicitur tegmen, quia nonnisi à pede ad genu perveniebat, superiora tegente clypeo.

256. *Si diversa movebit prælia*] Si tam retiarii, quàm mirmillonis partes varias exequatur, adeòque geminas habeat ocreas, non simplices autem solùm, ut Ætoli populi, de quibus Macrob. loco citato.

257. *Tu felix ocreas vendente puellâ*] Ironicè, ut cætera. Quanta tibi gloria, quantum decus, ô vir, uxore tuâ ancipitem & variam armaturam venum proponente, ostentante.

Puella] Uxore adolescentulâ.

258. *Hæ sunt quæ tenui*] Illæ ipsæ quæ virile robur affectant in gladiatoriis exercitationibus, in aliis rebus fœmineam omninò ostendunt mollitiem.

Cyclade] Rotundâ chlamyde è tenui valdè filo, quâ se gravari tamen delicatulæ queruntur, ac velut aduri.

Quarum delicias, &c.] Quarum molle, tenerum, delicatum corpus vix ferre potest bombycinæ vestis pondus.

259. *Bombycinus*] E telis araneorum modo textis ad luxum fœminarum, inventis primùm in Co Insula à Pamphila muliere Latoï filia: Ut ait Plin. lib. 11. cap. 22. ubi de bombycibus.

260. *Quo fremitu*] Cic. Tuscul. 2. n. 56. *Vir fortis,* inquit, *ingemiscit, ut se intendat ad firmitatem; ut in stadio cursores exclamant quàm maximè possunt. Faciunt idem cùm exercentur athletæ. Pugiles verò etiam cùm feriunt adversarium, in jactandis cestibus ingemiscunt, non quòd doleant, animove succumbant, sed quia in profundenda voce omne corpus intenditur, venitque plaga vehementior.*

Monstratos perferat ictus] Docente lanistâ.

Perferat ictus] Quantâ ferociâ infligat ictus, ac monstratos gestus omnes exequatur.

261. *Quanto galeæ curvetur pondere*] Quàm gravem ferat ultrò galeam, utque sub ejus pondere curvetur, ictus declinando.

262. *Quanta poplitibus sedeat*] Quàm se firmam & quàm grandem exhibeat inter digladiandum, crura tibiasque extendendo, flectendo, agitando, totum corpus genuum flexurâ innixum agiliter movendo.

Denso fascia libro] Aspice quàm densis voluminibus replicatas vestes colligat fascia & succingat. Sic enim mulieres pugnabant succinctæ.

Libro] Instar multorum libri voluminum. Olim enim scribebant in arborum cortice, qui liber vocatur.

263. *Ride scaphium positis*] Cùm videris mulierem esse, & muliebre quid attrectare eam, quæ planè virum se in gladiatura præstabat.

Scaphium] Multiplex & varia prorsùs vocis istius significatio. Aliquando pro ligone ponitur: aliàs pro vase potorio, ut passim apud Plaut. Aliàs pro certo capillitio scaphæ similitudinem & formam habente, meretricibus usitato, ut notat Turneb. lib. 2. capite ultimo. Quo sensu non absurdè hic accipere licet. Vulgò tamen interpretantur matellam seu vas cui immejunt mulieres, ipsis proprium, ut lasanum viris. Favet Jul. Pollux lib. 10. cap. 9. & Turnebus loco citato. Cœl. Rhodig. lib. 21. cap. 33. pariter ait, lasanum virorum esse, fœminarum verò trullam & scaphium: veluti Pollux scribit, inquit, Eupolidem secutus.

Dicite vos neptes Lepidi, cœcive Metelli,
Gurgitis aut Fabii, quæ ludia sumpserit unquam
Hos habitus? Quando ad palum gemat uxor Asylli?
Semper habet lites, alternaque jurgia lectus,
In quo nupta jacet: minimum dormitur in illo.
Tunc gravis illa viro, tunc orbâ tigride pejor,
Cùm simulat gemitus occulti conscia facti:
Aut odit pueros, aut fictâ pellice plorat
Uberibus semper lacrymis, semperque paratis
In statione sua, atque expectantibus illam,
Quo jubeat manare modo: tu credis amorem,
Tu tibi tunc curruca places, fletumque labellis
Exorbes; quæ scripta, & quas lecture tabellas,
Si tibi zelotypæ retegantur scrinia mœchæ?
Sed jacet in servi complexibus, aut Equitis: dic,
Dic aliquem, sodes, dic, Quintiliane colorem.
Hæremus: dic, ipsa. Olim convenerat, inquit,
Ut faceres tu quod velles; necnon ego possem
Indulgere mihi: clames licèt, & mare cœlo

Enarrate vos, ô neptes Lepidi ac Metelli oculis orbati, vel Fabii Gurgitis, quæ mima eas unquam vestes induerit? Quando Asylli conjux ad paxillum fremuerit? Thalamus in quo uxor cubat nunquam non rixas continet, & mutuas contentiones. In eo somnus capitur modicissimus. Hæc tùm marito molesta, tùm deterior Tigride orbatâ, quando fingit luctum secreti noxia facinoris; vel filios aversatur, vel confictâ dolet concubinâ, fletibus nunquamnon copiosis, nunquamnon promptis in sua sede, & eam opperientibus quâ ratione fluere imperet. Tu existimas amorem. Tum tu tibi curruca arrides, ac labris lacrymas hauris; Quæ verò exarata, & quas epistolas lecture, si tibi aperiatur arcula zelotypæ adulteræ. At cubat in amplexibus famuli vel equitis: eloquere, Quintiliane, profer, si potes, profer excusationem quandam. Ambigimus. Ipsa eloquere. Pactum fuerat quondam, ait, ut ageres tu quod placeret, atque possem ego aliquid *mihi concedere. Quantumlibet vociferere, ac mare cœlo*

---

264. *Dicite vos neptes*] O vos honestæ filiæ honestorum & summorum virorum, dicite num eâ fuerint olim mulieres impudentiâ.

Lepidi] Qui Censor, bis Consul, & Pontifex Maximus fuit.

Metelli] Is etiam bis Consul, Censor, Dictator, oculos amisit cùm ex incendio ædis Vestæ Palladium eriperet. De eo jam Sat. 3. ver. 139.

265. *Gurgitis aut Fabii*] Is Fabii Maximi filius devorato patrimonio *Gurges* cognominatus, ad meliorem posteâ frugem rediit, multarumque virtutum, imprimisque abstinentiæ specimen edidit: ac prioris ætatis vitia insigni secutâ virtute compensavit: ut testatur Macrob. lib. 3. cap. 13.

266. *Ad palum gemat*] Dum se exercet in arte gladiatoria, anhelitu magno & fremitu, ut paulò antè dictum.

Asylli] Gladiatoris.

267. *Semper habet lites, &c.*] Cum conjuge ne quidem noctu quies est.

269. *Orbâ tigride*] Dum catulis ablatis frendet & sævit in raptorem quem insectatur. Vide Plin. lib. 8. cap. 18. ubi ait, Tigrim Indicam feram velocitatis tremendæ esse, quæ vacuum reperiens cubile, fertur præceps, odore vestigans. Raptor appropinquante fremitu, abjicit unum è catulis. Tollit illa morsu, & pondere etiam ocyor facta reportat, & mox redit, iterumque consequitur; donec regresso in navem raptore, irrita feritas sævit in littore.

270. *Cùm simulat gemitus*] Cùm viro fictum objicit adulterium plorans, ut celet suum.

271. *Odit pueros*] In odium mariti filios vexat: vel etiam servos, quasi marito in suis adulteriis operam navantes.

Fictâ pellice] Fingens æmulam sibi datam: ac pellicem à viro, à quo plus illa ametur.

273. *In statione*] Metaphora à re militari.

Expectantibus] Dum signum det illa ut fluant abundanter.

275. *Tu tibi tunc curruca places*] Gaudes, & tibi gratularis quòd ameris ab uxore tua ad zelotypiam usque.

Curruca] Similis isti aviculæ, quæ pullos alienos fovet, nimirùm cuculi, qui in currucæ nido sæpè ova parit, testo Aristot. lib. 6. de Animal. Sic enimverò tu adulterinos educas liberos, quos tibi parit uxor tua quasi tuos. Vide Plin. lib. 10. cap. 9.

Fletumque labellis exorbes] Plorantem deosculando.

276. *Quæ scripta, &c.*] Verùm quas & quot amatorias invenires litteras à mœchis scriptas, si tuæ scrinium uxoris scrutere, quæ se zelotypam fingit ut suspicionem omnem suorum flagitiorum amoveat.

278. *Sed jacet in servi complexibus*] At si fortè deprehensa fuerit in delicto: an quæ poterit excusatio prætendi suis sceleribus? Quin imò etsi hæreat ipse Quintilianus in tali causa, ipsa non hærebit, sed strenuè se defendet.

279. *Quintiliane*] Rhetor disertissime, & præceptionum oratoriarum magister.

280. *Olim convenerat*] Verba uxoris adulterium excusantis apud maritum.

282. *Indulgere mihi*] Licentiam aliquam arripere, nec ita me fide conjugali astringere.

Mare cœlo confundas] Sat. 2. ver. 25.

Confundas, homo sum. Nihil est audacius illis
Deprensis. Iram, atque animos à crimine sumunt.
Undè hæc monstra tamen, vel quo de fonte requiris?
Præstabat castas humilis fortuna Latinas
Quondam, nec vitiis contingi parva sinebat
Tecta labor, somnique breves, & vellere Thusco
Vexatæ, duræque manus, ac proximus urbi
Annibal, & stantes Collinâ in turre mariti.
Nunc patimur longæ pacis mala: sævior armis
Luxuria incubuit, victumque ulciscitur orbem.
Nullum crimen abest, facinusque libidinis, ex quo
Paupertas Romana perit. Hinc fluxit ad istos
Et Sybaris colles; hinc & Rhodos, & Miletos,
Atque coronatum, & petulans, madidumque Tarentum.
Prima peregrinos obscœna pecunia mores
Intulit, & turpi fregerunt sæcula luxu

misceas, homo sum. Nihil est ferocius his interceptis; iracundiam & audaciam trahunt à scelere. Attamen quæris undè aut è qua origine prodeant *ea portenta? Sors abjecta pudicas olim faciebat Latinas, atque exiguas domos sceleribus infici non permittebat labor, & modicus sopor, & manus Etruscâ lanâ fatigatæ ac induratæ, & Annibal civitati imminens, & viri in statione ad turrem Collinam. Jam toleramus incommoda otii diuturni. Premit libido bello crudelior, & mundum subactum vindicat. Nullum non grassatur scelus & luxuriæ flagitium ab* eo tempore *quo desiit inopia Romana. Inde manavit hos in montes & Sybaris, inde & Rhodus, & Miletus, & Tarentum redimitum; ac procax atque humidum. Impura pecunia primùm invexit externas consuetudines, atque opes effœminatæ corruperunt ævum fœdâ luxuriâ.*

---

283. *Homo sum*] Sexus me fragilem & errori proximam facit: humanâ infirmitate lapsa sum.

284. *Iram atque animos à crimine sumunt*] Non verecundiâ, sed audaciâ sese tuentur, cùm se vident in scelere deprehensas. Quod sanè perditæ est improbitatis.

285. *Undè hæc monstra*] Undè monstrosa hæc luxuria? Nimirùm ex opulentia & otio.

286. *Humilis fortuna*] Opes exiguæ.

288. *Vellere Thusco*] Lanificio quod exercebatur in vico Romano, qui Thuscus dicebatur, vel quòd è Thuscia petitum fuerat.

290. *Annibal*] Vide suprà, ver. 169.

Stantes Collina] Excubias agentes in Porta *Collina*, vel etiam in castris ad eam portam positis, cùm infesto exercitu urbem appeteret Annibal, Tit. Liv. lib. 26.

Collinâ in turre] Ad portam *Collinam* turribus munitam. Hanc ita dictam Varro scribit à varietate collium quos habet Quirinalis portæ huic proximus.

291. *Longæ pacis mala*] Per otium enim virtus elanguescit, gliscit luxuria.

292. *Victumque ulciscitur orbem*] Nos orbis victores domat, expugnat, perdit, quasi ut illata à nobis orbi victo mala ulciscatur.

294. *Ad istos*] Aliqui legunt, *Istros*, qui populi sunt in littore Illyrico: sed minùs ad rem.

295. *Colles*] Romam, quæ septem collibus inædificata.

Et Sybaris colles, &c.] Luxus, libido, vitia istarum urbium deliciis perditarum: nam eo nomine malè audiebant *Sybaris* urbs Calabriæ, Rhodus civitas & Insula in mari Carpathio, Miletus in finibus Ioniæ & Cariæ, apud Asiam minorem; Tarentum in extrema Italia ad sinum ejusdem nominis.

Rhodos] Hæc multo tempore mari dominata est, Piratas profligavit, Romanis amica fuit, &c. quæ habet Strabo, lib. 14. pulcherrima, & libera, circuitu centum triginta millium passuum; aut, si Isidoro credimus, 103. habitata urbibus, inquit Plin. lib. 5. cap. 31. Claram Rhodon vocat Horat. lib. 1. Ode 7. Mirabilem æquè & beatam exhibet Pindar. Olymp. Ode 7. ubi è profundo maris enatam canit, & multum in ea pluisse aurum. Casaub. in cap. 2. lib. 13. Athenæi. *Solem*, inquit, *apud se natum credebant Rhodii, hinc præcipuâ colebant religione, eique celebrabant Halia, id est, Festum Solis: nam* Ἅλιος *pro* Ἥλιος *Dores dicunt: erant verò qui ab* ἅλς *deducunt, putantque monumentum esse veteris* θαλαττοκρατίας. Hæc Casaub. Colossum septuaginta cubitis altum, inter orbis miracula ostentavit Rhodus, donec terræ motu prostratum aliquandiu posteà mercatori vendidit Saracenorum Rex, circa annum Christi sexcentesimum quinquagesimum tertium; ab eo Rhodios Colossenses vocatos affirmant Suidas & alii; & ad hos propriam ab Apostolo scriptam Epistolam contendunt nonnulli, sed plures refragantur. Insula hæc paruit subinde Imperatoribus Constantinopolitanis, dein Saracenis; quibus ademptam Equites Sancti Joannis Hierosolymitani tenuerunt ad annum millesimum quingentesimum vigesimum secundum: quo tempore Solimannus Turca expugnavit, concedentibus in Melitam Insulam Equitibus. Gellius lib. 7. cap. 3. *Civitas Rhodiensis*, inquit, *& Insulæ opportunitate, & operum nobilitate, & navigandi solertia, navalibusque victoriis celebrata est . . . . . Superbiæ crimen incurrit*, &c. Vide Sat. 8. ver. 113. & ibid. Annot. ad vocem, *Rhodios.*

296. *Coronatum, petulans, madidum*] Tarentini solebant floribus coronati unguentisque perfusi compotare, ebrii verò, ut fit, petulantes erant.

297. *Obscœna pecunia*] Cujus habendæ gratiâ nihil non obscœnum admittitur.

Mores] Vitia, flagitia.

Divitiæ molles. Quid enim Venus ebria curat?
Inguinis, & capitis quæ sint discrimina, nescit;
Grandia quæ mediis jam noctibus ostrea mordet,
Cùm perfusa mero spumant unguenta Falerno,
Cùm bibitur conchâ, cùm jam vertigine tectum
Ambulat, & geminis exurgit mensa lucernis.
I nunc, & dubita quâ sorbeat aëra sannâ
Tullia, quid dicat notæ Collacia Mauræ;
Maura pudicitiæ veterem cùm præterit aram.
Noctibus hîc ponunt lecticas, micturiunt hîc;
Effigiemque Deæ longis siphonibus implent;
Inque vices equitant, ac Lunâ teste moventur.
Inde domos abeunt. Tu calcas, luce reversâ,
Conjugis urinam, magnos visurus amicos.
Nota Bonæ secreta Deæ, cùm tibia lumbos
Incitat; & cornu pariter, vinoque feruntur
Attonitæ, crinemque rotant, ululantque Priapi
Mænades: ô quantus tunc illis mentibus ardor
Concubitûs! Quæ vox saltante libidine! Quantus
Ille meri veteris per crura madentia torrens!
Lenonum ancillas positâ Laufella coronâ
Provocat, & tollit pendentis præmia coxæ:
Ipsa Medullinæ frictum crissantis adorat.
Palmam inter dominas virtus natalibus æquat.
Nil ibi per ludum simulabitur, omnia fient
Ad verum, quibus incendi jam frigidus ævo
Laomedontiades, & Nestoris hernia possit.
Tunc prurigo moræ impatiens: tunc fœmina simplex.
Et pariter toto repetitur clamor ab antro.
Jam fas est, admitte viros. Jam dormit adulter?
Illa jubet sumpto juvenem properare cucullo.
Si nihil est; servis incurritur: abstuleris spem

Ecquid etenim reveretur temulenta Venus? Quæ sit inguinis atque capitis differentia, ignorat illa *quæ comedit ingentes ostreas, nocte jam mediâ, quando spumant unguenta Falerno puro immixta, quando potatur* in *conchâ, quando jam* præ *vertigine culmen movetur, & binæ lampades in mensa apparent. Jam vade, & ambige quâ sannâ hauriat aëram Tullia; quid loquatur consuetæ Mauræ Collatia, quando Maura prætergreditur antiquum altare Castitatis. Istic noctu lecticas deponunt:* . . . . *Cognita sunt arcana Bonæ Deæ, quando tibia excitat lumbos, ac Priapi Mænades agitantur stupefactæ cornu æque ac vino, & capillos succutiunt, ac vociferantur. O quàm magnus tum illarum animis fervor* . . . . . . *Inter matronas* illas *vis adæquat victoriam generis* nobilitati. *Illic nihil fingetur per jocum: cuncta perpetrantur ad verum, quibus excitari queat filius Laomedontis* Priamus *ætate jam* licèt *frigescens, atque herniosus Nestor.* . . . . . . *Tum ex universo æqualiter specu vox iteratur. Nunc licet: masculos introduc:* an *nunc mœchus dormitat? Hæc adolescentem induto cucullo festinare imperat. Si nullus est; ad servulos recurritur.* Si *adimas spem*

299. *Venus ebria*] Libido etiam vino excitata adjutaque.

300. *Inguinis & capitis*] Versum hunc pudoris causâ non excutimus.

301. *Mediis jam noctibus*] Protracto ad mediam noctem convivio.

Ostrea] Ad libidinem provocantia. Vide quæ ad Sat. 4. ver. 142.

302. *Spumant*] Effervescunt.

Perfusa mero spumant unguenta Falerno] Vina exquisita unguentis mixta, ut odorata fiant, luxuriosis hominibus usitata. Martial. lib. 14. Epig. 110. Plin. lib. 13. cap. 3. Brod. Miscell. lib. 4. cap. 4.

Falerno] Vide quæ ad Sat. 4. ver. 138.

303. *Conchâ*] Ingenti vase & capaci.

Vertigine] Vini vaporibus nimiâ copiâ cerebrum petentibus ac turbantibus.

304. *Ambulat*] Domus tectum moveri, circumagi, circumvolvi videtur.

Geminis exurgit mensa lucernis] Quæ obversantur oculis apparent duplicia, cùm debilitatis ac distentis oculorum nervis per nimium potum, visuales, ut aiunt, radii distrahuntur.

305. *I nunc, &c.*] Octo sequentes versus explanare vetat pudor.

313. *Nota bonæ secreta Deæ*] Nota sunt omnibus flagitia in Sacris illis nefandis exerceri solita. De his jam Sat. 2. ver. 86, &c.

Cùm tibia lumbos incitat] Pers. Sat. 1. v. 20. *Cùm carmina lumbum intrant, &c.*

314. *Cornu pariter, &c.*] Vide Sat. 2. ver. 90. & seq.

315. *Priapi Mænades*] Id est, furiosæ Priapi Sacrificulæ, Bacchantium similes: impuræ illæ mulieres. De Priapo, Sat. 2. ver. 95. De *Mænadibus*, Pers. Sat. 1. ver. 101, 105.

316. *O quantus tunc, &c.*] Et hic Versus aliquot prætermittimus pudoris causâ.

325. *Laomedontiades*] Priamus Laomedontis filius, jam senior.

Nestoris hernia] Nestor Græcus Princeps, ætate jam tertia confectus, & herniâ laborans. Ovid. Metamorph. 12.

Servorum, veniet conductus aquarius: hic si
Quæritur, & desunt homines; mora nulla per ipsam,
Quo minùs imposito clunem submittat asello.
Atque utinam ritus veteres, & publica saltem
His intacta malis agerentur sacra: sed omnes
Noverunt Mauri, atque Indi, quæ psaltria penem
Majorem, quàm sint duo Cæsaris Anticatones,
Illuc, testiculi sibi conscius undè fugit mus,
Intulerit; ubi velari pictura jubetur,
Quæcumque alterius sexûs imitata figuram est.
Et quis tunc hominum contemptor numinis; aut quis
Sympuvium ridere Numæ, nigrumque catinum,
Et Vaticano fragiles de monte patellas
Ausus erat? Sed nunc ad quas non Clodius aras?
Audio quid veteres olim moneatis amici.
Pone seram, cohibe. Sed quis custodiet ipsos
Custodes? Cauta est, & ab illis incipit uxor.
Jamque eadem summis pariter, minimisque libido.
Nec melior pedibus silicem quæ conterit atrum;
Quàm quæ longorum vehitur cervice Syrorum.
Ut spectet ludos, conducit Ogulnia vestem,
Conducit comites, sellam, cervical, amicas,
Nutricem, & flavam, cui det mandata, puellam.

famulorum, properat etiam mercenarius aquarius. Si ille desideratur, atque absunt viri, nihil moratur ista, ... *Utinam verò antiquæ cæremoniæ & publica saltem sacra peragerentur istis criminibus impolluta: at universi Mauri Indique non ignorant quænam psaltria* . . *quàm sint gemini Cæsaris Anticatones.* . . . . *Ubi tegi mandatur pictura quæris alterius sexûs effigiem exprimens. Tum verò quis hominum Deos negligere, vel quis deridere attentâsset Numæ sympuvium, atque atram patinam ac lances rumpi faciles è colle Vaticano? Jam verò ad quæ non altaria Clodius* penetrat? *Ausculto quod consilium datis, ô prisci quondam familiares. Adhibe seram; coërce. Verùm quis observabit ipsos observatores? Conjux callida est, atque ab istis auspicatur. Et nunc par est luxuria magnis æque ac infimis: neque probior* est *quæ saxum nigrum calcat plantis, quàm quæ portatur collo Syrorum procerorum. Ut spectet ludos Ogulnia mutuatur vestimenta, mutuatur pedissequas, cathedram, pulvinum, familiares, altricem, & juvenculam flavis* capillis, *cui jussa committat.*

---

336. *Quæ psaltria*] Loquitur de Clodio, qui habitu Psaltriæ, Bonæ Deæ templum ingressus contra fas, adulterium sacrilegio addidit. Vetus Schol. Plutarch. in Cæsare.

337. *Duo Cæsaris Anticatones*] Libellos duos intelligit à Cæsare conscriptos adversùs Catonem Uticensem, quem Cicero laudaverat suo illo de Senectute Dialogo. Vetus Schol. *Anticatonum* meminit Sueton. Cæsar. cap. 56. Plutarch. in Cæsare: ipseque Cic. ad Attic. lib. 12. Epist. 39. & lib. 13. Epist. 48. Item Top. 94.

342. *Sympuvium*] Legunt alii *Simpulum* vel *Simpullum*; quidam *Sympinium*, quasi à συμπίνειν. Constat vas fuisse potorium cyatho simile & parvum; sive ligneum, seu fictile. Hujus erat usus in Sacris ad fundendum guttatim vinum. Undè Plinius lib. 35. cap. 12. *In fictilibus,* inquit, *prolibatur sympuviis:* ubi alii legunt *simpullis.* Ejusmodi vasorum meminit & Cicero lib. 3. de Legibus n. 36. & Apuleius Apolog *Paupertas Imperium Populo Romano fundavit à primordio, proque eo in hodiernum diem Diis immortalibus simpuvio & catino fictili sacrificat.* Vide Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 17. & Turneb. lib. 22. cap. 30.

Numæ] Qui sacra & cæremonias; omnemque Deorum cultum coluit, &c. Flor. lib. 1. cap. 2.

Nigrum catinum] Fictile vas è terra nigra.

343. *Vaticano*] Unus hic erat è collibus Romanis, ita dictus à vaticiniis ibi dari solitis, ut ait Gell. lib. 16. cap. 17. seu quòd eo potiti Romani fuerint ex Vatum responso, pulsis Hetruscis; ut vult Festus. In ea urbis regione fiebant fictilia.

Hinc Martial.

In Vaticanis condita musta cadis.

344. *Ad quas non Clodius aras?*] Quæ Sacra non polluuntur à flagitiosis Clodii similibus?

346. *Pone seram, cohibe*] Uxorem domi claude, & contine, adhibitis etiam custodibus.

347. *Ab illis incipit*] Primos omnium uxor corrumpit & sibi conciliat quos sibi custodes nôrit adhibitos.

349. *Pedibus silicem quæ conterit atrum*] Ignobilis & paupercula nudis pedibus incedens per vias cœnosas silice stratas.

350 *Quæ longorum vehitur cervice Syrorum*] Fœmina primariæ nobilitatis ac dives, quæ lecticâ & sellâ vehi solet.

Syrorum] Servorum è Syria. Vide Sat. 1. ver. 64. & quæ nos ibidem, & ad sequentem versum.

351. *Ludos*] Aut Circenses, aut Theatrales.

Ogulnia] Ambitiosa matrona, sed inops, & tamen libidinosa, atque in libidines prodiga.

352. *Sellam*] Vide Sat. 1. ver. 65.

353. *Flavam cui det mandata puellam*] Velut sibi fidam, & consiliorum arcanorumque participem, qualem habere solent Magnates.

Hæc tamen argenti superest quodcumque paterni
Lævibus athletis, ac vasa novissima donat.
Multis res angusta domi est: sed nulla pudorem
Paupertatis habet; nec se metitur ad illum,
Quem dedit hæc posuitque modum. Tamen utile quid [sit,
Prospiciunt aliquando viri: frigusque, famemque,
Formicâ tandem quidam expavêre magistrâ.
Prodiga non sentit pereuntem fœmina censum:
At velut exhaustâ redivivus pullulet arcâ
Nummus, & è pleno semper tollatur acervo,
Non unquam reputat, quanti sibi gaudia constent.
Sunt quas eunuchi imbelles, ac mollia semper
Oscula delectent, & desperatio barbæ,
Et quòd abortivo non est opus. Illa voluptas
Summa tamen, quòd jam calida & matura juventa
Inguina traduntur Medicis, jam pectine nigro.
Ergo expectatos ac jussos crescere primùm
Testiculos, postquam cœperunt esse bilibres,
Tonsoris damno tantùm rapit Heliodorus.
Conspicuus longè, cunctisque notabilis intrat
Balnea, nec dubiè custodem vitis & horti
Provocat, à domina factus spado: dormiat ille
Cum domina: sed tu jam durum, Posthume, jamque
Tondendum eunucho Bromium committere noli.
Si gaudet cantu, nullius fibula durat
Vocem vendentis Prætoribus; organa semper
In manibus; densi radiant testudine totâ
Sardonyches: crispo numerantur pectine chordæ,

Nihilominùs dat illa certatoribus glabris quicquid restat argenti è patrimonio, atque ultima supellectilia. Plurimis quidem *facultates arctæ sunt* in *ædibus: at nulla verecundiam inopiæ tenet, neque se definit ad eum terminum, quem illa præscripsit ac statuit. Attamen viri provident interdum quid sit fructuosum; ac nonnulli, docente formicâ timuerunt aliquando gelu & esuriem. Mulier* autem *profusa non advertit evanescentem pecuniam. Sed quasi nummus evacuatâ cistulâ renascens multiplicetur, atque auferatur è cumulo semper integro, non considerat unquam quanto sibi* pretio *stent oblectamenta. Extant quæ gaudeant spadonibus impotentibus & lævibus perpetuò basiis, ac barbâ non speratâ: tùm quia necessarium non est abortivum. Attamen ea gaudia maxima* sunt, *cùm fervente jam & adultâ juventute,* jamque *nigrescente pube committuntur Medicis* . . . . *tonsoris detrimento dumtaxat abradit Heliodorus. Præclarus imprimis atque omnibus spectabilis ingreditur balnea: Et dubio procul eunuchus à matrona comparatus lacessit vinearum atque hortulorum præsidem. Is cum matrona cubabit. At tu, Posthume, ne velis spadoni* ejusmodi *bromium tradere jam firmum, & jam tondendum. Si delectatur cantu, neminis fibula stat locantis vocem Prætoribus: nunquam non instrumenta in manibus* tenet, per *universam citharam spissi rutilant sardonyches: fides pulsantur plectro crispato,*

355. *Lævibus*] Imberbibus, comptis, formosis.

Vasa novissima donat] Nihil planè sibi reservans, adeò excœcavit eam impurus amor.

360. *Formicâ*] Horat. Sat. 1.

Exemplo est magni formicâ laboris, &c.

364. *Gaudia*] Voluptates, libidines, propter quas effundunt ac prodigunt omnia.

365. *Sunt quas eunuchi*, *&c.*] Multa hìc & in sequentibus obscuriuscula relinquere non pigebit, verecundiæ interim litantes.

367. *Abortivo*] Pharmaco abortum faciente.

372. *Tonsoris damno*] Barbâ deficiente.

Heliodorus] Chirurgus, seu Medicus, ut mox nominavit, castrator.

374. *Custodem vitis & horti*] Priapum. De quo antè, & Sat. 2. ver. 95.

377. *Bromium*] Juvenem Baccho similem, comatum, delicatum, quem amas, ô Ursidi Posthume, ætate jam paulò firmiore & provectâ, adeòque tonsoris operâ egentem. Porrò Bacchus ita dictus à βρόμος, *strepitu* seu *fremitu*, quia fulminante Jove, utero materno exemptus est, ut narrat Ovid. Metamorphos. 3. Fab. 3.

378. *Si gaudet cantu*, *&c.*] Si mulier fuerit cantûs & Musicæ studiosa, cantores & citharœdos deperit, & in adulterium vel reluctantes provocat.

Fibula] Vide suprà, ver. 73.

379. *Vocem vendentis Prætoribus*] Ludos edens Prætor adolescentes canendi peritos conducebat.

380. *Densi radiant testudine totâ Sardonyches*] Crebri rutilant lapilli seu in testudine quam ornant, seu in annulis quos ludens habet in manibus.

381. *Sardonyches*] Vide Pers. Sat. 1. ver. 16.

Crispo] Agitante & crispante chordas quas percutit.

Numerantur] Scitè pulsantur, numero, & ordine.

Quo tener Hedymeles operam dedit; hunc tenet, hoc se
Solatur, gratoque indulget basia plectro.
Quædam de numero Lamiarum, ac nominis alti
Cum farre & vino Janum, Vestamque rogabat,
An Capitolinam deberet Pollio quercum
Sperare, & fidibus promittere. Quid faceret plus
Ægrotante viro? Medicis quid tristibus erga
Filiolum? Stetit ante aram, nec turpe putavit
Pro cithara velare caput; dictataque verba
Protulit, ut mos est, & apertâ palluit agnâ.
Dic mihi nunc quæso, dic antiquissime Divûm;
Respondes his, Jane pater? Magna ocia cœli.
Non est (ut video) non est, quid agatur apud vos.
Hæc de Comœdis te consulit: illa Tragœdum

quo laborem impendit mollis Hedymeles: illud contrectat, eò sese recreat, ac jucundo pectini oscula impertitur. Nonnullæ è numero Lamiarum, & appellationis excelsæ, cum farre atque vino Janum ac Vestam interrogabat, utrum Pollio deberet exspectare & chordis polliceri quercum Capitolinam. Ecquid præstaret ampliùs, marito ægro: quid mœstis de puerulo Medicis? Constitit ad altare, neque pudendum existimavit obtegere caput pro lyra, & præceptas voces pronuntiare, sicut est consuetudo, atque expalluit dissectâ agnâ. Jam mihi loquere, precor: fare Deorum vetustissime, an *responsum das istis, ô Jane parens? Ingens ocium cœlo. Deest, sicut cerno, deest quod fiat inter vos. Illa te rogat de histrionibus, ista cupiet Tragœdum*

---

382. *Quo tener Hedymeles operam dedit*] Eo nimirùm pectine usus ille citharœdus, cujus fictum videtur nomen ab ἡδὺ, *suave*, & μέλος, cantus.

Hoc se solatur] Absente citharœdo, quem amat, ejus plectrum & citharam gaudet possidere, tangere, osculari.

384. *Quædam de numero Lamiarum*] Nobiles imprimis. Vide Sat. 4. v. ult.

Nominis alti] In quibusdam codicibus legitur, *Appî.* Quod Romæ celebre nomen, & genus.

385. *Cum farre & vino*] Hæc adhibebantur in sacrificiis. Vide Sat. 9. ver. 122.

Janum] Cicero lib. 2. de Nat. Deor. cap. 67. *Cùm in omnibus rebus vim habeant maximam prima & extrema, Principem in sacrificando Janum esse voluerunt,* &c. Vide Alex. ab Alex. lib. 4 cap. 17.

Vestam] Cicero loco mox citato, ita pergit: *Vestæ nomen à Græcis. Ea est enim quæ ab illis ἑςία dicitur. Vis autem ejus ad aras & focos pertinet. Itaque in ea Dea, quæ est rerum custos intimarum, omnis & precatio & sacrificatio extrema est.* Dionys. Halicarnass. lib. 2. quàm religiosè coleretur à Romanis *Vesta* fusè docet.

386. *Capitolinam quercum*] In agone Capitolino victores coronam è quercu accipiebant. Vetus Schol. Sueton. Domit. cap. 4. sic habet: *Instituit & quinquennale certamen, Capitolino Jovi triplex, Musicum, Equestre, Gymnicum . . . . ac præter Citharœdos Chorocitharistæ quoque certabant,* &c.

Martial. lib. 4. Epigram. 54.

O cui Tarpeias licuit contingere quercus.

Do corona querna, aliisque, vide Gell. lib. 5. cap. 6. Plin. lib. 16. cap. 4. &c.

Pollio] Citharœdus illustri illi matronæ adamatus.

388. *Medicis quid tristibus*] Ob conclamatam pueruli salutem, de qua jam desperant.

390. *Pro cithara*] Pro Citharœdo vota & Sacra facere, capite velato; ex more,

Velare caput] Hujus instituti rationem excutit Plutarch. quæst. Centur. Rom. qu. 10. ne mortalibus & potentioribus hominibus par honos deferri videatur, ac Diis ipsis immortalibus; illis reverendis caput aperiunt, his autem obnubunt ac velant.

Dictata verba] Docente & præeunte Sacerdote, Plin. lib. 28. cap. 2. *Victimas cædi sine precatione non videtur referre, neque Deos ritè coli. Præterea alia sunt verba impetrantis* (aliàs impetrientis; id est, inquirentis per exta; Valer. Maxim. lib 1. cap. 1.) *Alia depulsoris, alia commendationis. Vidimus certis precationibus obsecrâsse summos Magistratus: & ne quid verborum prætereatur, aut præposterum dicatur, de scripto præire aliquem, ... memoriâ insigni, quoties precatio erraverit,* &c. quæ ibidem lege.

391. *Apertâ palluit agnâ*] Dum consulerentur exta victimæ, è quorum situ & statu divinabant futura Sacerdotes, mulier anxia expallescebat, ne quid sinistri portenderetur amasio suo, pro quo Sacra faciebat, ac Deos interrogabat. Plin. loco mox citato, *Sic repentè extis adimi capita, vel corda, aut geminari, victimâ stante, visa sunt.* Apud Liv. *Caput jecinoris à familiari parte (id est interiori) cæsum aruspex ostendit.* Cic. 1. de Divin. cap 16. *Quid fissum in extis, quid fibra valeat accipio: quæ causa sit, nescio. Atque horum plena vita est. Extis enim omnes ferè utuntur.* Et lib. 2. cap. 29. *Si est in extis aliqua vis, quæ declaret futura . . . . gallinaceum fel . . . . . Tauri optimi jecur, aut cor, aut pulmo quid habet naturale, quod declarare possit, quid futurum sit?* &c. & cap. 32. *Caput jecinoris diligentissimè considerant; si verò id non est inventum, nihil putant accidere potuisse tristius,* &c. Vide Alex. ab Ale lib. 5 cap. 25.

392. *Antiquissime Divûm*] Janus in Italia ante Saturnum regnavit, eumque extorrem & regno pulsum excepit.

393. *Jane pater*] Macrob. Saturnal. lib. 1. cap. 9. *In Sacris,* inquit, *invocamus Janum*

Commendare volet; varicosus fiet haruspex.
Sed cantet potiùs, quam totam pervolet urbem
Audax, & cœtus possit quàm ferre virorum;
Cumque paludatis ducibus, præsente marito,
Ipsa loqui, rectâ facie, strictisque mamillis.
Hæc eadem novit, quid toto fiat in orbe:
Quid Seres, quid Thraces agant; secreta novercæ,
Et pueri: quis amet; quis decipiatur adulter.
Dicet quis viduam prægnantem fecerit, & quo
Mense, quibus verbis concumbat quæque modis quot.
Instantem regi Armenio, Parthoque cometem
Prima videt: famam, rumoresque illa recentes
Excipit ad portas: quosdam facit: isse Niphatem
In populos, magnoque illic cuncta arva teneri
Diluvio: nutare urbes, subsidere terras,
Quocumque in trivio, cuicunque est obvia narrat.
Nec tamen id vitium magis intolerabile, quàm quòd
Vicinos humiles rapere, & concidere loris
Exorata solet: nam si latratibus alti
Rumpuntur somni; Fustes huc ocyùs, inquit,

tibi gratum reddere, haruspex efficietur varicosus. Verum canat potiùs quàm civitatem universam pervagetur impudens, quàmque sustinere queat virorum conventicula, & erecto illa vultù atque exertis papillis confabulari cum ductoribus chlamydatis, coram suo *conjuge. Scit ea ipsa quid agatur in universo mundo: quid Seres, quid Thraces gerant.* Scit *arcana novercæ cum privigno.* Scit *quis diligat, quis fallatur mœchus. Enarrabit quis gravidam effecerit viduam, quoque mense: . . . . . 'Prima animadvertit Cometam minitantem regi Armenio & Parthico. Ad portas* urbis *ipsa famam suscipit ac novos sermones; nonnullos* etiam *confingit: Niphatem in plebem irrupisse, atque ibi ingenti eluvione occupari universos agros: tremere civitates, hiare terras, commemorat cuilibet occurrerit, quavis in platea. Nihilominùs ea noxa magis est ferenda, quàm quòd* etsi *rogata consuevit raptare vicinos pauperes, & scuticis lacerare. Si enim profundus* ejus *sopor turbetur latratibus: ait, istuc citò baculos apportate:*

---

geminum, Janum patrem . . . . . quasi Deorum Deum, &c.

Magna ocia cœli] Deos suos irridet egregiè.

396. *Varicosus fiet haruspex*] Dum instantibus importunis ejusmodi mulieribus, *haruspex* Deos consulendo, & Sacris operando pedibus insistit diutiùs, sanè fiet *varicosus*, delabente copiosius in pedum venas sanguine crassiori & melancholico. Vide Pers. Sat. 5. ver. 189.

Haruspex] Quis, & undè sic appelletur, notavimus Sat. 2. ver. 121.

397. *Sed cantet potiùs*] Melius tamen est ut cantu sese oblectet, & musicis, ut dictum est, instrumentis; quàm rumores avida excipiat, ac passim cum viris confabuletur, absque ullo pudore.

399. *Paludatis ducibus*] Viris militaribus. Propriè paludamentum est ea vestis quam induunt Imperatores ad bellum proficiscentes.

402. *Seres*] Scythæ Asiatici, à quibus serica dicta & apportata in alias regiones. Vide Ammian. Marcel. lib. 23. sub finem.

Thraces] *Thracia* Europæ regio Macedoniæ finitima, hodie *Romania*, ad Pontum Euxinum latè porrecta, urbe primariâ Constantinopoli gloriatur.

Secreta novercæ & pueri] Secretos amores.

405. *Quibus verbis*] Græcis an Latinis. Suprà ver. 194. Ζωὴ, καὶ ψυχή.

406. *Regi Armenio, Parthoque*] Hostibus populi Romani. Armenia porrò & Parthia sunt Asiæ regiones Tauro monti vicinæ. In illa regnavit Tigranes qui Mithridati opem tulit. De hac ad Pers. Sat. 5. ver. 4.

Cometem] Plin. lib. 2. cap. 25. *Cometas Græci vocant,* inquit, *nostri crinitas; horrentes crine sanguineo & comarum modo in vertice hispidas,* &c. Sueton. Ner. cap. 36. *Stella crinita quæ summis Potestatibus exitium portendere vulgò putatur,* &c. Vide Cic. 2. de Nat. Deor. n. 14. Senec. Nat. quæst. lib. 7. ubi de Cometis copiosè disserit. Plutarch. 3. de Placit. Philos. cap. 2, &c. Cæterùm quod Aristoteles aliique tradiderunt, Cometas esse meteora, nuper experientia discussit. Siquidem eâ cœli parte, ad quam non pertingunt exhalationes, cometæ visi sunt, nimirùm supra Lunæ Sphæram. Et hoc saltem inter alia multa manifestè compertum jam aliquoties: evidens certè fuit in eo Cometa, qui per duos menses apparuit, Decemb. 1664. & Jan. 1665. & nuper in altero, sub finem anni 1670.

408. *Niphatem*] Armeniæ fluvium hunc exundâsse, & vastitatem agris inferre.

410. *Nutare urbes*] Terræ motu concussas. Ex his satis apparet Juvenalem ad Trajani pervenisse Imperium, ut notat Lips. Epistolic. quæst. lib. 4. Epist. 20. Nam videtur omninò respicere hîc ingentem illum terræ motum, de quo Xiphilinus in Trajano. Nempè hic cùm Antiochiæ esset, & urbs illa & aliæ pleræque graviter labefactæ sunt: immugiit terra, infremuit mare: subsedêre Corasius mons, aliique; loca infima attolli, sublimia conquassari & ruere visa, &c.

Subsidere terras] De his vide Plin. lib. 2. cap. 69, & 70.

413. *Concidere loris exorata solet*] Innoxios interdum loris cædi jubet, nec exorari se aut flecti sinit à deprecantibus immeritam pœnam.

Afferte, atque illis dominum jubet antè feriri,
Deinde canem: gravis occursu, teterrima vultu,
Balnea nocte subit: conchas, & castra moveri
Nocte jubet; magno gaudet sudare tumultu,
Cùm lassata gravi ceciderunt brachia massâ.
Callidus & cristæ digitos impressit aliptes,
Ac summum dominæ femur exclamare coëgit.
Convivæ miseri intereà somnoque, fameque
Urgentur. Tandem illa venit rubicundula, totum
Oenophorum sitiens, plenâ quod tenditur urnâ
Admotum pedibus, de quo sextarius alter
Ducitur ante cibum, rabidam facturus orexim,
Dum redit, & terram loto ferit intestino.
Marmoribus rivi properant, aut lata Falernum
Pelvis olet. Nam sic tanquam alta in dolia longus
Deciderit serpens, bibit, & vomit. Ergo maritus
Nauseat, atque oculis bilem substringit opertis.
Illa tamen gravior, quæ cùm discumbere cœpit,
Laudat Virgilium, perituræ ignoscit Elisæ:

& iis herum priorem imperat verberari, posteà canem. Molesta obviam, teterrimis facie intrat noctu balnea: noctu imperat transportari vasa & castra: ingenti strepitu sudorem emittere delectatur, quando lacerti lapsi sunt massâ ponderosâ fatigati. . . . . *Interim infelices convivæ premuntur & sopore & esurie. Denique prodit hæc subrubens integrum appetens œnophorum, quod repleto vase intenditur pedibus appositum; è quo geminus hauritur sextarius rabiosum creaturus ante epulas appetitum, quando revertitur, ac intimis ablutis terram percutit. Defluunt rivuli marmoreo* pavimento, *vel catinum amplum redolet Falernum. Ita enim potat ac rejicit, velut anguis oblongus in dolium profundum lapsus fuerit. Itaque nauseam patitur, & obtectis oculis bilem coërcet. Attamen intolerabilior ea, quæ postquàm incœpit* mensæ *accumbere, celebrat Maronem, condonat Didoni morituræ,*

---

416. *Dominum*] Herum canis, cujus nocturno allatratu quies interturbata fuerit.

417. *Gravis occursu, teterrima vultu*] Erga famulantes aspera.

418. *Balnea nocte subit*] Lavabant enim Veteres ante cœnam, ut diximus alibi.

Conchas, & castra] Ingentia vasa & balnearia instrumenta, tanto deferuntur, instante domina, tumultu, quanto solent moveri castra & exercitus.

420. *Cùm lassata gravi, &c.*] Postquàm gravi aliquâ exercitatione corpus agitando, & pondera ferendo aut movendo, sudorem elicuit, ac sese defatigavit.

Massâ] Plumbeas aliquot massas in balneis agitari solitas, antequàm lavarent, docet cum aliis Seneca, Ep. 15. *Sunt*, inquit, *exercitationes & faciles & breves, quæ corpus sine mora laxent (aliàs lassent) . . . . cursus, & cum pondere aliquo manus motæ, & saltus*, &c. Epist. verò 56. sic habet: *Supra balneum habito . . . . cùm fortiores exercentur, & manus plumbo graves jactant, gemitus audio . . . . audio crepitum illisæ manus humeris*, &c. Lipsius in Sen. ibid. halteres ait notari, quibus & ad saltandum usi, seque veluti librandum, & iisdem sed gravioribus ad exercendum, ac sine magno motu sudorem evocandum, sublatis depressisque manibus, aut huc illuc jactatis. Idem testatur hîc & Vetus Schol.

421. *Callidus & cristæ*] Duos hîc versiculos pudori mactamus.

Aliptes] Unctor, cujus officium erat oleo corpora perungere post sudorem.

422. *Exclamare*] Resonare, crepare, illisâ unctoris manu; ut expressit Seneca cit. mox Epist. 56.

423. *Convivæ miseri intereà, &c.*] Expectantes dum laverit Domina.

425. *Oenophorum*] Vas vinarium.

Tenditur] Vel redundat; vel quod porrigitur à famulis ac ministris.

426. *Sextarius*] Pars congii sexta: mensuræ genus quoddam.

428. *Dum redit*] Cùm evomitur, & purgato stomacho projicitur vel in terram vel in pelvim.

429. *Falernum*] Hinc refellitur eorum opinio qui dicunt porrigi Dominæ vinum pessimum, quo nausea concitetur: nam duo sextarii vini cujuslibet sine esculentis & cibo sumpti, præsertim calidi quo utebantur Romani frequenter (ut asserit Lips. Elect. 1. cap. 4.) satis erant idonei ad concitandum mulieri vomitum.

431. *Serpens*] Plin. lib. 10. cap. 72. *Serpentes*, inquit, *cùm occasio est, vinum præcipuè appetunt, cùm alioqui exiguo indigeant potu.*

Maritus nauseat] Ob fœdum uxoris vomitum.

432. *Bilem*] Vel nauseam, vel indignationem, evitaturus, oculos inde avertit.

433. *Illa tamen gravior, &c.*] *Statiliam Messalinam insectatur, quæ post quatuor matrimonia diverso exitu soluta, postremò Neroni nupsit: post quem interemptum, & opibus, & formâ, & ingenio plurimùm viguit; consectata usum eloquentiæ usque ad studium declamandi. Eo tempore duæ Messalinæ fuerunt; hæc, & Valeria, de qua Claudius Britannicum filium sustulit.* Ita loquitur Vetus Schol. hîc.

Cùm discumbere cœpit] Vide Pers. Sat. 1. ver. 30.

434. *Perituræ ignoscit Elisæ*] Id est, Didoni quòd ab Ænea se desertam videret, mortem sibi consciscenti veniam dat, & nefas alioquin perpetranti ignoscendum censet, legens mori-

Committit vates, & comparat inde Maronem,
Atque aliâ parte in trutina suspendit Homerum.
Cedunt Grammatici, vincuntur Rhetores, omnis
Turba tacet, nec causidicus, nec præco loquatur,
Altera nec mulier: verborum tanta cadit vis.
Tot pariter pelves, & tintinnabula dicas
Pulsari. Jam nebo tubas atque æra fatiget:
Una laboranti poterit succurrere Lunæ.
Imponit finem sapiens & rebus honestis.
Nam quæ docta nimis cupit & facunda videri,
Crure tenus medio tunicas succingere debet,
Cædere Sylvano porcum, quadrante lavari.
Non habeat matrona, tibi quæ juncta recumbit,
Dicendi genus, aut curtum sermone rotato

confert Poëtas, ac deinde Virgilium componit, & aliunde Homerum in libra examinat. Concedunt Grammatistæ, superantur Oratores, silet universa multitudo, neque causarum actor, neque præco, neque alia fœmina verba faciat: adeò magnus orationis impetus profluit. Affirmares patellas totidem & crepitacula simul percuti. Ne quis deinceps exagitet buccinas, & vasa ærea: sola hæc opitulari queat Lunæ deficienti. Rebus etiam probis limites docta præscribit. Enimverò quæ vult apparere nimiùm eloquens & erudita, eam oportet vestes colligere ad dimidiam usque tibiam, suem mactare Sylvano, atque *inire balnea* pro *quadrante. Fœmina quæ tibi copulata accubat, ne teneat loquendi rationem, vel breve enthymema jaculetur oratione circumactâ: neque historias calleat universas;*

---

endi causas tam scitè descriptas à Virgilio 4. Æneid. in quo summam artem & ingenium Poëtæ commendat, qui sic rebus dare colorem novit. Vide S. Aug. lib. 1. Confess. c. 13, & 14.

Perituræ ignoscit Elisæ] Quod amoris impatientiæ tribuit Virgilius, honestiorem habet causam apud graves Autores. Nempè ut secundas Iarbæ proci nuptias armatâ instantis manu declinaret, voluntariâ morte occumbere Didonem maluisse, quàm datam priori viro fidem violare, affirmant. Hi certè historicâ veritate, ille Poëticâ licentiâ scripserunt.

Elisæ] *Elisa* Beli Tyriorum regis filia, ob virile animi robur Dido cognominata, Herculis Sacerdoti Sichæo primùm nupta, eo per fratris scelus interempto, in Africam nave conscensâ fugit, ubi Carthaginem condidit. (meminit Sueton. Ner. cap. 31.) Tum Iarbas Getuliæ rex nuptias illius appetens, armis etiam extorquere sed frustrà nisus, ut mox dictum.

Hinc Ausonius Epigram. 111.

Illa ego sum Dido, & vultu quam conspicis hospes,
Assimilata modis, pulcraque mirificis.
Talis eram: sed non Maro quam mihi finxit, erat mens:
Vita nec incestis læta cupidinibus:
Namque nec Æneas vidit me Troïus unquam;
Nec Lybiam advenit classibus Iliacis.
Sed furias fugiens atque arma procacis Iarbæ,
Servavi, fateor, morte pudicitiam,
Pectore transfixo, &c.

435. *Maronem, Homerum*] Horum Poëticæ rei Principum Elogia, & comparationem, apud Auctores passim invenies. Quintil. lib. 10. cap. 1. Plutarch. Opus. multis locis, præsertim verò lib. de Homero. Macrob. tùm alibi, tùm maximè lib. 5. & 6. Gell. lib. 3. cap. 11. lib. 9. cap. 9. lib. 17. cap. 10. & alibi. Jul. Scal. Poët. &c.

441. *Tubas atque æra fatiget*] Quorum tinnitu laborantem Lunam sublevari credebant superstitiosi veteres. Vulgus enim Eclipseos causam ignorans, aiebat Veneficarum incantationibus Lunam in terras detrahi, cogique virus aliquod in eas effundere herbas, quibus uti volebant ad magica. Quapropter ne carmina & incantationes audiret Luna, ululatus horrisonos atque strepitus illi excitabant. Vide Virgil. Ecl. 8. Sen. Med. v. 794. & Hippolyt. v. 787. Lucan. lib. 6. Apulei. lib. 1. Asin. Aur. ubi *despumare Lunam vocat*, id quod mox diximus. Plin. lib. 2. cap. 12. *In Luna*, inquit, *veneficia arguente mortalitate; & ob id crepitu dissono auxiliante.*

443. *Imponit finem sapiens*] Sed & philosophari mulieres videas, ac disputare de summo bono, & de honesta vivendi ratione.

445. *Crure tenus, &c.*] Virilem etiam habitum quin assumit? Vetus Schol. Quintil. lib. 11. cap ultimo sic Oratori præscribit vestium formam: *Tunicæ prioribus oris infra genua paulùm, posterioribus ad medios poplites usque perveniant. Nam infrà mulierum est, suprà Centurionum . . . . . Togæ pars anterior mediis cruribus optimè terminatur,* &c.

446. *Cædere Sylvano porcum*] Debet etiam non ut mulier, Cereri; sed ut vir, Sylvano sacrificare. *Sylvanus* Agrorum & pecoris Deus; cui Sacra facere mulieribus interdictum: teste vet. Schol. Quod autem Juvenalis ait, *porcum*, notat fortasse Epicuream Sectam ac disciplinam, quam ea mulier amplexa sit.

Quadrante lavari] Ad instar pauperum Philosophorum, qui lavantes quartam assis partem Balneatori solvebant; sicut & omnes è vulgo. Cic. pro Cœlio: *Nisi fortè mulier potens quadrantariâ illâ permutatione familiaris facta erat Balneatori.*

Horat. lib. 1. Sat. 3.

Quadrante lavatum Rex ibis.

447. *Tibi juncta*] Per matrimonium.

448. *Dicendi genus*] Id est, ne uxor tua doctior sit. Ne Grammaticam, Rhetoricam, Dialecticam scire velit: nec proinde observet varia dicendi genera, sublime, humile, mediocre, pro diversitate rerum quas loquitur.

Aut curtum sermone rotato, &c.] Ne affectet artem Dialecticam, ejusque præcepta.

Torqueat enthymema, nec historias sciat omnes :
Sed quædam ex libris & non intelligat. Odi
Hanc ego, quæ repetit volvitque Palæmonis artem,
Servatâ semper lege, & ratione loquendi,
Ignotosque mihi tenet antiquaria versus,
Nec curanda viris Opicæ castigat amicæ
Verba. Solœcismum liceat fecisse marito.
Nil non permittit mulier sibi : turpe putat nil,
Cùm virides gemmas collo circumdedit, & cùm
Auribus extensis magnos commisit elenchos.
Intolerabilius nihil est quàm fœmina dives.
Intereà fœda aspectu, ridendaque multo
Pane tumet facies, aut pinguia Poppæana
Spirat, & hinc miseri viscantur labra mariti.
Ad mœchum veniet lotâ cute : quando videri
Vult formosa domi ? mœchis foliata parantur.
His emitur quicquid graciles huc mittitis Indi.
Tandem aperit vultum, & tectoria prima reponit ;
Incipit agnosci, atque illo lacte fovetur
Propter quod secum comites educit asellas,

verùm è codicibus nonnulla, nec penitùs capiat. Aversor ego illam quæ recolit ac versat Palæmonis disciplinam, custoditâ perpetuò regulâ, dicendique genere observato : & quæ *vetustatis amans scit versiculos mihi non notos ; ac redarguit vocabula* suæ *familiaris Opicæ viris negligenda. Fas viro sit commisisse solœcon. Indulget sibi fœmina quidlibet, nihil fœdum existimat, quando cinxit collum lapillis virentibus, & quando porrectis auriculis tradidit grandes inaures. Non est gravius quidquam opulentâ muliere. Vultus interim horridus visu, ac subsannandus intumescit plurimo pane, vel redolet unguenta Poppææ, atque inde conglutinantur labia viri infelicis.* Illa *perget ad adulterum pelle abluta. Ecquando cupit apparere pulchra* in *ædibus* suis ? *Adulteris nardina præparantur.* Pro *illis mercatur* 'quodcunque *istuc transmittitis, ô Indi tenues. Denique faciem detegit, prioremque solvit incrustationem. Incipit discerni, eoque lacte imbuitur; Quapropter asellas secum trahit asseclas,*

---

449. *Curtum enthymema*] Genus argumentationis duabus constans propositionibus tertiâ subintellectâ, & in animo retentâ ἐν θυμῷ ; undè nomen. Paulò aliter Cicero Topicoi. 5. *Sententia quævis acuta quæ ex contrariis conficitur, enthymema est, ut ; quod scis prodest nihil, id quod nescis obest,* & n. 56. *Hoc disserendi genus attingit omninò vestras quoque in respondendo disputationes, sed Philosophorum magis, quibus est cum Oratoribus illa ex repugnantibus sententiis communis conclusio, quæ à Dialecticis tertius modus, à Rhetoribus enthymema nuncupatur.* Vide Quintil. lib. 5. cap. 14.

Sermone rotato] Volubili, vel conversione concluso.

451. *Palæmonis artem*] Sueton. de Illustr. Grammat. cap. 23. ait Remmium Palæmonem Vicentinum sub Tiberio & Claudio Imperatoribus principem tenuisse locum inter Grammaticos : cæterùm arrogantiâ tantâ fuisse ut M. Varronem porcum appellaret : secum & natas & morituras literas jactaret, *&c.*

453. *Antiquaria*] Sectatrix antiquarum vocum & locutionum.

454. *Opicæ*] Barbarè loquentis & indoctè, more Opicorum. Vide Sat. 3. ver. 207.

455. *Solœcismum*] *Solœcismus est cum pluribus verbis consequens verbum superiori non accommodatur,* inquit Cicero 4. ad Heren. 18. Vide Gell. lib. 5. cap. 20. Porrò *Solœ* vel *Solus* urbs fuit Ciliciæ, in quam piratæ Pompeii jusse transportati : hi verò linguam Atticam inquinantes & corrumpentes, & exinde quivis barbarè loquentes & malè, *Solœcissare* dicti sunt.

457. *Virides gemmas*] Ut smaragdos.

458. *Elenchos*] Uniones in pyri formam turbinatos. Plin. lib. 9. cap. 35. Vide cit. ejus locum Sat. 2. ver. 61. ad vocem, *Cylindros.*

461. *Pane tumet facies*] Vide Sat. 2. v. 107.

Poppæana] Inventa à *Poppæa* Neronis uxore, cultûs & munditiæ studiosissima. Vetus Schol.

462. *Hinc*] Istis pinguibus, fucis, unguentis.

464. *Mœchis*] Ut mœchis placeat mulier, exquisitis se perfundit odoribus, & nitidam se illis nunquam non objicit, non ita verò studet viro placere.

Foliata] Unguenta è foliis odoratis, Plin. lib. 13. cap. 1. *Nardinum sive foliatum,* inquit, *constat omphacio, balanino, junco, costo, nardo, amomo, myrrhâ, balsamo.* Et cap. 2. *Est,* inquit, *unguentorum summa commendatio, ut transeunte fœminâ odor invitet etiam aliud agentes.*

456. *Emitur quicquid, &c.*] Aromata varia.

Graciles Indi] Minùs corpulenti ob æstum & ardorem Solis præsertim matutini. Vide Herod. lib. 3.

Indi] Hi sunt Asiæ populi valdè Orientales, ab Indo fluvio dicti : omni frugum genere, cœli temperie, amœno solo, gemmis, aliisque opibus beati. Apud Indos vetita est Regi temulentia, teste Athenæo lib. 10. c. 10.

466. *Aperit vultum*] Ablatis tectoriis, fucis, incrustamentis è mica panis asinino lacte macerati, de quo mox.

467. *Fovetur*] Illinitur, abluitur, curatur.

468. *Comites educit asellas*] Velut Poppæa. Vide Sat. 2. ver. 107. & quæ nos ibi.

Exul Hyperboreum si dimittatur ad axem.
Sed quæ mutatis inducitur, atque fovetur
Tot medicaminibus, coctæque siliginis offas
Accipit & madidæ; facies dicetur, an ulcus?
Est operæ pretium penitùs cognoscere toto,
Quid faciant agitentque die. Si nocte maritus
Aversus jacuit, periit libraria, ponunt
Cosmetæ tunicas, tardè venisse Liburnus
Dicitur, & pœnas alieni pendere somni
Cogitur: hic frangit ferulas, rubet ille flagellis,
Hic scuticâ; sunt quæ tortoribus annua præstent.
Verberat, atque obiter faciem linit; audit amicas,
Aut latum pictæ vestis considerat aurum;
Et cædens longi relegit transacta diurni.
Et cædit, donec lassis cædentibus, exi
Intonet horrendum, jam cognitione peractâ.
Præfectura domûs Siculâ non mitior aulâ.
Nam si constituit, solitoque decentiùs optat

si relegetur extorris ad cardinem Aquilonarem. At quæ variis tot fomentis incrustatur & curatur, ac sumit frustula excocti humidique tritici, vocabiturne facies, an ulcus? Juvat intelligere prorsùs quid integro die agant ac moliantur. Si noctu vir cubuit aversus, interiit lanipendia, vestimenta deponunt ornatrices, seriùs accessisse Liburnus increpatur, adigiturque luere punitionem soporis alterius. Hic rumpit ferulas, ille flagris rubescit: iste scuticis. Extant quæ carnificibus stipendia *tribuant in annum. Cædit ac vultum* quasi *præteriens foret, familiares auscultat, vel aurum amplum togæ pictæ contemplatur; atque verberans recognoscit peracta prolixi quotidiani. Et verberat quoadusque fatigatis percussoribus, animadversione completâ, terribilem in modum vociferatur, discede. Ædium administratio non clementior aulâ Siciliæ. Etenim si condixit, & cupit decorari splendidiùs consueto,*

---

469. *Hyperboreum ad axem*] Ad Polum Arcticum, & extremas illas regiones, quæ sunt supra vel ultra Boream & Aquilonem. Undè nomen, Solin.

Axem] Fingunt Geographi terræ orbem duobus inniti volvique cardinibus seu Polis, traducto per centrum axe.

471. *Coctæque siliginis offas*] Panis siliginei maximè candidi & mollis. Vide Sat. 5, v. 70.

472. *Facies dicetur, an ulcus?*] Certè putidum ac fœdum ulcus dicendum potiùs est, quàm facies muliebris pura, munda, nitida, formosa.

475. *Aversus*] Averso ab uxore vultu dormiens, nec satisfecit muliebri desiderio.

Periit libraria] Actum est de *libraria* & aliis famulantibus, in quos mulier impotens iram exonerat quam in maritum concepit.

Libraria] Ancilla quæ aliis pensa librat, ac distribuit singulis, ad opus diurnum.

476. *Cosmetæ*] Ancillæ ab ornamentis. Ita vulgò, *κόσμος, ornamentum, κοσμέω, orno.* Reclamat Salmasius, & ornatores vult intelligi. Accedit vetus Schol. & sic habet: *Eos dicit qui ornamentis præsunt, non tamen & ornatrices. Ponunt tamen & tunicas, ut vapulent.* At seipsum Juvenalis numquid explicat. v. 489. & seq. Quin & vetus Schol. Ornatrices paulò pòst affert non semel, textu adigente.

Ponunt tunicas] Ad excipiendas plagas, ita jubente dominâ.

Liburnus] Vel nuncius, vel lecticæ gerulus, è Liburnia. Vide Sat. 3. v. 240.

477. *Dicitur*] Accusatur, damnatur.

Pœnas alieni pendere somni cogitur] Heri, qui dormivit aversus ab uxore.

478. *Frangit ferulas, &c.*] Franguntur ferulæ huic servo acriùs impactæ: alius cæditur & cruentatur flagris, &c.

Ferulas] Vide Sat. 1. v. 15.

479. *Tortoribus*] Qui plectant ac cædant servos quoties libet iratæ mulieri.

480. *Obiter*] Dum aliud agit otiosè crudelis. Vide quæ notavimus ad Sat. 3. v. 241.

Audit amicas] Confabulantes secum.

481. *Latum pictæ vestis considerat aurum.*] Vestem acu pictam Phrygio opere, & auro intextam, Plin. lib. 8. cap. 48. *Accipio,* inquit, *pictas vestes jam apud Homerum fuisse, undè triumphales natæ. Acu facere id Phryges . . . aurum intexere Attalus Rex invenerunt,* &c.

482. *Longi*] Dum vapulat innocens.

Relegit transacta] Præteritæ dici rationes examinat scriptas in Libro, cui indè nomen.

Transacta] Vetus Schol. legit, *transversa,* & explicat, *ratiocinium diurnum in transversa charta descriptum.* Adstipulatur Cœl. Rhodig. lib. 12. c. 21.

Diurni] Libri continentis singulorum dierum rationes. Quidam legunt, *diei.*

483. *Exi intonet*] Jam abi, furcifer, &c.

484. *Cognitione peractâ*] Vel recognitis rationibus, vel sumpto de famulis supplicio.

485. *Præfectura*] Sunt qui legant, *præfectura domo,* id est, antequam domo proficiscatur: sed præterquàm quod repugnat metrum, sensus parùm cohæret. Meliùs igitur hic versus separatur, ut sit epiphonema.

Præfectura domus, &c.] Hæc mulier in familia tam est crudelis, quàm in aula & Regno fuerunt Siculi Tyranni, Phalaris, Dionysii, Agathocles, de quibus vide Pers. Sat. 3. v. 39. Cic. Tuscul. 5. n. 57. Justin. lib. 20. 21. 22. &c.

Siculâ] *Sicilia* Tyrrheni maris Insula, amplitudine & famâ nobilis. De hac vide quæ notavimus Sat. 5. v. 99.

486. *Si constituit*] Si conveniendi locum & horam indixit mœcho.

Ornari; & properat, jamque expectatur in hortis,
Aut apud Isiacæ potiùs sacraria lenæ;
Componit crinem laceratis ipsa capillis,
Nuda humeros Psecas infelix, nudisque mamillis.
Altior hic quarè cincinnus? Taurea punit
Continuò flexi crimen facinusquè capilli.
Quid Psecas admisit? Quænam est hîc culpa puellæ,
Si tibi displicuit nasus tuus? Altera lævum
Extendit, pectitque comas, & volvit in orbem.
Est in consilio matrona, admotaque lanis
Emeritâ quæ cessat acu: sententia prima
Hujus erit; post hanc ætate, atque arte minores
Censebunt; tanquam famæ discrimen agatur,
Aut animæ: tanta est quærendi cura decoris.
Tot premit ordinibus, tot adhuc compagibus altum
Ædificat caput: Andromachen à fronte videbis;
Post minor est: aliam credas. Cedo, si breve parvi
Sortita est lateris spatium, breviorque videtur
Virgine Pygmæâ, nullis adjuta cothurnis;
Et levis erectâ consurgit ad oscula plantâ.
Nulla viri cura intereà, nec mentio fiet
Damnorum: vivit tanquam vicina mariti.

atque festinat, & jam in hortulis eam *opperiuntur, vel ad ædem potiùs Isidis lenocinantis, capillos* ejus *aptat misera Psecas vulsis ipsa crinibus, denudatis humeris & papillis. Cur iste cirrus eminentior?* inquiet. *Statim scutica vindicat noxam & scelus crinis detorti. Ecquid peccarit Psecas? Quod illic est facinus ancillæ, si te offendunt nares tuæ? Alia sinistrum expandit, & capillos comit, atque in gyrum torquet. In consultationem vocatur Domina, & lanificio adhibita, quæ vacat, acu veteranâ. Prior hæc feret judicium: post eam judicabunt annis & peritiâ inferiores; quasi versetur periculum existimationis ac vitæ. Adeò magna est sollicitudo parandæ venustatis. Tot ordinibus stipat, tot etiàm connexionibus exstruit celsum verticem,* ut *Andromacham cerneres à fronte, à tergo brevior extat:* atque *alteram existimares. Da, si nacta est curti lateris parvam extensionem, & apparet minor puellâ Pygmæa,* quando *nullis* est *cothurnis innixa, atque pede sublevato ad basia agilis subrigitur. Nullum interim mariti studium, neque memoria est detrimentorum: vitam agit velut viri vicina,*

---

488. *Apud Isiacæ potiùs sacraria lenæ*] Isidis Sacra locum sæpè dabant adulteriis, & eo prætextu flagitia multa perpetrabantur. Joseph. Antiq. lib. 18. cap. 10. Alex. ab Alex. lib. 6. c. 8. Vide Plutarch. Comm. de Isid. & Osir.

489. *Componit crinem, &c.*] Dominæ comam aptat ancilla infelix, verberibus obnoxia, positis tunicis, ut antè dictum.

Laceratis] Ab irata hera, quoties aberrat ornatricis manus, aut alia de causa, ut suprà.

490. *Psecas*] Nomen unius è Dianæ comitibus & ancillis, apud Ovidium Metamorphos. Vetus Schol. ψεκάζειν, inquit, *Græcè dicunt, quando rarum pluit & minutum: Ornatrices igitur componentes, aquæ rarum ac parvum solent mittere ac velut* ψεκάζειν. *Ergo nominis etymologiam ab arte* Poëta *sumpsit.*

491. *Altior hic quare, &c.*] Increpatio Dominæ ad ancillam ornatricem.

Taurea] Scutica è corio bubulo.

Punit] Vide Martial. lib. 2. Epig. 66.

494. *Si tibi displicuit nasus tuus*] Utpote deformis. An famulæ culpa est, si nasus tibi tuus non videtur sat venustus? Cur igitur eam cædis taurea?

Altera lævum extendit, &c.] Lævam comæ partem altera componit, dum Psecas vapulat.

496. *Est in consilio*] De ornatu & venustate, de compositione capillorum.

Matrona senior] Senior quædam & fida famula. Legunt alii, *materna*, & explicant, nutrix à matre data.

Admotaque] Quidam legunt, *amota.*

Lanis] Vel dispensandis, vel nendis.

497. *Emeritâ acu*] Hac dudum scitè operatâ, quandiu viguit oculorum acies: benè his laboribus perfuncta jam quiescit.

Cessat] Emeritis quasi stipendiis vocationem obtinuit à tenuiori ac difficiliori operâ, nimirùm à suendo, vel acu pingendo, vel etiam comendo heram.

501. *Tot ordinibus*] Capillorum tricis.

Compagibus] Commissuris, fasciis, tiarâ. Suggestum comæ vocat Papinius.

502. *Ædificat*] Substructionibus velut exaggerat, auget, effert.

Andromachen, &c.] Crederes uxorem Hectoris, staturâ grandi & magnâ conspicuam.

503. *Post minor est*] Ubi nullæ sunt capillorum substructiones, quæ grandiorem exhibeant.

Cedo, si breve, &c.] Hoc verò breviori illi indulge, ut altior videatur, ac videri velit. Vel, quæso dic an non alia prorsùs ac diversa appareret videnti à fronte, & à tergo?

505. *Pygmæa*] Pusilla & cubitalis instar Pygmæorum Indiæ montana colentium. De quibus vide Plin. lib. 7. cap. 2. Angell. lib. 9. cap. 4. Athen. lib. 9. cap. 11. & quæ nos infrà ad Sat. 13. v. 167. ac seq.

Cothurnis] Calceamentis sublimioribus subere confertis, quorum usus erat apud Tragœdos.

508. *Damnorum*] Quibus exhaurit maritum per cultus sumptuosiores.

Hoc solo propior, quòd amicos conjugis odit,
Et servos. Gravis est rationibus. Ecce furentis
Bellonæ, matrisque Deûm chorus intrat: & ingens
Semivir obscœno facies reverenda minori,
Mollia qui ruptâ secuit genitalia testâ,
Jam pridem cui rauca cohors, cui tympana cedunt
Plebeia, & Phrygiâ vestitur bucca tiarâ.
Grande sonat, metuique jubet Septembris, & Austri
Adventum, nisi se centum lustraverit ovis,
Et xerampelinas veteres donaverit ipsi;
Ut quicquid subiti & magni discriminis instat,
In tunicas eat, & totum semel expiet annum.
Hybernum fractâ glacie descendet in amnem,
Ter matutino Tiberi mergetur, & ipsis
Vorticibus timidum caput abluet. Inde Superbi
Totum Regis agrum, nuda, ac tremebunda cruentis

hoc uno propinquior, quod aversatur mariti intimos atque famulos: & computationibus molesta est. En ingreditur cœtus Bellonæ sævientis, ac parentis Deorum, atque magnus dimidius vir, vultus colendus juniori impudico, qui fractâ testâ dudum abscidit . . . cui caterva rauca, cui tympana vulgaria concedunt; atque maxilla operitur insulâ Phrygiâ. Ingentem sonum edit, & imperat formidari reditum Septembris ac Noti, nisi centenis se ovis expiaverit, atque dederit ei xerampelinas antiquas, ut quodcumque imminet repentini ingentisque periculi, in vestes abeat, ac integrum semel annum expurget. Inibit fluvium hyemalem rupto gelu, mane ter abluetur Tiberi, & ipso in gurgite lavabit meticulosum caput. Deinde spoliata ac tremens sanguinolentis genibus reptabit per *omnem Superbi regis*

---

510. *Gravis est rationibus*] Quando computantur impensæ quibus rem familiarem afficit ipsa gravis est marito; vel sæva est in famulos ac dispensatores accepti & expensi rationem reddentes. Posterior hæc interpretatio magis placet.

Ecce furentis, &c.] Jam superstitiosas mulierum observationes notat.

511. *Bellonæ, matrisque Deûm*] *Bellonæ & Cybelæ* Sacerdotes. De quibus Sat. 2. v. 111. & Sat. 4. v. 124. Lactant. lib. 1, cap. 21.

512. *Semivir*] Venerandus Antistes Eunuchus.

514. *Rauca*] Ob nimiam vociferationem, undè mox ait, *grande sonat.* Nec audiendi qui interpretantur de voce acutiori, qualem habent eunuchi.

Tympana] Metonymia. Sacerdotes tympana pulsantes, qui quidem inferioris erant ordinis, quapropter addit, *plebeia.*

515. *Phrygiâ vestitur bucca tiarâ*] Usitatâ Phrygiis ac Persis tiarâ. Pileus erat è bysso rotundus, quasi sphæra media, caput tegens Sacerdotale, in occipitio vittâ constrictus. Isid.

Vestitur bucca] Tiaræ lobi maxillas operiebant & sub mento constringebantur.

Tiarâ] S. Hieron. Comment. in Daniel. c. 3. *Tiara,* inquit, *verbum græcum est, usu versum in latinum, de quo & Virgilius, Sceptrumque, sacerque tiaras: genus pileoli, quo Persarum & Chaldæorum gens utitur.* Et, de Vestitu Sacerdotum, ad Fabiolam, sic habet: *quartum vestimenti genus est rotundum pileolum, quale pictum in Ulyssæo conspicimus, quasi sphæra media sit divisa, & pars una ponatur in capite. Hoc Græci τιάραν, nonnulli galerum vocant . . . non habet acumen in summo, nec totum usque ad comam caput tegit, sed tertiam partem à fronte inopertam relinquit, atque ita in occipitio vittâ constrictum est, ut non facilè labatur ex capite. Est autem byssinum & sic fabrè opertum linteolo, ut nulla acus vestigia extrinsecùs appareant.* Hactenùs S. Hieronymus.

516. *Septembris, & Austri adventum*] Meridionalem ventum Septembri mense flantem, & febres aliosque morbos procreantem.

517. *Lustraverit ovis*] In sacris Isidis præsertim ad lustrationes, ova adhibebantur. Cœl. Rhodig. lib. 27. c. 17. Brod. Miscel. lib. 1. c. 25. &c.

518. *Xerampelinas*] Utebantur matronæ vestibus coloris siccæ rosæ, seu pampini arescentis. Undè nomen factum ξερὸς, *siccus;* ἄμπελος, *pampinus.* Vetus Schol. Eas in templo Isidis suspendebant. Hoc autem invenerat avaritia Sacerdotum, ut donis ita ditescerent. Simile quid Christus Dominus exprobrat Pharisæis Matth. 15. De quo vide S. Hieron. lib. 2. Comment. in dictum caput Matthæi. *Ita fiebat,* inquit, *ut oblationes & vota sub occasione Templi & Dei in Sacerdotum lucra cederent.*

Donaverit ipsi] Matrona superstitiosa astuto Sacerdoti.

520. *In tunicas eat*] In oblatas Isidi & donatas Antistiti Sacrorum xerampelinas veteres, quibus credebant adhærescere mala impendentia totum per annum.

521. *Hybernum fractâ glacie, &c.*] Nihil non suadet superstitio mulieri improbitate sacrificulorum adjuta.

522. *Ter matutino Tiberi mergetur*] Vide Pers. Sat. 2. v. 15. & seq.
Horat. lib. 2. Sat. 3.

Frigida si puerum quartana reliquerit, illo
Mane die; quo tu indicis jejunia, nudus
In Tiberi stabit. Casus medicusve levârit
Ægrum ex præcipiti, mater delira necabit
In gelida fixum ripa, febrimque reducet.
Quone malo mentem concussa? Timore Deorum.

523. *Timidum*] Injecit enim superstitionem Sacerdos paulò antè, ac metuere jussit.

Superbi totum regis agrum] Campum Martium qui priùs fuerat Tarquinii Superbi. Tit. Liv. lib. 2. cap. 5.

524. *Nuda*] Ovid. Fast. 6.

Huc pede matronam nudo descendere vidi.

Erepet genibus. Si candida jusserit Io,
Ibit ad Ægypti finem, calidâque petitas
A Meroe portabit aquas, ut spargat in æde
Isidis, antiquo quæ proxima surgit ovili.
Credit enim ipsius dominæ se voce moneri.
En animam, & mentem, cum qua Dii nocte loquantur.
Ergo hîc præcipuum summumque meretur honorem,
Qui grege linigero circumdatus, & grege calvo
Plangentis populi currit derisor Anubis.
Ille petit veniam, quoties non abstinet uxor
Concubitu sacris observandisque diebus :

campum. Si alba Io imperaverit, perget ad terminos Ægypti, & haustas ab ardenti Meroe undas afferet, quas effundat in Templo Isidis, quod erectum est prope veterem caulam. Nam putat se incitari verbis ipsius Deæ. Ecce animam & mentem cum qua noctu Numina sermonem habeant. Illic igitur primam ac supremam venerationem adipiscitur qui turbâ linum ferente cinctus, atque turbâ capite *raso plebis lugentis vagatur Anubis irrisor. Hic indulgentiam precatur quotiescumque non temperat conjux . . diebus sanctis & colendis.*

Cruentis genibus] Nimirùm læsis offendiculo, in via. Cruentabant & ipsi se cultro stolidi illi Isiaci & Cybelæ Antistites. Sic & lib. 3. Regum, cap. 18. art. 28. *Sacerdotes Baal incidebant se, juxta ritum suum, cultris & lanceolis, donec perfunderentur sanguine.* Vide Senec. de Vita beata cap. 27. ubi & sic habet: *cum aliqua genibus per viam repens ululat*, &c.

525. *Jusserit*] Per Sacerdotem.

Candida Io] Nota ex Ovid. Metamorphos. 1. Fab. 10. Nimirùm Io Inachi filia in candidam vaccàm à Jove mutata, post recuperavit formam priorem in Ægypto, ubi nupsit Osiridi Regi: Ægyptiis deinde tam cara, ut post mortem in Deam consecrata ab eis fuerit, atque Isis appellata, institutis in ejus honorem Sacris, quæ Isiaca dicta sunt.

526. *Ægypti*] Hæc Africæ regio literis & sacris & profanis decantata, ac vel uno flumine Nilo celebris. Adde, si vis, Memphim, & Pyramidum miracula. Martial.

Calidâque] Sub Zona torrida, ubi Meroë.

527. *Meroë*] Hæc hodie *Gueguere.* Insula omnium quas Nilus ambit, maxima; clypei figuram exhibet, metallis dives est, nomen accepit à sorore Cambysis Regis Persarum ibi fato functa. Ita Herodot. Strabo, Diodorus Siculus, &c. Attamen recentiores longè dissentiunt ab antiquis illis: contenduntque nullam in Æthiopia à Nilo Insulam effici. Neque verò satis constat quid modo sit *Meroë.*

Æde Isidis] Vetus Schol. *In Martio campo Templum Isidis vetustum.*

528. *Isidis*] Vide Plutarch. de Iside & Osir. Diodor. Sicul. lib. 1. c. 2. Cœl. Rhodig. lib. 5. c. 12.

Proxima surgit ovili] Prope eum locum, *ubi Romulus, & pastores assueverant pecora pascere; aut Regiam dicit Romuli, & Palatium.* Quæ quidem ait vetus Schol. Dicunt alii Tarquiniorum ovilia ibi fuisse. Malim ego cum aliis intelligere Septa, id est, loca in Campo Martio tabulis circumcincta; ob similitudinem Ovilia dicta: in quibus Populus Romanus ad ferenda suffragia claudebatur. Vide Tit. Liv. lib. 26. cap. 22. ubi sic habet: *datum secretò in Ovili cum his colloquendi tempus.* Septa hæc posteà excellenti cultu marmorea facta sunt; habueruntque porticus egregias. Vide Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 18.

529. *Dominæ*] *Isidis.*

530. *En animam & mentem*] Ironia valdè salsa. Scilicet cum impuris Dii colloquuntur: aut per somnium præmonstrant futura, aut suam indicant voluntatem. Porrò anima vocatur, quâ vivimus; mens vel animus, quo intelligimus & sapimus.

532. *Qui grege linigero*] Summus Antistes.

Grege linigero circumdatus] Choro Sacerdotum Isidis indutorum lineis vestibus Sueton. Othon. cap. 12. *Sacra etiam Isidis sæpè in lintea religiosaque veste propalàm celebravit.* Vide Apul. Metam. ult.

Grege calvo plangentis populi] Plin lib. 8. cap. 46. *Bos*, inquit, *in Ægypto Numinis vice colitur. Apim vocant. . . . . Non est fas eum certos vitæ excedere annos, mersumque in Sacerdotum fonte enecant quæsituri luctu alium, quem substituant; & donec invenerint, mærent; derasis etiam capitibus*, &c. *Insigne ei, in dextro latere candicans macula, cornibus Lunæ crescere incipientis; & nodus sub lingua, quem cantharum appellant.* Ibid. Vid. & Diodor. Sicul. lib. 2. c. 4. &c. Cicer. 1. de Nat. Deor. n. 83. Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 22. &c.

533. *Currit*] Ad quærendum Apim bovem, ut mox dictum est. Vide etiam Ammian. Marcell. lib. 22.

Derisor] Credulas populi mentes illudens.

Anubis] Summus Sacerdos personam exhibens ipsius Anubidis, quem Osiridis filium Ægyptii colebant ut nuncium Superos inter ac Inferos, sub canina quidem specie & effigie, eò quòd ille canem pro insignibus habuisset. Citat. mox Diod. Sicul. Plutarch. de Osir. Cœl. Rhodig. lib. 5. Propertius.

Ausa Jovi nostro latrantem opponere Anubim.

Virgil. Æneid. 8.

. . . . *Latrator*
Anubis.

534. *Ille petit veniam, quoties, &c.*] Dum Sacra Isidis peragebantur novem per dies, nefas erat uxoribus uti conjugio: debebant siquidem ipso in templo stramentis incubare, ibique pervigilia celebrare. Ergo quæ præscriptum violaverat, tenebatur adire Sacerdotem, ut pro

Magnaque debetur violato pœna cadurco:
Et movisse caput visa est argentea serpens.
Illius lacrymæ meditataque murmura præstant,
Ut veniam culpæ non abnuat, ansere magno
Scilicet & tenui popano corruptus Osiris.
Cùm dedit ille locum, cophino fœnoque relicto,
Arcanam Judæa tremens mendicat in aurem,
Interpres legum Solymarum, & magna Sacerdos
Arboris, ac summi fida internuncia cœli.
Implet & illa manum, sed parciùs ære minuto.
Qualiacumque voles Judæi somnia vendunt.
Spondet amatorem tenerum, vel divitis orbi
Testamentum ingens, calidæ pulmone columbæ
Tractato, Armenius, vel Comagenus haruspex.
Pectora pullorum rimatur, & exta catelli,
Interdum & pueri. Faciet quod deferat ipse.

Atque supplicium ingens infligendum, cùm *stragulum temeratur: anguisque argentea conspecta est caput concussisse. Fletus ejus & præparatæ susurrationes faciunt ut indulgentiam noxæ non deneget Osiris pingui nimirùm ansere, exiguaque placentâ conciliatus. Quando hic loco cessit, Judæa* mulier *consulta juris Jerosolymæ, summaque arboris Antistes, & supremi cœli fidelis Interpres, dimisso corbe & fœno, tremebunda* stipem *rogat secretò, in auriculam. Hæc etiam replet manum, at parvâ & modicâ pecuniâ. Judæi venumdant insomnia quælibet cupies.* Porrò *Hariolus* ex *Armenia aut Comagene*, postquàm *palparit pulmonem calentis columbæ, pollicetur mollem amasium, aut pingue testamentum orbati opulenti. Scrutatur exta pullorum, atque intestina catuli, aliquando etiam infantis. Perpetrabit quod ipse denuntiaret.*

---

ipsa veniam impetraret. Vel ipse maritus pro uxore deprecabatur, ut placet quibusdam.

536. *Cadurco*] Culcitrâ lineâ à Cadurcis Galliæ populis textâ, ex Plin. lib. 19. cap. 1. Metonym. pro lecto, vel stramento, ut mox dictum. Legunt quidam, *Caduceo*, quanquam repugnat metri lex; intelliguntque Anubim, qui lævâ caduceum gerens describitur ab Appuleio lib. 11.

537. *Visa est argentea serpens*] Tum illusor Antistes ut religionem ac metum injiciat, mentitur visam à se argenteam serpentem, quæ est in Isidis Templo, quassantem caput præ ira, ob violata Sacra, & castitatem à mulieribus non servatam. Alii, movisse caput, interpretantur, annuisse precibus Sacerdotis pro superstitiosa uxore intercedentis, & culpæ veniam rogantis.

538. *Meditata murmura*] Conceptæ Sacerdotis preces.

539. *Ansere magno, &c.*] Ansere & popano placari solebant Isis & Osiris.

540. *Osiris*] Vide suprà, ad voces *Io & Isidis*. Item Herodot. lib. 2. & Macrob. Saturn. lib. 1. cap. 20 & 21.

541. *Cùm decit ille locum*] Postquàm recessit Antistes Isidis, succedunt alii superstitionis artifices.

Cophino fœnoque relicto] Solitâ supellectile, de qua jam Sat. 3. v. 14. has nimirùm Judæi circumferebant suæ paupertatis notas aut certè monimenta servitutis in Ægypto durissimæ, de qua Psal. 80. *Manus ejus in cophino servierunt.* Quem in locum sanctus Augustinus. *Cophinus*, inquit, *significat opera servilia, ut mundare stercora, terram portare, ad quæ uti solent cophino:* in hoc etiam stipulas colligebant ad coquendos lateres. De his ampliùs Joseph. Bell. Judaic. lib. 7. cap 7.

542. *Arcanam mendicat in aurem*] Clàm; Suspecta enim Romæ erat consuetudo cum Judæis; & quidem Judaïcam religionem professi deferebantur, & tributa pendebant. Testis est Sueton. Domit. cap. 12.

543. *Legum Solymarum*] Judaïcarum legum per Moysen traditarum. Porrò Solyma, dicta post Hierosolyma, longè clarissima fuit urbium Orientis, non Judæa modò, vel Plinio teste, lib. 5. cap. 14

Sacerdos arboris] In silva Aricina, ut dictum suprà Sat. 3. ad v. 15. & 16. alludit Juvenalis ad responsa dari solita sub quercu in nemore Dodonæo per Jovis Sacerdotes, apud Epirum.

545. *Sed parciùs*] Quàm Isidis Sacerdotes. His enim pecuniam liberaliter donant Romanæ matronæ: at istis Judæis mulieribus parcè, & clàm.

546. *Judæi*] Dilectus olim Deo populus à Juda quarto Jacobi filio dictus, deinde verò ob scelera per orbem dispersus, miserè victitans, & cunctis odiosus. Opimam Syriæ coluit regionem, quæ ab ipsis Judæa nuncupata est.

548. *Testamentum ingens*] Legatum pingue, vel hæreditatem universam, & ex asse.

Calidæ] Modò jugulatæ.

549. *Armenius*] Suprà ad. v. 406.

Comagenus] Oriundus ex illa Syriæ parte, quæ Orientem spectat.

Haruspex] Sat. 2. v. 121.

550. *Pectora pullorum rimatur*] Spirantia consulit exta, & ex his divinat & vaticinatur.

551. *Interdum & pueri*] Infantes etiam superstitio mactabat. Psal. 105. v. 37. *Et immolaverunt filios suos & filias suas Dæmoniis*, &c. Vide Plutarch. de Herodoti malign. non longè ab initio Macrob. lib. 3. cap. 7. Cœl Rhodig. lib. 13. cap. 23. Alex ab Alex. lib. 6. c. ult.

Faciet quod deferat ipse] Vetus Schol. ait hìc notari. Egnatium Philosophum, qui filiam Bareæ Sorani ad magicam hortatus ipse postea Neroni detulit: quam ob rem mori cum patre jussa est. Delationem hanc jam damnavit Juvenalis Sat. 3. v. 116.

Chaldæis sed major erit fiducia: quidquid
Dixerit Astrologus, credent à fonte relatum
Ammonis; quoniam Delphis oracula cessant,
Et genus humanum damnat caligo futuri.
Præcipuus tamen est horum, qui sæpiùs exul,
Cujus amicitiâ, conducendâque tabellâ
Magnus civis obit, & formidatus Othoni.
Inde fides arti, sonuit si dextera ferro,
Lævaque si longo castrorum in carcere mansit.
Nemo Mathematicus genium indemnatus habebit:
Sed qui penè perit, cui vix in Cyclada mitti
Contigit, & parvâ tandem caruisse Seripho.
Consulit ictericæ lento de funere matris,
Antè tamen de te, Tanaquil tua; quando sororem
Efferat, & patruos: an sit victurus adulter
Post ipsam. Quid enim majus dare Numina possunt?
Hæc tamen ignorat quid sidus triste minetur

Verùm amplior dabitur fides Chaldæis. Quodcumque Astrologus loquetur, æstimabunt profectum à scaturigine Jovis *Ammonii, quandoquidem responsa Delphica desiere; atque eventurorum ignoratio condemnat hominum naturam. Istorum nihilominùs princeps est qui frequenter extorris, cujus familiaritate & emendis commentariis moritur civis præclarus atque Othoni metuendus. Hinc peritiæ existimatio, si dextra & sinistra ferreis* manicis *resonuerint, si in exercitûs custodiâ diutissimè sit detentus. Nullus Astrologus ingenio valebit non damnatus, at qui propemodùm interiit, cui difficulter concessum est ad Cycladas relegari, ac Seripho angustâ aliquando recessisse. Tanaquil tua interrogat de tarda morte parentis ictero affectæ, priùs tamen de te; quando sepeliat germanam ac patruos; utrum mœchus superstes ipsi futurus sit. Enimverò quid excellentiùs donare queant Dii? Nihilominus ista nescit quid portendat mœstus*

---

552. *Chaldæis*] Hi mirum in modum Astrologiæ dediti, in ea disciplina claruerunt. Cicer. 1. de Divin. n. 2. & 92. Gell. lib. 1. cap. 9. & lib. 14. cap. 1. Diodor. Sicul. lib. 2. cap. 3. lib. 3. cap. 8. & lib. 17. cap. 11 & 12. Babyloniæ regionem tenuerunt. Ibi Templum Beli Sideralis scientiæ Inventoris, teste Plin. lib. 6. cap. 26.

553. *A fonte relatum Ammonis*] Ab ἄμμυ, *arena*, dictus Jupiter, cui fertur Bacchus Templum condidisse, propter inventum fontem in Libyæ desertis, apud Cyrenaïcam regionem. Plin. lib. 5. cap. 5. & lib. 6. cap 29. Diodor. Sicul. lib. 17. cap. 5. & alibi. De Templo & oraculo Jovis Ammonii varia variis locis lib. 2. narrat Herodotus. Ammonis porro nomen sunt qui deducant à Chamo Noachi filio, cui in terrarum distributione Africa obtigit.

554. *Delphis*] Urbs erat in Bœotia, Apollinis inclyta responsis, quorum illud fuit ultimum, nato Christo.

Me puer Hebræus Divos Deus ipse gubernans
Cedere sede jubet, &c.

Oracula cessant] Vide Plutarchum de oraculorum defectu.

555. *Damnat*] Vel damno afficit, vel propter noxas & scelera arguit & punit, ita Diis ulciscentibus, ad hominum interrogata non ampliùs respondendo.

556. *Qui sæpiùs exul*] Seleucum insignem Mathematicum intelligit, de quo Sueton. Othon. cap. 4.

557. *Tabellâ*] Observationibus Astrologicis, per quas Othonem Neroni fore superstitem prædixerat Seleucus, ac subinde ultrò & inopinatus ipse adveniens imperaturum brevi repromisit. Sueton. citato loco.

558. *Magnus civis*] Galba, cui vitam & Imperium Otho ademit. Porrò Galbæ etiam imminens exitium portenderat Haruspex. Suet. Galb. cap. 19.

559. *Inde fides arti*] Tùm verò crescet Mathematici fama, cùm in vincula sæpè conjectus fuerit, propter judicia ex arte facta. Illi enim à Principibus detinebantur donec probaretur veritas vaticiniorum, quæ si falsa reperiebantur, mortis periculum impendebat: si vera, ingens existimatio & munera. Vide Suet. Tiber. c. 14.

561. *Mathematicus*] Gell. lib. 1. cap. 9. *Quos Gentilitio vocabulo Chaldæos dicere oportet, Mathematicos vulgus appellat*, inquit.

Habebit] Id est, habere putabitur vim & peritiam divinandi.

562 *Vix in Cyclada mitti*] Qui tantùm non morti addictus, & vix pro capitali sententia exilii pœnam obtinuit.

Cyclada] In unam è Cycladibus, quæ sunt Ægæi maris Insulæ, velut in orbem dispositæ: undè vocabulum.

563. *Caruisse Seripho*] Revocari ab ea Insula Cycladum una, quo nocentes relegari solebant. Plin. lib. 4. cap. 12. & lib. 8. cap. 58.

564. *Consulit ictericæ, &c.*] Insignes ejusmodi Mathematicos.

Ictericæ] Laborantis arquato morbo, qui Græcè dicitur ἴκτερος, estque bilis suffusio per totum corpus. Plin. lib. 30. cap. 11. *Avis icterus dicta*, inquit, *à colore* (flavo) *id malum sanat, ut tradunt, si spectetur, avis autem ipsa moritur.*

565. *De te*] Sed ante omnia, de tua morte.

Tanaquil tua] Uxor tua cognoscendi futuri perindè cupida ut Tanaquil Tarquinii Prisci conjux, quæ viro summum principatum augurata est; Tit. Liv. lib. 1. cap. 34. & seq. *Et Mathematicam artem callebat.* Vetus Schol.

567. *Quid enim majus*] Quid optabilius, quàm longam amasii sui vitam.

568. *Hæc tamen ignorat.*] Hæc mulier Astronomiam ignorat; aut sunt aliæ quæ eam artem affectant.

Saturni; quo læta Venus se proferat astro;
Qui mensis damno, quæ dentur tempora lucro.
Illius occursus etiam vitare memento,
In cujus manibus ceu pinguia succina tritas
Cernis ephemeridas; quæ nullum consulit, & jam
Consulitur; quæ castra viro patriamque petente,
Non ibit pariter, numeris revocata Thrasylli.
Ad primum lapidem vectari cùm placet, hora
Sumitur ex libro: si prurit frictus ocelli
Angulus, inspectâ genesi collyria poscit.
Ægra licèt jaceat, capiendo nulla videtur
Aptior hora cibo, nisi quam dederit Petosiris.
Si mediocris erit, spatium lustrabit utrumque
Metarum, & sortes ducet; frontemque manumque

Saturni planeta, quo sidere fausta Venus progrediatur; qui mensis detrimento, quæ tempestas quæstui assignetur. Memor quoque esto cavere ne incidas in eam, in cujus manibus ephemeridas aspicis detritas velut uncta succina, quæ neminem interrogat, jamque interrogatur: quæ marito ad militiam & patriam eunte, non perget simul retardata supputationibus Thrasilli. Quando libuerit ferri ad primum lapidem, hora è codice accipitur. Si prurit angulus oculi scalptus, petit collyria post consideratam nativitatem. Quamvis decumbat ægrota, hora nulla sumendis alimentis magis idonea putabitur, quàm quæ præscripta fuerit à Petosiri. Si paupercula fuerit, decurret ambo intervalla terminorum, ac sortes extrahet; & frequens blandimentum dabit ariolo frontem ac manum

---

569. *Saturni*] Unus è septem Planetis est, ideò tristis & damnosus quia siccus & frigidus. Tull. de Nat. Deor. & de Divin. Macrob. in Somn. Scip. lib. 1. cap. 19. Plin. lib. 2. c. 8. & seq.

Quo læta Venus] Quo sidere guadeat conjungi Venus, & conjuncta faveat. Hæc nimirùm Lunæ juncta salutaris creditur. Cicero, Macrobius, Plinius cit loc.

Se proferat] Procedat, ascendat, proficiat.

570. *Qui mensis damno, &c*] Quibus anni temporibus Astra prosint, quibus noceant. Quando v. g. dominatur Mercurius lucri Deus, &c.

571. *Illius occursus, &c.*] At imprimis devita illas mulieres quæ Astrologiam ipsæ callent, & futura inde rimantur.

572. *Ceu piuguia succina.*] Tam sæpè contrectatas ab ipsa, quàm sua ex electro monilia; vel, tam ab ea tritas, quàm succinum, quod ex assidua manuum contrectatione & sudore unctum & pingue omnino est.

Succina.] Electrum Græci vocant. Plin. lib. 37. cap. 3. *Nascitur*, inquit, *defluente medullâ pi ei generis arboribus, ut gummi in cerasis, resina pineis erumpit humoris abundantia, densatur rigore vel tepore autumnali . . . arboris succum prisci credidêre, ob id succinum appellantes*, &c. at bis errat Plinius in istis. Nec enim ex arboribus sed è saxis emanat succinum: deinde nec resinam ferunt arbores in iis regionibus è quibus electrum advehitur. Est ergò succinum bituminis genus concretum & condensatum.

573. *Ephemeridas*] Libellum Mathematicum in quo notatur quæ singulis diebus cœli constitutio.

575. *Numeris revocata Thrasilli*] Vel quòd prævidet ex Astris periculum, si marito comes eat; vel præ nimio artis illius, ut sit, studio: & quod tunc supputando speculandove intenta incumberet

Thrasilli] Celebris Mathematici Imperatori Tiberio familiaris. De eo Sueton. Tiber. cap. 14. & Cornel. Tacit. Annal. 6.

576. *Primum lapidem*] Caius nempè Gracchus Tribunus Plebis singulis milliariis columnas lapideas disponi jusserat, quibus viarum spatia signarentur. Plutarch. in Gracch.

577. *Ex libro*] Ex Ephemeride, cavens ne tùm noxia dominentur astra, cùm ad ambulationem procedit, aut quidvis aliud frivolum molitur.

578. *Inspectâ genesi*] Geniturâ, horâ natali, horoscopo.

Collyria] Oculorum medicamina. Horat. lib. 1. Sat. 5.

Hic oculis ego nigra meis collyria lippus
Illinere.

580. *Petosiris*] Astrologus Ægyptius, cujus meminêre Suidas, & Plin. lib. 7. cap. 49.

581. *Si mediocris erit, &c.*] Mediocris mulier mediocres ariolos consulet mediocri pretio.

Spatium lustrabit utrumque] Circum nemp adibit, in quo Divinatores & Sortilegi viliores aderant multi. Hinc fallacem circum vocari ab Horatio asserit Turnebus lib. 5. cap. 23.

Spatium lustrabit utrumque metarum] Suet. Cæsar. cap. 39. *quò laxius dimicaretur*, inquit, *sublatæ metæ, inque earum locum bina castra ex adverso constituta.* Et Claud. cap. 21. Circum maximum ait marmoreis carceribus auratisque metis excultum, cùm priùs utraque tophina & lignea fuissent. Acron porrò viles ariolos circa metas illas considere solitos affirmat. Aliter autem vetus Schol. locum hunc expedit. *Circulatores*, inquit, *consueverant duo sibi loca deligere, quæ lustrabant & circumibant, ac per ea deinde jactitare sortes seu taxillos, ut exinde quod suæ geneseos signum se accommodaverit inspiciatur, numquid vivet & quando: tumque paucis ex verbis ibidem conscriptis sortes educebant.*

582. *Sortes ducet.*] Cic. de Divin. passim de more illo sortes miscendi, tollendi, educendi, lib. 2. n. 85. Numerius Suffetius inventor earum dicitur: ibid. Sortes mittere idem est

Præbebit vati crebrum poppysma roganti.
Divitibus responsa dabit Phryx augur, & inde
Conductus dabit astrorum mundique peritus:
Atque aliquis senior, qui publica fulgura condit.
Plebeium in circo positum est, & in aggere fatum.
Quæ nudis longum ostendit cervicibus aurum,
Consulit ante Phalas, Delphinorumque columnas:
An saga vendenti nubat, caupone relicto.
Hæ tamen & partûs subeunt discrimen, & omnes
Nutricis tolerant, fortunâ urgente, labores.
Sed jacet aurato vix ulla puerpera lecto.
Tantùm artes hujus, tantùm medicamina possunt,
Quæ steriles facit, atque homines in ventre necandos
Conducit. Gaude infelix, atque ipse bibendum
Porrige quidquid erit: nam si distendere vellet,
Et vexare uterum pueris salientibus, esses

scrutanti. At *opulentis vaticinia proferet Phrygius Vates, proferet quoque illinc mercede accersitus sidera & mundum cognoscens, quidam etiam vetulus, qui abscondit fulmina communia. Plebis fatum stat in circo atque in aggere. Quæ nudato collo oblongum ostentat aurum, consilium capit ante Phalas & columnas Delphinorum, utrum* debeat *cum sagario conjugium inire, dimisso tabernario. Nihilominùs istæ & pariendi periculum incurrunt, & cunctas altricis molestias ferunt, premente fortunâ. At aurato cubili aliqua raró puerpera decumbit. Adeò valent artes, adeò medicamenta illius quæ reddit infœcundas, hominesque in utero perimendos comparat.* Tu verò *miser lætare, ipseque potandum* uxori *propina quodcunque fuerit. Etenim si cuperet ventrem dilatare atque torquere, infantulis exilientibus, forsitan*

---

quod talos jacere vel tesseras . . . & tota res inventa fallaciis aut ad quæstum, aut ad superstitionem, aut ad errorem, &c. Vide Suet. Tiber. cap. 14. & Ner. cap. 21. Porrò sortes erant tessellæ quædam aut taleolæ inscriptas habentes sententias, aliæ felicitatem, calamitatem aliæ denuntiantes mittebantur aut in urnam, aut in sitellam, aut in galeam, &c. Versebantur & educebantur manu pueri. Testis Cicero de Divin. Vide Turneb. lib. 5. c. 21. & 23, & lib. 28. cap. 16. Alex. ab Alex. lib. 1. cap. 13. &c.

Frontemque manumque] Sistet se coram Metoposcopis & Chiroscopis, qui è frontis & manuum inspectione divinant; & iis abblandietur, ut futura sibi aperiant: nec rogantibus pro mercede poppysma denegabit.

583. *Poppysma*] Græce vox propriè significans eum sonitum qui fit collisis labris, ut & cupidè osculando; & hoc sensu poni hîc videtur: adulationem etiam designat.

584. *Phryx augur*] Cicer. 1. de Divin. n. 92. Phryges, Pisidæ, Cilices, & Arabum natio avium significationibus plurimùm obtemperant.

Et inde] Aliàs, *Indus*, id est, Brachmanes & Gymnosophista, seu Indorum Sapiens.

585. *Astrorum mundique peritus*] Mathematicus & Astrologus.

586. *Qui publica fulgura condit*] Fulgurum expiator, ea terræ infodiens & humi condens. Vide Pers. Sat. 2. v. 26. & quæ nos ibid.

587. *Plebeium in circo, &c.*] Plebeiæ mulieres ariolos illos è trivio & è circo, vel sedentes ad aggerem Tarquinii dumtaxat consulunt.

Circo] Vide Sat. 3. ad v. 65. & 223.

In aggere] Urbs clauditur ab Oriente aggere Tarquinii Superbi inter prima opere mirabili; namque eum muris æquavit, quà maximè patebat, aditu plano. Plin. lib. 3. cap. 5. Romam describens.

588. *Quæ nudis longum, &c.*] Meretrix sine pudore collum nudare solita, & illud exornans aureis monilibus, ariolatur, & consulentibus respondet etiam in circo. Quòd autem meretrices id quoque præstarent, patet ex Plin. lib. 30. cap. 2. ubi sic de Nerone loquitur: *Utinam & inferos & quoscumque de suspicionibus suis Deos consuluisset potiùs quàm lupanaribus & prostitutis mandâsset inquisitiones eas*, &c. Sortilegarum etiam apud Germanos mulierum meminit Plutarchus in vita C. Cæsaris. Ita vulgò. At certè non malè quidam legunt, *Quæ nullis*, &c. ut notetur mulier plebeia.

589. *Ante Phalas*] Turres ligneas erectas in circo pro spectatoribus. Turnebus lib. 5. c. 23. & lib. 18. cap. 33. Ennius.

Malos diffindunt, fiunt tabulata Phalæque.

Delphinorumque columnas] Et huic loco dabit lucem Plin. lib. 36. cap. 5. ubi sic habet: *In magna dignatione Cn. Domitii delubro in circo Flaminio erant Neptunus ipse, & Thetis, & Nereides, supra Delphinos sedentes*, scilicet ex marmore.

590. *Saga*] Vestimenta sunt militaria.

Caupone] Vel proco, vel priore marito.

591. *Hæ tamen & partus subeunt discrimen*] Mediocris fortunæ mulieres & dolores parturiendo & vitæ periculum subeunt, editosque infantes ipsæ alunt non sine magnis laboribus. Divites autem (proh nefas) abigendo partum his incommodis se liberant.

594. *Hujus*] Veneficæ, vel obstetricis improbæ.

596. *Gaude infelix*] Marite.

597. *Porrige*] Potionem quamlibet abortum faciendo idoneam.

Si distendere, &c.] Si ferre uterum vellet ac parere.

598. *Pueris salientibus*] In lucem ex utero prodeuntibus; vel se moventibus in ventre matris.

Esses Æthiopis fortasse pater] Uxor tua pareret Æthiopis mœchi filium, cujus te patrem gerere oporteret tamen, & adulterino bona tradere per testamentum, dictante nimirùm illum hæredem uxore; ut suprà dictum v. 218.

Æthiopis fortasse pater: mox decolor hæres
Impleret tabulas, nunquam tibi manè videndus
Transeo suppositos, & gaudia, votaque sæpè
Ad spurcos decepta lacus, atque inde petitos
Pontifices, Salios, Scaurorum nomina falso
Corpore laturos. Stat fortuna improba noctu,
Arridens nudis infantibus. Hos fovet omnes,
Involvitque sinu: domibus tunc porrigit altis,
Secretumque sibi mimum parat: hos amat, his se
Ingerit, atque suos ridens producit alumnos.
Hic magicos affert cantus, hic Thessala vendit
Philtra, quibus valeant mentem vexare mariti,
Et soleâ pulsare nates. Quod desipis, inde est,
Inde animi caligo, & magna oblivio rerum,
Quas modò gessisti. Tamen hoc tolerabile, si non
Et furere incipias, ut avunculus ille Neronis,

Æthiopis fores parens. Jam codicillis contineretur hæres discolor nunquam tibi conspiciendus matutino tempore. *Prætereo substitutos, atque lætitiam & desideria frequenter defraudata apud lacus impuros; & vocatos illinc Salios, Antistites, supposito corpore Scaurorum appellationem habituros. Astat nocte sors mala, spoliatis favens puerulis. Eos gremio* suo *complectitur & educat universos: mox ædibus excelsis offert, atque arcanum sibi histrionem aptat. Illos diligit; iis se inserit; suosque ludens promovet alumnos. Ille magorum incantamenta profert, iste venumdat philtra Thessalica, quibus* uxores *possint animum viri cruciare, & crepidâ clunes percutere. Hinc venit quod insanis; hinc tenebræ mentis, & ingens oblivio eorum quæ mox fecisti. Nihilominus id ferendum* videatur *si non cœperis etiam insanire, sicut ille Neronis avunculus,*

---

599. *Æthiopis*] Servi tui fortasse, advecti ex ea Africæ partè, quæ nunc Abyssinis occupatur & Zonæ torridæ subjecta est.

Decolor] Niger nempè, cùm tu sis albus.

600. *Nunquam tibi manè videndus*] Cujus tibi manè conspectus & occursus foret evitandus, velut malum omen, ex superstitione Veterum: De qua jam Sat. 5. v. 54. Sic Bruto & Cassio in aciem prosilientibus occurrens Æthiops cladem, & Adriano Imperatori Maurus obvius mortem præsignâsse fertur. Vide Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 13. &c.

601. *Transeo suppositos*] Nihil dicam de pueris subdititiis, quos maritis uxores quasi suos obtrudunt, cùm tamen ipsæ partum abegerint, ut dictum est, ac proprios enacârint.

Gaudia, votaque] Patrum deceptorum qui prolem alienam pro sua fovent ac educant.

602. *Ad spurcos decepta lacus*] Prope montem Aventinum, ad lacum Velabrensem, cœnosum & immundum, quo deferebantur exponebanturque spurii. Hos enim interdùm assumebant uxores primæ nobilitatis ac velut editos à se proferebant. Sicque fiebant è spuriis nobiles, Magistratus, Pontifices, ludente fortunâ.

Atque inde petitos] Taceo quod & inde sunt Pontifices, Salii, &c.

603. *Salios*] Martis Sacerdotes, de quibus Sat. 2. v 124. & seq.

Scaurorum] Quorumlibet nobilium, Sat. 2. v. 35.

604. *Stat*] Velut imperans ac præsidens.

Fortuna improba] Quæ immeritos auget honoribus, & indignos divitiis beat.

Noctu] Tunc enim clàm exponebantur pueri.

606. *Domibus tunc porrigit altis*] In familias nobiles intrudit.

607. *Mimum*] Ludum, jocum. Sat. 3. v. 39.

608. *Suos*] Hinc benè vocantur fortunæ filii.

Producit] Ad honores provehit, ad opes & potentiam.

609. *Hic magicos affert cantus, &c.*] Homines passim videas sceleratos improbis mulieribus suppeditantes materiam scelerum per philtra, per magicas incantationes.

Magicos affert cantus] Horum vim describit Virgil. Eclog. 8. vanitatem etiam explicat ac deridet Plin. lib. 24. cap. 17. lib. 25. cap. 9. lib. 26. cap. 4. lib. 28. cap. 2. & seq. lib. 30. cap. 1. & seq. &c.

Thessala Philtra] Thessali Græciæ populi veneficiis, incantationibus, præstigiis dudùm famosi Horat. in fine Epist. 2. lib. 2. portenta vocat & miracula Thessala. Plaut. Amphitr. Act. 4. Scen. ult. *Ego pol illum ulciscar hodie Thessalum veneficum, qui perversè perturbavit familiæ mentem meæ.* Vide Apul. Flor. 1.

610. *Philtra*] Amatoria pocula. Ovid.

Philtra nocent animis, vimque furoris habent.

Vexare] Amore suo accendere, torquere, ad insaniam usque nonnunquam. Tacit. Annal. 12. sub finem. *Agrippina veneni genus exquisitum optabat, quo mens Claudii turbaretur, mors differretur.*

611. *Soleâ pulsare nates*] Indignè tractare, ad libitum. Vide quæ ad Pers. Sat. 5. v. 169.

Quod desipis] Ovid. cit. Sueton. Calig. cap. 50. mox citand.

612. *Oblivio*] Claudii stultitiam, oblivionem, inconsiderantiam narrat Sueton. Claud. c. 38. 39. 40.

614. *Avunculus ille Neronis*] Caius Caligula quem uxor Cæsonia amatorio medicamento in sui amorem illexisse creditur, sed quod in furorem verterit. Sueton. Calig. cap. 50. Porrò is Neronis avunculus. Siquidem Nero matrem habuit Agrippinam, cujus frater Caligula: amborum verò pater Germanicus. Sueton. Calig. cap. 7.

Cui totam tremuli frontem Cæsonia pulli
Infudit. Quæ non faciet, quod Principis uxor?
Ardebant cuncta, & fractâ compage ruebant,
Non aliter, quàm si fecisset Juno maritum
Insanum. Minùs ergo nocens erit Agrippinæ
Boletus: siquidem unius præcordia pressit
Ille senis, tremulumque caput descendere jussit
In cœlum, & longâ manantia labra salivâ.
Hæc poscit ferrum atque ignes, hæc potio torquet.
Hæc lacerat mistos equitum cum sanguine Patres.
Tanti partus equæ, quanti una venefica constat.
Oderunt natos de pellice: nemo repugnet,
Nemo vetet. Jamjam privignum occidere fas est.
Vos ego, pupilli, moneo, quibus amplior est res,
Custodite animas, & nulli credite mensæ.
Livida materno fervent adipata veneno.
Mordeat antè aliquis quicquid porrexerit illa

cui Cæsonia ingessit frontem integram pulli trementis. Quæ mulier non aget idem quod Imperatoris conjux? flagrabant omnia, & rupta commissurâ concidebant; haud secùs ac si Juno conjugem dementem reddidisset. Minùs itaque sceleratus erat Agrippinæ fungus. Is enim unius vetuli viscera oppressit, atque ad Cœlum deduci fecit titubans caput & labia defluentia perenni salivâ. Illud autem *poculum petit ferrum ac flammam, illud cruciat, illud discerpit Senatores permixtos equitum cruori. Tantùm valet equæ fœtus, quantùm una saga! Aversantur genitos è concubina: nullus contradicat: nullus prohibeat. Modò licet privignum interficere. O pupilli qui majores habetis opes, ego vobis auctor sum, servate vitam, neque ulli mensæ confidite. Lurida pinguia effervescunt matris toxico. Quispiam prius comedat quodcumque obtulerit ea*

---

615. *Frontem pulli*] Hippomanes, de quo antè v. 133.

Tremuli] Recens nati & frigore trementis.

Cæsonia] Quam neque facie insigni, neque ætate integrâ, jamque matrem ex alio, & projectæ lasciviæ uxorem Caligula perditè amavit, ab ea, ut creditur, potionatus. Hanc & chlamyde, peltâque & galeâ ornatam, & juxtà adequitantem militibus ostentavit, &c. Sueton. Calig. cap. 25. 33. 50.

616. *Infudit*] In potione, seu philtro.

617. *Ardebant cuncta*] Quasi furentis Imperatoris igne & furore correpta.

Fractâ compage] Metaphora ab ædium ruentium lapsu, id est, ordine perturbato, subversâ ratione.

618. *Quàm si Juno maritum, &c.*] Sic tota Respublica pessum ibat furente Principe, ut totus orbis periret rectore deficiente, si Jovem zelotypa Juno per simile philtrum ad insaniam egisset.

619. *Minùs ergo nocens*] Agrippina, quàm Cæsonia, quarum scelus comparat hîc Juvenalis.

Agrippinæ boletus] Venenatus fungus, quo virum suum Claudium Imperatorem sustulit. Vide Tacit. Annal. 12. ad finem. Et Sat. 5. v. 146.

621. *Ille senis, tremulumque, &c.*] Boletus Claudii, annum superantis sexagesimum quartum, & cui jam tremulum caput, spumans rictus, &c. Sueton. Claud. cap. 30.

Descendere jussit in cœlum] *Apotheosim deridet*, inquit vetus Schol. Alii simpliciter intelligi volunt descensum ejus ad Campos Elysios. Alii respiciunt ad Senecæ ludum de Claudii Cæsaris morte, vel potiùs Apocolocyntosin, ubi, postulantem inter Deos recipi Claudium Imperatorem, agitatâ in Concilio Deorum causâ, accusante D. Augusto, conspirantibus statim universis damnatum invadit Mercurius, atque obtorto collo raptat ad Inferos.

623. *Hæc poscit ferrum, &c.*] At immani illa Cæsoniæ potio Caligulam reddens furiosum in quanta mala præcipitavit ferro flammâque in omnes sævientem?

624. *Hæc lacerat*] Sueton. Caligul. cap. 28. *discerpi Senatorem concupivit, &c.*

Mistos Equitum cum sanguine Patres] Nec enim Equestri pepercit Ordini aut Senatorio Sueton. passim in Calig. præsertim verò cap. 26. 27. 28. 30.

625. *Tanti partus equæ, &c.*] Hippomanes notat, de quo suprà.

Quanti una venefica] Quantùm arte pollet venefica. Legunt quidam, *tanti*, iterùm; quòd certè magis placet.

626. *Oderunt natos de pellice*] Oderint san è spurios viri sui filios: ut Juno Herculem. At minimè ferendum quod & privignis mortem moliantur, imò & propriis aliquando filiis.

Pellice] Suprà ad v. 272.

627. *Jamjam privignum occidere, &c.*] Impunè committitur id sceleris. Sic Britannicum viri sui Claudii filium è Messalina priore uxore Agrippina veneno sustulit, ut Neroni filio suo pararet Imperium. Cornel. Tacit.

629. *Custodite animas*] Seu à noverca, seu à matre etiam vestra, si novo marito nupserit, aut nubere cupiat. Sic Pontia ut nuberet mœcho suos filios interemit duos.

630. *Livida*] Quia lividi fiunt veneno enecti.

Fervent] Redundant, plena sunt.

Adipata] Succulentæ dapes, opima edulia, adipe veluti condita. Vel, *dulcia placenta*, ut interpretatur vetus Schol. qui & sequentes versus duos in aliis codicibus deesse notat ibidem.

631. *Mordeat antè aliquis*] Ad explorandas præcavendasque materni veneni insidias.

Quæ peperit: timidus prægustet pocula pappas.
Fingimus hæc, altum Satirâ sumente cothurnum
Scilicet? Et finem egressi legemque priorum,
Grande Sophocleo carmen bacchamur hiatu,
Montibus ignotum Rutulis, cœloque Latino?
Non utinam vani: sed clamat Pontia, feci,
Confiteor, puerisque meis aconita paravi,
Quæ deprensa patent; facinus tamen ipsa peregi.
Tune duos unâ sævissima vipera cœnâ?
Tune duos? Septem, si septem fortè fuissent.
Credamus tragicis quicquid de Colchide torva
Dicitur, & Progne. Nil contrà conor: & illæ
Grandia monstra suis audebant temporibus; sed
Non propter nummos. Minor admiratio summis
Debetur monstris, quoties facit ira nocentem
Hunc sexum; & rabie jecur incendente feruntur

quæ genuit: pappas meticulosus calices antè delibet. At ista comminiscimur, Satirâ nimirum induente cothurnum sublimem: atque prætergressi terminos ac normam præcedentium ore Sophoclis, versus magnificos debacchamur Rutulis collibus & aëri Latino incognitos? Utinam nos essemus futiles! at exclamat Pontia: fateor, perpetravi talia, *& propriis filiis porrexi venenum, quod evulgatum innotuit: nihilominus ipsa patrari scelus. O vipera crudelissima, an tu duos unis epulis, an tu duos* occidisti? Imò *septenos* occidissem, *si casu septeni adfuissent. Fidem habeamus tragicis, quodcunque narratur de tetra Colchide, ac* de *Progne: minimè nitor adversum. Istæ verò magna* quidem *ævo suo prodigia moliebantur, at nequaquam pecuniæ causâ. Nec tantum demirari oportet ingentia portenta, quandocumque sexum istum* muliebrem *iracundia sceleratum efficit; atque pronæ abripiuntur furore hepar*

---

632. *Quæ peperit*] Noverca vel è novo vel è priore marito filios habens, vel ex utroque. Alterutris enim necem parabit, ut aliis faveat & secundo præsertim viro deferat hæreditatem.

Pappas] Senex veneratione dignus, pater; alumnus etiam, tutor, pædagogus.

633. *Fingimus hæc*] An vero mulieribus Romanis affingimus eadem quæ leguntur apud Græcos & Tragicos de Progne, de Medea? Imò verò.

Satirâ] Vide Sat. 1. v. 30. & quæ nos ibi.

Cothurnum] Calceus erat Tragœdorum materiæ sublimi respondens & majestati rerum, ideoque altus, & magnificus. Hinc metaphoricè ponitur pro stylo gravi & excelso. Virgil. Eclog. 8.

Sola Sophoclæo tua carmina digna cothurno.

634. *Priorum*] Satyrographorum, Lucilii, Horatii, Persii, communia dumtaxat argumenta notaque tractantium.

635. *Sophoclæo*] Quale scripsit Sophocles celebris ille Tragicus Atheniensis. Is à suavitate orationis Apis vocatus; exhibuit fabulas plus centum & viginti; è quibus omnibus septem dumtaxat ad nos pervenerunt. Annos natus propè centum, Oedipum Coloneum scripsit, quâ vel unâ, cæteris ejusdem studii Poëtis gloriam præripit. Vicies & ter adeptus victoriam, in postrema ex insperato gaudio exspirâsse dicitur. Vide Valer. Maxim. lib. 8. cap. 7. & lib. 9. cap. 12.

Bacchamur] Magnâ voce ac strepitu bacchantium instar furentes eructamus.

636. *Rutulis, cœloque Latino*] Italiæ, in qua Latium, in Latio verò Rutuli veteres populi.

637. *Pontia*] Uxor Vectii Bolani, filia verò Pub. Petronii. *Hæc velut rea conjurationis à Nerone damnata, filios insuper veneno enecâsse convicta largis se epulis oneravit, ac vino: incisisque venis saltans, quo maximè studio oblectatatur, extincta est.* Ita vetus Schol. Martial. lib. 2. Epigram. 34. ad Gallam.

O mater, quâ nec Pontia deterior.

638. *Aconita*] Sat. 1. v. 158.

639. *Facinus tamen ipsa peregi*] Legendumne potiùs, *tantum*, pro *tamen*, dubitat Gujetus.

640. *Vipera*] Improbas illas uxores comparat cum viperis, quas aiunt vulgò sævas, & marem quidem à fœmina arroso capite, fœminam autem à catulis latera ventremque matris perrumpentibus enecari. Vel Plinio teste lib. 10. cap. 62. Hæc tamen velut fabulosa docti rejiciunt: & Aristoteles aliter explicat, lib. 5. c. ult. Vide Cœl. Rhodig. lib. 6. cap. 13. Philostrat. &c.

641. *Septem, si septem, &c.*] Est responsio nefandæ Pontiæ

642. *Tragicis*] Sophocli, Euripidi, Senecæ, & aliis, multa sæpè fabulosa tractantibus argumenta

De Colchide torva] Medeâ Ætæ regis Colchorum filiâ, quæ liberos coram infido Jasone discerpsit. Porro Colchis Asiæ est regio Ponto vicina, venenorum ferax. Undè tot veneficiorum artifex Medea celebratur. Historia nota de Jasone cum Argonautis illuc profecto, & artibus Medeæ amore suo irretitæ vellus aureum consecuto. Vid. Justin. lib. 42. Diodor. Sic. lib. 5. cap. 3. Item Euripid. & Senec. in Medea. Ovid. Metamorphos. 7. Fab. 2. & seq.

643. *Progne*] Filia Pandionis Atheniensium Regis, quæ Ityn filium Tereo Thracum regi viro suo comedendum apposuit, sororis suæ Philomelæ vindicandæ causâ. Ovid. Metamorph. 6. Fab. 7.

Illæ] Medea, Progne, monstrosa quidem facinora sunt aggressæ: verùm quod nunc fit, deterius est.

645. *Non propter nummos*] Illæ amoris impatientiâ, justâque irâ incensæ & abreptæ: at nostræ per avaritiam, quæ sanam mentem relinquit, flagitia exequuntur.

Præcipites: ut saxa jugis abrupta, quibus mons
Subtrahitur, clivoque latus pendente recedit.
Illam ego non tulerim, quæ computat, & scelus in-
Sana facit. Spectant subeuntem fata mariti [gens
Alcestim: & similis si permutatio detur,
Morte viri cupiant animam servare catellæ.
Occurrunt multæ tibi Belides, atque Eriphylæ.
Manè Clytemnestram nullus non vicus habebit.
Hoc tantùm refert, quòd Tyndaris illa bipennem
Insulsam & fatuam dextrâ lævâque tenebat.
At nunc res agitur tenui pulmone rubetæ:
Sed tamen & ferro, si prægustaret Atrides
Pontica ter victi cautus medicamina Regis.

inflammante: quemadmodum rupes abscissa cacumini, quo subducitur mons, & separatur latus declivi suspenso. Ego non eam toleravero, quæ numerat, ac mentis compos exequitur grande facinus. Considerant Alcestim, quæ *viri sortem accipit: ac si par offeratur commutatio,* istæ *mariti nece velint custodire vitam catelli. Plurimæ tibi reperiuntur Belides & Eriphylæ. Matutino* tempore *quælibet regio Clytemnestram exhibebit. Id solùm interest, quod hæc Tyndaris dexterâ & sinistrâ gerebat securim rudem atque obtusam; jam verò patratur scelus exiguo rubetæ intestino: ac nihilominus etiam gladius* adhiberetur, *si Atrides callidus sumeret antidota Pontici regis tertiò subacti.*

---

648. *Præcipites: ut saxa jugis, &c.*] Quanto impetu saxum jugo montis abruptum, aut pars ejus avulsa delabitur & præceps ruit.

650. *Computat*] Vel, quæ numerat ac reputat promissam sibi pro scelere mercedem, ut Eriphyle: vel potiùs, quæ otiosè deliberat, in animo rem patrandam revolvit, examinat, providet, statuit. Hæc profectò est pessima. Cic. 1. Off. n. 27. *Permultùm*, inquit, *interest, utrùm perturbatione aliquâ animi, quæ plerumque brevis est, & ad tempus; an consultò & cogitatò fiat injuria. Leviora enim sunt ea quæ repentino aliquo motu accidunt, quàm ea quæ meditata & præparata inferuntur.*

651. *Sana*] Prudens, ac sciens, perspectis omnibus ac prospectis rei adjunctis.

Spectant] In Theatro, ac ludis.

Subeuntem fata mariti Alcestim] Admetus Rex Thessaliæ gravi morbo tenebatur: de eo consultum respondit oraculum; spem vitæ nullam superesse, præterquàm si quis pro illo fatum subiret: refugientibus autem cæteris omnibus, Alcestis uxor ultrò se morti obtulit. Vide Platon. Dial. de Amore. Euripid. in Alceste, &c.

652. *Similis si permutatio detur*] Romanis uxoribus permultis si daretur optio perdendi vel catulum vel maritum, sanè hujus morte vitam illius redimerent. Quàm longè absunt ab amore conjugali illarum Indiæ mulierum, quæ cum viro sepeliri certatim cupiunt. Quod refert Cicero Tusc. 5. n. 78.

654. *Occurrunt multæ tibi Belides*] Passim Romæ videas Belidum & Eriphylæ similes.

Belides] Hæ vocantur aliàs *Danaïdes*, Belo avo, patre Danao, puellæ quinquaginta, quæ suum quæque virum (unâ exceptâ) primâ nocte nuptiarum interfecêre. Quapropter apud Inferos pertusum dolium aquâ implere coguntur.

Eriphylæ] *Eriphyla* Vatem Amphiaraum virum suum, latentem ne duceretur ad bellum Thebanum, ubi se moriturum prævidebat, ipsa prodidit, aureo monili corrupta. Is igitur eò perductus terræ hiatu absorptus periit. Undè Horatius lib. 3. Ode 16.

. . . . *Concidit auguris*
Argivi domus, ob lucrum
Demersa excidio.

655. *Manè Clytemnestram*] Plures modò fœminæ Clytemnestram imitantur. Illa Ægistho adultero adjuta redeuntem è bello Trojano Agamemnonem maritum bipenni obtruncavit. Vide Sophocl. in Electra Euripid. in Oreste, Senec. in Agamemnone.

656. *Tyndaris*] Clytemnestra Tyndari Regis & Ledæ filia, Agamemnonis uxor.

657. *Insulsam & fatuam*] Bipenni usa Clytemnestra parùm solers & callida: at nostræ viros cautè, & artificioso mortis genere circumveniunt, venenatis scilicet epulis.

Dextrâ lævaque tenebat] Magno conatu & nisu, eoque rudi & agresti.

658. *Pulmone*] Metonymia. Species pro genere.

Rubetæ] Vide Sat. I. v. 70.

659. *Si prægustaret*] Si nôssent virum antidoto munitum, ferro aggrederentur etiam.

Atrides] Agamemnon Atrei filius, Clytemnestræ maritus.

660. *Ter victi Regis*] Mithridatis Regis Ponti, à Sylla primùm, deinde à Lucullo, tertiò à Pompeio debellati. Vide Cicer. pro Lege Manilia.

Pontica] *Pontus* Asiæ regio venenis inclyta. Virgil. Eclog. 8.

Has herbas, atque hæc Ponto mihi lecta venena
Ipse dedit Mœris: nascuntur plurima Ponto.

Medicamina] Antidotum adversùs venena, à Mithridate inventum, & ab ejus nomine Mithridation appellatum, cujus meminit Plinius pluribus locis, lib. 23. cap. 8. componi dicitur è duabus nucibus siccis, item ficis totidem, & Rutæ foliis viginti simul tritis, addito salis grano; ut qui hoc jejunus sumat, nullum ei venenum nociturum sit eo die. Lib. 29. c. 1. antidotum illud è rebus quinquaginta constare ait. lib. verò 25. cap. 2. idem habet quod & Gellius lib. 17. cap. 16. sic scribens, *Anates Ponticas dicunt edundis vulgò venenis victitare:*

scriptum etiam à Lenæo Cn. Pompeii libertò, Mithridatem illum Ponti regem medicæ rei & remediorum id genus solertem fuisse, solitumque earum sanguinem miscere medicamentis, quæ digerendis venenis valeant, &c. Porrò idem Mithridates ita sumendo veneno assueverat, ut jam mori volens illud impunè & incassum hauriret. Ibid. Hinc Martial. lib. 5. Epigram. 77.

Profecit poto Mithridates sæpè veneno,
Toxica ne possent sæva nocere sibi.

SATIRA VII.

ET spes, & ratio studiorum in Cæsare tantùm.
Solus enim tristes hâc tempestate Camœnas
Respexit, cùm jam celebres notique Poëtæ
Balneolum Gabiis, Romæ conducere furnos
Tentarent; nec fœdum alii nec turpe putarent
Præcones fieri; cùm desertis Aganippes
Vallibus, esuriens migraret in atria Clio.
Nam si Pieriâ quadrans tibi nullus in umbra

INTERPRETATIO.

Et expectatio & modus studiorum dumtaxat in Cæsare consistunt. *Unus etenim conjecit oculos in Musas hoc tempore afflictas, quando vates insignes & famosi jam niterentur* pretio *comparare balneum* apud *Gabios,* & *Romæ furnos: neque pudendum nec indecorum cæteri arbitrarentur esse proclamatores, quando relictis Aganippes vallibus Clio famelica recederet in vestibula. Si enim in umbra Pieriâ quadrans tibi nullus*

ANNOTATIONES.

1. *Et spes, & ratio*] Ad Telesinam Poëtam ait artes & studia Romæ à cæteris contemni, jacere, steriles esse: ab uno verò Cæsare foveri.

Cæsare] Quis ille, pugna non mediocris. Neronem intelligit vetus Schol. absurdè quidem. Nervam, Trajanum, Adrianum alii volunt: certè aliis ego adstipulor qui Domitianum. Nec vetat quod Sat. 4. salsè prosciderit. Duo me movent; Paridis histrionis mentio in hac Satira; & quòd Sueton. Domit. cap. 9. testatur eum initio principatûs liberalem, atque omnes circa se largissimè prosecutum, &c. Adde Quintil. in Prol. lib. 4. ubi Domitianum invocat velut maximè præsens ac propitium studiis numen. Quidni ergo Juvenalis pariter aut adulatus sit, aut quid ab Imperatore factum oporteret, docuerit? At Sat. 4. mortuum illum indicat, & Sat. 1. in fine mortuos se tantùm aggredi profitetur. Scilicet vivum neminem expresso nomine exagitat, mutato verò, hoc liberiùs insectatur. Hanc porrò Satiram primis Domitiani temporibus scriptam cum aliquibus crediderim. Sed quoniam ad Trajanum aut Adrianum etiam pervenisse dixi Juvenalem, & ab eo hîc alterutrum meritò laudari quibusdam videtur, rem in medio relinquimus, nec adversùs illos pugnare libet.

3. *Respexit*] Consolatus est, adjuvit, erexit. Virgil. Eclog. 1.

Libertas, quæ sera tamen respexit inertem.

4. *Balneolum Gabiis, &c.*] Ad vilia quæque ministeria paupertate adigerentur: atque adeò balneariam aut furnariam exercerent, aut certè balneatoribus ac furnariis operam locarent suam: sicut victus habendi causâ Cleanthes pridem noctu aquam hauriebat hortulano, pistori verò seu mulieri cuidam farinas pinsebat; ut interdiu Philosophiæ vacaret. Diogen. Laërt. lib. 7.

Gabiis] In hoc Volscorum oppido, ad viam Prænestinam sito. Vide Sat. 3. v. 192. & Sat. 6. v. 56.

6. *Desertis Aganippes vallibus*] Abjecto literarum studio, & Musis valere jussis.

Aganippes] Apollini Musisque sacer locus in Bœotia, vel fons Permessi fluminis. Vetus Schol. Erat & mons ibidem ejusdem nominis: quo videtur Juvenalis respexisse, quod ait, *vallibus.*

7. *In atria*] Fiebat custos atriensis & ostiarius qui Poëta erat anteà: vel ibi stipem, victum, sportulas emendicabat. Fortè & designantur atria Licinii in foro sita, ubi fiebant auctiones, & quò proinde ad eas præcones conveniebant. Cic pro Quintio, n. 12. *Tollitur ab atriis Liciniis atque à præconum consessu in Galliam Nævius.* Et n. 25. *Ab atriis Liciniis suos necessarios corrogat.* Idem 1. contra Rullum n. 7. *Ut in atriis auctionariis potiùs quàm in triviis & compitis auctionentur.*

Clio] E Musis una ἀπὸ τοῦ κλέους dicta, id est, à gloria, quàm viris fortibus procurat per historias, quibus illa scribendis præest. Hîc ponitur pro quolibet studioso & litterato.

8. *Nam si Pieriâ quadrans, &c.*] Si per literas & eruditionem nihil lucri obveniat, aliunde victum quærito & è qualibet arte humili.

Pieriâ] *Locus erat ad radices Olympi montis in Thessalia, cui nomen dedit Vates Pierus, qui primus sacrificâsse dicitur Musis, quæ Pierides inde vocatæ sunt.* Vet. Schol. vide quæ ad Sat. 4. v. 36.

Quadrans] Nummus, pecunia. Vide Satiræ 1. versum 121. & Satiræ 6. versum 447.

In umbra] Alii Codices habent, *in arca.*

Ostendatur, ames nomen victumque Machæræ;
Et vendas potiùs, commissa quod auctio vendit
Stantibus, œnophorum, tripodes, armaria, cistas,
Alcithoen Paccî, Thebas & Terea Fausti.
Hoc satiùs, quàm si dicas, sub judice, vidi,
Quod non vidisti. Faciant Equites Asiani, [thyni,
Quanquam & Cappadoces faciant, Equitesque Bi-
Altera quos nudo traducit Gallia talo.
Nemo tamen studiis indignum ferre laborem
Cogetur posthac, nectit quicumque canoris
Eloquium vocale modis, laurumque momordit.
Hoc agite, ô juvenes: circumspicit, & stimulat vos,
Materiamque sibi Ducis indulgentia quærit.
Si qua aliunde putas rerum expectanda tuarum
Præsidia, atque ideò croceæ membrana tabellæ
Impletur; lignorum aliquid posce ocyùs, & quæ
Componis, dona Veneris, Telesine, marito:

exhibeatur, dilige appellationem & vitam Machæræ, atque venumda potius quod astantibus venumdat auctio tradita, vas vinarium, tripodes, armariola, capsas, Alcithoen Paccii, Thebaida atque Tereum Fausti. Id melius quàm si coram judice affirmes, aspexi, quod non aspexisti: quamvis hoc agant Equites ex Asia, item Cappadoces agant, & Equites è Bithynia, quos denudato calcaneo transmisit altera Gallia. Attamen nullus deinceps adigetur sustinere laborem Musis indecorum, quisquis sonantem facundiam jungit argutis numeris, atque lauream apprehendit. Illud suscipite, ô adolescentes; benignitas Principis circum intuetur, ac vos incitat, & sibi poscit materiam. Si ex alia parte credis sperandum tuis rebus columen aliquod, ac propterea repletur papyrus codicis flavi, quære citius ligna quædam, ô Telesine, & Veneris conjugi trade quæ scribis;

---

9. *Ames nomen victumque Machæræ*] Ama & sequere victum & institutum Machæræ, & sicut ille, præco fias.

10. *Commissa auctio*] Vendendi cura & provincia tibi commissa à Magistratu, & à dominis rerum venalium.

11. *Stantibus*] Circumstanti ad emendum turbæ & licitanti.

Tripodes] Vel mensas, vel ænea vasa ad calefaciendam aquam.

Armaria] Fortè, pluteos in quibus libri reponuntur.

12. *Alcithoen Paccî*] *Nomina fabularum, aut malorum Poëtarum qui eas scripserunt.* Vet. Schol. Porrò magna legendi varietas eò loci. Vetus Schol. habet *Alcitheon*, nec explicat ampliùs. Alii, *Alcinoum;* alii, *Alcinoen;* plures, *Alcyonen*; &, *Bacchi*, pro *Pacci*, legunt. De *Alcithoe* muliere Thebana, quæ contemptis Orgiis Bacchi, in vespertilionem ab eo mutata est. Ovid. Metamorphos. 4. Fab. 1. 7. 12. De *Alcyone* vero Neptuni filiâ, Ceycis uxore, in avem sui nominis conversâ, idem, Metamorphos. 11 Fab. 10. De *Alcinoo* Homer. Odyss. 7. Virgil. Georgic. 1. Ovid. &c. *Alcinoe* denique, quæ *Alcyone*, Pleiadum una extitit.

Thebas & Terea Fausti] Tragœdiam aliquam de Thebarum Regibus, Laio, Oedipo, &c. Vel de Tereo, de quo Satirâ præcedenti sub finem. *Fausti*, poëtastri cujuspiam.

13. *Dicas sub judice, vidi, &c.*] Falsus testis existas, & perjuriis vitam sustentes, rem augeas, fortè & Censum Equestrem nanciscaris, ut alii nonnulli.

14. *Faciant Equites Asiani*] His enimverò liceat esse sceleratis, qui è servis Equites fiunt. Vide Pers. Sat. 5. v. 79. & seq. & quæ nos ibidem annotavimus.

Equites Asiani] Equites Romani jam, at servi pridem ex Asia traducti.

15. *Cappadoces*] Ex ea Asiæ Regione, quæ Galatiam inter & Armeniam posita est. Proverb. apud Suid. τρία κάππα κάκιστα: *Pessima Cappa tria hæc;* nimirùm Cappadocia, Cilicia, Creta.

Bithyni] Ex ea pariter Asiæ minoris parte, quæ Pontum attingit.

16. *Altera Gallia*] Galatia, vel Gallo-Græcia, quæ è Græcis mixta & reliquiis Gallorum, qui Brenno duce vastârunt Græciam, mox Orientem secuti in media Asiæ parte consederunt: teste Floro, lib. 2. cap. 11.

Nudo traducit Gallia talo] Pedibus nudis & albis, more pauperum, & mancipiorum venalium ac transmarinorum. Vide Sat. 1. v. 111.

17. *Nemo tamen studiis, &c.*] Studiosorum nemo deinceps inopiâ conflictabitur: nemo literatus furnos aut balnea conducere, aut victûs causâ vile opus moliri cogetur, Cæsare jam respiciente.

19. *Laurumque momordit*] Verus ac bonus Poëta, qui victor fuerit coronatus lauro Apollini sacrâ: vel qui tali gloriâ dignum se probaverit: vel δαφνηφάγος & hinc afflatus numine Apollinis. Vide Cœl. Rhodig. lib. 5. cap. 7.

21. *Materiamque sibi Ducis, &c.*] Exercendæ munificentiæ dignam quærit occasionem Cæsar, adeòque eximiæ tantùm eruditionis viros, & ingenii non mediocris Poëtas investigat.

22. *Aliunde*] Quàm à Cæsare.

23. *Atque ideò croceæ membrana, &c.*] Libros scribis operosè.

Croceæ membrana tabellæ] Vide quæ ad Persii Sat. 3. v. 10.

24. *Lignorum aliquid posce*] Quibus accenso igne libellos inutiles consumas, nec perdas ampliùs oleum & operam.

25. *Veneris, Telesine, marito*] Vulcano ignis præsidi. Plaut. Amphitryon. Scen. 1.

Quò ambulas tu, qui Vulcanum in cornu.

Conclusum geris? Id est, qui laternâ facem accensam portas.

Aut clude, & positos tineâ pertunde libellos.
Frange miser calamos, vigilataque prælia dele,
Qui facis in parva sublimia carmina cella,
Ut dignus venias hederis, & imagine macrâ.
Spes nulla ulterior: didicit jam dives avarus
Tantùm admirari, tantùm laudare disertos,
Ut pueri Junonis avem. Sed defluit ætas,
Et pelagi patiens, & cassidis, atque ligonis.
Tædia tunc subeunt animos, tunc seque, suamque
Terpsichoren odit facunda & nuda senectus.
Accipe nunc artes, ne quid tibi conferat iste,
Quem colis, & Musarum & Apollinis æde relictâ.
Ipse facit versus, atque uni cedit Homero,
Propter mille annos. At si dulcedine famæ
Succensus recites, Maculonus commodat ædes;

vel include, atque abjectos commentarios blattis vellica. Infelix rumpe pennas & elucubratas pugnas oblitera, qui exiguo in conclavi grandes versus condis, ut merearis hederam ac effigiem macilentam. Nihil ultra expectandum. Nunc enim *opulentus parcus assuevit dumtaxat mirari, dumtaxat encomiis facundos extollere; sicut juvenes volucrem Junonis. At elabitur ætas* apta *sustinere & mare, & galeam, & bipalium: tum* verò *fastidia mentem penetrant, tum senecta eloquens ac denudata & se & suam Terpsichoren detestatur. Jam audi astus, ut nihil tibi tribuat* is *quem observas. Et Musarum & Phœbi dimisso templo, ipse condit carmina, & Homero soli concedit ob annos millenos. Quòd si recites provocatus existimationis suavitate, domum dabit mutuò Maculonus, ædesque*

---

26. *Tineâ pertunde libellos*] Id est, tineis ac vermibus pertundendos & absumendos permitte.

27. *Frange miser calamos*] Martial. lib. 9. Epigram. 75.

Frange leves calamos, & scinde Thalia libellos,
Si dare sutori calceus ista potest.

Vigilata prælia] Carmina quæ vigilando elaborâsti ad bellatorum gloriam, &c.

28. *Qui facis in parva, &c.*] Tu Poëta sublimis at inops, & in angusta cella habitans.

29. *Hederis*] Corona ex hedera quæ Poëtis eximiis & victoribus dari consueverat. Virgil. Eclog. 7.

Pastores hederâ crescentem ornate Poëtam.

Imagine macrâ] Statuâ tibi erigendâ apud Apollinem Palatinum, quâ tu adumbrebris chartis impallescens, & labore studioque pertinaci & improbo macer factus. Vide quæ sunt notanda ad Pers. Prolog. v. 5.

31. *Tantùm admirari*] Et nihil largiri.

32. *Ut pueri Junonis avem*] Pavonem, cujus cauda Argi oculis exornata à Junone, teste Ovid. Metamorphos. 1. Fab. 12. Pavonis autem caudæ tot luminibus fulgenti laudes quidem pueri tribuunt; at nedum quid aliud conferant, imò si possint, pennas detrahunt.

Defluit ætas, &c.] Sensim transit ætas juvenilis idonea variis laboribus, ut Agriculturæ, Militiæ, negotiationi apud transmarinas gentes.

34. *Tunc seque suamque Terpsichoren, &c.*] Eruditi senio & inopiâ oppressi dolent se Musis sterilibus juventutem dedisse, vellentque aliis artibus ætatem impendisse, è quibus lucrum provenisset, & senectuti ac infirmitati præsidium.

35. *Terpsichoren*] Musarum hæc una est, dicta quòd oblectet choreas, nimirùm per citharam, cujus inventrix habetur. τέρψις, *delectatio*, & χόρος.

36. *Accipe nunc artes*] Audi jam quantis artibus illudant Poëtis divites Patroni, ne quid opis & pecuniæ illis impertiantur.

37. *Et Musarum & Apollinis, &c.*] Hæc jungunt alii cum præcedentibus, alii cum sequentibus.

Musarum & Apollinis æde] Ædem Musis extruxit Martius Philippus; Apollini in suo Palatio Augustus Cæsar: Teste Sueton. Octav. August. cap. 29.

38. *Ipse facit versus*] Patronus dives Poëtarum versibus indigere se negat ipse meliores faciens, suo quidem judicio: verùm invitâ facit Minervâ, & adversantibus Musis & Apolline, quorum ædem reliquit & sprevit. Hinc tamen ille sumit ansam & occasionem nihil nummorum colentibus se bonis Vatibus dandi: aut certè versus eorum laudabiles suis qualibuscumque versibus compensat tantùm. Ad rem facit quod Macrob. Saturnal. lib. 2. cap. 4. refert de Augusto, qui Græculo cuidam Epigrammatium sibi frequenter offerenti reddidit Epigramma: at paucos denarios callidè statim porrigenti summam ingentem numerari jussit.

Homero] Vide Sat. 6. v. 437.

39. *Propter mille annos*] Ob antiquitatem dumtaxat: cætera non concessurus; adeò fatuus est. De Homeri ætate apud Auctores non convenit. Vetus autem Scholiastes hîc ita loquitur: *dinumerato fortasse tempore ad ætatem usque suam, Poëta dixit mille annos fluxisse ab Homero, qui fuit annis ante urbem conditam centum & sexaginta, post Ilium captum ducentis sexaginta.*

Si dulcedine famæ succensus recites] Si famæ tantùm & honoris captandi causâ versus facis.

40. *Recites*] Recitandi consuetudinem & apparatum olim sanè magnum explicabimus ad Pers. Sat. 1. v. 15. & seq.

Maculonus] Dives quidam, ut ille Fronto, de quo Sat. 1. v. 12.

Commodat ædes] A cæteras impensas minimè suppeditabit.

Ac longè ferrata domus servire jubetur,
In qua sollicitas imitatur janua portas.
Scit dare libertos extremâ in parte sedentes
Ordinis, & magnas comitum disponere voces.
Nemo dabit regum, quanti subsellia constent,
Et quæ conducto pendent anabathra tigillo,
Quæque reportandis posita est orchestra cathedris.
Nos tamen hoc agimus, tenuique in pulvere sulcos
Ducimus, & littus sterili versamus aratro.
Nam si discedas, laqueo tenet ambitiosi
Consuetudo mali; tenet insanabile multos
Scribendi cacoëthes, & ægro in corde senescit.
Sed Vatem egregium, cui non sit publica vena,
Qui nihil expositum soleat deducere, nec qui
Communi feriat carmen triviale monetâ;
Hunc, qualem nequeo monstrare, & sentio tantùm,
Anxietate carens animus facit, omnis acerbi
Impatiens, cupidus silvarum, aptusque bibendis

valdè ferro munitas imperabit esse utiles, in quibus ostium æmulatur fores anxius. Novit suppeditare libertos in ultima sedium collocatos serie, atque altas asseclarum procurabit acclamationes. At patronorum nemo tribuet, quanti conduxeris scamna & gradus tignis pretio comparatis sustentatos, & orchestram sedibus remittendis contextam. Attamen nos id molimur, & pulverem exiguum sulcamus, ac ripam infructuoso vertimus aratro. Etenim si recedas, vinculis coërcet mos vitii cupidi: plurimos occupat immedicabilis scribendi consuetudo prava, atque in mente malè affectâ inveterascit. At Poëtam eximium, qui non habeat ingenium vulgare, qui commune nihil proferre assueverit, quique notâ publicâ non percutiat versus è trivio, istum qualem ostendere non possum & percipio dumtaxat præstat mens sollicitudinis expers, amans nemorum, atque idonea potandis

---

41. *Ferrata domus*] Ad exhibendam opulentiam, ornatâ ferro & æra januâ. Plin. lib. 34. cap. 3. refert Carvilium Quæstorem inter alia crimina Camillo objecisse, quòd ærata ostia in domo haberet.

Servire jubetur] Uti jubet ad recitandum.

42. *Sollicitas portas*] Urbis portas belli tempore, & in metu hostili.

43. *Dare libertos*] Qui applaudant: & clientes qui acclament.

45. *Regum*] Optimatum & divitum.

Quanti subsellia constent, &c.] Sumptus factos conducendis & disponendis subselliis, & auditorio præparando, nemo compensabit.

46. *Anabathra*] ἀναβαίνω, *ascendo;* ἀνάβαθρον, scala, pulpitum, subsellium.

47. *Reportandis*] Quæ conducuntur, ad tempus elocata reportari necesse est, & pretium solvi ex convento.

Orchestra] Metonymia. Tabulata. Vide Sat. 3. v. 178.

48. *Nos tamen hoc agimus, &c*] Nihilo segniùs laboramus, quàm si magna spes emolumenti incitaret.

In pulvere sulcos ducimus] Proverbium. Id est, inutiliter defatigamur versus condendo, perinde ac si arenosum littus ac sterile solum araremus.

50. *Si discedas*] Si velis ac tentes discedere à mala consuetudine.

Ambitiosi consuetudo mali] Ambitio honoris, gloriæ cupiditas, quæ te ad scribendum impellit.

52. *Cacoëthes*] Apud Medicos est ulceris genus curatu difficile. Cornel. Cels. lib. 5 ubi de carcinom. Plin. lib. 22. cap. 25. &c. alibi, &c. Metaphoricè est scribendi libido. Κακὸν *malum,* ἔθος *mos & consuetudo,* ἦθος, *indoles.*

Senescit] Diuturnitate invalescit, undè & fit insanabile.

53. *Vatem egregium*] Horat. lib. 1. Sat. 4. v. 43.

Ingenium cui sit, cui mens divinior, atque os
Magna sonaturum, des nominis hujus honorem.

Vena] Facultas Poëtica. Horat. ad Pison. v. 409.

Ego nec studium sine divite vena,
Nec rude quid prosit video ingenium.

54. *Expositum*] Abjectum, vile, cuivis notum, pervium, facile.

55. *Carmen triviale*] Inconditum, plebeium. Virgil. Eclog. 3.

Non tu in triviis, indocte, solebas
Stridenti miserum stipulâ disperdere carmen.

In compitis mali Poëta sua carmina recitare & venditare consueverant.

Communi feriat monetâ] Stylo vulgari, plebeio, rudi, inconcinno, scribens. Metaphora à moneta, quæ notâ signatur omnibus perspectâ, usitatâ semperque simili. Horat. ad Pison. v. 58.

——*Licuit semperque licebit*
Signatum præsente notâ producere nomen.

Apuleius 1. Apol. Græcas voces ait à se Latinâ monetâ percussas.

56. *Sentio tantùm*] Concipio mente, intelligo, qualis sit & esse debeat Vates ille egregius, vix autem verbis adumbrare queo.

58. *Cupidus silvarum*] Horat. lib. 2. Epist. 2.

Scriptorum chorus omnis amat nemus, & fugit urbes,
Ritè cliens Bacchi somno gaudentis & umbrâ.

Ovid.

Carmina secessum scribentis & otia quærunt.

Aptusque bibendis fontibus Aonidum] Mens enim nisi sit expers curarum, non afflatur numine Musarum & Apollinis, id est, nobile carmen nullum concipit aut parit. Vide Pers. Prolog. v. 1.

Fontibus Aonidum. Neque enim cantare sub antro
Pierio, thyrsumve potest contingere sana
Paupertas, atque æris inops, quo nocte, dieque
Corpus eget. Satur est, cùm dicit Horatius, Euhoë.
Quis locus ingenio: nisi cùm se carmine solo
Vexant, & dominis Cirrhæ Nisæque feruntur
Pectora nostra duas non admittentia curas?
Magnæ mentis opus, nec de lodice paranda
Attonitæ, currus & equos, faciesque Deorum
Aspicere, & qualis Rutulum confundat Erinnys.
Nam si Virgilio puer & tolerabile desit
Hospitium, caderent omnes à crinibus hydri:

Aonidum aquis. Etenim inopia sapiens, & carens pecuniâ, quâ noctu atque interdiu corpus indiget, nequit canere in spelunca Pieria. Satiatus est Horatius, quoties ait, Euhoë. Ecquis locus ingenio, nisi quando noster animus duplicis haud patiens sollicitudinis, torquet se versibus tantùm, ac duobus magistris Cirrhæ & Nysæ abripitur? Summi ingenii neque de comparando stragulo stupentis molitio est, intueri currus & equos & vultus Deorum, & quæ Erynnis Rutulum perturbet. Etenim si Maro egeat famulo & qualicumque domo, cuncti serpentes elaberentur è capillis:

---

59. *Aonidum*] Musarum, quibus in Aonia Bœotiæ regione sacra quædam loca, fons Hippocrene, mons Helicon, seu Aganippe. Vide suprà v. 6.

Cantare sub antro Pierio] Dignum aliquid Musis & Phœbo promere.

60. *Pierio*] Vide suprà v. 8.

Thyrsumve potest contingere] Bacchi patrocinium mereri, censeri inter veros Poëtas, adeòque esse ritè cliens Bacchi, ut ait Horat. lib. 2. Epist. 2. mox cit. Poëticum furorem concipere, instar Bacchantium armatarum thyrso, id est, hastâ pampinis involutâ.

Sana] Sui compos, sobria, non furens. Horat. ad Pison. v. 296.

——*Excludit sanos Helicone Poëtas*
Democritus.

61. *Æris*] Plin. lib. 18. cap. 3. *Servius Rex*, inquit, *ovium boumque effigie primus æs signavit.* Et lib. 33. cap. 3. *Servius Rex primus signavit æs. Anteà rudi usos Romæ Timæus tradit. Signatum est notâ pecudum: undè & pecunia appellata*, &c. Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 7. Æs à Jano refert signatum ex una parte, capite Saturni, ex altera, navi, quâ ille ad eum pervectus fuerat. Undè ludentes pueri denarios in sublime jactantes, caput, aut, navim, exclamant; lusu teste vetustatis. Vide & Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 15. & 24.

62. *Corpus eget*] Ad comparandum victum ac vestitum.

Euhoë] Vox quâ bacchantes furentes utebantur. Horat. lib. 2. Ode 19.

Euhoë, recenti mens trepidat metu,
Plenoque Bacchi pectore, turgidum
Lætatur Euhoë, parce Liber,
Parce, gravi metuende thyrso.

Quod egregium carmen dum Horatius fundebat, satur erat.

63. *Quis locus ingenio*] Exercendo, & promendæ industriæ ac venæ diviti.

Se carmine solo vexant] Nisi cùm uni vacatur Poëticæ studio.

64. *Et dominis Cirrhæ Nisæque feruntur*] Instinctu & afflatu Apollinis & Bacchi.

Cirrhæ] Urbs erat ad radicem Parnassi montis, Phœbi Sacris & cultu nominata. Martial. lib. 1. Epigram. 77. ad Flaccum.

Quid tibi cum Cirrha? Quid cum Permessidis unda?
Romanum propius divitiusque forum est.

Nisæ] Urbs Arabiæ, apud quam Bacchus à Nymphis educatus dicitur, indeque vocatus Dionysius. Est & *Nysa* mons ac civitas in India ab eodem Baccho extructa, teste Strab. lib. 15. Hoc etiam nomine appellantur aliæ quædam urbes in diversis regionibus, ubi colitur Liber pater, eidemque sacer unus è Parnassi verticibus *Nysa* quoque dictus. Vide Diodor. Sicul. lib. 4. cap. 5. & lib. 5. cap. 1. Martial. lib. 4. Epigram. 44.

Hæc juga, quàm Nysæ colles, plus Bacchus amavit.

65. *Duas non admittentia curas*] Hinc rei domesticæ & victûs conquirendi; illinc Poëtices, studii literarum, & elaborandi carminis.

67. *Attonitæ*] Valdè sollicitæ undè comparare queat cibos & vestimenta, aliaque necessaria ad victum.

Currus & equos, &c.] Ingeniosâ mente complecti & nobili versu describere Deorum actiones & majestatem: ut facit Virgilius in Æneide passim.

68. *Qualis Rutulum confundat Erinnys*] Rectè depingere Alecto Furiam Rutulorum Regem Turnum terrore complentem, serentemque bella Trojanos inter & Latinos. Quod bellè exequitur Virgil. Æneid. 7.

Rutulum] Vide Sat. 6. v. 636.

Erinnys] Ita vocatur Furia, quòd ἐῤῥεῖ τὸν νοῦν *corrumpat mentem;* vel, ut aiunt quidam, ἐρύει, id est, *trahat, distrahat:* quæ si valeret etymologia; scribendum foret *Erynnis.* Triplex autem numeratur, Alecto, Tisiphone, Megæra. Et his angues pro capillis affingunt Poëtæ: undè mox noster ait cum Virgilio, *caderent à crinibus hydri.*

70. *Caderent omnes à crinibus hydri*] Alludit ad Virgilii versus Æneid. 7. mox citandos. Sensus est: omnis illa vis Poëtica, & majestas carminis Virgilio excideret & periret, si necessariis victui caruisset. Talis enim sollicitudo mentem distrahit, ingeniumque enervat. Virgil. Æneid. 7. sic habet:

Luctificam Alecto dirarum ab sede Sororum
Infernisque ciet tenebris; cui tristia bella,

Surda nihil gemeret grave buccina. Poscimus ut sit
Non minor antiquo Rubrenus Lappa cothurno,
Cujus & alveolos & lænam pignerat Atreus?
Non habet infelix Numitor quod mittat amico;
Quintillæ quod donet habet: nec defuit illi
Undè emeret multâ pascendum carne leonem
Jam domitum. Constat leviori bellua sumptu
Nimirùm; & capiunt plus intestina Poëtæ.
Contentus famâ jaceat Lucanus in hortis
Marmoreis. At Serrano, tenuique Saleio
Gloria quantalibet, quid erit, si gloria tantùm est?
Curritur ad vocem jucundam, & carmen amicæ
Thebaïdos, lætam fecit cùm Statius urbem,

tuba rauca nihil grande streperet. Petimus ut cothurno veterum inferior non sit Rubrenus Lappa, cujus lances atque pallium Atreus oppignerat. Misero Numitori non est quòd mittat familiari, est quod det Quintillæ: habuitque, is quo jam subactum leonem compararet plurimâ carne alendum. Fera scilicet minori stat impensâ; & vatis plus venter devorat. In hortis marmore exornatis *quiescat Lucanus existimationem satis habens. Sed quid honos quantuscumque Serrano proderit, ac pauperi Saleio, si dumtaxat honos adest? Properatur ad vocem gratam, & dilectæ poema Thebaïdis, quando civitatem Statius hilarem effecit,*

Iræ, insidiæque, & crimina noxia cordi, &c. Et pòst:

Talibus Alecto dictis exàrsit in iras.
At juveni oranti subitus tremor occupat artus.
Diriguere oculi: tot Erinnys sibilat hydris.
. . Et geminos erexit crinibus angues
Verbereque insonuit, &c.

Hydri] *Hydrus,* vel, *hydra,* serpens aquaticus.

71. *Surda nihil gemeret grave buccina*] Id est, nihil grave scriberet Virgilius, cùm Alecto exhibet populos ad arma excitantem. Æneid. 7.

Pastorale canit signum, cornuque recurvo
Tartaream intendit vocem, quâ protinùs omne
Contremuit nemus, & silvæ intonuere profundæ.

Poscimus ut sit, &c.] Scilicet vellemus & exigimus ab inope Rubreno, ut tam solerter tantâ diligentiâ, tam disertè scribat Tragœdias, quàm veteres illi Tragici Æschylus, Sophocles, Euripides, qui opibus & honoribus affluebant, atque incitabantur.

72. *Rubrenus Lappa*] Ingeniosus Poëta Tragicus, sed egens tempore Juvenalis vivebat. Vetus Scholiastes.

Cothurno] Gravi stylo. Vide Sat. 6. v. 634. in simili voce.

73. *Cujus & alveolos, &c.*] Qui dum vacat Fabulæ de Atreo scribendæ, premitur inopiâ, & cogitur oppignerare supellectilem, ut cibos emat. Comminiscuntur alii Atreum fœneratorem pignoris titulo Rubreni res tenentem. Quod non placet.

Alveolos] Paropsides, & variam supellectilem. Synecdoche. Vide Sat. 5. v. 88. Item Turneb. lib. 24. cap. 4.

Lænam] χλαῖναν: penulam, & alia vestimenta. Synecdoche. Vide Sat. 3. v. 283. & Sat. 5. v. 131.

Atreus] Pelopis & Hippodamiæ filius, Mycenarum Rex, qui Thyesti fratri comedendos apposuit filios ex adulterio ejus cum uxore sua genitos. Cujus horrore convivii, solem aiunt retrocessisse. Vide Senec. Tragic. in Thyeste.

74. *Non habet infelix Numitor*] Ironicè. Infelix sanè is qui divitias effundit in luxum ac voluptates, parcus autem est ac sordidus in clientes, amicos, honestos viros.

75. *Quintillæ*] Amicæ, meretrici.

76. *Emeret multâ pascendum carne leonem*] Et hoc erat in deliciis divitum feras mansuefactas alere. Vide Lamprid. in Heliogabalo. Plin. lib. 8. cap. 8. 9. 16, 17. 52. Gell. lib. 5. cap. 14. Martial. Spectac. Epigram. 10. & lib. 2. Epigram. 75. &c.

77. *Constat leviori bellua sumptu, &c.*] Ironicè. Poëta nimirùm plus devorat quàm leo, & majores sumptus facit.

79. *Contentus famâ jaceat, &c.*] Lucano quidem rebus omnibus affluenti facile est unam sectari gloriam in scribendo carmine.

Lucanus] M. Annæus Lucanus, Cordubensis, Senecæ Tragici nepos, Saleii Bassi & Persii condiscipulus ac familiaris, de bello Pharsalico scripsit carmen, & alia quædam, Oratoribus magis quàm Poëtis annumerandus, teste Quintiliano lib. 10. cap. 1. Neroni primùm gratiosus, mox ab eo jussus occidi in ætatis flore. Plura lege apud Petrum Crinitum. Vide & Cornel. Tacit. lib. 15.

In hortis marmoreis] Columnis ac statuis marmoreis ædes & hortos exornari pridem institutum. Vide Plin. lib. 36. c. 1. 2. & seq.

80. *Serrano, tenuique Saleio*] Hi quidem valebant ingenio, cætera egentes, ut vulgò Poëtæ. Tempore Juvenalis vivebant. Saleii Bassi meminit Tacitus sestertiis quingentis à Vespasiano donati. Quintil. lib. 10. cap. 1. vehemens illius & poëticum affirmat ingenium fuisse, nec ipsum senectute maturum. Petr. Crinit. c. 62. *Laudatur,* inquit, *ab antiquis magnoperè Saleius, non tantùm ut vir optimus, sed etiam ut Poëta egregius, atque absolutissimus. Valdè nobilis quidem, at exiguo & tenui censu fuisse traditur.*

82. *Curritur ad vocem jucundam, &c.*] Magnus fit Populi Romani concursus ad audiendum Statium Poëma recitantem sonorâ & suavi, quâ pollet, voce: at nemo dat undè vitam sustentet egregius Vates.

83. *Thebaïdos*] De bello Thebano, Polynicen inter ac Eteoclen fratres Oedipi filios, carmen Epicum Papinius Statius, item Ponticus Poëta, teste Propertio lib. 1. Eleg. 7. at Æschylus & Seneca Tragicum scripsêre.

Promisitque diem: tantâ dulcedine captos
Afficit ille animos, tantâque libidine vulgi
Auditur: sed cùm fregit subsellia versu,
Esurit, intactam Paridi nisi vendat Agaven.
Ille & militiæ multis largitur honorem,
Semestri vatum digitos circumligat auro.
Quod non dant proceres, dabit histrio. Tu Camerinos,
Et Bareas, tu nobilium magna atria curas?
Præfectos Pelopea facit, Philomela Tribunos.
Haud tamen invideas vati, quem pulpita pascunt.
Quis tibi Mecænas? Quis nunc erit aut Proculeius,
Aut Fabius? Quis Cotta iterùm? Quis Lentulus alter?

*ac diem pollicitus est. Tantâ suavitate affectas mentes is delectat, ac tantâ plebis cupiditate auscultatur. At postquàm rupit sedilia carminis re*citatione, *fame* premitur, *nisi Agaven illibatam Paridi venumdet. Is & belli dignitates plurimis tribuit: Poëtarum digitos auro sex mensium circumvolvit. Quod non donant Optimates, mimus largietur, Tu* posteà *Camerinos & Bareas, tu summa colis illustrium vestibula? Pelopea creat Præpositos, Tribunos Philomela. Nihilominùs ne invideas Poëtæ, quem suggesta nutriunt. Ecquis tibi Mecænas? Quis erit modò vel Proculeius, vel Fabius? Quis Cotta rursum? Quis secundus Lentulus?*

Statius] Is Neapoli natus nobili genere, Thebaïda Libris duodecim complexus, Domitiano Cæsari consecravit; à quo & dilectus, & insigni coronâ donatus aliisque muneribus. Scripsit & quædam alia. Vide Petrum Crinitum lib. 4. cap. 1.

84. *Diem*] Quâ recitaret suum poëma.

86. *Sed cùm fregit subsellia versu*] Post ingentes eos applausus, esurit, Procerum nemine se patronum ei præbente vel munificum.

Fregit subsellia versu] Vehementi recitatione & facundiâ, Hyperbol. vel causa fuit cur scamna frangantur præ nimio applausu. Vide Sat. 1. ver. 13.

87. *Intactam*] Non evulgatum carmen offert histrioni Paridi, quem unum invenit beneficum ac remuneratorem.

Paridi] Pantomimus Paris duplex fuisse videtur: alter sub Nerone, cujus meminit Suet. Ner. cap. 54. alter sub Domitiano, de quo Suet. Domit. cap. 3. Martial. lib. 11. Epigram. 14. & noster Sat. 6. v. 87.

Agaven] Tragœdiam de Agave Penthei matre, de qua Pers. Sat. 1. v. 100. & seq.

88. *Ille & militiæ, &c.*] Paris Domitiano charus, adeo ut eo permittente præfecturas venderet. Hos versus causam exilii fuisse Juvenali ait vetus Scholiastes. Vide Suidam, & Lips. Epist. qu. lib. 4. Epist. 20.

89. *Semestri vatum digitos circumligat auro*] Id est, Equites Romanos facit, quorum insigne annulus aureus, hic autem erat duplex, levior alter æstate, alter gravior hyeme gestari solitus: ut notavi ad Sat. 1. vers. 28. & seq. Vide Turneb. lib. 20. cap. 2. Fortè & Juvenalis respicit ad semestres Tribunatus, de quibus Plin. lib. 4. Epist. 4. ubi sic habet: *Calvisium Nepotem valdè diligo . . . . . hunc rogo semestri Tribunatu splendidiorem & sibi & avunculo suo facias.*

90. *Quod non dant proceres, dabit histrio*] Hic versiculus exilio Juvenalis occasionem præbuit.

Quod non dant proceres] Præmia dignitates.

Histrio] Ab Histria dictus: inde enim petiti olim histriones ac ludii. Festus. Aliter tamen Liv. lib. 7. c. 2. & Valer. Maxim. lib. 2. cap. 4. qui Tusco verbo histriones dici, & ex Hetruria vocatos affirmant ludiones.

Tu Camerinos, &c.] Et tu nobilium favorem deinceps credes ambiendum? Scilicet. His liberalior est Paris erga Poëtas & Literatos.

Camerinos] Horum maximè illustris Sulpitius Camerinus, qui Athenas missus ad Solonis leges perquirendas.

91. *Bareas*] Vide Sat. 3. v. 116.

92. *Præfectos Pelopea facit*] Paris facit Præfectos in mercedem oblati sibi Poëmatis de Pelopea.

Pelopea] Hæc Thyestis erat filia, è qua ipse genuit Ægisthum Clitemnestræ mœchum & Agamemnonis interfectorem. Vide suprà v. 73. ad vocem, *Atreus.*

Philomela] Carmen de *Philomela*, de qua Sat. 6. v. 644. ad vocem, *Progne.*

Tribunos] Militares nimirùm. Vide Sat. 3. v. 313. Alex. ab Alex. lib. 1. cap. 5. &c.

93. *Vati*] Ipsi fortasse Statio, quem à Juvenale carpi volunt quidam, eò quòd nimiùm gloriaretur à Domitiano se laureâ coronatum, quem tamen honorem ab Imperatore nactus esset potiùs ob Paridem ipsi Imperatori dilectum, Statii fautorem.

Quem pulpita pascunt] Qui victitat è Poëmatis, quæ recitat è pulpito, vel è Tragœdiis, quas histrionibus vendit in Theatro exhibendas. Horat. ad Pison. v. 279.

Æschylus, & modicis instravit pulpita tignis.

94. *Quis tibi Mecænas*] Ubi nunc patronos quales pridem, invenias?

Mecænas] Is Horatio decantatus, in ipsum aliosque Literatos adeò munificus, ut Mecænates dicantur exinde omnes studiosorum patroni.

Proculeius] De eo jam Sat. 1. v. 40.

95. *Fabius*] De Fabiis, Sat. 2. vers. 146. & Sat. 6. v. 266. Q. Fabii Maxim. liberalem animum commendat Valerius Max. lib. 4. c. 8. Alii hìc intelligunt Fabium illum Maxim ad quem Ovid. lib. de Ponto plures Elegias inscribit.

Cotta] Sat. 5. v. 109. Ovid. de Ponto, lib. 2. Eleg. 8. & lib. 3. Eleg. 2. & 5.

Lentulus] Lentulorum dignitatem ac virtutes passim Tullius commemorat.

Tunc par ingenio pretium. Nunc utile multis
Pallere, & vinum toto nescire Decembri.
Vester porrò labor fœcundior, historiarum
Scriptores: petit hic plus temporis, atque olei plus.
Namque oblita modi millesima pagina surgit
Omnibus, & crescit multâ damnosa papyro.
Sic ingens rerum numerus jubet, atque operum lex.
Quæ tamen inde seges? Terræ quis fructus apertæ?
Quis dabit historico quantum daret acta legenti?
Sed genus ignavum, quod tecto gaudet & umbrâ.

Tum erat *merces æqualis ingenio.* At *modò ructuosum plurimis impallescere, atque merum ignorare integro Decembri. At vestra opera fertilior est, ô Historici: hæc plus moræ plusque olei deposcit. Etenim cunctis accrescit pagella millesima limitis immemor, ac multiplicatur perniciosa ob chartam plurimam. Ita vult magna rerum copia, & scriptionis regula. Attamen quis exinde fructus? Quæ utilitas humum proscidisse? Ecquis historiarum scriptori largiretur, quantum donaret acta perlegenti. At gens est pigra, quæ delectatur domo atque umbrâ.*

---

96. *Tunc par ingenio pretium*] Olim ingeniosi Poëtæ muneribus cumulabantur. Plin. lib 3. Epist. ult. sic loquitur: *Fuit moris antiqui, eos qui vel singulorum laudes, vel urbium scripserant, aut honoribus, aut pecuniâ ornare: nostris verò temporibus, ut alia speciosa & egregia, ita hoc imprimis exolevit. Nam postquam destimus laudanda facere, laudari quoque ineptum putamus.*

Nunc utile multis] Legunt nonnulli, *tunc*, iterùm ut sit expolitio prioris sententiæ. Alii, *nunc*, ut sit antithesis, hoc ferè sensu: nunc autem alia non est utilitas studiosis, præter ipsum studium, ac studii incommoda, quæ sunt pallere, & genium defraudare.

97. *Pallere*] Vide Pers. Sat. 5. v. 62.

Vinum nescire] Ad vacandum scriptioni liberiùs. Cicer. Tusc. 5. n. 100. *Quid quòd, ne mente quidem rectè uti possumus multo cibo & potione completi?* Contrarium statuit Horatius, lib. 1. Epist. 19. ubi vinosum Homerum, Enniumque, & alios Poëtas similiter vinosos esse debere affirmat.

Toto Decembri] Seu cùm dies breviores, atque longiores lucubrationes fiunt; seu ipso tempore Saturnalium, quo vel continentissimi genio plusculùm indulgent. Erat enim December Saturno sacer, & Saturnalia celebrabantur eo mense per triduum, seu per dies septem, addendo Sigillaria. Initium sumebatur 16. Kal. Januarii, id est, 17. Decemb. In his Feriis epulantibus servis famulabantur ac ministrabant domini: & quisque vino dapibusque liberiùs se recreabat. Vide Macrob. lib. 1. cap. 7. & 10. Senec. Epist. 18. & 47. Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 22 at præ cæteris Athen. lib. 14. cap. 10. ubi morem ac celebritatem Saturnalium à Græcis ad Romanos fluxisse egregiè asserit, ac disertè explicat. Sueton. Claud. cap. 5. *quadraginta aureos in Saturnalia & Sigillaria missos*, refert. Et Calig. cap. 17. *Diem Saturnalibus adjecit, appellavitque Juvenalem*, inquit.

98. *Vester porrò labor, &c.*] Ironicè. At historiarum Scriptoribus major fortasse utilitas, majusque è labore lucrum.

99. *Petit hic plus, &c.*] Alii legunt, *petitur plus*, &c. id est, ad scribendam historiam plus temporis in perquirenda rerum veritate desideratur, & plus olei in lychno ad lucubrandum atque vigilandum.

100. *Oblita modi millesima, &c.*] Sine mensura & modo crescit volumen multiplicibus paginis conscriptum.

101. *Multa damnosa papyro*] Undè & pecuniæ multum impenditis, emendo plurimum papyri ad historiæ volumen scribendum multiplex.

Papyro] Plin. lib. 13. cap. 11. chartæ usum non fuisse ante Alexandri Magni victoriam ex Varrone, affirmat. At doctiores sic interpretantur, ut velit tantùm Plinius, usum chartæ communem & publicum tunc solum fuisse, anteà tamen inventum. Ibid. Plin. ita pergit: *In palmarum foliis* (alii legunt *malvarum*) *primò scriptitatum: deinde quarumdam arborum libris. Posteà publica monumenta plumbeis voluminibus, mox & privata linteis confici cœpta, aut ceris . . . . posteà promiscuè patuit usus rei quâ constat immortalitas hominum. Papyrus ergo nascitur in palustribus Ægypti . . . . præparantur ex ea chartæ, diviso acu in prætenues sed quàm latissimas filuras.* Vide citat. Plin. lib. cap. seq.

102. *Rerum*] Scribendarum.

Operum lex] Vide Cic. 2. de Oratore, ubi de historia, ejusque legibus.

103. *Terræ quis fructus apertæ*] Terram proscidisse, arâsse, coluisse. Metaphora. Id est, desudâsse in perquirenda scribendaque diligenter rerum veritate.

104. *Acta legenti*] Vel actuario è commentariis publicis decreta legenti & recitanti, vel Jurisconsulto evolventi leges, & scripta ad litem pertinentia.

105. *Sed genus ignavum*] Dicet forsan aliquis, nihil dari Historico, quippe qui videatur iners, domi sedens, & ociosè scribere historiam. Et Juvenalis respondet: ergo actuosis causidicis multùm dari debet: hi enim in foro magnâ vocis & laterum exagitatione & contentione causas agunt.

Tecto] Plures codices habent, *lecto:* in quo studebant, & scribebant sæpè Veteres. Senec. Epist. 67. *Gratias*, inquit, *ago senectuti, quòd lectulo me affixit: lucubratorio*, non, *dormitorio*, inquit Lipsius ibid. ubi & affert hunc Juvenalis locum, legitque, *lecto gaudet*, &c. Et Epist. 72. *Quædam & in cisio scribere possis: quædam lectum & ocium & secretum desiderant.* Pers. Sat. 1. vers. 53.

Lectis scribitur in citreis.

Umbrâ] Id est, quiete, otio, secessu.

Dic igitur quid causidicis civilia præstent
Officia, & magno comites in fasce libelli ?
Ipsi magna sonant ; sed tunc cùm creditor audit
Præcipuè, vel si tetigit latus acrior illo,
Qui venit ad dubium grandi cum codice nomen.
Tunc immensa cavi spirant mendacia folles,
Conspuiturque sinus. Veram deprendere messem
Si libet : hinc centum patrimonia causidicorum,
Parte aliâ solùm Russati pone Lacertæ.
Consedêre Duces : surgis tu pallidus Ajax,
Dicturus dubiâ pro libertate, Bubulco

Eloquere ergò, quid causarum actoribus afferant lucri *civilia ministeria, & comitantes in grandi congerie commentarii? Illi multùm vociferantur, tum verò præsertim, quando creditor auscultat, aut si latus pulsaverit* alius *eo vehementior, qui magno cum volumine accedit ad incertum debitum. Tum folles concavi exhalant falsa ingentia, & sinus sputis aspergitur. Veram frugem si placet cognoscere ; inde centenorum rabularum, aliunde Rubri Lacertæ dumtaxat bona statue. Consedêre Duces ; exurgis tu pallens Ajax, oraturus pro ancipite libertate, arbitro Bubulco.*

---

106. *Civilia officia*] Civibus præstita per actiones forenses, & causas civiles, quas perorant.

107. *Comites in fasce libelli*] Colligati in fasciculum libelli, quos in forum ad rem probandam deferunt.

108. *Cùm creditor audit*] Tum contendit vocem maximè causidicus, cùm adest & audit is pro quo dicit.

109. *Si tetigit latus*] Si urgeat & instet.

110. *Qui venit*] Vel ipse creditor debitum reposcens, vel debitor refellens, vel alter advocatus, vel pragmaticus causidico verba legis suppeditans, ut volunt Calderinus, & Mancinellus, aliique.

Codice] Vel juris ac legum; vel accepti & expensi tabulis.

Nomen] Ita vocatur id omne quod in tabulas refertur, in scripto ejus, cui vel acceptum, vel expensum fertur, nomine. Cicero pro Q. Rosc. Com. n. 4. *Non refert parva nomina in codicem? Imò omnes summas. Leve & tenue hoc nomen?* CCCIↃↃↃ *sunt*, &c. Verr. 3. n. 28. *nomina sua exegisse.* Verr. 7. n. 17. *Pecuniam sibi esse in nominibus, numeratam in præsentia non habere.*

111. *Immensa spirant mendacia*] Rabularum iniquam impudentiam notat, qui per fas & nefas conantur vincere.

Folles] Buccas explicat vetus Schol. alii, pulmones spirandi vim habentes. Sic clamosam & contentiosam exprimit orationem Juvenalis post Horatium & Persium, quem vide Satiræ quintæ versu decimo & seq. & quæ nos ibidem.

112. *Conspuiturque sinus*] Causidicus fervidè perorans salivam despuit in suas vestes sinuosè convolutas.

Veram deprendere messem] Paulò antè dixit: *Quæ tamen inde seges?* Hîc ergo respondet: *Veram deprendere messem*, &c. undè minùs sapiunt qui legunt, *verùm deprendere*, &c.

Veram deprendere messem si libet, &c.] Si forensis istius laboris quæ sit merces, quæras; Lacertam unum reperies tantumdem lucrari, quantum causidicos centum.

113. *Hinc centum patrimonia causidicorum, &c.*] Velut in libra expendens, hinc in lance una pone bona centum rabularum, illinc in altera solius Lacertæ divitias, & vide illa ab his adæquari, vel superari.

114. *Russati*] Induti veste russâ, id est, rubrâ, vel purpureâ.

Russati pone Lacertæ] Magna certè hîc legendi varietas. Emendant quidam : *rus Sati pone Lacertæ ;* ut dives fuerit quidam nomine *Satus Lacerta*, cujus villa tanti sit, quanti bona centum causidicorum. Alii dicunt *Lacertam* esse militis fictum nomen : porrò militibus in usu fuisse vestes rubras, ut per coloris similitudinem sanguis è vulneribus defluens minùs appareret. Alii cùm vet. Schol. legunt, *Lacernæ*, quem aiunt sub Domitiano ex aurigandi peritia divitem factum, & hinc purpureis vestibus indui.

115. *Consêdere Duces*] Sumptum ex Ovid. Metam. 13. Fab. 1. ubi de armis Achillis Ajax cum Ulysse disceptat coram Ducibus Græcorum. Hìc *Duces* pro Judicibus, & mox, *Ajax*, pro Causidico ponuntur.

Pallidus] Præ timore ne perinde ut Ajax olim, ita modò tu causâ cadas & vincaris.

Ajax] Telamonis erat filius, Græcorum post Achillem fortissimus, quòd ab Ulysse victus in judicio fuisset, irâ percitus ad insaniam usque : quòd autem furens egerat, mente restitutâ resciens, præ verecundia & dolore, seipsum interemit. Vide Sophoclis Ajacem flagellif.

116. *Dubiâ pro libertate*] Pro homine, de quo quæritur, sitne servus an liber existimandus. Sicut Tullius pro Archia dicens jus ei civitatis asseruit.

Bubulco] Vel intelligit C. illum Attilium Bubulcum, qui fuit Consul cum T. Manlio Torquato; vel per contemptum Judicem notat agrestem & imperitum bubulci similem, respiciens ad morem Judices eligendi tres è singulis Tribubus perinde rusticanis ac urbanis : Ascon. Ped. in 2. Verrin. vel denique meminerat Juvenalis, quod refert Sueton. Jul. cap. 80. *Peregrinos à Cæsare in Senatum allectos :* undè & Augustus correxit *numerum affluentem deformi & inconditâ turbâ Senatorum, inter quos erant etiam indignissimi, quos vulgus abortivos, sive Orcinos vocabat,* teste Sueton. Octav. cap. 35.

Judice. Rumpe miser tensum jecur, ut tibi lasso
Figantur virides scalarum gloria palmæ.
Quod vocis pretium? Siccus petasunculus, & vas
Pelamidum, aut veteres, Afrorum epimenia, bulbi;
Aut vinum Tiberi devectum, quinque lagenæ.
Si quater egisti, si contigit aureus unus,
Inde cadunt partes, ex fœdere pragmaticorum.
Æmilio dabitur quantum petet: & meliùs nos
Egimus. Hujus enim stat currus aheneus, alti
Quadrijuges in vestibulis, atque ipse feroci
Bellatore sedens curvatum hastile minatur
Eminùs, & statuâ meditatur prælia luscâ.
Sic Pedo conturbat, Matho, deficit; exitus hic est

Infelix disrumpe extensum hepar, ut fesso tibi virentes palmæ graduum ornamenta appendantur. Ecquæ merces orationis? Arida perna, & vas pelamidum: vel bulbi vetusti, Africanorum menstrua munera; *vel merum Tiberi deportatum, quinæ lagenæ; si quater perorasti.* Quod *si obvenerit* nummus *unus aureus, ex eo detrahuntur portiones pragmaticorum, secundum pactum. Æmilio donabitur quantum postulabit: ac nos peritè magis peroravimus. Nam illius in atrio est currus ex ære, proceri quadrijuges, ipseque generoso* ad *bellum* equo *insidens telum inflexum procul intentat, ac effigie coelite molitur certamina. Ita Pedo commiscet, Matho succumbit: ille est finis*

---

117. *Rumpe miser tensum jecur*] Tu jam latera, pulmones, & jecur bili plenum & accensum fatiga vociferando, & vanæ gloriæ plusculùm serviendo, aut lucello tenui.

118. *Figantur virides scalarum gloria palmæ*] Ex more palmis exornetur vel janua tuæ domûs, vel gradus pulpiti è quo dixeris causam, atque viceris. Martial. lib. 7. Epigr. 27.

Sic fora mirentur, sic te palatia laudent;
Excolat & geminas plurima palma fores.

Scalarum gloria] *Apud veteres advocatorum armaria scalas habebant*, inquit vetus Schol. Alii pauperiem causidicorum hinc aiunt notari, qui habitarent in cœnaculis, ad quæ non nisi per scalas ascendebatur: quas proinde in victoriæ signum palmis integerent.

119. *Siccus petasunculus*] Exiguus petaso, vetustate exuccus. Vide Martial. lib. 13. Epig. 55.

Vas pelamidum] Plenum pisciculis istis, qui sunt minores thynni, dicti à πηλȣ̃, *limo.* De his vide Athen. lib. 8. cap. 14. Plin. lib. 9. c. 15. & lib. 32. cap. 11.

120. *Afrorum*] Aliàs, *Maurorum.*

Epimenia] Vox Græca, quasi pensio menstrua, id est, xenia vel dona, quæ Afri missitabant Romanis quot mensibus ad conciliandos eos sibi. Sunt qui legant, *ormenia*, id est, caules, alii, *epimendia*, sed istos egregiè suggillat Casaubonus in Athen. lib. 2. cap. 22.

Bulbi] Tubera allia, cepæ, squillæ, omnesque radices rotundæ & tunicatæ. Athen. lib. 2. c. 23. de *bulbis* multa & varia; ubi & Proverbium, *Bulbum si expetis, quâ impensâ gloriam sis adepturus, cogita.* Theophrast. Hist. lib. 7. c. 13. & ex his Plin. lib. 19. cap. 5. dulces adeò bulbos in Taurica Chersoneso nasci refert, ut crudi mandantur: post quos optimi sint in Africa, deinde in Apulia. Quidam legunt, *lulli*, id est, pisciculi viliores, ut interpretatur è veteri glossa Lipsius Epist. quæst. lib. 4. Epist. 25. ubi sperni vetat lectionem de bulbis vulgatam.

121. *Vinum Tiberi devectum*] Quinque lagenæ vini parùm laudati, nempè Romam advecti secundo flumine ex Hetruria, seu Veiis, &c. non autem quòd sit adverso Tiberi deportatum vel è transmarinis regionibus, vel etiam è Campania, exquisitum.

123. *Inde cadunt partes, &c.*] Si detur causidico nummus aureus hunc non habet integrum sibi, sed ex fœdere partiri debet cum pragmaticis, pro collocata sibi opera.

Pragmaticorum] Hi Juris & legum admodùm periti, causidicis aderant, & verba solemnia, formulasque suggerere satagebant. Cicero de Oratore 1. eorum meminit, aitque viles fuisse homines, qui mercede conducti oratoribus se ministros præbebant in judiciis. Vide & Quint. lib. 12. cap. 3.

124. *Æmilio*] Illustri diviti causidico.

Meliùs nos egimus] Atqui nos pauperes meliùs causam diximus: cur igitur non æquam mercedem accipimus?

125. *Hujus enim stat, &c.*] Verùm enimverò Æmilius in porticu ostentat insignia nobilitatis, æreum currum, quo majorum aliquis triumphavit, imò & statuam equestrem sibi erectam.

126. *Quadrijuges*] Equi ad currum quatuor. Vide initium Sat. 8.

Ipse feroci, &c.] Ipsis etiam causidicis ponebantur statuæ Equestres. Martial. lib. 9. Epigram. 70.

Tam grave percussis incudibus æra resultant,
Causidicum medio cum faber aptat equo.

127. *Curvatum*] Tam affabrè statua effecta est, ut hastile quod intentat ac minatur, videatur tremere, adeòque curvari, & mox jactandum.

128. *Meditatur prælia luscâ*] Sive quòd obliquum caput alterum dumtaxat oculum ostendebat: sive quòd effigies exhiberet virum altero clauso oculo certiùs ictum dirigentem Vide Pers. Sat. 1. v. 66.

129. *Sic Pedo conturbat, &c.*] Quoniam divitibus causidicis quamvis inferioris meriti merces amplior tribuitur: hinc tenuiores simulant se opulentos. Quò fit ut ære se alieno obruant.

Pedo] Causidicus quispiam.

Conturbat] Verbum Juris, id est, decoquit, dilapidat: æs alienum vetus non solvit, & novum contrahit: rationes debitorum congerit,

Tongilli, magno cum rhinocerote lavari
Qui solet, & vexât lutulentâ balnea turbâ,
Perque forum juvenes longo premit assere Medos,
Empturus pueros, argentum, myrrhina, villas.
Spondet enim Tyrio stlataria purpura filo.
Et tamen hoc ipsis est utile: purpura vendit
Causidicum, vendunt amethystina: convenit illis
Et strepitu, & facie majoris vivere census.
Sed finem impensæ non servat prodiga Roma.
Ut redeant veteres, Ciceroni nemo ducentos
Nunc dederit nummos, nisi fulserit annulus ingens.

Tongilli qui grandi cum rhinocerote lavari consuevit, & cœnosâ multitudine cruciat balnea, & oblongo palo Medos adolescentes, per forum onerat, empturus servos, argentum, myrrhina, prædia. Nam fidem facit ampla purpura Tyrio filo. Ac nihilominùs id eis fructuosum est: purpura venumdat causarum actorem, venumdant amethystina. Prodest ipsis vitam agere & sonitu, & specie majorum opum. At profusa Roma modum sumptibus non ponit. Si prisci reviviscant, Tullio nullus donaret nummos ducentos, nisi micaret magnus annulus.

---

commiscet, conturbat. Cic pro Cn. Plancio. *Verùm fac me multis debere, & in iis Plancio: utrum igitur me conturbare oportet: an hoc nomen, quod urget, nunc cùm petitur dissolvere?*

Matho] Alius causidicus de quo Sat. 1.

Deficit] Legunt aliqui, *dejicit*, perperàm, ut videtur.

Exitus hic est Tongilli] Ut Pedo, Mathoque perinde succumbentis, dum vult opes ostentare ut plus lucretur.

130. *Rhinocerote*] Vase oleum guttatim fundente; gutto, quo in balneis utebantur è cornu tauri pauperes, at divites è cornu rhinocerotis. Vide Sat. 3. v. 263. Porrò *Rhinoceros* à ῥὶν & κέρας dicitur, animal unius in nare cornu, ut ait Plin. lib. 8. cap. 20. & Diod. Sic. lib. 4. cap. 3. ubi *rhinocerotis* naturam, & ad vincendum elephantum industriam uterque referunt.

131. *Vexat lutulentâ balnea turbâ*] Servis plurimis, qui per cœnosa dominum secuti ad balnea, magno strepitu jam ei famulantur, quod molestiam creat iis qui simul lavantur.

132. *Perque forum juvenes, &c.*] Dum lecticâ per forum vehitur, oneratque lecticarios.

Assere] Perticâ duplice, quâ sustinetur ac deportatur sella seu lectica. Vide Satiram 3. v. 245.

Medos] Servos è Media, lecticarios legunt alii *Mœsos*. Hi quidem à Romanis subacti, non ita vero Medi. Mœsia Europæ regio Euxino mari proxima. Media Asiæ pars Assyriæ juncta, ampla valdè & nominata pridem ob diuturnum ejus per annos plus trecentos imperium, Assyriis quidem ereptum per Arbacem Sardanapali interfectorem, & sub aliis octo sequentibus Medorum regibus continuatum, posteàque translatum ad Persas.

133. *Empturus pueros, &c.*] Ut divitias ostentet.

Argentum] Argentea vasa.

Myrrhina] Vide Sat. 6. ver. 156. & quæ ibid nos.

134. *Spondet enim, &c.*] Pretiosa Tongilli vestis ipsi pro sponsore est.

Tyrio] Vide Sat. 1. ver. 27.

Stlataria purpura] Quasi senatoria vestis, latus è purpura clavus. Vide Sat. 1. ver. 106. & quæ notavimus ibid. Porrò *stlatum* pro *latum*, sicut & *stlotum* pro *lotum*, *stlitem* pro *litem* veteres dixère, teste Festo; apud quem etiam *stlata* est navigium latum magis quàm altum: unde *stlataria purpura* hîc intelligi posset mari advecta è Tyro. Alii à *stlata* rate piraticâ, per *stlatariam* purpuram, intelligunt vestem purpuream quasi fallentem ac deprædantem clientes, qui ambiunt causidicos sumptuosè vestitos, eisque magnam sponte mercedem tribuunt.

Purpura] Plin. lib. 9. cap. 36. & seq. de purpuræ naturâ, usu, pretio, antiquitate, variis denique generibus multa.

135. *Hoc ipsis utile est*] Lucrum eis affert ambitiosa ostentatio divitiarum.

Purpura vendit Causidicum] Tanti locabit ac vendet operam suam causidicus, quantum fastûs & splendoris habuerit in vestibus, & quantùm se jactaverit.

136. *Amethystina*] Vestimenta violacei coloris, qualis est in amethysto lapillo, de quo Plin. lib. 21. cap. 8. & lib. 37. cap. 6 & 9.

137. *Et strepitu & facie, &c.*] Conducit illis exhibere se ditiores quàm sint, aliàs enim non conducerentur, atque egerent.

Strepitu] Celebritatem suam ac famam venditando.

Census] Bonorum æstimatio, ipsaque bona census appellantur passim apud Auctores. Cic. Verr. 4. num. 131. *Siculi ex censu quotannis tributa conferunt*, &c.

138. *Sed finem impensæ, &c.*] Ambitioni, vanitati, luxui tam dedita Roma, ut jaceat quisquis non splendet. Hinc Seneca Epist. 50. *Erramus*, inquit, *& dicimus: non ego sum ambitiosus; sed nemo Romæ potest aliter vivere; non ego sumptuosus: sed urbs ipsa magnas impensas exigit.*

139. *Ut redeant veteres*] Nonnulli Codices loco istarum vocum, habent, *fidimus eloquio?*

Veteres] Insignes illi Oratores, Cicero, Crassus, Hortensius, &c. vel, è Græcis Demosthenes, Æschines, Isocrates, &c.

140. *Nisi fulserit*] Nisi dives fuerit, aut saltem opes ostentârit, quantumvis peritus, erit despectui.

Annulus] In digito. Vide Sat. 1. ver. 28.

Respicit hoc primum qui litigat, an tibi servi
Octo, decem comites, post te an sit sella, togati
Ante pedes. Ideò conductâ Paulus agebat
Sardonyche, atque ideò pluris, quàm Cossus agebat,
Quàm Basilus. Rara in tenui facundia panno.
Quando licet flentem Basilo producere matrem?
Quis benè dicentem Basilum ferat? Accipiat te
Gallia, vel potiùs nutricula causidicorum
Africa, si placuit mercedem imponere linguæ.
Declamare doces, ô ferrea pectora Vectî,
Cùm perimit sævos classis numerosa Tyrannos.
Nam quæcumque sedens modò legerat, hæc eadem stans

Id imprimis observat qui litem habet, utrùm habeas *tu servos octo, asseclas decem, utrùm post te sit lectica, ante pedes* verò *togati. Idcircò Paulus dicebat Sardonyche conductâ, & idcircò* pretio *majori dicebat, quàm Cossus, quàm Basilus. Infrequens eloquentia sub paupere vestimento. Ecquando fas est Basilo matrem exhibere lacrymantem? Ecquis Basilum toleret disertè perorantem! Te suscipiat Gallia, aut magis oratorum altrix Africa, si vis dare pretium linguæ. O Vettî, cor ferreum, institutis* ad benè *pronuntiandum, quando schola copiosa diros Tyrannos enecat! Etenim quælibet mox prælegerat sedens, ea ipsa stans*

---

141. *An tibi servi, &c.*] An sumptuosus adsit oratori comitatus, potiùs quàm quæ facundia.

Servi octo] Lecticarii octophoron gestantes, ad pompam & fastum. Vide Sat. 1. ver. 64.

142. *Comites*] Clientes officiosè deducentes ad forum. Vide Sat. 1. ver. 96 119. 132.

Sella] Vel lectica per vias subsequens; vel sedile, seu sella, quasi pulpitum, in foro, è quo magnificè dicas & perores, & in quo, cùm libuerit, sedeas.

Togati ante pedes] Clientes, vel amici, honoris causâ præeuntes. Anteambulones vocat Martialis. Ejus vide Epigram. 7. & 46. lib. 3. & Juvenal. Sat. 1. ver. 96. & quæ nos ibi.

143. *Ante pedes*] *Circum pedes sunt obsequia servorum, ante pedes amicorum:* inquit Turneb. lib. 3. cap. ult.

Conductâ] Cautè, ut dives appareret, plusque mercedis acciperet.

Paulus] Is causidicus, pariter ut Cossus, & Basilus. Sed hi minùs celebres, quia pauperiores.

144. *Sardonyche*] Annulo, in quo pretiosa gemma sardonyx. Vide Pers. Sat. 1. ver. 16.

145. *Rara in tenui facundia panno*] Ex opinione vulgi, cui adversatur illud Cæcilianum; *sæpè est etiam sub palliolo sordido sapientia.* Cic. Tuscul. 3. n. 56.

146. *Quando licet flentem Basilo, &c.*] Quis tenui causidico gravem causam committit, in qua liceat v. g. matrem producere pro salute filii supplicantem apud Judices. Vide Cicer. Verr. 3. pro Fonteio in perorat, &c.

147. *Accipiat te Gallia, &c.*] Perge in Galliam vel Africam, ibique vendita oratoriam facultatem: nam Romæ non facundia tam spectatur in causidico, quàm fastus & pompa vestium atque comitatus.

148. *Gallia*] Europæ nobilissima portio, Rheno, Oceano, Alpibus ac Pyrenæis clausa. Romanis primùm, deinde Francis domita. De hac satius erit non plura, quàm non sat magna dicere. At quod facit ad rem præsentem, in ea, Lugduni scilicet, facundiæ certamen, de quo vide Sat. 1. ver. 44. Undè & facundam vocat Sat. 15. ver. 111. optimorum ingeniorum feracem ignorat nemo: etiam oratores insignes habuisse dicemus alibi, & testis Quintil. loco mox citando.

Nutricula causidicorum] Seu quòd litigiosæ regiones illæ Gallia & Africa, seu quod eximios oratores tulerint. Quintil. lib. 10. cap. 1. præstantissimos ait fuisse Jul. Africanum, & Domit. Afrum. At hic Nemausensis erat & florebat sub Nerone. Et cap. 3. *Julius Florus,* inquit, *in eloquentia Galliarum (quoniam ibi demùm exercuit eam) princeps, alioqui inter paucos disertus,* &c.

149. *Africa*] Hæc Romanis ampla seges & terroris & gloriæ, vel ob unam Carthaginem; unumque Annibalem: Nobis autem Christianis valdè memorabilis, quòd tot præclara Religionis nostræ lumina genuerit, Tertullianum, Cyprianum, Augustinum, &c.

Mercedem imponere linguæ] Si vis æstimari ob eloquentiam, & ex ea quæstum facere.

150. *Declamare doces, &c.*] Jam ad Rhetores transit, expenditque num digna merces iis detur, ac magnis eorum laboribus æqualis.

Ferrea pectora] Quippe quæ molestam admodùm puerorum institutionem suscipiant & exequantur sine ullo ferè lucro.

Vectî] *Vectius* seu *Vettius*, celebris Rhetor. Ejus meminit Plin. lib. 29. cap. 1. ponitur hìc pro quolibet declamandi magistro.

151. *Cùm perimit sævos, &c.*] Ingens numerus discipulorum recitat suam quisque compositionem & orationem de perimendis tyrannis. Quod sanè præceptoris patientiam exhaurit. Alii sic interpretantur: *O Vettî, sanè tu ferreus quem non frangit durus ille dicendi labor, ad quem velut ad summum tormenti genus Dii vindices compulerunt Dionysium Siciliæ Tyrannum.* Is enimverò Imperio exutus in ludo literario Corinthi consenuit.

Classis] Quintil. lib. 1. cap. 2. *Pueros,* inquit, *Magistri in classes distribuebant, & iis ordinem dicendi secundùm vires ingenii dabant,* &c.

152. *Quæcumque sedens modò legerat*] Præceptor nimirùm.

Hæc eadem stans] Nempè discipulus.

pronuntiabit, & eadem iisdem versiculis repetet. Ingeminata brassica perimit infelices præceptores. Quæ ratio, & quæ species argumenti, & ubi præcipua controversia, quæ tela procedant variis lateribus, cuncti discere cupiunt, pretium nullus pendere vult. *An pretium vocas? Nam quid didici? Magistri nimirùm noxa reprehenditur, quia in sinistro mammæ latere nihil palpitat Arcadico adolescenti, cujus ferox Annibal mihi caput infortunatum replet sextâ quâque die: quodcumque est illud, de quo consultat; sive utrùm a Cannis Romam contendat; sive utrùm post procellas & fulgura prudens circumducat phalanges nimbis madefactas. Postula quantumcumque libuerit, statimque sume quod trado,*

Proferet, atque eadem cantabit versibus iisdem.
Occidit miseros crambe repetita magistros.
Quis color, & quod sit causæ genus, atque ubi summa
Quæstio, quæ veniant diversâ parte sagittæ,
Scire volunt omnes, mercedem solvere nemo.
Mercedem appellas? Quid enim scio? Culpa docen-[tis
Scilicet arguitur, quod læva in parte mamillæ
Nil salit Arcadico juveni, cujus mihi sextâ
Quâque die miserum dirus caput Annibal implet.
Quicquid id est, de quo deliberat, an petat urbem
À Cannis; an post nimbos & fulmina cautus
Circumagat madidas à tempestate cohortes.
Quantumvis stipulare, & protinùs accipe quod do,

---

153. *Eadem cantabit versibus iisdem*] Recitabit statim formans se discipulus ad exemplum Magistri prælegentis & declamare docentis. Huc pertinet quod ait Quintil. lib. 2. cap. 4. *Dicere quæ audierint, utile est pueris ad loquendi facultatem.*

Versibus iisdem] Totidem incisis & commatis.

154. *Occidit miseros, &c.*] Crebræ illæ discipulorum exercitationes eadem recinentium, caput obtundunt Magistri, ejusque mentem excarnificant; sicut brassica sæpiùs apposita nauseam stomacho facit.

Crambe repetita] Prov. δὶς κράμβη θάνατος. Vide Polit. Miscel. cap. 33. Veteres μὰ τὴν κράμβην jurare solitos, auctor est Athenæus lib. 9. cap. 2.

155. *Quis color*] Quis modus stabiliendi causam, & crimen repellendi. Sat. 6. ver. 280. *Dic, Quintiliane, colorem.*

Causæ genus] An demonstrativum, an judiciale, an deliberativum, &c. Vide Quintil. lib. 3. cap. 4.

Summa quæstio] Quis status, an conjecturalis, an definitivus, &c. Quintil. cit. lib. 3. cap. 6.

156. *Quæ veniant diversâ parte sagittæ*] Quænam ab adversario objici, & quà ratione possint refutari.

158 *Mercedem appellas?*] Prosopopœia discipuli imperiti Magistro dicentis; scilicet, petis mercedem, cùm nihil à te didicerim.

Culpa docentis arguitur] Responsio Magistri, in qua notatur quàm sit misera conditio docentium: in hos enim culpa refunditur, si negligens alioqui, vel obtuso discipulus ingenio nihil in studio proficiat.

159. *Læva in parte mamillæ*] Plinius lib. 11. cap. 37. *Cor animalibus cæteris in medio pectore est; homini tantùm infra lævam papillam*, inquit. Cor igitur hìc & apud alios Poëtas non raro ponitur pro ingenio & sapientia: undè & vecors dicitur qui est stupidus & insipiens.

160. *Nil salit*] Nihil emicat ingenii, nihil industriæ vel solertiæ.

Arcadico juveni] Ignavo, bardo, simili vel Arcadibus, qui hebetes ab aliquibus referuntur, vel pecori Arcadico, id est, asinis. Vide Pers. Sat. 3. ver. 9.

161. *Caput implet*] Obtundit, gravat, ac tædio afficit.

Annibal] Declamatio de Annibale deliberante. Vide Sat. 6. ad ver. 169.

162. *An petat urbem*] An post Cannensem victoriam continuò Romam pergat, an fatigatis militibus respirandi spatium dare debeat. Vide Tit. Liv. lib. 22. cap. 51. ubi Annibali ad pensandum consilium opus esse tempus dicenti respondet egregiè Maharbal: *non omnia nimirùm eidem Dii dedere. Vincere scis, Annibal, victoriâ uti nescis.* Additque Liv. ibid. *moram ejus diei saluti fuisse urbi atque Imperio.*

163. *Cannis*] Is vicus Apuliæ priùs ignobilis, ast posteà non mediocriter celebratus clade Romanorum. Vide Sat. 2. ver. 155.

An post nimbos, &c.] Lege Tit. Liv. lib. 26. cap. 11.

Cautus] Timens ne infestis sibi Numinibus victorem perdat exercitum.

164. *Circumagat madidas, &c.*] Posita super Anienem fluvium, ad tertium ab urbe lapidem, castra moveat, abducatque copias religione perculsas, ob tempestatem acies jam semel ac iterum dirimentem. Tunc enim Annibal erupit in has voces: *Potiundæ sibi urbis Romæ modò mentem non dari, modò fortunam.* Tit. Liv. cit. lib. 26. cap. 11.

165. *Quantumvis stipulare, &c.*] Atque ut intelligas quantum sit tædium eadem sæpiùs audienti, ego tantùm tibi promitto quantum petieris, si pater ipse discipuli tàm patiens fuerit, quàm ego declamandi magister; sique toties filium declamantem libenter audire sustineat, quoties ego alienum, & quidem sine mercede.

Stipulare] *Stipulo* vel *stipulor*, idem est atque postulo mihi promitti quidpiam, solemni formulâ: [v. g. visne promittere centum nummos, ac dare? cui respondet alter; promitto & dabo.

Ut toties illum pater audiat. Ast alii sex
Et plures uno conclamant ore sophistæ,
Et veras agitant lites, raptore relicto:
Fusa venena silent, malus ingratusque maritus,
Et quæ jam veteres sanant mortaria cœcos.
Ergo sibi dabit ipse rudem, si nostra movebunt
Consilia, & vitæ diversum iter ingredietur,
Ad pugnam qui rhetoricâ descendit ab umbra,
Summula ne pereat, quâ vilis tessera venit
Frumenti. Quippe hæc merces lautissima. Tenta
Chrysogonus quanti doceat, vel Pollio quanti
Lautorum pueros, artem scindens Theodori.
Balnea sexcentis, & pluris porticus, in qua

ut tot vicibus eum genitor auscultet. Sed alii sex, imò plures Sophistæ pari voce clamant; atque veras controversias tractant, dimisso abductore; tacent admixta toxica, conjux nequam & ingratus, atque mortaria quæ curant cæcos jam antiquos. Itaque si nostrum valebit consilium, is qui ex umbra Rhetorica venit ad certamen, ipse sibi missionem largietur, inibitque aliud vivendi institutum, ut non desit ei parva *summa, quâ venumdatur modica tritici tesserula. Etenim ea compensatio maxima. Experire quanto* pretio *Chrysogonus, aut quanto Pollio erudiat filios divitum, distribuens Theodori disciplinam.* Extruuntur *balnea sexcentis, & majori* sumptu *xystus, in quo*

---

166. *Pater audiat*] Vide Pers. Sat. 3. ad ver. 47. & quæ nos ibidem notavimus.

Ast alii sex, &c.] At prudenter omninò plurimi Rhetores ad forenses ac veras actiones transiere, dimissis fictis illis & scholasticis.

167. *Conclamant*] Vel, in foro clamoso agunt causas; vel, declamatorum atque Rhetorum vitam intolerabilem vociferantur deferendam.

Sophistæ] Ita pridem Rhetores appellati, teste Philostrato. Aliis Rhetor est qui tradit eloquentiæ præcepta, Sophista verò qui ad dicendum exercet. Victorin. Prolog. in Rhetor. Cic.

168. *Veras agitant lites*] Non ampliùs fictas, ut priùs in scholis, sed veras in foro, paulò majori mercede.

Raptore relicto, &c.] Relictis fictis argumentis qualia legere est apud Quintil. & Senecam, in Controvers.

Raptore relicto] Declamandi materiâ de eo qui fœminam rapuerit. v. g. de Paride qui Helenam, de Jasone qui Medeam abduxit, &c. Vide Senec. Controv.

169. *Fusa venena silent*] Non jam tractatur fictum thema de veneno dato vel pellici, vel conjugi, &c. nec de marito ingrato, &c.

Malus ingratusque maritus] Vel Jason qui deseruit Medeam, cujus ope vellus aureum abstulerat, atque aliam uxorem duxit: vel quilibet similis illius perfidi in fidelissimam conjugem viri, de quo Senec. lib. 2. Controv. 5. Erit igitur vel accusatio ingrati mariti, pro uxore, vel ejus defensio adversùs uxorem.

170. *Et quæ jam veteres, &c.*] Declamatio de filio conterente pharmaca in mortario ad sanandos cœci patris oculos, quæ venena esse affirmantur à noverca: unde credulus pater filium hæreditate pellit, &c.

171. *Sibi dabit ipse rudem*] Si mihi credit Sophista sterile docendi munus abjiciet, & se conferet ad forum, ubi saltem aliquod lucellum est.

Rudem] Libertatem, ad vacationem à docendo. Metaphor. à gladiatoribus. Vide quæ ad Sat. 6. ver. 113.

173. *Ad pugnam*] Ad veras in foro actiones.

Ab umbra] Relictâ scholâ, in qua privatæ & umbratiles dumtaxat actiones, & falsæ controversiæ.

174. *Summula ne pereat*] Ut exigua saltem habeatur merces, quâ ematur panis.

Tessera] Just. Lipsius Elect. 1. cap. 8. Multa de frumentationis antiquitate, ac frumenti distributione primùm ab Ædilibus, dein ab annonæ Curatoribus factâ, & quidem per tesseras seu symbola è ligno vel plumbo, quibus instructi pergebant ad horrea publica, & singulis mensibus frumentum accipiebant, &c. Vide quæ ad Pers. Sat. 5. ver. 74.

Vænit] Acceptam etenim tesseram frumentariam vendere licebat; & vendebant qui victum habentes aliunde, frumento non indigebant. Lips. cit. loco.

175. *Tenta Chrysogonus, &c.*] Si mihi fidem non habes, inquire quàm vili pretio doceant Chrysogonus & Pollio, & quàm exiguam capiant mercedem etiam à nobilibus atque opulentis, quorum filios instituunt.

176. *Chrysogonus, Pollio*] Sophistæ seu Rhetores. Citharœdos esse volunt alii, quos Juvenalis affirmet plus multò quàm Rhetores lucrari.

177. *Artem scindens*] Rhetoricam, cujus præcepta minutatim quasi dispertit, dissipat, disperdit, nullâ propè mercede, nullo fructu.

Scindens] Quidam interpretantur, vituperans, proscindens: sed minùs id probem.

Theodori] Is Gadarâ urbe Syriæ oriundus, insignis Rhetor fuit, Tiberii Cæsaris præceptor, qui sævam ejus indolem perspexit primus, ac notavit in puero, Suetonio teste, Tib. cap. 57. De eodem Quintilian. lib. 3. cap. 1. sic loquitur: *Theodorus Gadareus, qui se dici maluit Rhodium, quem studiosè audisse, cùm in eam Insulam secessisset, dicitur Tiberius Cæsar:* additque illum & plura scripsisse, & ejus discipulos veluti novæ sectæ addictos *Theodoreos* appellatos fuisse, quos inter fuit *Hermagoras.*

178. *Balnea sexcentis*] Sumptuosi quidem sunt in ædificando epulandoque Romani, at

Gestetur dominus quoties pluit; anne serenum
Expectet, spargatque luto jumenta recenti?
Hîc potiùs: namque hîc mundæ nitet ungula mulæ.
Parte aliâ longis Numidarum fulta columnis
Surgat, & algentem rapiat cœnatio solem.
Quanticumque domus, veniet qui fercula doctè
Componit, veniet qui pulmentaria condit.
Hos inter sumptus sestertia Quintiliano,
Ut multùm, duo sufficient: res nulla minoris
Constabit patri, quàm filius. Undè igitur tot
Quintilianus habet saltus? Exempla novorum
Fatorum transi: felix & pulcher & acer,
Felix & sapiens & nobilis & generosus
Appositam nigræ lunam subtexit alutæ:
Felix, orator quoque maximus, & jaculator,
Et si perfrixit, cantat benè. Distat enim, quæ

vehatur herus, quandocumque pluit. Sudumne præstoletur, aut jumenta novo cœno inficiat? Illic magis; etenim ibi fulget unguis mulæ nitidæ. Aliundè cœnaculum erigatur altis è Numidia fulcris subnixum, atque frigentem solem excipiat. Quantivis ædes constent: *accedet qui scitè dapes struit, accedet qui obsonia præparat. Illis in impensis ad summum duo sestertia satis erunt Quintiliano. Nihil minoris constabit patri quàm natus. Undè ergo tot nemora possidet Quintilianus? Fortunæ insolitæ exempla omitte. Fortunatus & formosus & fortis, fortunatus & prudens & clarus & illustris assutam atræ pelliculæ lunulam adhibet; fortunatus Rhetor etiam, summus & argumentator, & quamvis perfrixerit* nihilominùs *benè canit. Nam interest quæ*

---

parci nimiùm in educandis docendisque liberis.

Sexcentis] Nummis, vel sestertiis.

Porticus in qua gestetur dominus] Vide Sat. 4. ver. 5.

179. *Anne serenum expectet*] Quòd si ambulare cupiat, an putas expectandum ei serenum tempus? Imò porticum habet ad id semper idoneam.

180. *Spargatque luto jumenta recenti*] An post pluviam velit agi currum, & vehi per cœnosas plateas, ubi mulorum pedes luto inquinentur?

181. *Hîc potiùs*] Quin potiùs in porticu ambulabit, ubi mulæ vehiculum trahentes nitidis incedant pedibus & ungulis. Ironicè.

182. *Numidarum*] Numidia pars Africæ, hodie *Biledulgerid* Indè lapides optimi & exquisita marmora excidendis columnis idonea Romam deportabantur. Meminit Plin. lib. 36. cap. 6. & alibi.

183. *Algentem rapiat cœnatio solem*] Columella lib 1. præcipit ædium fenestras spectare Ortum & Septentrionem.

Cœnatio] Tricliniurn locus in superiori domûs parte ad cœnandum aptus.

Algentem rapiat cœnatio solem] Vel hyberno tempore, dum oritur, frigidum: vel orientem æstate, versùs Septentrionem. Hinc enim hilarior situs & commodior dat umbram quando calet, & cùm friget, teporem.

184. *Quanticumque domus, &c.*] Neque solùm perfundunt opes in substructionibus, sed etiam in sumptuosis conviviis.

Qui fercula doctè componit] Structor mensæ peritus.

185. *Qui pulmentaria condit*] Coquus.

Pulmentaria] Quævis obsonia. Nomen à pulte, quâ pro pane diu Romani usi sunt. Cicer. Tuscul. 5. n. 90. *Anacharsi Philosopho cubile terra, pulmentum fames, &c.* Vide Pers. Sat. 6. ver. 40. & quæ ibidem notabo.

186. *Sestertia*] Vide Sat. 1. ver. 92. & 106.

Quintiliano] Summo Rhetori ac præceptori cuilibet.

187. *Sufficient*] Loco pensionis annuæ & salarii pro puerorum institutione.

189. *Saltus*] Villas, prædia.

Exempla novorum fatorum transi] Ne utere inaudito exemplo unius qui præter solitum morem ditatus fuerit, aspirante fato & fortunâ, non ex hominum liberalitate. Fuit quidem Quintilianus locuples, at post illum quot alii? Imò quis secundus?

190. *Felix & pulcher, &c.*] Id est, si cui faverint fata, & felicem esse dederint, huic affluunt omnia continuo bona & corporis & animi & fortunæ: erit formosus & valens, erit sapiens, nobilis, doctus, &c.

192. *Appositam nigræ lunam subtexit alutæ*] Lunatos induit calceos nobilitatis indices. Nam lunulâ calceis assutâ Patricius discernitur, inquit vetus Scholiastes: gestabant nempè effigiem Lunæ crescentis, vel potiùs literam C, ad monimentum numeri Senatorum centenarii, ex Numæ, ut aiunt, instituto. De moris istius origine disputat Plutarchus in Quæst. Centur. Rom. Vide Cœl. Rhodig. lib. 20. cap. 28. & Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 18.

Nigræ alutæ] Sic Horatius lib. 1. Sat. 6.

Nam ut quisque insanus nigris medium impediit crus
Pellibus, &c.

Alutæ] Calceo ex aluta, seu molli & subtili corio.

193. *Jaculator*] Dialecticus & Sophista, qui nôrit argumenta in adversarium jaculari atque enthymema torquere, ut est Satir. 6. ver. 449.

194. *Si perfrixit, cantat benè*] Et si frigus occupârit, vel non raucescet, aut nihilo pejùs cantabit: aut certè excusatur facilè, imò benè cantare putabitur & dicetur. Martial. lib. 8. Epigram. 18.

Perfrixisse tuas questa est præfatio fauces.

Distat enim, quæ sidera, &c.] Magni interest

Sidera te excipiant, modò primos incipientem
Edere vagitus, & adhuc à matre rubentem.
SI FORTUNA volet, fies de Rhetore Consul:
Si volet hæc eadem, fies de Consule Rhetor.
Ventidius quid enim? Quid Tullius? Anne aliud quàm
Sidus, & occulti miranda potentia fati?
Servis regna dabunt, captivis fata triumphos.
Felix ille tamen, corvo quoque rarior albo.
Pœnituit multos vanæ sterilisque cathedræ,
Sicut Thrasymachi probat exitus, atque Secundi

te astra suscipiant statim primos exordientem emittere ploratus, ac etiamnùm à parente rubicundum. Si jusserit sors, ex Oratore Consul evades: si jusserit ea ipsa, Oratore evades è Consule. Etenim quid Ventidius? Quid Tullius? Utrùm quidquam præter astrum, atque stupendam vim sortis reconditæ? Fortuna Imperium vernæ, triumphum vincto attribuet. Nihilominùs iste fortunatus infrequentior est corvo candido. Piguit complures futilis & infructuosi pulpiti, ut ostendit finis Trasymachi & Secundi

---

an benigna tibi nascenti sidera, an maligna affulserint Vide Sat. 6. ver. 569. & Pers. Sat. 5. ver. 45. & sequent.

195. *A matre rubentem*] Totus rubet infans recens natus, ob tenuitatem cutis ac venarum.

197. *Fies de Rhetore Consul*] Ut contigit Ciceroni: (de quo lege Alex. ab Alex. lib. 1. cap. 23.) & Quintiliano quoque, ut placet quibusdam fretis auctoritate Ausonii ad Gratianum ita loquentis, & pro Consulatu gratias agentis: *Dives Seneca, nec tamen Consul . . . . . Quintilianus consularia per Clementem ornamenta sortitus, honestamenta nominis potiùs videtur quàm insignia potestatis habuisse.* Adde Frontonem Antonini præceptorem, de Consulatu cujus ibid. Auson.

198. *De Consule Rhetor*] Sicut Dionysius ille Tyrannus, de quo suprà ad ver. 151. hujus Satiræ. Ut Valer. Licinianus, *Exul de Senatore, Rhetor de Oratore factus*, inquit, Plin. lib. 4. Epist. 11. ubi & ait ipsum Licinianum in Sicilia profitentem ita sortem suam in præfatione deploràsse: *Quos tibi, fortuna, ludos facis? Facis enim ex Professoribus Senatores, ex Senatoribus Professores*, &c.

199. *Ventidius quid enim? Quid Tullius?*] Quid enimvero felices reddidit Ventidium, ac Tullium? Nonne fati vis, & benignus siderum aspectus?

Ventidius] Pub. Ventidius Bassus humili genere in Piceno ortus, Asculo subacto captus infans, & in sinu matris vectus ante currum triumphantis Pompeii Strabonis: cum adolevisset, rhedarius ac mulio. Deinde verò C. Cæsari notus & familiaris adeò, ut mox Tribunus Plebis & Prætor creatus sit. Posteà junctis cum Antonio partibus Pontificatum adeptus & Consulatum, indignante licèt ac fremente Populo Romano. Agel. lib. 15. cap. 4. Vide Plin. lib. 7. cap. 43. Plutarch. in Vita M. Antonii, à quo missus ad reprimendos Parthos Ventidius, de illis posteà triumphum egit (teste etiam Plin. mox cit.) celsi vir animi & rerum magnarum cupidus. Plutarch. ibid. Alterius etiam Ventidii meminit Tacit. lib. 12.

Tullius] Non Cicero, sed Servius Tullius Rex Romanorum sextus, quem servâ matre creatum ad Urbis regimen evexit indoles eximia, nec obscuritas inhibuit. Flor. lib. 1. cap. 6. Vide Tit. Liv. lib. 1. cap. 39. & seq. ubi Servii Tullii natales apud Corniculum urbem captam, educatio apud Tarquinium Priscum, augurium regni per Tanaquil. & prodigium, &c. narrantur. Eutropius ait ordinatum ab eo primo Censum, qui adhuc per orbem terrarum incognitus erat.

200. *Sidus*] Nascenti prosperum. Vide suprà.

Miranda potentia fati] Vide Cicer. de Fato, &c.

201. *Servis regna dabunt*] Ut Servio Tullio nobili quidem fœminâ, captivâ tamen & ancillâ genito. Eutrop.

Captivis fata triumphos] Ut Ventidio, de quo Valer. Max. lib. 6. cap. 9. sic habet: *P. Ventidius ex Parthis, & per Parthos de Crassi manibus in hostili solo miserabiliter jacentibus triumphum duxit: & qui captivus carcerem exhorruerat, victor Capitolium felicitate celebravit. In eodem etiam illud eximium, quòd eodem anno Prætor & Consul est factus.* Et Plin citat. lib. 7. cap. 43. *Fortuna*, inquit, *triumphare Pub. Ventidium de Parthis voluit quidem solum, sed eundem in triumpho Asculano Cn. Pompeii Strabonis duxit puerum*, &c.

202. *Felix ille*] Quintiliano similis, cui divitias Ars Rhetorica pepererit.

Corvo quoque rarior albo] Proverb. ut antè Sat. 6. ver. 164.

Rara avis in terris, nigroque simillima cygno] Cæterùm corvos nonnunquam albos reperiri ex Aristotelis testimonio; unumque corvum candido nitore conspicuum ad Alphonsum Siciliæ Regem aliquando à Britannorum Rege dono missum: insuper & cornicem albam à se visam, affirmat Cœlius Rhodiginus, lib. 17. cap. 11.

203. *Cathedræ*] Professionis Rhetoricæ. Martial.

. . . . Circum pulpita nostra
Et steriles cathedras basia sola crepant.

204. *Thrasymachi probat exitus*] Is enim Carthaginensis origine, apud Athenas Rhetor, pressus inopiâ vel professione destitit, vel etiam suspendio periit, ut affirmant alii. Platonis & Isocratis discipulus fuisse dicitur. Vetus Schol. Philostr.

Secundi Carrinatis] Hic urgente paupertate Athenis Romam demigravit: at cùm exercita-

Carrinatis: & hunc inopem vidistis Athenæ,
Nil præter gelidas ausæ conferre cicutas.
Dii majorum umbris tenuem & sine pondere terram,
Spirantesque crocos, & in urna perpetuum ver,
Qui præceptorem sancti voluere parentis
Esse loco. Metuens virgæ jam grandis Achilles
Cantabat patriis in montibus: & cui non tunc
Eliceret risum citharœdi cauda magistri?
Sed Ruffum atque alios cædit sua quæque juventus:
Ruffum, qui toties Ciceronem Allobroga dixit.
Quis gremio Enceladi, doctique Palæmonis affert

Carrinatis. Atque istum egentem aspexistis, ô Athenæ, nihil dignatæ tribuere nisi frigidam cicutam. Tellurem levem & minimè onerosam, & crocum fragrans, & ver in urna continuum, ô Numina, date manibus avorum, qui jusserunt magistrum venerandi patris dignitatem habere. Adultus jam Achilles virgam formidans canebat in patriæ collibus: cui verò tum cachinnos non moveret cauda præceptoris Citharistæ? At Ruffum & cæteros verberant sui quemque adolescentes; Ruffum qui tam sæpè vocavit Ciceronem Allobroga. Ecquis in *sinum Enceladi & eruditi Palæmonis* tantum *ingerit,*

---

tionis causâ in Tyrannos dixisset, ab Imperatore Caligula missus in exilium refertur. Dio.

205. *Athenæ*] Hâc urbe & Republicâ quid magis celebratum? Alter Græciæ oculus vocatur, Justino lib. 5. Fons omnium doctrinarum, ubi summa dicendi vis & inventa est & perfecta. Cic. 1. de Orat. & pro L. Flacco, *ab Athenis*, inquit, *humanitas, doctrina, religio, fruges, Jura, leges ortæ & in omnes terras distributæ putantur: de urbis verò positione, propter pulchritudinem, etiam inter Deos certamen fuisse proditum est*, &c. Vide Thucyd. &c.

206. *Gelidas ausæ conferre cicutas*] Sarcasticè in Athenienses, quorum Edicto Socrates haustâ cicutâ interiit. Vide Pers. Sat. 4. ver. 2. & Annotat. ibid.

207. *Majorum*] Priscorum nempè, tam Græcorum quàm Romanorum.

Tenuem & sine pondere terram] Sic Veteres suis mortuis benè precabantur; inscribebantque tumulo S. T. T. L. id est, *Sit tibi terra levis*, quasi ut molliùs quiescerent: quibus autem erant infensi, terram gravem optabant. Ita Senec. Hippol. ad calcem: *Istam* (Phædram) *terra defossam premat, gravisque tellus impio capiti incubet.* Vide Pers. Sat. 1. ver. 37. & seq. & ibid. annotata.

208. *Spirantesque crocos*] Croci flores odoriferi nascantur ex eorum tumulis: vel aromata in sepulturam illorum effundantur. De his vide Pers. Sat. 6. ver 35. & seq.

Crocos] Plin. lib. 21. cap. 6. *Herba est angusto folio penè in capillamenti modum: mirè vino congruit: folio florem expetiit; viret brumâ & colligitur. Gaudet calcari & atteri, pereundoque meliùs provenit.*

Urna] Quâ defunctorum cineres continentur. Vide Pers. Sat. 6. ver. 34. ad vocem, *urnæ*.

Perpetuum ver] Nascentibus ibi floribus, ut mox notatum.

209. *Qui præceptorem sancti, &c.*] Quintil. lib. 2. cap. 9. *Discipulos id unum moneo*, inquit, *ut præceptores suos non minùs quàm ipsa studia ament, & parentes esse non quidem corporum, sed mentium credant.*

210. *Metuens virgæ*] Disciplinæ subditus. Ovidius:

Qui toties socios, toties perterruit hostes,
Dicitur annosum pertimuisse senem.
Quas Hector sensurus erat, poscente Magistro,
Verberibus jussas præbuit ille manus.

211. *Cantabat*] Discebat canere fidibus, ac citharâ ludere.

Patriis in montibus] In Pelio Thessaliæ monte, ubi educatus Achilles & institutus à Chirone.

Cui non tunc] Vel sine interrogatione legitur, & refertur ad Achillem, qui jam grandior non contemnebat magistri præcepta. Vel cum interroganti, hoc sensu: cui verò risum non movisset præceptor Centaurus, equus ab umbilico & inferiori corpore, ac proinde caudatus? ex fabula.

212. *Citharœdi cauda magistri*] Chironis, de quo jam Sat. 3. ver. 205. & Horat. Epod. 13.

Nobilis ut grandi cecinit Centaurus alumno.

213. *Sed Ruffum, &c.*] At nunc præceptorem minores discipuli & derident & cædunt sine ullo pudore.

214. *Ruffum, qui*] *Ruffum*, inquam, excellentem licèt Rhetorem, & Ciceronis æmulum, Gallum natione, valdè quidem disertum. Vet. Schol.

Qui toties Ciceronem, &c.] Legunt alii: *Quem toties Ciceronem*, &c. & sic explicant: quem Ruffum juventus, id est, sui discipuli per contemptum vocant Ciceronem Allobroga: alii verò sic: *Qui*, id est, Ruffus tantùm sibi arrogat, ut se præferat Ciceroni, ejus errores notet, & hominem eloquentiæ Gallicæ & Barbaræ appellet. Neque id inauditum. Nam ut est in Dialog. de Orat. apud Tacit. *Satis constat nec Ciceroni quidem obtrectatores defuisse, quibus inflatus & tumens, nec satis pressus, supra modum exultans & superfluens videretur.* Et Calvus cum dicebat *solutum & enervem*, Brutus, *elumbem & fractum*, &c. Vide Agellii lib. 17. cap. 1. ubi Ciceronem vindicat. Quidam aiunt hîc alludi ad historiam, nempè ad consensum Ciceronis cum Allobrogibus, de quo Sallust. Bell. Catilinar.

Allobroga] Allobroges Galliæ populi, non longè à Rhodano, hodie, Sabaudienses, & Delphinates: Metropolim habebant Viennam.

215. *Quis gremio Enceladi*] Jam de Gram-

Quantum Grammaticus meruit labor? Et tamen ex hoc,
Quodcumque est (minùs est autem, quàm rhetoris æra)
Discipuli custos præmordet Acœnitus ipse,
Et qui dispensat frangit sibi. Cede Palæmon,
Et patere inde aliquid decrescere; non aliter, quàm
Institor hybernæ tegetis, niveique cadurci:
Dummodò non pereat, mediæ quòd noctis ab hora
Sedisti, quâ nemo faber, quâ nemo sedebat,
Qui docet obliquo lanam deducere ferro:
Dummodò non pereat totidem olfecisse lucernas,
Quot stabant pueri, cùm totus decolor esset
Flaccus, & hæreret nigro fuligo Maroni.

quantum digna est opera Grammatistæ? Ac nihilominùs ex eo, quantulum est (inferius verò est quàm Rhetoris pecunia) Acœnitus ipse pædagogus arrodit, rescindit etiam sibi dispensator. Concede, Palæmon, & sine quidpiam ex eo diminui (haud secùs ac negotiator hyemalis lodicis, atque albæ culcitræ) ut ne perdas quòd sedisti à tempore mediæ noctis, quo nullus opifex, quo nullus sedebat, qui monstrat lanam trahere ferro curvato: ut ne perdas quòd *tot lampades odoratus es, quot assistebant adolescentuli, quando universus Horatius erat decoloratus, atque fuligo adhærebat atro Virgilio.*

---

maticis denique: Quis peritis licèt iis & excellentibus dignam pendit mercedem?

Gremio] In gremium sedentis ac docentis.

Enceladi] Is Grammaticus, ut & Palæmon.

Palæmonis] De eo jam Sat. 6. ver. 452.

216. *Grammaticus labor*] Is sanè magnus, & multa complectitur incommoda, seu spectes rerum legendarum, seu intelligendarum multitudinem, seu denique discipulos juvenes. Quanta sit tertia hæc molestia dictum est ubi de Rhetoribus ver. 150. & seq. quanquam & major est in Grammaticis, ob rudiores discipulorum animos. At insuper duplex iis labor; alter, quòd legisse historias, auctoresque omnes, eosque nôsse tanquàm ungues ac digitos suos, ut mox ait Juvenalis; alter, quòd oportet Scriptorum sensum diligenter investigâsse, locosque vel difficillimos penitùs excussisse. In hoc verò quàm improba sit opera & patientia, nemo nescit: quandoquidem ipsi sese incassum non rarò discrucient, ac diu torqueant. Testis unus sit Virgilius quodam loco se crucem fixisse Grammaticis ingenuè pariter ac lepidè confessus. Vide Petr. Crinit. lib. 3. hon. Discip. cap. 8. ut non abs re Athenæus dicat. lib. 15. cap. 1. *Grammaticis nihil esse stultius:* nolim ego addere, quod ille ibi. *exceptis Medicis, εἰ μὴ ἰατροὶ ἦσαν, οὐδὲ ἂν ἦν τῶν γραμματικῶν μωρότερον.* Vide Quintil. lib. 1. cap. 4. Agell. lib. 14. cap. 5, &c.

Ex hoc] E tantula tamen ista mercede Grammaticis attributâ, sunt qui deradant ac surripiant.

217. *Æra*] Salarium, merces.

218. *Acœnitus*] Legunt quidam *Acœnonetus.* Nomen est vel proprium, vel à Poëta fictum ab ἀ privato & κοινὸς, vel κοινότης, fortasse ad indicandum hominem privatæ suæ utilitati nimiùm, communi parùm studentem.

219. *Qui dispensat*] Oeconomus.

Frangit sibi] Inde subtrahit quod sibi perperàm attribuat.

Cede, Palæmon] O Grammaticorum arrogantissime, cede tamen jure tuo, & aliquid sponte deperde, ne totum tibi pereat.

220. *Non aliter, quàm, &c.*] Sic institor de indicto majori pretio nonnihil remittit, ut merces vendat, ac citò distrahat.

221. *Cadurci*] Plin. lib. 19. cap. 1. *In culcitris (è lino) præcipuam gloriam Cadurci obtinent Galliarum hoc, & tomenta pariter inventum.* Porro *Cadurci* Aquitaniæ sunt populi. Vernaculè, *le Quercy.*

222. *Dummodò non pereat*] Ne vanus omninò sit tuus labor tam gravis & molestus; nempè quod, &c.

Mediæ quòd noctis ab hora] Quòd dum fabri & artifices quiescunt, tu cogeris in ludo esse, & scholam aperire, teque, ut fit, defatigare. Porrò quod ipsâ nocte scholæ & ludi frequentari solerent, testatur vetus Schol. & indicat Martial. lib. 9. Epigram. 70.

Quid tibi nobiscum ludi scelerate magister,
Invisum pueris virginibusque caput?
Nondum cristati rupêre silentia galli;
Murmure jam sævo, verberibusque tonas,
&c.

223. *Sedisti*] Vel dictanda meditans, vel potiùs in schola meditata præcipiens, tradens lectiones, pensa exigens.

Sedebat] In officinis laborans residebat.

224. *Qui docet obliquo, &c.*] Lanarum carminator.

Obliquo lanam deducere ferro] Hamis ferreis obliquè in tabula defixis, per quos deducta lana attenuatur.

225. *Olfecisse lucernas*] Gravem tot lychnorum fumum & odorem pertulisse, quot discipuli aderant in ludo, in eum nocte convenientes, ut mox notatum est.

226. *Decolor Flaccus*] Horatii codex & Virgilii, puerorum manibus attritus, maculatus, deformis, deturpatus usu & contrectatione continuâ.

Fuligo] Multiplici tot è lampadibus vapore & fumo creata.

227. *Maroni*] Codici Virgiliano. Ex quo patet ipsis Romanis studiosè legi solitos cùm hunc Poëtarum Romanorum Principem, tùm Vatem Venusinum, Lyricorum delicias, quem ut tersum imprimis ac purum, & ad notandos hominum mores præcipuum, commendat Quintil. lib. 10. cap. 1.

Rara tamen merces, quæ cognitione Tribuni
Non egeat. Sed vos sævas imponite leges,
Ut præceptori verborum regula constet;
Ut legat historias, auctores noverit omnes,
Tanquam ungues digitosque suos; ut fortè rogatus
Dum petit aut Thermas aut Phœbi balnea, dicat
Nutricem Anchisæ, nomen patriamque novercæ
Archemori; dicat quot Acestes vixerit annos,
Quot Siculus Phrygibus vini donaverit urnas.
Exigite ut mores teneros ceu pollice ducat,
Ut si quis cerâ vultum facit: exigite ut sit
Et pater ipsius cœtûs, ne turpia ludant,
Ne faciant vicibus. Non est leve tot puerorum
Observare manus, oculosque in fine trementes.
Hæc, inquit, cures; & cum se verterit annus,
Accipe victori populus quod postulat aurum.

Infrequens est *nihilominùs pensio, quæ Tribuni judicio non indigeat. At vos duras conditiones indicite; ut magister vocabulorum normam teneat, ut evolvat historias, cunctos scriptores perspectos habeat, velut ungues ac digitos suos: ut fortasse interrogatus, dum Thermas adit, vel Phœbi balnea, commemoret altricem Anchisæ, appellationem & natale solum novercæ Anchemoli; referat quot annos Acestes in vivis fuerit, quot vini cados Siculus* iste Rex *Phrygibus dederit. Postulate ut mollem indolem formet, quasi pollice, quemadmodùm si aliquis faciem cerâ effingat. Postulate ut se gerat parentem ipsius turmæ, ne fœda colludant,* . . . . *Grave est speculari manus tot juvenum & oculos sub finem tremulos. Ista exequere, ait, & quando se annus volverit, sume aurum quod victori deposcit populus.*

---

228. *Rara tamen merces, &c.*] Sed nec sine lite mercedem obtinent Grammatici. Jure est agendum adversùs Romanos, ut solvant.

Tribuni] Ærarii nempè, qui jus habebat cognoscendi & judicandi de levioribus causis. Vide Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 24.

229. *Sed vos sævas imponite leges*] Quamvis autem adeò parcè & improbè magistris mercedem exsolvatis, ô Romani, iis nihilominùs severas leges imponite, ut & perfectam eruditionem, & liberorum vestrorum summam habeant curam.

230. *Verborum regula constet*] Nota sit verborum vis & analogia, &c. ut sermo adsit purus.

231. *Legat historias, &c.*] Deinde, ut multiplex adsit eruditio, *non satis est Poëtas legisse, excutiendum omne scriptorum genus, non propter historias modò, sed & verba, quæ frequenter jus ab auctoribus sumunt,* ut ait Quintilianus lib. 1. cap. 4. additque, *sola Grammatica omni studiorum genere plus habet operis quàm ostentationis.*

232. *Tanquam ungues, &c.*] Vulgaris locutio & Proverbium.

233. *Thermas*] A θέρω *calefacio,* & θερμὸς *calidus. Thermæ* dicuntur loca vel aquis naturâ ferventibus, vel arte & igne calentia, ad lavandum aut sudandum apta & salubria. Hæc describit egregiè Auson. in Mosella. Ob ejusmodi Thermas celebratæ olim Baiæ, Puteoli, &c. Hinc etiamnùm frequentata tot variis in regionibus loca. Vide Plin. lib. 31. cap. 2. &c.

Phœbi balnea] Hunc aiunt fuisse balneatorem quemdam ita nominatum. Vetus Schol. sic habet: *Privatæ sunt balneæ, quæ Daphnes appellantur.* Sunt & qui *Phœbi balnea,* interpretentur, rivos, stagna, flumina Phœbo seu Sole calefacta.

Dicat nutricem Anchisæ, &c.] Quæ fuerit Anchisæ nutrix, de qua nihil certum, etsi *Tisiphone* vocatur à vet. Schol. Gaudebant Romani vexare Grammaticos ejusmodi vanis quæstionibus ac nugis, quas explodit Seneca Epist. 88. Vide Tiber. cap. 56. ad Sueton.

234. *Anchisæ*] Patris Æneæ.

Nomen patriamque novercæ Archemori] Casperiam appellat Servius in 10. Æneid. At ejus patria ignoratur.

235. *Archemori*] Vel *Anchemoli,* de quo Æneid. 10.

Acestes] Siciliæ rex, quem seniorem Virgilius ait Æneid. 5.

236. *Quot Siculus Phrygibus vini donaverit urnas*] Quot vini cados dederit Æneæ & sociis abeuntibus: scribente Virgil. Æneid. 1.

Vina bonus quæ deinde cadis onerârat Acestes, &c.

237. *Mores teneros*] Horat. ad Pison. v. 163. de juvenum indole & animo sic loquitur:

Cereus in vitium flecti, &c.

Pollice ducat] Metaphora à figulis, qui pollice vasa fingunt ad arbitrium, & quam voluerint forman dant. Pers. Sat. 5. ver. 40:

Artificemque tuo ducit sub pollice vultum.

239. *Pater ipsius cœtûs*] Præceptor ante omnia sumat parentis erga discipulos suos animum, ac succedere se in eorum locum à quibus sibi liberi tradantur, existimet. Quintil. lib. 2. cap. 2.

Ne turpia ludant] Caveat ne defluant ad libidines. Hîc nonnulla prætermitto, quædam non explico, pudoris gratiâ.

242. *Hæc, inquit, cures*] Tria nempè, ut purus, sermo, ut multarum rerum notitia, ut honesti mores sint in discipulis tuis, liberis meis, inquit magistro pater.

Cùm se verterit annus] Anno finito, mense Martio (qui primus apud Romanos) redeunte, mercedem exolvam. Vide Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 12. ubi scribit ea quæ notamus hîc.

243. *Accipe victori populus quod postulat au-*

rum] Quantum populus Romanus in Ludis Scenicis jubebat victoribus dari à Ludorum Præfecto, seu Prætore vel Tribuno spectacula exhibente, *quinque* scilicet *aureos*, quæ stata merces erat, *nec licebat ampliùs dare.* Ita vetus Scholiast. Sueton. Claud. cap. 21. refert Imperatorem oblatos victoribus aureos prolatâ sinistrâ pariter cum vulgo, voce digitisque in Theatro numerâsse. Videtur etiam intelligi posse de aureis quos erogari jubebat populus aurigis victoribus in circo. Martial. lib. 10. Epigram. 74.

Cum Scorpus unâ quindecim graves horâ
Ferventis auri victor auferat saccos.

Dum ergo ille auriga saccos auro graves horâ unâ lucratur, miser Grammaticus uno anno vix pauxillum quid obtinet. Vide Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 24.

SATIRA VIII.

STEMMATA quid faciunt? Quid prodest, Pontice, longo
Sanguine censeri, pictosque ostendere vultus
Majorum, & stantes in curribus Æmilianos,
Et Curios jam dimidios, humeroque minorem
Corvinum, & Galbam oculis nasoque carentem?
Quis fructus generis tabulâ jactare capaci

INTERPRETATIO.

Quid stemmata conferunt? O Pontice, quid juvat prolixâ stirpe numerari, atque ostentare avorum facies adumbratas, & Æmilianos in curribus stantes, & Curios jam medios, & Corvinum scapulâ diminutum, & Galbam non habentem nares atque aures? Ecquod emolumentum est, *amplâ familiæ tabellâ ostentare*

ANNOTATIONES.

1. *Stemmata quid faciunt*] Eleganter invehitur in Ponticum, & ejus similes, qui antiquum & illustre genus ostentant, ipsi nulla virtute clari, imò sæpè vitiis turpes.

Stemmata] Gradus & ordines cognationum ramis quibusdam distincti. Vide Pers. Sat. 3. ver. 28. & ibid. annot.

Quid faciunt] Senec. Epist. 44. *Nobilem non facit atrium plenum fumosis imaginibus: animus facit nobilem*, &c. Et 3. de Benef cap. 28. *Qui imagines in atrio exponunt, & nomina familiæ suæ longo ordine, ac multis stemmatum illigata flexuris, in parte prima ædium collocant, noti magis quàm nobiles sunt.*

Quid prodest] Cicero (seu quivis alius) in Sallust. *Satius est me meis rebus gestis florere, quàm majorum opinione niti, atque ita vivere, ut sim ego posteris meis nobilitatis initium, & virtutis exemplum.* Ovid. Metamorph. 13.

Nam genus, & proavos, & quæ non fecimus ipsi,
Vix ea nostra voco.

Longo sanguine censeri] Vetustâ origine, & longâ retrò serie majorum.

2. *Pictosque ostendere vultus majorum*] Romanus propriè mos collocandi in tabulariis per atria majorum imagines: atque ex iis nobilitas æstimata; inquit Lipsius Comment. in Senecam. Idem Elect. 1. cap. 29. de isto more plurima conscribit. *Nobiles*, inquit, *ii soli censebantur, quorum majores Magistratum ceperant, quique jus habebant imaginis ponendæ.* Hæc humerorum tenus erat effigies, non totius corporis, sed capitis ac vultûs: è cera non ex ære. Ordine collocabantur in ligneis thecis, sive *armariis*, ut vocat Plinius lib. 35. cap. 2. diebus solùm festis aperiebantur thecæ illæ. In funeribus deferri solebant. Si quis turpi quodam crimine damnatus esset, ejus imago non ferebatur in exequiis, imò frangebatur. Hæc & alia Lipsius cruditè congerit, & probat loco citato. Vide & Turneb. lib. 26. cap. 3.

3. *Stantes in curribus Æmilianos*] Statuas triumphales.

Æmilianos] L. Æmilium Paulum Macedonicum, ejus qui ad Cannas cecidit filium, qui de Liguribus triumphavit Consul; item posteà de Perse Macedonum rege. Triumphali veste Ludos spectandi jus ipsi concessum à Populo & Senatu. Cæterùm vir fuit summæ continentiæ & probitatis. Vel intellige filium hujus Pub. Scipionem Æmilianum, qui etiam Persen devicit, Carthaginem sex mensibus delevit, Numantiam ad deditionem compulit, &c. Aurel. Victor.

4. *Curios*] De his Sat. 2. ad ver. 3.

Dimidios] Mediâ sui parte mutilatas Imagines temporis edacitate, ac vetustate; aliam sine humeris, aliam sine auribus & naso, &c.

Humeroque minorem Corvinum] Alii codices, *Humerosque.* Cæterùm secutus sum hanc lectionem, ne bis idem dicatur: legunt enim plures, *nasumque minorem Corvini.* Atque sequitur mox: *Galbam auriculis nasoque carentem.*

5. *Corvinum*] M. Valerius Tribunus Militum, ope corvi, de ingenti Gallo provocatore victoriam retulit, hinc *Corvini* cognonem adeptus. Vide Tit. Liv. lib. 7. cap. 26.

Galbam] Ser. Sulpitius *Galba* Neroni successit, Imperator in atrio stemma proposuit, quo paternam originem ad Jovem referebat. Sueton. Galb. cap. 2.

6. *Generis tabulâ*] Tabulâ genealogicâ designare quàm multi Dictatores & Equitum magistri in ea gente fuerint.

Corvinum, posthac multâ deducere virgâ
Fumosos Equitum cum Dictatore Magistros,
Si coram Lepidis malè vivitur? Effigies quò
Tot bellatorum, si luditur alea pernox,
Ante Numantinos? Si dormire incipis ortu
Luciferi, quo signa duces & castra movebant?
Cur Allobrogicis & magnâ gaudeat arâ
Natus in Herculeo Fabius lare? Si cupidus, si

Corvinum, ac deinde multiplici ramo derivare Magistros Equitum fumo obsitos *cum Dictatore, si vita ducitur improbè in conspectu Lepidorum? Quorsum imagines tot Ducum si per* totam *noctem luditur aleâ, coram Numantinis? Si somnum auspicaris surgente Phosphoro, quando bellatores agitabant vexilla, & castra? Quare Fabius Herculis in domo genitus fruatur Allobrogicis, ingentique altari, si avarus, si*

---

7. *Deducere*] Sunt qui legant, *contingere*. Alii versum hunc omninò rejiciunt; alii etiam præcedentem ac sequentem; sed perperam: ut docet Just. Lips. Epistol. quæst. lib. 4. Epist. 15.

Virgâ] Multis ramis è stirpe seu trunco deductis & prodeuntibus, in stemmate, seu consanguinitatis, ut vocant, arbore. Vel, radio, quo ostenduntur summi quique viri in eodem stemmate. Alii respiciunt ad virgas & fasces Dictatori solita præferri: sed non placet ea interpretatio.

8. *Fumosos*] Legunt alii, *famosos*, minùs benè, ut videtur, Cic. in Pisonem. *Obrepsisti ad honores errore hominum, commendatione fumosarum imaginum, quarum simile habes nihil, præter colorem.* Porrò in atriis erat culina & ignis, hinc atria, quasi atra, fumo & fuligine: hinc & fumosæ imagines; ut observat Servius. Vide Sigon. cap. 20. lib. 2. de antiq. Jur. Civil. Rom.

Equitum cum Dictatore Magistros] Dictatori semper aderat Magister Equitum, & ab eo statim creato dicebatur. Testis Livius passim. Equitum Magister dictus, quòd jus summum in Equites & Accensos haberet: sicut & Populi Magister Dictator appellatus est, quòd summam in omnes potestatem obtineret. Auctor est Varro 4. de Ling. Lat. Vide Alex. ab Alex. lib. 1. cap. 6. Nos alibi plura de Dictatoris auctoritate.

9. *Coram Lepidis*] Coram imaginibus tot virorum, qui probi fuerunt ac verè nobiles. *Æmilius Lepidus puer etiam tum progressus in aciem, hostem interemit, civem servavit: cujus tam memorabilis operis index est in Capitolio statua bullata, & incincta prætexta S. C. posita illi, qui jam virtuti maturus, honori tempestivus*, &c. quæ habet. Valer. Max. lib. 3. cap. 1.

Malè vivitur] *Nonnullis solet nobilitas generis parere ignobilitatem mentis.* Greg. Dial.

10. *Alea*] Vide Annot. ad Pers. Sat. 5. ver. 57.

11. *Ante Numantinos*] Ante imagines Numantinorum. P. Scipio Æmilianus (de quo paulò antè) Numantiam in Hispania civitatem valdè bellicosam, correctâ priùs militum disciplinâ, fame vicit. Hinc Numantinus dictus. Aurel. Vict. Vide Flor. lib. 2. cap. 18. de Numantino Bello.

Si dormire incipis, &c.] Si postquàm in epulis & alea noctem egisti, manè dormis tùm cùm majores illi tui quos jactas, vigilabant potissimùm pro Republica, & in hostes progrediebantur.

Ortu Luciferi] Sunt qui vesperum intelligi pertinaciter contendant, eò quòd tunc etiam castra moverint Duces. Sed apage. Manè potiùs designari, & contextus & Luciferi nomen probant: & viri graves censent.

12. *Luciferi*] Hæc est Veneris stella, quæ post occasum Solis apparet statim, tuncque Hesperus, & Vesper apud Virgilium & alios, apud Plautum Vesperugo dicitur: ante ortum verò, & sub auroram Phosphorus, & Lucifer vocatur. Undè Virgil. Eclog. 8.

Nascere præque diem veniens age Lucifer almum. Plin. lib. 2. cap. 8. sic ait, *Infra Solem ambit ingens sidus appellatum Veneris, alterno meatu vagum ipsisque cognominibus æmulum Solis ac Lunæ. Præveniens quippe, & ante matutinum exoriens, Luciferi nomen accipit: ut Sol alter, diem maturans. Contrà ab occasu refulgens, nuncupatur Vesper, ut prorogans lucem, vicemque Lunæ reddens*, &c.

13. *Cur Allobrogicis, &c.*] Cur majorum gloriam ostentat qui est inglorius, cur virtutes qui vitiosus?

Allobrogicis] *Gallicis possessionibus, aut titulis victoriarum:* inquit vetus Schol. Allobrogibus devictis: nam Fabius Max. *Gallica victoria cognomen Allobrogici sibimet ac posteris peperit:* ut ait Valer. Max. lib. 6. cap. 9.

Allobrogicis] De his populis vide Sat. 7. ad ver. 214.

Magnâ gaudeat arâ] Propè Circum Flaminium erectâ in honorem Herculis, à quo ferunt ortam Fabiam Gentem, quæ & habebat Sacra Herculis hæreditaria. Vetus Schol. Tit. Liv. lib. 1. cap. 7. Plut. in Fab. Macrob. lib. 3. cap. 6. &c. Ovid. Fastor. 1.

Constituitque sibi, quæ maxima dicitur, aram

Magnâ gaudeat arâ] Senec. de Benef. 4. cap. 30. sic habet: *Non sine ratione sacra est magnarum virtutum memoria: & esse plures bonos juvat, si gratia bonorum non cum ipsis cadat. Ciceronem filium quæ res Consulem fecit, nisi pater?* . . . . *Quid nuper Fabium Persicum, cujus osculum etiam impudici vitabant, Sacerdotem non in uno collegio fecit; nisi Verrucosi & Allobrogici, & illi trecenti, qui hostium incursioni pro Republica unam domum objecerant? Hoc debemus virtutibus ut non præsentes solùm illas, sed etiam ablatas è conspectu colamus*, &c.

14. *Natus in Herculeo Fabius lare*] Degener aliquis à familiæ suæ gloria: qualis Fabius ille cognomento Persicus, Q. Fabii Max. Allobrogici filius, cujus flagitiosos mores notat

Vanus, & Euganeâ quantumvis mollior agnâ :
Si tenerum attritus Catinensi pumice lumbum
Squallentes traducit avos : emptorque veneni
Frangendâ miseram funestat imagine gentem ?
Tota licet veteres exornent undique ceræ
Atria, NOBILITAS sola est atque unica virtus.
Paulus, vel Cossus, vel Drusus moribus esto :
Hos ante effigies majorum pone tuorum :
Præcedant ipsas illi, te consule, virgas.

inanis, atque delicatior licèt oviculâ Euganeâ ; si lumbos molles frictus pumice Catanensi dehonestat majores squalidos, ac toxici mercator infelicem stirpem contaminat effigie rumpenda? Quamvis antiquæ imagines *cereæ undequaque decorent omne vestibutum, nobilitas una est duntaxat virtus. Sis indote Paulus, aut Cossus, aut Drusus : illam præfer imaginibus avorum tuorum : hæc præeat ipsis virgis, te Consule.*

Valer. Max. lib. 3. cap. 5. & Senec. de Benef. lib. 2. cap. 21. ubi Græcinum Julium virum egregium laudat, quòd pecuniam à Fabio Persico missam repudiâsset, dicens, nolle se ab eo beneficium accipere, à quo propinationem accepturus non erat. Quem in locum Just. Lipsius ita scribit : *Is Paulus Fabius Consul fuit sub Tiberio, anno 786. Quare Persicus? A rege Perse, opinor, memoriâ victoriæ ejus ab Æmilio Paulo partæ ; è qua gente hic fuit, etsi majores adoptione translati in Fabiam. Clarus igitur, sed ô fœdus !*

Herculeo] De Hercule multa Diodorus Siculus lib. 5. cap. 2. Tit. Liv. lib. 1. cap. 7. cit.

Lare] *Lares* Dii familiares & domest. qui & Penates, quoniam in interioribus ædibus colebantur, sæpè usurpantur pro ipsa domo. Laræ Nymphæ & Mercurii dicuntur filii. Ovid. Fast. 2. Plato dicebat homines qui probi fuissent, post mortem Lares fieri, qui verò improbi & nequam, Lemures.

15. *Euganeâ*] Tit. Liv. initio lib. 1. Euganeos inter mare Alpesque positos esse affirmat, & ab Henetis pulsos. Plin. lib. 3. cap. 20. Graiarum Alpium incolas dicit, præstantesque genere Euganeos, inde tracto nomine. Capite verò præcedenti eorum Metropolim Veronam statuit. Hîc ponuntur Euganei pro Altinis & Patavinis affinibus, quorum lana & oves laudantur tùm apud Martial. lib. 14. Epigr. 155. cùm apud alios.

16. *Si tenerum attritus, &c.*] Si libidinosus & infamis fuerit.

Attritus Catinensi pumice lumbum] Ex more impudicorum quorumdam & effœminatorum, qui pumice lumbos depilabant ac lævigabant : ut cætera non dicam paulò turpiora.

Catinensi] Catana sive Catina urbs est Siciliæ vicini Ætnæ montis ignes & lapides evomentis eructationibus obnoxia : non parvam inde vastitatem passa anno 1669.

Pumice] *Pumex* lapis spongiosus, aridus, incendio excoctus, candens, minimè ponderosus, utilis ad lævigandum : atque ut habet Plinius, lib. 36. cap. 21. *In usu corporum lævigandorum fœminis jam quidem & viris.* Turneb. lib. 7. cap. 20. vult hîc notari Catanenses velut addictos huic mollitiei, quòd se glabros pumice redderent.

17. *Squallentes*] Vel deformatos ac sordidos vetustate, vel ex more bellatorum ac fortium virorum, cultum corporis negligentes.

Traducit] Dedecorat, & probro exponit. Solebant noxii per forum & amphitheatrum Romæ traduci, appensa collo ferentes elogia, seu inscriptiones criminum, & suæ damnationis causas. Testis Sueton. Tit. cap. 8, &c.

Emptorque veneni] Veneficus infami hac arte notus.

18. *Frangendâ*] Frangi digna. Jam suprà notavi ex Lipsio, dejici, frangi, ac deleri consuevisse eorum imagines, qui degenerâssent à suæ gentis nobilitate, ut & rursùm indicat Juvenalis Sat. 10. ver. 58.

Funestat] Quasi funere incestat & polluit.

19. *Ceræ*] Vide suprà, ad ver. 2.

21. *Paulus, vel Cossus, &c.*] Pauli, Cossi, Drusi virtutes æmulare.

Paulus] Paulus Æmilius fortitudine pariter ac temperantiâ clarus. De eo Plutarch. in ejus vita. Aurelius Victor de viris illustribus, &c.

Cossus] Aulus Cornelius Cossus Tribunus Militum Tolumnium Veientium regem gloriosè vicit, atque opima de eo spolia secunda retulit Feretrio. Tit. Liv. lib. 4. cap. 19. Florus autem lib. 4. cap. 12. *Augustus Cæsar,* inquit, *Getulos accolas Syrtium Cosso duce compescuit, undè illi Getulici nomen.* De hoc itaque videtur potiùs loqui Juvenalis ; addit enim mox ; *Salve Getulice.*

Drusus] Idem Florus citato mox loco, ait Augustum feras quasdam gentes per Claudium Drusum privignum suum perpacâsse, &c. At Sueton. Tiber. cap. 3. magis ad rem facit, ubi ait, Drusum duce hostium Druso cominùs trucidato sibi posterisque suis cognomen invenisse : item, ex Gallia Provincia retulisse aurum Senonibus olim in obsidione Capitolii datum. Nisi fortè placet intelligere Julium Drusum Tribunum Plebis, cujus ædes cùm vicinorum oculis multis locis paterent, & opifex quidam eas se quinque talentorum mercede mutaturum sponderet, decem dabo, inquit Drusus, si totam domum meam vicinis undique perspicuam feceris, ut testes sint illi quonam modo vivam, &c. quæ narrat Plutarchus in præceptis politicis, non longè ab initio.

22. *Hos ante effigies, &c.*] Pluris æstima bonum esse, quàm bonis fuisse prognatum. Vel illustrium avorum mores considera magis quàm statuas & imagines.

23. *Præcedant ipsas illi, &c.*] Probos mores

Prima mihi debes animi bona. Sanctus haberi,
Justitiæque tenax factis dictisque mereris?
Agnosco procerem. Salve, Getulice, seu tu
Silanus, quocumque alio de sanguine rarus
Civis, & egregius patriæ contingis ovanti.
Exclamare libet populus quod clamat Osiri
Invento. Quis enim generosum dixerit hunc, qui
Indignus genere, & præclaro nomine tantùm
Insignis? Nanum cujusdam Atlanta vocamus:
Æthiopem cygnum: parvam extortamque puellam,
Europen. Canibus pigris scabieque vetustâ
Lævibus, & siccæ lambentibus ora lucernæ,
Nomen erit pardus, tigris, leo; si quid adhuc est,

Priora mentis ornamenta debes mihi. Siquidem verbis & actionibus dignus es æstimari optimus & æquitatis observantissimus, cognosco nobilem. Ave, Getulice, sive tu Silanus, vel aliâ de stirpe qualibet advenis triumphanti patriæ civis eximius ac præcellens. Placet exclamare, quod plebs vociferatur, reperto Osiri. Nam quis nobilem vocaverit eum, qui stirpe indignus, ac præstanti solùm titulo clarus? Pumilionem cujuspiam appellamus Atlantem; Æthiopem cygnum; pusillam distortamque adolescentulam, Europam. Inertes canes & glabri veteri impetigine, atque aridæ lampadis os lambentes nominabuntur pardus, tigris, leo, & si quidpiam est

---

præfer non tantùm præclaræ origini, sed & summis Magistratibus.

Virgas] Fasces è virgis ac securibus colligati, Consulum insignia, metonymicωs pro Consulatu ponuntur. Vide plura de his Sat. 5. ad ver. 110.

24. *Prima mihi debes, &c.*] Si vis à me nobilis nuncupari, ante omnia adeoque ante bona corporis ac fortunæ, mihi debes exhibere animi bona, virtutes nempè, fortitudinem, justitiam, prudentiam, &c.

Sanctus haberi,&c.] Si virtutes habueris, sanè veram nobilitatem in te agnosco.

26. *Salve, Getulice*] Si probus es, te saluto venerorque perinde nobilem, ac si fores Getulorum domitor Cossus, de quo antè; aut Silanus, aut alius quivis illustri natus genere.

Getulice] Getuli populi sunt inferioris Libyæ, prope Garamantas.

27. *Silanus*] Imperatoris Claudii gener. De eo Cornel. Tacit. lib. 12. initio. Sueton. Claud. cap. 27.

28. *Ovanti*] Exultanti quòd te civem optimum nacta sit, diu quæsitum, ac tandem inventum.

29. *Exclamare libet populus quod clamat*] Ægyptii nimirùm invento Api bove, exclamabant, εὑρήκαμεν συγχαίρομεν. Vide Sat. 6. ad ver. 526. 533. & seq. & 541.

Osiri] Hic porrò colebatur,

——— Atque suum pubes miratur Osirin
Barbara, Memphitem plangere docta bovem;

Eò quòd, ut canere pergit Tibull. lib. 1. Eleg. 7.

Primus aratra manu solerti fecit Osiris,
Et teneram ferro sollicitavit humum.
Primus inexpertæ commisit semina terræ;
Pomaque non notis legit ab arboribus.
Hic docuit teneram palis adjungere vitem;
Hic viridem durâ cædere falce comam, &c.

30. *Generosum*] Senec. Epist. 44. *Quis ergo generosus?* inquit, *ad virtutem benè à natura compositus.*

32. *Nanum cujusdam Atlanta vocamus*] Per antiphrasim & ironiam; & abblandientes vel illudentes cuidam potenti nanos amanti.

Nanum] Apud Gell. lib. 19. cap. 13. νάνες Græci, Latini *pumitiones* vocant, parvâ nimis staturâ homines, brevi atque humili corpore, paulùm suprà terram extantes. Cœl. Rhodig. lib. 21. cap. 24. παρὰ τῦ ἐςερῆσθαι τῶν ἄνω, nanos dici asserit. *Pumilionum genus in omnibus animalibus est:* inquit Plinius lib. 11. cap. 49.

Atlanta] Ingentem ac robustum instar Atlantis, quem fabulantur humeris cœlos portare, eò quòd de Astrologia scitè, de sphæra primus disputavit. Virgil. Æneid. 4.

——— Maximus Atlas
Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.

Et alibi:

——— Cœlum qui vertice fulcit.

Ovid. Metamorph. 4. Fab. 17.

——— Quis enim par esset Atlantis
Viribus?

33. *Æthiopem cygnum*] Id est, hominem nigrum appellamus album, & cygni similem, &c. scopticè. De Æthiope, vide quæ notavi ad Sat. 2. ver. 23. & Sat. 6. ver. 599. de Cygnis, Sat. 6. ver. 164. Quibus adde quæ narrat Cœl. Rhodig. lib. 9. cap. 5. aitque, licèt cantus eorum à paucissimis auditus, ab Æliano tamen auditum, &c.

34. *Europen*] Hæc Agenoris Phœnicum regis erat filia, cujus pulchritudine captus Jupiter, ùt canit Ovidius Metamorph. 2. Fab. 13.

——— Sceptri gravitate relictâ,
Ille pater rectorque deûm, qui concutit orbem,
Induitur faciem tauri, &c.
Inde abit ulteriùs, mediique per æquora ponti
Fert prædam, &c.

Ab hac denominatam volunt aliqui eam orbis terrarum partem florentissimam quam nos incolimus.

Scabieque vetustâ lævibus] Pilis præ scabie decidentibus.

36. *Pardus, tigris, leo*] Belluæ truculentissimæ, atque feritate innatâ insignes. Plin. lib. 8. cap. 17. sic habet: *Panthera* (cujus mas est pardus) *& tigris macularum varietate propè*

Quod fremat in terris violentiùs. Ergo cavebis,
Et metues, ne tu sic Creticus, aut Camerinus.
His ego quem monui? Tecum est mihi sermo, Rubelli
Plance. Tumes alto Drusorum sanguine, tanquam
Feceris ipse aliquid, propter quod nobilis esses;
Ut te conciperet, quæ sanguine fulget Iuli,
Non quæ ventoso conducta sub aggere texit.
Vos humiles, inquit, vulgi pars ultima nostri,
Quorum nemo queat patriam monstrare parentis.
Ast ego Cecropides. Vivas, & originis hujus
Gaudia longa feras: tamen imâ plebe Quiritem
Facundum invenies. Solet hic defendere causas
Nobilis indocti. Veniet de plebe togata
Qui Juris nodos, & legum ænigmata solvat.
Hic petit Euphraten juvenis, domitique Batavi

insuper in terris quod frendeat vehementiùs. Itaque vide ac time ne tu hoc modo Creticus vel Camerinus appelleris. *Ecquem egò reprehendi istis* sermonibus? *Alloquor te, Rubelli Plance,* qui *superbis excelsâ Drusorum origine, quasi egeris ipse quidpiam, ob quod fores illustris, ut te* utero *caperet quæ clara est Juli stirpe, non* verò *quæ mercenaria contexit sub munimento ventis* exposito. *Vos infimi ait, postrema plebeculæ nostræ portio, quorum nullus possit ostendere natale solum patris* sui; *ego verò Cecropides. Salvus sis, atque diuturnâ ortûs istius lætitiâ fruere:* in *infima plebecula disertum nihilominùs Romanum reperies. Ille consuevit agere causas illustris ignari. De populo togato prodibit qui Juris difficultates explicet, ac legum ænigmata. Iste adolescens militiæ peritus perrexit ad Euphratem, & Aquilas observatrices Hollandi*

---

solæ bestiarum spectantur. Cæteris unus ac suus cujusque generis color est. Leonum tantùm in Syria niger. Pantheris in candido breves macularum oculi. Et capite præcedenti: *Leoni,* inquit, *præcipua generositas,* &c. Hinc per excellentiam Θὴρ nuncupatur absolutè: ex Cœl. Rhodig. lib. 26. cap. 19. Tigrin porrò *tremendæ velocitatis animal* vocat Plin. cit. lib. 8. cap. 18. de ferarum istarum indole plura quidem & mira vide citatis Plinii locis; A. Gellii lib. 5. cap. 14. Plutarch. de animantium comparatione, &c.

38. *Ne tu sic Creticus, &c.*] Ne tu sic, Ironicè, & nomine tenus dicare nobilis, ut canis piger & scabiosus vocaretur pardus, tigris, leo.

Creticus, aut Camerinus] Illustres Romani tùm genere, cùm virtutibus. Q. Metellus Cretâ subactâ, *Creticus* est cognominatus. Publ. autem Sulpitius Camerinus cum Posthumio & Manlio missus Athenas à Senatu, ad describendas Solonis aliarumque civitatum leges. Tit. Liv. Plutarch. in vita Pompeii Magni, &c.

39. *His ego quem monui*] Quem verò his reprehensionibus peto & redarguo? inquit Satiricus. Te nempè, ô Rubelli.

Rubelli Plance] Quidem legunt, *Blande,* alii *Plaute.* Tacit. lib. 14. *Omnium ore,* inquit, *Rubellius Plautus celebratur, cui nobilitas per matrem ex Julia familia.* In sequentibus notatur ejus vanitas & ambitio, quæ tamen eum fefellit. Illic porrò Lipsius non, *Plautus,* sed *Plancus* legit. Undè castigatiores libri hîc habent, *Plance.*

40. *Drusorum*] Vide suprà, & Sueton. in Tiber. Cornel. Tacit. Annal. &c.

42. *Ut te conciperet, quæ, &c.*] Ut nascereris matre nobili è gente Julia, quæ orta est ab Julo Ascanii filio: atque pari ac Nero gradu à Divo Augusto maternam originem traheres; ut habet Cornel. Tacit. lib. 13.

43. *Non quæ ventoso, &c.*] Non autem plebeia quædam mulier.

Ventoso conducta sub aggere] Ad aggerem Tarquinii, ubi solebant plebeiæ mulieres telas texere. De illo aggere, vide Sat. 6. ad ver. 588. Quidam legunt, *sub aëre,* id est, sub dio.

Conducta sub aggere texit] Paupercula suam operam texendis telis locare solita, ad victum mercede obtinendum.

44. *Vos humiles, &c.*] Verba sunt Rubellii juvenis antiquâ nobilitate superbientis & jactabundi.

Vulgi pars ultima] Ego indigena & Romæ natus è clara stirpe: at vos advenæ ac terræ filii, è parentibus aut obscuris aut ignotis oriundi.

46. *Cecropides*] Tam sum ego Romæ nobilis, quàm qui Athenis originem ducebat à Cecrope primo illo Atheniensium rege, atque Athenarum instauratore: genus enim ad Cæsarem Augustumque refero. Vide suprà.

Vivas, & originis hujus, &c.] Respondet Rubellio Poëta: diu fruere tuâ nobilitate: verùm ne propter eam nimis superbias. Sunt enim de plebe viri, quorum gesta virtutesque refulgeant: alii Bellatores, alii Jurisconsulti, quorum etiam operâ non raro indigeant ipsi nobiles.

49. *De plebe togata*] E viliori plebe. Vide Asconium, & quæ nos ad Sat. 1. ver. 96.

50. *Ænigmata*] Intricatas & obscuras Juris quæstiones eruditorum & sapientum interpretatione indigentes. Agell. lib. 12. cap. 6. *Ænigmata Græci,* inquit, *veteres nostri quidam scrupos appellârunt.*

Solvat] Jurisperitos solutores vocat Hadr. Turnebus lib. 8. cap. 19.

51. *Hic petit Euphraten*] Hic bello strenuus ad bellicas expeditiones etiam longinquas pergit, in Orientem usque, dum tu Romæ ac domi resides, ô nobilis ignave.

Custodes aquilas, armis industrius: at tu
Nil nisi Cecropides, truncoque simillimus Hermæ.
Nullo quippe alio vincis discrimine, quàm quod
Illi marmoreum caput est, tua vivit imago.
Dic mihi, Teucrorum proles, animalia muta
Quis generosa putet, nisi fortia? Nempè volucrem
Sic laudamus equum, facilis cui plurima palma
Fervet, & exultat rauco victoria circo.
Nobilis hic, quocumque venit de gramine, cujus
Clara fuga ante alios, & primus in æquore pulvis.
Sed venale pecus Corithæ, posteritas &
Hirpini, si rara jugo victoria sedit.

provicti. Tu verò nihil es præterquàm Cecropida, & par Hermæ truncato. Nec enim aliâ quapiam superas differentiâ, nisi quod hic habet caput è marmore, effigies autem tua spirat. Loquere ad me, progenies Trojanorum, quis muta animantia existimet nobilia, nisi sint animosa? Ita nimirùm æstimamus equum pernicissimum, cui agili multiplex ardet palma, & victoria lætatur rauco amphitheatro. Quilibet ille de agro prodit, clarus est, cujus illustris cursus præ cæteris, ac pulvis anterior in campo. At venditur Corithæ pullus, atque Hirpino genitus si infrequens victoria currui insedit.

Euphraten] Quis non audivit fluvium hunc tam celebrem Mesopotamiam Babyloniamque rigantem. De eo jam ad Sat. 1. ver. 104.

Domitique Batavi custodes aquilas] It in præsidia a Romanis collocata ad continendos in officio Batavos, ne rebellent illi nuper à Domitiano subacti.

Batavi] Populi ad Rhenum, quorum virtutem celebrat Cornel. Tacit de German.

52. *Aquilas*] Signa militaria Romanorum. Plin. lib. 10. cap. 4. *Aquilam*, inquit, *Romanis legionibus C. Marius in secundo Consulatu suo propriè dicavit . . . . paucis ante annis sola in aciem portari cœpta erat: reliqua signa in castris relinquebantur:* (Lupi, Minotauri, Equi, Apri) *ea Marius in totum abdicavit*, &c. Illa porrò vel aurea vel argentea Aquilæ effigies hastæ suffixa erat, cujus ima pars in cuspidem desinebat, quo faciliùs in terram adigi posset ac statui: nec movebatur nisi cùm universus progrediebatur exercitus. Dion. lib. 40. Hadr. Jun. lib. 3. cap. 2. Undè porrò ejusmodi signum Romanis placuerit? An quòd Jovem ferunt eo usum adversùs Titanas? An quòd eodem Jove contra Saturnum dimicante, Aquilæ augurio tanquam felici & fortunato regni victor evaserit? Vide & Veget. lib. 2. cap. 13. Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 2. &c.

53. *Nil nisi Cecropides*] Tu domi quidem nobilis, nec eruditione, nec factis clarus, solum habes nominis splendorem. Hoc autem quid?

Truncoque simillimus Hermæ] Statuæ Mercurii, capite formato, cætera rudi. Sic enimverò tu genere es illustris, de cætero inglorius. *Effigies illæ marmoreæ, vel æneæ, sine manibus erant, quales videmus in circo:* vetus Schol. Binæ vel ternæ dabantur de Republica benè meritis, & supra fores disponebantur. Thucyd. lib. 6. Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 19. Pariter refert simulacra Mercurii pleraque fingi quadrato statu, solo capite insignita. Mercurius autem Græcis Ἑρμῆς dictus, seu quòd esset interpres & nuncius Deorum, seu quòd facundiæ præsit ac eloquentiæ.

54. *Vincis*] Mutilatam illam Hermæ seu Mercurii imaginem non aliâ ratione vincis, quàm quòd tu vivis ac spiras, illa autem aut lapis aut metallum est.

56. *Teucrorum proles*] O Rubelli, oriunde quidem è Julia gente, quæ ab Julo & Ænea Trojanis prodiit. Hi verò Teucri vocati sunt à Teucro Dardani regis Trojæ socero, qui & cum genero in Troade regnavit.

57. *Quis generosa putet, nisi fortia?*] Quis fortem equum dixerit, eò quòd è fortibus ortus sit, si ipse non est fortis?

58. *Facilis cui plurima palma*] Qui velocitate suâ multas facilè victorias parat in curuli certamine, in campo, in circo.

59. *Fervet*] Seu ob fervorem cursûs, seu ob ardorem animi victoris, seu denique ob insonantes spectantium plausus & acclamationes.

Rauco] Acclamantes vociferando rauci fiunt.

Circo] Sat. 3. ad ver. 65, & 223.

61. *Æquore*] Ab æqualitate *æquor* appellatur, non tantùm mare nullis motum ventis, sed & agri planities. Tull. 1. de Divin. n. 93. *Ægyptii*, inquit, *& Babylonii in camporum patentium æquoribus habitantes.*

Pulvis] Horat. Ode 1.

Sunt quos curriculo pulverem Olympicum
Collegisse juvat; metaque fervidis
Evitata rotis, palmaque nobilis
Terrarum dominos evehit ad Deos.

62. *Sed venale pecus Corithæ*] Fortium equorum pulli, si degeneres fuerint, continuò venduntur, plaustro trahendo adhibentur, aut versandæ in pistrino molæ.

Corithæ] Equæ generosissimæ. Alii intelligunt gregem equorum qui alebantur ad Corithum Hetruriæ oppidum & montem.

63. *Hirpini*] Equi nobilissimi & victoris. Sunt etiam in Italia Hirpini montes, è quibus fluit Ausidus amnis Apuliæ. Malim de equo intelligere. Martial. lib. 3. Epig. 62.

Hirpini veteres qui benè novit avos.

Quem locum explicans Justus Lipsius Centur. 3. Epist. 26. *Quis iste Hirpinus*, inquit, *non è familia Rom. ne erres (etsi ea quoque fuit) sed equum intellige in circo nobilem & multarum palmarum. Nam ea etiam insania, ut stemma & proavos equorum talium quærerent factionarii, atque inter se celebrarent.* Et paulò pòst. *Clarissimè lapis vetus, quem Romæ olim vidi & exscripsi. In medio vir est (conditor factionis Russatæ) qui dextrâ baculum, sinistrâ pabulum*

Nil ibi majorum respectus, gratia nulla
Umbrarum: dominos pretiis mutare jubentur
Exiguis, tritoque trahunt epirhedia collo
Segnipedes, dignique molam versare nepotes.
Ergo ut miremur te, non tua, primùm aliquid da,
Quod possim titulis incidere præter honores,
Quos illis damus, & dedimus quibus omnia debes.
Hæc satis ad juvenem, quem nobis fama superbum
Tradit, & inflatum, plenumque Nerone propinquo.
Rarus enim fermè sensus communis in illa
Fortuna. Sed te censeri laude tuorum,
Pontice, noluerim, sic ut nihil ipse futuræ
Laudis agas. Miserum est aliorum incumbere famæ
Ne collapsa ruant subductis tecta columnis.
Stratus humi palmes viduas desiderat ulmos.

Nulla hic avorum habetur *ratio, favor nullus manium. Posteri tardis pedibus, ac vertendæ molæ idonei, coguntur heros permutare mercede parvâ; atque plaustra deducunt attritâ cervice. Itaque ut admiremur temetipsum, non tua; anteà quidpiam exhibe, quod inurere queam insignibus, præter laudes quas donamus ac donavimus his, à quibus habes cuncta. Ea sufficiant ad adolescentem quem nobis rumor fert arrogantem, ac tumidum, atque repletum Nerone cognato. Etenim infrequens ferè sensus communis in ea sorte. At non probarim, ô Pontice, æstimari te tuorum existimatione, ita ut nihil agas ipse venturæ existimationis. Infelix est inniti laudi alienæ, ne remotis fulcris labentia cadant culmina. Vitis in terram dejecta viduatas ulmos exoptat.*

---

tenet: extrinsecus duo sunt assilientes equi, cum gemina inscriptione; altera: Aquilo Nepos Aquilonis vicit CXXX. *secundas tulit* LXXXVIII. *tertias tulit* XXXVII. *Altera: Hirpinus Nepos Aquilonis vicit* CXIV. *secundas tulit* LVI. *tertias tulit* XXXVI. *Habes itaque ipsum hîc Hirpinum, atque adeò ejus avum Aquilonem.*

Si rara jugo victoria sedit] Si rarò victor fuit trahens currum in curuli certamine.

64. *Nil ibi majorum respectus*] Non attenditur quàm fortes aut veloces extiterint equorum avi, sed quàm ipsi nepotes generosi sint & pernices, quos servare domini volunt; aliàs venales eos exponunt.

66. *Tritoque*] Per jugum assiduum.

Epirhedia] Plaustra, vehicula. Quint. lib. 1. cap. 5. *Romani suam hanc fecere vocem*, inquit, *ex utraque aliena, ἐπὶ, Græcâ, & rhedâ, Gallicâ.*

67. *Segnipedes*] Βραδύπους. At sonipes dicitur equus valdè celer.

Nepotes] Plures codices habent, *Nepotis;* ut sit viri nomen pistrinum Romæ celebratum habentis.

68. *Ut miremur te, &c.*] Ut te verè nobilem celebremus, potiùs quàm laudemus tuam originem, majorum præclarè gesta, quæ sunt extra te, & alia quæ te laudabilem non faciunt, ede ipse aliquid memoriâ dignum, quod majorum tuorum titulis adjungamus.

70. *Quibus omnia debes*] De tuo nihil habens.

71. *Ad juvenem*] Rubellium, de quo sic Tacitus Annal. 14. *Omnium ore Rubellius Plautus celebratur, cui nobilitas per matrem ex Julia familia . . . Ergo permotus his Nero componit ad Plautum literas, consuleret sibi & turbis seque pravè diffamantibus subtraheret; esse illi per Asiam avitos agros, in quibus tutâ & inturbidâ juventâ foveretur. Ita illuc cum conjuge Antistia, & paucis familiarium concessit.*

72. *Plenumque Nerone propinquo*] De Cæsarum propinquitate superbientem. Nam Rubellius D. Augustum *per maternam originem pari ac Nero gradu contingebat.* Ex Tacit. Annal. 13.

Nerone] *De quo magis debuit erubescere*, inquit, vetus Schol. sanè quidem, sive Tiberio Nerone, seu Nerone Cæsare Agrippinæ filio, utroque horrendis moribus infami. Sueton. & ab hoc etiam amotus ipse. Tacit. cit. mox Annal. 14.

73. *Rarus enim fermè sensus, &c.*] Rarò sapiunt, qui ad magnas opes evecti.

Stultitiam patiuntur opes.

Sensus communis] Intelligentia omnibus communis: vis & facultas animi, quâ de rebus exterioribus rectè sentit & judicat; benè administrat, ac sapienter utitur.

In illa fortuna] Superbâ, magnâ, divite.

74. *Te censeri laude tuorum*] Non aliter cognosci & celebrari, quàm majorum gloriâ.

75. *Pontice*] Ad hunc enim redit Poëta, quem initio compellat, & præcipuè spectat in hac Satira.

Nihil ipse futuræ laudis agas] Nihil agas quo à posteritate lauderis.

76. *Aliorum incumbere famæ*] Pendere omninò ab existimatione majorum, & nullâ niti virtute ac laude propriâ.

77. *Ne collapsa ruant, &c.*] Subductis columnis tectum fuit, vitis ulmo separata serpit & jacet; sic tu humilis & abjectus existimabere, subtractâ alienâ laude & famâ, cui totus incumbis, perinde ac si tua foret.

78. *Viduas*] Sic & ulmo maritari vitis dicitur, cùm ei adjungitur, adhæret, innectitur: illique est amica, teste Isidoro, pariter & Plinio lib. 17. cap. 23. *Nobilia*, inquit, *vina nonnisi in arbustis gigni, longo judicatur ævo: adeò excelsitate proficitur. Hâc ratione & arbores eliguntur. Prima omnium ulmus.* Et paulò pòst. *Maritare nisi validas, inimicum, enecante veloci vitium incremento . . . . . . Deflectenda vitis aut palmes juxta suam arborem, aut circa proximam cœlibem.* Ex

Esto bonus miles, tutor bonus, arbiter idem
Integer: ambiguæ si quando citabere testis
Incertæque rei, Phalaris licèt imperet ut sis
Falsus, & admoto dictet perjuria tauro,
Summum crede nefas animam præferre pudori,
Et propter vitam vivendi perdere causas.
Dignus morte perit, cœnet licèt ostrea centum
Gaurana, & Cosmi toto mergatur aheno.
Expectata diu tandem provincia cùm te
Rectorem accipiet, pone iræ fræna modumque,
Pone & avaritiæ; miserere inopum sociorum.
Ossa vides regum vacuis exhausta medullis.
Respice quid moneant leges, quid Curia mandet;
Præmia quanta bonos maneant; quàm fulmine justo
Et Capito & Numitor ruerint, damnante senatu,

Sis bellator probus, probus tutor, ipse judex incorruptus: ac si vocaberis aliquando testis negotii ancipitis & obscuri, quamvis jubeat Phalaris ut sis mendax, suadeatque falsum jurare, adhibito æneo tauro, grande scelus puta verecundiæ vitam anteponere; atque vitæ gratiâ pessumdare vivendi rationes. Improbus *necem meritus interit, quamvis sorbeat ostreas centum è Gauro, ac perfundatur integro Cosmi vase æneo. Quando provincia dudum sperata gubernatorem te aliquando suscipiet, iracundiæ adhibe fræna & moderationem, adhibe etiam cupiditati. Miserere pauperes socios. Cernis ossa Principum exsucta medullis inanibus. Animadverte quid jura præscribant, quid Senatus jubeat, quàm magna probis commoda reserventur, quàm æquo tonitru prostrati sint, Curiâ condemnante, & Capito, & Numitor,*

---

quibus vides ulmos, & cœlibes, & maritas, & viduas ratione vineæ appellari.

79. *Esto bonus miles*] In omni conditione virtutem cole, capitis etiam periculo.

Tutor] Pupillorum fidelis patronus ac defensor.

81. *Phalaris licèt imperet, &c.*] Horat. lib. 3. Od. 3.

Justum ac tenacem propositi virum
Non civium ardor prava jubentium,
Non vultus instantis Tyranni
Mente quatit solidâ.

Phalaris] Tyrannus in Siciliâ, de quo vide notata ad Pers. Sat. 3. ver. 39.

82. *Et admoto dictet, &c.*] Minitans dirum illud in tauro suo ardente supplicium, nisi obsequaris, & pejeres.

83. *Pudori*] Reverentiæ & observantiæ, quam debes virtuti atque officio tuo.

84. *Vivendi perdere causas*] Veritatem, honestatem, justitiam aliasque virtutes, propter quas vivimus. Cic. Acad. q. asserit hominem *natum ad nihil esse aliud, quam ad honestatem.* Part. 91. *Hominum genus ad honestatem natum.* Et de leg. 1. n. 28. *Nihil esse præstabilius, quam planè intelligi nos ad justitiam natos.*

85. *Dignus morte perit*] Vitiosus quisque mortuus est, non vivit. Hinc Plin. lib. 13. cap. 3. adversùs luxuriosos ait: *Quis non meritò judicet, periisse tales?* Apocalyps. 3. *Nomen habes quod vivas & mortuus es.*

Cœnet licèt ostrea centum] Etsi lautè vescitur, atque unâ cœnâ centum ostrea devorat.

Ostrea] Vide Sat. 4. ad ver. 142.

86. *Gaurana*] Optima nimirùm, & ad Baias & lacum Lucrinum capta, prope Gaurum Campaniæ montem. Strabo lib. 5. & Plin. lib. 3. cap. 5. *Hæc littora*, inquit, *præter cætera in toto mari, conchylio & pisce nobilitantur.*

Cosmi] Viri luxu famosi, unguentorum & odorum amantissimi. Vel Unguentarii. Martialis ejus meminit pluribus in locis.

Pastillos Cosmi luxuriosa voras.

Toto mergatur aheno] Plin. cit. lib. 13. cap. 3. *Jam non lini tantùm, sed perfundi unguentis gaudent.*

87. *Expectata diu cùm, &c.*] Cùm Præfecturam obtinueris, ne populos vexes rapinis aut crudelitate. Cic. 3. de Offic. n. 21. *Detrahere aliquid alteri, atque hominem hominis incommodò suum augere commodum, magis est contra naturam, quàm mors, quàm paupertas, quàm dolor, ... Nam principio tollit convictum humanum & societatem.*

89. *Sociorum*] Provincialium jam receptorum in societatem populi Romani, anteactis bellis ad inopiam redactorum.

90. *Ossa vides, &c.*] Principes ipsos regionis bonis omnibus spoliatos vides. Quidam hic moralem de mortuis regibus sententiam comminiscuntur, sed perperàm, ut videtur.

91. *Quid moneant leges*] Quas *ad salutem civium, civitatumque incolumitatem, vitamque hominum quietam ac beatam conditas esse constat,* ex Cic. 2. de leg. n. 11.

Quid Curia mandet] Ne scilicet improbitate tuâ te Romanosque odiosos facias victis, sed ut è contra temperantiâ & humanitate, sociis amabile reddas Imperium Romanorum.

92. *Præmia quanta bonos maneant*] Virtute insignes Præfectos, qui honoribus cumulantur.

Fulmine justo] Gravi pœnâ, justâ severitate.

93. *Et Capito & Numitor*] Sociorum spoliatores graviter à Senatu mulctati.

Capito] Cossutianus Capito, Tigellini gener, repetundarum accusatus à Cilicum legatis. Tacit. Annal. 16. *Is*, inquit, *præter animum ad flagitia præcipitem, inimicus Thraseæ, quòd ejus auctoritate concidisset, juvantis Cilicum legatos, dum Capitonem repetundarum interrogant.*

Numitor] De eo jam. Sat. 7. ver. 74. Alii legunt, *Tutor*, ut hîc intelligatur Julius ille Tutor, Trevir, qui ripæ Rheni à Vitellio Imperatore Præfectus legitur, apud Corn. Tacit. Hist. 4.

Piratæ Cilicum. Sed quid damnatio confert,
Cùm Pansa eripiat quicquid tibi Natta reliquit?
Præconem, Chærippe, tuis circumspice pannis,
Jamque tace. Furor est post omnia perdere naulum.
Non idem gemitus olim, nec vulnus erat par
Damnorum, sociis florentibus, & modò victis.
Plena domus tunc omnis, & ingens stabat acervus
Nummorum, Spartana chlamys, conchylia Coa,
Et cum Parrhasii tabulis, signisque Myronis,
Phidiacum vivebat ebur, necnon Polycleti
Multus ubique labor; raræ sine Mentore mensæ.

Cilicum deprædatores. Verùm quid prodest damnatio, quando Pansa aufert quodcumque Natta non abstulit? O Cherippe, intuere buccinatorem ad *tuos pannos, & modò sile. Insania est naulum amittere post universa. Non erat pridem luctus æqualis, neque similis plaga detrimentorum, felicibus* tunc *sociis, & jam subactis. Tum abundabant ædes integræ, magnusque aderat pecuniæ cumulus, Pallium Laconicum, murices Coi; atque ebur Phidiæ spirabat, cum tabellis Parrhasii, & statuis Myronis, Polycleti etiam passim opus multiplex. Vix* erant *mensæ absque Mentoris* calicibus.

---

94. *Piratæ Cilicum*] Quasi prædones prædonum. Fuerunt enim Cilices, antequàm à Pompeio coërcerentur, piraticâ infames. Plutarch. in Pompeio.

Piratæ] Ita vocantur prædones marini, à dolis & artibus, quibus per mare vagantes prædas agunt. Cœl. Rhodig. lib. 11. cap. 8. Aristoph. Schol. ait πεῖρας, dici artes & dolos; undè nuncupentur Piratæ, οἱ κατὰ θάλασσαν κακοῦργοι.

Cilicum] Hi tenebant Asiæ minoris regionem maritimam, Syriæ affinem. E tribus Cappa pessimis unum faciebant, teste Suidâ.

Sed quid damnatio confert] Quid Provinciales spoliatos juvat damnatio spoliatoris, si vel malo Præfecto alter non melior succedit, perinde rapax, quod residuum erat emungens; vel Consul aut Prætor damnato spoliatore in ærarium publicum jubet inferri pecuniam, quam restitui oportebat spoliatis? Vide Sat. 1. ver. 34. & seq. & ver. 47. & seq.

95. *Pansa*] Sumitur vel pro novo Præfecto, vel pro Consule aut Prætore, ut dictum.

Natta] Præfectus prior. *Nattæ* discincti, id est, luxuriosi & nequam meminit Pers. Sat. 3. ver. 31.

96. *Præconem, Cherippe, &c.*] O Cheripppe Provincialis, quære præconem qui sub hasta vendat tuos pannos, & reliquam supellectilem, ne alter prædo rapiat, neque de priori conquereris, sine ullo fructu, imò cum nova imp nsa, navigando Romam, ad eum accusandum, nihilque de ablatis recipiendo. Vel, sensus est: dum vides quæ tua sunt vendi ac tibi perire, sile tamen, ne quid gravius etiam patiaris ab iniquo Prætore, vel Præfecto.

97. *Furor est post omnia perdere Naulum*] Metaphora à Navarcho, qui perditis naufragio bonis ac mercibus universis, etiam amittit mercedem quæ solvi debebat pro vectura & navigatione. Sensus est hîc; stultè ageres; si ereptis à Præfecto bonis, novos sumptus frustrà faceres, è Cilicia aut aliâ regione longinquâ Romam petendo, ubi etsi damnetur spoliator, non redduntur bona spoliatis.

Naulum] Ναῦλον, pretium navigationis.

98. *Non idem gemitus olim, &c.*] Cùm ab hostibus nobis ac victoribus detrimentum in bello quondam capiebant, vix erat quòd quererentur; at illi modò victi, & in nostram admissi societatem & amicitiam certè meritò queruntur, quoties vexantur à Præfectis.

Nec vulnus erat par] Tunc enim opulentis auferebantur superflua; sed nunc egenis eripiuntur necessaria.

101. *Spartana chlamys*] Purpureæ vestes è Sparta & Insula Co. Chlamys est propriè paludamentum, seu vestis militaris.

Spartana] Urbs Peloponesi, anteà Lacedæmon vocatâ, celebris virtute civium, & Lycurgo Legislatore. Ad proximum huic Tænarum Promontorium murex piscis benè multus capiebatur, è cujus succo fiebat color purpureus.

Conchylia Coa] Purpura è Conchyliis seu muricibus, & bombycinæ vestes in ea Ægei maris Insula fabricatæ, & tinctæ. Vide Sat. 3. ad ver. 81.

102. *Parrhasii*] Pictor ille insignis Ephesi natus, cujus cum Zeuxide certamen, & alia quædam narrat Plin. lib. 35. cap. 9, & 10. nimirùm Zeuxis fefellerat aves ad pictas uvas advolantes: at Parrhasius ipsum fefellit Zeuxidem picto linteo, quod hic removeri non sine risu & pudore postulavit. Quintil. lib. 12. cap. 10. *Zeuxis,* inquit, *luminum umbrarumque invenisse rationem, Parrhasius examinâsse subtiliùs lineas traditur . . . . . . Molliora supradictis Myron fecit. Diligentia ac decor in Polycleto supra cæteros; Deorum tamen auctoritatem non explevit . . . . Quæ Polycleto defuerunt Phidias habuit, quanquam Diis quàm hominibus effingendis melior artifex,* &c.

Myronis] Hic statuarius famâ notus. De ejus ex ære bucula, quam & vituli adibant, ac tauri. Vide Auson. Epig. 57. & seq.

103. *Phidiacum vivebat ebur*] Erant etiam imagines ex ebore, Phidiæ manu tam artifici osè sculptæ, ut spirantes credideris. Martial. lib. 3. Epigram. 35.

Artis Phidiacæ toreuma clarum,
Pisces aspicis: adde aquam, natabunt.

Polycleti] Et is ingeniosus admodùm fuit Statuarius. De eo vide Ælian. var. histor.

104. *Mentore*] Plin. lib. 33. cap. 11. *L. Crassus Orator duos scyphos Mentoris arte*

Illinc *Dolabella* prodiit, *illinc etiam Antonius, illinc sacrorum violator Verres. Conditas profundis navibus exuvias reportabant, ac plurimos de otio triumphos. Jam sociis juga boum non multa, & armentum equarum exiguum, atque gregis parens abducentur* post *ablatum agrum: Penates etiam posteà; si quædam imago speciosa; si numen aliquod residuum in sacello. Enimverò putantur ea pro maximis; ea quippe habentur præcipua. Tu fortasse contemnas inertes Rhodios, & jure Corinthum asperneris*

Inde Dolabella est, atque hinc Antonius, inde
Sacrilegus Verres. Referebant navibus altis
Occulta spolia, & plures de pace triumphos.
Nunc sociis juga pauca boum & grex parvus equarum,
Et pater armenti capto eripietur agello:
Ipsi deinde Lares, si quod spectabile signum;
Si quis in ædicula Deus unicus. Hæc etenim sunt
Pro summis: nam sunt hæc maxima. Despicias tu
Forsitan imbelles Rhodios, unctamque Corinthum

---

cælatos sestertiis centum emit. Martial. lib. 3. Epig. 41.

Inserta phialæ Mentoris manu ducta
Lacerta vivit, & timetur argentum.

Et lib. 9. Epigram. 60.

Pocula Mentoreâ nobilitata manu.

105. *Inde Dolabella est, &c.*] Hæ tantæ Provincialium opes dederunt occasionem rapinis Dolabellæ, Antonii, Verris, &c

Dolabella] Qui Proconsul Asiam deprædatus est, accusante verò M. Scauro fuit damnatus.

Antonius] C. nimirùm Antonius, qui à Censoribus Senatu motus est, quod socios in Achaia spoliâsset; accusatus à Cæsare. Vetus Schol. Pædian, &c.

106. *Verres*] Siciliæ Prætor dicam, an prædo, qui nec templis, nec ullis rebus sacris pepercit. Cic. passim, tot in eum actionibus.

107. *Occulta*] Furta scilicet occultantur; at acquisita jure belli spolia palàm ostenduntur. Porrò hic alii produci aiunt ultimam syllabam ob sequentes duas consonantes; alii legunt, *occulta & spolia.* Virgil.

. . . . . *Date tela, scandite muros.*

Plures de pace triumphos] Hi plura de pacatis & amicis Pop. Rom. regionibus spolia revehebant, quàm alii de rebellibus, aut de hostibus in bello.

109. *Pater armenti*] Taurus, vel equus admissarius generando destinatus.

110. *Lares*] Vide suprà ver. 14. annotat.

111. *Deus unicus*] Simulacrum aliquod unum à præcedentibus Præfectis relictum, necdum furto ablatum.

Hæc etenim sunt pro summis, &c.] Vel simpliciter pauca hæc residua inopibus magna censentur. Vel, graviora hæc scelera gravioribus sceleratis reservantur. Vel ironicè, hæc summa non pertinent ad tenues Provinciales, sed potiùs ad summos viros, & ea proinde Romani rerum domini auferre debent.

112. *Despicias tu, &c.*] O Provinciæ Rector & Præfecte, impunè quidem vexare poteris fractas deliciis nationes, at non ita bellicosas.

113. *Imbelles Rhodios*] De Insula & urbe Rhodo multa jam notavimus, ad Sat. 6. ver. 296. Rhodios opibus abundantes ac voluptatibus enervatos à pristina virtute descivisse, inter alios testatur Athenæus lib. 13. cap. 2. ubi mollitiem eorum perstringens, ait, quamvis apud illos cautum lege sit, ne quis radatur, violatæ legis tamen reum neminem agi, quandoquidem raduntur omnes. Et Cœl. Rhodig. lib. 19 cap. 6. *Citharœdus Stratonicus,* inquit, *Rhodios prædicabat esse albos Cyrenæos, & procorum civitatem, cùm illos animadverteret spatalonas & thermopotas, id est, fluere deliciis, & calidum bibere.* Idem lib. 29. cap. 24. Signorum ad septuaginta tria millia Rhodi fuisse refert

Unctamque Corinthum] Luxui deditam, quod vitium opes ac rerum abundantiam sequi solet. Urbs illa in medio ferè Isthmi Peloponesiaci ædificata, duplici utrimque portu commoda, hinc mare Ægeum, illinc Ionium spectat; undè *Bimaris* vocatur Horatio lib. 1. Ode 7. & Ovid. Fast. 4. Dives Homero, Emporium Thucydidi, decus Floro, totius Græciæ lumen Ciceroni celebratur. Quin & de Corintho Solem Neptunumque contendisse, fabulati sunt. Tam felix, ut servorum myriadas sex & quadraginta habuerit, teste Athenæo lib. 6. cap. 20. Cæterùm Corinthios variis libidinum generibus turpes, vel unus Apostolus in suis ad eos Epistolis satis indicat. Adde confictum à Grecis vocabulum, κορινθιάζεσθαι, quod significabat, *scortari, & lenocinari.* Cœl. Rhodig. lib. 19 cap. 6. putres Corinthios appellat. Erasm. Chiliad. 1. Cent. 4. Adag. 1. *non cuivis licet adire Corinthum,* ex Strab. lib. 8. & Gell. lib. 1. cap. 8. explicat de præcipiti in luxuriam civitate, deque tot ibi libidinum illecebris, quas aut soli vincant virtute præstantes viri ultro oblatas, aut in quas tantos facere sumptus non queant nisi valdè opulenti. Hinc illud Demosthenis ob Laide deterriti, *tanti pœnitere non emo.* Vide Cœl. Rhodig. lib. 21. cap. 25. & 26. Alex. ab Alex. lib. 5 cap. 15. Athen. lib. 13. cap. 4. refert, pro gravissimis rebus meretrices Corinthi supplicare Diis solitas; votumque solemne Corinthiorum fuisse, adducturos se Veneri aliquot meretrices. Ibid. cap. præced. fit mentio scorti illius famosi. Laïdis nempè, de qua mox. Demùm Corinthus in magnam elata potentiam simul & superbiam, quâ nec Romanæ urbi cederet, inde bellum, & è bello excidium sibi comparavit, anno ante Christum 146. E liquefactis & confusis in urbis incendio metallis factum est illud æs, quod Corinthium vocant ac mirè laudant veteres. Justin. lib. 34. Plin. lib. 34. cap. 2. Illa tamen posteà restaurata fuit.

Despicias meritò. Quid resinata juventus,
Cruraque totius facient tibi lævia gentis?
Horrida vitanda est Hispania, Gallicus axis,
Illyricumque latus. Parce & messoribus illis,
Qui saturant urbem, circo, scenæque vacantem.
Quanta autem inde feres tam diræ præmia culpæ,
Cùm tenues nuper Marius discinxerit Afros?
Curandum in primis, ne magna injuria fiat
Fortibus & miseris: tollas licet omne quod usquam est
Auri atque argenti; scutum gladiumque relinques,
Et jacula, & galeam. Spoliatis arma supersunt.
Quod modò proposui non est sententia: verùm

unguentis delibutam. Nam *quid agent tibi juvenes resinâ lævigati, & glabra nationis universæ crura? Aspera fugienda est Hispania, axis Gallorum, atque ora Illyrii. His etiam indulge messoribus, qui frumento replent civitatem* ludis *Circensibus ac Theatralibus occupatam. Et verò quam illinc duceres mercedem noxæ tam atrocis, quandoquidem Marius paulò ante cingulum ademit Afris inopibus? Cavendum præcipuè, ne grave damnum inferatur strenuis ac ærumnosis. Quamvis auferas quicquid ubicumque est auri & argenti, dimittes clypeum & ensem, telumque, & cassidem. Denudatis arma restant. Quod mox enuntiavi, non est sententia; at*

---

114. *Quid resinata juventus*] Ita legendum, non ut quidam malè, *quid enim resinata*, ne duæ syllabæ naturâ longæ invitis omnibus corripiantur. Quod benè monet Hadr. Turneb. lib. 13. cap. 19.

Resinata juventus] Per mollitiem pilos è cruribus resinâ vellens. Clemens Alex. Pædag. id πιττῶν vocat, & damnat ejusmodi Cinœdos vulsos & glabros. Plin. lib. 14. cap. 20. *Arborum*, inquit, *succo manantium picem resinamque, aliæ ortæ in Oriente, aliæ in Europa ferunt . . . optimam terebinthi ac tenuissimam fundunt . . . . . Arabica alba est, acri odore: Judaica callosior, atque odoratior: Syriaca Attici mellis similitudinem habet: Cypria melleo colore, & carnosa, omnes antecedit: Colophonia præter cæteras fulva, si teratur alba fit . . . Resina omnis oleo dissolvitur, aut cretâ: pudetque confiteri, maximum jam honorem ejus esse in evellendis ab virorum corporibus pilis.*

115. *Lævia*] Polita, glabra; seu resinâ seu ferro depilata, quod Græci vocant παρατίλλειν, detractis vulsellâ pilis.

116. *Horrida vitanda est Hispania*] Vide ne lacessas Hispanos, Gallos, Illyrios. Nam hi vel te constanter accusarent apud Senatum, vel ipsi se armis ulciscerentur.

Hispania] Hanc Europæ quasi caput occupantem armis semper valuisse omnes nôrunt. Uni verò Numantini Romanorum exercitus ac Duces per annos viginti fatigârunt. Hinc Cic. pro Murena duos terrores Imperii Romani Carthaginem & Numantiam vocat. Vide Flor. lib. 2. cap. 18.

Gallicus] Gallorum virtus Romanis non cognita solùm, sed formidata jure fuit, post urbem direptam incensamque, ac tantùm non captam arcem Capitolinam: & postquam domiti sunt, tot etiam defectiones sub Augusto, Tiberio, Othone, Vitellio, &c.

Gallicus axis] Seu quòd respectu Italiæ Galli ad axem, id est, Polum Arcticum & Septentrionem vergunt, seu quòd è curribus in bello decertarent.

117. *Illyricumque latus*] Sclavonia regio aspera montibus, in longum porrecta, secundùm littus Adriatici maris Italiæ adversum: quæ pars olim Illyrici: Synecdoche. De populorum ejus ferocitate vide Flor lib. 2. cap. 5. Legatos Romanos securi percutere ausi, Præfectos navium igne etiam combusserunt. Deinde subacti vix tamen quieverunt. Flor. lib. cit. cap. 13.

Parce & messoribus, &c.] Afris quos mox nominat: ab his enim petebatur frumentum & annona nutriendis Romanis. Plin. lib. 5. cap. 4. in Africa propriè dicta regionem ducentorum quinquaginta millium passuum circuitu, laudat, fertilitatis eximiæ, cum centesima fruge agricolis fœnus reddente terrâ. Porrò ibidem æmula Romæ Carthago pridem, & unius Annibalis memoria terrorem habet. Ergo & his parcendum duplici nomine

118. *Urbem, circo, scenæque vacantem*] Romam spectaculis impensè deditam. Vide Sat. 3. ver. 223. Hîc porrò observa falsam in Romanos ironiam.

119. *Quanta autem inde feres, &c.*] Quod si velis spoliare Afros, quantula ferres ab illis jam exhaustis spolia?

Culpæ] Injustæ vexationis sociorum.

120. *Marius*] Priscus ille, Africæ Proconsul, de quo Sat. 1. ver. 49.

Discinxerit] Abstulerit omnia, ad zonam usque. Vel, spoliârit vestimentis, atque adeò priùs discinxerit.

Afros] Scilicet propriè dictos, & Carthaginenses. Vide Sat. 7. ver. 149. & Sat. 10. ver. 148.

122. *Fortibus & miseris*] Hi enim si ad desperationem adigantur, extrema tentant, & nihil non audent.

125. *Quod modò proposui*] De rebellaturis Afris, ac libertatem vindicantibus.

Non est sententia] Non unus est hîc sensus. Vel, non est mea mens & opinio tantùm, sed vaticinium est. Vel, non est mea voluntas ut rebellent Afri; vel non est sententiarum vanus strepitus & fabulosum commentum, ut cum Petronio loquar; seu non sunt nuda verba: *In sententia quippe solet interdum aliquid esse falsi, at verum est oraculum;* ut scribit vetus Schol. Vel, quod per digressionem velut proposui, non facit ad quæstionem, ac institutam de vera nobilitate disceptationem,

Credite me vobis folium recitare Sibyllæ.
Si tibi sancta cohors comitum; si nemo tribunal
Vendit acersecomes; si nullum in conjuge crimen;
Nec per conventus, nec cuncta per oppida curvis
Unguibus ire parat nummos raptura Celæno:
Tunc licèt à Pico numeres genus: altaque si te
Nomina delectant, omnem Titanida pugnam
Inter majores, ipsumque Promethea ponas:
De quocumque voles proavum tibi sumito libro.
Quòd si præcipitem rapit ambitus atque libido,
Si frangis virgas sociorum in sanguine, si te
Delectant hebetes lasso lictore secures:
Incipit ipsorum contra te stare parentum
Nobilitas, claramque facem præferre pudendis.

sic habeto te me narrare vobis folium Sibyllæ. Si tibi est comitatus familiarium incorruptus; si nullus intonsus venumdat tribunal; si nulla in uxore noxa, neque per congregationes, neque per urbes singulas prompta est currere uncis unguibus, velut *Celæno, pecuniam ablatura: tum potes originem trahere à Pico. Ac si tibi placent excelsæ appellationes, inter avos colloca totum certamen Titanum, atque ipsum Prometheum: avi patrem deduc tibi è quovis libuerit codice. Si verò pronum trahit ambitio & cupiditas, si virgas rumpis in cruore amicorum, si gaudes securibus fatigato carnifice obtusis, jam tum adversùm te instat majorum etiam nobilitas, & lampadem accensam portat ad turpia.*

---

fateor; at nihilò minùs est certum, quàm Sibyllæ oraculum. Nam dubio procul illi Romanorum Imperium detrectabunt, & armis se in libertatem asserent, si ulteriùs à Romanis Præfectis opprimantur.

126. *Folium recitare Sibyllæ*] Ex annotatis Sat. 7. ad ver. 101. Antiqui ante inventam chartam scribebant in foliis palmarum, pariter & Sibylla sua responsa. Varro. Hinc Virgil. Æneid. 3.

Quæcumque in foliis descripsit carmina virgo, &c.

Et Æneid. 6.

. . . *Foliis tantùm ne carmina manda,*
Ne turbata volent rapidis ludibria ventis.

Sibyllæ] Cumanæ in cujus libris continebatur fatum Imperii Romani. Vide quæ fusè notavi, Sat. 3. ver. 3.

127. *Si tibi sancta cohors, &c.*] Si nullum admittis in familiam, aut clientelam, qui non sit probus & sanctis moribus.

Si nemo tribunal vendit] Si familiarium tuorum nemo judicia, te Prætore, ac favorem tuum vendit, & pactâ mercede conciliat, te connivente, sive puer in deliciis habitus, sive uxor imperiosa & avara.

Tribunal] Sella est judicis. Meton. usurpatur pro sententia latâ à Judice in tribunali sedente & jus reddente.

128. *Acersecomes*] 'Ακερσεκόμος Doricè pro ἀκειρεκόμης, dicitur is qui comam non tondet, ab ἀ privativo, κείρω, *tondeo*, & κόμη, *coma*. Apollinis est epithetum, & Bacchi. At hîc puer est catamitus, benè comptus & capillatus, quales amabant veteres illi, & Præfecti secum in Provincias ducebant.

Si nullum in conjuge crimen] Si à conjuge absit avaritia, cupiditas.

129. *Nec per conventus*] Juridicos nimirùm, & loca judiciis exercendis destinata, & per regiones constituta à te Provinciæ Rectore.

130. *Nummos raptura*] Sub viri auctoritate à litigantibus exigens pecuniam, sine ulla ratione & modo, instar Harpyiæ insatiabilis. Martial. lib. 2. Epigram. 56.

Gentibus in Libycis uxor tua, Galle, notatur
Immodicæ fœdo crimine avaritiæ.

Celæno] A voce Græca Κελαινὸς, atrum & nigrum significante, appellatam aiunt unam ex Harpyiis. Virgil. Æneid. 3.

Una in præcelsa consedit rupe Celæno, &c.
. . . .
Virginei volucrum vultus, fœdissima ventris
Proluvies, uncæque manus, &c.

131. *Pico*] Qui Saturni filius, Fauni pater fuit, ac primus Aboriginum rex & Latinorum. Virgil. Æneid. 7. Dionys. Halic. lib. 1.

132. *Omnem Titanida pugnam*] Titanas omnes & Gigantas, qui Diis inferre bellum ausi, nomen suum tam celebre reddiderunt. Ovid. Metam. 1.

Titanida] Appositum est: id est, historiam & familiam Titanum, qui pugnârunt adversùs Saturnum, ac debellârunt: deinde adversùm Jovem, à quo tandem victi vix ac superati fuere. Porro, Titan filius erat Cœli & Vestæ, ut aiunt, frater Saturni natu major: ab illo geniti Titanes vocati sunt. Vide Cœl. Rhodig. lib. 7. cap. 14. & 19. ac seq.

133. *Promethea*] Japeti filium, Deucalionis patrem, qui è luto hominem finxit, ignem cœlo surripuit ac in terras detulit. Vide Sat. 4. ver. 133. & seq.

134. *De quocumque voles, &c.*] Ex iis quorum nobilitas maximè celebratur in historiarum monumentis, & quibuscunque Scriptoribus & libris; undè voles, gloriosum tibi compinge stemma.

136. *Si frangis virgas, &c.*] Si summis Magistratibus fungens, crudelis fueris, jubendo immaniter cædi socios, vel etiam obtruncari; atque id frequentiùs.

Virgas] Suprà ad v. 23.

137. *Lictore*] Vide Sat. 3. v. 128.

138. *Contra te stare*] Degenerem te damnando & abdicando.

139. *Claramque facem præferre pudendis*] Ut clariùs innotescat indignitas ac turpitudo tua, & majori te pudore suffundat. Sallust. Bell. Jugurth. *Majorum gloria posteris lumen*

OMNE animi vitium tantò conspectius in se
Crimen habet, quantò major, qui peccat, habetur.
Quò mihi te solitum falsas signare tabellas
In templis, quæ fecit avus; statuamque parentis
Ante triumphalem? Quò, si nocturnus adulter
Tempora Santonico velas adoperta cucullo?
Præter majorum cineres, atque ossa volucri
Carpento rapitur pinguis Damasippus; & ipse,
Ipse rotam stringit multo sufflamine Consul:
Nocte quidem; sed luna videt; sed sidera testes
Intendunt oculos. Finitum tempus honoris
Cùm fuerit, clarâ Damasippus luce flagellum
Sumet, & occursum nusquam trepidabit amici
Jam senis, ac virga prior innuet atque maniplos
Solvet, & infundet jumentis hordea lassis.
Intereà dum lanatas, torvumque juvencum
More Numæ cædit Jovis ante altaria, jurat
Hipponam, & facies olida ad præsepia pictas.

Quælibet mentis labes eò graviorem in se notam complectitur, quò sublimior æstimatur is qui delinquit. Quorsum mihi jactas nobilem *te, assuetum adulterinos codicillos obsignare in fanis quæ* tuus *avus extruxit, & coram effigie triumphali* tui *patris? Quorsum, si nocte mœchatus abscondis caput obvelatum Santonico tegmine! Secundum avorum cineres & ossa curru citato vehitur obesus Damasippus; ipseque Consul, ipse,* inquam, *rotas cohibet multo vinculo. Noctu certè; at Luna spectat, sed enim astra* in *testimonium advertunt lumina. Quando spatium Magistratûs finem habuerit, lucente die Damasippus virgam accipiet, nec timebit unquam incidere in familiarem jam vetulum: atque prior flagello signum dabit, ac resolvet* fœni *fasciculos, & fatigatis equis hordeum proponet. Interim cùm lanigeras* oves *ac taurum petulantem ritu Numæ ad Jovis aras mactat, jurat Hipponam ac vultus adumbratos in stabulis fœtentibus.*

---

est, neque bona neque mala eorum in occulto patitur.

140. *Animi vitium*] Cicer. Parad. 3. *Pravitates animi vitia rectè dicuntur.*

141. *Quantò major qui peccat*] Sic Sapient. cap. 6. *Judicium durissimum his qui præsunt fiet. Exiguo enim conceditur misericordia: potentes autem potenter tormenta patientur.*

142. *Quò mihi te solitum, &c.*] Quo pacto, quâ ratione, quâ fronte nobilem te dicis, si sis fraudulentus, adulter, &c. Hæc verò Satyricus ait, κατὰ κοινοῦ; ut monet vetus Schol.

Falsas signare tabellas] Vide Sat. 1. ver. 67.

Falsas tabellas] Suppositum testamentum, aliudve instrumentum falsò confictum.

143. *In templis*] In his obsignabant, quò loci sanctitas fidei ac religionis in negotio servatæ Judex & testis foret.

Quæ fecit avus] Ergo tam tu nequam & impius, quàm tui majores boni ac religiosi extitêre.

Statuamque parentis ante triumphalem] Quam dedecoras tuis criminibus.

144. *Quò, si nocturnus, &c.*] Quo etiam modo te nobilem jactas, si noctu vagaris ad perpetranda flagitia?

145. *Tempora Santonico velas, &c.*] Præ pudore: Nam vel impudentissimi flagitium patrantes abscondunt se, & cupiunt non agnosci.

Santonico cucullo] Vetus Schol. *Birro Gallico, galero fusco,* qualem ferunt & conficiunt Santones Aquitaniæ populi in Gallia. *Bardocucullum* vocat Martialis lib. 1. Epigram. 54. & lib. 14. Epigram. 128.

Gallia Santonico vestit te bardocucullo.

Cucullo] Martial lib. 5. Epigram. 14.

Cucullo prospicit caput tectus.

146. *Præter majorum cineres, &c.*] Transit Satiricus ad alia nobilium vitia. Et jam culpat affectatum ab eis, Neronis exemplo, aurigandi studium.

Majorum cineres] Sepulcra juxta Flaminiam Latinamque viam frequentia. De quibus vide Sat. 1. ver. ult.

147. *Damasippus*] Ficta vox è duabus Græcis, δαμάζω *domo,* & Ἵππος *equus:* in aliis codicibus pro *Damasippo,* legitur, *Lateranus.*

148 *Sufflamine*] Est vinculum seu retinaculum, ne præcipites in descensu rotæ rhedam ac jumenta abripiant & vexent. Scilicet inter rotarum radios immittitur sufflamen, dum clivum descendere cœperit vehiculum.

149. *Nocte quidem*] Dum is est Consul, præ pudore ac reverentia dignitatis, nonnisi clàm & nocte mulionis ac rhedarii munus obit.

Luna videt] Luna scilicet aliaque sidera spectant indignitatem istam ac turpe studium.

150. *Finitum tempus honoris cùm fuerit*] Vilem aurigandi artem resumet, atque ut antè, affectabit statim finito consulatu; id est, post biennium: nec enim erat perpetua Romæ Magistratuum potestas. Durabat Consulatus annos duos; Dictatura paucos interdum menses, aut etiam dies.

151. *Flagellum*] Ad agendos equos.

153. *Senis*] Ob ætatem & gravitatem reverendi.

Innuet] Salutando velut, ac se ostentando aurigandi peritum.

Maniplos solvet] Ad pabulum jumentis dandum, & omnia vilis agasonis implendo officia.

156. *Numæ*] Religiosi Imperatoris, qui & ipse sacra multa obibat. Vide Sat. 3. v. 12, & 138. & Tit. Liv. lib. 1. &c.

157. *Hipponam*] Quam in primis colit, quippe equorum & aurigandi studiosus, jumentorum Deam. Quidam legunt, *solam Hippo:* contendunt alii legendum, *solam Eponam:*

Sed cùm pervigiles placet instaurare popinas,
Obvius assiduo Syrophœnix udus amomo
Currit, Idumææ Syrophœnix incola portæ,
Hospitis affectu Dominum, regemque salutat,
Et cum venali Cyane succincta lagena.
Defensor culpæ dicet mihi : Fecimus & nos
Hæc juvenes. Esto ; desisti nempè, nec ultrà
Fovisti errorem. Breve sit quod turpiter audes.
Quædam cum prima resecentur crimina barba,
Indulge veniam pueris. Damasippus ad illos
Thermarum calices, inscriptaque lintea vadit,
Maturus bello Armeniæ, Syriæque tuendis

At quando nocturnas libet tabernas reparare, obviàm illi *properat Syrophœnix continuò madens amomo, Syrophœnix habitans ad portam Judæam,* eumque *hospitis studio salutat dominum ac regem: occurrit quoque Cyane præcincta, cum ampulla* vini *venum expositi. Noxæ patronus mihi respondebit: nos adolescentes illa etiam egimus. Concedo. Nimirùm cessasti: neque prætereà culpam retinuisti. Breviter duret quod fœdè moliris. Nonnulli errores* debent *rescindi cum prima barba. Indulgentiam da juvenibus.* At *Damasippus ad ea thermarum pocula, & inscripta vela pergit, aptus militiæ Armeniæ ac propugnandis Syriæ*

præ cæteris autem Hadr. Turneb. lib. 24. c. 4. lectionem hanc asserit è pulverulentis, ut ait, bibliothecarum Juvenalibus ; item ex Prudent. Plutarch. & Apul. Favet vet. Schol. Alii tamen malunt, *Hipponam*, tùm ob vocis originem, tùm quod Tertull. Apologet. Deam equorum *Hipponam* vocat. Vide Cœl. Rhodig. lib. 21. c. 24.

Facies olida ad præsepia pictas] Imagines Numinum jumentis propitiorum in equili appictas. Apul. Metamorph. 3. sub finem : *In medio stabulo Eponæ simulacrum,* &c.

Præsepia] *Præsepe* seu *præsepium* dicitur propriè alveus, in quem jumentis affunditur hordeum, aut avena in stabulo.

Olida] Ob stercus, fimum, odoremque jumentorum.

158. *Sed cùm pervigiles, &c.*] Jam nobiles insectatur, quod popinas frequentent, & luxuriæ dent operam, ac gulæ, &c.

Cùm pervigiles placet instaurare popinas] Cùm vero Damasippus, omissâ aurigatione, repetit caupones, in quibus die nocteque helluatur.

159. *Obvius assiduo, &c.*] It obviam invitans & blandimentis alliciens hominem, à quo lucrum sperat.

Syrophœnix] Unguentarius quidam, ita dictus à Syria & Phœnicia, minoris Asiæ regionibus, è quibus optima unguenta accersebantur.

Amomo] Unguento ex amomo. Vide Sat. 4. v. 108.

160. *Idumææ Syrophœnix incola portæ*] *Idumæa* Syriæ pars erat Judææ finitima. Nomen habet ab Esau, qui & Edom vocatus est Synecdoche. Hic intelligitur Judæa Romæ, porta, sic dicta, quòd per eam ingressi sint Titus & Vespasianus de subactis Judæis triumphantes.

161. *Hospitis affectu*] Eo affectu, quo solent hospites invitari & excipi: crebris nimiùm prensationibus & verborum illecebris, ut ex iis quæstus fiat.

Dominum, regemque salutat] Per adulationem vocat dominum, regem, &c. Vel ex more veterum ignotos salutantium, ut quibusdam placet. Martial. lib. 1. Epigr. 113.

Cùm te non nossem, dominum regemque vocabam :
Cùm benè te novi, jam mihi priscus eris.

162. *Cyane*] Tabernaria quæpiam : *succincta*, ad expeditiùs ministrandum.

163. *Defensor culpæ dicet, &c.*] Aliquis errorem excusaturus, dicet fortè : indulgendum Damasippo, quod ipsi nobis olim indulsimus.

Fecimus & nos] Et nos Juniores cùm essemus popinis & comessationibus nonnihil dedimus.

164. *Esto*] Fateor; & hoc indulgerem juveni : at Damasippus eam ætatem prætergressus est, & rebus gravioribus vacare debet.

Nec ultrà fovisti errorem] Non ultrà Juveniles annos istis levitatibus & erroribus indulsisti.

165. *Breve sit quod turpiter audes*] Peccare humanum est : perseverare, diabolicum.

166. *Barba*] Vide Cœl. Rhodig. lib. 3. c. 25. lib. 4. c. 2. & lib. 7. c. 13. item quæ nos alibi, nempè Sat. 4. v. 103. ad vocem *barbato.* Et ad Pers. Sat. 4. v. 1.

167. *Damasippus ad illos thermarum calices*] *Damasippus* jam vir juvenilia retinet vitia : Undè veniâ indignus.

168. *Thermarum calices*] Loca in quibus primò sudatur, deinde lavatur, pòst ungitur, denique epulis indulgetur. De Thermopoliis & de calido potu apud Romanos usitato dixi, Sat. 5. ad v. 63.

Themarum] De his jam Sat. 7. v. 233. In balneis tres erant regiones. In summa sudabatur, seu ad ignem seu ad solem ; eratque velut hypocaustum. Undè Seneca *Sudatoria* vocat *Thermas* Epist. 51. quam vide. Primam illam regionem antiqui vocabant Laconicum, eò quòd usus ejus apud Lacones frequens esset. In media regione erant aquæ calidæ ; in ima frigidæ, ad lavandum. Hinc discrimen vides inter balnea & thermas, quanquam unum pro altero sæpè usurpatur metonymicos. Nam prima illa regio propriè thermæ sunt, balnea cæteræ.

Inscriptaque lintea] Vela nempè acu picta, tabernis appensa cum inscriptione rerum venalium ; vel etiam lupanaribus, inscripto nomine prostantium meretricum, sicut annotavi ad Sat. 6. v. 124.

169. *Maturus bello Armeniæ*] Idoneus ad militandum in expeditionibus adversùs Armenos Neronis tempore susceptis, duce Corbulone, de quibus Tacit. Annal. 13. & seq.

Armeniæ] Hæc Asiæ regio celebris quondam

Amnibus, & Rheno, atque Istro. Præstare Neronem
Securum valet hæc ætas. Mitte ostia, Cæsar,
Mitte ; sed in magna legatum quære popinâ.
Invenies aliquo cum percussore jacentem,
Permistum nautis, aut furibus, aut fugitivis ;
Inter carnifices & fabros sandapilarum,
Et resupinati cessantia tympana Galli.
Æqua ibi libertas, communia pocula, lectus
Non alius cuiquam, nec mensa remotior ulli.
Quid facias talem sortitus, Pontice, servum ?
Nempè in Lucanos, aut Tusca ergastula mittas.

fluminibus, & Rheno, & Danubio. Neronem servare tutum illa ætas potest. Dimitte, Cæsar, dimitte portus, at in insigni taberna investiga legatum. Reperies discumbentem cum sicario quodam, nautis junctum, vel furibus, vel fugitivis, tortores inter & feretrorum artifices, atque tympana Galli supini quiescentia. Communis libertas illic : calices æquales: haud ulli thorus diversus ; neque mensa cuiquam separata. Ecquid ageres, Pontice, ejusmodi famulum nactus ? Scilicet amandares eum *in Lucaniam, vel Etruscas compedes.*

& frequens, at nunc non ita : duplex est, major quæ Turcomaniâ, & minor quæ Aladulia modò nuncupatur. Illic Euphrates ac Tigris scaturiunt. Claudunt montes Taurus, Niphates, &c.

Syriæque tuendis amnibus] Propugnandis regionibus Imperio Romano subjectis, qualis Syria, Asiæ pars valdè nobilis & occidentalis, quæ Syriaco mari alluitur, rigatur fluminibus Euphrate, Oronte & aliis; Terrâ Sanctâ intermediâ Ægypto affinis est. Syriaco primùm bello non aliud Romanis formidolosius. Nec sanè viris, opibus, armis quicquam copiosius Syriâ. Id tamen brevi, & feliciter confecit Glabrio Consul. Flor. lib. 2. cap. 8. Proverbium est apud Suidam, *Syrii contra Phœnices*, de hominibus semper inimicis, mutuò fraudulentis, ac invicem insidiantibus.

Tuendis amnibus] Qui regionem aliquam aut oppugnare nituntur, aut defendere, statim amnes occupant, ut transitus aditusque vel prohibeatur, vel pateat.

170. *Et Rheno, atque Istro*] Continendis in officio populis, qui sunt ad Rhenum atque Istrum, Gallis, Germanis.

Rheno] Hic fluit ex Alpibus Rhæticis per Germaniam. Ubi Batavos attigit, Vahalim format & Licum, per quos ad Mosæ ostium illabitur. Propè Arenacum, per Drusi fossam cum Isala commissus, tertiam hunc etiam exitum mutuatur quo in Oceanum evadat. Quartum olim habuit sibi proprium Lugduno Batavorum non procul, at is obductus arenis fuit, circa annum 860. Narrat Politianus exceptos Rheni vorticibus pueros suffocari, si adulterini fuerint, legitimos autem placidè ad ripam incolumes ejici.

Istro] *Ister* qui & *Danubius* appellatur, fluminum Imperii Romani post Nilum primas tenet ex Sallustio & Varrone, apud Agell. lib. 10. cap. 7. Fluvius Europæ maximus, apud Ptolem. Plin. lib. 4. cap. 12. *Ister*, inquit, *oritur in Germaniæ jugis montis Abnobæ, ex adverso Rauraci Galliæ oppidi, multis ultra Alpes millibus, ac per innumeras lapsus gentes Danubii nomine, immensò aquarum auctu, & undè primùm Illyricum alluit ; Ister appellatus, sexaginta amnibus receptis, medio fermè numero eorum navigabili, in Pontum vastis sex fluminibus evolvitur . . . . Hæc ostia porrò singula tanta sunt, ut prodatur in quadraginta millia passuum longitudinis vinci mare, dulcemque intelligi haustum.* Istro septem ora assignat Ammian. Marcell. At nunc duo tantùm navigabilia esse referuntur, cæteris arenâ obstructis.

Præstare Neronem securum valet] Juvenes istiusmodi apti sunt ad tuendam Imperatoris salutem, ac subeunda pro eo belli discrimina.

171. *Mitte ostia, Cæsar*] O Nero, ad fluminum ora mitte, ne verò ipse belli aleam & pericula tentare velis. Rebellantes Armenos per legatum aliquem domare potes. Ergo mitte ad ostia Tiberina, qui navem cum exercitu conscendat, & eò proficiscatur. Vel sensus est, dimitte curam portuum, & hanc legato committe, ingruente bello. Sarcasmus tam in Neronem, quàm in Duces ab eo missos.

172. *Legatum quære*] Mittendum pro te in hostes, cum mandatis.

173. *Cum percussore jacentem*] Adeò sui suæque dignitatis oblivisci solent ebriosi, ut cum obvio quolibet helluari non erubescant, & in cauponam ire

174. *Fugitivis*] Servis pœnæ metu, vel servitutis impatientiâ, fugientibus.

175. *Sandapilarum*] Hoc erat feretrum plebeiorum ac viliorum hominum. Sueton. Domitian. cap 17. *Cadaver ejus populari sandapilâ per vespillones exportatum.*

176. *Resupinati cessantia tympana Galli*] Sacerdotis Cybelæ, vel omni luxuriæ indulgentis, vel præ ebrietate dorso incumbentis, abjecto ministerii sui instrumento & insigni. Vide Sat. 6. v. 512. ac seq. & Pers. Sat. 5. v. 186.

177. *Æqua ibi libertas, &c.*] Nimirùm in popinis atque inter pocula nullum habetur discrimen vilis homuncionis & illustris Patricii.

Lectus] Discubitorius, quo ad mensam assidetur aut discumbitur.

178. *Mensa remotior*] Loco digniori structa.

179. *Quid facias talem sortitus*] Dic, quæso, numquid ferres servum hæc agentem, quæ illi nobiles impunè agunt æquè ac turpiter?

180. *Nempè in Lucanos*] Imo in ergastulum mitteres puniendum pro ignavia.

In Lucanos] Ad agros fodiendos, apud eam Italiæ partem, quæ est in regno Neapolitano, & modò continet Basilicatam, & partem Calabriæ, &c.

Tusca ergastula] Mitteres in Thusciam, ut

At vos, Trojugenæ, vobis ignoscitis, & quæ
Turpia cerdoni, Volesos Brutosque decebunt.
Quid, si nunquam adeò fœdis adeòque pudendis
Utimur exemplis, ut non pejora supersint?
Consumptis opibus vocem, Damasippe, locâsti
Sipario, clamosum ageres ut Phasma Catulli.
Laureolum Velox etiam benè Lentulus egit,
Judice me, dignus verâ cruce. Nec tamen ipsi
Ignoscas populo: populi frons durior hujus,
Qui sedet, & spectat triscurria Patriciorum:
Planipedes audit Fabios, ridere potest qui
Mamercorum alapas. Quanti sua funera vendant,

Vos autem, Trojani, vobismetipsis condonatis; Et quæ fœda cerdoni viderentur, *Volesis ac Brutis honesta sunt. Quid quod nunquam exempla tam turpia & ignominiosa adhibemus, quin restent fœdiora? Attritis fortunis, scenæ vocem commodâsti, Damasippe, ut repræsentares Catulli Phasma clamoribus plenum. Lentulus quoque Velox Laureolum probè repræsentavit, reverà meritus supplicium, meâ* quidem *sententiâ. Verumtamen ne ipsi parcas plebi.* Enimverò *impudentior vultus istius plebis, quæ assidet atque aspicit nimis scurrilia nobilium; auscultat Fabios planis pedibus, quæ* denique *deridere valet colaphos Mamercorum. Quid attinet quanto* pretio *venumdent*

---

ibi faceret opus, catenis vinctus, in ergastulis, quæ ibidem frequentia. Martial. lib. 9. Epig. 23.

Et sonet innumerâ compede Thuscus ager.

Ergastula] Vide Sat. 6. v. 150.

181. *Trojugenæ*] Romani nobiles, è Trojanis oriundi.

182. *Quæ turpia cerdoni, &c.*] Ironicè. Scilicet nobili quidvis licet, at non ita plebeio.

Cerdoni] Vide Pers Sat. 4. versu penult.

Volesos Brutosque] Nobiles quoscumque. Brutorum familia Romæ illustris ab illo vindice Romanæ libertatis: Volesorum autem ex Sabinis, à Valer. Voleso, qui fuit unus è tribus illis viris, qui facto fodere, Romæ permanserunt cum T. Tatio rege, atque honoribus potiti sunt, eorumque posteri: ut narrat Dionys. Halicarnass. lib. 2.

183. *Quid, si nunquam, &c.*] Quid dicas, si majora adhuc sint nobilium vitia, quàm ea quæ hactenùs culpavi. Levia sint quæ dixi, en mimos agunt, & gladiatoriam exercent.

185 *Consumptis opibus*] Decocto patrimonio, te convertis ad artes quæstuosas quamvis turpes.

Vocem locâsti] Præco mimicus fuisti, & vocem histrionibus & histrionicis præbuisti, pactâ mercede.

186. *Sipario*] Metonymia, pro Theatris, Actoribus, ac ludis scenicis. Donat. in Terent. *Aulæa quoque in scena intexta sternuntur,* inquit, *pro quibus ætas posterior siparia accepit. Est autem siparium mimicum velum quo theatro obtenditur, & quod populo obsistat, dum fabularum actus commutantur.*

Clamosum ageres ut phasma] Ut magnâ vocis contentione in Theatro recites & agas.

Phasma] Latinè spectrum, seu visum. Titulus est & nomen fabulæ. Terent. Eunuch. Prolog.

Idem Menandri Phasma nunc nuper dedit.

In ea scilicet adolescens ad pulchræ virginis, velut ad numinis aspectum expavescens introducitur. Donat.

Catulli] Q. Lutatii Catulli ignobilis Poëtæ, de quo Probus.

187. *Laureolum*] Hujus mimi facit mentionem Sueton. Calig. c. 57. à quo verò scriptus, non convenit; an à Laberio, an à Nævio. Vide Macrob. Sat. 2. c. 7. & Gell. lib. 3. c. 3. lib. 8. c. 13. & 14. & lib. 17. c. 14. In ea fabula, crux figitur Laureolo servo in scelere deprehenso. Vetus Schol.

Velox] Quidam non cognomen esse Lentuli volunt, sed interpretantur, habilis, agilis, citus in agendo

Lentulus] Præter Damasippum, etiam alii nobiles & Patricii.

188. *Dignus verâ cruce*] Non fictâ tantùm, ut mimicus ille servus. Martial. Spectac. Epigramm 7.

Non falsâ pendens in cruce Laureolus.

Nec tamen ipsi ignoscas populo] Qui talibus spectaculis & scurrilitatibus Patricio pudendis non modò non offendatur, sed gaudeat & applaudat.

190. *Triscurria*] Id est valdè & planè scurrilia. Quemadmodùm dicitur Trismegistus, & apud Plautum *Trifur, Trifurcifer,* &c. Sunt qui velint notari triplices in Circo decursus; sed minùs ad rem, nostro judicio. Ingeniosum est quod Scaliger legit, *Transcurria,* aitque dici quasi transitum à Curia ad Ludos, cùm nempè Senatores & Patricii fiebant scurræ & ludii.

191. *Planipedes audit Fabios*] Nobiles quoscumque in comœdiis agentes sine horrore spectat.

Planipedes] Ita vocari fabulas argumento & actione vilissimas scribit Donatus. Nimirùm in aliis cothurnum induebant actores aut saltem soccum. Vel notat Patricios agentes in theatro Personas servorum, qui nudis pedibus incedebant.

192. *Mamercorum alapas*] Quas nobiles in servili persona ferunt à scenicis dominis castigati, ridente interim populo. Sic Panniculus à Latino alapis frequenter cæsus. Martial. Epig. 7 lib. 2. & lib. 5. Epigramm. 62.

Mamercorum] Horum illustris Romæ familia & origo à Numa Pompilio deducta, teste Plutarcho in vita Numæ. Hic enim cùm quatuor haberet filios, unum appellavit Mamercum ex Pythagoræ filio Æmiliorum autem gentem Patriciis admistam ab illo nominatam ferunt. Hæc Plutarch. ibid. A Marte genitos alii affirmant. Vide Alex. ab Alex. lib. 5. c. 4.

Quanti sua funera vendant, quid refert?] Quid refert quod lucrum habent è gladiatura?

Quid refert? Vendunt nullo cogente Nerone,
194 Nec dubitant celsi Prætoris vendere ludis.
Finge tamen gladios inde, atque hinc pulpita pone.
Quid satius? Mortem sic quisquam exhorruit, ut sit
Zelotypus Thymeles, stupidi collega Corinthi?
Res haud mira tamen: citharœdo principe, mimus
Nobilis: hæc ultrà, quid erit nisi ludus? Et illic
200 Dedecus urbis habes. Nec mirmillonis in armis,
Nec clypeo Gracchum pugnantem, aut falce supinâ,
(Damnat enim tales habitus, & damnat & odit,)
Nec galeâ frontem abscondit: movet ecce tridentem,

suam mortem? Venumdant nullo Nerone adigente; neque ambigunt venumdare spectaculis Prætoris alti. Verumtamen suppone illinc enses, istinc vero theatra statue. Utrum melius? An ullus necem ita formidavit, ut fiat zelotypus Thymeles, ac socius Corinthi hebetis? Id verò minimè stupendum; siquidem Imperatore citharistâ, histrio clarus videtur. Posteà quid extabit præterquàm ludus? Atque ibi civitatis ignominiam videbis, nempè Gracchum decertantem non in armatura Mirmillonis, non scuto, vel harpe resupinata; (Nam condemnat ejusmodi indumenta, & condemnat, & aversatur) neque vultum contegit casside: en fuscinam vibrat;

---

193. *Vendunt nullo cogente*] Sponte in arenam descendunt, & vitæ discrimen adeunt ultrò & sine pudore.

Nullo cogente Nerone] Non coacti à Tyranno. Nec enim id exigit Domitianus, quod olim Nero, qui Senatores quadringentos, Equites sexcentos jussit in arena decertare. Sueton. Ner. cap. 12. Cornel. Tacit. Annal. 14. ubi Lipsius *quadragenos & sexagenos* legit.

194. *Nec dubitant celsi Prætoris, &c.*] Non erubescunt operam suam locare Prætori munus gladiatorium populo danti.

Celsi] Volunt quidam nomen esse Prætoris, alii explicant epithetum de habitu & curru triumphali, in quo evectus suam dignitatem ac liberalitatem ostentat Prætor, cùm ludos exhibet. Vide Sat. 10. v. 36. & seq.

Prætoris] Magistratûs hujus creandi occasionem & primordia narrat Livius in fine lib. 6. & initio lib. 7. Urbs eo caruerat per annos ferè quadringentos, Consule jus reddente. Prætor dictus quòd præeat ac præsit seu Juri dicundo, seu exercitibus. Erat velut Collega Consulibus, atque iisdem auspiciis creabatur: ut ait Livius cit. lib. 7. Primùm unus, posteà duo, subinde numerus auctus ad duodecim & sedecim. Alii minores, peregrini, provinciales; unus erat urbanus, qui & primus & major appellabatur: Vide Cœl. Rhodig. lib. 12. c. 8. Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 15.

Prætoris vendere ludis] Solebant Prætores ludos populo dare Plutarch. in Bruto. A cæteris quidem Prætoribus largitiones, spectaculâ, & gladiatores; à te verò majorum tuorum debitum, eversionem tyrannidis repetunt: inquit Cassius ad Brutum præturâ urbanâ defungentem.

Ludis] Hi post aliquam victoriam sæpè celebrabantur. Apud Livium lib. 1. c. 35. L. Tarquinius Priscus captis vi Appiolis, oppido Latinorum, revectâ inde majore prædâ, ludos opulentiùs instructiusque quàm priores reges fecit. Tum primùm Circo maximo designatus locus, & sedes ad spectandum à plebe distinctæ Patribus Equitibusque datæ sunt. Vide quæ sunt annotata Sat. 3. vers. 223, ad vocem, *Circensibus*, Et Sat. 6. vers. 69. ad voces *Plebeiis & Megalesia*

195. *Finge tamen gladios inde, &c.*] Quod si alterutrum eligere cogantur nobiles, aut in arenam prodire aut in scenam; gladiatores sint potiùs quàm histriones, & mortis propinquæ discrimina præferant ignominiæ.

196. *Ut sit zelotypus Thymeles*] Ut mortis metu malit agere in theatris personam Latini mimi, zelotypi Thymeles suæ uxoris, & præ zelotypia alteri mimo rixas moventis, alapas & verbera impingentis. Vide Sat. 1. v. 36.

197. *Stupidi Collega Corinthi*] Alterius histrionis fortè à Latino impetiti ac cæsi in theatro per zelotypiam. Unde ille stupet, causæ ignarus.

198. *Res haud mira, &c.*] Non mirum quòd Patricii deflectant ad artem scenicam, exemplo Neronis impulsi. Sueton. & alii.

Citharœdo Principe] Vilium quarumlibet artium studia & primas affectante. Vide Suet. Ner. cap. 20. & seq. Tacit. Annal. 14.

Mimus nobilis] Histrionia nobilitata nempè, studente illi Imperatore. Sunt qui legant, *natus*, pro *mimus*, ut intelligantur adulterini filii histrionum & matronarum Romanarum, juxta id quod dictum Sat. 6. vers. 76. & seq. Sed hoc minùs placet.

199. *Quid erit nisi ludus?*] Nobiles quivis arti scenicæ ultro operam dabunt.

Illic] In ludis ac munere gladiatorio.

200. *Dedecus urbis*] Quòd nobiles non velatâ sed nudâ facie, sine ulla verecundia gladiatoriam exerceant, & in ea se ostentent.

Nec Mirmillonis in armis] Nec Mirmillonem agit solùm Gracchus, cujus armatura non adeò videatur indecora, nempè gladius, clypeus, galea: sed Retiarium agit, cujus etiam habitus turpis & ignominiosus, nimirùm, tunica, rete, fuscina.

Mirmillonis] Vide quæ annotavimus ad Sat. 2. vers. 143. & seq.

201. *Gracchum pugnantem*] Sat. 2. mox cit.
Vicit & hoc monstrum tunicati fuscina Gracchi,
Lustravitque fugâ mediam gladiator arenam.

Falce supinâ] Incurvâ sicâ, vel erectâ & conversâ ad incutiendum. *Thracum armaturâ, quibus proprium telum sica est*, inquit vetus Schol. Vel ad ipsum Thracem refer, qui ambitiosè pugnans se attollebat, atque insurgebat, Artemidoro teste: ut ait Lubinus.

203. *Nec galeâ frontem abscondit*] Ut Mir-

Postquàm libratâ pendentia retia dextrâ
Nequicquam effudit, nudum ad spectacula vultum
Erigit, & totâ fugit agnoscendus arenâ.
Credamus tunicæ, de faucibus aurea cum se
Porrigat, & longo jactetur spira galero.
Ergo ignominiam graviorem pertulit omni
Vulnere, cum Graccho jussus pugnare secutor.
Libera si dentur populo suffragia, quis tam
Perditus, ut dubitet Senecam præferre Neroni;
Cujus supplicio non debuit una parari
Simia, nec serpens unus, nec culeus unus?

atque ubi suspensa retia manu libratâ incassum injecit, detectam levat faciem ad spectatores, ac dignoscendus aufugit omni amphitheatro. Fidem habeamus tunicæ; quandoquidem auro intexta protendatur à gutture, atque fasciola projiciatur ab alto pileo. Itaque mirmillo coactus cum Graccho dimicare, dedecus reportavit cunctis plagis atrocius. Si populo concedatur libertas sententiarum, quis adeò nequam, ut ambigat Senecam Neroni anteponere, cujus ad *pœnas non unicam oportuit simiam comparari, non viperam unicam, neque saccum unicum?*

---

millo, qui vultum habebat galeâ obtectum: sed placet habitus Retiarii, qui nudâ & apertâ certabat facie. Sueton. Claud. c. 34. *Gladiatores fortè prolapsos jugulari jubebat, maximè retiarios, ut expirantium facies videret.*

Tridentem] Arma erant retiarii, telum seu fuscina, tridens, & rete. Sueton. Calig. c. 30.

204. *Postquàm libratâ pendentia retia*] Postquàm reti frustrà injecto aberravit, nec Mirmillonis caput implicuit.

205. *Nudum ad spectacula vultum erigit*] Sese ostentat spectatoribus & se agnosci gaudet, illud decus æstimans, quod turpe est. Vel fortè ut agnitum vetent jugulari à secutore, cujus ob id graviorem ignominiam statim Poëta vocat.

206. *Fugit*] Ante Mirmillonem jam declinato reti insequentem fugit retiarius, dum effusum colligat rete, rursùmque Mirmillonem impetat.

Arenâ] Vide Sat. 2. cit. v. 144. & ibid. Annot.

207. *Credamus tunicæ*] E tunica retiarium agnoscamus, nobilem autem ex auro, quo illa interlucet, sicut & galeri subligaculum. Legunt quidam, *Cedamus*, ut sint verba Mirmillonum dicentium apud se, concedamus retiario ejusmodi Patricio, & fugere illum finamus. Hinc sequitur, *Ergo ignominiam*, &c.

Tunicæ] Vestis hæc erat apud Romanos quidem interior & brevior sine manicis, cui toga superinduebatur. Vide Suet. August. c. 24. & 100. & Gell. lib. 7. c. 12. Tunicâ tantùm induti pugnabant retiarii. Sueton. Calig. c. 30. *Retiarii tunicati quinque gregatim dimicantes totidem secutoribus succubuerant*, &c.

De faucibus aurea, &c.] Tunica retiarii nobilis, auro distincta per extremitates à gutture ad imum. Malim ego cum sequentibus jungere, & referre ad *spiram*.

208. *Jactetur spira*] Ligula, fascia, non vulgaris sed auro intexta, à galero dependens, & mento subligata, cujus extremitates vento agitantur.

Spira] Sinus & flexus in multos orbes.

Galero] Pileo in galeæ similitudinem facto: Is porrò sub mento obstringebatur, ne inter pugnandum excideret.

Longo] Id est, alto, qualem describit Dionys. Halicar. lib. 2. sub finem.

209. *Ignominiam graviorem*] Commissus enim cum Retiario nobili Mirmillo, cùm non ausit adversarium conficere, victoriæ fructu & decore carebat; & quamvis sponte cederet, suggillabatur à spectatoribus. Ergo ignominiam tam gravem inde ferebat, quam si plagis confossus victusque succumberet. Quin & explodebatur, si peritus ipse nobilem imperitum superaret.

210. *Secutor*] Mirmillo, qui ab insequendo retiario, fugiente, secutor dicitur.

211. *Libera si dentur populo suffragia*] Si liceat populo quod sentit liberè aperire, sine ullo Tyrannorum metu.

212. *Dubitet Senecam præferre Neroni*] Scilicet ignobilem probum nobili vitioso præferre quis dubitet? Vide quæ jam notavimus ad Sat. 5. vers. 108. de Seneca. Cornel. Tacit. Annal. 15. scribit conjuratos destinavisse, occulto quidem consilio, ut post occisum Pisonis ope Neronem, Piso quoque interficeretur, traderetur que Imperium Senecæ, quasi insonti, claritudine virtutum ad summum fastigium dilecto. Tertull. lib. de Anima, cap. 20. *Seneca sæpè noster*, inquit, i.e. propè Christianus. S. Hieron. de Scrip. Eccles. c. 22. *L. Annæus Seneca, Cordubensis, Socionis Stoïci discipulus, & patruus Lucani Poëtæ, continentissimæ vitæ fuit; quem non ponerem in Catalogo Sanctorum, nisi me illæ provocarent epistolæ quæ leguntur à plurimis, Pauli ad Senecam, & Senecæ ad Paulum*, &c. S. August. de Civit. lib. 6. c. 10. *Libertas*, inquit, *quæ defuit Varroni, non defuit Annæo Senecæ, quem indiciis nonnullis invenimus Apostolorum nostrorum temporibus claruisse.*

213. *Cujus supplicio, &c.*] Tot parricidiis inquinatus Nero non unum supplicium merebatur, sed multiplex. Sueton. Cornel. Tacit. alii passim.

214. *Simia, serpens, culeus*] Lex Pompeia jubebat, qui vel parentis, vel filii, vel cujusvis affinis & propinqui sanguine se polluisset, cum culeo, id est, sacco coriaceo insui, cum simia, vipera, gallo, cane; atque in mare seu flumen projici. Cur ita parricidæ culeo includerentur, egregiè docet Tullius pro Sexto Roscio Amerino n. 70. & seq. *ut repentè cœlo, Sole, aquâ terraque privarentur*, &c. quæ lege ibid. Cur autem cum istis animalibus? An ut in rixa infensorum animalium, & fœdâ laceratione corporis, pro admissi sceleris imma-

Par Agamemnonidæ crimen; sed causa facit rem
Dissimilem: quippe ille Diis auctoribus ultor
Patris erat cæsi media inter pocula: sed nec
Electræ jugulo se polluit, aut Spartani
Sanguine conjugii: nullis aconita propinquis
Miscuit: in scena nunquam cantavit Orestes:
Troïca non scripsit. Quid enim Virginius armis
Debuit ulcisci magis, aut cum Vindice Galba?
Quid Nero tam sævâ, crudâque tyrannide fecit?
Hæc opera, atque hæ sunt generosi principis artes,
Gaudentis fœdo peregrina ad pulpita saltu
Prostitui, Graiæque apium meruisse coronæ.
Majorum effigies habeant insignia vocis,

Æquale scelus Agamemnonii; at ratio negotium efficit inæquale. Ipse enim *Orestes numinum impulsu vindex erat parentis mediis in calicibus occisi. At neque se contaminarit Electræ cæde, vel cruore matrimonii Lacæni: nemini affinium venena temperavit: in theatro non cecinit: Trojana non composuit. Nam quid gladio vindicare potiùs obstringebatur, Virginius, vel Galba cum Vindice? Ecquid Nero perpetravit adeò crudeli immanique regno? Ea sunt facinora, eaque studia nobilis Imperatoris, amantis produci turpi saltatione ad externa theatra, & reportare apium Græcæ coronæ. Avorum statuæ possideant ornamenta cantûs* tui, *tu*que

---

nitate diro cruciatu exanimarentur? An quòd aiunt viperam parenti necem inferre, simiam verò catulos, interdùm stringendo nimis & amplectendo interimere. Vide Cœl. Rhodig. lib. 11. cap. 21. & lib. 6. cap. 13. Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 5. &c.

215. *Par Agamemnonidæ*] Orestes Agamemnonis filius matrem Clitemnestram interfecit, ut vindicaret patrem ab ea simul & ab Ægistho ejus mœcho jugulatum: at Nero Agrippinam matrem impiè nefarièque occidit. Vide Sat. 1. vers. 6. & ibid. Annot. ad vocem, *Orestes.*

216. *Diis auctoribus*] Approbantibus tanti facinoris ultionem, etenim Odyss. initio, scribit Homerus, Ægistho per Mercurium Deos ultionem comminatos ex Oreste, si Agamemnonem occideret, & Clitemnestram duceret: additque Pallas, certè meritam Ægisthus mortem luit; sic pereat & quisquis alius talia perpetrârit.

217. *Media inter pocula*] Alii occisum Agamemnona in convivio, alii in balneo, aliter alii referunt.

Nec Electræ jugulo se polluit] Electram sororem non jugulavit Orestes, sicut Nero fratrem Britannicum. Horat. lib. 2. Sat. 3.

Quin ex quo est habitus malè tutæ mentis Orestes,
Non Pyladem ferro violare, ausus've sororem Electram.——————

218. *Spartani sanguine conjugii*] Non mortem Orestes intulit suæ conjugi Hermionæ filiæ Menelaï Lacedæmoniorum sive Spartæ Regis: at Nero Octaviæ Poppææque uxoribus, quin & Antoniæ Claudii filiæ, à qua fuerat adoptatus, nuptias suas recusanti necem attulit.

219. *Nullis aconita propinquis miscuit*] Neminem Orestes veneno enecavit at Nero Britannicum fratrem, Domitiam amitam, &c. adde Senecam præceptorem, ac tot alios mori jussos.

Aconita] Sat. 1. v. 158.

220. *In scena nunquam cantavit*] Ut Nero sordidè fecit. De quo Sueton. Ner. c. 20. & 21. Nec Romæ solùm sed & Neapoli cantavit in publico. Cornel. Tacit. Annal. 15.

221. *Troïca non scripsit*] *Nero Troados Libros scripsit.* Vetus Schol. Verùm si ob hoc culpandus certè multo magis quòd incensam Romam è turri Mecænatica prospectans, lætusque flammæ pulchritudine ἅλωσιν Ilii scenico habitu decantavit. Sueton. Ner. c. 38. *Ipso tempore flagrantis urbis domesticam iniit scenam, ac cecinit Trojanum excidium præsentia mala vetustis cladibus assimulans:* inquit Cornel. Tacit. Annal. 15. Scilicet incendium illud molitus, *ut spectaculi ejus imaginem cerneret, quali olim Troja capta exarserat.* Eutrop. lib. 7.

Quid enim Virginius armis] Quid fuit quòd Virginius, Galba, & Vindex conjurârunt Neronem ex Imperio deturbare?

222. *Cum Vindice Galba*] Virginius Ruffus Germanici ductor exercitûs. Julius Vindex Galliæ Proprætor, cujus milites primi à Nerone desciverunt. Sergius Galba Hispaniæ Præfectus occiso Nerone Imperium adeptus est, ultrò cedente & annitente Virginio.

223. *Quid Nero tam sævâ, &c.*] Quid fecit Nero, quo omnium in se odium concitaret, & à conjuratis auctore Senatu occideretur? Nempè quòd sordidis illis artibus gauderet, ac totus incumberet histrionicæ, saltatoriæ, citharisticæ, &c. nihil verò generoso Principe dignum moliretur. Hunc versum tamen omninò rejiciunt nonnulli.

225. *Peregrina ad pulpita*] Neapoli, in Achaia, & aliis quoque locis. Vide suprà.

Saltu] Legunt alii *cantu.*

226. *Prostitui*] Metaphora à vilibus scortis.

Graiæque apium meruisse coronæ] Quippe Nero in Olympicis cantavit & coronatus est, cùm his ludis agona musicum adjecisset. Vide Alex. ab Alex. lib. 5. c. 8.

Apium meruisse coronæ] In Isthmicis ac Nemeis certaminibus victores Apio coronabantur. Hinc Plin. lib. 19. c. 8. *Honos,* inquit, *Apio in Achaia coronare victores sacri certaminis Nemeæ.* Idem lib. 20. cap. 11. de Apio multa. Vide Plutarch. quæst. conviv. lib. 5. q. 3. & lib 7. q. 2. Item Cœl. Rhodig. lib. 6. cap. 19. & lib. 13. c. 17.

227. *Majorum effigies habeant, &c.*] Cùm nihil habeas aliud quo exornes statuas majorum tuorum, ô Nero, affer ea tuæ vocis & cantûs insignia, coronam illam ex Apio, & quæ per sce-

Ante pedes Domitî longum tu pone Thyestæ
Syrma, vel Antigones, seu personam Menalippes,
Et de marmoreo citharam suspende colosso.
Quis, Catilina, tuis natalibus atque Cethegi
Inveniet quicquam sublimius? Arma tamen vos
Nocturna, & flammas domibus templisque parâstis,
Ut Braccatorum pueri, Senonumque minores,
Ausi quod liceat tunicâ punire molestâ.
Sed vigilat Consul, vexillaque vestra coërcet.
Hic novus Arpinas ignobilis, & modò Romæ

ad pedes Domitii colloca prolixum syrma Thyestæ, sive Antigonæ vel larvam Menalippes, atque lyram appende ad colossum marmoreum. Ecquis reperiet aliquid illustrius tuâ, ô Catilina, ac Cethegi origine? Vos nihilominùs noctu ferrum atque ignes ad ædes & fana comparâstis, non secus ac filii Braccatorum, atque Senonum posteri, non veriti perpetrare *quod gravi tunicâ fas sit vindicare.* At *observat Consul, ac vestra signa cohibet. Ille recens Arpinas humilis, ac Romæ nuper*

---

nicas artes præmia atque ornamenta consecutus es. Sarcasmus admodùm gravis.

228. *Ante pedes Domitî*] Ad effigies utriusque Domitii tam atavi quàm patris tui.

Longum tu pone Thyestæ Syrma] Non relata ex hoste spolia opima, ut cæteri, sed theatrales quas induisti vestes, nimirùm cùm egisti personas Thyestis, vel Antigones, vel Menalippes. Diversas tamen ab his actas à Nerone refert Sueton. Ner. c. 21. ubi ait, *inter cætera cantavit Canacen parturientem, Orestem matricidam, Oedipum excæcatum, Herculem insanum.*

Thyestæ] Vide Annot. Sat. 7. v. 73. ad vocem *Atreus.*

229. *Longum syrma*] Oblongam vestem Tragœdiæ usitatam. Nomen à *σύρω traho.* Pallam vocant Latini, & ab Æschylo repertam, ait Horatius ad Pisones v. 278.

Antigones] Hæc fuit Oedipi filia, atque excœcati dux, de qua Tragœdias scripsere Sophocles & alii.

Seu personam Menalippes] Larvam quâ vultum obtexisti, in fabula Menalippes. Suetonius mox cit. *Tragœdias quoque cantavit personatus,* &c. Agell. lib. 5. cap. 7. *personam* à *personando* derivari, auctor est; sed malim cum Scaligero, dictam quasi *περὶ σῶμα.* Vide quæ notavi ad Sat. 3. v. 175. & Sat. 6. v. 70.

Menalippes] Hæc puella de Neptuno gravida Bœotum peperit. Varro de Re Rustica, lib. 2. cap. 5. *Scio,* inquit, *hunc esse qui filios Neptuni è Menalippa servârit, ne infantes in stabulo grex boum obtereret.* Ibi nimirùm enixa erat Menalippe.

230. *Citharam*] Quam *à Judicibus delatam stolidè Nero adoravit, atque ad Augusti statuam ferri jussit.* Sueton. Ner. cap. 12.

Marmoreo suspende colosso] Ad ingentem è marmore Augusti statuam. Sunt qui de Neronis intelligant effigie centum decem pedes altâ; verùm hanc ex ære factam refert Plin. lib. 34. cap. 7.

Colosso] Plin. loco mox cit. *Moles excogitatas,* inquit, *videmus statuarum, quas colossos vocant, turribus pares . . . . Ante omnes autem in admiratione fuit Solis colossus Rhodi, septuaginta cubitos altus,* &c. Hic in Rhodiorum portu erectus erat, ita divaricatis cruribus, ut inter ea transirent naves extensis velis. Colossos dici à Colosso inventore scribit Festus. At, hiantis vastæ inanitatis ratione, velut κολον ὂσσον, vocari, ait Cœl. Rhodig. lib 17. c. 16.

231. *Quis, Catilina, tuis natalibus, &c.*] Probat Poëta exemplis nobilissimos interdùm pessima fuisse meditatos: humiles autem præclara.

Catilina, Cethegi] Hi cum Lentulo, Gabinio, Statilio, & aliis conjurârunt ad opprimendam patriæ libertatem. Sallust. Appian. &c.

232. *Arma tamen vos nocturna*] Cic. Catilin. 1. *Descripsisti urbis partes ad incendia . . . occupaturum te nocturno impetu confideres . . . Obliviscere cædis atque incendiorum.*

234. *Ut Braccatorum pueri, &c.*] Perinde ac si fuissetis filii Gallorum, qui Romam ferro flammâque devastârunt. De quibus Flor. lib. 1. cap. 13. &c.

Braccatorum] *Provincia Narbonensis appellatur pars Galliarum quæ interno mari alluitur, Braccata antè dicta.* Plin. lib. 3. cap. 4. Nomen à braccis seu femoralibus, quibus ea gens utebatur; braccas autem alii à Græco *βραχὺς,* alii à *ῥάχος* dictas volunt: anaxyrides esse & vocari apud Græcos affirmare licet. Vide Cœl Rhodig. lib. 18. cap. 21. Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 18.

Senonum] In Gallia Celtica sive Lugdunensi continentur Senones, teste Plinio, lib. 4. c. 18. *Horum civitas in primis firma, & magnæ apud Gallos auctoritatis,* inquit Cæsar, de Bello Gall. lib. 5. *Gens naturâ ferox, moribus incondita, ad hæc ipsâ corporum mole, perinde armis ingentibus adeò terribilis, ut ad hominum interitum, urbiumque stragem nata videretur.* Flor. lib. 1. cap. 13.

235. *Tunicâ molestâ*] Vestis erat è charta, cannabe, stuppâ; illinebatur bitumine, resinâ, pice; tum circumdabatur iis qui grave quidpiam & maximè incendia moliti fuerant: quâ demùm incensâ vivi comburebantur. Vide Brod. Miscel. lib. 2. cap. 9. & 10. Item quæ notavi Sat. 1. ver. 155. ad hæc verba: *Tædâ lucebis in illa.* Martial. lib. 10. Epigram. 25.

Nam cùm dicatur tunicâ præsente molestâ.

236. *Vigilat Consul*] Cicero, quem vide in Catilin. Item Sallust. &c.

Vexillaque vestra coërcet] Exercitus à conjuratis adversùs Rempublicam comparatos reprimit, ac sedulò cavet ne quid Respublica detrimenti capiat.

Vexilla] Cohortes erant divisæ in centurias, & harum singulis sua erant vexilla. Veget. lib. 2.

237. *Novus Arpinas*] Ita vocabant Ciceronem

Municipalis Eques galeatum ponit ubique
Præsidium attonitis, & in omni gente laborat.
Tantum igitur muros intra toga contulit illi
Nominis & tituli, quantum non Leucade, quantum
Thessaliæ campis Octavius abstulit udo
Cædibus assiduis gladio. Sed Roma parentem,
Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.
Arpinas alius Volscorum in monte solebat
Poscere mercedes alieno lassus aratro;
Nodosam post hæc frangebat vertice vitem,
Si lentus pigrâ muniret castra dolabrâ.
Hic tamen & Cimbros, & summa pericula rerum

Eques Municipii, armatas passim cohortes locat stupefactis, atque in cunctis regionibus operam navat. Ergo toga tantum ei famæ ac nobilitatis attribuit intra mœnia, quantum Augustus Leucade, quantum in agris Thessalicis non reportavit, ense madido crebrâ strage. At Roma parentem, Roma servata patrem patriæ Ciceronem nuncupavit. Alter Arpinas aliorum aratro fatigatus in collibus Volscorum pretium repetere consueverat, deinde vitem nodis asperam capite rumpebat quando lentâ asciâ tardus castra struebat: attamen is & Cimbros, atque ultima rerum

---

ejus inimici, in contemptum. Sallust. *Novus* homo, id est, nullis antè majoribus illustris. *Arpinas*, ortus ex Arpino Volscorum oppido. Regio tamen Volscorum sanguine, patre Equestris Ordinis, natum Ciceronem scribunt Plutarch. atque Euseb.

238. *Municipalis Eques*] Qui nuper venit Romam ex Arpino municipio, & in Equestrem Ordinem est adscitus.

Municipalis] Municipes à muneribus capessendis vocati sunt aliarum Italiæ urbium incolæ, qui & suis legibus utebantur, atque honorum cum Populo Romano erant participes, nullis prætereà necessitatibus astricti, neque lege ullâ Populi Romani. Vide Gell. lib. 16. cap. 13. Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 10.

Galeatum ponit ubique præsidium] Instructum armis ad urbis tutelam, & communem Reipubl. salutem adversùs nefaria Catilinæ consilia.

239. *Attonitis*] Ad confirmandos animos civium tam sceleratâ conjuratione perculsorum.

In omni gente laborat] Quidam legunt, *in omni monte*, id est, in singulis urbis regionibus. Itaque vel in urbe, vel in omnibus Italiæ locis opportunis præsidiâ collocat ad frangendos conjuratorum conatus.

240. *Tantum igitur muros intra, &c.*] Cicero tam celebre sibi nomen fecit in pace per suam prudentiam, quantam Augustus gloriam vix est adeptus Actiacâ Philippicâque victoriâ.

241. *Quantum non*] Quia sanguine civium stetit Augusti gloria: non ita verò Ciceronis.

Leucade] Leucas sive Leucadia Insula est oræ Epiri occiduæ proxima, non procul Actio, ubi navali prælio Antonium & Cleopatram Augustus debellavit.

242. *Thessaliæ campis*] Pharsalicis, ubi Cæsar Pompeium; & Philippicis, ubi Cassium & Brutum profligavit Augustus.

Udo cædibus assiduis gladio] Nam pugnæ istæ fuerunt admodùm cruentæ

243. *Sed Roma patrem patriæ*] Roma verò conjurationis Catilinariæ metu & periculo liberata honorificum illud patris patriæ nomen Ciceroni detulit. Plin. lib. 7. cap. 30. *Quo te, M. Tulli, piaculo taceam?* inquit, ... *Salve primus omnium patriæ parens appellate. Primus in toga triumphum, linguæque lauream merite*, &c. Patrem patriæ Ciceronem in Senatu primùm à Catone salutatum scripsere Plutarchus & Appianus: verùm hos graviter redarguit Lipsius Var. Lect. lib. 3. cap. 20. asseritque ex ipso Tullio, hoc ipsi decus primo attributum à Q. Catulo Senatûs Principe. Certè pro Publ. Sextio; *Q. Catulus*, inquit, *& multi alii sæpè in Senatu patrem patriæ me nominârant.* Et in Pisonem: *Me Q. Catulus Princeps hujus Ordinis & auctor publici consilii frequentissimo Senatu patrem patriæ nominavit.*

245. *Arpinas alius*] C. Marius ex Arpino similiter oriundus obscuro loco, tamque pauper, ut agros alienos mercere conductus araret: posteà summus evasit Imperator, & septies Consul fuit; imò tertius Romæ conditor meruit appellari. Plutarch.

Volscorum in monte] Apud Volscorum in Latio regionem collibus inæqualem, suam patriam. Nam Arpinum in Volscis est.

247. *Nodosam post hæc, &c.*] Posteà seu faber, seu gregarius miles castra secutus est, & in aggere struendo laboravit. Vide Veget. lib. 2.

Frangebat vertice vitem] In sua cervice vel tergo vitem frangi patiebatur vapulando à Centurione lentam operam castigante. Tit. Liv. lib. 57. *Scipio*, inquit, *quem militem extra ordinem deprehendit, si Romanus esset, vitibus cædebat; si extraneus, fustibus.* Cornel. Tacit. Annal. 1. *Centurio Lucilius interficitur, cui militaribus facetiis vocabulum, cedo alteram, indiderant; quia fractâ vite in tergo militis, alteram clarâ voce ac rursus aliam poscebat.* Plin. lib. 14. cap. 1. *Quid quod inserta castris summam rerum Imperiumque continet? Centurionum in manu vitis & opimo præmio tardos ordines ad lentas perducit aquilas, atque etiam in delictis pœnam ipsam honorat.* Vide Cœl. Rhodig. lib. 26. capite ultimo. Alex. ab Alex. lib. 1. c. 20. & lib. 2. c. 13.

249. *Cimbros*] Boreales maximè Germanos, hodie, *Danos & Holsatios*, quos infestis armis Italiam ipsamque Romam appetentes, victis jam antè Teutonis, profligavit Marius, & cecidit centum quadraginta millia, cepit sexaginta millia. Vide Flor. lib. 3. cap. 3. Plutarch in Mario. Liv. lib. 68.

Excipit; & solus trepidantem protegit urbem.
Atque ideò postquàm ad Cimbros, stragemque volabant
Qui nunquam attigerant majora cadavera corvi,
Nobilis ornatur lauro collega secundâ.
Plebeiæ Deciorum animæ, plebeia fuerunt
Nomina. Pro totis legionibus hi tamen, & pro
Omnibus auxiliis, atque omni plebe Latinâ
Sufficiunt Diis infernis, Terræque parenti.
Pluris enim Decii, quàm qui servantur ab illis.
Ancillâ natus trabeam & diadema Quirini,
Et fasces meruit regum ultimus ille bonorum.
Prodita laxabant portarum claustra Tyrannis
Exulibus juvenes ipsius Consulis, & quos

discrimina sustinet, ac civitatem pavidam unus defendit: proindeque cùm ad Cimbros & cædem advolarent corvi, qui nunquam tetigerant ampliora corpora, collega illustris alterâ laureâ insignitur. Deciorum animæ è plebe fuerunt, & appellationes plebeiæ: illi nihilominùs, pro universis legionibûs, & pro cunctis præsidiis, totoque Latii populo satisfaciunt Inferis Numinibus ac Telluri matri. Decii quippe majoris æstimantur, *quam qui per eos conservantur. Optimorum ille regum postremus servâ ortus, dignus fuit* regio *paludamento, ac Romuli coronâ & fascibus.* Contrà verò *Tyrannis extorribus occlusas fores aperiebant ac tradebant Consulis ipsius filii, quos*

---

250. *Solus trepidantem protegit urbem*] *Actum erat nisi Marius illi sæculo contigisset:* inquit Flor. cit.

252. *Nunquam attigerant majora cadavera*] Nam *Cimbri præ Italis ingentes. Et Teutonum rex captus insigne spectaculum triumphi fuit. Quippe vir proceritatis eximiæ super trophæa ipsa eminebat.* Flor. cit. Et apud Plutarchum, Cimbri robur ostentantes per nives Alpium juga nudi conscendunt, tum lata scuta corporibus supponentes, præcipiti per loca prærupta descensu desiliunt. Deinde velut gigantes vastas arbores trahunt in fluvium, & terræ aggeres ac cæsas trabes comportant. Quibus territi plures Romani castra deseruere.

253. *Nobilis ornatur lauro collega secundâ*] Q. Catulus ipse nobilis Marii Collega secundo tantùm loco triumphat, Marius verò licèt novus homo primas tulit. Nam & præcipuam rei gestæ gloriam Mario attributam, referunt Livius & Plutarchus: adeò ut primores civitatis qui priùs ut novo homini tantos honores inviderant, conservatam ab eo Rempublicam faterentur & prædicarent. Liv. lib. 68.

Lauro collega secundâ] Potest etiam intelligi de Mario, qui oblatum pro devictis Teutonibus triumphum distulit, donec & Cimbros junctis cum Q. Catulo copiis debellavisset: tunc enim lauro iterùm meritâ exornatus est, atque ut ait Livius mox cit. pro duobus triumphis qui offerebantur, uno contentus fuit.

254. *Plebeiæ Deciorum animæ*] Deciorum origo plebeia, illi tamen virtute nobilitati sunt.

255. *Pro totis legionibus hi tamen, &c.*] Decius uterque pro incolumitate & victoriâ populi & exercitus Romani se devoverunt solemni ritu: pater quidem P. Decius, bello Latino, de quibus Tit. Liv. lib. 8. cap. 9. & seq. Filius autem P. item Decius exemplo patris se devovit pariter Diis manibus in bello adversùs Etruscos, Samnites, Gallos. De quibus Liv. lib. 10. c. 28. & seq. Vide & Macrob. lib. 3. c. 9.

256. *Auxiliis*] Copiis auxiliaribus.

Plebe] Legunt alii, *Pube*, id est, juventute Latinâ seu Romanâ.

257. *Sufficiunt Diis infernis*] Credebant veteres ita se devovendo converti in se ac derivari aliorum pericula & mala impendentia; placatosque suâ morte Deos Mane jam parcere cæteris, atque illis opitulari.

Terræque parenti] Plin. lib. 2. cap. 63. *Uni*, inquit, *Terræ propter eximia merita, cognomen inditum maternæ venerationis. Sic hominum illa ut Cœlum Dei. Quæ nos nascentes excipit, natos alit, editos sustinet, novissimè complexa gremio jam à reliqua natura abdicatos tùm maximè ut mater operiens*, &c.

258. *Pluris enim Decii quàm, &c.*] Quibus Dii receptis jam placantur, ac cæteros dimittunt: quin & in illorum gratiam, Romanis omnibus salutem & victoriam donant.

259. *Ancillâ natus*] Servius Tullius matre vel servâ, vel certè captivâ natus. De quo vide Liv. lib. 1. cap. 39. & cap. 41. ubi cum trabea & lictoribus prodire, ac sede regiâ sedens quædam decernere narratur.

Trabeam] Vestem regalem, quam vocat togam purpurâ circumdistinctam, subtegmine puniceo, Dionys. Halicarn. lib. 2. sub finem. *Trabeis usos accipio reges*, inquit Plin. lib. 8. c. 48. Quod hominem transbeat, & summo honore decorat, trabeam dici vult Isidorus: alii, quòd pannorum trabibus intertexta sit. Appositè distinguas triplicem: unam Diis sacram è purpura sola; alteram è purpura immixto albo Regibus usitatam & Consulibus; tertiam Augurum, è purpura & cocco. Alex. lib. 5. c. 18. &c.

Diadema] Pannus erat, quo velut fasciâ caput circumligabant Reges. A διαδέω, *redimio, cingo.*

260. *Fasces*] De his Sat. 5. v. 110. Regibus etiam præferebantur, testibus Liv. Dionys. &c.

Meruit] Insigni suâ virtute & sapientiâ.

Regum ultimus ille bonorum] Post Servium quidem Tullium, Rex fuit Tarquinius Superbus at bonis Regibus nequaquam accensendus.

261. *Prodita laxabant, &c.*] Tarquinios urbe pulsos ope Consulis Junii Bruti, hujus filii Titus & Tiberius cum aliis quibusdam nobilibus eos revocare nefariè conjurârunt: undè & ab ipso patre constanter neci addicti sunt. Liv. initio lib. 2. Plutarch. &c.

Magnum aliquid dubiâ pro libertate deceret,
Quod miraretur cum Coclite Mutius, & quæ
Imperii fines Tiberinum virgo natavit.
Occulta ad patres produxit crimina servus
Matronis lugendus: at illos verbera justis
Afficiunt pœnis, & legum prima securis.
Malo pater tibi sit Thersites, dummodò tu sis
Æacidæ similis, Vulcaniaque arma capessas,
Quàm te Thersitæ similem producat Achilles.

etiam oporteret exequi *pro ancipiti libertate quiddam ingens, quod stuperet Mutius, & Cocles; & puella quæ Tiberim limites Imperii transnavit. Ad Senatores arcana scelera detulit famulus matribus familias deplorandus: Eos autem justo plectunt supplicio plagæ & prima legum securis. Pluris æstimo* ut *parentem habeas Thersiten, siquidem fueris par Æacidæ, atque Vulcani tela contrectes, quàm* ut *Achilles gignat te parem Thersitæ.*

---

263. *Dubiâ libertate*] Nondum benè assertâ & firmatâ, conantibusque regnum recuperare expulsis regibus.

264. *Quod miraretur*] Quod esse posset admirationi simul & exemplo generosis illis Romanæ libertatis & patriæ amantibus.

Coclite] Horatius Cocles, amisso oculorum altero in pugna quadam, ita dictus, sed multò clarior ex eo quod, Porsennâ rege Etruscorum pro restituendis Tarquiniis in Romanos decertante, pro ponte sublicio stetit, unusque aciem hostium sustinuit, donec pons à tergo interruptus aditum præcluderet: tum desiliens in Tiberim ad suos transnavit. Ob hoc ei tantum agri publicè datum, quantum uno die circumarari posset: statua quoque in Vulcanali est erecta, seu in Comitio. Liv. lib. 2. c. 9. & seq. Aurel. Victor. &c.

Mutius] C. Mutius Cordus, nobilis adolescens, cui posteà à dextræ manûs clade Scævolæ cognomen inditum, ut ait Livius, nimirùm quòd exustæ loco dextræ uteretur sinistrâ, quæ Græcis σκαιὰ, *Scæva*, & per diminut. *Scævola:* vel à σκαιὰ, & *vola*. Hic obsideri populum Romanum indignum ratus, in Porsennæ castra penetravit, ipsumque Regem, si purpurati qui aderat, similitudo non fefellisset, bellumque pariter omne sustulisset. Adeò facere & pati fortia Romanum est. Quo insuper manum igne cremante stupefactus rex, acceptis obsidibus, à Romano bello destitit. Vide Liv. lib. 2. c. 12. Aurel. Victor. &c.

265. *Imperii fines*] Nondum ultra Tiberim prolatos, quo ab Etruscis discernebatur Romanum Imperium.

Tiberinum virgo notavit] Clælia virgo nobilis, inter obsides Porsennæ data, frustrata custodes, equum, quem fors obtulit arripuit, trajectoque Tiberi, agmen sociarum Romam reduxit. Aurel. Victor. Tit. Liv. c. 13. lib. 2.

266. *Occulta ad patres produxit crimina servus*] Conjurationem de reducendis in urbem regibus Aquiliorum servus indicavit. *Præmium indici pecunia ex ærario, libertas & civitas data. Ille primùm dicitur vindictâ liberatus, & vindictæ nomen ab eo tractum: Vindicius enim vocabatur.* Tit. Liv. lib. 2. c. 5.

267. *Matronis lugendus*] An quòd fuisset libertatis auctor & patriæ servator per indicium, ideò lugeri dignus extitit; quemadmodùm annuo luctu Bruti mortem matronæ prosecutæ sunt? An, quod ait vetus Schol. *Ob Lucretiam vindicatam, & quod sub Tyranno vim patiebatur castitas matronarum?* An quia, ut idem subjungit, Vindicium Brutus *ut conservatorem patriæ manumisit, at velut delatorem dominorum cruci affixit: quod factum matronæ planxerunt.*

Matronis] Gell. lib. 18. c. 6. docet quæ matronæ propriè, quæ materfamilias diceretur.

At illos] Bruti & Aquilii filios, aliosque conjuratos, libertatis & patriæ proditores.

Verbera, &c.] Nam, ut ait Liv. cit. *Consules in sedem processere suam, missique lictores ad sumendum supplicium nudatos virgis cædunt, securique feriunt: cùm inter omne tempus pater vultusque & os ejus spectaculo esset; eminente animo patrio inter publicæ pœnæ ministerium.*

268. *Legum prima securis*] An quod prima hæc fuerit animadversio secundùm leges restitutas, cùm Regum arbitrio omne jus anteà contineri videretur? An quòd omnia jura, insigniaque primi Consules tenuêre quodque Brutus prior concedente Collegâ fasces habuit, qui non acrior vindex libertatis, quàm deinde custos fuit? Hæc Liv. init. lib. 2. An quòd hæc prima fuerit ultio, ex quo Brutus populum jurejurando adegerat, neminem Romæ regnare, nec esse quidquam in urbe passuros, undè periculum libertati foret? Tit. Liv. ibid. Virgil. Æneid. 6. sub finem.

Vis & Tarquinios reges; animamque superbam
Ultoris Bruti, facesque videre receptos?
Consulis imperium hic primus sævasque secures
Accipiet, natosque pater nova bella moventes
Ad pœnam pulchra pro libertate vocabit
Infelix.

269. *Malo pater tibi sit Thersites*] Præstaret te filium esse hominis triobolaris, ignavi, ridiculi, modò tu bonus & fortis esses; quàm bono fortique natum, degenerem, improbum & socordem esse.

Thersites] Hic in exercitu Græcorum iners æquè ac procax, fœdus ac turpis, Achilli etiam ausus convitiari, ab eo ictu pugni interfectus est. Homer. Iliad. 2.

270. *Æacidæ similis*] Achilli, vel cuipiam alteri Æacidarum generoso similis, dignusque Æaco patre, qui ob justitiæ famam judex apud Inferos à Plutone constitutus fertur.

Vulcaniaque arma capessas] Invicta, qualia rogatu Thetidis matris Achilli fabricavit Vulcanus: eaque tam scitè capessas, quàm Achilles olim juvenis, per hoc ab Ulysse detectus & ad bellum Trojanum abductus.

271. *Achilles*] Thetidis ac Pelei filius, Græcorum fortissimus; Hectoris interfector, Trojæ

Ac nihilominùs quantumvis longè trahas appellationem ac longè derives, ab asylo turpi depromis originem Quicumque primus extitit avorum tuorum, is vel pastor fuit, vel id quod eloqui renuo.

Et tamen ut longè repetas, longèque revolvas
Nomen, ab infami gentem deducis asylo.
Majorum primus quisquis fuit ille tuorum,
Aut pastor fuit, aut illud quod dicere nolo.

---

expugnator, tantæ dux generositatis, ut si quem bellatorem egregium & invictum Imperatorem prædicare velis, Achillem nomines. Vide Gell. lib. 2. cap. 11.

273. *Asylo*] Ab *ἀ* privativo & *συλάω*, *diripio*, asylum vocatur locus profugii, in quem confugientes facinorosi quilibet ac legibus obnoxii impunitatem & securitatem nanciscuntur. Primum Athenis asylum instituisse dicuntur Herculis posteri, formidantes eo mortuo, ne in se ulciscerentur ii quos avus vexârat. Eorum exemplo Romulus asylum sed aliâ mente fecit, nimirùm ut novam urbem à se conditam incolis brevi repleret Livius, Florus, Plutarchus, &c. Etiam apud Israëlitas fuerunt urbes refugii jussu Dei per Moysem institutæ, non pro ipsis tantùm, sed & pro advenis ac peregrinis. Numeror. c. 35

Infami asylo] Nam sine ullo discrimine servus an liber, integer an sceleratus, omnes illuc admisit Romulus, quin & iis domestica fugientibus mala sponsorem se dabat, per speciem religionis erga Deos, nihil eos ab inimicis accepturos detrimenti, ac si apud se manerent, civitatis jus daturum, & partem agri quem bello quæsiisset. Dionys. Halicarn. lib. 2.

275. *Pastor fuit*] Collegit enim primò pastores Romulus & ipse pastor, atque adolescens inter pastores latrocinatus: Eutropio teste, initio Libri primi. Varro de Re Rust. lib. 2 c. 1. *Romanum*, inquit, *populum à pastoribus esse ortum quis non dicit? Quis Faustulum nescit pastorem fuisse, nutritium & educatorem Remi ac Romuli*, &c.

Illud quod dicere nolo] Præ pudore & verecundia nimirùm: sicarius, parricida, latro, raptor, spurius, sacrilegus, &c. nam ex ejusmodi hominum colluvie conflatus est initio populus Romanus. Ipsum quidem Romulum jam, ex Eutropio, latronem diximus; fratricidam omnes referunt; spurium satis indicant tùm alii cùm Dion. Halic. lib. 2. ubi ait, Remum quidem ac Romulum per matrem ab Ænea ortos; at de patre eorum nihil esse certi. Adde incestuosam eorum matrem Iliam; & raptores Sabinarum virginum Romanos. Justin. lib. 38. *Tales*, inquit, *Reges Romani habuere, quorum etiam nominibus erubescant: aut pastores Aboriginum, aut haruspices Sabinorum, aut exules Corinthiorum, aut servos vernasque Tuscorum; aut, quod honoratissimum inter hæc nomen, Superbos*, &c.

SATIRA IX.

INTERPRETATIO.

O Nævole, discere cupio, quamobrem sæpè mæstus obvius mihi sis, fronte contractâ, velut Marsyas superatus. Quid tibi est rei cum facie, qualis erat Ravolæ intercepto propè *Rhodopen . . . . Nos alapam impingimus famulo placentas delingenti.*

SCIRE velim quare toties mihi, Nævole, tristis
Occurras fronte obductâ, ceu Marsya victus.
Quid tibi cum vultu, qualem deprensus habebat
Ravola, dum Rhodopes udâ terit inguina barbâ?
Nos colaphum incutimus lambenti crustula servo.

ANNOTATIONES.

1. *Scire velim*] Faceta quidem hæc Satira, sed imprimis obscœna. Dialogus est Nævolum inter & Poëtam nostrum de multiplici & infanda veterum illorum turpitudine. Nos per tot lubrica suspenso pede transcurremus, satius existimantes intacta multa relinquere, quàm aures mentesque castas inquinari. Vide quæ scripsimus in Præfatione nostra, sub finem.

Nævole] Hic minister impurus erat, senis impudici nomine Virronis.

2. *Marsya victus*] Phrygius ille Tibicen vel Satyrus Apollinem provocare ausus ab eo victus non sine ludibrio, & excoriatus est. Ovid. Metamorph. 6. Fab. 5. Vide Apuleium Florid. cap. 3.

4. *Ravola*] Quidam libidine infamis.

Rhodopes] Hæc meretrix è Thracia insignis pyramidem laudatissimam struxit ex opibus impuro quæstu accumulatis, ne quis regum sumptus & divitias miretur, ut ait Plin. lib. 36. cap. 12. Ejus etiam meminit Herodot. lib. 2.

5. *Nos colaphum incutimus*] Servus in facinore deprehensus non impunè fert; cur igitur Ravola non plectitur?

Non erat hâc facie miserabilior Crepereius
Pollio, qui triplicem usuram præstare paratus
Circuit, & fatuos non invenit. Undè repentè
Tot rugæ? Certè modico contentus agebas
Vernam equitem, conviva joco mordente facetus,
Et salibus vehemens intra pomæria natis.
Omnia nunc contrà. Vultus gravis, horrida siccæ
Silva comæ; nullus totâ nitor in cute; qualem
Præstabat calidi circumlita fascia visci;
Sed fruticante pilo neglecta, & squallida crura.
Quid macies ægri veteris, quem tempore longo
Torret quarta dies, olimque domestica febris?
Deprendas animi tormenta latentis in ægro
Corpore, deprendas & gaudia: sumit utrumque
Inde habitum facies: igitur flexisse videris
Propositum, & vitæ contrarius ire priori.
Nuper enim (ut repeto) fanum Isidis, & Ganymedem
Pacis, & advectæ secreta palatia matris,
Et Cererem (nam quo non prostat fœmina templo?)
Notior Aufidio mœchus scelerare solebas,
Quodque taces, ipsos etiam inclinare maritos.
Utile & hoc multis vitæ genus: at mihi nullum
Inde operæ pretium. Pingues aliquando lacernas,

Mœrentior eo vultu non erat Crepereius Pollio, qui vagatur promptus solvere fœnus triplex, atque stolidos non reperit. Undè subito tot rugæ? Nuper *quidem parvo contentus exhibebas servum Equitem, festivus epulo salsâ dicacitate, atque acer jocis intra mœnia provenientibus. Cuncta jam mutata: severa facies, aridorum crinium inculta silva, in omni pelle nullus splendor, qualem conferebat vitta fervente visco inuncta: at crura pullulantibus pilis contempta & sordida. Cur macilentus* es tanquam *morbidus antiquus, quem adurit quarta lux pridem, atque febris dudum familiaris? in corpore morboso reperias occultos mentis cruciatus, reperias quoque lætitiam. Hinc vultus trahit hanc & illam affectionem. Appares ergo mutâsse institutum, atque pergere oppositus præcedenti vivendi* modo. *Nam haud ita pridem, sicut revolvo,* tu *adulter Aufidio famosior consueveras frequentare templum Isidis, atque Ganymedem Pacis, & ædes arcanas parentis adductæ, & Cererem. Enimverò quo* in *fano mulier non se prostituit?* . . . . *Illud etiam vivendi institutum pluribus* est *fructuosum: mihi verò nulla hinc merces laboris. Interdum recipimus crassas penulas,*

---

6. *Crepereius Pollio*] Luxuriâ perditus nepos decoctis bonis quærit & circumspicit, quis velit pecunias credere spondenti triplicem usuram; at mœstus abit, quòd neminem invenit satis fatuum, qui credat sibi certè nihil reddituro.

8. *Undè repentè tot rugæ?*] Undè repentina tibi, Nævolè, hæc tristitia?

Agebas vernam equitem] Tu verna licèt, videbaris esse Eques Romanus, adeò jocularis, lepidus & in convivio facetus eras. Jocosa erat apud Romanos appellatio, *Verna Eques.* Quid propriè verna, diximus ad Sat. 1. v. 26.

11. *Intra pomæria natis*] Urbanis, non rusticis & agrestibus. *Pomærium* vocatur locus ille vacuus propè muros urbis, quem nec habitari fas erat, nec arari.

12. *Horrida siccæ silva comæ*] Capilli velut arbores rigidi, non sunt ut antè unguento delibuti ac nitentes.

14. *Præstabat calidi circumlita fascia visci*] Psilothrum, id est, medicamentum ad depilandum corpus fasciâ circumligatum. Illud erat è resina, cera & visco. Plin. lib. 24. cap. 4. *Viscum,* inquit, *cum resina & cera panos mitigat omnis generis.* Porrò versus iste in quibusdam ita legitur:

Bruttia præstabat calidi tibi fascia visci.

Certè Plin. lib. 14. c. 20. cum pudore fatetur resinæ usum esse præcipuum in evellendis è virorum corporibus pilis; & paulò pòst, picem ac proinde resinam probari maximè Bruttiam, ait. Bruttii verò Italiæ populi tenebant olim Calabriam Citeriorem & Ulteriorem.

15. *Fruticante pilo neglecta, &c.*] Vide Sat. 8. ver. 115. Annot.

17. *Quarta dies*] Quartana febris diuturna.

18. *Deprendas animi, &c.*] Ista tua corporis ægritudo nascitur ex animi quadam ægritudine.

22. *Ut repeto*] Quantum memini, repetens animo.

Fanum Isidis] Vide Sat. 6. vers. 488.

Ganymedem Pacis] Statuam Ganymedis in Pacis templo propè forum à Vespasiano extructo. Illuc impuri conveniebant. Vide Satir. 5. ver. 59.

23. *Advectæ secreta palatia matris*] Ædificatum in palatio Fanum Cybeles è Phrygia Romam advectæ. Vide Sat. 2. v. 111. Sat. 3. v. 138. & Sat. 6. v. 512.

24. *Cererem*] Templum etiam Cereris, ad cujus ministerium nonnisi castæ admittebantur. Vide Sat. 6 v. 50 Illud erat Romæ ad circum maximum: Plinio teste lib. 35. cap. 12.

25. *Aufidio*] Insigni mœcho.

27. *Utile & hoc multis, &c.*] Huc usque Poëta. Jam Nævolus respondet.

28. *Pingues lacernas*] Pallia contra pluviam, togæ superindui, & apud Gallos confici solita è lana pingui & crassiore. Vide Sat. 7. v 221. Martial. lib 4. Epigramm. 19.

Hanc tibi Sequanicæ pinguem textricis alumnam
Mittimus, &c.

Munimenta togæ, duri crassique coloris,
Et malè percussas textoris pectine Galli
Accipimus, tenue argentum venæque secundæ.
Fata regunt homines. Fatum est & partibus illis,
Quas sinus abscondit. Nam si tibi sidera cessant,
Nil faciet longi mensura incognita nervi;
Quamvis te nudum spumanti Virro labello
Viderit, & blandæ assiduæ densæque tabellæ
Sollicitent. αὐτὸς γὰρ ἐφέλκεται ἄνδρα κίναιδος.
Quod tamen ulterius monstrum, quàm mollis avarus?
Hæc tribui, deinde illa dedi, mox plura tulisti.
Computat, atque cavet. Ponatur calculus, adsint
Cum tabula pueri: numera sestertia quinque
Omnibus in rebus; numerentur deinde labores.
An facile & pronum est agere intra viscera penem
Legitimum, atque illic hesternæ occurrere cœnæ?
Servus erit minùs ille miser, qui foderit agrum,
Quàm dominum. Sed tu sanè tener & puerum te,
Et pulchrum, & dignum cyatho cœloque putabas.
Vos humili asseclæ, vos indulgebitis unquam
Cultori, jam nec morbo donare parati?
En cui tu viridem umbellam, cui succina mittas
Grandia, natalis quoties redit, aut madidum ver
Incipit; & stratâ positus longâque cathedrâ
Munera fœmineis tractas secreta Kalendis.

togæ integumentum, asperi ac densi coloris, atque imperitè contextas pectine artificis Galli; item *exile argentum ac venæ secundariæ. Sors homines gubernat* . . . . *Attamen quodnam deterius portentum quàm avarus effœminatus? Ista largitus sum,* inquit, *post illa dedi, deinde majora accepisti. Numerat & observat; adhibeatur calculus, accedant famuli cum tabella: computa quinque sestertia cunctis in negotiis; pòst recenseatur opera.* . . . . *Ejusmodi famulus non tam erit infelix, qui campum araverit. At tu profectò delicatus, & juvenculum te, & formosum existimabas, & dignum scypho ac cœlo. Vos obsequenti clienti vos excolenti* an liberaliter *donabitis aliquando, ne quidem proclives nunc dare libidini? Ecce cui tu prasinum umbraculum, cui magna succina mitteres, quando recurrit* dies *nativitatis, vel initio veris humidi: atque stipatâ & amplâ sede collocatus attrectas dona Kalendis muliebribus seposita.*

---

30. *Pectine*] Quo instrumento stamini subtegmen inseritur, ac tela densatur.

31. *Venæque secundæ*] Proindè minùs purum minùsque pretiosum.

40. *Cavet*] Ne plus accipiat servulus. Alii legunt, *cevet*, id est, agitatur instar canis hero blandientis.

41. *Sestertia*] Vide Sat. 1. v. 92. Annot.

46. *Tu sanè tener, &c.*] Nævolus ironicè hæc ad Virronem hispidum, ac senio deformem.

47. *Dignum cyatho, &c.*] Dignum qui Jovi esses pocillator, velut alter Ganymedes.

50. *Umbellam*] Velum instar parvi conopei ad æstum ac solem à capite arcendum. Martial. lib. 14. Epigram. 28.

Accipe quæ nimios vincant umbracula soles.

Succina] Vasa vel armillas è succino. Vide Sat. 6. vers. 573.

51. *Natalis quoties redit*] Quo die missitari dona consueverant amicis.

Madidum ver incipit] Verna tempestas crebris est imbribus humida. Vide Macrob. lib. 7. Saturnal. cap. 5.

Ver incipit] Varro de Re Rust. lib. 1. c. 28. *Dies primus est veris in Aquario, die 23. hujus signi . . . Ver continet dies* 91, *quæ si redigantur ad dies civiles nostros, veris initium erit* 7. *Idus Febr.* &c. Plin. lib. 18. cap. 25. *Inter brumam & æquinoctium die* 45. *Flatûs Favonii, vernum tempus,* &c. Hic verò Juvenalis intelligit Kalendas Martias, anni Romani principium: nam & tunc mos erat munera vicissim mitti, præsertim fœminis ab amatoribus, & his quoque ab illis. De anni Romani principio vide Cœl. Rhodig. lib. 1. c. 9. Alex. ab Alex. lib. 3. c. 24.

52. *Stratâ positus longâque cathedrâ*] Cervicalibus & tapetibus instratâ, ad excipiendum inde donatores & dona, ex instituta consuetudine.

53. *Munera fœmineis tractas secreta Kalendis*] Destinata munera pro Kal. Martiis, ut dictum est Sueton. Vespas. c. 19. *Sicut Saturnalibus dabat viris apophoreta, ita & Kalendis Martii fœminis.* Horat. lib. 3. Od. 8.

Martiis cœlebs quid agam Kalendis.
. . . .
Hic dies anno redeunte festus.

Ovid. Fast. 3.

A te principium Romano dicimus anno
Primus de patrio nomine mensis erit, &c.

Tibull. init. lib. 3.

Martis Romani festæ venere Kalendæ.
Exoriens nostris hic fuit annus avis.
Et vaga nunc certâ discurrunt undique pompâ,
Perque vias urbis munera perque domos.

Vide & Martial. lib. 5. Epigram. ult. Kalendis Martiis celebrabantur Matronalia in memoriam belli tunc per Sabinas compositi. Ovid. lib. 3. Fast. Omnes prætereà Kalendæ Junoni erant sacræ. Et ad hæc fortasse respexit Juvenalis, cùm fœmineas dixit Kalendas.

Kalendis] A καλῶ, *voco*, quòd eâ die quâ novæ Lunæ aspectus primùm erat observatus,

Dic, passer, cui tot montes, tot prædia servas
Appula, tot milvos intra tua pascua lassos?
Te Trifolinus ager fœcundis vitibus implet,
Suspectumque jugum Cumis, & Gaurus inanis.
Nam quis plura linit victuro dolia musto?
Quantum erat exhausti lumbos donare clientis
Jugeribus paucis? Meliusne hic rusticus infans
Cum matre, & casulis, & cum lusore catello
Cymbala pulsantis legatum fiet amici?
Improbus es, cùm poscis, ait; sed pensio clamat,
Posce: sed appellat puer unicus, ut Polyphemi
Lata acies, per quam solers evasit Ulysses:

Loquere, passercule, eccuinam reservas tot montes, tot latifundia in Apu'ia, tot milvos intra pascua tua defessos? Campus Trifolinus te replet vineis fertilibus & vertex Cumis formidolosus, & Gaurus vacuus. Ecquis enim plures vini duraturi cados inungit? Quàm magnum fuisset aliquot jugera dare asseclæ spoliato? An ille agrestis puer cum parente ac taguriolis, cumque cane colludente, potiùs efficietur legatum familiaris tympana percutientis? Molestus es quando petis, inquit Virro; *at solutio* facienda *vociferatur, pete; at vocat famulus solus, sicut oculus ingens Polyphemi, per quem elapsus est Ulysses callidus:*

---

peracto sacrificio Pontifex calatâ, id est, vocatâ in Capitolium plebe, quot dies à Kalendis ad Nonas superessent pronuntiabat, &c. Itaque Kalendas vocari placuit primum ex illis diebus qui calarentur. Vide Macrob. lib. 1. Saturnal. cap 12. & 15.

54. *Dic, passer*] Nævolus de Virrone avaro hæc: O senex lascive & salax instar passeris, dic, &c. Passeres in Venerem pronas esse aviculas, quarum esus etiam ad libidinem excitet, ac proinde Veneris currum ab his trahi, scribit Athen. lib. 9. cap. 10. passeribus notam voluptatem esse ait Cic. 2. de Finib. c. 75. Idem Plinius, atque ob salacitatem minùs vivaces esse testatur, lib. 10. cap. 36.

Montes] Vineis consitos.

55. *Appula*] Apulia, fertilis Italiæ regio, pascuis etiam læta, nunc continetur Capitanatâ & parte Basilicatæ.

Tot milvos intra, &c.] Agros tam longè lateque patentes, quos milvi oberrando ac transvolando fatigentur. Vide Pers. Sat. 4 v. 26.

56. *Trifolinus ager*] Hodiè, *Montè di S. Martino*, haud procul Neapoli, trifolii herbæ copiam, & inde nomen habet: optimi etiam vini ferax. Ex Athen. lib. 1. c. 21. Trifolinum vinum Surrentino crassius serò vigorem adipiscitur. Plin. lib. 14. c. 6. Campaniam vinis scribit etiam Trifolinis semper gloriatam, non secùs ac Trebellicis ad quartum à Neapoli lapidem. Martial. lib. 13. Epigram. 114.

Non sum de primo, fateor, Trifolina lyæo.

57. *Suspectumque jugum Cumis*] Mons Misenus ita Cumis imminens, ut eas obruturus videatur, & hinc suspectus. Vel potiùs, qui Cumis suspicitur, à quibus distare aiunt tribus circiter passuum millibus.

Cumis] Vide Sat. 3. v. 2.

Gaurus] Mons est Campaniæ Puteolis vicinus. Plin lib. 14. c. 6. cit. ait, *Summis collibus Gauranum vinum gigni.* Et paulo post, *certant Massica æquè ex monte Gaurano Puteolos Baiasque prospectantia.*

Gaurus inanis] Nimirùm post vindemias. Vel quia spoliatus est arboribus, & solis vinetis vacat. Vel quod est concavus, & vaporiferos specus habet. Hos omnes sensus affert vetus Schol. primus omnium maximè arridet.

58. *Quis plura linit, &c.*] Quàm tu, ô Virro, tot vinetis optimis dives & abundans, neque propterea liberalior.

Linit] Pice, limo, gypso obturat; ac recondit plures in annos servandum. Vide Pers. Sat. 4. v. 29. & Sat. 5. v. 148. atque ibid. Annot.

Musto] Recenti vino.

59. *Quantum erat*] Quantula res fuisset largiri prædiolum clienti pro tot laboribus.

60. *Jugeribus*] Quid propriè *jugerum*, alibi diximus, nimirùm Sat. 3. v. 142.

Meliusne hic rusticus infans, &c.] An melius erit testamento, legari à te prædium, ancillam, servum, Sacerdoti Cybeles, ut tu, impuro?

Infans cum matre] Verna, & ancilla quæ eum domi genuit.

62. *Cymbala pulsantis*] Vide Sat. 6. v. 515. & Sat. 8. v. 176.

Legatum fiet] Testamento dabitur ac relinquetur Gallo legatario. Vide Alex. ab Alex. lib. 1. c. 1. Codices nonnulli habent, *legatus*, sed malè, ut asserit Lipsius Epistolic. qu. lib. 4. Epist. 25.

Amici] Libidinum societate & consuetudine tecum juncti.

63. *Sed pensio clamat*] Respondet Nævolus; at cogor poscere, cùm urget pensio exsolvenda pro conducto agello vel domicilio; tum quia emendus est alter servus, uno mihi non sufficiente; atque ambo sunt alendi, vestiendique.

64. *Ut Polyphemi lata acies, &c.*] Sicut Polyphemus interiit, quod unicum haberet oculum, quo effosso Ulysses evasit, quod non ita contigisset, si geminum ille habuisset; sic ego unicum habens servum versor in discrimine rerum mearum; atque ut in vado sim, alter necessario est emendus.

Polyphemi] In Sicilia degebat μονόφθαλμος ille Cyclops diræ feritatis, qui duos Ulyssis socios devoravit, ipse vero acuto stipite excœcati manus effugit cum reliquis sociis. Vide plura apud Homer. Odyss. 9. Ovid. Metamorph. 13. Fab. 8. Virgil. Æneid. 3.

65. *Lata acies*] Virgil. mox cit.

——Telo lumen terebramus acuto
Ingens, quod torvâ solùm sub fronte latebat,
Argolici clypei, aut Phœbææ lampadis instar.

Acies] Vide egregiam oculi descriptionem,

Alter emendus erit; namque hic non sufficit; ambo
Pascendi, quid agam brumâ spirante? Quid, oro,
Quid dicam scapulis servorum mense Decembri,
Et pedibus? Durate, atque expectate cicadas?
Verùm ut dissimules, ut mittas cætera, quanto
Metiris pretio, quòd ni tibi deditus essem,
Devotusque cliens, uxor tua virgo maneret?
Scis certè quibus ista modis, quàm sæpè rogâris,
Et quæ pollicitus. Fugientem sæpè puellam
Amplexu rapui; tabulas quoque ruperat, & jam
Signabat. Tota vix hanc ego nocte redemi,
Te plorante foris. Testis mihi lectulus, & tu,
Ad quem pervenit lecti sonus, & dominæ vox.
Instabile, ac dirimi cœptum, & jam penè solutum
Conjugium in multis domibus servavit adulter.
Quò te circumagas? Quæ prima, aut ultima ponas?
Nullum ergo meritum est; ingrate ac perfide nullum,
Quòd tibi filiolus, vel filia nascitur ex me?
Tollis enim, & libris actorum spargere gaudes
Argumenta viri. Foribus suspende coronas:
Jam pater es: dedimus quod famæ opponere possis.
Jura parentis habes; propter me scriberis hæres;

secundum mercari oportebit, nec enim ille est satis; duo nutriendi. Ecquid faciam, hyeme flante? Quid quæso? Quid loquar nudis *mense Decembri famulorum humeris ac pedibus?* Dicamne, *sustinete, & cicadas expectate? Sed quamvis diffiteare, quamvis prætermittas alia, quanto pendis merito, quod nisi tibi fuissem addictus & obsequens assecla, conjux tua virgo superesset? Nôsti quidem quâ ratione & quàm frequenter ea postulaveris, & quibus promissis adolescentulam abeuntem retinui non semel . . . . Etiam tabellas fregerat, jamque subscribebat. Vix ego* illam *per eam noctem integram reconciliavi, te extrà lacrymante. Cubile* dat *mihi testimonium, tu quoque . . . . Connubium vacillans & incipiens dissolvi, quin imò ferè divisum pluribus in ædibus mœchus confirmavit. Quam* in partem *te vertas! Quæ priori, quæ posteriori* loco *adhibeas? Nullum igitur beneficium est, ingrate ac perfidiose, nullum, quod tibi infantulus aut infantula de me exoritur? Nam educas & lætaris gestorum commentariis viri signa inserere. Januæ corollas appende: nunc es parens: donavimus quod queas contra rumorem afferre: possides jura patris: per me sis hæres:*

---

apud Tullium, 2. de Natura Deorum, c. 142. ubi aciem pupillam vocari docet.

Ulysses] Is est consilio & prudentiâ inter Græcos Heroas clarus, quem celebrat Homerus totâ Odysseâ.

67. *Brumâ spirante*] Hyeme sæviente, & flantibus Aquilonibus. Quid *bruma*, vide Sat. 6. v. 152. & Pers. Sat. 6. v. 1.

69. *Expectate cicadas*] Donec cicadæ appareant & canant æstivo nimirùm tempore. Vide Plin. lib. 11. cap. 26. & 27. Cœl. Rhodig. lib. 17. c. 6.

74. *Fugientem sæpè puellam*] A te abhorrentem libidinibus effœminato retinui non semel; cùm vellet divortium facere, ob impotentiam tuam. Erant enim solemnia hæc verba matrimonialibus tabulis inscripta: *procreandorum causâ liberorum uxorem duci*

75. *Jam signabat*] Matrimoniale pactum cum alio jam inierat, jamque dotales tabulas signatura erat, teque destituebat, nisi ego intercessissem.

81. *Quò te circumagas*] Ut excusandi te rationes invenias.

84. *Libris actorum*] Servius Tullius Romanorum Rex, ut subditi sibi populi sciret numerum, jussit parentes profiteri natos sibi liberos, eorumque nomen ac natalem in commentarios referri. Apuleius Apolog. sic habet: *Pater ejus natam sibi filiam more cæterorum professus est. Tabulæ ejus partim tabulario publico, partim domo asservantur . . . . signa quæ impressa sunt recognoscat, Consules legat, annos computet*, &c. Augustus etiam Cæsar cives Imperii Romani describi jussit. Evangel. Luc. c. 2.

85. *Argumenta viri*] Procreatam sobolem.

Foribus suspende coronas] In signum lætitiæ, atque ut filios sibi natos significarent veteres, sertis & floribus ædium suarum fores ornare consueverant.

87. *Jura parentis habes*] Ad augendas Imperii vires, atque amplificandam civium multitudinem, pœnas quasdam in cœlibes orbosque fuisse constitutas, & contrà præmiis affectos parentes constat, idque tùm apud Romanos, cùm apud alias gentes. Ex Plutarchi Libro de naturali in prolem amore; animantia legem de cœlibatu ac seris nuptiis non respiciunt, ut Lycurgi ac Solonis cives; non timent infamiam orborum, nec jus trium liberorum captant, ut Romanorum plurimi, qui uxores ac liberos quærunt, non ut hæredes habeant, sed ut ipsi esse hæredes possint. Plin. Procem. lib. 14. sic habet: *Postquàm cœpit orbitas in auctoritate esse, pessum iere vitæ pretia, voluptas vivere cœpit, vita ipsa desiit.* Inter alia Censorum officia, illud numeratur: quærere de orbitate ac cœlibatu, & contumaces plectere. Et quidem à Furio Camillo, subindèque à Q. Metello mulctati referuntur cœlibes pecuniâ, & hanc in ærarium ferre jussi. Vide Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 13.

Scriberis hæres] Qui cœlebs aut orbus erat, non poterat hæres aut legatarius. saltem à quocumque, vel in totum, institui.

Legatum omne capis, necnon & dulce caducum.
Commoda prætereà junguntur multa caducis,
Si numerum, si tres implevero. Justa doloris
Nævole, causa tui: contrà tamen ille quid affert?
Negligit, atque alium bipedem sibi quærit asellum.
Hæc soli commissa tibi celare memento,
Et tacitus nostras intra te fige querelas.
Nam res mortifera est inimicus pumice lævis.
Qui modò secretum commiserat, ardet, & odit;
Tanquam prodiderim quicquid scio. Sumere ferrum,
Fuste aperire caput, candelam apponere valvis
Non dubitat. Nec contemnas, aut despicias, quòd
His opibus nunquam cara est annona veneni.
Ergò occulta teges; ut curia Martis Athenis.
O Corydon, Corydon, secretum divitis ullum
Esse putas? Servi ut taceant, jumenta loquentur,

legatum integrum nancisceris, quin etiam incertum suave: plurima incertis insuper accedunt emolumenta, si numerum, si ternos complevero. O Nævole, legitima est tui luctûs ratio: attamen quid iste opponit? Contemnit, & alterum sibi investigat asinum duorum pedum. Ista uni tibi credita tegere sis memor, atque meas querimonias reconde silens in animo *tuo. Res enim lethalis est adversarius pumice politus. Qui nuper arcanum crediderat, excandescit, atque aversatur, quasi revelârim quæcumque novi: gladium arripere, baculo caput findere, januæ facem adhibere non veretur. Neque* verò *negligas vel asperneris, quoniam divitibus ejusmodi toxici emptio carior nunquam habetur. Itaque secreta celabis, sicut Athenis Martis concilium. O Corydon, Corydon,* an *aliquod esse credis opulenti arcanum? licèt famuli sileant, jumenta prædicabunt,*

---

88. *Legatum omne capis*] Quia filios habes nimirùm. At verò legati pars decima, si liberis careres, fisco addiceretur. Ex lege Papia.

Caducum] Legatum ex conditione, v. g. si liberi adfuerint. Tu itaque si jam substitutus fueris hæres alicui, quando liberis caruerit; quin & propriis filiis morientibus; tunc tibi obveniet legatum dulce, quod non expectabas, & ab illis in te cadet.

89. *Commoda prætereà, &c.*] Nam qui liberos susceperant, in publicis muneribus præferebantur, & certis gaudebant immunitatibus ac privilegiis.

90. *Si numerum, si tres implevero*] Qui tres habebat liberos, à tutela excusabatur, tesseram frumenti triplicem accipiebat, in sumendis fascibus primas obtinebat. Vetus Schol. Appian. lib. 2. Plutarch. cit. Cornel. Tacit. Annal. 2. *De Prætore subrogando certamen incessit; Germanicus atque Drusus Agrippam fovebant: contrà plerique nitebantur, ut numerus liberorum in candidatis præpolleret quod lex jubebat.* Agell. lib. 2. c. 15. morem hunc à Lacedæmoniis Romanos accepisse scribit; & Lycurgum quidem, cùm civitati soboles necessaria foret, præmiis & invitamentis usum, tumque antelatos quibusdam in rebus, qui uxores, quique liberos haberent. Sicut & septimo capite legis Juliæ, sumendi fasces priori Consuli fit, potestas ei non qui plures annos, sed qui plures liberos, quàm collega habet, &c. Vide & Alex. ab Alex. lib. 4. c. 8. Porrò jus trium liberorum aliquando concessum orbis, testatur Martial. lib. 2. Epigram. 91.

Quod fortuna vetat fieri, permitte videri,
Natorum genitor credar ut esse trium.

Et Epigrammate sequenti.

Natorum mihi jus trium roganti
Musarum pretium dedit meorum
Solus qui poterat; valetis uxor.

Justa doloris, &c.] Verba sunt Poëtæ.

92. *Negligit, &c.*] Respondet Nævolus, se jam à Virrone despici.

Bipedem asellum] Servum ad omnia paratum, bardum, robustum, aselli instar.

95. *Pumice lævis*] Vide Sat. 8. v. 16.

96. *Qui modò secretum commiserat, &c.*] Ipse Virro, qui modò carum me habebat, jam odit.

98. *Candelam apponere valvis*] Domum meam incendere.

100. *Veneni*] Quo enecent eum à quo timent evulgari suas libidines.

101. *Ut curia Martis Athenis*] Sis ergo tam taciturnus quàm Areopagita. Proverbium apud Erasmum; inde natum quòd Judices Areopagi non voce, sed characteribus ferebant sententiam. Prætereà non interdiu sed noctu judicabant, ut non dicentes sed dicta dumtaxat attenderent. Vide Annot. ad Pers. Sat. 4. v. 13. ubi ait,

Et potis es nigrum vitio præfigere theta.

Curia Martis] Areopagus ἄρης, *Mars*, & πάγος, *collis*, seu *vicus*, apud Athenas, ubi primum capitis judicium factum est, ex Plin. lib 7. c. 56. Areopagitæ tacentes judicant, teste Macrob. lib. 7. Saturnal. c. 1. & noctu quidem: ex Lucian. Dial ibidem accusatum homicidii apud Deos à Saturno Martem absolutum aiunt. S. August de Civ. Dei. Illud autem Concilium, quod erat Senatorum quingentorum à Solone constitutum esse, ex vulgatiori fama, refert Plutarchus in Solone. Vide & Cœl. Rhodig. lib. 12. c. 19. & Alex. ab Alex.

Athenis] Vide Sat. 7. v. 205.

102. *O Corydon, Corydon*] Nævole demens, rustice, rerum imperite. Ex Virgil. Eclog. 2.

Secretum divitis ullum] An aliquid potest clàm perpetrare is qui plures habet servos naturâ garrulos & loquaces?

103. *Jumenta loquentur, &c.*] Propheta Habacuc. c. 2. *Lapis de pariete clamabit; & lignum, quod est inter juncturas ædificiorum, respondebit.*

Et canis, & postes, & marmora: claude fenestras,
Vela tegant rimas, junge ostia, tollito lumen
E medio, clament omnes, propè nemo recumbat,
Quod tamen ad cantum galli facit ille secundi,
Proximus ante diem caupo sciet, audiet & quæ
Finxerunt pariter librarius, archimagiri,
Carptores. Quod enim dubitant componere crimen
In dominos, quoties rumoribus ulciscuntur
Baltea? Nec deerit qui te per compita quærat
Nolentem, & miseram vinosus inebriet aurem.
Illos ergo roges quicquid paulò antè petebas
A nobis. Taceant illi, sed prodere malunt
Arcanum, quàm subrepti potare Falerni,
Pro populo faciens quantum Laufella bibebat.
Vivendum rectè, cùm propter plurima, tùm his
Præcipuè causis, ut linguas mancipiorum
Contemnas: nam lingua mali pars pessima servi.
Deterior tamen hic, qui liber non erit, illis
Quorum animas & farre suo custodit, & ære.

& catellus, & valvæ, & marmora. Obstrue fenestras: rimulas abscondant siparia, valvas comprime; aufer candelam è medio, cuncti vociferentur; nullus juxtà accubet: nihilominùs ante lucem vicinus tabernarius accipiet quod agit iste circiter alterum gallicinium; necnon resciet quæ simul commenti sunt librarius, coqui, pincernæ. Ecquod etenim scelus conflare adversum heros verentur, quandocumque sermonibus vindicant balteorum verbera? *Invenietur etiam qui te per plateas invitum consectetur, ac temulentus infelicem auriculam ebriam reddat. Ab istis igitur pete quodcumque modò nos rogabas. Hi sileant. At satius ducunt secretum evulgare, quàm bibere* tantum *Falerni furtim* ablati, *quantum potabat Laufella pro populo* Sacra *faciens. Vita probè* instituenda *est, multas quidem ob* res, *præsertim verò propter hanc rationem, ut spernas servorum linguas. Nam improbi famuli deterrima pars lingua* est. *Attamen is qui sui juris haud fuerit, pejor est iis quorum vitam sustentat suoque pane,* suâque *pecuniâ.*

---

106. *Clament omnes*] Vocibus obstrepant qui adsunt, ne audiant alii qui sunt foris.

107. *Quod tamen ad cantum galli facit ille secundi*] Quod noctu ille perpetrat ac in tenebris.

Galli cantum] Cic. de Divin. lib. 2. c. 57. *Democritus,* inquit, *explicat cur ante lucem galli canant. Depulso enim de pectore & in omne corpus diviso & modificato cibo, cantus edere, quiete satiatos: qui quidem silentio noctis, ut ait Ennius, favent faucibus: rursus cantu plausuque premunt alas.* Macrob. lib. 1. Saturn c. 3. noctem dividit hoc modo; primum tempus est mediæ noctis inclinatio, deinde gallicinium, pòst conticinium, cùm & galli conticescunt, & quiescunt homines. Plin. lib. 10. c. 21. *Hi nostri vigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus rumpendoque somno natura genuit, nôrunt sidera, & ternas distinguunt horas,* &c. Vide & Cœl Rhodig. lib. 16. c. 13.

108. *Caupo sciet*] Enarrantibus servis.

Quæ finxerunt, &c.] Famosos libellos, ridiculas cantiones, atque incondita carmina, de sui domini, obscœnis libidinibus, nocturnisque flagitiis.

109. *Librarius*] Vel qui libros describit: vel qui lanas pendit, pensaque distribuit, quo sensu dixit, *libraria,* Sat. 6. v. 475.

Archimagiri] Ἀρχιμάγειρος, coquorum magister.

110. *Carptores*] Structores mensarum, & ciborum ex arte scissores. Vide Sat. 5. v. 120. ac seq. & ibid. Annot

112. *Baltea*] Ictus à dominis iratis sibi inflictos loris, seu balteis, id est, cingulis è corio, quibus pendentes geruntur gladii.

113. *Inebriet aurem*] Molestè garriendo atque effutiendo arcanus domini libidines, quas audire nolis.

114. *Quicquid paulò antè petebas*] Silentium & taciturnitatem.

115. *Prodere malunt, &c.*] Quantumvis ament subreptum potare vinum, majori tamen laborant prurigine evulgandi quæ domi fiunt, & clàm ab hero patrantur.

116. *Subrepti*] Salomon. Prov. in fine c. 9. *Aquæ furtivæ dulciores sunt, & panis absconditus suavior.*

Falerni] Sat. 4. & 6.

117. *Faciens*] Absolutè, id est, sacrificans. Virgil. Eclogâ 3.

Cum facies vitulâ pro frugibus.

Laufella] Alii, *Saufeia.* Sacrificula vino se ingurgitans, ut fit, dum Bonæ Deæ Sacra facit pro incolumitate Populi Romani. Vide Sat. 6. v. 313, & seq.

121. *Deterior tamen hic, qui, &c.*] Mala certè loquacitas servi arcanum domini revelans: at profecto garrulis ac proditoribus famulis deterior est dominus, qui turpibus se mancipat vitiis, ac proinde servis quos alit obnoxius est, eorumque linguas jure timet, nusquam liber.

122. *Farre*] Quodlibet frumenti genus hîc significatur. Triplex notat. Plin. lib. 18. c. 8. triticum, siligo, far: hoc & ador, & adoreum vocatum est, & durissimum, & contra hyemes firmissimum, ibidem perhibetur, ac primus antiquis fuisse in Latio cibus. Capite verò præcedenti Populum Romanum ait farre tantùm è frumento trecentis annis usum. Farris etiam usus in Sacris commendatur, undè & pium far vocitatum. Hinc & farreatio dicta, sacrificium in quo farreum libum offerebatur, ad sancien-

Idcircò ut possim linguam contemnere servi,
Utile consilium modò, sed commune dedisti:
Nunc mihi quid suades post damnum temporis, & spes
Deceptas? Festinat enim decurrere velox
Flosculus angustæ miseræque brevissima vitæ
Portio; dum bibimus, dum serta, unguenta, puellas
Poscimus, obrepit non intellecta senectus.
Ne trepida: nunquam pathicus tibi deerit amicus,
Stantibus & salvis his collibus. Undique ad illos
Conveniunt & carpentis, & navibus omnes
Qui digito scalpunt uno caput. Altera major
Spes superest: tu tantùm erucis imprime dentem.
Hæc exempla para felicibus, at mea Clotho
Et Lachesis gaudent, si pascitur inguine venter.
O parvi, nostrique Lares, quos thure minuto,
Aut farre, & tenui soleo exornare coronâ,

Ideo ut queam mancipii linguam non timere, rationem tribuisti mox idoneam, at generalem. Jam quod mihi das consilium, post jacturam temporis, atque expectationis frustrationem? Nam elabi properat flos citus, pars minima vitæ brevis & ærumnosæ. Dum potamus, interim cùm petimus corollas, unguenta, adolescentulas, invadit senium improvisum. Ne metue; nunquam non tibi suppetet familiaris . . . . dum erunt ac subsistent isti montes, ad eos undequaque tum curribus, tum navigiis affluunt universi, qui caput uno scabunt digito. Spes alia restat melior: tu solummodò erucas dentibus attere. Ea præbe fortunatis exempla. Mea verò Clotho & Lachesis lætantur cum nutritur abdomen . . . . O modici ac mei Penates, quos parvo thure, vel farre, sertisque exiguis decorare consuevi,

---

das solemni ritu nuptias Sacerdotum. Meminit Plin. lib. cit. c. 3. ubi sic habet: *In Sacris nihil religiosius confarrationis vinculo erat: novæque nuptæ farreum præferebant*, &c. Vide Cœl. Rhodig. lib. 28. c. 17. & Alex. ab Alex. lib. 2. c. 5. Hinc & aliqui post Varronem, dici nefarium, quasi indignum vesci farre: alii cum Asconio, qui polluit Sacra farre peragi solitâ, contendunt.

123. *Idcircò ut, &c.*] Loquitur Nævolus.

Commune] Ad omnes æquè spectans dedisti consilium: nunc verò mihi de peculiare.

Post damnum temporis] Post consumptum ferè ætatis robur, serviendo Virroni, sine ulla mercede.

126. *Velox flosculus*] Brevis adolescentia, floris instar marcescens, nec diu vigens.

128. *Dum serta, unguenta, puellas poscimus*] Dum convivia, & comessationes consectamur. Floribus enim coronati & unguentis delibuti veteres epulabantur. Horat. lib. 1. Od. ult. & lib. 3. Od. 29 & alii passim. Plutarch. Quæst. conv. lib. 3. quæst. 1.

130. *Ne trepida*] Poëta Nævolum consolatur.

131. *Salvis his collibus*] Dum Roma stabit, septem inædificata collibus. Hi sunt Palatinus, Aventinus, Esquilinus, Quirinalis, Cælius, Viminalis, Tarpeius qui & Capitolinus. Sunt verò præthereà Janiculus & Vaticanus. Martial. lib. 4. Epigram. 64.

Hinc septem dominos videre montes,
Et totam licet æstimare Romam.

Propert. lib. 4. Eleg. 4.

Romani montes, & montibus addita Roma.

Ad illos conveniunt] Velut ad emporium infame libidinum.

132. *Carpentis & navibus*] Terrâ, marique.

133. *Qui digito scalpunt uno caput*] Molles & effœminati, benè compti, qui ne capillorum ordinem turbent, uno tantùm digito caput scabunt. Desumptum est è Calvo Poëta, scomma in Pompeium, quod ita se habet:

Fasciolâ qui crura ligat, digito caput uno
Scalpit, Quid credas hunc sibi velle? Virum.

Nempè ut refert etiam Amm. Marcell. lib. 17. *In Pompeium obtrectatores iniqui multa scrutantes cùm nihil undè vituperari deberet, inveniretur; duo hæc observaverunt ludibriosa & irrita: alterum, quod genuino quodam more caput digito uno scalpebat, velut dissolutus; alterum quòd ulceris tegendi causâ, crus fasciolâ candidâ colligabat*, &c. Et apud Plutarchum, Pompeium Clodius ita criminatur: *Quis Imperator impudicitiâ laborat? Quis uno digito caput scabit?* &c. Lucianus mollitiei quoque assignat, τῷ δακτύλῳ ἄκρῳ κεφαλὴν κνᾶσθαι. Sic & Senecæ Epist. 52. inter impudicitiæ notas ponitur, digitus ad caput relatus.

Altera major spes superest] O Nævole, amicum alterum Virrone meliorem invenies inter tot homines libidinosos, quos undique vides quotidie Romam confluere.

134. *Erucis imprime dentem*] Comede herbas imprimis calidas, quibus ad Venerem potens ac fortis efficiare. Talis est Eruca, quæ Priapo idcircò sacra & vicina dicitur Columellæ; salax Ovidio; Veneris conciliatrix & exstimulatrix. Plin. lib. 19. c. 8. & alibi.

135. *Hæc exempla para*] Respondet Nævolus. Quid jubes me sperare meliora, quem fatum vult esse inopem, ac tenui victu contentum esse, duris etiam meis laboribus vix parto?

Clotho, & Lachesis] Parcæ Fatorum Deæ, vitæ meæ præsidentes. Clotho, à κλώθειν, *nere*, seu *glomerare*, appellata. Vide plura Sat. 3. v. 27. ad vocem, *Lachesi.*

136. *Gaudent, si pascitur*] Gaudent me meâ operâ, meo ministerio ac labore victum consequi & vix obtinere.

137. *Lares*] Vide Sat. 8. v. 14. Annot. ad vocem, *Lare.*

138. *Farre*] Suprà: & Plin. lib. 18. cap. 2. Numa instituit. Deos fruge colere molâ salsâ, &c.

Soleo exornare coronâ] Legunt alii, *exorare:*

Quando ego figam aliquid, quo sit mihi tuta senectus
A tegete & baculo? Viginti millia fœnus,
Pignoribus positis argenti vascula puri,
Sed quæ Fabricius Censor notet, & duo fortes
De grege Mœsorum, qui me cervice locatâ
Securum jubeant clamoso insistere circo?
Sit mihi prætereà curvus cælator, & alter,
Qui multas facies fingat citò, sufficient hæc.
Quando ego pauper ero; votum miserabile, nec spes
His saltem: nam cùm pro me fortuna rogatur,
Affigit ceras illâ de nave petitas,
Quæ Siculos cantus effugit remige surdo.

ecquando ego quidpiam figam, quo senecta mihi sit immunis à storea & scipione? quando aderunt *viginti millia, usura, datis pignoribus; vasa optimi argenti, at quæ damnet Censor Fabricius; bini quoque validi* servi *de natione Mœsorum, qui collo supposito faciant me tutum sedere in amphitheatro tumultuoso? Adsit mihi insuper sculptor inclinatus, atque alius qui celeriter effingat vultus plurimos. Ista satis erunt; cum ego egens futurus sim: preces calamitosæ, neque spes illis duntaxat. Etenim quando pro me sors oratur, apponit ceras accersitas ex eo navigio, quod Siciliæ cantiones evitavit surdo remige.*

---

nam & floribus coronati veteres Diis supplicabant. Teste veteri Scholiaste.

139. *Quando ego figam aliquid, &c.*] Quando fixum quidpiam ac certum mihi statuam; vel, quando aliquid captabo, ut sit metaphora à venatoribus, feras telis confixas capientibus.

Quo sit mihi tuta senectus, &c.] Ne cogar victum mendicando quæritare, cum senex fuero.

140. *A tegete & baculo!*] Vide Sat. 5. v. 8. per tegetem, casam mendici intelligit vetus Schol.

Viginti millia fœnus] Ut mihi sit annuus reditus viginti millium sestertiorum, ex pecuniæ summa fœnori data.

141. *Argenti vascula puri, sed quæ, &c.*] Tot & talia argenti puri vasa, quæ, ut olim, mereantur à Censore notari.

142. *Fabricius Censor notet*] C. Fabricius Lucinus Censor, circa annum U. C. quadringentesimum septuagesimum Pub. Corn. Rufinum, qui bis Consul & Dictator fuerat, Senatu movit, subscriptâ notæ causâ, quod eum comperisset argenti facti, cœnæ gratiâ, decem pondo habere. Ita Gell. lib 4. c. 8. & lib. 17. c. ult. Testis & Valer. Maxim. lib. 2. c. 9.

Duo fortes de grege] Validi lecticarii duo servi è Mœsia; quæ regio est Illyrici Orientalis. Hâc modò continentur Servia & Bulgaria.

143. *Qui me cervice locatâ, &c.*] Qui spectatum ludos me deferant ad circum. Ex Just. Lips. Elect. 1. cap. 19. observabis sellam potentiorum ampliorem & laxam fuisse: contrà minutam tenuiorum & arctiorem, quàm facilè ferrent homines duo. Nam sellis deportabantur in circum, sive in theatrum, atque in iis etiam persedebant. Et Epistolic. quæst. lib. 4. Epist. 25. Romani solebant robustissimos servos è Mœsia, vel etiam Syros adhibere ad ferendam sellam aut lecticam.

144. *Clamoso*] Ob frequentes plausus & acclamationes.

Circo] Vide Sat. 3. v. 65, & 223. Annot.

145. *Curvus cælator*] Incurvatus dum cælando incumbit.

Cælator, & alter, qui, &c.] Mihi suppetant etiam ædibus exornandis cùm vasa affabrè cælata, cùm tabellæ pictæ atque imagines illustrium virorum: adsint igitur cælator, item pictor, seu plastes: *opifices argentarii, anaglypharii laboriosi*, ut habet vetus Schol.

146. *Qui multas facies*] Scaliger, aliique putant legendum, *qui malthâ facies*, &c. proindeque non, *pingat*, sed, *fingat;* quod nunnullis placet; quibus ego assentior: nam sensus inde clarior efficitur, præsertim cùm Juvenalis addat, *citò*. Atqui vix id pictori conveniat; benè verò plastæ, qui ex uno archetypo plures brevi typos, facies ac similitudines effingit. Porrò *maltha* vocatur cera liquidæ pici immixta. Item genus bituminis, ac tenacis limi. Plin. lib. 2. c. 104. & lib. 36. c. 24. ubi malthæ factitiæ rationem docet. Maltha ergo faciendis plasmatis idonea fortasse hìc ponitur.

147. *Quando ego pauper ero*] Cum Lubino sic interpretor; at enim ista plus satis, inquit Nævolus. Quid exoptem plura, nihil planè consecuturus, quando, id est, quoniam certè pauper ero? Itaque se & sua vota reprehendit ac reprimit ille suæ conscius infelicitatis.

Nec spes his saltem] Nequidem mihi licet animum, ut fit, pascere spe eorum quæ exoptaverim, adeò est in me dura fati necessitas.

149. *Affigit ceras, &c.*] Fortuna quasi timens ne importunis aliquando precibus ac votis cedat, atque exoretur pro me misero, cerâ sibi autes obturat. Sic Ulysses illecebrosos Sirenum cantus ac pericula eluctatus fertur. Homer. Odyss. 12.

Illâ de nave] Quâ vehebatur Ulysses cùm Siciliæ oram Sirenibus infestam incolumis prætervanigavit, hâc arte: sociorum quidem ac nautarum aures cerâ occlusit: ipse verò se ad malum jussit alligari.

150. *Siculos cantus*] Sirenas Acheloï fluvii & Calliopes Nymphæ tres filias, quas fabulantur superiore corporis parte, virginum formam habuisse, inferiore in piscem desinentes ac monstrosas, cæterùm dulcedine cantûs solitas allicere transeuntes: quos perderent, aut devorarent. Has in monstra marina conversas canit Ovidius Metam. 5. Fab. 9. sepultæ dicuntur ad promontorium sinumque Pæstanum in Lucania; undè nomen tribus parvis Insulis, quæ sunt veluti scopuli in illo sinu: Mela Sirenum petras, Solinus Sirenum saxa nuncupat. Re autem verâ meretrices fuisse illic famosas,

quæ navigantes blanditiis pellexerint ac perdiderint benè multos, asserunt cùm alii, tùm Cœl. Rhod. lib. 14. c. 14. *Nec Sirenes impetraverint fidem, affirmet licet Dinon, Clitarchi celebrati auctoris pater, in India esse; mulcerique earum cantu, quos gravato somno lacerent.* Hæc Plin. lib. 10. c. 49. Vide Cic. de finibus lib. 5. n. 49. & Athen. lib 1. c. 12. Fabula Sirenum voluptates carnis fugiendas ostendit, nec aliter quàm fugâ naufragium evitari probat Ulyssis exemplum. His S. Hieronymus utitur, ut vitandum asserat suspectum contubernium. Porrò marinos homines extare utriusque sexûs, haud dubitandum: quod summorum auctoritas virorum, quod & evicit non simplex experientiâ, nec haud ita pridem. De quibus ampliùs dicemus ad Sat 14. v. 283.

Remige surdo] Tùm ad Sirenum cantiones, tùm ad Ulyssis solvi se jubentis imperium. Hic enimvero illarum invitamentis, delinitus jam & captus, etiam nutibus urgebat socios ut ad Sirenas diverterent; verùm illos antè monuerat ne se suosve nutus observarent donec infesta loca essent prætervecti.

SATIRA X.

OMNIBUS in terris, quæ sunt à Gadibus usque
Auroram, & Gangem pauci dignoscere possunt
Vera bona, atque illis multùm diversa, remotâ
Erroris nebulâ: quid enim ratione timemus,
Aut cupimus? quid tam dextro pede concipis, ut te
Conatûs non pœniteat, votique peracti? 6
Evertêre domos totas optantibus ipsis

INTERPRETATIO.

In cunctis regionibus quæ sunt à Gadibus usque ad Auroram & Gangem, pauci valent discernere vera bona, & his valdè opposita, depulsâ falsitatis caligine. Nam quid ex ratione metuimus, vel optamus? Ecquid ita dextro pede vores, ut te non pigeat nisûs & factarum precum? Benigna ipsis precantibus numina disturbaverunt

ANNOTATIONES.

1. *Omnibus in terris*] Elegantis hujus Satiræ dicam, an Poëmatis, gravissimum est argumentum, de votis rectè faciendis. Illud idem tractavit Pers. Sat. 2. Inter Græcos autem Plato in Alcibiade 2. Aristoteles lib. περὶ εὐχῆς, teste Laërtio, & alii complures affirmante Proclo, quorum tamen opera interciderunt. De Socrate verò Valerius Maximus lib. 7. c. 2. sic refert: *Socrates*, inquit, *quasi quoddam terrestre oraculum, nihil ultrà petendum à Diis immortalibus arbitrabatur, quàm ut bona tribuerent, quia ii demùm scirent, quid unicuique esset utile*, &c. Itaque Juvenalis pariter docet hîc, quæ non petenda primùm, deinde verò quæ sint postulanda.

A Gadibus usque Auroram] Ab Occidente ad Orientem, id est, in toto terrarum orbe.

Gadibus] *Gades*, vulgò *Cadiz*, parva est Insula Oceani Occidentalis, ad oram Andalusiæ, continenti juncta ponte; non procul freto Herculeo. Statius Solis cubilia Gades appellat.

Auroram] Ex Varrone lib. 6. de Ling. Lat. *Aurora* dicitur ante Solis ortum, ex eo quod ab igne Solis tam aureo aër aurescit. Hanc fabulantur Titanis terræque filiam. Matutinus est splendor Solem ac diem præcurrens, undè, *clari prænuntia Solis; & gelidos rores aurora remittens*, dicitur de Divin. 1. Hinc etiam ponitur pro orientali regione. Ovid. Metamorph. 1.

Eurus ad Auroram Nabathæaque regna recessit.
Et apud Græcos, eadem vox ἠὼς, auroram pariter & orientem significat.

Gangem] Hic ingens fluvius ac nobilis, ex Imao monte scaturiens Indiam orientalem perfundit, ac in sinum Gangeticum quinque ostiis illabitur. S. Hieronymus Epistolâ ad Rusticum Monachum, & alii quidam hunc putant eumdem esse, qui Phison vocatur, atque unus erat è quatuor magnis fluviis Paradisum terrestrem rigantibus. Genes. cap. 2.

3. *Vera bona, atque illis multùm diversa*] Bona, malaque.

Erroris nebulâ] Ignorantiâ.

4. *Ratione*] Et non ex opinione sæpiùs.

5. *Dextro pede*] Justo conatu, felici auspicio. Nam dextra pars pro bono omine usurpatur: læva contrà pro malo. Vide Pers. Sat. 2. v. 11. Sat. 3. v. 48. Sat. 5. v. 114. & Apul. Metamor. *Sinistro pede profectum spes me frustrata est.*

6. *Votique peracti*] Votorum concipiendorum variam rationem ac cæremonias. Vide apud Alex. ab Alex. lib. 3. c. 22.

7. *Evertêre domos*] Valer. Maxim. cit. lib. 7. c. 2. *Nos plerumque id votis expetimus, quod non impetrâsse meliùs foret. Etenim densis tenebris involuta mens mortalium, in quàm latè patentes errores, cæcas precationes tuas spargis! Divitias appetis, quæ multis exitio fuerunt: honores concupiscis, qui complures pessum dederunt: Regna tecum ipsa volvis, quorum exitus sæpenumerò miserabiles cernuntur: splendidis conjugiis injicis manus; at hæc ut aliquando illustrant, ita nonnunquam funditùs domos evertunt. Desine igitur stulta futuris malorum tuorum causis, quasi felicissimis rebus inhiare, teque totam cœlestium arbitrio permitte, quia qui tribuere bona ex facili solent, etiam eligere aptissima possunt.* Hæc ille.

Dii faciles. Nocitura togâ, nocitura petuntur
Militiâ. Torrens dicendi copia multis,
Et sua mortifera est facundia. Viribus ille
Confisus periit, admirandisque lacertis.
Sed plures nimiâ congesta pecunia curâ
Strangulat, & cuncta exuperans patrimonia census,
Quantò delphinis balæna Britannica major.
Temporibus diris igitur, jussuque Neronis
Longinum & magnos Senecæ prædivitis hortos
Clausit, & egregias Lateranorum obsidet ædes
Tota cohors. Rarus venit in cœnacula miles.
Pauca licèt portes argenti vascula puri,
Nocte iter ingressus, gladium, contumque timebis;

familias integras. Damnosa in pace, damnosa in bello postulantur. Fluens loquendi facultas, sua etiam eloquentia lethalis est plurimis. Interiit iste fiduciam habens in robore, & brachiis mirum in modum validis. At multos suffocat pecunia ingenti sollicitudine accumulata, & opes bonis omnibus tantò *majores, quantùm Britannici* maris. *cetus delphinos superat. Itaque sævo tempore, atque imperio Neronis integra turma inclusit Longinum, ac ingentes hortos opulenti Senecæ, & circumsepsit præclaram domum Laterani: ad cœnacula* verò *miles infrequens perrexit. Quamvis non multa feras vasa argenti defæcati, noctu faciens ita metues ensem & perticam;*

---

8. *Togâ*] Metonymia, pro pace: sicut è contrà sagum index est & vestis belli. Cic. Philipp. passim, *ad saga ire: redire ad togas:* item alibi: *cedant arma togæ.*

10. *Mortifera est facundia*] Demostheni, Ciceroni, & tot aliis. Vide infrà v. 114.

Viribus ille confisus periit] Milo Crotoniates, cujus tantum robur, ut pugno taurum mactaret, at cùm fissam quercum vellet discindere, constrictis ibi manibus ferarum præda factus est. Gell. lib. 15. c. 16. Ovid. in Ibin:

Utque Milo robur deducere fissile tentes,
Nec possis captas inde referre manus.

13. *Strangulat*] In causa est cur strangulentur, ac jugulentur divites, sive à furibus, sive à Tyrannis bonis eorum inhiantibus. Sunt qui putent alludi ad fabulam Midæ, qui cùm cupiisset omnia quæ tangeret aurum fieri, & cibo in aurum converso strangulatus sit.

14. *Delphinis*] Hos valdè amantes hominum ac Musicæ passim celebrant. Gell. lib. 7. c. 8. & lib. 16. c. ult. ubi ex Herodoto narrat historiam Arionis à Delphino per ingens maris spatium ad Laconicam terram dorso devecti. Plutarch. in fine lib. de comparat. animant. & in fine convivii. Plin. lib. 9. c. 8. Athen. lib. 13. c. 8.

Balæna] Bellua marina inusitatæ molis ac magnitudinis, de qua Plinius lib. 9. c. 3. & 6. *Immania cete*, vocat Virgil. Æneid. 5.

Balæna Britannica] Oceani Britannici belluas ac cetos affert, utpote majores quàm maris Mediterranei, in quod etiam aliquando penetrare, testis Plin. lib. cit. cap. 6. notiores verò quàm Indici, in quo maxima reperiri cete, idem Plin. ibid. affirmat. Porrò metaphoram esse in Tiberium ac divites notat hìc vetus Schol. De Britannis vide Sat. 2. v. 161. Annot.

15. *Temporibus diris igitur*] Cùm Nero grassaretur in divites eorumque divitias.

16. *Longinum*] Suet. Ner. c. 37. *Objectum est*, inquit, *Cassio Longino Jurisconsulto ac luminibus orbato, quòd in vetere gentili stemmate C. Cassii percussoris Cæsaris imagines retinuisset: & huic aliisque mori jussis non ampliùs quàm horarium spatium dabat Nero.*

Senecæ] Vide Sat. 5. v. 109. & Sat. 8. v. 212.

Prædivitis] *Rufus ac Tigellinus variis criminationibus Senecam adoriuntur, tanquàm ingentes & ultra privatum modum erectas opes adhuc augeret; hortorum quoque amœnitate, & villarum magnificentiâ Principem supergrederetur*, &c. quæ refert Cornel. Tacit. Annal. 14. ubi & ipse Seneca sic apud Imperatorem se tuetur: *Quartusdecimus annus est, Cæsar, ex quo spei tuæ admotus sum . . . . tantùm honorum atque opum in me cumulâsti, ut nihil felicitati meæ desit, nisi moderatio ejus . . . . Tu gratiam immensam, innumeram pecuniam dedisti . . . . . una defensio occurrit, quod muneribus tuis obniti non debui*, &c. Xiphilin. in Nerone, ait, Senecæ facultates fuisse. Aureorum tricies centena millia, &c.

17. *Clausit*] Cornel. idem Tacit. Annal. 15. *Sequitur cædes Annæi Senecæ lætissima Principi . . . . Is ad eum diem ex Campania remeans, quartum apud lapidem suburbano rure substiterat. Illò propinquâ vesperâ Tribunus venit, & villam globus militum sepsit . . . Intromisitque ad Senecam unum ex Centurionibus, qui necessitatem ultimam denuntiaret. Ille interritus poscit testamenti tabulas*, &c.

Lateranorum] *Plautii Laterani Consulis designati necem proximam Nero adjunxit adeò properè, ut non complecti liberos, non illud breve mortis arbitrium permitteret*, &c. Corn. Tacit. Annal. 15. Vide Sat. 8. v. 147. & seq.

18. *Tota cohors*] Militibus ad expilandos divites Neronis jussu discurrentibus, tuti pauperes fuere. Vetus Schol.

Cœnacula] Domicilia in superiori ædium parte, ad quæ non nisi per scalas ascendebatur: sic dicta, quòd in iis cœnare mos pridem fuerat. At ea deinde sibi nimirùm incommoda tenuioribus inquilinis divites elocabant. Apuleius sub finem Metam rph. 9. *meque per scalas complicitis pedibus in superius cœnaculum attracto*, &c. Plaut. Amphitr. *In superiore qui habito cœnaculo.* Vide Sat. 3. v. 199. & seq.

20. *Gladium, contumque*] Latronum arma, ictus, vulnera, à ferro vel ligno.

Et motæ ad Lunam trepidabis arundinis umbram.
Cantabit vacuus coram latrone viator.
Prima ferè vota, & cunctis notissima templis,
Divitiæ ut crescant, ut opes ; ut maxima toto
Nostra sit arca foro. Sed nulla aconita bibuntur
Fictilibus. Tunc illa time cùm pocula sumes
Gemmata, & lato Setinum ardebit in auro.
Jamne igitur laudas, quod de Sapientibus alter
Ridebat, quoties à limine moverat unum
Protuleratque pedem : flebat contrarius alter ?
Sed facilis rigidi cuivis censura cachinni.
Mirandum est undè illis oculis suffecerit humor.
Perpetuo risu pulmonem agitare solebat
Democritus, quanquam non essent urbibus illis

atque formidabis umbram cannæ ad Lunam agitatæ. Viator inanis canet ante prædonem. Præcipuæ fermè preces, ac fanis omnibus cognitæ sunt, *ut divitiæ, ut opes augeantur ; ut omni foro capsa nostra sit amplissima. At nulla potantur venena testaceis. Ea tum metue, quando scyphos accipies lapillis* ornatos, *atque Setinum fervebit in capaci* poculo *aureo. Nunc ergo an æstimas, quòd Sapientum unus cachinnabatur, quandocumque à janua pedem unum egerat atque extulerat ;* & quod *alius contrà lacrymabatur ? Verùm prompta est cuilibet condemnatio risûs severi :* at *mirum est, undè tanta oculis aqua suppeteret. Democritus consueverat perenni cachinno movere pulmonem, tametsi civitates istæ non haberent*

---

21. *Umbram*] Quam velut insidiantium tibi prædatorum corpus expavesces.

24. *Divitiæ ut crescant, ut opes*] Cic. in Lælio n. 22. *Quæ res expetuntur opportunæ sunt singulæ rebus ferè singulis : divitiæ, ut utare ; opes, ut colare ; honores, ut laudère*, &c. Hinc vides divitias inter & opes discrimen esse : nimirùm illæ magnas pecunias significant, hæ magnam potentiam tùm à divitiis, cùm ab amicis & propinquis.

Maxima toto nostra sit arca foro] Vet. Schol. *ad Cerealem usque Præfectum*, inquit, *in foro Trajani arcas habuere Senatores, in quibus argentum aut pecunias tutiùs deponebant : unde & locus ille in quo erant arcæ, opes dictus est.* Apud Fl. Vopiscum, Aurelianus in Epist. ad Senatum ita scribit : *Est prætereà vestræ auctoritatis arca publica, quam magis refertam esse reperio quàm cupio.*

25. *Aconita*] Vide Sat. 1. v. 158. Annot.

26. *Fictilibus*] Poculis inopum.

27. *Gemmata*] Apud divites. Vide Sat. 5. v. 41. & seq.

Setinum] Vinum è Setia urbe Campaniæ. Vide Sat. 5. v. 34. Annot.

Ardebit] Vel splendebit in aureo vase, ut fit ; vel simpliciter, ardebit, utpotè generosum & calidum ; seu etiam ob immixtum venenum ; aliud enim frigore, aliud ardore nimio enecat.

In auro] Senec. Thyest. v. 454.
Venenum in auro bibitur.

28. *Jamne igitur laudas, &c.*] An tandem laude dignos intelligis eos Sapientes, quos vulgus imperitum stultos judicabat ?

Alter ridebat, &c.] Democritus, qui quoties domo egrederetur ac foras prodiret, in cachinnos solvebatur, ineptias hominum videns passim. Cic. de Orat. 2. n. 235. *Quomodo simul latera, os, venas, vultum, oculos occupet risus, viderit Democritus.*

30. *Flebat contrarius alter*] Heraclitus hominum miserias ubique cernens. Is σκοτεινὸς cognominatus, eò quòd ea quæ diceret, verborum involucris tegeret Hinc Tullius de Natura Deor. 1. n. 74. *Non consultè dicis occulte, tanquam Heraclitus.* Et lib. 3. n. 35. *Heraclitum quoniam quid diceret, intelligi noluit, omittamus.* De eo Diogen. Laërt. lib. 9. ubi ait eum sensisse rerum omnium principium esse ignem, &c. Ibidemque refert honorificam Regis Darii ad eum Epistolam, quâ ad se illum invitat. Floruit Olympiad. 70. aut circiter.

31. *Sed facilis cuivis, &c.*] Id est, facilè quidem alter quivis ineptias hominum risu posset damnare, at non perinde fletu : nam & mirum est, undè Heraclito tanta lacrymarum copia suffecerit. Certè ex hydrope mortuus fertur, anno ætatis sexagesimo.

33. *Pulmonem agitare*] Hinc etiam mirum videri posset, quòd tam longævus fuerit ille, qui tam crebrâ pulmonum agitatione, & sanguinis (quod fit in risu, solutiore præsertim) præcipiti circuitione perpetuò fatigaret.

34. *Democritus*] Florebat Olympiade octogesimâ, & annos vixit centum novem. Hunc Suidas omniscium nuncupat, & πένταθλον ; eò quòd Physica, Ethica, Mathematica, liberales disciplinas, artesque omnes calleret. De eo Laërt. lib. 9. Res omnes ex atomis constare dicebat ; item plures esse mundos, &c. undè auctor atomorum vocatur à Cicerone de Fato, n. 23. & de Natura Deorum 1. n. 66. *Ista flagitia Democriti*, inquit, *sive etiam antè Leucippi esse corpuscula quædam lævia, alia aspera, rotunda alia, partim angulata, curvata quædam, & quasi adunca ; ex his est effectum esse cœlum, atque terras, nullâ cogente naturâ, sed concursu quodam fortuito.* Et Acad. qq. lib. 4. n. 121. *Asperis, & lævibus, & hamatis, uncinatisque corporibus concreta hæc esse dicit Democritus.* Plin. lib. 28. c. 8. Democritum appellat virum alioqui sagacem, ac vitæ utilissimum, nimio juvandi mortales studio prolapsum, lib. verò 7. c. 55. velut resurrectionis assertorem suggillat. Cit. Cic. de Natura Deorum, 1. n. 121. *Democritus vir magnus imprimis*, inquit, *cujus fontibus Epicurus hortulos suos irrigavit.*

Urbibus illis] Abderæ, undè ortus Democritus; Epheso, è qua Heraclitus, aliisque Thraciæ Asiæque urbibus is non erat qui Romæ luxus & fastus.

Prætexta, & trabeæ, fasces, lectica, tribunal.
Quid si vidisset Prætorem in curribus altis
Extantem, & medio sublimem in pulvere circi,
In tunica Jovis, & pictæ Sarrana ferentem
Ex humeris aulæa togæ, magnæque coronæ
Tantum orbem, quanto cervix non sufficit ulla?
Quippe tenet sudans hanc publicus, & sibi Consul
Ne placeat, curru servus portatur eodem.
Da nunc & volucrem, sceptro quæ surgit eburno;
Illinc cornicines, hinc præcedentia longi
Agminis officia, & niveos ad fræna Quirites,
Defossa in loculis, quos sportula fecit amicos.
Tunc quoque materiam risûs invenit ad omnes

prætextam, ac trabeam, fasces, lecticam, tribunal. Ecquid si aspexisset Prætorem in excelso curru eminentem, ac sublatum in arena media amphitheatri: in tunica Jovis, atque è scapulis gestantem peristromata Sarrana togæ pictæ, ingentis etiam coronæ circulum tam magnum, quantò nullum par collum ferendo fuerit. Illam enim sustentat servus *publicus sudorem emittens: ac ne Consul* nimium *sibi arroget, eodem curru vehitur minister. Adde modò avem etiam extantem virgæ ex ebore; indè canentes cornu; istinc antecedentia ministeria longi agminis; atque ad habenas Romanos albos, quos familiares effecit sportula in marsupio condita. Tum etiam cachinni argumentum reperit ad singulos*

---

35. *Prætexta, & trabeæ, &c.*] Quæ non magis insignia potestatis ac nobilitatis, quàm vanitatis apparatus atque superbiæ.

Prætexta] De hac, ad Pers. Sat. 5. v. 30.

Trabeæ] Suprà, Sat. 8. v. 259.

Fasces] Vide Sat. 5. v. 110.

Lectica] Sat. 1. v. 32. & 64. ac seq.

Tribunal] In quo sedens Prætor jus dicebat; sellâ nimirùm curuli, & eburneâ, eâque sublimi: at minores alii Magistratus in subselliis, ut notat Pædianus Verr. 1.

36. *Quid si vidisset Prætorem, &c.*] Si vidisset habitu triumphali Prætorem aut Consulem, quid de tanto fastu sensisset Democritus, quos cachinnos movisset?

In curribus altis] Tum cùm ludos Circenses edendos curat ac disponit. Vide Sat. 8. v. 194. Porrò currus triumphalis non bellico similis, sed turris rotundæ formam habebat: ut patet ex antiquis numismatibus.

37. *Circi*] Maximi nimirùm, in quo dabantur equestria & curulia certamina. Hunc ita describit Dionys. Halic. lib. 3. paulò ante finem: Tarquinius Circum maximum extruxit, & circa eum primus sedilia fecit cooperta. Nam antè spectabant stantes sub tabernaculis ligneis quæ arundines aridæ fulciebant: divisit etiam locos inter triginta Curias . . . . . Debebat autem hoc opus cum tempore in valdè pulchris admirandisque extructionibus urbis esse. Longitudo circi stadia tria cum dimidio, latitudo quatuor jugera, &c. Vide & quæ notavi Sat. 3. vers. 65.

38. *In tunica Jovis*] Palmatâ ornatum veste ac trabeâ, è templo Jovis acceptâ; ex more triumphantium. Testantur Liv. lib. 10. Lamprid. in Alex. Severo, &c.

Pictæ togæ] Acu & arte Phrygiâ elaboratæ.

Sarrana] Purpurea, sive Tyria, è Sarra urbe, quæ Tyrus deinde vocata est.

39. *Aulæa*] Togam ingentem, adeò laxam & expansam, ut aulæum diceres ob amplitudinem. Pariter Cic. Catilin. 2, dixit. *Velis amictos non togis.*

Magnæque coronæ] Dionys. Halic. lib. 3. insignia principatûs enumerat, coronam auream, sellam eburneam, sceptrum, tunicam purpuream cum signis aureis, amictum purpureum varium.

40. *Orbem, quanto cervix, &c.*] Videtur allusisse ad Atlantem cœlestes orbes humeris ac cervice portantem.

41. *Tenet sudans, &c.*] Sub pondere fatiscit, ac præ labore sudat, cùm supra triumphantis caput, ex more, coronam illam auream ingentem sustinet publicus minister. Plin. lib. 33. c. 1. *Cùm corona ex auro Hetrusca à tergo sustineretur,* inquit, *annulus tamen in digito ferreus erat, æquè triumphantis, ac servi fortasse coronam sustinentis.*

Publicus] Romanis publicos fuisse servos probat eruditè Justus Lipsius Elect. 1. c. 22. Hi ad publica v. g. belli ministeria deputabantur: cognomen aut à provinciis, aut à victoribus obtinebant: annua quædam ad victum ac vestem præstabat illis Respublica, libertatem etiam interdùm, si sedulam operam navâssent.

Sibi Consul ne placeat] Ne superbiat in tantis honoribus.

42. *Curru servus portatur eodem*] Et is post triumphantem identidem succlamabat: *Respice post te; hominem esse te memento.* Refert Tertullian in Apologet. cap. 33. Et meminit Cœl. Rhodig. lib. 3. c. 7.

43. *Volucrem sceptro quæ, &c.*] Mox cit. Dionys. Halic. ibid. sceptrum aquilam habens super caput. Nimirùm triumphans manu tenebat virgam, cujus vertici insculpta erat aquila, Romani insigne Imperii: aut certè longæ præfixa & insidens hastæ Aquilæ imago præferebatur.

44. *Cornicines*] Triumphi pompam ac cæremonias vide apud Plutarch. in vita Pauli Æmilii. Joseph. de bello Judaico cap. 17. Onuphr. Fast. 5. Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 6. &c.

45. *Officia*] Longam seriem ministrorum & asseclarum officii causâ procedentium.

Niveos ad fræna Quirites] Clientes albâ togâ vestitos, circa currum equosque illum trahentes ordine dispositos: vel phaleratos ad pompam equos frænis tenentes, & manu circumducentes.

46. *Defossa in loculis sportula*] Vide Sat. 1. Annot. ad v. 95. & seq.

47. *Tunc quoque*] Etiam ævo Democriti, cùm parcius & innocentiùs, quàm nunc, homines viverent.

Occursus hominum, cujus prudentia monstrat
Summos posse viros, & magna exempla daturos
Vervecum in patria, crassoque sub aëre nasci.
Ridebat curas, necnon & gaudia vulgi;
Interdum & lacrymas, cùm fortunæ ipse minaci
Mandaret laqueum, mediumque ostenderet unguem.
Ergo supervacua hæc aut perniciosa petuntur,
Propter quæ fas est genua incerare Deorum.
Quosdam præcipitat subjecta potentia magnæ
Invidiæ, mergit longa, atque insignis honorum
Pagina; descendunt statuæ, restemque sequuntur.
Ipsas deinde rotas bigarum impacta securis
Cædit, & immeritis franguntur crura caballis.
Jam stridunt ignes, jam follibus atque caminis
Ardet adoratum populo caput, & crepat ingens
Sejanus: deinde ex facie toto orbe secundâ

hominum aspectus, cujus sapientia ostendit, magnos viros atque illustria specimina præbituros oriri posse in natali *solo vervecum, & sub crassiore cœlo. Deridebat plebis sollicitudines, quin & lætitiam, quandoque etiam fletus, dum ipse restim porrigeret iratæ sorti, ac medium digitum monstraret. Ista igitur superflua vel nocitura postulantur, quorum gratiâ licet ceram inducere genibus Numinum. Nonnullos præcipites agit potestas obnoxia summæ offensioni: deprimit diuturna & illustris dignitatum series. Dejiciuntur imagines & laqueo trahuntur. Posteà securis inflicta percutit ipsas bigarum rotas, atque rumpuntur tibiæ equis non meritis. Mox flamma crepitat: mox fornace & follibus incenditur caput,* quod *plebs colebat; ac stridet magnus Sejanus. Posteà è vultu secundo omni mundo*

---

50. *Vervecum in patria*] Abderæ, in Thracia, ubi crassus aër homines facit bardos, rudes, ac stupidos, vervecum instar. Abderitarum peculiaris adeò mentis erat stupor, ut locum adagio fecerit: *Abderitica mens.* Meminit Cicero cùm de Natura Deorum, cùm ad Attic. lib. 7. Epist. 7. Martial. lib. 10. Epigram. 25. Cœl. Rhodig lib. 30. c. 4.

Crassoque sub aëre] Ex cœli vitio regiones æstimari solent: & cum inde sit Democritus, ubi stulti solent nasci, vult eum Poëta significare inter stultos prudentissimum esse natum. Hæc vetus Schol. Certè aëris subtilitas non parùm confert, ut nascantur ingeniosi, tùm quia tenuiora sunt organa, tùm quod subtilior sanguis ac subtiliores inde spiritus generantur. Vide Alex. ab Alex. lib. 4. c. 13. Horat. lib. 2. Epist. 1.

Bœotum in crasso jurares aëre natum.

52. *Fortunæ ipse minaci mandaret laqueum*] Fortunam ipse damnans, nedum metuens, aut ei supplicans.

53. *Mediumque ostenderet unguem*] Digitum medium veteres infamem dixere, eumque intentabant contumeliæ causâ cuipiam faciendæ. Vide Pers. Sat. 2 v. 33. & ibid. Annot.

55. *Propter quæ*] Ob quæ declinanda & averruncanda, supplicare Diis oporteret.

Genua] In his sedes misericordiæ, & quædam religio inest, observatione Gentium. Hæc supplices attingunt: ad hæc manus tendunt: hæc ut aras adorant. Plin. lib. 11. c. 45.

Incerare] Scripta in chartis vel tabulis vota, cerâque obsignata Deorum genibus affigere: ut innuit Turnebus, lib. 1 c. 17. Malim tamen quod idem lib. 3. c. 19. ait: hoc à Juvenale ita scriptum, ut propè putes antiquos nostro ritu cereos offerre Diis, & eorum genibus affigere solitos. Verùm id minimè consueverant, sed Deorum simulacra cerâ illinire: ibidemque affert illud Prudentii lib. 1. contra Symmachum:

———*Saxa illita ceris*
Viderat, unguentoque Lares humescere nigros.

Vide Sat. 12. v. 88.

56. *Potentia*] Hanc Tullius definit, ad sua conservanda, & alterius obtinenda idonearum rerum facultatem. De Invent.

57. *Invidiæ*] *Invidia enim summa quæque appetit,* ut ait Cornelius Tacitus & Livius: *Assidua est eminentis fortunæ comes, altissimisque adhæret;* inquit Velleius Paterculus lib 1.

58. *Pagina*] Vel, honores in Commentariis publicis descripti: vel, quod ait vetus Scholiastes: *Ænea pagina ante imaginem collocata, continens inscriptos honorum gradus: quàm nunc dicunt tabulam patronatûs.*

Descendunt statuæ] Ex alta basi deturbantur. Sic Tullius, *Pisonis statuam deturbant,* inquit, *affligunt, comminuunt, dissipant: & quod in ipsum attulerant odium, id in ejus imaginem ac simulacrum profuderunt.* Vide Sat. 8. v. 18. & ibid. Annotata.

Restemque sequuntur] Injectâ reste detrahitur, per vias raptatur, ac frangitur imago nonnunquam potentissimorum.

59. *Rotas bigarum, &c.*] Currus triumphales eorum franguntur, item Equestres Statuæ, equi ænei ad eos honorandos erecti.

60. *Immeritis franguntur crura caballis*] Salsa in potentes noxios & damnatos ironia.

61. *Stridunt ignes*] Ad fundendas æneas imagines.

62. *Ardet adoratum populo caput*] Simulacrum hominis igni traditur, quod antè venerationi erat.

63. *Sejanus*] Vir ad summam potentiam à Tiberio evectus, & ab eodem posteà subversus. Sueton. Tiber. cap. 55. 66. & alibi. Cornel. Tacit. Annal. 3. 4. &c. Xiphilin. in Tiber. & alii.

Ex facie toto orbe] E Statua Sejani populis adorata, & jam camino solutâ fiunt quamvis abjecta & vilia instrumenta & vascula.

Toto orbe secundâ] Erat enim Sejanus in Imperio secundus: ejus natalis publicè colebatur; aureæ passim effigies adorabantur: Imperatoris Tiberii in quinto Consulatu collega fuerat: nihil sine Sejano Tiberius agebat: per utriusque fortunam æquè jurabant tum

Fiunt urceoli, pelves, sartago, patellæ.
Pone domi lauros, duc in Capitolia magnum
Cretatumque bovem; Sejanus ducitur unco
Spectandus: gaudent omnes: Quæ labra? Quis illi
Vultus erat? Nunquam, si quid mihi credis, amavi
Hunc hominem: sed quo cecidit sub crimine? Quisnam
Delator? Quibus indiciis? Quo teste probavit?
Nil horum. Verbosa & grandis epistola venit
A Capreis: benè habet, nil plus interrogo. Sed quid
Turba Remi? Sequitur fortunam, ut semper, & odit

conflantur urcei, pelves, sartago, lebetes. Affige lauros ædibus: in Capitolium age bovem ingentem & candidum: Sejanus unco raptatur aspiciendus: lætantur universi. Ecquæ labia? Quam faciem habebat? Si aliquis mihi fidem habes, virum illum nunquam dilexi. At quam ob noxam damnatus est? Quis fuit accusator? Quibus argumentis, quo testimonio rem *comprobavit? Nihil horum. Allatæ sunt è Capreis literæ loquaces & longæ. Benè est. Nihil ampliùs quæro. Verum quid* egit *plebs Remi? Adhæret sorti, sicut solet,*

---

plebs cùm Senatores: de utroque vota faciebant: utrique sacrificabant. Et posteà (quis credat?) is ipse Sejanus neci addictus est, ejusque mortis dies publicâ lætitiâ celebratus. Suetonius, Tacitus, Xiphilinus.

65. *Pone domi lauros*] Post tale exemplum, lætitiam exhibe, teque ostenta felicem; triumphales honores ambi & jacta: imò te sapientem & moderatum faciat Sejanus, quem unco trahi vides paulò antè beatissimum. Alii volunt verba esse populi Tiberio gratulantis, quòd insidiantem sibi Sejanum oppresserit.

Duc in Capitolia, &c.] Sacrifica Jovi Capitolino, ex more triumphantium; vel quia te ab hoste vindicârit, mactatâ victimâ gratias age.

Capitolia] Vide infrà, Sat. 14. ver. 91.

66. *Cretatum*] Nigras hostias Diis Inferis, Superis albas mactabant. Vide Pers. Sat. 5. Annot. ver. 108. ad vocem *cretâ;* & ver. 177. ad vocem, *cretata.*

Ducitur unco] Ad patibulum, ad scalas Gemonias, inde præcipitandus, unco trahitur, more damnatorum Sueton. Tiber. cap. 61. *Nemo punitorum non & in Gemonios abjectus, uncoque tractus.* Xiphilin. Tiber. *Senatûs Decreto Sejanus è scalis præcipitatus est: plebsque corpus ejus triduo magnis opprobriis affectum tandem in flumen projecit: & liberi ejus senatusconsulto ad mortem ducti sunt,* &c.

67. *Spectandus*] Spectaculo futurus & ludibrio. Nam teste Xiphilino ibid. Viventem adhuc Sejanum commota plebs irridere, & vociferari cœpit, propter eos qui ab illo interfecti fuerant: omnes ejus statuas deturbare, comminuere, dissipare; quem verò manè velut potiorem se omnes in Senatum comitati fuerant, eum paulò pòst in carcerem trahebant ut abjectum ac nefarium hominem: cui coronam paulo antè dederant, eumdem vinculis constringebant: quem anteà satellites stipabant ut dominum, mox eum ut fugitivum custodiebant. Denique illo interfecto, magnus in urbe tumultus concitatus est: plebs enim occidere properabat eos, quos intelligebat plurimum apud Sejanum potuisse.

Quæ labra?] Quàm prava, distorta, deformia?

Quis illi vultus erat?] Quàm sævus & trux?

68. *Nunquam amavi hunc hominem*] Hæc ait plebs vel ex odio; vel quòd omnem cujuscumque cum Sejano familiaritatis suspicionem à se quisque amoliri satagebat, ne damnationem incurreret. Erat enim idonea causa ad accusandum, Sejano amicum fuisse, aut fuisse videri, ut refert loco citato Xiphilin. unusque Terentius ob id reus factus solerti excusatione se ab interitu vindicavit, & tùm à Senatu, cùm ab ipso Tiberio liberatus est. Ibid.

69. *Sed quo cecidit sub crimine?*] Quanquam Sejanum non amavi, scire tamen aveo, quod ob scelus, & quo pacto damnatus est, quibus indiciis detecta res, & quibus testibus eam probavit Tiberius.

71. *Nil horum*] Nihil ejusmodi factum, nec indices detulerunt, nec quisquam accusavit, nec ex legibus quidquam actum est: tantummodò scripsit ad Senatum Tiberius.

Verbosa & grandis Epistola] Xiphil. citat. Recitatas scribit longas literas in senatu, in quibus nihil erat perpetuum contra Sejanum. Harum principium erat de aliis rebus scriptum: subsequebatur brevis contra eum expostulatio; pòst, alia quædam diversa: rursùm in Sejanum aliquid: ad extremum scribebat in duos Senatores familiares Sejani animadverti oportere, ipsum esse in custodia retinendum. Nihil enim apertè de morte ejus scripsit, veritus ne tumultus ob eam causam concitaretur. Quæ literæ cùm essent ejusmodi, multa eaque inter se varia audire licebat & videre. Tandem perlectis literis cœpere omnes uno ore contra eum vociferari, atque ei maledicere, &c.

72. *A Capreis*] Ubi tum erat Tiberius, secessûs gratiâ, pariter ac libidinum liberiùs exercendarum. Porrò Capreæ, Insula est maris Tyrrheni, adjacens Campaniæ, abundans coturnicibus etiamnùm Tiberio in deliciis, ut mox etiam dicetur ver. 93. hodie vulgò *Capri* nuncupatur.

Nil plus interrogo] Est enim periculosum consilia factaque Principis aut scrutari aut discutere curiosiùs.

Sed quid turba Remi] Quid verò populus Romanus egit intereà?

73. *Turba Remi*] Populus à Remo & Romulo oriundus. Nonnulli codices habent: *turba tremens:* Quod interpretantur de Sejani familiaribus & cognatis proscribi timentibus.

Damnatos: idem populus, si Nurscia Tusco
Favisset, si oppressa foret secura senectus
Principis: hac ipsâ Sejanum diceret horâ
Augustum. Jam pridem, ex quo suffragia nulli
Vendimus, effugit curas. Nam qui dabat olim
Imperium, fasces, legiones, omnia, nunc se
Continet, atque duas tantùm res anxius optat
Panem, & Circenses. Perituros audio multos:
Nil dubium: magna est fornacula: pallidulus mî
Brutidius meus ad Martis fuit obvius aram.

atque proscriptos aversatur. Quod si Nurscia Hetrusco propitia fuisset, si tuta senecta Imperatoris succubuisset, eadem plebs hac ipsâ horâ Sejanum Augustum nuncuparet. Jam dudum à tempore *quo suffragia non venumdamus cuiquam, evitavit sollicitudines. Etenim qui pridem largiebatur potestatem, fasces, legiones, universa, jam se coërcet, ac binas dumtaxat res petit sollicitus, panem, atque* ludos *Circi. Plurimos accipio morituros. Non incerta* res est. *Ingens est caminus. Brutidius meus* familiaris *pallens occurrit, mihi propè Martis ædem.*

Sequitur fortunam] Tull. ad Heren. 4. *Ut hirundines æstivo tempore præsto sunt, frigore pulsæ recedunt: ita falsi amici sereno vitæ tempore præsto sunt; simul atque hyemem fortunæ viderint, devolant omnes.*

Odit damnatos] Sic mobilis & inconstans est animus vulgi, imò infidus.

74 *Si Nurscia Tusco favisset*] Si Thuscorum Deâ Thusco sibi propitiâ & adjuvante, Sejanus Tiberio superstes foret.

Nurscia] Etruscæ hujus Deæ meminit Livius lib. 7. cap. 3. Tertullianus Apologet. adversùs gentes cap. 24. ita scribit: *Unicuique etiam Provinciæ & civitati suus Deus est, ut Syriæ Astartes, ut Arabiæ Disares . . . . Asculanorum Ancaria, Volsiniensium Nursia, Ocriculanorum Valentia, Sutrinorum Nortia,* &c. Ex his patet, non esse hîc legendum, *Nortia*, quandoquidem Sejanus Volsiniis natus, teste Cornelio Tacito; hîc autem de patria Sejani Dea loquitur Juvenalis. Porrò illa erat *Nurtia*, vel *Nurscia*, ut habent quidam codices manuscripti, & asserit Lipsius in Tacit. Alii tamen legunt, *Nersia:* alii, *Mursia*, vel *Nursina;* malè, ut videtur.

75. *Si oppressa foret secura senectus*] Si Tiberius aut senio confectus obiisset; aut jam senex, & nihil tale ob eo quem Imperii consortem fecerat, metuens, à Sejano regnandi cupido foret oppressus.

77. *Augustum diceret*] Imperatorem proclamaret, laudibus extolleret hunc ipsum, quem modo odit ac detestatur.

Jam pridem, ex quo, &c.] Ignaviam & socordiam Populi Romani perstringit Juvenalis. Jam dudùm, inquit, assuetus est jugo populus Romanus orbis olim Dominus, & Imperia jure suo largiens; nec oblatam recuperandæ libertatis occasionem nunc arriperet. Undè, pereunte Tiberio, Sejanum sponte Dominum accepisset, si fortè ille superstes extitisset.

Suffragia] Vide Alex. ab Alex. lib. 4. c. 5.

Suffragia nulli vendimus] Tunc enim cùm Populus Romanus jus comitiorum & creandorum Magistratuum retinebat, qui petebant, certatim muneribus & largitionibus populi favorem & suffragia mercabantur. Hinc Plutarchus in Coriolano scribit serò quidem prorupisse emptionem dignitatum ac venditionem, atque inter concionis suffragia argentum sese miscuisse. Et Petron.

Nec minor in campo furor est; emptique Quirites
Ad prædam strepitumque lucri suffragia vertunt.
Venalis populus, venalis Curia patrum.
Est favor in pretio, &c.

Lucanus lib. 1.

——— *Lethalisque ambitus urbi*
Annua venali referens certamina campo.

78. *Effugit curas*] Administrandæ Reipublicæ & eligendorum Magistratuum Populus abjecit curam: hanc autem invasere cupidiùs Sylla, Julius Cæsar, Augustus, & alii deinceps Imperatores.

Qui dabat olim, &c.] Populus Romanus Præfecturas olim pleno jure, summâ libertate, distribuens, jam ignavus residet, ac monarchiam patitur. Plutarch. citato loco testatur, è venditione suffragiorum, hinc judiciorum, hinc exercituum corruptelam unius dominationi urbem subjecisse.

79. *Fasces*] Dictaturam, Consulatum, &c.

Legiones] Tribunatum, præfecturam militarem. Vide Sat. 3. v. 132. & ibid. Annot.

Nunc se continet] Libertatis ac majestatis pristinæ oblitus, satis habet victitare, & ludis frui.

80. *Anxius optat*] Vide Sat. 3. v. 223.

81. *Panem*] Cibum exiguum; frumentarias tesseras, de quibus Sat. 7. ver. 174. Sic & Tacitus Histor. *Vulgus,* inquit, *cui una ex Republica annonæ cura.* Sunt qui legant, *Pana,* intelliguntque Lupercales Ludos in honorem Panos. Alii, *pannum;* aiuntque hoc fuisse aurigis victoribus præmium. Verùm utraque hæc lectio rejicitur à doctioribus; & nostra ex optimis exemplaribus stabilitur.

Circenses] Ludorum oblectamenta. Vide quæ notavi ad Sat. 3. v. 223.

Perituros audio multos] Multos aiunt à Tiberio morte afficiendos. Dialogus est populi confictus.

82. *Fornacula*] Plures consumptura. Vide suprà, ver 61.

Pallidulus] Metuens ne velut Sejani amicus à Tiberio proscribatur.

83. *Brutidius*] Hunc Rhetorem & Historicum scribunt Tacitus & Seneca.

Ad Martis, &c.] In foro, juxtà ædem Martis Ultoris illic propinquam.

Quàm timeo, victus ne pœnas exigat Ajax,
Ut malè defensus! Curramus præcipites, &
Dum jacet in ripa, calcemus Cæsaris hostem.
Sed videant servi, ne quis neget, & pavidum in jus
Cervice astrictâ dominum trahat. Hi sermones
Tunc de Sejano: secreta hæc murmura vulgi.
Visne salutari sicut Sejanus? Habere
Tantumdem? Atque illi sellas donare curules?
Illum exercitibus præponere? Tutor haberi
Principis, Augustâ Caprearum in rupe sedentis
Cum grege Chaldæo? Vis certè pila, cohortes,

Quantùm formido ne superatus Ajax ultionem repetat velut improbè propugnatus! Properemus festinanter; atque Imperatoris adversarium, dum est abjectus in littore, proteramus. Conspiciant verò famuli, ne ullus inficietur, ac trementem herum vincto collo ad judicium rapiat. Tum verba ista de Sejano; illi clàm rumores à plebé spargebantur. *An cupis honorari velut Sejanus: tantum possidere: & istis largiri sellas curules; hunc castris præficere: æstimari defensor Imperatoris cum cœtu Chaldæorum commorantis in Augusto saxo Caprearum? Optas quidem pila, turmas, equites eximios,*

---

84. *Ne pœnas exigat, &c.*] Ne Tiberius in quemlibet sæviat, quasi non satis vindicatus, & seipse ulciscens, eosque damnans quos Sejano minùs infensos animadverterit. Alii explicant de Brutidio seipsum interempturo: quod multis accidisse referunt Xiphil. & Sueton. Sed hoc minùs ad rem; quia sequitur, *curramus præcipites*, &c. quæ verba priorem interpretationem adstruunt.

Ajax] Sicut Ajax ille Græcis iratus, quòd malè se in Ulyssem defendissent, in quoslibet furorem vertit. Vide Sat. 7. ad ver. 115.

85. *Ut malè defensus!*] Quemadmodum Ajax potiorem habens causam, judicio tamen se victum indignatus est: ita sanè Tiberius iram effundet in eos qui Sejano faverint res novas improbè molienti, quique Majestatem Imperatoris læsam non satis acriter vindicâsse visi fuerint.

Curramus præcipites] Hæc aiunt quidam è populo: ne videamur non odisse Tiberii hostem, ac proinde invidiam subeamus, eamus ad Sejani cadaver jacens ad ripam fluminis in quod abjectum fuit, & illud pedibus proteramus coram servis nostris, ut sint illi testes.

86. *Dum jacet in ripa*] Insepultus sub scalis Gemoniis. Vide quæ suprà retuli ex Xiphilino.

87. *Videant servi*] Quorum delationem acciperet avidè Tiberius. His enim potestatem fecerat dominos accusandi. Ut habet vetus Schol.

Ne quis neget] Sive è servis, sive ex aliis, qui nobis inviderint.

88. *Cervice astrictâ*] Obtorto collo, injecto cervici laqueo cum violentia, alii legunt, *obstrictâ*.

Hi sermones tunc] Hæc inter se de Sejano populus loquebatur tunc temporis, inquit Poëta: quæ cùm ita sint, an quispiam deinceps velit nimios Sejani honores, & ejus posteà fortunam experiri?

91 *Tantumdem*] Divitiarum & potentiæ.

Sellas donare curules] Magistratus, Dignitates, quibus erat jus, curuli sellâ vehi, & in ea sedendo judicia exercere.

Sellas curules] Sella curulis, eburnea erat: & Gellio lib. 3. cap. 18. sic dicta, quòd super eam in curru considerent, honoris causâ Magistratus in Curiam vecti. Tullius Catilin. 4. init. *Non hæc sedes honoris, sella curulis, unquam vacua mortis periculo, atque insidiis fuit.* Horat. lib. 1. Epist. 6.—

Cuilibet hic fasces dabit, eripietque curule,
Cui volet importunus ebur.

92. *Tutor haberi Principis*] Tiberii ad Capreas secedentis vice, Imperium administrare ex arbitrio. Vetus Scholiastes explicat, *Patricius fieri:* ubi optimè notant quidam, non nisi sub Constantino Patricios cœpisse Imperatorum patres vocari. Favet & Justinian. Instit. lib. 1.

93. *Augustâ Caprearum, &c.*] Quippe ibi Tiberius Augustus sedem habebat ac secessum peramœnum. Legunt alii, *angusta.* Certè parva erat ea Insula.

Caprearum] De Capreensi hoc secessu multa Suet. & nos quædam antè ad ver. 72. Corn. Tacit. Annal. 4. Paulò antè finem sic habet: *Capreas se in Insulam abdidit, trium millium freto ab extremis Surrentini Promontorii disjunctam. Solitudinem ejus placuisse maximè crediderim, quoniam importuosum circa mare, & vix modicis navigiis pauca subsidia: neque appulerit quisquam, nisi gnaro custode. Cœli temperies hyeme mitis, objectu montis: quo sæva ventorum arceantur. Æstas in Favonium obversa, & aperto circùm pelago peramœna: prospectabatque pulcherrimum sinum, antequàm Vesuvius mons ardescens faciem loci verteret.*

94. *Cum grege Chaldæo*] Cum Mathematicis, quorum arte gavisus interdum Tiberius. Thrasyllum imprimis observâsse, ac velut Sapientiæ Professorem in contubernium admisisse, testis Suet. Tiber. cap. 14. De eo jam Sat. 6. ver. 575.

Chaldæo] Vide Sat. 6. ver. 552. Annot. ad vocem, *Chaldæis.*

Vis certè pila, &c.] Certè cuperes militare præsidium, aut etiam Imperium.

Pila] Pilum, aliàs hastile, spiculum, jaculum. Ab eo primipilus dictus primus Centurio: nam ejusmodi missilibus armati erant pedites.

Cohortes] Quæ decem erant in legione Cohors autem modò habuit milites ducentos

Egregios equites, & castra domestica. Quidni
Hæc cupias? Et qui nolunt occidere quemquam,
Posse volunt. Sed quæ præclara, & prospera tanti,
Ut rebus lætis par sit mensura malorum?
Hujus qui trahitur prætextam sumere mavis;
An Fidenarum, Gabiorumque esse potestas?
Et de mensura jus dicere? Vasa minora
Frangere pannosus vacuis Ædilis Ulubris?
Ergo quid optandum foret, ignorâsse fateris
Sejanum. Nam qui nimios optabat honores,
Et nimias poscebat opes, numerosa parabat
Excelsæ turris tabulata, unde altior esset
Casus, & impulsæ præceps immane ruinæ.
Quid Crassos, Quid Pompeios evertit, & illum,
Ad sua qui domitos deduxit flagra Quirites?
Summus nempè locus nullâ non arte petitus,

atque exercitum familiarem. Eccur ista non exoptes? Etiam qui non cupiunt ullum interficere, cupiunt posse. Quæ verò magna & secunda tanti sunt facienda, *quando rebus prosperis æquale est ærumnarum pondus.* An *istius qui raptatur prætextam induere præoptas, utrum Fidenarum & Gabiorum esse Magistratus? Atque pannis* opertus *Ædilis* apud *inanes Ulubras judicare de mensuris, & vasa nimis parva rumpere? Agnoscis igitur Sejanum nescisse quid esset cupiendum. Enimverò qui dignitates immensas ambiebat, atque divitias petebat immodicas,* is *altæ turris plures extruebat contignationes, undè celsior foret prolapsio, graviusque præcipitium casûs projecti. Quid perdidit Crassos, quid Pompeios, atque eum, qui subactos Romanos egit ad sua flagella? nimirùm sublimis gradus omni dolo quæsitus,*

---

aliàs quingentos quinquaginta pedites, equites verò sexaginta sex, quæ inde quingentaria dicta est: sic & erat milliaria, quæ peditum erat 1500. Equitum 132. Fuerunt & alibi diversæ. Vide Alex. ab Alex. lib. 1. cap. 5. & lib. 6. cap. 13.

95. *Egregios equites*] Selectos ad præsidium, quibus præsis, ut Sejanus Prætorio Præfectus.

Castra domestica] Milites ad tuam custodiam ac tutelam.

97. *Posse volunt*] Ut saltem timeantur, magisque observentur.

Sed quæ præclara & prospera, &c.] Quæ fortuna quantumvis splendida exoptari meretur, eâ lege, ut pòst ei succedat alia tantumdem adversa & tristis, quàm prior læta fuerit? Certè *auream mediocritatem* benè laudat Horat. lib. 2. Od. 10.

99. *Hujus*] Sejani unco raptati, summa cum ignominia, sicut & summa fuit antè potentia.

Prætextam sumere] Nimiam potentiam, summos honores, Romæ. De *Prætexta* disserui ad Pers. Sat. 5. ver. 30.

100. *An Fidenarum, Gabiorumque, &c.*] An modicâ frui dignitate in oppidis minoribus Italiæ, sine ullo periculo.

Fidenarum] Hæc Latii urbs ab Ascanio Æneæ filio condita, quòd rebellâsset eversa est à M. Æmilio. Hodie, *Castel Giubileo* vocatur. De ea jam antè Sat. 6. ver. 57.

Gabiorum] Hæc civitas jacet in ruderibus, ubi hodie, *Campo Gabio*, ut placet nonnullis. Vide quæ de illa notavimus Sat. 3. ver. 192. Sat. 6. ver. 56. Sat. 7. ver. 4.

101. *De mensura jus dicere*] Vide Pers. Satir. 1. ver. 130. & Annot. ibid.

102. *Ædilis*] Vide Sat. 3. ver. 162. ad vocem, *Ædilibus.*

Vacuis Ulubris] In hac urbe Latii ferè desertâ. Ulubræ oppidum propè Velitras, ubi educatus Augustus Cæsar, nihil prætereà insigne habuit. Ejus hodie nullum extat vestigium. Meminit Horatius lib. 1. Epist. 11. versu ultimo.

103. *Ergo quid optandum, &c.*] Quod si modica præfers summis, certè sapis, & intelligis Sejanum errâsse, summum bonum, adeòque exoptanda ignorâsse.

105. *Numerosa parabat, &c.*] Ex altiori loco nempè graviorem sibi casum parabat. Claudian.

——— *Tolluntur in altum,*
Ut lapsu graviore ruant.

108. *Quid Crassos, &c.*] Summæ fortunæ quanta sint pericula pergit exemplis ostendere.

Crassos] M. Crassum Syriæ Proconsulem cum filio Pub. Crasso in Parthos bellum moventem seu imperandi ambitione, seu Parthici auri cupiditate: utrumque verò interceptum illi occiderunt non sine Romanorum dedecore. Vide Appian. Plutarch. &c.

Pompeios] Magnum scilicet, ejusque duos filios Cneum & Sextum à Cæsare profligatos, & miserè pereuntes. Nam ille quidem interfectus à Ptolemæo Ægypti Rege ad quem confugerat: hi vero cùm repararent bellum, pariter trucidati sunt.

Illum, ad sua qui, &c.] Julium Cæsarem viginti tribus vulneribus in Senatu confossum. Posset & Sylla, & Cinna intelligi: quin etiam potiori jure Augustus: de quo inter alia, Suet. August. cap 94. quod facit ad rem præsentem, narrat per quietem visum Ciceroni Octavium Augustum, adhuc puerum, *facie liberali, cælo demissum, catenâ aureâ, ad fores Capitolii constitisse, eique Jovem flagellum tradidisse.* Eo certè respexisse videtur Juvenalis qui mox addit, deductos ad flagra Quirites.

109. *Domitos deduxit ad flagra Quirites*] In servitutem quasi redactos ad nutum rexit & mulctavit, quos erat nefas virgis cædere, dum stetit Romanæ civitatis libertas.

110. *Summus nempè locus*] Summa auctori-

Magnaque numinibus vota exaudita malignis.
Ad generum Cereris sine cæde & vulnere pauci
Descendunt reges, & siccâ morte Tyranni.
Eloquium ac famam Demosthenis, aut Ciceronis
Incipit optare, & totis Quinquatribus optat,
Quisquis adhuc uno partam colit asse Minervam,
Quem sequitur custos angustæ vernula capsæ.
Eloquio, sed uterque perît orator. Utrumque
Largus & exundans letho dedit ingenii fons.
Ingenio manus est, & cervix cæsa; nec unquam
Sanguine causidici maduerunt rostra pusilli.
O fortunatam natam me Consule Romam.

& ingentia postulata ab iratis Diis concessa. Reges absque percussione ac plagis, atque Tyranni interitu arido, ad Cereris generum infrequentes deveniunt. Demosthenis vel Tullii facundiam & existimationem jamjam cupit, atque integris Quinquatribus precatur quicumque etiamnum unico asse Palladem acquisitam veneratur, quem comitatur famulus arctam servans arcam. Verùm ambo causidici ob *facundiam interiere. Ambos morti addixit ingenii fons abundans atque superfluens.* Ob *ingenium amputata* Ciceroni *fuerunt dextra & caput, neque unquam rostra respersa sunt cruore exigui oratoris. O beatam urbem exortam* dum *ego* fui *Consul!*

---

tas per fas & nefas quæsita, immodica regnandi libido.

111. *Numinibus vota exaudita malignis*] Vindicantibus Diis improbitatem summa & nimia importunè petentium, atque exitio futura largientibus.

112. *Ad generum Cereris, &c.*] Raro fit ut Tyranni inveniantur incruentâ morte defuncti: omnes autem propè ferro cæsi.

Generum Cereris] Plutonem inferorum Deum, qui Proserpinam Cereris filiam rapuit, & matrimonio sibi copulavit.

113. *Siccâ morte*] Non effuso illorum sanguine.

114. *Eloquium ac famam, &c.*] Jam carpit ambitionem eorum, qui summam exoptant eloquentiam, quamvis & ipsa perniciosa sit.

Demosthenis, aut Ciceronis] De duobus his eloquentiæ Principibus multi multa, nemo ferè nimia. Omnia videtur complexus Cœl. Rhodig. lib. 25. cap. 3.

Demosthenis] Quintil. lib. 10. cap. 1. hunc vocat, *orandi penè legem;* Cœl. Rhodig. lib. 8. cap. 13. *Incomparabilem oratorum antesignanum & planè coryphæum.*

Ciceronis] De eo jam antè Sat. 8. ver 236. & seq. Vide Plin. lib. 7. cap. 30. & lib. 17. cap. 5. Quintil. cit. Cœl. Rhodig. lib. 3. cap. 3. & lib. 5. cap. 13. &c.

115. *Totis Quinquatribus*] Per illos quinque dies quibus agebantur Minervæ Sacra: unde nomen. Ovid. Fast. 3. primo die sacrificia peragebantur; secundo, tertio & quarto gladiatores depugnabant; quinto urbs lustrabatur. Alii ex Varrone & Festo, nomen deducunt ex eo quod illud festum celebrabatur die quinto post Idus Martias. Vide Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 22. & Gell. lib 2. cap. 21.

Quinquatribus optat] Quilibet nimirùm tirunculus inflammatur cupiditate laudis & gloriæ, & hinc Minervam Sapientiæ Deam importunis fatigat votis, videns certamina Poëtarum atque Oratorum à Domitiano instaurata, in Albano quotannis ab ipso studiosè celebrata. De quibus Sueton. Domit. cap. 4.

116. *Quisquis adhuc uno, &c.*] Qui vix prima scientiarum ac eloquentiæ rudimenta puer delibavit, & parvam adeò mercedem, exiguumque præceptori hactenùs dedit Minerval. Hoc in Quinquatribus solebat persolvi à discipulis.

Minervam] Hanc Metonym. pro ipsa ponit eloquentia. Ovid. Fast. 3. cit.

Pallada nunc pueri teneræque orate puellæ,
Qui benè placarit Pallada, doctus erit.

117. *Quem sequitur custos angustæ vernula capsæ*] Quem servus ad scholam sequitur portans angustam, in qua codices pauculi, capsam: hinc ille dictus *capsarius.* Sueton. Ner. cap. 36. refert damnatorum liberos urbe pulsos, enectosque veneno aut fame, *quosdam cum pædagogis & capsariis necatos,* &c.

118. *Uterque perît*] Gell. lib. 15. cap. 28. Demosthenem ac Ciceronem pari ætate illustrissimas orationes in causis dixisse ait, anno scilicet ætatis vigesimo septimo illum, hunc vigesimo sexto: sic etiam vixisse similem propè annorum numerum, nimirùm Ciceronem annos sexaginta tres: Demosthenem septuaginta. Porro utrique sua eloquentia mortis causa fuit: Demostheni quidem quod Athenienses concitâsset sæpiùs suis in Philippum orationibus: Ciceroni verò, cùm in Antonium acriter invectus esset, ab eo jam Triumviro pernicies creata. Vide Plutarch. de utroque.

119. *Exundans ingenii fons*] Quintil. Cit. *Videtur,* inquit, *Tullius effinxisse vim Demosthenis, copiam Platonis, jucunditatem Isocratis . . . Immortalis ingenii beatissimâ ubertate. Non enim pluvias (ut ait Pindarus) aquas colligit, sed vivo gurgite exundat,* &c.

120. *Manus est, & cervix cæsa*] Antonii jussu caput & manus jugulato Ciceroni abscissa & affixa rostris, è quibus in ipsum toties dixerat, ac Romanos moverat ad libertatem accendens, at suo tandem exitio.

121. *Rostra*] Locus in foro Romano ubi pulpitum erat, ornatum subinde è navium bello captarum rostris: quæ quidem ex ære conflata erant. Ibi virorum illustrium imagines erectæ plures: & inde conciones haberi ad populum solebant. Tit. Liv. lib. 8 cap. 14. *Naves,* inquit, *Antiatium partim in navalia Romæ subductæ; partim incensæ, rostrisque earum suggestum in foro extructum adornari placuit: rostraque id templum appellatum.*

122. *O fortunatam natam, &c.*] Ciceronis est is versiculus, quo de oppressa Catilinæ conju-

Antonî gladios potuit contemnere, si sic
Omnia dixisset. Ridenda Poëmata malo,
Quàm te conspicuæ divina Philippica famæ,
Volveris à primâ quæ proxima. Sævus & illum
Exitus eripuit, quem mirabantur Athenæ
Torrentem, & pleni moderantem fræna theatri.
Diis ille adversis genitus, fatoque sinistro,
Quem pater ardentis massæ fuligine lippus
A carbōne, & forcipibus, gladiosque parante
Incūde, ac luteo Vulcano ad Rhetora misit.

Enses Antonii valuisset aspernari, si cuncta hunc in modum fuisset locutus. Incondita carmina pluris facio, quàm te divina nominis præclari Philippica, quæ post primam legeris propinqua. Finis quoque dirus abstulit hunc quem Athenæ stupebant rapidè *fluentem, ac theatri frequentis habenas regentem. Is Numinibus iratis & malignâ sorte natus, quem parens* ob *massæ ferrentis fuliginem lippus, à carbone & forcipibus, & incude cultros fabricante, atque Vulcano luteo, ad Rhetorem ablegavit. Spolia militiæ, thorax detruncatis trophæis suspensus,*

---

ratione, & libertate stabilitâ, sibi ipse in Consulatu applaudebat. Turneb. lib 7. cap. 19. *Versus ille*, inquit, *obtrectatorum Ciceronis & invidorum virulentos morsus in eum excitavit: nec est quod à Quintil.* lib 9. cap. 4. *vel à Juvenale* Sat. 10. *irrideatur ob iterationem earumdem syllabarum: hoc enim in deliciis habebant veteres . . . . at posteritas fastidiit, quæ multò putidiùs & ineptiùs multis in rebus lasciviit*, &c. Certè idem Tullius ad Brutum scribens, *res mihi invisæ visæ sunt*, inquit: & de amicit. *Eo loco locati sumus*, & Virgil. Æneid. 3. *Tales casus Cassandra canebat.* An verò summis illis scribendi magistris ea temerè excidisse putandum est, quod affirmat Quintil. loco citato?

123. *Antonî gladios potuit contemnere*] Sumpta ex ipso Tullio verba Philip. 2. ubi perorans ita scribit: *Contempsi Catilinæ gladios, non pertimescam tuos*, &c.

Si sic omnia dixisset] Si tam inconditè, tam ineptè cætera dixisset, non periisset Tullius ab Antonio se ulciscente occidi jussus.

124. *Ridenda poëmata malo*] Mallem subire ludibrium malè scribendo vel dicendo, quàm capitis periculum, tam disertè loquendo. Cæterùm & carmina scriptitâsse se testatur ipse Tullius ad Lentulum scribens lib. 1. Epist. 9. *Ab orationibus disjungo me ferè, referoque ad mansuetiores Musas, quæ me maximè sicut jam à prima adolescentia delectârunt, ... scripsi etiam versibus tres libros de temporibus meis*, &c.

125. *Divina Philippica*] Secunda nempè singulari artificio elaborata à Cicerone, qui quidem orationes eas in Antonium, non Antonianas, ut debuisset, inscripsit, sed Philippicas, quasi similes iis quas in Philippum Demosthenes acres & salsas dixerat.

126. *Sævus & illum exitus eripuit*] Crudelis etiam ac funesta mors è vivis exemit Demosthenem. Is enim ut Regis Macedonum Antipatri furorem effugeret, veneno seipse interemit. Vide cætera apud Plutarchum.

128. *Torrentem*] Torrentis instar exundantem eloquentiam.

Moderantem fræna theatri] Athenienses in concionibus quò volebat inflectentem ac permoventem. Justin. lib. 22. *Agathocles*, inquit, *veluti Reipublicæ statum formaturus, populum in theatrum ad concionem vocari jubet.* Aliter explicat Mancinellus, nempè quòd Atheniensibus persuaserit Demosthenes, ut quam in spectaculis ac theatris pecuniam publicam solebant impendere, jam in belli sumptus adhiberent.

130. *Quem pater ardentis, &c.*] Infelix Demosthenes quòd insignis orator evaserit, futurus certè beatior, si non scholas, sed officinam patris frequentâsset, fuissetque ferrarius faber, & gladiorum artifex.

Pater] Plutarch. refert Demosthenis patrem honestum imprimis ac probum virum extitisse, Athenis autem egregiam gladiorum officinam multis artificibus servis instructam habuisse: decessisse verò, filio septenni relicto abundante patrimonio. Val. Max. lib. 3. cap. 4. *Quam matrem*, inquit, *Euripedes, aut quem patrem Demosthenes habuerit, ipsorum quoque sæculo ignotum fuit: alterius autem matrem olera, alterius patrem cultellos venditâsse, omnium penè doctorum literæ loquuntur.*

131. *Forcipibus*] Ex Nonio Marcello, & aliis, *fornum*, idem est quod, *calidum:* hinc forcipes quasi calidum capientes, quòd candens ferrum teneant. Virgil. Æneid. 8.

Versantque tenaci forcipe massam.

132. *Luteo Vulcano*] A camino & igne. Vulcanum quippe fabulantur Deum ignis præsidem, fabrum etiam Deorum, atque in Lemno Insula officinam habere, ubi ministris Cyclopibus Jovi fulmina fabricatur

Luteo] Vel, atro, deformi, squallido, quales fermè Fabri, è carbone, fuligine, camino: vel rufo lucidiori, ut prima syllaba producatur. Sic & Gell. lib. 2 cap. 26 à luce vocari luteum colorem opinatur.

Ad Rhetora] Isæum Rhetoricæ præceptorem adiit audivitque Demosthenes, patre jam mortuo. Cur autem non se contulerit ad Isocratem qui tunc florebat? Fortè quòd non valeret tantam solvere mercedem, quantam ille exigebat, nempè decem minas. Nam tutorum negligentiâ locuples ejus patrimonium ferè perierat. Hæc Plutarch.

Bellorum exuviæ, truncis affixa trophæis
Lorica, & fractâ de casside buccula pendens,
Et curtum temone jugum, victæque triremis
Aplustre, & summo tristis captivus in arcu,
Humanis majora bonis creduntur: ad hæc se
Romanus, Graiusque ac Barbarus induperator
Erexit: causas discriminis atque laboris
Inde habuit. Tantò major famæ sitis est, quàm
Virtutis. Quis enim virtutem amplectitur ipsam,
Præmia si tollas? Patriam tamen obruit olim
Gloria paucorum, & laudis, titulique cupido
Hæsuri saxis cinerum custodibus; ad quæ
Discutienda valent sterilis mala robora ficus:
Quandoquidem data sunt ipsis quoque fata sepulcris.
Expende Annibalem: quot libras in duce summo
Invenies? Hic est, quem non capit Africa Mauro
Perfusa Oceano, Niloque admota tepenti.
Rursus ad Æthiŏpum populos, aliosque Elephantos

atque buccarum tegmen *è rupta galea dependens, & jugum temone avulsum, & aplustria expugnatæ triremis, & mœstus in arcu supremo vinctus, æstimantur superare mortalium bona. Ad ea contendit Imperator Romanus, & Græcus & Barbarus: illinc periculorum ac laboris ansam desumit. Adeò existimationis quàm virtutis ardentius est desiderium. Nam quis ipsam virtutem quærit, si auferas munera? Nihilominùs patriam dudum oppressit nonnullorum commendatio & ambitio laudis atque elogii affigendi lapidibus pulverem servantibus, ad quos disjiciendos sufficiunt mala robora ficus infœcundæ: Enimverò tumulis ipsis attributa fata sunt. Pensa Annibalem: quot libras reperies in Imperatore maximo? Ille est quem non continet Africa mari Mauritaniæ irrigata, & propinqua Nilo calescenti. Insuper ad Æthiopiæ incolas, & elephantes diversos*

---

133. *Bellorum exuviæ*] Exitiosam quoque demonstrat bellicæ gloriæ cupiditatem.

Truncis affixa trophæis] Trophæum erigebant victores in aliquo tumulo è ramis arborum, & ex iis hostium spolia suspendebant, & eo quidem loco, ubi versi in fugam illi fuerant. Hinc nomen τροπὴ, conversio in fugam. Virgil. Æneid 11. initio.

Vota Deum primo victor solvebat Eoo.
Ingentem quercum decisis undique ramis
Constituit tumulo: fulgentiaque induit arma,
Mezenti Ducis exuvias, tibi magne trophæum
Bellipotens: aptat rorantes sanguine cristas,
Telaque trunca viri, & bis sex thoraca petitum
Perfossumque locis, clypeumque ex ære sinistræ
Subligat, atque ensem collo suspendit eburnum.

134 *Lorica*] Hæc pridem è loris, nunc è ferro, nomen tamen retinuit.

135. *Curtum temone jugum*] Bellici currûs fragmenta.

Triremis] Navis instructæ triplici ordine remorum: victoriæ navalis monimenta.

136. *Aplustre*] Superflua navis ornamenta & quibus carere illa potest, aplustre & aplustrum vocari, ait Festus

Captivus in arcu] In arcu triumphali picta vel sculpta imago hostis capti & mœsti.

137. *Humanis majora bonis*] Summa bona, & veluti divina.

Ad hæc se Romanus, &c.] Propter hæc obtinenda nullum non discrimen sponte subit.

142. *Præmia si tollas*] Tull. Philip. 2. *Satis est in ipsa conscientia pulcherrimi facti fructus.* Ovid. 2. de Ponto Eleg. 3.

Ipse decor recti, facti si præmia desint,
Non movet, & gratis pœnitet esse probum.

Patriam tamen obruit] Vel bellis civilibus, ut Sylla, Antonius, Cæsar: vel externis, ut Annibal, &c. Cicer. Tusc. 3. n. 4 *Quâ cæcitate homines cùm quædam præclara etiam cuperent, eaque nescirent, nec ubi, nec qualia essent, funditùs alii everterunt suas civitates, alii ipsi occiderunt*, &c.

144. *Hæsuri saxis cinerum custodibus*] Inscribendi sepulchris, in quibus reconduntur cineres in urnis.

145. *Sterilis ficus*] Caprificus rumpens ac solvens validos etiam muros atque lapides, quibus innascitur & erumpit. Mart. lib. 10. Epig. 2.

Marmora Messalæ findit caprificus.

Mala robora] Vel inutilis truncus, vel improbæ vires, quæ valeant ad ruinam ædificiorum.

146. *Data sunt ipsis quoque fata sepulcris*] Ipsa sepulcra peritura sunt, seu vetustate labentia, seu vi disjecta & diffracta.

147. *Expende Annibalem*] Cineres Annibalis in libra expende: quàm exiguus apparebit, qui tantus olim! Angusta capit urna quem non Africa potuit continere.

148. *Mauro perfusa Oceano*] Mari Atlantico, ad Occidentem: sicut Nilo, ad Orientem; mari Mediterraneo, ad Septentrionem. Porrò Mauritania Africæ pars occidentalis, ibi nunc regna Fezzæ & Marochii.

149. *Niloque admota tepenti*] Quia nimirùm Zonæ torridæ subjectus. De Nilo, vide quæ notavimus ad Sat. 6. ver. 83.

150. *Æthiopum*] Æthiopia pars Africæ amplissima cis & ultra Æquatorem, continet Abissiniam, Nubiam, &c. De ea jam Sat. 2. ver. 23. & Sat. 6. ver. 599.

Aliosque elephantos] Id est, ad Mauritaniam

Additur imperiis Hispania: Pyrenæum
Transilit. Opposuit natura Alpemque, nivemque:
Diducit scopulos, & montem rumpit aceto.
Jam tenet Italiam: tamen ultrà pergere tendit.
Actum, inquit, nihil est, nî Pœno milite portas
Frangimus, & mediâ vexillum pono Suburrâ.
O qualis facies, & quali digna tabellâ,
Cùm Gætula ducem portaret bellua luscum!
Exitus ergo quis est? O gloria! Vincitur idem
Nempè & in exilium præceps fugit, atque ibi magnus
Mirandusque cliens sedet ad prætoria regis,

adjungitur potestati Hispania: Pyrenæum superat. Natura objecit Alpes ac nives: discidit saxa, atque rupes aceto diffregit. Jam Italiam possidet; attamen ulteriùs progredi exoptat. Nihil factum est, ait, nisi Carthaginensi exercitu Romæ *portas rumpimus, & signa constituo* in *media Suburra. O quis vultus, & quam picturam meritus, quando bestia Gætula vehebat Imperatorem coclitem! Ecquis igitur fuit eventus? O fama! Ipse superatur scilicet, atque in exilium citus abit, & illic summus & admirabilis cliens manet ad prætoria Principis,*

& Libyam Africæ Provincias, in quibus reperiuntur elephanti, sicut in India Asiæ regione, sed in hac maximi: proindeque alios ac paulò diversos illos vocat Juvenalis. Plin lib. 8. c. 9. *Indicum elephantem Afri pavent*, inquit, *nec contueri audent, nam & Major Indicis magnitudo est.* Et cap. 11. sic habet: *Elephantes fert Africa ultra Syrticas solitudines, & in Mauritania: ferunt Æthiopes & Troglodytæ; sed maximos India.* Idem Plinius in cap. præced. ejusd. lib. multa refert de Elephantum industria. Vide Annot. ad Sat. 12. ver. 109. & seq.

151. *Additur Imperiis Hispania, &c.*] Itaque non Africâ contentus Annibal in Europam transit: ac primò Hispaniam armis domat: hinc in Gallias, pòst in Italiam victor pergit.

Pyrenæum] Pyrenæi montes maximi Hispaniam à Gallia separant, per octoginta quinque circiter leucas Hispanicas ab Oceano ad mare Mediterraneum excurrentes. Nomen ab incendio totius montanæ regionis, igne pridem à pastoribus injecto in frequentes ibi silvas, quo factum est, ut argenti puri è montibus rivuli defluxerint, &c. quæ habet Diod. Sicul. lib. 6. cap. 9.

152. *Alpem*] Excelsos admodùm nivososque montes, quibus Italia dividitur a Galliis. *Hos transcendisse quoque mirum fuit, atque in portento propè majores habuere Alpes ab Annibale exuperatas, & posteà à Cimbris:* inquit Plin. in Proœm. lib. 6.

153. *Et montem rumpit aceto*] Annibal, ut sibi suoque exercitui viam aperiret per Alpium juga invia; arboribus circà immanibus dejectis detruncatisque, struem ingentem lignorum accumulari jussit: hanc adjuvante vento succendit, atque saxa ardentia infuso aceto putrefecit. Sic torrida incendio rupes ferro patefacta, & emolliti anfractibus modicis clivi, ut non jumenta solùm sed elephanti etiam deduci possent. Quatriduum circa rupem consumptum. Hæc & alia fusè Titus Liv lib. 21. cap. 37. & præced.

154. *Jam tenet Italiam*] Superatis Alpibus in Italiam descendit, Romanosque primo vicit ad Ticinum amnem, iterùm ad Trebiam fluvium, deinde Cannensi illâ clade affecit: pòst Romam petit, castraque metatus est super Anienem fluvium, ad tertium ab urbe lapidem. Plutarch. &c.

155. *Pœno*] *Pœni* sunt Carthaginenses, quasi *Phœni*, inquit Servius, à Phœnicibus, qui Carthaginem condiderunt, originem ducentes. Hinc & Punici quasi Phœnici vocati sunt.

156. *Mediâ vexillum pono Suburrâ*] Nisi victor ingressus Romam vexilla statuo in urbe media.

Suburrâ] Vide Sat. 3. ver. 5.

157. *Quali digna tabellâ*] Solebant, & gaudent etiamnùm aliquando, Pictores, vultus admodùm deformes ac ridiculas facies pingere.

158. *Gætula bellua*] Elephas Gætulus. Gætulia Libyæ Interioris regio, ex Mela & Ptolemæo: Mauritaniæ, ex Plinio: inter Numidiam & Carthaginem, ut aliis placet.

Cùm Gætula ducem portaret bellua luscum] Rem explicat Liv. lib 22. cap. 2. Scilicet Arnus fluvius solito magis inundârat Etruriam, cùm in eam venit Annibal: obtinentibus omnia aquis; periere milites & jumenta passim. *Ipse Annibal, æger oculis, ex verna primùm intemperie calores & frigora variante; elephanto, qui unus superfuerat, quod altiùs ab aqua extaret, vectus; vigiliis tandem & nocturno humore, palustrique cœlo caput gravante, & quia medendi nec locus nec tempus erat, altero oculo capitur.* Hæc Liv & Plutarch.

159. *Exitus ergo quis est?*] Quis verò finis tot victoriarum? Qui tandem Annibali contigit?

O gloria!] Quàm brevis, quàm vana & fallax!

Vincitur idem, &c.] Nimirùm ille ipse Annibal modo tam gloriosus debellatur primùm a M. Marcello: deinde à Scipione profligatus in Africa, & à suis civibus damnatus, ad Antiochum Syriæ, mox ad Prusiam Bithyniæ reges fugit: denique ab his etiam destitutus, veneno se ipse interimit, ne hostibus dedatur.

161. *Cliens*] Patrocinium & opem alienam implorat qui paulo antè terrebat omnes.

Sedet ad prætoria regis] In atrio palatii regii quotidiè manè præstolatur, ut regem salutet, suaque illi officia deferat, is cui priùs tot homines parebant & obsequebantur.

Prætoria] Prætorium vocatur domus aut ta-

Donec Bithyno libeat vigilare Tyranno.
Finem animæ, quæ res humanas miscuit olim,
Non gladii, non saxa dabunt, non tela, sed ille
Cannarum vindex, ac tanti sanguinis ultor
Annulus. I, demens, & sævas curre per Alpes,
Ut pueris placeas, & declamatio fias.
Unus Pellæo juveni non sufficit orbis:
Æstuat infelix angusto limite mundi,
Ut Gyaræ clausus scopulis, parvâque Seripho.
Cùm tamen à figulis munitam intraverit urbem,
Sarcophago contentus erit. MORS sola fatetur
Quantula sint hominum corpuscula. Creditur olim
Velificatus Athos, & quicquid Græcia mendax
Audet in historia; cùm stratum classibus iisdem,
Suppositumque rotis solidum mare. Credimus altos

dum Regi Bithyniæ placeat expergisci. Animæ quæ hominum negotia quondam turbavit, exitum non præbebunt enses, non lapides, non jacula; sed iste annulus ultor Cannarum, & tam copiosi cruoris vindex. Vade, insane, ac perge duras per Alpes, ut arrideas adolescentibus, sisque declamandi argumentum. *Mundus unus haud satis est adolescenti Pellæo. Effervescit miser arcto orbis termino, quasi Gyaræ rupibus atque angustâ Seripho compressus. Attamen quando ingressus erit civitatem à figulis instructam, tumulum satis habebit. Mors tantùm declarat quàm* vilia *sint mortalium corpora. Non dubitatur Athos pridem navigatus, & quodcumque in monimentis profert Græcia futilis, quando ipsis classibus opertum mare, & solidum rotis subjectum* est.

---

bernaculum Prætoris, atque inde cujuscunque Ducis aut Regis.

162. *Bithyno*] Prusiam intelligit regem Bithyniæ, quæ regio est Asiæ minoris Ponto finitima, & Euxino mari.

163. *Finem animæ, &c.*] Tanto verò Duci hoc sors non dabit, ut honestâ morte in bello defungatur. Vide quæ notavimus Sat. 6. ad ver. 169.

165. *Cannarum vindex*] Ultor cladis apud Cannas Apuliæ oppidum Romanis illatæ, ac tot annulorum Romanis Equitibus detractorum. Vide Annot. Sat. 2. ver. 155. ad vocem, *Cannis.*

166. *Annulus*] Sub annuli gemma venenum semper habuit præparatum Annibal, quo se ab hostium captivitate & ultione vindicaret. Vet. Schol. Vide Tit. Liv. lib. 39. cap. 51. Plut. in vita Annibalis, &c.

I, demens] Sarcasmus in Annibalem, & ambitiosos gloriæ militaris.

167. *Declamatio fias*] Ut in scholis Rhetorum, pueris materiam declamationis præbeas. Vide Sat. 7. ver. 161.

168. *Unus Pellæo juveni, &c.*] Quot mala pariat gloriæ cupido, Xerxis & Alexandri probat exemplis. Vide Plutarch. in Alexandri Magni & Themist. vita. Valer. Max. lib. 8. cap. 14. *Alexandri Magni pectus insatiabile laudis,* inquit, *qui Anaxarcho comiti suo ex auctoritate Democriti præceptoris innumerabiles Mundos esse referenti, heu me, inquit, miserum, quod ne uno quidem adhuc potitus sum! Angusta homini gloriæ possessio fuit quæ Deorum omnium domicilio sufficit.*

Pellæo juveni] Alexandro Pellâ urbe Macedoniæ oriundo.

169. *Æstuat*] Sic orbe toto se coarctatum putat, ut si Gyarâ, vel Seripho parvis Insulis clauderetur. Ità mare in angusto æstuare dicimus.

170. *Gyaræ*] Sat. 1. ver. 73.

Seripho] Sat. 6. ver. 563.

171. *Figulis munitam intraverit urbem*] Babyloniam, à Semiramide conditam, & muro è coctis lateribus facto circumdatam, teste Justino, lib. 1. Vide & Diodor. Sicul. lib. 3. cap. 4.

172. *Sarcophago*] Ità vocatur sepulcrum, quod carnes voret, à σαρκὸς & φάγω, item lapis quidam ex Asso Troadis Promontorio fissili venâ scissus; in eo condita defunctorum corpora intra diem quadragesimum absumi testatur Plin lib. 36. cap. 17.

Sarcophago contentus erit] Alexander ille magnus, quem non capiebat orbis totus, in urbe Babylone veneno extinctus exiguo tumulo capietur. Vide Justin. lib. 12.

174. *Velificatus Athos*] Circumnavigatus ab exercitu Xerxis, postquàm fuisset à continenti abscissus ille mons Macedoniæ præaltus & in Ægeum mare procurrens, ut habet Plin. lib. 4. cap. 10. Idem attestatur Herodot. lib. 7. nempè Athon. à militibus Xerxis perfossum, & jussum intercidi Isthmum ad recipiendum mare in fossam tantæ latitudinis ut duæ triremes pariter illac traduci possent: id porrò jactantiæ, & potentiæ præsertim ostentandæ, ac memoriæ sui relinquendæ gratiâ potiùs quàm ullius necessitatis aut commodi factum notat ibidem Herodotus: & paulò pòst refert aggeres circà Athon perfectos ad alvei fauces, ne per æstuaria maris illæ obstruerentur.

Quicquid Græcia mendax, &c.] Quicquid narrant Scriptores Græci vani & mendaces. Portentosa Græciæ mendacia vocat Plin. lib. 5. cap. 1.

175. *Classibus iisdem*] Quibus Athos velificatus à Xerxe. Classes verò dicit: nam ex Herodoto cit. & Justino lib. 2. Xerxes habuit navium myriadas plures; sique fides, decies centum millia numerantur.

176. *Suppositumque rotis*] Scilicet cùm ex Asia in Europam exercitus à Xerxe traductus. cum curribus plurimis, constructo navibus ponte à Sesto ad Abydum, junctoque Hellesponto, spatio septem stadiorum interjacente. Quâ ratione pons iste factus, edisserit Herodot,

Defecisse amnes, epotaque flumina Medo
Prandente, & madidis cantat quæ Sostratus alis.
Ille tamen qualis rediit Salamine relictâ,
In Corum atque Eurum solitus sævire flagellis
Barbarus, Æolio nunquam hoc in carcere passos,
Ipsum compedibus qui vinxerat Ennosigæum?
Mitius id sanè, quod non & stigmate dignum
Credidit. Huic quisquam vellet servire Deorum?
Sed qualis rediit? Nempè unâ nave cruentis
Fluctibus, ac tardâ per densa cadavera prorâ.
Has toties optata exegit gloria pœnas.
Da spatium vitæ, multos da Jupiter annos:

Profunda flumina non dubitamus siccata, atque exhaustos amnes Medo cœnante, & quæ canit Sostratus axillis humidis. Attamen qualis reversus est dimissâ Salamine, is barbarus, assuetus flagris castigare Corum & Eurum nunquam id perpessos in Æoli custodiâ, quique Neptunum ipsum vinculis constrinxerat? Lenius illud profectò, quod non etiam stigmate meritum putaverit. Ecquod Numinum ei ministrare consentiret? At qualis reversus est? Unicâ naviculâ scilicet, mari sanguinolento, & prorâ lentâ per crebra corpora. Honos efflagitatus petiit frequenter ejusmodi supplicium. O Jupiter largire diuturnitatem vitæ, concede plures annos.

---

lib. 7. cit. Vide & Sueton. Calig. cap. 19. ubi medium Baias inter ac Puteolos spatium trium millium & sexcentorum ferè passuum, à Caligula ponte junctum refert; ac per eum biduo continenti primùm equo phalerato, deinde curru bijugi commeâsse Imperatorem, comitante in essedis amicorum cohorte: atque *id excogitatum à Caio æmulatione Xerxis, qui non sine admiratione aliquantò angustiorem Hellespontum contabulaverit.*

177. *Defecisse amnes, epotaque flumina*] Justin. lib. 2. *Xerxes*, inquit, *septingenta millia de regno armaverat, & trecenta millia de auxiliis, ut non immeritò proditum sit, flumina ab exercitu ejus siccata*, &c. . . . . *ac veluti naturæ dominus, & montes in planum deducebat, & convexa vallium æquabat, & quædam maria pontibus sternebat, quædam ad navigationis commodum per compendium ducebat.* Herodotus porrò citat. affirmat & amnes & lacus epotos defecisse, cùm ex Asia copias duceret Xerxes; & Scamandrum quidem omnium primùm hominibus atque jumentis potantibus haud suffecisse, &c.

Medo prandente] Conflato è Medis ac Persis exercitu prandente & bibente.

178. *Sostratus*] Poëta qui scripsit Xerxis, ut aiunt, expeditionem

Madidis alis] Vel, dum Poëtico furore velut ebrius madet: vel dum recitat magnâ contentione sudans maximè sub alis, ut fit. Vetus Schol.

179. *Ille tamen qualis rediit*] Superbus ille Xerxes demùm à Themistocle superatus navali pugnâ, ad Salaminem Insulam, quàm turpi fugâ Asiam repetiit?

Salamine relictâ] Insula sinus Saronici Atticam inter & Peloponnesum contra Megaram urbem. Nempè ex Delphico responso muris ligneis salutem tuentes Græci, ac in bellum navale intenti, angustias Salamini freti, ne circumveniri, à multitudine possent, occupaverant; quod feliciter cessit. Nam Persæ victi, fusi, fugati. Justin. cit. lib. 2.

180. *In Corum atque Eurum*] Ventos ac mare sibi volens habere obnoxia.

Corum, Eurum] Hic ab ortu, ille ab occasu flat. Plin. lib. 2. cap. 47. Metonymia est pro quibuslibet ventis.

181. *Æolio nunquam, &c.*] Alludit ad Virgil. Æneid. 1. ubi,

Vasto rex Æolus antro
Luctantes ventos, tempestatesque sonoras
Imperio premit, ac vinclis & carcere frænat.

182. *Ipsum compedibus qui vinxerat Ennosigæum*] Nam ex Herodoto lib. 7. Solutum tempestate pontem audiens Xerxes, jussit Hellesponto trecenta infligi verbera, & binas injici compedes: quin & missi qui stigmata inurerent, & colaphos incuterent, &c.

Ennosigæum] Sic appellatur Neptunus, quòd terram quatiat. **ἔνοσις, concussio, & γαῖα, terra.** Gell lib. 2. cap. 28.

183. *Quod non & stigmate, &c.*] Xerxis irridet vesaniam. Quin & stigmata & notas inussit mari, ut cicatrices indecoras peccati pœnam ferret Neptunus Deus maris. Apud Herodot. cit. etiam verbis sævitur: O amara aqua; aiunt Xerxis ministri, dominus hanc tibi irrogat pœnam, quod eum læsisti, qui de te nihil malè meritus est. Te tamen Rex, velis, nolis, transmittet, &c.

184. *Huic quisquam vellet servire Deorum*] Neptunus Laomedonti, & Apollo quidem Admeto, Regibus Dii servierunt, ut fabulantur; at insano & immani domino Xerxi quis Deorum velit servire? Ironia falsissima.

185. *Sed qualis rediit?*] Sed quo tandem apparatu, quâ gloriâ in patriam redit qui tanto fastu ac terrore Græciam appetebat.

Unâ nave] Piscatoriâ scaphâ, ministris destitutus, inglorius, imò turpis redit, fugitivus, trepidus. Justinus citatus.

Cruentis fluctibus] Sanguine sui nimirùm exercitûs, ac Persarum ut terrestri sic & navali prælio magnâ strage cæsorum, tanto quidem numero, ut cadaveribus per mare fluitantibus retardaretur cursus istius naviculæ, quâ Rex fugiebat in Asiam trajiciens cum pauculis; quia solutum hibernis tempestatibus pontem ad Abydum offenderat. Herodot. Justin.

188. *Da spatium vitæ, &c.*] Culpat jam eos qui diuturnam magis vitam exoptant, quàm bonam. Senec. Epist. 101. *Quàm benè vivas,*

Hoc recto vultu, solum hoc & pallidus optas.
Sed quàm continuis & quantis longa senectus
Plena malis! Deformem, & tetrum ante omnia vultum,
Dissimilemque sui, deformem pro cute pellem,
Pendentesque genas, & tales aspice rugas,
Quales umbriferos ubi pandit Tabraca saltus,
In vetulâ scalpit jam mater simia buccâ.
Plurima sunt juvenum discrimina, pulcrior ille
Hoc, atque ille alio: multùm hic robustior illo.
Una senum facies, cum voce trementia membra,
Et jam læve caput, madidique infantia nasi.
Frangendus misero gingivâ panis inermi.
Usque adeò gravis uxori, natisque, sibique,
Ut captatori moveat fastidia Cosso.
Non eadem vini, atque cibi, torpente palato,
Gaudia. Nam coitûs jam longa oblivio; vel si
Coneris, jacet exiguus cum ramice nervus,
Et quamvis totâ palpetur nocte, jacebit.
Anne aliquid sperare potest hæc inguinis ægri
Canities? Quid, quòd meritò suspecta libido est
Quæ venerem affectat sine viribus. Aspice partis
Nunc damnum alterius. Nam quæ cantante voluptas,
Sit licèt eximius citharœdus, sitve Seleucus,
Et quibus auratâ mos est fulgere lacernâ?

Id erectâ facie, id etiam pallens dumtaxat exposcis. At quàm perpetuis & quàm magnis ærumnis abundat senium longius! Præ cunctis contemplare faciem deformatam atque horridam, & aliam à seipsa, pellem fœdam pro cute, & labentes malas, & rugas similes iis quas in vetusta bucca exarat simia jam parens, ubi Tabraca umbrosas aperit silvas. Multæ sunt adolescentum differentiæ. Iste illo formosior, & hic isto. Longè ille validior alio. Senum vultus idem; artus cum voce tremuli: atque adeò calvum caput & infantia narium humidarum. Panis gingivâ rumpendus infelici armis destituto. Tam molestus conjugi & filiis, ac sibimetipsi, ut nauseam pariat Cosso insidiatori. Haud voluptas par vini atque escæ palato hebeti . . . . *Jam intuere detrimentum diversæ partis. Etenim quod gaudium canente, quamvis optimus fuerit citharœdus, etiamverò Seleucus, & queis est consuetudo splendescere veste auro* intextâ?

---

non quàm diu, refert: in hoc autem benè est sæpiùs, ne diu.

189. *Recto vultu*] Apertè, non clàm; hoc enim orare non pudet. Vide Pers. Satir. 2. ver. 8.

Pallidus] Præ nimio desiderio, præque metu non obtinendi quod anxius precaris.

192. *Dissimilemque sui*] In senectute deformem, qui formosus fuerat in juventute.

Pro cute pellem] Loco teneræ cutis, jam pellem senio rugosam & asperam.

194. *Quales umbriferos*] Tales rugas in genis, quales habet vetus simia, quâ nihil deformius.

Ubi pandit Tabraca saltus] In silvis Tabrachæ vicinis. Strabo lib. 17. refert de Possidonio, qui è Gadibus in Italiam navigans, delatus est in Libyæ oram: in silva porrò quæ est juxta mare vidit plures simias, quarum aliæ super arboribus, aliæ in terra sederent, nonnullæ catulos haberent & ubera pendentia: risit autem cùm eas uberibus graves cerneret, nonnullas etiam calvas, nonnullas herniosas. Hæc ille. Adstipulatur Herodot. lib. 4.

Tabraca] Vulgò *Tabarca*, urbs Africæ, in regno Algerii, ad mare Mediterraneum sita, portum habet hodie satis commodum.

195. *Simia*] Tull. 1. de Natura Deorum. n. 98. ex Ennio.

Simia quàm similis turpissima bestia nobis.

Et 2. de Divin. n. 69. simiam appellat *monstrosissimam bestiam.* Cœl. Rhodig. lib. 3. cap. 10. *ridiculam hominis imitationem*, vocat ex Galeno.

196. *Plurima sunt juvenum discrimina*] Varia & multiplex est in juvenibus species & formæ gloria: at senum una & communis est omnium deformitas.

198. *Trementia membra*] Alii legunt, *trementia labra.*

199. *Læve caput*] Calvum.

Madidique infantia nasi] Ut infantibus abundans humor ex ore, ità senibus è naso defluit.

200. *Inermi*] Carenti dentibus, quæ sunt hominis arma. Plin. lib. 7. cap. 16. Cœl. Rhodig. lib. 4. cap. 1.

202. *Ut captatori moveat fastidia Cosso*] Ut vix eum ferat Cossus, qui tamen ut hæreditatis partem aucupetur, senes omni officiorum genere sibi demereri studet, & quidlibet ab eis pati assuevit.

209. *Aspice partis nunc damnum alterius*] Nempè surditatem, quâ fit ut senex auditûs careat voluptate.

210. *Cantante*] Supple, Musico, Symphoniaco.

211. *Seleucus*] Insignis & eximius Tibicen.

212. *Quibus auratâ mos, &c.*] Horatius Epist. ad Pisones v. 215.

Tibicen traxitque vagus per pulpita vestem.

Quid refert magni sedeat quâ parte theatri,
Qui vix cornicines exaudiet, atque tubarum
Concentus? Clamore opus est, ut sentiat auris,
Quem dicat venisse puer, quot nuntiet horas.
Præterea minimus gelido jam corpore sanguis
Febre calet solâ; circumsilit agmine facto
Morborum omne genus, quorum si nomina quæras,
Promptiùs expediam, quot amaverit Hippia mœchos;
Quot Themison ægros autumno occiderit uno;
Quot Basilus socios, quot circumscripserit Hirrus
Pupillos: quot longa viros exsorbeat uno
Maura die, quot discipulos inclinet Hamillus.
Percurram citiùs quot villas possideat nunc,
Quo tondente gravis juveni mihi barba sonabat.
Ille humero, hic lumbis, hic coxâ debilis; ambos
Perdidit ille oculos, & luscis invidet. Hujus
Pallida labra cibum capiunt digitis alienis.
Ipse ad conspectum cœnæ diducere rictum
Suetus, hiat tantùm, ceu pullus hirundinis, ad quem
Ore volat pleno mater jejūna. Sed omni
Membrorum damno major dementia, quæ nec
Nomina servorum, nec vultùm agnoscit amici,
Cum quo præteritâ cœnavit nocte, nec illos,
Quos genuit, quos eduxit. Nam codice sævo

Ecquid interest quâ regione ampli theatri considcat qui vix percipiet canentes cornu, & buccinarum clangorem? Vociferatio desideratur, ut auricula audiat quemnam accedere moneat famulus, & quotam horam indicet. Insuper algente jam corpusculo, exiguus sanguis febre tantùm fervescit. Turmatim obsident ægritudines nullius non speciei, quarum appellationes si interrogaveris, faciliùs recensebo quot adulteros Hippia dilexerit, quot ægrotos uno autumno Themison interfecerit, quot socios Basilus, quot pupillos Hirrus circumvenerit. . . . . *Promptiùs enumerabo quot modò villas habeat* ille *quo resecante crepitabat barba mihi adolescenti molesta. Iste scapula, is lumbis; ille coxâ infirmus; hic utrumque amisit oculum, invidetque coclitibus; labia istius pallentia escam sumunt aliorum digitis; ipse visis dapibus rictum solitus aperire inhiat solùm velut hirundinis pullus, ad quem parens famelica referto ore advolat. Cuncta verò detrimenta artuum superat insania, quæ neque famulorum appellationes, neque faciem novit familiaris, quicum hesternâ nocte epulatus est, neque eos quos procreavit, & quos aluit. Etenim libello crudeli prohibet suos esse*

---

214. *Cornicines, &c.*] Symphoniam in ludis adhiberi solitam docet Horatius Epist. ad Pisones ver. 202. & seq.

215. *Clamore opus est, &c.*] Vociferetur magnâ contentione puer necesse est ut audiat senex herus, quoties ei nuntiat adesse quempiam salutare & alloqui cupientem.

216. *Quot nuntiet horas*] Solebant famuli horas dominis annuntiare. Martial. lib. 8. Epig. 67.

Horas quinque puer nondum tibi nunciat, & tu
Jam conviva mihi Cæciliane venis.

Plin. lib. 7. cap. 53. Cn. Bæbius Pamphilus, cùm à puero quæsisset horas, protinùs expiravit.

217. *Minimus gelido jam corpore sanguis*] In senibus sanguis minùs abundat, atque adeò pauciores ac minùs subtiles gignit spiritus.

219. *Morborum omne genus*] Plin. lib. 7. cap. 50. *Senectæ in pœnam vivacis,* inquit, *tot periculorum genera, tot morbi, tot curæ, . . . hebescunt sensus, membra torpent, præmoritur visus, auditus, incessus, dentes etiam ac ciborum instrumenta.*

220 *Hippia*] Sat. 6 ver. 82.

221. *Themison*] Medicus tunc nobilis: *Archiater illius temporis, cui detrahit* ut habet vetus Schol. Ejus ut optimi Medici meminit Cornel. Celsus. Plin. lib. 29. cap. 1. Asclepiadis auditorem illum fuisse refert, ejusque placita mutâsse. Apud Athen. lib. 7. cap. 10. Celebratur *Themison* Cyprius, Antiochi regis deliciæ.

Autumno] Tunc enim frequentiores morbi. Vide Sat. 6. ver. 516. ad hæc verba, *Septembris & Austri.*

Occiderit] Mori fecerit pharmacis imperitè & perperam collatis. Sarcasmus in Medicos indoctos, quem egregiè imitatus est Gallicus non nemo Satiricus, nomine satis notus, haud ità pridem.

222. *Basilus*] De eo jam Sat. 7. ver. 145. *Advocatus eo tempore prævaricator fuit,* teste vetus Schol. Alii Prætorem dicunt socios Populi Romani, quibus erat Prefectus, rapinis vexantem, ac bonis spoliantem fraudulentis accusationibus circumventos.

Hirrus] Tutor infidelis pupillos defraudans.

226. *Quo tondente gravis, &c.*] *Licinus è tonsore Senator factus.* Vetus Schol. Vide Annot. ad Sat. 1. ver. 25. ubi idem versiculus habetur.

227. *Ille humerò, hic lumbis, &c.*] Alia persequitur senectutis incommoda.

229. *Cibum capiunt digitis alienis*] Propriis uti digitis ac manibus non valet ille, sive ob chiragram, sive ob paralysim.

236. *Codice sævo*] Testamento, per quod proprios exhæredat filios, ut mulierem impuram ex asse hæredem scribat.

Hæredes vetat esse suos: bona tota feruntur
Ad Phialen. Tantùm artificis valet halitus oris,
Quòd steterat multis in carcere fornicis annis.
Ut vigeant sensus animi, ducenda tamen sunt
Funera natorum, rogus aspiciendus amatæ
Conjugis, & fratris, plenæque sororibus urnæ.
Hæc data pœna diu viventibus, ut renovatâ
Semper clade domûs multis in luctibus, inque
Perpetuo mœrore, & nigrâ veste senescant.
Rex Pylius (magno si quicquam credis Homero)
Exemplum vitæ fuit à cornice secundæ.
Felix nimirùm, qui tot per sæcula mortem
Distulit, atque suos jam dextrâ computat annos,
Quique novum toties mustum bibit: oro, parumper
Attendas, quantum de legibus ipse queratur
Fatorum, & nimio de stamine, cùm videt acris
Antilochi barbam ardentem: nam quærit ab omni
Quisquis adest socio, cur hæc in tempora duret;
Quod facinus dignum tam longo admiserit ævo.
Hæc eadem Peleus, raptum cùm luget Achillem,
Atque alius, cui fas Ithacum lugere natantem.
Incolumi Trojâ Priamus venisset ad umbras
Assaraci magnis solemnibus, Hectore funus

hæredes, omnes autem *facultates ad Phialem devolvuntur. Adeò potens est spiratio oris solertis, quod plures annos mansit in custodia prostibuli. Quamvis* autem *mentis sensus valeant, nihilominùs deducenda sunt filiorum funera: spectanda pyra dilectæ uxoris ac fratris, atque urnæ sororum* cineribus *refertæ. Hoc supplicium assignatum est longam vitam ducentibus, ut continuò iteratâ familiæ ruinâ, plurimis in fletibus & in dolore assiduo, atque atris vestimentis consenescant. Rex Pyli, si fides aliqua summo Homero, extitit exemplum ævi post cornicem secundi. Scilicet beatus qui tot per sæcula mortem retardavit, & annos suos jam dextrâ numerat, & qui tam sæpè vinum recens potavit: quæso paululùm adverte, quantum ipse de fatorum decretis, ac de longiori filo conqueratur, quando cernit flagrantem barbam Antilochi bellicosi. Singulos enim sodales, quicumque astant, interrogat; quare ad illud ævum* usque *permaneat; ecquod crimen ita diuturnam ætatem meritum perpetrarit? Ea ipsa Peleus* ait, *quando Achillem sublatum dolet: & alter cui licet deflere Ithacum nantem. Stante Ilio Priamus accessisset ad manes Assaraci, celebri pompâ, Hectore cæterisque*

---

238. *Phialen*] Quæ nefando obsequio senis animum demeruit & captavit.

240. *Ut vigeant sensus, &c.*] Quod si illa absunt incommoda, alia succedunt. Si benè sanus est senex corpore & mente; premitur aliis mœroribus de morte propinquorum, quos antè se efferri videt.

246. *Rex Pylius*] Nestor Rex Pyli, quæ urbs est Peloponnesi. Ovid. lib. 1. de Ponto, Eleg. 5.

Crede mihi, Pylio Nestore major ero.

247. *Vitæ à cornice secundæ*] Id est longissimæ post cornicem. Tres hominis ætates Nestori attribuit Homerus Odyss. 3. Cornici novem Plinius ex Hesiodo: quod quidem fabulosum & ipse ibidem existimat Libro nimirùm 7. cap. 48. pariter & Macrobius lib. 7. cap. 5.

248. *Tot per sæcula*] Per annos trecentos. Alii tamen affirmant Nestorem non vixisse ultra nonaginta annos, tresque nihilominùs ætates; quas annorum triginta dumtaxat singulas numerant.

249. *Dextrâ computat annos*] Hinc Juvenalis innuit Nestorem vixisse plura sæcula, idque ex communi opinione. Observandum quippe veteres digitis sinistræ manûs solitos computare usque ad centum; dextrâ verò majores numeros. Quod ex Beda fusè refert & explicat. Cœl. Rhodig. lib. 23. cap. 12. & seq.

250. *Novum toties mustum bibit*] Adeòque tot autumnos vidit.

252. *Nimio de stamine*] De vita diuturniori. Vide Sat. 3. ver. 27. Annot. ad vocem, *Lachesi.*

253. *Antilochi barbam ardentem*] Cùm videt cremari corpus Antilochi filii sui jam barbati & strenui, atque in ætatis flore morientis, scilicet à Memnone occisi. Odyss. 4.

254. *Cur hæc in tempora duret*] Ut plures ærumnas ferat nimirùm.

256. *Peleus*] Videns Achillem filium suum immaturo præreptum fato, & à Paride interfectum.

257. *Atque alius*] Similia loquitur & Peleus, & Laërtes, ut Nestor suprà.

Alius cui fas, &c.] Odyss. ult. à Jove mortem precatur senior Laërtes, dolens Ulyssem filium Ithacæ Insulæ regem, undis jactatum annos decem, per maria vagabundum, sæpè naufragum, adeò ut ejus varii errores ac ærumnæ Homeri Odysseæ materiam præbuerint.

258. *Incolumi Trojâ, &c.*] Si ante excidium Trojanum, si ante regni ac suorum cladem Priamus vitâ functus esset, sanè felix ac beatus excessisset.

Venisset ad umbras Assaraci] Adiisset in Inferis Assaracum avum fratris sui.

259. *Hectore funus portante, &c.*] Majori natu filio Priami cum fratribus. Priamo filios quinquaginta, ac filias duodecim fuisse aiunt, Homer. Cicer. Tuscul. 1. &c.

Funus portante] Tit. Liv. lib. 48. Epitom. M. Æmilius Lepidus Princeps Senatus, ante-

Portante, ac reliquis fratrum cervicibus, inter
Iliadum lacrymas, ut primos edere planctus
Cassandra inciperet, scissâque Polyxena pallâ:
Si foret extinctus diverso tempore, quo jam
Cœperat audaces Paris ædificare carinas.
Longa dies igitur quid contulit? Omnia vidit
Eversa, & flammis Asiam ferroque cadentem.
Tunc miles tremulus positâ tulit arma tiarâ,
Et ruit ante aram summi Jovis, ut vetulus bos,
Qui domini cultris tenue & miserabile collum
Præbet, ab ingrato jam fastiditus aratro.
Exitus ille utcumque hominis: sed torva canino
Latravit rictu, quæ post hunc vixerat uxor.
Festino ad nostros, & regem transeo Ponti,
Et Crœsum, quem vox justi facunda Solonis
Respicere ad longæ jussit spatia ultima vitæ.
Exilium, & carcer Minturnarumque paludes,

fratribus feretrum collo gestantibus, inter fletus Trojanarum, ita *ut Cassandra prior auspicaretur lamentationem facere, & Polyxena disruptâ chlamyde; si mortuus esset alio tempore, cùm Paris jam incœperat fabricare naves generosas. Ævum ergo diuturnum quid præstitit? Aspexit cuncta disturbata, atque Asiam igne & armis subversam. Tum miles titubans arma portavit abjecto pileo, ac cecidit ad altare supremi Jovis, tanquam bos annosus, qui ab immemori jam aratro contemptus cervicem exilem & infortunatam dat heri gladiis.* Atque *iste* quidem *hominis quodammodo finis* est; *at conjux, quæ superstes ei fuerat, rictu canino truculenta latravit. Propero ad nostrates, ac prætermitto Regem Ponti, & Crœsum, quem æqui Solonis disertus sermo præcepit attendere ad extrema tempora ævi diuturni. Illinc prodierunt exilium, & custodia, & palus Minturnensis,*

---

quam expiraret, præcepit filiis lecto se strato, sine linteis sine purpura efferrent. Plin. lib. 7. cap. 44. *Quint. Metellus Macedonicus,* inquit, *quatuor filiis illatus rogo est, uno Prætore, tribus consularibus, duobus triumphalibus, uno Censorio.*

261. *Ut primos edere planctus, &c.*] Quasi præfica. Nam conducebantur olim mulieres ita dictæ, quæ luctum ederent in funeribus, ac cæteris modum plangendi darent. Festus.

262. *Cassandra*] Priami filia Trojæ ruinam vaticinata, hanc ab Apolline facultatem incassùm adepta.

Scissâque Polyxena pallâ] Filia item Priami scissis vestibus ex antiquo more dolorem testificata.

263. *Tempore quo, &c.*] Cùm Paris naves adhuc ædificaret, quibus in Græciam veniens Menelai Principis uxorem Helenam è domo viri in Troadem rapuit: quod tot bellis occasionem Trojanoque excidio deinde præbuit. Vide Hor. lib. 1. Ode 15. &c.

266. *Asiam*] Trojam ac Troadem quæ pars est Asiæ minoris.

267. *Tunc miles tremulus*] Tum Priamus senio tremens coactus est arma induere, ad repugnandum Græcis Helenam repetentibus & injuriam ulciscentibus.

Tiarâ] Pileo in pace usitato. Vide Sat. 6. ad ver. 515. annotata in simili voce.

268. *Ruit ante aram summi Jovis*] Trucidatus à Pyrrho ante aram Jovis Hercei.

270. *Ab ingrato jam fastiditus aratro*] Bos jam arando ob senium inutilis mactatur ab ingrato agricola tot ejus laborum immemori.

271. *Canino latravit rictu*] Hecuba, quam fabulantur versam in canem: eò quòd percita dolore in Græcorum obvium quemque debaccharetur, atque dicteriis lacerare & allatrare veluti consuevisset. Vide Plaut. Menæch. sc. 14. Ovid. Metam. 13. Cicer. Tusc. 3. n. 63.

273. *Festino ad nostros*] Festinat oratio ad exempla Romanorum, quibus longa vita pariter ærumnas attulit.

Regem Ponti] Mithridatem tot tantarumque gentium Principem, ut annis quadraginta cum victore terrarum populo bellaverit; ac vix ariete velut triplici denique sit æquatus solo, ac principatu vitaque pariter excussus, Syllæ Cornelii felicitate, Luculli virtute, postremò magnitudine Pompeii. Hæc Cœl. Rhodig. lib. 22. cap. 20.

274 *Crœsum*] Hunc Lydiæ regem beatum se ob summas opes credentem admonuit Solon, neminem ante obitum judicari felicem debere. Quod ille verum tandem agnovit postquàm à Cyro Persarum Rege captus, & vivus tantùm non exustus est. Vide Herodot. lib. 1. Justin. Plutarch

Justi Solonis] Gell. lib. 17. cap. 21. ait Solonem unum ex illo nobili numero Sapientum leges Atheniensium scripsisse, regnante Romæ Tarquinio Prisco anno regni ejus trigesimo tertio. Vide Plutarch. &c.

275. *Respicere ad longæ, &c.*] Ovid. sententiam Solonis ita expressit:

——— Scilicet ultima semper
Expectanda dies homini, dicique beatus
Ante obitum nemo supremaque funera debet.

276. *Exilium, & carcer, &c.*] Si Marius minùs vixisset, non esset expertus exilium, carcerem, mendacitatem. Nimirùm Caius ille Marius à Sylla victus fugit, atque in paludibus prope Minturnas latuit. Inde verò in carcerem abreptus, immissum Gallum percussorem vultûs majestate deterruit. Hinc trajecit in Africam, & Carthagine pauper & exul panem mendicavit. Aurel. Victor. Tit. Liv. Epitom. lib. 77. Plutarch.

Et mendicatus victâ Carthagine panis,
Hinc causas habuere. Quid illo cive tulisset
Natura in terris, quid Roma beatius unquam,
Si circumducto captivorum agmine, & omni
Bellorum pompâ, animam exhalâsset opimam,
Cùm de Teutonico vellet descendere curru?
Provida Pompeio dederat Campania febres
Optandas: sed multæ urbes, & publica vota
Vicerunt. Igitur fortuna ipsius, & urbis
Servatum victo caput abstulit. Hoc cruciatu
Lentulus, hac pœnâ caruit, ceciditque Cethegus
Integer, & jacuit Catilina cadavere toto.
Formam optat modico pueris, majore puellis
Murmure, cùm Veneris fanum videt anxia mater
Usque ad delicias votorum. Cur tamen, inquit,
Corripias? Pulcrâ gaudet Latona Dianâ.
Sed vetat optari faciem Lucretia, qualem

& panis corrogatus apud *Carthaginem subactam. Quid eo cive naturâ felicius unquam in orbe, quid Roma produxisset, si circumacto vinctorum agmine, atque universo militiæ apparatu, pulcram animam emisisset, quando exilire cupiebat è curru Teutonico? Prudens Campania præbuerat Pompeio febres exposcendas: at plurimæ civitates precesque communes superarunt. Sors igitur illius ac Romæ ademit superato caput conservatum. Tormento ejusmodi, istis ærumnis Lentulus immunis fuit: & Cethegus interiit non truncatus, atque integro corpore Catilina procubuit. Parens sollicita leni susurro filiis, apertiore filiabus pulcritudinem precatur, quoties aspicit Veneris templum, usque ad precum voluptatem. Quare verò redarguas, ait? Latona delectatur Dianâ formosâ. At prohibet Lucretia vultum expeti, qualis*

Minturnarum] Hæc fuit olim urbs Latii, ad Liris fluvii ostia: hodie jacet in ruderibus.

277. *Victâ Carthagine*] Romano Imperio subditâ, & tunc Prætorem habente Sextilium, qui C. Marium Libyâ prohibuit. Plutarch. in Vita C. Marii.

278. *Hinc causas habuere*] E longiori vita causas habuerunt plures ærumnæ.

Illo cive] C. Mario.

280. *Si circumducto captivorum, &c.*] Si post actum triumphum statim obiisset.

281. *Opimam*] De opimis spoliis gloriantem.

282. *Cùm de Teutonico, &c.*] Cùm paratus esset descendere, vel, cùm descenderet è curru, quo de Cimbris ac Teutonibus triumphum egerat. C. Marius Arpinas, septies Consul, Teutones in Gallia apud Aquas Sextias, Cimbros in Italia, in Campo Caudio vicit, deque his triumphavit. Aurel. Victor. Teutones sunt populi Germaniæ prope Cimbros, ad Boream.

283. *Provida*] Quasi prævidens imminentes ei miserias & calamitates, quibus per febrim eximeretur: quæ proinde videtur fuisse optanda.

Provida Pompeio, &c.] Cic. Tusc. 1. n. 86. *Pompeio nostro familiari, cùm graviter ægrotaret Neapoli, melius est factum . . . Utrum igitur, si tum esset extinctus, à bonis rebus, an à malis discessisset? Certè à miseriis. Non enim cum socero bellum gessisset, non imparatus arma sumpsisset, non domum reliquisset, non ex Italia fugisset, non exercitu amisso nudus in servorum manus ac ferrum incidisset; non liberi defleti; non fortunæ omnes à victoribus possiderentur. Qui si mortem tum obiisset, in amplissimis fortunis occidisset. Is propagatione vitæ quot, quantas, quàm incredibiles hausit calamitates? Hæc morte effugiuntur.*

Campania] Pars regni Neapolitani, perquàm fertilis & beata.

284. *Sed multæ urbes, &c.*] Votis publicè factis pro ejus incolumitate, servatus est Pompeius & ad multa mala reservatus. Vide Plutarch.

285. *Vicerunt*] A Diis impetrârunt, ne ex illa febre moreretur.

Fortuna ipsius, &c.] Vota malignè exaudita, & fatum suum atque urbis, honestæ morti subduxerunt Pompeium, quem deinde Ptolemæus Ægypti Rex, ad quem fugerat, capite truncari juberet.

286. *Victo*] Profligato à Cæsare.

Hoc cruciatu] Tali mutilatione corporis & capitis diminutione, qualem tulit Pompeius ille magnus

287. *Lentulus, Cethegus*] Illi cum Catilina contra Rempublicam conjurati, jubente Cicerone Consule, in carcere strangulati sunt: ipse verò Catilina in acie pugnans cecidit. Appian. Sallust. &c.

288. *Integer*] Non truncato capite, integro manente cadavere.

289. *Formam optat*] Neque pulcritudinem exoptandam ostendit ob imminentes inde injurias & discrimina. Vide Pers. Sat. 2.

290. *Veneris*] Venustatis Deæ.

291. *Usque ad delicias votorum*] Non tantùm ex impetrata forma, sed etiam ex votis ipsis captans delicias & gaudia.

Cur tamen, inquit, corripias] Eccur damnes ejusmodi vota, quandoquidem & Latona filiæ pulcritudine delectatur? Ex Homero, & Virgilio.

292. *Dianâ*] Jovis ex Latona filia, eodem cum Apolline partu edita: ob castitatis studium silvas coluisse, & hominum consortia fugisse dicitur. Vide Ciceronem de Natura Deorum.

293. *Sed vetat optari*] Respondet Poëta, & opponit Lucretiæ exemplum, cui sua forma stuprum ab Tarquinio Superbi filio, & ab

Ipsa habuit. Cuperet Rutilæ Virginia gibbum
Accipere, atque suam Rutilæ dare. Filius autem
Corporis egregii miseros trepidosque parentes
Semper habet. RARA est adeò concordia formæ
Atque pudicitiæ. Sanctos licèt horrida mores
Tradiderit domus ac veteres imitata Sabinas.
Prætereà castum ingenium, vultumque modestum
Sanguine ferventem tribuat natura benigna
Larga manu: (quid enim puero conferre potest plus
Custode, & curâ natura potentior omni?)
Non licet esse viros: nam prodiga corruptoris
Improbitas ipsos audet tentare parentes.
Tanta in muneribus fiducia. Nullus ephebum
Deformem sævâ castravit in arce tyrannus:
Nec prætextatum rapuit Nero loripedem, vel
Strumosum, atque utero pariter, gibboque tumentem.
I nunc, & juvenis specie lætare tui, quem
Majora expectant discrimina. Fiet adulter
Publicus, & pœnas metuet quascumque maritus
Exigit iratus: nec erit felicior astro
Martis, ut in laqueos nunquam incidat. Exigit autem
Interdum ille dolor plus, quàm lex ulla dolori
Concessit. Necat hic ferro, secat ille cruentis
Verberibus, quosdam mœchos & mugilis intrat.

ipsi erat. Virginia Rutilæ gibbum habere vellet: suamque formam *tradere Rutilæ. Sed venusto puer corpore nunquam non infelices & anxios tenet genitores. Tam infrequens est consensus pulcritudinis & castimoniæ. Quamvis indolem castam dederit familia agresti, & priscas Sabinas æmulata: insuper mentem pudicam. & faciem verecundam sanguine ardentem conferat natura liberalis favente dextrâ, (nam quid ampliùs juveni dare valet natura omni pædagogo & diligentiâ efficacior) haud permittitur viros extare. Etenim profusa corruptoris malitia non dubitat ipsos genitores sollicitare. Adeò certa spes est in largitionibus. Nemo tyrannus emasculavit adolescentem non pulcrum in castro diro: & Nero nobilem distortum, aut strumosum, aut ventre æquè ac gibbo turgentem haud rapuit. Vade modò atque gaude pulcritudine pueri tui, cui graviora imminent pericula. Publicus evadet mœchus, ac timebit omnem ultionem, quam repetit conjux irâ* inflammatus. *Neque fortunatior erit Martis sidere, ut nunquam in vincula incurrat. Porrò is mæror aliquando reposcit ampliùs, quàm jus quodcumque permittit mœrori. Iste gladio perimit, hic sanguinolentis ictibus concidit adulteros quospiam: atque mugilis ingreditur.*

---

seipsa necem attulit. Vide Historiam apud Liv. lib. 1. cap. 58. Dionyss. Halicarnass. lib. 4. &c.

294. *Cuperet Rutilæ Virginia, &c.*] Virginia optâsset esse tam deformis quàm Rutila, ne Appio Decemviro appetita ab ipso patre Virginio suam pudicitiam vindicante occideretur. Vide Tit. Liv. lib. 3. cap 44.

Rutilæ] Vetulæ deformis & gibbosæ, quam annos nonaginta septem excessisse ait Plin. lib. 7. cap. 48.

295. *Suam Rutilæ dare*] Juvenilem suam faciem & formam cum senili deformitate commutare.

296. *Trepidos*] Ne Puer corrumpatur.

297. *Rara est adeò concordia*] Ovid.

Lis est cum forma magna pudicitiæ.

298. *Sanctos licèt horrida, &c.*] Quamvis educatio aspera & severa sanctos mores formârit. Vide Sat. 6. ver. 287.

299. *Sabinas*] Castitate insignes. Vide Sat. 3. ver. 169. & Sat. 6. ver. 163.

300. *Castum ingenium, &c.*] Etsi castitatis & pudicitiæ amorem dederit natura pariter atque institutio, corruptioni obnoxius eris.

301. *Sanguine ferventem*] Facilè erubescentem, pudibundum. Pudens natura diffundit sanguinem, & eum quasi velamen obtendit: & hinc rubor. Ut explicat Macrob. lib. 7. cap. 11.

304. *Non licet esse viros*] Formosi enim alii castrantur, alii in muliebrem defluunt mollitiem: undè & desinunt esse viri.

305. *Tentare parentes*] Ut pueros formosos corruptoribus vendant.

306. *Ephebum*] Puerum jam puberem, annos quatuordecim assecutum.

307. *Sæva in arce*] Tarpeiâ, ubi ingenuorum pædagogia habuit Nero. Sueton Ner. cap. 28.

308 *Prætextatum*] Prætexta ornatum, adeòque ingenuum ac nobilem.

Rapuit] Ad stuprum.

312. *Maritus exigit iratus*] Quando mœchum deprehendit cum uxore. Quidam legunt, *Quascumque mariti irati debent.*

313. *Astro Martis*] Ipso Marte Deo, quem in adulterio cum Venere deprehensum catenâ Vulcanus colligavit, & in cæterorum Deorum conspectu statuit ludibrio expositos. Ovid. Met.

315. *Ille dolor*] Mariti justam ab adultero ultionem reposcentis.

317. *Mugilis intrat*] Mugil, piscis grandi capite, cætera graciiis; quem (pariter & aliàs raphanum) in deprehensorum mœchorum podicem mariti per vim immittebant. Vetus Schol. Catull. Carm. 15.

Ah te tum miseri malique fati,
Quem attractis pedibus, patente portâ,
Percurrent raphanique mugilesque.

Sed tuus Endymion dilectæ fiet adulter
Matronæ. Mox cum dederit Servilia nummos,
Fiet & illius quam non amat: exuet omnem
Corporis ornatum. Quid enim ulla negaverit udis
Inguinibus, sive est hæc Hippia, sive Catulla?
Deterior totos habet illic fœmina mores.
Sed casto quid forma nocet? Quid profuit olim
Hippolyto grave propositum? Quid Bellerophonti?
Erubuit nempe hæc, seu fastidita repulsa:
Nec Sthenobæa minùs quàm Cressa excanduit, & se
Concussere ambæ. Mulier sævissima tunc est,
Cùm stimulos odio pudor admovet. Elige quidnam
Suadendum esse putes, cui nubere Cæsaris uxor
Destinat. Optimus hic & formosissimus idem
Gentis patriciæ rapitur miser extinguendus
Messalinæ oculis. Dudum sedet illa parato
Flameolo; Tyriusque palàm genialis in hortis
Sternitur, & ritu decies centena dabuntur
Antiquo: veniet cum signatoribus auspex.

At tuus Endymion mœchus erit adamatæ matronæ: statim quando Servilia nummos donabit, erit etiam ejus quam minimè diligit. Universis spoliabit se corporis ornamentis. Nam quid non indulgebit quælibet . . . . . seu est illa Hippia, seu Catulla? Mulier pessima istic habet omnem indolem. Verùm pudico quid obest pulcritudo? Ecquid Hippolyto pridem contulit severum institutum? Ecquid Bellerophonti? Scilicet illam puduit quasi contemptam repudiatione: neque Sthenobœa leviùs irata est quàm Cretica; seque utraque incitavit. Fœmina tum ferocissima est, quando verecundia iræ incentiva adhibet. Statue quod existimes esse dandum consilium ei, *cui conjux Imperatoris connubio* jungi *meditatur. Is præclarus, ipse etiam speciosissimus, prosapiæ nobilis, infelix offertur occidendus* in *conspectu Messalinæ. Hæc pridem expectat comparato flameo; & genialis* thorus *purpureus in hortis aptatur publicè: ac more veteri decies centena tradentur: accedet auspex cum obsignatoribus.*

---

318. *Endymion*] Filius tuus æquè pulcher ac Endymion pastor, quem Lunæ adamatum fabulantur. Re autem verâ primùs ille Lunæ cursum observavit. Teste Plin. lib. 2. cap. 9.

319. *Servilia*] Matrona deformis ac dives, cujus amori etsi non amans indulgebit quæstûs causâ. Servilia Bruti mater cum Cæsare mœchata. Plutarch.

320. *Exuet omnem corporis ornatum*] Uniones & gemmas sibi detrahet ut donet mœcho.

322. *Hippia, sive Catulla*] Impura mulier sive patricia & liberalis fuerit, ut Hippia; sive plebeia & avara, ut Catulla; nihil negabit suæ libidini.

323. *Deterior totos, &c.*] Erga dilectum mœchum bona est & liberalis, quæ in cæteros omnes avara & nequam.

324. *Sed casto quid, &c.*] Objectio, cui mox respondet ipse, allatis exemplis.

325. *Hippolyto*] Hic Thesei filiûs castus admodùm & pulcher, à Phædra noverca perditè amatus, ejus repulsæ odium incurrit, & hinc mortem, ab ipsa ad patrem delatus. Vide Sen. Tragic. Hippolyt.

Bellerophonti] Ille Glauci regis filius apud Prætum Argivorum regem hospes, ab ejus uxore Sthenobæa in adulterium pellectus cùm obsequi noluisset, pariter est accusatus apud maritum, & gravia multa perpessus. Vide Horat. lib. 3. Ode 7.

327. *Cressa*] Cretensis Phædra, Minoïs Cretæ regis filia, ob repulsam excanduit, & insurrexit adversùs Hippolytum, similiter & Sthenobæa in Bellerophontem.

Se concussere ambæ] Amore in odium verso ad vindictam se excitavere.

329. *Cùm stimulos, &c.*] Quando pudore furor accenditur & exstimulatur.

Elige quidnam, &c.] Quid nimirùm suaderes Silio, cui Messalina nubere vult?

330. *Cui nubere Cæsaris uxor destinat*] C. Silio Consuli designato formoso admodùm juveni, quem deperibat Messalina Claudii Imperatoris uxor. Hæc non contenta tot adulteriis illi voluit palàm nubere, dum Cæsar Hostiæ morabitur sacrificii causâ. Cornel. Tacit. lib. 11. Suet. Claud.

332. *Extinguendus Messalinæ oculis*] Rem ubi rescivit Claudius, ante oculos Messalinæ Silium adulterum occidi imperavit: ipsamque posteà Messalinam.

334. *Flameolo*] Indumento nuptiali. Vide Sat. 2. ad ver. 124. Annot.

Genialis] In honorem Genii. Vide Pers. Sat. 2. ver. 3. Annot.

In hortis] Claudium venire promptum ultioni audiens Messalina Lucullianos in hortos digressa. Tacit. lib. 11.

335. *Decies centena*] Millia sestertiûm, ex pacto dotali, dabuntur Silio. Numerus certus pro incerto, id est, prægrandis summa in dotem. Vel quòd ea dos maxima tunc Romæ foret, pecuniæ dotali legum jussis modum imponentibus. Ita Turnebus lib. 18. cap. 30.

Ritu antiquo] Nimirùm ex quo Romæ luxus invaluit.

336. *Cum signatoribus*] Cum Notariis ac testibus, ad nuptiales tabulas conficiendas & obsignandas.

Auspex] Valer. Maxim. lib. 2. cap. 1. *Apud antiquos*, inquit, *non solùm publicè sed etiam privatim nihil gerebatur, nisi auspicio priùs*

Hæc tu secreta, & paucis commissa putabas?
Non nisi legitimè vult nubere. Quid placeat, dic:
Nî parere velis, pereundum est ante lucernas.
Si scelus admittas, dabitur mora parvula, dum res
Nota urbi, & populo, contingat Principis aures.
Dedecus ille domûs sciet ultimus. Intereà tu
Obsequere imperio, si tanti est vita dierum
Paucorum. Quicquid levius, meliusque putaris,
Præbenda est gladio pulcra hæc & candida cervix.
Nil ergo optabunt homines? Si consilium vis,
Permittes ipsis expendere Numinibus, quid
Conveniat nobis, rebusque sit utile nostris.
Nam pro jucundis aptissima quæque dabunt Dii.
Carior est illis homo, quàm sibi. Nos animorum
Impulsu, & cœcâ magnâque cupidine ducti,
Conjugium petimus, partumque uxoris: at illis
Notum, qui pueri, qualisque futura sit uxor.
Ut tamen & poscas aliquid, voveasque sacellis
Exta, & candiduli divina tomacula porci;
Orandum est, ut sit mens sana in corpore sano.
Fortem posce animum, & mortis terrore carentem;

Ea tu arbitrabaris arcana, & non multis credita? At illa *nonnisi ex lege cupit inire conjugium.* Igitur *eloquere, quid eligas. Si recuses obtemperare, moriendum est ante candelas: si crimen perpetres, exiguum intervallum concedetur, donec illud civitati ac plebi cognitum ad aures perveniat Cæsaris. Hic familiæ labem postremus accipiet. Interim tu jubenti morem gere, si tanti* facienda *est vita dierum aliquot. Quodcumque minus & satius duxeris, dandum est ensi collum istud album ac venustum.* An *igitur mortales nihil cupient? Si consilium petas, Deos ipsos sines dijudicare, quid expediat nobis, ac negotiis nostris conducat. Etenim loco suavium convenientissima qualibet largientur Divi. Hi plus diligunt hominem, quàm* ipse *se. Nos impetu mentis, & inconsideratâ atque præcipiti libidine abrepti exoptamus connubium; & partum conjugis. Iis autem perspectum, quinam infantes, & quæ conjux futura sit. Quòd si quid nihilominùs & petas, & voveas templis viscera, & divina tomacula albi porcelli, precandum est ut sit animus sapiens in corpore valido. Firmam pete mentem, & mortis metu vacuam,*

---

sumpto: quo ex more nuptiis etiamnùm auspices interponuntur. Qui quamvis auspicia petere desierint, ipso tamen nomine veteris consuetudinis vestigia usurpant.

337. *Secreta*] Clam Cæsare Claudio.

338. *Nonnisi legitimè vult nubere*] Tacit. Annal. 11. *Cuncta nuptiarum solemnia celebrat,* inquit, *additque fabulosum visum iri hoc, palàm Consulem designatum cum uxore Principis, prædictâ die, adhibitis qui obsignarent, velut suscipiendorum liberorum causâ, convenisse, audisse auspicum verba, subisse, sacrificâsse apud Deos; discubitum inter convivas; oscula, complexus, noctem denique actam licentiâ conjugali,* &c. Suet. Claud. cap. 26. *Cùm Messalinam compertisset super cætera flagitia atque dedecora, C. Silio etiam nupsisse, dote inter auspices consignatâ, supplicio affecit.* cap. verò 29. *omnem fidem excesserit, quod nuptiis, quas Messalina cum adultero Silio fecerat, tabellas dotis & ipse consignaverit, inductus, quasi de industria simularentur, ad avertendum transferendumque periculum, quod imminere ipsi per quædam ostenta portenderetur.*

339. *Nî parere velis*] Si abnuerit Silius, à Messalina irata occidi jubebitur ante noctem. Tacit. cit. ait multas mortes jussu Messalinæ patratas.

Ante lucernas] Antequàm lucernæ accendi solent.

340. *Si scelus admittas*] Si insano amori Silius obsequatur, Cæsari paulò pòst rem accipienti audaciæ dabit pœnas suæ.

341. *Contingat Principis aures*] Narcissus libertus apud Claudium institit, Messalinam detulit: *Matrimonium Silii,* inquit, *vidit populus & Senatus, & miles; ac ni properè agis, tenet urbem maritus. . . . . Quo pavore offusus Claudius identidem interrogabat, an ipse Imperii potens? An Silius privatus esset? Interim Messalina non aliàs solutior luxu,* &c. Cornel. Tacit. cit. lib. 11. Annal.

342. *Dedecus domûs*] Tacit. ibid. *Messalina facilitate adulterorum in fastidium versa ad incognitas libidines profluebat . . . . Nomen matrimonii concupivit Silius ob magnitudinem infamiæ, cujus apud prodigos novissima voluptas est.*

Tu obsequere imperio] Tu Sili, morem gere imperioso Messalinæ amori, ut dies aliquot vitam protrahas.

345. *Præbenda est gladio*] Seu Messalinæ, seu Claudii.

Pulcra hæc & candida cervix] Quæ Silio immaturæ mortis causa.

347. *Permittes ipsis, &c.*] Vide Val. Maxim. lib. 7. cap. 2. cujus verba retulimus initio. Annot. in hanc Satiram.

353. *Qui pueri*] An boni, an mali sint nascituri.

355. *Divina*] Diis offerenda.

Tomacula] Pinguia quædam viscera, seu farcimina, è pulmone, jecore, & carnibus porcinis minutatim concisis. Τέμνω, *scindo,* τόμος, *frustum, sectio.*

Candiduli porci] In nuptiis & re uxoriâ, porcus albus sacrificabatur. Varro.

Qui spatium vitæ extremum inter munera ponat
Naturæ, qui ferre queat quoscumque labores;
Nesciat irasci, cupiat nihil; & potiores,
Herculis ærumnas credat, sævosque labores,
Et Venere & cœnis, & plumis Sardanapali.
Monstro quod ipse tibi possis dare; semita certè
Tranquillæ per virtutem patet unica vitæ.
NULLUM Numen habes, si sit prudentia: sed te
Nos facimus, Fortuna, Deam, cœloque locamus.

quæ tempus ætatis ultimum inter naturæ beneficia statuat, quæ valeat perpeti omnes cruciatus, ignoret excandescere, nihil desideret; atque Herculis calamitates & duros sudores præferendos putet, & libidinibus, & epulis, & plumeis lectis *Sardanapali. Ostendo quidnam ipse tibi queas donare. Una profectò via ad ævum quietum per virtutem panditur.* O *Fortuna, nihil divinum tibi est, si sapimus: verùm te nos efficimus Numen, & Olympo constituimus.*

---

358. *Qui spatium vitæ extremum, &c.*] Qui mortem existimet esse naturæ munus. Sic Plin. lib. 28. cap. 1. *Vitam quidem non adeò expetendam censemus*, inquit, *ut quoquo modo trahenda sit . . . Quapropter hoc primum quisque in remediis animi sui habeat: ex omnibus bonis, quæ homini tribuit natura, nullum esse melius tempestivâ morte.*

359. *Ferre queat, &c.*] Sustinere & abstinere, quæ duo sunt virtutis munera, ex Epicteto.

360. *Nesciat irasci, cupiat nihil*] Tunc enim quietam & beatam aget vitam, ab istis liber perturbationibus.

361. *Herculis ærumnas, &c.*] Malit variis, ut Hercules, exerceri laboribus, quibus augeatur virtus atque elucescat, quàm segnem & ignavam in otio ac deliciis vitam agere cum Sardanapalo. De multiplici Hercule, deque ejus laboribus consule Diodor. Sicul. &c.

362. *Sardanapali*] Is ultimus fuit Assyriorum Rex, adeò mollitie fractus, ut inter scortorum greges muliebri habitu, mulieribus ipsis effœminatior neret, pensa dispensaret, omni lasciviæ genere deflueret. Quod cùm observâsset Arbactus Medis Præpositus, tot viros fœminæ servire indignum ratus, Sardanapalum aggredi ac deturbare statuit. Hic denique victus virum se tandem exhibuit, cùm extructo rogo se suaque omnia in eo consumpsit. Herodot. Justin. Diod. Sicul. &c. Sardanapali Epitaphium fuisse aiunt: Ede, bibe, lude, cætera nihili sunt. Plutarch. Cœl. Rhodig. lib. 9. cap. 11. Referunt & alii alia quædam Epitaphia.

363. *Quod ipse tibi possis dare*] Virtutem scilicet ac felicitatem. Horat. lib. 1. Epist. 18.

Sed satis est orare Jovem, qui donat & aufert.
Det vitam, det opes: æquum mihi animum ipse parabo.

365. *Nullum Numen habes, &c.*] Cic. Tus. 5. n. 25. damnat eam sententiam: *Vitam regit fortuna, non sapientia.* Et Seneca, *Errant*, inquit, *qui aut boni aliquid, aut mali judicant tribuere fortunam.* Sunt qui legant, *Nullum Numen abest*, id est, sapienti viro adsunt omnes Dii. Horat. Epist. 1.

Ad summam, sapiens uno minor est Jove, dives,
Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum.

366. *Nos facimus, Fortuna, Deam*] Hi duo postremi versus iterùm habentur Sat. 14. sub finem. Sensus est: per imprudentiam nostram locum Fortunæ damus inter Numina. Plin. lib. 2. cap. 7. *Omnium*, inquit, *vocibus fortuna sola invocatur, una accusatur, una laudatur, sola arguitur, & cum conviciis colitur. Cæca etiam, & inconstans & indignorum fautrix existimata, in tota ratione mortalium sola utramque paginam facit. Huic omnia feruntur accepta. Adeòque obnoxia sumus sortis, ut sors ipsa pro Deo sit, quâ Deus probatur incertus . . . . Hæc singula improvidam mortalitatem involvunt*, &c.

SATIRA XI.

ATTICUS eximiè si cœnat, lautus habetur:
Si Rutilus, demens: quid enim majore cachinno

INTERPRETATIO. *Si Atticus epuletur egregiè, splendidus existimatur; si Rutilus, vecors. Ecquid etenim solutiore plebis risu*

ANNOTATIONES.

1. *Atticus eximiè*] Hæc Satirâ frugalitas commendatur, luxus damnatur, præsertim in iis, quorum tenues facultates id non ferunt.

Atticus] Nobilis ac dives aliquis, ut Pomponius ille Ciceroni familiaris, cui ex Atheniensi secessu & lepore Attici cognomen factum.

Lautus habetur, &c.] In opulento profusio in conviviis, lautitia est: at dementia est, si velit inops sumptus pariter facere.

2. *Rutilus*] Quispiam factus pauper è luxu.

Excipitur vulgi, quàm pauper Apicius? Omnis
Convictus, thermæ, stationes, omne theatrum
De Rutilo. Nam dum valida, ac juvenilia membra
Sufficiunt galeæ, dumque ardens sanguine fertur
Non cogente quidem, sed nec prohibente Tribuno
Scripturus leges, & regia verba lanistæ.
Multos porrò vides, quos sæpè elusus ad ipsum
Creditor introïtum solet expectare macelli,
Et quibus in solo vivendi causa palato est.
Egregiùs cœnat meliùsque miserrimus horum,
Et citò casurus jam perlucente ruinâ.
Intereà gustus elementa per omnia quærunt,
Nunquam animo pretiis obstantibus: interiùs si
Attendas, magis illa juvant quæ pluris emuntur.
Ergo haud difficile est perituram arcessere summam
Lancibus oppositis, vel matris imagine fractâ,

carpitur, quàm inops Apicius? Singula convivia, balnea, conventicula, totum amphitheatrum de Rutilo loquuntur. *Quippe cùm artus robusti & juveniles cassidi pares sunt, & quandiu fervent sanguine, properat ad excipiendas regulas ac præcepta imperiosa gladiatorum magistri, non jubente certè, verùm neque vetante Tribuno. Prætereà cernis plurimos, quos ad ipsum macelli ostium opperiri consuevit creditor frequenter deceptus: & queis vitæ* ducendæ *ratio dumtaxat in palato consistit. Istorum pauperrimus, ac brevi ruiturus casu jam apparente, lautiùs ac splendidiùs epulatur. Interim gustatus investigant in cunctis elementis, nunquam valore menti obicem* ponente. *Si intùs perspicias, ea plus delectant quæ cariùs comparantur. Itaque non est arduum contrahere pecuniam absumendam, depositis catinis, aut effigie parentis mutilatâ;*

---

3. *Apicius*] Homo luxuriosus Apicio similis. Vide Sat. 4. ver. 23.

Omnis convictus, &c.] De Rutilo per gulam ad egestatem redacto fabulantur omnes passim in conviviis, balneis, &c.

4. *Stationes*] Porticus, seu loca in Romano foro, in quibus homines ad colloquendum conveniebant, & consistebant. Valer. Maxim. lib. 2. cap. 2. *Senatus*, inquit, *assiduam stationem peragebat eo loci, qui hodieque Senaculum appellatur: nec expectabat ut edicto contraheretur, sed inde citatus protinùs in curiam veniebat.* Plinius Epist. *Plerique in stationibus sedent tempusque audiendo fabulas conterunt.* Gell. lib. 13. cap. 13. refert, quæsitum in plerisque Romæ stationibus Jus publicè docentium, an, &c. Turneb. lib. 1. cap. 17. Suspicatur hîc intelligi oportere municipiorum stationes, quæ erant in foro Romano, quarum meminit Plin. lib. 16. cap. 44. Verùm quaslibet Romæ stationes & confabulationes à Juvenale significari satis apparet.

Omne theatrum] Omnes qui ad spectacula & ludos conveniunt & astant.

5. *De Rutilo*] Qui devoratis bonis, ut victum deinceps habeat, gladiatoriam exercet, adigente quidem inopiâ, non autem ullo Nerone aut Tyranno, ut olim. Vide Sat. 2. ad ver. 143. & seq. Idem Sat. 8. ad ver. 193. & ibid. Annot.

7. *Nec prohibente Tribuno*] Tribunum obiter taxat, qui ejusmodi urbis dedecora debuisset impedire. Ex locis mox citatis.

8. *Scripturus leges*] Tractandorum armorum rationem ut ediscat; an etiam ut tradat artis jam peritus? Sueton. Jul. Cæs. cap. 26. *Tirones*, inquit, *neque in ludo, neque per lanistas, sed in domibus per Equites Romanos, ac etiam per Senatores armorum peritos erudiebat; precibus enitens, ut disciplinam singulorum susciperent, ipsique dictata exercentibus darent.*

Regia verba] Superba, imperantia: urge, percute; attolle, declina, &c.

9. *Multos porrò vides, &c.*] Obæratos, qui gulæ nihilominùs indulgent, atque è credita sibi pecunia dapes lautas emunt etiam caro pretio.

Ad ipsum creditor introïtum, &c.] Creditor alibi elusus scit debitorem luxuriosum certè inveniri ad macellum & forum, ubi lauta emuntur obsonia. Illic igitur expectat, ut ab eo fœnus exigat.

11. *Quibus in solo, &c.*] Qui vivunt ut edant, quorum Deus venter est.

12. *Egregiùs*] Comparat. magis egregiè. Sic etiam Lucret. lib. 4.

Nam nihil egregiùs, quàm res secernere apertas
A dubiis.

13. *Perlucente ruinâ*] Metaphora à rimoso pariete vel ædificio.

14. *Gustus elementa per omnia quærunt*] Undique accersunt quo delicati palati fastidio satisfaciant.

Elementa per omnia] Ex aëre volucres, ex aquis pisces, è terra feras, boletos, tubera, omnia exquisiti saporis exquirunt.

15. *Nunquam animo pretiis obstantibus*] Nedum caritas obstet & desiderium minuat, quin potiùs auget semper & magis oblectat.

17. *Ergo haud difficile, &c.*] Quandoquidem ea quæ pluris emuntur obsonia, hoc magis appetunt gulosi illi, hinc ut ea mercentur nihil putant difficile, sive oppigneranda sit supellex, & contrahendum æs alienum, sive distrahenda matris effigies.

Perituram arcessere summam] Pignoribus datis, à creditoribus sumere pecuniam luxu disperdendam.

18. *Lancibus oppositis*] Supellectilibus in pignus positis.

Matris imagine fractâ] *Quæ in auro vel ar-*

Et quadringentis nummis condire gulosum
Fictile: sic veniunt ad miscellanea ludî.
Refert ergo quis hæc eadem paret: in Rutilo nam
Luxuria est, in Ventidio laudabile nomen
Sumit, & à censu famam trahit. Illum ego jure
Despiciam, qui scit quanto sublimior Atlas
Omnibus in Libya sit montibus: hic tamen idem
Ignoret quantum ferrata distet ab arca
Sacculus. E cœlo descendit, γνῶθι σεαυτὸν,
Figendum & memori tractandum pectore, sive
Conjugium quæras, vel sacri in parte Senatûs
Esse velis. Nec enim loricam poscit Achillis
Thersites, in qua se traducebat Ulysses
Ancipitem. Seu tu magno discrimine causam
Protegere affectas, te consule, dic tibi quis sis:
Orator vehemens, an Curtius, an Matho. Buccæ

& voracem testam infercire nummis quadringentis. Ita histriones accedunt ad miscellanea. Interest igitur quisnam ea ipsa arcessat. Etenim in Rutilo luxus est: in Ventidio decus honestum accipit, & commendationem ab opibus depromit. Ego hunc meritò aspernabor, qui novit quàm Atlas extet altior universis Africæ montibus; is nihilominùs ipse nesciat, quàm loculus differat à capsa ferro instructa. *E cœlo defluxit* illud γνῶθι σεαυτὸν, *animo fideli inurendum & revolvendum, seu connubium expetas, seu cupias esse particeps sanctæ curiæ. Enimverò neque Thersites optat Achillis thoracem, in quo se Ulysses dubium exhibebat. Sive tu causam tueri vis ingenti periculo, teipsum interroga, aperi tibi qualis sis,* an *causidicus acer, utrum Curtius, utrum Matho:*

---

gento picta, inquit vetus Schol. *fractâ*, vel casu & vetustate; vel datâ operâ, ut sine pudore vendi queant partes atque fragmenta.

19. *Quadringentis nummis condire*] Toto censu Equestri, magno pretio cibos exquisitos parare.

Gulosum fictile] Ferculum inopi guloso expetitum emptumque conditum verò in lance fictili, quoniam argentea vasa pignori sunt opposita.

20. *Sic veniunt ad miscellanea ludi*] Sic nempè homines aliàs ingenui, & olim patrimonium sat amplum adepti, postquàm illud malè dilapidaverunt, ludiones fieri coguntur.

Miscellanea] Vel miscellos ludos, quales à Caligula editos Lugduni in Gallia, meminit Sueton. Calig. cap. 20. vel cum veteri Schol. & aliis intellige gladiatorum cibum è variis mixtum ferculis. Gell. lib 20. cap. 11. variam & miscellam & quasi confusaneam doctrinam atque historiam appellat, quæ variis est rebus commixta.

Ludi] Pro, ludii, id est, Ludiones.

21. *Quis hæc eadem paret*] An pauper, ut Rutilus, an dives, ut Ventidius, in quo quidem luxus liberalitatis famam inducit.

22. *Ventidio*] De eo jam Sat. 7. ver. 199. Vide ibid. Annot. Alii accipiunt Ventidium Cumanum Galilæorum nationi præfectum, de quo Tacit. lib. 12. Annal.

24. *Atlas*] Mons Africæ maximus ab ora Oceani Atlantici perpetuum extendens jugum ad Barcæ desertum versus Orientem. Dictus ab Atlante rege siderum perito, quem proinde cœlum humeris tulisse fabulantur.

25. *Libya*] Sic vocata Græcis Africa. Aliàs pro hujus parte sumitur, quæ continetur intrà Æthiopiam ad ortum, & mare Atlanticum ad Occidentem.

Idem ignoret quantum, &c.] In variis eruditus & sapiens, at stultus ac demens in sumptu & luxu: ignoret discrimen ingentis arcæ divitum nummis plenæ, & sacculi pauperum in quo pauci denarii: & pro utriusque mensura sumptus faciendos.

26. *Ferrata arca*] Qualem habent vulgò divites, & habebant in foro Romani Proceres, ut Sat. 10. notavimus ad ver. 25.

27. *Cœlo descendit, &c.*] Diog. Laërt. lib. 1. affirmat illud, *Nosce teipsum*, Thaletis esse Milesii, & à Chilone posteà usurpatum. Cic. Tusc. 1. n. 52. Apollinis præceptum monet, ut se quisque noscat: *Quod nisi divinum esset*, inquit, *non esset hoc acrioris cujusdam animi præceptum sic ut tributum Deo sit.* Plin. lib. 7. cap. 32. *Oraculorum*, inquit, *societatem dedere mortales Chiloni Lacedæmonio, tria ejus præcepta Delphis consecrando aureis literis.*

Γνῶθι σεαυτὸν] *Nosce teipsum.* Cic. lib. 3. ad Q. fratrem, Epist. 6. *Præceptum illud*, inquit, *noli putare ad arrogantiam minuendam solum esse dictum, verum etiam ut bona nostra norimus.* Vide Tuscul. cit. item Pers. Sat. 4. v. ult.

29. *In parte Senatûs*] Senator esse velis, Judex, Magistratus.

30. *Nec enim loricam poscit Achilles Thersites*] Thersites haud ità est immemor suæ tenuitatis, ut idem appetat quod Ulysses, aut Ajax: quorum de armis Achillis mortui contentionem, vide apud Ovid. Metam. 13.

31. *Thersites*] Homo inglorius & parvi nominis apud Græcos, de quo jam Sat. 8. ad ver. 269.

In qua se traducebat Ulysses ancipitem] In cujus loricæ petitione adversùs Ajacem, Ulysses ipse metuebat sibi, ne non obtineret.

34. *Curtius*] Montanus, orator mediocris, valdè tamen jactabundus. De eo Sat. 4. ad ver. 107. Annot. vide.

Matho] Causidicus infimæ notæ, de quo Sat. 1. ver. 32.

Buccæ] Facundiæ tuæ modum nôris, si sis

Noscenda est mensura tuæ; spectandaque rebus
In summis, minimis; etiam cum piscis emetur.
Nec mullum cupias, cùm sit tibi gobio tantùm
In loculis: quis enim te, deficiente Crumenâ,
Ex crescente gulâ, manet exitus; ære paterno,
Ac rebus mersis in ventrem, fœnoris, atque
Argenti gravis, & pecorum, agrorumque capacem?
Talibus à dominis post cuncta novissimus exit
Annulus, & digito mendicat pollio nudo.
Non præmaturi cineres, nec funus acerbum
Luxuriæ, sed morte magis metuenda senectus.
Hi plerumque gradus; conducta pecunia Romæ,
Et coram dominis consumitur. Inde ubi paulum
Nescio quid superest, & pallet fœnoris auctor,
Qui vertêre solum, Baias, & ad Ostia currunt.
Cedere namque foro jam non tibi deterius, quàm
Esquilias à ferventi migrare Suburra.
Ille dolor solus patriam fugientibus, illa
Mœstitia est, caruisse anno Circensibus uno.
Sanguinis in facie non hæret gutta; morantur
Pauci ridiculum, & fugientem ex urbe pudorem.

oris tui modulus est intelligendus & considerandus in negotiis maximis & infimis, etiam quando piscem mercabere; neque mullum expetas, quando in pera gobionis pretium *dumtaxat habueris. Nam loculis exhaustis, & voracitate auctâ, quisnam te finis expectat, postquam patrimonium & facultates ingesseris in alvum, usuræ & argenti rudis, & gregum & prædiorum voracem. A dominis ejusmodi post omnia ultimus abit annulus, atque digito spoliato Pollio stipem rogat. Neque præcoces favillæ, neque mors luxui molestæ* sunt; *verùm senecta plus* quàm *mors timetur. Isti gradus utplurimùm. Pecunia Romæ accepta* à creditoribus, *atque præsentibus dominis absumitur: dein cùm nescio quid parvum restat, atque expallescit usuræ possessor,* tum *qui terram mutavere, properant Baias & ad Ostia. Forum enim deserere, nunc tibi haud pejus, quam ex ardenti Suburra* ad *Esquilias transire. Is mœror, ea tristitia dumtaxat patriâ cedentibus inhæret, anno uno Circensibus privari.* Cæterùm *in vultu non manet stilla sanguinis:*

---

orator: quisquis autem fueris, ex crumenæ modulo, buccæ & gulæ tuæ modum pone.

37. *Mullum*] Piscem pretiosum. De quo vide Sat. 4. ver. 15. & Sat. 5. ver. 92.

Gobio] Vilis pisciculus.

41. *Argenti gravis*] Non facti, aut signati, quod est adhuc in massa. Vide Cœl. Rhodig. lib. 10. cap. 2.

42. *Talibus à dominis, &c.*] Decoctores illi post alia tandem oppignerant aut vendunt annulum suæ notam nobilitatis.

43. *Pollio*] Nobilis helluator: an verò Carvilius ille Pollio, qui prodigi & sagacis ad luxuriæ instrumenta ingenii, quique testudinum putamina secare in laminas, lectosque & repositoria his vestire instituit, at ait Plin. lib. 9. cap. 11.

Digito nudo] Nec enim Equestrem dignitatem ejusque insigne annulum servabat, nisi qui Censum Equestrem retinebat, nimirùm quadringenta sestertium millia: at ille bona decoxerat.

44. *Non præmaturi cineres, &c.*] Non metuunt luxuriosi illi mortem sibi, vel graves morbos creare, per helluationes; sed timent senium, in quo propter inopiam aut ægritudines non licet ampliùs luxuriari.

46. *Hi plerumque gradus*] Per quos isti devenire solent ad rerum omnium inopiam. 1. Pecuniam fœnore accipiunt. 2. Hanc in ipsa urbe coram fœneratoribus in luxuriam effundunt. 3. Solum vertunt.

47. *Coram dominis*] Fœnoris & crediti dominis, atque auctoribus.

48. *Pallet*] Ne fœnus & creditum perdat, jam timet.

49. *Qui vertêre solum*] Patriâ cedentes in aliam regionem abeunt exulatum, & quidem festinanter, ne à creditoribus comprehendantur.

Baias] Urbem campaniæ maritimam, de qua vide Sat. 3. v. 4.

Ostia] Ad Ostia Tiberina, ibi fortè navem conscensuri fugiunt. Namque ibi portus ad ostium Tiberis fluminis cum adversa urbe pridem celebri ab Anco Martio condita. Legunt quidam, *ostrea*, ut sit sensus inopes illos conferre se Baias ad piscationem ostreorum.

50. *Cedere namque foro, &c.*] Non comparere in urbe ob æs alienum, non magis ignominiosum jam putatur, quàm ab uno vico in alium migrare.

51. *Esquilias à ferventi, &c.*] Ab æstuosa urbis regione in frigidiorem. Nam & editior is locus: & gelidas vocavit Esquilias, Sat. 5. v. 78. Vide & Sat. 3. v. 71.

Ferventi] Seu ob situm, seu ob majorem populi frequentiam.

Suburra] Vide Sat. 3. v. 5. Annot.

52. *Ille dolor, &c.*] Illis decoctoribus nullus jam pudor: unus autem dolor superest, carere Circensibus.

53. *Circensibus*] Vide Sat. 3. v. 223. & Satir. 10. v. 80. atque ibid. Annot.

54. *Sanguinis in facie, &c.*] Pudoris nihil restat vestigium nullum. Vide Sat. 10. v. 301. & Annot.

Morantur pauci, &c.] Pauci conantur retinere pudorem, qui jam urbem deserit ac fugit, ubi etiam ridiculus multis existimatur. Sic orbe jam facinoroso cessisse & ad Superos evolâsse dicitur Astræa, ejusque pariter soror Pudicitia. Sat. 6. v. 19.

Experiêre hodie numquid pulcherrima dictu,
Persice, non præstem vitâ, nec moribus, & re;
Sed laudem siliquas occultus ganeo, pultes
Coram aliis dictem puero, sed in aure placentas.
Nam, cùm sis conviva mihi promissus, habebis
Evandrum, venies Tirynthius, aut minor illo
Hospes, & ipse tamen contingens sanguine cœlum;
Alter aquis, alter flammis ad sidera missus.
Fercula nunc audi nullis ornata macellis.
De Tiburtino veniet pinguissimus agro
Hœdulus, & toto grege mollior, inscius herbæ,
Necdum ausus virgas humilis mordere salicti,
Qui plus lactis habet quàm sanguinis; & montani
Asparagi, posito quos legit villica fuso.
Grandia prætereà, tortoque calentia fœno
Ova adsunt ipsis cum matribus, & servatæ
Parte anni, quales fuerant in vitibus uvæ:
Signinum Syriumque pyrum: de corbibus iisdem

neque multi retinent verecundiam risu dignam, atque è civitate recedentem. O Persice, hodie periculum facies, utrum præclara memoratu non exequar, vivendi ratione, *neque moribus, atque factis: siliquas autem commendem ego helluo absconditus, & pultem servo cæteris præsentibus, in auricula verò placentas jubeam. Etenim quandoquidem pollicitus es epulari mecum, ero tibi* velut *Evander; accedes Tirynthius, vel hospes eo inferior, idem nihilominùs. Superis etiam sanguine conjunctus, hic undis, ille igne ad cœlum translatus. Jam ausculta dapes nullis macellis paratas. E Tiburis campo prodibit hædus* parvus *opimus, atque omni grege tenerior, ignarus graminis,* quique *nondum tentavit carpere surculos inferiorum salicum, qui plus lactis quàm sanguinis continet: tum corrudæ è montibus, quas villica collegit dimisso fuso: deinde ova ingentia & è stramine circumvoluto fervida præsto sunt cum ipsis parientibus:* quin *& botri* per *anni partem custoditi sicuti in palmite constiterant: postea pyra Signina atque Syria: & ex iisdem*

---

56. *Numquid pulcherrima dictu, &c.*] Utrum verbis tantùm frugalitatem extollam, quàm re non teneam, sed, ut alii, gulæ serviam & ventri.

57. *Persice*] Persicus amicus Juvenalis, cui & hanc inscripsit Satiram.

58. *Siliquas*] Cibum rudiorem, tenuem victum, legumina; quorum involucrum siliqua dicitur. Vide Pers. Sat. 3. v. 55.

Occultus ganeo] Clàm popinas frequentans. Ganeum subterraneus locus est, ex Fest.

Pultes] Parabiles & vulgares cibos. Vide Sat. 7. ver. 185. et Pers. Sat. 6. v. 40. atque ibid. Annot.

59. *Coram aliis*] Ut frugalis existimet.

Dictem puero, sed, &c.] Dum quis adest, pultes imperem famulo, & quidem palàm; ut statim in aurem & clàm insusurrans jubeam ut placentas coquat mihi cœnaturo.

Placentas] Dulciaria; delicata fercula. Placentæ fiebant è farina siliginea alicâ, caseo, melle. Martial. lib. 7. Epig. 19. dulces placentas vocat.

60. *Habebis Evandrum*] O Persice, me frugalem habebis hospitem, sicut olim Evandrum Hercules & Æneas habuere, cùm ab eo tenui mensâ excepti sunt. Ex Æneid. 8.

Tum res inopes Evandrus habebat.

61. *Evandrum*] Hic Arcadiæ primò Rex, deinde venit in Italiam, & pulsis Aboriginibus ibi regnavit, ubi Roma subinde condita est.

Venies Tirynthius] Ut Hercules, cujus patria dicitur fuisse Tiryus vel Tiryntha urbs Peloponnesi prope Argos.

Minor illo hospes] Æneas Hercule minor ætate, famâ, rebus gestis.

62. *Et ipse tamen contingens sanguine cœlum*] Ut enim filius Jovis Hercules, sic Æneas Veneris.

63. *Alter aquis*] *Æneas in Numidium fontem lapsus creditur consecratus,* inquit, vetus Schol. Dionys. Halicarn. lib. 1. hæc scribit: *Commisso acri prælio, multisque utrinque cæsis Æneæ corpus nusquam apparuit: alii in Deos translatum putârunt, alii mersum fluvio, juxta quem prælium fuerat. Latini templum Æneæ condiderunt, cum Inscriptione, Jovi Indigeti, seu, Patri Divo Terrestri, qui fluvii Numici undas gubernat.*

Alter flammis] Hercules, qui cum induisset vestem venenatam sibi à Dejanira missam, ardore correptus, & doloris impatiens, accensâ pyrâ in Oeta monte seipsum combussit. Vide Ovid Metomorph. 9. Senec Tragœd. Hercul. Oetæum, &c.

64. *Fercula*] Quæ tibi apponere statui.

Nullis ornata macellis] Non empta, vel è macello & foro petita.

65. *Tiburtino*] Vide Sat. 3. v. 192.

66. *Inscius herbæ*] Materno adhuc lacte victitans nondum herbam delibavit.

68. *Montani asparagi*] Silvestres & è monte, non ex horto, in quo delicatiores educantur.

70. *Tortoque calentia fœno*] Recentia è nido, qui è torto fœno conflatus: vel calentia è fœno in quo involuta apportantur. Ut Martial.

Sed tuta fœno cursor ova portabat.

71. *Cum matribus*] Cum ipsis gallinis.

73. *Signinum*] A Signia Latii oppido dicta pyra, quæ alii à colore testacea appellant, inquit Plin. lib. 15. cap. 15. Hæc commendat Cornel. Cels. lib 2. c. 24.

Syrium] Pyra primùm è Syria allata; quæ eadem esse cum Tarentinis quidam affirmant. Vide Colum. lib. 10. c. 5. Macrob. lib. 3. c. 19. Plin. cit.

De corbibus iisdem] Omnia promiscuè, quod simplicitatem notat.

Æmula Picenis, & odoris mala recentis,
Nec metuenda tibi, siccatum frigore postquàm
Autumnum, & crudi posuere pericula succi.
Hæc olim nostri jam luxuriosa senatûs
Cœna fuit. Curius parvo quæ legerat horto
Ipse focis brevibus ponebat oluscula, quæ nunc
Squallidus in magna fastidit compede fossor,
Qui meminit, calidæ sapiat quid vulva popinæ.
Sicci terga suis rarâ pendentia crate
Moris erat quondam festis servare diebus,
Et natalitium cognatis ponere lardum,
Accedente novâ, si quam dabat hostia, carne.
Cognatorum aliquis titulo ter Consulis, atque
Castrorum imperiis, & Dictatoris honore
Functus, ad has epulas solito maturiùs ibat,
Erectum domito referens à monte ligonem.
Cùm tremerent autem Fabios, durumque Catonem,
Et Scauros, & Fabricios, postremò severos
Censoris mores etiam collega timeret.
Nemo inter curas, & seria duxit habendum,

canistris poma novi odoris cum *Picenis certantia; tibi* verò *minimè timenda, posteaquàm ejecere autumnum hyeme arefactum, & discrimina succi non cocti. Ista pridem fuit Senatus nostri cœna tum sumptuosa. Curius quas tenui hortulo ipse herbas collegerat parvo camino adhibebat, quas modò contemnit sordidus fossor in amplo ergastulo, qui recordatur qualis sapor vulvæ in taberna ferventi. Erat olim consuetudo festis diebus custodire dorsa porci arefacti suspensa crate non densâ & succidiam* in *natali apponere consanguineis, additâ recenti carne, si aliquam victima suppeditaret. Affinium quispiam insignitus tertio Consulatu, & Castrorum Præfecturâ ac Dictatoris, dignitate perfunctus, ad eam cœnam pergebat citiùs* quàm *suetum* erat, *sublatum* humeris *Lipalium reportans è subacto colle. At quando formidabant Fabios, & severum Catonem, & Scauros, & Fabricios, denique* cùm *austeros mores Censoris ipse collega metueret,* tum *nullus putavit numerandum inter sollicitudines &* res *graves,*

---

74. *Æmula Picenis*] Tam bona quàm quæ celebrantur ex agro Piceno, qui hodie continet partem Marchiæ Anconitanæ, & Aprutii ulterioris. Horat. lib. 2. Sat. 4.

Picenis cedunt pomis Tiburtia succo,
Nam facie præstant.

75. *Siccatum frigore postquàm, &c.*] Cùm per frigus & hyemem siccatus fuerit crudus humor, quem autumno recentia habebant.

77. *Jam luxuriosa*] Præ hominibus ac Romanis prioribus, qui frugibus tantùm ac herbis vescebantur.

78. *Curius*] Dentatus, de quo vide Annot. Sat. 2. vers. 3.

80. *In magna fastidit compede*] Catenâ longiore vinctus in agro opus faciens. Plin. lib. 18. c. 3. *Agriculturam,* inquit, *vincti pedes, damnatæ manus, inscripti vultus exercent.*

Fastidit] Vide Sat. 6. Persii ad v. 40.

81. *Vulva popinæ*] Vulva porcæ in popina præparata. Hanc in deliciis fuisse indicat Plin. lib. 8. cap. 51. & lib. 11. cap. 37. *Vulva primiparæ suis optima:* inquit. Testatur & Horat lib. 1 Epist. 15.

Nil vulvâ pulcrius amplâ.

Martial lib. 13. Epigram. 56.

Me materna gravi de sue vulva capit.

82. *Sicci terga suis*] Ad ventum fumumque exsiccati & salsi, propstereaque expositi in crate lignea rariore, & aëri magis pervia.

Pendentia] Varro 2. de Re Rustica, cap. 4. *Quis non audierit patres nostros dicere, ignavum & sumptuosum esse, qui succidiam in carnario suspenderit potiùs ab laniario, quàm ex domestico fundo!*

84. *Natalitium*] Die natalitiâ, quam Veteres epulis celebrabant.

Lardum] Suillam carnem salitam, quam dici laridum, quasi largè aridum, auctor est Macrob. lib. 7. c. 12.

85. *Si quam dabat hostia*] Quam vel immolâssent ipsi, vel à Magistratibus immolatam emissent. Nam *mactatorum ab his hostiarum exta ad Quæstores ærarii delata venibant: sacrificiisque Populi Romani tùm Deorum immortalium cultus, tùm etiam continentia inerat:* Inquit Valer. Max. lib. 2 c. 2.

88. *Ad has epulas*] Velut insolitas & lautioris apparatûs.

Solito maturiùs] Ante horam nonam, quâ mos erat cœnare, & epulari.

89. *Referens à monte ligonem*] Post opus rusticum in agro montano. De Fabio dictum alibi, Plin. lib. 16. c. ultimo: *Durant,* inquit, *in Linternino Africani prioris manu satæ olivæ; item myrtus eodem loco conspicuæ magnitudinis.*

90. *Cùm tremerent, &c.*] Quandiu Roma timuit Censores luxum prohibentes luxuriososque mulctantes, tamdiu victus & supellex simplices fuere.

Fabios] De his vide Sat. 2. v. 146. & Sat. 6. v. 266.

Catonem] Vide Sat. 2. v. 40.

91. *Scauros*] Sat. 2. v. 35.

Fabricios] Vide Sat 9. v 142.

92. *Collega timeret*] Intelligendus hìc Fabricius Censor in Censura Maximi nomen adeptus, qui luxuriam Reipublicæ damnans à collega Publ. Decio postulavit, ut vel ipse mores hominum emendaret priorum Censorum negligentiâ perditos, aut pateretur se revocare pristinum civitatis statum: quorum si neutrum faceret, minatur abdicaturum se eum Magistratu. Decius ergo exterritus consensit ut quemadmodùm vellet Fabricius Rempublicam administraret. Vetus Schol.

quæ testudo naret in aquis Oceani. Trojanis conflatura splendidum & illustre sustentamentum: sed lateribus denudatis ac thoris exiguis frons ænea exhibebat turpe caput asini coronati, circa quod nutriti rure pueri *jocosè lasciviebant. Itaque tales* erant *epulæ, quales ædes & supellectilia. Tum miles imperitus & ignorans admirari Græcorum industriam, dirutis civitatibus in acquisita parte spoliorum, rumpebat vasa illustrium opificum, ut equus haberet phaleras; atque galea insculpta hosti morituro exhiberet effigiem belluæ Romuli, volente Imperii sorte, mitescentis; & binos Quirinos sub saxo; & nudum simulacrum Divi suspensi scuto & lanceâ renitentis. Quicquid erat argenti, in armis tantùm lucebat. Tum ergo pultes cunctas apponebant* in *patina Etrusca, quibus invideres si fores tantulùm invidus. Fanorum etiam Numen propiùs* aderat: *nosque istis admonuit vox*

Qualis in Oceani fluctu testudo nataret,
Clarùm Trojugenis factura ac nobile fulcrum:
Sed nudo latere, & parvis frons ærea lectis
Vile coronati caput ostendebat aselli,
Ad quod lascivi ludebant ruris alumni.
Tales ergo cibi, qualis domus, atque supellex.
Tunc rudis, & Graias mirari nescius artes,
Urbibus eversis, prædarum in parte repertâ,
Magnorum artificum frangebat pocula miles,
Ut phaleris gauderet equus, cælataque cassis
Romuleæ simulacra feræ mansuescere jussæ
Imperii fato, & geminos sub rupe Quirinos,
Ac nudam effigiem clypeo fulgentis & hastâ,
Pendentisque Dei perituro ostenderet hosti.
Argenti quod erat, solis fulgebat in armis.
Ponebant igitur Tusco farrata catino
Omnia tunc; quibus invideas, si lividulus sis.
Templorum quoque majestas præsentior, & vox

---

94. *Qualis in Oceani*] Nemo sollicitus erat quàm grandes in Indico Oceano testudines invenirentur, ubi *singularum superficie habitabiles casæ integuntur, atque inter Insulas Rubri maris his navigant cimbis:* ut loquitur Plin. lib. 9. c. 10.

Testudo nataret] *Testudinum aliæ terrestres, aliæ marinæ,* &c. *Victus geminus in aquis, terrâque; & effectus pari honore habendi, vel propter excellens in usu pretium, naturæque proprietatem.* Plin. lib. 32. cap. 4.

95. *Trojugenis*] Romanis Proceribus, qui se jactant à Trojanis oriundos.

Factura ac nobile fulcrum] Usui futura ad exornandum spondæ fulcrum putaminibus in laminas sectis: ex Plin. antè cit. ad vocem, *Pollio*, v. 43. hujus Satiræ. Apul. Metamorph. 10. *Disternebatur lectus Indicâ testudine pellucidus, plumeâ congerie tumidus, veste sericâ floridus.* Martial. lib. 12. Epigram. 67.

Gemmantes primâ fulgent testudine lecti.

96. *Nudo latere.*] Vel sine fulcro, vel sine ornatu, solâ fronte, lecti ære munitâ.

Frons ærea] Lecti pars anterior ærea.

97. *Vile coronati caput ostendebat aselli*] Vel effigiem capitis asinini ostendebat: vel significatur, veteres illos ad cœnam discumbere solitos in ipsis agris, ad quorum limites, ex Hetruscorum disciplina, suspendebatur asini caput, nudatum cute, sertis coronatum, ad arcenda, ut credebant, agrorum incommoda. Itaque è mensa lectisque discubitoriis videri ostendique poterat asininum illud caput, circa quod ludere consueverant pueri rure educati. Scoppa collect. c. 27. Columel.

Nunc caput Arcadicæ nudum cute fertur asellæ.
Tyrrhenus fixisse Tages in limite ruris.

100. *Tunc rudis, &c.*] Tunc miles ignorans pretium vasorum eximii operis per Græos artifices elaboratorum, ea temerè frangebat, ad faciendas equo phaleras.

Graias artes] A Græcis luxus Romam invectus. Hinc Sat. 3. v. 60. dixit,

Non possum ferre, Quirites, Græcam urbem.

101. *Urbibus eversis*] In direptione urbium, & prædæ parte, quam nactus erat.

102. *Magnorum artificum*] Ut Phidiæ, Praxitelis, Myronis, &c.

103. *Phaleris*] E fractis poculis: ut mox dictum est.

Cælataque cassis] Item ad cælandam in casside effigiem lupæ quæ Remum ac Romulum fratres geminos aluerat, &c.

105. *Sub rupe*] Ubi expositi fuerant, vel ubi fluitantem Tiberis alveum, in quem abjecti pueri illi, tenuis in sicco aqua destituit; in proxima alluvie, ad Ficum Ruminalem: ubi & lupa summissas infantibus mammas adeò mitis præbuit. Tit. Liv. lib. 1. c. 4. Vide & Dionys. Halicarn. lib. 1. Florum, &c.

106. *Fulgentis*] Alii legunt, *venientis*, ad Rheam nempè Silviam Remi ac Romuli parentem è Marte.

107. *Pendentisque Dei*] Simulacri Martis sive in clypeo effìcti, adeòque pendentis ex humero sinistro, ut fit; sive extantis in summa casside, quibus portentosis imaginibus miles Romanus hostem in bello territaret, ac invicto cedere Imperio cogeret. Sunt qui legant, *perdentis*, cui respondet, inquiunt, vox sequens *perituro.*

108. *In armis*] Non in supellectili, aut vestimentis, ut nunc.

109. *Tusco catino*] Fictili ex Etruria. Vide Sat. 2. Pers. v 60.

Farrata] Cibos è farre, pultem, quæ fiebat è mixta frumenti & fabarum vel hordei farina, diutissimè veteribus usitatam, ut notavimus alibi.

110. *Quibus invideas*] Invidere posses isti veterum parsimoniæ & frugalitati, quâ contenti beatique vivebant.

111. *Templorum quoque majestas præsentior*]

Nocte ferè mediâ, mediamque audita per urbem,
Littore ab Oceani Gallis venientibus, & Diis
Officium Vatis peragentibus, his monuit nos.
Hanc rebus Latiis curam præstare solebat
Fictilis, & nullo violatus Jupiter auro.
Illa domi natas, nostraque ex arbore mensas
Tempora viderunt; hos lignum stabat in usus,
Annosam si fortè nucem dejecerat Eurus.
At nunc divitibus cœnandi nulla voluptas,
Nil rhombus, nil dama sapit; putere videntur
Unguenta, atque rosæ, latos nisi sustinet orbes
Grande ebur, & magno sublimis pardus hiatu,
Dentibus ex illis, quos mittit porta Syenes,
Ex Mauri celeres, & Mauro obscurior Indus,

nocte propè mediâ, & in media civitate exaudita, cùm accederent Galli ab Oceani ripa, Numinibus quoque munus fatidicorum implentibus. Jupiter testaceus necdum ullo pollutus auro consueverat eam gerere sollicitudinem rationum Latii. Ætas ista conspexit mensas apud nos, & ex arbore nostrate exortas. Ad hanc utilitatem serviebat lignum, quando Eurus casu vetustam nucem deturbaverat. Jam verò nullas opulenti delicias epulando captant: *nil rhombus, nil dama saporis* habet: *fœtere credantur unguenta & rosæ, nisi amplos orbes portat ingens ebur, altusque pardus grandi rictu, ex iis dentibus quos* Romam *transfert Janua Syenes, & agiles Mauri, & Indus Mauro nigrior,*

Tùm Dii magis erant propitii, cùm minùs luxuriosi homines.

Vox nocte ferè mediâ] Tit. Liv. lib. 5. c. 32. *Eodem*, inquit, *anno M. Ceditius de plebe nuntiavit Tribunis se in nova via, ubi nunc sacellum est, supra ædem Vestæ, vocem noctis silentio audisse clariorem humanâ, quæ Magistratibus dici juberet, Gallos adventare*, &c. Et cap. 50. ejusdem Libri sic habet: *Expiandæ etiam vocis nocturnæ, quæ nuncia cladis ante bellum Gallicum audita neglectaque esset, mentio illata, jussumque templum in nova via Aio Locutio fieri.*

113. *Littore ab Oceani Gallis venientibus*] Legunt alii; *ab occiduo:* alii, *ab Oceano*, quam lectionem asserit Lips. Epist. Quæst. lib. 4. Epist 25. Liv. cit. lib. c. 37 *Inaudito*, inquit, *hoste ab Oceano terrarumque ultimis oris bellum ciente*, &c.

Gallis venientibus] De Gallorum in Italiam transitu vide Tit. Liv. cit. c. 33. & seq. *Eam*, inquit, *gentem traditur dulcedine frugum maximèque vini novâ tum voluptate captam Alpes transisse*, &c.

Diis officium Vatis peragentibus] Prænuntiantibus impendentia mala, ut iis obviam iretur. Vide Cœl. Rhod. lib. 7. c. 29.

116. *Fictilis Jupiter*] Seneca ad Lucil. *Cogita Deos, cùm propitii essent, fictiles fuisse.* Plin. lib. 35. c. 12. Fictilem Jovis effigiem jussu Tarquinii Prisci elaboratam, in Capitolio dedicandam refert, additque: *Hæ enim tum imagines Deûm erant laudatissimæ: nec pœnitet nos illorum, qui tales coluere. Aurum enim & argentum ne Diis quidem conficiebant*, &c.

Nullo violatus auro] Plin. mox citat. *Durant*, inquit, *in plerisque locis etiam nunc fictilia ista simulacra: fastigia quoque templorum mirâ cœlaturâ & arte ævique firmitate certiora auro, certè innocentiora.* Vide Sat. 3. vers. 20.

117. *Illa domi natas*, &c.] Mensæ pridem fiebant è lignis vulgaribus, nec è citro vel cupresso factæ longè petebantur.

119. *Eurus*] Ventus ab Ortu flans, sæpiùs vehemens.

121. *Rhombus*] Piscis exquisitus, de quo multa Sat. 4. v. 39. & seq.

Dama] Silvestris capra. Plin. lib. 8, c. 53.

122. *Unguenta*] Quibus post balnea utebantur.

Rosæ] His convivæ coronabantur. Horatius lib. 1. Od. 5. & 38. &c.

Nisi sustinet orbes grande ebur] Nisi ingentis mensæ rotundæ pes altus sit ex ebore in formam pardi hianti ore sculptus.

124. *Dentibus ex illis*] Elephantinis, Martial. lib. 2. Epigram. 43.

Tu Libycos Indis suspendis dentibus orbes:
Fulcitur testâ fagina mensa mihi.

Lucanus lib. 10.

Dentibus hic niveis sectos Atlantide silvâ
Imposuere orbes.

Cœl. Rhodig. lib. 13. cap. 18. non dentes sed cornua dici in Elephantis debere, ex Pausania asserit.

Quos mittit] Dentes enim elephantini Romam advehuntur ex Elephanti Insula quæ est intra Nilum flumen, Syene vicina, ab Elephantorum multitudine sic appellata: deinde è Mauritania: item ex India, seu Arabia. Vide Plin. lib. 8. c. 1. & seq.

Porta Syenes] Syene vulgò *Asna*, est urbs Ægypti Superioris, sub Tropico Cancri sita, in confinio Æthiopiæ. Syenes portam vocat *Elephantidem* Insulam mox dictam, quoniam venientibus Syenen, & in Ægyptum, & inde Romam dentes elephantinos apportantibus ex Insula ista, & per eam velut portam iter est. Sic Sat. 3. vers. 4. Cumas appellavit Januam Baiarum, quia Baias itur per Cumas.

125. *Mauri celeres*] Horum tanta pernicitas ut feras cursu assequantur. De Troglodytis id affirmant Herodotus & Plinius.

Mauro obscurior Indus] Græci Μαῦρον, obscurum vocant. Apul. Florid. *Indis*, inquit *ad nascentem diem sitis tamen in corpore color noctis inest.* Mauri porrò & Indi Zonæ Torridæ subjecti. Hi verò Arabesque Æquatori propiores. Vide Cœl. Rhodig. lib. 16. cap. 15.

Et quos deposuit Nabathæo bellua saltu,
Jam nimios, capitique graves. Hinc surgit orexis,
Hinc stomacho bilis. Nam pes argenteus illis,
Annulus in digito quod ferreus. Ergo superbum
Convivam caveo, qui me sibi comparat, & res
Despicit exiguas, adeò nulla uncia nobis
Est eboris, nec tessellæ, nec calculus ex hac
Materia: quin ipsa manubria cultellorum
Ossea: non tamen his ulla unquam obsonia fiunt
Rancidula; haud ideò pejor gallina secatur.
Sed nec structor erit, cui cedere debeat omnis
Pergula, discipulus Trypheri doctoris, apud quem
Sumine cum magno lepus, atque aper, & pygargus,
Et Scythicæ volucres, & Phœnicopterus ingens,

quosque abjecit fera silvæ Nabathææ jam grandiores, & capiti onerosos. Inde nascitur appetentia, inde bilis stomacho. His enim argenteum fulcrum videtur id *quod annulus ferreus in digito. Arrogantem igitur evito convivam, qui me sibi confert, resque parvas contemnit. Enimverò ne unam quidem eboris unciam habeo. Neque tesseræ, neque calculus ex ista materia; imò ipsi cultrorum capuli ossei sunt. Attamen neque istis ulla fercula rancida efficiuntur, neque propterea deterior gallina scinditur. Verùm neque aderit carptor, cui concedere oporteat pergulam universam, discipulus Trypheri magistri, apud quem & ingens sumen, & lepus, & aper, & pygargus, & aves Scythicæ, & magnus Phœnicopterus,*

---

126. *Quos deposuit jam nimios, &c.*] Aiunt elephantem dentes jam nimios ad arborem illisos deponere. Plin. lib. 8. cap. 3. *Dentes*, inquit, *deciduos casu aliquo vel senectâ defodiunt. Hoc solum ebur est . . . . . circumventique à venantibus, impactos arbori frangunt, prædaque se redimunt.* Capite verò 10. ejusdem Libri: *Magnitudo dentium videtur quidem in templis præcipua.* In Æthiopiæ finibus postium vicem in domiciliis præbere, & pecorum stabulis palos elephantorum dentibus fieri, auctor est Polybius.

Nabathæo] A Nabath Ismaelis filio dicta quædam regio Arabiæ Petrææ, ad ortum.

127. *Capitique graves*] Ut cervis cornua certo tempore deponi solita.

Orexis] Ὀρέγομαι, *appeto*. Vide Sat. 6. v. 427.

128. *Hinc stomacho bilis*] Tùm illis crescit appetitus ciborum, cùm mensa est eburnea. Ironicè.

Bilis] Velut ira ad cibos devorandos. Porrò famem irritari constat bili stomachum vellicante. Interpretantur aliqui indignationem contra luxuriam, perperam nostro quidem judicio. In quibusdam exemplaribus legitur *vires*, pro, *bilis*.

Pes argenteus, &c.] Adeò spernunt argentum præ ebore, ut mensæ pes argenteus tam vilis modò sit, quàm ferreus annulus. Hic tamen & Judicibus & triumphantibus haud ita pridem usitatus, teste Plinio lib. 33. c. 1.

130. *Qui me sibi comparat*] Qui cùm sumptuosus sit, me quoque sumptuosum sperat in dapibus & supellectili. Vel, qui me frugalem luxurioso sibi comparatum despicit.

131. *Nulla uncia*] Ne minimum quidem. Est uncia libræ seu assis pars duodecima. Vide Sat. 1. vers. 40. Annot. ad eam vocem, *Unciolam*.

132. *Tessellæ, calculus*] In abaco, alveolo, tabulâ lusoriâ, tesseræ, calculi, tali, scrupi, latrunculi, sacchi. Vide quæ de istis ludis annotabo in Pers Sat. 3. v. 48. ad hæc verba, *Quid dexter senio ferret.*

134. *Ossea*] Ex osse non ex ebore.

Non tamen, &c.] At ejusmodi vilioribus cultellis nihilo pejùs secatur cibus, aut eò fit deterior.

136. *Nec structor erit*] Vide Sat. 5. v. 120. & seq. & Annot. ibid.

Cui cedere debeat] Tam peritus, ut omnes alios superet.

137 *Pergula*] Omnes magistri in pergula docentes. Is locus à *pergendo* dictus, multis lateribus apertus, ambulationi aptus, in quo & opera sua exponebant artifices, ut innotescerent; & Magistri quoque discipulos erudiebant. Sueton. August. cap. 94. *Theogenis Mathematici pergulam* dicitur Augustus *ascendisse*. Et de illustr. Grammat. cap. 18. *L. Crassitius in pergula docuisse, donec commentario Smyrnæ edito inclaruit.* Plin. lib. 35. cap. 10. *Apelles*, inquit, *perfecta opera proponebat in pergula transeuntibus, atque post ipsam tabulam latens, vitia quæ notarentur, auscultabat.*

Discipulus Trypheri doctoris] Edoctus & eruditus ab eximio illo structore mensæ, & ciborum dissecandorum magistro, de quo Sat. 5. loco mox citato.

138. *Sumine*] Vide Pers. Sat. 1. v. 53. Annot. & Martial. lib. 13. Epigram. 44.

Pygargus] Fera est ex genere caprarum silvestrium, cujus posteriores partes albæ: hinc nomen: πυγὴ, *clunis*, ἀργὸς, *albus*. Plin. lib. 8. c. 53.

139. *Scythicæ volucres*] Phasiani, dicti à Phaside fluvio & Insula cognomine, undè primùm exportati. Porrò Phasis in Colchide est, quæ regio Scythiæ proxima & affinis. Martial. lib. 13. Epigramm. 72.

Phœnicopterus] Avis est in Africa abundans, ab alis puniceis sic appellata. Πτερὸν, *penna*, φοινικὸς, *puniceus*, seu *purpureus*. Plin. lib. 10. cap. 48. sic ait: *Phœnicopteri linguam præcipui saporis esse Apicius docuit nepotum omnium altissimus gurges.* Martial. lib. 13. Epigram. 71.

Dat mihi penna rubens nomen, sed lingua gulosis
Nostra sapit: quid si garrula lingua foret?

Et Gætulus oryx, hebeti lautissima ferro
Cæditur, & totâ sonat ulmea cœna Suburrâ.
Nec frustum capreæ subducere, nec latus Afræ
Novit avis noster tirunculus, ac rudis omni
Tempore, & exiguæ frustis imbutus ofellæ.
Plebeios calices, & paucis assibus emptos
Porriget incultus puer, atque à frigore tutus;
Non Phryx, aut Lycius, non à mangone petitus
Quisquam erit, & magno. Cùm posces, posce Latinè.
Idem habitus cunctis, tonsi, erectique capilli,
Atque hodie tantùm propter convivia pexi.
Pastoris duri est hic filius, ille bubulci:
Suspirat longo non visam tempore matrem,
Et casulam, & notos tristis desiderat hœdos:
Ingenui vultûs puer, ingenuique pudoris,
Quales esse decet, quos ardens purpura vestit.
Nec pugillares defert in balnea raucus
Testiculos, nec vellendas jam præbuit alas:
Crassa nec opposito pavidus tegit inguina gutto.
Hic tibi vina dabit diffusa in montibus illis
A quibus ipse venit, quorum sub vertice lusit

& oryx Gætulus, optimæ dapes ex ulmo dissecantur obtuso cultro, omnique strepunt Suburra. Neque partem capreæ, neque Africanæ volucris latus scit demere tiro noster, & continuò imperitus, parvæque offæ frustulis assuefactus. Pocula vulgaria & paucis assibus comparata offert agrestis minister, & securus à frigore, haud Phrygius vel Lycius, haud ullus astabit à mangone emptus ingenti quidem pretio. *Quando petes, pete Latinè. Par omnibus vestitus: crines resecti, & recti, hodie verò solummodò discriminati ob epulas. Ille pastore laborioso natus est, iste bubulco; dudum non aspectam ingemit parentem; & tugurium, & suetos capros exoptat mœstus. Juvenis facie nativâ & liberali verecundiâ, quales oportet esse quos operit fulgens purpura.* . . . . *Is tibi porriget vina effusa in iis collibus, à quibus ipse ortus est, quorum in summitate collusit.*

---

140. *Gætulus oryx*] Caprea unicornis, è Gætuliâ Africæ regione. Contrarium habet pilum & ad caput versum. Plinius lib. 8. capite 53. & alibi. Martialis lib. 13. Epigrammata 95.

Hebeti ferro] Cædendis ligneis ferculorum simulacris hebetato.

141. *Sonat ulmea cœna*] Nam illi struendæ mensæ & dissecandorum ex arte ferculorum doctores lignea omnis generis habebant simulacra, partibus quidem separatis, sed conglutinatis, quas dividebant illi coram tironibus, ut eos docerent membrorum juncturas invenire, scitè partes distribuere & carpere. Quod non sine sonitu in ligno fiebat.

Suburra] Frequenti urbis regione, ubi schola structorum erat. De Suburra vide Sat. 3. vers. 5.

142. *Capreæ*] Capræ silvestris.

Subducere] Solerter demere, ut Chironomon ille, de quo Sat. 5. v. 121.

Afræ avis] Gallinæ Numidicæ. Varro lib. 3. de Re Rustica c. 9. *Gallinæ Africanæ*, inquit, *sunt grandes, variæ, gibberæ, quas* μελεαγρίδας *appellant Græci. Hæ novissimæ in triclinium ganearium introierunt è culina, propter fastidium hominum veneunt propter penuriam magno.* Martial. lib. 13. Epigramm. 73.

Ansere Romano quamvis satur Annibal esset,
Ipse suas nunquam barbarus edit aves.

144. *Frustis imbutus ofellæ*] Solitus coquere tantùm offulas porcinas in craticula & prunis, & sic tostas in frusta concidere. Malè, ut videtur, legunt quidam, *furtis*.

Ofellæ] Diminutivum ab *offa*. Columella lib. 12. de suillæ carnis salsura sic ait: *Dein offulæ carnis spissæ componuntur, atque alternis sal ingeritur.* Martial. lib. 14. Epigram. 221.

Parva tibi curvâ craticula sudet ofella:
Spumeus in longa cuspide fumet aper.

145. *Plebeios calices*] Non cristallinos vel vitreos illos audaces de quibus Martial. lib. 14. Epigram. 94. sed vili emptos.

146. *A frigore tutus*] Veste crassâ tectus à frigore dumtaxat, non ornatus, ut fit à luxuriosis. Senec. ad Lucil. *Transeo agmina exoletorum per nationes coloresque descripta, ut eadem omnibus lenitas, eadem primæ mensura lanuginis, eadem species capillorum; ne quis cui rectior est coma, crispulis misceatur.*

147. *Non Phryx aut Lycius*] Non adest famulus è Phrygia vel Lycia, minoris Asiæ regionibus, unde venusti petebantur.

Mangone] Negotiatore puerorum. A *manu & ago*, quoniam servos manibus agebant atque expoliebant Mangones, adhibitis etiam medicamentis. Plin. lib. 21. cap. 26. *Hyacinthi radix est bulbacea mangonicis venalitiis pulcrè nota, quæ in vino dulci illita pubertatem coërcet, & non patitur erumpere.* Vide Pers. Sat. 6. v. 76. & seq.

148. *Posce Latinè*] Minister enim Italus linguam tantùm vernaculam novit.

149. *Idem habitus cunctis*] Famuli omnes vili sunt habitu apud me.

Tonsi] Non alunt comam longiorem.

Erectique capilli] Non crispati & calamistrati: hodie pexi, aliàs neglecti.

153. *Casulam*] In qua natus & educatus.

Hœdos] Quos pascere solebat.

154. *Ingenui vultûs*] Non arte mangonicâ fucati.

155. *Quos ardens purpura vestit*] Ingenuos adolescentes ac nobiles, circa annum ætatis decimum quartum.

Ardens purpura] Ob colorem igneum.

Namque una atque eadem vini patria, atque ministri.
Forsitan expectes, ut Gaditana canoro
Incipiat prurire choro, plausuque probatæ
Ad terram tremulo descendat clune puellæ,
Irritamentum Veneris languentis, & acres
Divitis urticæ. Major tamen ista voluptas
Alterius sexûs: magis ille extenditur, & mox
Auribus atque oculis concepta urina movetur.
Non capit has nugas humilis domus: audiat ille
Testarum crepitus cum verbis, nudum olido stans
Fornice mancipium quibus abstinet: ille fruatur
Vocibus obscœnis, omnique libidinis arte,
Qui Lacedæmonium pytismate lubricat orbem.
Namque ibi fortunæ veniam damus. Alea turpis,

Etenim vini & ministrantis unum ipsumque est natale solum. Speres fortasse, ut argutâ saltatione puella *Gaditana exordiatur pruritum excitare: . . . . Remissæ libidinis incentivum, & pungentes urticæ opulenti. Attamen acrior ea delectatio alterius sexûs: is plus inflammatur. . . . . . . Ædes parvæ non admittunt eas vanitates. Is auscultet sonitum testarum cum sermonibus, quibus non utitur serva prostans nuda in fœtenti lupanari; is potiatur verbis impudicis, & cunctâ cupidinis industriâ, qui pytismate lubricum facit orbem Laconicum. Illic enim sorti indulgemus. Inhonesta tenuioribus alea,*

---

162. *Forsitan expectes*] O Persice mihi promisse conviva, ne spera vanas libidinum illecebras. Hæ solis divitibus aptæ sunt.

Gaditana] Nimirùm lascivis eruditæ cantilenis simul & saltationibus meretriculæ Romam accersebantur è Gadibus Insula, de qua Sat. præced. v. 1.

Canoro incipiat prurire choro] Egregiè locum hunc, verba mentemque Juvenalis adumbravit Macrob. lib. 2. Saturnal. cap. 1. ubi sic habet: *ut puella mollior canorâ dulcedine & saltationis lubrico exerceret illecebris philosophantes.*

167. *Extenditur*] Sic legitur vulgò. Quidam, *incenditur*, quam lectionem interpretando secuti sumus, non ut meliorem, sed clariorem. Innuit Poëta proniores & ardentiores ad libidinem fœminas quàm viros.

169. *Audiat ille*] Dives luxuriosus.

170. *Testarum crepitus*] Crotala sive crepitacula è testis, quibus inter saltandum utuntur non sine decore quædam gentes, ut Hispani. Addunt & mulieres Indicas: Gaditanas hîc innuit Poëta. Gallicè, *des castagnettes.* Alii intelligunt cymbala sive tympana. Fuisse quædam instrumenta sonora testas vocata docet Sueton. Nec. c. 20. ubi refert Neronem elegisse plures adolescentulos. *Qui divisi in factiones plausuum genera condiscerent, (bombos & imbrices, & testas vocabant) operamque navarent cantanti sibi,* &c.

171. *Quibus abstinet*] Plus retinens verecundiæ quàm lasciviæ illæ saltatrices, aut divites impuri.

173. *Qui Lacedæmonium pytismate lubricat orbem*] Vix credas quàm multis hic locus, & in quàm multos sensus versatus est. In tot igitur & tam variarum lectionum interpretationumque lubrico quis pedem figat? Imo quis ipso lubricante Juvenali non cæspitet atque titubet? Firmo tamen utcumque stare vestigio mihi videor, antiquioribus stando; præsertim cùm sensum non valdè juvent quæ à viris alioqui gravioribus eruditè certatimque hîc afferuntur. Emendationes & conjecturas non spernimus, at eorum pace & veniâ, posthabemus. Justus Lipsius Epist. Quæst. lib. 4. Epist. 25. fatetur scriptam omnem & impressam antiquitùs lectionem esse, vel, *pitysmate*, vel, *pytismate.* Hoc ego Divæi amplector, cum Mancinello & aliis, pariterque explico sic: Gaditanis illecebris gaudeat ac fruatur dives licet, *qui pytismate lubricat orbem Lacedæmonium;* id est, qui sputo irrorans digitum, facilè inde amovet sæpiùs & admovet (ad ostentationem) suum annulum, cujus à Lacedæmoniis usus emanavit. Turneb. lib. 24. c. 28. similiter legit, at aliter explicat, nempè, qui sputo & salivâ magis volubilem reddit trochum, ludum certè Græcanicum. Valla, *pitysmate*, legit; aitque esse trochum è pinu, græcè πίτυς. Undè *pytisma.* Politian. *pitylismate*, quod genus erat exercitationis cum gesticulatione manuum ac pedum & complosione. Brodæus, *pedemate*, id est, saltu, in tripudio seu saltatione Lacedæmoniâ in orbem fieri solitâ. Vide Cœl. Rhodig. lib. 18. c. 1. Alciatus & Pulman. *Pyreismate*, & explicant de quadam Laconum exercitatione, quæ à nudis oleoque benè unctis fiebat in sudatorio. Muretus *Petteumate*, à πεττὸς talus, intelligitque divitem aleæ deditum, qui talis ludit in mensa rotundâ è marmore Lacedæmonio facta. Favet quod sequitur mox, *alea turpis.* Mallem certè cum veteri Schol. intelligere divitem qui expuit supra marmor Lacedæmonium, quo stratum est ejus domûs pavimentum, & sic lubricum reddit. Non abludit Salmasius, apud quem, lubricare Lacedæmonium orbem dicitur is pytismate, qui pytissando, id est, gustando vinum cum probatione quadam, & mox expuendo, crebris ejusmodi rejectionibus & effusionibus uda facit & lubrica tum mensas rotundas è marmore Lacedæmonio, tum abacum & pavimentum. Non moror *poppysma* Flavii, aut Lipsium cum suo *pygismate;* absit enim ut obscœna comminiscar ultrò, qui vel occurrentia solitus sum eluctari.

174. *Fortunæ veniam damus*] Luxuriosa illa in divitibus solent tolerari: at quis eadem ferat in mediocri viro? Ex opinione vulgi.

Turpe & adulterium mediocribus: hæc eadem illi
Omnia cum faciant, hilares nitidique vocantur.
Nostra dabunt alios hodie convivia ludos.
Conditor Iliados cantabitur, atque Maronis
Altisoni dubiam facientia carmina palmam.
Quid refert tales versus quâ voce legantur?
Sed nunc dilatis averte negotia curis,
Et gratam requiem dona tibi, quando licebit
Per totam cessare diem: non fœnoris ulla
Mentio, nec primâ si luce egressa reverti
Nocte solet, tacito bilem tibi contrahat uxor,
Humida suspectis referens multitia rugis,
Vexatasque comas, & vultum auremque calentem.
Protinùs ante meum, quicquid dolet, exue limen.
Pone domum, & servos, & quicquid frangitur illis,
Aut perit: ingratos ante omnia pone sodales.
Intereà Megalesiacæ spectacula mappæ
Idæum solenne colunt, similisque triumpho
Prædo caballorum Prætor sedet: ac mihi pace

adulterium etiam inhonestum. Isti verò cum ea perpetrent universa, nihilominùs læti ac splendidi nominantur. Diversos hodie lusus suppeditabunt epulæ nostræ. Canetur auctor Iliadis, & versus sublimis Virgilii, reddentes ancipitem victoriam. Quid interest quâ voce recitentur ejusmodi carmina? Jam verò sepositis anxietatibus amore occupationes, & jucundum otium largire tibi, siquidem integrâ die fas erit quiescere. Ne sit quævis usuræ recordatio, neque tibi silenti commoveat iracundiam, si conjux exiens diluculò consuevit ad noctem redire, reportans uda serica, plicis suspicionem creantibus, & capillos exagitatos, & ardentem faciem atque auriculam. Quodcumque angit depone statim ad ostium meum. Animo *abjice familiam, & famulos, & quodcumque rumpitur* ab *eis, vel disperditur: præ cunctis abjice socios immemores. Interim celebrant spectacula mappæ Megalesiorum, Idæum solemne; & Prætor equorum deprædator sedet par triumphanti: sique fas mihi*

Illi] Divites luxuriosi.

178. *Conditor Iliados cantabitur*] Recitabuntur Homerici versus ex eleganti carmine de Trojano excidio.

179. *Dubiam facientia carmina palmam*] Quæsitum enim jam pridem, an Virgilius Homerum superârit. Vide Macrob. passim maximè verò lib. 5. Quintil. lib. 10. cap. 1. Gell. lib. 9. cap. 9. Cœl. Rhodig. lib. 7. cap. 4. Jul. Scaliger Homero Virgilium præfert: Propertius etiam ita canit, in Elegia ultima lib. 2.

Cedite Romani Scriptores, cedite Graii:
Nescio quid majus nascitur Iliade.

180. *Quâ voce legantur*] Non est opus adjuvare eleganti pronuntiatione tam bonos versus, qui suam ipsi satis produnt elegantiam. Adeòque licet ab imperito rudique puero legantur, parum refert.

181. *Dilatis*] In aliud tempus remissis curis, hilarem ad epulas animum affer.

183. *Fœnoris*] Quod debes, aut tibi debetur.

185. *Tacito*] Dissimulanti & non auso suspicionem de adulterio objicere uxori imperiosæ.

186. *Multitia*] Vestes è subtili panno, bombycinas. Sat. 2. v. 66.

187. *Vexatasque comas, & vultum auremque calentem*] Notas perpetrati recenter flagitii, ex Suetonio August. c. 69. & Calig. c. 36.

189. *Pone domum, &c.*] Depone curam domûs, obliviscere servorum atque sodalium improbitatem, ne quid sit quod tuam ab hilari jucunditate mentem avocet.

191. *Intereà Megalesiacæ, &c*] Dum nos instruimus convivium, circensibus ludis detinetur Rom. omnis populus, neque posses quidquam negotii cum ullo peragere, etiamsi maximè velles: ergo totus vaca nostris istis oblectatiunculis.

Megalesiacæ] Megalesia, sive Megalenses ludi, à μεγάλης μητρὸς, dicti quia matri magnæ dedicati; vel quòd magnis fierent impensis, ut vult Ascon. Pedianus. Vide Sat. 6. v. 69.

Mappæ] Circensium ludorum signum pariter & præmium erat Mappa: Qui mos à Nerone fluxit. Cùm enim spectandi avida plebs instaret, ut quamprimùm ludi inciperentur, & è carceribus exeundi signum quadrigis mitteretur, Nero tum prandens indulsit, & mappam quâ manus tergebat, continuo jussit per fenestram abjici, velut signum. Cassiodor. 3. Var. c. 51. Vide Turneb. lib. 18. c. 33. Ubi ad rem, Tertulliani locum affert. In ea mappa picturam & formam ludorum fuisse aiunt. Mappæ meminit Suet. Ner. c. 22. *Universorum se oculis in Circo Maximo præbuit, aliquo liberto mittente mappam, undè Magistratus solent.* Et Martial. lib. 12. Epigramm. 29.

Cretatam Prætor cùm vellet mittere mappam,
Prætori mappam surripit Hermogenes.

192. *Idæum solemne*] Ludos solemnes in honorem Cybeles matris Deûm è monte Ida Romam advectæ. Vide Sat. 6. cit.

193. *Prædo caballorum*] An quòd in istis ludis equi multi frangerentur, ut ait Vet. Schol. undè Salmasius vult legi; *perda Caball* id est, perditor caballorum. Sic in Catonis Distich. *officiperda* legitur, similiter & apud Isidorum; significatque eum qui officia perdit, id est, eorum remunerationem non habet. An quod Prætor quibusdam favens, aliis equis victoribus meritum non daret bravium ac præmium. An quòd optimos ille equos sibi eligens vili pretio dominis auferret? Sunt qui legant, *præda,*

Immensæ nimiæque licet si dicere plebis,
Totam hodie Romam Circus capit; & fragor aurem
Percutit, eventum viridis quo colligo panni.
Nam si deficeret, mœstam attonitamque videres
Hanc urbem, veluti Cannarum in pulvere victis
Consulibus. Spectent juvenes, quos clamor, & audax
Sponsio, quos cultæ decet assedisse puellæ.
Spectent hoc nuptæ, juxtà recubante marito,
Quod pudeat narrâsse aliquem præsentibus ipsis.
Nostra bibat vernum contracta cuticula Solem,
Effugiatque togam. Jam nunc in balnea salvâ
Fronte licet vadas, quanquam solida hora supersit

est loqui cum bona *veniâ infiniti & numerosioris populi, Romam universam hodie continet Circus; atque auriculas verberat strepitus*, ex *quo prasini successum panni conjicio. Etenim si deesset, civitatem istam cerneres* æquè *tristem & stupefactam, ut cæsis Consulibus in pulvere Cannarum.* Hos ludos *aspiciant adolescentes, quibus convenit acclamatio & fortis sponsio, & sedere juxta virginem* benè *comptam: aspiciant illud uxores assidente viro, quod cuipiam verecundiæ sit referre coram ipsis. Nostra pellis rugosa vernum hauriat Solem, & togam evitet. Jamjam fas est* ut *balnea subeas; incolumi pudore, etsi restat hora integra* usque

---

quasi nimiis in equos sumptibus Prætor absumeretur. Sed minus placet.

Prætor sedet] Is enim ludis præsidebat, & curru sublimis pompâ triumphali vehebatur. Vide Sat. 10. v. 36. & seq.

Pace] Sine offensione populi Rom. Circensibus nimiùm addicti: ut jam notatum suprà, & alibi.

195. *Fragor*] Applausus & acclamatio spectantium.

196. *Eventum viridis quo colligo panni*] Victoriam factionis prasinæ, cui favisse dicuntur Caligula & Nero, at Venetæ Vitellius. Vide Not. seq

Viridis panni] Erant in Circensibus decurrentium aurigarum atque agitatorum factiones quatuor, à vestium coloribus denominatæ, & quatuor anni tempestatibus respondentes, vernæ prasina seu viridis, æstati rosea seu rubea, alba autumno pruinoso, nubilæ hyemi veneta sive cærulea: Quibus Domitianus addidisse fertur purpurei panni & auratas factiones. Porrò spectatores alii aliis factionibus studebant, nonnunquam è colore, quem quisque amaret, studium impendentes, vel imperatorum favorem sequentes. Hinc Plin. lib. 9, Epist. 6. Ita perstringit: *Miror tot millia virorum tam pueriliter identidem cupere currentes equos, insistentes curribus homines videre Si tamen aut velocitate equorum, aut hominum arte traherentur, esset ratio nonnulla. At nunc favent panno, pannum amant; & si in ipso cursu medioque certamine hic color illuc, ille huc transferatur, studium favorque transibit, & repentè agitatores illos, equos illos, quos procul noscitant, quorum clamitant nomina, relinquent. Tanta gratia, tanta auctoritas in una vilissima tunica.* Martial. lib. 14 Epigram 131.

Si Veneto prasinove faves, qui coccina sumis,
Ne fias istâ transfuga sorte, vide.

Sidon. Apollin. Carm. 23.

———*Micant colores,*
Albus, vel Venetus, virens, rubensque,
. . . .
Hortanturque obiter, juvantque blandis
Ultro plausibus———
Dictant quadrupedantibus furorem.
. . . .
Impellunt, trepidant, trahunt, repugnant,
Ardescunt, saliunt, timent, timentur.

197. *Si deficeret*] Si vincatur prasina factio, viridis pannus; vel, si Romanis adimantur Circenses, si adamata deficiat oblectatio, mœstam videres civitatem, &c. Sarcasticè omninò. Suprà v. 53.

198. *Cannarum in pulvere victis Consulibus*] Ut in Cannensi clade. Vide Sat. 2. ver. 155. Tit. Liv. lib. 22. cap. 46. ad rem hanc: *Ventus*, inquit, *quem Vulturnum incolæ regionis vocant, adversùs Romanis coortus, multo pulvere in ipsa ora volvendo, prospectum ademit.*

199. *Audax sponsio*] Contentio depositis pignoribus, pro victoria ejus factionis cui favet quisque.

201. *Spectent hoc nuptæ*] In quibusdam exemplis hi duo versus leguntur ante ver. 165. ut mox sequatur, *irritamentum Veneris*, &c.

203. *Nostra bibat vernum*] Nobis jam senibus magis utilis est insolatio. Vide Pers. Sat. 4. v. 18.

204. *Effugiatque togam*] Quidam interpretantur: togam deponat ad insolationem & balnea. Alii sic explicant: fugiat togæ curas & togatorum negotia, occupationes, officia. Undè Martial. lib. 10. Epigram. 47. ad vitam beatiorem exoptat, inter alia, togam raram. De his & nos alibi. Prior interpretatio minùs arridet.

Nunc in balnea] Diximus alibi lavari solitum quondam ante cœnam.

Salvâ fronte] Nec enim semel id fecisse turpe erit: quod præveniamus hodie tantùm horam lavandi cœnandique legitimam. Vide Sat. 1. v. 49. atque ibid. Annot.

205. *Quanquam solida hora supersit, &c.*] Quamvis sit hora diei tantùm quinta, id est, nostra ferè undecima. De his vide quæ fusè annotabo ad Pers. Sat. 3. vers. 4. de veterum autem conviviorum ritibus variis exquisita multa lege apud Lips. antiq. lect. lib. 3. Porro balnei horam consuetam fuisse nonam hyeme, æstate octavam, disertis verbis indicat Plin. lib. 3. Epist. 1. *Ubi*, inquit, *hora balnei nuntiata est, (est autem hyeme nona, æstate octava) in sole, si caret vento, ambulat . . . . lotus accubat, & paulisper cibum differt*, &c.

Ad sextam. Facere hoc non possis quinque diebus
Continuis, quia sunt talis quoque tædia vitæ
Magna. Voluptates commendat rarior usus.

ad sextam. Id quidem *agere nequeas per dies quinque continentes; nam vitæ etiam ejusmodi gravia sunt fastidia. Usus infrequens gratas facit oblectationes.*

---

207. *Talis vitæ*] Ociosæ, voluptariæ.
Tædia] Cic. 2. de Orat. *Omnibus in rebus voluptatibus maximis finitimum est fastidium.*

208. *Rarior usus*] Cic. in Lælio: *Et quidem omnia præclara rara.* Martial. lib. 4. Epig. 29.
Rara juvant.

SATIRA XII.

NATALI, Corvine, die mihi dulcior hæc lux,
Quâ festus promissa Deis animalia cespes
Expectat; niveam Reginæ cædimus agnam:
Par vellus dabitur pugnanti Gorgone Maurâ.
Sed procul extensum petulans quatit hostia funem,
Tarpeio servata Jovi, frontemque coruscat.
Quippe ferox vitulus templis maturus & aræ,
Spargendusque mero, quem jam pudet ubera matris
Ducere, qui vexat nascenti robora cornu.
Si res ampla domi, similisque affectibus esset,

INTERPRETATIO.

O Corvine, die natali suavior est *mihi lux ista, quâ cespes festivus opperitur votas Numinibus pecudes. Reginæ candidam immolamus oviculam: simile vellus offeretur* Palladi *Maurâ Gorgone certanti: Tarpeio verò Jovi destinata victima lasciviens longè porrectum excutit lorum, & frontem vibrat.* Est *enim juvencus indomitus, fanis altarique idoneus, & vino irrigandus, qui mammas parentis jam erubescit sugere, qui erumpente cornu quercus exagitat. Si opes* in *ædibus forent copiosæ, & amori æquales,*

ANNOTATIONES.

1. *Natali, Corvine*] Vota se Diis ait persolvere ob incolumen è naufragio Catullum: Seque id facere magno animo & in amicum benevolo, non insidiosâ mente, ut ab eo scribatur hæres, more plurimorum.

Natali die] Hanc epulis & hilaritate quotannis celebrabant, ut notavimus ad Pers. Sat. 6. v. 19. & alibi.

2. *Animalia cespes expectat*] Ara è vivo cespite extructa expectat victimas pro incolumitate amici mei Catulli à me votas & mox quidem mactandas.

3. *Reginæ*] Fortunæ, vel Junoni, de quâ Virgil Æn. 1.

Ast ego quæ Divûm incedo Regina.

4. *Par vellus*] Similis victima, pariter alba, diximus alibi, Diis superis albas, inferis nigras mactari.

Pugnanti Gorgone Maurâ] Minervæ, cui ex Hom. Iliad 5. Circa humeros ægis, in quâ fortitudo, minæ, & Gorgoneum caput diri monstri: id est clypeus, in quo erat caput Medusæ Gorgonis, à Perseo in Mauritaniæ finibus interfectæ. Vel Mauram vocat Juvenalis, quòd ea cum sororibus Euryale & Stenione coluit Dorcadas, sive Gorgadas, & Gorgonas insulas, quæ sunt ad viride promontorium, Mauris vicinæ.

Gorgone] Γοργὸς, trux; hinc factum cognomen. Hujus capitis serpentibus armati conspectu fabulantur homines in saxum diriguisse. Athen. lib. 5. c. ult meminit animalis pariter nominati in Libya, ovi Sylvestri similis, cujus aspectu homines aggressi lapidescebant.

5. *Extensum funem*] Quo ad aram ducenda est, laxo, non arcto; ne videatur ad sacrificium invita ire victima; Nam quæ valdè reluctabatur, invitis putabatur Numinibus offerri, adeòque removebatur ab altaribus hostia: & hoc ita à sacrificantibus observatum, testis est Macrobius, lib. 3. c. 5.

6. *Tarpeio Jovi*] Cui sacra ædes in Capitolio, seu rupe Tarpeiâ.

7. *Templis maturus*] Qui nondum subiit jugum, satis tamen grandis ut sacrificetur. Vide Macrobii cit. lib. 3. à cap. 1. usque ad 10.

8. *Spargendusque mero*] Mactandæ victimæ aurata inter cornua vinum infundebatur, seu invergebatur. Virgil Æn. 4.

Ipsa tenens dextrâ pateram pulcherrima Dido
Candentis vaccæ media inter cornua fundit.

Et lib. 6.

Frontique invergit vina Sacerdos.

9. *Vexat nascenti robora cornu*] Ex petulantia arbores impetit cornibus nunc primùm erumpentibus. Virgil. Ecl. 3.

Pascite taurum: jam cornu petat, &c.

Et alibi.

Irasci in cornua discit,
Arboris innixus trunco.

Pinguior Hispullâ traheretur taurus, & ipsâ
Mole piger, nec finitimâ nutritus in herba;
Læte sed ostendens Clitumni pascua sanguis
Iret, & à grandi cervix ferienda ministro,
Ob reditum trepidantis adhuc, horrendaque passi
Nuper, & incolumem sese mirantis amici.
Nam præter pelagi casus, & fulguris ictum
Evasi, densæ cœlum abscondêre tenebræ
Nube unâ, subitusque antemnas impulit ignis,
Cùm se quisque illo percussum crederet, & mox
Attonitus nullum conferri posse putaret
Naufragium velis ardentibus. Omnia fiunt
Talia, tam graviter, siquando poëtica surgit
Tempestas. Genus ecce aliud discriminis; audi,
Et miserere iterùm, quanquam sint cætera sortis
Ejusdem; pars dira quidem, sed cognita multis,
Et quam votivâ testantur fana tabellâ
Plurima. Pictores quis nescit ab Iside pasci?
Accidit & nostro similis fortuna Catullo,
Cùm plenus fluctu medius foret alveus, & jam
Alternum puppis latus evertentibus undis
Arboris incertæ, nullam prudentia cani
Rectoris conferret opem; decidere jactu
Cœpit cum ventis, imitatus Castora, qui se

taurus duceretur Hispullâ crassior, ipsâque deses pinguedine, neque vicino pastus in gramine, verùm exiret cruor indicans opima pascua Clitumni, atque guttur ab ingenti victimario percutiendum: & hæc propter reditum familiaris etiamnùm trementis, & paulò antè perpessi terribilia, atque salvum se obstupescentis. Enimverò præter maris discrimina & percussionem fulminis evitati, spissa caligo cœlum texit universâ nebulâ, & repentina flamma antemnas concussit, quando singuli se putabant eo verberatos, simulque stupentes existimarent nullum posse naufragium velis ardentibus comparari. Cuncta accidunt similia, atque *ita formidolosa, ut cùm exoritur procella Poëtica. En alterum ausculta periculi speciem, & rursùm te misereat, quamvis alia sint paris fortunæ, certè pars sæva, verùm pluribus nota, quamque monstrant ædes multæ votivis tabulis. Ecquis ignorat pictores ab Iside nutriri? Nostro etiam Catullo par sors contigit, quando carina dimidia undis erat referta, jamque aquis exturbantibus vicissim costas navis arboris vacillantis nullum præberet auxilium senis Naucleri peritia, incœpit* Catullus *dirimere cum ventis, projiciendo, æmulatus fibrum, qui se*

---

11. *Hispullâ*] Præpingui fœminâ, de qua Sat. 6. vers. 74.

13. *Ostendens Clitumni pascua*] Suâ crassitie, suoque colore.

Clitumni.] Is Umbriæ, seu Falisci agri fluvius: cujus aquâ potâ candidos fieri boves, auctor est Plin. lib. 2. cap. 103. Item Virgil. Georg. 2.

Hinc albi, Clitumne, greges, & maxima taurus
Victima, sæpè tuo perfusi flumine sacro,
Romanos ad Templa Deum duxere triumphos.

Claudian. de Vict. Stilic.

Quin & Clitumni sacras victoribus undas,
Candida quæ Latiis præbent armenta triumphis.

14. *Ferienda*] Hostiæ majores clavâ aut securi ictæ & prostratæ, dein suppositis cultris jugulabantur, ut benè observat Turneb. lib. 15. c. 12.

19. *Antemnas impulit ignis*] Transversum malo lignum, cui velum alligatur, igne cœlesti seu fulmine impulsum exarsit, & navim incendit.

21. *Nullum conferri posse, &c.*] Naufragium haud jam timendum præ incendio.

23. *Poëtica*] Qualis describi solet à Poëtis rem exaggerantibus. Legunt alii *Pontica*, id est, tam horribilis & sæva, quàm quæ solet esse in Ponto Euxino. Tempestatis pete descriptionem ex Homero Odyss. 5. Virg. Æn. 1. & 3. Ovid. Metam. 11. Fab. 10. & aliis passim.

26. *Cognita multis*] Seu experientiâ, seu aliter.

27. *Votivâ tabellâ*] Qui è naufragio sospites evaserant, illud in tabella pictum suspendebant in fano alicujus Dei, ut Neptuni, Æsculapii, Isidis, in monimentum grati sui in servatores Deos animi. Vide Pers. Sat. 1. v. 89.

28. *Ab Iside pasci?*] Pictores multi victitabant pingendo tabellas ejusmodi in Isidis templo à naufragis reponendas. Nam ex quo Deos Ægyptios Romani susceperant, Isis maximè coli cœpta Romæ. Vide Sat. 6. passim atque ibid. Annot. Horat. Epist. ad Pisones, v. 20.

——— *Fractis enatat exspes*
Navibus, ære dato qui pingitur.

30. *Cùm plenus fluctu, &c.*] Cùm semiplena jam aquis esset carina, seu pars navis interior, & cùm latus daret, modò in dextrum modo in sinistrum inclinata fluctuabat navis incerta cursu.

33. *Decidere jactu*] Veluti cum ventis marique assilientibus, ac prævalentibus pacisci vitam projectis bonis, & sic controversiam & certamen dirimere.

34. *Imitatus Castora*] Hic enim ab insequentibus se venatoribus redimit, avulsis proprio morsu testiculis, ob hos se peti gnarus, Plin. lib.

Eunuchum ipse facit, cupiens evadere damno
Testiculorum: adeò medicatum intelligit inguen.
Fundite quæ mea sunt dicebat cuncta Catullus,
Præcipitare volens etiam pulcherrima, vestem
Purpuream, teneris quoque Mœcenatibus aptam,
Atque alias, quarum generosi graminis ipsum
Infecit natura pecus, sed & egregius fons
Viribus occultis, & Bæticus adjuvat aër.
Ille nec argentum dubitabat mittere, lances
Parthenio factas, urnæ cratera capacem,
Et dignum sitiente Pholo, vel conjuge Fusci.
Adde & bascaudas, & mille escaria, multum
Cælati, biberat, quo callidus emptor Olynthi.
Sed quis nunc alius, quâ mundi parte, quis audet
Argento præferre caput, rebusque salutem?
Non propter vitam faciunt patrimonia quidam,
Sed vitio cœci propter patrimonia vivunt.
Jactatur rerum utilium pars maxima: sed nec
Damna levant. Tunc adversis urgentibus, illuc

ipse spadonem reddit, optans effugere testium jacturâ, ita salubres novit . . . . . Quæ mea sunt omnia projicite, aiebat Catullus, speciosissima quoque effundere cupiens, togam etiam purpuream mollibus idoneam Mœcenatibus, cæterasque, quarum ipsum animalis vellus *tinxit indoles herbæ nobilis, quin etiam fons eximius arcanâ virtute & cælum Bæticum auxiliatur. Is neque argentum ambigebat projicere, patinas à Parthenio fabricatas; poculum urnam continens, aptumque sitibundo Pholo, aut uxori Fusci. Adjunge quoque bascaudas, atque millena catina, plurimùm sculpti, quo potabat astutus Olynthi mercator. Jam verò quis alter, quâ orbis regione, quis non dubitat vitam anteponere argento, & opibus incolumitatem? Non ad victum bona colligunt aliqui, at vitio excæcati vitam agunt ad opes* congerendas. *Profunditur pars præcipua rerum commodarum; verùm neque minuunt discrimen. Tum prementibus infortuniis, eò*

---

8. c. 30. Idem verò lib. 32. c. 3. sic habet: *In terris & aquâ victus est fibris, quos Castores vocant. & Castorea testes eorum. Hos ab ipsis amputari cum capiuntur, negat Sextius auctor Medicinæ diligentissimus quia sine vita animalis adimi nequeunt*, &c. Vide Pers. Sat. 5. v. 135. & ibid. Annot. in voce *Castoreum.*

36. *Medicatum*] Ad medicinas utile, & exquisitum.

37. *Fundite quæ, &c.*] Ad exonerandam navim, & servandam saltem vitam jacturâ cæterorum. Vide c. 27. Act. Apost.

39. *Mœcenatibus*] Delicatis Proceribus, similibus Mœcenatis, quem Sat. 1. velut mollem taxavit, *supinum* vocans, v. 66.

40. *Quarum generosi graminis, &c.*] Vestes è lana Bætica, ex Andalusia Hispaniæ regione, ubi gramen, aër, & Bætis fluvii aqua pecudibus pota velleri colorem dant rutilum.

Generosi graminis] Virgil. Eclog. 4.

Nec varios discet mentiri lana colores:
Ipse sed in pratis aries jam suave rubenti
Murice, jam croceo mutabit vellera luto:
Sponte sua sandyx pascentes vestiet agnos.

41. *Infecit natura pecus*] Pecudum lanam tinxit natura, non ars. Martial. lib. 14. Epig. 133.

Non est lana mihi mendax, nec mutor aheno.
Sic placeant Tyriæ: me mea tinxit ovis.

Egregius fons] Martial. lib. 8. Epigr. 28.

An Tartessiacus stabuli nutritor Iberi
Bætis in Hesperia te quoque lavit aqua?

Et lib. 12. Epigr. 100.

Bætis olivifera crinem redimite coronâ,
Aurea qui nitidis vellera tingis aquis.

42. *Bæticus*] Bætis, qui & Tartessus, hodie Guadalquivir, fluvius, Andalusiam rigat, & in sinum Gaditanum capaci ostio perlabitur. Ab eo denominata pridem Hispaniæ tertia pars, Bætica, quæ præter Andalusiam, regnum etiam Granatense ferè totum complectitur.

43. *Ille nec argentum, &c.*] Vasa etiam argentea sponte Catullus amittebat, aurea quoque eximio quamvis opere cælata.

44. *Parthenio*] Egregio cælatore vel artifice.

Urnæ] Quæ sextarios 24, continebat.

45. *Pholo*] Centauro valdè bibaci. De hoc Diod. Sic. lib. 5. cap. 2.

Conjuge Fusci] Quæ mulier ebriosa. De Fusco jam Sat. 4. v. 112.

46. *Bascaudas*] Cacabos interpretatur. Vet. Schol. & vasa in quibus calices lavabantur. Hæc à Britannis ad Romanos translata constat ex Martial. lib. 14. Epig. 99.

Barbara de pictis veni Bascauda Britannis,
Sed me jam mavult dicere Roma suam.

Escaria] Lances ponendis escis idoneas.

47. *Multum cælati*] Vasa multa ex auro & argento cælata: qualia dicitur amâsse Philippus Alexandri pater, Macedoniæ Rex: vel ab eo venientia.

Biberat, quo callidus emptor Olynthi] Plin. lib. 33. cap. 3. Philippum aureo poculo pulvino subdito dormire solitum refert.

Callidus] Justin. lib. 9. *Blandus*, inquit, *pariter & insidiosus alloquio, qui plura promitteret, quàm præstaret, in seria & jocos artifex*, &c.

Emptor Olynthi] Philippus enim corruptis auro quibusdam expugnavit Olynthum Thraciæ urbem, & suo adjecit regno. Modò jacet ea urbs: nec planè de situ constat. Vide Demosth. Olynth.

48. *Quis nunc alius*] Catullum commendat.

50. *Non propter vitam, &c.*] Multi avaritiâ adeò excæcantur, ut videantur ad hoc nati & vivere, ut opes colligant; cùm è contrario non nisi ad vitam opes habendæ sint.

52. *Jactatur rerum, &c.*] In mare jacitur à Catullo & sociis.

Recidit, ut malum ferro summitteret, ac se
Explicat angustum, discriminis ultima quando
Præsidia afferimus, navem factura minorem.
I nunc, & ventis animam committe dolato
Confisus ligno, digitis à morte remotus
Quatuor, ac septem, si sit latissima teda.
Mox cum reticulis, & pane, & ventre lagenæ,
Aspice sumendas in tempestate secures.
Sed postquam jacuit planum mare, tempora postquam
Prospera vectoris, fatumque valentius Euro,
Et pelago, postquam Parcæ meliora benignâ
Pensa manu ducunt hilares, & staminis albi
Lanificæ; modicâ non multò fortior aurâ
Ventus adest; inopi miserabilis arte cucurrit
Vestibus extensis, & quod superaverat unum,
Velo prora suo: jam deficientibus Austris,
Spes vitæ cum Sole redit. Tum gratus Iülo,
Atque novercali sedes prælata Lavino,
Conspicitur sublimis apex, cui candida nomen

devenit, ut securi malum subjiceret; seque arctum expandit, cùm adhibemus extrema periculi remedia levius navigium redditura. Perge modò, ventisque vitam permitte, credens asseri dolato, à letho sejunctus quatuor vel septem digitis, si teda fuerit crassissima. Jam cum reticulo, atque pane, & lagenâ ventriculosâ, provide ascias in procella accipiendas. At ubi æquale procubuit pelagus, ubi secunda tempora, & fortuna vectoris potentior Euro & mari fuit; *ubi Parcæ lætiores manu faventi pensa trahunt meliora, & candidi staminis lanam ducunt; ventus mediocri aurâ non valdè vehementior aspiravit:* tum navis *infelix egenâ industriâ, expansis vestimentis, suoque prora velo, quod solum superfuerat, properavit. Austris modò quiescentibus, vitæ fiducia cum Sole reversa est. Jam cernitur cacumen altum, jucundum Ascanio, & locus Lavinio novercæ antepositus, cui appellationem*

---

54. *Recidit*] Quasi res eò cecidit. Leg. alii *Decidit*.

Se explicat augustum] Succiso malo & in mare quoque dejecto se Catullus expedit, navimque omnino evacuat, ac veluti latiorem facit: quod ultimum est levamentum.

57. *I nunc*] Post ejusmodi pericula audita, mare subi, si lubet, & naviga.

59. *Teda*] Acceres & tabulæ ex arboribus tedâ, vel pinu, quibus navis compingitur.

60. *Reticulis*] Sacculo in retis modum texto, in quo panem & alia cibaria recondunt viatores, Nautæ, &c. *Reticulum panis*, vocat Hor. Sat. 1. Vide Pers. Sat. 5. v. 140.

61. *Aspice sumendas*] Id est, vide ut cum cibis etiam sumas secures ad excidendum, si opus est, malum. Alii leg. *Accipe*.

64. *Parcæ*] Vide Sat. 3. v. 27. Et Sat. 9. v. 135. & seq. ad voces, *Lachesis*, & *Clotho*.

65. *Staminis albi*] Quod vitam diuturniorem & sortem meliorem indicat, & spondet, ut contrà pullum & nigrum stamen ducentes Parcæ infortunium ac mortem portendunt. Martial. lib. 4. Epigram. 73.

Ultima volventes orabat pensa sorores,
Ut traherent parvâ stamina pulla morâ.

Et lib. 6. Epigram. 58.

Si mihi lanificæ ducunt non pulla sorores
Stamina; &c.

68. *Vestibus extensis*] Pro velis, quæ igne cœlesti conflagrârant, ut dictum suprà.

69. *Velo prora suo*] Quod quidem minimum, & *Dolon* vocatur velum ad proram, ut maximum *Artemo*; *Epidromus* autem quod est ad puppim.

Austris] Ventis meridionalibus, qui sunt vehementiores & tempestatem cient.

70. *Tum gratus Iülo, &c.*] Italiæ loca edita conspici cœperunt.

Gratus Iülo apex] Mons Albanus, ubi Ascanius sive Iulus Æneæ filius Albam longam ædificavit. De hac urbe jam dictum Sat. 4. v. 61. &c.

71. *Novercali sedes prælata Lavino*] Iulus enim Albâ, ut mox dixi, subinde conditâ, Lavinium reliquit suæ novercæ Laviniæ, Æneâ patre jam mortuo.

Novercali Lavino] Æneas Creusam duxerat primùm, è qua tulit Ascanium: deinde veniens in Italiam duxit Laviniam Latini Regis filiam, cujus nomine urbem extructam Lavinium appellavit.

Lavino] *Lavinum* seu *Lavinium* urbs olim Latii, nunc oppidulum *Citta Lavinia* dictum.

72. *Cui candida nomen*] Iulus ex Heleni vaticinio civitatem à se conditam vocavit *Albam*, propter visam ibi scrofam albam. Virgil. Æneid. 3. & 8.

Cùm tibi sollicito secreti ad fluminis undam,
Littoreis ingens inventa sub ilicibus sus,
Triginta capitum fœtus enixa jacebit,
Alba, solo recubans, albi circum ubera nati;
Is locus urbis erit; requies ea certa laborum.
Ex quo ter denis urbem redeuntibus annis
Ascanius clari condet cognominis Albam.

Nomen scrofa dedit] Varro 2. de Re Rustica cap. 4. *Scrofam*, inquit, *parere tot oportet porcos, quot mammas habeat. Si minùs pariat, fructuariam idoneam non esse: si plures pariat, esse portentum. In quo illud antiquissimum fuisse scribunt, quòd sus Æneæ Lavinii triginta porcos pepererit. Itaque quòd portenderit, factum triginta annis, ut Lavinienses condiderint oppidum Albam. Hujus suis ac porcorum etiam nunc apparent vestigia Lavinii: quod & simulacra eorum ahenea etiam nunc in publico posita, & corpus matris ab Sacerdotibus, quod in salsura fuerit, demonstratur.*

Scrofa dedit, lætis Phrygibus mirabile sumen,
Et nunquam visis triginta clara mamillis.
Tandem intrat positas inclusa per æquora moles,
Tyrrhenamque Pharon; porrectaque brachia rursum
Quæ pelago occurrunt medio, longèque relinquunt
Italiam. Non sic igitur mirabere portus,
Quos natura dedit: sed truncâ puppe magister
Interiora petit Baianæ pervia cymbæ
Tuti stagna sinus. Gaudent ibi vertice raso
Garrula securi narrare pericula nautæ.
Ite igitur, pueri, linguis animisque faventes,
Sertaque delubris, & farra imponite cultris,
Ac molles ornate focos, glebamque virentem.
Jam sequar; & sacro, quod præstat, ritè peracto
Inde domum repetam, graciles ubi parva coronas
Accipiunt fragili simulacra nitentia cerâ.
Hîc nostrum placabo Jovem, Laribusque paternis
Thura dabo, atque omnes violæ jactabo colores.

tribuit alba sus, (sumen stupendum hilaribus Phrygiis, & nunquam aspectis triginta papillis conspicua.) Denique ingreditur mare clausum per aggeres constitutos, & Pharon Tyrrhenam, & brachia iterùm extensa, quæ alto mari obvia sunt, atque Italiam procul dimittunt. Ergò non ita demiraberis portus quos natura donavit. At Nauclerus mutilâ navi subit intùs in stagna gremii securi pervia navigiis Baianis. Illic tuti nautæ attonso capite lætantur discrimina, loquaces referre. Itaque pergite, famuli, linguis & mentibus obsecundantes, adhibete serta fanis, atque gladiis molam *farream: decorate etiam teneros caminos, & cespitem viridantem. Mox adero; ac perfecto, ut decet, sacrificio, quod est optimum, hinc revertar* in *ædes, ubi exiguæ imagines cerâ molli fulgentes donabuntur tenuibus corollis. Ibi nostratem Jovem propitium reddam, & thus adolebo Penatibus avitis, violasque diversi coloris spargam.*

---

73. *Lætis Phrygibus*] Iulo & sociis Trojanis gaudentibus ob inventam ex vaticinio suem.

Sumen] Synecdoche pro scrofâ tot uberibus mirandâ, tot porcellis fœcundâ: colore, occursu, vaticinatione spectabili. Quid sit propriè *sumen*, jam non semel explicavi. Vide Pers. Sat. 1. ver. 53.

75. *Tandem intrat*] Tandem lacera illa navis portum Ostiensem subiit.

Moles] Suet. Claud. c. 20. sic ait: *Ostiæ portum exstruxit circumducto dextrâ sinistrâque brachio, & ad introitum profundo jam salo mole objectâ.*

76. *Tyrrhenamque Pharon*] Turrim altissimam in Tyrrheno mari ad portum Ostiensem, à Claudio Imperatore pariter ædificatam in exemplum Phari Alexandrinæ, ut ad nocturnos ignes cursum navigia dirigerent. Suet. mox cit. ibid. De Tyrrhen. vide Sat. 5. v. 96. & Sat. 6. v. 92. De Pharo, vide Satiram eandem 6. v. 83.

Porrectaque brachia rursùm] Nam Ostiæ portum ac moles Augustus primò cœperat, instauravit deinde Claudius; post etiam Trajanus.

77. *Longèque relinquunt, Italiam*] Recedunt ab Italica ora dum in mare procurrunt.

78. *Non sic igitur mirabere portus*] Certè naturales portus non æquè mirandi ut hic arte factus prope Ostiam urbem ad ostia fluminis Tiberis exstructam.

80. *Interiora petit*] Penetrat Ostiæ portum, ubi stagnans aqua & tempestatum expers tutam dat navibus stationem.

Baianæ pervia cymbæ] Illuc enim navigia Baianis usitata frequenter subeunt.

81. *Sinus*] Veluti sinus intra moles & aggeres tanquam brachia.

Gaudent ibi] Habet enim jucunditatem præteritorum malorum recordatio. Cicer. lib. 5. Epist. 12. *Habet præteriti doloris secura recordatio delectationem: cæteris verò nullâ perfunctis propriâ molestiâ, casus autem alienos sine ullo dolore intuentibus etiam ipsa misericordia est jucunda.*

Vertice raso] Ingruente oppressi tempestate ac vitæ periculo nautæ caput radebant more servorum, liberationem ac salutem à Diis expectare se velut profitentes.

83. *Ite igitur, pueri*] Inquit Juvenalis ad pueros, ite, parate necessaria ad rem divinam pro reditu Catulli faciendam.

Linguis animisque faventes] Cicero de Divin. lib. 1. n. 102. *Rebus divinis quæ publicè fierent, ut faverent linguis, imperabatur.* Et lib. 2. n. 83. *Jam illa, favete linguis, . . Quando enim illa observans, quieto & libero animo esse poteris, ut ad rem gerendam non superstitionem habeas, sed rationem ducem?* &c Erat igitur solemnis hæc formula in Sacris, ut & silentium indiceretur, & faustæ cogitationes ac vota mentibus præciperentur: ne qua mala vox, neve quid mali ominis accideret.

84. *Sertaque delubris, &c.*] Templa floribus exornate.

Farra imponite cultris] Molâ, ex farre, sale, & aquâ, solebant aspergi tria hæc, ignis, caput victimæ, & cultri quibus illa mactanda erat.

85. *Molles focos*] Seu quòd recenter structi, seu quòd è thure, molles vocat. Hoc posterius habet vetus Schol.

Glebamque virentem] Aram è cespite, herbosâque terrâ. Suprà v. 2.

86. *Quod præstat*] Aliàs, *Quod restat.*

87. *Domum repetam*] Ubi etiam domesticos Deos placabo & colam.

88. *Simulacra nitentia cerâ*] Vide Sat. 10. ver. 55 ibidemque annot. ad vocem, *Incerare.*

89. *Laribus*] Sat. 8. ver. 14. Annot.

90. *Omnes violæ jactabo colores*] Violas purpureas, albas, luteas.

Cuncta nitent: longos erexit janua ramos;
Et matutinis operitur festa lucernis.
Nec suspecta tibi sint hæc, Corvine: Catullus,
Pro cujus reditu tot pono altaria, parvos
Tres habet hæredes. Libet expectare, quis ægram
Et claudentem oculos gallinam impendat amico
Tam sterili. Verùm hæc nimia est impensa: coturnix
Nulla unquam pro patre cadet. Sentire calorem
Si cœpit locuples Gallita & Paccius orbi,
Legitimè fixis vestitur tota tabellis
Porticus. Existunt qui promittant hecatomben.
Quatenus hîc non sunt nec venales elephanti,
Nec Latio, aut usquam nostro sub sidere talis
Bellua concipitur: sed furvâ gente petita,
Arboribus Rutulis & Turni pascitur agro
Cæsaris armentum nulli servire paratum
Privato: siquidem Tyrio parere solebant

Universa jam *munda sunt: ostium ramos tollit oblongos, ac festivum diluculo tegitur lampadibus. Ne verò tibi ista suspicionem dent, ô Corvine: Catullus cujus reditum tot aras constituo, parvulos hæredes ternos habet. Placet operiri quisnam pro familiari sic infructuoso gallinam insumet imbecillam, & lumina claudentem. At gravior est ille sumptus: nulla coturnix unquam mactabitur pro parente. Si dicites Gallita, & Paccius orbati incipiant ardorem persentire, omne systum appensis ritè tabellis integitur: extant qui voveant hecatomben, quandoquidem istic haud adsunt neque venduntur elephanti, nec ejusmodi pecus gignitur in Latio, vel alicubi sub nostro cœlo; verùm accersitur ex atra natione,* atque *Rutulis nemoribus, ac Turni campo nutritur grex Imperatoris, nemini privato utilis* aut *accommodatus. Enimverò obedire consueverant*

---

91. *Cuncta nitent*] Domi sunt parata ad rem divinam, & ad lætitiæ documentum omnia, jam à summo mane. Vel poëta indicat his verbis, cuncta jam à ministris ad sacrificium comparata.

92 *Matutinis operitur festa lucernis*] Legitur vulgò, *operatur*, quidam ex veteri Schol. *operantur*, id est, sacrificant, solemne verbum. Placet tamen sequi emendationem Justi Lipsii Elect. 1. c. 3. ubi vulgarem lectionem albis dentibus ridere se ait: præclarè verò observat, in omni publica privataque lætitia lucernas appendi consuevisse domorum foribus, fenestris etiam: item arboribus interdum, &c. ibidemque subjungit: addit Poëta, *matutinis*, non sine satyrico morsu, quasi claro die opus esset aliâ luce. Senec. Epist. 96. *Accendere lucernas prohibemus, quoniam nec lumine Dii egent, & ne homines quidem delectantur fuligine.* Tertull. Apologet. *Nec lucernis diem infringimus.* Vide Pers. Sat. 5. v. 181.

93. *Nec suspecta tibi sint, &c.*] Ne suspicêre hæc à me fieri, ut Catulli hæreditatem ambiam. Is enim habet liberos.

95. *Libet expectare*] An quisquam modò gallinam saltem moribundam pro amico velit sacrificare, sine ulla spe lucri?

97. *Coturnix nulla*] Ne vilis quidem avicula impenditur pro eo cui sunt filii & hæredes.

98 *Calorem*] Febriculæ æstum & ardorem.

99. *Si cœpit locuples, &c.*] Statim atque dives aliquis orbus morbo tentatur, certatim studium ostentant insidiosi hæredipetæ, ut legatum aliquod ex testamento nanciscantur.

Gallita & Paccius] Opulenti, filiis carentes. Utriusque meminit Cornelius Tacitus: Paccii quidem Africani, Histor. 4. Gallitæ verò Crispilinæ, ut fœminæ pecuniâ & orbitate potentis, *quæ bonis malisque temporibus juxtà valent*, inquit lib 1 Histor.

100. *Legitimè fixis, &c.*] Ritè & ex ordine appensis in Deorum honorem, hinc etiam promisso pro ægri salute sacrificio.

101. *Porticus*] Templorum atria, ipsaque fana tabellis exornantur: vel porticus ipsorum hæredipetarum & captatorum.

Hecatomben] Sacrificium maximum à Laconibus, ut aiunt, inventum, pro gravissimis dumtaxat rebus, ut cùm pestilentia laboratur. Nomen à centenario numero. In eo quippe centum aræ uno in loco è cespite eriguntur, in quibus uno tempore victimæ centum ejusdem generis cæduntur, putà centum oves, centum boves, &c. Quod si votum est Imperatoris, centum leones, centum aquilæ. Vide Cœl. Rhodig. lib 20. c. 6. Alex ab Alex lib. 3. c. 22.

102. *Hîc non sunt, &c.*] Romæ aliquando generatos elephantes, auctor est Columella. Illic primùm visos Pyrrhi Regis bello anno urbis 472. disertè scribit Plin. lib. 8. cap. 6. Plura diximus de illis Sat. 10. ad ver. 150. Vide & infrà.

103. *Latio*] Hæc Italiæ regio notissima Thusciam habet ad occasum, & Campaniam ad ortum. Pro tota Italia usurpatur, Synecdoche.

Aut usquam, &c.] Nam elephantos etiam velint mactare captatores, si liceret.

104. *Furvâ gente*] Qualis Indica, Africana, Mauri, Æthiopes, &c. Sat. præced. ver. 125. Hinc etiam nigri appellantur elephanti, Horat. Epod. &c.

105. *Arboribus Rutulis*] In saltu prope Lavinium, ubi quondam Rutuli & Dux eorum Turnus. Ardea Metropolis erat.

Turni] Æneidos posterioribus Libris adeò celebrati.

106. *Cæsaris armentum*] Elephantos enim alere tantis sumptibus nonnisi Imperatorum est. Ad voluptatem nimirùm & spectacula jam Domitianus eos adhibet, qui prœliis olim utiles erant. Sarcasmus.

107. *Tyrio*] Oriundo è Carthagine, quam

Hannibali, & nostris Ducibus, Regique Molosso:
Horum majores, & dorso ferre cohortes,
Partem aliquam belli, & euntem in prœlia turrim.
Nulla igitur mora per Novium, mora nulla per Istrum
Pacuvium, quin illud ebur ducatur ad aras,
Et cadat ante Lares Gallitæ victima sacra,
Tantis digna Deis, & captatoribus horum.
Alter enim, si concedas mactare, vovebit

Annibali Tyrio, nostrisque Imperatoribus, ac Molossorum Principi: istorum autem *avi etiam tergo portare turmas, partem quamdam militiæ, turrimque ad certamina progredientem. Ergo nulla cunctatio per Novium, nulla cunctatio per Istrum Pacuvium, quominùs hoc ebur ad altaria pertrahatur, macteturque ante Penates Gallitæ, sancta hostia, tantis Numinibus idonea atque illorum insidiatoribus. Unus etenim, si permittas sacrificare,*

ædificavit Dido, Tyro urbe in Africam profecta, cum colonia Tyriorum.

Parere solebant] Eruditi ad bellum Elephanti, de quorum pugnis, Plin. cit. lib. 8. cap. 7. Quint. Curt. & Ambros. Hexamer. lib. 6. cap. 5. infrà citand. &c.

108. *Nostris Ducibus*] Illis etiam in bello utentibus Ducibus Romanis: v. g. Scipione Pompeii socero adversùs Cæsarem. Appian.

Regique Molosso] Molossi, populi in Epiro, ubi regnavit Pyrrhus, qui primus in Italia elephantos bellatores advexit, & vincentes jam Romanos inusitatâ belluarum formâ stupere, & mox prœlio cedere coëgit Justin. lib. 18.

109. *Horum*] Elephantorum.

Ferre cohortes, &c.] Plin. mox cit. De Turrigeris elephantis: Cæsar. Commentar. passim, &c. Vide & Ælian. ac Philostrat.

110. *Turrim*] Ligneam, elephantorum tergo impositam, è qua milites depugnabant, & in subjectos tela jactabant. Machab. lib. 1. cap. 6. n. 34. & seq. *Elephantis ostenderunt sanguinem uvæ & mori, ad acuendos eos in prœlium . . . . Et astiterunt singulis elephantis mille viri in loricis concatenatis; & quingenti equites ordinati unicuique bestiæ electi erant . . & quocumque ibat, ibant: . . . . . Sed & turres ligneæ super eos firmæ protegentes super singulas bestias, & super eas machinæ: & super singulas viri virtutis triginta duo, qui pugnabant desuper: & Indus magister bestiæ.* Plin. cit. lib. 8. c. 7. refert Cæsarem tertio Consulatu spectaculum edidisse, in quo turriti elephantes viginti, cum sexaginta propugnatoribus, certavere adversùs quingentos pedites, equitesque totidem. Rem & apparatum disertè explicat Aldrovandus lib. 1. de Quadruped. c. 9. ubi ex Vartomanno sic loquitur: *Indi bella inituri clitellas elephanto imponunt, supra quas hinc & hinc domus, vel, si mavis, turrim aut caveam ligneam appellare. Collo jungunt caveas assamenta nescio quæ crassitudine medii palmi. Singulas caveas terni homines ingrediuntur: inter utrasque dorso belluæ insidet Indus, qui belluam alloquitur. Homines sunt loricati, ferentes arma, lanceas, enses. Promuscis elephanti, quam manum vocant loricatur: illi alligatur exertus ensis duorum cubitorum, latitudine palmæ.* Similiter & Gesnerus, *Cùm elephantos Indi ad bellum armant*, inquit, *in clitellas geminis ex ferro catenis infra alvum cinctas utrimque velut caveam ligneam imponunt, atque ad collum alligant. Singulas caveas terni homines igrediuntur*, &c. Philostratus elephanto homines quindecim ferri asserit. Quantam verò stragem edat sic instructus elephas, egregiè describit S. Ambros. Hexam. lib. 6 toto cap. 5. *Persarum gens*, inquit, *ferox bellis quia de superioribus ad inferiora validiore nisu tela torquentur, acies eorum velut gradientibus turribus septa procedit. In mediis campis tanquam de muro dimicant, ac velut in arce quadam & specula collocati, tuti molibus bestiarum. Si quis accedit, desuper jaculis figitur, inferiùs elephantorum conteritur incursu . . . . Hi velut mobiles quidam montes versantur in prœliis, ut colles alto eminent vertice, mugitûs autem fragore omnium perturbant confidentiam . . . . Bestia quoque nec nuda, nec penetrabilis ferro, sed munita loricis sine sui periculo acies secat, & turmas conterit*, &c.

111. *Nulla igitur mora, &c.*] Nihil ergo retardaret Novium & Pacuvium captatores, &c.

112. *Illud ebur*] Elephas, cujus dentes ebur. Metonymia.

114. *Tantis digna Deis*] Vel Laribus divitum; vel ipsos divites orbos indicat, quos hæredipetæ velut Deos observant & colunt, ut officiis suis velut nassâ includant, quod mox dicet Poëta.

Captatoribus horum] Insidiosis divitum assecl is, ambitiosâ observantiâ hæreditatem orborum captantibus.

115. *Alter*] Pacuvius

Si concedas] Si per legem liceat humanas victimas sacrificare, ut olim, ultro mactaret & servos & ancillas, quin & liberos. Humanas olim victimas variis locis immolari suetas constat ex Lactantio, D. August. Item ex Diodor. Plin. &c. Vide Cœl. Rhodig lib. 13. cap. 23. Apud Macrob. lib. 1. Saturn. c. 7. hoc refertur oraculum

Καὶ κεφαλὰς ἅδῃ καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα.

Hinc Diti & Saturno humanæ hostiæ; donec per Italiam veniens Hercules suasit, ut faustis sacrificiis infausta mutarent; oscillisque Ditem, Saturnum verò accensis luminibus placarent, quoniam vox φῶτα non virum tantùm, sed & lumina significaret, &c. Plin. lib. 30. c. 1. ait: *Anno urbis 657. Lentulo & Licinio Consulibus factum Senatusconsultum ne homo immolaretur: palàmque ad tempus illud prodigiosa sacra extitisse.* Additque, *non satis æstimari posse quantum Romanis debeatur, qui monstra sustulere, in quibus hominem occidere religiosissimum erat.*

Vovebit] Pro ægri salute devovebit caput servorum, & horum morte mortem illius redimet. Sic apud Euripid. Alcestis pro Admeto conjuge, Parcis ita largientibus, morti se offert. Apud Livium, Decii pro Romano exercitu se

De grege servorum magna, & pulcherrima quæque
Corpora ; vel pueris, & frontibus ancillarum
Imponet vittas : & si qua est nubilis illi
Iphigenia domi, dabit hanc altaribus, etsi
Non sperat tragicæ furtiva piacula cervæ.
Laudo meum civem, nec comparo testamento
Mille rates : nam si Libitinam evaserit æger,
Delebit tabulas inclusus carcere nassæ,
Post meritum sanè mirandum ; atque omnia soli
Forsan Pacuvio breviter dabit. Ille superbus
Incedet victis rivalibus. Ergo vides, quàm
Grande operæ pretium faciat jugulata Mycenis.
Vivat Pacuvius quæso, vel Nestora totum :
Possideat quantum rapuit Nero : montibus aurum
Exæquet : nec amet quemquam, nec ametur ab ullo.

de famulorum multitudine singula corpora promittet maxima & speciosissima ; aut servis atque ancillarum capitibus admovebit fasciolas. Quod si habet in ædibus Iphigeniam quamdam nuptui aptam, illam aris donabit, quamvis haud expectet clandestinam expiationem cervæ tragicæ. Approbo meum civem, neque testamento confero naves millenas. Enimverò si mortem effugerit ægrotus, retis custodiâ implicatus, post meritum certè admirabile, codices obliterabit, cunctaque propediem uni fortasse Pacuvio largietur. Hic tumidus ambularit superatis æmulis. Cernis igitur quantum laboris præmium afferat Mycenis sacrificata. Oro vivat Pacuvius, etiam Nestoris ætatem *integram ; habeat quantum Nero deprædatus est ; montibus par aurum accumulet, neque ullum diligat, neque à quoquam diligatur.*

devovent Diis Manibus. Apud Sueton. Calig. c. 14 non defuere *qui depugnaturos se pro salute ægri Imperatoris, & capita sua titulo proposito voverent*, &c. Vide Macrob. lib. 3. c. 9. Alex. ab Alex. lib. 3. c. 22. &c.

118. *Imponet vittas*] Ex more, vittis enim exornabatur victima cùm ad aram immolanda trahebatur.
Virg. Æn. 2. Sinon aræ destinatus ita loquitur:

Mihi Sacra parari,
Et salsæ fruges, & circum tempora vittæ.

119. *Iphigenia*] Propria filia, qualis illa Agamemnonis.

Dabit hanc altaribus] Sicut Agamemnon Iphigeniam tradidit Dianæ mactandam. Vide Euripid. Iphigen. in Aulide, & in Tauris.

Etsi non sperat, &c.] Non sperat substituendam pro filia altaribus admotâ cervam, ut de Iphigenia Poëtæ narrant.

120 *Tragicæ*] De quo Tragœdias scripsere. Euripid. cit. &c.

121. *Laudo meum civem, &c.*] Sarcasticè. Benè sapit Pacuvius civis meus, inquit Juvenalis, qui ultro facit, quod vix Agamemnon in animum induxit facere.

Nec comparo testamento, &c.] Testamentum & hæreditas adipiscenda, res gravis, & pro qua libenter mactari debeant à Pacuvio filii : at non ita Græcorum classis mille navibus constans, pro quibus tamen exsolvendis Agamemnon filiam dedit. Ironicè.

122. *Mille rates*] Historia patet ex Eurip. cit. detinebatur in portu Aulidis classis Græcorum ad Trojanam expeditionem euntium, iratâ Dianâ. Tandem ex responso redemptus est ventus, & fausta navigatio, oblatâ ad Dianæ aram Iphigeniâ. Quæ tamen per vicariam cervæ expiationem liberata est, & in Tauricam Chersonesum translata Dianæ Sacra curavit. Virgil. Æneid. 2.

Sanguine placâstis ventos, & virgine cæsa.

Libitinam] Funerum Deam, in cujus æde vendebantur ad funus necessaria. Hanc cum Venere eandem esse, & illinc significari quicquid gignitur, caducum esse : quod ortûs atque interitûs una sit Dea præses : auctor est Plutarchus in Problem.

123. *Delebit tabulas*] Priores nempè, in quibus hæredes alii scripti erant.

Inclusus carcere nassæ] Pacuvii captatione velut nassâ irretitus. Alii *Nassam* Medicum ægros domi suæ curare solitum comminiscuntur. Quòd minùs arridet.

124. *Post meritum sanè mirandum*] Post tot vota & sacrificia à Pacuvio tam liberaliter, imo insidiosè peracta, quibus illi devinctus habetur dives à morbo liber.

125. *Breviter dabit*] Brevi codicillo Pacuvium ex asse hæredem scribens : vel, paulò pòst, ubi convaluerit. Quidam explicant, brevi manu : sed parùm ad rem.

Ille superbus, &c.] Pacuvius exclusis ab hæreditate cæteris competitoribus, jam victor & dives factus insolescet

127. *Jugulata Mycenis*] Immolata filia, par Iphigeniæ filiæ Agamemnonis Regis Mycenarum in Peloponneso.

128. *Vivat Pacuvius*] Imprecatio, ut diuturna vita diuturniores faciat ærumnas.

Nestora] Vide Sat 10. v. 250.

129. *Quantum rapuit Nero*] Lege Suet. Neron. c. 26. & 32. Apud Xiphilin. Jul. Vindex ita loquitur de Nerone ut de universi orbis deprædatore.

130. *Nec amet quemquam, &c.*] Quasi μισάνθρωπος cunctis odiosus, aliis æquè ac ipse sibi gravis : proindèque nullam capiat voluptatem ex acquisitis per nefas divitiis.

SATIRA XIII.

EXEMPLO quodcumque malo committitur, ipsi
Displicet auctori. Prima est hæc ultio, quòd se
Judice, nemo nocens absolvitur, improba quamvis
Gratia fallaci Prætoris vicerit urnâ.
Quid sentire putas omnes, Calvine, recenti
De scelere, & fidei violatæ crimine? Sed nec
Tam tenuis census tibi contigit, ut mediocris
Jacturæ te mergat onus: nec rara videmus
Quæ pateris. Casus multis hic cognitus, ac jam
Tritus, & è medio Fortunæ ductus acervo.
Ponamus nimios gemitus. Flagrantior æquo
Non debet dolor esse viri, nec vulnere major.
Tu quamvis levium minimam exiguamque malorum
Particulam vix ferre potes spumantibus ardens
Visceribus, sacrum tibi quòd non reddat amicus
Depositum. Stupet hæc, qui jam post terga reliquit
Sexaginta annos Fonteio Consule natus?

INTERPRETATIO.

Quicquid pravo exemplo perpetratur, ipsi committenti mœrorem creat. Ea vindicta prima est, quòd nullus noxius liberatur semet arbitro, licèt Prætoris favor iniquus urnâ fraudulentâ superaverit. O Calvine, quid existimas à cunctis judicari de novo facinore, atque flagitio fidelitatis læsæ? Verùm neque ita parvas sortitus es facultates, ut exigui damni pondus te obruat. Quæ sustines frequentia cernimus. Plurimis notum id malum, jamque vulgare, & è medio sortis cumulo depromptum. Dimittamus graviores luctus. Viri mœrorem non oportet esse justo vehementiorem, neque plagâ grandiorem. Tu calamitatis licèt exiguæ parvulam ac mediocrem partem ægrè sustinere vales, æstuantibus intimis effervescens, quoniam familiaris haud tibi restituit religiosum creditum. An *ista miratur qui à dorso dimisit annos sexagenos*, sub *Fonteii Consulatu genitus?*

ANNOTATIONES.

1. *Exemplo quodcumque, &c.*] Calvinum denegato deposito mœrentem consolatur: asseritque ultrice conscientiâ improbos plecti, ita volente Deo ac providente.

2. *Displicet auctori*] Nam torquetur animus sceleris sibi conscius, occultasque dat pœnas.

3. *Improba quamvis, &c.*] Quamvis absolutus sit per Judicem corruptum, atque sutorio, ut aiunt, atramento. Cic. Epist. IX. 21.

4. *Vicerit urnâ*] Vicerit accusatorem, mutante vel amovente ex urna Prætore contra leges suffragia Judicum in eam conjecta. Cic. ad Q. fratrem: *Senatorum urna copiosè absolvit.* Quippe in urnam seu cistam missi in consilium Judices conjiciebant tabellas ceratas sententiam continentes, scriptâ seu notatâ literâ: A, absolutionem, C, condemnationem indicabat. Judices quoque à Prætore vel edebantur, vel sorte legebantur ex tabellis in urnam conjectis: hinc Cicero pro Milone: *Neque verò, quòd nonnulli dictitant, secrevit in Judicibus legendis amicos meos.* Multis igitur modis poterat Quæsitor seu Prætor Reo favere, præter fas & jus. Vide Sigon. de Judic. lib. 2. c. 22.

Urnâ] Alii legunt, *Urnam fallacem;* alii, *fallacis Prætoris vicerit urnam.*

5. *Quid sentire putas, &c.*] Ejusmodi perfidum omnes execrantur: & hæc altera ultio est; & secundum consolationis argumentum.

Calvine] Is fuit amicus Juvenalis. Poëtam mediocrem extitisse innuit Martialis, ubi ait:

Æquales scribit libros Calvinus, & Umber:
Æqualis liber est, Critice, qui malus est.

Recenti] Alii legunt, *retenti*, id est, negati depositi.

6. *Fidei violatæ crimine?*] Ab eo qui depositum negat ac retinet, duplex crimen patratur. Injustus est qui aliena possidet; perfidus qui non reddit quod redditurum se juraverat. Cicero, pro Roscio Amerino: *Perditissimi est igitur hominis, simul & amicitiam dissolvere, & fallere eum, qui læsus non esset nisi credidisset.*

Sed nec tam tenuis, &c.] Tertium consolationis argumentum, quòd sit mediocris Calvino jactura decem sestertiorum.

8. *Nec rara videmus*] Quartum solatii genus, socios habuisse malorum.

10. *E medio Fortunæ ductus acervo*] Non è summo: id est, non è raris & gravioribus infortuniis.

14. *Spumantibus ardens visceribus*] Fervente ac despumante bili, indignatione, iracundiâ.

15. *Sacrum*] Ob sacramentum & jusjurandum cujus Dii testes

16. *Stupet hæc, qui, &c.*] An ejusmodi fraus mira videri debet homini rerum perito atque annos nato sexaginta?

17. *Fonteio Consule*] Luc. Fonteius Capito cum C. Vipsanio Consul fuit, Plin. test. lib. 7. cap. 20. Ex hoc loco demonstratur pervenisse Juvenalem ad Adrianum Imperatorem. Enimverò Satira hæc scripta sexaginta annis post Consulatum L. Fonteii, seu post natum eo Consule Calvinum, ad quem Satiram hanc Juvenalis inscribit Atqui tempus illud incidit in Imperium Adriani Vixit igitur & scripsit Poëta noster sub eo Imperatore: attigitque annum urbis octingentesimum septuagesimum secundum, ut disertè concludit Just. Lipsius Epistol. Quæst. lib. 4. Epist. 20.

An nihil in melius tot rerum proficis usu?
Magna quidem sacris quæ dat præcepta libellis
Victrix Fortunæ sapientia. DICIMUS autem
Hos quoque felices, qui ferre incommoda vitæ,
Nec jactare jugum vitâ didicere magistrâ.
Quæ tam festa dies, ut cesset prodere furem,
Perfidiam, fraudes, atque omni ex crimine lucrum
Quæsitum, & partos gladio vel pyxide nummos?
RARI quippe boni: numero vix sunt totidem, quot
Thebarum portæ, vel divitis ostia Nili.
Nona ætas agitur, pejoraque sæcula ferri
Temporibus; quorum sceleri non invenit ipsa
Nomen, & à nullo posuit natura metallo.
Nos hominum Divûmque fidem clamore ciemus,
Quanto Fessidium laudat vocalis agentem
Sportula. Dic senior bullâ dignissime, nescis
Quas habeat Veneres aliena pecunia? Nescis

Nihilone magis sapis ex *tot negotiorum experientiâ? Sortem profectò domat grandis Philosophia, quæ documenta sanctis codicibus tradit: at eos etiam beatos vocamus, qui vitæ ærumnas pati, & jugum non excutere erudiente vitâ sunt edocti. Quænam dies ita solemnis, quæ non deprehendat latrocinia, fallacias, dolos, & quæstum per quodvis nefas comparatum, atque opes acquisitas ense, aut vasculo? Pauci enim* sunt *probi; vix numero tot extant, quot Thebarum portæ, aut abundantis Nili ora. Nona ætas ducitur, ac tempora ferreo sæculo deteriora, quorum crimini appellationem non reperit ipsa natura, neque ab ullo metallo imposuit. Nos invocamus opem hominum ac Deorum,* tantâ *vociferatione, quantâ Fessidium perorantem extollit clamosa sportula. Fare vetule bullam promerite,* an *ignoras quantæ sint illecebræ nummorum alterius? Ignoras*

---

19. *Sacris*] Est enim Philosophia *Donum inventumque Deorum.* Cicero Tuscul. 1. n. 64.

20. *Victrix Fortunæ sapientia*] Sat. 10. ver. 52. Democritus Fortunæ minaci mandat laqueum, mediumque ostendit unguem.

21. *Hos quoque felices*] Non tantùm sapientes, adeòque felices, sunt qui Philosophiæ Moralis imbuti præceptis fortunam vincunt, sed & ii qui longo usu & experientiâ, sapere, sortisque minas contemnere didicerunt.

22. *Nec jactare jugum*] Qui non ferunt impatienter vitæ incommoda, malaque omnia, quibus homines sunt obnoxii.

25. *Pyxide*] Veneno, quod in pyxide condebatur. Metonymia.

26. *Rari quippe boni*] Alludit ad Sapientum numerum. Hi septem fuere, sicut septem Nili ostia, & septem portæ Thebarum: ut benè notat vetus Schol.

27. *Thebarum*] Bœotiarum nempè: nam Ægyptiæ Thebæ portas centum habuisse jactantur.

Divitis ostia Nili] Multa sunt ea: verùm celeberrima septem enumerantur, Strab. lib. 17. & Plin. lib. 5. cap. 10. proximum Alexandriæ Canopicum, deinde Bolbitinum, Sebenniticum, Phatniticum, Mendesicum, Taniticum, Pelusiacum. Hinc Nili septemgemina ostia Virgilio Æneid. 6. septemflua Ovidio Metamorphos. 15. *Dives* autem hîc vocatur, quia suâ exundatione Ægyptum ditat. Vide quæ annotavi Sat. 6. ver. 83. ad vocem, *Nilum.*

28. *Nona ætas*] Quatuor ætates Latini statuebant, ut patet ex Ovidio Metamorphos. 1. At Græci octo, quot sunt metalla, nempè, Auream, argenteam, electream, æream, cupream, stanneam, plumbeam, ferream. Nona igitur ætas istis omnibus pejor quæ? An lutea? Sunt quibus hæc interpretatio non arridet, sed nec ea lectio: legunt igitur, *Nunc ætas agitur,* &c. Isaac Vossius, octo illas ætates credit appellatas à cœli regionibus, quas octo faciebant Pythagorei: nonam verò, de qua hîc, à Tellure denominatam opinatur; in Libello de Sibyll. Orac. Oxoniæ nuper edito, cap. 5. alibi jam cit.

31. *Nos hominum Divûmque fidem, &c.*] Scilicet præ stupore velut ad rem novam exclamamus, cùm tot scelera grassari videmus. Verùm quid aliud ferre potest sæculum pessimum, ætas, inquam, nostra ferreâ deterior?

Hominum Divûmque fidem] Vulgaris apud Comicos exclamatio.

32. *Quanto Fessidium laudat, &c.*] Quantum edunt clamorem clientes mercede conducti, & sportulâ invitati ad tollendas voces, *pulcrè, benè, rectè,* dum agit in foro & causam perorat Fessidius. Sic enim Causidici, Poëtæ, Histriones, recitaturi conducebant homines qui dicentibus acclamarent, ac populo præirent ad applaudendum atque approbandum. Horat. lib. 1. Epist. 19.

Non ego ventosæ plebis suffragia venor,
Impensis cœnarum, & tritæ munere vestis.

Vide Plin. lib. 2. Epist. 14. ubi conductos ejusmodi laudatores exagitat, vocatque *Laudicœnos, redemptos mancipes, auditores actoribus similes, qui ternis denariis ad laudandum trahantur. Et tamen crescit in dies illa fœditas,* inquit: *in media basilica sportulæ dantur palàm ut in triclinio: tanti constat, ut sis disertissimus: hoc pretio subsellia implentur, hoc infiniti clamores commoventur . . . Primus hunc morem induxit Licinius, ut auditores corrogaret,* &c.

33. *Sportula*] De hac fusè Sat. 1. ad ver. 95. & seq.

Bullâ dignissime] O Calvine, in senio quasi repuerascens, (Erat enim bulla puerorum insigne, ut notabo ad Pers. Sat. 5. ver. 31.) an adeò rerum imperitus es? Salsissima undequaque ironia.

Quem tua simplicitas risum vulgò moveat, cùm
Exigis à quoquam ne pejeret, & putet ullis
Esse aliquod Numen templis, aræque rubenti?
Quondam hoc Indigenæ vivebant more priùs quam
Sumeret agrestem posito diademate falcem
Saturnus fugiens: tunc cùm virguncula Juno,
Et privatus adhuc Idæis Jupiter antris.
Nulla super nubes convivia Cœlicolarum,
Nec puer Iliacus, formosa nec Herculis uxor
Ad cyathos; & jam siccato nectare tergens
Brachia Vulcanus Liparæâ nigra tabernâ.
Prandebat sibi quisque Deus, nec turba Deorum
Talis, ut est hodie; contentaque sidera paucis
Numinibus miserum urgebant Atlanta minori
Pondere. Nondum aliquis sortitus triste profundi
Imperium, aut Siculâ torvus cum conjuge Pluton.
Nec rota, nec Furiæ, nec saxum, aut vulturis atri

quantos excitet cachinnos plebi tua simplicitas, quando exposcis ab aliquo ne fidem fallat, cogitetque nonnullos esse Deos in quibusdam fanis, atque altaribus rubris? Eo modo pridem degebant Aborigines, antequàm Saturnus exornis relicta coronâ rusticam falcem acciperet; tunc quando Juno erat adolescentula, atque Jupiter hucusque privatus in speluncis Idæ latebat. *Deorum epulæ supra nebulas nullæ* tunc erant: *neque juvenis Trojanus, neque pulcra Herculis conjux ad scyphos* eis porrigendos: *atque Vulcanus epoto jam nectare detergens brachia atra* ex *officinâ Liparæâ. Singula Numina privatim cœnabant; neque multitudo Numinum tanta, sicut nunc exstat; & Cœlum paucis Diis contentum leviori onere premebat infortunatum Atlantem. Nullus adhuc sorte adeptus erat regnum maris tristificum, vel trux Pluton cum uxore Sicula. Non* erant *rota, neque Furiæ, neque lapis, vel nigri vulturis*

---

35. *Cùm exigis à quoquam, &c.*] Adeò bardus es, ut fidem exigas, cùm perjuria aliaque facinora invaluerunt. Ironia.

37. *Esse aliquod numen*] Quasi dicat, imperiti duntaxat jam verentur Deos perjuriorum vindices.

Aræque rubenti] Vel igne, vel sanguine, in sacrificiis.

38. *Indigenæ*] Veteres illi Italiæ populi, ibidem nati, innocentiam colebant, aureâ quidem ætate, cùm Saturnus regnabat; nondum verò Jupiter. Sat. 6. ver. 15. & seq.

39. *Falcem*] Dicitur enim Saturnus Agriculturam docuisse, insitionem surculorum, &c.

40. *Saturnus fugiens*] Regno Cretensi pulsus à Jove filio, & in Italiam veniens.

41. *Adhuc Idæis Jupiter antris*] Cùm Jupiter in Ida Cretensi monte puer aleretur, clam Saturno patre, ne ab eo voraretur, ex pactione cum Titano fratre initâ. Nota Fabula. Vide Cic. 2. de Nat. Deor. n. 63. & seq. ubi de Saturno & Jove. Et Cœl. Rhodig. lib. 13. cap. 21 ubi mythologia Saturni filios devorantis explicatur.

43. *Puer Iliacus*] Ganymedes, de quo Sat. 5. ver. 59.

Herculis uxor] Hebe Jovis ac Junonis filia, Juventutis Dea, nupta Herculi. Hæc autem primò, & posteà Ganymedes Deorum pocillatores dicuntur. Vide Cic. Tusc. 1.

44. *Siccato nectare tergens, &c.*] Necdum Vulcanus, post haustum in Cœlo nectar, detersisque brachiis, demigrabat ad officinam Liparæam: vel necdum Vulcanus nigrâ è fornace & camino brachia detergens, Deorum accumbebat mensæ, & nectar potabat.

Nectare] Quæ Deorum potio est. Cic. de Nat. Deor. 1. n. 113. *Poëtæ nectar, ambrosiam, epulas comparant: & aut Juventutem, aut Ganymedem pocula ministrantem.* Apud Metamorphos. 6. *Tunc poculum nectaris Jovi quidem suus pocillator ille rusticus puer, cæteris verò Liber ministrabat.* Athen. lib. 2. cap. 2. refert circa Lydiæ montem Olympum Nectar à quibusdam præparari vino, favis, ac floribus benè olentibus in unum commixtis. Ibid. ex Anaxandride, cibus Deorum nectar, potus ambrosia est: at contrà Homerus, &c. Macrob. in Somn. Scip. lib. 1. cap. 12. ait cognitionem purissimam atque altissimam nectar vocari, credique esse potum Deorum. Vide Cœl. Rhodig. lib. 7. cap. 13. Item lib. 9. cap. 14. ubi contemplationis præmium ambrosiam, emanans autem exinde gaudium nectar, quod & immortalitatem significat intelligendum rectè asserit, Festus Pomp. *Quod νέκταρ Græcis,* inquit, *Latinis murrina est, prædulcis & ipsa potio.*

45. *Vulcanus*] Igni præsidere, & Deorum arma fabricare Vulcanum: hinc & loca omnia ignes eructantia tenere, & in iis officinas habere fabulantur.

Liparæa] Siciliæ adjacent Insulæ septem *Lipareæ* quæ & *Æoliæ, & Vulcaniæ.* Harum una proprio nomine vocatur, *Vulcania,* quæ ignes emittit: ad istam sanè respicit Juvenalis, cùm *Liparæam* Vulcani tabernam dicit. Vide Sat. 1. v. 8. & Sat. 10. v. 132. Ibid. Annot.

46. *Turba Deorum*] Præclarè Ethnicorum superstitio hîc deridetur.

48. *Atlante*] Quem fingunt humeris Cœlos portare. Vide Sat. 11. ver. 24.

49. *Nondum aliquis sortitus, &c.*] Orbis Imperium nondum inter se diviserant Saturni filii: nondum Jupiter Cœlum, Mare Neptunus, Inferos Pluto sorte obtinuerant.

50. *Siculâ*] Proserpinâ Cereris filiâ, quàm in Sicilia rapuit Pluto, & matrimonio sibi copulavit.

51. *Nec Rota*] Nondum rotæ innexus tor-

Pœna; sed Infernis hilares sine Regibus Umbræ.
Improbitas illo fuit admirabilis ævo.
Credebant hoc grande nefas, & morte piandum,
Si juvenis vetulo non assurrexerat; & si
Barbato cuicumque puer; licèt ipse videret
Plura domi fraga, & majores glandis acervos.
Tam venerabile erat præcedere quatuor annis,
Primaque par adeò sacræ lanugo senectæ.
Nunc si depositum non inficietur amicus,
Si reddat veterem cum tota ærugine follem,
Prodigiosa fides, & Tuscis digna libellis,
Quæque coronatâ lustrari debeat agnâ.
Egregium sanctumque virum si cerno, bimembri

supplicium: verùm læti Manes absque Tyrannis Inferorum. Eo sæculo malitia stupenda erat. Illud putabant ingens crimen, ac nece expurgandum, si adolescens seni, ac si juvenis cuivis barbato non assurrexisset, quamvis ipse in ædibus plura cerneret fraga, cumulosque glandium ampliores. Adeò veneratione dignum erat superare quatuor annis, & prima pubes tam æqualis sanctæ senectuti. Jam si familiaris non negaverit creditum; si restituat crumenam antiquam cum integra ærugine, portentosa fidelitas videtur, *dignaque Etruscorum commentariis, & quam oporteat expiare oviculâ coronatâ. Si virum eximium & incorruptum video, prodigium illud confero infanti biformi,*

---

quebatur Ixion, ob ejus petulantiam adversùs Junonem.

Nec furiæ] Nullæ tunc scelerum ultrices; Alecto, Tisiphone, Megæra, Noctis & Acherontis filiæ: quibus conscientiæ stimuli significantur.

Nec saxum] Necdum Sisyphus ob latrocinia plectebatur, volvendo saxo addictus.

Aut vulturis, &c.] Neque tunc vultur Jovis ille minister depascebatur jecur aut Tityi, quòd Latonæ vim inferre tentâsset, aut Promethei, quòd ignem Cœlo subreptum in terras detulisset.

52. *Infernis sine Regibus*] Sine Plutone Rege, sine Judicibus Æaco, Rhadamantho, Triptolemo.

53. *Improbitas illo fuit admirabilis ævo*] Mirabile fuit, si quis eo tempore improbus inveniretur. Ita vetus Schol.

55. *Si juvenis vetulo non assurrexerat*] Si adveniente seniore junior honoris causâ non surrexisset.

57. *Plura domi fraga*] Licèt ipse domi opulentior foret. Nam *divitiæ in fragis & glande numerabantur,* inquit vetus Schol. Legunt alii, *farra:* at quamvis veterum Romanorum frugalitatem commendet, quòd frequentior apud eos pultis usus, quàm panis fuerit, ut ait Valer. Max. lib. 2. cap. 5. & nos alibi notavimus; tamen hîc ubi sæculi aurei mentio est, videtur magis ad rem vox, *fraga,* quia tunc solis fructibus atque herbis victitabant.

Fraga] Plin. lib. 21 cap. 15. scribit, *Herbis sponte nascentibus pro cibo usas gentium plerasque, maximè verò Ægyptum, frugum quidem fertilissimam, sed ut propè sola iis carere possit: tanta est ciborum ex herbis abundantia. In Italia quidem paucissimas novimus,* inquit, *fraga,* &c.

Glandis] Plin. lib. 16. in Proœm ait, *Glandiferas arbores primò victum aluisse mortalium:* cap. 3. *perpetuum iis honorem apud Romanos fuisse.* cap. 5. *Opes esse nunc quoque multarum gentium glandes, moli in farinam, ac in panis usum spissari: quin & hodieque per Hispanias adhiberi secundis mensis.* Per *glandem* etiam quodlibet fructuum genus hîc fas est intelligi, nostro quidem judicio.

58. *Tam venerabile erat, &c.*] Valer. Max. lib. 2. cap. 1. *Senectuti juventus,* inquit, *ita cumulatum & circumspectum honorem reddebat, tanquam majores natu adolescentium communes patres essent. Quocirca juvenes Senatûs die, utique aliquem ex Patribus Conscriptis, aut propinquum, aut paternum amicum ad Curiam deducebant: affixique valvis expectabant, donec reducendi etiam officio fungeretur.* Et posteà, *invitati ad cœnam diligenter quærebant quinam ei convivio essent adfuturi, ne senioris adventum discubitu præcurrerent; sublatâque mensâ priores consurgere & abire patiebantur,* &c. Gell. lib. 2. cap. 15. pariter loquitur: *Apud antiquissimos Romanorum,* inquit, *neque generi, neque pecuniæ præstantior honos quàm ætati tribui solitus; majoresque natu à minoribus colebantur, ad Deûm propè & parentum vicem. Atque in omni loco, inque omni specie honoris priores potioresque habiti. A convivio quoque ut scriptum est in antiquitatibus, seniores à minoribus domum reducebantur. Eumque morem accepisse Romanos à Lacedæmoniis traditum est, apud quos Lycurgi legibus major rerum omnium honos majori ætati habebatur.*

59. *Primaque par, &c.*] Id est, tam venerabilis prima lanugo propè ut ipsa sacra & veneranda senectus. Legunt alii, *pars,* id est, venerabantur ipsam primam lanuginem velut senectutis futuræ partem.

61. *Cum tota ærugine*] Si reddat pecuniam dudum sibi commissam, quam nec viderit, aut contrectârit, nec sacculo moverit: unde contraxerit æruginem illa præ vetustate.

62. *Tuscis digna libellis*] Sive ut in eis inscribatur, sive ut ex eorum præscripto expietur velut prodigium, ac lustretur cæsâ victimâ ex more coronatâ sertis ac floribus. Vide quæ notabo ad Pers. Sat. 2. ver. 26. & seq. Cic. de Divin. 2. aruspicinæ originem Etruscis attributam, ejusque observationes egregiè suggillat, n. 50. & seq.

64. *Bimembri puero*] Prodigioso, membra duplicia habenti, v. g. duo capita: vel bifor-

Hoc monstrum puero, vel mirandis sub aratro
Piscibus inventis, & fœtæ comparo mulæ;
Sollicitus tanquam lapides effuderit imber,
Examenque apium longâ consederit uvâ
Culmine delubri, tanquam in mare fluxerit amnis
Gurgitibus miris, & lactis vortice torrens.
Intercepta decem quereris sestertia fraude
Sacrilegâ. Quid si bis centum perdidit alter
Hoc arcana modo: majorem tertius illâ
Summam, quam patulæ vix ceperat angulus arcæ?
Tam facile & pronum est Superos contemnere testes,
Si mortalis idem nemo sciat. Aspice quantâ
Voce neget; quæ sit ficti constantia vultûs.
Per Solis radios, Tarpeiaque fulmina jurat,
Et Martis frameam, & Cirrhæi spicula Vatis;
Per calamos Venatricis, pharetramque Puellæ,

vel miris piscibus sub aratro repertis, atque prægnanti mulæ, anxius quasi saxis depluerit; atque examen apum oblongi racemi formâ *constiterit* in *templi vertice; quasi flumen ad mare decurrerit aquis mirabilibus, & lacteo manans gurgite. Conquereris erepta dolo sacrilego decem sestertia. Quid si alius eâ ratione amisit ducenta clàm* deposita: *tertius* verò *grandiorem hac summam, quam vix continebat angulus amplæ cistæ? Adeò promptum ac proclive est Deos conscios spernere, quando nullus homo idipsum novit. Cerne quâ vociferatione inficietur: qualis sit faciei simulatæ firmitas. Affirmat per Solis jubar, & fulmina Tarpeia; & Martis hastam, & tela Cirrhæi Vatis, per sagittas & pharetram Virginis Venatricis, &*

---

mi, ut si fuerit semibos, semiequus; quales Minotaurus, Centauri.

65. *Mirandis*] Legunt alii, *miranti:* eritque hypallage: pro agricola mirante.

66. *Piscibus*] Hi quippe dumtaxat in aquis vivunt ac reperiuntur: mirum ergo & portentosum, si sub aratro terram scindente occurrant.

Fœtæ comparo mulæ] Cic. cit. mox sic habet: *Utrum igitur cum concepit mula, an cùm peperit, ostentum est? Conceptio contra naturam fortasse: sed partus propriè necessarius.* Et n. 61. *Sæpiùs mulam peperisse arbitror, quàm sapientem fuisse.* Plin. lib. 8. cap. 44. *Observatum est,* inquit, *è duobus diversis generibus nata tertii generis fieri, & neutri parentum similia esse, eaque non gignere quæ sunt ita nata, in omni animalium genere: idcircò mulas non parere. Est in Annalibus nostris, peperisse sæpè, verùm prodigii loco habitum. Theophrastus vulgò parere in Cappadocia tradit; sed esse id animal ibi sui generis.* Plutarch. de Placitis Philos. lib. 5. cap. 14. mulas esse steriles refert, quòd earum vulva non se pandat: vel quòd sit exilis, arcta, demissa; idque patere dissecando earum corpus.

67. *Sollicitus tanquam*] Tanquam de portento, quo aliquid indicitur; vel quod sit procurandum expiandumque, ad averruncanda quæ portendantur mala.

Lapides effuderit imber] Id crebrò legitur accidisse apud Liv. Valer. Max. lib. 1. cap. 6. in prodigiis numerat: *in Piceno lapidibus pluisse: Cerites aquas sanguine mistas fluxisse,* &c. Vide Plin. lib. 2. cap. 58. & lib. 31. cap. 1. Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 27.

68. *Examenque apium longâ, &c.*] Si connexæ pedibus apes, glomeratumque examen in pendentis uvæ speciem fuerint ad frondentis arbusculæ ramum, aut alibi. Βοτρυδὸν vocat Homer. Iliad. B.

Hinc Virgil. Georgic. 4. in fine.

——— *Jamque arbore summâ*
Confluere, & lentis uvam demittere ramis.

Plin. lib. 11. cap. 17. Tunc ostenta faciunt apes, uvâ dependente in domibus templisve, sæpè expiata magnis eventibus.

70. *Gurgitibus miris*] Portentosis, v. g. atris, sanguineis, lacteis. Cic. de Divin. lib. 2. n. 58. *Sanguinem pluisse Senatui nunciatum est: Atratum etiam fluvium fluxisse sanguine,* &c. Tit. Liv. lib. 24. cap. 10. Prodigia multa refert, inter quæ, *Mantuæ stagnum effusum Mincio amni, cruentum visum: sanguine pluisse in foro Boario,* &c. Valer. Maxim. cit. *Cerites aquas sanguine mistas fluxisse,* Plin. cit. lib. 2. cap. 56. *lacte & sanguine pluisse,* ait.

71. *Sestertia*] Vide Sat. 1. ver. 92. Annot.

73. *Arcana*] Arcanæ fidei credita, sine ullis testibus.

78. *Tarpeiaque fulmina*] Jurat per fulmen Jovis, qui in rupe Tarpeia seu Capitolina fanum habebat.

79. *Frameam*] Quidam interpretantur gladium ancipitem, alii, hastam. Cornel. Tacit. de Moribus Germanorum sic habet: *Rari gladiis aut majoribus lanceis utuntur. Hastas, vel ipsorum vocabulo, frameas gerunt, angusto & brevi ferro, sed ita acri & ad usum habili, ut eodem telo, prout ratio poscit; vel eminùs pugnent,* &c. Cœl. Rhodig. lib. 21. cap. 18. *Acinaces,* inquit, *hastæ Persicæ, gæsa propria sunt Gallorum tela, sarissæ Macedonum, frameæ Germanorum.*

Cirrhæi Vatis] Apollinis, qui religiosè colebatur in Cirrha Phocidis oppido, & in proximis Delphis oracula & responsa dabat.

80. *Calamos Venatricis*] Per Dianæ sagittas, quam ob virginitatis studium aiunt silvas colere, & venationi indulgere. Vide Cic. de Nat. Deor. 3. Virgil. Eclog. 3.

Daphnidis arcum fregisti & calamos.

Perque tuum, pater Ægæi Neptune, tridentem.
Addit & Herculeos arcus, hastamque Minervæ,
Quicquid habent telorum armamentaria cœli.
Si verò & pater est, comedam, inquit, flebile nati
Sinciput elixi, Pharioque madentis aceto.
Sunt qui in Fortunæ jam casibus omnia ponant,
Et nullo credant mundum rectore moveri,
Naturâ volvente vices & lucis, & anni;
Atque ideò intrepidi quæcumque altaria tangunt.
Est alius metuens ne crimen pœna sequatur.
Hic putat esse Deos, & pejerat, atque ita secum;
Decernat quodcumque volet de corpore nostro
Isis, & irato feriat mea lumina sistro,
Dummodò vel cœcùs teneam, quos abnego, nummos.
Et phthisis, & vomicæ putres, & dimidium crus
Sunt tanti? Pauper locupletem optare podagram
Ne dubitet Ladas, si non eget Anticyrâ, nec

per tuam fuscinam, Neptune Ægæi parens. Adjungit etiam arcus Herculis, atque lanceam Palladis; & quæcumque arma sunt in *cœlesti arce. Quod si* ille *est etiam parens, manducem, ait, aquâ coctum deplorandi filii caput aceto Ægyptio perfusum. Nunc reperiuntur qui universa attribuant* fortuitis *sortis eventibus, atque nullo gubernatore orbem agi putent, Naturâ versante vicissitudines & diei & anni: & eam ob rem quaslibet aras attrectant sine metu. Alter invenitur* qui *timet ne animadversio succedat sceleri: is credit extare Numina, atque falsum jurat, sic verò apud se* cogitat: *quod placuerit statuat Isis de nostro corpore, & iracundo crepitaculo meos oculos percutiat, ut etiam excæcatus conservem pecuniam quam inficior. Et phthisis, & fœtentes vomicæ, & tibia mutila sunt* ne *tanti* putanda? *Neque Ladas inops ambigat exoptare divitem podagram, si* quidem *non opus habet Anticyrâ, nec*

---

81. *Ægæi*] Ægæus Neptuni erat filius, Thesei pater: Athenis regnavit; nomen dedit Ægæo mari, cùm in illud se præcipitâsset.

82. *Herculeos arcus*] Fatalia nempè arma, sine quibus expugnari Troja non potuit. Herculem aiunt in Oëta morientem Philocteti comiti reliquisse arcum & sagittas Hydræ cruore seu felle tinctas. Vide Sophocl. Philoctet.

Hastamque Minervæ] Græci Palladem vocant à πάλλειν, *vibrare*; quòd sit Dea bellicosa, & hastam teneat, & eam quatere videatur.

84. *Si verò & pater est*] Quod si ille depositi interceptor ac defraudator filios habeat, non verebitur ita jurare, ac pejerare; si quid alienum habeo, contingat mihi quod Thyestæ olim, cui frater Atreus proprios filios nescienti edendos apposuit.

85. *Pharioque madentis aceto*] Quo solet condimento comedi vervecis caput. Porrò Ægyptium acetum laudatur apud Athen. lib. 2. cap. 26 Et Martial. lib. 13 Epigr. 122.

Amphora Niliaci non sit tibi vilis aceti.

Pharos enim Ægypti Insula, de qua Sat. 6. ver. 83. Metonym. Ægyptum indicat.

86. *Sunt qui fortunæ, &c.*] Quidam ut pejerent, & pœnæ metu se liberent, negant Deos esse, cum Diagora & aliis, quos Tullius de Nat. Deor. lib. 2. n. 44. ita perstringit: *Esse Deos ita perspicuum est, ut qui neget, vix eum sanæ mentis existimem.*

87. *Nullo credunt mundum rectore moveri*] Alterum genus hominum, qui cum Epicuro Deos quidem esse putant, sed res humanas curare negant: & hos egregiè refellit Cicero lib. de Natura Deorum.

88. *Naturâ volvente vices*] Errabant nimirùm illi Naturam à Deo separantes. Undè Senecam velut Stoicorum sapientissimum laudat Lactantius, quòd is intellexerit. Naturam aliud nihil esse quàm Deum, Tullius cit. de Natura Deorum, lib. 2. n. 128. *Intelligamus nihil horum esse fortuitum, sed hæc omnia esse providæ solertisque Naturæ, &c.*

89. *Altaria tangunt*] Qui jurabant Deorum tangebant altaria. Virgil. Æneid. 12.

Tango aras: medios ignes & Numina testor.

90. *Est alius metuens, &c.*] Tertium hominum genus, qui vindices Deos timent: verùm alterutrum sibi spondent, & se ita consolantur: aut me ulciscetur Deorum Numen citò, aut tardè: si tardant Dii, fortè effugiam: quod si perjurii repetant à me pœnas, & solvam, alicui obnoxius morbo & incommodo; tum etiam malim ægrotare, & dives esse.

93. *Isis*] Ægyptiorum Dea, de qua nos abundè Sat. 6. Hanc opinabantur perjuris infestam, & præsentem pœnam irrogare, cæcitatem Ovid. de Ponto lib. 1. Eleg. 1.

Vidi ego linigeræ Numen violâsse fatentem
Isidis, Isiacos ante sedere focos.
Alter ob huic similem privatus limine culpam,
Clamabat mediâ se meruisse viâ.

Vide Pers. Sat. 5. ver. 186. & ibid. Annot.

95. *Phthisis*] Macies, tabes lenta.

Vomicæ] Apostemata, ulcera putrida & maligna, abscessus, quos vocat Galen.

96. *Sunt tanti*] Ut non eligantur ea cum opibus, potiùs quàm paupertas cum sanitate.

Locupletem podagram] Cum divitiis conjunctam ægritudinem corporis ne dubitet quis optare, si mente sanus est.

97. *Ladas*] Is sæpè victor in Olympicis agilitate pedum clarus. Ejus meminit Pausan. in Corinth. Cic. ad Heren. 4. Mart. lib. 10. Epig. 100.

Si non eget Anticyra] Quidam explicant: modo morbus ille articularis non sit invetera-

Archigene. Quid enim velocis gloria plantæ
Præstat, & esuriens Pisææ ramus olivæ?
Ut sit magna, tamen certè lenta ira Deorum est.
Si curant igitur cunctos punire nocentes,
Quando ad me venient? Sed & exorabile Numen
Fortasse experiar. Solet his ignoscere. Multi
Committunt eadem diverso crimina fato.
Ille crucem pretium sceleris tulit, hic diadema.
Sic animum diræ trepidum formidine culpæ
Confirmant. Tunc te sacra ad delubra vocantem
Præcedit, trahere imo ultrò ac vexare paratus.
Nam cùm magna malæ superest audacia causæ,
Creditur à multis fiducia. Mimum agit ille,
Urbani qualem fugitivus scurra Catulli.
Tu miser exclamas, ut Stentora vincere possis,
Vel potiùs quantùm Gradivus Homericus: Audis,

Archigene Nam quid confert honos celeris pedis, atque famelicus surculus olivæ Pisææ? Etsi gravis sit Numinum ultio, ut profectò sera est. Ergo si noxios omnes plectere satagant; ecquando ad me pervenient? At fortè Deos quoque sentiam placabiles. Istis indulgere consueverunt. Variâ sorte plurimi paria scelera perpetrant. Hic facinoris mercedem nactus est patibulum, iste coronam. Ita mentem atrocis noxæ metu paventem roborant. Tum te ad sanctas ædes invitantem antecedit, promptus etiam sponte deducere, & exagitare. Etenim quando improbæ causæ ingens impudentia præsto est, fiducia à pluribus existimatur. Is histrionem præstat, qualem sannio fugax Catulli faceti. Infelix tu vociferaris adeò *ut Stentora superare queas, imò verò sicut Mars* apud *Homerum; auscultas ea,*

---

tus, cui curando opus sit helleboro, & perito Medico. Nam certè ex Plin. lib. 25. cap. 5. *Helleborum medetur podagricis.* Verùm ego malim cum aliis interpretari sic: Ladas si sapit, si non eget helleboro, quo etiam insanientes curantur, ex Plin. ibid. certè debet malle dives esse cum podagra, quàm sua pedum celeritate in Olympicis cursu vincere & coronari, atque mox esurire & cum fame luctari.

98. *Archigene*] Perito quovis Medico, ad venam in media fronte scindendam, quo deliri & furiosi sanantur. Vide Sat. 6. ver. 46. & 236.

Quid enim velocis, &c.] Quid prodest agilitate pedum valere, ut nobilis ille Cursor Ladas, si pariter ut ipse posteà sis inops?

99. *Et esuriens Pisææ ramus olivæ*] Quid etiam juvat oleagina corona Ladæ pauperi & famelico toties delata, apud Pisam urbem Peloponnesi, ubi quinto quoque anno Olympici Ludi agebantur?

100. *Lenta ira Deorum*] Valer. Maxim. lib. 1. cap. 1. *Lento gradu ad vindictam sui divina procedit ira: sed tarditatem supplicii gravitate compensat.* Vide Plut. de tarda Numinis vindicta.

103. *Solet his ignoscere*] An perjuriis, non tam in Numinis contemptum, quàm ad pecuniam habendam factis? An, *his,* id est, quibusdam pejerantibus?

105. *Ille crucem pretium sceleris tulit, hic diadema*] Si quidam scelerum pœnam, at alii fructus metunt. *Hic diadema:* Romulus fratricida scilicet Imperium nactus est, &c.

Crucem] Plaut. Mostel. Sc. 5. *Ego dabo ei talentum, primus qui in crucem excurrerit; sed eâ lege, ut affigantur bis pedes, bis brachia.* Senec. Consol. ad Marciam. cap. 20. *Video istic cruces non unius quidem generis sed aliter ab aliis fabricatas. Alii capite conversos in terram suspendêre: alii per obscœna stipitem egerunt: alii brachia patibulo explicuerunt,* &c. Vide Lips. de *Cruce.* Porrò servile hoc pridem tormentum, crucis, inquam, supplicium abrogavit Imperator Constantinus, anno Christi trecentesimo Vigesimo quinto, postquàm cœlesti Crucis ostento victor esset factus. Sozom. lib. 1. cap. 1. &c.

106. *Sic animum diræ, &c.*] Ita se obfirmant adversùs pœnæ & vindictæ formidinem.

107. *Ad delubra vocantem præcedit*] Non tantùm sequitur te ad aras, sed & audacter anteit iste fraudator, ubi juret nihil sibi creditum; quin etiam eò te ipse cunctantem provocabit, ut jurejurando purget se, & te velut sycophantam traducat ac vexet.

109. *Nam cùm magnâ, &c.*] Audaciam negantis depositum plures interpretantur innocentiæ fiduciam.

110. *Mimum agit ille, &c.*] Ille perjurus te subsannat etiam, ut servus iste Comicus herum vexans improbè & in jus trahens, scilicet in Fabula Catulli Mimographi, de quo jam Sat. 8. ver. 186.

111. *Urbani*] Alii cognomen hoc esse, alii Epithetum arbitrantur.

112. *Exclamas*] Nempè talem videns impudentiam ac fraudem.

Stentora] Magnanimum illum Græcum, qui vociferans in bello, quinquaginta virorum clamorem adæquabat Homer. Iliad. 5.

113. *Gradivus Homericus*] Iliad. cit. Mars à Diomede sauciatus tam horrendam emisit vocem, ut Græcos pariter atque Trojanos terruerit: qualem videlicet non ediderint novem aut decem hominum millia. Porro *Gradivus,* à κραδεύειν, ab hasta quatienda; vel, ut Festo placet, à *gradiendo,* quòd eatur ad bellum gradatim & per ordines.

Audis, Jupiter, hæc] Perjuria, ludibria.

Jupiter, hæc, nec labra moves, cùm mittere vocem
Debueras, vel marmoreus, vel aheneus? Aut cur
In carbone tuo chartâ pia thura solutâ
Ponimus, & sectum vituli jecur, albaque porci
Omenta? Ut video, nullum discrimen habendum est
Effigies inter vestras, statuamque Batylli.
Accipe quæ contrà valeat solatia ferre
Et qui nec Cynicos, nec Stoïca dogmata legit
A Cynicis tunicâ distantia; non Epicurum
Suspicit exigui lætum plantaribus horti.
Curentur dubii Medicis majoribus ægri:
Tu venam vel discipulo committe Philippi.
Si nullum in terris tam detestabile factum
Ostendis, taceo, nec pugnis cædere pectus
Te veto, nec planâ faciem contundere palmâ;
Quandoquidem accepto claudenda est janua damno,

Jupiter; neque labia commoves, quando loqui oportebat, sive è marmore, sive ex ære fores? *Vel quare prunis tuis imponimus thus religiosum, apertâ papyro, atque hepar juvenci concisum, & omenta suis candida? Quantum intelligo, differentia nulla facienda est inter vestras imagines, & Batylli statuas. Suscipe consolationem quam adversùs* ista mala *dare queat etiam qui neque Cynicorum, neque Stoïcorum evolvit documenta à Cynicis veste differentia?* quique *non observat Epicurum parvi hortuli oleribus contentum. Ægroti ancipites sanentur summis Medicis:* at *tu venam trade etiam discipulo Philippi. Si demonstras nullum in orbe facinus* esse *adeo execrandum, sileo; nec prohibeo te pugnis verberare pectus, neque vultum extensâ manu percutere; quoniam obstruendæ sunt fores jacturâ factâ,*

---

114. *Nec labra moves*] Ut increpes, atque minas ac supplicia intentes.

115. *Vel marmoreus, vel aheneus*] Sarcasmus in Idololatras: quamvis eò non spectet Juvenalis.

Cur in carbone, &c.] Cur igitur tibi thus adolemus surdo, stupido, marmoris & æris instar, tanta scelera non vindicanti?

116. *Chartâ*] Quâ thus involvebatur. Alii obsignata ex more vota hìc significari volunt.

117. *Sectum vituli jecur*] Fortè ut faciliùs comburatur, minutatim sectum: vel simpliciter, resectum & separatum ab aliis intestinis.

Albaque] Vel adipe candentia, vel candentis & albentis porci.

118. *Omenta*] Sunt quasi panniculus seu membrana, quâ intestina involvuntur: ut dicemus ad Pers. Sat. 2. ver. 47. & Sat. 6. ver. 74.

Nullum discrimen, &c.] Gravior alter sarcasmus in falso Deos. Quanquam Juvenalis aliud nihil intendit, quàm ut exprimat verba hominis ex summa indignatione loquentis, ob emunctam sibi pecuniam negatumque depositum.

119. *Batylli*] Huic citharœdo insigni erecta in Fano Junonis Samiæ statua per Tyrannum Polycratem; teste Apuleio, Florid. 15. vel, ut vulgò legunt, 2. sub finem. Alii Codices habent, *Vagelli*, id est, hominis stulti ac fatui, ex vet. Schol.

120. *Accipe quæ contrà, &c.*] O Calvine amice à me Juvenali consolationem accipe, è sensu communi petitam: philosophicis enim rationibus non debet curari levius illud malum tuum, jactura nempè decem sestertiorum.

121. *Qui nec Cynicos, &c.*] Imperitus quilibet & indoctus.

Cynicos] Horum Sectæ Princeps fuit Antisthenes Socratis discipulus; claruêre posteà Diogenes, & Crates Thebanus. Vide Annot. ad Pers. Sat. 1. ver. penult.

Stoïca dogmata] Stoïcis dux fuit Zeno, de quo & Stoïcis dogmatis Diogen. Laërt. lib. 7. Vide Annot. ad Pers. Sat. 3. ver. 53.

122. *Tunicâ distantia*] Stoici tunicam gerebant sub pallio; at Cynici minimè, sed interulas duntaxat leviores: utrique verò doctrinâ convenientes, divitiarum contemptum, frugalitatem, patientiam profitebantur. Horat. lib. 1. Epist. 17.

Contrà, quem duplici panno patientia velat,
Mirabor.

Ubi, duplex pannus est, tunica, & pallium. Cave autem ne duplex iis fuisse pallium, cum quibusdam credas.

Epicurum] De eo multa Diogen. Laërt. lib. 10. Is in animi tranquillitate ac voluptate felicitatem collocabat: cæterùm valdè sobrius & paucis contentus horti victitabat olusculis. Plin. lib. 19. cap. 4. *Jam quidem*, ait, *hortorum nomine in ipsa urbe delicias, agros, villasque possident. Primus hoc instituit Athenis Epicurus otii magister, usque ad eum, moris non fuerat in oppidis haberi rura.*

124. *Curentur dubii, &c.*] Qui tam gravi morbo decumbunt, ut de eorum salute dubitetur, ii summo indigent Medico: sic & consolatione philosophicâ graviori, qui magnis ærumnis conflictantur. Tu verò, Calvine, leve quid passus, à rudi quolibet levioribus remediis curabere.

125. *Venam*] Scindendam, metaph. id est, mentem ob negatam pecuniam ægrè habentem.

Philippi] Imperiti illius temporis Medici, cujus proinde rudis imò rudior discipulus

126. *Si nullum in terris*] Si nihil usquam fiat tam detestabile, quàm id quod pateris, ego te non veto plangere & lamentari.

129. *Quandoquidem accepto, &c.*] Quandoquidem jam moris est ridiculi certè, factâ pecuniæ jacturâ sic lugere, ut in funere propinquorum, imò vero graviûs.

Et majore domûs gemitu, majore tumultu
Planguntur nummi, quàm funera. Nemo dolorem
Fingit in hoc casu, vestem diducere summam
Contentus, vexare oculos humore coacto.
Ploratur lacrymis amissa pecunia veris.
Sed si cuncta vides simili fora plena querelâ;
Si decies lectis diversâ in parte tabellis,
Vana supervacui dicunt chirographa ligni,
Arguit ipsorum quos littera, gemmaque princeps
Sardonyches, loculis quæ custoditur eburnis:
Te nunc delicias extra communia censes
Ponendum; quia tu gallinæ filius albæ,
Nos viles pulli nati infelicibus ovis.
Rem pateris modicam, & mediocri bile ferendam,
Si flectas oculos majora ad crimina: confer
Conductum latronem, incendia sulphure cœpta,
Atque dolo, primos cùm janua colligit ignes:
Confer & hos veteris qui tollunt grandia templi
Pocula adorandæ rubiginis, & populorum
Dona, vel antiquo positas à Rege coronas.
Hæc ibi si non sunt, minor extat sacrilegus, qui
Radat inaurati femur Herculis, & faciem ipsam
Neptuni, qui bracteolam de Castore ducat.
An dubitet, solitus totum conflare Tonantem?

& graviore familiæ luctu, graviori trepidatione deploratur pecunia quàm mors. Nullus mœrorem simulat in ea occasione, aut *aperiens duntaxat supremam chlamydem lacrymis expressis oculos fatigat. Sincero fletu lugentur nummi deperditi At si omnes curias paribus querimoniis refertas aspicis, si post tabulas relectas decies variis in locis, futilia chirographa ligni superflui affirmant* ii *quos convincit sua scriptura, & primarius lapillus Sardonyches: qui thecâ ex ebore servatur, jam delicatulum te arbitraris eximendum* à sorte *vulgari, quòd tu* sis *natus gallinâ candidâ, nos* verò *ignobiles pulli miseris ovis exorti. Rem parvam toleras ac levi indignatione sustinendam, si vertas aspectum ad graviora flagitia. Compara immissum prædonem, incœptam sulphure & fraudulenter combustionem, quando prius incendium fores concipiunt. Compara etiam illos qui* ex *antiquo fano rapiunt vasa rubigine veneranda, & plebis munera, aut coronas à vetusto Rege collocatas. Quod si ea non extent illic, aderit minor sacrilegus qui eradat coxam Herculis inaurati, ipsumque Neptuni vultum,* aut *qui de Castore bracteam detrahat. Numquid* enim id facere *vereatur assuetus integrum Jovem fundere?*

Accepto claudenda est janua damno] In signum luctûs ac mœroris, ex recepta consuetudine: ex veteri Scholiaste. Alii velut adagium hîc observant, hoc sensu: nempè ablatis per fures nummis serò janua clauditur; pariter & stabulum, abacto pecore. Sed non valdè sensum juvari hac interpretatione existimo.

132. *Vestem diducere summam, &c.*] Imò tunc præ vero dolore quisque vestem omninò dilacerat, nec leviter distrahit solùm; quisque lacrymas ubertim erumpentes vix coërcet.

135. *Fora*] Vel plateas, vel Judicum tribunalia, ubi passim queruntur homines fraudem sibi factam in re pecuniaria.

136. *Si decies lectis, &c.*] Si post cautiones seu schedas obligatorias decies lectas apud diversos testes sigillatim eas subsignantes, posteà tamen adulterinas audent illas dicere debitores, & affirmare inanes & confictas, reclamante licèt ipsorum chirographo & sigillo.

137. *Chirographa ligni*] Ligneas tabulas cerâ illitas, in quibus scriptitabant veteres ante inventam chartam.

138. *Gemmaque princeps Sardonyches*] Sigillum in gemma insculptum.

139. *Sardonyches*] Legunt alii, *Sardonychum.* Vide Pers. Sat. 1. ver. 16.

140. *Te nunc delicias*] Alii legunt: *Ten' ô delicias, &c.*

141. *Gallinæ filius albæ*] Proverb. Id est, tu nimirùm singulari felicitate natus, cæteri communi fortunæ obnoxii. Candida boni esse ominis annotavi ad Pers. Sat. 2. ver. 1. & seq. adde aliud Proverbium, *Mali corvi malum ovum.* Quidam hîc alludi aiunt ad Sueton. Galb. cap. 1. & Plin. lib. 15. cap. ult. ubi refertur, *In Liviæ Drusillæ gremium demissam ab aquila prætervolante gallinam albam.* Alii, ad Ledam ova duo parientem, è quibus alii immortales nati, Castor & Pollux; alii mortales, Helena & Clytemnestra. Sed quid opus ad ista recurrere?

145. *Conductum latronem*] Sicarium ad inferendam necem conductum.

Incendia sulphure cœpta] Incendiarios, sacrilegos, templorum spoliatores.

146. *Primos cùm janua colligit ignes*] Appositâ face cum materia sulphurata ardet primùm janua, & hinc tota domus. Vide Sat. 9. ver. 98.

150. *Hæc ibi si non sunt*] Si verò in templis desunt vasa pretiosa, pocula antiqua, regales coronæ, quæ surripere queat sacrilegus, saltem radet statuas & imagines Deorum inauratas.

152. *Bracteolam*] Tenuem auri laminam, ramenta.

153. *Totum conflare Tonantem*] Jovis effigiem furto ablatam refundere ausus, ne agnoscatur.

Confer & artifices, mercatoremque veneni,
Et deducendum corio bovis in mare, cum quo
Clauditur adversis innoxia simia fatis.
Hæc quota pars scelerum, quæ custos Gallicus urbis
Usque à Lucifero, donec lux occidat, audit?
Humani generis mores tibi nosse volenti
Sufficit una domus. Paucos consume dies, &
Dicere te miserum, postquàm illinc veneris, aude.
Quis tumidum guttur miratur in Alpibus? Aut quis
In Meroë crasso majorem infante mamillam?
Cærula quis stupuit Germani lumina? Flavam
Cæsariem, & madido torquentem cornua cirro?
Nempè quòd hæc illis natura est omnibus una.
Ad subitas Thracum volucres, nubemque sonoram
Pygmæus parvis currit bellator in armis:

Compara quoque opifices & emptorem toxici? atque detrahendum in mare pelle bovis, cum quo includitur simia innocens infestâ sorte. Ista verò quota portio criminum quæ Gallicus Romæ custos auscultat à Lucifero usque dum Sol occumbat? Mores hominum scire tibi cupienti satis erunt solæ ædes illius. Dies aliquot impende, & cum istinc redieris, felicem te affirmare ne dubita. Quis circa Alpes fauces inflatas, vel quis apud Meroën mammam stupet grandiorem pingui infante? Quis miratus est oculos Germanorum glaucos, capillos flavos, atque humido cincinno cornua intorquentes? Nimirùm quia universis his ea par est indoles. Ad repentinas aves Thraciæ, ac nebulam insonantem Pygmæus militans procedit in armis exiguis:

---

154. *Artifices, mercatoremque veneni*] Veneficos.

155. *Deducendum corio bovis in mare*] Parricidas culeo insui, ac projici in mare solitos. Vide Annot. Sat. 8. ver. 214.

156. *Innoxia simia*] Quæ adversante fato quamvis innocens & parentes non occiderit, parricidarum tamen supplicii est particeps.

157. *Gallicus*] Rutilius Gallicus sub Domitiano urbi præfectus, rerum capitalium cognitor & judex. De eo Statius Sylv.

Quem penes intrepidæ mitis custodia Romæ.

158. *A Lucifero*] A mane ad vesperam. Vide Sat. 8. ver. 12.

160. *Sufficit una domus*] Nempè Rutulii Gallici domus, in quam confluunt ad jus rei omnes.

Paucos consume dies, &c.] In domo ista dies aliquot contemplare urbis miserias, flagitia, illuviem malorum, atque adeò tot calamitosos; & posteà, si audes, dic te miserum. Certè illorum comparatione te felicem potiùs dixeris.

162. *Quis tumidum guttur miratur in Alpibus*] Quis strumosos in Alpibus, Quis in Meroë fœminas ingentibus mamillis admiretur? Nemo sanè, quippe sunt ea illic vulgaria. Cur igitur, ô Calvine, miraris injuriam tibi factam, cùm Romæ nihil frequentius sit fraudibus, perjuriis, aliisque sceleribus?

Tumidum guttur] Plin. lib. 11. cap. 37. *Guttur homini tantùm & suibus intumescit, aquarum quæ potantur plerumque vitio.*

163. *In Meroë crasso majorem infante mamillam?*] In ea Insula mammas esse fœminis majores infante quem lactant, testatur Mela, &c. De *Meroë*, vide quæ nos ad Sat. 6. ver. 527.

164. *Cærula quis stupuit Germani lumina, &c.*] Cornel. Tacit. de Moribus Germanorum, *His esse truces ac cæruleos oculos, rutilas comas,* ait.

165. *Madido torquentem cornua cirro*] Quis item stupuit, in Germanis videns capillos cincinnatos, in cornuum formam flexos ac intortos, atque unguentis delibutos & madentes; atqui rarâ tantùm demirari homines solent.

167. *Ad subitas Thracum volucres, &c.*] Cùm subitò gruum agmen apparet, ac velut nubes volat clangendo ac strependo, impetitque Pygmæos. Vide Athen. lib. 9. cap. 11.

Thracum volucres] Grues, quæ ad Strymonem fluvium, in Thraciæ ac Macedoniæ finibus, multæ sunt. Harum volatum Plin. lib. 10. cap. 23. cit. sic describit: *Quando proficiscantur grues consentiunt: volant ad prospiciendum, altè: ducem quem sequantur eligunt: in extremo agmine per vices qui acclament, dispositos habent, & qui gregem voce contineant: excubias habent nocturnis temporibus lapillum pede sustinentes, qui laxatus somno & decidens indiligentiam coarguat,* &c.

168. *Pygmæus parvis currit, &c.*] A πυγμὴ, vel πυγμὼν, *cubitus*, Pygmæos dici, ex Eustathio affirmat Cœl. Rhodig. lib. 4. cap. 3. Plin. lib. 4. cap. 11. in Thracia Pygmæorum gentem fuisse refert, & illinc à gruibus fugatam. Et lib. 7. cap. 2. sic habet: *Apud Indos in parte montium trispithamæi Pygmæi narrantur, ternas spithamas longitudine, hoc est, ternos dodrantes non excedentes, quos à gruibus infestari Homerus quoque prodidit. Fama est insidentes arietum caprarumque dorsis, armatos sagittis, veris tempore, universo agmine ad mare descendere, & ova pullosque earum alitum consumere: ternis expeditionem eam mensibus confici, aliter futuris gregibus non resisti. Casas eorum luto pennisque & ovorum putaminibus construi. Aristoteles, in cavernis vivere Pygmæos tradit.* Idem lib. 10. cap. 23. *Inducias,* inquit, *habet gens Pygmæa abscessu gruum,* &c. Gell. lib. 9. cap. 4. Pygmæorum longissimos non excedere pedes duos & quadrantem, apud ultimas quidem terras Orientis, affirmat. Opportunè admodùm venit Mercurius ille noster vernaculus, rerum novarum ac lepidarum conquisitor ac enarrator apprimè diligens: vulgò, *le Mercure Galant.* Is mense Aprili 1683. Men-

Mox impar hosti, raptusque per aëra curvis
Unguibus à sæva fertur grue. Si videas hoc
Gentibus in nostris, risu quatiere: sed illic,
Quanquam eadem assiduè spectentur prælia, ridet
Nemo, ubi tota cohors pede non est altior uno.
Nullane perjuri capitis, fraudisque nefandæ
Pœna erit? Abreptum crede hunc graviore catenâ
Protinus, & nostro (quid plus velit ira?) necari
Arbitrio. Manet illa tamen jactura, nec unquam
Depositum tibi sospes erit: sed corpore trunco
Invidiosa dabit minimus solitia sanguis.
At vindicta bonum vitá jucundius ipsâ.
Nempè hoc indocti, quorum præcordia nullis
Interdum aut levibus videas flagrantia causis.
Quantulacunque adeo est occasio, sufficit iræ.
Chrysippus non dicet idem, nec mite Thaletis
Ingenium, dulcique senex vicinus Hymetto,
Qui partem acceptæ sæva inter vincla cicutæ
Accusatori nollet dare. Plurima felix
Paulatim vitia, atque errores exuit omnes
Prima docens rectum sapientia. Quippe minuti
Semper & infirmi est animi exiguique voluptas,
Ultio. Continuò sic collige, quòd vindictâ

dein inferior adversario, & in altum sublatus à grue dira portatur incurvis unguibus. Si cernas istud in nostra regione, cachinno moveberis: ibi verò quamvis paria semper videantur certamina, nullus cachinnatur, ubi omnis turma non est major uno pede. An nullum erit supplicium hominis pejerantis, ac nefarii doli? Sic habe illum statim durioribus vinculis tractum, & ad *libitum nostrum interfici: quid ultrà cupiat iracundia? Nihilominùs damnum illud perseverat, neque salvum unquam tibi creditum extabit. At mutilato corpore modicus cruor afferet consolationem invidendam. Sed ultio bonum* est *ipsâ vitâ suavius. Scilicet imperiti id putant, quorum intima cernas ardentia quandoque nullis vel parvis rationibus. Demùm* vel *minima ansa satis est iracundiæ. Chrysippus non pariter loquetur, neque mansuetus animus Thaletis, & vetulus suavi Hymetto proximus, qui cicutæ portionem in dira catena sumptæ non concesserit delatori. Beata sapientia principio instituens* ad *justum, pedetentim excludit multa vitia & cunctos errores. Nam pusillæ ac imbecillæ & abjectæ mentis nunquam non gaudium est vindicta.*

strualibus in Tabellis seu Commentariis, ad rem prorsus ita refert Gabaretus, inquit, cum navibus quatuor bellicis quibus præest, ad Rupellam solvit, anno proximè elapso: atque in Americam vela faciens, S. Martini Granatamque Insulas obiit. Inde Meridionalis Americæ oram prætерlegens, vergensque in Occidentem, spectavit eminùs, *Montem Sanctæ Marthæ*, vulgò, *Sierras Nevadas*, à nivibus quibus nunquam non opertus est, sic nominatum. In Zona torrida situs est, sexaginta leucis à maritimo littore, montium qui sunt in Orbe, fortassis altissimus. Ad hujus radicem & clivum habitat gens parvula, sive homunculi quidam, Pygmæis, de quibus Plinius, haud absimiles. Hi milio vescuntur, victitantque suos intra fines, à finitimis populis omninò segregati: ubi vero nostræ magnitudinis homines aspiciunt, diffugiunt protinùs suas in cavernulas atque latibula. Porrò quàm religionem colant minimè compertum, &c.

174. *Nullane perjuri capitis, &c.*] An ergo non punietur, an impunè abibit ejusmodi scelus?

175. *Abreptum crede hunc, &c.*] Responsio ad objectionem mox factam. Ne dubita: procerto habe, plecti ac puniri sceleratum quemlibet, statim post admissum facinus, flagellante conscientiâ, torquente, jugulante; adeòque id quod optas dante.

178. *Sed corpore trunco, &c.*] At corpore velles mulctari potiùs, Prolepsis.

181. *Nempè hoc indocti, &c.*] Responsio. Id quidem imperiti sentiunt, dicunt, optant: non ita verò sapientes.

184. *Chrysippus*] Stoïcus ille Philosophus. De quo ad Pers. Sat. 6. ver. ultimo.

Mite Thaletis ingenium] Thales unus è septem Græciæ Sapientibus, injuriam patientiam, ut & cæteri Sapientes, professus. De eo Diogen. Laërt. lib. 1.

185. *Dulcique senex vicinus Hymetto*] Socrates Atheniensis, adeòque vicinus Hymetto Atticæ regionis monti, *dulci* quidem, quia mellis optima copiam habet.

186. *Qui partem acceptæ, &c.*] Vide Annot. ad Pers. Sat. 4 ver. 1, & 2.

187. *Accusatori nollet dare, &c.*] Socrates enim proditionis accusatus in vincula conjectus est cum accusatore: huic vero oblati veneni partem petenti dare noluit ille. Vetus Schol.

Accusatori] Tres fuere Socratis accusatores, Anytus, Melitus, Lycon. De his ille aiebat: possunt quidem occidere me, non autem lædere. Nimirùm quia *nemo læditur nisi à seipso.*

188. *Paulatim vitia, atque errores exuit, &c.*] *Vitæ Philosophia dux, virtutis indagatrix, expultrixque vitiorum.* Cicero Tusc. 5. n. 5.

189. *Quippe minuti, &c.*] E contrà magni est animi injurias oblivisci. Cic. de Orat.

Nemo magis gaudet, quàm fœmina. Cur tamen hos tu
Evasisse putes, quos diri conscia facti
Mens habet attonitos, & surdo verbere cædit,
Occultum quatiente animo tortore flagellum ?
Pœna autem vehemens, ac multò sævior illis,
Quas & Cæditius gravis invenit aut Rhadamanthus,
Nocte dieque suum gestare in pectore testem.
Spartano cuidam respondit Pythia Vates ;
Haud impunitum quondam fore, quod dubitaret
Depositum retinere, & fraudem jure tueri
Jurando : quærebat enim quæ Numinis esset
Mens : & an hoc illi facinus suaderet Apollo.
Reddidit ergo metu, non moribus ; & tamen omnem
Vocem adyti dignam templo, veramque probavit,
Extinctus totâ pariter cum prole domoque,
Et quamvis longâ deductis gente propinquis.
Has patitur pœnas peccandi sola voluntas.
Nam scelus intra se tacitum qui cogitat ullum,
Facti crimen habet. Cedo, si conata peregit ?
Perpetua anxietas, nec mensæ tempore cessat ;

Proinde ita conclude: quod nullus plus delectatur ultione quàm mulier. Nihilominùs quare tu illos arbitraris effugisse, quos stupefactos tenet animus trucis facinoris conscius, & occultis ictibus verberat cruciante mente secretum flagrum incutiente. At suum testem diu noctuque ferre in animo, grave est supplicium longeque durius iis quæ excogitavit severus etiam Cæditius, vel Rhadamanthus. Lacedæmonio cuipiam Pythia fatidica responsum dedit: non inultum olim futurum, quoniam ambigeret creditum non reddere, ac fallaciam asserere perjurio. Explorabat nimirùm quod foret Dei consilium, atque utrum Phœbus ei suggereret istud scelus. Restituit igitur per *formidinem, non* per *indolem: ac nihilominùs integrum responsum penetralis fano congruum & verax expertus est, periit*que *simul cum omni sobole, atque familiâ, & cognatis, antiquo licèt genere propagatis. Eam fert animadversionem consilium duntaxat* scelus *patrandi. Quisquis enim apud se meditatur arcanum aliquod facinus, perpetrati culpam contrahit:* quid autem, *quæso, si tentata perfecerit? Continua sollicitudo ne* quidem *per cœnam desinit;*

---

192. *Vindictâ nemo magis gaudet, quàm fœmina*] Hæc enim quò imbecillior, eò faciliùs irâ & ultionis cupiditate vincitur.

192. *Cur tamen hos tu evasisse putes*] Age verò, meritas pœnas, & justam ultionis acerbitatem evasisse improbos ne puta. Nam, ut ait Seneca Epist. 97. *Prima & maxima peccantium pœna est, peccâsse: secundæ verò pœnæ sunt timere semper & expavescere, & securitati diffidere: & fatendum est mala facinora conscientiâ flagellari, & plurimum illic tormentorum esse, eo quòd perpetua illam sollicitudo urget ac verberat*, &c.

197. *Cæditius Rhadamanthus*] *Cæditius* erat Judex valdè severus, tempore Vitellii. De eo Sat. 14. *Rhadamanthus* unus ex inferorum Judicibus. Vide Sat. 1. ver. 10. ad vocem, *Æacus*.

198. *Nocte dieque suum gestare in pectore testem*] Conscientiam non testem solùm, sed etiam judicem, & carnificem, atque, ut mox dicebat Juvenalis, tortorem.

199. *Spartano cuidam respondit, &c.*] Glauco Epicydidis filio, apud quem ob justitiæ famam, Milesius quidam vir Spartam veniens redactam ex bonorum dimidio pecuniam deposuit, eâ lege, ut qui certam notam exhibens nummos reposceret, hos statim reciperet. Interjecto tempore ad Glaucum accedunt filii ejus qui deposuerat: notam ostendunt, repetuntque id quod fuerat à patre depositum. Tum verò Glaucus tergiversari, & dicere se non reminisci; facturum tamen quod justum est, intra menses quatuor, si reminiscatur. Abeunt Milesii amissam pecuniam existimantes. Interim ille Delphos pergit, consulitque oraculum, an jurejurando pecuniam deprædari debeat. Cui per Pythiam Apollo respondit: vel ob hoc quòd dubitârit depositum restituere, pœnis fore obnoxium: nam par esse flagitium, Deum tentare, ac perpetrâsse. His verò territus Glaucus Milesios accersit, atque pecuniam creditam restituit; neque pœnas effugit tamen: sed extincta illius progenies, & ex Sparta radicitùs extrita est. Hæc ex Herodot. lib. 6.

Pythia] Sacrificula Apollinis, qui dictus Pythius à Pythone serpente sagittis confecto. Ovid. Metamorph. 1. Fab. 8. Porrò illa domicilium habebat in spelunca profunda, ore angusto, in cujus aditu locatum tripodem inscendens, divinationis afflabatur spiritu, indeque responsa reddebat.

200. *Quod dubitaret depositum retinere, &c.*] Tantùm quòd anceps fuisset redderetne depositum, an repetentes defraudaret.

204. *Reddidit ergo metu, &c.*] Ergo depositum restituit Glaucus ob incussum ab Oraculo timorem, non ob justitiæ fideique reverentiam.

Oderunt peccare mali formidine pœnæ:
Oderunt peccare boni virtutis amore.

205. *Adyti*] Intimus Fani recessus *adytum* vocatur, ab α priv. & δύω, *ingredior:* nec enim fas erat cuilibet illuc subire, sed Sacerdotibus tantùm.

Faucibus ut morbo siccis, interque molares
Difficili crescente cibo. Sed vina misellus
Exspuit: Albani veteris pretiosa senectus
Displicet. Ostendas melius, densissima ruga
Cogitur in frontem, velut acri ducta Falerno.
Nocte brevem si fortè indulsit cura soporem,
Et toto versata toro jam membra quiescunt,
Continuò templum, & violati Numinis aras,
Et (quod præcipuis mentem sudoribus urget)
Te videt in somnis. Tua sacra & major imago
Humanâ turbat pavidum, cogitque fateri.
Hi sunt qui trepidant, & ad omnia fulgura pallent,
Cùm tonat, exanimes primo quoque murmure cœli;
Non quasi fortuitu, nec ventorum rabie, sed
Iratus cadat in terras, & vindicet ignis.
Illa nihil nocuit, curâ graviore timetur
Proxima tempestas; velut hoc dilata sereno.
Præterea lateris vigili cum febre dolorem
Si cœpere pati, missum ad sua corpora morbum

arido gutture, sicut in ægritudine; atque escâ sub molaribus augescente. Verùm infelix respuit merum: sordet Albanum antiquum vetustate exquisitum. Si suavius exhibeas, plicæ multiplices in frontem coëunt quasi acerbo Falerno productæ. Quod *si casu somnum exiguum noctu concessit anxietas, ac per omnem modò lectum conversi artus requiescunt, statim fanum atque altaria Dei læsi, quodque majoribus, animum laboribus premit, te aspicit inter soporem; effigies tua religiosa, atque humanâ grandior percellit trepidantem, & adigit confiteri. Isti sunt qui pavent atque expallescunt ad cuncta fulgetra, quoties intonat, ferè expirantes singulis fragoribus aëris, tanquam non casu, neque flatuum furore, sed indignabundus ignis in terras dedicat atque ulciscatur.* Si *hæc procella non læserit, posterior formidatur majori anxietate, quasi reservata* post *illud sudum. Deinde si incipiunt sentire tormentum lateris cum febricula insomni, languorem putant suis corporibus immissum*

---

212. *Molares*] Dentes majores à molendo cibo atterendoque dicti.

213. *Difficili crescente cibo*] Dum mens ægrè habet, & corpus ægrum fit: hinc cibus vix dentibus absumitur, videturque in ore crescere præ nausea & fastidio, cùm nonnisi difficulter deglutitur.

214. *Albani veteris pretiosa senectus, &c.*] Nec sapit ei vinum licèt optimum è collibus Albanis. Vide Sat. 5. ver. 33. ibique annotat.

215. *Densissima ruga cogitur in frontem*] Frons caperatur, ob mœrorem, & animi æstus quos patitur.

216. *Velut acri ducta Falerno*] Quasi aceto; vel quòd Falernum, per se mite & jucundum, ipsi austerum & acre videatur. Vide Sat. 4. ver. 138. annot.

219. *Continuò templum, &c.*] Cruciatur animus, dum ei semper obversatur templum in quo pejeravit, Deosque violavit. Maximè verò torquetur, cùm tu menti ejus redis; & cùm præsentem veluti habet te, cui, depositum negando, fidem fregit.

Sacra] Execrabilis, religionem incutiens ac pavorem homini sacrilego.

221. *Major imago humanâ*] Quales videntur umbræ, dum apparent. Suet. Claud. cap. 1. *Hostem*, inquit, *frequenter cæsum ac penitùs in intimas solitudines actum, non prius destitit insequi* (Drusus nempè Claudii pater) *quàm species barbaræ mulieris humanâ amplior, victorem tendere ultrà sermone Latino prohibuisset.*

222. *Fateri*] Fraudem, perjurium, meritas pœnas.

223. *Ad omina fulgura pallent*] Sic Caligula Sueton. cap. 51. *Ad minima tonitrua & fulgura connivere, caput obvolvere, ad majora verò proripere se è strato, & sub lectum condere solebat*, &c. Quædam tamen fulgura ac tonitrua boni fuisse ominis olim creditum, ut quæ ex sinistra parte, item quæ ob Ortu veniunt. Vide Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 13. & 27.

225. *Fortuitu*] Ex opinione Epicureorum, qui expunctâ divinâ providentiâ, casui & Fortunæ omnia tribuebant.

Ventorum rabie] Ex nubium ac ventorum conflictu & collisione Vet. Schol. Sic & Plutarch. de Homero Lib. ait, cùm in nube ventus includitur, eamque vi perrumpit, tonitrua fulguraque gigni, & simul emitti fulmen. Observandum itaque hìc loqui Juvenalem ex opinione vulgi: nam constat tonitru fieri quoties exhalatio quædam calida ad secundam aëris regionem elata, nubibus constricta colluctatur ut erumpat: fulgur autem, cùm sicca illa exhalatio motu rarescit ignescitque, & per nubem exit & emicat: denique fulmen esse exhalationem illam compactam & accensam, quæ magno impetu & fragore nubes effringit, sæpè in terras delabitur, ac modò ingenti strage quævis perrumpit, modò incendio absumit.

226. *Vindicet ignis*] Vibratus ab irato Jove hominum crimina ulciscente.

229. *Lateris vigili cum febre dolorem*] Pleuritida, seu lateralem morbum, cum febre somnum adimente ob nimios æstus.

Infesto credunt à Numine; saxa Deorum
Hæc, & tela putant. Pecudem spondere sacello
Balantem, & Laribus cristam promittere galli
Non audent. Quid enim sperare nocentibus ægris
Concessum? Vel quæ non dignior hostia vitâ?
Mobilis & varia est fermè natura malorum.
Cùm scelus admittunt, superest constantia: quid fas,
Atque nefas, tandem incipiunt sentire, peractis
Criminibus. Tamen ad mores natura recurrit
Damnatos, fixa & mutari nescia. Nam quis
Peccandi finem posuit sibi? Quando recepit
Ejectum semel attritâ de fronte ruborem? [uno
Quisnam hominum est, quem tu contentum videris
Flagitio? Dabit in laqueum vestigia noster
Perfidus, & nigri patietur carceris uncum,
Aut maris Ægæi rupem, scopulosque frequentes
Exulibus magnis. Pœnâ gaudebis amarâ
Nominis invisi. Tandemque fatebere lætus
Nec surdum, nec Tiresiam quenquam esse Deorum.

à Diis adversis, eos Numinum lapides & jacula existimant. Fano vovere balans animal, & Penatibus galli cristam timent polliceri. Nam quid expectare licet sceleratis ægrotantibus? Aut quæ victima non magis meretur vivere? Improborum indoles mutabilis est utplurimùm & inconstans. Quando scelus patrant, exstat firmitudo: admissis denique flagitiis auspicantur intelligere quid licitum atque illicitum. Nihilominùs ad culpatos actus redit indoles firmata, nec facilis immutari. Ecquis enim præstituit sibi modum criminibus: ecquando recuperavit pudorem è fronte perfricta exutum? Ecquis est hominum, cui tu scelus unicum satis esse perspexeris? Noster defraudator mittet pedes in catenas, & obscuri ergastuli uncum perferet, vel cautes & saxa Ægæi maris summis extorribus notissima. Lætaberis acri supplicio exosi nominis, ac denique hilaris confitebere, neque surdum, neque par *Tiresiæ esse ullum Numinum.*

---

231. *Saxa Deorum hæc, & tela putant*] Quibus petunt improbos ac mulctant Dii.

232. *Pecudem spondere sacello non audent*] Ovem non audent vovere pro sanitate ab Diis impetranda, quia se illis nórunt exosos, adeòque desperant quidquam ab eis consequi.

233. *Cristam galli*] Id est, cristatum gallum, quem Laribus & Æsculapio solebant mactare, præsertim à morbo convalescentes. Vide Cœl. Rhodig. lib. 16. cap. 12, & 13.

235. *Quæ non dignior hostia*] Quàm sceleratus homo, pro cujus salute voveretur.

237. *Quid fas, atque nefas, tandem incipiunt sentire, &c.*] Postquam scelus est admissum, tum ejus gravitas sentitur, quod antea blandum ac suave cupido ac libidinoso videbatur.

239. *Ad mores natura recurrit*] Horat. lib. 1. Epist. 10.

Naturam expellas furcâ, tamen usque recurret.

240. *Fixa & mutari nescia*] Obfirmata consuetudine peccandi. S. Augustin. Confess. lib. 8. cap. 5. *Suspirabam,* inquit, *ligatus non ferro alieno, sed meâ ferreâ voluntate. Velle meum tenebat inimicus, & inde mihi catenam fecerat & constrinxerat me. Quippe ex voluntate perversâ facta est libido, & dum servitur libidini, facta est consuetudo, & dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas. Quibus quasi ansulis quibusdam sibimet innexis (inde catenam appellavi) tenebat me obstrictum dura servitus.*

244. *Dabit in laqueum vestigia, &c.*] Etsi impunè perfido fuit prius flagitium, paulisper expecta: statim aliud perpetrabit, propter quod in vincula trudetur, ac pro utrisque dabit pœnas, seu exilio, seu capite mulctatus.

245. *Nigri patietur carceris uncum*] Carceris tædia & horrorem feret, ibique unco ferreo constringetur, vel inde trahetur unco, & raptabitur ad scalas Gemonias. Vetus Schol. Vide quæ notavi in Sat. 10. ver. 66.

246. *Maris Ægæi*] Vide Annot. ad Pers. Sat. 5. ver. 142.

Rupem scopulosque] Ad scopulosas istas Insulas, in quibus exulant insignes Rei benè multi procul hinc deportabitur.

247. *Pœna gaudebis amarâ, &c.*] Tùm certè cum ingenti gaudio accipies graviter & justè plecti invisum tibi hominem depositi raptorem. Tum vero Deos non amplius incusabis, quòd scelera non vindicent, quòd sceleratis parcant, ut modò faciebas.

249. *Surdum*] Quasi tua Dii vota non audiêrint vindictam poscentis.

Tiresiam] Id est, cœcum, instar Tiresiæ Thebani, quasi non viderent Dii, aut certè conniverent ad perjuria, & alia tot improbè facta in hoc inferiori orbe. De *Tiresia* Vate ab irata Junone excœcato, vel, ut alii volunt, à Pallade. Ovid. Metamorph. 3. Fab. 4.

SATIRA XIV.

PLURIMA sunt, Fuscine, & famâ digna sinistrâ,
Et nitidis maculam ac rugam figentia rebus,
Quæ monstrant ipsi pueris traduntque parentes.
Si damnosa senem juvat alea, ludit & hæres
Bullatus, parvoque eadem movet arma fritillo.
Nec de se melius cuiquam sperare propinquo
Concedet juvenis, qui radere tubera terræ,
Boletum condire, & eodem jure natantes
Mergere ficedulas didicit, nebulone parente,
Et canâ monstrante gulâ. Cùm septimus annus
Transierit, puero nondum omni dente renato.
Barbatos licèt admoveas mille inde magistros,
Hinc totidem, cupiet lauto cœnare paratu

INTERPRETATIO.

O Fuscine, multa sunt & lævam existimationem merentia, & rebus mundis labem & rugam inurentia, quæ genitores ipsi docent ac ingerunt filiis. Si perniciosa alea delectat vetulum, etiam ludit hæres bullam gerens, & similia versat instrumenta mediocri pyrgo. Neque meliorem de se expectationem ulli cognato dabit puer, qui tubera humi scalpere, fungos condire, atque pari jusculo immersas perfundere ficedulas eruditus est nugatore patre atque albâ ingluvie docente. Statim ac juvenis annum septimum excesserit, necdum exortis cunctis dentibus, quamvis hinc millenos præceptores barbâ insignes adhibeas, totque illinc, nunquam non volet grandi apparatu cœnare,

ANNOTATIONES.

1. *Plurima sunt, &c.*] Gravissima est hæc Satira, in qua redarguuntur parentes prava filiis exempla monstrantes, quibus & ipsi pravi fiunt atque omni vitiorum genere corruptissimi.

Fuscine] Is quisnam fuerit haud benè patet.

2. *Nitidis maculam ac rugam figentia rebus*] Res ex se bonas corrumpentia.

Ac rugam] Quidam legunt, *hæsuram*. Nonnulli etiam Codices post primum versum habent:

Et quod majorum vitio, sequiturque minores.

Sed hunc versiculum velut ineptum, ut sententiæ turbatorem, denique velut peregrinum in urbem irrepentem, id est, è titulo vel margine in Satiram ipsam ab imperitis insertum jure proscribit Just. Lipsius Epistolic. Quæst. lib. 4. Epist. 15.

3. *Traduntque parentes*] Vide Plutarch. de instituendis liberis: ubi ait, sanè juvenes esse procacissimos illic oportere, ubi senes impudentes sunt: & qui peccantes ipsi pueros castigant, sui ipsorum accusatores fieri; imò peccandi esse ipsis auctores & magistros. Et Quintil. lib. 1. cap. 2. *Utinam*, inquit, *liberorum nostrorum mores non ipsi perderemus. Infantiam statim deliciis solvimus. Mollis illa educatio quam indulgentiam vocamus, nervos omnes & mentis & corporis frangit. Quid non adultus concupiscet, qui in purpuris repit? . . . . Ante palatum eorum quàm mores instituimus . . . . Gaudemus si quid licentiùs dixerint . . . . Discunt hæc miseri antequam sciant hæc vitia esse*, &c.

4. *Hæres Bullatus*] Puer nobilis. Vide quæ annotavi ad Pers. Sat. 5. ver. 31.

5. *Parvo*] Ætati, & parvæ suæ manui apto.

Arma] Tesseras, talos, alveolum.

Fritillo] Pyrgo, turriculâ, pyxide corneâ oblongâ, è qua tali mittuntur. Vide Pers. Sat. 3. ver. 50. Annot.

7. *Radere tubera*] Expurgare, & in cibum parare, & condire. Vide Annot. ad Sat. 5. ver. 116.

8. *Boletum*] Vide cit. Sat. 5. ver. 147.

Eodem jure] Eodem condimento, quo boletum & tubera.

9. *Ficedulas*] Aviculas boni succi, de quibus Athen. lib. 2. cap. 24 & Plin. lib. 10. cap. 29. Nullum avem, præter ficedulam, totum comesse oportere, ex placito & palato luxuriosorum, affirmat lib. 15. cap. 8. A. Gellius. Dicta ficedula, ab edenda ficu, seu quòd eâ saginetur.

Martial. lib. 13. Epigram. 49.

Cùm me ficus alat, cùm pascar dulcibus uvis,
Cur potiùs nomen non dedit uva mihi?

Nebulone] Guloso, lurcone, luxurioso.

10. *Canâ monstrante gulâ*] Vetulo gulæ pridem addicto, nec albis licèt & canescentibus capillis sibi temperante.

11. *Dente renato*] Macrob. lib. 1. in Somn. Scip. cap. 6. ait, *Post septem menses mandibulis dentes emergere infantibus, post annos septem qui primi dentes emerserant, aliis aptioribus ad cibum solidum nascentibus cedere.* Sic & Plin. lib. 7. cap. 16 *Editis infantibus primores dentes septimo gigni mense: eosdem anno septimo decidere, aliosque suffici.*

12. *Barbatos*] Sapientes, Philosophos. Vide Annot. ad Pers. Sat. 4. ver. 1.

13. *Cupiet lauto cœnare paratu, &c.*] Sicut à teneris assuevit, ita grandior lautè vesci volet, neque frugalitatem doceri poterit. Tull. de Invent. *Vetus consuetudo naturæ vim obtinet.* Et de Finib. *quasi altera natura est*, inquit. *Hinc venatores in nive pernoctant, in montibus uri se patiuntur;* ut ait idem Cicero Tusc. 2. n. 40.

Semper, & à magna non degenerare culina.
Mitem animum, & mores modicis erroribus æquos
Præcipit, atque animos servorum, & corpora nostrâ
Materiâ constare putat, paribusque elementis:
An sævire docet Rutilus, qui gaudet acerbo
Plagarum strepitu, & nullam Sirena flagellis
Comparat, Antiphates trepidi laris, ac Polyphemus?
Tum felix quoties aliquis tortore vocato
Uritur ardenti duo propter lintea ferro.
Quid suadet juveni lætus stridore catenæ,
Quem mirè afficiunt inscripta ergastula, carcer
Rusticus? Exspectas ut non sit adultera Largæ
Filia, quæ nunquam maternos dicere mœchos
Tam citò, nec tanto poterit contexere cursu,
Ut non ter decies respiret? Conscia matri
Virgo fuit: ceras nunc hac dictante pusillas
Implet, & ad mœchum dat eisdem ferre cinædis.
Sic natura jubet: velociùs & citiùs nos
Corrumpunt vitiorum exempla domestica, magnis
Cùm subeunt animos auctoribus. Unus, & alter

& à pingui coquina non deficere. An Rutilus mansuetum docet ingenium, indolemque temperatam paucis vitiis; atque famulorum mentes, & corpora, materiâ nostrâ, & principiis similibus confla'a existimat; *an* verò *crudelem esse monstrat, qui sævo delectatur verberum sònitu, ac nullam Sirenem confert flagris,* velut *Antiphates & Polyphemus domûs timidæ?* Is *tunc beatus, quando quispiam accersito carnifice aduritur* laminâ *ferreâ candenti, ob lintea bina* surrepta. *Quid puero suggerit* qui *gaudet strepitu vinculorum, quem valdè juvant notata mancipia, agreste ergastulum? An speras ut mœcha non sit Largæ nata, quæ matris adulteros recensere nunquam adeo velociter, neque festinatione tantû enumerare queat, ut non tricies respiret?* Dum esset *adolescentula, fuit conscia parenti; jam illâ docente ceratos* tabellas *parvas perscribit, atque ad adulterum deferri mandat* per *eosdem . . . Ita natura præcipit; promptiùs ac faciliùs depravant nos familiaria scelerum exempla, quoniam mentem penetrant summis suasoribus. Ea*

Virgil. Georgic. 2.

Adeò in teneris consuescere multum est.

Horat. lib. 1. Epist. 2.

Quo semel est imbuta recens, servabit odorem
Testa diu.

15. *Mitem animum, &c.*] An clementiam, an crudelitatem docet filios qui in servos ipse crudelis sævit?

Mores modicis erroribus æquos] Horat. lib. 1, Sat. 3.

Nam vitiis nemo sine nascitur, optimus ille est
Qui minimis urgetur.

16. *Animos servorum*] Non de elementorum materia qualibet, sed ex nihilo creatam hominis cujuscumque animam, ex D. Augustino asserit Cœl. Rhodig. lib. 2. cap. 22. Eo quòd si ex elementis constaret, sanè foret corporea. Porrò immortales æqualesque esse omnium hominum animas, non fide solùm Christianâ certum est, sed & Sapientes Ethnici agnovêre. Vide Cœl. Rhodig. cit. cap. & seq.

Nostrâ] Eadem, quâ nos.

17. *Paribusque elementis*] Aquâ, terrâ, aëre, igne, simul commixtis.

18. *Rutilus*] An is, de quo non semel initio Sat. 11.

19. *Nullam Sirena flagellis comparat*] Nullius cantum Sirenis, suavem licèt, æquè audire cupit ut sonum flagellorum servis inflictorum.

Sirena] Vide Sat. 9. ver. ultimo.

20. *Antiphates trepidi laris, &c.*] Familiæ suæ tam metuendus ac formidabilis, quàm fuere pridem vel Anthropophagus ille Rex Læstrigonum Antiphates, vel immanis Polyphemus Cyclopum unus.

Antiphates] Vide Homer. Odyss. 10.

Laris] Vide Annot. Sat. 8. ver. 14.

Polyphemus] Vide Sat. 9. ver. 64.

21. *Tum felix quoties, &c.*] Quoties occasionem sæviendi nanciscitur, toties lætus ille est.

23. *Catenæ*] Servo injectæ & impactæ.

24. *Inscripta ergastula*] Metonym. pro servis in ergastulo compeditis, in fronte verò candenti ferro seu cauterio inustis, ac certis literis aut stigmate notatis & compunctis, ob aliquod furtum, aliudve crimen. Hinc illi apud Ciceronem 2. Offic. n. 25. *Stigmatiæ*, vel *Stigmatici*, vocantur. Plin. mox citand. *Inscripti vultus;* Plaut. & Apul. Metam. 9. *Literati.* Vide Cœl. Rhodig. lib. 7. cap. ult. & Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 20.

Ergastula] Vide Sat. 6. ver. 150.

Carcer Rusticus] Seu quòd servi in villarum ergastulis, id est, cellis subterraneis custodiebantur: de quibus vide Brisson, lib. 2. cap. 9. seu quòd operi rustico addicebantur. Hinc Plin. lib. 18. cap. 3. *Vincti pedes*, inquit, *damnatæ manus, inscripti vultus rura exercent.* Et cap. 6. ejusdem Libri, *coli rura ab ergastulis pessimum est, & quicquid agitur à desperantibus.*

25. *Largæ*] Adulteræ famosæ illo ævo.

26. *Nunquam maternos dicere mœchos*] Adeò nempè multi sunt.

29. *Ceras pusillas*] Ætati & manui accommodatos pugillares.

30. *Dat eisdem ferre*] Iisdem famulis ac internunciis per quos mater solet missitare literas amatorias ad suos mœchos.

32. *Magnis auctoribus*] Parentibus ac majoribus, quorum potens apud filios exemplum

Forsitan hæc spernant juvenes, quibus arte benignâ,
Et meliore luto finxit præcordia Titan.
Sed reliquos fugienda patrum vestigia ducunt;
Et monstrata diu veteris trahit orbita culpæ.
Abstineas igitur damnandis; hujus enim vel
Una potens ratio est, ne crimina nostra sequantur
Ex nobis geniti: quoniam dociles imitandis
Turpibus ac pravis omnes sumus; & Catilinam
Quocumque in populo videas, quocumque sub axe.
Sed nec Brutus erit, Bruti nec avunculus usquam.
Nil dictu fœdum, visuque hæc limina tangat,
Intra quæ puer est. Procul hinc, procul inde puellæ
Lenonum, & cantus pernoctantis parasiti.
Maxima debetur puero reverentia. Si quid
Turpe paras, nec tu pueri contempseris annos:
Sed peccaturo obsistat tibi filius infans.
Nam si quid dignum Censoris fecerit irâ,
Quandoquidem similem tibi se non corpore tantùm,
Nec vultu dederit, morum quoque filius, & cum
Omnia deteriùs tua per vestigia peccet,
Corripies nimirùm, & castigabis acerbo
Clamore, ac post hæc tabulas mutare parabis.

fortasse contemnant unus vel duo pueri, quibus industriâ propitiâ, atque ex *argillâ nobiliore firmavit animos Prometheus? at alios a ripiunt evitanda parentum exempla, & diuturni criminis rota pridem ostensa abducit. Ergo fuge culpanda. Nam istius etiam una est efficax causa, ut non scelera nostra imitentur ex nobis orti: quia cuncti sumus* faciles *doceri, & æmulari fœda atque perversa. Catilinam verò cernas qualibet in gente, quavis in regione, at neque Brutus aderit usquam, neque Bruti avunculus. Nil turpe dictu vel aspectu eam domum attingat, in qua est adolescentulus. Longè illinc, longè istinc lenonum juvenculæ & cantiones parasiti noctem co*messando *traducentis. Summa habenda est* erga *puerum observantia. Si moliris aliquid fœdum, ne tu puerili annos spreveris; verùm te crimen admissurum impediat filius* licèt *juvenculus. Etenim si quidpiam Censoris animadversioni obnoxium egerit, quia se parem tibi exhibebit non solùm corpore vel facie,* sed *etiam indolis filius; & quando nihil non pravè faciet ad tuum exemplum, redargues scilicet atque objurgabis acri vociferatione, deinde verò codicillos immutare tentabis.*

---

atque auctoritas. Cic. Epist. lib. 4. ad Ser. Sulpic. Epist. 3. *Quod exemplo, fit, id etiam jure fieri putant.*

34. *Forsitan hæc spernant, &c.*] Prava exempla parentum pauci fortè abhorreant juvenes benè nati, & ad virtutem proni. Vide Senec. Epist. 97. ubi, *ad deteriora faciles sumus*, inquit, &c.

35. *Titan*] Vide Ovid. Metam. 1. Fab. 2. & quæ notavi ad Sat. 4. ver. 133. Item Sat. 8. ver. 132. ad vocem, *Titanida.*

36. *Fugienda*] Pessima, improba.

37. *Orbita*] Propriè orbita currentis est rotæ vestigium. Docet Tullius ad Attic. lib. 2. Epist. 21. ubi ait, *Sic orbem Reipublicæ esse conversum, ut vix sonitum audire, vix ingressam orbitam videre quis posset.* Hic verò significat, consuetum agendi morem, & quotidiana vitiorum exempla pueris monstrata.

38. *Damnandis*] Alii legunt, *damnis, hujusce etenim vel*, pari sensu, id est, facinoribus damnosis familiæ.

39. *Una potens ratio est, ne crimina nostra sequantur*] Etsi aliæ desint rationes, at hæc una debeat à vitiis nos avocare, ne scilicet filios ac familiares exemplo nostro corrumpamus.

41. *Catilinam quocumque in populo videas*] Frequentes malos ubique reperias, non etiam bonos. Seneca ad Lucil. Epist. 97. *Omne tempus Clodios, non omne Catones fert.*

Catilinam] Catilinæ similes, flagitiosos, patriæ hostes, omni scelere inquinatos. Vide Ciceronem, Salustium, &c.

42. *Axe*] Orbem terræ velut axe volvi qui duobus hinc inde cardinibus sustineatur, Arctico & Antarctico, Geographi finxere.

43. *Brutus*] Vir bonus, amans virtutis, libertatis vindex, patriæ liberator, etiam capitis periculo. Vide Sat. 5. ver. 37.

Bruti avunculus] Cato Uticensis, cujus soror Servilia mater fuit Bruti. Vide Sat. 2. ver. 40. Annot.

45. *Puellæ Lenonum*] Meretrices.

46. *Parasiti*] Vide Sat. 1. ver. 139.

47. *Maxima debetur puero reverentia*] Plutarch. in Vita Catonis Censorii, refert eum præsente puero filio, sic à verborum turpitudine temperâsse, velut arbitris virginibus Vestalibus locuturus fuisset: neque cum filio unquam lavisse, quod & tunc à Romanis factitatum.

48. *Nec tu pueri contempseris annos*] Ne existimes tuum peccandi exemplum non ei fore noxium qui valdè juvenis sit & mali ignarus. Imo vel ob hoc abstine, quod ætas illa est in vitium flecti facilis, & quasi cerea, ut ait Horatius ad Pisones, ver. 163.

52. *Morum quoque filius*] Hæres & æmulus paternæ Improbitatis.

55. *Post hæc tabulas mutare parabis*] Quâ frontè minaberis testamenti mutare tabulas, & illum exhæredare ob flagitia? Agell. lib. 1. cap. 6. *Parentes, si pergunt liberi errare, bonis exhæredant; inquit Metellus.*

Unde tibi frontem libertatemque parentis,
Cùm facias pejora senex, vacuumque cerebro
Jampridem caput hoc ventosa cucurbita quærat?
Hospite venturo cessabit nemo tuorum:
Verre pavimentum; nitidas ostende columnas;
Arida cum totâ descendat aranea telâ:
Hic lavet argentum; vasa aspera tergeat alter.
Vox domini fremit instantis, virgamque tenentis.
Ergo miser trepidas, ne stercore fœda canino
Atria displiceant oculis venientis amici,
Ne perfusa luto sit porticus; & tamen uno
Semodio scobis hæc emendat servulus unus.
Illud non agitas, ut sanctam filius omni
Aspiciat sine labe domum, vitioque carentem?
Gratum est, quòd patriæ civem populoque dedisti,
Si facis, ut patriæ sit idoneus, utilis agris,
Utilis & bellorum, & pacis rebus agendis.

Unde tibi sumes *frontem ac patris auctoritatem, quandoquidem vetulus deteriora perpetras; atque vento plena cucurbitula jamdudum investigat caput illud* tuum *inane? Cùm hospes adventat nullus famulorum erit otiosus. Pavimentum expurga*, inquies, *mundas exhibe columnas; siccu aranea dejiciatur cum omni telâ: iste abluat argentea* vasa: *alius inæqualia vascula abstergat. Clamor obstrepit heri urgentis, & virgam intentantis. Times igitur, ô infelix, ne vestibulum caninis sordibus inquinatum offendat oculos familiaris accedentis, neve xystum cœno sit aspersum: ac nihilominùs famulus unicus ea purgat uno pulvisculi semimodio. Hoc* vero *non laboras, ut filius puras ædes videat absque ulla macula, & scelere vacantes? Placet quòd civem donâsti patriæ & plebi, modò efficias ut evadat patriæ utilis, rari fructuosus, aptus administrandis cùm militiæ tùm otii negotiis.*

---

56. *Frontem libertatemque parentis*] Severitatem atque audaciam castigandi, qualis patrem decet.

57. *Vacuumque cerebro*] Carens mente & sapientiâ. Nam ex Macrob. lib. 7. cap. 5. *Cerebrum consilii sedes est.* Et cap. 9. *Animæ habitatio est in cerebro, indeque sensus ingeruntur & gubernantur.* Ex Plin. lib. 11. cap. 37. *Cerebrum est velut arx sensuum: huc venarum omnis à corde vis tendit, hîc desinit: hîc culmen altissimum, hîc mentis est regimen.* Vide Cœl. Rhodig. lib. 2. cap. 28. & alibi.

58. *Caput hoc ventosa cucurbita quærat*] Id est, tuum caput malè sanum eget cucurbitâ, sive cucurbitulâ, quâ inciso occipitio adhibitâ curetur tua phrenesis: Ex Corn. Cels. lib. 3. cap. 18.

Ventosa cucurbita] Levis, tenuis, cava.

Cucurbita] Sunt qui putent hanc perinde ac helleborum insaniæ mederi: adeòque hîc intelligi cucurbitam, maximè silvestrem, ut colocynthidem, &c. De hujus virtutibus & facultatibus Plin. lib. 20. cap. 3. & alibi. Athenæus autem lib. 2. cap. 18. ait, cucurbitam corporis habitum humectare, egeri celeriter, bonum succum generare, &c. Alii volunt hîc à Juvenale designari curcubitulam, Gallicè *VENTOUSES*. Anglicè autem *A CUPPING-GLASS*. Istud nomen Cucurbita, vel à cucurbitæ similitudine, vel quòd è cucurbitis facta sint primùm ea vascula, quæ subinde ænea, cornea, vitrea, quibus Medici utuntur ad noxios humores & sanguinem, levi interdum scarificatione, aut etiam sine illa, educendos. Vide Corn. Cels. lib. 2. cap. 11. Plin. lib. 32. cap. 10. *Eadem est*, inquit, *earum* (hirundinum) *curatio quæ cucurbitularum medicinalium, ad corpora levanda sanguine, spiramentaque laxanda.* Plutarchus lib. *de animi tranquillitate*, affert exemplum cucurbitularum, quæ pessimum humorem è carne ad se trahunt. At in Quæst. Platon. circà medium ita rem explicat: Πρῶτον μὲν οὖν τὸ περὶ τὴν σικύαν τοιοῦτόν ἐστιν. ὁ περιληφθεὶς ὑπ᾽ αὐτῆς πρὸς τῇ σαρκὶ μετὰ θερμότητος ἀὴρ ἐκπυρωθεὶς, καὶ γενόμενος τῶν τοῦ χαλκοῦ πόρων ἀραιότερος, ἐξέπεσεν οὐκ εἰς κενὴν χώραν, (οὐ γὰρ ἐστὶν) εἰς δὲ τὸν περιεστῶτα τὴν σικύαν ἔξωθεν ἀέρα, κἀκεῖνον ἀπέωσεν. ὁ δὲ τὸν πρὸ αὐτοῦ καὶ τοῦτο πάσχων ἀεὶ καὶ ἄγων ὁ ἔμπροσθεν ὑποχωρεῖ τῆς κενουμένης γλιχόμενος χώρας, ἣν ὁ πρῶτος ἐξέλιπεν, οὕτω δὲ τῇ σαρκὶ περιπίπτων; ἧς ἡ σικύα δέδρακται. καὶ ἀναζέων ἅμα συνεκθλίβει τὸ ὑγρὸν εἰς τὴν σικύαν. *In cucurbitula sic se res habet: Aër in illa comprehensus, postquam adhæsit carni, factus per calorem subtilior poris ænei vasis, effert se non vacuum in locum (nullus enim est) sed in illum aërem qui cucurbitulam foris circumstat, eumque dispellit: hic verò eum qui ante ipsum est: Idque patiens assiduè agensque aër anterior cedit in locum quem prior vacuum reliquit. Ita verò circumfusus carni, quam cucurbitula prehendit, vellicans simul humorem in cucurbitulam exprimit.*

61. *Aranea*] Vide Plin. lib. 11, cap. 24.

62. *Hic lavet argentum*] Legunt quidam: *læve argentum;* id est, politum, nullâque cælaturâ asperum & inæquale.

Aspera] Ob extantia signa insculpta, anaglypha.

67. *Semodio scobis hæc emendat, &c.*] Id est, & tamen totam domum everrens, & singula tergens ac deradens servus vix inde scobis aufert semodium, seu modium dimidium pulveris atque ramentorum.

70. *Gratum est, quòd patriæ civem, &c.*] Quòd genueris filium, modò ille futurus sit aliquando patriæ utilis, benè est.

Plurimùm enim intererit quibus artibus, & quibus hunc tu
Moribus instituas. Serpente ciconia pullos
Nutrit, & inventâ per devia rura lacertâ :
Illi eadem sumptis quærunt animalia pennis.
Vultur jumento, & canibus, crucibusque relictis,
Ad fœtus properat, partemque cadaveris affert.
Hinc est ergo cibus magni quoque vulturis, & se
Pascentis, propriâ cùm jam facit arbore nidos.
Sed leporem ; aut capream, famulæ Jovis, & generosæ
In saltu venantur aves : hinc præda cubili
Ponitur : inde autem, cùm se matura levabit
Progenies stimulante fame, festinat ad illam,
Quam primùm rupto prædam gustaverit ovo.
Ædificator erat Centronius, & modò curvo
Littore Caietæ, summâ nunc Tiburis arce,
Nunc Prænestinis in montibus, alta parabat
Culmina villarum, Græcis longeque petitis

Nam valdè refert quibus illum tu disciplinis quibusque institutis informes. Ciconia pullos alit anguibus & lacertis per remotos agros repertis ; hi acceptis alis investigant ejusmodi animantes, vultur mortuos *equos & canes, & patibula dimittens ad pullos advolat, & cadaveris frustum portat. Illinc igitur esca est grandis etiam vulturis seque metipsum nutrientis, quando jam nidum exstruit,* in *arbore peculiari. At leporem vel capream in silva captant ministræ Jovis, ac nobiles volucres. Inde præda nido collocatur. Quando verò se hinc efferet adulta proles, excitante esurie, properat ad eam prædam quam ovo discluso statim delibavit. Centronius erat ædificandi* cupidus, *& jam in curvâ Caietæ ripâ, jam alto vertice Tiburis, modò Prænestinis in collibus excelsa moliebatur domorum fastigia, Græcis & procul quæsitis*

---

73. *Quibus hunc tu moribus instituas*] Plutarchus antè citatus de Institutione liberorum, optimè affirmat, naturæ bonitatem socordiâ labefactari, contrà verò pravam licèt indolem doctrinâ & institutione emendari : adeò valent sedulitas & labor. Vide suprà.

74. *Serpente ciconia pullos nutrit, &c.*] Probat exemplis, sumptam à teneris annis consuetudinem, præsertim à parentibus inditam, retineri in adulta ætate.

Ciconia] Plutarch. Quæst. Convival. lib. 8. cap. 7. ait Ciconiam quæ nullum ab homine opem accipit, ei tamen opitulari, siquidem insidiantes rubetas & angues circumvagans perimit. Idem de Iside, ait, Thessalis coli ciconias ob serpentes deletos. Similiter & Plin. lib. 10. cap. 23. Tantum ciconiis honorem in Thessalia fuisse, ut eas occidisse, perinde ac hominem, capitale fuerit. Ex S. Ambrosio Hexameron lib. 5. cap. 16. & Cœl. Rhodig. lib. 11. cap. 17 Circonia Romano usu *pia* vocatur, quòd pulli parentibus jam senio confectis, nec alimenta sibi conquirere valentibus opem & victum suppeditant. Hinc à Petronio ciconia nuncupatur, *pietatis cultrix.*

76. *Illi eadem sumptis quærunt amimalia pennis*] Pulli ciconiæ jam pennati vescuntur item serpentibus.

77. *Vultur*] Vide Annot. Sat. 4. ver. 111. ad vocem, *Vulturibus.*

Crucibusque relictis] In quibus pendent humana cadavera, quorum est avidus.

79. *Hinc est ergo cibus magni quoque vulturis*] Nimirùm è cadaveribus quibuscumque. Alii legunt, *Hic est ergo cibus,* &c.

80. *Propriâ cùm jam facit arbore nidos*] Affirmat contrà Plinius lib. 10. cap. 6. Non in arboribus, sed in excelsis valdè rupibus vultures nidificare. Favet & Plutarch. Qu. Cent. Rom. 93. ubi ait, Vix ulli inventum vulturis nidum.

81. *Famulæ Jovis*] Aquilæ ; quæ sic nuncupantur, sive quòd nectar Jovi portârit Aquila, cùm ille apud Cretam in antro educaretur, ut est apud Athen. lib. 11. cap. 12. Seu quòd Ganymedem, jubente Jove, rapuit. Ex Hygin. Astrol. Poët. Seu quòd Jovi fulmina adversùs Gygantes bellanti subministraret Aquila, ut fabulantur. Seu denique quòd fulminata nunquam Aquila, ideoque Jovis armigera credita est, quod refert Plin. lib. 10. cap. 3. Vide Cœl. Rhodig. lib. 13. cap. 20.

Generosæ aves] Accipitres, falcones, &c.

86. *Ædificator erat Centronius*] Amabat ædificare Centronius, & suas opes ædificando perdidit : pariter & ejus filius insanas substructiones amando bona quæ supererant, dilapidavit, paternum secutus exemplum.

87. *Curvo littore Caietæ*] Hæc urbs vulgò *Gaëta,* Latii novi pridem, hodie Terræ Laboris, in ora Tyrrheni maris sita, ad collis radices, portum habet atque arcem. Nomen habet à curvo, quòd Laconiâ Linguâ Caietam dicunt : vel ab Æneæ nutrice, ex Virgil. Æneid. 7.

Tiburis] Sat. 3. ver. 192.

88. *Prænestinis*] Sat. 3. ver. 190.

89. *Græcis*] Plin. lib. 36. cap. 7. *Pretiosi quidem generis,* inquit, *marmor extitit Lacedæmonium viride, cunctisque hilarius.*

Longè petitis] Ex Ægypto, Numidiâ, Plin. mox cit. *Augustum marmor, ac deinde Tiberianum in Ægypto, Augusti ac Tiberii primùm principatu reperta : Augustum undatim crispum in vortices, Tiberium sparsim convolutâ canitie & luce. Adde Noxium, quod diù placuit ante alia ; ita vocantur cotes in Cypro Insula genitæ : & quod posteà vicit, Armenium.* Plin. ibid.

Marmoribus, vincens Fortunæ atque Herculis ædem;
Ut spado vincebat Capitolia nostra Posides.
Dum sic ergo habitat Centronius, imminuit rem
Fregit opes, nec parva tamen mensura relictæ
Partis erat: totam hanc turbavit filius amens,
Dum meliore novas attollit Marmore villas.
Quidam sortiti metuentem Sabbata patrem,
Nil præter nubes, & Cœli Numen adorant:
Nec distare putant humanâ carne suillam,
Quâ pater abstinuit: mox & præputia ponunt:
Romanas autem soliti contemnere leges,
Judaicum ediscunt, & servant, ac metuunt jus,

marmoribus superans Fortunæ & Herculis templa; sicut Posides Eunuchus superabat nostra Capitolia. Itaque dum sic habitandas struit ædes Centronius, bona dilapidavit, facultates attrivit; nihilominùs haud modica erat amplitudo residuæ portionis. Eam verò absumpsit omnem insanus filius, cùm recentes è nobiliori marmore domos fabricatur. Nonnulli parentem adepti Sabbata observantem, nihil nisi nubila, & Cœli Deum colunt; neque arbitrantur ab humanâ carne differre porcinam, quâ parens abhorruit: deinde resecant etiam præputia. Romanorum verò Jura spernere assueti discunt tenentque & verentur Leges Judæorum, & quicquid secreto codice

---

Adde, si vis, Parium candore & luce pretiosum: Chium, Sicyonium, Synnadicum maculis distinctum, Numidicum purpureo colore exquisitum, &c.

90. *Marmoribus, vincens Fortunæ atque Herculis ædem*] Licèt magnificè & Imperatorio sumptu exstructam, Fortunæ quidem, à Nerone marmoream: Herculi verò, à Martio Philippo Augusti vitrico. Vide Sueton. August. cap. 29. Sed nec solùm Romæ, sed & Tibure, & Præneste. Vide Plin. lib. 36. cap. 22 & 25. &c.

91. *Capitolia nostra*] Non unum fuisse Capitolium indicat. Certè Romæ duplex, vetus & novum, hoc regione sextâ, octavâ illud; Romanamque illam arcem inter orbis miracula numeratam, teste etiam Ammiano Marcellino, refert Cœl. Rhodig. lib. 23. cap. 6. Alia etiam erant per Italiam Capitolia, ut Capuæ, Beneventi, Pompeiis. De quibus Hadr. Turneb. lib. 11. cap. 2. Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 11. Vel Juvenalis respicit ad Capitolii vices, quod primò quidem à Tarquinio ex Apiolarum Latinorum urbis prædâ exstructum, ex Plin. lib. 3. cap. 5. Cùm deflagrâsset deinde à Sylla restitutum, exornatumque est, tùm à Vespasiano Domitianoque, cùm ab aliis. Vide Alex. cit. Porrò arx illa condita est in monte, qui Saturnius primùm dein Tarpeius à Tarpeia Virgine Vestali Sabinorum scutis ibi obruta: demùm Capitolinus dictus, unde & Capitolii nomen; scilicet ob humanum caput vivo simile, recenti & calido sanguine inde profluente, ibidem cùm fundamenta foderentur, inventum. Auctor est Dionys. Halic. lib. 4. Capitolii substructiones insanas admirationi fuisse, refert Plin. lib. 36. cap. 15.

Posides] Is erat libertus Claudii Imperatoris. Sueton. Claud. cap. 28. ita scribit: *Libertorum præcipuè suspexit Posiden spadonem, quem etiam Britannico triumpho inter militares viros hastâ purâ donavit.* Magnificas autem balineas in Bajano sinu ac littore ab illo constructas, quæ & Posidianæ vocarentur, accepto nomine à Claudii Cæsaris liberto, testatur Plin. lib. 31. cap. 2.

Relictæ partis] Hæreditatis filio transmissæ.

96. *Quidam sortiti, &c.*] Superstitionem etiam pueri discunt à parentibus superstitiosis.

Metuentem Sabbata] Judaïcos ritus ac religiones colentem.

Sabbata] Vide Annot. Sat. 6. ver. 159.

97. *Nil præter nubes, &c.*] Videtur alludere ad id quod legitur Exod. 13. ver. 21. *Dominus autem præcedebat eos ad ostendendam viam, per diem, in columna nubis; & per noctem in columna ignis, ut dux esset itineris utroque tempore.* Et cap. 19. ver. 9. ait Mosi Dominus: *Jam nunc veniam ad te in caligine nubis, ut audiat me populus loquentem ad te*, &c. Vel eò Judæos calumniatur adorare nubes, quòd Deum in Cœlo regnantem colerent, ac precando Cœlum suspicerent. Simili propè ratione Socratem velut nubes adorantem suggillabat Aristophanes.

Cœli Numen] Legunt alii, *lumen.* Tacit. Histor. 5. initio, multa de Mose & Judæis mentitur: at verè hoc, *Mente solâ*, inquit, *unumque Numen intelligunt, summum illud & æternum, neque mutabile, neque interiturum: profanos verò putant, qui Deûm imagines mortalibus materiis in species hominum effingunt. Igitur nulla simulacra urbibus suis, nedum templis sunt*, &c.

98. *Nec distare putant, &c.*] Tam abhorrent ab edenda suilla carne, quàm ab humana; Judæorum more. Hi enim sue abstinet, inquit Cornel. Tacit. mox cit. ubi & falsam addit rationem, nempè quòd scabie laborârint, cui morbo id animal obnoxium: at vera est quæ habetur Levit. 11. nimirùm quòd immundum sit hoc animal, atque luto amicum, ut ait Horatius. Sic enim docebantur illi abstrahere mentem à sordidis ac imis cogitationibus, atque ad cœlestia erigere. Vide Lactantium.

99. *Præputia ponunt*] Cornelius Tacitus ibid. *Judæi genitalia circumcidunt, ut diversitate noscantur. Transgressi in morem eorum idem usurpant.* Vide Genes. cap. 17. ver. 10. & seq. Deuteron. cap. 11. ver. 16. Item Annot. ad Pers. Sat. 5. ver. 184.

Tradidit arcano quodcumque volumine Moses:
Non monstrare vias, eadem nisi sacra colenti;
Quæsitum ad fontem solos deducere verpos.
Sed pater in causâ, cui septima quæque fuit lux
Ignava, & partem vitæ non attigit ullam.
Sponte tamen juvenes imitantur cætera; solam
Inviti quoque avaritiam exercere jubentur.
FALLIT enim vitium specie virtutis & umbrâ,
Cum sit triste habitu, vultuque & veste severum.
Nec dubiè tanquam frugi laudatur avarus,
Tanquam parcus homo, & rerum tutela suarum
Certa magis, quàm si fortunas servet easdem
Hesperidum serpens, aut Ponticus. Adde quod hunc, de
Quo loquor, egregium populus putat, atque verendum

mandarit Moses: haud iter indicare præterquam eandem religionem, profitenti, atque *ad petitam scaturiginem tantummodo circumcisos dirigere. Auctor vero parens, qui otiosam duxit diem unamquamque septimam, nullumque vitæ munus obiit. At alia ultrò æmulantur adolescentes, unam* autem *avaritiam reluctantes etiam coguntur amplecti. Nam vitium decipit imagine & simulatione virtutis, quoniam habitu grave est ac fronte vestimentoque austerum. Neque dubitantur avarus commendatur velut frugalis, ut vir temperans: atque fortunarum ipsius custodia securior, quàm si opes istas tueatur Hesperidum vel Ponti draco. Accedit quod eum, de quo verba facio, præclarum existimat plebs & venerandum opificem. Nam ejusmodi*

---

102. *Tradidit arcano quodcumque volumine Moses*] Nec enim Gentibus evulgabant Judæi suos ritus ac mores, quos Moses scripto commendavit eis Pentateucho. Constat nihilominùs Ethnicis non latuisse Sacros Libros, cùm ex eis pleraque suas in Fabulas traduxerint. Sic diluvii generalis, ac Noëmi ejusque filiorum Historiam Deucalioneis commentis utcumque expresserunt: sic & Iphigeniâ suâ, Isaacum, & Jephte filiam, &c.

Moses] Vox Hebraica significans, *abstractum.* Is reverà ex aquis assumptus à filia Pharaonis Regis Ægypti, & ejus curâ educatus fuit: ut fusè narratur Exod. cap. 2. Annos natus octoginta, apparente sibi Deo in rubo ardente, constitutus est Israelitarum Dux: tum è servitute vindicatos per aquas Rubri maris mirabiliter interruptas transvexit: Pharaonem verò & Ægyptios jam multis anteà prodigiis fractos fluctibus denique submersit. Diem suum obiit supremum anno ætatis centesimo vigesimo, ante Christum ferè millesimo quingentesimo, succedente ipsi Josuë Plin. lib. 30. cap. 1. Mosen ut artis Magicæ antesignanum celebrat, accensetque Jamni aliisque Magis Pharaonis. Vide Cœl. Rhodig. lib. 10. cap. 1.

103. *Non monstrare vias, &c.*] Unis adeo suâ religione imbutis consuescere soliti sunt, ut nec errantes in viam, nec sitientes ad quæsitas aquas perducant alienos. Tacit. cit. *Separati epulis, discreti cubilibus, misericordiam inter se, adversus alios omnes hostile odium exercent,* inquit. Verùm id imperârat sapienter Deus, ne profanis Gentium religionibus ipsaque idololatriâ contaminarentur. Deuteron. 7. De iis Cic. Offic. 3. n. 55. *Quid aliud est erranti viam non monstrare, quod Athenis execrationibus publicis sancitum est,* &c. Cæterùm hunc versum & sequentem non nemo collocandos putavit ante istos, *Judaïcum ediscunt,* &c. Id quidem textum & sensum facit aliquantò clariorem; at repugnat optimorum Exemplarium fides.

104. *Verpos*] Appellas vocat Horatiùs; recutitos Persius. Vide Annot. ad Pers. Sat. 5. ver. 184.

105. *Sed pater in causa*] Superstitiosus pater exemplo suo superstitiosum fecit filium.

Septima lux ignava] Feriata sine ullo opere. Ita per Mosen Deus Populo suo mandaverat. Exod. 35. & Deuteron. 5. Vide suprà in voce, *Sabbata.* Corn. Tacit. jam cit. sic habet: *Septimo die otium placuisse ferunt, quia is finem laborum tulerit: dein blandiente inertiâ septimum quoque annum ignaviæ datum,* &c.

106. *Partem vitæ non attigit ullam*] Nihil operis eâ die peregit. Ad laborem vivimus, nec vivere censetur qui nihil agit. Ergo pars vitæ præcipua quidem labor est & opus. Atque ad id homo damnatus. Genes. 3. Natus verò dicitur ad laborem. Job cap. 5. ver. 7.

107. *Sponte tamen juvenes imitantur, &c.*] Avarum patrem habentes filii avaritiam discunt, & quasi laudabilem parsimoniam colunt.

109. *Fallit enim vitium specie virtutis*] Horatius ad Pisones, ver. 25.

Decipimur specie recti.

110. *Cum sit triste habitu, &c.*] Quoniam avaritiæ vitium hominem facit tristem, severum, luxuriæ inimicum, hinc vanâ virtutis umbrâ, & specie parùm cautos decipit: & parvo contentus ac temperans habetur qui triparcus & turpis est avarus. Senec. *Timidus se cautum vocat; sordidus parcum,* &c.

112. *Tanquam parcus, &c.*] Horatius ad Pisones, ver. 170.

Quærit, & inventis miser abstinet, ac timet uti.

114. *Hesperidum serpens*] Draco pervigil aurea mala custodiens in horto Hesperidum. Vide Annot. Sat. 5. ver. 152.

Ponticus] Sat. 1. ver. 10. Diximus de Dracone altero Aurei Velleris custode, quod tamen annitente Medeâ Jason rapuit è Colchide regione Ponti.

115. *Verendum artificem*] Alii legunt, *acquirendi artificem.*

Artificem: quippe his crescunt patrimonia fabris:
Sed crescunt quocumque modo, majoraque fiunt
Incude assiduâ, semperque ardente camino.
Et pater ergo animi felices credit avaros,
Qui miratur opes, qui nulla exempla beati
Pauperis esse putat, juvenes hortatur, ut illam
Ire viam pergant, & eidem incumbere sectæ.
Sunt quædam vitiorum elementa: his protinùs illos
Imbuit, & cogit minimas ediscere sordes.
Mox acquirendi docet insatiabile votum.
Servorum ventres modio castigat iniquo, [unquam
Ipse quoque esuriens: neque enim omnia sustinet
Mucida cærulei panis consumere frusta,
Hesternum solitus medio servare minutal
Septembri; nec non differre in tempora cœnæ
Alterius, conchem æstivi cum parte lacerti

artificibus amplificantur divitiæ, at augentur quavis ratione, & accrescunt diligenti incude, atque fornace nunquam non succensâ. Itaque parens etiam beatos mente avaros putat, qui divitias laudat, qui nulla egentis felicis exempla extare *arbitratur, monet adolescentes ut idem inter ineant ac simile institutum colant. Sunt aliqua scelerum principia: his statim eos informat, jubetque tenuissimas* lucri *fœditates edoceri: tum suggerit inexplebile* opes *accumulandi desiderium. Famulorum abdomen defraudat injusto modo, ipse pariter famelicus. Nam haud* sibi *indulget unquam cuncta comedere fragmenta panis* licèt è *rancore cyanei: assuetus pridianum minutal dimidio Septembri custodire, atque in* aliam *diem reservare conchem alterius prandii obsignatam, cum particula lacerti*

---

116. *Fabris, incude, camino*] Metaphora à monetæ fabricatoribus.

117. *Sed crescunt quocumque modo*] Per fas & nefas.

118. *Incude assiduâ*] Pertinaci labore & operâ, sudoribus assiduis ac vigiliis, cupiditate flagrantes, lucro semper inhiantes quæstum faciunt illi, augentque opes, ac nummos veluti cudunt & congerunt.

119. *Et pater ergo animi felices credit avaros*] Horatius lib. 1. Epist. 15. ver. ult.

Vos sapere, & solos aio benè vivere, quorum
Conspicitur nitidis fundata pecunia villis.

120. *Nulla exempla beati pauperis*] Attamen cum Deus interrogaretur, quis finem ac fidem veræ felicitatis implesset, Apollinis oraculo declaratus est felicissimus Aglaus Arcas qui nunquam agellum patrium excesserat: inquit vetus Schol. post Plin. lib. 7. cap. 46. quem vide. Paupertatis encomium Apuleius egregiè persequitur in Apolog. ubi sic habet: *Enimverò paupertas olim Philosophiæ vernacula est, frugi, sobria, parvo potens, æmula laudis, adversùm divitias possessa, habitu secura, cultu simplex, consilio benesuada: neminem unquam superbiâ inflavit, neminem impotentiâ depravavit, neminem tyrannide efferavit. Delicias ventris & inguinum neque vult ullas, neque potest. Quippe hæc & alia vitia & flagitia divitiarum alumni solent. Maxima quæque scelera si ex omni memoria hominum percenseas, nullum in illis pauperem reperies: ubi contra hæc temerè inter illustres viros & divites comparent; sed quemcumque in aliqua laude miramur, eum paupertas ab incunabulis nutricata est. Paupertas, inquam, prisca apud sæcula omnium civitatum conditrix, omnium artium repertrix, omnium peccatorum inops, omnis gloriæ munifica, cunctis laudibus apud omnes nationes perfuncta. Eadem enim est paupertas apud Græcos in Aristide justa, in Phocione benigna, in Epaminonda strenua, in Socrate sapiens, in Homero diserta. Eadem paupertas etiam Populo Romano Imperium à primordio fundavit: proque eo in hodiernum Diis immortalibus simpuvio & catino fictili sacrificat*, &c. quæ ibid. lege.

121. *Juvenes hortatur, &c.*] Vide Horat. ad Pisones ver. 324. & seq.

122. *Eidem incumbere sectæ*] Sequi exempla & rationes fœneratorum & avarorum.

124. *Cogit minimas ediscere sordes*] Pater filios erudit in arte quæstûs faciendi etiam circa minima: docet eos diligenter sordidæ cupiditatis astus omnes technasque vel tenuissimas.

126. *Modio iniquo*] Mensurâ ciborum nimis parvâ: dimenso cibo. Quaternos frumenti modios in mensem servi accipiebant: hocque dimensum vocabatur: inquit Donat. in Terent.

129. *Minutal*] Vel è carnibus residuis minutatim concisis; vel condimenti genus à marino pisce, liquamine, oleo, vino, porris, coriandro.

130. *Septembri*] Autumnali tempore, quo facilè corrumpuntur obsonia ob humidam tepidamque cœli temperiem. Vide Annot. Sat. 6. ver. 516.

131. *Conchem*] Vide Sat. 3. ver. 293. & ibid. Annot.

Æstivi] Alii legunt, *Æstivam.*

Æstivi lacerti] Æstivo calore facilè putrescentis. Attamen salsum piscem ait vetus Schol. Colias vocatur Athenæo & Plinio. Athen. lib. 3. cap. 33. ait Coliam & Sardam magnitudine pares: Coliam glutinosiorem, acriori scillæ gustu, mordaciorem, pejori succo; præstantiorem esse Amyclanum, & Hispanum qui Sexitanus dicitur, cui nimirùm tenuior & dulcior caro est. Additque ex Strabone 3. Geograph. prope Herculis Insulas & Carthaginem novam esse urbem Sexitaniam, à qua salsamenta cognominantur. Plin. lib. 32. cap. 11. *Colias, inquit, sive Parianus, sive Sexitanus à patria Batica, lacertorum mi-*

Signatam, vel dimidio putrique siluro,
Filaque sectivi numerata includere porri.
Invitatus ad hæc aliquis de ponte negabit.
Sed quò divitias hæc per tormenta coactas?
Cùm furor haud dubius, cùm sit manifesta phrenesis,
Ut locuples moriaris egenti vivere fato?
Intereà pleno cùm turget sacculus ore, [crescit:
CRESCIT amor nummi, quantùm ipsa pecunia
Et minùs hanc optat, qui non habet. Ergo paratur
Altera villa tibi, cùm rus non sufficit unum,
Et proferre libet fines; majorque videtur,
Et melior vicina seges. Mercaris & hanc, &
Arbusta, & densâ montem qui canet olivâ.
Quorum si pretio dominus non vincitur ullo,
Nocte boves macri, lassoque famelica collo
Armenta ad virides hujus mittuntur aristas;
Nec priùs inde domum, quàm tota novalia sævos
In ventres abeant, ut credas falcibus actum.
Dicere vix possis, quàm multi talia plorent,
Et quot venales injuria fecerit agros.
Sed qui sermones? Quæ fœdæ buccina famæ?
Quid nocet hoc? Inquit. Tunicam mihi malo lupini,

æstivalis, aut coliâ medio & fœtente; & computatos porri sectilis surculos includere. Quispiam de ponte ad ista vocatus abnuet. At quorsum opes per istos cruciatus accumulatas? Quandoquidem certa est insania & aperta dementia, inopi sorte victitare, ut dives excedas è vita? *Interim quando loculus inflatur ore redundanti, ut ipsi nummi augescunt,* ita *augescit pecuniæ cupiditas: quique illis caret, minùs cupit. Itaque tibi secunda acquiritur domus* rustica, *quando villa unica haud satis est, placetque terminos extendere: agrum autem finitimum ampliorem & fertiliorem judicas; illum etiam emis, arbustaque, & collem oleis frequentibus albescentem; quorum si possessor nullâ pecuniâ superatur, macilenti boves & armenta fatigatâ cervice esurientia noctu deducuntur ad virentem illius segetem, neque hinc* ad *ædes* retrahuntur, *antequam universæ fruges in diras fauces transierint;* ita *ut putaveris* rem *falcibus confectam. Difficulter enumeraveris quot lugeant similia, & quàm multos campos vendere coëgerit molestia. Verùm enimverò guinam rumores? Quæ turpis existimationis tuba? Ecquid obest illud? ait: potiorem mihi duco siliquam lupini,*

---

nimus, vel ut alii legunt, *Æmulus*. Hujus pisciculi cauda imprimis laudabatur, teste Martiale lib. 7. Epigram. 77.

Dum Sexitani ponatur cauda lacerti,
Et benè si cœnas, conchis inuncta tibi est.

132. *Signatam*] Sigillo munitam adversùs gulam & fraudem servorum. Vide Pers. Sat. 6. ver. 17. Annot.

Siluro] Pisciculo, de quo antè, Satir. 4. ver. 33.

133. *Sectivi porri*] Non capitati, quod majus est. De utrisque Plin. lib. 19. cap. 6. ubi *& porro sectivo datam auctoritatem, à Nerone Principe, vocis gratiâ*, inquit: idem lib. 20. cap. 6.

Includere] In Promptuario.

134. *Aliquis de ponte*] Mendicus ad pontis iter sedens. Vide Sat. 4. ver. 116. ibique annotata.

Negabit] Respuet ejusmodi cibaria.

135. *Sed quò divitias, &c.*] Ad quid habes divitias, si non iis uteris?

136. *Phrenesis*] Horatius:

Danda est ellebori multò pars maxima avaris?

137. *Egenti vivere fato*] Fatali paupertate temetipsum excruciare, genium defraudare, metu futuræ inopiæ. Cic. de Senec. n. 65. *Avaritia verò senilis, quid sibi velit non intelligo: potest enim esse quidquam absurdius; quàm quo minus viæ restat eo plus viatici quærere?*

139. *Crescit amor nummi*] Horatius lib. 3. Ode 16.

Crescentem sequitur cura pecuniam,
Majorumque fames.

142. *Majorque videtur, &c.*] Horat. lib. 1. Sat. 1.

Quodque aliena capella gerat distentius uber,
Tabescat.

144. *Canet olivâ*] Albentibus oleæ floribus canescit.

145. *Quorum si pretio, &c.*] Quòd si vicinæ segetis, arbusti & oliveti dominus ea vendere renuit oblato pretio; tum verò potens avarus adeò molestiis & injuriis fatigat, ut ille vel invitus ad venundandos agros & prædia cogatur.

147. *Armenta ad virides hujus mittuntur aristas*] Immissa noctu à vicino divite *armenta*, vel, ut alii legunt, *jumenta*, segetem depascuntur ac evastant: undè illius dominus redactus ad paupertatem agrum vendit ut vivat: iste verò sic fruitur optatis.

148. *Novalia*] Novale est quod alternis annis seritur. Plin. lib. 18. cap. 19.

149. *In ventres abeant*] Nempè devorata à jumentis & pecoribus.

Falcibus actum] Segetem falcibus succisam.

152. *Sed qui sermones?*] Poëta ad avarum ait: etenim malam tibi famam comparas.

153. *Quid nocet hoc?*] Respondet avarus: mala fama quid nocet? Pluris facio lupini tunicam, vilem rem licèt, quàm bonam famam & existimationem cum paupertate. Sat. 1. ver. 48.

Quid enim salvis infamia nummis?

Quàm si me toto laudet vicinia pago
Exigui ruris paucissima farra secantem.
Scilicet & morbis & debilitate carebis,
Et luctum & curam effugies, & tempora vitæ
Longa tibi post hæc fato meliore dabuntur;
Si tantum culti solus possederis agri,
Quantum sub Tatio populus Romanus arabat.
Mox etiam fractis ætate, ac Punica passis
Prælia, vel Pyrrhum immanem, gladiosque Molossos,
Tandem pro multis vix jugera bina dabantur
Vulneribus. Merces ea sanguinis atque laboris
Nullis visa unquam meritis minor, aut ingratæ
Curta fides patriæ. Saturabat glebula talis
Patrem ipsum, turbamque casæ, quâ fœta jacebat
Uxor, & infantes ludebant quatuor, unus
Vernula, tres domini: sed magnis fratribus horum
A scrobe vel sulco redeuntibus, altera cœna
Amplior, & grandes fumabant pultibus ollæ.
Nunc modus hic agri nostro non sufficit horto.
Inde ferè scelerum causæ, nec plura venena

quàm si vicinitas omni me vico celebret metentem agelli parvi exiguam segetem. Ni mirùm ægrotationis etiam ac infirmitatis eris expers, atque mœstitiam & ægritudinem eluctaberis, ac diuturnum vivendi spatium tibi posteà concedetur benigniori sorte, si tantumdem exculti campi unus habueris: quantum Romana Plebs colebat sub Tatio. Dein quoque senio debilitatis, & Carthaginienses pugnas expertis aut immitem Pyrrhum & Molossorum enses, denique pro frequentibus plagis duo jugera ad summum concedebantur. Id cruoris sudorumque pretium nullis unquam meritis inferius habitum est, vel immemoris patriæ exigua pietas. Agellus istiusmodi nutriebat parentem ipsum, & numerosam tugurii familiam; ubi conjux puerpera cubabat, ludebantque pueruli quaterni, servulus unus, heri terni: istorum verò fratribus grandioribus à fossa vel sulco reversis aliud prandium majus parabatur, *ingentesque lebetes pultibus fumabant. Jam* verò *campus ille modicus haud satis est horto nostro. Hinc fermè criminum origo: nullumque humani*

Horat. Sat. 1.

Quidam memoratur Athenis
Sordidus ac dives populi contemnere voces
Sic solitus: Populus me sibilat, at mihi plaudo
Ipse domi, simul ac nummos contemplor in arca.

Lupini] Lupinum leguminis genus valdè amarum, de quo Athen. lib. 2. cap. 14. in quo refert Zenonem erga familiares durum atque iracundum, at cùm vino se largiùs ingurgitâsset, lenem ac benignum, aliquando interrogatum fuisse à quodam: quid ita fieret, & quomodo sic ingenium mutaret? Respondisse, id sibi accidere quod lupinis: nam lupinos antequam madefiant aquâ, amarissimos, esse, at cùm macerati sunt & appoti, fieri mitissimos. Plin. lib. 18. cap. 14. ait *Lupinum hominibus juxtà & quadrupedibus utile, cum Sole quotidie circumagi, horasque agricolis etiam nubilo demonstrare.* Erasm. Chiliad. 2. Cent. 7. Adag. 98. *Lupinum potum dicitur,* inquit, *adversùs eos qui gravi periculo voluptatem emunt.*

154. *Pago*] Πηγᾶν, Doricè παγᾶν dicitur, quòd prope fontes, ut adæquatio sit facilior, exstrui villæ soleant. Vide Turneb. lib. 2. cap. 3.

156. *Scilicet & morbis, &c.*] Hæc ironicè Poëta in avarum: scilicet cùm pecuniâ abundabis, habebis omne bonum, nec te ulla ægritudo impugnabit, fugient morbi, & luctus; arcebis etiam mortem, aut saltem ævum produces.

160. *Quantum sub Tatio*] Tum angusti erant imperii nascentis fines, quando Titus Tatius Dux Sabinorum icto fœdere cum Romulo in urbem receptus consociavit Imperium, Livius, Florus, &c.

161. *Mox etiam fractis, &c.*] Priscorum Romanorum frugalitatem obiter commendat.

Punica Prælia] Vide Sat. 10. ver. 155. & præced. ibidemque Annot. De bellis autem Punicis Florum lib. 2. cap. 2. 6, & 15. Tit. Liv. &c.

162. *Pyrrhum immanem*] Regem illum Epirotârum acris adeò bellicosique animi, ut nec vincens nec victus posset quiescere, resque semper novas moliretur, teste Plutarcho in ejus vita. De eo Florus lib. 1. cap. 18. Justinus lib. 16. & seq. &c.

Molossos] Vide Sat. 12. ver. 108. ibique Annot.

163. *Jugera bina dabantur*] Scilicet militibus Romanis emeritæ præmium militiæ.

170. *A scrobe vel sulco*] A fodiendo, vel arando.

Cœna amplior] Ratione majoris laboris.

171. *Pultibus*] Vide Annot. Sat. 7. ver. 185. Præsertim verò Pers. Sat. 6. ver. 40.

172. *Modus hic agri*] Duo jugera nobis non sufficiunt ad hortos ac delicias, quæ pridem satis erant ad alendam suo proventu familiam integram.

173. *Inde ferè scelerum causæ*] E cupiditate veneficia, homicidia, latrocinia, omniumque scelerum fluxit eluvies. Apost. Paul. 1. ad Timoth. cap. 6. *Radix omnium malorum cupiditas.*

Virgil. Æneid. 3.

Quid non mortalia pectora cogis,
Auri sacra fames?

Miscuit, aut ferro grassatur sæpiùs ullum
Humanæ mentis vitium, quàm sæva cupido
Indomiti censûs. Nam dives qui fieri vult,
Et citò vult fieri. Sed quæ reverentia legum?
Quis metus, aut pudor est unquam properantis avari?
Vivite contenti casulis, & collibus istis,
O pueri, Marsus dicebat & Hernicus olim,
Vestinusque senex: panem quæramus aratro,
Qui satis est mensis. Laudant hoc Numina ruris,
Quorum ope & auxilio, gratæ post munus aristæ,
Contingunt homini veteris fastidia quercûs.
Nil vetitum fecisse volet, quem non pudet alto
Per glaciem perone tegi; qui summovet Euros
Pellibus inversis. Peregrina ignotaque nobis
Ad scelus atque nefas, quodcumque est, purpura ducit.
Hæc illi veteres præcepta minoribus. At nunc
Post finem Autumni mediâ de nocte supinum
Clamosus juvenem pater excitat; accipe ceras,

ingenii vitium aut *toxicum sæpiùs temperavit, vel telo sævìit frequentiùs, quàm dira cupiditas opum infinitarum. Quisquis enim cupit esse locuples etiam repentè esse cupit. Quænam verò legum observantia? Quis timor unquam est aut verecundia avari festinantis? Marsus & Hernicus, & Vestinus senex, aiebat pridem; ô juvenes satis habete tuguria hæc & montes: arando paremus victum sufficientem mensæ: id placet agrestibus Diis, quorum favore & adminiculo quercûs antiquæ nausea cepit homines post dona jucundioris segetis. Prohibitum nihil perpetrâsse cupiet qui non erubescit per gelu excelso perone vestiri, qui Euros arcet inversis pellibus. Ad crimen & flagitium, quodlibet est, incitat purpura externa & nobis incognita. Prisci illi* dabant *ea monita junioribus: jam verò Autumno transacto, nocte concubiâ, parens assiduè vociferans desidem puerum jubet* surgere, *ait*que; ô *juvenis, sume* tabellas *ceratas,*

---

178. *Properantis*] Ad magnas opes, & citò ditari cupientis.

179. *Collibus istis*] Montanis agris, quos paulò difficulter colendo panem habeamus, & victum necessarium.

180. *Marsus*] Marsi Italiæ populi sub Samnitibus, à Marso Circes filio dicti, Solino teste; hodie, *Ducato de Marsi.*

Hernicus] Et hic fuit Latii populus, vetus colonia Pelasgorum, ab Hernico Duce nuncupatûs. Macrob. lib. 5. Saturnal. cap. 18. ex Jul. Higino.

181. *Vestinus*] Ea gens Samnitibus proxima.

183. *Gratæ post munus aristæ*] *Postquam Ceres invenit frumenta cùm anteà glande vescerentur: eadem verò molere, & conficere in Attica, Italia, & Sicilia, ob idque Dea judicata.* Hæc Plinius, lib. 7. cap. 56. initio.
Virgilius Georgic. 1.

Liber, & alma Ceres, vestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutavit arista.

Et Ovid. Fast lib. 1.

Placentur frugum matres Tellusque, Ceresque
Farre suo, &c.
Hæc præbet causam frugibus, illa locum.
Consortes operum, per quas correcta, vetustas
Quernaque glans victa est utiliore cibo.

Et Fast. lib. 4.

Panis erant primis virides mortalibus herbæ,
Quas Tellus nullo sollicitante dabat.
Et modò carpebant vivax è cespite gramen,
Nunc epulæ tenerâ fronde cacumen erant.
Postmodò glans nata est: benè erat, jam glande repertâ;
Duraque magnificas quercus habebat opes.
Prima Ceres, homine ad meliora alimenta vocato,
Mutavit glandes utiliore cibo.

Vide Cœl. Rhodig. lib. 16. cap. 3. ubi sic habet: *Arcadas glandibus vesci docuit Rex eorum Pelasgus, perseveravitque diu plerisque diætæ ratio hæc, inquit Pausanias,* &c. Deinde, *Mitiorem Arcadibus victum induxisse Arcas dicitur primus, ac panis docuisse rationem,* &c. Idem Pausanias in Laconicis, ait Myletam Lelegis filium molam primùm reperisse, ejusque usum in molendis frugibus.

184. *Contingunt homini veteris fastidia quercûs*] Homines jam meliore fruentes alimento, viliores ac deteriores cibos, è quercu glandes, quibus antè vescebantur, fastidire cœperunt.

186. *Perone*] Vide Annot. ad Pers. Sat. 5. ver. 102. ad vocem *Peronatus.*

Euros] Ventorum frigus & molestiam.

187. *Pellibus inversis*] Conversis ad corpus lanâ, villis, pilis, non tam ornatûs quàm caloris fovendi gratiâ.

Peregrina] Tyria, Laconica, Africana.

Ignotaque] Quia Romæ non conficitur.

188. *Purpura*] Synecdoche, Luxus & pompa vestium, magnificæ supellectilis cupido, ambitio, superbia.

190. *Post finem Autumni*] Quo tempore lucubrationes suas studiosi veteres auspicabantur: noctibus jam longioribus, vel sæviente hyeme & frigore, non parcit, urget, excitat. Hoc melius.

Supinum] Dormientem, pigrum.

191. *Ceras*] In ceratis enim tabellis stylo scribebant olim.

Scribe puer, vigila, causas age, perlege rubras
Majorum leges, aut vitem posce libello.
Sed caput intactum buxo, naresque pilosas
Annotet, & grandes miretur Lælius alas.
Dirue Maurorum attegias, castella Brigantum,
Ut locupletem Aquilam tibi sexagesimus annus
Afferat: aut longos castrorum ferre labores
Si piget, & trepido solvunt tibi cornua ventrem
Cum lituis audita, pares quod vendere possis
Pluris dimidio, nec te fastidia mercis
Ullius subeant ablegandæ Tiberim ultra:
Neu credas ponendum aliquid discriminis inter

literas exara, elucubra, orationes conscribe, evolve rubeas antiquorum leges, vel scripto vitem pete. At Lælius observet impexum buxo caput, & nasum pilis hirsutum, *magnasque laudet axillas. Everte mapalia Numidarum,* ac *Britannorum castella, ut ætas sexagenaria tibi producat Aquilam divitem. Vel si tædet sustinere labores militiæ diuturnos, ac tibi trementi laxant alvum audita cornua cum buccinis, compara quod venumdare queas dimidio majore* pretio, *neque te invadat nausea ullius mercis mittendæ trans Tiberim, nec quidquam distare existima*

---

192. *Causas age*] Agendas in foro-contexe orationes.

Rubras majorum leges] Rubricas Juris. Vetus Schol. Quintil. lib. 12. cap. 3. *Alii se ad album ac rubricas transtulerunt, & Formularii, vel, ut ait Cicero, Leguleii quidam esse maluerunt tanquam utiliora eligentes,* &c. Ubi per album, prætorium Jus, per rubricas Jus Civile, quod duodecim tabulis continebatur, intellexit Fabius, ex Turnebo lib. 4. cap. 5. Vide Annot. ad Pers. Sat. 5. ver. 90. in voce, *Rubrica.*

193. *Vitem*] Centurionis munus, cujus insigne vitis erat, quique vite castigabat milites. Vide Plutarchum in vita Galbæ, sub finem. Et quæ notavi Sat. 8. ver. 247.

Libello] Vel supplice, vel laudatorio, ad animum Imperatoris demerendum.

194. *Sed caput intactum buxo, naresque pilosas, &c.*] Exhibe verò te incultum ac pilosum: sic enim videbere strenuus ac militiæ magis idoneus.

Buxo] Pectine è buxo.

195. *Grandes alas*] Grandibus pilis hirsutas quod te robustum probabit. Vide Satir. 2. ver. 11.

Lælius] Clarus aliquis Imperator, sub quo militabis, similis ejus Lælii Scipioni Africano admodùm familiaris de quo etiam multa Cicero.

196. *Dirue Maurorum attegias, &c.*] Acrem verò te bellatorem ostende, ut hinc assequare dignitates ac munera bellica quibus ditêris.

Attegias] Tabernacula, casas, quas sibi Mauri struere consueverunt

Brigantum] Britanniæ seu Angliæ populorum, quos Eboracenses esse volunt nonnulli.

197. *Ut locupletem Aquilam tibi sexagesimus annus afferat*] Id est, ut annos sexaginta natus emeritis jam stipendiis, obtineas signiferi munus, quo locupletêre. Vide Sat. 10. ver. 43. ibique annot.

Sexagesimus annus] Tunc enim honesta militibus dabatur missio. Vetus Schol. Alii missionem quinquagenario militi dari solitam affirmant. Vide Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 22, &c.

198. *Aut longos castrorum ferre labores si piget*] Quod si militare piget, mercaturam & negotiationem exerce, & quocumque modo quæstum fac.

199. *Trepido solvunt tibi cornua ventrem*] Si bellorum horror ac periculi metus tibi laxat alvum, teque adeò deterret. Ex Aristot. Problem. & Macrob. lib. 7. cap. 11. *Laxamentum ventris comitatur timorem; quia musculi quibus claudebantur retrimentorum meatus, fugientis introrsùm animæ virtute destituti, laxant vincula quibus retrimenta usque ad digestionis opportunitatem continebantur.*

200. *Cornua cum lituis*] Educendi exercitûs & conserendi certaminis signum apud Romanos concentus erat tubarum & cornuum, & si quando silentio educendum foret, tesseram fuisse accepimus. Tubam Tyrrhenus Pisæus invenit primus æneam (ex Plin. lib. 7. cap. 56.) cùm anteà ex cornu bubulo fieret: tubâ pedites, equites lituo ad pugnam vocabantur. Cùm movenda erant castra, cornicines signum dabant: excubias autem somnique & vigiliarum tempora buccina designabat. Quod si legiones in hostem ducendæ, & acie decernendum foret aut receptui canendum, tum simul cornua tubæque canebant, &c. quæ habet Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 2. Vide Macrob. lib. 6. cap. 8.

201. *Pluris dimidio*] Quàm constiterat.

Nec te fastidia mercis ullius subeant] Nec mercem ullam fœtidam licèt aspernare, modò fructuosa sit & quæstuosa.

202. *Ablegandæ Tiberim ultra*] Scilicet in Transtiberina regione exercebantur opera sordida, ut excoriationes, sulphurata, &c. Martial. lib. 1. Epigram. 42.

Hoc quod Transtiberinus ambulator,
Qui pallentia sulphurata fractis
Permutat vitreis.

Et. lib. 6. Epigram. 93.

Non detracta cani Transtiberina cutis.

203. *Neu credas ponendum aliquid discriminis inter, &c.*] Quæstuosa si quæ sunt, perinde habe, sive unguenta benè & suavè olentia, sive corium malè olens ac fœtidum.

Unguenta & corium. Lucri bonus est odor ex re
Qualibet. Illa tuo sententiâ semper in ore
Versetur, Diis atque ipso Jove digna, Poëtæ:
Undè habeas quærit nemo, sed oportet habere.
Hoc monstrant vetulæ pueris poscentibus assem;
Hoc discunt omnes ante Alpha & Beta puellæ.
Talibus instantem monitis quemcumque parentem
Sic possem affari: dic, ô vanissime, quis te
Festinare jubet? Meliorem præsto magistro
Discipulum. Securus abi: vincêris, ut Ajax
Præteriit Telamonem, ut Pelea vicit Achilles.
Parcendum est teneris; nondum implevêre medullas

unguentum à pelle. Gratus est odor quæstûs è quacumque re. In ore tuo volvatur assiduè pronuntiatum illud Vatis Ennii, *dignum Numinibus ipsoque Jove: nullus petit undè possideas* opes, *at possidere necesse est. Anus id docent parvulos assem rogantes; id cunctæ sciunt adolescentulæ præ Alpha & Beta. Ejusmodi cohortationibus urgentem quemlibet patrem ita fas esset alloqui: fare, ô levissime, quisnam te properare adigit? Discipulum præbeo doctore solertiorem. Discede tutus; superaberis, velut Ajax Telamonem vicit, sicut Achilles Peleum antecessit. Indulgendum est mollioribus, naturalis improbitatis perversitas non replevit adhuc medullas:*

---

204. *Lucri bonus est odor ex re qualibet*] Alludit ad id quod de Vespasiano Suetonius refert cap. 23. Is nempè *reprehendenti filio Tito; quòd etiam urinæ vectigal commentus esset, pecuniam ex prima pensione admovit ad nares, sciscitans num odore offenderetur: & illo negante; atqui, inquit, è lotio est.*

206. *Poëtæ*] Ennii scilicet, qui quidem ironicè sententiam istam pronunciavit: pariter & Juvenalis hîc.

208. *Hoc monstrant vetulæ pueris poscentibus assem*] Pravum hoc avaritiæ studium vetulæ monstrant pueris, jam tum cùm crepundia dumtaxat amant, & ad ea emenda frequenter assem petunt. Vide Annot. Sat. 5. ver. 144. ad eas voces, *Assemque rogatum.* Item Præcedent. & sequent. Is profectò sensus est. Hinc verò nonnulli corrigunt (magna quanquam mutatio.)

Hoc monstrant vetulæ pueris repentibus assæ: Id est, pueris vixdum gradientibus hoc monstrant vetulæ assæ, seu nutrices & famulæ iis custodiendis & curandis adhiberi solitæ. *Assas nutrices*, inquit Nonius Marcellus, *difficilis multi existimant intellectûs. At verò acri intentione indagare potuimus, ob eam proprietatem officii, eo nomine nuncupari, quòd assint his quos nutriunt, nec ab eis vel exiguo divellantur: undè & asseculas, seu asseclas, eo quòd assint & omnibus jussis dominorum præsto sint, esse vocitatas.* Adstipulator etiam adest vetus Schol. atque tùm, lectioni isti cùm interpretationi favet. *Assa*, inquit, *dicitur nutrix, quæ lac non præstat infantibus, sed diligentiam & munditiam adhibet. Illa ergo nutricula sicca vetustæ infantibus monstrat*, scilicet avaros jam tum esse. Accedit porrò Johan. Isaac. Pontanus: ac ne asymbolus venire videatur, conjecturam è conjectura contexens, hîc asserit legendum, *pueris pascentibus*, non *poscentibus*, quod tamen in manuscriptis, disertèque in suo fatetur legi. Illud verò sic asserit, *ne vel ipsi Pyrrhonii Philosophi, qui de omnibus addubitare solebant, addubitent.* Hæc ille suis in Notis ad Macrob. Saturn. lib. 7. cap. 16. Sua sit fides ariolis conjectoribus ac divinis: verumtamen prima lectio retinenda censeatur; eaque integra servetur.

209. *Hoc discunt omnes ante Alpha & Beta puellæ*] Has etiam avaritiæ sordes edocentur à teneris ipsæ puellulæ antequam legere addiscant, literasque primas Alphabeticas nôsse & appellare.

Alpha & Beta] Heus Heus corruptores: hem ad rectam Græcè pronuntiandi rationem, vel duce Poëta nostro, si sapitis, redite. Age verò, Joannes Britannice, alioqui bonus Interpres, quid hîc garris? *Legendum est*, inquis, *Vita, non, Beta; cùm nomina sint Græcarum literarum.* Ohe, vir cætera sapiens, quis te malus repentè afflavit Genius? An verò tam supinum Juvenali errorem impingere non dubitas? Ipsum verò frementem audi, tibique occinentem è Satira sua 6. ver. 28 & 29.

Certè sanus eras————
Dic quâ Tisiphone, quibus exagitare colubris?

At insanire libet quoniam tibi, dic saltem, amabo, dic quibus in Codicibus, quibus in Manuscriptis usquam talia comperisti?

211. *Quis te festinare jubet?*] Quis cogit tam citò depravare filium tuum, & vitis inquinare, maximè avaritiâ.

212. *Meliorem præsto magistro Discipulum*] Ne sis adeo sollicitus de filio tuo: quiesce; spondeo illum in componendis sceleribus fore peritiorem te qui docuisti.

213. *Vincêris, ut Ajax, &c.*] Improbitate & avaritiâ superabit te filius tuus, sicut virtute bellicâ Telamonem Ajax, & Peleum Achilles vicit

Ajax] Telamonis filius, inter bellatores Græcos insignis. De eo jam ad Sat. 7. ver. 115.

214. *Achilles*] Pelei filius Græcorum fortissimus, famâ super æthera notus.

215. *Parcendum est teneris*] Imitatio Virgilii Georgic. Sensus est hic: expecta dum puer adoleverit, videbis cum ætate crevisse perversitatem.

Nondum implevêre medullas nativæ mala nequitiæ] *Medullas*, id est, præcordia intima.

Nativæ mala nequitiæ: cùm pectere barbam
Cœperit, & longi mucronem admittere cultri,
Falsus erit testis, vendet perjuria summâ
Exiguâ, Cereris tangens aramque pedemque.
Elatam jam crede nurum, si limina vestra
Mortiferâ cum dote subit. Quibus illa premetur
Per somnum digitis? Nam quæ terrâque marique
Acquirenda putes, brevior via conferet illi.
Nullus enim magni sceleris labor. Hæc ego nunquam
Mandavi, dices olim, nec talia suasi:
Mentis causa malæ tamen est, & origo penes te.
Nam quisquis magni censûs præcepit amorem,
Et lævo monitu pueros producit avaros:
Et qui per fraudes patrimonia conduplicare
Dat libertatem, & totas effundit habenas
Curriculo; quem si revoces, subsistere nescit,
Et te contempto rapitur, metisque relictis.
Nemo satis credit tantum delinquere, quantum
Permittas: adeò indulgent sibi latiùs ipsi.
Cùm dicis juveni stultum qui donet amico,
Qui paupertatem levet attollatque propinqui;
Et spoliare doces, & circumscribere, & omni

quando barbam incœperit depectere, & oblongæ novaculæ aciem admovere, fiet testis mendax, perjuria venundabit modicâ pecuniâ, Cereris etiam altare ac basim contingens. Jam existima sepultam nurum, si vestram domum ingreditur cum dote lethifera. Qualibus ea digitis opprimetur per soporem? Quæ etenim expetenda credideris & terrâ & mari, hæc *præbebit ei ratio celerior. Nulla quippe difficultas ingentis criminis.* Tu *aliquando inquies, ego ista nunquam imperavi, neque præcepi similia. Nihilominùs apud te est fons & principium improbæ indolis. Quicumque enim summas jussit opes diligere, sinistrâ etiam adhortatione parvulos facit avaros: & qui bona per fallacias geminandi licentiam concedit, omnes cursui habenas laxat; quem si retrahas, stare non novit, teque spreto fertur* præceps, *metasque transilit: Nullus putat sat peccare tantumdem quantum sinas: ita sibimetipsis donant amplius. Quando puero ais, fatuum esse qui familiari largiatur, qui opituletur inopi cognato, & eum erigat, monstras & denudare & circumvenire, atque quovis*

Sensus est: nondum roborata est malitia, quam tuo exemplo didicit, necdum planè animum occupavit.

216. *Cùm pectere barbam cœperit*] Cùm radere barbam cœperit, jamque perfecta virum ætas fecerit, firmatam in eo avaritiam omnemque nequitiam intelliges.

219 *Cereris tangens aram*] Ubi juramenti fides habebatur sanctissima; sicut & Cereris Sacra pariter & mysteria nihil nisi sanctum admittebant. Vide Sat. 6. ver. 50. ibique annot. & Alex. ab Alex. lib. 6. ver. 19.

Tangens aramque] Jam notavi Sat. 13. ver. 89. eos qui jurabant aras tenere solitos, quasi fidem Numinum contestantes. Exhibetur ergo hìc pejerantis audacia intrepidè aras tangentis sine ulla Numinis vindicis reverentia, ut ait Juvenalis loco mox cit. Sat. 13.

Pedemque] Vel statuæ Cereris pedem ipsum, vel basim.

221. *Mortiferâ cum dote*] Quæ mortis ei causa sit: Uxorem enim venenò aliâve ratione extinguet ille, ut dotem occupet. Vide Pers. Sat. 2. ver. 14. ibique Annot. ad verba hæc,

Nerio jam tertia ducitur uxor.

Quibus illa premetur per somnum digitis?] Vel strangulantibus, vel pudendo muliebri venenum affricantibus inficientibusque, & sic clam & citò enecantibus. Plin. lib. 27. cap. 2. *Omnium,* inquit, *venenorum constat ocyssimum esse aconitum, & tactis genitalibus fœminei sexûs animalium, eodem die inferre mortem. Hoc venenum fuit, quo interemptas dormientes à Calpurnio Bestiâ uxores M. Cæcilius accusator objecit. Hinc atrox illa peroratio, ejus in digito mortuas.*

222. *Terrâ marique*] Seu negotiando & navigando; seu militando, variasque ærumnas exantlando.

223. *Brevior via conferet*] Uxoris occulta cædes conferet avaro divitias.

224. *Nullus enim magni sceleris labor*] Facinus ingens ubi quæstuosum est, facilè perpetratur.

Hæc ego nunquam mandavi] Excusatio patris, quam refellit statim Poëta.

225. *Talia*] Veneficium parricidium, &c.

230. *Totas effundit habenas, &c.*] Metaphora à decurrentibus in circo: id est, omnem dat licentiam quodvis scelus audendi.

231. *Curriculo*] Id est, Juveni per multiplices jam avaritiæ sordes decurrenti.

232. *Te contempto rapitur*] Virgil.

Fertur equis auriga, nec audit currus habenas.

233. *Nemo satis credit, &c.*] Ultra præscriptos fines quisque tendit: nemo concessis est contentus.

237. *Spoliare doces, & circumscribere*] Doces & fallere, & deprædari, alienisque inhiare divitiis per fas & nefas rapiendis.

Crimine divitias acquirere quarum amor in te est,
Quantus erat patriæ Deciorum in pectore, quantum
Dilexit Thebas, si Græcia vera, Menœceus;
In quarum sulcis legiones dentibus anguis
Cum clypeis nascuntur, & horrida bella capessunt
Continuò, tanquam & tubicen surrexerit unâ.
Ergo ignem, cujus scintillas ipse dedisti,
Flagrantem latè, & rapientem cuncta videbis.
Nec tibi parcetur misero, trepidumque magistrum
In cavea magno fremitu leo tollet alumnus.
Nota Mathematicis genesis tua: sed grave tardas
Expectare colos. Morieris stamine nondum
Abrupto. Jam nunc obstas, & vota moraris;
Jam torquet juvenem longa & cervina senectus.
Ocyus Archigenem quære, atque eme quod Mithridates

flagitio congerere opes, quarum cupiditas in te est tanta, *quanta erat patriæ* charitas *in Deciorum corde, quantum Thebas amavit Menœceus, in quarum sulci legiones cum scutis exoriuntur è dentibus serpentis, statimque tetra ineunt certamina, quasi buccinator simul etiam enatus esset. Incendium igitur cujus scintillas ipse præbuisti, inflammari valdè & omnia devastare aspicies. Neque tibi condonabitur infelici, trementem verò* te *præceptorem occidet, sicut nutritorem leo in cavea horrendùm sæviens. Astrologis cognita* est *genituræ tua: at molestum* est *lentas colos opperiri: extingueris filo non adhuc absciso. Modò ponis obicem, ac retardas petita: nunc adolescentem cruciat* tua *senecta diuturnior & cervina. Citò voca Archigenem, & mercare quod Mithridates*

---

239. *Deciorum*] Vide Sat. 8. ver. 254. ibique Annot.

240. *Thebas*] Bœotias, regionis olim istius caput, à Cadmo conditas.

Si Græcia vera] Vide Sat. 10. ver. 174.

Menœceus] Creontis Thebanorum Regis filius, qui ut patriam servaret ab Argivis obsessam, morti se devovit; quoniam ex oraculo compererat salvas fore Thebas, si ultimus è stirpe Cadmæa sponte moreretur. De hoc Statius Thebaïd. 10. Tullius Tusc. 1. circa finem ejus etiam meminit: sic enim loquitur n. 116. *Menœceus verò non prætermittitur, qui oraculo edito largitus est patriæ suum sanguinem.*

241. *In quarum sulcis, &c.*] In quarum Thebarum agro seminatis dentibus draconis à Cadmo interfecti, nati sunt armati viri, qui se continuò mutuis vulneribus conciderunt. Vide Ovid. Metamorphos. 3. Fab 1.

243. *Tubicen*] Ad canendum classicum, & bellum ciendum. Vide paulò antè, notata ad hæc verba, *Cornua cum lituis.*

244. *Ignem*] Avaritiæ ardorem, habendi cupiditatem inflammatam.

245. *Rapientem cuncta*] Juria omnia violantem ad congerendas opes. Allegoria.

246. *Nec tibi parcetur, &c.*] Neque patri tibi avarus ille filius parcet.

247. *Leo*] Sicut educatorem suum devoravit leo ille, Domitiani temporibus. Martial. Spectac. Epigram. 10.

248. *Nota Mathematicis*] Tibi quidem Mathematici ex horoscopo tuo prædixerint ac spondeant longævam ac seram senectutem, sed filius tuus haud expectabit adeò tardans fatum. Sueton. Calig. cap. 57. *Consulenti de genitura sua*, inquit, *Sulla Mathematicus certissimam necem appropinquare affirmavit.* Et Tit. cap. 9. Ipse *dicitur cognitâ duorum Patriciorum geniturâ, imminere ambobus periculum affirmâsse, venturum quandoque & ab alio: sicut evenit.*

Sed grave tardas expectare colos] Sed filio tuo erit tædiosa vitæ tuæ diuturnitas. Non poterit sibi temperare dum Parcæ compleverint colos, ipse abrumpet filum, teque enecabit, ut hæreditatem citiùs invadat. Ovid.

Filius ante diem patrios inquirit in annos.

249. *Colos*] Vide Sat. 3. ver. 27. Annot. ad vocem, *Lachesi.*

250. *Jam nunc obstas*] Nimirùm jam cupiditati effrænatæ filii tui moram injicis, & molestiam creas.

251. *Cervina senectus*] Qualem cervis natura concessit. Virgil. Eclog. 7.

Vivacis cornua cervi.

Cic. Tuscul. 3. n. 69. *Theophrastus*, inquit, *moriens accusâsse naturam dicitur, quòd cervis & cornicibus vitam diuturnam, quorum id nihil interesset; hominibus, quorum maximè interfuisset, tam exiguam vitam dedisset. Quorum si ætas potuisset esse longinquior, futurum fuisset ut omnibus perfectis artibus, omni doctrinâ hominum vita erudiretur.* Plin. lib. 8. cap. 32. ita scribit: *Vita cervis in confesso longa, post centum annos aliquibus captis cum torquibus aureis, quos Alexander addiderat, adopertis jam cute in magna obesitate.* Plutarch. de orac. defectu, ex Hesiodo, ait quatuor ætates cornicis vivere cervum, tres cervi corvum, novem corvi Phœnicem Indicam, &c. Cœl. Rhodig. lib. 4. cap. 17. *Nonnulli veterum*, inquit, *vitæ longioris, atque (ut Græcis dici assuevit) polychroniæ rationem scrutati, è fellis vacuitate demanare id sunt suspicati, argumento ex cervorum vita deducto. Sed & Delphinus, qui fellis expers item est, longævus est*, &c.

252. *Archigenem*] Peritum ac fidelem Medicum, qui pharmacum depellendis toxicis idoneum tibi temperet. De *Archigene* jam ter Juvenalis.

Quod Mithridates composuit] Antidotum adversùs insidias & veneficia filii tui. Vide Annotat. ad Sat. 6. ver. ult.

Composuit, si vis aliam decerpere ficum,
Atque alias tractare rosas. Medicamen habendum est,
Sorbere ante cibum quod debeat aut pater aut Rex.
Monstro voluptatem egregiam, cui nulla theatra,
Nulla æquare queas Prætoris pulpita lauti,
Si spectas quanto capitis discrimine constant
Incrementa domûs, æratâ multus in arcâ
Fiscus, & ad vigilem ponendi Castora nummi,
Ex quo Mars Ultor galeam quoque perdidit, & res
Non potuit servare suas. Ergo omnia Floræ,
Et Cereris licèt, & Cybeles aulæa relinquas:
Tanto majores humana negotia ludi.
An magis oblectant animum jactata petauro
Corpora, quique solent rectum descendere funem,
Quàm tu, Coryciâ semper qui puppe moraris,

conflavit si cupis ficum alteram colligere, atque alteras rosas apprehendere. Sumendum præ alimento pharmacum parandum est, quale sorberi *oporteat vel à patre vel à Rege. Ostendo præstans oblectamentum, cui theatra nulla, nulla pulpita Prætoris magnifici possis comparare, si consideras quàm magno vitæ periculo stat familiæ amplificatio, sacculus plurimus in capsa ære munita, & pecunia collocanda apud Castora custodem, ex quo Mars Vindex cassidem etiam amisit, suasque res tueri nequivit. Itaque dimittas licèt cuncta Floræ Cererisque & Cybelæ peristromata, occupationes hominum eo jucundiora* sunt *spectacula. Numquid plus exhilarant mentem corpora petauro librata, & qui per funem tensum desilire assueverunt, quàm tu qui Coryciâ nave continuò insistis*

---

253. *Aliam decerpere ficum*] Alium autumnum videre.

254. *Alias tractare rosas*] Aliud ver aspicere, & vitam producere.

255. *Pater aut Rex*] Uterque sibi metuens, pater à nequam filiis, Rex à perfidis subditis.

256. *Monstro voluptatem, &c.*] Si mecum vis attendere, monstrabo tibi curas & labores avarorum, è quorum contemplatione plus voluptatis & oblectamenti capias, quàm è ludis scenicis.

257. *Prætoris pulpita*] Vide Sat. 10. v. 36.

259. *Incrementa domûs*] Locupletatio opum accessio.

260. *Ad vigilem ponendi Castora nummi*] Nummi, quos divites deponebant in templis sub Numinum tutelâ. Vide Brod. Miscellan. lib. 4. cap. 17.

261. *Ex quo Mars, &c.*] Anteà quidem solebant thesauros condere in foro Matris, sed ex quo illi à furibus expilati sunt, in Æde Castoris posuêre, excubiasque addidêre.

Mars Ultor] Sueton. Aug. cap. 29. *Publica opera plurima construxit, ex quibus vel præcipua, forum cum æde Martis Ultoris.*

Galeam quoque perdidit] Hanc scilicet inauratam fures abrasêre.

Res non potuit servare suas] Sarcasmus in Deos.

262. *Ergo omnia Floræ, &c.*] Relinque ergo ludorum oblectamenta sponte, ut majori voluptate fruaris spectando avarorum cruciatus.

Floræ] Dimitte Floralia. Vide Pers. Sat. 5. ver. 178.

263. *Cereris*] Ludos Cereales. Tacit. Annal. 15. ad finem, scribit decretum esse, ut Circensium Cerealium ludicrum pluribus equorum cursibus celebraretur.

Ovid. Fast. 4.

> *Circus erit pompa celeber numeroque Deorum,*
> *Primaque ventosis palma petetur equis.*

Hinc Cereris ludi.

Cybeles] Megalesia. Vide Sat. 6. ver. 69. De Cybele, Sat 2. ver. 111, &c.

Aulæa] Ornamenta cœnæ. Vide Satir. 6. ver. 67.

264. *Tanto majores humana negotia ludi*] Adeo negotia & sollicitudines hominum lucri cupidorum sunt majora ludicra, quàm Circus & Circenses.

265. *An magis oblectant, &c.*] An non par ludus & simile ludicrum est videre petauristas ac funambulos, & mercatorem perpetuo navigantem, qui proinde ventis ac funibus nauticis libratur atque jactatur

Petauro] *Petauri* ludus est, cùm per circulos quispiam veloci cursu transvolat, corpore ita librato, ut circulum non offendat, undè petauristæ ludiones dicti. Ita Alex. ab Alex. lib. 3. cap 21. *Petauristæ à veteribus dicebantur qui saltibus vel schemis levioribus moverentur: & hæc proprietas à Græca nominatione descendit,* ἀπὸ τῦ πέτασθαι; inquit Non. Marcel. de prop serm. Alii dicunt *petaurum* fuisse ligneam machinam, per quam rotarum impulsu corpora jactabantur per aëra. Martial. lib. 2. Epigram 86.

> *Quid si per graciles vias petauri*
> *Invitam jubeas subire Ladam.*

Et lib. 11. Epigram. 22.

> *Quam rota transmisso toties impacta petauro.*

Vide Turneb. lib. 8. cap. 4. item lib. 29. cap. 19 Aliter paulò Manilius rem videtur explicare lib 5 ubi sic canit:

> *Ad numeros etiam ille ciet cognata per artem*
> *Corpora quæ valido saliunt excussa petauro:*
> *Alternosque cient motus; elatus & ipse*
> *Nunc jacet, atque hujus casu suspenditur ille.*

Quem in locum Josephus Scaliger ait; rotam fuisse, quam duo versantes, alter supernè, alter infrà nitens, vicissim dejecti, nunc penderent, nunc erecti sederent.

267. *Coryciâ puppe*] Navi dante vela in Ciliciam, ad crocum apportandum, quod ibi

Atque habitas, Coro semper tollendus & Austro,
Perditus, ac vilis sacci mercator olentis;
Qui gaudes pingue antiquæ de littore Cretæ
Passum, & municipes Jovis advexisse lagenas?
Hic tamen ancipiti figens vestigia plantâ
Victum illâ mercede parat, brumamque, famemque
Illâ reste cavet: tu propter mille talenta,
Et centum villas temerarius. Aspice portus
Et plenum magnis trabibus mare. Plus hominum est jam
In pelago. Veniet classis quocumque vocarit
Spes lucri: nec Carpathium, Gætulaque tantùm
Æquora transiliet: sed longè Calpe relictâ,
Audiet Herculeo stridentem Gurgite Solem.

ac permanes, nunquam non jactabundus Cauro atque Austro, desperatus, & ignobilis negotiator sacculi odorati; qui ex opima veteris Cretæ ripâ delectaris apportare mulsum, & Jovis municipes amphoras: ille nihilominùs dubio pede infigens passus, eo præmio cibum lucratur, & hyemem atque esuriem eo fune devitat: tu verò inconsideratus id facis *ob talenta millena, villasque centenas. Intuere portus, & mare navibus ingentibus refertum. Plures modò sunt homines in mari,* quàm in terra. *Ibit classis quocumque spes quæstûs invitaverit: neque solùm transgredietur Carpathium, & Gætula maria, verùm dimissâ procul Calpe, strepentem* in *Herculis freto Solis* currum *auscultabit.*

---

copiosè optimum provenit ad oppidum Corycum.

268. *Coro*] Ventus hic flat ab Occasu Solstitiali; Zephyron & Argesten Græci vocant: Inquit Plin. lib. 2. cap. 47.

269. *Sacci olentis*] Aromatibus atque odoribus pleni.

Alii legunt hîc:

Perditus à Siculis sacci mercator olentis,

id est, opobalsamorum atque aromatum mercator advectorum quidem è Sicilia; in qua, Strabone teste, præter frumentum, mel, &c. crocum etiam apportabatur.

270. *Antiquæ Cretæ*] Hæc Insula maris Mediterranei valdè celebrata, tùm ob alia multa, cùm ob Jovis natales. Ejus incolæ perfidiæ famâ laborârunt, teste propriò ipsorum Poëtâ Epimenide. Undè Apostol. ad Tit cap. 1. ait: *Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri.*

Lucan. lib. 3.

Jam dilecta Jovi centenis venit in arma
Creta vetus populis.

271. *Passum*] Ita vocatur liquor ex uvis ad Solem arefactis expressus. Varro de Vita Populi Romani ita scribit: *Passum nominabant, si in vindemia uvam diutiùs coctam legerent, eamque passi essent à Sole aduri.*

Municipes Jovis lagenas] Vinum è Creta, & ex eodem, quo Jupiter, loco & municipio. Sic Sat. 4. v. 33. *Municipes Crispini siluros* appellavit.

272. *Hic tamen*] Funambulus, petaurista, gesticulator.

273. *Victum illa mercede parat*] Victum habet è mercede, quam pro industria & ludo percipit.

274. *Tu propter mille talenta, &c.*] Iste ludio quidem hos labores subit, ut victum habeat necessarium: undè quasi invitus hæc agit; tu verò temerarius, eoque dementior, qui tot discrimina terrâ marique sponte ineas, ut superflua nanciscaris; & cùm parvo natura jubeat contentum esse te, & satis sit una villa, quæris opes immensas & villas centenas.

Talenta] Talentum Atticum minus, de quo ut plurimum intelligendi Auctores, valebat minas sexaginta, id est, sexcentos coronatos monetæ Gallicæ, hos quidem æstimando triginta quinque solidis Turonensibus. Ergo singula talenta libellas Turonenses mille & ampliùs faciunt, adeoque talenta mille plusquam millionem. Vide Budæum de Asse.

275. *Aspice portus, &c.*] Ut intelligas quanta sit hominum avaritia, vide portus & mare navibus plena; & hinc cognosce plures esse homines in mari navigantes, quàm terram incolentes, adeò nullis deterrentur periculis, plusque movet lucri cupido quàm mortis ipsius metus.

Horat. lib 1. Epist. 1.

Impiger extremos currit mercator ad Indos,
Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes.

278. *Carpathium*] Dictum ab Insula Carpatho, hodie *Scarpanto*, Rhodum inter Cretam sitâ, quodque est ab hac ad illam mare Carpathium vocatur.

Gætula] Libyca. Jam diximus alibi Gætuliam interiori Libyâ contineri.

279. *Sed longè Calpe relictâ, &c.*] Ultra Calpen progredietur ipso Hercule audacior, qui hîc inscripsit: *Non plus ultrâ.*

Calpe] Mons est & urbs Hispaniæ Bæticæ, nunc *Gibraltar* vocatur, ut & fretum proximum; una ex Herculis columnis, cui respondet altera ex adverso *Abyla*, mons pariter & oppidum Mauritaniæ.

280. *Herculeo Gurgite*] Intelligit fretum Gaditanum, quod & Herculeum ab Herculis navigatione ibi finitâ exstructisque columnis, de quibus mox: dicitur & Ostium Oceani, & limen Interni maris; vulgo *Gibraltar;* latum est quinque leucas Hispanicas aut circiter.

Stridentem Solem] Nempè dum occidit, ejusque fervens currus aquis mersus stridet, ut candens ferrum solet. Ex opinione Posidonii Sophistæ, & aliorum.

Hinc Statius Sylvar. lib. 2. in Genethliaco Lucani:

Grande operæ pretium est, ut tenso folle reverti
Inde domum possis, tumidâque superbus alutâ
Oceani monstra, & juvenes vidisse marinos.
Non unus mentes agitat furor. Ille sororis
In manibus vultu Eumenidum terretur & igni.
Hic bove percusso mugire Agamemnona credit,
Aut Ithacum. Parcat tunicis licèt atque lacernis,

Magna erit merces laboris, si hinc in ædes queas redire folle distento; atque inflatâ pelle jactabundus aspexisse Oceani prodigia & maritimos adolescentes. Haud unica vexat animos insania. Hic in germanæ brachiis Furiarum expavescit faciem atque flammas. Iste juvenco interfecto putat mugitus edere Agamemnonem vel Ulyssem. Qui mercibus navem onerat

---

Felix heu nimis & beata tellus,
Quæ pronos hyperionis meatus
Summis Oceani vides in undis,
Stridoremque rotæ cadentis audis.

Vide Cœl. Rhodig lib. 24. cap. 16. ubi *Talpis*, inquit, *cæcior Epicurus, qui tamen unus primusque hominum veritatem invenisse videri vult; Astra cùm oriuntur accendi, cùm occidunt extingui astruit ——— Hinc Solem in Oceanum mergi, cùmque mergatur, quasi candens ferrum sonum edere*, &c. Porrò sensus est hic, avarum illum mercatorem ad ultimas Occidentis plagas navigare lucri causâ.

281. *Grande operæ pretium, &c.*] Ironicè. Magnum quid fecisse putas, si dives redeas è tam longinqua & periculosa navigatione.

Tenso folle] Marsupio nummis distento, crumenâ plenâ: ut solet vento plenus foliis turgere.

282. *Tumidâ alutâ*] Quidam intelligunt vela ventis inflata; alii ipsam crumenam. Nam *aluta* est pellis quævis mollior, è qua fiunt sacculi, crumenæ, &c.

283. *Oceani monstra*] Belluas marinas stupendæ magnitudinis, orcas, balænas, de quibus Plin. lib. 9. cap. 6. Idem ibidem cap. 5. meminit belluæ cujusdam maritimæ in Gaditana littora illisæ, *cujus inter duas pinnas ultimæ caudæ cubiti sexdecim fuissent, dentes centum viginti maximi, dodrantium mensurâ minimi semipedum.* Item ait monstri illius; *cui dicebatur exposita fuisse Andromeda, ossa Romam allata ex oppido Judææ Ioppe, longitudine pedum quadraginta, altitudine costarum Indicos elephantos excedente, spinæ crassitudine sesquipedali.* Horat. lib. 1. Ode 3. *monstra natantia* appellat ingentes illos Oceani pisces.

Juvenes vidisse marinos] Adeòque totum quasi enavigâsse Oceanum, in quo cernuntur homines marini interdum, Tritones, Nereïdes. Maritimi Tritonis mentionen invehit Tullius de Natura Deorum, lib. 1. n. 79. Plin. lib 9. cit. cap 5. ita scribit. *Tiberio Principi nuntiavit Olyssipponensium legatio ob id missa, visum auditumque in quodam specu Tritonem conchâ canentem, quâ noscitur formâ. Et Nereidum falsa opinio non est, squamis hispido corpore, etiam quà humanam effigiem habent. Namque hæc in eodem spectata littore est, cujus etiam morientis gannitum tristem accolæ audivêre.* Additque: *Divo Augusto Legatus Galliæ complures in littore apparere exanimes Nereidas scripsit.* Tandem ait, *Auctores habeo in Equestri Ordine splendentes, visum ab his in Gaditano Oceano marinum hominem, toto corpore absolutâ similitudine: ascendere eum navigia nocturnis temporibus, statimque degravari quas insederit partes; & si diutiùs permaneat, etiam mergi.* Pausanias lib 9. paulò ante medium, Tritonum describens figuram, ait: capitis comam palustri apio similem, tùm colore, tùm quòd capillum omninò nullum ab aliis possis discernere; corpus reliquum minutâ squamâ inhorrescere, eâque valdè durâ branchias infra aures habere, nares humanis similes, rictum oris latiorem, pantheræ dentes, oculos glaucos; manus, digitos, ungues, quali sunt formâ superiores conchyliorum testæ: pinnulas sub ventre ac pectore pro pedibus, veluti Delphinis sunt, &c. Vide Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 8. Georg Furnerium Hydrogr. lib 19. cap. 39. Bartholin. Epist. Miscell. Medico-physic. Acad. Curios. German. &c. Caterùm apud Bibliothecam Sanctæ Genovesæ Parisiis servatur, atque ostenditur Sirenæ manus, humanâ paulo longior.

284. *Non unus mentes agitat furor*] Tres insaniæ species explicat Cornel. Celsus lib. 3. cap. 18. Sensus Juvenalis hic est; fuerit insanus Orestes, fuerit Ajax insanior est avarus mercator.

Ille sororis, &c.] Orestes occisâ matre Clytemnestrâ Furiis agitatus consolantem se Electram sororem, & manu circumplexam repellit, sicque alloquitur: *dimitte me quæ una es mearum Erynnium, quæque me complecteris, ut in Tartarum præcipites.* Apud Euripid. in Oreste.

285. *Eumenidum*] Anguibus & facibus armatarum. Furiæ porrò dictæ Eumenides per antiphrasim, quòd nequaquam benevolæ.

286. *Hic bove percusso, &c.*] Ajax in furorem ex ira versus ob negata sibi Achillis arma, & Ulyssi adjudicata, sævit in pecudes, sævire credens in Græcos, injuriamque ulcisci. Duos autem arietes eximios raptat, cædit, mactat, Agamemnonem & Ulyssem existimans. Vide Sophoclis Ajacem Flagelliferum.

Agamemnona] Græci exercitûs Imperatorem, atque inter contendentes de armis Achillis Ajacem & Ulyssem, Judicum Principem. Vide Ovid. Metamorphos. 13. & quæ notavi Sat. 7, v 115.

287. *Ithacum*] Ulyssem natum dominatumque in Ithaca Ionii maris Insulâ Cephaleniæ vicinâ.

Parcat tunicis licèt, &c.] Etsi non lacerat vestes ut solent furiosi, sanus tamen non est avarus ille, quem, ut ait Horat. Sat. 1.

Neque fervidus æstus
Dimoveat lucro, neque hyems, ignis mare, ferrum:
Nil obstat, &c.

Hinc idem Horat. lib. 2. Sat. 3.

Curatoris eget, qui navem mercibus implet
Ad summum latus, & tabulâ distinguitur undâ;
Cùm sit causa mali tanti & discriminis hujus,
Concisum argentum in titulos faciesque minutas.
Occurrunt nubes & fulgura; solvite funem,
Frumenti dominus clamat, piperisque coëmptor;
Nil color hic cœli, nil fascia nigra minatur:
Æstivum tonat. Infelix, ac forsitan ipsa
Nocte cadet fractis trabibus, fluctuque premetur
Obrutus, & zonam lævâ morsuque tenebit.
Sed cujus votis modò non suffecerat aurum,
Quod Tagus & rutilâ volvit Pactolus arenâ,
Frigida sufficient velantes inguina panni,
Exiguusque cibus, mersâ rate naufragus assem
Dum rogat, & pictâ se tempestate tuetur.
Tantis parta malis, curâ majore metuque
Servantur. MISERA est magni custodia censûs.
Dispositis prædives hamis vigilare cohortem

usque *ad supremum latus, atque assere* dumtaxat *separatur* ab *aquis, indiget custode, quamvis non laceret chlamydem & pallium; quandoquidem tum magnæ istius pestis atque periculi origo est argentum excusum in inscriptiones ac pusillos vultus.* Quod si *apparent nebulæ, & fulgetra, tritici possessor & mercator piperis vociferatur: rudentes laxate: nihil iste cœli color, nihil ater circulus portendit: Æstatis est tonitru. Infortunatus eadem etiam nocte fortassis* in mare *devolvetur, ruptâ navi; & undis mersus obruetur: atque* manu *sinistrâ, & dentibus cingulum retinebit. Verùm cujus cupiditati non erat satis aurum quod defert Tagus & Pactolus lucenti sabulo,* huic *satis erunt panniculi gelidum inguen obtegentes, & esca parva, quando submersâ navi,* factoque *naufragio mendicabit assem, seque procella adumbratâ sustentabit. Tot ærumnis acquisita, graviore sollicitudine ac timore custodiuntur. Infelix est conservatio*

Danda est hellebori multo pars maxima avaris.
Nescio an Anticyram ratio illis destinet omnem.

288. *Curatoris eget*] Quippe insanientibus dabantur curatores patrimonii. Undè Horat. lib. 2. Sat. 3.

Interdicto huic (insano) *omne adimat jus*
Prætor, & ad sanos abeat tutela propinquos.

289. *Tabulâ distinguitur undâ*] Legunt alii *tabulâ distinguitur unâ:* alii, *udâ:* pari sensu. Vide Sat. 12, v. 58.

290. *Cùm sit causa mali tanti, &c.*] Cùm tot vitæ adeat ultrò pericula, propter nummorum cupiditatem.

291. *Concisum argentum in titulos faciesque minutas*] Argentei nummi Principum inscriptionibus & imaginibus signati. Plin. lib. 33. cap. 3. ita scribit: *Proximum fecit scelus qui primus ex auro denarium signavit quod & ipsum latet, auctore incerto. Populus Romanus ne argento quidem signato ante Pyrrhum regem devictum usus est ———— Servius Rex primus signavit æs notâ pecudum; undè pecunia appellata, &c.* Vide Cœl. Rhodig. lib 10. cap. 2. & Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 15. de his multa referentem. Sub Numa Pompilio nummi fuere scortei, deinde stamnei, tum ærei. Post Attilium Regulum argenteus nummus primùm signatus; denique aureus. Nota porrò fuit initio pecus, ovis, bos, sus: dein Janus bifrons ex una parte, ex altera verò, navis prora. Posteà bigæ, quadrigæ, victoria. Undè nummi bigati, quadrigati, victoriati. Demum effigies Cæsarum cum titulis & inscriptionibus apposita est. Nero quidem Citharœdi, Severus Imperator Alexandri habitu nummis insculpi se voluerunt. Augustus Cæsar argenteum nummum percussit notâ sideris Capricorni, sub quo in lucem editus fuerat.

292. *Occurrunt nubes, &c.*] Mercator ille lucri avidus, etiamsi immineat tempestas, urget tamen navigare, & portu solvere.

294. *Nil color hic Cœli*] Hic Cœli color quamvis præsagiens tempestatem, haud avarum deterret. Vide seq. Annot.

Fascia nigra] Plin. lib. 18. cap. 35. *Si nubes,* inquit, *Solem circumcludent quantò minùs luminis relinquent, tantò turbidior tempestas erit; si verò etiam duplex orbis fuerit, eò atrocior——Si Oriens cingetur orbe, ventus expectetur——si circa Occidentem circulus erit candidus, levem tempestatem; si nebula, vehementiorem; si ater fuerit circulus, ventum magnum præsagit.*

295. *Æstivum tonat*] Adeòque non diuturnum, ut æstate solet. Vide Plin. lib. 2. c. 43.

297. *Zonam*] In qua insuti nummi & absconsi. Matth. cap. 10. *Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris.* Sueton. Vitell. cap. 16. *Zonâ se aureorum plenâ circumdedit.*

Lævâ morsuque tenebit] Dum lævâ dentibusque zonam retinet dextrâ natabit, aut reget tabulam cui innititur.

299. *Tagus*] Hispaniæ fluvius, vernaculè, *Taio;* auriferis arenis celebratus, ut testatur Plin. lib. 4. cap. 22. Martial. lib. 1. Epigram. 50. *aureum* vocat *Tagum, auriferum* verò lib. 10. Epigram. 96.

Pactolus] Hic Lydiæ fluvius, hodiè, *Sarabat,* olim & *Chrysorrhoas* ab arenis aureis dictus, teste Plinio, lib. 5. c. 29. Apud Herodot. lib. 5. dicitur Pactolus è Tmolo monte auri ramenta volvere, dein flumini Hermo commisceri, cum illo demùm in mare influere.

302. *Pictâ se tempestate tuetur*] Vide Sat. 12. v. 28. & Pers. Sat. 1. v. 89. ibique annotata.

305. *Dispositis prædives hamis, &c.*] Licinus

Servorum noctu Licinus jubet, attonitus pro
Electro, signisque suis, Phrygiâque columnâ,
Atque ebore, & latâ testudine. Dolia nudi
Non ardent Cynici. Si fregeris, altera fiet
Cras domus; aut eadem plumbo commissa manebit.
Sensit Alexander, testâ cùm vidit in illâ
Magnum habitatorem, quantò felicior hic qui
Nil cuperet, quàm qui totum sibi posceret orbem,
Passurus gestis æquanda pericula rebus.
Nullum numen habes, si sit prudentia; sed te
Nos facimus, Fortuna, Deam. Mensura tamen quæ
Sufficiat censûs, si quis me consulat, edam.
In quantum sitis atque fames & frigora poscunt:
Quantum, Epicure, tibi parvis suffecit in hortis:
Quantum Socratici ceperunt antè Penates.

summarum opum. Licinus opulentus præparatis hamis famulorum turmam nocte vigilare imperat, timens propter electrum, & suas statuas, ac Phrygias columnas, eburque, & amplam testudinem. Denudati Cynici dolia non deflagrant. Ea si ruperis, ædes aliæ cras fabricabuntur; vel ipsæ plumbo connexæ subsistent. Quando Alexander aspexit grandem incolam in eo fictili, tum intellexit quantò beatior is qui nihil exoptaret, quàm qui mundum sibi peteret universum, pari factis *discrimina subiturus. O fortuna, nihil divinum tibi est,* si nobis *insit sapientia: nos verò te Numen consecramus. Si nihilominùs aliquis sciscitetur à me, proferam quis opum modus sit satis.* Nempè *quantum petunt sitis & esuries ac gelu: quantum satis tibi fuit, ô Epicure, in hortulis exiguis: quantum anteà continebat Socratis domus.*

---

pro conservatione divitiarum anxius famulos plures vigilare cogit.

Hamis] Ne *hamos* hîc, nam penultima producitur, sed *hamas* accipe. Cato de Re Rustica cap. 133. *hamam* recenset in rusticis instrumentis; Plutarchus, in haustoriis. Apud Hesychium idem est ἅμη, quod σκάφη. Plin. lib. 10. Epist. 42. ita scribit: *Nicomediæ vastissimum incendium multas privatorum domos & opera publica duo absumpsit. Latiùs autem est sparsum tùm violentiâ venti, cùm inertiâ hominum —— & alioqui nullus usquam in publico sipo, nulla hama, nullum denique instrumentum ad incendia compescenda,* &c. Quid igitur per hamas intelligemus? Alii uncos ferreos explicant, seu ad diruenda in incendio ædificia, seu ad capiendos fures. Alii astipulantur Turnebo, qui lib. 2. cap. 29. locum hunc Juvenalis explicat de homine incendia metuente, vasaque multa aquaria ad ib præparante. Lib. vero 19. cap. 23. quærens cur Præfectus vigilum juberetur per noctes circumire cum hamis & dolabris, *hamam* interpretatur *vas aquarium rotundioris formæ, globosique ventris;* affertque, ad rem Columellam lib. 17. de cucurbita sic loquentem:

—————— *Sive globosi*
Corporis, atque utero nimium quæ vasta tumescit,
Ventre leges medio: sobolem dabit illa capacem
Naryciæ picis, aut Actæi mellis hymetti,
Aut habilem lymphis hamulam.

Favet vetus Schol. qui sic loquitur hîc: *Per translationem disciplinæ militaris, Sparteoli Romæ, quorum cohortes in urbis tutelam cum hamis & aquâ vigilias consuerunt curare vicibus:* causâ ignis videlicet.

Vigilare] Horat. Sat. 1.

An vigilare metu exanimem, noctesque diesque
Formidare malos fures, incendia, servos,
Ne te compilent fugientes, hoc juvat?

306. *Licinus*] Quilibet dives. Vide Annot. ad Sat. 1. v. 109. & Pers. Sat. 2. v. 36.

Pro electro, signisque suis, &c.] Pro varia supellectile pretiosa, vasis ex electro, statuis ex auro, argento, &c. columnis è marmore Phrygio, mensis ebore ornatis, discubitoriis lectis testudinum putaminibus opertis. Vide Sat. 11. v. 94 & 123.

308. *Dolia nudi non ardent Cynici*] Incendio non sunt obnoxia quia quæ fictilia seu testacea fuerunt olim dolia, teste Plinio lib. 35. cap. 12. ubi sic ait: *Defunctos se multi fictilibus doliis condi maluere, sicut M. Varro.*

309. *Cynici*] Diogenis pauperculi, cui dolium pro domo fuit. Vide Annot. Sat. 13. ver. 121. & Pers. Sat. 1. ver. penult.

310. *Eadem plumbo commissa manebit*] Si frangas dolium testaceum, partes ejus dissolutæ & fragmenta poterunt ferruminatione vel plumbatione conjungi & instaurari: Non ita verò dives ædes suas reficere potest, casu vel incendio dirutas. Vide Lips. Epistolic. Quæst. lib. 4. Epist. 25.

311. *Testa cùm vidit in illa*] Cùm vidit Diogenem in dolio suo testaceo. Diogenis tamen dolium potiùs ligneum fuisse, notat Gujetus, quippe quod ab eo sæpiùs illæsum versaretur, otii vitandi causâ.

312. *Magnum habitatorem*] Diogenem parvi dolii habitatorem certè magnum, animo, sapientiâ, divitiarum contemptu, ipsoque Alexandro Magno majorem: quod nec Rex ille ignorâsse videatur. Nam cùm Philosophos complures & viros primarios salutatores habuisset, adiit ipse Diogenem: quin & se suasque opes despicientem adeò est admiratus, ut amicis dixerit; *Nisi Alexander essem, profectò Diogenes esse vellem.* Plutarch. in Alexandri vita. Laërt. lib. 6.

313. *Totum sibi posceret orbem*] Vide Sat. 10. v. 168.

314. *Æquanda pericula rebus*] Si enim magna gessit Alexander, magna quoque est perpessus. Pariter & alii summi Imperatores, quibus magna semper gloria magno stetit ambitiosis.

315. *Nullum numen habes, &c.*] Vide Sat. 10. ad calcem.

319. *Quantum Epicure, &c.*] Vide Sat. 13. v. 122. & Annot. ibid.

320. *Quantum Socratici ceperunt antè Pena-*

Nunquam aliud natura, aliud sapientia dicit.
Acribus exemplis videor te claudere: misce
Ergo aliquid nostris de moribus: effice summam
Bis septem Ordinibus, quam lex dignatur Othonis.
Hæc quoque si rugam trahit, extenditque labellum;
Sume duos Equites, fac tertia quadringenta.
Si nondum implevi gremium, si panditur ultrâ:
Nec Crœsi fortuna unquam, nec Persica Regna
Sufficient animo, nec divitiæ Narcissi,
Indulsit Cæsar cui Claudius omnia, cujus
Paruit imperiis uxorem occidere jussus.

Nunquam diversum natura, diversum prudentia loquitur. Videor te constringere severis exemplis. Adhibe igitur quiddam è nostris moribus. Fac summam, quam lex Othonis dignam putavit quatuordecim gradibus. Si illud etiam rugam inducit, & labium porrigit, accipe binos Equites: acquire trina quadringenta. Quòd *si non adhuc sinum replevi, si ampliùs extenditur; neque menti satisfaciet unquam Crœsi sors, neque Persidis Imperium, neque opes Narcissi, cui nihil negavit Claudius Cæsar, jussa cujus peregit coactus interficere conjugem.*

---

tes] Socrates nimirùm ante Epicurum vixit. Nam Socrates natus refertur Olympiade septuagesimâ septimâ, anno ante Christum quadringentesimo, septuagesimo octavo, & vixisse annos septuaginta. Epicurus autem in lucem prodiit Olympiade centesimâ nonâ, vixitque ânnos nonaginta duos.

Socratici Penates] Frugalis domus Socratis, quem Laërtius scribit, Athenis peste laborantibus, unum à morbo fuisse immunem, ob cibi temperantiam. Vide quæ etiam de illo annotabo ad Pers. Sat. 4. v. 2. & seq.

321. *Nunquam aliud natura, &c.*] Frugalitatem aliasque virtutes pariter natura & sapientia præcipiunt. Seneca Epist. 50. *Virtus,* inquit, *secundùm naturam est, vitia inimica & infesta sunt.*

322. *Acribus exemplis, &c.*] Ad rigida nimis & severa exempla te revoco & redigo: id est, si Philosophorum austeritas te deterret; si tantam ferre nequis paupertatem: modicis igitur opibus contentus esto.

323. *Misce ergo aliquid nostris de moribus*] Ergo imitare homines hujus ævi, & Romanos nostros divitias congerere amantes; at modum saltem & frænum injice tuæ cupiditati: opes aliquas para, sed ne, ut illi quære immensas.

Effice summam, &c.] Censum Equestrem posside, per me licet. Vide Sat. 1. v. 106. ibique annot.

324. *Quam lex dignatur Othonis*] Roscius Otho Tribunus Plebis legem tulit, quâ nemini licebat sedere in Theatri gradibus quatuordecim, nisi haberet Equestrem censum, seu quadringenta sestertia. Vide Sat. 3. v. 154, & 159. & Annot. ibid.

325. *Hæc quoque si rugam trahit*] Si angustiores etiam hi divitiarum termini, quos præscribo, tristem te faciunt.

Extenditque labellum] Rictum porrigit: ut indignabundis ac mœstis contingit. Anglicè, *TO GRIN;* & Gallicè, *Faire la mouë.*

326. *Sume duos Equites, &c.*] Equestrem ergo censum duplica, vel ad summum, triplica. Tantum habe divitiarum, quantum satis esset duobus aut tribus Romanis Equitibus.

327. *Si nondum implevi gremium*] Si tibi necdum satisfacio: si fortunis ejusmodi, quas habere tibi concedo, non es contentus, certè nullis eris.

Si panditur ultrâ] Si plura appetis.

328. *Crœsi*] Hujus Lydorum Regis opes in proverbium abierunt etiam. Vide Sat. 10. v. 274.

Persica Regna] Darii & Xerxis Regum Persicorum ingentes divitias celebrat Justinus, &c.

329. *Nec divitiæ Narcissi*] Nec sufficient opes hujus liberti Claudii Cæsaris, de quo Sueton. Claud. cap. 28. *Suspexit,* inquit, *ante omnes Narcissum ab epistolis, & Pallantem à rationibus: quos decreto quoque Senatûs non præmiis modò ingentibus, sed & Quæstoriis Prætoriisque ornamentis ornari libenter passus est: tantum præterea acquirere & rapere, ut querente eo quondam de fisci exiguitate, non absurdè sit dictum; abundaturum, si à duobus libertis in consortium reciperetur.* Plin. etiam lib. 33. cap. 10. hujus opes notat. *Juvat,* inquit, *insectari inexplebilem istam habendi cupidinem: multos cognovimus servitute liberatos opulentiores, pariterque tres Claudii Principatu, Pallantem, Calistum, Narcissum.*

330. *Cujus paruit imperiis, &c.*] Narcissi obsecutus voluntati Claudius, Messalinam uxorem neci addixit. Cornelius Tacitus Annal. 11. ad finem, *Mirum inter hæc silentium Claudii: nempè cùm indefensa conjux exitio daretur—— ——omnia liberto obediebant—————— Ac ni cædem ejus Narcissus properavisset, verterat pernicies in accusatorem. Et cùm Imperatoris languescere iram, amorem redire audisset, prorupit Narcissus, denuntiatque Centurionibus & Tribuno, qui aderant, exequi cædem,* &c. Idem alibi: *Nec enim Claudius Messalinam uxorem, qua nupsit, Silio, interfecisset, nisi properâsset, index, delator adulterii, & quodammodo imperator cædis Narcissus.* Vide Sat. 10. v. 330. & seq.

SATIRA XV.

QUIS nescit, Volusi Bithynice, qualia demens
Ægyptus portenta colat? Crocodilon adorat
Pars hæc: illa pavet saturam serpentibus Ibim.

INTERPRETATIO. *Ecquis ignorat, ô Volusi Bithynice quæ monstra veneretur Ægyptus insana? Ista regio Crocodilum colit: alia reveretur Ibin anguibus satiatam.*

ANNOTATIONES.

1. *Quis nescit, Volusi*] In odium fortè Crispini Ægyptii, de quo anteà non semel, scripsit Juvenalis hanc Satiram, in qua ridiculas Ægyptiorum superstitiones insectatur pariter & crudelitatem; ut qui bruta colant, hominem autem quidam eorum devorârint.

Bithynice] E Bythinia oriunde: quæ est Asiæ minoris regio, Euxino mari & Propontidi vicina.

2. *Ægyptus*] Africæ regio celebratissima, Rubro mari proxima versùs Orientem; ab Occidente Barcana deserta contingit, à Septentrione mare Mediterraneum, à Meridie Æthiopiam. Urbium olim dicitur habuisse millia viginti: quas inter famosæ Memphis, Alexandria, Pelusium, Babylon, nova, hodie, *Cairus*, Thebæ, Syene, &c.

Qualia portenta colat] Velut Numina. Quæ vero, quot, & cur enarrant Strabo lib 17. Diodor. Sicul. lib. 2. cap. 4. Herodot. lib. 2. &c. Cic. de Nat. Deor. 3. n. 39. *Omne ferè genus bestiarum consecrârunt Ægyptii*, inquit.

Crocodilon] Portentosum certè animal, quod ex ovo, anserino simili nascens, in eam excrescit magnitudinem, ut cubitos aliquando viginti æquet longitudine, interdum & superet. Quadrupes est, specie lacertæ, in terra pariter & in aqua degens. Ad annos sexaginta vivere, semper crescere, hyeme latere, ac sine cibo plures menses durare fertur. Ad Nilum frequens, ac præcipuæ magnitudinis est apud Gangem Indiæ fluvium: Auctores sunt Ælianus Histor. animal. lib. 10. cap. 22. & lib. 12. cap. 38. & Plin. mox citand. Hoc unum ex animalibus caret linguâ: inferiorem maxillam non movet, sed superiorem inferiori admovet: oculos habet suillos, in aquis obtusos, extra eas perspicacissimos; dentes ingentes, serratos & prominentes; ungues robustos; pellem dorsi squamosam ac duritie impenetrabilem. Hæc ex Herodoto, lib. 2. Plinio, lib. 8. c. 25. Diodoro Siculo, lib. 1. cap. 3. Cur autem Crocodilos colerent Ægyptii? Diodor. Sicul. lib. 2. cap. 4. rationem affert quòd securitatem patriæ conferant adversùs Arabiæ Libyæque latrones, qui Crocodilos veriti Nilum non audent transire populatum. Alia quoque ibidem affertur ratio, nempè ob Menam Regem à Crocodilo defensum contra persequentes canes: undè ille Crocodilam urbem condiderit, Crocodilos sacros esse deinceps, & coli à suis jusserit. Seneca, Natural Quæst. lib. 4. cap. 2. Delphinorum in Crocodilos ad ostium Nili pugnam, quin & victoriam amœnâ prosequitur narratiunculâ, similiter & Plin. cit. mox loco, ubi & de Ichneumonis calliditate & insidiis ad conficiendos Crocodilos.

3. *Adorat pars hæc*] Ex Herodoto citato, Ægyptiorum quibusdam sacrosancti sunt Crocodili, maximè circa Thebas, aliis verò minimè, sed velut hostes exagitant. Ex Plinio quoque & Seneca, citatis locis, Crocodilis adversa est, & planè infensa Tentyritarum gens, ex Insula Nili Tentyri vocata. Cùm enim Crocodili sint erga timidos audaces, in audaces pavidi, Tentyritæ strenuè assiliunt, voce terrent, fugientes injecto laqueo trahunt, dorso inequitant, quovis agunt, devorata recens corpora evomere cogunt, ad sepulturam.

Saturam serpentibus Ibim] Fœda hæc avis ab Ovidio decantata, apud Nili ripas frequens, Ciconiæ non absimilis, ideò colebatur ab Ægyptiis, quòd sit infesta serpentibus, à quibus ipsi infestantur. Hinc Cic. 1. de Natura Deorum, n. 102. *Ipsi*, inquit, *qui irridentur Ægyptii nullam belluam, nisi ob aliquam utilitatem, quam ex ea caperent, consecraverunt; velut Ibes maximam vim serpentum conficiunt, cùm sint aves excelsæ, cruribus rigidis, corneo proceroque rostro: avertunt pestem ab Ægypto, cùm volucres angues ex Libyæ vastitate vento Africo invectas interficiunt atque consumunt. Ex quo fit ut illæ nec morsu vivæ noceant, nec odore mortuæ. Possem de Ichneumonum utilitate, de Crocodilorum, de felium dicere, sed nolo esse longus.* Herodot. lib. 2. meminit alatorum serpentum in Ægyptum vere ineunte advolantium, quos statim conficiunt Ibides, quæ idcircò magno ibi in honore sint. Ibin porrò duplicis esse generis ait; alteram, quæ tota nigra est, gruinis cruribus, rostro valdè adunco, & cum serpentibus pugnat: alteram, quæ pedes habet humanis similes, gracile caput, & collum, pennas candidas, crura & rostrum alteri consentanea. Diodor. Sic. lib. 2. cap. 4. Ex avibus Ibin utilissimam ad serpentes & locustas brucosque delendos refert. Plin. lib. 10. c. 28. *Invocant Ægyptii Ibes suas*, inquit, *contra serpentium adventum.* Et c. 30. *Ibis circa Pelusium tantùm nigra est: cæteris omnibus locis candida.* Cœl. Rhodig. lib. 13. c. 1. ex Minutiano Cæcilio Auctore, observat Corvinum ab Ovidio appellatum fuisse Ibin, ex avis fœditate, cui ventrem rostro purgare insitum. Hoc idem testatur Plin. lib. 8. cap. 27. ubi sic habet: *Simile quiddam monstravit in Ægypto Ibis, quæ rostri aduncitate per eam partem se perluit, quâ reddi ciborum onera maximè salubre est.* Et Plutarch. de Iside &

Effigies sacri nitet aurea cercopitheci,
Dimidio magicæ resonant ubi Memnone chordæ,
Atque vetus Thebe centum jacet obruta portis.
Illic cæruleos, hic piscem fluminis, illic
Oppida tota canem venerantur, nemo Dianam.
Porrum & cepe nefas violare, ac frangere morsu.

Sacrati cercopitheci fulget imago ex auro, ubi magicæ fides crepant mutilo Memnone, ac priscæ Thebæ cum centum januis dejectæ procumbunt. Ibi cæruleos, istic fluvii piscem, alibi canem urbes integræ colunt, nullus verò *Dianam. Scelus* est *apprehendere porrum & cepas, dentibusque rumpere.*

Osir. paulò ante finem, quædam habet de Ibi non omittenda: quòd Medicos purgationis usum docuerit, cùm spectaretur ablui & purgari à seipsa: quòd Ægyptii Sacerdotes eâ se lustrant aquâ, quam Ibis biberit. Hæc enim nunquam insalubrem aut veneno infectam bibit vel attingit, &c.

4. *Nitet*] Adornatur ad cultum.

Cercopitheci] Caudatæ simiæ, quam colebat Ægyptus, κέρκος, *cauda* πίθηκος, *simia*, Plin. lib. 8. c. 54. *simiæ caudis inter se distinguuntur.*

5. *Dimidio magicæ resonant ubi Memnone chordæ*] Apud Thebas Ægyptias in templo Serapidis (ut vult Plin. lib. 36. cap. 7.) saxea visebatur Memnonis effigies citharam tenens, quæ quotidie Solis orientis percussa radiis sonum edebat citharæ similem. Strabo vidit audivitque; at istius rei causam non assequi se fatetur: ejus autem statuæ partem mediam, terræ motu corruisse narrat. Hinc Juvenalis *dimidium* vocat *Memnonem: Magicas* porrò *chordas* ait, quia per Magicam Artem sonare creditum est. Nam & cùm diruisset Thebas Rex Persarum Cambyses, statuam illam aperuit, ratus mechanicum aliquid intùs latere, quo sonitus is fieret; verùm nihil reperit: aperta verò statua consuetum edere sonum perseveravit. Vetus Schol. Pausan. in Atticis. Philostrat. In Iconib. Cœl. Rhodig. lib. 22. cap. 5.

6. *Vetus Thebe*] Ex Diodor. Sicul. lib. 2. cap. 1. Thebæi se omnium antiquissimos jactabant: primosque Philosophiam & Astronomiam invenisse, &c.

Centum jacet obruta portis] Portas septem habuit Thebe Bœotia, ut dixi ad Sat. 13. v. 17. at Ægyptia Hecatompylus inde dicta portas centum, vel ut alii volunt, aulas ac domos Principum centenas: à Busiride Rege condita; centum & quadraginta stadiorum pomœrium ostentabat. Plin. lib. 36. c. 14. Herodot. lib. 2. Thebas olim Ægyptum vocatas refert. Diodor. Sic. lib 2 cap. 1. ait, *Busirim condidisse magnam civitatem. Thebas à Græcis, ab Ægyptiis autem Solis urbem dictam:* (Strabo Diospolim, non Heliopolim vocatam tradit, aliique) *Pulcris & ingentibus ædificiis, ac speciosis Deorum templis exornâsse: privatorum etiam ædes usque ad quartam aut quintam contignationem construxisse: hanc demùm non solùm Ægypti, sed totius orbis felicissimam ac florentissimam reddidisse.* Deinde subjungit, *non centum portas civitatis à quibusdam afferri, sed plures & egregias templorum januas, à quibus dicta fuerit centum ceu plurium portarum. Ex ea verò curruum millia viginti ad bellum prodire solita,* &c. Sanctus Hieronymus dictam suo tempore Thebestim scribit, Epist. ad Galat. Thebaïdis olim regionis caput fuit; nunc detrita omninò paucis constat incolis, vocaturque *Minio*, teste Sansone; inter Memphim ad Boream, & Syenen ad Austrum sita.

Jacet obruta] Diodor. mox cit. refert ædificatâ Memphi opportuniore situ, posteros Reges Thebis relictis, Regiam illuc transtulisse; undè sint imminutæ jam Thebarum opes. Idem ibid. pariter & Herodot. lib. 3. narrant Cambysem Persarum Regem Ægyptum occupâsse, Ægyptios malè mulctâsse, clarissimas urbes, multaque Deorum templa, ad Thebas maximè, spoliâsse; & in Asiam asportâsse aurum, argentum, signa, artifices, &c. Hæc facta circa Olympiadem sexagesimam tertiam testatur Euseb. Chron. Plin lib. 36. cap. 9. *Cambyses Rex*, inquit, *cùm Thebas expugnaret, grassareturque incendium ad crepidines obelisci, extingui ignem jussit, molis reverentiâ, qui urbis nullam habuerat.*

7. *Cæruleos*] Id est, pisces maris cærulei. Brodæus, Turneb. lib. 7. cap. 8. aliique legunt, *æluros*, id est, feles quos venerabantur Ægyptii, ut passim ostendunt Herodot. & Diodor. cit.

8. *Oppida tota canem venerantur*] Quædam animalia colebant universi Ægyptii: è terrestribus bovem, canem, felem: ex aquatilibus lepidotum, & oxyrinchum: è volatilibus ibin & accipitrem: alia quidam populi, ut ovem Thebani & Saïtæ: latum piscem Latopolitani, capram & hircum Mendesii: lupum Lycopolitani, &c. Vide cit. Strab. Diodor. Herodot. &c.

Canem] Hic tùm venationi, tùm ad custodiam prodest: propterea Deum Anubim capite fingunt canino, significantes custodem corporis Osiridis, atque Isidis fuisse. Adde quòd Isidis canes corpus Osiridis quæsitum investigârunt: undè in Festis Isidis canes præeunt pompam. Ex Diod. Sicul. cit. lib. 2. cap. 4. Vide & quæ notavi ad Sat. 6. v. 533.

Nemo Dianam] Comparatio ironica: canem venerantur omnes; nemo canum dominam ac venatricem Dianam. Ridicula hominum religio! Scribit tamen Herodotus cit. lib. 2. in urbe Bubasti pulcherrimo in templo coli Dianam, ipsamque Bubastin appellari.

9. *Porrum & cæpe nefas violare*] Plin. lib. 19. cap. 6. *Allium*, inquit, *cæpasque inter Deos in jurejurando habet Ægyptus.* Gell. lib. 20. cap. 7. *Cæpitium*, inquit, *revirescit & congerminat decedente Lunâ, contra autem inarescit adolescente. Eam causam esse dicunt Sacerdotes Ægyptii cur Pelusiotæ cæpe non edant, quia solum olerum omnium contra Lunæ aucta & damna vices minuendi atque augendi habeat contrarias.* Plutarchus de Iside & Osiri, ait Ægyptios sa-

O sanctas gentes, quibus hæc nascuntur in hortis
Numina! Lanatis animalibus abstinet omnis
Mensa. Nefas illic fœtum jugulare capellæ;
Carnibus humanis vesci licet. Attonito cùm
Tale super cœnam facinus narraret Ulysses
Alcinoo, bilem aut risum fortasse quibusdam
Moverat, ut mendax aretalogus. In mare nemo
Hunc abicit, sævâ dignum verâque Charybdi,
Fingentem immanes Læstrygonas atque Cyclopas?
Nam citiùs Scyllam, vel concurrentia saxa

O religiosam nationem, cui isti crescunt in hortulis Dii! Brutis lanigeris parcunt singulæ mensæ: Ibi capræ catulum occidere prohibetur, fas verò *est hominis carnem comedere. Quando Ulysses inter epulas ejusmodi facta commemorabat Alcinoo admiranti, indignationem fortè vel cachinnos excitaverat nonnullis, tanquam vanus fabulator:* ergone *illum in mare nullus præcipitavit crudeli nec fictâ dignum Charybdi, sævos Læstrygonas & Cyclopas comminiscentem? Faciliùs enim crediderim Scyllam, aut*

---

cerdotes cæpam aversatos eò quòd lacrymas eliciat, atque Festos dies celebrantibus sic molesta, sitim quoque excitet iis gravem, qui religionis causâ cibo potuque abstinent.

10. *Nascuntur in hortis Numina*] Quidam enim Ægyptii lentem, alii fabam, alii cæpe reverebantur. Diodor. citat.

11. *Lanatis animalibus abstinet, &c.*] Ovibus abstinebant, quoniam bis edunt fœtus, lanamque præbentes vario accommodatam usui, lac prætereà caseumque suppeditant. Diodor.

12. *Nefas illic fœtum jugulare capellæ*] Paulò antè dixi capram Mendesiis atque hircum adorari. Cic. Tusc. 5. n. 78. *Morem Ægyptiorum quis ignorat? Horum imbutæ mentes erroribus quamlibet carnificinam priùs subierint, quàm Ibin, aut aspidem, aut felem, aut canem, aut crocodilum violent: Quorum etiamsi imprudentes quidpiam fecerint, pœnam nullam recusent.* Diod. citat. lib. 2. cap. 4. ita refert: *Si quis animalium istorum aliquod occiderit, morte damnatur*——— *adeòque mentes hominum pervasit ea superstitio, ut quo tempore Ptolemæus Rex à Romanis socius & amicus dictus est, applaudentibus, quidem Ægyptiis, Italosque studiosè excipientibus, tamen cùm quidam Romanus felem interfecisset ad ejus domum concursu plebis facto, neque à Regiis ad id missis Principibus, neque Romanorum timore absterreri à pœna hominis potuerint. Quam rem non auditu percepimus sed visu; cùm in Ægyptum eo tempore navigâssemus.*

13. *Carnibus humanis vesci licet*] Diodor. cit. mox loco ita pergit: *Premente aliquando Ægyptios fame, adeò ut plures ab humanâ carne, ob inopiam cibi non abstinerent, animalia sacra omninò intacta reliquêre.*

Attonito cùm tale, &c.] Exemplo ostendit & illustrat quæ dixit de immani Ægyptiorum crudelitate.

14. *Narraret Ulysses Alcinoo*] Ulysses nempè naufragus ad Corcyram Insulam enatavit. In ea tum regnabat Alcinous Phæacum Rex. Hujus filia Nausicaë nudum & egentem in littore Ulyssem invenit, ejusque miserta ad patrem perduxit: à quo benignè exceptus inter cœnandum enarravit ille suos ab annis septem errores ac labores: quemadmodùm à Polyphemo Cyclope, atque Antiphate Læstrygonum Rege antropofagis quidam è suis devorati essent, &c. Homer. Odyss. 6, 7, 9, 10. Talia verò illo referente (inquit Juvenalis) accumbentium Phæacum quidam ridere fabulosa, alii vanum ostentatorem indignari, ac dicere vel cogitare apud se: hunccine fabulatorem nemo in mare abjicit? Charybdim fingit falsam, at verâ est dignus ipse, quâ absorptus pereat, &c.

16. *Aretalogus*] Sueton. August. cap. 74. *inter cœnandum,* inquit, *aut acroamata & histriones, aut etiam triviales è circo ludios interponebat, ac frequentissimè aretalogos.* Hos verò Casaubonus ibid. parasitos Philosophos interpretatur, qui de virtutibus disputare soliti sint apud mensas divitum: ab ἀρετὴ & λέγω. Ipsos vocat circulatores Seneca Epist. 29. Alii ex Porphyrione in Horat. Serm. propriæ virtutis ostentatorem aretalogum esse aiunt: alii nugatorem & scurram, seu festiva & faceta, ad oblectandos audientium animos, effutientem: ab ἀρεστὸς, *blandus, gratus.* Turneb. lib. 10. cap. 12.

17. *Charybdi*] Voragine naves absorbente. Vide Sat. 5 v. 102. Annot.

18. *Læstrygonas atque Cyclopas*] Plin. lib. 7. cap. 2. *Cogitemus in medio terrarum orbe, in Sicilia atque Italia homines hujus monstri, Cyclopas & Læstrygonas, qui corporibus humanis vescerentur.*

Læstrygonas] *Formiæ antiqua Læstrygonum sedes,* inquit Plin. lib. 3. cap. 5.

Cyclopas] Similes Polyphemi, à quo devoratis jam Ulyssis comitibus, ipse tantùm non peremptus est. Vide Homer. cit. & Sat. 9. v. 64. Annot. Vide & Turneb. lib. 24. cap. 10. & lib. 28. cap. 46.

19. *Nam citiùs Scyllam, &c.*] Potiùs quàm esse credam homines alios comedentes.

Scyllam] Proximus est & adversus Charybdi scopulus in freto Siculo, navigantibus uterque formidabilis. Hinc adagium: *Incidit in Scyllam cupiens vitare Charybdim.* Porrò fabulati sunt meretrices esse portentosas, à quibus transeuntes devorabantur.

Virgil. Eclog. 6.

Quid loquar aut Scyllam Nisi, aut quam fama secuta est
Candida succinctam latrantibus inguina monstris
Dulichias vexâsse rates, & gurgite in alto
Ah timidos nautas canibus lacerâsse marinis!

Vide Cœl. Rhodig. lib. 30. cap. 34. Ovid. Metamorphos. 13 & 14.

Concurrentia saxa Cyanes] Aliàs vocantur

Cyanes, plenos & tempestatibus utres
Crediderim, aut tenui percussum verbere Circes,
Et cum remigibus grunnisse Elpenora porcis,
Tam vacui capitis populum Phæaca putavit?
Sic aliquis meritò nondum ebrius, & minimum qui
De Corcyræâ temetum duxerat urnâ.
Solus enim hoc Ithacus nullo sub teste canebat.
Nos miranda quidem, sed nuper Consule Junio
Gesta, super calidæ referemus mœnia Copti;
Nos vulgi scelus, & cunctis graviora cothurnis.
Nam scelus à Pyrrha, quanquam omnia syrmata volvas,
Nullus apud Tragicos populus facit. Accipe nostro
Dira quòd exemplum feritas produxerit ævo.
Inter finitimos vetus atque antiqua simultas,
Immortale odium, & nunquam sanabile vulnus
Ardet adhuc Ombos & Tentyra. Summus utrinque

Cyaneas rupes coëuntes, atque utres procellis refertos, vel levi Circes ictu pulsatum Elpenorem grunnitum edidisse cum suibus remos agitantibus. *Adeòne inani cerebro existimavit Phæacum gentem? Ita quispiam jure* sensisset, *non adhuc temulentus, quique pauxillum vini hauserat ex amphora Corcyræ: Quippe unus Ithacus ea recitabat nemine attestante. Nos stupenda certè, at non ita pridem facta Junio Consule, ultra muros Copti ardentis, nos crimen* totius *populi narrabimus, & pejora omnibus cothurnis. Enimverò licèt cuncta syrmata expendas, à Pyrrhæ* sæculo, *nusquam plebs* omnis *crimen patrat apud Tragœdiarum scriptores. Audi quodnam exemplum edidit nostris temporibus sæva crudelitas. Inveterata pridem alienatio, jugis invidia, plagaque immedicabilis fervet hactenùs vicinos inter Ombos atque Tentyritas. Hinc & illinc*

Symplegades isti duo scopuli, ad os Thracii Bosphori, qui cùm à se parum distent, navigantibus concurrere videntur & collidi. Hinc instabiles vocat Ovid. Trist. 1. Eleg. 9.

20. *Plenos tempestatibus utres*] Æolum nempè fabulantur ventos utribus inclusos dedisse Ulyssi navigaturo; at hujus comites ratos aliud intus latere, aperuisse: undè soluti venti tempestates excitârunt horrendas. Homer. cit.

21. *Circes*] Famosa hæc venefica Solis è Perse filia, Colchorum Regis soror, in Italiam profuga apud Circæum Promontorium habitavit. Ibi verò Ulyssem tempestate actum suscepit, ejusque socios veneficiis in porcos mutavit, moxque pristinæ formæ virgâ tactos restituit. Homer. Odyss. cit. Ovid Metamorphos. Virgil. Eclog. 8.

Carminibus Circe socios mutavit Ulyssis.

Plutarch. de Homero lib. fabulam hanc explicat. Plin. lib. 25. cap. 2. ejus facit mentionem.

22. *Elpenora*] Unum è sociis Ulyssis. Vide notam præcedentem.

23. *Tam vacui capitis, &c.*] Adeòne bardos ac stolidos nos putat iste, ut ejus fabulis habeamus fidem?

Populum Phæaca] Populum Insulæ Corcyræ, quæ hodie *Corfu*, ad oram Epiri sitæ. Huic olim nomen dederat Corcyra Nympha; è qua Neptunus suscepit Phæacem: undè Phæacia dicta, & populi Phæaces vocati.

24. *Sic aliquis*] Aliquis convivarum & epulantium cum Ulysse ad mensam Alcinoï Regis Corcyræ.

25. *Minimum qui de Corcyræâ temetum duxerat urnâ*] Sapiens quidam vir, vino moderatè sumpto, planè sui compos.

26. *Solus enim hoc, &c.*] Quippè unus evaserat emerseratque è naufragio: quare nemo aderat qui attestaretur vera esse quæ ab eo narrabantur.

Ithacus] Ulysses apud Ithacam natus Insulam. Vide Annot. Satir. 14. v. 287.

27. *Nos miranda quidem, &c.*] Quod Juvenalis ego referam, testes habet, ipseque vidi in Ægypto nuper, dum Romæ Consul erat Junius.

Consule Junio] Quid hìc certi statuemus? Alii legunt, *Junco;* alii, *Vinco:* de his ita scribit. Just. Lips. Epistolic. Quæst. lib. 4. Epist. 20. *Vincum, sive Juncum Consules non invenio; & intricata pars illa fastorum ob Consules crebro suffectos.* Alii legunt, *Junio;* & quidam Junium Sabinum intelligunt, qui fuit Consul cum Domitiano, anno Urbis conditæ octingentesimo trigesimo sexto. Quidam Q. Junium Rusticum Imperatoris Hadriani Collegam afferunt, anno urbis conditæ octingentesimo septuagesimo secundo. Salmas. in Plin. &c.

28. *Copti*] *Coptos* urbs Ægypti, sive Thebaïdis, ad Nilum, celebre est emporium Arabibus & Ægyptiis Tropico subjecta est, undè *calidam* vocat. Vide Strab. lib. 17. &c.

29. *Nos vulgi scelus, &c.*] Non unius hominis scelus, ut olim Atrei, Thyestis, Medeæ, Orestis, Alcmæonis; sed totius populi crimen profero, quale nunquam auditum est, nec Tragicis decantatum.

Graviora cothurnis] Graviora iis quæ in Tragœdiis tractari solent, quarum Actores cothurnos induunt. De his vide Annot. Sat. 6. v. 633. ad vocem, *cothurnum.*

30 *A Pyrrhâ*] A diluvio, quod contigit sub Deucalione & Pyrrha De quibus Sat. 1. v. 81 & 84

Syrmata] Tragicas vestes, pro tragicis argumentis Synecd Vide Sat. 8. v. 229.

33. *Inter finitimos*] Jam narrat facinus & facinoris causas. Nempè diversitas religionis odium inter eos generat atrox quidem: hinc rixæ, & cædes, & belluina feritas utrinque sævit.

34. *Nunquam sanabile vulnus*] Animorum offensio & alienatio vix unquam reconcilianda.

35. *Ardet adhuc*] A tot sæculis.

Inde furor vulgo quòd Numina vicinorum
Odit uterque locus; cùm solos credat habendos
Esse Deos, quos ipse colit. Sed tempore festo
Alterius populi rapienda occasio cunctis
Visa inimicorum primoribus ac Ducibus; ne
Lætum hilaremque diem, ne magnæ gaudia cœnæ
Sentirent positis ad templa & compita mensis,
Pervigilique toro, quem nocte ac luce jacentem
Septimus intereà Sol invenit. Horrida sanè
Ægyptus; sed luxuriâ quantum ipse notavi,
Barbara famoso non cedit turba Canopo.
Adde quòd & facilis victoria de madidis &
Blæsis, atque mero titubantibus. Inde virorum
Saltatus nigro tibicine, qualiacunque
Unguenta, & flores, multæque in fronte coronæ:
Hinc jejunum odium. Sed jurgia prima sonare
Incipiunt animis ardentibus: hæc tuba rixæ.
Dein clamore pari concurritur, & vice teli
Sævit nuda manus: paucæ sine vulnere malæ:
Vix cuiquam aut nulli toto certamine nasus
Integer. Aspiceres jam cuncta per agmina vultus
Dimidios, alias facies, & hiantia ruptis
Ossa genis, plenos oculorum sanguine pugnos.
Ludere se credunt ipsi tamen, & pueriles
Exercere acies, quòd nulla cadavera calcent.

indignatio plebi maxima, quoniam ambæ regiones finitimorum Deos aversantur, quandoquidem æstimant ea *Numina dumtaxat censenda esse, quæ ipsæ venerantur. Atqui festo die alterius plebis, universi proceres & magnates hostium decreverunt captare opportunitatem* vetandi *quominùs festivam lucem ac jucundam* haberet illa, *neve gustaret lætitiam ingentium epularum, statutis apud fana ac trivia mensis, atque vigilanti lecto, quem noctu diuque stratum septima lux interim reperit. Barbara certè* pars hæc *Ægypti: at quemadmodùm ego observavi, ferox* illa *multitudo luxu non concedit Canopo infami. Accedit quòd nec arduus* videbatur *triumphus de udis & balbutientibus & nutantibus* præ *vino. Hinc tripudia hominum* ad *fuscum tibicinem, unguenta vulgaria, floresque & corollæ plurimæ circum tempora. Illinc famelica offensio. Atenim prior contentio emicare cœpit mentibus fervidis. Ea certaminis buccina. Mox æquali vociferatione congrediuntur: ac pro spiculo denudata dextra pugnat: raræ maxillæ absque plaga: rarò alicui vel nemini incolumes nares per omnem dimicationem. Modò cerneres in omnibus turmis facies mutilatas, vultus diversos, atque ossa divisa fractis malis, pugnosque oculorum cruore perfusos. Isti nihilominùs jocari se arbitrantur, & certamina puerorum agitare, quoniam cadavera nulla proterunt.*

Omlos & Tentyra] Urbs utraque finitima, Ægyptiis & Arabibus communis, non longè ab isthmo Rubri maris, mirum in modum dissentit: nam, ut jam suprà notavi. Tentyritæ Crocodilum insectantur & perimunt: Ombi verò (seu Combi, ut aliis placet) eum adeò colunt, ut suos ab eo liberos devorari non ferant solùm, sed etiam lætentur.

36. *Numina vicinorum odit uterque locus, &c.*] Diodor. Sicul. antè cit. lib. 2. cap. 4. ait, *Apud priscos Reges desciscente frequenter populo, quempiam prudentiâ conspicuum divisisse Ægyptum in varias partes, singulisque, edixisse quæ animalia separatim colerent; eo consilio ut dum certa quique animantia pro Diis haberent, quæ ab aliis colerentur contemptis, alteri alteros perosi, nequaquam simul adversùs. Principes conspirarent. Quod & secutum est: Nam diversorum finium homines invicem dissentiunt, mutuò sibi cultûs impietatem objicientes.*

39. *Alterius populi*] Omborum Diis suis sacros & festos dies celebrantium.

40. *Inimicorum primoribus*] Tentyritis.

43. *Pervigilique toro, &c.*] Lecto discubitorio, quo pervigiles epulas ex more agebant, genioque indulgebant per continuos dies septem atque noctes.

44. *Septimus intereà*] Quidam legunt, *interdum.*

45. *Ægyptus*] Ea regio, in qua sunt urbes prædictæ, & in qua ego præsens vidi quæ refero, inquit Juvenalis: quem proinde constat in Ægypto fuisse.

46. *Canopo*] Vide Sat. 1. v. 26. Annot.

47. *Adde quòd & facilis victoria*] Victoriæ de Ombis tum ebriis reportandæ facilitas hostes eorum Tentyritas movit ad eos impetendos & lacessendos, ex invidia scilicet.

De madidis] Unguento perfusis, ex more & lascivientibus.

48. *Blæsis*] Aristot. in Problemat. scribit linguam vinolentis oberrare, vel quòd uti totum corpus, sic & lingua titubat: vel quòd linguæ caro mollis instar spongiæ, madescendo ampliatur, hincque ob molem tardior non ita sincerè verba exprimit.

Inde virorum] Ex parte Omborum.

49. *Nigro tibicine*] Mauro, Æthiope, tibiâ ludente, Ombi saltabant ad numerum.

51. *Hinc jejunum odium*] Contrà verò Tentyritæ jejuni, & infesti.

52. *Hæc tuba rixæ*] Velut Classicum.

57. *Alias facies*] Immutatas ac deformatas, vulneribus & cruore.

58. *Oculorum sanguine*] Quos eruerint, aut foderint, aut cruentârint.

60. *Nulla cadavera calcent*] Nemine adhuc trucidato, cujus cadaver pedibus conculcent.

Et sanè quò tot rixantis millia turbæ,
Si vivunt omnes? Ergo acrior impetus, & jam
Saxa inclinatis per humum quæsita lacertis
Incipiunt torquere, domestica seditione
Tela; nec hunc lapidem, quali se Turnus, & Ajax;
Vel quo Tydides percussit pondere coxam
Æneæ; sed quem valeant emittere dextræ
Illis dissimiles, & nostro tempore natæ.
Nam genus hoc vivo jam decrescebat Homero.
Terra malos homines nunc educat, atque pusillos.
Ergo Deus quicumque aspexit, ridet, & odit.
A diverticulo repetatur fabula. Postquam
Subsidiis aucti, pars altera promere ferrum
Audet, & infestis pugnam instaurare sagittis.
Terga fugæ celeri præstantibus omnibus instant
Qui vicina colunt umbrosæ Tentyra palmæ.
Labitur hîc quidam nimiâ formidine cursum
Præcipitans, capiturque, ast illum in plurima sectum
Frusta ac particulas, ut multis mortuus unus
Sufficeret, totum corrosis ossibus edit
Victrix turba; nec ardenti decoxit aheno,

Et certè quorsum tot millia popu'i dimicantis, si cuncti superstant? Itaque gravior fit *incursus: jamque ordiuntur jacere lapides per terram collectos demissis brachiis, prompta seditiosorum arma. Neque* verò *id saxum, quo se Turnus atque Ajax* defenderunt, *aut quâ mole Tydei* filius *cecìdit Æneæ coxendicem, sed qualem vibrare queant manus iis dispares ævoque nostro procreatæ. Illa enim progenies jam diminuebatur, Homero superstite. Modò humus gignit homines improbos & parvos. Numen igitur quodlibet viderit deridet atque aversatur. A digressione sermo revocetur. Posteaquàm auxiliaribus* copiis *roborati* sunt, *acies una ferrum distringere aggressa* est, *atque inimicis telis prælium redintegrare.* Tum *qui Tentyra habitant palmetis umbriferis proxima, urgent cunctos dorsum præcipiti fugæ dantes. Istic quispiam corruit* præ *metu immodico properans aufugere; & comprehenditur. Hunc verò multas in partes & frustula discerptum, ut unus exanimis pluribus satis esset, integrum devoravit superior multitudo, arrosis* etiam *ossibus: neque fervente cacabo*

---

61. *Et sanè quo tot, &c.*] Ironia.

64. *Domestica seditione tela*] Consueta, familiaria.

Virgil. Æneid. 1.

Jamque faces & saxa volant.

65. *Nec hunc lapidem*] Neque verò tantum jaciunt, quantum olim Turnus, Ajax, Diomedes. Hi torquebant ingentem unum; illi heroïbus inferiores nonnisi leviores multos poterant movere.

Turnus] Adversùs Æneam intorsit saxum Turnus: illud autem ingens, immane, limitem agro positum dicit Virg. Æneid. 12. sub finem.

Ajax] Hic singulari certamine cum Hectore commissus. Iliad. 7.

66. *Tydides*] Diomedes Tydei filius Æneam graviter vulnerat, cit. Iliad.

69. *Nam genus hoc vivo jam decrescebat Homero*] Homer. cit. Iliad.

ὃν δὲ δύο ἄνδρε φέροιεν, Οἷοι νῦν βροτοί εἰσι.

Quem imitatus Virgil. Æneid. cit.

Vix illud lecti bis sex cervice subirent,
Qualia nunc hominum producit corpora tellus.

S. Augustin. de Civit. Dei. lib. 15. cap. 9. *Non credunt,* inquit, *magnitudines corporum tunc fuisse longè ampliores, quàm nunc sunt*—— ——*Sed incredulos convincunt nudata per vetustatem, seu per vim fluminum, variosque casus sepulchra, ubi incredibilis magnitudinis ossa mortuorum apparuerunt. Vidi ipse non solus, sed aliquot mecum, in Uticensi littore, molarem hominis dentem tam ingentem, ut si in nostrorum dentium modulos minutatim concideretur, centum nobis videretur; facere potuisse: sed eum gigantis alicujus fuisse crediderim.*——*Plinius Secundus commemorat naturam ferre minora corpora, idque Homerum sæpè carmine conquestum,* &c. Plin. lib. 7. cap. 16. ita scribit: *Cuncto mortalium generi minorem in dies mensuram fieri propemodum observatur* ——*Sub Divo Claudio Principe visus Arabs quidam nomine Gabbara novem pedum altus. Orestis corpus septem cubitos habuit. In Creta terræ motu rupto monte, inventum corpus quadraginta sex cubitorum, quod alii Orionis, alii Oti fuisse aiunt,* &c. Gellius lib. 3. cap. 10. sic habet: *Herodotus homo fabulator. Histor. 1. scribit inventum esse sub terra Orestis corpus cubita longitudinis habens septem, quæ faciunt pedes duodecim cum quadrante: nisi si (ut Homerus opinatus est) vastiora prolixioraque fuerint corpora hominum antiquorum; & nunc quasi jam senescente mundo, rerum atque hominum decrementa sint.* Cœl. Rhodig. lib. 18. cap. 31. *In fluvii Orontis alveo,* inquit, *repertum est cadaver Indi cujusdam Orontis nomine cubitos undecim longum, & amplius.*

71. *Ridet, & odit*] Odit malos, ridet pusillos.

72. *A diverticulo repetatur fabula*] Relinquamus Turni, Ajacis, ac Diomedis Historiam, & ad nostram redeamus.

75. *Terga fugæ celeri, &c.*] Ombis universis fugæ se dantibus instant armati Tentyritæ, in quorum terra crescunt palmæ complures.

76. *Palmæ*] Vide multa scitu digna de palmis, apud Herodot. lib. 4. Plutarch. Nat. Quæst. Plin. passim. Athen. lib. 2. & 14. Cœl. Rhodig. lib. 5. cap. 6. &c.

77. *Labitur hîc quidam*] Unus ex Ombis fugiens cecidit, & ab hostibus captus est.

81. *Nec ardenti decoxit aheno, &c.*] Humanam verò carnem tam avidè appetiverunt,

Aut verubus: longum usque adeò, tardumque putavit
Expectare focos, contenta cadavere crudo.
Hinc gaudere libet, quòd non violaverit ignem,
Quem summâ cœli raptum de parte Prometheus
Donavit terris. Elemento gratulor, & te
Exultare reor. Sed qui mordere cadaver
Sustinuit, nihil unquam hâc carne libentiùs edit.
Nam scelere in tanto ne quæras, & dubites, an
Prima voluptatem gula senserit: ultimus autem
Qui stetit absumpto jam toto corpore, ductis
Per terram digitis, aliquid de sanguine gustat.
Vascones, ut fama est, alimentis talibus usi
Produxêre animas: sed res diversa; sed illic
Fortunæ invidia est, bellorumque ultima, casus
Extremi, longæ dira obsidionis egestas.
Hujus enim, quod nunc agitur, miserabile debet
Exemplum esse cibi: sicut modò dicta mihi gens
Post omnes herbas, post cuncta animalia, quicquid
Cogebat vacui ventris furor, hostibus ipsis
Pallorem, ac maciem, & tenues miserantibus artus,
Membra aliena fame lacerabant, esse parati
Et sua. Quisnam hominum veniam dare, quisve Deorum,
Urbibus abnuerit dira atque immania passis;
Et quibus ipsorum poterant ignoscere manes,

verubusve coxit. Ita diuturnum ac lentum existimavit caminum opperiri, crudo corpore satis *gaudens. Inde fas est lætari, quòd non ignem polluerit, quem è suprema cœli regione ablatum terris dedit Prometheus. Congratulor elemento: teque gaudere arbitror. At qui mandere cadaver haud dubitavit, nihil unquam deglutivit eâ carne jucundius. In tali enim facinore, ne sciscitêris & ambigas utrum prior ingluvies delicias captârit; at qui postremus accessit, ductis humi digitis quidpiam delibat è cruore* hominis *jam integro cadavere devorati. Vascones, ut ferunt, cibis ejusmodi vescentes vitam in longius traxerunt. At res absimilis. Hîc enimverò, fortis malignitas est, atque militiæ summum* infortunium, *ærumnæ ultimæ,* atque *diuturnæ obsessionis sæva inopia. Nam istius alimenti exemplum quod modò affertur, debet censeri miseratione dignum. Quemadmodùm populus mox à me nominatus, post cuncta olera, post animantia universa, quodcunque adigebat abdominis jejuni rabies ipsis hostibus misericordiâ* commotis *ob pallorem, ac tabem, exilesque artus, aliorum membra* per *esuriem laniabant prompti etiam edere propria. Ecquis mortalium, aut quis Numinum recusârit ignoscere civitatibus sæva perpessis & inhumana; quibus etiam indulgere potuissent eorum manes*

---

ut nec elixam nec assatam, sed crudam voraverint.

84. *Ignem*] Quem velut sacrum gentes multæ coluerunt. Vide Cic. 4. Acad. Quæst. n. 118. de Nat. Deor. 3. de Leg. 2. n. 20. Plutarch. de Placit. Philos. 1 cap. 3. & de facie in orbe Lunæ. Herodot lib. 3. paulo post initium. Cœl. Rhodig. lib. 15. cap. 14, & 15. Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 26, &c.

85. *Prometheus*] Vide Sat. 4. v. 133. Cœl. Rhodig. lib. 7. cap. 19, 20, & 21, &c.

86. *Elemento gratulor*] Igni gratulor quòd non sit violatus, coquendo carnes humanas, quibus impii Tentyritæ satiarentur.

Et te exultare reor] Te, ô Volusi, credo mecum sentire & lætari.

89. *Ne quæras, & dubites, an, &c.*] Ne dubites voracibus illis anthropophagis cibos impiis maximè jucundos fuisse, cùm de corpore hostili epulati sunt; quandoquidem is qui tardè venerat, saltem cruoris guttas humi colligit, & abligurit mirâ cupiditate. Nam primi non carnes solùm absumpserant, sed & ossa corroserant.

93. *Vascones, ut fama est, &c.*] Ex comparatione exaggerat credelitatem Ægyptiorum.

Vascones] Hi pridem Tarraconensis Hispaniæ populi eam tenebant regionem, quæ sita est Iberum fluvium inter & Pyrenæos montes, & Navarra modò nuncupatur. Subinde verò in Galliam transgressi Aquitaniæ partem occupârunt: eique suum indidere nomen, vernaculè, *la Gascogne*.

Alimentis talibus usi] Corporibus humanis in summa quidem necessitate victitârunt. Alii legunt, *Alimentis talibus olim.*

96. *Longæ dira obsidionis egestas*] Quando nempè Calaguris, hodie *Calahorra*, urbs in Vasconum finibus, ad Iberum fluvium, à Pompeiò & Metello obsessa, atque ad extrema redacta est; cum à Sertorianis teneretur. Strabo, Plutarchus, Appianus, L. Florus, lib. 3. cap. 22. ita scribit: *In fame nihil non experta Calaguris.* Et Valer. Maxim. lib. 7. cap. 6. *Numantinos in dira fame humanorum corporum dapibus usos supergressa est Calaguritanorum execrabilis impietas: qui quo perseverantiùs interempti Sertorii cineribus fidem præstarent, Cneii Pompeii obsidionem frustrantes; quia nullum jam supererat animal in urbe ipsorum, uxores suas ac natos ad usum nefariæ dapis verterunt,* &c.

102. *Membra aliena*] Vel ab hostibus, vel ab ipsismet occisorum.

Esse parati & sua] Nam quidam inediâ pressi brachia sua nonnunquam arrosêre.

104. *Urbibus*] Calaguri, Numantiæ, Sagunto. Alii legunt, *Viribus;* id est, virilibus animis, vel viris fortibus.

105. *Manes*] Vide Pers. Sat. 5. v. 152. Annot.

Quorum corporibus vescebantur? Meliùs nos
Zenonis præcepta monent. Nec enim omnia, quædam
Pro vita facienda putat. Sed Cantaber undè
Stoïcus, antiqui præsertim ætate Metelli?
Nunc totus Graias, nostrasque habet orbis Athenas.
Gallia causidicos docuit facunda Britannos:
De conducendo loquitur jam Rhetore Thule.
Nobilis ille tamen populus, quem diximus, & par
Virtute atque fide, sed major clade Saguntus,
Tale quid excusat. Mæotide sævior arâ
Ægyptus. Quippe illa nefandi Taurica sacri

quorum cadaveribus pascebantur? At sanctiùs nos instituunt Zenonis documenta. Nam neque universa quævis agenda pro vita censet. Verùm quomodò Cantaber Stoïcus foret, ævo prisci Metelli præcipuè! Jam vero *mundus omnis possidet Græcas & nostrates Athenas: Gallia diserta Britannos oratores erudiit: & Thule modò consultat de Rhetorica* magistro mercede *accersendo. Nihilominùs ea præstans natio, de qua locuti sumus, & Saguntini robore & fidelitate similes, damno verò superiores, quidpiam ejuscemodi liberant culpâ.* At *Ægyptus altari Mæotico crudelior* est. *Hæc enim* quæ *dirum sacrificium instituit Taurica*

---

106. *Meliùs nos, &c.*] Nolim tamen excusare omninò Vascones, inquit Juvenalis, qui potiùs debebant mori quàm cibis tam impiis vitam producere. Nos certè Romani meliùs instituti, sentimus cum Zenone, & summum credimus nefas animam præferre pudori, neque ob vitam perdere velimus vivendi causas, scilicet honestatem, humanitatem, pietatem. Seneca Epist. 72. *Non omni pretio vita emenda est*, inquit. Et Plin. lib. 28. cap. 1. *Vitam quidem non adeò expetendam censemus, ut quoque modo protrahenda sit. Quisquis es talis; æquè moriere, etiam cùm obscœnus vixeris aut nefandus.*

107. *Zenonis*] Stoïcorum Principis. Vide Laërtium, &c.

108. *Sed Cantaber undè Stoïcus*] Undè verò sapientiam Stoïcorum accepisset barbara gens? Non ergo mirum si tale facinus perpetrare non exhorruerit.

Cantaber] Vasconibus in Iberia finitimus est. Metonym. Biscaïa vocatur nunc, quæ dudum Cantabria.

Stoïcus] Vide Sat. 13. v. 121.

109. *Metelli*] Hic à Pompeio missus in Iberiam ad expugnandum Sertorium. Appian. lib. 1. & Florus cit. *Cum Romana res*, inquit, *uno Imperatore non posset tanto hosti*, (Sertorio) *resistere additus est Metello Cn. Pompeius*, &c. *Antiqui*, verò dicit, quia Metelli alii exinde floruerunt.

110. *Nunc totus Graias, nostrasque habet orbis Athenas*] Ubique jam disseminata sunt sapientiæ instituta, literæque tam Græcæ quàm Latinæ: nemo igitur potest ampliùs ignorantiâ vel barbarie excusari, si quid peccet contra humanitatem. Cic. pro Flacco. *Adsunt Athenienses, undè humanitas, doctrina, religio, fruges, jura, leges ortæ, atque in omnes terras distributæ putantur.*

111. *Gallia causidicos, &c.*] E Gallia transierunt in Britanniam disciplinæ liberales & Philosophiæ documenta: sicut è Græcia in Italiam & Ægyptum profecta sunt, &c.

Facunda] Vide Sat. 1. v. 44, & Sat. 7. v. 148. ibique Annot.

Britannos] Vide Sat. 2. v. 161. Annot.

112. *De conducendo loquitur, &c.*] Ipsa Thule ad mundi fines posita vult conducere præceptorem, à quo erudiatur. Hyperbole.

Thule] Hanc Ortelius Norvegiæ tractum esse dicit: Aliis est Insula Oceani Septentrionalis, nunc Islandia, *ultima Thule*, dicta Virgilio. *De Thule obscura est historia*, inquit Strabo, *propter ejus in ultima loca remotionem: hanc siquidem ad Septentrionem expositam locant.* Hæc ab Europæis frequentari cœpta circa annum Christi millesimum; longa est leucas Gallicas ducentas, lata circiter centum, Regi Daniæ paret. Montem Heclam habet ignivomum, & Dæmonum spectris, ut referunt, terribilem. De hoc si vacat & lubet, miranda multa lege apud Philipp. Camerar. Medit. Histor. cap. 16.

113. *Nobilis ille tamen populus*] Vascones fide & virtute clari.

114. *Major clade Saguntus*] Hæc urbs Hispaniæ Tarraconensis olim præclara, nec hodie ignobilis in Regno Valentiæ, vulgò, *Morvedre. Major clade;* quoniam Saguntini cùm essent Romanis fœderati, octo menses Annibali repugnârunt; tandem extrema passi, incenso rogo, se suaque maluerunt igne comburere, quàm se hosti dedere, à quo expugnari se animadvertebant. Abiit in proverbium *Saguntina fames*. Polyb. lib. 3. Tit. Liv. lib. 21. Plin. lib. 7. cap. 3. ita scribit: *Est inter exempla, in uterum protinùs reversus infans Sagunti, quo anno ab Annibale deleta est.*

115. *Mæotide sævior arâ*] Ad quam homines mactabantur. Mæotis palus, seu lacus, aut potiùs sinus Sarmatici maris, Tanaïm omnem recipit. Euxino Ponto per Bosphorum Cimmerium jungitur: rigat Tauricam regionem seu Chersonesum, ubi pridem hospites & advenas Dianæ immolare mos & fas erat. Quod perseverâsse aiunt usque ad Orestis ac Pyladis adventum quos agnoscens Iphigenia ibi tum sacrificula, initio cum iis consilio, Dianæ simulacrum inde aufugiens rapuit, atque Ariciæ consecravit.

116. *Taurica*] Hæc primùm *Gazaria:* pòst occupantibus Tauris Scythiæ populis, *Taurica;* hodie, *Tartaria minor.* Mæotico & Euxino mari circumfunditur.

Nefandi sacri inventrix] Tauricæ Chersonesi Rex Thoas id nefas instituit.

Inventrix homines (ut jam quæ carmina tradunt
Digna fide credas) tantùm immolat; ulterius nil
Aut gravius cultro timet hostia. Quis modò casus
Impulit hos? Quæ tanta fames, infestaque vallo
Arma coëgerunt, tam detestabile monstrum
Audere? Anne aliam terrâ Memphitide siccâ
Invidiam facerent nolenti surgere Nilo?
Quâ nec terribiles Cimbri, nec Brittones unquam,
Sauromatæque truces, aut immanes Agathyrsi,
Hâc sævit rabie imbelle & inutile vulgus,
Parvula fictilibus solitum dare vela phaselis,
Et brevibus pictæ remis incumbere testæ.
Nec pœnam sceleri invenies, nec digna parabis
Supplicia his populis, in quorum mente pares sunt
Et similes ira atque fames. Mollissima corda
Humano generi dare se natura fatetur,
Quæ lacrymas dedit. Hæc nostri pars optima sensûs.
Plorare ergo jubet causam lugentis amici,
Squalloremque rei, pupillum ad jura vocantem
Circumscriptorem, cujus manantia fletu
Ora puellares faciunt incerta capilli.
Naturæ imperio gemimus, cum funus adultæ
Virginis occurrit, vel terrâ clauditur infans,
Et minor igne rogi. Quis enim bonus, aut face dignus

homines mactat solùm, si quidem existimes fidem mereri quæ ferunt poëmata: nihil amplius aut gladio pejus metuit victima. Jam vero *quæ calamitas istos coëgit? Quæ tam gravis inedia, &* quis *exercitus aggere contrarius adegit moliri portentum adeò execrabile? Numquid offensionem diversam crearent, Nilo intumescere abnuenti,* si *aruerit solum Memphiticum? Quâ rabie nunquam* sævierunt *aut Cimbri truces, aut Aremorici, ferocesque Sarmatæ, vel crudeles Agathyrsi, eâ sævit inepta bello & ignara plebs, assueta lembis testeis exigua vela expandere, curtosque remos fictilis colorati impellere. Neque reperies crimini punitionem, neque pœnas idoneas constitues illis gentibus, in quarum animo odium & esuries æqualia sunt atque parilia. Præcordia tenerrima donare se hominibus ostendit natura, quæ donavit fletus. Ea portio præcipua nostræ indolis. Itaque præcipit flere causam familiaris dolentis, & sordes rei,* atque *pupillum defraudatori diem dicentem, cujus crines virginales ambiguum reddunt vultum lacrymis defluentem. Jussu naturæ ingemiscimus quando* nobis *obviam fiunt exequiæ puellæ grandioris, aut* cùm *puerulus humo conditur, etiam minor flammâ pyræ. Num quis probus vel dignus*

---

117. *Quæ carmina tradunt*] Vide Euripid. Trag. Iphigen. in Tauris.

118. *Homines tantùm immolat*] Tantùm immolat, non etiam laniat dentibus ac devorat, ut faciunt Ægyptii, barbaris proinde omnibus immaniores.

119. *Quis modò casus impulit hos?*] Iterùm ex collatione crimen Ægyptiorum auget. An, inquit, necessitas impulit? Imò crudelitas.

120. *Quæ tanta fames, infestaque, &c.*] Ut Vascones, Numantinos, &c.

121. *Monstrum*] Monstrosum scelus.

122. *Anne aliam*] Quid pejus committere potuissent ad irritandum Nilum, ut eo offensus, impiamque terram aversatus, jam nollet exundans illam fœcundare?

Memphitide] Synecdoche, pro Ægypto, cujus urbs Memphis pyramidibus celebrata Martiali, &c.

123. *Nilo*] De hoc anteà non semel.

124. *Cimbri*] De his Sat. 8. v. 249.

Brittones] Galliæ Celticæ Gens apud Sidonium, apud Cornel. Tacitum verò Germaniæ populi.

125. *Sauromatæ*] Vide Sat. 2. v. 1.

Agathyrsi] Sarmatiæ populi, dicti ab Agathyrso Herculis filio. Horum fuisse regionem, ubi nunc est Moscovia, dicunt nonnulli.

126. *Imbelle & inutile vulgus*] Tentyritæ præ illis populis ignobiles tale audent facinus quale nunquam alii ulli.

127. *Parvula fictilibus solitum dare vela phaselis*] Testaceis scaphis ac naviculis Nilum flumen enavigantes. Strabo lib. 17.

130. *In quorum mente pares sunt . . ira atque fames*] Qui per iram ea committunt infanda; quæ sola fames admittit, & quodammodo excusat.

133. *Hæc nostri pars optima sensûs*] Humanæ propria est indolis miseratio.

135. *Squalloremque rei*] Solebant rei vestium affectare sordes & squallorem, ut misericordiam excitarent Judicum.

136. *Circumscriptorem*] Tutorem, qui pupilli bona fraude surripuit. Vide Satir. 10. v. 222.

137. *Ora puellares, &c.*] Capilli more puellarum oblongi & passi dubitare faciunt, sitne puer an puella.

138. *Adultæ virginis*] Jam nubilis puellæ immaturo fato sublatæ.

140. *Minor igne rogi*] Junior, quàm ut fas esset cremari corpusculum. Plin. lib. 7. cap. 16. *Editis infantibus primores septimo mense gigni dentes haud dubium* inquit, ——— *Priusquam genito dente cremari, mos gentium non est.* Et cap. 54. *Cremare apud Romanos non fuit veteris instituti. Terrâ condebantur* ——— ——— *Nemo ante Syllam Dictatorem traditur crematus, &c.* Aiunt mortuos infantes in suggrundariis condi solere. Fab. Planciad. Fulgentius Exposit. Serm. antiq. sic habet: *Sug-*

Arcanâ, qualem Cereris vult esse Sacerdos,
Ulla aliena sibi credat mala? Separat hoc nos
A grege mutorum, atque ideò venerabile soli
Sortiti ingenium, divinorumque capaces
Atque exercendis capiendisque artibus apti
Sensum à cœlesti demissum traximus arce,
Cujus egent prona, & terram spectantia. Mundi
Principio indulsit communis conditor illis
Tantùm animas, nobis animum quoque; [ut nos mutuus
Affectus petere auxilium, & præstare juberet,
Dispersos trahere in populum, migrare vetusto
De nemore, & proavis habitatas linquere sylvas;
Ædificare domos, laribus conjungere nostris
Tectum aliud, tutos vicino limine somnos
Ut collata daret fiducia; protegere armis
Lapsum, aut ingenti nutantem vulnere civem;
Communi dare signa tubâ defendier iisdem
Turribus, atque unâ portarum clave teneri.
Sed jam serpentum major concordia: parcit

tædâ secretâ, qualem cupit esse sacrificulus Cereris, ærumnas quasi et à se remotas putat? Illud nos distinguit à grege mutorum: proindeque soli animum honore dignum adepti, & divina comprehendentes, idoneique discendis tractandisque artibus, oriundum ab Cœli palatio duximus animum, quo carent pecudes *ad humum conversæ & aspicientes. Orbis primordio communis creator iis solùm animas concessit, nobis* vero *mentem etiam, ut par charitas nos cogeret implorare opem ac præbere; dissipatos congregare in civitatem, antiquâ è sylva discedere, & nemora deserere majoribus habitata, ædes construere, domui nostræ domum alteram addere, ut mutua contiguo domicilio fidentia securum conferret soporem, armis tueri civem, prostratum, vel grandi plagâ, titubantem; publicâ buccinâ classicum canere, iisdem protegi turribus, unâque includi forium clave. At nunc major* est *anguium consensio. Paribus*

---

grundia antiqui dicebant sepulchra infantium, qui necdum quadraginta dies implessent: quia nec busta dici poterant; quia ossa quæ comburerentur non erant: nec tanta cadaveris immanitas, quâ locus tumesceret, undè Rutilius Geminus Astyanacte ait: melius suggrundarium misero quæreres, quàm sepulchrum.

Face dignus arcanâ, qualem Cereris, &c.] Dignus initiari vel interesse Sacris Cereris, quæ noctu peragebantur ardentibus lampadibus & faculis, in memoriam Cereris, quæ Proserpinam filiam accensâ face quæsierat. Porrò, ut jam alibi notavimus, Eleusina seu Cerealia illa solos castos admittebant: tumque probitas integritasque alicujus Sacerdoti probabatur, si face non extinctâ cucurrisset. Vide Sat. 6. v. 50.

Claudian.

——— Sanctasque faces extollit
Eleusis.

Ovid. Fast. 4.

Illic accendit geminas pro lampade pinus:
Hinc Cereris sacris nunc quoque tæda datur.

142. *Ulla aliena sibi credat mala?*] Qui sibi non credat posse accidere, quod accidere aliis videt.

Terent.

Homo sum, humani nihil à me alienum puto.

Separat hoc nos, &c.] Naturalis pietas discernit homines à pecudibus.

146. *Sensum à cœlesti demissum traximus arce*] Cic. Tusc. 1. n. 66. *Animorum nulla in terris origo inveniri potest ——————— Ita quicquid est illud quod sentit, quod sapit, quod vult, quod viget, cœleste & divinum est, ideòque æternum, &c.*

Virgil.

Igneus est ollis vigor, & cœlestis origo.

Horat.

Divinæ particulam auræ.

147. *Cujus egent prona*] Cic. de Natura Deorum: *Figuram quoque corporis habilem & aptam ingenio dedit. Nam cùm cæteras animantes Deus abjecisset ad pastum, solum hominem erexit; & ad cœli quasi cognitionem, domicilii undè descenderat, excitavit.*

Ovid.

Pronaque cum spectent animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit, &c.

149. *Tantùm animas*] Vegetantem, sentientem.

151. *Dispersos trahere in populum*] Cic. Tusc. 5. n. 5. *Tu urbes peperisti: tu dissipatos homines in societatem vitæ convocasti: tu eos inter se primò domiciliis, deindè conjugiis, tum literarum & vocum communione junxisti, &c.*

Horat. lib. 1. Sat 3.

Oppida cœperunt munire, & ponere leges,
Ne quis fur esset, neu latro, neu quis adulter.

152. *Linquere sylvas*] Cic. de Invent. 1. *Fuit quondam tempus, cùm in agris passim homines bestiarum more vagabantur, & sibi victu ferino vitam propagabant.*

Horat. ad Pisones, v. 291.

Sylvestres homines———
Cædibus & victu fœdo deterruit Orpheus, &c.

155. *Ut collata daret fiducia*] Junctis ædibus vicinus vicino fert opem indigenti facilè.

158. *Unâ portarum clave teneri*] Vide Athen. lib. 14. cap. 23. ubi satis lepidè Athenion arti coquinariæ seu culinariæ tribuit ea omnia quæ suprà Juvenalis humanæ rationi, & Philosophiæ vulgò attribuunt.

159. *Parcit cognatis maculis similis fera, &c.*] Pardus pardo, tigris tigridi, lynx lynci non movet bellum; similes notas, parem naturam veretur; solus homo est homini lupus. Cicer. Offic. *Nulla tam detestabilis pestis est, quæ non*

Cognatis maculis similis fera. Quando leoni
Fortior eripuit vitam leo? Quo nemore unquam
Expiravit aper majoris dentibus apri?
Indica tigris agit rabidâ cum tigride pacem
Perpetuam: sævis inter se convenit ursis.
Ast homini ferrum lethale incude nefandâ
Produxisse parum est, cùm rastra & sarcula tantùm
Assueti coquere, & marris ac vomere lassi
Nescierint primi gladios excudere fabri.
Aspicimus populos quorum non sufficit iræ
Occidisse aliquem, sed pectora, brachia, vultum
Crediderint genus esse cibi. Quid diceret ergo,
Vel quò non fugeret, si nunc hæc monstra videret
Pythagoras, cunctis animalibus abstinuit qui
Tanquam homine, & ventri indulsit non omne legumen?

notis par bellua indulget. Quandonam leo valentior ademit vitam leoni? Quâ in sylvâ grandioris apri dentibus occisus est unquam aper? Tigris Indiæ furibunda concordiam habet perennem cum tigride. Ursi feroces invicem consentiunt. Homini verò parum videtur mortifera tela fabricâsse incude nefariâ, quando rastros & sarcula duntaxat excoquere soliti, atque marris & aratro fatigati veteres fabri haud noverent fabricare enses. Cernimus gentem, cujus haud furori satis est quempiam trucidâsse: verùm thoracem, lacertos, ora, quoddam esse alimentum putat. Ecquid igitur loqueretur, aut quò non secederet Pythagoras, si jam ea portenta conspiceret, qui animantibus omnibus sicut homine temperavit, neque alvo legumentum quodlibet impertivit!

---

homini ab homine nascatur, Plinius in Procœmio libri 7. *Cætera animantia in suo genere probè degunt: Congregari videmus & stare contra dissimilia: leonum feritas inter se non dimicat: serpentum morsus non petit serpentes: nec maris quidem belluæ nisi in diversa genera sæviunt. At herculè homini plurima ex homine sunt mala.* Vide Senec. Epist. 104. & Brod. Miscel. lib. 3. cap. 28.

163. *Indica tigris*] Vide Sat. 6. v. 270. & Sat. 8. v. 36. ibique annot.

168. *Gladios excudere*] Alii legunt, *extendere.*

169. *Aspicimus populos*] Ægyptios, Tentyritas.

171. *Crediderint genus esse cibi*] Id nefas perpetrare etiamnùm familiare est Caribis, Americæ Meridionalis in Guajana regione populis, ut cùm aliquem ex hostibus suis bello ceperint, discerpant, & membra igne assata devorent.

172. *Quò non fugeret*] Portentosa nefandaque aversatus scelera.

173. *Pythagoras*] Is Italicæ Philosophiæ fuit Princeps. Floruit circa Olympiadem sexagesimam, & ad annos Octoginta, vel, ut alii scribunt, nonaginta consenuit. Ortus in Insula Samo, post multas peregrinationes, venit in Italiam, & Crotonæ consedit, ubi discipulos illustres multos habuit. Mortuum Olympiade 70. dicit Euseb. Vide Laërtium, lib. 8. Lactantium, lib. 3. &c. Cicero Tusc. 1. n. 38. Regnante Superbo Tarquinio in Italiam venisse testatur. Et Tusc. 4. n. 2. in Italia fuisse iisdem temporibus, quibus L. Brutus patriam liberavit. Tuscul. 5. n. 10. *Cùm in Italiam venisset, exornavisse eam Græciam, quæ magna dicta est, & privatim, & publicè, præstantissimis institutis & artibus.*

Animalibus abstinuit] Cùm enim Pythagoras Metempsycosim assereret, ab animatis cibis abstinebat, ne videretur in animam sævire humanam, quam è corpore hominis in corpus animalium transmigrare credebat, docebatque.

174. *Indulsit non omne legumen*] Loquitur Juvenalis ex opinione eorum qui aiunt Pythagoram abstinuisse à fabis, item ab animantibus: de quibus Laert. cit. Cicero de Divin. 2. n. 119. *Fabâ quidem Pythagorei utique abstinuère; quasi verò eo cibo mens non venter infletur.* Plutarchus, Sympos. lib. 8. Problem. 8. scribit Pythagoreos omninò victimarum immolatarum carnes gustare solitos: piscem verò ab eis immolari nullum. Idem Orat. 1. de esu carnium, ait illos carnibus abstinuisse. Plinius lib. 18. cap. 12. affirmat *Fabâ sensus hebetari, gignique insomnia, atque idcircò Pythagoræ sententiâ damnatam; vel quòd mortuorum animæ sint in ea; quâ de causâ parentando assumitur,* &c. Athenæus lib. 4. cap. 17. ex Antiphane ait Pythagoricos animati nihil solitos edere. At lib. 7. cap. 16. scribit illos modicè aliis quidem, animatis vescentes, quædam etiam sacrificantes, solos omninò pisces ne gustâsse quidem nimirùm quia silentium colebant. Gellius, lib. 4. cap. 11. sic habet: *Opinio vetus falsa occupavit & convaluit Pythagoram Philosophum non esitavisse ex animalibus, item abstinuisse fabulo, quem κύαμον Græci appellant—— ——ex eadem item opinione M. Cic. Lib. de Divin. primo, hæc verba posuit: jubet igitur Plato sic ad somnum proficisci corporibus affectis, ut nihil sit quod errorem animis perturbationemque afferat. Ex quo etiam Pythagoreis interdictum putatur, ne fabâ vescerentur; quæ res habet inflationem magnam. Is cibus tranquillitatem mentis quærentibus constat esse contrarius. Hæc quidem Cicero, sed Aristoxenus Musicus vir literarum veterum diligentissimus, Aristotelis auditor, in Libro quem de Pythagora reliquit, nullo sæpiùs legumento Pythagoram dicit usum quàm fabis, quoniam is cibus & subduceret sensim alvum ac lævigaret* ——— *Porculis quoque minusculis, & hædis tenuioribus victitâsse refert idem Aristoxe-*

nas ——— *Ac de animalibus etiam docet Alexis Poëta in Comœdia, quæ Pythagoræ vita inscribitur,* &c. Cæterùm frugales admodùm Pythagoram & Pythagoreos constat, atque pomis & olusculis, interdum pane ac melle contentos fuisse. Athen. lib. 10. cap. 5. & alib. Cœl. Rhodig. lib. 21. cap. 3. & lib. 30. cap. 36. Idem lib. 28. c. 12. ita scribit: *Legimus in Græcorum thesauris, reddito Romæ oraculo, ut Græcæ gentis prudentissimi ac fortissimi statuas erigerent, mox in foro Pythagoræ & Alcibiadis ex ære Iconas dedicâsse.* Vide & suprà Sat. 3. v. 229.

SATIRA XVI.

QUIS numerare queat felicis præmia, Galle,
Militiæ? Nam si subeantur prospera castra,
Me pavidum excipiat tyronem porta secundo
Sidere. Plus etenim fati valet hora benigni,
Quàm si nos Veneris commendet epistola Marti,
Et Samiâ genitrix quæ delectatur arenâ.
Commoda tractemus primùm communia, quorum
Haud minimum illud erit, ne te pulsare togatus
Audeat: immò & si pulsetur, dissimulet, nec
Audeat excussos Prætori ostendere dentes,
Et nigram in facie tumidis livoribus offam,
Atque oculos Medico nil promittente relictos.
Bardiacus Judex datur hæc punire volenti

INTERPRETATIO.

O GALLE, quis possit fortunati belli commoda percensere? Etenim si intrem castra felicia, profectò exoptârim ut *astro benigno meticulosum me tyronem admittat janua. Nam magis potest hora sortis prosperæ quàm si nos Marti laudent literæ Veneris, ac mater quæ Samio gaudet sabulo. Agamus primò de generalibus emolumentis, quorum hoc non erit infimum,* quòd *te percutere vereatur togâ indutus; quin etiam taceat si verberetur* à te: *vixque sustineat Prætori monstrare evulsos* ictu *dentes, atque atram carnem in vultu, turgentem,* ac *lividam; & oculos restantes, Medico nihil spondente. Ista* verò *castigare cupienti donatur quæsitor bardiacus,*

ANNOTATIONES.

1. *Quis numerare queat, &c.*] *Exploditur Satira hæc à plerisque, ac dicitur non esse Juvenalis,* inquit vetus Schol. & alii post eum multi Verumtamen ex ea quædam tanquam Juvenalis afferri à Prisciano lib. 8. & à Servio in 1. & 2. Æneid. non perperam observatum fit. Priscianus cit. lib. 8. cap. 9. iterumque cap. 14. affert verba ista hujus Satiræ 16. v. 2.

Si subeantur prospera castra.

Quicquid sit, in ea notatur militum petulantia, dum militiæ commodo referuntur. Aiunt verò quidam Satiram hanc à Juvenale scriptam in Ægypto, quò relegatus fuerat jam senex sub specie honoris ac præfecturæ cohortis, id agente per invidiam histrione Paride, quem offenderat Sat. 7. v. 90. his verbis.

Quod non dant proceres, dabit histrio.

2. *Si subeantur prospera castra*] Si felicibus auspiciis militia ineatur, qualia mihi contigerunt, inquit Juvenalis certè præmia militiæ tanta sunt, ut ea contemplantem cupido arripiat militandi, etsi pavidus tyro fuerim. Istud verò dicit Juvenalis, ut significet Paridi se non hoc exilio cruciari, imò lætari; atque ut ipsi Paridi molestiam & invidiam exinde creet.

3. *Porta*] Duplex erat castrorum Porta. Altera dicebatur *Prætoria*, quæ ad hostes spectabat: altera *Decumana*, per quam educebantur ad pœnam milites delinquentes. Vide Veget. de Re Milit. & Lips. de Milit. Rom.

4. *Plus fati valet hora benigni, &c.*] Ut militia sit felix plus valet ac facit benignus siderum aspectus, & fatum prosperum, quàm ipsius Martis favor tibi conciliatus per literas amicæ Veneris, vel matris ejus Junonis commendatitias.

5. *Veneris*] Vide initium Carm. Lucretii.

6. *Samiâ genitrix, &c.*] Juno Martis genitrix, quæ colebatur apud Samum, quæque proinde Insulam hanc diligebat. De Samo Vide Sat. 3. v. 70. ibique Annot.

8. *Ne te pulsare togatus audeat*] Hæc prima est utilitas militantium, quòd eos civium nemo ausit offendere, imò quisque timeat ac revereatur.

Togatus] Domi togam, militiæ sagum gerebant.

9. *Dissimulet*] Nam conquerendo, & in jus trahendo militem, nihil proficeret, imò sibi novam accerseret injuriam à commilitonibus ejus qui pulsavit, partes ipsius per fas & nefas tuentibus.

10. *Prætori*] Seu judiciorum seu castrorum Præfecto.

11. *Offam*] Cicatricem, vibicem in vultu, carnis tumorem ac livorem ex percussione.

12. *Oculos Medico nil promittente relictos*] Vel alterum, vel utrumque oculum ictu contusum, tantùm non excussum; atque ita malè affectum, ut periculum sit perdendi visûs nihilque certæ opis ac salutis audeat spondere Medicus.

13. *Bardiacus Judex datur, &c.*] Quòd si togatus à milite læsus vindictam petat, nihil agit

Calceus, & grandes magna ad subsellia suræ,
Legibus antiquis castrorum, & more Camilli
Servato, miles ne vallum litiget extra,
Et procul à signis. Justissima Centurionum
Cognitio est igitur de milite; nec mihi deerit
Ultio, si justæ defertur causa querelæ.
Tota cohors tamen est inimica, omnesque manipli
Consensu magno officiunt. Curabitis, ut sit
Vindicta gravior quàm injuria. Dignum erit ergo
Declamatoris Mutinensis corde Vagelli,
Cùm duo crura habeas offendere tot caligatos,
Millia clavorum. Quis tam procul absit ab urbe?
Præterea, quis tam Pylades, molem aggeris ultra

calceus, ingentesque ocreæ in excelso tribunali, ritu veteri castrorum, atque instituto Camilli custodito. ne litem agat miles trans aggerem, ac longè à vexillis. Æquissima est ergo Centurionum disceptatio de milite: dabiturque mihi vindicta; si producatur ratio rectæ querimoniæ. Nihilominùs omnis phalanx stat contrà: atque turmæ universæ summâ concordiâ obsistunt. Efficietis ut ultio fiat atrocior quàm prior iniquitas. Erit igitur congruum animo Vagelli Mutinensis causidici, quando binas habes tibias, lædere tot caligatos, millia clavorum. Ecquis adeò sit alienus à civitate? Insuper quis ita Pylades, ut prodeat ultra

---

aut consequitur: nam militem deferenti datur cognitor & judex militaris, qui proinde militi favet.

Bardiacus] Vox deducta à Bardis Galliæ pridem populis, sive legas, *Bardaïcus*, cum Turnebo, & aliis; sive *Bardiacus*, cum cæteris. Intelligendus itaque vel Judex militaris, barbarus, Gallicus; vel amictus & lacerna sine cucullo, crassior, & villosa, cujus in castris ad excubandum usus frequens, quemadmodùm & bardocuculli, de quo Sat. 8. v. 145. Vide Turneb. lib. 23. cap. 25. Vallam, &c. Martial. lib. 4. Epigram. 4.

Lassi bardiacus quod evocati.

14. *Calceus, & grandes, &c.*] Hinc videtur habitus describi Centurionis, veste castrensi, de more, in tribunali sedentis & negotia militum disceptantis. Datur, inquit, Judex bardiacus, id est, bardiaco vestitus, fortè & cucullo caput adopertus, caligatus, peronatus, suras grandes, ocreas, perones ac tibialia indutus, cujus vel aspectus civem deterreat à litigando apud talem Judicem. Vide Sat. 3. v. ultimo.

15. *More Camilli*] L. Furius Camillus Dictator, in decennali Veiorum obsidione, edixit, ne miles extra vallum litigaret, nempè ut præsto quisque semper adesset, quoties erat cum hoste dimicandum. Vide Liv. lib. 5. Plut. &c.

17. *Justissima Centurionum cognitio, &c.*] Illud Camilli institutum maximè justum est, & è re publicâ, ob rationem allatam: adeoque civis non habet quod conqueratur, si coram Centurione, & apud castra, litigandum est & agendum adversùs militem.

18. *Nec mihi deerit ultio, &c.*] Mihi verò militi à cive ad Judicem tracto etiam justè, non deerit ultio. Nam commilitones mei obstrepunt ne damner; ac si fortè damnatus fuero utpote nocens, at ultrix adest tota cohors, tamque malè accipit civem judicio victorem, ut eum pœniteat vicisse & militi non indulsisse.

20. *Tota cohors tamen est inimica*] Probè notat indolem militantium omnia per vim agentium, & ubique per fas & nefas vincere, ac nihil non sibi licere contendentium.

Cohors, manipli] Manipulus continebat viginti milites ac turbam scutatorum. De *Cohorte* dixi ad Sat. 1. v. 58. & alibi.

21. *Curabitis, ut sit*] Videte igitur, ô cives, quid agatis, adversùs militem litigando. Scilicet novam accersitis vobis injuriam priori graviorem. Quidam legunt: *efficiunt, curabilis ut sit vindicta & gravior*, &c. alii *plorabilis*, &c. textumque jungunt. Non valdè refert ad sensum, quoquo modo legas.

22. *Vindicta gravior quàm injuria*] Totius cohortis omniumque manipulorum vindicta est gravior, quàm injuria ab uno milite accepta pro qua litigatur.

Dignum erit ergo, &c.] Ergo qui militem offenderit, vel offensus accusabit ac deferet, is tam stultus ac temerarius existimandus est, quàm erat declamator ille seu causidicus Mutinensis, qui quaslibet causas suscipiebat, malas etiam ac periculosas.

23. *Mutinensis*] Oriundi è Mutina, quæ urbs est Longobardiæ in Italiâ; Hodiè vulgò *Modena*, Ducatûs titulo fulget. Quidam legunt, *Mutino*. id est, bruto ac stolido.

24. *Cùm duo crura habeas, &c.*] Id est, cùm integro & sano sis corpore, stultè ageres si invidiam & offensionem tibi crees militum, qui te mutilarent, & crus alterum vel utrumque frangerent, iracundi ut sunt & ad ultionem prompti.

Tot caligatos, millia clavorum] Tot milites indutos caligis ac tibialibus clavatis. Vide Sat. 3. v. 248. Ibique Annot. Item Turneb. lib. 4. cap. 7 ubi militum caligæ clavis suffixæ erant, inquit. Legunt alii, & corrigunt ad rem satis: *Tot caligas, tot millia clavorum.*

25. *Quis tam procul absit ab urbe?*] Quis tam imperitus rerum urbanarum, tamque moris ac insolentiæ militum ignarus?

26. *Quis tam Pylades?*] Quis tam amicus alicui, ut tot pericula pro eo sponte velit incurrere, litiganti contra militem opem ferendo, & ad usque castra comitando, &c. sicut Pylades Oresti ubique adfuit, omnium periculorum comes ac particeps, pro quo etiam morti sese objecit apud Tauricam regionem. De quo vide Eurip. Iphigen. in Tauris.

Molem aggeris ultra ut veniat] Transeundo

Ut veniat? lacrymæ siccentur protinùs, & se
Excusaturos non sollicitemus amicos.
Da testem, judex cùm dixerit: audeat ille
Nescio quis, pugnos vidit qui, dicere, Vidi;
Et credam dignum barbâ, dignumque capillis
Majorum. Citiùs falsum producere testem
Contra Paganum possis, quàm vera loquentem
Contra fortunam armati contraque pudorem.
Præmia nunc alia, atque alia emolumenta notemus
Sacramentorum. Convallem ruris aviti
Improbus, aut campum mihi si vicinus ademit,
Aut sacrum effodit medio de limite saxum,
Quod mea cum vetulo coluit puls annua libo,
Debitor aut sumptos pergit non reddere nummos,
Vana supervacui dicens chirographa ligni:
Expectandus erit, qui lites inchoet, annus
Totius populi; sed tunc quoque mille ferenda
Tædia, mille moræ; toties subsellia tantùm
Sternuntur; jam facundo ponente lacernas

vallum? Statim arescant fletus, neque urgeamus familiares detrectaturos. Quando cognitor jusserit, adhuc testem, qui pugnos conspexit, quisquis iste; ne dubitet affirmare, Vidi; atque illum *putabo dignum barbâ, dignumque capillitio antiquorum. Mendacem testem faciliùs dare queas adversùs rusticum, quàm veracem adversùs bona, atque adversùs honorem bellatoris. Cætera jam munera, cæteraque jurisjurandi commoda observemus. Si mihi nequam vicinus abstulit vallem vel agrum prædii majorum; vel mediis è finibus sanctum eruit lapidem, quem quotannis coluit mea puls cum ingenti placentâ: vel* si *debitor perseverat non restituere pecuniam acceptam, affirmans falsa chirographa inutilis ligni, opperiri* cogar *annum qui plebis universæ controversias incipiat. Tum verò sexcentæ etiam molestiæ, sexcentæ dilationes erunt sustinendæ. Toties tribunal dumtaxat paratur. Nunc diserto Cæditio*

---

vallum, intra castra pergat ad jus; ut antè est annotatum.

27. *Lacrymæ siccentur*] Ergo melius erit acceptam à milite injuriam dissimulare, neque sollicitare amicos ut præstent nobis officium tam periculosum. Nam certè illi rerum gnari excusabunt se ac detrectabunt vel nos ad castra comitari militem delaturos, vel contra illum dicere testimonium, vel causam nostram agere apud Centurionem, obstrepente interim ac minas jaciante universâ cohorte & omnibus manipulis: quemadmodùm anteà dictum est.

29. *Da testem judex cùm dixerit*] Legunt alii, *quem dixerit.*

31 *Dignum barbâ, &c.*] Antiquæ virum fidei, & virilis constantiæ, quales erant majores nostri, cùm mos nondum esset barbam tondere. De hoc nos alibi.

33. *Paganum*] Vide Annot. ad Sat. 14. v. 154. & Turneb. lib 2. cap. 3. Porrò subinde Pagani sunt appellati Ethnici & Idololatræ, ex quo, propagatâ jam Fide Christianâ, illi urbibus pulsi in pagos ac villas rusticas concesserunt

35. *Præmia nunc alia, &c.*] Alia militum commoda, in litigando: deinde in jure condendi testamentum. Cœlius Rhodiginus lib. 23. cap. 23. quærit cur militi ac viro forti tantum honoris tribuatur, plusque prærogativæ, quàm doctrinarum antistiti vel maximo: respondetque ex Aristotelis sententia Rhetor. 1. eas virtutes censeri maximas, quæ noscuntur aliis utilissimæ, & hinc justis viris pariter & fortibus plurimùm deferri: quoniam altera virtus in pace, in bello altera prodesse præcellenter valet.

36. *Sacramentorum*] Id est, militiæ, vel militum, qui sacramento se obstrinxerint apud imperatorem, bonam se Reipublicæ navaturos operam, neque ante finita stipendia discessuros.

Convallem ruris aviti, &c.] Agrum collibus septum, ab avis & majoribus, hæreditario jure, vel testamento, ad me transmissum: prædium in valle situm.

38. *Sacrum effodit medio de limite saxum*] Protulit limitem agri, suo adjuncturus quod meo derasisset. *Sacrum:* quia separandis agris positus lapis Jovi Terminali sacer habebatur.

39. *Quod mea cum vetulo coluit puls annua libo*] Cujus agri cùm vetus sim possessor, ex more Jovi ac Termino dudum sacrifico quotannis, pultem & liba super saxum ponens: idque ex instituto Numæ Pompilii, qui frugum primitias Termino sacrificari jussit. Dionys. Halic. lib. 2.

40. *Debitor*] Cui vel fœnore, vel mutuò credidi pecuniam.

41. *Vana supervacui, &c.*] Eundem versum, & in hunc Annot. Vide Sat. 13. v. 137.

42. *Expectandus erit, qui, &c.*] Donec ad judicandum conveniant. Centumviri, qui ex tribubus triginta tribus adeòque è toto populo electi. Hi porrò vix & raro conveniebant: undè multa erant tædia perferenda litigantibus apud ipsos, de iis quorum cognitio ad eos pertinebat, v. g. de Deposito, de Tutelis, de Finibus, &c.

Qui lites inchoet, annus, &c.] Locum hunc aliter alii explicant; sic verò è Servio: Expectandus cuique suus ordo, Anglicè, *HIS TURN, or LOT:* Gallicè autem, *le Rôlle.* Nam & tunc ob litium multitudinem, causæ per sortem audiebantur, ut evitaretur tumultus. Plin. lib. 4. Epist. 16. *Proximè cùm dicturus apud Centumviros essem, adeundi mihi locus, nisi à tribunali, nisi per ipsos Judices non fuit: tantâ stipatione cætera tenebantur.*

44. *Subsellia tantùm sternuntur*] Paratur dumtaxat & adornatur tribunal.

45. *Ponente lacernas Cæditio*] Dum Judex

Cæditio, & Fusco jam micturiente, parati
Digredimur; lentâque fori pugnamus arenâ.
Ast illis, quos arma tegunt & balteus ambit,
Quod placitum est, illis præstatur tempus agendi,
Nec res atteritur longo sufflamine litis.
Solis prætereà testandi militibus jus
Vivo patre datur. Nam quæ sunt parta labore
Militiæ, placuit non esse in corpore censûs,
Omne tenet cujus regimen pater. Ergo Coranum
Signorum comitem, castrorumque æra merentem,
Quamvis jam tremulus captat pater. Hunc labor [æquus
Provehit, & pulcro reddit sua dona labori.
Ipsius certè Ducis hoc referre videtur,
Ut qui fortis erit, sit felicissimus idem;
Ut læti phaleris omnes, & torquibus omnes.

pallium abjiciente, & Fusco dum mingente, instructi discedimus, atque tardo fori sabulo decertamus. Iis autem quos arma operiunt, ac cingit balteus, quodcumque libet iis litigandi tempus conceditur, neque deperditur negotium prolixâ controversiæ morâ. Adde quòd unis bellantibus licet condere testamentum vivente genitore. Enimverò quæ sunt bellicis acquisita laboribus, statutum est haud censeri bonorum summâ, quorum universam parens administrationem possidet. Itaque Coranum vexillorum sectatorem & militiæ stipendia obtinentem palpat genitor, licèt modò senio *titubans. Illum justa promovet opera, atque honesto studio sua præmia dilargitur. Id profectò videtur interesse ipsius Imperatoris, ut qui strenuus fuerit, ipse sit beatus; ut cuncti phaleris, cuncti etiam torquibus gaudeant.*

---

lacernam ponit ob æstum, & frigus captat, veluti mox causas auditurus. Is verò tamdiu moratur, ut frustretur expectantes, & mora fatigatos, cogat abire, infectâ re, quamvis paratos ad dicendum.

46. *Cæditio*] De eo Sat. 13. v. 197.

Fusco] Vide Sat. 4. v. 112. Hic Aurelius Fuscus apud Martialem ut ebriosus notatur.

Micturiente] Locum hunc explicat id quod de ejusmodi Judicibus habet Macrob. lib. 3. c. 16. *C. Titius*, inquit, *vir ætatis Lucilianæ, in oratione quâ legem Fanniam suasit — describens homines prodigos in forum ad judicandum ebrios commeantes, quæque soleant sermocinari inter se, sic ait. Ludunt aleâ studiosè unguentis delibuti — ubi horæ decem sunt, jubent puerum vocari ut comitium eat percontatum, quid in foro gestum sit; qui suaserint, qui dissuaserint: quot tribus jusserint, quot vetuerint. Inde ad comitium vadunt ne litem faciant suam. Dum eunt, nulla est in angiporto amphora, quam non impleant quippe qui vesicam plenam vini habeant. Veniunt in comitium tristes: jubent dicere: quorum negotium est, narrant: Judex testes poscit: ipsus it mictum. Ubi redit, ait se audivisse omnia: tabulas poscit: literas inspicit; vix præ vino sustinet palpebras.*

47. *Lentâque fori pugnamus arenâ*] Metaph. à Circo, & gladiatoribus. Id est, vix litis finem videmus, adeò lentè omnia procedunt.

50. *Sufflamine*] Dilatione, remorâ, impedimento. Quid sit propriè *sufflamen*, dixi ad Sat. 8. v. 148.

51. *Solis prætereà testandi militibus jus, &c.*] Nam filius-familias, etiamsi pater consentiat, testari non poterat nisi de peculio castrensi vel quasi castrensi. Justinian. de militari testamento. Ulpian. in Lege 1. Digest. de Testam. milit. sic habet: *Militibus liberam testandi factionem primus quidem D. Julius Cæsar concessit: sed ea concessio temporalis erat. Posteà verò D. Titus dedit: post hoc Domitianus: Posteà D. Nerva plenissimam indulgentiam in milites contulit: eamque & Trajanus secutus est.* Et infrà: *Exinde mandatis inseri cœpit caput tale; cùm in notitiam meam pervenerit —— Simplicitati eorum* (militum) *consulendum existimavi, ut quoquo modo testati fuissent, rata esset eorum voluntas. Faciant igitur testamenta quomodo volent, faciant quomodo poterint: sufficiatque ad bonorum suorum divisionem faciendam nuda voluntas testatoris.*

54. *Coranum*] Hunc de quo fortè Horatius Serm. lib. 2. Sat. 5.

Captatorque dabit risus Nasica Corano.

55. *Castrorumque æra merentem*] Diu Romanos suis stipendiis militâsse, at posteà mercedem è publico accepisse, alibi notavimus; nimirùm Sat. 3. v. 132. & enarrat Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 22. &c.

56. *Quamvis jam tremulus captat pater*] Pater jam senio licèt confectus filium captat militantem, ut ab eo nuncupetur hæres bonorum militiâ partorum. Tria veteribus fuere testamentorum genera: unum quod calatis comitiis fiebat: alterum quod per æs & libram, libripende adhibito, & emptore familiæ. Tertium militare seu procinctum vocabatur, cùm milites ituri in prælium, nullâ legum solemnitate, tribus aut quatuor adhibitis testibus antequàm se accingerent ad dimicandum, hæredem sibi nuncupabant, si quid in acie secùs eveniret. Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 3.

57. *Hunc labor æquus provehit, &c.*] Prætereà milites per bellicos labores ad munera provehuntur, honores à Duce consequuntur & præmia, phaleras, torques, armillas; coronas, &c.

58. *Ipsius certè Ducis hoc referre videtur, &c.*] Refert Ducis militantes honorari & locupletari. Nam donis ac donorum spe virtus excitatur militum, aliique ad militandum alliciuntur.

60. *Ut læti phaleris omnes, &c.*] Ut strenui sint omnes, adeòque donis militaribus exornentur. Plin. lib. 33. cap. 2. *Romani auxiliares & externos torquibus aureis donavêre: at cives nonnisi argenteis.* Agellius lib. 2. cap. 11. refert *Lucium Sicinium Dentatum, ob eximiam virtutem appellatum Achillem Romanum, pugnâsse in hostes centum & viginti præliis: cicatricem aversam nullam, adversas quinque & quadraginta tulisse: coronis esse donatum aureis octo, obsidionali unâ, muralibus tribus, civicis quatuordecim; torquibus tribus & octoginta: armillis plus centum & sexaginta; hastis duodeviginti, phaleris item donatum quinquies viciesque: populi militaria dona habuisse multijuga, in his provocatoria pleraque: denique triumphâsse cum Imperatoribus suis triumphos novem.*

AULI PERSII FLACCI SATIRÆ SEX.

PROLOGUS.

NEC fonte labra prolui Caballino:
Nec in bicipiti somniâsse Parnasso
Memini, ut repentè sic Poëta prodirem.
Heliconidasque, pallidamque Pirenen
Illis remitto, quorum imagines lambunt
Hederæ sequaces. Ipse semipaganus
Ad sacra Vatum carmen affero nostrum.
Quis expedivit psittaco suum χαῖρε?

INTERPRETATIO.

Neque immersi labia in *fonte equino, neque recordor* me *indormiisse in* monte *Parnasso bivertice, ut subitò ferem ita Vates. Et Musas & Pirenen Pallidam relinquo illis quorum statuas ambiunt hederæ tenaces. Ego subrusticus defero meos versus ad sacra Poëtarum. Quis docuit psittacum suum* illud χαῖρε;

ANNOTATIONES.

1. *Nec fonte labra prolui, &c.*] Irridet Persius vanitatem eorum Poëtarum, qui sese jactant afflatos ab Apolline & Musis, imitari volentes Hesiodum, qui Theogoniæ initio ait se à Musis divinâ canendi facultate donatum. Hunc locum imitatus Sidonius Apollinar. lib. 8. Epistolâ ultimâ, ita scribit: *Non hic ego commentitiam Terpsichoren more studii veteris adsciri: nec juxta scaturiginem fontis Aganippici per roscidas ripas, & pumices muscidos stylum traxi. Atque utinam nihil molle, nihil fluidum, nil de triviis compitalibus mutuatum reperiatur,* &c.

Prolui] Id est, leviter delibavi, non autem immersis labiis ad satietatem hausi.

Caballino fonte] Pegasus alatus equus ungula percutiens radicem montis Parnassi, elicuit fontem qui inde dictus est *Hippocrene:* è quo bibentes statim Poëtas fieri, fabulantur. Vide Ovid. Metamorphos. lib. 5. Fab. 4.

2. *Nec in bicipiti somniâsse, &c.*] Neque, ut Ennius, somniavi, immigrâsse in me animam Homeri, aut alterius eximii Poëtæ. Vide infrà Sat. 6. ad hæc verba, *Cor ju et hoc Ennî,* &c.

Parnasso] Mons est Phocidis in Achaia, Apollini sacer ac Musis; sicut & Helicon mons alter in Bœotiâ.

4. *Pirenen*] Fons erat Musis dicatus in Acrocorintho monte, juxta urbem Corinthum in Peloponneso. *Pallidam* autem vocat Persius, eo quod qui plurimùm student pallidi fiunt. Vide posteà Sat. 5. v. 62. Vel spectat Fabulam de Pirene muliere, cujus è lacrymis fons iste emanâsse fertur.

6. *Hederæ*] Boni poëtæ hederâ coronabantur. Vide Horat. lib. 1. Ode 1. *Sequaces;* vel quòd facilè adhærescant: vel quòd sequantur eximios poëtas velut præmium: quemadmodùm antè dixi.

Semipaganus] Propè rusticus & agrestis: ferè tam imperitus ac rudis, quàm paganus. Vide Juvenal. Sat. 14. v. 154. Annotat. ad vocem, *Pago.* Item Sat. 16. v. 33. ad vocem, *Paganum.*

7. *Ad sacra Vatum, &c.*] Augustus in suo palatio sacraverat ædem Musis & Apollini: teste Suetonio, Octav. cap 25. Eò docti conveniebant scriptaque deferebant sua.
Hinc Horat. lib. 1. Epist. 3.
Scripta Palatinus quæcumque recepit Apollo.
Vide infrà, ad eas voces, *Sede leges celsâ.*

8. *Quis expedivit, &c.*] Sunt qui de ipso Persio hæc intelligant; quasi vero tam misera fuerit ejus fortuna, ut paupertate adactus sit ad scribendos versus, quemadmodùm alii quidam istius temporis. Verùm in Sat 5. bullâ se ornatum, adeòque nobilem indicat. Addè carminis quod sectatur genus, ab alienandis certè hominum potentium animis potiùs idoneum, quàm parandis amicis. Itaque dicendus est Persius in his seipsum quidem petere, at ferire alios, qui divinam Poëseos facultatem velut artem quæstuosam arripiebant, quamvis à naturâ negatam.

Psittaco] Sicut avis ista non concessas alioqui voces, fame tamen stimulante, conatur exprimere: sic & quidam, ut victum habeant, utcumque versus scribunt, quos divitibus offe-

& picas eniti humanas voces? Venter artium doctor, ingenii dator, peritus assequi verba inconcessa. Quòd si appareat spes lucrandæ *pecuniæ fallacis,* tum *putaveris corvos Poëtas, & picas Poëtrias canere carmen Pegaseium.*

Picasque docuit nostra verba conari ?
Magister artis, ingenîque largitor
Venter, negatas artifex sequi voces.
Quòd si dolosi spes refulserit nummi,
Corvos Poëtas & Poëtridas picas
Cantare credas Pegaseium melos.

---

rant; invitâ quidem Minervâ. Vide Plin. lib. 10. cap. 42.

Suum χαῖρε] Quasi propriam aviculis istis salutandi rationem.

9. *Nostra verba*] Nobis hominibus proprium sermonem.

Interserunt hìc aliqui spurium sanè versiculum hunc :

Corvos quis olim concavum salutare?

Id est. quis etiam docuit corvum raucâ voce & concavâ salutare Cæsarem Augustum, post Actiacam victoriam? Vide Martial. lib. 14. Epigram. 73, 74, 76. Item Macrob. Saturnal. lib. 2. cap. 4. ad finem.

11. *Venter negatas artifex sequi voces*] Scilicet venter famelicus artem dat & facultatem quam natura negaverat. Proverb. *Multa docet fames:* & apud Græcos :

Πολλῶν ὁ λιμὸς γίγνεται διδάσκαλος.

12. *Dolosi*] Nummum dolosum, eò quòd dolosos faciat homines, vocari putant nonnulli. Malim ego cum Casaubono ita dici, quòd spes sit ejus comparandi per adulationes dolosas, & falsam præstantiæ opinionem.

13. *Corvos Poëtas, &c.*] Si modò spes lucri affulgeat, carmina conscribent garruli quilibet, insulsi, inepti, è trivio Poëtastri. Atque sibi videbuntur ipsis egregia promere, dum æquis rerum æstimatoribus erunt ludibrio.

14. *Cantare credas*] Subaudi, *posse:* adeò potens est lucelli cupido durisque urgens in rebus egestas.

Pegaseium] Egregium carmen, quale composuerit is qui ex Hippocrene biberit.

Melos] Quidam scribunt, *mellos,* ut metrum constet. At verò quidni Persius produxerit primam istius vocis syllabam, auctoritate fretus Ennii ac Homeri? Ennii quidem ex Annalibus affertur iste versus.

Matronæ melos complent spectare faventes.

Homerus autem Hymno 1. in Mercurium sic habet :

Θεὸς δ' ὑπὸ μέλος ἄεισε.

Quanquam in præcedenti Versu & alibi sæpiùs corripit. Nimirùm id permittunt liquidæ consonantes. Vetus Schol. *in aliis est, nectar,* inquit. Hinc fortè Angelus Politianus lectionem istam adstruit; rejicitque vocem, *melos* quippe cujus prima sit brevis. At profectò Marullus eum apposité simul ac festivè redarguit, sic occinens :

Posse negas dici melos, facunde Poëta,
Atque adeò picas nectar ais canere.
Sed neque divinus malè μέλος ἄεισεν Homerus :
Nec, nisi qui laudat nectar Ineptè canit.

SATIRA I.

INTERPRETATIO.

O Cupiditates hominum! Quanta est vanitas in rebus! Quis evolvet hæc carmina? *Mihine tu hoc dicis? Nullus certè* leget. *Nullus? Unus aut alter, vel ne unus quidem: res pudenda & indigna. Cur? Ne Polydamas & Trojani mihi anteponant Labeonem.*

O CURAS hominum! ô quantum est in rebus inane!
Quis leget hæc? Mîn' tu istud ais? Nemo hercule. [Nemo?
Vel duo, vel nemo. Turpe, & miserabile. Quare?
Ne mihi Polydamas, & Troïades Labeonem

ANNOTATIONES.

1. *O curas hominum!*] In quibusdam libris reperies appositas literas *P. & M.* Re quidem ipsâ Dialogismus est inter Poëtam Satiras scribere aventem, & Monitorem qui conatur eum deterrere à scribendo. Neque verò conveniunt omnes quæ sint assignanda Poëtæ, quæ Monitori: sed suum quisque ad arbitrium versus & personas illis distribuit.

2. *Quis leget hæc?*] Monitor statim, quis eas reprehensiones tuas libens accipiet? Desine igitur inutilia monita dare.

Nemo hercule] Agellius lib. 11. cap. 6. ait Romæ viros jurare solitos per Herculem, fœminas per Castorem, non contrà: quamobrem verò obscurum esse dicit. Illud porrò apud Apuleium reperies non observatum, apud quem & fœminæ per Herculem jurant. Vide Juvenal. Sat. 2. v. 98. Annot.

4. *Ne mihi Polydamas*] Scilicet verebor quod olim Hector veritus est; ne, *&c.* Legunt nonnulli, *næ,* id est, certè. Allusit hìc Persius ad Homeri Iliad. χ. non longè ab initio. Quod

Prætulerint. Nugæ. Non, si quid turbida Roma
Elevet, accedas: examenve improbum in illa
Castiges trutinâ: nec te quæsiveris extra.
Nam Romæ quis non? Ah si fas dicere! Sed fas,
Tunc cùm ad canitiem, & nostrum istud vivere triste
Aspexi, & nucibus facimus quæcumque relictis:
Cùm sapimus patruos, tunc tunc ignoscite. Nolo.
Quid faciam? Sed sum petulanti splene cachinno.
Scribimus inclusi, numeros ille, hic pede liber,
Grande aliquid quod pulmo animæ prælargus anhelet.
Scilicet hæc populo, pexusque togâque recenti,
Et natalitiâ tandem cum sardonyche albus,

Ineptiæ. Ne assentiaris, si Roma tumultuosa aliquid elevet; neve *expendas judicium injustum in illâ librâ: neque petas extra teipsum. Enimverò quis Romæ non* id facit? *Ah si liceat loqui! Sed licet, tunc quando video canos capillos? & nostram illam vitam severam; & quæ agimus depositis nucibus: quando imitamur patruos* severitate, *tum* inquam, *tum condonate. Nolo. Quid agam? Atqui sum irrisor* ob *lienem procacem. Componimus clausi, alius carmina, alius solutus metro, operosum quiddam, quod pulmo peramplus spiritûs proferat. Nempè & comptus, & veste novâ, & candidus denique, cum gemma natalis diei, ista plebi*

---

idem fecerat Tullius ad Attic. lib. 2. Epist. 5. & lib. 7. Epist. 1.

Polydamas] Princeps Trojanus, per quem optimè notatur. Nero Historiæ Trojanæ plus æquo studiosus.

Labeonem] Actius Labeo ineptus Poëta, Neroni nihilominùs charus, eò quòd Homeri Iliados libros aliquot in Latinos versus quamvis malè transtulisset. De eo nihil habemus prætei versum hunc, quem citat vetus Scholiastes,

Crudum manduces Priamum Priamique Pisinnos.

6. *Elevet*] *Elevare* Significat duo contraria; nempè augere, & minuere: neque constat quo sensu hîc à Persio intelligatur. Metaphora à ponderibus, in quibus ut lanx gravior attollatur, & par alteri fiat, ex ea aliquid detrahitur.

Accedas] Id est; ne te adjungas ad iniquos Judices Romanos, sive bonos versus contemnant, sive malos æstiment.

Examen] Est bilancis hasta, filum, lingula, quâ stante, in neutram vergente partem, & sub ansa latente, æquilibrium cognoscitur. Metaphoricè ponitur pro judicio.

7. *Trutinâ*] Propriè est illud foramen, intra quod libratur bilancis lingua, de qua mox. Hîc sumitur pro tota bilance.

Nec te quæsiveris extra] Ne extra te Judicem quære aut judicium. Tu ipse res dijudica.

8. *Nam Romæ quis non?*] Aposiopœsis est: id est, quis Romæ errore communi lapsus, & extra se judicium quærens, non malè judicat? Vel, quis Romæ non affectat laudem Poëseos? Quo quidem perstringitur ipse Nero.

Sed fas, tunc, &c.] Totum hunc locum alii aliter interpretantur. Quidam volunt Persium loqui in propria persona, ita ut dicat sibi tandem licere invehi in hominum vitia, cum ipse jam, si minùs ætate, at moribus senex sibi esse videatur: fas, inquit, mihi est pravos mores reprehendere, cùm considero meæ mentis canitiem, & meum vivendi genus severum, maturamque relictis nugis sapientiam. Alii tamen videntur meliùs Persii sensum assecuti, qui aiunt illum homines suæ ætatis carpere, qui ætate licèt provecti & moribus vultuque graves, adhuc tamen scribendis versiculis, qui juvenum lusus sunt, laudem captabant.

10. *Nucibus*] Id est, puerilibus ludis ac nugis quibuslibet. Sueton. August. cap. 83. refert illum cum pueris minutis interdum nucibus lusitâsse.

11. *Cùm sapimus patruos*] Qui sunt nepotum duri sæpè castigatores.

Ignoscite] Sinite me corrupta hominum judicia notare.

Nolo] Non sinam, inquit monitor: ab his abstineas jubeo.

12. *Quid faciam?*] Respondet Persius; at mihi temperare non possum: splen grandior irrisorem me, & Satiricum facit. In liene Medici affectum risûs collocant.

Petulanti] Petulans dicitur qui hunc & illum absque pudore petit.

Cachinno] Cachinno, onis, est homo risûs intemperantior, sicut cachinnus risum effusum significat.

13. *Scribimus inclusi*] Prosopopœia est Poëtarum ineptorum illius temporis, quos inducit Persius suam causam defendentes. Quid mali facimus, inquiunt, siquidem musæo nostro clausi, alius strictâ, alius solutâ oratione scribimus egregium quoddam opus?

14. *Quod pulmo animæ*] Quod cum anhelitu, & non sine labore & vexatione pulmonis aëre & vento distenti recitemus. Videtur autem Persius notare grandiloquentiam affectatam, periodorum longitudinem, & ampullatam turgidamque orationem.

15. *Scilicet hæc populo*] Excipit satiricè Persius: nempè auram popularem captas scriptitando & recitando, & vanam eruditionis opinionem affectas.

16. *Natalitiâ*] Vel gestari solitâ die natali, vel dono datâ.

Albus] Veste novâ & pretiosâ splendidus! fortasse etiam, pallidus, sive ob studium pertinax, sive ob ingentem curam, quâ se illi comparabant ad recitandum, sive denique ob anxium de eventu animum.

Sardonyche] Ornatus annulo, cujus gemma sit sardonyx, lapillus subrubei simul & subcandidi coloris. Vox facta è sardio lapide rubri coloris, & onyche subalbi.

Sede leges celsâ, liquido cum plasmate guttur
Mobile collueris, patranti fractus ocello.
Hîc neque more probo videas, neque voce serenâ
Ingentes trepidare Titos, cùm carmina lumbum
Intrant, & tremulo scalpuntur ubi intima versu.
Tun', vetule, auriculis alienis colligis escas,
Auriculis, quibus & dicas cute perditus, ohe!
Quò didicisse, nisi hoc fermentum, & quæ semel intus

recitabis è sublimi cathedrâ, postquam laveris fauces flexibiles potione fluidâ, dissolutus oculis lascivis. Illic nec bono ritu, nec applausu recto, aspicias, subsilire nobiles Romanos, quando versus penetrant renes, & quando præcordia titillantur carmine trementi. O senex, tune quæris illecebras auribus aliorum? Auribus, inquam, *quibus pelle deformis etiam dicas, ohe! Quorsum* verò *doctum esse, nisi hoc fermentum* appareat; *& aperto hepate prodeat*

---

17. *Sede leges celsâ*] Privatæ quædam fiebant recitationes Romæ satis frequentes, inter amicos & convivas. Horat. lib. 1. Sat. 4.

Non recito cuiquam nisi amicis, &c.

Persius paulò pòst,

Ecce inter pocula quærunt
Romulidæ saturi, quid dia poëmata narrent.

Vide Plin lib. 8. Epistol. 21. Tull. ad Attic. lib. 12. Epist. 4. & lib. 15. Epist. 3.

Aliæ porrò recitationes erant publicæ: modò in Athenæo, modò in Apollinis æde, de quâ in Prologo: modò etiam in ædibus ceu mercede conductis, sive accommodatis ab aliquo viro divite, cui id honorificum ducebatur; & cujus eò clientes applausûs & celebritatis causâ convocabantur. Vide Martial. lib. 4. Epigram. 6. & lib. 10. Epigram. 70. Plin. in Epistolis passim, ut lib. 2. Epist. 19. lib. 9. Epist. 27. luculentissimè verò lib. 7. Epist. 17. & lib. 8. Epist. 12.

Juvenalis autem Sat. 7. docet quanto id fiebat apparatu:

———— *At si dulcedine famæ*
Succensus recites, Maculonus commodat ædes.

Et paulò pòst:

Scit dare libertos extremâ in parte sedentes
Ordinis, & magnas comitum disponere voces.
Nemo dabit Regum quanti subsellia constent,
Et quæ conducto pendent anabathra tigillo,
Quæque reportandis posita est orchestra cathedris.

Ex his patet consuevisse recitaturos suis impensis ornare auditorium, subsellia auditoribus, sibi verò pulpitum & sedem sublimem disponere. Idem habetur ex Dialogo de Oratoribus. *Et domum mutuatur, & auditorium exstruit, & subsellia conducit, & libellos dispergit*, quibus nempè invitentur audituri. Vide Plin. lib. 1. Epist. 13. & lib. 2. Epist. 14. Atque ut frequentiores adessent auditores, pretio etiam & munusculis cogebantur.

Horat. in Arte Poët.

Ut præco ad merces turbam qui cogit emendas,
Assentatores jubet ad lucrum ire Poëta.

Et Persius paulo pòst, tritam lacernam dari, sumen apponi, ait. Adhibebant prætereà ornamenta corporis varia, ut inde recitationi splendor accederet. Quod innuunt Persius hìc: Plutarch. in Pompeio. Seneca Ep. 114. Martial. lib. 4. Epigram. 41. & lib 6. Epigram. pariter 41. Vide & Agell. lib. 11. cap. 9. ubi reperies, digitum annulo, caput palliolo, aures ligamentis, fauces vellere ceu lanâ exornari: pexos etiam capillos, togas recentes & splendidas.

Plasmate] Ad leniendam vocem suavioremque faciendam.

18. *Patranti*] Patrare propriè est παιδοποιεῖν. Undè hic pro libidinoso aspectu à Persio usurpatur.

19. *Hic*] Id est, in illis recitationibus.

Neque voce serenâ] Acclamatione confusâ.

20. *Trepidare*] Exhibendæ lætitiæ & approbationis causâ.

Horat. in Arte Poët.

Saliet, tundet pede terram.

Titos] Dicti sunt Titi nobiles Romani à Tito Tatio, vel à tuendo Imperio.

Lumbum intrant] Excitando libidinem, cujus sedes est in lumbis: quod faciunt obscœni versus.

21. *Tremulo*] Tremulâ voce pronunciando, ut mollior sit sonus.

22. *Tun', vetule*] Insurgit Persius acriter adversùs eam mollitiem. Ergone quâ es ætate senex in id unum incumbis, ut tam infames juvenum auribus illecebras suppedites.

Vetule] Vox pertinens ad contemptum.

23. *Cute perditus*] Senio & rugis deformis.

Ohe!] Contendunt aliqui legendum *evoë*, ut sensus sit: O Nero bacchantium vocem in tuâ Tragœdiâ gaudes recitare! Sed placet cum melioris notæ Interpretibus & Exemplaribus: *Ohe.* Quæ interjectio vel satietatem, vel juvenilem lætitiam significat. Sensus igitur erit, senex cùm sis, juveniles etiam voces affectas. Vel potiùs: laboras ut placeas ineptis laudatoribus; quorum adulationes ipse adeo expertus es, ut non sine pudore nimiùm te laudari sentiens cogereris dicere, *ohe:* satis est laudum & plusquam satis.

Horat. Sat. 5. lib. 2.

Importunus amat laudari? Donec, ohe jam,
Ad cœlum manibus sublatis, dixerit; urge, &
Crescentem tumidis infla sermonibus utrem.

24. *Quò didicisse, &c.*] Id est, quid prodest multa didicisse, ni doctus esse cognoscar, inquit homo scribendi cupidus.

Fermentum] Dicitur à fervendo, id est, sicut frustra injicias fermentum in massam nisi ut eam inflet, & majorem faciat: sic, quid mea, mihi eruditio proderit, nisi erumpat & clariorem me faciat?

Intus] In animo meo.

Innata est, rupto jecore exierit caprificus?
En pallor, seniumque. O mores! Usque adeòne
Scire tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter?
At pulchrum est, digito monstrari, & dicier: Hic est.
Ten' cirratorum centum dictata fuisse,
Pro nihilo pendas? Ecce inter pocula quærunt
Romulidæ saturi, quid dîa poëmata narrent.
Hic aliquis, cui circum humeros hyacinthina læna est,
Rancidulum quiddam balbâ de nare locutus;
Phyllidas, Hypsipilas, Vatum & plorabile si quid
Eliquat; & tenero supplantat verba palato:

silvestris ficus, quæ aliquando orta est intrà? Ecce vultus pallidus, & senecius. O indolem pravam! *Itane verò scientia tua nihil est, nisi alii noverint te esse scientiâ præditum? At præclarum est digito ostendi, & dici: Ille est. An parvi æstimes fuisse tradita centum* puerorum *cincinnatorum? En inter calices inquirunt Romani* epulis *satiati, quid divina carmina contineant. Illic quidam, cui circa scapulas est tegmen* coloris *hyacinthini, recitans aliquid fœtidulum de naso balbutienti; si* veluti *guttatim fundit* amores *Phyllidis & Hypsipilæ, & triste aliquid Poëtarum;* si *vocabula etiam dejicit palato molli:*

---

25. *Jecore*] Poni videtur pro corde, in quo affectuum sedem vulgus collocat.

Caprificus] Metaphoricè designat gloriæ cupiditatem, & benè; nam arbor illa erumpit è muris quantumlibet duris, nullos parit fructus, sed tantùm calyces.

26. *En pallor, seniumque*] En signa studii nostri pertinacis, nostræque adeò profundæ eruditionis. Quæ verba attribuunt aliqui Persio Poëtastros irridenti: meliùs tamen videntur jungenda cum præcedentibus, ut posteà Satiricus exclamet; *ô mores!*

Usque adeòne scire tuum, &c.] Ergone vanam gloriam velut ultimum finem studiorum tuorum constituis? D. August. Epistolâ 56. Dioscorum vulgi laudes sectantem perstringit Persiano hoc loco: *Tunc, ô Dioscore, nec Persium tuum respicit contorto versiculo tibi insultantem*, &c. Ubi Persianam sententiam affert & graviter explicat. Porrò Persius hic imitatus est Lucilium, cujus corruptum passim locum optimè videtur restituisse Marcilius, sic:

—————————— *Id me*
Nolo scire mihi cujus sum consciu' solus,
Ne damnum faciam. Scire est nescire nisi id me
Scire alius scierit.

28. *At Pulchrum est, &c.*] Prolepsis est ironica. Demosthenes noscitari se à mulierculis & digito monstrari lætabatur. Tull. Tusc. Quæst. 5.

29. *Ten' cirratorum, &c.*] Id est, parvine æstimes carmina alicujus Poëtæ esse dictata à ludimagistris in scholis, ut ea discipuli memoriter discant. Nero suos versus per scholas dictari imperâsse aiunt: quod & alii velut decorum sibi affectârunt. Eusebius lib. 9. narrat Maximum Imperatorem libellos quosdam in Christi derisionem confictos nomine Pilati per ludos circumferri legique præcepisse. D. Hieron. hunc Persii locum, ut & alios sæpè, bis aut ter usurpat, adversùs Ruffinum bis, & in Apologet. ad Domnionem.

Cirratorum] Id est, nobilium juvenum, quorum cirrati solent esse capilli, id est, cincinnati, torti.

30. *Ecce inter pocula*] Respondet Persius, & docet flocci faciendas esse eas laudes, quæ dantur inter pocula. Quod anteà Horatius fecerat lib. 2. Sat. 2.

Discite non inter lances mensasque nitentes,
Cùm stupet insanis acies fulgoribus, & cùm
Acclivis falsis animus meliora recusat.

Mos erat scilicet apud veteres in conviviis aliquid ex illustribus Poëtis atque Auctoribus afferre, undè fabulandi inter doctos occasio præberetur. Vide Athenæum passim.

31. *Romulidæ saturi*] Romulidas vocat ironicè, quasi Romulo valdè absimiles. Gell. lib. 11. cap. 14. refert Romulum ad epulas vocatum non multum bibisse, quia postridie manè negotium haberet. Vide Juvenal. Sat. 6. v. 433. & seq. ubi & mulieres in convivio judicium ferentes de Virgilio aliisque Poëtis coarguit.

32. *Hyacinthina*] Vestis pretiosa notat quempiam nobilem ac delicatum. De cruore hyacinthi in florem purpureum verso, Ovid. Metamorph. lib. 10. Fab. 5. Legunt alii, *Ianthina*: vestisque erit violacei coloris, nec minùs splendida. Græcum est nomen ab ἴον *viola*: & ἄνθος *flos*. Perinde est.

Læna] In Tuscul. tegmen vocatur à Tullio: estque vestis accubitoria, cujus in conviviis usus erat, & suprà vestem albam induebatur.

33. *Rancidulum*] Metaph. à carnibus ad corruptionem vergentibus: hìc denotat aliquid insulsum.

Balbâ de nare] Durior paulò hæc metaphora pronunciationem effœminatam & eductam è naribus vocem exprimit reprehenditque.

34. *Phyllidas, Hypsipilas*] Hæ mulieres amorem suum contemptum ægrè ferentes morti occubuerunt. Vide Ovid. Epist. 2 & 6.

Vatum & plorabile] Elegiacum Carmen, cujus utplurimum materia tristis. Horat. in Arte Poët.

Versibus impariter junctis querimonia primum,
Pòst etiam inclusa est voti sententia compos.

35. *Eliquat*] Liquidè veluti & guttatim fundit, voce lentâ, molli, & affectatâ pronunciat.

Supplantat] Verba nondum planè efformata quasi strangulat ac dejicit mollitiei causâ. Supplantare propriè est supposito pede in terram dejicere.

Assensêre viri : nunc non cinis ille Poëtæ
Felix ? Nunc levior cippus non imprimit ossa ?
Laudant convivæ : nunc non è manibus illis,
Nunc non è tumulo fortunatâque favillâ
Nascentur violæ ? Rides (ait) & nimis uncis
Naribus indulges. An erit, qui velle recuset
Os populi meruisse : & cedro digna locutus,
Linquere nec scombros metuentia carmina nec thus ?
Quisquis es, ô, modò quem ex adverso dicere feci,
Non ego, cùm scribo, si fortè quid aptius exit,
Quando hæc rara avis est, si quid tamen aptius exit,
Laudari metuam. Neque enim mihi cornea fibra est.
Sed recti finemque extremumque esse recuso
Euge tuum, & bellè. Nam bellè hoc excute totum ;
Quid non intus habet ? Non hîc est Ilias Actii
Ebria veratro : non si qua Elegidia crudi
Dictârunt proceres ; non quicquid denique lectis

statim *homines acclamant.* Annon *manes hujus Vatis nunc beati sunt?* Annon *cæspes molliùs nunc premit* ejus *ossa?* *Comessatores celebrant :* an*non è cineribus istis,* an*non ex* isto *sepulchro & beato pulvere flores deinceps enascentur?* *Irrides (inquit) & nimis servis rugato naso.* *An* aliquis *erit, qui renuat captare laudes vulgi : & postquàm dixit digna cedro,* recuset *relinquere* posteritati *versus non timentes scombros & thus? Quicumque es, ô* homo, *quem mox induxi loquentem contra me,* audi : *quando compono, si fortasse concinnum aliquid editur* à me, *quandoquidem est infrequens hæc volucris, attamen si aliquid concinnum editur* à me, *non ego timebo celebrari : Nam cor non habeo* durum *ut cornu. At nego tuum* illud *euge & bellè, esse ultimum scopum benè facti. Enimverò evolve integrum hoc bellè : quidnam intrà non continet? Non istic est carmen Actii redundans helleboro : non* est *Elegia aliqua, quam composuerint Primates saturi ; tandem non est id omne quod exaratur* recumbendo *in*

---

36. *Assensêre viri*] Applaudunt statim omnes, & probant indignas hasce recitandi rationes.

Nunc non cinis] Post tantas assentationes an non benè est illi Poëtæ? An non quiescunt ejus ossa molliter?

37. *Cippus*] Est sepulchri lapis ; vel, ut alii volunt, terra in tumulum aggregata.

38. *Manibus*] Manes sunt animæ defunctorum : sunt etiam Dii Superi & Inferi. Ponitur hîc ea vox pro terra ipsa sepulchri. Vide Sat. 5. v. 152. ad vocem, *Manes.*

39. *Favillâ*] Quasi fovilla, ab igne fovendo. Spectat Persius antiquorum morem cremandi cadavera.

40. *Rides (ait).*] Inquit nempè ad Satiricum monitor.

Nimis uncis naribus indulges] Satiricæ mordacitati nimiùm servis. Naso suspendere adunco dicitur qui salsè deridet & subsannat : & quidem ridendo nasus in rugas contrahitur.

42. *Cedro digna*] Id est, immortalitate, quia succus è cedro corruptionem arcet. Vide Plin. lib. 13. cap. 5.

43. *Scombros metuentia, &c.*] Scripta inepta quæ nec vult quisquam emere, nec potest Bibliopola vendere, deputantur involvendis variis mercibus, garo, piperi, thuri, *&c.*

Scombros] Pisces, è quibus optimum fiebat garum sive salsamentum. Vide Plin. lib. 9. cap. 15. & Athenæum, lib. 7. ubi naturam hujus piscis describit, variasque proprietates.

44. *Quisquis es*] Verba sunt Persii, quibus eleganter distinguit finem rectè facti, & ejus consectaria quædam. Dicitque se non respuere laudem virtuti nunquam non adjunctam, non tamen eam spectare velut ultimum finem.

46. *Rara avis*] Proverbium est de Phœnice. Vide Plin. lib. 10. cap. 2. Ovid. Metamorphos. 15. cap. 37. & alios.

47. *Cornea fibra*] Cor mihi durum non est & hebes, quod laudis amor non tangat.

Fibra] Synecdochicῶs pro corde, cujus extremitates, sicut & aliarum quarumdam rerum, fibræ appellantur.

49. *Bellè hoc excute*] Scrutare mentem applaudentium, & approbandi rationes.

59. *Quid non intus*] Meras adulationes esse videbis.

Non est hîc Ilias Actii] Hic, inquit Persius, in meis Satiris non idem reperies quod in versiculis Actii Labeonis. Vide suprà v. 4.

51. *Ebria veratro*] Composita ab homine qui quanquam acuendi ingenii causâ hellebori plurimum sumpserat, non meliùs proinde scripsit, quippe reluctabatur Minerva : neque ars dare potuit, quod natura negaverat.

Veratro] Album est helleborum, quod utile ad purgandum cerebrum, & excitandos spiritus, adhibitumque identidem à studiosis, auctor est Plin. lib. 25. cap. 5. Item Gell. lib. 17. cap. 15.

Elegidia] Diminutivum ab Elegia.

Crudi] Vel pleni cibo nondum benè cocto : vel metaphoricè, scioli qui quod didicerunt qualitercumque, nondum planè concoxerunt, nec perfectè callent.

52. *Proceres*] Propriè sunt capita trabium, seu mutuli in ædificiis prominentes. Metaphoricè sunt Primates & Principes civitatis.

Lectis scribitur] Interpretantur aliqui tabellas inceratas in quibus scribebant si quos mens parturiret versiculos, ne perirent. At quidni accipiantur ipsi lecti, seu lucubratorii in quibus studebant scribebantque veteres, ut unus vult Casaubonus contra cæteros interpretes ; seu triclinares & accubitorii, in quibus etiam inter cœnam versus dictabant, ut volunt alii. Lege Sueton. in Augusto cap. 78. Agell. lib. 19. cap. 10. Plin. lib. 4. Epist. 14.

Scribitur in citreis. Calidum scis ponere sumen.
Scis comitem horridulum tritâ donare lacernâ : 54
Et verum, inquis, amo ; verum mihi dicite. De me
(Quî pote ? Vis dicam ? Nugaris, cùm tibi, Calve,
Pinguis aqualiculus propenso sesquipede extet.
O Jane, à tergo quem nulla ciconia pinsit,
Nec manus auriculas imitata est mobilis albas ;
Nec linguæ, quantum sitiat canis Appula, tantum !
Vos ô Patricius sanguis, quos vivere fas est 61
Occipiti cœco, posticæ occurrite sannæ.)

thoris è citro. Tu *nôsti apponere sumen fervidum. Nôsti dare vetus pallium assecla pauperculo :* & posteà *dicis, diligo veritatem ; veritatem mihi aperi. De me (quomodo id fiat ? Visne ego aperiam* tibi veritatem ? *Ineptis, quandoquidem, ô Calve, tibi prominet venter obesus, uno pede & dimidio protensus. O* felix *Jane, quem à tergo nulla tundit ciconia, neque manus inflexa expressit aures* asini *albas ; neque* irridet exertæ *linguæ tantùm, quantum* exerit *canis Apuliæ sitibunda. O vos sanguis Nobilis, queis datum est vivere sine oculis in occipitio, evitate derisionem posteriorem.)*

---

53. *Citreis*] E citro pretiosâ arbore. Quo Persius Nobiles Romanos perpetuò notat Poëseøs studio perperam affectos.

Scis ponere] Lautè excipis homines, quorum emas hoc pacto suffragia & applausus.

Sumen] Ferculum erat delicatissimum è mammis porcæ post recentem partum sectis & sale conditis. Plin. lib. 8. cap. 51. Quod autem, *calidum*, addit Persius ; ne putes redundare epithetum, inquit Casaubonus ; ferventissimos enim cibos inferre moris erat.

54. *Scis comitem horridulum*] Horat. lib. 1. Epist. 19.

Non ego ventosæ plebis suffragia venor
Impensis cœnarum & tritæ munere vestis.

55. *Et verum, inquis, amo*] Quasi verò benè sentire, & dicere verum queant, quos muneribus corrupisti. Et quasi de versibus tuis rectè judicare, &, quamvis benè judicaverint, quod sentiunt, tibi sincerè aperire liceat convivis. Illi certè ita muneribus tuis devincti non nisi cumulare te laudibus audebunt, coram, etsi posteà fortè te derisuri sint clam.

Horat. in Arte Poët.

Si verò est unctum qui rectè ponere possit
———Mirabor si sciet inter
Noscere mendacem verumque beatus amicum.
Tu seu donaris, seu quid donare voles cui,
Nolito adversùs tibi factos ducere plenum
Lætitiæ, clamabit enim, pulchrè, benè, rectè,
&c.

Verum mihi dicite] Plaut. Most. Act. 1. Sc. 3.
Ego verum amo, verum volo mihi dici : mendacem odi.

56. *Quî pote*] Quomodo id fieri possit ut veritatem tibi dicant isti ?

Horat. lib. 1. Sat. 2.

Malè verum examinat omnis
Corruptus Judex.

Pote] *Pote* significat quasi possibile. Catullus Carm. 77. quod est ad seipsum.

Hoc facies, sive id non pote, sive pote.

Vis dicam ?] Visne ut ego verum ingenuè tibi dicam, quod frustrà quæris ab adulatoribus.

Nugaris, cùm tibi, &c.] Nugæ sunt tua carmina & ineptiæ : operam perdis in cudendis versibus, quos nunquam bonos facies. Nam pinguis & obesus venter subtilem sensum non parturit, juxta Græcum illud,

Παχεῖα γαστὴρ λεπτὸν οὐ τίκτει νόον.

57. *Aqualiculus*] Diminutivum ab aquali & aqualico, quod propriè vas est, in quo bibunt porci : quanquam significat etiam ventris imam partem.

58. *O Jane*] Janus Deus, cui binam frontem affinxêre veteres ; undè à tergo derideri non posse affirmat Persius, hincque felicem esse ait. Quod si Poëtastri binâ pariter fronte essent, derisiones à tergo plurimas evitarent, aut saltem videntes, quàm sint ridiculi nôssent. De Jano lege si vis Macrob. Sat. lib. 1. cap. 9.

Nulla ciconia pinsit] Id est, nullus digitus ad modum rostri ciconiæ extensus ; quod primum est derisionis genus. D. Hieronym. Præf. in Sophoniam : *Si scirent Holdam viris tacentibus prophetâsse, nunquam post tergum meum manum incurvarent in ciconiam.* Alii tamen volunt derisionem illam fieri solitam, non manûs sed colli extensione post aliquem, instar ciconiarum collum extendentium. Quod verisimilius, & juvat D. Hieronym. loco mox citando, ad Rustic. Monach.

59. *Nec manus auriculas*] Alterum est derisionis genus, appositis ad tempora pollicibus, alios digitos & reliquam manum movere eo modo, quo asinus movet aures.

Albas] Intus scilicet albæ sunt aures asininæ.

60. *Nec linguæ, quantum*] Nec irridet te protractâ tantum linguâ, quantum protrahere solente canes sitibundi in regione calidâ. *Tria sunt sannarum genera : aut manu significare ciconiam ; aut apposito temporibus pollice, auriculas asininas, aut linguam sitientis canis.* Hæc vetus Schol. D. autem Hieronym. in Epistola ad Rusticum Monachum : *Ne credas,* inquit, *laudatoribus, imò irrisoribus, qui cùm te* adulationibus *suis foverint, si subitò respexeris, aut ciconiarum deprehendes post te colla curvari, aut manu auriculas agitari asini, aut æstuantem canis protendi linguam.*

Canis Appula] Apulia Italiæ regio versùs ostium sinus Adriatici. Ponitur pro qualibet regione calidâ.

61. *Patricius sanguis*] Patricii sunt Senatorum filii : designantur hîc quilibet Nobiles Romani. Horat. ad Pisones.

Vos ô Pompilius sanguis.

62. *Occipiti*] Occiput pars capitis posterior, sicut anterior sinciput.

Quis populi sermo est? Quis enim, nisi carmina molli
Nunc demùm numero fluere, ut per læve severos
Effundat junctura ungues. Scit tendere versum
Non secùs ac si oculo rubricam dirigat uno.
Sive opus in mores, in luxum, & prandia Regum,
Dicere res grandes nostro dat Musa Poëtæ.
Ecce modò heroas sensus afferre videmus
Nugari solitos Græcè, nec ponere lucum
Artifices; nec rus saturum laudare, ubi corbes,
Et focus, & porci, & fumosa Palilia fœno:

Quid populus dicit? Quid enimverò diceret, nisi versus jam tandem currere metro facili, adeò ut connexio sinat ire ungues asperos per politum. Ille homo, inquit, norit scribere versus non aliter quàm si uno oculo regat lapilium rubeum. Seu juvat scribere in mores, seu contra delicias, seu in prandia Regum, Musa inspirat sublimia nostro Vati. Ecce nunc cernimus nonnullos scribere heroum facta, qui solebant tractarè nugas Græcè, & non peritos describere nemus, nec celebrare agrum abundantem, in quo cophini, & caminus, & sues, & festa palis Deæ *fœno* ardente *fumantia:*

Occurrite] Subeant licèt ludibrium & derisionem plebeii; at vos, ô Nobiles Romani, ne existimate fortunas & famam vestram pendere à versiculis: ab illis faciendis tantisper abstinetè, aut saltem bonos facite. At mementote vos carere Jani oculis adeòque derisionem secretam timete eorum ipsorum, qui coram vobis applaudunt.

Posticæ sannæ] *Sanna*, est derisio facta distorto vultu; *postica*, quæ fit pòst & à tergo hominis derisi.

63. *Quis populi sermo est?*] Suprà habes, *de me*, ante parenthesim; id est, qui de meis versiculis sentit populus, quid dicit? inquit Poëta vanæ gloriæ cupiditate excœcatus.

Quis enim, &c.] Quis alius esset sermo, id est, quid aliud dicere posset, nisi elegantes & sublimes esse tuos versus? Respondet adulator.

64. *Ut per læve severos*] Tam molles & politi sunt tui versus, ut similes sint lævigato marmori, supra quod sine remora ducuntur & fluunt ungues.

66. *Rubricam*] Genus est terra fossilis, coloris rubri, quæ primùm reperta ad urbem Sinopem, ad littus Euxini maris in Paphlagonia, undè vocatur etiam Sinopis. Plin. lib. 35. cap. 6. hæc utilis ad notandas lineas, Architectis, &c.

Oculo dirigat uno] Metaphora à Fabris, qui lineam ducturi rectam, & hanc seu cretâ seu rubricâ notaturi, alterum claudunt oculum, ne radii visuales distrahantur, & aberrent.

67. *Sive opus in mores*] Sive scribenda Comœdia. Ita vetus Interpres; & alii quidam ejus auctoritatem secuti. Repugnat Casaubonus, & jungit hæc, in mores, in luxum; explicatque de Satirâ, quæ tunc usitatissima erat, cùm alioqui Comœdiæ scriptio jampridem frigere incœpisset.

In luxum] Hæc verba Satiræ materiam procul dubio exhibent; sicut, mores Comœdiæ, quæ morum est expressio, & vitæ communis adumbratio. Siquidem ea, ut mox dixi, separanda sunt.

In prandia Regum] Sive scribenda Tragœdiæ, quæ Principum facta continet. Alludit hic Persius ad Thyestæ cœnam, in qua ille coctos filios ab Atreo fratre, inscius rei, & imprudens devoravit. Vide Senecam Tragicum.

68. *Res grandes, &c.*] Ironica sunt ista.

69. *Ecce modò heroas, &c.*] Heroïcum carmen scribendum nonnullos cernimus suscipere, etiam imperitos.

70. *Nugari solitos Græcè*] An qui carmina Græcorum ineptè in Latinos versus transferunt, ut fecit Actius Labeo? An qui Linguam Græcam vix dum delibârunt, neque adeò satis eruditi videntur ad tale tantumque opus, quale est Epicum Carmen, quod summos per omnia Poëtas requirit? Legunt aliqui: *Ecce modò heroas sensus afferre docemus, Nugari solitos Græcè:* aiuntque reprehendi ipsos Magistros ac Præceptores, qui discipulos suos instituendo ad grandiloquentiam, non tam ad sublimem, quàm ad turgidum ineptumque stylum eos deducebant: quod videntur confirmare sequentia: ubi, *nec ponere lucum artifices*, &c. rudes tyrunculi intelligi possunt, sicut & nugari Græcè soliti, cùm Romæ juvenes Linguam primùm Græcam doceri consuevissent. Verùm his omnibus omissis, placet interpretari: in scribendo lascivire, more Græcorum, quibus id familiare in descriptionibus, & in aliis passim.

Nec ponere lucum artifices, &c.] Vix peritos tractare ut decet faciliora argumenta, in quibus solent tyrones exerceri: qualia sunt descriptio nemoris, laudatio rei rusticæ. Vide Horat. initio Artis Poëticæ.

Suspicatur hìc Casaubonus Persium habuisse in animo ineptum aliquem sui temporis Poëtam, qui de re rusticâ carmen aliquod inconditum composuisset, quo fortè congesserat ineptè plurima, ut festa Palis, urbis Romæ Originem, Cincinnati Dictatoris Historiam: & leviuscula multa studiosè complexus fuerat, ut corbes, focum, porcos, &c. At suspicionem ille suam nullo fulcit argumento.

71. *Rus saturum*] Agrum abundantem rebus omnibus.

72. *Palilia*] Pales Dea Pastorum, ab iis colebatur 11. Kal. Maii, id est, vigesimâ primâ die Aprilis. Festum agebant ad arcendos lupos & morbos à pecore: vel ut felix esset & fœcundus pecoris partus: undè legunt quidam, *Parilia*. Vide Athen. lib 8. sub finem. Ovid. 4. Fastorum.

Fumosa] Quia congestis fœno & stipulâ ignem accendebant Rustici, in Paliliis, transilientesque expiari se credebant.
Ovid. Fast. 4:

Undè Remus, sulcoque terens dentalia, Quinti,
Quem trepida ante boves Dictatorem induit uxor,
Et tua aratra domum lictor tulit. Euge, Poëta;
Est nunc, Brisei quem venosus liber Accî:
Sunt, quos Pacuviusque, & verrucosa moretur
Antiopa ærumnis cor luctificabile fulta.
Hos pueris monitus patres infundere lippos
Cùm videas, quærisne undè hæc sartago loquendi
Venerit in linguas? undè istud dedecus, in quo
Trossulus exultat tibi per subsellia lævis?
Nilne pudet capiti non posse pericula cano

ex quo rure prodiit *Remus, & tu* quoque, ô *Quinti, atterens aratrum sulcata* humo, *quem ante boves conjux attonita vestivit Dictatoris veste, & viator reportavit aratrum tuum in ædes* tuas. *Macte, ô Vates; reperitur jam* aliquis, *quem* delectent *scripta turgida Accii Brisei. Modò reperiuntur* homines, *quos detineat Pacuvius, & Antiopa salebrosa animum tristem* habens *doloribus obsessum. Quandoquidem cernis parentes lippientes suggerere hæc præcepta juvenibus, rogasne undè ista dicendi patella ad os pervenerit? & undè hoc probrum veniat, ad quod tibi subsilit Eques Romanus politus, per sedes inferiores? Nullone pudore afficeris* quòd *nequeas arcere periculum à capite*

Moxque per ardentes stipulæ crepitantis acervos
Trajicias celeri strenua membra pede.

Et post:

Omnia purgat edax ignis, vitiumque metalli
Excoquit; idcircò cum duce purgat oves.

73. *Undè Remus*] Quo ex agro prodiit Remus cum fratre scilicet Romulo; & Romam condiderunt circa Paliliorum diem. Ovid. Fast. 4.

Dentalia] Dentale pars aratri lignea cui præfigitur vomer.

Quinti] Undè tu quoque prodiisti, ô Quinti Cincinnate, qui ex aratro ad Dictaturam es evocatus. Tit. Liv. lib. 3.

74. *Dictatorem induit*] Dictatura, summus Romanorum Magistratus sex mensibus durabat: licebat tamen ante tempus abdicare: quod fecit Lucius ille Quintius, post dies sexdecim, rediitque ad opus rusticum, postquàm rem Romanam in tuto collocâsset, liberato Consule L. Minutio, quem obsessum in Algido monte jam dies aliquot tenebant Æqui hostes. Tit. Liv. lib. 3. cap. 27. & sequentibus.

Uxor] Racilia: *trepida*, sive præ gaudio, sive præ stupore ob inexpectatum honorem, & discrimen rerum Romanorum.

75. *Euge, Poëta*] Bono esto animo: en alii tecum amant etiam antiqua, obsoleta, turgida. Ironicè, & satiricè.

76. *Brisei*] Hoc Bacchi cognomen tribuitur Accio, vel quòd in Bacchi clientela sunt Poëtæ Tragici, vel quòd Bacchas Tragœdiam scripserat. Magis tamen placet cum aliis legere, *Briseis* (quod nomen puellæ est, de qua Homerus passim in Iliade, & Ovid. Epist. 3.) ut sit titulus Tragœdiæ ab Accio scriptæ; quemadmodùm ponitur mox Antiopa Pacuvii Tragœdia.

Venosus liber] Quasi venis prominentibus tumens. Porrò quid Turnebum moverit ut legendum esse, *nævosus*, suspicaretur, nec ego suspicari possum.

Accî] Cave legas, *Actii.* Nec enim loquitur, hìc Persius de Labeone Actio, de quo jam satis, sed de Lucio Accio vetere Poëta & Pacuvii coætaneo, paulò tamen juniore, quem laudant Tull. pro Archia Poëta. Macrob. Saturnal. lib. 1. cap. 7. Item lib. 6. cap. 1, 2, & 5. Valerius Max. lib. 3. cap. 7. art. 11. Vide & Lylium Giraldum.

77. *Pacuvius*] Brundusinus, antiquus Tragœdiographus, imò Tragœdorum Princeps, aliquanto junior Plauto, Ennii ex sorore nepos fuisse dicitur. M. Pacuvii & L. Accii colloquium ex occasione factum Tarenti, lege apud Agellium lib. 13. c. 2. item utriusque elogia apud Quintil. lib. 10. c. 1. Duorum horumce Poëtarum stylus quidem asper & durus, attamen interlucet sententiis.

Verrucosa] Quasi verrucis & tumoribus aspera.

78. *Antiopa*] Lyci Thebarum Regis uxor ob Jovis concubitum à viro repudiata. Titulus est Tragœdiæ Pacuvianæ, cujus meminit Tullius initio Libri 1. de Finibus.

Ærumnis fulta] Id est, suis se miseriis sustentans, indurans: vel circumcincta calamitatibus, Metaphora satis dura, quam ex ipso Pacuvio depromptam hìc reprehendi nonnulli autumant: sicut & vocem, *luctificabile.*

79. *Hos pueris monitus*] Nempè, ut veteres Poëtas sectentur.

80. *Sartago*] Vas patulum in quo cibi friguntur. Metaphora pro strepitu ferventis sartaginis, cui similem edit sonum oratio confusa, & vocibus novis simul & obsoletis conferta.

81. *Dedecus*] Infame dicendi scribendique genus.

82. *Trossulus*] A Trossulo Tuscorum oppido sine peditum ope capto, Equites Romani cognominati sunt Trossuli. Accipiunt alii pro, Torosulus diminut. à Torosus; ut notentur homines delicatuli.

Subsellia] Vel quibus spectabant Ludos Equites Romani, vel quibus recitationes audiebant, ut suprà fusè explicui, ad eum locum: *Sede leges celsâ.*

83. *Nilne pudet*] Jam eos insectatur Persius qui lenocinia verborum tam studiosè, imò tam stultè adhibent, ut in eo vim orationis constituant, ipsisque in causis capitalibus valere putent: adeò sua illos excæcat vana ostentationis & gloriæ inanis cupido.

Pellere, quin tepidum hoc optes audire: decenter?
Fus est, ait Pedio. Pedius quid? Crimina rasis
Librat in antithetis. Doctas posuisse figuras;
Laudatur. Bellum hoc. Hoc bellum? An, Romule, ceves?
Men' moveat quippe, & cantet si naufragus, assem
Protulerim? Cantas, cùm fractâ te in trabe pictum
Ex humero portes. Verùm, nec nocte paratum
Plorabit, qui me volet incurvâsse querelâ.
Sed numeris decor est, & junctura addita crudis.
Claudere sic versum didicit; Berecynthius Attin,

albo, imò cupias auscultare frigidum illud verbum, *convenienter? Prædo es, inquit Pedio* accusator. *Ecquid Pedius* respondet? *Criminationem expendit in antithesibus politis. Erudita adhibuisse schemata, laudi vertitur. Pulcrum illud. Illud*, ais, *pulcrum* est? *Numquid turpiter, adularis, ô Romane? Enimverò si canat is qui fecit naufragium, an me tangat, & ei nummum erogaverim?* Itane *canis* (dicam) *quando te è scapula gestas adumbratum in tabula abrupta.* Certè *sincerum & non noctu comparatum edet dolorem; qui cupiet me flectere querimoniâ* suâ. *At metris gratia inest, & connexio juncta immaturis. Edoctus est ita finire carmen; Berecynthius Attin,*

---

84. *Quin tepidum*] Etiam cùm reus capitis periculo liberandus, orationeque solidâ defendendus, captas laudem è futili verborum aucupio, quam potiùs verâ eloquentiâ quærere deberes.

85. *Pedio*] Pedius Blesus sub Nerone à Cyrenensibus accusatus est expilâsse templum Æsculapii. Cornel. Tacit. Annal. lib. 14. damnatusque & Senatu motus est. Ponitur hìc pro quolibet Romani fori oratore & patrono.

Pedius quid?] Id est, quid respondet, quâ ratione removet illatum sibi sacrilegii crimen?

Rasis] Id est, politis & elaboratis. Quintil. lib. 9. cap. 3. in ipso fine. *Ubi verò atrocitate, invidiâ, miseratione pugnandum est, quis ferat contra positis, & pariter cadentibus, & consimilibus, irascentem, flentem, rogantem? Cùm in his cura verborum deroget affectibus fidem; & ubicumque ars ostentatur, veritas abesse videatur.*

86. *Librat*] Velut in contraria lance opponit criminationibus non valida, ut oporteret, argumenta, sed meras verborum exornationes & figuras; periodorum affectatos numeros & quasi appensos, homœoteleuta, homœoptota, Isocola, &c. fortasse quia scit hos flosculos ac rythmos apud Neronem valere, his se tuetur. D. Hieronym. Epist. ad Pammachium. *Non pudet Christianos & Sacerdotes Dei, quasi de rebus ludicris agatur, verbis dubiis hærere, & ambiguas librare sententias, quibus loquens magis quàm audiens decipitur.*

Antithetis] Latinè *Contrapositum*, Figura est per quam contraria contrariis respondentia in oratione ponuntur.

Doctas] Legunt alii, *Doctus*, id est, peritus & gnarus adhibendi tales figuras à Gorgia Rhetore inventas.

87. *Bellum hoc*] Inquiunt vani illi scriptores, vel adulatores.

Hoc bellum?] Repetit cum indignatione Persius: scilicet pulchrum hoc ducitis, ô Romani?

Romule] Ponitur pro quolibet Romanorum.

Ceves] An ita turpiter adularis, ut canes solent agitando clunes, domino suo abblandiri?

88. *Men' moveat*] Mene ad misericordiam provocet?

Assem] Ponitur pro quolibet nummo: propriè verò *as* est libralis nummus: idem quoque significat quod libra & pondo. Varro lib. 1. de Ling. Latina.

89. *Cantas, cùm, &c.*] O Pedi, florido in sermone ludis & exultas, cùm tamen mox ob crimina damnandus sis & movendus Senatu, tam stultus es nimirùm, quàm qui portans sui naufragii notas cantat hilariter: & tu, ô poëta, qui omnem Carminis laudem reponis in levibus ornamentis figurarum, neutro illorum es sanior.

In trabè] *Trabs* pro tabella accipitur.

Pictum] Apud veteres, qui fecerant naufragium, hoc in tabella pictum circumferebant, ut stipem corrogarent: Tabellam verò posteà in Neptuni alteriusve Dei opitulatoris templo suspendebant.
Horat. lib. 1. Ode 5.

Me tabulâ sacer
Votiva paries indicat, uvida
Suspendisse potenti
Vestimenta maris Deo.

90. *Verum, &c.*] Supple, ploratum plorabit; sicut dicimus, vitam vivere.

Nocte paratum] Meditatum & arte confectum.

91. *Qui me volet, &c.*] Poëta qui voluerit lectores movere; ne falsos tantùm colores & vana Carmini ornamenta, de quibus antè, sed verum succum ac robur indat.
Horatius in Arte:

Si vis me flere, dolendum est primùm ipsi tibi.

92. *Sed numeris decor est*] Retorquet malus poëta: attamen in iis ipsis versibus quos reprehendis, inest concinnitas, inest aliquid ornatûs & artificii, quanquam tu crudos vocas.

Addita] Legunt quidam, *abdita*, id est, abstrusa, occulta, arte & ingenio conquisita.

Crudis] Versibus non sat maturâ meditatione perfectis, vel factis extempore & magno numero, sine ullo labore, nullâque diligentiâ & industriâ profusis.

93. *Claudere sic versum, &c.*] Reponit Persius: ita nempè consuevit Nero rythmos sectari, & vanas figuras dumtaxat: ita suum de

Et qui cœrulæum dirimebat Nerea delphin.
Sic costam longo subduximus Apennino.
Arma virum, nonne hoc spumosum, & cortice pingui?
Ut ramale vetus prægrandi subere coctum.
Quidnam igitur tenerum, & laxâ cervice legendum?
Torva Mimalloneis implêrunt cornua bombis,
Et raptum vitulo caput ablatura superbo

& Delphin qui secabat mare Glaucum. Ita subtraximus latus Appennino longè patenti. Numquid non etiam illud carmen, *Arma virum, spumâ plenum* est, *& crasso induvio? Sicut ramus annosus decoctus ingenti subere. Ecquod ergo* carmen *molle, & pronunciandum capite deflexo?* Nempe *hæc: inflârunt tubas terribiles sonis Bacchantium, &* mox *Agave ereptura caput ablatum buculo*

Atty Carmen rhythmicis implet, quasi una sint hæc vera carminis ornamenta.

Attin] Nempè, ut rythmus insit versibus, *Attin*, legendum, non *Attys:* ut monet Jo. Scaliger, & alii doctissimi. Dio de Nerone, ἐκιθαρῴδησεν Ἄττινα ἢ Βάκχας. Idem suggerunt veteres Glossæ.

Berecynthius Attin] *Attin*, sive *Attys*, Phrygius puer admodùm formosus adamatus Cybele, quæ à Berecyntho monte Asiæ minoris, ubi colebatur, cognomen adepta est: undè & ipse pariter Berecynthius dictus. De eo Carmen est Catulli sexagesimum quartum. Vide & Ovid. Fast. 4.

Phryx puer in silvis, &c.

94. *Dirimebat Nerea*] Nando secabat mare. Persius arguit versum hunc tanquam audacioribus metaphoris inflatum. Nereus Deus marinus, metonymicῶs pro mari ponitur.

Delphin] Hoc aliud esse aiunt Neronis Carmen de Arione, quem dorso excepit Delphin. & ad portum vexit. Lege Herodotum, lib. 1. Agell. lib. 16. cap. ultimo. Ovid. Fast. 2. Plin. lib. 9. cap. 8. ubi agit de Delphinis, ipsoque Arione.

95. *Sic*] Id est, per similem vanitatem, affectationem, errorem.

Costam subduximus] Unam syllabam versui heroïco tanquam longiori subtrahere amavit Nero, substituto in tertia sede frequenter spondæo. Porrò per costam Apennino subductam intelligit latus & certam partem Alpium, alludens ad Annibalem, qui igne & aceto eam perrupit, sibique suoque exercitui viam aperuit. Plutarch. in Vita Annibalis. Tit. Liv. lib. 21.

Longo Apennino] Longè mons ille protensus per Italiam mediam excurrit ad fretum usque Siculum.

96. *Arma virum*] Virgilii Æneidem intelligit. Nimirùm reponit Persio monitor, vel quivis alius turgidorum versuum artifex & patronus: si tu nostra carmina non probas, quid quæso, censes de Virgiliana Æneide? An non & illi versus videbuntur spumosi & inflati?

Spumosum] Vano tumore velut spumâ turgescens extrinsecus: sine ulla intus medulla & succo.

Cortice pingui?] Crasso, inflato, qualem habet suber. Vide Plin. lib. 16. cap. 8.

97. *Ut ramale vetus*] Jungunt hæc aliqui cum præcedentibus, & tribuunt monitori, ut sit expolitio prioris sententiæ. At doctiores sejungunt, ut sit Persii ad monitorem responsio: grandes quidem & sublimes sunt Virgilii versus, sed non inflati, imò dissipatâ spumâ & tumore discusso velut cocti sunt & maturo judicio perfecti: similes ramo veteri, magno quidem, sed calore Solis & ætate paululùm imminuto & siccato. Vide Quintil. lib. 10.

Prægrandi] Alii legunt, *vægrandi.*

Subere] *Suber*, arbor crassæ corticis. Plin. lib. 16. cap. 8.

Coctum] Maturum, durum, solidum. Et metaphoricè, igne quasi judicii exoctum, & eloboratum ad amussim.

98. *Quidnam igitur tenerum, &c.*] Excandescit monitor, & in Persium insurgit: ecquod ergo carmen tibi tandem probabitur? Quod carmen legendum sine ulla affectatione, quia per sese commendationem habebit? An verò ullum est, quod legi possit *laxâ cervice*, ac perinde magnum sonet & grande, quamvis haud erectâ & superbâ legatur cervice? quod quidem solemne est & solitum Poëtis inflatis turgidos suos versus legentibus, qui magnum quid de se ipsis suisque carminibus sentiunt, & aliis persuadere nituntur superbo illo suo gestu.

99. *Torva Mimalloneis*] Respondet ironicè Persius: hæc nempè Neroniana, è Bacchis ejus, concinna sunt. Porrò in istis versibus mollis est rythmus & affectatus, cæterùm quàm tenuis sensus, & verborum tumori quàm minimùm respondet! Sunt qui negent versus hos Neronis esse sed à Persio ad similitudinem Neronianorum confictos, ut dicemus infrà ver. 121. ad hæc verba: *Auriculas asini quis non habet?*

Torva] Vel à terrendo quasi *terva;* vel *torta* à torquendo, id est, inflexa.

Mimalloneis] Mimas, antis, Ioniæ mons, in quo Orgia Baccho celebrabantur. Hinc Bacchantes dictæ Mimallones.

Implêrunt cornuà] Vento inflârunt, & cecinerunt. Id est, statim atque signum datum est Bacchantibus per tubas.

Bombis] Vox ad imitationem soni facta. Propriè *bombus* est ille sonus quem edunt apes.

100. *Vitulo*] Pentheo, quem vitulum esse crediderunt furentes illæ mulieres, ipsaque Agave ejus mater. Horat. lib 2. Sat. 3. At Ovid. Metamorphos. 3. aprum illis visum, ait, remque totam eleganter describit.

Superbo] Contemptori Orgiorum & Sacrorum Bacchi. Metamorphos. 13. Bacchanalium Romæ originem, & abrogationem lege,

Bassaris, & lyncem Mænas flexura corymbis,
Evion, ingeminat: reparabilis adsonat Echo.
Hæc fierent, si testiculi vena ulla paterni
Viveret in nobis? Summâ delumbe salivâ
Hoc natat in labris; & in udo est Mænas, & Attys:
Nec pluteum cædit, nec demorsos sapit ungues.
Sed quid opus teneras mordaci radere vero
Auriculas? Vide sîs, ne majorum tibi fortè
Limina frigescant: sonat hîc de nare canina

petulanti, & Mænas lyncem incurvatura hederarum uvis, sæpiùs clamat, evoë: resonat Echo repetens voces. An *talia* carmina *conderentur, si in nobis vigeret pars aliqua virtutis majorum? Illud* nihilominùs carmen *enervè fluit in labellis extremâ salivâ; & Mænas & Attys in humido est: neque percutit pulpitum, neque redolet ungues arrosos. At quorsum juvat perstringere aures delicatas veritate irritante? Cave, si vis, ne fortasse januæ potentium fiant tibi frigidæ:* nam *illic litera de naso canum*

---

si vis, apud Tit. Liv. lib. 39. cap. 8. & sequentibus.

Caput ablatura] Agave Bacchi Sacerdos cæteris Bacchantibus adjuta mortem intulit proprio filio Pentheo, eò quò non licebat, accedenti; eique prima omnium caput ademit Bacchico furore percita.

101. *Bassaris*] Agave ita cognominata sicut & aliæ Bacchi sacrificulæ, à Bassara Libyæ loco, ubi colebatur Bacchus, ut vult Acron; vel à *Bassari* veste talari, quâ ille induebatur. Non placet etymologia ἀπὸ τῶν βήσσων à vallibus & saltibus in quibus bacchabantur; nec ἀπὸ τῦ βάζειν, quod est loqui seu vociferari.

Lyncem] *Lynces* currum Bacchi trahunt, sicut & tigres, maculosa animalia, & varios vini effectus apprimè significantia. De istis vide Plin. lib. 8. de tigride, cap. 18. de lynce, cap. 38.

Mænas] Ἀπὸ τῦ μαίνεσθαι, quod est furere, Mænades appellatæ sunt Bacchantes.

Corymbis] *Corymbus* est hederæ fructus. Hîc intellige vel virgam è thyrso, vel frænum hederis intortis ornatum. Hederæ verò Baccho sacræ, quia revertens ab India victor his sese coronavit.

102. *Evion*] *Evios* dicitur Bacchus vel à voce Bacchantium εὐοῖ: vel quòd ob res adversùs Gigantes foriter gestas, laudatus est à Jove his verbis; εὖ υἱε, *euge fili.* Horat. lib. 2. Od. 19.

Reparabilis] Quæ voces pereuntes reparat repetendo.

Echo] Dicta ἀπὸ τῦ ἠχεῖν, *sonare.* Fuisse puellam ob garrulitatem in vocem à Junone mutatam fabulantur. Quid reverà sit *Echo*, explicat disertè Plin. lib. 2. cap. 46. & lib. 36. cap. 15. Lege & Ovid. Metamorphos. 3. cap. 5. & Ausonii Epigramma undecimum.

103. *Testiculi*] Metaph. paulò audacior & obscœnior. Id est, si virilitatis antiquæ & virtutis ac diligentiæ majorum nostrorum vestigium aliquod in nobis superesset.
Horat. Epod. 15.

Si quid in Flacco viri est.

104. *Delumbe*] Id est, sine lumbis, & sine viribus. Nam in illis corporis maximè robur apparet.

Summâ salivâ natat] Ejusmodi carmen enervè pronunciatur primoribus labris, ubi plurimum salivæ esse solet; non autem virili quadam voce & ex imo pectore eductâ. Et cùm blæsè, molliter, tenerè pronunciârunt illi Poëtastri, tum se egregios Poëtas arbitrantur, quia fortè adulatorum acclamationes ineptas audierunt.

105. *Et in udo est Mænas, &c.*] In udo esse, & summâ salivâ natare, idem esse videtur. Potest etiam intelligi Persius conqueri quòd Neroniana carmina perpetuò habeantur in ore adulatorum & ineptorum Romanorum; adeòque semper in udo sint & in saliva natent. Quod simplicius est & magis placet. De Atty, & Mænade seu Bacchis, Neronianis Carminibus mox dictum est.

106. *Pluteum*] *Pluteus* significat hîc armarium, in quo libri reponuntur. Prætereà plutei militares vocantur crates quædam corio opertæ, quibus ante se locatis hostium tela arcent milites dum faciunt opus. Lips. Poliorcet. lib. 1. Dialog. 7.

Nec pluteum cædit] Tale Carmen non ostendit percussum à Scriptore pluteum, & pulsatum præ indignatione, quòd animus ad votum non suggereret. Quin ille parùm sollicitus fuit quàm bonos, sed quàm multos & faciles funderet versus, undè nec mirum si exsuccum, enervè, & elumbe carmen est, quod sine delectu, sine labore, sine anxietate animi fuit compositum. Quintil. lib. 10. cap. 3. citat hunc Persii locum.

Nec demorsos sapit ungues] Præ anxietate animi in profunda meditatione defixi, diligenter & accuratè scribere volentis; non probantis omninò quæ scripsit, ac meliora quærentis. Quod boni Poëtæ solent.
Horat. lib. 1. Sat. 10.

——————— *Et in versu faciendo*
Sæpè caput scaberet, vivos & roderet ungues.

107. *Sed quid opus, &c.*] Rationes suas elusas à Persio animadvertens monitor adhibet minas, ut à satirica dicacitate eum deterreat.

Teneras auriculas] Aures Neronis & nobilium Romanorum reprehensionis impatientes.

Mordaci vero] Tuis Satiris nimiùm veracibus, quibus sine ulla cujusquam reverentiâ suos cuique etiam nolenti errores ostendis & exprobras acriter, salsè, satiricè.

Radere] Metaph. à Chirurgis, qui vulnera putrida cultro radunt ac purgant, &, si opus est, secant.

109. *Limina frigescant*] Time potentiores ita offensos habere, ut frigidè te excipiant, ab

Litera. Per me equidem sint omnia protinùs alba.
Nil moror: Euge. Omnes, omnes benè miræ eri-
tis res. [tum.
Hoc juvat: hîc, inquis, veto, quisquam faxit ole-
Pinge duos angues. Pueri, sacer est locus: extrà

nimis *crepat. Per me profectò* licèt, *cuncta sunto deinceps pulcra. Non impedio quidquam: benè est. Omnia, omnia,* inquam, *eritis valdè admirabilia. Istud placet: illic, ais, prohibeo, ne ullus faciat stercus. Appinge binos serpentes. O juvenes, sancta est terra* hæc: *foras lotium*

---

amicitia excludant; vel etiam mortem inferant, quæ frigidos facit.

Horat. Sat. 1, lib. 2.

——— —— O puer, ut sis
Vitalis metuo, majorum ne quis amicus
Frigore te feriat.

Sonat hic] In tuis Satiris nimiùm est acerbitatis: vel in domo Neronis ac nobilium ira & ultio frequens est. Hæc monitor.

De nare canina litera] Litera canina est R. hanc enim canes videntur exprimere, dum restrictis labiis irritatos se significant, atque hirriunt.

110. *Per me equidem*] Respondet Persius per concessionem ironicam, si quidem ita vis, probentur omnia velut concinna, etiam quæ minimè sunt.

Alba] Sicut nigrum pro malo, ita pro bono album ponitur. Pythagoras apud Laërtium: τὸ μὲν λευκὸν τῆς ἀγαθῦ φύσεως, τὸ δὲ μέλαν κακῦ.

111. *Omnes, omnes*] Volo deinceps omnia, omnia, inquam, cum aliis admirari, ut tu facis, & jubes me tecum facere, ô monitor.

Benè miræ eritis res] Ridicula versûs clausula ridiculum adulatoribus consentiendi consilium egregiè exprimit. Juxta illud Horatii præceptum Sat. 10. lib. 1.

Et sermone opus est modò tristi, sæpè jocoso:
Defendente vicem modò Rhetoris, atque Poëtæ,
Interdum urbani parcentis viribus, atque
Extenuantis eas consultò.

112. *Hoc juvat*] Placet tibi meum hoc propositum, ô monitor, benè est.

Hîc, inquis, &c.] Hæc vel tua vel Neronis carmina satiricâ libertate violari prohibes; ab his abstinendum inquis, ut à sacro loco conspurcando: ergo ut sanctitatis eorum admonear, ne ea carpere mihi fortè contingat, appone notas aliquas, quemadmodùm in locis sacris appingi solent dracones & serpentes, sive ut Genios sacros ac Deos Tutelares exhibeant, sive ut terribilis illa species arceat profanos.

113. *Pinge duos angues*] Quod antiqui sub specie draconum & serpentum coluerint Deos & locorum Genios constat ex Herodoto lib. 8. ubi de angue Arcis Athenarum custode, Deoque Tutelari verba facit. Item lib. 2. ait circa Thebas sacros esse serpentes, qui mortui in Jovis æde sepeliantur. Nota etiam est historia de serpente Epidaurio devecto Romam, & exstructâ æde culto illic pro Æsculapio, de quo lege Tit. Liv. lib. 10. Florum lib. 11. Pausaniam in Corinthiacis: & alios. Virgilius autem Æneid 5. ver. 82. postquam ex Anchisæ tumulo anguem exiisse retulit, subjungit de Ænea.

Incertus Geniumne loci famulumne parentis
Esse putet.

Propertius lib. 4. Eleg. 8.

Lanuvium annosi vetus est tutela Draconis.

Hinc ergo est quòd sacris locis Draconum figuræ appingerentur, ut auctor est Turnebus lib. 13. cap. 12. & lib. 14. cap. 4. ubi & locum hunc Persii affert. Cur denique sub specie serpentum atque draconum, locorum Genios, ac Deos, Heroasque colerent, pingerentque, Macrob. Saturnal. lib. 1. cap. 20. rationem videtur attingere, cùm ait, Ideò Salutis & Æsculapii simulacris appingi draconum figuras, quia præstant ut humana corpora, velut infirmitatis pelle depositâ, ad pristinum revirescant vigorem, sicut revirescunt dracones per annos singulos, pelle senectutis exutâ. Undè concludere licet; serpentes, eò quòd veluti quotannis juvenescunt, immortalitatem benè significare, Deos & Heroas optimè designare, ac propterea locis sacris appingi. Plutarchus aliam affert causam, sed meo judicio valdè futilem, in Vita Cleomenis ad finem, ubi narrat fixi in cruce Cleomenis corpus anguem fuisse circumplexum, hincque Divinitatis opinionem Regi accessisse, & Heroëm habitum Cleomenem Deorumque filium. Addit porrò hujus rei & opinionis causam à sapientibus viris proditam esse, quòd sicut è bobus apes, ex equis fuci, ex asinis crabrones generantur, sic ex humanis corporibus serpentes enascantur. Denique concludit: non ergo abs re veteres Heroïbus dracones consecrâsse. Dracones divino cultu honoratos affirmant porrò Ælianus lib 2. de animal. cap. 2, 16, 17. & Plutarch. Lib. de Iside & Osiride.

Pueri, sacer est locus] Adde etiam hoc interdictum, quo pueri deterreantur à polluendo sordibus loco; neve illic mejant: quod grande erat nefas.

Horat. in Arte:

Minxerit in patrios cineres.

Vide quæ Sueton. de Nerone lotio contaminante Deæ simulacrum. Sed & urinam facere ad statuas Principum, capitale fuisse, docet Ælius Spartianus in Antonino Caracallo; ubi sic refert: *Damnati sunt eo tempore qui urinam eo loco fecerant, in quo erant imagines Principis*, &c.

Extra mejite] Metaphoricè significat: ô Poëtæ Satirici, censuram vestram aliò transferte quolibet, modò ab his abstineatis.

mittite. Abeo. At *Lucilius procidit civitatem; te, ô Lupe; & te, ô Muti; & in istis rupit dentem intimum. Horatius solers* pariter *carpit quemlibet errorem* apud *familiarem deridentem, & exceptus circa cor, colludit, peritus subsannare populum naribus succussis.*

Mejite. Discedo. Secuit Lucilius urbem; 114
Te, Lupe; te, Muti; & genuinum fregit in illis.
Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico
Tangit: & admissus circum præcordia, ludit,
Callidus excusso populum suspendere naso.

---

114. *Discedo*] Siquidem his parcendum, quæ sunt maximè reprehensione digna, inquit Persius, hinc mihi demigrandum. Abeo itaque; vix enim mihi temperarem (ut initio monui petulantem mihi lienem esse) quin satiricâ libertate uterer in his perinde ac in cæteris.

Secuit Lucilius] Seipsum redarguit Persius: Eccur vero discedam? Quid verebor facere, quod ante me alii impunè fecerunt.

Lucilius] C. Lucilius primus apud Romanos Satiras scripsit. At sicut Lucilium Horatius, Horatium Persius, alios omnes Juvenalis imitatus est; sic Lucilius secutus fuerat Ennium & Accium.

Horat. lib. 1. Sat. 10.

Nil comis Tragici mutat Lucilius Acci?
Non ridet versus Ennî gravitate minores?

Coævum fuisse Scipioni Africano testatur idem Horat. lib. 2. Sat. 1. ubi & alibi passim in Sermonibus Lucilium carpit mordicùs, quanquam magno aliis in pretio fuisse refertur; nec suam ipsi laudem detrahit Quintil. lib. 10. Natus nobili loco ex Arunca Ausoniæ urbe, anno uno antequàm veniret Carthago in Romanorum potestatem. Scripsisse dicitur Satirarum libros plusquàm triginta: at pervenerunt ad nos fragmenta tantùm aliquot: crinitus.

Urbem] Romam & potentissimos Romanorum acerrimè insectatus.

Horat. lib. 1. Sat. 10.

Sale multo urbem defricuit.

Et lib. 2. Sat. 1.

Primores populi arripuit populumque tributim.

Juvenal. Sat. 1.

Ense velut stricto quoties Lucilius ardens
Infremuit?

115. *Te, Lupe; te, Muti*] Nominatim etiam carpere ausus est inter alios nobiles viros, Pub. Rutilium Lupum Consulem, & Titum Mutium Albutium valdè potentem virum, his quidem versibus, quos etiam Cicero affert lib. 1. de Finibus.

Græcum te, Albuti, quàm Romanum atque Sabinum
Municipem Ponti, tutamen Centurionum,
Præclarorum hominum ac primorum, signiferumque
Maluisti dici: Græcè ergo Prætor Athenis
Id quod maluisti, te, cùm ad me accedis, saluto.
Χαῖρε, inquam, Tite: Lictores, turma omnis, cohorsque,
Χαίρετε: hinc hostis mî Albutius, hinc inimicus.

Et paulò pòst:

——— *Tubulus, si Lucius inquam,*
Si Lupus, aut Carbo, aut Neptuni filius.

Genuinum] Genuini vocantur dentium postremi, iidemque validissimi. Plin. lib. 11. cap. 37. Festus, lib. 7. vult ità dictos, quòd à genis dependeant.

Fregit] Suam omnem dicacitatem consumpsit carpendis eorum vitiis.

116. *Ridenti*] Non indignanti, vel etiam libenter audienti, quia callidè & festivè mordebat Horatius.

Amico] Vel cuicumque suo familiari, vel ipsi Mecænati, cui nec pepercisse fertur. Certè illum videtur perstrinxisse Sat. 3. lib. 1. ubi ait:

Simplicior si quis, qualem me sæpè libenter
Obtulerim tibi, Mecænas, ut fortè legentem
Aut tacitum impellat quovis sermone molestus;
Communi sensu planè caret inquimus: eheu
Quàm temerè in nosmet legem sancimus iniquam!
Nam vitiis nemo sine nascitur: optimus ille est
Qui minimis urgetur.

Attamen cùm Persius dicat omne vitium tangi ab Horatio, & paulò pòst populum excusso naso suspendi: malim interpretari sic: omne cujuscunque vitium Horatius vafer tangit & solerter coarguit apud amicum ridentem, cùm Satiras suas tam festivas ei recitat.

117. *Et admissus circum præcordia, &c.*] Ab amicis benè exceptus pergit eò libentiùs scribere & recitare Satiras. Hìc nonnulli subtiliores sensus rimantur, & Persio attribuunt: quod nunquam cogitavit: nimirùm illi, leviora primùm vitia carpit Mecænatis Horatius, inquiunt, & cùm se placuisse ob solertes jocos & festivam dicacitatem animadvertit, tum plusculum audet, & occultiora interioraque facinora non veretur arguere. Hoc scilicet est ludere circa præcordia? Verùm uno ictu jugulat illos Interpretes quod statim dicit Persius, omne vitium reprehendi. Non igitur minora primò, deinde graviora.

Ludit] Nemini parcit, vitiosis sua ostendit vitia & culpat ille, nec tamen culpando offendit, adeò vafer est & callidus, ut ludendo jocandoque animi vulnera premat & curet.

118. *Excusso populum, &c.*] Explicant quidam, porrecto & hilari, ut minùs acerbus videatur etiam cùm mordet; sed malim simpliciùs interpretari; succusso, quod & vox, *suspendere* postulat. Certè cùm ridemus aliquem caput excutimus; & cùm alicui insultamus acriter, acceptum etiam nasum succutimus. Erit igitur facilis & prona interpreta-

Men' mutire nefas, nec clam, nec cum scrobe?
Nusquam.
Hic tamen infodiam: Vidi, vidi ipse, libelle.
Auriculas asini quis non habet? Hoc ego opertum,
Hoc ridere meum, tam nil, nullâ tibi vendo
Iliade. Audaci quicumque afflate Cratino,
Iratum Eupolidem prægrandi cum sene palles,

An mihi non licebit hiscere, ne quidem secretò, ne quidem cum forea? Nullatenùs licet. *Attamen istic* veluti *scrobem faciam:* & insusurrabo; ô *liber, aspexi, egomet aspexi. Eccui non sunt aures asininæ? Ego istud occultum, meam istam derisionem, adeò parvi pretii* licet est, *non venundo, tibi ullo carmine de Ilio. Quisquis imbutus es Cratino petulanti,* quisquis *iracundum Eupolidem cum vetulo grandævo* legens, *pallidus sis,*

---

tio, sive referas ad eum qui deridet, sive ad eum qui deridetur.

119. *Men' mutire nefas:*] Mihine soli nefas loqui & carpere pravos hominum mores?

Nec clam] Quandoquidem etiam palàm id facere licuit aliis, Lucilio, Horatio: annon saltem inter familiares fas mihi erit in vitia & errores stylum stringere?

Nec cum scrobe?] Alludit ad fabulam de Mida, cui cùm asininas esse aures tonsor vidisset, nec palàm evulgare auderet, prurienti linguæ ut satisfaceret aliquatenùs, terram effodit, & scrobi factæ insusurravit id quod viderat. Lege Ovid. Metamorph. lib. 11. cap. 4 & 5.

Nusquam] Nequaquam licet, ait monitor.

120. *Hîc tamen infodiam*] Mihi verò temperare non possum, inquit Persius; quoquo modo sedandus est styli pruritus. Ergo, ut Midæ tonsor effossæ terræ, sic ego libello huic meo loquar, inscribam, & animi sensa committam: non temerè quidem protrudam in lucem quod scripsero, sed scribam saltem, & scriptum velut infodiam & celabo apud me & apud paucos amicos, ut aliquando etiam posteri legant.

Vidi, vidi ipse] Erumpit indignatio mea: jam dico id quod vidi non ferendum: ô libelle, ego ipse vidi nec semel vidi fatuum Neronis de carminibus judicium, stultamque nobilium Romanorum vel ignorantiam vel adulationem.

121. *Auriculas asini, &c.*] Dicitur Persius scripsisse: *Auriculas asini Mida rex habet:* correxisse autem Annæus Cornutus, Persii Præceptor: *quis non habet?* ne se notatum Nero nimis apertè intelligeret. Casaubonus, Lubinus & alii. Contrà nonnulli pugnant: non minùs apertè videri notatum fuisse Neronem afferendo vulgata ab eo scripta, *Torva Mimalloneis, &, Berecynthius Attin:* undè contendunt hæc non fuisse ipsius Neronis, ut suo loco diximus. Cæterùm sensus est; quis non tam ineptè judicat de Carminibus, quàm Midas de cantu, cui propterea in ludibrium asininas aures affixit Apollo.

Hoc ego opertum] Meam hanc derisionem licet occultam tam parvi, imò nihili à te, ô monitor, & ab aliis fortè æstimandam, ego tamen tanti facio, ut pluris æstimem quàm Homeri Iliadem, vel potiùs quàm Actii Labeonis Latinam Iliada, quamvis Neroni plurimùm probatam. Suprà, ver. 4.

122. *Nullâ tibi vendo Iliade*] Id est, non commutarem pro Iliade, ut mox dixi.

123. *Quicumque afflate*] Quæsiverat initio monitor, quis leget hæc? Et respondet hîc tandem Persius quales velit habere lectores Satirarum suarum. Nempè quisquis assuetus erit legendis carminibus Cratini, Eupolidis, Aristophanis, qui Græcorum vitia mordicùs carpsêre, is etiam libenter leget hæc mea carmina, inquit.

Afflate] Metaphora est vel à floribus odoriferis: vel, à Pythia, quæ velut Numine Apollinis insessa, afflata, illustrata vaticinabatur.

Audaci Cratino] Proprium est valdè hominis illius epithetum, quippe qui cum omni libertate Græcos exagitaret, nec quemquam vitiosum Athenis latere sinebat, quin statim eum in Scenam omni populo deridendum produceret, scilicet in veteri Comœdia.

Cratino] *Cratinus* Eupolide & Aristophane antiquior, natus Athenis dicitur, & floruisse paulo ante bellum Peloponesiacum: vixisse ad annum centesimum ætatis, & fuisse omnium Poëtarum maledicentissimus.

124. *Eupolidem*] Is cum versibus lacerâsset Alcibiadem in mare ab eò præcipitatus est. Tull. Epistola. 1. lib 6. ad Attic. *Quis non dixit Eupolim ab Alcibiade navigante in Siciliam dejectum esse in mare?*

Iratum] Infensum perpetuò Atheniensium vitiis.

Prægrandi cum sene] Aristophanes vulgò intelligitur, qui seu ob ætatem, seu ob styli gravitatem prægrandis vocatur. Certà hunc cum duobus prædictis pariter conjungit Horatius initio Sat. 4. lib. 1.

Eupolis, atque Cratinus, Aristophanesque Poëtæ, &c.

Tresque hos veteris Comœdiæ scribendæ Principes imitatum fuisse Lucilium, ait eo loci. Porrò non constat fueritne Aristophanes Atheniensis, an Rhodius, an Egyptius, an aliunde oriundus. Vixit tempore Euripidis, & flagrante maximè bello Peloponesiaco; Cratino posterior extitit: Atheniensium nobilissimum quemque acriter insectatus, mirè tamem ab ipsis Atheniensibus acceptus laudatusque est. De illo Plato ait, Gratias templum ubique quærentes, hoc tandem sibi statuisse in corde Aristophanis. Scripsisse fertur Comœdias plus quinquaginta, è quibus supersunt nobis integræ dumtaxat undecim. De Cratino, Eupolide, & Aristophane, vide Athenæum lib. 1.

Aspice & hæc, si fortè aliquid decoctius audis.
Inde vaporatâ lector mihi ferveat aure:
Non hic qui in crepidas Graiorum ludere gestit
Sordidus, & lusco qui poscit dicere, lusce,
Sese aliquem credens; Italo quòd honore supinus,
Fregerit heminas Aretî Ædilis iniquas:
Nec qui abaco numeros, & secto in pulvere metas

tu *ista etiam vide, si fortasse auscultas quidpiam perfectius. Hinc calefactâ auriculâ erga me inardescat lector: non* autem *ille qui impurus gaudet irridere calceos Græcorum, & qui cocliti optat dicere, ô cocles, seipsum æstimans aliquem; quia Ædilitatem gerens Aretii, superbiens ob Magistratum in Italia, ruperit dimidios sextarios non justæ magnitudinis. Ne etiam* legat me, *qui astutus novit deridere notas numerales* Arithmeticorum

---

& alibi: Eusebium in Chronico; & Quintil. lib. 10. ubi de legendis formando oratori Poëtis sic habet: *Post Homerum, Aristophanes, Eupolis Cratinusque præcipui.*

Palles] Vel, usque ad pallorem formidas, ob styli acerbitatem: vel, quem legendo pallorem contraxisti.

125. *Si fortè aliquid*] Vel refer ad Persium de se suisque versibus modestè sentientem & loquentem: vel refer ad Lectorem, ut sensus sit: si quidem tu melius quidpiam reperis in meis Satiris, si quid perfectius audis & audire cupis, quàm sint ea seu Neronis, seu aliorum carmina, quæ velut cruda, affectata, & inconcinna reprehendi.

Decoctius] Maturiori judicio, & longiori arte ac studio elaboratum. Metaph. vel à vino quod ad dulcedinem coquitur; vel à liquoribus, qui reducti bulliendo ad tertiam & quartam partem multò plus habent virium. Sic Virgilius fertur manè solitus condere versus quinquagenos, pluresve, quos vesperi ad denos aut circiter redigebat. Quintil. lib. 11. cap. 4. *Materiam volo primùm,* inquit, *esse vel abundantiorem, vel ultrà quàm oporteat fusam: multum inde decoquent anni, multum ratio limabit, aliquid vel ipso usu deteretur.*

126. *Inde vaporatâ*] Ex lectione supradictorum Poëtarum mens lectoris excitata & inflammata ad meas deinde legendas Satiras proclivis & fervida fiat.

Virgil. Æneid. 11.

Et templum thure vaporant

127. *Non hic*] Ne is mihi lector contingat, qui cùm animi vitia in Philosophis & doctis nulla deprehendat arguenda, externum eorum habitum saltem irridere amat & delectatur.

Crepidas] Gellius lib. 13. cap. 20. ait crepidas à Romanis soleas dici, & soleatum incedere velut turpe crimen objici solitum.

Et Horat. lib. 1. Sat. 3.

Sapiens crepidas sibi nunquam, nec soleas fecit.

Propriè crepida est calceamentum Tuscum ad pedes corrigiis subligatum, quod Philosophorum etiam proprium fuisse, testis idem Gellius.

Qui in crepidas Graiorum ludere gestit] Per eos qui Græcorum crepidas irrident, intelligunt vulgò eos homines, qui Philosophorum studia atque instituta negligunt, & qui Græcorum elegantiam contemnunt: quod confirmare videtur vox sequens, *sordidus.* Malim ego cum quibusdam interpretari de Nerone, quem (ut ait Sueton. in Nerone cap. 52.) mater à Philosophia avertit, monens imperaturo contrariam esse, Tullius autem 2. de Orat. & alibi, satis innuit Romanis odiosos fuisse Philosophos, fortassè vel ob hoc quod opum suadebant contemptum, quas avidè sectabantur illi. Vide Sat. 5. ver. ultimo.

128. *Sordidus*] Vel per sordes avaritiam Romanorum notat Persius, vel neglectum cultûs exterioris, quem nonnulli Romæ affectabant, ut inde præferrent militare robur: quòd iterùm Persius noster damnat, Sat. 3. ubi vocat eos hirtosam gentem Centurionum. Vel, si mavis, intellige plebis ignorantiam, quam hîc opponat Philosophorum doctrinæ & eruditioni, quæ imperitis ludibrio habetur.

Et lusco qui poscit, &c.] Apage etiam cachinnones illos fatuos, qui naturalia vitia exprobrant, quæ tamen nemini probro esse debent. Luscus porro significat eum cui imbecilla est oculorum acies: ponitur & pro coclite, eo nempè qui altero est oculo captus. Alii legunt, *possit.*

129. *Sese aliquem credens*] Aliquo semet honore dignum æstimans. Legunt alii, *sese aliquid credens:* quod perinde elegans est, & idem sonat.

Italo quod honore] Eò quòd functus fuerit aliquo Magistratu infimo, nimirùm Ædilatu, in quodam è municipiis Italiæ.

Supinus] Superbiâ elatus & sui factus immemor ob honorem illum. *Supinus* propriè is dicitur, qui dorso incumbens cœlum aspicit. Undè nonnulli interpretantur, otiosè, molliter, & delicatè vivens: sed minùs arridet.

130. *Fregerit heminas*] Ædiles mensuris præerant, & iniquas frangebant. Tull. 2. de Legibus. Juvenal. Sat. 10. ver. 102. Turneb. lib. 29. cap. 20.

Heminas] *Hemina* est mensuræ genus dimidium sextarii continens. Ponitur hîc pro qualibet mensura. Plin. lib. 21. cap. ultimo, heminæ mentionem facit.

Areti] *Aretium,* nunc *Arezzo,* Etruriæ oppidum vasis fictilibus quondam celebre.

Martial. lib. 14. Epigramm. 98.

Aretina nimis ne spernas vasa monemus,
Lautus erat Tuscis Porsena fictilibus.

Sunt qui legant, *Eretis,* quod oppidum est Sabinorum.

131. *Nec qui abaco*] Nec denique eum volo lectorem, qui doctas artes aspernatur, v. g. descriptos in abaco numeros ab Arithmeticis

Scit risisse vafer: multum gaudere paratus,
Si Cynico barbam petulans Nonaria vellat.
His manè edictum, post prandia Callirhoën do.

super *tabella* exaratas, & *lineas* Geometrarum descriptas *in arena sulcatâ: cæterùm proclivis* est *ad lætandum valdè, si* quando *meretrix lasciva barbam vellicet Cynico. Istis matutino tempore decretum, post prandium* verò *Callirhoën concedo.*

---

figuras Mathematicas, & alias liberales eruditasque disciplinas. Vide Cœl. Rhodig. lib. 7. cap. 30.

Et secto in pulvere metas] Mathematici pulverem humi spargebant, & in eo pulvere figuras describebant radio. In ea occupatione intentus Archimedes captis Syracusis miserè occisus est à Romano milite. Tit. Liv. lib. 25. Plutarchus refert Dionysii Regiam pulverulentam fuisse, ob eorum multitudinem, qui Geometricas, in pulvere figuras delineabant.

Metas] Lineas, quæ sunt velut metæ & fines, quibus componitur quælibet figura, ac terminatur. Exarantur autem illæ figuræ ac lineæ in pulvere, ut si quid rectum non est, facilè corrigatur.

132. *Multum gaudere paratus*] In eo tantùm navus & vafer, ut derideat eruditorum serias occupationes: quique gaudet Philosophos ludibrio haberi.

133. *Cynico*] Pro quibuslibet Philosophis nominat Cynicos Persius. Porrò secta illa valdè erat odiosa ob mordacitatem, ob quam Cynici dicti sunt illi. Laërtius de Diogene refert, quòd interrogatus quare canis appellaretur, respondit: *quia in eos qui dant, blandior sum: in eos qui non dant, oblatro; malos autem mordeo.* Alii ab obscœnitate Cynicos volunt nomen habuisse. Vide Laërt. lib. 6.

Barbam] Atrox erat injuria & ludibrium barbam vellere alicui tanquam fatuo nimirùm & stolido. Horat. lib. 1. Sat. 3. sub finem. Porrò Philosophi barbam promissam alere affectabant: hincque sapientem barbam vocat Horatius. Vide infrà Sat. 4. ver. 1.

Vellat] Ut Lays Diogeni, qui meretricem hanc amavit, ut testatur Athen. lib. 13.

Nonaria] Meretrix juvenibus perniciosa, ut quidam volunt, sic dicta à Nonis, quæ inter infaustos dies censebantur. Macrob. lib. 1. vel potiùs, quæ prostat ab hora nona, & à prandio, cùm jam negotiis homines sunt minùs occupati.

134. *His*] Talibus hominibus imperitis & ineptis, artium liberalium ac scientiarum incapacibus, mando & indulgeo occupationes dignas se, nempè quæstum & voluptates.

Manè edictum] Forum manè petant, ubi Prætoris edicta excipiant, vacent avaritiæ & fœnori exigendo.

Post prandia] Post forum prandeant: ac deinde per diem reliquum indulgeant voluptati. Ea est plebi imperitæ accommodata vivendi ratio.

Callirhoën] Vel scortum aliquod famosum: vel scenicos ludos, & fabulam de Callirhoë tunc temporis exhiberi solitam; vel natationem & deambulationem ad fontem istius nominis in Attica. Contendit Marcilius referendum esse ad Neronem, qui popellum edicto vocaret, & cantaturum se Callirhoën promitteret: ut sit Persii sensus: tales ego auditores hinc à meis Satiris ablego ad audienda Neronis inepta carmina; suamque Interpres ille fulsit opinionem ex eo quod Neronem in hac Satira Persius præcipuè spectet.

SATIRA II.

HUNC, Macrine, diem numera meliore lapillo,

INTERPRETATIO.

O Macrine, recense optimo calculo diem istum,

ANNOTATIONES.

1. *Macrine*] Intelligunt nonnulli Minutium Macrinum Brixianum, de quo mentionem facit Plinius perhonorificam lib. 1. Epist. 14. Verùm doctissimo cuique videtur fuisse potiùs Plotius quidam Macrinus, quem Persii condiscipulum existimat etiam fuisse Casaubonus. Favet certè vetus Scholiastes, qui sic habet in huncce locum: alloquitur Plotium Macrinum hominem sanè eruditum & paterno se affectu diligentem, qui in domo Servilii didicerat, à quo agellum comparaverat, indulto sibi pretio aliquanto.

Hunc diem numera] Inter faustos dies computa diem hunc, qui tibi natalis est, & quo propterea bellum hunc seu Satiram dono tibi mitto. Scilicet mos erat apud veteres natali amicorum die munusculo eos aliquo afficere: & Poëtæ quidem doctique opuscula sua deferebant. Quod hîc facit Persius erga Macrinum.

Meliore lapillo] Candido nempè, quo res lætæ notabantur; sicut atro res mœstæ & infelices.

Martial. Epigram. 53. lib. 9:

Qui tibi labentes apponit candidus annos.
Funde merum Genio. Non tu prece poscis emaci,
Quæ nisi seductis nequeas committere Divis.
At bona pars procerum tacitâ libabit acerrâ.
Haud cuivis promptum est, murmurque humilesque susurros
Tollere de templis; & aperto vivere voto.

qui faustus addit tibi annos fugaces. Effunde vinum Genio. Tu voto pactitio non petis res, quas non possis credere Diis nisi semotis. Sed potentium magna pars sacrificabit thuribulo secreto. Cuilibet facile non est ex ædibus sacris amandare & verba secreta, & voces submissas; & vitam agere precationibus manifestis.

Felix utraque lux, diesque nobis
Signandi melioribus lapillis.

Pers. Sat. 5.

Illa priùs cretâ, mox hæc carbone notâsti.

Secutus Horatium lib. 2. Sat. 3.

Cretâ an carbone notandi?

Cæterùm mos ille fortunatos dies albis calculis infelices nigris numerandi, viguisse apud Thracas primùm, auctor est Plin. lib. 7. cap. 40. At quod aliqui addunt hinc transisse ad Cretenses, non ita compertum: imò jugulat eos ille ipse, quo uno freti id affirmant. Horatii locus lib. 1. Ode 36. *Cressâ ne careat pulchra dies notâ.* Ubi certè album lapillum è Creta venientem expressè designat: alioquin parùm distingueret lætam notam à tristi, si Cretenses perinde ac alii candidis faustos, dies, infaustos nigris lapillis notare consuevissent. Undè etiam patet, quam longè aberrent, qui citato Horatii loco legunt, *Thressâ*, pro *Cressâ*.

2. *Qui tibi labentes, &c.*] Qui ævum quod quotidie elabitur, tibi producit novum annum tibi dando & auspicando.

Candidus] Bonus, propitius; ut explicui Sat. 1.

3. *Funde merum Genio*] Hor. Ep. 1. lib. 2.

Tellurem porco, Sylvanum lacte piabant;
Floribus & vino Genium memorem brevis ævi.

Tibull. lib. 2. Eleg. 4. de Genio ait,

Atque satur libo sit, madeatque mero.

Ubi observandum est, cæteris quidem diebus Genio litatum olim fuisse cæsâ victimâ, ut patet ex Horat. lib. 3. Ode 17.

Cras Genium mero
Curabis, & porco bimestri
Cum famulis operum solutis.

Illud autem nunquam fiebat die natali, eò quòd nollent vitam adimere eo die quo lucem acceperant: sed litabant vino, floribus, &c. ut citati mox loci innuunt; sive quia vinum hilaritatis symbolum & causa est; sive quia per flores vitæ quidem amœnitas simul & brevitas significabatur, juxta illud Horatii citatum, *memorem brevis ævi.* Vide Censorinum.

Genio] Id est, in honorem Genii, qui Deus erat, sub cujus tutela nasci quemlibet & vivere antiqui credebant, quem propterea quotannis colebant die natali.

Non tu prece, &c.] O Macrine optime, non perinde ac Avari injusta vota Diis nuncupas.

Emaci] Impudenter & impiè cum Diis ita paciscendo: siquidem hoc vel illud mihi largimini, hæc & illa dona rependam ego vobis. Plato in Eutyphrone ait quorumdam petentium religionem videri mutuam Deos inter & homines nundinationem. Petronius de illis: *Statim*, inquit, *antequam limen Capitolii tangant, alius domum promittit, si propinquum divitem extulerit; alius si thesaurum effoderit*, &c.

4. *Seductis*] Quasi seorsùm ductis & clam, quia pudet ejusmodi vota palàm facere & coram hominibus, quorum illos non pudet coram Diis. Alii explicant corruptis per munera: sed non placet.

Nequeas] Id est, non audeas, vel non possis sine pudore, & impunè.

5. *Acerrâ*] Vas est in quo thus adolendum ponitur. Tacitam vocat per metonymiam, id est illi taciti libant acerrâ. Porrò acerram impropriè Proceribus tribuit hîc Persius: nam divites de lance copiosa libant, ut est in fine hujus Satiræ: pauperes autem acerrâ, id est, pauca thuris grana, & tribus, ut aiunt, digitis prehensa. Ovid. lib. 4. de Ponto Eleg. 8.

Nec quæ de parva pauper Diis libat acerra;
Thura minùs grandi quàm data lance valent.

6. *Murmurque humilesque susurros*] Interpretantur ferè omnes de tacitis votis & precibus: pauci, de immurmuratione quâ, dum quisque Deos rogat quod optat, voce subaltâ, templum confusis vocibus impleretur turbareturque: quod etiam illi ad ostentationem faciebant, undè Persius mox: *Mens bona*, &c. *Hæc clarè.* His ego adstipulor, ne videatur Persius eadem sæpiùs inculcare.

7. *Tollere de templis*] Vix queas irreligiosos & impios hos precatores arcere à templis, adeò cupiditas excœcat, ut suum nefas non videant; sic urget, ut abstinere non possint. Sic apud Ovid. Fast. 5. Mercator orat Mercurium,

Da modò lucra mihi——& emptori verba dedisse.

Et apud Horat. lib. 1. Epist. 16. Improbus sic improbè precatur.

Labra movet metuens audiri: pulchra Laverna,
Da mihi fallere, da justum sanctumque videri;
Noctem peccatis, & fraudibus objice nubem.

Et aperto vivere, &c.] Nec ita facile est cuivis, non nisi bona optare, adeò ut non pudeat optata palàm proferre; & sic loqui cum hominibus tanquam Dii audiant, & sic cum Diis quasi audiant homines: quod Philosophiæ præceptum laudat Macrobius Saturnal, lib. 1. cap. 7.

Mens bona, fama, fides, hæc clarè, & ut audiat hospes.
Illa sibi introrsùm, & sub lingua immurmurat: ô si
Ebullît patrui præclarum funus! Et ô si
Sub rastro crepet argenti mihi seria dextro
Hercule! pupillumve utinam, quem proximus hæres
Impello, expungam! Namque est scabiosus, & acri

Sint *animus sanus, bona existimatio, fidelitas, ista apertè* postulantur, *atque* ita *ut externus percipiat.* At avarus *hæc secum, intus, & sub lingua mussitat: utinam prodeat pompa funebris sumptuosa patrui mei! Atque utinam, amico Hercule, vas fictile argento* refertum *mihi resonet sub ligone! O si vel deleam pupillum, quem insequor hæres* ego *maximè propinquus! Enimverò laborat impetigine, & vehementi*

---

8. *Mens bona*] Juvenal. Sat. 10.

Orandum est ut sit mens sana in corpore sano.

Senec. Epist. 94. *Roga bonam mentem, bonam valetudinem animi, deinde corporis.*

Hæc clarè] Honesta illa vota apertè nuncupantur, & ut audiri ab hospite non pudor fit; vel, hæc clarè petuntur ad ostentandam probitatem; undè & audiri ab aliis affectat ille qui precatur. Vide suprà.

Hospes] Ponitur pro quolibet externo: propriè verò dicitur qui tecto excipit peregrinum & externum, pariter & qui excipitur. Tull. pro Dejotaro; *Per dextram istam, quam hospes hospiti porrexisti.*
Ovid. Metamorphos. 1.

Non hospes ab hospite tutus.

9. *Illa sibi introrsùm*] Quædam verò non nisi clàm, intra dentes, & intùs petere audent, scilicet quæcunque improba sunt & inhonesta. Duplex igitur culpat voti genus; alterum quod introrsùm, & seductis Diis; quale est illud apud Horat. loco cit. lib. 1. Epist. 16. & apud Ovid. loco etiam mox allato Fast. 5. qualia etiam sunt quæ hîc noster Persius affert: alterum est quod sit ad ostentationem, ut dixi, & clarè, & apertè; quod & audiri petitur; vocatque Persius murmur & humilem susurrum.

10. *Ebullît*] Pro, *ebullierit; sicut dedîm,* pro, *dederim; vixêt,* pro, *vixisset,* Æneid. 11. ver. 118. metaph. ab aqua ebulliente, quæ intumescit & effluit. Ita legi affirmat Casaubonus in antiquissimis codicibus. Vide Prov. cap. 15. ver. 2. vulg. edit. Cic. Tusc. 3. cap. 42, &c. Nonnulli refragantur tamen, & malunt, *ebullet,* ab *ebullo, as:* ut sit sensus, utinam velut bullâ appareat & statim posteà evanescat; alludendo ad illud Terentii Varronis: *homo bulla.* Hujus quidem sententiæ auctores priorem velut ineptam suggillant, sed quo jure non video.

Patrui] *Patrui* dixit potiùs quàm avi optari mortem, fortè quia *patrui* utplurimùm censurâ molesti, ut dixi Sat. 1.
Et Horat. lib. 3. Ode 12.

Metuentes patruæ verbera linguæ.

Præclarum funus!] Vel funalibus splendidum, & apparatu & exequiarum pompâ magnificum. Virgil. Æneid. 11. ver. 143.

Funereas rapuere faces, lucet via longo
Ordine flammarum, & latè discriminat agros.

Vel, quod hæredi avido expetendum & quæstuosum erit. Quidam per funus intelligunt sepulcrum: ut sensus sit: utinam aperiatur & ruat per se patrui mei sepulcrum, ut cùm violare & rumpere illud non audeam, certè sic adipiscar aurum in eo conditum: nempè veteres secum jubebant suos thesauros sepeliri. Et Josephus refert è Davidis sepulcro eruta talentorum auri tria millia ab Hircano, qui sic ab obsidente se Antiocho redemerit datis trecentis. Hæc tamen opinio minùs aridet. Alii explicant vocem, *Præclarum,* quasi qui funus optat videre patrui, ejus tantùm gloriam & honorem intueri videatur; non suam cupiditatem ostendere.

11. *Sub rastro*] Ne mirere, quod viro diviti ac nobili rastrum attribuat Persius, cum etiam ab aratro Dictatorem evocatum viderimus, Sat. 1. scilicet agricultura magno erat in honore apud Romanos: nec homini probro erat, suum per se agrum colere.

Crepet] Id est, jucundum mihi edat sonitum reperta fodiendo & terram vertendo.

Seria] Vas testaceum oblongum, quod occultatum sit seu hostium seu furum metu; testa porrò terræ infossa non putrescit, hinc in seriis & ollis thesauros infodiebant veteres. Inde est Plauti Aulularia.
Et Horat. lib. 2. Sat. 6.

O si urnam argenti fors qua mihi monstret.

Dextro Hercule!] Propitio, favente. Horat. loco mox cit, *amico Hercule.* Hic enim recludendis thesauris præsidere credebatur; sicut Mercurius aperto lucro & negotiationi: uterque porrò repentino & inexpectato lucro; undè & Lucrii Dii appellantur. Arnob. lib. 4. Plaut. Mostel. *Is vel Herculi conterere quæstum possiet.* Et Diodor. Sicul. lib. 5. cap. 2. refert Herculem ad honorem sibi à Palatinis impensum, dixisse; eos qui sibi, postquam ad Deos translatus esset, decimam bonorum dicarent, vitam felicem victuros: quod & evenisse experientia docuerit: & factitatum à Lucullo Romanorum ditissimo aliisque fuerit.

12. *Pupillum*] Puer est sub tutoris potestate constitutus, donec per ætatem sui juris fiat, & suorum ipse bonorum administrationem capessat.

Quem proximus hæres impello] Quem subsequor proximè in ordine hæredum secundorum: vel cui sum pupillariter substitutus.

13. *Impello*] Metaph. ab iis qui sese in turba comprimunt, ut citiùs progrediantur.

Expungam!] Metaph. vel à Jure Civili, in quo is dispungere dicitur qui mutat quidpiam in tabulis testamenti, & expungere, qui delet: vel à re militari. Milites enim, expungi di-

Bile tumet. Nerio jam tertia ducitur uxor. 14
Hæc sanctè ut poscas, Tiberino in gurgite mergis
Mane caput bis terque, & noctem flumine purgas.
Heus age, responde: minimum est quod scire laboro.
De Jove quid sentis? Estne, ut præponere cures
Hunc cuiquam? Cuinam? Vis Staio? An scilicet hæres, 19
Quis potior judex, puerisve quis aptior orbis?
Hoc igitur, quo tu Jovis aurem impellere tentas,

bile intumescit. Nerius tres jam habuit conjuges. Atque *ut talia ritè petas, matutino tempore iterùm & tertiò caput lavas in flumine Tiberi; & nocturna insomnia aquâ fluviali expias. Heus dic, responsum da: non est magnum* id *quod* à te *discere cupio. Quid existimas de Jove? Estne* talis, *ut illum præferre velis alicui? Eccui? Vis* ne præponere *Staio? Numquid nimirùm dubitas, uter melior judex, vel uter* sit *magis idoneus pueris orbis? Illud ergo, quo tu conaris Jovis auriculam commovere,*

---

cuntur; quorum, datâ missione, nomen ex albo deletur, quod punctis inscriptum fuerat. In bello verò (ut ait vetus Interpres hîc) *cadente qui primus est, succenturiatur alius.* Sensus porrò est: utinam illum mors rapiat, cujus hæreditas mihi continget; vel, deleatur è testamento nomen ejus cui secundus hæres succedo.

Namque est scabiosus] Impiis votis excusationem prætendit nequam ille vitæ alienæ insidiator: nempè, contagioso laborans puer morbo cur vivat? Vel apud se meditatus, quâ viâ impunè expungat pupillum, & veneno tollere fortè apud se statuens, sperat suum scelus occultum fore, quòd ille sit malè affecta valetudine; plenus nempè scabie & atrâ bili, quæ multorum morborum causa est. In quo etiam se tuetur exemplo Nerii, qui tres uxores veneno impunè sustulit, & sic locuples factus est.

Et acri bile tumet] Contendunt aliqui mordicùs legendum, *atrâ bile tumet*, contra Casaubonum. At quid vetat ipsam melancholiam bilem acrem appellari.

14. *Nerio*] Is fuit insignis fœnerator, lucri adeò perditè cupidus, ut etiam tres uxores veneno sustulerit, ut earum dote potiretur. Scilicet apud veteres dos adventitia & non data patrio nomine, si repudium non intervenisset, moriente conjuge, marito cedebat; imò & dos quoque profectitia, seu à patre de bonis propriis constituta, si modò pater superstes non foret. Ulpian. tit. 6. de Dot. sensus est: ecce, inquit avarus mea uxor etiamnùm vivit, cùm Nerius è tribus uxoribus mortuis tres dotes nactus dives evaserit Horatius lib. 2. Sat. 3.

Scribe decem Nerio.

Ducitur] Alii legunt, *conditur*, id est, sepelitur.

15. *Hæc sanctè ut poscas*] Atque hæc licèt impia tibi videris ritè petiturus, si modò, ut facis ritus omnes exteriores & solemnes diligentiùs observes.

Tiberino in gurgite] Tiberis fluvius Romam interfluens, priùs *Albula* dictus. Ovid. Fast. 2.

Albula quem Tiberim mersus Tiberinus in undis
Reddidit.

Mergis] Vota facturi & sacra, vivo se flumine priùs abluebant.
Virgil. Æneid 4:

Attrectare nefas donec me flumine vivo
Abluero.

Prætereà observa verbum, *mergis*, propriè hîc adhiberi. Nam qui Diis Inferis litabant, aquâ se respergebant tantùm: qui verò Diis Superis sacra faciebant, mergebant se, & totos abluebant. Macrob. Saturnal. lib. 3. cap. 11.

16. *Manè*] Solis ortu fiebant sacra Diis Superis ac Cœlitibus: Manibus autem & Diis Inferis, vesperi, & occidente Sole: ut observant veteres Interpretes Apollonii in Argonautis, & Pindari in Isthmiis, ad Od. 4.

Bis terque] Solemnes hi numeri in Sacris. De binario Ovid. Fast. 4.

Bis caput intonsum fontanâ spargitur undâ.
Bis sua fagineâ tempora fronde tegit.

De ternario verò idem ibid.

Ter caput irrorat, ter tollit ad æthera palmas.

Et Virgil. Eclog. 8.

Terna tibi hæc primùm triplici diversa colore
Licia circumdo; terque hæc altaria circum
Effigiem duco, numero Deus impare gaudet.

Et noctem flumine purgas] Antiqui nocte ipsâ sicut & nocturnis insomniis pollui se credebant, ut notat Servius; undè post illa se expiabant frequenti ablutione: quod etiamnum retinent & observant Turcæ.
Propert. lib. 3. Eleg 9.

Ac primùm purâ somnum tibi discute lymphâ.

Tibull. lib. 3. Eleg. 4.

. . . . *Omnia noctis*
Farre pio placant, & saliente sale.

17. *Heus age, responde*] Instituit hîc Persius dialogismum, quo impietatis convincit illos homines vota improba facientes, argumento à minori ad majus. Vide infrà.

19. *Staio*] *Staius Albius* Oppianicus conjugem suam primò, tum fratrem fratrisque uxorem gravidam veneno sustulit, aliisque sceleribus benè multis sese contaminavit. Undè ponitur hîc pro homine corruptissimo. Vide Cic. pro Cluentio.

21. *Hoc igitur, &c.*] O impie, non audes apud hominem perditissimum id loqui, & ea vota nuncupare, quæ apud Jovem confidenter loqueris: Jovem igitur pejorem existimas &

Dic agedum Staio. Proh Jupiter! O bone, clamet,
Jupiter! At sese non clamet Jupiter ipse?
Ignovisse putas, quia cùm tonat, ocyùs ilex
Sulphure discutitur sacro, quàm tuque domusque?
An quia non fibris ovium, Ergennâque jubente,
Triste jaces lucis, evitandumque bidental,
Idcircò stolidam præbet tibi vellere barbam
Jupiter? Aut quidnam est, quâ tu mercede Deorum
Emeris auriculas? Pulmone, & lactibus unctis?
Ecce avia aut metuens Divûm matertera, cunis
Exemit puerum, frontemque atque uda labella
Infami digito, & lustralibus antè salivis

heus id ipsum *loquere apud Staium.* Is certè *exclamaret* statim, O *Jupiter!* O *benigne Jupiter! Atqui* an *se ipse Jupiter non inclamabit?* An *credis* Jovem *veniam indulsisse, quoniam quando fulminat, ilex potiùs concutitur sancto sulphure, quàm tu, & ædes tuæ? Et quonian non prostratus es* in *silvis, mœstum & non tangendum bidental, expiandum extis ovicularum, & Ergennâ præcipiente, an ideò Jupiter fatuam barbam porrigit tibi vellicandam? An* verò *est aliquid, quo tu pretio mercatus sis aures Deorum?* An *pulmone, & pinguibus intestinis?* Aliundè *en avia vel matris soror Deos timens, infantem tollit* ex *incunabulis,* ejusque *frontem & labia humida anteà lustrat turpi digito, & salivis*

---

corruptiorem homine quolibet improbissimo: quod nisi sentires, tam scelerata vota Jovi facere sanè erubesceres.

Jovis aurem impellere] Jovem ad libitum flectere & exorare.

23. *At sese non clamet, &c.*] An Jupiter non seipse ad vindictam excitabit? Non indignatus fulmen arripiet?

24. *Ignovisse putas, &c.*] Hæc simpliciter & narrativè, non interrogativè legenda vult Casaubonus, ut vulgi errorem referat Persius, quem mox confutat dicendo, *An quia, &c.*

25. *Sulphure*] Id est, fulmine, quod sulphureum odorem exhalat. Plin. lib. 35. cap. 15.

26. *An quia non fibris, &c.*] An quòd non es fulmine ictus, necdum jaces in silvis, non contingendus sine piaculo, expectans, sepulturam ibidem ex mandato Ergennæ aruspicis, qui bidentibus cæsis locum expiabit; an proptereà quòd hucusque tibi pepercit Jupiter, idcircò putas non metuendam ampliùs ejus vindictam, imo licere tibi impunè Jovi deinceps illudere?

Fibris] Extis. Sat. 1.

Ergennâque jubente] *Ergennas* Etruscus aruspex, fulminum procurator & expiator; cujus ex præcepto omnia fiebant. Vide Juvenal. Sat. 13. ver. 62. Annot.

27. *Evitandumque bidental*] *Bidental*, locus est fulmine ictus. Nomen à bidentibus ovibus, de quibus vide Gell. lib. 16. cap. 6. Cùm enim fulmen ceciderat, aderant illicò fulgurum procuratores, locum claustris sepiebant, arâque exstructâ, & cæsis oviculis consecrabant: undè calcare illum nefas. Porrò *bidental* ponitur pro homine fulgurito, sicut carcere apud Lucilium pro homine carcere digno. Observandum ex lege Numæ, non licere justa persolvere homini fulminato; ibidemque sepeliri cautum fuisse non crematum; nec fas fuisse eum in genua tollere, & efferre; undè benè Persius post Horatium in Arte, dixit; *triste & jaces*, Aliquando etiam intra septum super terram relinquebantur qui fulminati erant; amiciebanturque veste candidâ, velut à Jove honorati, ut mortui illi non putrescentes spectaculo forent. Festus, Servius, Artemidorus lib. 2. cap. 8. Vide & Plin. lib. 2. cap. 54. Plutarch. in Quæst. Convival. lib. 4. cap. 2.

28. *Stolidam præbet, &c.*] Velut fatuo & stolido. Nam barbam vellicare alicui grave ludibrium. Sat. 1.
Et Horat. lib. 1. Serm. Sat. 3:

Vellunt tibi barbam lascivi pueri.

Vellere barbam] Allusio ad factum Dionysii Syracusani qui Epidauri barbam Æsculapio auream ademit, ludibrium addens, non decere patrem esse imberbem, nempè Apollinem, filium verò scilicet Æsculapium, barbatum esse.

29. *Aut quidnam est, &c.*] Id est, aut verum est quod dico, aut aliquid est quo tu addictos tibi Deos spondes.

30. *Emeris auriculas*] Pronas & faciles ad arbritrium, mercede pactâ, & velut ex convento tibi addixeris.

Pulmone] Metonymia pro quibuslibet partibus intestinis lautioribus.

Lactibus] *Lactes* dicuntur partes intestinæ graciliores, quasi lacte candidiores & molliores.

Unctis] In est, lautis & pinguibus. Horat. -

Ut canis à corio non exterrebitur uncto.

31. *Ecce avia, &c.*] Vota avarorum hactenùs carpsit; jam superstitiosas mulierum preces reprehendit, quas solebant illæ pro infantibus concipere die lustrico & nominali, nempè octavo ab ortu, pro puellis; nono, pro pueris; solitasque adhiberi cæremonias perstringit hîc Persius. Vide Cœl. Rhodig. lib. 22. cap. 12.

Matertera] Dicitur quasi, *mater altera.* Nempè munus lustrandi puerum pertinebat ad anus religiosas è cognatione præcipuas, quæ hujus rei causâ conveniebant.

33. *Infami digito*] Id est, medio, qui infamis dicebatur, eò quòd ille, contractis aliis, extensus speciem quamdam pudendam repræsentet. Undè probrosum erat, alicui ostendere medium digitum, reliquâ, manu contractâ porrectum; hoc enim modo notabantur cinædi & molles. Petron. Dio. Chrysost. orat.

Expiat, urentes oculos inhibere perita ;
Tunc manibus quatit, & spem macram supplice voto
Nunc Licinî in campos, nunc Crassi mittit in ædes.
Hunc optent generum Rex & Regina : puellæ
Hunc rapiant : quicquid calcaverit hic, rosa fiat.
Ast ego nutrici non mando vota ; negato
Jupiter hæc illi, quamvis te albata rogârit.
Poscis opem nervis, corpusque fidele senectæ :
Esto ; age. Sed grandes patinæ, tucetaque crassa
Annuere his Superos vetuere : Jovemque morantur.
Rem struere exoptas, cæso bove ; Mercuriumque
Arcessis fibrâ. Da fortunare Penates,
Da pecus, & gregibus fœtum. Quo, pessime, pacto,
Tot tibi cum in flammis juvencum omenta liquescant ?

expiantibus, docta prohibere oculos fascinantes ; deinde manibus eum *motitat, & humili precatione spem exiguam inducit modò in agros Licinii, modò in domum Crassi. Modò* orat ut *Rex & Regina in generum adsciscant ;* ut *illum Virgines auferant ;* ut *quodcumque ille pede triverit in rosam vertatur. Ego verò nutrici non committo preces ;* sed tu, ô *Jupiter, ista huic denega, etiamsi te oraverit induta veste albâ.* Quod si *petis robur nervis & corpus validum in senectute, fiat, benè est. At ampli catini, & pinguia farcimina prohibent Deos, & Jovem retardant ista concedere.* Tu verò *cupis opes accumulare, bove mactato, & extis provocas Mercurium :* dicens, *Largire domum fortunatam, concede greges, & fœcunditatem pecori.* Sed, ô *improbissime, quomodo* hæc fiant, *dum tot intestina juvencarum liquefiunt à te in igne.*

---

33. Martial. Epigram. 28. lib. 2. Juvenal. Sat. 10. Alex. ab Alexandro lib. 4. cap. ultimo. Porrò eo potissimùm digito utebantur piatrices illæ mulieres, quia quælibet obscœna contra fascinum valere credebant. Aliam nec improbabilem afferunt rationem nonnulli, quòd dicta manûs figura designet & exhibeat Priapum fascinationum averruncum.

Lustralibus salivis] In expiationibus adhibitam ab Antiquis salivam testantur Petron. & Plutarch. Hanc autem salutarem esse ait Plin. lib. 28. cap. 4. Observa interim eosdem propè ritus à veteribus usurpatos in die lustrico & nominali, qui adhibentur in Baptismo Christianorum.

34. *Urentes oculos*] Id est, enecantes, mortem afferentes. Vide Plin. lib. 7. cap. 2. Item fascinantes ; nam fascinum maximè pueris timebant ; & ad illud inhibendum salivam etiam valere arbitrabantur.

35. *Quatit*] Puerum lustratum motitat & veluti præsentibus Diis offert : deinde post expiationem preces pro eo & vota concipit.

Spem macram] Id est, infantem, de quo tenuis adhuc spes esse potest.

Virgil.

Nec spes jam restat Iuli.

36. *Licinî*] De quo Licinio sermo sit non planè constat. Vetus ipse Persii Interpres dubitat sitne idem vir Licinius Crassus inter Romanos locupletissimus, & inde Dives cognominatus ; an Licinius tonsor & libertus Augusti qui valdè opulentus erat. Alii contendunt intelligendum potiùs C. Licinium Stolonem, qui ut habet Livius lib. 7. num. 16. ob possessa cum filio agri jugera mille, contra legem à se latam suâ lege damnatus est. Cæterùm nec hi nec illi opinionis aut suspicionis suæ ullam proferunt validam rationem.

Crassi] Sunt qui legant, *Crœsi*. Sed, *Crassi*, ferè omnes retinent ; intelliguntque de M. Crasso quem crebris domorum emptionibus & venditionibus locupletatum fuisse testatur Plutarchus in ejus vita. Porrò Licinius & Crassus ponuntur hìc pro quibuslibet opulentis hominibus.

Mittit] Optat & precatur infanti magnas olim opes, agros, domos, &c. & optando velut in earum possessionem immittit.

Virgil. Æneid. 11. ver. 47.

Mitteret in magnum Imperium.

Observa etiam Prætorem mittere propriè in possessionem rei alicujus.

39. *Nutrici non mando*] Id est, nolim nutricem id sibi muneris assumere, ut pro puero vota concipiat. Nam parentes & nutrices optant alumnis potiùs quæ videntur bona, quàm quæ sunt reverà, v. g. formam, opes, &c. Senec. Epist. 60. Etiamnùm optas quod tibi optavit nutrix. Et Epist. 32. Omnium tibi eorum contemptum opto, quorum copiam parentes optaverunt.

40. *Albata*] Albis vestibus induti erant qui sacrificabant, eò quòd ille candor vestis animi significet innocentiam. Tull. de Legibus.

41. *Poscis opem nervis*] Jam alia quædam aliorum absurda vota condemnat Persius.

Nervis] In quibus maximè consistit robur corporis.

42. *Sed grandes patinæ*] Sumptuosa tua convivia, escæ nimiæ idipsum destruunt quod tam enixè petis.

Tuceta] *Tucetum* genus est farciminis è suillis carnibus minutim concisis : alii dicunt quamlibet escam delicatam, hoc nomine appellari.

44. *Mercuriumque arcessis*] Tanquam lucri deum. Vide Plaut. Amphitr. in Prologo.

46. *Quo, pessime, pacto*] Quâ ratione vis gregem tuum crescere, quem frequentibus sacrificiis temerè & perperam multiplicatis omninò is imminutum & disperditum.

47. *Flammis*] Quibus cremantur victimæ.

Omenta] Intestina sunt molliora, inquit Cel-

Et tamen hic extis, & opimo vincere farto
Intendit. Jam crescit ager, jam crescit ovile:
Jam dabitur, jamjam; donec deceptus, & exspes
Nequicquam fundo suspiret nummus in imo.
Si tibi cratêras argenti, incusaque pingui
Auro dona feram, sudes; & pectore lævo
Excutias guttas: lætari prætrepidum cor:
Hinc illud subiit, auro sacras quòd ovato
Perducis facies. Nam fratres inter ahenos,
Somnia pituitâ qui purgatissima mittunt,
Præcipui sunto: sitque illis aurea barba.
Aurum vasa Numæ, Saturniaque impulit æra,
Vestalesque urnas, & Tuscum fictile mutat.
O curvæ in terras animæ, & cœlestium inanes!
Quid juvat hoc, templis nostros immittere mores,
Et bona Diis ex hac scelerata ducere pulpâ?

Atque ille nihilominùs sperat victor esse per intestina, & pingue libum. Nunc ager incrementum capit, nunc ovium grex augetur: modò, ait ille, *protinùs concedetur* quod opto; *usque dum nummus defraudatus; & sine spe ingemiscat frustrà in infimo arcæ fundo. Si offeram tibi pateras argenteas, & munera ex auro solido fabricata,* tu statim *sudorem emittas & stillas effundas è thorace sinistro: præcordia* tua *palpitantia exultare* incipiant: *inde hoc venit quod incrustas sanctos* Deorum *vultus auro triumphato. Etenim inter germanos ære fusos, hi præferendi sint qui immittunt insomnia pituitâ maximè defœcata; & his detur barba ex auro. Aurum expulit vascula Numæ, necnon æneas Saturni* crateras, *atque immutat capedines Vestæ, ac testas Etruriæ. O mentes pronæ in terram, & vacuæ rerum Cœli? Quid prodest illud, inducere mores nostros ædibus sacris, & judicare quædam esse grata Numinibus, ex ista nostra carne delicata sceleris plenâ?*

---

sus; Plinius autem lib. 11. cap. 37. ait esse membranas tenues, quæ ventrem interiorem integunt.

Liquescant] Ob adipem & pinguedinem intestinis adhærentem, quæ multa adhibebatur à Sacrificantibus, ut eà liquescente ignis accenderetur, & carnes citiùs consumerentur.

48. *Et tamen hic*] Avarus ille & impius precator.

Vincere] Deos muneribus expugnare, & quidlibet consequi ab illis.

Farto] Libum erat è farre, vino, melle, &c. dictum à farciendo, quod è multis erat confertum rebus. Legendum quidam esse contendunt *ferto.* Dictum seu ob rationem mox allatam, seu quòd ad sacra sæpè ferretur.

49. *Jam crescit ager*] Inquit avarus semetipsum spe vanâ deludens.

51. *Suspiret*] Spiret quasi & unus restet nondum stultè consumptus, ut cæteri.

52. *Incusa*] In incude fabricata, vel cælata. Quidam interpretantur infecta, infabricata, ut sit massa auri nondum cusi.

53. *Pectore lævo*] Sinistrâ pectoris parte, in qua situm est cor. Quidam interpretantur, maligno, perverso; sed minùs placet.

54. *Excutias guttas*] Sudoris stillas, ob vehementem cordis commotionem & lætitiam: eritque hæc expolitio prioris sententiæ, *sudes.* Sunt qui de lacrymis intelligant; sed reclamant hæc verba *pectore lævo.*

55. *Hinc illud subiit*] Ex eo quòd ita gaudes data tibi auro & argento, hinc animum tuum subit opinio, & putas iis pariter Deos gaudere: proindeque eorum statuas auro exornas, ut eos demerearis.

Ovato] Ex hostibus reportato & ex eorum spoliis. Ovatio minor triumphus, dictus ab ove quæ tunc mactabatur, sicut bos in majori triumpho. Nec enim placet deducere ab ovo, ut volunt nonnulli, eò quòd quæ inaurantur priùs ovi albo illinuntur.

56. *Nam fratres inter, &c.*] Ironia est.

Fratres inter ahenos] Hi sunt quinquaginta filii Ægypti, quorum statuæ in porticu Apollinis Palatini erectæ. Harum enim quædam oracula & responsa per somnum postulantibus reddere credebantur. Ita vetus Interpres, Casaub. &c. adversùs nonnullos, qui intelligunt alii quidem Castorem & Pollucem, alii verò quoslibet Deos, qui fratres dicantur, quia sunt omnes filii unius matris Cybeles, quorum pleræque ex ære erant statuæ.

57. *Pituitâ purgatissima*] Ea enim vera putanur insomnia, quæ non proveniunt ex humoribus.

58. *Sitque illis aurea barba*] Superstitiosi veteres è supradictis statuis eas inaurabant, à quibus immissum sibi verum aliquod somnium credebant: & quos maximè Deos colebant, iis barbam auream dabant, ut dictum est de Esculapio suprà ad ea verba, *Vellere barbam.* Vide & Sueton. in Caligula, cap. 52.

59. *Vasa Numæ*] Testacea, simplicia, qualia adhibuit Numa Pompilius religiosorum rituum apud Romanos auctor. Cic. Parad. 1. Plin. lib. 35. cap. 12. & lib. 33. cap. 11.

Saturnia] Qualia erant in usu temporibus vel in æde Saturni. Ovid. Fast. 1.

60. *Vestalesque urnas*] Quales adhibebant Vestales in sacris Vestæ.

Tuscum fictile] Thusci religioni admodùm fuerunt dediti, suosque ritus ac cæremonias aliis populis accommodârunt. Hi fictilibus vasis in sacris suis utebantur.

63. *Et bona Diis ex hac, &c.*] Et credere Diis ea probari & bona videri, quæ nobis & nostræ libidini jucunda sunt.

Pulpâ] *Pulpa* & pulpamentum cibus delicatus, seu caro optima & sine ossibus. Meta-

U

Hæc sibi corrupto casiam dissolvit olivo,
Et Calabrum coxit vitiato murice vellus.
Hæc baccam conchæ rasisse; & stringere venas
Ferventis massæ crudo de pulvere jussit,
Peccat & hæc, peccat: vitio tamen utitur. At vos,
Dicite, Pontifices, in sancto quid facit aurum?
Nempè hoc quod Veneri donatæ à virgine pupæ.
Quin damus id Superis, de magna quod dare lance
Non possit magni Messālæ lippa propago:
Compositum jus, fasque animo; sanctosque recessus
Mentis, & incoctum generoso pectus honesto:
Hæc cedò, ut admoveam templis, & farre litabo.

Illa diluit sibi casiam oleo vitiato, & decoxit lanas Calabriæ conchylio corrupto. Illa imperarit avellere unionem è concha; & conflare venas calescentis metalli è pulvere non cocto. Scelerata est illa quidem, *etiam scelerata est: nihilominùs* suum *illi scelus utile est. Sed vos, ô Antistites, loquimini; quid prodest aurum in sacro? Scilicet illud quod* prosunt *imagunculæ puellares à puella Veneri oblatæ. Eccur don donamus Diis illud* potiùs, *quod proles Messalæ habens oculos vitiatos nequeat donare è patina capaci: legem humanam ac divinam* benè *ordinatam* in *mente: & penetralia animi pura, & cor exercitatum* in *virtute animosa: da illa, ut inferam sacris ædibus, & molâ salsâ* Deos *placabo.*

---

phoricè sumitur pro molli affectu erga luxum & delicias.

64. *Hæc*] Pulpa nempè & mollities.

Corrupto casiam, &c.] Invenit unguenta, in quibus casia simul & oleum solvuntur, dum miscentur: pereunt nimirùm, ut tertium quid conficiant.

65. *Calabrum vellus*] Tarentinam lanam, quæ est optima. Calabria regio Italiæ, hodie, *Terra d'Otranto.*

Murice] Piscis est marinus, è cujus humore color purpureus conficitur.

Coxit] Infecit, tinxit: id est, lana peregrinos colores ementiri didicit per nostrum luxum. Quod quidem primi omnium invenerunt Lydi, ut habet Plin. lib. 7. cap. 56.

66. *Baccam*] *Baccæ* propriè sunt fructus lauri: propter similitudinem autem ita vocantur uniones & margaritæ. Horat. Epod. 8.

Nec sit marita
Quæ rotundioribus onusta baccis ambulet.

Rasisse] Limâ avellisse unionem conchæ tenaciter adhærentem; vel etiam callo purgare docuit.

Et stringere venas, &c.] Id est, colligere pulverem & ramenta auri & argenti è venis terræ, & è fodinis: è quibus cùm eruta sunt metalla igne purgantur, & pulvis conflatur in massam excoquendo in fornace: undè vocat Persius crudum, cùm extrahitur & colligitur è venis & meatibus subterraneis.

68. *Peccat & hæc, peccat, &c.*] Nostra hæc pulpa & libido est vitiosa quidem & peccat: attamen utilitatis aliquid capit è suo vitio & peccato. At quid emolumenti redundat in Deos ex auro quod infertur in eorum templa.

70. *Nempè hoc*] Ironia est.

Donatæ à virgine pupæ] Ephœbi bullas Diis Penatibus, puellæ Veneri pupas consecrabant, ut faustum haberent matrimonium. Vide Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 18. Sensus autem Persii est; sicut virgines nupturæ pupas seu infantium simulacra offerunt Veneri, ut veros infantes obtineant: ita vos, ô avari, tantulum auri offertis Jovi, Mercurio, aliisve Diis, ut plurimùm nanciscamini, & divites fiatis. Sacrificatis igitur non ex religione, sed ex affectu avaritiæ, adeòque impii & improbi estis.

71. *Magna de lance*] Id est, ex ingentibus divitiis. Allusio est ad veterum morem, apud quos ex acerra pauperes, è lance divites libabant, ut initio hujus Satiræ diximus ad verbum, *acerra.*

72. *Messalæ*] Ponitur pro quovis opulento & divite. Valerius Corvinus Messala à Messana urbe Siciliæ, ab eo expugnatâ, mutatâ unâ literâ, dictus; auctor & caput fuit illustris Messalinorum familiæ. Vide Macrob. lib. 1. Saturnal. cap. 6. sub finem.

Propago] Intelligit Cottam Messalinum, qui crapulæ deditus & gulæ, & à majoribus degener, in senectute adeò lippus fuit, ut palpebræ ejus in exteriorem partem conversæ essent.

73. *Jus, fasque*] *Jus* est id quod sancitum est & licet lege humanâ; *fas*, quod divinâ.

Animo] Legit Casaubonus, *animi.*

74. *Incoctum*] Pridem assuetum, omninò imbutum.

Generoso honesto] Virtute quasi naturali & ingenitâ.

75. *Farre*] Leviore etiam munusculo placabo Deos, modò integritatem morum habeam & innocentiam, quam pluris illi faciunt, quàm aurum & munera. De farris usu in sacris vide Plin. lib. 18. cap. 3. Item quæ notavi ad Juvenal. Sat. 9. ver. 122. ad vocem, *Farre.*

Litabo] *Litare*, non est simpliciter sacrificare; sed sacrificio, quod petitur, obtinere. Quocirca soli probi viri *litare* dicuntur propriè; sacrificare, quilibet, etiam improbi. Tit. Liv. lib. 38. cap. 20. *Postero die, sacrificio facto, cum primis hostiis litâsset.* Plautus in Persa: *Tum Jupiter faciat ut semper sacrificem, nec unquam litem.*

SATIRA III.

NEMPE hoc assiduè? Jam clarum mane fenestras
Intrat, & angustas extendit lumine rimas.
Stertimus, indomitum quod despumare Falernum
Sufficiat, quintâ dum linea tangitur umbrâ.
En quid agis? Siccas insana Canicula messes
Jamdudum coquit: & patulâ pecus omne sub ulmo
est;

INTERPRETATIO.

Scilicet ista continuò? Jam splendidum lumen matutinum ingreditur fenestras, & luce auget arctas rimulas. Indulgemus somno, qui valeat concoquere vinum coctu *difficile, quando* Solis *umbra attingit quintam lineam. Ecce quidnam facis? Stella canicularis sanitati noxia jam pridem adurit aridas segetes: & grex omnis sub ulmo umbrosâ jacet; inquit unus è sociis.* Hoccine *verum* est?

ANNOTATIONES.

SATIRA hæc tota reprehensio est desidiæ juvenum bona studia negligentium.

1. *Nempè hoc, &c.*] Quotidie scilicet hæc eadem ages & in clarum diem stertes? inquit præceptor ad discipulos. Philosophus, inquam, ad juvenes sibi commissos, & suam in disciplinam traditos.

Mane] Est clarus dies, teste Macrobio, quem lege Saturn. lib. 1. cap. 3. & Gell. lib. 3. cap. 2.

2. *Extendit*] Latiores rimas apparere faciunt radii solares intromissi.

3. *Stertimus*] Subtimidam increpationem in prima persona hîc observant nonnulli, & condiscipulum potiùs quàm magistrum indicari volunt, sed quid obest magistrum ita discipulos increpare & quidem acriter?

Indomitum Falernum] Athen. lib. 1. Campanum illud vinum difficulter concoqui affirmat.

Despumare] Metaph. à musto, vel etiam re ferè quâlibet, que non coquitur, nisi actis spumis.

4. *Quintâ dum linea tangitur umbrâ*] Hypallage. Id est, dum in solari horologio umbra tangit quintam lineam, adeòque notat horam quintam. Duo hîc explicanda: alterum, quomodo intelligatur hora illa quinta, alterum est, solaris horologii antiquitas. Quod ad primum attinet, observandum quoties apud Auctores seu Græcos, seu Latinos, horarum fit mentio, semper accipiendas horas diei naturalis, sicut hîc apud Persium. Distinguunt nempè diem, alium civilem, alium naturalem. Hic ab Ortu Solis ad Occasum extenditur; ille, noctem simul & diem continet, & in horas viginti quatuor distribuitur. Porrò diem civilem alii aliter definierunt; Persæ & Babylonii, inter duos Solis exortus: Ægyptii, Athenienses, & nunc Itali, Occasu Solis: Etrusci & Umbri, meridiebus; alii mediis noctibus, ut Romani olim, & nos hodie, aliique facimus. At dies naturalis (de quo hîc est mentio) qui modo brevior, modò longior pro ratione temporum & climatum, dividitur in horas seu partes duodecim inter se æquales, longiores quidem æstate, cùm longior est dies, hyeme verò breviores. Hujus hora prima est Solis ortus, sexa meridies, duodecima Solis occasus. Itaque Romæ, ubi dies longior solstitialis est horarum fermè quindecim, hora illa quinta circa solstitium æstivum recideret ad nostram decimam cum tribus quadrantibus; & circa Caniculam, de qua hîc Persius, esset hora ipsa undecima, aut non multò secùs. Vide Plin. lib. 2. cap. 76, & 77. & lib. 7. cap. ultim. Macrob. Saturnal. lib. 1. cap. 3. Cœl. Rhodig. lib. 12. cap. 9. Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 20. Quod spectat ad horologia solaria, illorumque antiquitatem si Plinio fides, primus eorum inventor fuit Anaximenes Milesius. Hec tamen Anaximandro Anaximenis magistro tribuunt Diog Laërt. lib. 2. Vitruvius & alii. Romæ verò illorum usus esse cœpit bello Punico primo, ut habet Plinius loco citato. Antiquiora tamen illa constat ex sacris Codicibus lib. 4. Regum, cap. 20. ubi de horologio Achaz, & de Sole per decem lineas retrogrediente. Quamvis enim in textu Hebraïco vox nulla significans lineas aut horologium ibi reperiatur, sed tantùm gradus; & Achaz non habuerit horologium lineis & gnomone perfectum, ut nos hodie habemus, at gradus ei fuisse arte dispositos, & horas diei per umbram Solis indicantes, colligere est ex D. Hieronymo Commentar. in Isaiam ita scribente: *Datur signum ut sol decem gradibus revertatur, quos nos juxta Symmachum in li[illegible] & horologium vertimus, qui gradus intellexit in lineis, ut manifestiorem sensum legentibus faceret: sive ita exstructi erant gradus arte mechanicâ, ut per singulos umbra descendens horarum spatia terminaret.*

5. *Canicula*] Constellatio, quæ dum Sol in Leone est, oritur. Vide Plin. lib. 2. cap. 40. Undè ab Horatio, *Vesani stella Leonis*: à Persio verò, *insana* dicitur, quia morbos procreat benè multos, ob æstum & vehementiam: item canes in rabiem agit. Hinc Horat. lib. 1. Sat. 5. vocat

Rabiosi tempora signi.

6. *Patulâ pecus omne sub ulmo est.*] Dum meridianus æstus defervescat, greges in umbram deducuntur.

Unus ait comitum. Verumne? Itane? Ocyùs adsit
Huc aliquis: nemon'? Turgescit vitrea bilis:
Findor: ut Arcadiæ pecuaria rudere credas.
Jam liber, & bicolor positis membrana capillis,
Inque manus chartæ, nodosaque venit arundo.
Tum queritur crassus calamo quòd pendeat humor:
Nigra quòd infusâ vanescat sepia lymphâ:
Dilutas queritur geminet quòd fistula guttas.
O miser! inque dies ultrâ miser, huccine rerum
Venimus? At cur non potiùs teneroque columbo,
Et similis Regum pueris, pappare minutum

An sic se res habet? *Quamprimùm isthuc veniat quispiam: nullusne* veniet? *Bilis pellucida intumescit* in me: ita *rumpor* vociferando, *ut putes rudere pecora Arcadica. Mox codex, & pergamenum duplici colore, pilis depositis, & papyrus, & calamus nodos habens manibus inseruntur. Tum conqueritur quòd spissus liquor hæreat in penna;* deinde, *quòd ater sepiæ* humor *vanus fiat, aquâ instillatâ!* posteà *conqueritur quòd calamus duplicet stillas liquidas. O infelix! & indies* futurus *magis infelix, an eò rerum devenimus? Sed quare non magis par molli columbæ pullo, & filiis Regum, petis teneram escam*

Virgil. Eclogâ 2.

Nunc etiam pecudes umbras & frigora captant.

7. *Unus ait comitum*] Hæc plerique referunt ad priorem sententiam. Sed non abs re contendit Casaubonus finiendam ante hæc verba præceptoris increpationem: ut verba hæc, *unus ait comitum*, Persii sint narrantis: & quæ sequuntur, sint expergiscentium discipulorum.

Ocyùs adsit] Adsit protinùs famulus, & vestes afferat, ut surgam quamprimùm.

8. *Vitrea bilis*] Quasi vitro similis, quæ in vultu iracundo appareat. Horat. Satir. 3. lib. 1. *Splendidam bilem*, dixit. Alii interpretantur, inflata, intumescens, ut vitrum.

9. *Findor*] Laxat habenas iracundiæ petulans adolescens, & quia ad laborem & studium non sponte trahitur, iram in famulos exonerat. Quidam legunt, *Finditur Arcadiæ*, &c.

Arcadiæ] Regio est Peloponnesi multos & magnos alens asinos.

10. *Liber*] Propriè est arborum cortex, in quo scribi solebat ante inventum chartæ usum. Vide infrà.

Bicolor] Quia membrana crocea erat eâ parte quâ pilos habet, alterâ verò quâ adhæret visceri, candidior: *bicolor, quòd pars crocea, pars glutinata apud antiquos erat*, ait vetus interpres. Variis etiam coloribus inficiebantur membranæ, inquiunt alii. Sed cavendum ne confundant operculum libri cum membrana in qua scribebatur ut monet Casaubonus.

Positis membrana capillis] Non desunt qui interpretentur de capillis adolescentis istius pexis & comptis: sed refragantur plurimi iique doctissimi, & intelligunt de pilis membranæ abrasis pumice, atque adeò depositis & demptis. Certè textus ipse sensum hunc adjuvat.

11. *Chartæ*] Repertus chartæ usus sub Alexandro, teste Varrone. Anteà scribebant in foliis arborum & in corticibus: deinde in chartis quæ fiebant è foliis papyri arboris in Ægypto crescentis. Demùm sub Eumene Rege inventæ sunt Pergami membranæ, quæ inde Pergamenæ dictæ sunt.

Arundo] Veteres arundine pingebant. Persius variatis nominibus, *arundinem, calamum, fistulam*, vocat.

12. *Pendeat*] Non fluat atramentum è calamo, & quasi pendulum hæreat ob nimiam crassitiem.

13. *Nigra quòd, &c.*] Modò querebatur quòd atramentum nimis spissum esset, jam dicit dilutius esse, & scripturam non apparere, aut suum potiùs non habere colorem.

Sepia]. Metonymia, pro sepiæ piscis humore atro, qui atramento similis: quem etiam pro atramento fuisse apud Afros, ait vetus Interpres. De sepiæ natura & industria, vide Plin. lib. 9. cap. 29. & lib. 32. cap. 10. in fine.

14. *Dilutas queritur*] Addit & propter affusam aquam adeò liquidum factum esse atramentum, ut papyrum maculet, uberiùs effluens quàm pars sit.

15. *O Miser*] Qui tot & tam vanas pigritiæ excusationes prætendit, quàm miser est!

Huccine rerum venimus?] Adeòne vile est sapientiæ studium, ut tam lentè & oscitanter captetur? Porrò observat Casaubonus juvenes quos hìc redarguit magister ille, non fuisse eâ ætate, ut ista puerilia causarentur, sed alias solitos afferre ignaviæ excusationes haud multò nugis illis graviores: undè per similitudinem ironicam à magistro exagitentur.

16. *At cur non potiùs*] Increpatio acris & sarcastica. Cùm res serias, quale est Philosophiæ studium, tam pigrè capessas; quin potiùs ad alia omninò incumbis? Illud desere, & mollitei te totum da: & cùm nolis laborare ut vir, nugare ut puer; imò ad ipsam redi infantiam, in qua nec labores ad mandendos cibos, sed præmansos & attritos capias.

Teneroque columbo] Cui mater semicoctum è suo ventriculo cibum extractum in os inserit ut faciliùs molliùsque alatur.

17. *Regum pueris*] Qui deliciis & Imperio innutriti omnia ad libidinem suam fieri volunt, nec grave quidquam suscipiunt aut molestum. Ita apud veteres notari solebant corruptis homines moribus, inquit Casaubonus, *est similis Regum pueris*, putà alicujus Sardanapali.

Pappare] Infinitivus pro nomine substantivo, ut Sat. 1. *Nostrum illud vivere triste.* Sensus

Poscis, & iratus mammæ lallare recusas?
An tali studeam calamo? Cui verba? Quid istas
Succinis ambages? Tibi luditur. Effluis amens;
Contemnêre. Sonat vitium percussa, malignè
Respondet viridi non cocta fidelia limo. [& acri
Udum & molle lutum es, nunc nunc properandus,
Fingendus sine fine rotâ. Sed rure paterno
Est tibi far modicum, purum & sine labe salinum.
Quid metuas? Cultrixque foci secura patella est.
Hoc satis? An deceat pulmonem rumpere ventis,
Stemmate quòd Thusco ramum millesimè ducis;
Censoremve tuum vel quòd trabeatè salutas?

attritam, & excandescens contra nutricem, repellis cantilenam lalla? Studione incumbam cum *ejusmodi pennâ? Cuinam verba* das? *Quorsum has tergiversationes succtamas? Pro te alea jacitur. Dilaberis stulte; contemptui eris. Vas fictile* digito *pulsatum sono ostendit defectum, & excoctum argillâ non recenti reddit tinnitum fractum. Tu es* velut *limus humidus & tractabilis, jamjam fingendus, & absque intermissione formandus rotâ vehementi. At ex agro patris habes frumentum tenue, & vas salis mundum sine defectu. Quidnam timeas: Habes etiam patinam tutam camini excultricem. Illudne sufficit? An decorum est pulmonem fragere ventis, quia millesimus trahis lineam* successionis *ab Etrusco genere; vel* quòd *Censorem* inter *tuos salutas, vel quia trabeâ vestitus* es.

---

est, quin petis cibos jam præmansos & communitos quos faciliùs, & sine ulla labore deglutias. Cibum puerulorum papas, & potum buas antiqui appellabant: undè *pappare*, est ejusmodi cibos captare.

Plaut. in Epidico:

Novo liberto opus est quòd pappet,
Dabitur, præbebo cibum.

18. *Iratus mammæ*] Pater tata, nutrix & mater mamma pueris olim vocabatur, teste Catone. Non ergo intelligendum est de ubere nutricis, quasi lac fugere ille puer recuset, sed potiùs nolit dormire ad solitam cantilenam, *lalla*, à nutrice vel matre sæpiùs repetitam: quod delicatuli pueri morositatem redarguit.

Lallare] Est repetere sæpiùs vocem, *lalla*, quod solemne est nutricibus, ut cantiunculis istis somnum puerulo concilient.

Lallare recusas] Respuis nutricis blandimenta, & pertinaci vagitu contra illam irascens, somnum admittere recusas.

19. *An tali studeam calamo?*] Pertinax adolescens cùm agnoscere culpam deberet moresque corrigere, inanes potiùs suæ ignaviæ excusationes quæritat.

Cui verba?] Reponit magister: itane speras nobis imponere?

20. *Tibi luditur*] Tua res agitur; quod tempus teris, tibi non mihi perit.

Effluis amens] Te ipse perdis, teipsum jugulas.

21. *Contemnêre*] Quoniam nihil afficit homines magis quàm contemptus: hunc etiam juveni moroso objicit & minatur prudens magister.

Sonat vitium] Urget per similitudinem. Sicut tinnitu rauco & absurdo cognoscitur vasis defectus, cùm digito percutitur: sic tu cùm à me ad meliora incitaris, & quasi tangeris, exhibes animi vitium & pravam affectionem.

Malignè respondet] Contrarium est, *Solidum crepat*, quod videbimus Sat. 5.

23. *Udum & molle lutum es*] Instat magister. Attamen hâc ætate quâ es, potes emendari dum tener es, & in meliùs formari ac fingi; si modò gerere mihi morem volueris, & subire disciplinam, licèt ea tibi primâ fronte acris & aspera videatur.

Nunc nunc] Id est, modò & sine mora, dum adhuc juvenis es, ac velut cera seu testa mollis, cujuscumque formæ capax.

24. *Rotâ*] Figulinum est instrumentum ab Anacharsi, teste Plinio, inventum, quo circumacto fictilia vasa finguntur.

Sed rure paterno] Prolepsis. At inquies, quid opus me laboribus ac vigiliis fatigare, cùm possim beatam ac tranquillam vitam agere, contentus patris etsi mediocribus divitiis?

25. *Far modicum*] Sufficiens fortuna, licèt modica.

Purum] Seu mundum & nitidum, seu quæsitum, sine dolo.

Salinum] Pro qualibet supellectili.

26. *Cultrixque foci*] In foco lares colebantur.

Secura patella] *Patella*, vas è quo libationes Diis Laribus ad focum ferebantur; *secura*, quia domesticos Deos religiosè colens præsidium ab iis & patrocinium sibi pollicetur.

27. *Hoc satis?*] Refellit magister dicta discipuli.

Pulmonem rumpere] Præ superbia & fastu: ob nobilitatem & censum supra modum & ineptè inflari.

28. *Stemmate quòd Thusco, &c.*] Eò quòd per mille generationes originem ducas ex aliqua vetusta & nobili Etruriæ familia. Porrò *stemma* Latinè corona est è floribus præsertim. Metaphoricè sumitur & pro gentilitiis insignibus, & pro statuis & imaginibus Majorum, quæ ornabantur sertis ejusmodi floreis & corollis: item pro arbore, ut aiunt consanguinitatis, quam ductis lineis additisque rotundis figuris efficiebant antiqui, & stemma appellabant. Plin. lib 35. cap. 2. *Stemmata lineis discurrebant ad imagines pictas.* Vide Juvenal. Sat. 8. initio.

Ramum ducis] Lineam nempè successionis. Isidorus, lib. 9. cap. 6. Solent Advocati stemmata, sive ramusculos facere in genere, cùm gradus cognationum partiuntur.

29. *Censoremve tuum*] In tua cognatione & gente.

Ad populum phaleras. Ego te intùs & in cute novi.
Non pudet ad morem discincti vivere Nattæ?
Sed stupet hic vitio, & fibris increvit opimum
Pingue: caret culpâ: nescit, quid perdat, & alto
Demersus summâ rursùm non bullit in unda.
Magne pater Divûm, sævos punire Tyrannos
Haud aliâ ratione velis, cùm dira libido
Moverit ingenium ferventi tincta veneno:
Virtutem videant, intabescantque relictâ.

Ad plebem phaleras. Ego te cognosco interiùs & exteriùs. Numquid non pudore afficeris vitam agere ad instar Nattæ dissoluti? At ille stupidus est defectu naturæ, *& in præcordiis crassa pinguedo enata est: vacat noxâ: ignorat quantum amittat, & profundo obrutus non emergit iterùm in supremam aquam. Summe Deorum parens, noli plectere alio modo dominos crudeles, quando sæva cupiditas infecta toxico ardenti impulerit animum* illorum: nempè, *aspiciant virtutem, & eâ desertâ, tabe emarcescant.*

Trabeate] Nobili veste indutus è purpura. Alex. ab Alex. lib. 5 cap. 18. Romulum primùm trabeâ usum fuisse ait; & triplex trabeæ genus luculenter explicat. Vide Juvenal. Sat. 8. ver. 259. ibique Annot.

Salutas?] Nimirùm in sensu: postquam enim Censor Equites Romanos recognoverat, hi ante illum in tribunali sedentem transvehebantur in equo, & trabeâ eumque salutabant. Alii intelligunt salutari imagines Majorum in atrio stantes. Eò quòd Neronis tempore Censores nulli erant. Ita pugnat Autumnus adversùs Casaubonum, imprimisque contra Marcilium: at quamvis nulli essent tunc Censores, Princeps ipse Censoris munus hoc exercebat.

30. *Ad populum phaleras*] Hæc verba planè accommodata ad propositum, cùm agat contra Equitem Romanum. *Phaleræ* sunt equestria ornamenta. Sensus est: ne ostentes fortunæ bona, quæ non te nobilitant magis, quàm phaleræ equum. Illa plebem imperitam decipiunt ac detinent, non autem viros sapientes qui è solis animi bonis hominem æstimant.

Intùs & in cute] Intimos animi tui recessus, & quæcumque ibi latent vitia perspicio.

31. *Nattæ*] De quo Horat. lib. 1. Sat. 6. Quidam legunt, *Naccæ*. Quicquid sit, constat intelligi hominem deliciis & libidine perditum, sive is infimâ sorte fuerit, sive domi nobilis à virtute paternâ desciverit.

32. *Sed stupet hic*] Hic ad stuporem usque jam devenit, nec se peccare advertit: undè miseratione magis quàm reprehensione dignus videtur.

Fibris increvit opimum pingue] Tertullian. lib. de Anima, cap. 20. *Opimitas*, inquit, *impedit sapientiam.* Vide & quæ nos Sat. 1. ver. 57. ad ea verba, *Pinguis aqualiculus.* Sensus est hic. Sicut adeps non sentit, (teste Galeno & Aristotele) sic nec mens illius: nam obduruit callum veluti quoddam in animo ejus, nec mirum si demergatur in profundum vitiorum prono impetu, cùm jam planè cæcutiat ad bonum: quæ tamen pœna est summæ nequitiæ maxima.

33. *Nescit quid perdat*] Virtutis enim pulchritudinem jam non videt, & pretium ejus ignorat: sicut & turpitudinem vitiorum & infamiam haud animadvertit.

Alto demersus] Vitiorum barathro absorptus.

34. *Non bullit*] Non emergit, non assurgit; nam cùm stupens ejus conscientia nullis agat eum stimulis, nequaquam redire potest ad meliorem frugem. Horresce verò, tu adolescens, ad tam deploratum statum, & cave, ne eodem miseriæ devenias, nisi maturè frenum injicis petulantiæ juvenili.

35. *Magne pater Divûm*] Stupori Nattæ acerbos illos opponit cruciatus, quos tolerant ii qui virtutem cognitam habuere, nec tamen secuti sunt: hos verò tantos esse ait, ut sceleratis gravius optari tormentum nequeat: hæc egregiè Casaubonus, additque videri Persium respexisse, ad locum Platonis in Gorgia, ubi ait in animis defunctorum Tyrannorum vibices extare, testes eorum scelerum, è quibus Rhadamantas eorum scelera dijudicet.

Sævos punire Tyrannos] Aliorum malis gaudentes, quales fuere Busiris, Diomedes, Phalaris, uterque Dionysius, ipseque Nero, quem hîc notari plerique autumant.

36. *Haud aliâ ratione*] Non aliter punias, quàm conscientiæ flagellis, & scelerum suorum furiis eos tradendo: Vide Juvenal. Sat. 13. D. Augustin. lib. de Magistro, cap. 9. *Persius*, inquit, *omnibus pœnis quas Tyrannorum vel crudelitas excogitavit, vel cupiditas pendit, hanc unam anteponit, quâ cruciantur homines, qui vitia, quæ vitare non possunt, coguntur agnoscere*

37. *Moverit ingenium*] Impulerit ad aliquod atrox scelus.

Ferventi tincta veneno] Cupiditas præceps & vehemens crudelitate & inhumanitate stipata.

38. *Virtutem videant*] Tull. lib. 2. de Finibus: *Oculorum in nobis sensus est acerrimus, quibus sapientiam non cernimus. Quàm illa ardentes amores excitaret sui, si videretur!* Hunc Tullii locum videtur expressisse Sanctus Augustinus Enarratione in Psalmum 64. ubi sic habet: *Habes oculos foris, undè videas aurum: intùs est oculus, undè videatur pulcritudo justitiæ . . . . Quædam ergo est pulcritudo justitiæ, quàm videmus oculis cordis, & amamus, & exardescimus,* &c. Alii legunt, *Virtutem invideant*, vel, *Virtuti invideant*, scilicet aliorum: parvi certè interest.

Intabescantque relictâ] Dolore acerbissimo velut aliquâ tabe consumantur, quòd ultrò ab-

Anne magis Siculi gemuerunt æra juvenci :
Et magis auratis pendens laquearibus ensis
Purpureas subter cervices terruit ; imus,
Imus præcipites, quàm si sibi dicat ; & intùs
Palleat infelix quod proxima nesciat uxor ?
Sæpè oculos memini tingebam parvus olivo,
Grandia si nollem morituri verba Catonis
Discere, ab insano multùm laudanda magistro,

An æs tauri Siculi majores edidit gemitus : & gladius è lacunaribus auro intectis suspensus plus tremefecit purpurâ exornatum caput sub se, *quam si* quis *sibi ipsi inclamet, currimus, currimus in præcipitium ; atque is intra* scipsum *miser extimescat* id *quod ignoret conjux propinqua ? Recordor* quòd ego *puer linibam frequenter oculos oleo, quando nolebam memoriæ mandare dicta gravia Catonis morti proximi, valdè æstimanda à præceptore severo,*

---

jecerint virtutem, rem adeò pretiosam & amabilem.
Horat. lib. 3. Ode 24.

Virtutem incolumem odimus,
Sublatam ex oculis quærimus invidi.

Hæc ipsa est pœna damni, quam in damnatis Theologi agnoscunt.

39. *Anne magis Siculi*] Ne verò hæc à me gratis dici putet aliquis ; omnia certè Tyrannorum inventa ad cruciandos homines, leviora sunt conscientiæ tormentis assiduoque stimulo, quibus interquiescere nunquam sinuntur. Certè quanto præstat animus corpori, tanto graviora sunt animi vulnera, quam corporis.

Gemuerunt æra juvenci] Metonymia, pro, ingemuerunt homines inclusi tauro æreo. Perillus Faber Atheniensis Phalaridi Agrigentinorum in Sicilia Tyranno fabricatum à se taurum æneum dedit, in quo subjecto igne cruciarentur homines, & taurinos mugitus imitarentur. Ipse verò Artifex in eum immissus primus artis suæ periculum fecit. De eo Plin. lib. 34. cap. 8. *Perillum nemo laudat*, inquit, *sæviorem Phalaride Tyranno, qui taurum fecit, mugitus hominis pollicitus, igne subdito ; & primus eum expertus cruciatum justiore sævitiâ.*

40. *Auratis pendens laquearibus ensis*] Suspensus è laqueari gladius setâ equinâ, & imminens capiti Damoclis apud Dionysium Siciliæ Tyrannum. Nota historia ex Cic. Tusc. Quæst. 5. Macrob. ad Somn. Scipionis, lib. 1. cap. 10, &c.

41. *Purpureas subter cervices*] Mors imminens terruit Damoclem regio ornatu amictum, sub ense illo positum.

Magis terruit quàm, &c.] Id est, Nec Perillus accenso tauro æneo inclusus miserabiliùs gemuit, nec Damocles imminentem sibi mortem animadvertens magis exhorruit, quàm torquetur sceleratus intimis animi cruciatibus, cùm scelerum stimulis & furiis agitatur.

Imus, Imus præcipites] Egregia Prosopopœia Tyranni conscientiæ flagellis & tormentis adacti ; quibus secum ipse in summa desperatione, dicat : actum est de nobis, præcipitamur, perimus, omni salutis ope destituti. Tiberius apud Sueton. cap. 67. *Quid scribam vobis, P. C. aut quomodo scribam, aut quid omninò non scribam hoc tempore ? Dii me Deæque pejùs perdant, quàm quotidie perire sentio, si scio.*

42. *Intùs palleat*] Vox una, *palleat*, pro duabus, ut observat Casaubonus. Nec enim pallor intùs est ; significat igitur, intùs timeat, & foris palleat.

43. *Quod proxima nesciat uxor*] Nec flagitium, propter quod expallescit, nec tormentum quo urgetur ac intabescit, audet cum quoquam communicare, undè magis torquetur.
Ovid.

Strangulat inclusus dolor, & cor æstuat intùs.

Credunt nonnulli allusisse ad Dionysium Tyrannum, qui nec uxori nec liberis confidebat. Porrò ex his mirâ arte Persius virtutis excellentiam ostendit, ex eo quòd illâ carere sit miserrimum.

44. *Sæpè oculos memini, &c.*] Ego puer pueriles olim excusationes quærebam, ut studia literarum laboremque detrectarem, & hoc ætati indulgendum videtur ; at tu qui puerilia deposuisti, & sapientiæ præcepta jam delibâsti, certè culpaberis si ad ejusmodi nugas & excusationes vanas iterùm convolas, ne virtutem & bonas disciplinas amplectaris.

Tingebam olivo] Ad simulandam lippitudinem, nam ut ait vetus Interpres, *oculi oleo tacti perturbantur ad tempus.* Quod quidem intelligendum, (ut benè monet Casaubonus) de interioris oculi tactu ; aliàs, nedum læderet oculos, imò juvaret, ciliorum superficiem oleo linire. Quocirca, ne cum nonnullis legas, *tingebam.*

45. *Grandia si nollem*] Ne memoriter discere cogerer declamationes quasdam pueris tum familiares, v. g. Ethopœiam, in qua morituri Catonis verba exprimerentur, cùm deliberaret apud se, satiusne foret sibi vitam eripere, quàm in manus Cæsaris incidere.

Catonis] Uticensis nempè, qui partes Pompei secutus, hunc debellatum videns, Uticæ in Africa se ipse interemit.
De hoc Lucanus lib. 1.

Causa Diis victrix placuit, sed victa Catoni.

Is antequam moreretur Platonis de animæ immortalitate Dialogum perlegisse fertur : undè quidam Interpretes eò referunt quod ait Persius, *grandia Catonis verba*, quasi ille de animæ immortalitate multa etiam præclarè tum dixerit, quæ recitarentur à pueris : sed prior sententia verior est, & doctioribus magis arridet.

46. *Insano*] Nec interpretari placet acri, moroso, & molesto : multò minùs, ut quidam, valdè sano ; sed, quasi malè sano, qui puero fictè & affectatè recitanti applauderet, & pueri-

quæ parens meus *sudorem* Quæ pater adductis sudans audiret amicis.
emittens auscultaret convocatis familiaribus. Nam illud Jure etenim id summum, quid dexter Senio ferret,
meritò præcipuum erat mihi Scire erat in voto; damnosa Canicula quantum
in desiderio, callere, quid afferret felix Senio; quantum demeret Canis jacturam creans:

---

lem operam magnâ ambitione laudaret coram parentibus & cognatis, ut eis sic adulando, majorem quæstum & mercedem expiscaretur. Fortè & Juvenalis ait hîc Catonis verba multùm laudanda à Magistro, ut puero animos adderet ac stimulos: nam, ut ait Ovidius,

Laudata virtus
Crescit, & immensum gloria calcar habet.

47. *Quæ pater adductis*] Declamabant pueri sextâ quâque die, præsente patre, qui amicos & cognatos in ludum corrogatos adducebat ad audiendum filium. Vide Quintil. lib. 2. cap. 7. & lib. 10. cap. 5.

Sudans] Præ lætitia, & expectatione sollicitâ eventûs recitationis.

48. *Jure*] Quidam hîc separant sensum: alii jungunt vocem hanc cum sequentibus. Utrovis modo legas, perinde est; semper enim puerilem sensum animadvertes, qui nihil sibi tanti æstimandum, imò tam legitimum nihil existimat, quàm pueriles nôsse ludos ad amussim, ludorumque leges.

Quid dexter Senio ferret, scire erat in voto] Præcipua mihi summaque erat cura, scire quid noceret, quid prodesset in ludo talorum. Libet investigare quis hujus ludi primus auctor. Hîc sustine me tantulùm, bone lector. Quanquam enim prurienti ardentique stylo modum ponere ac frænum injicere consuevi, at jam exultanti per amœnum campum lascivientique habenas laxabo paulisper. Ecce verò (quod faustum felixque sit) Dux Burgundiæ natali die toti Galliæ festivâ mappam mittit. Ergo aperto stadio liberè decurramus. Tu, lector, interim sede in scammate, sis etiam Aristarchus, si lubet: ego sanè tam fortunatis auspiciis nihil non tentabo, nihil non moliar, Agonothetâ Magno Rege, Delphinoque Serenissimo. Quis, inquam talorum inventor? id arrogant atque attribuunt alii aliis, inquiunt nonnulli; Plato Theuti Ægyptiorum Deo: Palamedi Eustathius atque Philostratus: Lydis Herodotus. Verùm enimverò ipsos auctores adeamus, audiamusque: neque plus satis Interpretibus fides habeatur. Herodotus (cui me adstipulari statim profiteor) disertè affirmat, tempore Atyis filii Manis Regis, grassante annonæ penuriâ, Lydos invenisse omnium quidem ludorum genera, excepto uno, ad discutiendam nempè famem: ita ut alterâ die toti lusibus occupati, alterâ vero cibum capientes, vitam utcunque sustentârint annis duodeviginti. Sic ille scribit lib. 1. n. 26. Ἐξευρεθῆναι δὴ τότε ϗ τῶν κύβων, ϗ τῶν ἀςραγάλων, ϗ τῆς σφαίρης, ϗ ἄλλων πασέων παιγνιέων τὰ εἴδεα πλὴν πεσσῶν, τούτων γὰρ τῆς ἐξεύρεσιν ὐκ οἰκηïοῦνται Λυδοί. *Tunc igitur inventa tesserarum ac talorum & pilæ, cæterorumque ludorum omnium genera, præterquam calculorum. Horum enim inventionem sibi non vindicant Ly i.* Cave autem diligenter, ut sic Latinè reddas textum hunc, maximè verò vocem ϖεσσῶν de calculis intelligas, non de Talis; ut dormitanti Vallæ contigit, dum elegantem magis quàm accuratam interpretationem elaboravit. Quod & sensit Henricus Stephanus, ejusque non hîc tantùm, sed passim errores emendavit. Vallam fefellit ut & alios complures, quòd voces istæ κύβοι, ϖεσσοὶ, κυβεία, ϖεττεία, promiscuè usurpantur. Verùm oscitari nefas erat Interpreti, quando tam luculenter distinguit Herodotus, aitque κύβους à Lydis inventos ludosque omnes, præter ϖεσσοῦς. Porrò ne quis hæreat cuiquam eâ de re scrupulus, Hesychius quanquam interdum cum vulgo loquens ea vocabula confundit, & pro quavis alea sumit; at ubi opus est, & res exigit, latum inter ea discrimen his verbis notat: Διαφέρει δὲ πεττεία κυβείας, ἐν ᾗ μὲν γὰρ τοὺς κύβους ἀναῤῥίπτουσι; ἐν δὲ τῇ πεττεία αὐτὸ μονὸν τὰς ψήφους μετακινοῦσι. Quis jam nescit *ta'os ac tesseras jactari, calculos promoveri* dumtaxat? Adde Eustath. in Od. 1. ita scribentem; Πεσσὰ πέντε ἦσαν οἷς ἐχρῶντο. ϗ ἐπὶ πέντε γραμμαῖς τὰς ψήφους ἐτίθουν, ὧν μέση ἱερὰ ἐκαλεῖτο, ϗ διὰ τὰς πὲντε ταύτας ϗ πεντεία ἐδόκει κληθῆναι, &c. Et paulo post: τοὺς δὴ πεσσοὺς λέγει ψήφους εἶναι πέντε, αἷς ἐπὶ πέντε ἕκαςος τῶς πεττευόντων ἔχῃ τὰς καθ' ἑαυτον Ergo certum est ϖεσσοὺς esse calculos non vero Talos accuratè loquentibus. At, ut dixi, non rarò sine discrimine voces eæ adhibitæ reperiuntur. Et hinc, ni fallor, ostendo Palamedem non invenisse talos, ut volunt aliqui? sed calculos Nam etsi Eustath. ad Iliad. β. Παλαμήδους ἐϖινκοσαμένου κυβείαν ϗ ϖεττείαν εἰς ϖαραμύθιον λίμου, promiscuè, ut vides, scribat: at Philostratus in Heroïcis πεττοὺς εὗρεν, simpliciter ait. Similiter cùm Plato in Phædro sub finem, ita scribit: ἤκουβα τοίνυν ϖερὶ Ναύκρατιν τῆς Αἰγύπτου γενέσθαι τῶν ἐκεῖ παλαιῶν τινὰ θεῶν . . . . αὐτῷ δ' ὄνομα Θεῦθ'. τοῦτο δὲ πρῶτον ἀριθμόντε ϗ λογισμὸν εὑρεῖν, ϗ γεωμετρίαν, ϗ ἀςρονομίαν, ἔτι δὲ πεττείας ϗ κυβείας, ϗ δὲ γράμματα: tum, inquam, contendo; aut de calculis rem esse, aut de alea sine discrimine: aut saltem Theut in Ægypto invexisse id quod in Lydia Lydi, vel simile quiddam. Nam & literas & varias illas artes ac disciplinas quæ ab eo inventæ ibi dicuntur, ad alios etiam auctores referri Docti nôrunt.

49. *Damnosa Canicula quantum raderet*] Quantum lucri *Senio*, quantum damni *Canis* faceret. Porrò qualiter omninò exerceretur ludis ille talorum, haud constat. Sunt qui tesseris tribuant quod talorum est, & contrà: in his tamen consentire omnes videntur: lusitatum olim quatuor Talis, tesseris verò tribus: tesseras latera sex habuisse seu punctis seu figuris notata; talos verò quatuor tantùm habuisse facies, quarum una exhibebat unitatem, sive unum punctum; opposita verò, *senionem*, sive puncta sex: alia facies ostendebat ternarium, quarta denique huic opposita quaternarium. Constat præthereà minimum jactum in Talis unitatem fuisse, & vocatum, *canem:* at contrà, summum,

Raderet: angustæ collo non fallier orcæ;
Neu quis callidior buxum torquere flagello.
Haud tibi inexpertum curvos deprendere mores
Quæque docet sapiens braccatis illita Medis
Porticus; insomnis quibus & detonsa juventus
Invigilat, siliquis & grandi pasta polentâ.
Et tibi quæ Samios diduxit litera ramos,

non decipi faucibus arctæ orcæ: neve aliquis peritior esset *circumagere trochum scuticâ. Tibi* vero *non incognitum* est *discernere mores corruptos; & scis ea quæ docet eruditum ambulacrum Medis braccas habentibus insignitum; & ea quibus student juvenes vigiles, rasis capillis, vescentes leguminibus, & pulte crassâ. Et litera quæ dividit ramos Samios,*

Venerem, appellatum fuisse: at compertum minimè est quid esset *Venus:* nonnulli enim hanc cum *Senione* confundunt; quanquam alii, & fortasse veriùs, *Venerem* esse affirmant cùm Tali quatuor diversos omnes exhibent numeros, nempè 1, 3, 4, 6. Rursùm pugnant quid vocetur *Senio.* Contendunt enim aliqui numerum esse quaternarium, alii verò senarium. Porrò, (quod etiam constare videtur) in *Venere Canis* proderat, etsi alias damnosus: sicut & *Senio* alioqui faustus nonnunquam infelix erat, quod probant ex loco Suetonii in Augusto, cap. 71. *Talis jactatis, ut quisque Canem aut Senionem miserat, in singulos talos singulos denarios conferebat in medium, quos tollebat universos, qui Venerem jecerat.* Sed & corruptum locum hunc nonnemo contendit ex vetustissimis Exemplaribus; legendumque, *Ut quisque Canem miserat in singulos talos, singulos denarios conferebat in medium, quos tollebat universos qui Venerem jecerat aut Senionem.* Undè concluderetur *Senionem* semper dici & fuisse jactum felicem, &, ut ait Persius, *dextrum.* Quod etiam de *Cane*, addit Persius, *raderet*, aiunt fuisse quoddam aleæ genus, in quo *Canis* quinque puncta de aliis numeris detrahebat. Vide Alexand. ab Alex. lib. 3. cap. 21. Cœl. Rhodig. lib. 20. cap. 27. Adrian. Turneb. Adversar lib. 5. cap. 6. lib. 27. cap. 3. &c. Item quæ lib. Fromondus curiosè pariter & doctè scripsit, Comment. in Senecæ Apocolocyntosin Claudii Cæsaris, n. 134.

50. *Angustæ collo non fallier orcæ*] Aliud lusionis puerilis genus; quanquam aliqui de eodem Talorum ludo intelligant, eò quòd è fritillo Tali mittebantur. Malim tamen interpretari de Nucibus quæ in vas quoddam angusti colli in terra defixum conjiciebantur.
Ovid. de Nuce.

Vas quoque sæpè cavum spatio distante locatur,
In quod missa levi nux cadit una manu.

Nostri temporis pueri in scrobem nuces conjiciunt. Sensus Persii est: studebam ita nuces injicere in orcam, ut non aberrarem ab arcto licèt ostio. Vide Erasmum.

Orcæ] Vas in modum turriculæ, quod & pyrgus dicitur.
Horat. lib. 2. Sat. 7.

Mitteret in pyrgum talos.

51. *Buxum*] Trochum è buxo. Tertius est puerorum ludos, quem describit Virgil. Æneid. 7. & vocat *volubile buxum.*

52. *Haud tibi inexpertum, &c.*] Tu verò imbutus es præceptis moralibus & sapientiæ regulis.

53. *Braccatis*] Per braccas certè peregrinam vestem potiùs & barbaram Persius videtur voluisse indicare, quàm proprium Persis ac Medis indumentum. Nec est quod ita pugnent interpretes inter se de usu & discrimine togæ ποδήρους apud Medos, & ἀναξυρίδος.

Illita Medis porticus] Illa Porticus Athenis erat, & στοὰ dicebatur: undè & Stoïci vocati sunt Philosophi, qui in ea docebant. In parietibus illius depicti erant Persæ & Medi cum Xerxe & Dario Regibus superati à Miltiade, Leonida, Themistocle, in Campis Marathoniis, item ad Thermopylas, & ad fretum Salaminium. Vide Laërtium. Plin. lib. 35. cap. 9 Diodor. lib. 6. cap. 9. Herodot. Plutarch. & alios.

Medis] Populi Asiæ fuerunt mari Caspio affines versûs Septentrionem; totius quondam Asiæ Imperio potiti. Nunc ea regio Persiæ pars est.

54. *Detonsa juventus*] Quippe Stoïci comam non alebant. Quod expressè notat Juvenal. Sat. 2. ubi habet:

Rarus sermo illis, & magna libido tacendi,
Atque supercilio brevior coma.

Quare hallucinantur qui legunt vel *intonsa*, vel *indetonsa;* & notari volunt incuriam & negligentiam habitûs externi in studiosis, crines propterea non tondentibus: neque nocet quod legemus mox Sat. 4. de barbato magistro. Nam de Socrate ibi sermo est; hìc de Stoïcis: alios autem aliis ritus & mores fuisse constat.

55. *Siliquis & grandi pasta polentâ*] Victui modico & philosophico, seu facilè parabili assueta. *Siliqua* propriè est operculum seu folliculus leguminis. Quod addit Persius, *grandi polentâ*, virum notat robustum, fortique stomacho valentem, qui multum panis devoret solummodò, nullas autem carnes: quibus etiam vesci nefas esse credebant Pythagorici.

Polentâ] Peculiarem Græcis fuisse cibum dicunt nonnulli: Alii negant, & poni aiunt pro quolibet pane secundario, & pro pulte etiam. De *polenta* fusè Plinius lib. 18. cap. 7. Item lib. 22. cap. 25.

56. *Et tibi quæ Samios*] Pythagoræ etiam documenta delibâsti.

Samios] Quia inventor illius rei Pythagoras oriundus erat è Samo, Insula maris Ægei, ex adverso urbis Ephesi.

Litera] Nempè Y, per cujus dextrum cornu angustum virtutis arduum iter; per sinistrum latius, vitiorum facilem viam Pythagoras designabat. Vide Laërtium.
Martial. Epigramm. de litera Y.

Littera Pythagoræ discrimine secta bicorni
Humanæ vitæ speciem præferre videtur, &c.

Surgentem dextro monstravit limite callem.
Stertis adhuc? laxumque caput compage solutâ
Oscitat hesternum, dissutis undique malis.
Est aliquid quò tendis, & in quod dirigis arcum?
An passim sequeris corvos, testâve, lutove,
Securus quò pes ferat, atque ex tempore vivis.
Helleborum frustrà, cùm jam cutis ægra tumebit,
Poscentes videas. Venienti occurrite morbo.
Et quid opus Cratero magnos promittere montes?
Discite, ô miseri, & causas cognoscite rerum,
Quid sumus, & quidnam victuri gignimur: ordo
Quis datus; aut metæ quàm mollis flexus, & undæ:

ostendit tibi viam arduam dextro calle. Etiamnum dormis? Et caput solutum juncturis laxatis oscitando exhalat *hesternam* crapulam, *genis undequaque dissolutis. Estne quiddam ad quod properas, & in quod tendis arcum? Utrum temerè sectaris corvos, & per lapides, & per cœnum, non curans quò gressus incidat, & in diem victitas. Cernas* quosdam *petentes helleborum inutiliter, quando pellis jam malè affecta intumescet. Ite obviàm ægritudini imminenti. Et quid necesse* est *pollic-ri Cratero ingentes* auri *acervos? O infortunati, discite, & intelligite rerum origines quidnam sumus, & ad quam vitam nascimur: quæ ratio* vivendi *præscripta; vel quàm facilis deflexio termini, & aquæ:*

Hujus literæ formam dicitur Palamedes è gruum volatu finxisse. Philostrat. lib. 4.

58. *Stertis adhuc*] Tu scilicet tam benè educatus, ita molliter & segniter vivis, ut etiam nunc dormias?

60. *Est aliquid quò tendis?*] An aliquem habes tibi propositum finem? Quod Philosophiæ præcipuum est præceptum, finem nempè nôsse, & ad eum omnia dirigere: undè hunc vitiorum suorum fontem aperit magister discipulo, quòd finem sibi nullum proponat.

61. *An passim sequeris corvos*] An temerè agis, & vagabundus erras more puerorum?

Testâve, lutove] Vel sequeris discurrendo per testas & lutum, & invia asperaque loca quælibet: vel petis testâ & luto & similibus, cùm potiùs essent sagittis petendi, ut inanis non esset labor.

62. *Atque ex tempore vivis*] Sine ulla curâ & sollicitudine futuri, quod proprium est stupidorum, aut etiam brutorum.

63. *Helleborum frustrà, &c.*] Pharmaca noxios humores purgantia. Lege Plin. cap. 5. lib. 25. Gell. cap. 15. lib. 17.

Cutis ægra tumebit] Per hydropisim.

64. *Venienti occurrite morbo*] O juvenes, citò incumbite studio sapientiæ & virtutis, quæ animi sanitas est, maturè obsistite vitiis, quæ animi sunt morbi. Nam sicut frustrà ad remedia & ad medicum curritur, cùm jam morbus invaluit: ita planè, si pravos habitus nasci in vobis, crescere, & confirmari sinitis; incassùm posteà ad virtutem redire nitemini, frustrà præceptores & magistros morum sollicitabitis, ut ab ingruenti vitiorum peste vos liberent.

65. *Quid opus*] Cùm præcaveri queat morbus, cur eum expectatis, ut tum opem Medicorum imploretis serò, & summâ pecuniæ ingenti exoretis, quando ægritudinem aut depellere omninò non liceat, aut non nisi magnis sumptibus.

Cratero] Is fuit insignis Medicus tempore Augusti.
Horat. lib. 2. Sat. 3.
Craterum dixisse putato.

66. *Discite, ô miseri*] Ita legunt Casaubonus & alii doctissimi. *Miseri* ait, quia secundùm Stoïcos solus sapiens est beatus, reliqui omnes miseri sunt. D. Aug. de Civ. Dei lib. 2. cap. 6. affert integrum hunc locum, qui cert. continet velut Enchiridion Philosophiæ Moralis. Alii legunt, *disciteque, ô miseri*, &c.

Causas cognoscite rerum] Virgilius Georgic. 2.
Felix qui potuit rerum cognoscere causas:
Scilicet causas physicas quidem, sed imprimis finalem, hoc est, Philosophiam Naturalem & Moralem.

67. *Quid sumus*] Primum & præcipuum Ethicæ præceptum est, γνῶθι σεαυτὸν. Juvenal. Satir. 11. v. 27. Considera igitur quæ sit hominis natura, quàm fragilis & caduca secundùm corpus; at quàm nobilis, si animum spectes. Homo divinæ naturæ particula, ex Epicteto, Deum intra se circumfert, &c. Non debet igitur sui oblitus aut arrogantiâ extolli, aut in sordidas cupiditates defluere.

Quidnam victuri gignimur] Id est, ad quid nascimur, ad quid vivere debemus? Numquid ad voluptates, honores, divitias, quibus meliores sumus? imò, inquit Aristoteles, ad intelligendum, & agendum.

Ordo quis datus] Quæ lex imposita, quod fatum: Est enim tenenda vivendi ratio cœlitùs præscripta; nemo lædendus, jus suum cuique tribuendum, &c. Item animi bona bonis aliis corporis, ac fortunæ; utili & jucundo honestum anteponi debent.

68. *Aut metæ quàm mollis flexus*] Similitudo à Circensi cursu, in quo evitanda meta, currum circa eam flectendo magnâ arte & molli dexteritate: aitque Persius tam difficile esse vitam hanc moderari citra cujusquam offensionem.

Et undæ] Alia similitudo à Naumachia, in qua ad metam navis celeriter & scitè convertenda erat.
Virgil. Æneid. 5.
Hîc viridem Æneas frondenti ex ilice metam
Constituit signum nautis, pater: undè reverti
Scirent, & longos ubi circumflectere cursus.
Ast alii cum veteri Interprete legunt, *undè:* & aliter omninò locum explicant, Primò quidem

Quis modus argento: quid fas optare: quid asper
Utile nummus habet: patriæ, charisque propinquis
Quantum elargiri deceat: quem te Deus esse
Jussit, & humanâ quâ parte locatus es in re.
Disce, nec invideas, quòd multa fidelia putet
In locuplete penu, defensis pinguibus Umbris:
Et piper & pernæ, Marsi monumenta clientis;
Mænaque quòd primâ nondum defecerit orcâ.
Hîc aliquis de gente hircosa Centurionum
Dicat: quod sapio satis est mihi; non ego curo
Esse quod Arcesilas, ærumnosique Solones,

quis finis pecuniæ acquirendæ: *quid licet expetere: quidnam rudis nummus continet fructuosum: quantum tribuere conveniat patriæ, & dilectis consanguineis: qualem te Deus esse voluit, & quo gradu positus es in societate hominum. Edisce* hæc, *nec invidus sis: quia multiplex vas fœtet in* quorumdam *penuario abundanti, propugnatis Umbris divitibus: &* quod *piper & petasones, munera Marsi clientis*, sint illic; *& quia prior mæna non adhuc consumpta sit* in *vase. Illic quidam de stirpe hirsuta Centurionum respondebit: sufficit mihi mea sapientia; nec ego laboro esse* idem *quod fuerunt Arcesilas, & Solones calamitosi*

---

per mollem flexum intelligunt vitæ brevitatem, atque, ut ait Seneca Epist. 99. celeritatem rapidissimi temporis, & brevitatem hujus spatii per quod citatissimi decurrimus. Per metam verò, intelligunt mortem. Deinde quod ait, *unde:* interpretantur causas mortis, quæ sæpè facillimè contingit. Alii rursùs aliter sentiunt de hoc loco, quem satis obscurum ipse Casaubonus fatetur. Cavendum, inquiunt, *undè*, id est, quo loco & tempore cursus ad sapientiam instituatur incipiaturque, ut & commodè teneri possit, nec ad metam, id est, ad finem impingatur. Nihil moror eos qui putant alludi ad certum genus certaminis Græcorum, in quo à carceribus ad metam, & ab hac rursùs ad carceres subitò recurrendum erat.

69. *Quis modus argento*] Ut avaritiæ frænum injiciatur.

Quid fas optare] Sat. 2. fusè disputatum est de votorum rectitudine.

Quid asper utile, &c.] Quomodo prudenter exercenda liberalitas. Nummum porrò vocat asperum, seu quia signis impressis talis est, seu quia recenter signatus & nondum usu detritus.

70. *Patriæ, charisque propinquis, &c.*] Singulis enim singula persolvenda sunt officia ex moderatione rationis

71. *Quem te Deus esse, &c.*] Quâ conditione natus, & quâ sorte, ut eâ sis contentus, ejusque omnia munera impleas.

72. *Quâ parte locatus*] Theatrum scilicet est orbis, in quo suam quisque personam agit. Stoïci hominem à Deo in hac vita velut militem in statione positum dicebant, à qua discedere injussu Imperatoris nefas erat: quapropter appositè ait, *locatus*.

73. *Disce*] Nempè hæc sapientiæ documenta edisce, & tene diligenter, quibus felicitatem nanciscaris: avaritiam vero aliaque vitia contemne.

Quòd multa fidelia putet] Id est, quòd tot munera dentur Patronis, Jurisconsultis Romanis, & causarum actoribus, ut præ copia putrescant. *Fidelia*, propriè vas vinarium: undè cum Casaubono de lagenis vini dono missis interpretamur.

74. *Defensis pinguibus Umbris*] Quæ præmia sunt & merces actæ feliciter causæ. *Pinguibus*, quia solum erat fertile quod colebant, & ipsi opulenti erant. Umbri vetustissimi Italiæ populi. Plin. lib. 3. cap. 14. hodie Ducatu Spoletano continentur.

75. *Marsi monumenta clientis*] Id est, munera ad Patronum missa à cliente ad excitandam identidem sui memoriam. Porrò *Marsi* Apuliæ populi fuerunt. Plin. lib. 3. cap. 11. & alibi In eorum regione & silvis apri erant complures; hinc pernas ab eis dono mitti Patronis suis, ait Persius.

76. *Mæna*] Vox Græca est, quâ significatur marinus piscis exiguus, qui Latinè dicitur halec. Ponitur hîc pro quolibet pisce.

Quòd primâ nondum defecerit] Quòd nova munera succedant, antequam priora defecerint.

Orcâ] Vas angusto collo, in quo reponi mustum solebat. Sumitur & pro quolibet alio vase, eo maximè, in quo salsamenta & pisces saliti servabantur. Græcis ὄρχη Quapropter & Latinè scriptum olim, *orcha*, nonnulli affirmant.

77. *Hîc aliquis, &c.*] Prolepsis, quâ Persius exprimit egregiè pravam opinionem, & frequentes sermones Romanorum quorundam studia sapientiæ aspernantium, quos deinde refutat.

Hircosa] Legunt alii *hirtosa*, pro hirta, vel hirsuta, ut sic designentur robusti viri toto corpore hirsuti & pilosi. At nihilominùs indicantur per vocem, *hircosa:* quippe qui multùm laborant, & rarò vestes deponunt, ii velut hircus olent, præsertim sub alis, item barbati sunt: quæ omnia militiam profitentibus sæpè contingunt. Ita graviores Interpretes legunt & explicant.

78. *Quod sapio satis est, &c.*] Amo Romanorum vivendi morem, huncque peregrinæ sapientiæ præfero.

Non ego curo esse] Nolim ego tantùm sæpere, & me fatigare in investiganda sapientia, ut Græci: nolim Academiam instaurare, ut Arcesilas; nec civitatem legibus munire & constituere, ut Solon.

79. *Arcesilas*] Crantoris discipulus fuisse, &

Obstipo capite, & figentes lumine terram,
Murmura cùm secum & rabiosa silentia rodunt,
Atque exporrecto trutinantur verba labello,
Ægroti veteris meditantes somnia: gigni
De nihilo nihil, in nihilum nil posse reverti.
Hoc est quod palles? Cur quis non prandeat, hoc est?
His populus ridet: multùmque torosa juventus
Ingeminat tremulos naso crispante cachinnos.
Inspice, nescio quid trepidat mihi pectus, & ægris
Faucibus exsuperat gravis halitus: inspice sodes;

cervice incurvâ, & habentes oculos humi defixos, quando apud se intra dentes versant susurros & taciturnitatem rabidam, & expendunt voces labiis protensis, revolventes insomnia ægri antiqui: v. g. nihil generari ex nihilo: nihil posse redire in nihilum. An *illud est quo pallorem contrahis?* An *illud est, propter quod aliquis non prandeat? Ad hæc plebs in cachinnos solvitur: & juvenes nimis delicati multiplicant risus trementes naribus rugatis. Qui ait Medico; intuere, considera, quæso: nescio cur palpitat mihi cor, & spiratio graveolens è gutture malè affecto exit abundanter:*

Academiam celebrâsse dicitur, & contra Zenonem, de omnibus dubitandum affirmâsse. Hinc nonnulli Arcesilam hìc præ aliis nominari, & tacitè vellicari aiunt à Persio, qui Stoïcæ erat sectæ addictus. Tull. in Quæst. Acad. *Philosophiæ eversor*, Lactantio, lib. 3. cap. 5. *Ignorantiæ magister Arcesilas* vocatur; sanè quia nihil omninò sciri affirmabat.

Ærumnosique Solones] Sapientes vocat ærumnosos, quia non nisi per multos labores acquiritur sapientia. Porrò Solon unus erat è septem Græciæ sapientibus, & Atheniensium legislator, de quo fusè Plutarchus, Laërtius, & alii.

80. *Obstipo capite, & figentes lumine terram*] Hæc signa sunt hominis cogitabundi, & profundâ quâdam meditatione defixi.

Figentes lumine terram] Hypallage, pro, defigentes terræ lumina. Quod facere à Pædagogis jubebantur, ut modestiæ simul & meditationi assuescerent studiosi juvenes.

81. *Rabiosa silentia rodunt*] Fortasse quia rabidi canes non latrant: vel potiùs quia, ut habet Quintilianus, lib. 10. cap. 3. illi qui attentè quidpiam cogitant, sæpè etiam secum obmurmurando cogitationem agitant. Undè si quis de plebe eos tum contempletur, furiosos veluti existimet.

82. *Atque exporrecto trutinantur, &c.*] Fit scilicet murmur motitatione labiorum, ut videantur verba singula pensitari.

83. *Ægroti veteris meditantes somnia*] Sic per contemptum vocat placita philosophica. Lactantius ex vetere Poëta sic habet: *Quid ægrotus unquam somniavit, quod Philosophorum aliquis non dixerit?*

Gigni de nihilo nihil, &c.] Christianâ fide constat Deum Opt. Max. de nihilo omnia creâsse, at communis opinio fuit veterum Philosophorum, ex nihilo nihil fieri; & non posse id quod est in nihilum abire.
Lucretius lib. 1.

Nil igitur fieri de nihilo posse putandum est,
Semine quando opus est rebus, &c.

85. *Hoc est quod palles?*] Scilicet pallorem contrahis, & te discrucias propter ejusmodi nugas & deliria? Te, inquam, inediâ conficis, ut Democriti, Epicuri, Diogenis, de principiis rerum, vanas disceptationes & controversias integres? O te insanum! inquit ille Centurio hircosus.

Cur quis non prandeat] Adeòque semel in die cibum capiat. Tull. Quæst. Tuscul. 5. *Mente rectè uti non possumus multo cibo & potione completi.* Hinc studiosi illi veteres sobrietate acuebant ingenium, ut ad meditationes Philosophicas aptiores essent.
Horat. lib. 2. Serm. Sat. 3.

Postquàm est impransi correptus voce magistri.
Vide Alex. ab Alex lib. 5. cap. 21. Cœl. Rhodig. lib. 27. cap. 24.

86. *His populus ridet*] Alii legunt, *hos*, id est, Philosophos. Alii, *hoc*: Alii & meliùs, legunt ex antiquo Codice, & retinent *his*. Sensus est: his conviciis in Philosophos jactatis ab hircoso Centurione assentitur & arridet populus, suos etiam cachinnos adjungit; gaudetque juventus militiæ dedita, & scientiarum aspernatrix, sapientes ita ludibrio haberi, undè & ingeminat subsannationem.

Torosa] Torus idem est quod caro musculosa, hinc torosus significat robustum & corpulentum.

88. *Inspice, nescio quid, &c.*] Jam Persius risores illos insipientes confutat. Est enim responsio Philosophi ad Centurionem, ex similitudine, cujus protasim ponit quidem Persius, apodosim minimè: hanc tu, lector, supple, aut sic habe: ægrotus præcepta Medicorum non observans brevi perit: sic etiam quisquis Philosophos animi Medicos audire non vult, corruptis ac perditis moribus, seipsum perdit.

Inspice] Verba sunt ægroti ad Medicum.

Nescio quid trepidat, &c.] Æger ille velut leviorem ægritudinem narrat, quæ tamen sunt gravioris morbi symptomata: nempè cordis palpitationem, ægram respirationem, & halitum graveolentem.

Ægris faucibus] Non aliter ægræ fauces, quàm ob respirandi difficultatem, quicquid nonnulli sentiant.

89. *Exsuperat*] Apud veteres Codices legitur, *exuberat*, sed vetat metri ratio; siquidem in *uber*, longa est prima syllaba. Quidam legunt *exsudat;* Marcilius vult, *expirat.* Alii *exsuperat*, id est, abundanter exit. Hanc lectionem tuetur Casaubonus, eò quòd è ventriculo ructus sursùm ascendunt.

Qui dicit medico, jussus requiescere, postquam
Tertia compositas vidit nox currere venas,
De majore domo, modicè sitiente lagenâ,
Lenia loturo sibi Surrentina rogavit.
Heus, bone, tu palles. Nihil est. Videas tamen istud,
Quicquid id est: surgit tacitè tibi lutea pellis.
At tu deteriùs palles: ne sis mihi tutor:
Jampridem hunc sepeli: tu restas: perge, tacebo.
Turgidus hic epulis, atque albo ventre lavatur,

is *monitus cessare à labore, postquam aspexit venus pacatiores ire* per *tres noctes*, jam *balneum ingressuro sibi petit* vina *mitia è Surrento de* viri *potentis ædibus, vasculo mediocriter capaci. Age,* vir *optime, tu pallidus es. Nihil est,* inquit. *Attamen considera illud quodcumque illud est:* en *cutis subcrocea sensim tibi intumescit.* Tum ille: *sed tu pejus pallescis: ne mihi sis curator: jamdudum illum terræ mandavi: tu* verò *superstes es: prosequere, silebo. Ille* igitur *cibis ingurgitatus, & pallente alvo balneum subit,*

Gravis halitus] Teter est & malè olens eorum halitus, qui stomachi cruditate laborant.

90. *Qui dicit medico*] Ægrotus qui Medicum accersiverat, eique dixerat, inspice, inspice; inquam, cur malè habeo; accipit mandatum requiescendi, & à cibo temperandi.

Jussus requiescere] Nam ut habet Cornelius Celsus lib. 3. cap. 2. inter initia morbi, omnium optima quies & abstinentia.

Postquam tertia compositas, &c.] Jussus fuerat ille æger in tertium diem temperare sibi, metu tertianæ febris: at ubi primùm dies tertius illuxit, & pulsum vidit æquabilem esse & moderatum, tum sine ullo metu quartanæ imminentis, intemperantiam priorem repetit, & in gravius periculum vitæ relabitur.

91. *Compositas vidit nox currere venas*] Metonymia, id est, cùm jam tertiâ nocte vidit venas & arterias pulsare æquabiliter, moderatè, & convenienter, tum vina statim, cibos, balnea cogitat intempestivè, ut priùs.

Vidit nox] Noctu plerumque morbi ingravescunt, suaque exerunt indicia.

92. *De majore domo*] Petit ab aliquo potentiori amico.

Modicè sitiente lagenâ] Vase parvo, nam exquisitum erat, & parcè dabatur vinum ejusmodi.

93. *Lenia sibi Surrentina*] Vina vetera & matura, convalescentibus optima, quippe quæ post annum vigesimum quintum biberentur. Casaubonus ex Plinio Græcisque Medicis.

Surrentina] Surrentini colles salubris vini feraces, prope Surrentum Campaniæ urbem maritimam. Vide Plin. lib. 14. cap. 6. & lib. 23. cap. 1. *Surrentina,* inquit, *vina caput nullo modo tentant; & stomachi & intestinorum rheumatismos cohibent.*

Loturo sibi] Duo sunt ægroti illius peccata contra valetudinis rationem: primum, quòd balneis utatur: alterum, quòd vinum bibat, quasi sanus. Erat mos Antiquis, vesperi exercere se, inde lavare, posteà cœnare. Ille intempestivè, intemperanter, præposterè omnia. Sueton. in Augusto, cap. 82. *Tantam,* inquit, *infirmitatem magnâ curâ tuebatur, imprimis lavandi raritate.*

94. *Heus, bone, tu palles*] Inquit Medicus revisens hominem ægrum.

Palles] Pallor morbi index.

Nihil est] Respondet æger, nihil mali se habere, adeòque Medici reprehensionem spernit, & injectum sibi timorem elevat. Qui in gravi morbo dolorem non sentit; in illo spes sanitatis aut exigua aut nulla. Hippocrates.

Videas tamen, &c.] Instat peritus Medicus, scilicet nihil times, cùm jam hydropisis indicia habeas omnia: & corpus intumescit, & pellis flavescit.

95. *Surgit lutea pellis*] Quod aquam intercutem designat. Galenus, Ægineta, lib. 3. Celsus, lib. 3. & alii.

96. *At tu deteriùs palles*] Probra jam evomit in Medicum æger stomachatus. I, cura teipsum, inquit, pejùs ægrotantem. Ego sanior te sum, & voluptatibus abstinere nolo. *Pallere* autem Medicus videtur ægro, vel quia veternoso, vel ut arquato morbo laboranti Apud Nonium Marcellum, *Varro Eumenidibus; ut arquatis & lutea quæ non sunt, & quæ sunt, lutea videntur: sic insanis sani & furiosi videntur esse insani.*

Ne sis mihi tutor] Jam pupillus non sum, juris mei sum, disciplinâ tuâ non egeo. Apage severum & molestum monitorem.

97. *Jampridem hunc sepeli*] Tutorem olim habui similem tui, durum castigatorem, sed hunc jampridem mortuum gaudeo. Hæc verba quidam attribuunt Medico, quasi dicat, alius ægrotus eo morbo, quo tu laboras, jam periit; vide ne idem tibi contingat. Sed prior sententia præferenda.

Tu restas] Vivis adhuc, & vivis, ut mihi gravia præcipias; & velut alter tutor mihi leges imponas. Atqui te, tuaque præcepta flocci facio.

Perge, tacebo] Nihil ampliùs præcipio, inquit Medicus, abscedo; bibe, lava, genio indulge. Certè brevi senties, quanti sit me non audivisse, & venienti noluisse morbo occurrere.

98. *Turgidus hic epulis*] Itaque contempto planè Medici consilio, ille cibis se ingurgitat, & satur balnea intrat: sed mox suæ dat pœnas intemperantiæ.

Juvenal. Sat. 1:

Pœna tamen præsens, cùm tu deponis amictus,
Turgidus, & crudum pavonem in balnea portas.
Hinc subitæ mortes, atque intestata senectus.

Albo ventre] Corpore pallido, seu ob hydropisim; seu ob intemperantiam & voluptates. Seneca de brevitate vitæ, *quàm multi continuis voluptatibus pallent!*

Horat. lib. 2. Sat. 2:

Gutture sulfureas lentè exhalante Mephites.
Sed tremor inter vina subit, calidumque triental
Excutit è manibus: dentes crepuere retecti : 101
Uncta cadunt laxis tunc pulmentaria labris.
Hinc tuba, candelæ: tandemque beatulus alto

faucibus paulatim emittentibus graveolentiam sulphuream. At inter pocula trepidatio eum *invadit, & extorquet è manibus fervidum calicem* capacissimum: *dentes nudati sonuêre: tum lauta obsonia excidunt è labiis solutis. Inde buccina, faces: & ille felix denique collocatus*

Pinguem vitiis albumque.

Lavatur] Quod ægro periculosum, hydropico vero noxium. Cornel. Cels. lib. 3. c. 21. Plin. lib. 1. Epist. 8. At is qui etiam satur lavat, quanto majus periculum subit! Artemidorus lib. 1. cap. 56. Οἱ μὲν ὖ πρότερον ἐσθίουσιν εἰ μὴ λούσοιντο, οἱ δὲ ϗ ἐμφάγοντες. Non desunt qui arbitrentur, ægrum illum lavare, accelerandæ coctionis causâ, ut ad repotia redeat.

99. *Gutture sulfureas lentè exhalante Mephites*] Seneca Epist. 95. *Quàm fœdi atque pestilentes ructus sunt exhalantibus crapulam veterem! Scias putrescere sumpta non concoqui.*

Lentè] Ægrè, longis & lentis respirationibus.

Sulfureas Mephites] *Mephitis*, Servio in septimum Æneidos, est Dea fœtoris. Propriè est putor sulfureus è locis sulfuratis, vel ex aquis corruptis ascendens. Hîc ponitur pro halitu ægri graveolente & quasi sulfureo, proveniente è cacochymia & stomachi cruditate.

100. *Sed tremor, &c.*] Aut ex febris horrore, aut ex irritatione morbi, tremor: seu quòd nimio cibo læduntur nervi. Senec. Natural. lib. 5. *Quæ desiderantibus alimenta erant, onera sunt plenis. Inde pallor, & nervorum vino madentium tremor, & miserabilior ex cruditate, quàm ex fame macies. Inde incerti labantium pedes, & semper quasi in ebrietate titubatio.*

Inter vina] Scilicet in ipsis balneis calices exhauriebant veterum aliqui. Senec. Epist. 122.

Triental] Poculum est trientis capax. Alii legunt, *Trientem.* Estque *triens* vini mensura continens tertiam sextarii partem, sive tres heminas. Ita veteres Glossæ.

Calidum Triental] Potione calidâ plenum. Nam in balneis Thermopolium erat. Vitruv. lib. 5. cap. 10. Plaut. Rudent. Act. 2. Scen. 6. *Ædepol Neptune, es balneator frigidus!* . . . . . . *Ne thermopolium quidem ullum ille instruit, ita salsam præbet potionem & frigidam.* Porrò calidam mixtam vino in deliciis etiam fuisse olim, multis probat Justus Lipsius Elector. lib. 1. cap. 4.

101. *Dentes crepuère*] In febris rigore crepant & strident allisi dentes.

Retecti] Retractis sanè labiis. Hîc unus Casaubonus contra omnes, explicat, exesis gingivis. Sed profectò videtur ductus dumtaxat animo pugnandi, & more suo impugnandi Marcilium Interpretem aliàs eruditum.

102. *Uncta cadunt laxis labris*] Quod *laxa* dicit Persius *labra*, & quod *dentes retectos* mox aiebat, Casaubonum explodit, ut jam dixi. Unum enim ex alio videtur intelligendum. Hippocrat. in Prognost. ait signum esse in ægris mortiferum, quando labra soluta habent & pendentia.

Uncta pulmentaria] Speciem pultis exhibent nimirùm esculenta varia minutatim concisa & per vomitum rejecta.

103. *Hinc tuba, candelæ, &c.*] Ut ante morientem pinxit; ita funus mortui jam describit quanquam ὕστερον πρότερον. Ritus olim observari solitos, cùm quis moriebatur, saltem strictim hîc attexere operæ pretium est. 1. Simul atque animam quis efflaverat, conclamabatur, id est, tota familia tollebat ejulatum & fletum. 2. Cadaver è cubili in quo jacuerat extractum humi deponebatur. 3. Calidâ ablutum ungebatur. 4. Lecto ferali componebatur ornatum & paratum. 5. Collocabatur in vestibulo domûs adhibito custode: & per aliquot dies complorabatur. Næniam dicentibus amicis & propinquis. 6. Denique ad tumulum efferebatur, & in sepulcro condebatur.

Tuba] Jul. Pollux lib. 8. cap. 1. ait tubarum sonitu convocari amicos defuncti, ut videant nullâ eum vi externâ, sed morte sua obiisse. Servius in lib. 5. Æneid. v. 138. & alii, tubam adhiberi in funeribus Nobilium & adolescentum: tibiam verò in funeribus puerorum & plebeiorum, affirmat, citatque Persium Servius. Certè legimus in Evangelio Christum Dominum cùm Principis filiam suscitaret, Tibicines exclusisse. Matth. cap. 9.

Candelæ] Funalia, cerei, lumina, quæ ut etiamnùm, sic & olim adhibebantur tùm collocatis ad limen, tùm elatis ad sepulcrum, imò, & in ipsis conditoriis, seu quòd olim noctu sepeliebant mortuos primùm: undè mos fluxerit posteà, etiam interdiu sepeliendo, lucem accendendi; seu quòd honoris causâ id fieret: lux enim virtutis & gloriæ signum est & symbolum.

Beatulus] Alii beatum dici affirmant, quòd mortuos antiqui beatos dicerent; alii, quia pretiosis vestibus, corollis aliisque ornamentis mortui integebantur, atque ita compositi in atrio exponebantur, & ad fores domûs. At quòd hîc Persius diminutivo utitur, ironicè loqui se ostendit.

Alto compositus lecto] Nimirùm in sublimi ac splendido lecto & habitu ad limen collocatus.

Alto lecto] Altus erat lectus, seu tomentis & pulvinis exaggeratus.
Martial. lib. 8. Epigram. 44.

Fartus papyro, tum tibi thorus crescit.

Seu quia nixus erat eburneo fulcro.
Testis Propert. lib. 2.

Nec mihi tum fulcro sternatur lectus eburno,
Nec sit in Attalico mors mea nixa thoro.

Compositus lecto, crassoque lutatus amomo
In portam rigidos calces extendit. At illum
Hesterni capite induto subière Quirites.
Tange, miser, venas, & pone in pectore dextram :
Nil calet hîc. Summosque pedes attinge, manusque :
Non frigent. Visa est si fortè pecunia ; sive
Candida vicini subrisit molle puella,
Cor tibi ritè salit ? positum est algente catino
Durum olus, & populi cribro decussa farina :
Tentemus fauces : tenero latet ulcus in ore

thoro eminenti, & perfusus amomo copioso profert pedes frigidos versùs januam. Sed Romani hesternæ diei illum gestaverunt capite operto. O infælix, attrecta venas, & appone manum ad thoracem : illic nihil caloris est. Tange extremas etiam plantas & manus. Non sunt frigidæ. Quando casu apparuerit argentum ; seu pulcra vicini filia leniter arrisit, an *præcordia benè tibi exultant ?* Si fortè *apponitur herba malè cocta* in *lance frigenti, & farina plebeio cribro purgata : exploremus guttur : in ore delicato vulnus fœtidum*

---

104. *Lutatus*] Pinguibus unguentis ut luto perlitus.

Amomo] *Amomum* frutex exiguus, exquisitis serviens unguentis. Dioscorid. lib. 1. cap. 14. Plin. lib. 12. cap. 13.

105. *In portam*] Quia portam Persius dicit arguunt aliqui extra urbem efferri mortuos, & incassum multa hîc congerunt : sed intelligendus locus de janua domûs ad quam mortuus ille collocatus. Ita Casaubonus & alii doctissimi.

In portam rigidos calces extendit] Versis nempè in januam pedibus. Mos erat exponi defunctos & efferri pariter præcedentibus pedibus. Plin. lib. 7. cap. 8. *Ritu naturæ capite hominem gigni mos est, pedibus efferri.*

106. *Hesterni Quirites*] Servi nuper ab eo libertate donati, & paulò antè ac recenter facti cives Romani.

Subière] Aut præcessere funus, aut portavêre. Mos erat ut liberti prodirent pileati antè corpus manumissoris. Ita vetus Glossa. At observare licet cum Casaubono, cùm plures erant liberti, alios feretrum gestare, alios ad latus procedere & ambire solitos. Certè vox, *subire ;* significat hoc magis quàm illud ; imò sequi potiùs quàm præcedere, significaret, quod esset contra institutum.

Capite induto] Quod signum est libertatis. Cùm nempè servi manumittebantur, in templo Feroniæ libertorum Deæ, raso capite pileum accipiebant.
Plaut. in Amphitr.

Faciat Jupiter, ut ego hîc hodie, raso capite, calvus capiam pileum.

Vide infra Sat. 5.

107. *Tange, miser, venas*] Jam Centurio hircosus adversùs Philosophum insurgit, & dicit quid mihi ægrum & ægritudinem narras, qui benè valeo, nec morbum aut morbi indicia ulla habeo.

Tange venas, & pone in pectore dextram] Explora pulsum, & cordis motionem.

108. *Nil calet hîc*] Immodicus ibi calor nullus est, adeòque febri me non laborare fatendum est tibi.

Summosque pedes attinge, manusque] Vide etiam naturali ac genuino calore probè instructas esse corporis extremitates, proindèque me per omnia benè validum.

109. *Visa est, &c.*] Reponit Philosophus. Scio te valentem ac robustum corpore : neque id inificior. At numquid animo perinde vales? Exploremus. Si vis fateri verum, comperies & frigore & calore nimio te laborare.

Visa est, si fortè pecunia] Objectum movet potentiam, ut aiunt Philosophi. Periculum igitur faciamus, an non avaritiâ, libidine, mollitie, timore, iracundiâ labores.

110. *Subrisit molle*] Arrisit, respexit amatoriè, blandè, lasciviusculè.
Propertius :

Risit & arguto quiddam promisit ocello.

111. *Cor tibi ritè salit ?*] Duplex cordis motus alter ἀπροαίρετος alter ἐκ προαιρέσεως : prior valetudinis dat indicium, posterior affectus & voluntatis. Hinc periti Medici non morbus solùm corporis, sed & perturbationes animi è cordis motu divinant, Casaubon. Nota omnibus historia de Antiocho Seleuci filio, quem Stratonices amore languidum intellexit, attrectando brachium, Erasistratus Medicus. Valer. Maxim. lib. 5. cap. 7. & alii. Sensus est : cùm pecuniæ lucrandæ, aut explendæ libidinis offertur occasio, statim inhias & inardescis, sed an ritè, & ex ratione ? Adeòque jam avarus es, & libidinosus, qui cupiditates frœnare ac moderari nescis.

Positum est algente catino] Quod si vilior quis cibus & malè conditus tibi apponatur.

Algente catino] Cibis admodùm calidis delectatos veteres observat Casaubonus : quare non mirum si algentes & frigidi fastidium ac nauseam creent delicatulo.

112. *Durum olus*] Infrà Sat. 6. v. 69.

Mihi festâ luce coquatur
Urtica.

Populi cribro] Vulgari, rariori, setaceo, quo farina non omninò furfure succreta panem facit secundarium, quo plebeii vescuntur : non autem subtili, sericeo, pollinario, quo panis fit delicatior & siligineus.

113. *Tentemus fauces*] Experiamur an his contentus fueris.

Tenero latet ulcus in ore] En exulcerari palatum istis dices.

Ulcus putre] Vel, apostema causaberis quod duriori cibo non sit exasperandum, vel, mollitiem tuam prodes sanè pudendam ; & gulosum te ostendes.

Putre, quod haud deceat plebeiâ radere betâ.
Alges, cùm excussit membris timor albus aristas,
Nunc face suppositâ fervescit sanguis, & irâ 116
Scintillant oculi. Dicisque facisque quod ipse
Non sani esse hominis, non sanus juret Orestes.

delitescit, quod non conveniat fricare betâ vulgari. Friges, quando pavor pallidus erexit spicarum velut *aculeos* in *artubus tuis. Modò sanguis ebullit igne adhibito, & oculi præ iracundiâ scintillas emittunt.* Denique *& loqueris, & agis quod ipse Orestes,* etsi *non compos mentis, jurejurando affirmaret non decere virum mentis compotem.*

---

114. *Betâ*] Herba nullius saporis & pretii, quam *fabrorum prandium* vocat Martialis, lib. 13. Epigram. 13.

115. *Alges*] Præ timore, calore omni sese ad intimum cor recipiente; totus frigescis, & palles, quanquàm paulò antè dixeras, *non frigent.*

Excussit timor albus aristas] Erigit tibi pilos, ac velut spicas; rigidos facit timor frigidus: quia frigus constipat & stringit poros, pori verò constipati constringunt capillos. Aristot. probl. sect. 8. q. 18.

Albus] Quia recedente calore, vultus pallet & albescit in iis qui timent.

116. *Nunc face suppositâ*] Alias, datâ occasione, velut suppositâ face, irâ inflammaris: & dixeras, *Nil calet hîc.* Et quidem hâc ipsâ meâ reprehensione excitatus jam excandescis, & ardes adversùm me, cujuslibet offensionis impatiens.

Fervescit sanguis] Est ira sanguinis ebullitio circa cor.

117. *Scintillant oculi*] Cic. Verr. 7. *Ardebant oculi, & ex toto corpore crudelitas emicabat.* Arnob. lib. 1. *Ex illorum luminibus scintillæ emicant, flammæ æstuant, anhelum pectus spiritum jacet ex ore,* &c.

Dicisque facisque, &c.] Ergo te nosce tandem, sique te hactenùs ignorâsti, contemplare te in speculo velut quadruplici, in quo te ad vivum depinxi. Vide te in prima facie præter & ultra modum exilientem spe lucri & luxuriæ: in secunda, cujuslibet incommodi impatientem, & lautioris victûs nimiùm appetentem: in tertia, laxum, solutum, timidum atque hydropico pejus pallentem: in quarta denique, iracundum usque ad furorem, quia te pungi à me & corripi sentis: & qui modò aqueus eras, jam igneum, & febricitante periculosiùs ardentem. Quòd si renuis sanari, ut æger supradictus, & me animi Medicum repellis, dicam ego tibi, *perge, peri; tacebo, discedo.* Suprà, versu 97.

118. *Orestes*] Agamemnonis & Clitemnestræ filius ob interfectam matrem Furiis agitatus, de quo Euripid. & alii.

SATIRA IV.

REM populi tractas? (Barbatum hæc crede magistrum
Dicere, sorbitio tollit quem dira cicutæ.)

INTERPRETATIO. ERGONE *res populi administras? (Existima ista tibi loqui præceptorem barbatum, quem interficit sævus haustus cicutæ.)*

ANNOTATIONES.

1. *Rem populi tractas*] Jam Satirâ secundâ Persius imitatus erat Platonem in Dialogo cui titulus, *Alcibiades Secundus.* In hac verò Satirâ quarta rursùs ejusdem Alcibiadem Primum imitatur, indeque materiam omnem ac Personas assumit, ut Neroni, quem insectatur, lateat. Hîc itaque per Alcibiadem Nero intelligendus, per Socratem Persius, qui juvenum Rempublicam malè capessentium redarguit imperitiam ac temeritatem.

Barbatum Magistrum] Socratem nimirùm, ut probant adjuncta. *Barbatum* vocat; vel quia barbam alebat, quemadmodùm & alii iis temporibus Philosophi: vel, eò quòd, ut testatur Tullius 4. de Finibus, apud Romanos antiqui Sapientes honoris causâ *barbati* vocabantur. Et Plin. in Epistol. *Barba,* inquit, *sylvosa, & pulcrè alita, quamvis res ipsa sit exterior & fortuita, inter hominis eruditi insignia recensetur.* Athenæus lib. 13. ait Alexandri tantùm sæculo barbam radendi invectum morem, ac derasam barbam flagitiosi hominis notam extitisse.

Magistrum] Seu quia fuit Socrates Pædagogus Alcibiadis: sive quòd, ut habet Cicero 2. de Finibus n. 1. *Socrates Philosophiæ parens jure dici potest.* 2. de Natura Deorum, n. 167. *Princeps est Philosophorum.* Tusculan. Quæstion. 3. num. 8. *A Socrate omnis quæ est de vita & de moribus Philosophia manavit.* Tuscul. 5. num. 10. *Primus ille Philosophiam devocavit è Cœlo, & in urbibus collocavit, & in domos introduxit: & coëgit de vita & moribus, rebusque bonis & malis quærere.*

2. *Sorbitio cicutæ*] Plin. lib. 14. c. 5. *Sicut,* inquit, *cicuta homini venenum est, sic sicutæ vinum.* Et lib. 25. capite ultimo. *Cicuta venenum est, publica Atheniensium pœna invisa,* &c. Hujus succum lethalem ab ingratis civibus jussum Socratem ebibisse, testis est Plato cum cæteris.

Quo fretus ? Dic hoc, magni pupille Pericli'.
Scilicet ingenium, & rerum prudentia velox
Ante pilos venit. Dicenda tacendaque calles.
Ergo ubi commotâ fervet plebecula bile,
Fert animus calidæ fecisse silentia turbæ
Majestate manûs. Quid deinde loquere ? Quirites,

Ecquâ re nixus? Responde illud, ô pupille magni Periclis; quasi verò ingenium & præcox rerum solertia ante barbam contingant. Nôsti quæ dici & quæ taceri oporteat. Igitur cùm plebs ardet excitatâ bili, mens statuit imponere silentium cœtui ferventi per auctoritatem dextræ. Quid posteà dices? O Romani,

---

Tollit quem dira?] Socrati nempè oraculo Apollinis sapientissimo hominum judicato plures invidebant. Ejus autem reprehensionum quidam impatientes, fraude circumvento, quasi adversùs religionem Deorum nova molienti perniciem machinati sunt. Testes sunt Apuleius lib. 10. de Asino aureo; Plato in Socratis Apologia Lactantius, lib 5. cap. 15. Sanctus Augustinus, lib. 8. de Civitate Dei, cap. 3. *Socrates*, inquit, *concitatis inimicitiis calumniosâ criminatione damnatus morte mulctatus est. Sed eum posteà illa ipsa quæ publicè damnaverat Atheniensium civitas publicè luxit: in duos ejus accusatores usque adeò populi indignatione conversâ, ut unus eorum oppressus vi multitudinis interiret; exilio autem voluntario atque perpetuo pœnam similem alter evaderet. Tam præclarâ igitur vitæ mortisque famâ Socrates reliquit plurimos suæ Philosophiæ Sectatores.* Athenæus lib. 13. ad finem, paulò diversam affert causam mortis Socratis; nempè ob frequentes ejus in disceptando ambitiones, rixas, & importunas reprehensiones, & cùm apud Judices sorte datos, furacissimos homines, de justo disseruisset.

3. *Quo fretus?*] Quâ peritiâ, quo rerum usu, quibus virtutibus polles, ut Imperium regere aggrediaris?

Pupille Pericli'] O Alcibiades, qui gloriaris tutelâ & disciplinâ Periclis propinqui tui, cui fuisti traditus à Clinia patre adhuc pupillus. De hoc fusè Plutarch. in ejus vita. Hæc optimè etiam contorta in Neronem, quem *Popæa incusans per facetias, pupillum vocabat jussis alienis obnoxium, non modò Imperii sed & libertatis indigentem:* ut cui dominaretur Agrippina mater, tutores autem essent Burrhus & Seneca. Cornel. Tacit. Annal. 14. in ipso Libri principio.

Magni Pericli'] *Pericli'*, pro *Periclis.* Fuit Pericles Orator, Philosophus, & Imperator Egregius, Atheniensium Rempublicam annos quadraginta feliciter administravit. Plutarchus, Prob. Cic. in Bruto. Valer. Maxim. lib. 8. cap. 9. Justinus, lib. 3. Non nemo argutias quærit in voce *Pericli,* quasi ponatur pro, *periculi:* & allusum sit ad id quod Alcibiades comparatus sit leunculo, quem aut occidere oporteret, aut posteà tolerare. Sed apage nugas.

4. *Scilicet ingenium*] Ironicè hæc, & sequentia.

Ingenium] Sapientia, judicii maturitas: item artes & scientiæ. Ita Casaubonus.

Rerum prudentia] Experientia, usus.

Velox] Præmatura, ante tempus, ante pubertatem; quæ apud Athenienses sumebatur (ut aiunt) ab anno ætatis decimo octavo. Philostrat.

5. *Ante pilos*] Adeptus est Imperium Nero ante annum ætatis decimum septimum. Sueton. Neron. c. 8. Cornel. Tacit. Annal. lib. 13. initio, ubi & notatur quasi vixdum pueritiam egressus.

Dicenda tacendaque calles] Ergone putas habere te & callere ea, quæ vix diuturno rerum usu doctus senex habet & callet? Certè ut callum in corpore, ita in animo prudentiam non parit nisi longum tempus.
Ovid. Metamorph. 6.

Seris venit usus ab annis.

Et alibi Nestor ita loquitur:

Etenim mihi multa vetustas
Scire dedit.

6. *Ergo ubi commotâ, &c.*] Quoniam tu tibi tantum arrogas, & omnia te posse confidis, periculum faciamus tuæ solertiæ.

Commotâ fervet plebecula bile] In seditionem versâ, & turbas miscente.

7. *Fert animus*] Audes, & præstare te posse non dubitas, præ magna tui fiducia. Ammianus lib. 26. sic habet: *Immaniter strepente exercitu, cùm cieri tumultus violentior appareret, Valentinianus, elatâ prosperè dextrâ, ut Princeps fiduciâ plenus, ausus increpare quosdam ut seditiosos & pertinaces, cogitata nullis interpellantibus absolvebat.*

Calidæ turbæ] Sævienti, effervescenti in iram.

Fecisse silentia] Virgil. Æneid. 1.

Ac veluti magno in populo cùm sæpè coorta est
Seditio, ...
Tum pietate gravem ac meritis si fortè virum quem
Conspexêre, silent, &c.

At verò quam auctoritatem habebit imberbis adolescens ad comprimendum tumultuantium furorem?

8. *Majestate manûs*] Valer. Max. lib. 2. capite ultimo. *Est*, inquit, *illa quasi privata censura, majestas clarorum virorum, sine tribunalium fastigio, sine apparitorum ministerio, potens in sua amplitudine obtinenda. Grato enim & jucundo introitu animis hominum illabitur admirationis prætextu velata: quam rectè quis dixerit longum & beatum honorem sine honore.*
Ovid. Metamorphos. 1. de Jove.

Qui postquam voce, manuque,
Murmura compressit, tenuere silentia cuncti.

Lucanus lib. 1. de Julio Cæsare.

Tumultum
Composuit vultu, dextrâque silentia jussit.

Act. Apost cap. 13. *Surgens autem Paulus, & manu silentium indicens,* &c. Ubi observan-

Hoc, puto, non justum est; illud malè, rectiùs istud.
Scis etenim justum geminâ suspendere lance
Ancipitis libræ. Rectum discernis, ubi inter
Curva subit, vel cùm fallit pede regula varo;
Et potis es nigrum vitio præfigere theta.
Quin tu igitur summâ necquicquam pelle decorus
Ante diem blando caudam jactare popello
Desinis: Anticyras melior sorbere meracas.

illud, opinor, non est secundùm jus, hoc iniquum est, istud justius. Etenim nôsti pensitare quod æquum est in lance duplici trutinæ ambiguæ. Internoscis jus, quando latet inter prava, aut quando hasta libræ decipit, lingulâ incurvâ; & peritus es notare scelus atro thetâ. Ergo cur tu pulcher, cute supremâ non cessas populo blandienti frustrà ostentare caudam, ante tempus; aptior ebibere Anticyras meras.

---

dum cum doctioribus, morem illum fuisse pridem indicendi silentii, extensâ quidem & porrectâ manu; sed ita ut inferiores duo digiti, medicus, & auricularis, comprimerentur, erectis & eminentibus tribus aliis, pollice, indice, & medio. Quod ipsum fieri consuetum ab Episcopis olim, alloquentibus populos ac benedicentibus, notat Scaliger in Propertium. Sanctus Hieronymus ad Rusticum Monachum affert aliam quoque audientiæ faciendæ rationem, nimirùm concrepatione duorum digitorum. *Cùm librorum struem exposuisset*, inquit, *adducto supercilio, contractis naribus, ac fronte rugatâ, duobus digitulis concrepabat, hoc signo ad audiendum discipulos provocans.*

Quid deinde loquere?] Et si audientiam tibi feceris Imperatorio nomine ac vultu, & majestate manûs, ut tibi largior, jam experiamur quam orationem & quam idoneam pacandæ seditioni sis habiturus. Nam vir gravis apud Virgilium loco citato 1. Æneid.

Regit dictis animos, & pectora mulcet.

Quirites] Abusivè positum videtur pro, *Cives*. Fortasse etiam hinc innuit, à se carpi Neronem Populo Romano loquentem.

9. *Hoc, puto, non justum est*] Legit Casaubonus; *putà*, adv. id est, scilicet: & citat Priscianum lib. 15. Sed Prisciani verba parùm juvant eam lectionem. Malim itaque cum aliis, *hoc, puto*, &c. quibus verbis bellè exprimitur puerilis oratio, ut observant docti Interpretes, & sermo hominis rerum & scientiarum imperiti. Tantæ certè animi confidentiæ & manûs gravitati ac majestati, minimùm respondet illud subdubitantis & dicere exordientis, *puto*.

Illud malè, rectiùs istud] Quasi verò simplici illâ mali enunciatione, & melioris appellatione & ostentatione, multitudo rudis & insuper furore obcœcata moveri & compesci queat. Ipse sapientus vix ostenso simpliciter bono, si præsertim irâ paulò turbatus sit, percelleretur. Opus est igitur non vulgari arte, facundiâ, peritiâ ad reddendam conturbatis & ferocientibus (ut fecit Menenius ille Agrippa) tranquillam & sanam mentem, quam æstus iracundiæ disjecit ac dissipavit.

10. *Scis etenim, &c.*] Ironicè. Nimirùm Juris scientiam calles.

11. *Rectum discernis, &c.*] Etiam in dubio & in ambiguo dignoscis quid præstet ac præponderet.

Ubi inter curva subit] Si quando vitium finitimæ virtutis speciem arripit, mentitur, & se abscondit, perspicis illud ac detegis nihilominùs.

12. *Vel cùm fallit pede regula varo*] Scis etiam legis exceptiones: scis quid & quando valeat ἐπιείκεια; nôsti legem mutare & interpretari, mutatis rei adjunctis; & in variis, ut aiunt, circumstantiis, scis variare. Sic lex jubens depositum reddi, fallit & non sequenda est, si homo furore correptus ensem anteà depositum repetat.

Pede regula] *Regula*, hasta libræ est, *pes* lingua seu examen.

Varo] Propriè *vari*, dicuntur qui crura intùs curva & contorta habent, aut pedes. Certè bilanx cujus lingua erit curva, fallit pensitantem ac decipit.

13. *Nigrum præfigere theta*] Id est, damnare scelus & sceleratos. Antiqui Judices capitis sententiam in reum dicebant, scribendo in tabellis literam Θ, quæ prima est in voce θάνατος mortem significante, & propterea nigra & tristis dicitur: sicut è contrà T, absolutionis nota erat. Apud Romanos autem A, & C, erant in usu. Hanc condemnationis indicem, *tristem*; illam absolutionis *salutarem* vocat Tullius pro Milone. Vide Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 5. Porro sicut in auctorum scriptis recensendis Critici apponebant literam L, vel X, hoc est, laudabile, vel χρήσιμον & χρηστὸν, in locis probatis; sic ad ea quæ improbabant, adscribebant θ. Et hunc morem respexisse hîc Persium volunt doctiores, inter quos Casaubonus.

14. *Quin tu igitur*] Non ironicè ampliùs sed apertè agit. Si vides & constat carere te necessariis ad Rempublicam capessendam adjumentis, quin relictâ publicæ rei curâ, teipsum curas & sanas.

Summâ pelle decorus] Alcibiades quidem formosus, Nero pulcher, Sueton. cap. 51. Sed quid ista forma & pulcritudo juvat, si introrsùm turpis, dum speciosus pelle decorâ, ut est apud Horatium, lib. 1. Epist. 16. quem hîc imitatur Persius, ut & alibi passim.

15. *Ante diem*] Ante pilos & maturum tempus.

Blando popello] Qui blandimentis captatur, & rerum externarum specie & pompâ.

Caudam jactare] Desine, ô Nero, teipsum ostentare in veste triumphali, ad auram popularem captandam. Cornel. Tacit. Annal. lib. 13 Metaphora vel à pavonibus, qui caudam rotantes se fœminis jactant; vel à canibus domino suo, agitatâ caudâ, adulantibus.

16. *Anticyras*] Duas Strabo lib. 9. refert, Horatius in Arte, tres, ubi ait, *Si tribus Anticy-*

Quæ tibi summa boni est ? Unctâ vixisse patellâ
Semper : & assiduo curata cuticula sole.
Expecta. Haud aliud respondeat hæc anus. I nunc,
Dinomaches ego sum : suffla, sum candidus. Esto,
Dum ne deterius sapiat pannucia Baucis, 21
Cùm benè discincto cantaverit ocima vernæ.
Ut nemo in sese tentat descendere ; nemo :

Quod tibi fastigium est felicitatis? Nempè *victitare quotidie lautâ patinâ : & pellis continuò uncta ad Solem. Sta paulisper. Vetula ista non aliud responsum dederit. Modò abi,* & jacta ; *ego sum Dinomaches* filius, *intumesce,* & dic, *formosus sum. Benè est ; dummodo Baucis pannis operta non minùs sapiens sit, quando rectè ocimum proclamabit servo dissoluto. O quomodo nullus conatur seipsum subire ; nullus,* inquam :

---

ris caput insanabile, &c. Insulæ sunt in sinu Oetæo, seu Maliaco, ad Phthiotidem, seu Thessaliam, in quibus copiosè crescit elleborum, quo hominis insaniam & noxios humores emendari, ingenium acui, testantur Plin. lib. 25. cap. 5. Gell. lib. 17. cap. 15. Sueton. Caligul. cap. 29. Vide Juvenal. Satir. 13. v. 97.

Melior sorbere] Phrasis Græca Persio familiaris. Id est, tu potiùs vitia tua purgare, quàm alios regere deberes: Jam enim se prodit improba tua indoles, quanquam occultare niteris.

Meracas] Horat. lib. 2. Epist. 2.

Expulit elleboro morbum bilemque meraco.

17. *Quæ tibi summa boni est?*] Sed ut magis etiam appareat, quàm sis indignus Imperio, dic, quæso : quem tibi fingis ultimum finem ? Quod summum hominis bonum tibi videtur ?

Unctâ vixisse patellâ] Lautè scilicet epulari, & exquisitis cibis vesci.

Horat. lib. 1. Epist. 6.

Si benè qui cœnat, benè vivit ; lucet, eamus
Quò ducit gula.

18. *Assiduo curata cuticula sole*] In Sole apricari, cuticulam probè curare atque insolare. Nempè in deliciis habebant veteres hyeme ad ignem, æstate ad Solem, oleo corpus inungere, quo faciliùs illud imbiberet, eoque robustum fieret ac nitidum.

Martial. lib. 10. Epigramm. 12.

I, precor ; & totos avidâ cute combibe Soles.
Quàm formosus eris !

Hoc & superiori loco notata Neronis vita voluptuaria atque intemperans, de qua passim Suetonius.

19. *Expecta*] Contendit Marcilius legendum ; *En specta,* vicinam scilicet anum oleraceam : & vide te non magis quàm illam sapere. Refragantur Casaubonus & alii ; & ex communi lectione interpretantur: mane tantulum, & prætereuntem fortè mulierculam olitricem interrogemus, quid optimum in vita judicet. Certè idem, quod tu mox, de fine ultimo & summo bono, respondebit illa.

I nunc] Post tale probrum i, perge: ostenta generis nobilitatem & corporis formam, si lubet, dum plus sapientiæ non habebis, ô Princeps, quàm vilis quælibet anus imperita & vesana.

20. *Dinomaches*] *Dinomache* perillustris fœmina, è qua trahebat originem Alcibiades, & exinde gloriabatur.

Suffla] Gloriabundus exulta.

Esto] Scis licèt formosus ; quid hoc ad benè imperandum ?

21. *Baucis*] Anus paupercula. Hujus meminit Ovidius Metamorph. 8. Ponitur hîc pro qualibet abjecta & vili muliercula.

22. *Cantaverit ocima vernæ*] Abstrusa prorsùs sententia, inquit Turnebus Advers. lib. 15. cap. 3. quam nec planè se posse explicare ait ibid. Interpretantur communiter, anum illam herbas suas altâ voce proclamare venales, ac laudare apud servos emere volentes, ut cariùs vendat ; vel quæ cantando etiam vocaverit & allexerit quibus vendat. At Casaubonus paulò subtiliùs hunc locum scrutatur; & explicat de vili mulierculâ, qualis est herbarum venditrix, cum obviis quibuslibet & maximè cum servis petulantibus certante probris & maledictis: ut sit sensus : cùm ad servum dicacem, & ipsa dicax cantaverit & ingesserit *ocima,* id est maledicta. Quippè, ut habet Plin. lib 19. cap. 7. *Ocimum cum maledictis ac probris serendum, ut lætiùs proveniat, præcipiebant superstitiosi veteres.* Cum Casaubono idem planè sentit Turnebus Adversar. lib. 30. cap. 8. quicquid garriat Autumnus, Interpres, qui certè videtur Turnebum, aut non omninò, aut primo tantùm legisse loco, quem etiam perperam citat, in Notis illis singularibus, quibus Casaubonum corrigere pollicetur.

Ocima] Sunt qui legant, *ocia ;* & explicant voluptatem ac libidines, quas apud servum vetula ostentet, ut eum alliciat. Sed apage. *Ocimum,* sive *Ocymum,* quod & βασιλικὸν, herba est odorifera ; item pabuli genus. Ejus virtutes ac proprietates exponunt Varro, Cato, Plinius, variis locis. A celeritate proveniendi sic appellatum, testis est ex Varrone idem Plinius, lib. 18. cap. 16. & alibi. Ponitur hîc pro quovis olere.

23. *Ut nemo, &c.*] Exclamatio & Epanalepsis indignationem & admirationem indicantes. Virg. Eclog. 8.

Ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error.

Horat. lib. 1. Sat. 1.

Nemon' ut avarus
Se probet ?

Ut nemo in sese tentat descendere] Quibusdam placet digressionem esse hîc ad locum communem adversùs eos qui aliena quidem, non item sua errata pervident, de quibus Horatius, Satir. 3. lib. 2.

Cùm tua pervideas oculis mala lippus inunctis,
Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum,

Sed præcedenti spectatur mantica tergo !
Quæsieris ; nostin' Vectidî prædia ? Cujus ?
Dives arat Curibus quantum non milvus oberret :
Hunc, ais ? Hunc, Diis iratis, Genioque sinistro :
Qui quandoque jugum pertusa ad compita figit,
Seriolæ veteris metuens deradere limum,

sed consideratur dumtaxat *pera dorso antecedenti.* Fortè *interrogaveris ; an scis agros Vectidii ? Cujus*nam ? *Opulentus* quidam *apud Cures colit* tantum agri, *quantum milvus non circumvolaret : istumne dicis ? Istum* inquam, qui vivit *infensis Numinibus, & Genio non propitio : qui quandocumque suspendit jugum ad compita pervia, timens deterere lutum testæ antiquæ,*

Quàm aut aquila, aut serpens Epidaurius ?
&c.

At alii Neronem volunt hîc etiam peti, qui alios notare velit, se non corrigat ; qui aut se non nôrit, aut latere putet sua flagitia, quæ jam in lucem erumpebant.

In sese descendere] Seipsum penitùs introspicere, seipsum discutere & examinare, atque ut est in fine hujus Satiræ, *Secum habitare*, ad sese cognoscendum, ex præcepto Oraculi Delphici, γνῶθι σεαυτὸν.

24. *Præcedenti spectatur mantica tergo !*] Id est, considerantur aliena vitia, vel in *mantica* quæ præcedit, estque ante tergum, id est, pectus nostrum ; vel in posteriori alterius qui antecedit nos hominis, perâ ; ex Apologo scilicet Æsopi, qui finxit binas esse hominibus peras hinc & inde pendentes ; in eam quæ ante pectus reponi aliena mala ; propria verò in illam quæ à tergo est, conjici : undè nostra nunquam, aliena semper videamus. D. Hieronym. Epist. 91. *Nostram peram non videntes, aliorum, juxta Persium, manticam consideramus.* Horatius, lib. 2. Sat. 3.

Dixerit insanum qui me, totidem audiet, atque
Respicere ignoto discet pendentia tergo.

Catullus Carm. 22. v. ult.

Non videmus id manticæ quod in tergo est.

25. *Quæsieris ; nôstin', &c.*] Ut pateat omnibus quàm nota semper cuique sint aliena mala, quære & sciscitare ab aliquo nebulone, an cognoscat alium nebulonem quempiam : ille statim respondebit, se nôsse illum hominem, ejusque sordes & avaritiam : & sic ejus insectabitur flagitia, ut si ipse innocens, ac hominum esset sanctissimus, planèque illis careret vitiis, quæ in alio reprehendit & damnat. Tull. Tusc. Quæst. 3. n. 73. *Avari avaros, gloriæ cupidos gloriosi reprehendunt. Est enim proprium stultitiæ aliorum vitia cernere, oblivisci suorum.*

Vectidî] Alii. *Vetidii ;* alii, *Ventidii :* quisquis ille tandem, à Persio notatur velut avarus juxta ac dives. Cornel. Tacit. Annal. lib. 12. meminit Ventidii Galilæorum Præfecti ac deprædatoris.

Cujus ?] Inquit ille nebulo interrogatus : de quo nempè loqueris ? Scilicet de homine opulento quidem, sed omnibus odioso, &c.

26. *Curibus*] *Cures* urbs Sabinorum olim primaria, in qua Titus Tatius imperitabat ; & unde vocatus ad regnandum Romæ Numa Pompilius.

Quantum non milvus oberret] Hyperbolicum adagium : *quantum milvi volant :* id est, tam amplas habet ille possessiones & latifundia, ut ea vix totâ die milvus, alioqui volatûs pernicissimi, circumvolare posse videatur. Juvenalis Sat. 9. v. 55.

Milvos intra tua pascua lassos.

27. *Hunc, Diis iratis*] *Hunc*, hunc, inquam, hominum ac Deorum odio dignum ; cui infensa tot ob noxas Numina nec sanam dedêre mentem, ut divitiis suis utatur.

Genioque sinistro] Adverso & contrario Genio voluptatis Deo, ille seipsum defraudat suis, & inter opes magnas miser est.

Plaut. Trucul. Scen. 2.

Sed isti qui cum Geniis suis belligerant parci
promi.

28. *Qui quandoque jugum, &c.*] Egregia hominis avari descriptio ex adjunctis. Is, inquit, etiam tum defraudat Genium, cùm alii Genio indulgent potissimum, ac epulantur, die nempè festo, & quando opus intermittitur.

Jugum] Ligneum instrumentum quo ad aratrum junguntur & constringuntur boves.

Ad compita figit] Cur ad compita, & non domi ac solito loco dicatur jugum figi, multùm laborat ac torquetur Casaubonus, atque in re tam perplexâ, ut putat, recurrit ad aliquem compitaliorum ritum nobis ignotum, quem spectaverit hîc Persius. Interpretantur omnes alii, figi solitum ad palos quosdam in compitis jugum, quando rustici post agrorum sationem Lares in compitis ex more colebant sacro facto, & hilariùs convivia celebrando. Nempè feriis illis sacris, ut ait Tibullus lib. 2. Eleg. 1.

Luce sacrâ requiescit humus, requiescit
arator,
Et grave suspenso vomere cessat opus.

Quid si Persium simpliciter intelligamus dixisse *jugum figi* quocumque tandem loco, & opus intermitti seu finiri, *ad compita* verò, id est, ad compitalia, & ad peragenda illa ex more sacra ? Ita certè nodus ille videtur posse aut solvi, aut scindi, & facili quidem negotio. Neque verò epitheton, *pertusa*, nostræ obest interpretationi : siquidem designat tantùm solere compitalia celebrari in locis perviis & frequentatis, adeòque in compitis. Quod quidem constat ex Macrobio, & aliis.

29. *Seriolæ*] *Seriola* diminutivum à *seria*, quæ vas est fictile vinarium, instar urnæ, de quo jam Sat. 2. Adverte hîc singulas voces hominis avaritiam notantes.

Veteris] Nam dudum servabatur, & raró hauriebatur & modicum quidem : non mirum ergo si vappescit.

Deradere limum] Luto scilicet aut pice dolia & vasa vinaria obturabantur priscis illis. Horat. lib. 1. Ode 20 :

Ingemit, hoc benè sit: tunicatum cum sale mordens
Cæpe, & farratam, pueris plaudentibus, ollam
Pannosam fæcem morientis sorbet aceti.
At si unctus cesses, & figas in cute solem,
Est prope te ignotus cubito qui tangat, & acre
Despuat in mores; penemque arcanaque lumbi
Runcantem, populo marcentes pandere vulvas.
Tu cùm maxillis balanatum gausape pectas,

gemitum edit, dicens, *illud proficiat: & cùm sale manducans cæpe tunicis suis involutum, & ollulam è farre conflatam, familiâ adstrepente, bibit floccis obductam fæcem aceti languescentis. Verùm si* oleo *delibutus quiescas, & solem introducas in pellem;* homo quidam *non notus haud procul abs te occurrit, qui pulset cubito, & acriter invehatur in mores tuos: . . . . Quandoquidem tu discriminas pectine gausapum balano unctum,*

Vile potabis modicis Sabinum
Cantharis, Græcâ quod ego ipse testâ,
Conditum levi.

Quæ cùm illi aperiebant, relinere vocabant. Terent.

Serias omnes relevi.

30. *Ingemit*] Post nonnullam cunctationem, veluti rem arduam aggreditur, non tamen sine aliquo sordidi mœroris indicio.

Hoc benè sit] Verba solemnia & deprecatoria Antiquis usurpari solita in gravioribus susceptis: pariter & in conviviis ita sese invicem ad hilaritatem & ad bibendum invitabant: atque hoc magis facit ad rem præsentem: quod pauci animadvertunt Interpretes, qui aliò exerrant & vagantur.

Tibull. lib. 2. Eleg. 1.

Sed benè Messalam, sua quisque ad pocula dicat.

Plautus in Sticho, Scen. 13.

Benè vos, benè nos, benè te, benè me, benè nostrum etiam Stephanium. Ad quem Plauti locum doctus Lambinus de veteri illa benè precandi invicem in conviviis consuetudine, aliique multa.

Tunicatum mordens cæpe] Cæpe comedit nec tunicis quidem rudioribus & involucris purgatum, ac velut aliquid exquisitum avidè admordet. Juvenalis Sat. 15. egregiè deridet Egyptios, quibus, ut ait,

Porrum & cæpe nefas violare & frangere morsu.
O sanctas gentes quibus hæc nascuntur in hortis
Numina!

31. *Farratam ollam*] Pultem è farre coctam in olla. Legunt alii, *farrata*, &c. Juvenal. Sat. 14.

Grandes fumabant pultibus ollæ.

Pueris plaudentibus] Filiis ac servis exultantibus ad insolitas hasce lautitias, in epulo Compitaliorum. Ecqualis erat igitur quotidianus miserorum illorum victus?

32. *Pannosam fæcem*] Adverte emphasim in singulis vocibus. Sensus est, bibit vappam, seu vinum vapidum, in dolii fundo jam mucorem contrahens, quo veluti panno fæces operiuntur præ nimia vetustate.

Sorbet] Veluti potum exquisiti saporis.

Morientis aceti] Vini acescentis, jam acidi, vel corrupti etiam. Sunt qui verum acetum intelligant, eò quòd Romani milites, aliique è plebe aceto potarentur. Ita Casaubonus: additque, ergo canina fuisse illius avari prandia diebus profestis; è pane scilicet & aquâ.

33. *At si unctus cesses*] Recriminatio est adversùs priorem illum alienorum vitiorum castigatorem. Age verò sit Vectidius avarus, at laboriosus est: (inquiet alter tibi, tui similis in carpendis aliis acer) tu verò & effœminatus & deses, & luxuriosus. Ergo qui tam disertè alienas noxas carpsisti, cave ne vicissim graviter vapules, ac longè illo nequior imò nefandus ostendare. Enimverò si cuticulam otiosè curans, unguentis etiam pretiosis te perfundens, ignaviæ primùm, deinde flagitiis ac nefandæ libidini operam das, quid de te dicetur?

Figas in cute solem] Paulò antè de insolatione veteribus assuetâ dictum: & Casaubonus hîc de illa Persium non loqui vult, sed de certa lascivorum hominum consuetudine. Huic sanè favent quæ sequuntur. Sed ea omnia castæ aures mentesque haud ferunt: quibus peti Neronem manifestum est.

34. *Est prope te ignotus*] Aderit quidam quem non nôris, sed qui te probè nôrit, tuamque adeò vitam occultasque libidines expromet.

Cubito qui tangat] Quasi latenter admoneat & increpet latus tuum pulsando.

Horat. lib. 2. Sat. 5.

Aliquis cubito stantem propè tangens
Inquiet.

35. *Despuat in mores*] Turpitudinem tuam execretur, graphicè depingat, Vectidium ulciscatur. Cùm fœtidum quid aversamur, despuimus: hinc *despuere* significat abominari ac detestari quidpiam.

Plaut. Asinar. Act. 1. Scen. 1.

Teque obsecro hercle, ut quæ locutus despuas.

37. *Tu cùm maxillis*] O Nero, deliciis & luxuriâ perdite, cùm tantâ curâ comam alas, pectas, ungas, atque semper in gradus formes, pudendo sanè & nimio cultu; ut testatur Sueton. cap. 51.

Maxillis] Dentato instar maxillarum pectine.

Balanatum] Perfusum ac delibutum unguento balanino, seu è balano. Balanus autem est glans, seu fructus arbusculæ non absimilis nuci avellanæ: inde fiebat exquisitum unguentum & oleum. Plin. lib. 23. cap. 5. Item cap. 4. ejusdem Libri: *Balaninum oleum repur-*

. . . . *Percutimus, & vicissim crura nostra telis objicimus. Vita hoc modo traducitur. Ita scimus. Sub ilibus plagam occultam geris, sed eam cooperit balteus auro amplo. Sicut melius duxeris, impone, & falle vires, dummodo id queas. Atenim quando vicini me præclarum prædicant,* numquid *non fidem habebo? Si aspectâ pecuniâ expallescis, ô pessime,* . . . . .

Inguinibus quare detonsus gurgulio exstat?
Quinque palæstritæ licèt hæc plantaria vellant,
Elixasque nates labefactent forcipe aduncâ,
Non tamen ista silex ullo mansuescit aratro,
Cædimus, inque vicem præbemus crura sagittis.
Vivitur hoc pacto. Sic novimus. Ilia subter
Cœcum vulnus habes: sed lato balteus auro
Prætegit: ut mavis, da verba, & decipe nervos,
Si potes. Egregium cùm me vicinia dicat,
Non credam? Viso si palles, improbe, nummo,
Si facis in penem quicquid tibi venit amarum,

---

gat, inquit, *varos*, *lentigines*, &c. Meminit & balani lib. 13 cap. 1. & 4.
Horatius lib. 3. Carm. Od. 29.

Pressa tuis balanus capillis.

Gausape] Vestis erat hirta & villosa, vide Sat. 6. ver. 46. & quæ nos ad eum locum. At hîc per metaphoram ponitur pro barba, vel capillitio; ob similitudinem villorum, mollitici, & artificiosæ texturæ *gausaporum*, quæ etiam significant tapetes pretiosos & molles, quales nos hodie Turcicos appellamus, inquit eruditus Scaliger.

42. *Cædimus, inque vicem, &c.*] Sic fit; aliena flagitia reprehendimus, hincque præbemus ansam aliis nostra vellicandi. Quod si aliis parceremus, nobis non item: meliùs multò rebus nostris consuleremus. Allegoria est à Gladiatoribus. Horat. lib. 2. Epist. 2.

Cædimur, & totidem plagis consumimus hostem.

43. *Vivitur hoc pacto*] Alii aliorum nôrunt, revelant, & damnant quotidie vitia: quisque velat sua, & excusat, interdum etiam planè ignorat.

Sic novimus] Sic vivere & agere didicimus. Vel, sic est, ô Nero, quæ occultas & ignota putas, perspecta habemus; jam te intùs & in cute novimus.

Ilia] Ab ileo intestino *ilia* dicuntur ossa duo imum ventrem hinc & inde attinentia. His etiam affines partes utrinque laterales *ilium* nomine sæpè intelliguntur. Hîc verò per metaphoram, *ilia* significant intimos animi recessus.

44. *Cœcum vulnus habes*] Conscius tibi es multarum libidinum, pluriumque scelerum clàm perpetratorum.

Sed lato balteus auro prætegit] Summus Romæ Principatus legum te metu eximit, eoque te ad omne facinus audaciorem facit. Allusum ad consuetudinem Gladiatorum qui acceptum in arena vulnus tegere balteo nitebantur, & spectatorum oculos fallere. Ita veteres Glossæ. Neque dissentiam à Casaubono, qui pariter vult Persium habuisse in animo ictus & vulnera Neroni inflicta per urbem noctu petulanter vaganti, ut est apud Sueton. cap. 26. & Tacitum Annal. lib. 13. adeò ut cicatrices etiam ore prætulerit.

Lato balteus auro] *Balteus* cingulum est militare è corio bubulo, è quo arma dependent. Metaphoricè ponitur pro dignitate & potentiâ. Lati certè erant veteribus baltei; quos argento decoros aiunt fuisse etiam gregariis: Duces autem & Principes multo gestabant auro, multisque aureis bullis distinctos ac præfulgentes
Virgil. Æneid. 5.

Lato quam circùm amplectitur auro
Balteus.

Et Æneid. 12.

Balteus & notis fulserunt cingula bullis
Pallantis pueri.

Vide Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 29.

45. *Ut mavis, da verba*] Ergo impone aliis, quantum libuerit, imò & tibi. Te sanum & ad omnia valentem crede, & jacta: adjuvabunt non parùm adulatores. Hor. lib. 1. Sat. 4.

Ut mavis imitare.

Decipe nervos, si potes] Vires etiam tuas Imperio ferendo pares æstima, si tamen potes ultricem conscientiam fallere, indignum te Principatu objectantem. Cave ne immitteris eos qui nimio potu ac Venere contractos articulares morbos etsi dissimulant, nervorum tamen debilitatem sentiunt, & dolorem patiuntur.
Horat. lib. 1. Epist. 16.

Neu si te populus sanum rectèque valentem
Dictitet, occultam febrem sub tempus edendi
Dissimules, donec manibus mors incidat unctis
Stultorum incurata pudor malus ulcera celat.

46. *Egregium cùm me vicinia dicat, &c.*] Respondet Alcibiades, aut Nero adversùs objurgantem: Atqui non ego me unus bonum ac sapientem dico: en vicini & alii ultrò prædicant. Cur non credam? Et quare suspectos habebo tam benè de me judicantes? Horat. loco mox citato: & lib. 2. Sat. 5.

Egregiè factum laudet vicinia.

47. *Viso si palles, &c.*] Redarguit Philosophus aut Persius Neronem. An igitur credes assentatoribus te probum esse affirmantibus, etiamsi tu te ipse improbum in occasionibus singulis, avarum, libidinosum, iniquum, crudelem experiris: sique adeò viso nummo pallescis, præ cupiditate habendi?

Si puteal multâ cautus vibice flagellas,
Nequicquam populo bibulas donaveris aures.
Respue quod non es: tollat sua munera cerdo:
Tecum habita, & nôris quàm sit tibi curta supellex.

. . . . Si calidus cædis puteal multiplici cicatrice, frustrà præbueris plebi aures sitibundas. Rejice quod non es: Sutor auferat dona sua: mane apud temetipsum, & cognosce quàm angusta sit tibi res domestica.

---

49. *Si puteal multâ cautus vibice flagellas*] Ancipitis quidem sententiæ versus iste: quo si Nero perstringitur, accipiendus est de nocturnis ejus per ubem discursationibus & grassationibus, de quibus abundè Suetonius & Tacitus, locis paulo antè citatis. Et sic per *puteal,* intelligendum erit forum & affines urbis regiones, per quas ille cum aliquot armatis vagabundus in obvios quosque grassabatur. *Cautus autem deinceps, & metuentior in posterum Nero,* ut ait Tacitus, *milites sibi & plerosque gladiatorum circumdederat:* scilicet quia malè anteà mulctatus fuisset ab iis quos impetiverat, & in ejusmodi rixis oculorum & vitæ subierat periculum, ut refert Suetonius. Quod si Persius fœneratorum immanitatem carpit, aut vitilitigatorum, sycophantarum, & quadruplatorum iniquitatem & injurias; per *puteal,* intellige Prætoris Tribunal; per *vibices* inflictas, damna debitorum aut reorum fortunis ac bonis illata, per usuras, aut per litium ambages & sycophantias, quarum miseri illi rabulæ periti, solertes & cauti sunt, ut aliena bona deprædentur. Neque verò abs re omninò de Judicibus iniquis judicia corrumpentibus cum quibusdam accipias. Primam interpretationem tuetur Casaubonus: ultimam hanc Marcilius: de fœneratoribus, omnes communiter post veteres Glossas, quæ sic habent: *At puteal Scribonis Licinii, quod est in porticu Juliâ ad Fabianum arcum, fœneratores consistere solebant.*

Puteal] Propriè putei operculum est *puteal.* Locus Romæ fuit in Comitio, ubi Accii Navii Auguris statua per Tarquinium erecta, & sub ea ara subterranea, ibidemque novacula, quâ cotem ille inciderat, defossa: undè & puteus dictus is locus: teste Dionysio Halicarnass. sub finem Libri tertii, superque impositum puteal extitisse ait Tullius Lib. de Divinat. cap. 32. Porrò quòd *puteal* sumatur pro foro & Tribunali Prætoris, itemque pro loco fœneratoribus frequentato, testatur Cicero pro Sextio, cap. 18. ubi, Gabinius, inquit, *puteali & fœneratorum gregibus inflatus,* &c. ubi alii legunt, *Afflictus.* Item Horat. lib. 1. Epist. 19.

Forum putealque Libonis mandabo siccis.

Et lib. 2. Sat. 6.

Roscius orabat sibi adesses ad puteal cras.

Vide Cœl Rhodig. lib. 10. cap. 17. Sigon. lib. 1. de Judic. cap. 28. Festum & alios.

Vibice] *Vibex* est propriè nota in corpore post verbera & scuticas remanens.

Flagellas] Similem habet emphasim Tertullianus de pallio, ubi laudat Christianos, quòd *subsellia non contundant;* id est, non premant, aut frequentent, adeòque litibus abstineant.

Martial. lib. 2. Epigramm. 30. Et lib. 5. Epigramm. 13.

——————— Arca flagellat opes.

50. *Nequiquam populo bibulas donaveris aures*] Non est quod adulatoriis laudationibus populi adhærescas, si te tuaque vitia noveris. Horat. lib. 1. Epist. 16.

Sed vereor ne cui de te plus quàm tibi credas.

Bibulas aures] Avidas laudis & applausûs. Horat. lib. 2. Ode 13.

Bibit aure vulgus.

51. *Respue quod non es*] Alii legunt, *Respice.* Sensus utrobique manifestus. Ne tibi arroga quod non est in te. Ne te capi sinas adulationibus. Seneca Epist. 80. *Si perpendere te voles, sepone pecuniam, domum, dignitatem, intùs te ipse consule.*

Tollat sua munera cerdo] Quod dat vulgus recipiat; nempè vanas assentationes atque laudatiunculas à te repulsas rejectasque sibi habeat.

Horatius.

Stultus honorem sæpè dat indignis.

Cerdo] Est quilibet è plebecula vilis artifex lucri causâ suam locans operam: ἀπὸ τοῦ κέρδους, dictus, ut volunt, quasi lucrio. Vide Martial. lib. 3. Epigramm. 16.

52. *Tecum habita*] Temetipse consule, inspice & considera, quæ sint animi tui affectiones.

Sat. 1.

Nec te quæsiveris extrà.

Horat. lib. 1. Sat. 3.

Teipsum concute.

Et lib. 2. Sat. 7.

Non horam tecum esse potes.

Nôris quàm sit tibi curta supellex] Vide quàm sis imparatus ad magna suscipienda, quàm parum virtutis habeas & sapientiæ: quanta tibi desunt attende. Verum enimverò, ut ait Cic. 2. Tuscul. Quæst. n. 63. *tuo tibi judicio est utendum, tibi si rectè probanti placebis, tum non modò tu te viceris, sed omnes & omnia:* at si contrà, ut antè dixi, te sentias ipse pravum & nequam, nedum plebi insanæ, imò nec Burrho aut Senecæ abblandientibus fidem habeas.

Supellex] Quemadmodùm domum ornant ac muniunt rei familiaris instrumenta varia, sic animum virtus, eruditio, sapientia, aliæque dotes optimæ.

SATIRA V.

INTERPRETATIO.

EA est consuetudo Poëtis, sibi exoptare centenas voces, ora centena, & centenas linguas in versus exposcere; sive componatur ab eis Tragœdia ab histrione tristi pronuncianda;

VATIBUS hic mos est centum sibi poscere voces,
Centum ora, & linguas optare in carmina centum;
Fabula seu mœsto ponatur hianda Tragœdo;

ANNOTATIONES.

1. *Vatibus*] Scita & elegans in primis hæc Satira duas habet partes. In priori quid debeat Cornuto præceptori luculenter & officiosè profitetur Persius. In altera, nimirùm à versu 73. in quo vera libertas consistat, graviter explicat, atque ex placito Stoïcorum egregiè asserit *solum sapientem liberum esse.* Quod ferè idem asseverabat Apostolos Paulus cùm ait: *qui facit peccatum, servus est peccati.*

Hic mos est, &c.] Poëtæ nimirùm Epici, quin & Oratores interdum, solent eâ figurâ uti, quoties grande quidpiam aut arduum volunt exprimere.

Centum sibi poscere voces, &c.] Homerus Iliad. 2.

ὐδ' εἴ μοι δέκα μὲν γλῶσσαι δέκα δὲ ςόμαΐ' εἶεν.

Hunc secutus Hostius Poëta. lib. 2. Belli Istrici, (ut refert Macrobius, Saturnal. lib. 6. cap. 3.) sic habet:

Non si mihi linguæ
Centum atque ora sient totidem, vocesque liquatæ.

Posteà Virgil. Georgic. 2. pariter & Æneid. 6. hunc eumdem versum habet.

Non mihi si centum linguæ sint, oraque centum.

Hos alii passim imitati, ut Scil. Ital. lib. 4.

Non mihi Mæoniæ redeat si gloria linguæ,
Centenasque pater det Phœbus rumpere voces.

Claudianus in Panegyrico Probini:

Non mihi centenis resonent si vocibus ora.

Sic etiam Oratores, ut Quintil. in fine Declam. 6. *Omnia licet* (inquit) *huc revocemus præterita, & ad canendas unius laudes, universorum Vatum scriptorumque ora consentiant, vincet tamen res ista mille linguas;* &c. Et S. Hieron. in Epitaphio Paulæ, sic exorditur: *Si cuncta corporis mei membra verterentur in linguas, & omnes artus humanâ voce resonarent, nihil dignum sanctæ ac venerabilis Paulæ virtutibus dicerem.* Vide Cassiodor. Ep. 1. lib. 11, &c.

3. *Fabula seu mœsto ponatur, &c.*] Seu Carmen Tragicum scribant, seu Heroïcum.

Fabula] Hoc nomine significatur omnis fictio, non tantum rei totius, qualis ab Aphthonio & ab aliis communiter intelligitur; sed & quando rei veræ adjuncta quædam affinguntur, & sermo personis attribuitur, non quem habuere, sed qualem habere potuerunt aut debuerunt. Et sic Dramatica quævis Poëmata fabulæ dicuntur. Hîc pro Tragœdia sumitur, in qua ex adjunctis rei quædam mutari perinde aut fingi, ut dictum est, non est nefas, dummodò similia verò sint omnia, & benè singula cohæreant, juxta Horat. in Arte Poëtica, ver. 151

Atque ita mentitur, sic veris falsa remiscet,
Primo ne medium, medio ne discrepet imum.

Et ver. 338.

Ficta voluptatis causâ sint proxima veris,
Nec quodcumque volet poscat sibi fabula credi.
Neu pransæ Lamiæ vivum puerum extrahat alvo.

Mœsto] Utplurimùm in Tragœdiis tristes occurrunt casus, atque, ut loquitur Theophrastus, ἡρωϊκῆς τύχης περίστασις. Undè Archelao Macedoniæ Regi, ut de se Tragœdiam scriberet petenti, abnuens respondit Euripides, imò rogare se Deos ac precari ne quid unquam Tragœdiæ proprium bono Principi accideret.

Horatius in Arte, ver. 102.

Si vis me flere dolendum est
Primùm ipsi tibi. Tunc tua me infortunia lædent,
Telephe, vel Peleu, ——————
—————————*Tristia mœstum*
Vultum verba decent, &c.

Cave autem ne de tristi catastrophe ac luctuoso fine intelligas. Nec enim exitus ac finis Tragœdiæ solet aut debet esse tristis magis quàm Comœdiæ: in quo Lubinus & alii recentiores hallucinantur. Nomen porrò Tragicomœdiæ in qua vulgò putant contrà è tristibus initiis finem esse lætiorem, merum est commentum, inauditumque apud veteres: Scalig. Poët. lib. 6. cap. 3. & alibi. Vossius Instit. Poët. lib. 2. cap. 24. Stiblinus in Eurip. Trag. Theophrastus apud Diomed. lib. 3. Certè Euripidis & Sophoclis Tragœdiæ sæpè finem habent & catastrophen, quàm principia lætiorem: Tragicomœdiæ tamen apud illos mentio nulla; nec titulus iste unquam inscriptus apud antiquos reperitur. Testes Euripidis Hecuba, Orestes, Alcestis, utraque Iphigenia, &c.

Hianda] Magno quidem spiritu & voce gravi recitanda, sicut res illic graves, sublimis & grandis stylus.

Juvenal. Sat. 6.

Grande Sophocleo carmen bacchamur hiatu.

Tragœdo] *Tragœdus* est actor Tragœdiarum, Tragicus autem earum scriptor.

Vulnera seu Parthi ducentis ab inguine ferrum.
Quorsum hæc? Aut quantas robusti carminis offas
Ingeris, ut par sit centeno gutture niti?
Grande locuturi nebulas Helicone legunto:
Si quibus aut Prognes, aut si quibus olla Thyestæ
Fervebit; sæpè insulso cœnandâ Glyconi.
Tu neque anhelanti coquitur dum massa camino,

sive describant *plagas Parthi emittentis sagittas ex inguine. Ad quid ista? Vel quàm magnas offas fortis versûs infers, ut opus sit fulciri centùm faucibus? Ingens* aliquid *scripturi colligant nubes ex Helicone: & si quibusdam vel Prognes, vel si aliquibus Thyestæ lebes bulliet:* quæ *cœna agenda frequenter* ab *insipido Glycone. Tu nec spiritum comprimis laboranti*

---

4. *Vulnera seu Parthi*] Quæ Romani Parthis, aut Romanis etiam Parthi intulerunt in bellis sub Augusto, imo & sub Nerone gestis; de quibus Poëtæ carmina condebant Cæsaribus adulantes. De bellis Parthicis Cornel. Tacit. Annal. lib. 12. & sequent. Sueton. Justin.

Parthi] Populi fuere in Asia Orientales Romanorum hostes infensissimi, sagittandi periti valdè, & fugam simulando vincere assueti. Undè Virgil. Georgic. 3.

Fidentemque fugâ Parthum versisque sagittis.

Ducentis ab inguine ferrum] Locus profectò anceps. Interpretantur vulgò sagittas è vulnere extrahentis & in hostes retorquentis. At audacior videtur interpretatio. Casaub. vult à Persio intelligi quartum jaculandi modum Parthis proprium, nempè *ex inguine;* cùm sagittas emitterent & tela, alii ex humero, alii è capite seu ex auricula dextra, alii è pectore seu mammâ; citatque Propertium, lib. 4. Eleg. scilicet 11. de Gallis, ubi vulgò legunt:

Illi virgatis jaculantis ab agmine braccis.

Legit verò Casaubonus illic, *ab inguine*, sed, an jure, ipse viderit. Certè malim cum Marcilio, explicare Persium hìc, de Parthis lethaliter in inguine vulneratis, & sagittas extrahendo, morientibus. Numquid enim Romani Poëtæ in Epicis Carminibus, de quibus Persius hoc loco, laudâssent Parthos tela vibrantes, & Romanis mortem inferentes potiùs quàm victores Parthorum Romanos? Quod tamen dicendum foret, si vulnera sumerentur hìc activè, ut sentit Casaubonus.

Ferrum] Sagittas ferro armatas in cuspide. Synecdoche.

5. *Quorsum hæc?*] Fingit Persius adesse Cornutum præceptorem, & redarguere sic: undè verò tibi, ô Persi, turgidum illud Satiræ procœmium?

Aut quantas robusti carminis offas ingeris?] Eccur tantas verborum ampullas adhibes?

Robusti carminis] Heroïci, vel Tragici. Tu nimirùm non Satiram scribere sed Epos videris.

Offas] *Offa* dicitur cibi globulus aut frustum. Hìc metaphoricè significat inflatum carmen.

6. *Ut par sit centeno gutture niti?*] Velut ad trajiciendas offas illas grandiores, sive ad proferendos versus adeò turgentes.

7. *Nebulas*] Similia nebulis, inania, quamvis specie magna. Horat. in Arte, *nugas, canoras*, vocat: & *nubes & inania captare* eos dicit, qui turgidum scribunt carmen.

Helicone legunto] Invocando Musas & Apollinem. Vide in Prologo.

8. *Si quibus aut Prognes, &c.*] Si qui volent scribere Tragœdiam vel de *Progne* Pandionis Atheniensium Regis filiâ, Terei Thracum Regis uxore: vel de Atreo & Thyeste fratribus apud Argos seu Mycenas regnantibus, invidentibus sibi invicem, & in sese pariter sævientibus.

Prognes] Quæ Tereo marito filium Ithyn apposuit epulandum, dolore percita quòd Philomelam sororem ille vitiâsset. Ovid. Metam. 6. Fab. 7.

Olla Thyestæ] Qui suos ipse filios inscius comedit in olla coctos & appositos in cibum ab Atreo fratre, incestum illius cum Europa uxore sua vindicante. Vide Senecam Tragic. in Thyestæ.

9. *Fervebit*] Allegoria ab olla in qua fervente cocti sunt filii Terei & Thyestæ, & allusio ad Tragœdiæ stylum concitatum & vehementem.

Cœnanda] Repræsentanda cœna Terei & Thyestæ proprios filios devorantium. Quod tamen in Scena exhiberi vetat Horatius in Arte, his versibus:

Non tamen intùs
Digna geri promes in scenam, multaque tolles
Ex oculis, quæ mox narret facundia præsens.
Nec pueros coram populo Medæa trucidet;
Aut humana palam coquat exta nefarius Atreus;
Aut in avem Progne vertatur, &c.

Glyconi] Fatuo Tragœdo, tempore Neronis, qui trita argumenta sæpiùs ad nauseam reponeret. De similibus Martial. lib. 10. Epig. 4.

Qui legis Oedipodem, caligantemque Thyesten,
Colchidas, & Scyllas; quid nisi monstra legis! &c.

Hinc *insulsum* vocat Persius, ut ait vetus Scholiastes, *erat enim ille nescius jocari: quanquam populo mirè placuit, & ideò à Nerone manumissus est*, &c.

10. *Tu neque anhelanti, &c.*] Tu magno conatu versus magnificos non profers, magno anhelitu, & pulmonibus laborantibus. Nec ita scribis aut loqueris, ut folles inflare videaris: adeòque ab ineptis hujus sæculi Poëtis ambitiosè recitantibus quàm longè abes!

Folle premis ventos: nec clauso murmure raucus
Nescio quid tecum grave cornicaris ineptè;
Nec scloppo tumidas intendis rumpere buccas.
Verba togæ sequeris, juncturâ callidus acri,
Ore teres modico, pallentes radere mores
Doctus, & ingenuo culpam defigere ludo.
Hinc trahe quæ dicas: mensasque relinque Mycenis
Cum capite & pedibus; plebeiaque prandia nôris.

folle, dum metallum in *fornace excoquitur: nec raucus susurro apud te insulsè garris nescio quid grande; nec conaris frangere malas inflatas ingenti sono. Sectaris voces pacis, peritus forti compositione, politus stylo modesto, solers perstringere vitia pallida, & noxam confodere liberali joco. Ex his deprome quæ scribas: & remitte Mycenis mensas cum capite & pedibus; & cognosce* tantummodo *populi convivia.*

Coquitur dum massa camino] In fornace ardenti metallum; sic animo inter meditandum fervescente carmen fingitur.

11. *Anhelanti folle premis ventos*] Aërem follibus inclusum & stridentem exagitant fabri ad fornacem accendendam: ingenium autem meditando, ac fingendo, secum luctando sæpè, & in omnes partes vertendo, Poëtæ discruciant: pulmones item fatigant, recitando carmen præsertim inflatum & turgidum, quale hîc Persius reprehendit, imitatus nempè Horatium lib. 1. Sat. 4.

At tu conclusas hircinis follibus auras
Usque laborantes dum ferrum molliat ignis,
Ut mavis imitare.

Juvenalis autem hos secutus de Causidicis ait, Sat. 7.

Tunc immensa cavi spirant mendacia folles.

Et Martialis.

A nostris procul est omnis vesica libellis,
Musa nec insano syrmate nostra tumet.

12. *Nescio quid grave*] Carmen quod tibi placeat soli, magnumque videatur.

Cornicaris] Nec tu, more cornicum, voces emittis è gutture, compressas, impeditas, strangulatas, palato supplantatas, de quibus fusè Sat. 1. Locum hunc respexit D. Hieron. cùm ait Ep. 4. *Alii intra se nescio quid cornicantes tumentia verba trutinantur, &c.*

13. *Nec scloppo tumidas intendis rumpere buccas*] Adverte gradationem: nec stylum inflas ad instar follis; nec meditaris & tecum agitas confusa & impedita, more cornicis; nec denique ore turgenti pronuncias, ut quasi scloppum edere videaris. Sic laudat Cornutus Persii elocutionem, inventionem, pronunciationem.

Scloppo] Vox ficta ad exprimendum sonum ex inflatis aëre buccis, & vi quâdam aut ictu elisis & compressis editum. Hîc egregiè adhibetur ad significandam pronunciationem tumidam & affectatam. Legit Casaubonus *stloppo*, ex antiquo Codice, & favet Priscianus, lib. 1. cap. 4.

14. *Verba togæ sequeris*] Non bella carmine describis, sed quæ pacis tempore in usu sunt. Sic libet hæc intelligere, magis quàm de forensibus & oratoriis, aut etiam de Satira quæ propria Romanorum sit, interpretari.

Togæ] Vetus Schol. hîc ita loquitur: *Toga, purum pallium, formâ rotundâ, fusiore atque inundante sinu; de subdextro veniens, super humerum sinistrum ponitur: cujus similitudinem in operimentis simulacrorum, vel picturarum aspicimus: easque statuas togatas vocamus. Togâ Romani in pace, in bello paludamentis utebantur. Mensura togæ justæ senas ulnas habebat. Toga* per metonymiam significat pacem. Hinc illud Tullii: *Cedant arma togæ.* Lege Macrob. Saturnal. lib. 1. cap. 6. Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 18.

Juncturâ callidus acri] Quidam hîc Satiricum salem comminiscuntur; at melius alii scitam ac robustam verborum compositionem, non mollem aut rhythmicam; qualis Neroni affectata. Tull. 3. de Oratore, *Sed si habitum etiam orationis & quasi colorem aliquem requiris; est plena quædam, & tamen teres ac tenuis, at non sine nervis ac viribus.*

15. *Ore teres modico*] Horat. in Arte.

Dedit ore rotundo
Musa loqui.

Alii legunt, *teris*, id est, expolis, superflua resecas, ut ferrum lima terit & lævigat.

Pallentes radere mores doctus] Tu non modò rectè, sed & recta scribis & bona. Nimirùm placita morum tractas sanctissima, & multo sale hominum vitia defricare satagis.

Pallentes mores] Nunquam non timent qui sibi conscii sunt alicujus flagitii. Et Satira quæ nemini parcit improbo, malis pallorem inducit.

Horat. Epist. 1. lib. 1.

Hic murus aheneus esto;
Nil conscire sibi, nullâ pallescere culpâ.

16. *Ingenuo culpam defigere ludo*] Ut ait Horatius, ridendo verum dicis, flagitiosos castigas, flagitia proscribis.

Defigere] Proprium Criticis vocabulum, qui obelos & verucula solent appingere ad ea quæ notant ac improbant.

17. *Hinc trahe quæ dicas*] Age, Persi, perge in instituto, è populi vitiis argumenta Satirarum desume. Quod erit certè utilius, quàm si ingentia & tumida scriberes vel in Tragœdiis, vel in Epicis.

Mensasque relinque Mycenis] Græcis Tragicis grandia sua permitte argumenta, qualis cœna Thyestæ & Terei, de quibus suprà. *Mycenæ* urbs Peloponesi, in qua gesta dicitur fabula Atrei & Thyestæ.

18. *Cum capite & pedibus*] Reservârat Atreus caput, pedes, & manus puerorum, quæ post cœnam Thyestæ fratri exhibuit, ut sciret quas & quorum devorâsset carnes.

Senec. Thyest.

Non equidem hoc studeo, bullatis ut mihi nugis
Pagina turgescat, dare pondus idonea fumo.
Secreti loquimur. Tibi nunc, hortante Camœnâ,
Excutienda damus præcordia: quantaque nostræ
Pars tua sit, Cornute, animæ, tibi, dulcis amice,
Ostendisse juvat. Pulsa, dignoscere cautus
Qui solidum crepet, & pictæ tectoria linguæ.
His ego centenas ausim deposcere voces,
Ut, quantum mihi te sinuoso in pectore fixi,
Voce traham purâ; totumque hoc verba resignent

Certè non in id incumbo, ut nugis inflatis intumescat liber, aptus facere momentum fumo. Seclusi dicimus. Tibi modò, Musâ instigante, præbemus examinandum cor; & libet declarare tibi, ô Cornute, amicorum suavissime, quanta pars animi mei tua sit. Tange, tu qui es *peritus explorare quid integrum resonet, & simulationes fucatæ linguæ. Ad hæc ego audeo exoptare centum voces, ut verbis sinceris expromam, quàm* altè *infixi te mihi in intimo corde; & sermo aperiat illud omne quod reconditum est in secretis præcordiis,*

Denudat artus dirus, atque ossa amputat;
Tantùm ora servat, & datas fidei manus.

Plebiaque prandia nôris] Potiùs quàm regalia, in quibus tam horrendæ apponuntur dapes, Tereo scilicet & Thyestæ. Hæc, inquam, relinque, & plebeias res inspice: corruptos populi mores satirico sale deterge & expurga.

19. *Non equidem hoc studeo*] Cornuto Persius respondet: certè non opto centenas voces ad pompam, quòd Poëtæ solent; sed cupio dumtaxat grati mei erga te animi monimenta relinquere.

Bullatis nugis] Verbis ac sententiis instar bullæ tumidis & fulgentibus, sed intùs vanis: quas Horatius in Arte, *ampullas* vocat. Quidam legunt, *pullatis*, & explicant de tragicis, ex eo quod in Tragœdiis induci soleant atrâ, pullâ, & lugubri veste induti Reges. Sed parum placet acutior illa interpretatio & lectio.

20. *Pagina turgescat, dare pondus idonea fumo*] Nec ego nitor auctoritatem conciliare & gravitatem inanibus, fumosis, vanis, & levioribus versiculis, ac rerum inopibus: ut loquitur Horatius in Arte Poëtica; quasi verba sine re aliquid valeant.

21. *Secreti loquimur*] Sincerè & citra fastum tibi ego, solus soli loquor: nec quasi palàm carmen & scripta ostentare velim, versibus tibi consigno animi mei sensa.

22. *Excutienda damus præcordia*] Adeòque intimos cordis recessus aperio; expressum vide in pauculis versiculis, quod dudum latet impressum in animi mei penetralibus.

Quantaque nostræ pars tua sit, Cornute, animæ] Sententia hæc tracta est à Pythagora, inquit vetus Gloss. nimirùm quia Pythagoras aiebat amicum esse alterum seipsum. Et Antiqui dicebant amicitiam esse animam unam in duobus corporibus.

Undè Ovid. de Oreste & Pylade scribit,

Qui duo corporibus, mentibus unus erant.

Horatius de Virgilio ait, lib. 1. Od. 3.

Et serves animæ dimidium meæ.

S. Gregorius Nazianzenus suam cum D. Basilio familiaritatem appellat συμψυχίαν. Et S. Augustinus lib. 4. Confession. cap. 6. de amico suo, similia his; imò quid majus videtur dixisse, ubi ait: *Sensi ego animam meam & animam illius unam fuisse animam in duobus corporibus: & ideò (eo morte sublato) mihi horrori vita erat, quia nolebam, dimidius vivere; & ideò fortè morti metuebam, ne totus ille moreretur, quem multùm amaveram.*

23. *Cornute*] Annæus Cornutus Persii magister, Stoïcæ Philosophiæ Professor eo tempore celeberrimus, teste Eusebio: qui à Nerone missus in exilium, eò quòd ejus scripta reprehendisset.

24. *Pulsa*] Digito percute, & explora meam mentem: sicut explorantur fictilia, num solida sint & integra.

25. *Quid solidum crepet*] Discernis enim quid verum, quid fictum & simulatum. Pers. Satir. 3. dixerat vas percussum sonare & indicare vitium suum *malignè respondendo;* hîc ait integrum vas dignosci, *solide crepando.*

Pictæ tectoria linguæ] Incrustata auro statua lignum aut lapidem celat, sic & urbanitas sermonis & oratio plena obsequii tegit sæpè invidiam & odium animo reconditum. Legunt nonnulli *plectoria*, id est, involucra ἀπὸ τοῦ πλέκειν, inquiunt. Sed apage. Juvenalis enim Sat. 6. Persium secutus, scribit,

Tandem aperit vultum, & tectoria prima reponit.

Et S. Augustinus ad Volusianum affirmat Sanctas Litteras *rem esse solidam & sinceram; non fucata eloquia, nec ullo linguæ tectorio inane aliquid ac pendulum crepitare.*

26. *His ego centenas, &c.*] Centenas ego voces exoptem ad me gratum erga te magis ac magis probandum. Quo quidem in studio quod Tullius Epist. 1. lib. 1. Lentulo scribebat, id videtur Persius indicare velle, nimirùm, *omni officio ac potiùs pietate erga Cornutum, etsi aliis satisfaceret omnibus, at ipsum sibi nunquam satisfacere.*

27. *Ut, quantum mihi te, &c.*] Egregiam adverte prioris sententiæ expolitionem.

Sinuoso in pectore fixi] In latebris animi reconditissimis adeo te infixi, ut totus in me sis, & totus sim tuus.

28. *Verba resignent*] Rupto velut sigillo revelem, carmen & scripta palàm proferant amorem erga te meum, merita in me tua; quæ tamen duo certè maxima haud satis exhibeat centena etiam vox.

quanquam *vix explicari potest. Statim atque deposita est à me timido prætexta servatrix, & appensa est bulla data præcinctis Diis domesticis: quando socii faciles* aderant, *& clypeus albus tunc sinebat* me *injicere oculos sine metu* in *omnem suburram;*

Quod latet arcanâ, non enarrabile, fibrâ.
Cùm primùm pavido custos mihi purpura cessit,
Bullaque succinctis Laribus donata pependit;
Cùm blandi comites, totâque impunè suburrâ
Permisit sparsisse oculos jam candidus umbo;

---

29. *Fibrâ*] Fibram poni pro intimis viscerum & cordis maximè partibus, dixi Satir. 1.

30. *Cùm primùm pavido, &c.*] Hactenùs proœmium ac prolusio dumtaxat: Deinceps autem recenset Persius quid & quantum debeat Cornuto Præceptori pro sedula ejus institutione.

Pavido] Id est, pudibundo, vel timenti imminentes adolescentiæ difficultates, & virtutis in ea ætate impedimenta.

Custos purpura] Id est, toga, cui prætexta erat purpura (ut quod ait Macrobius) *ex ejus rubore ingenuitatis pudore tegerentur pueri.* Hinc à Persio vocatur *custos*, scilicet innocentiæ ob colorem purpureum, qui symbolum est pudoris. Adde quòd prætexta veluti sacros facit, quos & violare sit nefas. Undè Plin. lib. 9. cap. 36. ait purpuram *pueritiæ esse pro majestate*, id est, sanctitate. Et Fabius Declamat, ait, *prætextâ infirmitatem pueritiæ sacram fieri & venerabilem, non secùs ac Sacerdotes vestibus suis.* Vel *custos* vocatur prætexta, quia tempore pubertatis pueri sunt sub tutela alterius, nempè Custodis seu Pædagogi. Horat in Arte,

Imberbis juvenis tandem custode remoto.

Cessit] Cùm jam prætexta dedit concessitque locum togæ virili, quæ sumebatur post pubertatem, seu anno ætatis decimo sexto.

31. *Bullaque*] Hinc Persii nobilitatem argui diximus in Prologo, contra nonnullos. Nimirùm pueri nobiles ante pectus auream bullam cordis effigie gestabant collo appensam: *Quam inspicientes* (inquit Macrob. lib. 1. Saturnal. cap. 6.) *ita demùm se homines cogitarent, si corde præstarent.* Juvenalis. Satir. 5. ad finem, *Etruscum aurum* vocat, quasi ab Etruscis profluxerit mos bullæ gestandæ. De eo multa & varia Macrobius loco citato mox, ubi & sic habet: *Tullus Hostilius Rex Romanorum Tertius, debellatis Hetruscis, sellam curulem, lictoresque & togam pictam, atque prætextam, quæ insignia Magistratuum Hetruscorum erant, primus ut Romæ haberentur, instituit. Sed prætextam illo sæculo puerilis non usurpabat ætas. Posteà verò Tarquinius Priscus . . . . filium suum annos quatuordecim natum, quòd hostem manu percusserat, pro concione laudavit, & bullâ aureâ prætextâque donavit, insigniens puerum ultra annos fortem præmiis virilitatis & honoris . . . . Alii putant eumdem Priscum, cùm statum civium solertiâ providi Principatûs ordinaret, cultum quoque ingenuorum puerorum inter præcipua dixisse: instituisseque ut Patricii bullâ aureâ cum toga, cui prætexitur purpurâ, uterentur dumtaxat illi quorum Patres Curulem gesserant Magistratum, &c.* Asconius, *Bulla*, inquit, *suspendi in collo ingenuis solet aurea, libertinis scortea, quasi communiens pectus puerile.* Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 19. sic habet: *Prætextatis bullam pendere pro pectore affirmant nonnulli, ut ibi cordis insigne maneret, ubi sedes, erat consilii.* Et ejusdem lib. cap. 25 *Romani pueros prætextâ donabant, & bullâ. Hæc aurea erat, insigne nobilitatis, figuram cordis habens, ut signarent eam ætatem alterius consilio regendam. Bullâ primùm à Tarquinio Prisco donatum suum filium tradunt, quem in prætextæ annis hostem dicunt occidisse. . . . . . . Lorum verò erat insigne libertorum, plebeiorum & pauperum. Propiùs verò est, fœdere icto cùm Sabinis & Tatio, cautum fuisse, ut bullâ prætextâque, per eas tempestates Sabinorum ornatu, raptarum filii uterentur.* Posteriorem hanc rationem attingit & Plutarchus, in Quæst. Centur. Rom. & alias quasdam adjungit, cur bullam gestarent nobilium filii.

Succinctis] Succinctas vestes habentibus, more militari. Vet. Gloss. *Gabino habitu cinctuque Dii Penates formabantur, obvoluti togâ super humerum sinistrum, dextro nudo.*

Donata pependit] Bullam simul cùm prætexta Laribus consecrabant adolescentes, cùm togam virilem sumerent; sicut puellæ pupas Veneri donare solitæ: quemadmodum jam observavi Satir. 2. & docet Alex. ab Alex. lib 5 cap. 18.

32. *Cùm blandi comites*] Non asperi monitores aderant ampliùs, quales patruus, aut pædagogus, qui sumptâ virili togâ removebatur.

Suburrâ] Ubi meretrices diversabantur, in regione seu vico infami sub antiqua urbe, undè nomen; vocabatur & summœnium, quasi sub mœnibus. Vide Juvenal. Satir. 3. ver. 5.

33. *Permisit sparsisse oculos*] Quando mei juris factus, nemine jam observante me aut castigante, liberè poteram in meretricum domicilia respicere, & per suburram vagari. Ovid.

Oculi sunt in amore duces.

Terent. Andr. Act. 1. Scen. 1.

Postquam excessit ex ephœbis, liberiùs vivendi fuit potestas . . . . anteà verò, ætas, metus, magister prohibebant.

Candidus umbo] Tyronibus dabatur clypeus purus seu vacuus, id est, sine insignibus, ut ibi signanda facere monerentur. Virgil. Æneid. 9.

Ense levis nudo, parmâque inglorius albâ.

Vel intellige togam virilem candidam in umbonis similitudinem aptatam: *synecdochicas,*

Cùmque iter ambiguum est, & vitæ nescius error
Diducit trepidas ramosa in compita mentes:
Me tibi supposui: teneros tu suscipis annos
Socratico, Cornute, sinu. Tunc fallere solers
Apposita intortos extendit regula mores;
Et premitur ratione animus; vincique laborat,

& quando via anceps est, & error imperitus vivendi dividit animos incertos in plateas multiplicis viæ: jam tum *me tibi submisi.* Tu verò, ô *Cornute, mollem ætatem excepisti gremio Socratico. Tunc norma decipere perita,* mihi *adhibita pravos mores emendat; & animus domatur ratione, & ægrè fert superari,*

---

inquiunt vett. Gloss. *alioquin & in prætexta candidus umbo est.* Sic & locum hunc explicat Just. Lips. Elector lib. 1. cap. 13. ubi & monet Tertull. de pallio: item Appuleium lib. 11. in palla umbones agnoscere, & eleganter describere.

34. *Cùmque iter ambiguum est*] Quando mens adolescentis hæret incerta quid sibi potissimùm agendum sit; similis viatori in bivium incidenti, qui valdè torquetur anxius, utram inire viam debeat. Quod & Herculi accidisse refert Cic. Offic. 1. cap. 117. ex Xenophonte, qui rursùs ex Prodico Sapiente rem narrat, lib. 2. de Fact. & Dict. Socrat. memorab. non longè ab initio.

Et vitæ nescius error] Ut Philosophia magistra vitæ est: ita ex adverso ignorantia rerum, *error* denique egregiè Persio dicitur *vitæ nescius*, id est, eorum quæ conducunt ad rectè vivendum. Sic igitur imperitia ducit adolescentes & abripit in id omne quod videtur ipsis facilè, jucundum, splendidum, quasi perinde sit illud rectum & bonum: fallitque eos literæ Pythagoricæ Y latior pars læva quæ eligitur, præ dextra arctiori quidem, sed tamen meliori. Hinc pronam illi sequuntur ad vitia viam; deserunt autem virtutis iter arduum, præceps ac præruptum.

35. *Diducit*] Legunt alii, *deducit*, alii, *traducit.* Sensus est, in hanc & illam sententiam impellit, distrahit, cruciat, *trepidas mentes*, id est, ancipites, dubias, titubantes inter varias instituendæ vitæ rationes.

Auson. Edyll. 15. de Pythagorico eligendæ vitæ dubio.

Quod vitæ sectabor iter, si plena tumultu
Sunt fora; si curis domus anxia; si peregrinos
Cura domûs sequitur; mercantem si nova semper
Damna manent: cessare vetat si turpis egestas:
Si vexat labor agricolam, mare naufragus horror
Infamat, pœnæque graves in cœlibe vita.
Sanguineum si Martis opus: si turpia lucra
Fœnoris, & velox inopes usura trucidat?
Omne ævum curæ, &c.

Ramosa in compita] Quæ multas se in vias scindunt, ut truncus in ramos; id est, multos exitus & calles habent. Pariter etiam imprudens juvenis in varias deliberationes dilapsus sæpè id amplectitur quod pejus, ex judicii conciliique imbecillitate. Hîc rursùs alludit Persius ad literam Pythagoricam, de qua paulò antè; & Sat. 3. ver. 56.

36. *Me tibi supposui*] Instituendum me tradidi. Quidam legunt, *seposui*, id est, segregavi. Sed prior lectio videtur retinenda.

37. *Suscipis Socratico sinu*] Admisisti me in tuam disciplinam, Morali Philosophiâ & Stoïcis dogmatis imbuendum; me verò excepisti non studio solùm paterno, sed quasi materno affectu abblandiens ac demulcens. Sunt & qui interpretentur, integritate Socraticâ & sanctitate educandum: nec omninò displicet. Cur autem Socraticam vocat Persius Stoæ scholam? Nimirùm, Socratis discipulus Antisthenes Diogenem instituit: hunc Crates Thebanus audivit. Hic demùm edocuit Zenonem scholæ Stoïcæ conditorem. Plutarch. Laërt. Cic. Undè Socrati non abs re tribuuntur, quæ ab eo velut à primo fonte profluxere instituta. Vide Sat. 3. ver. 1. & ibid. Annot.

Tunc fallere solers apposita, &c.] Hunc locum variè varii intelligunt, & suo quisque sensui accommodant. Alii, quos inter Casaubonus, sic explicant: tu fraude innoxiâ me circumveniens suaviter ad rectum flexisti, solerter & sensim ita domans pravas affectiones, ut novæ disciplinæ austeritas non offenderet aut deterreret. Alii puerilem vocant hanc interpretationem, & sic Persii voces aptant & sensum: *Tunc regula apposita solers*, id est, ostendens, *mores intortos fallere*, id est, errare, *extendit*, id est, reformat eos ac corrigit. Alii putant allusum ad intervallum quod sæpè exiguum est virtutem inter ac vitium, quodque propterea fallit.

Undè Horat. in Arte.

———— —— *Decipimur specie recti.*

Et Juvenal. Sat. 14.

Fallit enim vitium specie virtutis & umbrâ.

Prima quidem sententia acutior: secunda in quibusdam durior, ut cùm, *solers*, explicat, ostendens, &c. Tertia videtur ad solitum Persii loquendi modum paulò audaciorem accommodatior. Nobis sensus hic erit, & ordo verborum: *tunc regula solers mores fallere, apposita extendit intortos.* Id est, præcepta morum falsas virtutum species mihi detegendo, docuerunt, me omne vitium declinare, & sinceram virtutem sequi. Itaque *intortos mores extendere*, significat rectum id facere quod curvum erat; ductâ metaphorâ à fabrilibus.

39. *Et premitur ratione animus*] Jamque sub tua disciplina proficiens, animi motus coërcere didici, & rationis sequi imperium coëgi. *Si-*

Artificemque tuo ducit sub pollice vultum. 40
Tecum etenim longos memini consumere soles,
Et tecum primas epulis decerpere noctes.
Unum opus, & requiem pariter disponimus ambo:
Atque verecundâ laxamus seria mensâ. 44
Non equidem hoc dubites, amborum fœdere certo
Consentire dies, & ab uno sidere duci.

& formam sumit sub digito tuo solerti. Nam recordor transegisse tecum dies integros, & cibos tecum carpsisse initio noctium. Ordinabamus ambo eosdem labores, similiter & quietem: & res *serias temperabamus cœnâ modestâ. Certè illud ne tibi dubium sit,* nostram *amborum vitam statutâ societate convenire, & regi ab eodem astro.*

---

cut equus à sessore domatur, inquit Plato, *ita animus ratione.* Per animum itaque ne mentem intellige, seu partem animi superiorem, sed potiùs inferiorem quæ expers est rationis, vocaturque appetitus. Tull. Offic. 1. num. 100. *Duplex est vis animorum atque naturæ. Una pars in appetitu posita est, quæ est ὀρμὴ, Græcè; quæ hominem huc & illuc rapit: altera in ratione, quæ docet & explanat quid faciendum fugiendumque sit. Ita fit ut ratio præsit, appetitus verò obtemperet.*

Horat. Epist. 2. lib. 1.

> ......*Animum rege, qui nisi paret,*
> *Imperat: hunc frænis, hunc tu compesce catenâ.*

Plaut. Trinumn. Scen 5.

> *Homo cum animo inde ab ineunte ætate depugnat suo.*
> ....
> *Tu si animum vicisti potiùs, quàm animus te, est quòd gaudeas.*

Vincique laborat] Ægrè superatur natura ad malum proclivis. Undè mens & ratio contra appetitum pugnans, quasi secum ipsa luctatur, laborat tamen & studet ut vincatur etsi repugnans & reluctans.

40. *Artificemque tuo, &c.*] Hypallage, pro, *artifici.* Potest & legi, *artificis;* ut docte monet Casaubonus. Sensus est: animus meus à te molliter & scitè tractatus eam omnem induit speciem tandem & formam, quam dare & inducere voluisti, velut artifex peritus in argillam aut ceram.

Juvenal Sat. 7. ver. 237.

> *Exigite ut mores teneros ceu pollice ducat,*
> *Ut si quis cerâ vultum facit.*

Pollice] Macrob. lib. 7. cap. 13. pollicem dictum ait à pollendo, quippe qui non minùs quàm tota manus semper in officio est. Undè & Græcis vocatur ἀντίχειρ, quasi manus alterâ. Pariter quidem asserit Græcam hanc etymologiam Gal. Alii tamen aliter sentiunt.

41. *Tecum etenim longos, &c.*] Die nocteque à te non discedebam.

Virgil. Eclog. 9.

> ——————————— *Sæpè ego longos*
> *Cantando puerum memini me condere soles.*

42. *Et tecum primas epulis decerpere noctes*] Est qui interpretetur, initium etiam noctis dabamus studio Philosophiæ, idque temporis decerpebamus quieti & epulis, id est, rescindebamus, adimebamus. Sed melius est cum aliis propè omnibus, intelligere de frugali mensa studiosis necessariâ, quod verbum, *decerpere,* indicat satis: ut sensus sit, non dies noctibus epulando jungebamus, quod faciunt helluones; sed pauculas, tantùm horas, idque vesperi; & quasi raptim cibum carpebamus, quem porrò honestis sermonibus condiebamus, ut est paulò pòst.

43. *Unum opus, & requiem, &c.*] Simul labori, simul quieti indulgebamus. *Unà opus & requiem,* &c. Legi velit Casaubonus: at videtur tamen Persius respexisse illud Virgilii Geor. 4.

> *Omnibus una quies operum, labor omnibus idem.*

44. *Verecundâ laxamus seria mensâ*] Graves occupationes, & diurnam studii & animi contentionem relaxamus inter cœnandum ac remittimus tantillùm jocis ac salibus innoxiis. Agellius lib. 13. cap. 11. ait, *Convivarum sermones debere esse jucundos, & cum illecebra quadam & voluptate utiles, quibus ingenium nostrum venustius fiat & amœnius. Quod profectò eveniet, si de id genus rebus ad communem vitæ usum pertinentibus confabulemur, de quibus in foro atque in negotiis agendis loqui non est otium.* Vide Athenæi Deipnosophistas: & Macrob. lib. 7. cap. 1.

45. *Non equidem hoc dubites, &c.*] Consensio nostra non levis aut fortuita, imò ea est quæ naturalibus causis producta & conflata dubitari non possit.

Amborum] Mei tuique, Persii discipuli, & Cornuti præceptoris.

Fœdere certo] Non otiosè hoc ait Persius, (inquit Marcilius) nam qui sub piscibus nascuntur, non ita certum fœdus inter se habere æstimantur.

Undè Manil. lib. 2.

> *At quibus in lucem pisces venientibus adsunt,*
> *His non una manet semper sententia cordi;*
> *Commutant animos interdum & fœdera rumpunt,*
> *Ac repetunt.*

46. *Consentire dies*] Marcilius ex Servio ad Æneid. 1. legit, *Deos,* id est, Genios horoscopi comites, juxta Horat. lib. 2. Epist. 2.

> *Scit Genius natale comes qui temperat Astrum.*

Ut sensus Persii sit, consentientes Genios nostros constat summam hanc inter nos amicitiam & consensionem peperisse. Alii tamen omnes legunt, *consentire dies,* id est, tempora, nativitates, undè non mirum, nos sub eadem constellatione genitos, ab iisdem siderum as-

Nostra vel æquali suspendit tempora librâ
Parcâ tenax veri: seu nata fidelibus hora
Dividit in geminos concordia fata duorum:
Saturnumque gravem nostro Jove frangimus unà.
Nescio quod certè est, quod me tibi temperat, astrum.
MILLE hominum species, & rerum discolor usus.

Nam *aut parca veritatis retinens nostros dies librat æquali lance: vel hora fidelibus exorta partitur in duos congruentia Geminorum fata: & malignum Saturnum pariter nostro Jove temperamus. Est profectò nescio quod sidus, quod me tibi accommodat.* *Millenæ* sunt *hominum formæ, & varius rerum usus,*

---

pectibus pares habere & accipere affectiones. Notat Casaubonus Hebræos, quando quempiam alteri amicum indicare volunt, solitos dicere, filius est stellæ ipsius. Vide infrà, ad ea verba, *nescio quod certè est*, &c.

Ab uno sidere duci] Natalitio scilicet & horoscopo; sive illud sit Libra, sive Gemini. Horat. lib. 2. Od. 17.

Utrumque nostrum incredibili modo
Consentit astrum.

47. *Nostra vel æquali, &c.*] Id est, vel fatum æquavit nostra tempora; vel eædem constellationes nostræ amborum vitæ præsidentes, easdem in nobis affectiones, eadem studia, summam animorum conjunctionem & consensionem pariunt.

Librâ] *Libra* æquitatis symbolum est ac justitiæ. Est & Zodiaci signum, quod sol aggressus circa diem Septembris vicesimam æquinoctium facit autumnale.

Horat. cit. lib. 2. Od. 17.

Seu Libra, seu me Scorpius aspicit
Formidolosus, pars violentior
Natalis horæ, seu, &c.

Vide quæ mox infrà ad vocem, *Geminos*.

48. *Parca tenax veri*] Fatum ineluctabile: indeclinabilis rerum series, ut ait Chrysippus. Deæ fatorum à Poëtis finguntur sorores tres, Clotho, Lachesis, Atropos. *Prima orditur*, inquit Sidonius, *secunda texit, tertia finit.* Virgil. Eclog. 4.

Talia sæcla suis dixerunt, currite, fusis
Concordes stabili fatorum Numine Parcæ.

Seu nata fidelibus hora] Hora quâ fideles amici nascuntur, æqualiter nobis partitur omnia.

49. *Geminos*] *Gemini* Castor & Pollux, quos magnâ concordiâ vixisse, regnâsseque, & inter sidera relatos fabulantur. Aiunt porrò Astrologi sub Geminis & Libra natos amicos fieri, & consentire in studiis & affectionibus. Manil. lib. 2. de Geminis sic habet:

Magnus erit Geminis amor & concordia duplex. De Libra verò, ibid.

Quosque dabunt chelæ [id est Libra] *& quos dat Aquarius ortus,*
Unum pectus habent, fideique immobile vinclum.

Et lib. 5.

Felix æquato genitus sub pondere Libræ.

Duorum] Quidam legunt, *Deorum*, scilicet Castoris, & Pollucis. Utrovis modo legas, perinde est.

50. *Saturnumque gravem*] Infestum sidus & noxium ob frigiditatem, siccitatem & tarditatem. Horat. lib. 2. Od. 17. citatis jam:

——————— *Te Jovis impio*
Tutela Saturno refulgens
Eripuit.

Propert. lib. 4. Eleg. 1.

Felicesque Jovis stellas, Martisque rapacis,
Et grave Saturni sidus in omne caput.

Juvenal. Sat. 6.

——— *Quid sidus triste minetur*
Saturni.

Nostro Jove frangimus unà] Jovis sidus amicum & propitium ob suam temperiem. Plin. lib. 2. cap. 8. *Saturni sidus gelidæ ac rigentis naturæ.* Et paulò pòst de Jove ait, *Martis ardore nimio, & rigore Saturni, interjectum ambobus, ex utroque temperari Jovem, salutaremque fieri.* Macrob. de Somn. Scip. lib. 1. cap. 19. investigat cur Martis & Saturni stellæ noxiæ dicantur & maleficæ; cur è contrario magna Jovis ac Veneris benignitas inter Genethliacos habeatur: & rationem affert deductam è numeris, quam apud unum Ptolemæum reperiri affirmat ibidem.

Frangimus] Benignus Jovis aspectus avertit ac discutit malignitatem Saturni aliàs valdè nocituri.

51. *Nescio quod certè est, &c.*] Quodcumque tandem sit è sideribus amicantibus, quod nostræ præfuit nativitati, vitæque nostræ partes ac tempora similia facit, certum est aliquod ex illis nobis affulsisse, ab eo nos regi, alterum alteri attemperari, & fieri nos per illud in omnibus simillimos & conjunctissimos. Vult Casaubonus mentem non esse Persii, horoscopum eumdem ipsi & Cornuto fuisse, qui diversa fuerint ætatis, sed videri dumtaxat, ob similitudinem inter eos morum ac vitæ summam. Verùm strenuè repugnat Marcilius, ostenditque variis exemplis, non coævos, idem tamen dici habuisse natalium sidus: ut Hermodorum ac Demosthenem: Archilochum & Pindarum, &c. Quicquid sit, saltem constat potuisse pares siderum aliquot aspectus occurrere in natalibus Cornuti & Persii, quamvis ætate non æqualium: & hoc sufficit ad explicandum commodè satis locum hunc Auctoris nostri. Nam primò de Libra & Geminis, nulla est difficultas. Deinde quid vetat etiam Jovem, qui intra duodecim annorum spatium, quo periodum absolvit, bis peculiarem sibi domum ingreditur, ubi multùm prævalet adversùs Saturnum?

52. *Mille hominum species*] Jam Persius per comparationem dissimilium, singulare Cornuti vitæ virtutisque genus commendare aggreditur. *Mille hominum species,* &c. Id est, varia

Suam habet quisque voluntatem, nec vita ducitur eodem desiderio. Ille sub sole novo Italicis mercibus commutat piper scabrosum, & frustula cumini pallidi. Iste cibis ingurgitatus amat saginari somno irrigante: ille Campo Martio *delectatur; istum absumit ludus: hic in Venerem est solutus. At quando chiragra calculosa solverit membra* velut *ramos annosæ fagi,*

Velle suum cuique est, nec voto vivitur uno.
Mercibus hic Italis mutat sub sole recenti
Rugosum piper, & pallentis grana cumini:
Hic satur irriguo mavult turgescere somno;
Hic campo indulget: hunc alea decoquit: ille
In Venerem est putris: sed cùm lapidosa chiragra
Fregerit articulos veteris ramalia fagi,

---

sunt hominum studia: diversa genera atque instituta vitæ.

Horat. lib. 2, Serm. Sat. 1.

Castor gaudet equis; ovo prognatus eodem
Pugnis. Quot capitum vivunt, totidem studiorum
Millia.

53. *Velle suum cuique est, &c.*] Pro diversitate animorum ac judiciorum alius aliam artem & exercitationem sectatur: Cassiodor. *Quot homines, tot sententiæ, & unicuique mos suus est,* Virgil. Eclog. 2.

Trahit sua quemque voluptas.

Nec voto vivitur uno] Ut diversæ mentes, sic diversa consilia propositaque. Lucilius, *Quod tibi magnopere cordi est, mihi vehementer displicet.*

54. *Mercibus hic Italis, &c.*] Quidam negotiantur apud exteras gentes, & ad eas deportant merces ex Italia.

Horat. lib. 1. Epist. 1.

Impiger extremos currit mercator ad Indos.

Mutat] Ante usum æris, per rerum commutationem mercatura fiebat: Testis Plin. qui mercaturas à Pœnis inventas ait lib. 7. cap. 56. & lib. 33. cap. 1. *Utinam,* inquit, *totum è vita posset abdicari aurum, sacra fames, ad perniciem vitæ repertum. Quantum feliciore ævo, cùm res ipse permutabantur inter se, sicut & Trojanis temporibus factitatum, Homero credi convenit. Ita enim, ut opinor, commercia victûs gratiâ inventâ, &c.* Lege Alex. ab Alex. lib. 4 cap. 15.

Sub sole recenti] In Orientali Regione, ubi sol hemisphærium ascendens renasci quotidie videtur. Casaubonus hìc unus Alexandriam urbem notat, quasi inde Romani solerent merces petere: sed quo jure hoc affirmat? Quin potiùs Horàtium lib. 1. Sat. 4. Persius imitatur,

Hic mutat merces surgente à sole ad cum, quo
Vespertina tepet regio.

55. *Rugosum piper*] Quod ab Indis petitur, quod gignunt arbores juniperis nostris similes, quod à sole torrente rugas contrahit. Plin. lib. 12. cap. 7.

Pallentis grana cumini] Synecdoche Speciei pro genere. Id est, varia aromata in Indis nascentia.

Pallentis] Quippe sumentibus pallorem ingenerat, ut habet Plin. lib 20 cap. 14.

Horatius lib. 1. Epist. 19. ita stultos imitatores deridet:

——— *Quod si*
Pallerem casu, biberent exangue cuminum.

56. *Hic satur, &c.*] Ille inhiat lucro, hic otio & voluptatibus indulget.

Irriguo mavult turgescere somno] Resoluti & dispersi à cerebro humores crassi, post crapulam imprimis, obturant meatus, obruunt sensus, & somnum faciunt, quo pinguescit corpus.

Virgil. Æneid. 3.

Fessos sopor irrigat artus.

57. *Hic campo indulget*] Hic se dat ambitioni, & quærendis honoribus, qui obtinentur & dantur per suffragia populi in Campo Martio congregati: vel, gaudet exercitiis illic assuetis.

Horatius ad Pisones.

Ludere qui nescit, campestribus abstinet armis.

Nimirùm post ejectos Tarquinios, campus hìc qui illorum fuerat, Marti consecratus est. In eo Romana se juventus exercebat; ibi etiam habebantur comitia creandis Magistratibus. Tit. Liv. lib. 2. cap. 5. Alex. ab Alexand. lib. 3. cap. 23.

Alea decoquit] Rem familiarem exedit, facultates absumit, inopem reddit. Herodotus (ut notavi Sat. 3. ver. 48.) inventam ait aleam, per annonæ difficultatem, à Lydis, ad discutiendam famem. Porrò decoctores dicebantur, qui cùm solvendo non essent, versuram faciebant.

Horat. lib. 1. Epist. 18.

Quem damnosa Venus, quem præceps alea nudat.

58. *Ille in Venerem est putris*] Libidine & nimio infamis voluptatis usu sic enervatur, ut etiam putidos contrahat morbos. Hippocrates, Celsus, alii. Huc facit quod Casaubonus & alii quidam legunt, *in Venerem putret,* id est, putrescit. Vel simplex est imitatio Horatii lib. 1. Ode 36.

Omnes in Damalim putres
Deponent oculos.

Lapidosa chiragra] Ἡ ἄγρα τῆς χειρὸς, quasi manus vinculum seu captatus; morbus articularis, quo tenentur manus captæ veluti ac irretitæ.

59. *Fregerit articulos*] In articulis digitorum calculi, lapilli, nodi generantur è crassis humoribus concreti, quibus cruciantur arthritici, digiti quandoque distorquentur manusque, & quasi franguntur. Horat. autem lib. 2. Sat. 7.

Tum crassos transîsse dies, lucemque palustrem,
Et sibi jam seri vitam ingemuere relictam.
At te nocturnis juvat impallescere chartis.
Cultor enim juvenum, purgatas inseris aures
Fruge Cleantheâ. Petite hinc, juvenesque, senesque,
Finem animo certum, miserisque viatica canis.

tum dolent præposteri dies caliginosos, & fœdum tempus præteriisse, & vitam sibi deinceps residuam. Tu verò delectaris pallorem contrahere libris noctu legendis. *Nam adolescentum institutor, Cleanthis fructum ingeris auribus defæcatis. Istinc, ô juvenes,* pariter *& senes, quærite stabilem mentibus scopum, & commeatus senectuti ærumnosæ.*

———— *Postquam illi justa chiragra*
Contudit articulos.

Et Epist. 1. idem Horatius vocat *nodosam chiragram.*

Veteris ramalia fagi] Cùm senectus & luxuriosa vita debilitârint hominem, qui est similis arbori inversæ; & cùm ejus membra tam inutilia & arida fecerint, quàm sunt rami arboris annosæ & emorientis.

60. *Tum crassos transîsse dies*] Tum dolent annos transactos in turpi cæcitate, in crassis tenebris, sine ulla virtutis aut veritatis cognitione: quæ duo sunt animi cibus ac veræ deliciæ. S. Aug. *Quid magis desiderat anima, quàm veritatem?*

Lucemque palustrem] In libidinum sordibus ac luto; an & in balneis ubi aër crassus & impurus, qualis palustrium locorum?

61. *Seri*] Cùm jam nullus medendi locus.

Vitam ingemuere relictam] Jam luunt quod olim peccârunt, & senes facti ac debiles dolent vitam sibi superstitem esse velut ad ferendas tot ægritudines ac miserias, quæ luxuriam sequuntur: damnant igitur errores & flagitia prioris vitæ, dolent quòd obscuri & inglorii egerint; at serò.

62. *At te nocturnis, &c.*] Tu verò, Cornute, contemptor divitiarum, honorum, voluptatum, totus sapientiæ studio diu noctuque incumbis; quin & studiosi laboris ac vigiliarum tuarum fructus cum aliis ultrò & liberaliter communicas.

Nocturnis juvat impallescere chartis] Pallorem contrahere incumbendo libris & assiduæ lectioni, etiam ad lychnum, & noctu. Horat. Epist. ad Pisones.

———— *Vos exemplaria Græca*
Nocturnâ versate manu, versate diurnâ.

63. *Cultor enim juvenum*] Bonis ac sedulis institutionibus, ad virtutem & honestatem juvenes incitas ac formas. Quo laudibilius nihil est aut fructuosius. Cic. 2. de Divinat. cap. 4. *Quod enim,* inquit, *munus Reipublicæ afferre majus meliusve possumus, quam si doceamus atque erudiamus juventutem?* Et Tuscul. Quæst. 2 n. 13. *Cultura animi Philosophia est, quæ extrahit vitia radicitùs, & præparat animos ad satus accipiendos, eaque mandat eis, & ut ita dicam, serit, quæ adulta fructus ubertimos ferant.*

Purgatas inseris aures] Postquàm vitiis purgâsti, præcepta morum & virtutum ornamenta ingeris & conaris inducere in discipulorum animum, si modò culturæ patientem commodârint aurem, ut habet Horat. lib. 1. Epist. 1. Namque ut est ibidem.

Virtus est, vitium fugere; & sapientia prima,
Stultitia caruisse.

64. *Fruge Cleantheâ*] Philosophiâ Morali, quam Cleanthes Zenonis discipulus & successor docuit, cum magna Atheniensium utilitate. Is, urgente inopiâ, noctu suam operam locabat tum hauriendæ aquæ, tum pinsendis panibus, ut liceret interdiu vacare sapientiæ studio, apud Zenonem, cujus etiam dicta, deficiente papyro, boum ossibus, ac testis inscribebat. Improbo & pertinaci labore superabat ingenii sui tarditatem, quæ fecit aliquando ut per ludibrium, asinus vocaretur. Nec abnuebat ille, imò Zenonis sarcinam ferre se posse, aiebat. Cùm verò aliàs probro illi verteretur, quòd timidus esset; at ideò inquit, minùs pecco. Hæc & alia de Cleanthe Diogen. Laërt. lib 7. & Tull. ejus meminit, de Natura Deorum, lib. 1. num. 37. Item Valer. Maxim. lib. 8. cap. 7.

Petite hinc] E philosophia Stoïca, vel è Cornuti disciplina petite benè vivendi rationem & modum: *finem animo certum:* beatam vitam; honestatem, virtutem; rectum & stabile propositum: quod, ut ait Horatius, Epist. 1. lib. 1.

Æquè pauperibus prodest, locupletibus æquè,
Æquè neglectum pueris senibusque nocebit.

Et eodem lib. 1. Epist. 2.

———— *Certum voto pete finem.*

65. *Miserisque viatica canis*] Solatia & præsidia, quæ prosint in senectute, quam nunquam non comitantur miseriæ, inopia, dolores, &c. ad quæ ferenda faciliùs Philosophia non parùm juvat. Hinc M. Tull. Ciceronis consolatio, item Boëtii.

Viatica] *Viaticum* dicitur id omne quod ad faciendum iter opus est & necessarium. Undè innuit Persius, nos velut peregrinari in vita hac, & ad aliquid aliud tendere. Apud Laërtium lib 1. Bias Prieneus monet, viaticum ab adolescentia ad senectutem sapientiam esse comparandum, quippe cùm ea sola sit certa veraque possessio. Et Tull. de Senect. n. 9. ait, *Aptissima omninò sunt arma senectutis, artes exercitationesque virtutum, quæ in omni ætate cultæ, cùm multùm diuque vixeris, mirificos afferunt fructus, non solùm quia nunquam deserunt, ne extremo quidem tempore ætatis (quanquam id maximum est) verùm etiam quia con-*

'Cras hoc fiet?' Idem cras fiet. 'Quid? Quasi magnum,
'Nempè diem donas?' Sed cùm lux altera venit,
Jam cras hesternum consumpsimus; ecce aliud cras
Egerit hos annos, & semper paulùm erit ultrà.
Nam quamvis prope te, quamvis temone sub uno
Vertentem sese frustrà sectabere canthum,
Cùm rota posterior curras, & in axe secundo.
Libertate opus est, non hâc ut quisque Velina

Illud faciam die crastinâ, inquis. *Crastinâ die idem facies*, inquam ego. *Ecquid? Concedes* mihi unam *dieculam scilicet velut* aliquid *grande? At quando illuxit dies postera, jam contrivimus cras hesternæ* diei; *en aliud cras protrudit hos annos, & aliquantulum ulteriùs continuò erit.* Tu *enim quando* velut *rota posterior, & in altero axe converteris, incassum* tamen *prosequeris orbile licèt tibi proximum, & licèt volvens sese sub eodem temone. Libertas necessaria est, non illa* per quam *statim atque quilibet*

---

scientia benè actæ vitæ, multorumque benefactorum recordatio jucundissima est.

Canis] Id est, capillis canescentibus, qui contingunt senescenti; quanquam refert Plin. lib. 7. cap. 2. Indos quosdam in juventa candido esse capillo, qui in senectute nigrescat.

66. *Cras hoc fiet*] Fingit Persius ignavum aliquem adolescentem sibi respondere: etiam, verum est quod mones; at expecta paululùm, cras faciam, & sapientiæ studium amplectar; finem animo certum constituam, &c.

Idem cras fiet] Instat Persius: atenim cùm illuxerit dies crastina, ô piger, facies & dices iterùm, id quod mihi dicis hodie, quodque pridem facis. Legè S. August. lib. 8. Confess. cap. 10, &.11.

Martial. lib. 5. Epigram. 59.

Cras te victurum, cras dicis, Posthume, semper.
Dic mihi cras illud, Posthume, quando venit?
Quàm longè cras istud ubi est, aut undè petendum?
Numquid, &c.
Cras vives? hodie jam vivere, Posthume, serum est.
Ille sapit quisquis, Posthume, vixit heri.

Quid? Quasi magnum, nempè diem donas?] Reponit ignavus juvenis, tantine est vel unam differre diem, quam & largiri dubitas?

67. *Sed cùm lux altera venit*] Imò, inquit Persius, nec unâ die differre te velo. Sin autem crastinum expectas, nihil omninò facies; & pariter differendo, dies altera consumpta erit ac perdita.

69. *Egerit hos annos*] *Egerit*, ab *egerere*, non ab *ago*: id est, expellit, emittit. Sensus est, una dies integros annos trahit procrastinando, exhaurit, absumit.

Horat. lib. 2. Od. 18.

Truditur dies die,
Novæque pergunt interire Lunæ.

Et semper paulùm erit ultrà] Erit semper paululùm temporis ultrà illud crastinum, quod petîsti. Quocirca consumes ætatem sensim senescendo: singulis diebus rogabis adhuc unam diem dumtaxat velut aliquid non magnum tibi donari; sic nunquam differre desines, donec oppressus annis, senio, doloribus, cum Phrygibus serò sapiens, eas omnes miserias experiere, quas prædixi, & *tunc crassos transisse dies* frustrà dolebis, &c.

70. *Nam quamvis propè te, &c.*] Priorem sententiam Persius confirmat à simili; quasi diceret: aspice in curru seu rheda binos axes uni temoni annexos, quibus suæ rotæ circumvolvuntur: quæro utrum rota posterioris axis & ordinis attingere aliquando possit rotam axis prioris? Minimè certè. Ita prorsùs dies hodierna non assequetur unquam crastinum illud, quo te sapere velle spondes & prædicas.

Propè te] Dies enim hodierna crastinæ conjuncta est.

Temone sub uno] Totum vitæ tempus diebus continuis comprehenditur: hodie & cras pariter se consequuntur, & uni vitæ spatio annectuntur, sicut temoni axis prior & posterior.

Temone] *Temo* est lignum illud oblongum in curru, cujus extremitati jugum alligatur.

71. *Canthum*] Circulus est ferreus, quo rotæ orbile seu curvatura cingitur ac munitur, & quo tota compages constringitur. Vox peregrina & Barbara, seu Afra, seu Hispana, quâ tamen velut receptâ in Latio utitur Persius, ut observat Quintil. lib. 1. cap. 5. Ponitur hîc pro rota, per synecdochen. Sic & Martial. lib. 14. Epigramm. 168.

Inducenda rota est, das nobis utile munus.
Iste trochus pueris; at mihi canthus erit.

72. *Cùm rota posterior curras, &c.*] Quandiu tu diem hodiernum agis, quo nondum vis mores corrigere, cui respondent axis secundus & rota posterior; nunquam attinges diem illum crastinum, quo statuis meliora, qui significatur per rotam priorem; quæ volvitur semper ante posteriorem; neque unquam attingitur ab ea, quamvis ei proxima.

73. *Libertate opus est*] Obstinatum in vitiis juvenem aggreditur Persius novâ quâdam & subtili ratione, scilicet libertatis amore ac necessitate: & ex occasione tractat eleganter & fusè paradoxum illud Stoïcorum: solos sapientes esse liberos: de quo & Tull. parad. 5.

Non hâc] Ergone, ô Romani adolescentes, libertatem adeò jactatis, dum servi estis cupiditatum ac vitiorum? An vobis videmini satis esse ac verè liberi & ingenui, modò libertatem dumtaxat civilem possideatis, qualem sibi vindicat ostentatque servus heri vel hodie manumissus? Imò libertate animi opus est, nec

Publius emeruit, scabiosum tesserulâ far
Possidet. Heu steriles veri, quibus una Quiritem
Vertigo facit!—Hic *Dama* est, non tressis agaso
Vappa, & lippus, & in tenui farragine mendax.
Verterit hunc dominus, momento turbinis exit
MARCUS *Dama*. Papæ! MARCO spondente, recusas

Publius manumissus est, frumentum corruptum obtinet per tesseram Velinam. Eheu veritate vacui vos, apud quos unica circumactio efficit Romanum! Ille est Dama, non mulio trium assium, vappa, & lippus, & fraudulentus in exigua farragine. Illum dominus circumagat, puncto circumactionis prodit Marcus Dama. Papæ! Marco

---

aliter quisquam liber & ingenuus censeri debet. Tertull. lib. de Resurrect. *Libertate opus est ad virtutem, inquit Persius, non eâ quâ servi donantur, & ascribuntur uni Tribuum; putà Velinæ.*

Ut quisque Velinâ, &c.] Statim ac in libertatem assertus quisque in aliquam è Romanis Tribubus transcribebatur, v. g. Esquilinam, Palatinam, Velinam; tum jure publico gaudebat, & communibus civium emolumentis, qualis est annona, seu frumentatio. Triplex libertatis genus lege apud Alex. ab Alex. lib. 14. cap. 10.

Velinâ] *Qui Velinum circa lacum habitabant, Româm translati sunt; & Velina Tribus numero aliarum accessit.* Vett. Gloss. Vide Alex. ab Alex. lib. 1. cap. 17.

74. *Publius emeruit*] Quasi tempore servitutis exacto, libertatem merito seu consecutus, Patroni sui prænomen (ut fit) assumit, quod servi nullum habebant: & dictus v. g. Publius Licinius Velina. *Emeruit.* Metaph. à militibus, qui honestâ de causâ mittuntur domum, & immunes fiunt deinceps à bellando.

Scabiosum far] Immundum, putre, gurgulionibus exesum. Fortè intelligit panem acerosum, sordidum, caninum. Legunt alii, *scabrosum*, id est, asperum, vile, præ vetustate rugosum.

Tesserulâ far possidet] *Qui ex manumissione cives Romani efficiebantur, in numero civium Romanorum frumentum publicum accipiebant.* Vett. Gloss. & quidem gratis, ex lege lata à Publio Clodio Tribuno Plebis, Pisone & Gabinio Consulibus, ut notat Pædianus ad Orat. Tullii in Pisonem. Scilicet annonæ Procurator magnam quotannis frumenti vim colligebat & erogabat iis pauperibus, qui tesseram seu notam antedatam repræsentarent; quâ cives Romanos esse constaret. In ea scribebatur nomen hominis & Tribûs, v. g. Publius Velina; id est, à Velina Tribu. Casaub. Tesseram illam fuisse ligneam, nimirùm è ligustris, colligere licet è Plinio lib. 16. cap. 18. Tesserarum & frumenti populo dati meminit & Suetonius in Augusto cap. 41, & 42. item in Domitiano. Vide Lips. Elect. lib. 1. cap. 8.

75. *Heu steriles veri*] Quàm longè distatis ab eo quod verum est! Quam turpiter aberratis & allucinamini! Quam vestra vos fallit mens & opinio?

Quiritem] Cives Romani à Quirino *Quirites* dicti. Hîc abusivè nomen hoc usurpatur, ut notant Vett. Gloss.

Una vertigo facit] Manumissurus servum dominus coram Prætore eum sistebat; mox in orbem circumactus dimittebat, ac suæ velut relinquebat potestati, his verbis: *hunc esse liberum volo*, Appian. Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 10.

Plaut. Menæchm. Scen. 19.

Liber esto, atque ito quò voles.

76. *Hic Dama est*] Verum enimverò, inquies, hic etsi modò servus fuit, at jam sui juris est, & Marcus Dama appellatur. Vel, ut ait Autumnus non perperàm, hic servus est frugi, non ut cæteri, pravus & vilis.

Dama] Servile nomen. Vide infrà; ver. 161. ad vocem, *Dave.*

Horat. lib. 2. Sat. 7.

———— *Prodis ex Judice Dama*
Turpis.

Observat Casaubonus inter nomina servilia fuisse quædam honestiora, à quibus liberi non abhorrerent, quamvis magna esset in nominibus apud Romanos ambitio. Hinc est quòd magnificè hic, *Dama* vocatur, & paulò pòst repetitur, *Marcus Dama.*

Non tressis agaso] Est homo nullius pretii, aut industriæ, infimæ sortis ac ministerii, qualis jumentorum curator.

77. *Vappa, & lippus*] Corruptus & nequam, velut vappescens vinum: imperitus ac animo cæcutiens, similis ei qui lippos habet oculos & malè affectos.

Horat. lib. 1. Sat. 1.

——— *Non ego avarum*
Cùm veto te fieri, vappam jubeo ac nebulonem.

Et in tenui farragine mendax] Neque est fraudulentus in minutis etiam rebus, & ex genere eorum qui jumentis quæ curant, pabula mentiuntur data, cùm tamen ex furto subripere soleant.

Farrago] *Est*, inquit Festus, *quod ex pluribus satis, pabuli causâ datur jumentis.* Plin. lib. 18. cap. 16. ait, ex Catone, idem olim fuisse quod ocymum. Varro, lib. 1. de Re Rust. cap. 31. dicet esse pabulum, quo jumenta verno tempore purgantur & saginantur.

Virgil. Georgic. 3.

Tum demum crassa farragine corpus
Crescere jam domitis sinito.

78. *Veterit hunc dominus*] Ex more & ritu manumissionis, de quo suprà.

Momento turbinis exit Marcus Dama] Cùm primùm apprehensus à domino ac rotatus fuerit: post circumactionem aliosque ritus legitimos, repentè fit sui dominus, honore dignus & fide imò & numerum capax.

79. *Marco spondente*] Sæpè repetit hoc præ-

Credere tu nummos? Marco sub Judice palles?
Marcus dixit, ita est: assigna, Marce, tabellas.
Hæc mera libertas: hanc nobis pilea donant.
'An quisquam est alius liber, nisi ducere vitam
'Cui licet ut voluit? Licet, ut volo, vivere: non sim
'Liberior Bruto?' Mendosè colligis, inquit
Stoïcus hic, aurem mordaci lotus aceto.
Hæc reliqua accipio; *licet illud*, & *ut volo*, tolle.

satisdante, tu renuis committere pecuniam? Times sub Marco Judice? Marcus affirmat, sic se res habet: ô Marce, tabulis subscribe. Illa est vera libertas: illam nobis concedit pileus. Estne aliquis alius sui juris, præterquam ille, *cui fas est vitam ducere ad libitum?* At *mihi fas est vitam ducere ad arbitrium.* Numquid igitur *non fuero Bruto liberior? falsò concludis, ait ille Stoïcus,* habens *aurem purgatam acri aceto. Cætera* quidem *illa admitto,* sed *apage* tuum, *hoc licet, &, ut volo.*

---

nomen Satiricus, ironicè: quippe, ut habet Horatius, lib. 2. Sat. 5.

> *Quinte, putà, aut Publî (gaudent prænomine molles*
> *Auriculæ.)*

Imò & admirationem ironicam addit, *papæ!* Tam bono sponsore ac stipulatore, an recusas pecuniam credere? Scilicet Marco Damæ fidem derogas! &c.

80. *Marco sub judice palles?*] Cùm sit vir probus & Judex integerrimus, tu nihilominùs times in judicium venire? Obiter hîc perstringi corruptionem Romanæ Reipublicæ, apud quam fiebant judices etiam liberti, observat Casaubonus.

81. *Marcus dixit*] Αὐτὸς ἔφα: ut de Pythagora.

Assigna, Marce, tabellas] Subscribe & signa tanquam testis rogatus. Scilicet apud Romanos adesse testamentis oportebat & subscribere ac signare testes septem, qui cives essent Romani, & puberes. Ut habetur lib. 21. Paragraph. 1. D. de Testamentis.

82. *Hæc mera libertas*] Non alia sanè est libertas, quàm ea, quâ licet prænomen assumere, pro alio stipulari, Magistratum adipisci, testis esse, & fidem habere, quæ omnia sunt negata servis. Hæc etiam sarcasticè.

Pilea donant] Servi nudo capite, & promissis capillis incedebant: at cùm manumittebantur, raso capite, insigne libertatis pileum accipiebant in Templo Feroniæ Libertatis Deæ. Suprà Sat. 3. ver. 106.

> *Hesterni capite induto subiere Quirites.*

Plaut. Amphitr. Act. 1. Scen. 1. ver. ult. *Faxit Jupiter ut ego hodie, raso capite calvus capiam pileum.* Cœl. Rhodig. lib. 20. cap. 12. ait excusam à Bruto, monetam, in qua pugionibus duobus erat impositus pileus, quibus significaretur vindicata ferro libertas. Tit. Liv. lib. 34. cap. 52. *Præbuerunt,* inquit, *speciem triumpho, capitibus rasis secuti qui servitute exempti fuerant.* Cur autem manumissorum capita raderentur? *Qui liberi fiebant,* inquit Nonius, *eâ causâ calvi erant, quòd tempestatem servitutis videbantur effugere, ut naufragio liberati solent.*

83. *An quisquam est alius liber, &c.*] Etiam argumentari audet Marcus Dama, & syllogismo probare quod affirmavit; *hæc mera libertas.*

84. *Cui licet ut voluit?*] Genuina est libertatis definitio, è qua majorem propositionem conficit Marcus. Sic enim Tull. Parad. 5. Item Offic. 1. *Est potestas vivendi ut velis.* Desumptum verò videtur è Laërtio in Zenone, ubi sic habetur: ἐςὶν ἡ ἐλευθερία ἐξυσία αὐτοπραγίας. Et Epictet. apud Arrian. cap. 1. lib. 2 & 4. ἐλεύθερός ἐςιν ὁ ζῶν ὡς βέλεται. Pergit Dama: *Licet ut volo vivere.* Et hæc est minor propositio. Ergo, inquit, *non sim liberior Bruto?* Conclusio syllogismi.

85. *Liberior Bruto?*] M. Junius Brutus Rempublicam Romanam à Regum servitute ac Tyrannide vindicavit, pristinam libertatem restituit, ejusque firmandæ causâ, nec propriis pepercit filiis, quos ei insidiantes necavit. Tit. Liv. in fine lib. 1. & initio lib. 2. Valer. Maxim. lib. 5. cap. 8. Flor. lib. 1. cap. 9.

Mendosè colligis] Redarguitur M. Dama, ejusque syllogismus retexitur, hoc ferè modo: transeat propositio: ea quidem benè intellecta certa est. Negatur assumptio: quam tamen ille mox asserere conabitur. Vide infrà errorem syllogismi.

86. *Mordaci lotus aceto*] Instructus morali disciplinâ severiori; vel acri judicio simul & dialecticâ. Nam, ut ait Cicer. 3. de Finibus cap. 3. *Stoïcorum subtile fuit vel potiùs spinosum differendi genus.*

87. *Hæc reliqua accipio, &c.*] Admitto libertatis definitionem in propositione contentam, inquit Stoïcus: non verò cætera. Legunt alii, *Hoc reliquum accipio: licet illud, &, ut volo, tolle.* Alii restituunt, nec sine probabili ratione, *Hæc reliqua accipio: licet, ut volo, vivere, tolle.*

Licet illud, &, ut volo, tolle] Assumptionem ut falsam amove: hanc ego respuo; & paucis evincam, te non vivere ut vis, & ut libet; nec tibi licere quod optas & quod placet; tu enimverò potiùs ageris & raptaris quocumque trahunt te cupiditas, libido, aliaque vitia. Undè servum te contendo, liberum pernego.

Horat. lib. 2. Sat. 7.

> *Tu mihi qui imperitas, aliis servis miser, atque*
> *Duceris, ut nervis alienis mobile lignum.*
> *Quisnam igitur liber? Sapiens, sibique imperiosus.*

Tull. Parad. 5. *Improbos non ita dicunt esse servos ut mancipia, quæ sunt dominorum facta nexu, aut aliquo jure civili: sed, si servitus sit, sicut est, obedientia fracti animi & abjecti, & arbitrio carentis suo, quis neget omnes leves, omnes cupidos, omnes denique improbos esse ser-*

'Vindictâ postquam meus à Prætore recessi,
'Cur mihi non liceat jussit quodcumque voluntas,
'Excepto si quid Masurî rubrica vetavit?'
Disce; sed ira cadat naso, rugosaque sanna,
Cùm veteres avias tibi de pulmone revello.
Non Prætoris erat stultis dare tenuia rerum

Verùm enimverò *ex quo meus prodii à Prætore*, per *virgam*, *quare non mihi licitum sit quicquid placuit arbitrio* meo, *eo excepto quod & Masurii juris consulto rubrica perhibet. Accipe; at* à *naribus* tuis *recedat indignatio, & irrisio rugis notata, quando expungo tibi de corde antiqua deliria. Ad Prætorem non pertinebat insanis concedere subtilia*

---

vos? An ille mihi liber videatur, cui mulier imperat, leges imponit, vetat quod videtur, &c.

88. *Vindictâ postquam*, *&c.*] M. Dama necdum advertens paralogismi sui vitium & errorem: seque à Stoïco vapulare, ob æquivocam libertatis acceptionem, pergit argumentari porrò à libertate corporis ad animi libertatem: quocirca non sine ludibrio excipitur.

Vindictâ] *Virga est, quâ manumittendi à Prætore in capite pulsantur, ideò dicta, quòd eos vindicat libertati.* Vett. Gloss. Titus autem Livius lib. 2. cap. 5. ita nuncupatam ait à Vindicio servo, qui primus libertate simul & civitate donatus ob detectam conjurationem. Hinc verò sancitum, ut quoties servus aliquis manumitteretur, caput ejus baculo tangeretur, in memoriam conservatæ Populo Romano per servum libertatis.

Meus à Prætore recessi] Mei juris factus sum, liber & civis Romanus. Prætor enim servi caput virgulâ feriens pronunciabat, *esto liber:* porrò qui vindictâ manumissus is unà cum libertate civitatem Romanam consequebatur, Tit. Liv. locis jam citatis. Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 10. &c.

89. *Cur mihi non liceat*, *&c.*] Adverte arrogantiam & superbiam in verbis Marci Damæ.

90. *Excepto si quid*, *&c.*] Excipio illa, quæ legibus & jure sunt vetita.

Masurî] *Masurius hic Sabinus Legis consultus fuit*] Vett. Gloss. Eques erat Romanus, Tiberii Imperatoris tempore doctrinâ clarus; cæterùm valdè pauper. Ejus meminit Agellius lib. 14. cap. 19. & alibi. Apud Athenæum lib. 14. ut vir longè optimus & sapiens, legumque Interpres eximius celebratur.

Rubrica] Quid propriè sit *Rubrica*, dixi Sat. 1. *Rubricas vocari minium quo tituli legum annotabantur;* aiunt hîc veteres Gloss. & Turneb. lib. 4. cap. 5. scilicet ob similem colorem rubeum.

Juvenal. Sat. 14.

——— *Perlege rubras Majorum leges.*

Neque verò legum tantùm, sed & omnium quæ scribebant olim, tituli, capita & initia rubra erant, seu minio seu purpurisso notata. Patet ex Ovid. Trist. lib. 1. Eleg. 1.

Nec titulus minio, nec cedro charta notetur.

Et Martial. lib. 3. Epigramm. 2.

Et cocco rubeat superbus Index.

Quod autem hîc Casaubonus de cera miniata comminiscitur, non perperam videtur reprehensum à Marcilio, qui notat eam signationi non scriptioni idoneam. Quid autem? Viro vir occinere non veretur cum Satirico; *Disce: sed ira cadat.* Certè favet Critico adversùs Criticum Vitruvius lib. 9. cap. 3. ubi ait Democritum annulo signare solitum ea quæ expertus esset, cerâ ex milto, id est, minio, seu cerâ miniatâ. Nam ut habet Plin. lib. 33. cap. 7. *Milton Græci vocant minium.* Quid sit etiam cera miniata, & quod notationi & censuræ utilis esset, non scriptioni, apertè declarat Tullius ad Atticum. Sic habet lib. 16. Epist. 11. *Nostrum opus tibi probari lætor; ex quo antè ipse posuisti, quæ mihi florentiora sunt visa judicio tuo. Cerulas enim tuas miniatulas illas extimescebam.* Et lib. 15. Epist. 14. adhuc apertiùs, cùm ait: *His literis scriptis, me ad συντάξεις dedi, quæ quidem vereor ne miniatulâ cerulâ tua pluribus locis notanda sint.*

91. *Disce; sed*, *&c.*] Assumptionis probationem refellit Philosophus Stoïcus; simul verò Damam orat, ne irascatur, dum aperiet ipsi fortasse non placituras veritates: cæterùm ne ridendum putet in re tam seria.

Ira cadat naso] Theocritus iratum Pana significare volens in ejus naso bilem sedere ait, Idyll. 1. χολὰ ποτὶ ῥινὶ κάθηται. Plaut. Amphitr. Act. 4. Scen. 3. *Vetustum adagium: fames & mora bilem in nasum conciunt.*

Rugosaque sanna] Ridentis nasus osque corrugari solent. *Sanna*, inquit Nonius Marcellus, *os distortum cum vultu.* Vide Sat. 1. ad ea verba, *Posticæ occurrite sannæ.*

92. *Veteres avias*] Aniles fabulas, opiniones falsas, errores, quales vetulæ filiis ac nepotibus sæpè suggerunt: quales & fortè de libertate avia pridem tua tibi inculcavit. Explicant alii vanam ac ventosam nobilitatis opinionem, qualem ferè habebant Romani; & arrogantiam, cujus in pulmone sedes.

De pulmone revello] Hæc licèt radicitùs inhæreant cordi & animo tuo, si tamen extirpari sinas & expungi, etiam cum aliquo dolore tuo; docebo te distinguere civilem libertatem communem quidem omnibus, à libertate animi, quæ soli propria est sapienti. Ergo attende.

93. *Non Prætoris erat*, *&c.*] Quærebas modò, ô Marce, cur libero tibi ac civi Romano non liceat, &c. En disce: Prætor quod sui fuerat officii præstitit sanè, jus Quiritium dedit, à domini potestate vindicavit. Sed liberare te à nexu & servitute cupiditatum ac vitiorum, penes eum non erat. Hoc verò sola præstat Philosophia.

Stultis] Apud Stoïcos, *Stulti omnes servi:* Item; *Insaniunt omnes præter sapientem.*

Dare tenuia rerum officia] Dare tibi non potuit scientiam rerum benè agendarum, *rectè facta κατορθώματα, quæ omnes numeros virtutis continent;* ut ait Tull. 3. de Finibus, num. 24.

Tenuia] Minuta certè & subtilia, eoque difficilia. Aristoteles 2. Ethicor. *Quemadmodùm*

officia in rebus, & donare potestatem vitæ præcipitis. Caculæ procero faciliùs accommodabis citharam. Ratio repugnat, & clàm in aurem insusurrat, ut licitum non sit agere illud, quod faciendo quispiam corrumpet.

Officia, atque usum rapidæ permittere vitæ.
Sambucam citiùs caloni aptaveris alto.
Stat contrà ratio, & secretam garrit in aurem,
Nec liceat facere id, quod quis vitiabit agendo.

---

non cujusque est invenire centrum circuli, sed tantùm Geometræ: sic nec assequi virtutis mediocritatem, nec ad eam pertingere potest, nisi sapiens: Deinde per singulas rerum, temporum, personarum differentias, videre *quid deceat, quid non*, ut ait Horatius ad Pisones, dijudicare specialia viri boni officia, in his etiam aliquando laborant vel sapientissimi. Ergo Masurii rubrica, leges, ostendunt quidem graviora & grandia peccata, atque officia: verùm *tenuia* ista, de quibus dixi, & quibus tota fermè vita honesta continetur, minimè.

94. *Atque usum rapidæ permittere vitæ*] Te tibi relinquere, idoneo, velut ac perito τῦ ἀνέχειν καὶ τῦ ἀπέχειν; discernere rectum vitæ rerumque usum, quid fugiendum, quid indulgendum tibi & aliis; nihilque optare, nihil metuere, nisi ex rationis præscripto. Hæc lubrica quidem, rapida, ardua sunt: hæc non confert una Prætoris vertigo, & brevis circumactio; sed longa sedulaque Magistri morum institutio. Is certè postquàm in omni virtutum genere diu te exercuerit, & affectibus purgârit, te tibi permittere potest, verèque liberum per omnia pronuntiare; non item Magistratus, aut Prætor.

95. *Sambucam citiùs, &c.*] Faciliùs sanè fuerit efficere ut agrestis servus, qui nec Musicam didicit, nec citharas vidit, eas ex arte pulset, quàm facere ut Dama rationem sequatur, & tenuia rerum officia nôrit, & præstet. Proverb. *Asinus ad lyram:* Item, *Sambucam caloni.*

Sambucam] Vox Syriaca, inquit Casaubonus, Galli harpam vocant, Turneb. lib. 20. cap. 1. Latini Græcique lyram & citharam, item nablum seu nablium. Musicum est instrumentum triangularis formæ. Athenæus lib. 4. cap. 23. Sambucam lyrophœnicem vocari ait, ejusque inventorem fuisse Ibycum Rheginum. Et lib. 14. cap. 8. acutum esse ejus sonum, fidibus quatuor tensum primò fuisse. Et cap. 9. ejusdem libri, sambucâ primum usam fuisse Sibyllam, atque ita vocatam à Sambyce quodam. Casaub. in Athen. *Certum est*, inquit, *Vetustissimos Orientis populos eo organo esse usos: inde transit ad Græcos & res & nomen.* Ejus instrumenti musici meminerunt Propheta Daniel cap. 5. Vitruv. lib. 6. Spartianus in Adriano, &c. Est etiam *Sambuca* belli instrumentum, quod funibus intenditur, ut chordis cithara; undè nomen. De eo Vitruv. lib. 10. Plutarch. in Marcelli Vita. Polyb. lib. 8. Lips. Poliorcet. lib. 1. Dialog. 6. Vegetius & alii. Scilicet, è turre prope urbem obsessam extructâ, trabs ingens funibus ac trocleis ad muros laxata, erat pro ponte, & per eam transeuntes milites urbem invadebant. Athenæus loco mox citato, lib. 14. cap. 8. ejusdem meminit, aitque *Sambucam*, esse machinæ bellicæ genus oppugnandis urbibus idoneum, hostium mœnibus duabus suculis admoveri, & cùm erectum fuerit, simile esse navium scalis foras projectis & expansis: Romanorum esse machinam; Denique fabricam ejus & formam inventam esse ab Heraclide Tarentino.

Caloni] *Calo* servus militis, cui vallum defert & ligna, Græcè κᾶλα; vel ex eo dictus quòd ligneam clavam gereret. Festus, Servius. Lignatores Athenæus *Calones* vocat, seu καλοφόρους, Horat. lib. 1. Epist. 14. *Invidet usum.*

Lignorum tibi Calo.

Aptaveris] Priùs inserueris crassis manibus hominis agrestis ineptique, licèt graciles & agiliores digiti manusque desiderentur tangendis scitè ejusmodi instrumentis, hoc, inquam, potiùs feceris, quàm, &c.

Alto] Prægrandis staturæ, qualis in Calonibus amatur, magnæ molis homines sæpè bardi ac soluti. Aristoteles in Physiognom. οἱ ἄγαν μεγάλοι βραδεῖς. Homerus Ulyssem staturæ brevis & prudentiæ magnæ exhibet, Ajacem verò procerum & stolidiorem: undè Apuleius lib. 10. *Præfertur Ulysses modicus Ajaci maximo.*

96. *Stat contrà ratio*] Debent enim fabrilia fabri tractare, de bobus arator narrare, nec ultra crepidam sutor, nec quivis alter ultra quam didicit artem. Cic. Tusc. Quæst. 1. Athenæus lib. 8. cap. 10. refert Stratonicum Citharœdum Regi Ptolemæo de citharisandi arte ambitiosè disputanti respondisse: *ô Rex, aliud est sceptrum, aliud plectrum.*

Et secretam garrit in aurem] Intùs in animo suæ indolis conscio reclamat, monetque Damam semper esse Damam; & servo servilem, abjectum, nequam fore semper animum. Altiùs interpretationem promit Casaubonus, an & veriùs? Nimirùm Philosophiæ Stoïcæ austera ratio clam admonet, quia apud plebem & Proceres malè accipitur, suis volentes indulgere cupiditatibus, quod illa vetat. Undè non nisi subtimidè agit, suaque clàm proponit dogmata.

Garrit] Legunt alii, *Gannit*. Propriè garriunt aves, vulpes autem & canes ganniunt, dum levibus susurris quasi gemunt.

97. *Ne liceat facere, &c.*] Ut nemo sibi negata tentet. Aliàs enim, quod ait Persius; *vitiabit agendo.* Quod quidem semper accidit imperitis. Pingere aggrediatur faber; lapides secare & aptare rusticus; hortum & florum areolas disponere statuarius; plus nocebit eorum opera, quàm juvabit: imò alter alterius opus benè inchoatum disperdet.

Publica lex hominum naturaque continet hoc fas,
Ut teneat vetitos inscitia debilis actus.
Diluis helleborum, certo compescere puncto
Nescius examen; vetat hoc natura medendi.
Navim si poscat sibi peronatus arator
Luciferi rudis; exclamet Melicerta, perîsse
Frontem de rebus. Tibi recto vivere talo
Ars dedit? Et veri speciem dignoscere calles,

Jus commune hominum & natura complectitur istam legem, ut ignorantia impotens abstineat ab actionibus sibi prohibitis. Si *helleborum misces, imperitus sistere stateram debito termino, ratio medicinæ id prohibet. Si agricola ocreatus sibi navim postulet regen*dam, *non cognoscens Luciferum;* statim *Melicerta exclamabit, nullum* jam *pudorem esse in rebus.* An verò *disciplina tibi contulit vitam agere calce directâ?* An *etiam nôsti discernere imaginem veritatis,*

---

98. *Publica lex hominum, &c.*] Expositio est prioris sententiæ. Hoc est, id non continet rubrica Masurii, nec scripta, sed nata lex nobiscum, adeòque in hoc consentiunt omnes homines, quod & naturæ lumen ostendit, & jure gentium cautum est.

99. *Ut teneat vetitos, &c.*] Ut quisque abstineat à moliendo eo opere, quod agendo ac tentando vitiare continget, ob inscitiam rei, ob imperitiam, adeòque impotentiam ejus præstandæ.

100. *Diluis helleborum*] Exemplis confirmat Stoïcus quod dixit. Si pharmacum & periculosum quidem, quale est helleborum, temperare velit ac præparare quispiam Medicæ rei ignarus: adversùs eum clamat lex medendi.

Helleborum] Herba est medicinalis, de qua jam antè non semel. Vide Gell. lib. 17. c. 15. Et Plin. lib. 25. cap. 5. ubi recenset hellebori species, vim, usum.

Certo compescere puncto nescius] *Non ad trutinam, sed ad stateram retulit, quæ punctis & unciis signatur.* Veteres Gloss. Est enim statera, libra sine lancibus.

Certo puncto] Habitâ diligenter ratione morbi, naturæ viriumque ægrotantis, item medicamenti seu pharmaci, ut certâ mensurâ & proportione, certo pondere, misceatur ac detur, alioqui nociturum.

101. *Examen*] Jam diximus esse in statera stylum qui eodem vergit quo pondus inclinat, undè & pro regula est.

Natura medendi] Vel ars quæ est imitatio naturæ, potiùs vis & natura medicinæ. Vult enim naturæ ordo, ut fiant omnia ritè ac scitè, quod rudes & imperiti præstare nequeunt.

102. *Navim si poscat, &c.*] Alterum exemplum ab imperito rei nauticæ. Horat. lib. 2. Epist. 1.

Navem agere ignarus navis timet, &c.

Peronatus] Indutus peronibus, qui rustici calcei sunt è crudo corio, vel è pellibus, qui supra genua portenduntur ad arcendum lutum, nives, imbres.

Virgil. Æneid. 7.

——— *Vestigia nuda sinistri*
Instituêre pedis; crudus tegit altera pero.

Juvenal. Sat. 14. v. 186.

Nil vetitum fecisse volet quem non pudet alto
Per glaciem perone tegi, qui summovet Euros
Pellibus inversis.

103. *Luciferi rudis*] Ignorans astra cuivis nota, qualis est φωσφόρος, seu stella Veneris, quæ manè Lucifer, vespere Hesperus vocatur, Nautis certè necessaria Astrologiæ cognitio, imprimis olim, quando nonnisi ad astra noctu navigabatur: at nunc id facilius multò, opertis etiam tempestate sideribus; ad acum magnete illitam à paucis inventam sæculis.

Virgil. Æneid. 3. de Palinuro noctu surgente.

Sidera cuncta notat tacito labentia cœlo,
Arcturum, pluviasque Hyadas, geminosque Triones,
Armatumque auro circumspicit Oriona.
Postquam cuncta videt cœlo constare sereno,
Dat clarum è puppi signum, &c.

Melicerta] Deus marinus, qui & Palæmon, & Portunus, eò quòd portubus præest. Lege Ovid. Metamorphos. 4. Fab. 13.

De eo sic Virgil. Georg. 1.

Votaque servati solent in littore nautæ
Glauco, & Panopeæ, & Inoo Melicertæ.

Huic Isthmii ludi magnis sumptibus à conventu totius Achaiæ fieri consueverant. Vide Alex ab Alex. lib. 5. cap. 8. Fabulam ejus perstrinxit Sanctus Cyprianus cùm dixit, *Melicerta & Leucothea præcipitantur in maria, & fiunt postmodum maris numina.*

Perîsse frontem de rebus] Frons pudoris sedes. Horat. lib. 2. Epist. 1.

——— *Clament periisse pudorem*
Cuncti penè Patres.

104. *Tibi recto vivere talo ars dedit?*] Age verò Marce Dama, dic an didiceris ὀρθοποδεῖν, *recto ire pede:* id est, benè agere in omnibus, nulla vira probi officia prætermittere? Metaphora ab iis, quibus pedes obtorti aut claudi, nec rectè possunt incedere.

Horat. lib. 2. Epist. 1. jam cit.

Securus cadat, an recto stet fabula talo.

Talo] Pars ima pedis *talus;* sive os, quod juxta calcaneum, & ad pedis juncturam.

105. *Ars*] Philosophia, quæ vitæ magistra, lex, regula, passim vocatur; & rectè agendi præcepta continet.

Veri speciem dignoscere calles] Quandoquidem primus ad sapientiam gradus est cognitio honesti, dic utrum optimè nôris discernere similitudinem veri, speciem falsam ab ipso vero, id quod est honestum, ab eo quod videtur. Nam ut ait Ovidius:

Et mala sunt vicina bonis; errore sub illo,
Pro vitio virtus crimina sæpè tulit.

Et Horat. ad Pisones.

——— *Decipimur specie recti.*

Ne qua subærato mendosum tinniat auro.
Quæque sequenda forent, & quæ vitanda vicissim;
Illa priùs cretâ, mox hæc carbone notâsti?
Es modicus voti, presso lare, dulcis amicis;
Jam nunc astringas; jam nunc granaria laxes;
Inque luto fixum possis transcendere nummum;
Nec glutto sorbere salivam Mercurialem?
Hæc mea sunt, teneo; cùm verè dixeris; Esto
Liberque ac sapiens, Prætoribus ac Jove dextro.
Sin tu, cùm fueris nostræ paulò antè farinæ,

& an aliqua species *tinnitum edat absurdum, ære sub auro latente?* Numquid observâsti *tum quæ sectanda essent, tum quæ aliàs fugienda;* atque *illa primò signâsti cretâ, deinde hæc carbone?* Esne *moderatus* in *desideriis, frugali domo, suavis* erga *familiares;* ut *modò claudas, modò aperias horrea, & queas transilire numisma in cœno defixum; & avidus non* sis *deglutire salivam Mercurii? Quando verè pronunciaveris, mea sunt ista:* hæc *possideo:* Tum *sis & tui juris, & sanæ mente, Prætoribus & Jove faventibus. At quandoquidem aliquantum anteà tu fuisti conditionis nostræ,*

---

106. *Ne qua subærato, &c.*] Ne ulla subsit hypocrisis, adeòque mera sit boni species, non ipsum bonum aut verum. *Subærato:* similitudo à nummo adulterino, in quo sub aliqua auri superficie æs absconditum, aut cum auro confusum tinnitu probatur; dignoscitur autem ex sonitu rauco & absurdo.

Mendosum tinniat] Sic enim virtus vera *solidum crepat;* falsa verò *malignè respondet,* ut antè Persius dixit. *Tinniat,* propria vox metallis, quorum exprimit sonitum, quando pulsantur.

107. *Quæque sequenda, &c.*] Hi duo sunt vitæ honestæ cardines, declinare à malo, & facere bonum.

108. *Illa priùs cretâ, mox hæc carbone notâsti*] Quod malum damnâsti, quod bonum approbâsti. Vide Sat. 2. v. 1. Ubi fusè egimus de lapillis nigris & albis. Pythagoras dicebat ea quæ candidi essent coloris, ad naturam boni pertinere; quæ verò atra & nigra, ad naturam mali.

109. *Es modicus voti*] Alii Codices habent. *Et modicus voti.* Perinde esse videtur, id est, si paucis es contentus, & parva postulas à Diis, non qualia stulti & avari, de quibus Sat. 2. *Si,* ut ait Plautus, *est animus tibi modicus, continens, ambitionis expers.*

Presso lare] Rebus domi angustis, tuâ tamen sorte contentus: vel meliùs, frugalis in victu, vestitu, supellectile; sine luxu, sine luxuria.

Dulcis amicis] Benignus, facilis; non durus, tetricus, asper, superbus

110. *Jam nunc astringas*] Si is es qui modò te contineas & coërceas, cum ratione parcus, & moderatus, ut nec prodigus sis, nec videaris ambitiosus.

Jam nunc granaria laxes] Modò liberalitatem exercere noveris, sumptuosus & magnificus cùm res postulat: aperiendo velut & exponendo quibuslibet opes tuas, arcam horrea, in quibus frumentum, &c.

111. *Inque luto fixum possis transcendere nummum*] Si pecuniæ & avaritiæ contemptor, obvium & objectum in itinere nummum sponte relinquas, ita ut puerorum ludibrium non incurras. Nimirùm ut nunc interdum, sic & olim pueri in via publica nummum clavo humi figebant, vel exponebant in luto projectum quasi, funiculo verò alligatum non sine jocis retrahebant, si quis prætereuntium æris splendore allectus ac delusus colligere attentaret. Horat. lib. 1. Epist. 16.

In triviis fixum qui se demittit ob assem.

Et lib. 2. Od. 2.

Quisquis ingentes oculo irretorto
Spectat acervos.

112. *Nec glutto sorbere*] Si nec es plus æquo lucri cupidus. Si congerendis, datâ occasione, nummis non inhias avidior, sicut gulosus epulis lautioribus devorandis.

Salivam Mercurialem] Mercurius lucri præses, & Deus, ut innuit Plautus in Prologo Amphitr. Hinc cupiditas lucri dicitur *saliva Mercurialis,* metaphora ducta à gustu; quià cùm objicitur cibus palato jucundus, catilloni præsertim & guloso, suboritur statim & affluit ad linguam ejus saliva, ex appetitu lautitiarum, eamque sorbet, & quasi spe jam præcipit ac devorat, delicatiores cibos.

113. *Hæc mea sunt, teneo, &c.*] Cùm verum fuerit te virtutes eas habere, quas modò enumeravi, teque parem esse calcandis vitiorum assilientium motibus ac lenociniis: tum certè pronunciandus eris verè liber; imò & sapiens: nunquam autem secùs.

114. *Sapiens*] Quos sapientes appellant Latini, homines nimirùm rerum præstantissimarum cognitione claros, ut ait Tullius: hi vocabantur Græcis Philosophi, Gallis Druidæ; Persis Magi, Sacerdotes Ægyptiis, Indis Gymnosophistæ, Assyriis & Babyloniis Chaldæi, Judæis Prophetæ.

Prætoribus ac Jove dextro] Prætore libertatem corporis seu civilem largiente; animi verò Jove, qui liberator nuncupatur, & cujus è cerebro Minervam, id est, sapientiam prodire fabulantur.

115. *Sin tu, cùm fueris, &c.*] Verùm enimverò cùm fueris paulò antè nequam, pessimus; an factus sis derepente optimus? Numquid cum libertate civili nuper accessit & sapientia singulari quodam Jovis beneficio, sine labore, sine studio?

Farinæ] Metaphora à panibus, quibus inest idem sapor, idem color, & paria omnia, ex eadem farina factis.

Nostræ] Per modestiam, inquit Casaubonus, ait, *nostræ.* Alii interpretantur sic: tu modò vitiosus, quemadmodùm & nos, antequam per Philosophiæ Stoïcæ acetum purgaremur.

Pelliculam veterem retines, & fronte politus
Astutam vapido servas sub pectore vulpem;
Quæ dederam suprà, repeto, funemque reduco.
Nil tibi concessit ratio: digitum exere, peccas,
Et quid tam parvum est? Sed nullo thure litabis,
Hæreat in stultis brevis ut semuncia recti.
Hæc miscere nefas; nec cùm sis cætera fossor,
Tres tantùm ad numeros Satyri moveare Bathylli.

si conservas adhuc *cutem antiquam, & facie excultus retines vulpeculam dolosam sub corde corrupto;* ego à te *reposco* ea *quæ mox attribuebam, & funiculum retraho. Sapientia nihil tibi contulit:* si vel *digitum extendis, facis peccatum. Quid verò est ita exiguum? At omni thure non obtinebis, ut dimidia virtutis uncia maneat in insanis. Non licet ea conjungere: & quandoquidem fueris alioqui fossor, ne quidem ad tres duntaxat modos Bathylli Satiri* ritè *saltaveris.*

---

116. *Pelliculam veterem retines*] Mores, ut olim, improbos necdum exuisti. Vel alludit ad serpentes pellem vere novo deponentes: vel ad Æthiopes colorem non mutantes.

Fronte politus] Externâ quidem specie bonus, modestus, honestus, comis.

117. *Astutam vulpem*] Pravam indolem servas ac retines, vafer ut antè, versipellis, dolosus similis vulpi, cui astutia, ut audacia leoni attribuitur.

Horat. ad Pisones.

Nunquam te fallant animi sub vulpe latentes.

Vapido sub pectore] Metaphora à vino corrupto, quod vappa dicitur, cujus & vapores tetri & graviores. Perperam aliqui legunt, *pavido.*

118. *Quæ dederam suprà*] Nimirùm ut esses liber ac sapiens. Hæc enim nonnisi sub conditione tibi largiebar.

Repeto] Placet nonnullis, *relego,* quorsum verò, haud patet.

Funemque reduco] Allusum volunt ad Græcorum puerilem ludum nescio quem, per funiculorum intentionem & attractionem, Arist. σκαρτίων ἀνάτασιν. Sed quid opus? σκαπίρδαν, ἑλκυςίνδαν, διελκυςίνδαν relinquamus Hesychio, Eustathio, & Julio Polluci, lib. 9. cap. 7. Magis ad rem, ut videtur, dixerimus, & ad mentem Persii eò propriùs, quo simpliciùs: funem servitutis, quem videbar exemisse, rursùm injicio; ut priùs, innexum traho; servum te & Damam pronuntio. Aut certè metaphora est à bestiis vel etiam aviculis, quas cum aufugere & avolare tentant paulò longiùs, funiculo innexas revocamus.

Horat. lib. 1. Epist. 10. pecuniam servire oportere sic edicit:

Tortum digna sequi potiùs, quàm ducere funem.

119. *Nil tibi concessit ratio*] Sapientia nihil tibi de se aut de suo concessit, ut ex ratione posses agere; proindèque malè & perperàm agis omnia.

Digitum exere, peccas] Levissima quævis actio tua peccatum est, & grave quidem. Æqualia quippe sunt peccata omnia apud Stoïcos.

Digitum exere] Epictet. Enchirid. *Vel digitum vetatur extendi temerè.* Quò sanè respexit Persius, & satis contextus probat & sensus; ut mirer non paucos, post veteres Gloss. excurrisse ad gladiatorum morem, qui victi veniam à populo precabantur, digitum exerendo. *Digitum exere,* id est, fatere te victum à vitiis, inquiunt illi Interpretes plus æquo sagaces. At quæ esset consecutio, quod addit Persius, *peccas?* Verùm quibus insanire libet, his & liceat.

120. *Et quid tam parvum?*] Reponit M. Dama; itane verò peccarem, tam simplici & levi actione?

Sed nullo thure litabis] Ita est, ut dixi, inquit Stoïcus: nec omni thure, votis omnibus ac sacrificiis impetrare posses, ut aliter se res habeat: utque, &c. infrà mox.

Litabis] Vide Sat. 2. v. ultimo.

121. *Hæreat in stultis, &c.*] Ut qui non sapit omnino, vel minimam habeat sapientiæ virtutisque particulam. Nam, quisquis sapiens non est, stultus est: & virtutes omnes adeò sunt connexæ, ut aut habeas omnes necesse sit, aut nullam, duo Stoïcorum dogmata sunt, Laërt.

122. *Hæc miscere nefas*] Servire vitiis, simul & animi libertate frui, nefas est. Sapientiæ & stultitiæ consortium nullum. Stulte facis omnia, si non sapienter. Si sapis, liber es: si stultus es, eris etiam continuò servus. Hæc omnia Stoicè admodùm. Vide Tull. in paradox.

Nec cum sis cæterà fossor, &c.] Illustrat & confirmat à simili.

Cùm sis fossor] Tam longè abes à sapientia & vera libertate, quàm rudis & rusticus *fossor* à scita saltatione; *fossor,* inquam, terræ fodiendæ, colendæque totâ vitâ addictus, nullius rei cæteroquin peritus.

123. *Tres tantùm ad numeros*] Si fueris stupidus agricola, non modò perfectè saltare non poteris, sed nec duas aut tres pedum scitè dimensiones exequêre, quippe modulationis ignarus, Musicæ modos ac numeros qui posses gesticulatione & saltatione æmulari & exequi; quod vix ex arte facit & perfectè artis peritus? Sic igitur, cùm sapientiæ nihil habeas, nec movere digitum sapienter & ex ratione potes.

Ad numeros] Tullius Paradox. 3. *Histrio si paulò se movit extra numerum, aut si versus pronunciatus est syllabâ unâ brevior aut longior, exsibilatur & exploditur: in vita, quæ omni gestu moderatior, omni versu aptior esse debet, ut in syllaba, te peccare dices? Poëtam non audio in nugis; in vitæ societate audiam civem, digitis peccata dimetientem sua?* &c.

At *ego* sum *liber. A quo* tibi *concessum illud usurpas, tot rebus obnoxius?* Nullumne *dominum agnoscis præter* eum *à quo vindicat Prætoris virga? Si clamitet* Dominus: *vade, serve, & porta strigiles ad Crispini thermas:* sique urgeat, *moraris* etiam, ô *nugax?* Tum certè *dura servitus nullatenùs te adigit, nihilque ab externo ingreditur, quod nervos exagitat. At si*

Liber ego. Undè datum hoc sumis, tot subdite rebus?
An dominum ignoras, nisi quem vindicta relaxat?
"I, puer, & strigiles Crispini ad balnea defer,"
Si increpuit, "Cessas, nugator?" Servitium acre
Te nihil impellit, necquicquam extrinsecùs intrat,
Quod nervos agitet. Sed si intùs & in jecore ægro

Satyri] Pedibus tam agilis, ut *Satyrus* esse videatur. *Satyrorum* nempè Deorum agrestium caprinis pedibus, villoso corpore, lascivientes motus imitabantur in Scena Pantomimi. Virgil. Eclog. 5.

Saltantes Satyros imitabitur Alphesibœus.

Horat. ad Pisones.

Mox etiam agrestes Satyros nudavit.

Et lib. 2. Epist. 2.

Nunc Satyrum, nunc agrestem Cyclopa movetur.

Ex occasione loci hujus Horatiani suspicatur Casaubonus legendum esse, *Satyrum,* hoc loco Persii: ut sensus sit, *moveare Satyrum,* id est, motu corporis & saltatione exhibeas & æmuleris Satyrum saltantem scitè & agilitate summâ. Quasi verò Persius debeat esse perpetuus ubique & passim Horatii imitator, ac veluti servum pecus. Maneat igitur *Satyri,* donec mutandi ratio major afferatur.

Moveare] Id est, saltationem numerosam præstes; nam, *moveri,* pro *saltare,* ponitur, ut probant loci Cic. Parad. & Horat. Epist. 2. lib. 2. mox citati. Adde Horat. ad Pisones.

Ut festis matrona moveri jussa diebus.

Bathylli] Hic fuit Pantomimus Alexandrinus, Augusti tempore, imò, ut volunt alii, etiam sub Nerone, insignis, egregiâ formâ, & saltandi peritiâ; *Mæcenatis libertus,* inquiunt veteres Gloss. Ejus meminit Juvenalis, Satir. 6. v. 63. ut molliter saltantis. Athen. lib. 1. cap. 17. ait *Bathyllum* cum Pylade primùm invexisse Italicam saltationem, quæ quidem hilarior cæteris esset, eò quod saltationi gesticulationes corporis ritè accommodaret.

124. *Liber ego*] Insurgit Dama, & allatas à Stoïco rationes parùm capiens, veterem cantilenam & rem de qua controvertitur, insulsè occinit, & clamitat: Atqui liber sum, liber sum, inquam; quicquid contrà cavillari pergas, ô Stoïce, concessam mihi libertatem non auferes.

Horat. lib. 2. Sat. 7.

——————— *Eripe turpi*
Colla jugo: liber, liber sum, dic age, &c.

Undè datum hoc sumis?] Redarguit Stoïcus Damam; undè verò tu habes libertatem, quam jactas, ac tibi arrogas? *Tot subdite rebus,* nimirùm, id est, cùm tot vitiis servias velut mancipium.

125. *An dominum ignoras,* &c.] An nescis præter externum illum corporis dominum cujus è potestate ac dominio solutus abiisti, per vindictam & manumissionem, restare tibi totidem intùs dominos ac tyrannos, quot pravos affectus atque libidines animo tuo imperitantes.

Vindicta relaxat] Vide suprà, v. 88.

126. *I, puer*] Explicat disertè Philosophus duplex genus libertatis, per Prosopopœiam.

Strigiles] Dentatum est è ferro, argento, aliâve materiâ instrumentum, dictum à *stringendo* seu *radendo.* Hoc in balneis seu aureo, seu argenteo divites utebantur ad sudorem distringendum seu detergendum. Sueton. in Augusto cap. 80. refert maculosum ei fuisse corpus, & callis quibusdam ex prurigine, assiduoque & vehementi *strigilis* usu concretis, ad impetiginis formam, notatum.

Crispini ad balnea] Opulenti quilibet sibi & amicis habebant domi thermas & balnea: ergo & Crispinus, qui ex servo factus Eques, jamque delicatior arguitur.

Juvenal. Sat. 1.

Cùm pars Niliacæ plebis, cùm verna Canopi
Crispinus, &c.

Hic sub Claudio Imperatore Prætorio præfectus dicitur, & Consularibus Insignibus donatus; sub Nerone verò in Sardiniam Insulam relegatus semet interfecisse. Cornel. Tacit.

Defer] Vir delicatus notatur & potens, qui non communibus utitur strigilibus, sed proprias sibi deferri jubet ad balnea.

127. *Cessas, nugator?*] Imperiosa utraque vox: undè & sequitur, *servitium acre.*

Servitium acre te nihil impellit] Nihil jam te torquet illud imperium, & pœnarum metus, nimirùm quia civili servitute liberatus es, nec ullum corporis dominum habes ampliùs.

128. *Necquicquam extrinsecùs intrat*] Externa vox civilis domini parùm te movet aut agit, quia liber es per Prætorem.

129. *Quod nervos agitet*] Non, ut priùs, vox herilis per aures intrans, cogit te nervos totumque corpus agitare, ad obediendum, & illuc quò jubet properandum, ne fortè vapules tanquam cessator & deses.

Sed si intùs] Si exteriori quidem & corporis servitute liberatus, pateris tamen & servis interiorem vitiorum servitutem.

In jecore] *Jecur* sedes appetitûs concupiscentis: vel, ut alibi, ponitur hic pro corde, quod est fons & origo omnium affectuum. *Ægro:* scilicet ob inveteratam in malo consuetudinem, qua fit ut affectus ingravescant, & magis magisque tabe sua animum corrumpant.

Nascuntur domini? qui tu impunitior exis
Atque hic, quem ad strigiles scutica & metus egit herilis?
Manè, piger, stertis: 'Surge, inquit Avaritia; eja
'Surge.' Negas. 'Instat, Surge, inquit.' Non queo. 'Surge.'
Et quid agam? 'Rogitas? Saperdas advehe Ponto,
'Castoreum, stuppas, habenum, thus, lubrica Coa.
'Tolle recens primus piper è sitiente camelo.'

domini intrinsecùs oriantur, & in hepate malè affecto; quomodo tu abis minùs punitus quàm ille, quem flagellum & timor domini impulit ad strigiles deferendas? Matutino tempore dormis, ô ignave: Quin *expergiscere, ait pecuniæ cupiditas; agedum expergiscere.* Quod si *renuis: urget,* aitque, *lectum desere. Non possum,* inquis. Instat illa, *exurge. Et quidnam faciam? Quæris? E Ponto huc apporta saperdas, castoreum, vile linum, ebenum, thus,* vina *fluentia* ex Insula *Co. Defer ante alios piper novum è camelo sitibundo.*

---

130. *Nascuntur domini*] Imperiosæ libidines te quolibet vel invitum raptantes, pigritia, avaritia, luxuria, &c. ut mox patebit exemplo & experientiâ.

Qui tu impunitior exis] Quomodo tu serviles pœnas non subis; & cur impunè libertatem ostentas in tam acri duroque servitio, quo quidem civile & externum pejus non est.
Horat. lib. 2, Sat. 7.
Tergo plector enim: qui tu impunitior?

131. *Atque hic, quem, &c.*] Cur minus plecteris, quàm ille servus, qui sub herili potestate pœnarum metu adigiturad facessendum domini civilis imperium, v. g. ad strigiles ad balnea, sine mora deferendas, &c.

Scutica] Flagellum è loris. Græcè, το σκυτος, pellem & corium significat.

132. *Mane, piger, stertis*] Dialogismus est Damam inter & avaritiam, luxuriam, aliaque vitia; ubi clarè indicantur & sigillatim Tyranni intùs dominantes, huc illucque distrahentes, & miserum quasi distorquentes discerpentesque; per prosopopœiam elegantem avaritiæ, luxuriæ, &c.

Surge, inquit avaritia] Quin divitiis studes accumulandis? Age, labora.

133. *Non queo*] Pigritiâ nempè retineor.

134. *Et quid agam?*] Cur otium meum interturbas? inquit Dama piger: quid me facere vis?

Rogitas] Instat urgetque avaritia, donec desidem è cubili excusserit: docetque rationem quæstûs faciendi certissimam.

Saperdas advehe Ponto] Negotiare, naviga, perge in Pontum, peregrinas merces huc advehe, mercaturis faciendis opes compara.

Saperdas] Piscis est, qui in Pontico mari capitur. Synecdoche, pro omni piscium genere. *Saperdam* à sapore eximio dici quidam volunt: at repugnat Athenæus, lib. 3. cap. 30. ubi Ponticum obsonium *saperda*, vile & ignobile edulium appellatur.

Ponto] *Pontus* propriè vocatur illud mare quod à Mæotide palude ad Tenedum Insulam continetur: complectitur itaque Bosphorum utrumque, Propontidem, & Pontum Euxinum, qui Herodoto lib. 4. describitur, vocaturque dignus admiratione inter omnia maria. Sic & proxima regio *Pontus* vocatur.

135. *Castoreum*] Quidam interpretantur Castoris pellem, è cujus villis galeri conficiuntur exquisiti. Alii testiculos, è quibus pharmaca valdè utilia. Herodot. lib. 4. Plin. lib. 8. cap. 30. Et lib. 32. cap. 3. Virgil. Georg. 1.

——————— *Virosaque Pontus*
Castorea.

Juvenal. Sat. 12.

——————— *Imitatus Castora, qui se*
Eunuchum ipse facit, cupiens evadere damno
Testiculorum; adeò medicatum intelligit inguen.

Aiunt nempè Castorem seu fibrum, animal aquaticum, lutræ speciem, cui piscis cauda, aliàs Ponticum canem, insequentibus venatoribus, eâ corporis parte, propter quam expetitur, horrendo (quod ait Plinius) morsu abscissâ, sese redimere. Negant verò doctiores & periti Medicinæ viri, testiculos amputare sibi Castorem; quòd sine vitæ damno fieri non possit: sed folliculos geminos ex uno nexu dependentes, quibus insit vis medica ad plures morbos. Quicquid sit, sive hoc, sive illud, Castoreum passim vocatur.

Stuppas] Pars lini, cortici proxima, *stupa* dicitur.
Virgil.
Stupea torquentem Balearis verbera fundæ.

Habenum] Arbor est spississima nigri coloris, quam Æthiopiæ tribuit Herodotus, Indiæ verò Plin. lib. 12. cap 4. ex Virgilio: ubi & Romæ conspectam ait primùm in triumpho Magni Pompeii Mithridatico.
Virgil. Georgic. 2. Sic habet:
Divisæ arboribus patriæ: sola India nigrum
Fert ebenum: solis est thurea virga Sabæis.

Thus] Plin. lib. 12. cap. 14. ait in sola nec universa quidem Arabia reperiri, sed in ea tantùm regione, cui nomen Saba. Virgilius loco mox citato adstipulatur. Et alibi,
India mittit ebur, molles sua thura Sabæi.
Apud Athenæum lib. 3. cap. 21. Syriæ fructus vocantur myrrha & thus. Et lib. 15. c. 10. Thus inter secundæ mensæ apparatum recensetur.

Lubrica Coa] Vina mollia, lenia, alvum solventia; ex Insula Co, quæ est in Ægeo mari, è Cycladibus una, Hippocratis clara natalibus.
Horat. lib. 2. Sat. 4.
——————— *Si dura morabitur alvus,*
Mytilus, & viles pellent obstantia conchæ,
Et lapathi brevis herba, sed albo non sine Coo.

136. *Tolle recens primus*] Anteverte alios mercatores, & cave ne illi præoccupantes, quæstûs occasionem præripiant.
Horat. lib. 1. Epist. 6.
——————— *Cave ne portus occupet alter,*

Verte aliquid ; jura. Sed Jupiter audiet. Eheu
Baro, regustatum digito terebrare salinum
Contentus perages, si vivere cum Jove tendis. 139
Jam pueris pellem succinctus & œnophorum aptas ;
Ocyùs ad navem. Nihil obstat quin trabe vastâ

Quidpiam commuta, jusjurandum interpone. At Jupiter auscultabit. Eheu, stupide, si contendis vivere amicè *cum Jove,* vitam *ages, satis habens perforare digito salinum delibatum. Mox* autem *expeditus accommodas famulis manticam, & vini lagenam :* & properas, *statim ad navem : nihil remoratur quominùs rapidè subeas* mare

---

Ne Cibyratica, ne Bithyna negotia perdas.

Piper] Plin. lib. 12. cap. 7. *Passim quæ piper gignunt, juniperis nostris similes,* inquit.

Tolle è sitiente camelo] Id est, exonera camelum variis ejusmodi mercibus onustum, longâ fessum & sitibundum viâ, & venales expone. *Sitiente.* Dicitur camelus sitim tolerare ad quatriduum. Plin. lib. 8. cap. 18. ubi & alia ad cameli naturam & indolem pertinentia fusè persequitur.

137. *Verte aliquid*] Vetus Scholiast. *Negotiare, speciem pro specie commuta,* inquit, ne deses ampliùs manè : divitias congere labore, imò & perjurio, ac fraudibus ; si opus est.

Jura] Bonas esse merces affirma, etiam falso : pejerare ne dubita. Certè qui cum mercatoribus jurat sæpè, sæpè & pejerat. Vide Tull. Offic. 3. ad finem.

Sed Jupiter audiet] Avaritiæ Dama respondet. Scilicet me jubes rem augere mendaciis passim ac perjuriis ; ut solent mercatores. At Jupiter vindex aderit. Sapientum est axioma : *Ita vivendum, tanquam sub Dei oculis.*

Eheu] Jungendum cum præcedentibus, inquit Casaubonus, ut Dama imminentem perjuriis vindictam vereatur, ad quam se quasi necessitate adigi intelligit. Legunt alii *heu, heu,* essetque attribuendum sequenti sententiæ, per quam Damæ religio risu excutitur.

138. *Baro, regustatum, &c.*] Avaritia instat, & paupertatis metum incutit Damæ, ut religionem elevet adimatque. Adeò stolidus es, inquit, ut miser esse malis, quàm mentiri & jurare, formidine scilicet Jovis !

Baro] Vetus Schol. *Linguâ Gallorum barones vel varones dicuntur servi militum, qui utique stultissimi sunt, servi videlicet stultorum.* Est igitur, *baro,* idem ac bardus & vecors. Cicer. lib. 9. Epist. Famil. ultimâ. Item lib. 2. de Divinat. sub finem, & alibi, *baronem,* ponit pro stupido. Legunt alii, *vare,* id est, distorte & aberrans à recta ratione, sed perperàm. Habetur enim, *varo,* in vetustis codicibus.

Regustatum digito terebrare salinum] Scilicet, ô baro, modico victu contentum esse te oportebit ; adeòque inops eris, ut micas salis colligas in fundo salini sæpiùs appositi, & proinde sordidi.

Digito terebrare] Emphaticè omnia. Digito premere, ut perforare videaris : vel, primoribus digitis delibans salis pauxillum, notas digitorum relinques. Quæ omnia egestatem summam arguunt.

Salinum] Plin. lib. 31. cap. 7. de sale sic habet : *Varro pulmentarii vice usos veteres auctor est : esitâsse enim salem cum pane & caseo, ut Proverbio apparet.* Nimirùm, salem lingere dicuntur, qui tenuiter admodùm & parcè victitant. Plaut. Curcull. Act. 4. Scen. ult. *Hic, hodie apud me nunquam delinges salem ;* id est ne minimum quidem cibi capies.

Horat. lib. 2. Od. 16.

Vivitur parvo benè, cui paternum
Splendet in mensa tenui salinum.

Constat certè pauperrimis olim cibum fuisse salem cum pane ; sicut & Eremicolarum Christianorum nonnullis.

139. *Contentus*] Frustrà legunt aliqui, *contemptus.*

Perages] Per totam vitam pauper & egenus.

Si vivere cum Jove tendis] Si Jovem habere placatum & amicum intendis, integer vitæ, scelerisque purus, ac morum sanctitate.

140. *Jam pueris pellem, &c.*] Dama tandem Jovis & conscientiæ metum ac stimulos prætergressus avaritiæ se tradit, ejus victus argumentis. Verùm iter parantem ad Indos, & navi proximum jam & expeditum aggreditur luxuria, deterret retrahitque ostentans laborum duritiam & longinquæ navigationis molestias & pericula.

Pueris] Legunt quidam, *puer is,* id est, tu jam avaritiæ servus pergis quo vocat illa. Sed perperàm. Nec meliùs, quod suspicatur nonnemo legendum posteà ; *aptus,* pro *aptas.* Jam profectò nugis nugas suunt aptantque & somnia somniis, qui aliis insomnia objiciunt. Hic sanè non benè sanus Marcilius videatur, & malè Casaubono insidiari, aliàs perspicax & solers, semper autem eruditus.

Pellem] Sarcinas, sacculum, in quo itineri necessaria : vel è pellibus hirsutis vestem ad frigus arcendum : de qua Juvenalis antè citatus Satira 14. v. 186.

Qui summovet Euros pellibus inversis.

Et Ovid. Trist. 3. Eleg. 10.

Pellibus, & sutis arcent mala frigora braccis.

Succinctus] Collectas & præcinctas, more viatorum, jam vestes habens.

Horat. lib. 2. Sat. 6.

Veluti succinctus cursitat hospes.

Oenophorum] Vas vinarium. Vox tota Græca est. Οἶνος, *vinum,* φέρω, *porto.*

Horat. lib. 1. Sat. 6.

Pueri, lasanum portantes, œnophorumque.

Aptas] Ad navem deferenda imponis.

141. *Ocyùs ad navem*] Fortè verba sunt Damæ imperantis puero, ut deferre festinet impositum onus : vel sunt Poëtæ ad Damam.

Nihil obstat] Omnibus jam ad id comparatis.

Trabe vastâ] Synecdoche. Sic. Horat. lib. 1. Od. 1.

——————— *Trabe Cypriâ*
Myrtoum pavidus nauta secet mare.

Ægæum rapias, nisi solers luxuria ante
Seductum moneat; quò deinde, insane ruis? Quò?
Quid tibi vis? Calido sub pectore mascula bilis
Intumuit, quam non extinxerit urna cicutæ.
Tun' mare transilias? Tibi tortâ cannabe fulto
Cœna sit in transtro? Veientanumque rubellum
Exhalet vapidâ læsum pice sessilis obba?

Ægæum ingenti nave, præterquam si luxuria cauta dehortetur te priùs ductum scorsùm; dicens *quò deinceps properas, ô demens? Ecquò: Quid tibi quæris?* Nempè *efferbuit sub corde ardenti bilis virilis, quam amphora cicutæ non sedaverit. An* verò *tu mare transcurras?* An *tu cœnam capies in transtro, nixus fune intorto?* An & *vas sedere potens emittat* tibi odorem vini *subrubri Veientani pice fœtidâ corrupti?*

---

142. *Ægæum rapias*] Rapidè percurras mare Ægæum, & quodlibet aliud. Synecdoche.

Ægæum] Maris Mediterranei sinus est amplissimus, Græciam inter & Asiam minorem. Ita vocatur, vel ab Ægeo Thesei patre, vel ab Ægea Amazonum Regina, qui in eo perierunt. Vel ab urbe Euboïca *Ægæ*, ut vult Strabo. Plinius lib. 4. cap. 11. sic habet: *Ægeo mari nomen dedit scopulus Tenedum inter & Chium, veriùs quàm Insula, Aex nomine, à specie capræ, quæ ita Græcis vocatur,* (αἴξ) *in medio mari repentè exiliens.*

Solers luxuria] Blanda, callida, providens te sibi velut prædam eripi, velut mancipium & servum elabi & perire sibi, si semel naviges, & avaritiæ te mancipes & addicas.

Luxuria] Morum dissolutio, inquit Festus, sicut luxa membra appellantur, quæ soluta & suo loco dimota sunt.

143. *Seductum*] Deceptum anteà corruptumque suis illecebris & voluptatibus. Vel sensus est: nisi luxuria, antequàm navim conscendas, monitis ab incœpto cursu dehortetur ac revocet: ductum verò separatim te alloquitur, quia habet aliquid pudendum, undè & arbitros removet. At non ita lucri cupiditas, imò apertè agit; eò quòd neminem pudet rem facere, & augere.

Quò deinde, insane, ruis, &c.] Verba sunt luxuriæ Damam à navigando deterrentis.

Insane] Qui tot molestias & discrimina non vereris.

144. *Quid tibi vis?*] Quæ mens, quæ ratio te ducit? Imo quis furor abripit?

Calido sub pectore, &c.] Undè verò hæc tibi insania? An ex effervescente bili? Fortè his duobus versiculis indicatur Dama adversùs luxuriam fatigantem obluctatus, ad iracundiam usque.

Mascula bilis] Effœminatos animos amat luxuria, non mirum ergo si damnat *masculam bilem*, velut furorem; & Damam velut furiosum. Porrò sicut Virgil. Eclogâ 8. dixit *mascula thura*, sic Persius, *bilem musculam*, id est, fortem & validam, quam, Stoïci cotem *fortitudinis* vocabant, modò tamen eâ non ut duce, sed ut milite uterentur.

145. *Quam non extinxerit urna cicutæ*] Quamvis contraria contrariis curentur, at ardentem istam bilem vix levare aut sedare potuerit succus cicutæ copiosissimus, & plena urna, vas capacissimum; quamvis ille sit adeò frigidus, ut mortem pariat vel modicus. Vide suprà, Sat. 4. ad v. 2.

146. *Tun' mare transilias?*] Te nimirùm committes tam infido elemento, in quo sis *digitis à morte remotus quatuor aut septem, si sit latissima tæda:* ut ait Juvenalis Satir. 12. v. 58. Tria refert Plutarchus, quorum pœniteret Catonem Censorium, *arcanum uxori revelâsse; diem inutilem transegisse; & eò transmisisse navi, quò pedestre iter esse posset.* Ex adagio Græco,

Θαλάσσῃ καὶ πῦρ, καὶ γυνὴ κακὰ τρία.

Tibi tortâ cannabe fulto, &c.] Tune, ô Marce Dama, tu vir honoratus jam & liber, poteris cibum in navi capere, ita ut pro sedili habeas funem nauticum, pro mensa transtrum, permixtus scilicet cum remigibus & nautis squalidis & agrestibus, qui solitus es molliùs sedere, beatiùs vivere, domi, in otio, inter familiares, nitidè, honestè.

Tortâ cannabe] *Cannabis* est genus plantæ, è qua funes fiunt, & rudentes: imò & vestes apud Thracas, tam subtiles, ut lineæ videantur. Herodot. lib. 4. num. 155.

147. *Transtro?*] Trabs est transversa, scamnum & sedile remigum. Virgil.

Considite transtris.

Veientanum rubellum] Vinum ignobile, saporis injucundi, ex agro circumjecto Veios urbem Hetruriæ, non procul ab urbe Roma. Horat. lib. 2. Sat. 3.

Qui Veientanum festis potare diebus
Campanâ solitus trullâ, vappamque profestis.

148. *Exhalet vapidâ*] Tetros vapores tibique insolitos emittens, fastidium creet & ægritudines, & fortassè mortem extra patriam. Heu quò ruis? Lucelli scilicet aliquantuli gratiâ perdas quietem, voluptates, vitam?

Læsum pice] Infectum ex odore picis quâ navis pariter & obba illitæ & obturatæ. Mos erat porrò picandi vinum, id est, picem & resinam interdum adhibendi & immiscendi, ad condiendum veluti, addendasque vires, aut frangendas. De quibus Plin. lib. 14. cap. 1. & 20. Plutarch. Convival. Quæst. lib. 5. cap. 3. illis autem ipsis condimentis vinum aliquando corrumpebatur, undè Martial. lib. 3. Epig. 76.

Resinata bibis vina, Falerna fugis.

Sessilis obba] *Poculi genus, vel ligneum, vel ex sparto*, inquit Nonius Marcellus, vas latum habens fundum & ventrem, ita ut per se facilè stet & sedeat, undè *sessilis obba* dicitur. Volunt aliqui esse doliolum, in quo navigantes plerumque sedeant.

Ecquid intendis? An *ut nummi quos hîc alueras quincunce moderato, pergant* tibi *exsudare deunces cupidos? Da te voluptati: rapiamus jucunda. Nostrum est* munus, *quòd vitam ducis.* At paulò pòst, *eris favilla & umbra, & sermo. Vitam age, mortem recordatus: tempus effluit. Id quod eloquor, exinde est.*

Quid petis? Ut nummi, quos hic quincunce modesto
Nutrieras, pergant avidos sudare deunces?
Indulge genio: carpamus dulcia; nostrum est
Quòd vivis: cinis, & manes, & fabula fies.
Vive memor lethi: fugit hora. Hoc quod loquor, inde est.

---

149. *Quid petis? Ut nummi, &c.*] Quis verò finis tibi propositus? Nimirùm usura ingens & infinita, qualis maritima esse solet, sed labore & periculo perinde magno

Hîc] Romæ, sine labore, sine periculo.

Quincunce] *Quincunx,* uncias quinque significat.

Quincunce modesto] Fœnore modico, legibus licito, & avaritiæ notam haud metuente; nimirùm quinis annuis, pro centenis. Leg. Tutor. Paragraph. 10. Digest. & Leg. 17. Digest. de usuris & fructibus. At vox ista, sicut & sequens, *deunx,* ampliori eget elucidatione. Itaque observa. Gravissima pridem usura erat *centesima,* qua pro centum nummis mutuò acceptis pendebantur duodecim annui, singuli pro mensibus singulis. Huic verò proxima *deunx,* cùm undecim reddebantur pariter pro centenis: sic & *dextana* erat, cùm decem: *dodrana,* cùm novem: *bessalis,* cùm octo: *septunx,* cùm septem: *semis,* cùm sex: *quincunx,* cùm quinque: *triens,* cùm quatuor: *quadrans,* cùm tres: *sextans,* cùm duo: denique *unciaria* usura vocabatur, quâ pro nummis centum unus dumtaxat in fœnus solvebatur quotannis. Et hæc lege decemvirali potissimùm probata, ut testatur Cornel. Tacit. Annal. lib. 5. Quæ tamen ob fœneratorum fraudes pòst abrogata, & ad semiunciariam radacta est. Vide infrà mox ad vocem, *deunces.*

150. *Nutrieras*] Fœnore auxeras, multiplicâras. Horat. lib. 1. Epist. 18. *pascere mummos* eodem sensu dixerat.

Pergant] Alii codices habent, *peragant.*

Avidos sudare deunces] Nimium fœnus & immodicum afferre, sudore & molestiâ pariter ingenti, ob navigationis tædia & pericula.

Avidos] Cupiditatem lucri nimiam in fœneratore arguit.

Deunces] *Deunx* pondus est seu mensura undecim unciarum, quasi unâ demptâ parte è libra seu asse, qui duodecim uncias continet. *Deunx* autem usura significat undenam annuam pro centenis; seu quâ pro centum nummis annuo fœnore, undecim nummi dantur, ut dixi paulò antè. Hoc verò sanè referendum videtur ad usuras maritimas, quibus lex nulla modum ponit, imò quæ culpâ carent quantumvis magnæ, scilicet ob pericula maris, & ærumnas.

151. *Indulge genio*] Vide Sat. 2. v. 3.

Carpamus dulcia] Fugientes cum vita & annis arripe voluptates. Horat. lib. 1. Ode 11. *carpe diem.* Epicuri apud Lactantium: *Voluptatibus,* inquiunt, *quoquo modo possumus, serviamus. Brevi enim tempore nulli erimus omninò. Ergo nullum diem, nullum temporis punctum fluere nobis sine voluptate patiamur, ne quia ipsi quandoque perituri sumus, id ipsum quòd viximus, pereat.*

Nostrum est quòd vivis] Βίος βίω δεόμενος, οὐκ ἔςι βίος, inquit Proverbium Græcum. Undè luxuria ait sibi acceptam referri oportere Damæ vitam hilarem, jucundam, quietam, voluptuosam, eò quòd sine gaudiis ac voluptatibus vivere, non sit vivere.

152. *Cinis, & manes, & fabula fies*] Antequam moriaris fruere vitâ vitæque deliciis; nam brevi de te actum erit. Hæc ad mentem Epicureorum, qui cum corpore & animam interire putant; ut mox dixi: quod satis convenit loquenti luxuriæ: an verò potiùs secundùm Stoïcos è quorum gremio Persius? Cic. Tuscul. Quæst. 1 num. 77. *Stoïci,* inquit, *usuram nobis largiuntur tanquam cornicibus: diu mansuros aiunt animos, semper autem negant.* Et paulò pòst, cap. 78. *aiunt manere animos, è corpore cùm excesserint, sed non semper.* Erit igitur sensus, *fies cinis,* nimirùm ex more cremato corpore tuo, post mortem, & in favillam per ignem redacto: deinde eris *manes,* id est, anima tua per aliquod tempus manebit & durabit apud inferos. Pòsteà verò *fies fabula,* id est, redibis in prius nihilum: hæc enim catastrophe est vitæ & conditionis humanæ, quæ fabulæ in mundo velut in theatro & scenâ peractæ comparari solet.

Manes] Pro locis inferioribus *Manes* accipit Macrob. lib. Saturnal. 1. cap. 3. Virgil. Æneid. 6. pro pœnis, quæ sunt apud inferos. Alii, pro Diis tantùm bonis; nam Varro lib. 5. bonum antiquis manum vocari ait; hinc per antiphrasim quasi minimè boni, (si Servio fides) Dii inferi *Manes* appellantur. Porrò animum à corpore separatum Antiqui *Manem* Deum vocabant. Hîc sumitur pro anima corpore soluta. Horat. lib. 1. Od. 4.

Vitæ summa brevis spem nos vetat inchoare longam,
Jam te premet nox, fabulæque manes.

Vide infrà v. 185. ad vocem, *Lemures.*

Fabula fies] Interpretantur vulgò locum hunc, sicut & Horat. mox cit. de Inferis, de quibus & Poëtæ & Philosophi tot & tanta narrant & fabulantur. Atque ita duæ voces, *manes, fabula,* idem significant. Potest etiam ita intelligi, *fabula fies,* id est, sola tui memoria restabit, & sermo de te forsan faciendus. Vide suprà tertiam hujus, loci interpretationem, ad hanc vocem, *cinis.*

153. *Vive memor lethi*] Horat. lib. 2. Sat. 6.
Vive memor quàm sis ævi brevis.

En quid agis? Duplici in diversum scinderis hamo.
Hunccine, an hunc sequeris? Subeas alternus oportet,
Ancipiti obsequio dominos alternus oberres.
Nec tu cùm obstiteris semel, instantique negâris
Parêre imperio, rupi jam vincula, dicas.
Nam & luctata canis nodum arripit: attamen illi
Cùm fugit, à collo trahitur pars longa catenæ.

Ecce quid facis? Hamo gemino distraheris in diversas partes. *An illum sectaberis, an istum? Necesse est* ut *subjaceas* duobus *dominis vicissim, dubio servitio, & vicissim obambules* circa illos. *Et quando tu repugnaveris semel, & recusaveris obedire urgenti mandato, ne* propterea *dicas, modò catenas fregi. Etenim canis etiam obagitando vinculum aufert: nihilominùs quando aufugit; longa pars catenæ raptatur*

Fugit hora] Vita sensim elabitur, ut tempus. Horat. lib. 2. Od. 5.

Currit enim ferox ætas.

Virgil.

——— *Fugit irreparabile tempus.*

Hoc quod loquor, inde est] Temporis & vitæ fugientis partem etiam absumo aliquam loquendo tecum.

Horat. lib. 1. Od. 11.

Dum loquimur, fugerit invida
Ætas: carpe diem.

Læva paulùm mens erat Turnebo, cùm lib. 20. cap. 1. hunc locum sit intellexit, *quia perit sensim vita, inde tibi loquor ut te moneam jubeamque carpere gaudia, antequàm tibi pereant.* Multò aliter, & cum aliis, magisque ad sensum Horatii Persiique D. Hieronym. Comment. in Epist. ad Galat. lib. 3. cap. 6. *Breve est*, inquit, *vitæ istius curriculum: hoc ipsum quod loquor, quod scribo, quod relego; de tempore meo, mihi aut crescit, aut deperit.*

154. *En quid agis?*] Hactenùs Prosopopœia illa & dialogus perelegans. Jam verò Stoïcus ad Damam: En igitur ad diversa contrariaque traheris, huc ad quietem & voluptates à luxuria, illuc ad lucrum & laborem ab avaritia, quid igitur facies? Quò te convertes? Jamne sentis & fateberis te esse servum, & duram sub duris dominis servire servitutem?

Duplici in diversum scinderis hamo] Variâ duplicis servitutis necessitate oppressus quasi discinderis.

Hamo] Prorsùs ad rem est quod initio Lubri de invidia & odio Plutarchus ait; *vitium hamis esse quasi pluribus instructum & armatum, πολυάγκιστρον*: certè pura virtus rara avis: qui luxuriæ sordes effugerit, & fœda voluptatum cavebit lenocinia, is hamo capietur avaritiæ; vel contrà. Metaphora est à piscatione, in qua pisces hamo seu escâ diversâ & multiplici quandoque inescantur, ut capiantur alterutro.

155. *Hunccine, an hunc sequeris?*] An avaritiam, an luxuriam? otium, an sudores? lucrum, an voluptates?

Subeas alternus oportet] Quid, si utrique serviendum? modò huic, modò illi obtemperans, quàm miser! haud profectò simpliciter fueris!

156. *Ancipiti obsequio dominos*] Binas dominatrices vicissim sequens, dubius interim, utri potissimùm te addicas.

Obsequio] Reconditum in hac voce sensum vulgus haud expiscari, monent doctiores: non est obsequium, ut putant, famulatus, vel opera alicui navata; sed patientia & indulgentia erga alios nimia, quâ eorum voluntati & libidini plus æquo obsecundatur, etiam contra fas & rationem, ut vulgò faciunt assentatores. Terentius in Andria, *obsequium* opponit *veritati*, quâ vel amici nonnunquam offenduntur, adeò nolunt homines proprios nævos & errores videre, vel audire. *Obsequium amicos, veritas odium parit.* Quem locum & sententiam illustrat Cicero in Lælio, num. 91. *Molesta*, inquit, *veritas est, siquidem ex ea nascitur odium, quod est venenum amicitiæ: sed obsequium multò molestius, quod peccatis indulgens præcipitem amicum ferri sinit.* Et paulò pòst: *in obsequio comitas adsit; assentatio vitiorum adjutrix procul amoveatur.*

Oberres] Perpetuâ discursatione circa utrumque dominum, ut satisfiat contraria etiam imperantibus; non sine gravi, imò intolerabili molestia.

157. *Nec tu cùm obstiteris semel*] Ne verò dicas te alteri repugnaturum, vel utrique, nimium sævienti; sicque liberum fore à servitute illa vitiorum durissima.

Semel] *Hirundo una non facit ver*, inquit Aristoteles, *nec parit aut tollit habitum*, ἕξιν, *unus aut alter actus.*

158. *Rupi jam vincula, dicas*] Non rupisti, inquam, sed rejecisti mox tibi rursum injicienda.

Ovid. Amor. lib. 3. Eleg. 10.

Scilicet asserui jam me, fugique catenas.

Horat. lib. 2. Sat. 7.

——— *O toties servus! Quæ bellua ruptis,*
Cùm semel effugit, reddit se prava catenis.

159. *Luctata canis, &c.*] Probat à simili. Canis cùm diu multùmque catenam excussit, aut dente morsuque aliquâ parte fregit, fugitque; attamen quia pendentem collo catenæ partem trahit; non difficilè reducitur, religaturque firmiùs & arctiùs quàm anteà. Sic planè tecum agetur homine longâ vitiis ac diuturnâ servitute mancipato. Semel iterùmque forsan aliquando resistes, eorum importunâ sollicitatione fatigatus; at paulò pòst iis te ultrò addices turpissimè, aut occasione, aut vehementiâ abstractus & impulsus, nimirùm propensionem ad ea retines & circumfers longo usu conflatam, quam frangere non ita facile est & promptum.

Nodum] Catenæ nodos, vincula, Synecd.

160. *Trahitur pars longa catenæ*] Vulgò dicimus de eo, quisquis instans exitium aut pe-

Dave, citò, hoc credas jubeo, finire dolores
Præteritos meditor. Crudum Chærestratus unguem
Abrodens ait hæc. An siccis dedecus obstem
Cognatis? An rem patriam, rumore sinistro,
Limen ad obscœnum frangam, dum Chrysidis udas 165

abs cervice illius. Sic *Chærestratus rodens unguem vivum dicit ista: ô Dave, volo* ut *his fidem habeas: cogito finem imponere quamprimùm prioribus molestiis. Numquid ego probrum obsistam consanguineis meis sobriis? Numquid patrimonium elidam ad portam impuram, malâ famâ, quando ego temulentus cano ante humidam Chrysidis*

---

riculum eluctatus est semel, aut etiam aliquoties; is non est liberatus qui suam catenam trahit. Locum hunc Persii integrum adumbravit Seneca, de Vita beata: *Et qui ad virtutem tendit, etiamsi multum jam processit, opus est aliquâ fortunæ indulgentiâ, adhuc inter humana luctanti, dum nodum illum exolvit, & omne vinculum mortale . . . . . Qui ad superiora progressus est laxam catenam trahit, nondum liber, jam tamen pro libero.*

161. *Dave, citò, &c.*] Confirmat exemplo è Menandri Eunucho, quem, personis, & quibusdam immutatis, transtulit Terentius. Huic Phædria, illi est Chærestratus, huic Parmeno est, illi Davus, Personæ Comicæ. Quod & annotavit vetus Schol.

Dave] Nomen servi apud Menandrum Atheniensem Comœdiarum scriptorem. Servis apud Romanos nomina hæc frequentia, Statius, Dionysius, Stichus, Hera: sicut Athenis, Davus, Geta ex quo Daci, quia anteà Davi, bello subacti fuerant: apud Syros Dama: in Paphlagonia Tybius: apud Phryges, Manes, Mida: Lacedæmoniis, Helota: Argivis, Gymneta: Cretensibus, Epharmiota, Clarota, Minota: Thessalis, Penesta: Syracusanis, Eustatonus: Sicyoniis, Corynephorus: Mariandinis Bithyniæ populis, Doryphorus, &c. Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 20.

Finire dolores] Nuntium remittere amoribus qui mihi sunt tot dolorum causæ. Hos Plautus in Mercator. Prologo sic perstringit:

Amorem hæc cuncta vitia sectari solent,
Cura, ægritudo nimiaque elegantia, &c.
Sed amori accedunt etiam hæc quæ dixi minùs,
Insomnia, ærumna, error, terror & fuga,
Ineptiæ, stultitiaque, adeò & temeritas;
Incogitantia excors, immodestia,
Petulantia, cupiditas & malevolentia.
Inhæret etiam aviditas, desidia, injuria,
Inopia, contumelia & dispendium,
Multiloquium, pauciloquium.

Virgil. Eclog. 3.

Quisquis amores
Aut metuet dulces, aut experietur amaros.

Sed ipsum Phædrum amatorem miserum audire, imo spectare veluti ne pigeat, ut ipsius etiam nos misereat. Is apud Terent. Act. 1. Scen. 1. sic loquitur:

Indignum facinus! Nunc ego &
Illam scelestam esse, & me miserum sentio:
Et tædet, & amore ardeo: & prudens, sciens,
Vivus vidensque pereo; nec quid agam scio.

Finire dolores præteritos meditor] Relinquendo Chrysidem meretricem, quæ me *properat amando perdere.* Ut est apud Horat. lib. 1. Od. 8. Idem lib. 2. Sat. 3. scripserat de Phædria Terentiano, cujus locum integrum ibidem expressit.

An potiùs mediter finire dolores?

162. *Crudum Chærestratus unguem abrodens*] Præ dolore, quòd ab amica exclusus: vel præ ancipiti incertoque consilio, cogitabundus totus, & secum ipse luctabundus, num ad eam quæ exclusit redeat, an deserat quam perditè amat.

Pers. Sat. 1. v. 106.

Nec demorsum sapit unguem.

Horat. lib. 1. Sat. 10.

Vivos & roderet ungues.

Chærestratus] Juvenis amator Chrysidis meretriculæ, apud Menandrum, ut dixi.

163. *Ait hæc*] Ad Davum nempè fidum sibi famulum.

An siccis dedecus obstem cognatis?] An fœdis ego amoribus eam, ut antè, perditum bonam famam gentis meæ, in qua, præter me sunt omnes honesti, casti, sobrii?

Siccis] *Siccus* temperantem virum, madidus ebriosum ac vinolentum sæpè indicat. Plaut. utrumque ponit Asinar. Scen. 14.

Ego præter alias virum meum fui rata
Siccum, frugi, continentem.

Et paulò pòst:

Scito illum madidum, nihili, incontinentem.

Horatius lib. 1. Epist. 19. Item lib. 1. Od. 18. *siccis* posuit, pro, *sobriis & jejunis.*

Tullius pariter *horridam & aridam* vocat vitam hominis frugalis; pro Quintio, num. 93. Item Sexti Roscii Amerini probat innocentiam, è *victu arido.* n. 75.

164. *Rem patriam frangam*] Patrimonium dilapidem & effundam in meretricios amores. Quod *expatrare* vocabulo sanè significantissimo vocat Catullus Epigram. 30. in Cæsarem.

An hæc sinistra liberalitas
Parum expatravit? An parum helluatus es?
Paterna primùm lancinata sunt bona, &c.

Horat. lib. 1. Sat. 2.

Bonam deperdere famam,
Rem patris oblimare malum est, &c.

Rumore sinistro] Qui jam de me spargitur & volat: quanquam, ut habet Ovidius,

Turpis amor surdis auribus esse solet.

165. *Limen ad obscœnum*] Ante fores, vel in domo impuræ & flagitiosæ mulieris, ad quam velut ad scopulum frangor & illidor; & mea mecum deperduntur bona, fortunæ, fama, &c.

Obscœnum] Vox à *cœno* facta, ut volunt aliqui: at Varro à *scena;* ubi turpia quævis dicuntur, trahit originem: alii ab Oscis populis Italiæ in Campania, turpi libidine & spurcitia famosis.

Ebrius ante fores, extinctâ cum face, canto?
Euge, puer, sapias: Diis depellentibus agnam
Percute. Sed censen' plorabit, Dave, relicta?
Nugaris. Soleâ, puer, objurgabere rubrâ;

januam, tædâ extinctâ? Macte animo, ô puer, sapiens esto & agnam macta Numinibus averruncis. At, ô Dave, putasne quod Chrysi à me *deserta lacrymabitur? Nugas agis. Certè, ô puer, castigaberis sandalio rubeo,*

Chrysidis] Famosum erat scortum, cujus est mentio apud Athen. lib. 13. cap. 3. Porrò nomen ab auro, fortè ob *poscinummia oscula* meretricum, quod ait Apuleius lib. 10. de Asino aureo.

166. *Ebrius*] Comessatio sequitur epulas; Cererem & Bacchum Venus.

Udas ante fores] Seu lacrymis; seu unguento, ex more amantium: ut notat vetus Schol. vel etiam vino, ut abundè probat Plaut. Curcul. Scen. 1. & 2. ubi lenæ fores vino amator conspergit, & odore vini illecta illa januam pandit, & prodit foras, amantique abblanditur. Interpres quoque Aristophanis in Plutum, ait Laïdem à multis adamatam Thessalis, qui præ amore vestibulum ejus vino irrigabant. Parum ad rem est quod affert nonnemo, solitos aquâ perfundi januæ cardines à mulieribus, ad fallendos maritos; Chrysis enim marita non erat. Melius fortasse, ne strepitum ederet aperta janua, & à vicinis audiretur. Nam apud Plaut. loco mox citato adolescens laudat *ædes festivissimè apertas*, quibus *nec mutit cardo:* dein jubet servo: *tace; occultemus lumen & vocem.*

Extinctâ cum face, canto] Cùm pervenerant amatores ad ædes amicarum, facem extinguebant, ne agnoscerentur; & ante januam, nocte sæpè integrâ, amatoria cantabant. Plautus, loco citato.

Horat. lib. 1. Sat. 4.

Ebrius, & (magnum quod dedecus) ambulet ante
Noctem, cum facibus

Quòd verò Marcilius extinctam facem vult esse signum exclusionis, videtur hîc non habere locum, ut si facem projectam aut jacentem Persius dixisset, quemadmodùm Propert. lib. 1. Eleg. 1.

Semper & exclusi signa jacere faces.

Canto] Insignem & elegantem ejusmodi cantilenam scripsit Horat. lib. 3. Od. 10. ubi sic est:

Extremum Tanaim si biberes, Lyce,
Sævo nupta viro, me tamen asperas
Porrectum ante fores objicere incolis
Plorares Aquilonibus.
Audis quo strepitu janua, &c.

Et in fine,

Non hoc semper erit liminis, aut æquæ
Cœlestis patiens latus.

Ovid. Fast. 5.

Ebrius ad durum formosæ limen amicæ
Cantat.

Hoc Plautus dicit, *occentare ostium.* Mercat. Scen. 4. Pers. Scen. 15.

167. *Euge, puer*] Gratulatur Davus Chærestrato saniorem mentem, quam testatur. *Sapias*, perge in tam bono consilio, errorem aliquando tandem agnoscens.

Diis depellentibus] Diis insaniæ averruncis, & fatuum amorem amoventibus: fortè Castori & Polluci, qui valere plurimùm credebantur ad avertenda mala: *agnam percute*, sacrifica, tam pro gratiarum actione, quàm ut faxint te perstare in laudabili proposito.

Horat. lib. 2. Od. 17.

Nos humilem feriemus agnam.

168. *Sed censen' plorabit*] Jam vacillat juvenilis animus: veretur scilicet ne doleat Chrysis, si eam relinquat, jam proprii oblitus mali. Cæcus amor!

Plorabit, Dave, relicta?] Sunt pro armis mulieri, meretrici verò imprimis, lacrymæ. His libertati amantium insidiantur; his meliora cogitantes expugnant.

Undè Terent. Eunuch. Scen. 1.

Hæc verba mehercule una falsa lacrumula,
Quam, oculos terendo miserè vix vi expresserit,
Restinguet: & te ultrò accusabis; & ei dabis
Ultrò supplicium.

169. *Nugaris*] Siccine vis finire dolores, qui tam parùm tibi constas? inquit servus frugi ad herum amore insanientem: profectò nugas agis in re seria. Vix ungues malæ bestiæ meretricis effugies: & dolebit tibi graviùs quàm antè. Quòd si illa te intellexerit, actum est, eludet, peristi.

Soleâ, puer] Quod bis jam Davus ad Chærestratum dominum ait, *puer;* non vacare putandum est. Hinc nimirùm suam ei servitutem blandè objicit, quâ libidini servit, miserum plusquàm Davus ipse mancipium. *Solea* crepidæ muliebres, quibus plantarum calces tantùm infimæ teguntur, cæteris propè nudis, & teretibus habenis vinctis. His etiam usi homines mulierosi non sine dedecore, ut testatur Gell. lib. 13. cap. 20. Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 18. Tull. act. 7. in Verrem. n. 85. & in L. Pisonem n. 13. utrique exprobrat quòd prodirent *soleati:* & de harusp. resp. num. 44. P. Clodio *crocotam, mitram, muliebres soleas*, objicit.

Objurgabere] Etiam audebit petulans meretrix verberare te, soleâ pulsare nates, ut est apud Juvenal. Satir. 6. v. 611. atque ut habet Terentius in Eunucho,

Tibi commitigabitur sandalio caput.

S. Chrysost. Homil. 14. ad populum Antioch. & alibi sæpè enarrat, quàm & quot indignis modis abuti soleant meretrices stolidâ amatorum patientiâ.

Rubrâ] Delicatulæ mulieres purpureas amabant soleas, auro etiam distinctas, interdum & gemmis.

Ne trepidare velis, atque arctos rodere casses.
Nunc ferus & violens. At si vocet, haud mora, dicas:
Quidnam igitur faciam? Ne nunc, cùm accersat, & ultrò
Supplicet, accedam? Si totus & integer illinc
Exieras, nec nunc. Hic hic, quem quærimus, hic est:
Non in festuca, Lictor quem jactat ineptus.

ne deinceps *vacillare cupias & angustos laqueos arrodere.* Tu quidem *modò ferox* es *& vehemens. Verùm si accersat* te, *statim dices: Ergo quid agam? An non ibo ad* eam, *tunc quando* me *vocat, & sponte rogat? Si totus & integer inde recesseras, neque tunc* ire debes. *Ille ille, quam investigamus, ille est: non* verò is *quem apparitor vanus agitat in vindicta.*

---

170. *Ne trepidare velis*] Chrysis te objurgabit; ut ita castigatus, deinceps non tentes ullum suis è laqueis effugium. Alii sententiam hanc à priori sejungunt, interjecto puncto: ut sensus sit; frustra est quod trepidas, & videris quærere libertatem, imò verò planè irretitus, ut es, & captus, malis assuesce.

Terent. jam cit.

Te redimas captum quàm queas minimo:
Et ne te afflictes, &c.

Trepidare] Videtur positum hìc pro *festinare*, ut apud Horatium sæpè, & alios, lib. 2. Od. 4.

Octavum trepidavit ætas claudere lustrum.

Si tamen propiùs rem intuamur, hìc non significat *properare*, ut citato Horatii loco: *nec tremere & cunctari*, ut vulgò: sed *luctari & jactare se*, quasi ad excutiendum jugum. Ita Casaub. Quo sensu usurpatur à Seneca lib. 3. de Ira. *Sic laqueos fera dum jactat astringit: sic aves dum viscum trepidantes excutiunt, plumis omnibus illinunt.* Et Propert. lib. 2. Eleg. 3. mox citandis.

Arctos rodere casses] Metaphora à feris retia quibus captæ sunt, frangere conantibus.

171. *Nunc ferus & violens*] O Chærestrate, nunc quidem absente Chryside virum te præstas, audacem, fortem. At ubi illa te accerset, heu fractus & mollis videbere.

Propertius lib. 2. Eleg. 3.

Ac veluti primò taurus detrectat aratra;
Mox venit assueto mollis ad arva jugo.
Sic primò juvenes trepidant in amore feroces:
Dehinc domiti post hæc æqua & iniqua ferunt.

At si vocet] Ubi primùm Chrysis te revocabit, sine mora, sine cunctatione, dices, an igitur deseram? Nimirùm te vinci & expugnari etiam gaudebis, & apud te inquies, numquid ego blandè ab illa accersitus rogatusque possum non redire?

172. *Ne nunc, cùm accersat, &c.*] Ex Menandro Terentius, Eun. Scen. 1.

Quid igitur faciam? Non eam, ne nunc quidem
Cùm accersor ultrò, &c.

Et ex utroque Horatius, lib. 2. Sat. 3. jam cit.

173. *Si totus & integer illinc exieras*] At ego Davus tibi fidelis, ô here, respondeo: te nec oportere ad Chrysidis servitutem reverti, etiamsi revocet, & ultrò supplicet; siquidem ab illa non corpus tantùm extulisti, sed & animum, cor, affectum; adeòque integer & totus evasisti. *Anima magis est ubi amat, quam ubi animat.*

Plaut. Asinar. Scen. 3.

Fixus hìc apud nos est animus tuus clavo cupidinis.

174. *Nec nunc*] Alii explicant: si prorsùs excusseras meretricis & libidinis jugum, signa dabis certissima tuæ libertatis, cùm nec rogantem audies. Alii legunt, *nunc nunc; &* jungunt cum sequentibus; sed multò minùs placent, videnturque truncare priora Itaque concludit hìc Stoïcus syllogismum per Aposiopesim, quæ suppleri potest sic: ergò, ô M. Dama, tandemne capis discrimen ingens inter libertatem animi, & libertatem corporis: præterea, videsne non eum esse continuò liberum animo qui semel aut iterùm reluctatus est vitiis, & importunam eorum servitutem tentavit excutere? Spectasti certe Chærestratum illum corpore liberum, sed libidini servientem frustrà trepidâsse, & Chrysidis haud potuisse declinare aut frangere laqueos, quamvis id conatus sit facere, & jugum amoliri.

Hic hic, quem quærimus, hic est] Qui oblatam spernit occasionem aut libidinis explendæ, aut faciendi lucri, &c. hic, hic, inquam, verè animo liber est, hic est, quem quærimus, & quem in te, ô Dama, non invenimus.

175. *Non in festuca, &c.*] Talis verò non est, quem Prætor vindictâ facit liberum civili, quod unum potest, libertate.

Festuca] Quidam accipiunt pro virga, seu bacillo, adeòque vindictâ, quam Lictor Prætori offerebat, inquiunt, è fascibus extractam, ut eâ, de more, manumittendi caput pulsaret, ut suprà explicavimus. Alii verò pro stipula, quam dicunt in corpus ejus qui liberabatur, injici & inspergi solitam à Lictore, teste Plutarcho, de sera Dei vindicta.

Plaut. Mis. Glor. Scen. 11.

Quid? Ea ingenua, an festucâ factâ? serva, an libera est?

Lictor] Apparebant Prætori sex ministri seu Lictores, tùm honoris causâ, tum ministerii.

Quem] Legunt alii, *quam*, & ad *festucam* referunt quam à lictore jactari mos esset: alii *quem*, & referunt ad eum, qui asserebatur in libertatem, eo modo quo mox diximus.

Jactat] Hoc etiam alii explicant aliter; vel *jactat*, id est, festucam injicit; vel *jactat Lictor*, id est, ostentat populo hominem è servo liberum derepente factum.

Ineptus] Vel Lictoris epitheton, contemptum indicans: vel significat non valere ad con-

Jus habet ille sui palpo, quem ducit hiantem
Cretata ambitio? Vigila: & cicer ingere largè
Rixanti populo, nostra ut Floralia possint
Aprici meminisse senes. Quid pulcrius? At cùm
Herodis venêre dies, unctâque fenestrâ

An sui dominium possidet adulator ille, quem aridum trahit ambitio candidata? Vigil esto: atque abundanter cicer elargire plebi jurganti, ut vetuli ad solem expositi commemorare queant nostra Floræ festa. Quidnam honestius? sed quando illuxit dies Herodis, & aptatæ lampades

---

ferendam animi libertatem, sed tantùm ad civilem.

176. *Jus habet ille sui, &c.*] Aliud exemplum de ambitioso, quod rursùm incutit Damæ Stoïcus, ad eum pleniùs convincendum. An, inquit, talis homo habet sui potestatem, & animi libertatem? Seneca dicit, *avaros non habere divitias, sed à divitiis haberi.* Et de Laïde jactabat Aristippus, ἔχω ἀλλ' οὐκ ἔχομαι.

Palpo] Sunt qui ablativum dicant à nomin. *palpum*, id est illicium, blandimentum: at cum aliis meliùs accipies in nominativo: *palpo, onis*, id est, adulator. *Palpare*, propriè est, manu mulcere, tractare, explorare; & per metaphoram, significat explorare hominum mentes, prætentare voluntatem, ad gratiam ab iis surripiendam. Hìc ponitur pro ambitioso, qui prensat cives, & auram popularem captat, ut eorum suffragia demereatur, & sic ad honores & dignitates perveniat.

Ducit] Per tribus circumducit, ad gratiam populi Romani aucupandum. Alii legunt, *tollit*, perinde est. *Hiantem*, anhelantem ad honores, ac velut aperto ore appetentem.

177. *Cretata ambitio?*] Mos erat Magistratum aliquem ambientibus circumire in veste candore splendidâ. Non enim illi contenti insito lanæ colore, cretam addebant in vestem, ut candesceret, imò splenderet. Undè κατ' ἐξοχὴν dicti *Candidati:* hinc & à vulgo discreti, cui alba quidem sed non candida toga erat. Hæc eruditè Just. Lips. Elect. lib. 1. cap. 13. ubi & citat Isidorum, lib. 14. cap. 24. *Fit toga addito quodam cretæ genere candidior:* & hæc ipsa Persii verba affert; multaque alia ut probet quotidianam olim Romanis togam fuisse albam, quamvis certis diebus candidiores & splendidiores prodirent ob vestem seu recentem, seu cretatam. His porrò discrimen jubet poni inter vestem pullam, quæ funebris tantùm; & sordidam, sive sordidatam, id est, contractis sordibus fuscam, quâ utebantur supplices. De quibus omnibus ille fusè ibidem.

Vigila, & cicer, &c.] Prosopopœia ambitionis homini honorum cupido præcipientis, quo pacto popularis fiat, & dignitates adipiscatur. *Vigila*, inquit, summo mane discurre, labora, exerce te in hac urbana militia: sic enim Tullius ad Attic. vocat Candidatorum vitam. Ante lucem, ito ad cives, eisque salutem diemque prosperam apprecare, operam tuam & officium sponde, ut eorum tibi pares benevolentiam.

Cicer ingere largè] Legumina varia sparge abundanter in vulgus, fabam, cicer frictum scilicet, &c. sic Ædiles viam sibi muniebant ad superiores Magistratus per missilia ejusmodi & congiaria, maximè in Floralibus. Alex. ab Alex. lib. 6 cap. 8.

Horat. lib. 2. Sat. 3.

In cicere atque fabâ, bona tu perdasque lupinis.

Martial. de impensis, in Floralibus;

Et populare sacrum bis millia dena tulisset.

178. *Rixanti populo*] Donaria certatim excipientibus & sæpè rixas moventibus aliis in alios, præ aviditate colligendi & plus habendi, adeo ut è rixis cædes, non rarò contingerent.

Nostra ut Floralia possint, &c.] Ut istius liberalitatis memoria transeat ad posteros, senibus eam ad filios ac nepotes referentibus.

Floralia] Flora mulier impudica, arte meretriciâ ingentes acquisitas opes populo Romano ex testamento legavit, eâ conditione ut natalis suus dies festus haberetur. Hinc itaque, procurantibus Ædilibus, ludi quotannis celebrabantur omni lasciviâ pleni, *convenientes quidem memoriæ meretricis*, ut notat Lactantius lib. 1. cap. 20. undè & erubuit Populus ipse Romanus ludos Florales exhiberi integros coram C. Porcio Catone, propteréà è Theatro discessit, ne præsentiâ suâ spectaculi consuetudinem impediret, ut refert Valer. Maxim. lib. 2. cap. 10. Posteà verò, ut tanto pudori color quæreretur, Floram dixere Deam florum, colebantque quarto Kalendas Maii, seu die 28. Aprilis, quasi ut sata feliciùs crescerent. Ovid. in fine lib. 4. & in 5. Fastorum. Macrob. lib. 1. Saturn. c. 4. S. Augustin. lib. 6. de Civit. Dei, cap. 7. Alex. ab Alex. mox. cit.

179. *Aprici*] Senes amant aprica loca, id est, sole tepentia, in quibus deficientem cum ætate calorem foventes, maximè circa meridiem, nugis indulgent, undè Proverb. μεσημβρινὸς λῆρος. Interdum & laudant tempora se pueris acta, ut ait Horatius ad Pisones.

Quid pulcrius?] Quid gloriosius, quàm se posteritati commendare per munificentiam & honores, inquit ambitio, ad animum hominis sibi mancipandum: vel ironica est Stoïci ambitiosorum insaniam deridentis.

At cùm Herodis venêre dies] Jam & superstitio suas partes agit, sibique obnoxium vult habere hominem. Quia verò Romæ superstitionis damnabantur omnes externi ritus, omnis religio peregrina; hinc Persius exempla Judæorum accersit è Syria, & Ægyptiorum apud quos Isis colebatur; aut certè Romanorum quorundam eas religiones observantium superstitiosè.

180. *Herodis*] Triplex fuit *Herodes*, primus Antipatri filius, Rex Judææ dictus à Romanis, sub quo natus Christus Dominus: qui & paulò

Dispositæ pinguem nebulam vomuere lucernæ,
Portantes violas; rubrumque amplexa catinum
Cauda natat thynni; tumet alba fidelia vino:
Labra moves tacitus, recutitaque sabbata palles.
Tunc nigri lemures, ovoque pericula rupto:

ad fenestram delibutam, ferentes violas, exhalant fuliginem crassam; & innatat cauda thynni rubeam patinam complexa; & vas fictile candidi coloris *redundat vino;* tunc *secretò agitas labia, & expallescis* ad *sabbata circumcisa.* *Tum larvæ atræ, & pericula ovo disrupto:*

---

pòst mortuus velut Christus & Messias est observatus à nonnullis, qui inde Herodiani vocati sunt. Alter fuit *Herodes* prioris filius, cognomine Antipas, sub quo mortuus Christus. Tertius *Herodes* Agrippa, Aristobuli filius, Jacobi Apostoli interfector, vivente Persio adhuc regnabat. Hujusne, an primi mentio sit hoc loco, nec doctissimi decernunt. Vetus Interpres sic habet: *Herodes apud Judæos regnavit temporibus Augusti, in partibus Syriæ. Herodiani ergo diem natalem Herodis observant, ut etiam Sabbata: quo die lucernas accensas & violis coronatas in fenestris ponunt.*

Herodis dies] Dies Judæis Herodi Regi subditis festi, seu ob ejus natalem, seu ob susceptum ab eo Principatum.

Unctâque fenestrâ] Scilicet ob exudans oleum è lampadibus in signum lætitiæ accensis, & ad fenestras ex ordine collocatis.

181. *Dispositæ pinguem nebulam vomuere lucernæ*] Fumum densum & crassum emittunt *lucernæ* in fenestris *dispositæ: portantes violas,* floribus etiam ornatæ, ut mox dictum è vet. Schol. Locum hunc mirè illustrat Just. Lips. Elect. 1. cap. 3. ubi hæc scribit: *Mos apud Romanos receptus; in omni privata publicaque lætitia januam lauro ac lucernis ornari.* . . . *Ejusmodi lucernæ pensiles erant: & catenulis suspendebantur accensæ ad ædium januas aut fenestras. Vidimus ipsi in Italia æreas ejusmodi lucernas complures, quas intellexit etiam Poëta Princeps;*

Pendent lychni laquearibus aureis.

Quòd hæ lucernæ ad januam, præter Juvenalem Tertullianus docet ad uxorem lib. 11. *Moratur Dei ancilla in laribus alienis, & inter illos omnibus honoribus Dæmonum, omnibus solemnibus Regum, incipiente anno, incipiente mense nidore thuris agitabitur: & procedet de janua laureata & lucernata, ut de novò consistorio libidinum publicarum.*

Quod verò ad fenestras, etiam, probat ex hoc Persii loco, quem affert ibidem: Vide Juvenal. Sat. 12. v. 92. & ibid. annotata.

182. *Rubrumque*] Miniatum, seu è terra rubra.

Sic Martialis lib 11. Epigram 28.

Paropsidem rubram posuit.

Et lib. 14. Epigram. 114.

Cumano rubicundam pulvere testam.

Amplexa catinum cauda natat] Ingentem catinum implens thynni cauda in jure conditorio natat, epulantibus Judæis, festos dies agentibus.

183. *Cauda thynni*] Piscis notus, de quo pluribus locis Athenæus: Plin. lib. 9. cap. 15. sic habet: *Præcipuâ magnitudine thynni. Invenimus talenta quindecim pependisse. Ejusdem caudæ latitudinem duo cubita & palmum,* &c.

Tumet alba fidelia vino] Plena scilicet fidelia, vas vinarium ex argilla. Vide Sat. 3.

184. *Labra moves tacitus*] Tu superstitiosus Judæis te immisces, in eorum proseuchis, seu precationibus; & concipis vota tacito murmure, de quo vide Sat. 2. v. 6.

Horat. lib. 1. Epist. 16.

Labra movet, metuens audiri.

Recutitaque Sabbata palles] Cùm Judæis colis Sabbata, tremens, & stolidè religiosus. Certè Judæos nimium hac in re superstitiosos, quis non fateatur, cùm hostes ingruentes invadentesque Sabbato repellere, ac tueri se, religioni ducerent: quin & Christum Dominum incusarent & criminarentur, quòd ægros sanaret die Sabbati?

Recutita] Hypallage Judæi recutiti dicebantur ob circumcisam præputii cutem: sic & Horatio, *Apellæ,* id est sine pelle, scilicet in ea, quam dixi corporis parte, cujus circumcisio divino jussu mandata designabat cordis separationem à cupiditatibus, ut ait Lactantius, & alii.

Sabbata] Vox est Hebraïca requiem significans, & diem hebdomadæ septimam, Deo jubente per Mosem, Judæis feriatam, tùm ut meminissent orbis à Deo conditi, & sex diebus perfecti; tùm etiam suæ ex Ægypto liberationis. Hìc verò *Sabbata* quamlibet Judæorum celebritatem indicare videntur, per metonymiam.

Palles] Sive ob jejunium, quod ad vesperam Judæi servabant; seu ob metum superstitiosum; seu ob squalorem, & cinerem quo illi se conspergebant in Sabbatis saltem aliquibus. Quæ omnia ridet Juvenalis, Sat. 14. versu 96. & seq. & Persius hìc. Malè enim audiebant Romæ Judæi, quos tumultuantes expulit Româ Imperator Claudius, Nero suppliciis coërcuit, Domitianus vexavit tributis: ut refert Suetonius.

185. *Tunc nigri lemures, &c.*] Neque solùm afficit te superstitiosus pallor, sed & subigit terror vanus è lemuribus, & futilibus portentis.

Horat. lib. 2. Epist. 2.

Somnia, terrores magicos, miracula, Sagas,
Nocturnos lemures, portentaque Thessala rides?

Lemures] Apuleius de Deo Socratis: *Animus virtute perfectus Genius vocatur. Animum humanum emeritis vitæ stipendiis corpore suo abjurantem vetere Latinâ Linguâ Lemurem dictitatum reperio,* inquit. *Ex hisce Lemuribus qui posterorum suorum curam sortitus, placato & quieto Numine domum possidet, Lar familiaris dici-*

Hinc grandes Galli; & cum sistro lusca Sacerdos
Incussere Deos inflantes corpora, si non
Prædictum ter manè caput gustaveris allî.
Dixeris hæc inter varicosos Centuriones,

deinde Galli ingentes; & Sacerdos cocles cum crepitaculo injiciunt terrorem *Numinum, quæ faciunt corpora intumescere, nisi matutino tempore ter comederis caput allii præscriptum. Ista loquere apud Centuriones varicibus notatos,*

---

tur: qui verò ob adversa vitæ merita, nullis bonis sedibus, incertâ vagatione, seu quodam exilio punitur, inane terriculamentum bonis hominibus, cæterùm noxium malis, id genus plerique Larvas perhibent. Cùm verò incertum est, quæ cuique eorum sortitio evenerit, utrum Lar sit, an Larva, nomine Manem Deum nuncupant. Idem Apuleius in Apologia sic habet: *Duat tibi Deus obvias species mortuorum, quicquid Umbrarum est usquam, quicquid Lemurum, quicquid Manium, quicquid Larvarum, oculis tuis oggerat, omnia noctium occursacula, omnia bustorum formidamina, omnia sepulcrorum terriculamenta.* Plin. lib. 7. Epist. 27. multa refert id genus nocturna phantasmata, tùm aliis cùm sibi visa. Hîc per *Lemures* significantur Umbræ nocturnæ & Larvæ domos infestantes, quæ omnia noctium terriculamenta procurabantur seu averruncabantur, fabam noctu in Sacris jactando; testatur Varro, de Vita Populi Romani, lib. 1. ubi ait, *In Sacris fabam jactant noctu, & dicunt se Lemures domo extra januam ejicere.*

Et Ovid Fast. 5. fusè rem explicat, & morem illum superstitiosum persequitur.

Signaque dat digitis medio cum pollice junctis,
Occurrat tacito ne levis umbra sibi.
Cùmque manus purè fontanâ perluit undâ,
Vertitur, & nigras accipit ore fabas.
Aversusque jacit . . . . umbra putatur
Colligere, &c.

Ovoque pericula rupto] *Sacerdotes qui explorandis periculis sacra faciebant, observare solebant ovum igni impositum, utrum in capite, an in latere desudaret. Si autem ruptum effluxerat, periculum portendebat ei pro quo factum fuerat, vel rei familiari ejus.* Hæc vetus Scholiastes. At aliud superstitionis genus de ovis ruptis narrat Plinius, lib. 28. cap. 2. *Huc pertinet,* inquit, *ovorum, ut exorbuerit quisque calices, cochlearumque protinùs frangi, aut eosdem cochlearibus perforari.* Veteres nimirùm hominem lædi putabant per maleficium, si ovorum testæ acu perforarentur: quod ne eveniret, ovorum cochlearumque putamina statim frangebant ac pertundebant, ut maleficium occuparent atque averterent. Turnebus.

186. *Hinc grandes Galli*] Nova palloris causa timorisque.

Grandes] Sive quia cothurnati, & hinc grandiores videntur; sive quod præcipuè venerandi. Vide Fenestell. de Sacerdot. Rom. cap. 12. Alii volunt grandes appellari, eò quòd illi utpote castrati grandescant potissimùm, ut ferè fit.

Favet Juvenalis Sat. 6. v. 512.

——— *Matrisque Deûm chorus intrat, & ingens*
Semivir, obscœno facies reverenda minori,
Mollia qui raptâ secuit genitalia testâ.

Galli] Sacerdotes Cybeles, ita dicti à Gallo Phrygiæ fluvio, cujus potus furorem inducit usque ad exsectionem virilium. Fenestel. loco mox citato, Plin. lib. 11. cap. 49. & Varro apud quem *gallare* est furere instar Gallorum.

Ovid. Fast. 4.

Inter, ait, viridem Cybelem altasque Celenas
Amnis it insanâ nomine Gallus aquâ.
Qui bibit inde, furit, &c.

Cum sistro lusca Sacerdos] *Sacerdos* Isidis Ægyptiorum Deæ, in ejus Sacris ferens crepitaculum ex ære vel argento: sicut Galli cymbalum. De his fusè ad Juvenal. Sat. 6.

Sistro] Σεῖςρον, à σείω, *concutio.*

Lusca Sacerdos] Insana, vitiosa, sicut alibi pro stulto ponitur. Vel reverâ uno orbata oculo, seu quòd irato illi Isis percussisset lumina sistro, ut aiunt Juvenalis, Sat. 13. v. 93. & Ovidius, lib. 1. de Ponto, Eleg. 1. seu quòd *Nubiles deformes cum maritos non invenerint, ad ministeria Deorum se conferant:* quod aiunt veteres Gloss. hîc.

187. *Incussere Deos*] Injiciunt metum Syriæ Deæ, Cybeles, Isidis, levibus animis occinentes, illam furore concutere, hanc plagis, ulceribus, morbisque afficere & affligere: quæ tamen incommoda & ægritudines à causis naturalibus proficiscuntur, ut eruditè disputat Aretæus lib. de acutis morbis, cap. 9. ubi explicat cur Syrios Ægyptiosque tetra hæc ulcera divexent potissimùm.

Deos inflantes corpora] Tumorem in corpus immittentes, nisi placarentur, ut credebant.

Martial. lib. 4. Epigramm. 43.

Juro per Syrios tibi tumores,
Juro per Berecynthios furores.

Juvenalis Sat. 15. v. 9. superstitiosos Ægyptios irridet, vana quævis & ridicula pro Diis colentes, etiam porrum, cæpe, &c.

Si non prædictum, &c.] Nisi observes quæ jubent Sacrificuli illi & Sacrificulæ ad placandos Deos suos.

188. *Prædictum*] Antè nominans, quàm comedens, ex superstitioso ritu, inquiunt nonnulli, quibus tamen alii refragantur.

Ter manè] Superstitio elucet in singulis, & quòd certo tempore, & quòd certis vicibus.

Caput gustaveris allî] Quod amuletum contra incantamenta, & ad multarum noxarum depulsionem valere vana credidit antiquitas, videlicet caput alii aut cepæ à jejuno comestum. Turneb. lib. 18. cap. 12. Plinius lib. 20. cap. 6. de alii virtutibus multa refert, aitque *utilem quandam inflationem facere, insaniæ mederi,* &c.

189. *Dixeris hæc inter, &c.*] Hæc de vera libertate disputa coram stupidis, & imperitis militibus, si vis cum ludibrio & sanna excipi. Quasi verò ferant illi se dici non usquam esse

statim Vulfenius procerus rusticè cachinnatur, & centenos Græcos æstimat centum assibus decurtatis.

Continuò crassum ridet Vulfenius ingens,
Et centum Græcos curto centusse licetur.

---

liberos, sed planè servos. Prov. Græc. ςρατιωτικὴ ἀλογία. *Militum more rationem haud capit.*

Varicosos Centuriones] Qui habent in cruribus varices è labore militari, quique ut corpore sic animo intumescunt. Varices porrò sunt venæ multo & impuro sanguine inflatæ in curibus: quod Cursoribus, Bajulis, & diu stantibus accidere, ait Avicenna. Varicosi dicuntur fuisse M. Tullius Cicero. C. Marius, aliique. De Mario ipse Tullius Tuscul. Quæst. 2. n 53. sic habet: *C. Marius Rusticanus vir, sed planè, vir, cùm secaretur, vetuit se alligari, nec quisquam ante Marium solutus dicitur esse sectus. Cur ergo posteà alii? valuit auctoritas . . . . crus verò alterum non præbuit. Ita & tulit dolorem ut vir, & ut homo majorem ferre, sine causa necessaria noluit.* Plinius lib. 11. c. 45. ait C. Marium, qui septies Consul fuit, stantem sibi passum varices extrahi, inter homines unum; scilicet eo sæculo: nam in aliis id factum posteà, testis Cicero loco mox citato. Denique Plutarchus in Vita Marii initio refert eum crura plena varicibus habuisse, & cùm deformitatem ægrè ferret, accersito Medico, haud ligatum, alterum crus præbuisse, atque inter incidendum, constanti animo pertitisse: at verò crus alterum poscenti Medico negâsse, subjecisseque; tantum dolorem iterùm perferre, indignum se arbitrari.

Centuriones] Ductores peditum De his, vide Vegetium de re Militari, lib. 2. Dionys. Halicarn. lib. 4. *Centuriones*, inquit, *electi erant ex omnibus bello strenui, qui suos quique manipulos jussis obtemperantes exhibebant.* Ex his Intelligere est alium Centurionem manipularem fuisse, qui viginti militum, & turbæ Scutatorum ductor erat, alium vero Centurionem Primipilum, qui tribus vexillis præerat porro vexillum homines centum octoginta tres complectebatur. Vide Alex. ab Alex. lib. 1. cap. 5.

190. *Crassum ridet*] Ingentes repentè cachinnos tollit, & in risum effusum solvitur. *Vulfenius ingens*, Miles aut Centurio procerus & robustus *Vulfenius:* fictum à Poëta nomen creditur, pro quo legitur & *Vulpennius*, & *Pulfennius*

191. *Et centum Græcos, &c.*] Philosophos centum ea sentientes & affirmantes magno conatu totidem assibus nolit emere, nedum fidem habeat eorum dictis etsi verisissimis.

Græcos] Sic Sat. 1. posuit, *crepidas Graiorum;* nempè è Græcia emerserunt omnes ferè Philosophi, Philosophiæ & Sapientiæ rudimenta, imo documenta & lumina.

Curto centusse licetur] Centusse mutilato non integro, adeòque vix uno asse unum Sapientem æstimat.

Licetur] *Liceri*, est in auctione publica pretium deferre.

SATIRA VI.

INTERPRETATIO.

O Basse, jamne hyems te compulit ad caminum Sabinum.

ADMOVIT jam bruma foco te, Basse, Sabino?

ANNOTATIONES.

1. *Admovit jam bruma, &c.*] Avaros exagitat Persius hâc Satirâ, quam ad amicum in Sabinis hyemantem, & lucubrandi causâ secedentem scribit, ipse apud oram Ligusticam eodem consilio receptus & Româ digressus. Hinc statim intellige alia fuisse æstate domicilia, alia hyeme: & ad villas non tantùm valetudinis gratiâ, & verno tempore, secedere solitos; sed & quâlibet tempestate, ut studio vel scriptioni indulgerent. Constat ex Tullio Epist. ad Attic. Sueton. in Augusto, cap. 72. Horat. lib 1. Epist. 7. & 15. & aliis.

Bruma] Quasi Βραχεῖα ἡμέρα, inquit Festus. Dies anni brevissimi circa solstitium hyemale. Ovid. Fast. 1.

> *Bruma novi prima est, veterisque novissima*
> *Solis.*

Basse] Ambigunt eruditi quis iste *Bassus.* Plures certè fuerunt hujus nominis viri, sed cognomina & artes seu instituta dissentiunt. De Aufidio Basso belli Germanici Scriptore, & de Saleio Basso Epico Poëta, quos laudat Quintil. lib. 10. cap. 1. non est hìc mentio. Agellius lib. 3. cap. ult. item lib. 5. cap. 7. & alibi meminit C. Bassi, qui de vocabulorum origine scitè & lepidè scripsit, at solutâ oratione: atque adeo non est hic Persianus Bassus, etiamsi *veterum primordia vocum*, legas & cum vulgo intelligas. Superest igitur ut veterem Scholiastem sequamur: sic habet: *Hanc Satiram scribit Persius ad Cæsium Bassum Poëtam Lyricum, quem fama est in prædiis suis positum, ardente Vesuvio monte Campaniæ, & latè ignibus abundante, cum villa sua ustum esse. Hic ergo, dum viveret. Româ ad Sabinos necessariò transibat, ubi brumali tempore, in calido loco carmina*

Jamne lyra, & tetrico vivunt tibi pectine chordæ?
Mire opifex numeris veterum primordia vocum,
Atque marem strepitum fidis intendisse Latinæ,
Mox juvenes agitare jocos, & pollice honesto
Egregios lusisse senes. Mihi nunc Ligus ora
Intepet, hybernatque meum mare, quà latus ingens

Numquid cithara, & fides jam tibi vigent plectro severo! ô admirande artifex, metris intendere principia antiquorum vocabulorum, & masculum sonitum Latinæ chordæ; deinde agere ludos juvenum, & canere senes illustres digito decoro. Mihi vero *jam tepescit extremitas Liguriæ, & meum mare est in hybernis, ubi rupes protendunt amplum latus,*

---

scribebat. Favet Quintil. loco cit. qui Cæsium Bassum paulò antè vixisse, & *post Horatium Lyrici Carminis laudem tulisse*, ait.

Sabino?] Sabina terra agro Romano contigua veterem appellationem etiamnùm retinet.

2. *Jamne lyra*] Jamne Lyricis Carminibus more tuo egregiam navas operam?

Lyra] Lyræ inventor Mercurius traditur. Vide Macrob. Saturnal. lib. 1. cap. 19. Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 25.

Tetrico vivunt tibi pectine chordæ?] An chordæ citharæ jam à te pulsantur pectine, & graves soni redduntur? *Tetrico* in gravibus ac seriis argumentis, & Stoïco dignis, ut aiunt aliqui. Fuit apud Sabinos mons nomine *Tetricus*, sed nihil ad rem.

Vivunt] Dum muta jacet lyra, veluti mortua est: at cùm pulsatur moveturque, tum loqui & vivere videtur.

3. *Mirè opifex numeris, &c.*] Tu qui peritus es fidibus aptare, & Carmine Lyrico describere primordia & origines seu rerum, seu vocabulorum, &c.

Veterum primordia vocum] Legit Casaubonus *primordia rerum*, ut intelligatur historia primi temporis; nec enim legitur usquam, inquit, scripsisse Cæsius Bassus de Originibus vocum. Explicant alii de vocibus antiquis & obsoletis, quas Bassus versibus suis insereret non sine arte & decore. Alii *veterum primordia vocum* dicunt esse ipsam Poësim, quippe quæ ante prosam à Scriptoribus usurpata fuerit. Ex Plin. lib. 7. cap. 56. & Horat. ad Pisones, qui ait,

——— *Fuit hæc sapientia quondam,*
Publica privatis secernere, sacra profanis.
——— *Dictæ per carmina sortes;*
Et vitæ monstrata via est, &c.

Verùm utraque hæc interpretatio longè petita videtur. Malim igitur cum Casaubono & aliis quibusdam, θεογονίαν & μυθολογίαν intelligere, per *veterum rerum primordia.*

4. *Atque marem strepitum, &c.*] Solers scribere forte & generosum Carmen Lyricum, de quo Horatius ad Pisones:

Musa dedit fidibus Divos, puerosque Deorum,
Et pugilem victorem, & equum certamine primum,
Et juvenum curas, & libera vina referre.

Et Od. 13. lib. 2. ait Alcæum *pleniùs aureo cecinisse plectro dura navis, dura fugæ mala, dura belli.*

Marem] Sic Horatius ad Pisones.

——— *Post hunc insignis Homerus*
Tyrtæusque mares animos in Martia bella
Versibus exacuit.

Fidis intendisse Latinæ] Apud Græcos Lyrici Poëtæ novem memorantur, Stesichorus, Bacchilides, Ibicus, Anacreon, Pindarus, Simonides, Alcman, Alcæus, Sappho, quibus addunt aliqui Corynnam, ut decas impleatur; ut apud Latinos duo tantùm claruere, Horatius & Cæsius Bassus, ut ait Quintil. lib. 10. cap. 1. jam cit.

Intendisse] Intensio nervorum in cithara varios varia sonos & modos facit.

5. *Mox juvenes agitare jocos*] Juveniles curas, amores, ludos, convivia describere. Horatius loco citato paulò antè.

Pollice honesto] Tangens citharam *pollice honesto*, id est, insignes virtute viros, heroum facta celebrans, nobili Carmine & glorioso conatu, *lusisse* ac cecinisse.

Virgil. Eclog. 1.

Ludere quæ vellem calamo permisit agresti.

6. *Mihi nunc Ligus ora intepet*] Dum tu in Sabinis secessu gaudes & liberali otio, ego pariter urbe cessi, & quietus ago in Lunensi villâ, ubi fruor aëre temperato & tepore maritimæ regionis. Porrò addunt veteres Glossæ, *secessisse illuc Persium in Liguriæ fines, videlicet propter Fulviam Sisenniam matrem suam, quæ post mortem prioris viri, ibi nupta erat.*

Ligus ora] Liguria Italiæ pars in longum protensa versùs Meridiem, à Narbonensi Gallia ad Thusciam, secundùm maris littus. Hodie, *Ora Genuensis*, à Genua civitate principe nuncupata.

7. *Intepet*] Sive ob situm inter montes, sive ob agitationem vicini maris, quæ quidem major hyberno tempore. Cic. lib. 2. de Natura Deorum, n. 26. *Maria agitata ventis ita tepescunt, ut intelligi facilè possint in tantis illis humoribus inclusum esse calorem: nec enim ille externus & adventitius habendus est tepor, sed ex intimis maris partibus agitatione excitatus; quod nostris quoque corporibus contingit, cùm motu atque agitatione recalescunt.*

Hybernatque mare] Ut fieri solet hyeme, concitatur. Horat. lib. 2. Sat. 2. *Defendens pisces hyemat mare.* Veteres Glossæ, id est, *sævit, vel à navigiis vacat. Sicut enim naves hybernare dicimus; sic & mare, cùm non navigatur.* Apud Vegetium lib. 4. dicuntur claudi maria ab Idibus Novembris ad Idus Martias, aut circiter.

Meum mare] Id est, patrium, seu Etruscum mare, quippe cùm oriundus esset Persius Volaterris oppido Hetruriæ.

& ora sese colligit multiplici convalle. O cives. juvat nôsse portum Lunæ. Ennii cor id præcipit, posteaquam desiit somniare se esse Mæonidem Quintum ex pavone Pythagoræ.

Dant scopuli, & multâ littus se valle receptat.
Lunaï portum est operæ cognoscere, cives.
Cor jubet hoc Ennî, postquam destertuit esse
Mæonides Quintus pavone ex Pythagoreo.

Quà latus ingens dant scopuli] Loci descriptio. Scilicet prominent in mare scopuli seu rupes multiplices, & montes excelsi Lunæ portum circumcludentes. Strabo, lib. 5.

Sic Virgil. Æneid. 9.

——————— *Quà se subducere colles*
Incipiunt, &c.

8. *Multâ littus se valle receptat*] Ubi sinum fecit natura, & deflexum littus in formam Lunæ curvatur; nomenque inde datum. Porrò Lunæ portus, ut ait Strabo, loco citato, amplus vaidè & capax, multos intra se portus amplectitur magnæ profunditatis universos, adeò ut omnium qui maris teneant imperium, facilè fieret receptaculum.

9. *Lunaï portum*] *Lunaï* per diaresin, pro *Lunæ*. Sic Virgil. *aquaï, aulaï, pictaï*, & alii diphthongum solventes. *Luna* urbs Hetruriæ antiquissima, in Liguriæ confinio, ad ostia Macræ fluvii: cui in Episcopali dignitate modo successit Sarzana, quæ nova Luna dici potest. Lunæ verò portus certè maximus, seu veriùs sinus Liguriæ, inter portum Veneris & portum Erycis, ambitu viginti millia passuum patens: hodie, *Golfo della Spezzia*, sic denominatus ab oppido Spetia, quod situm est in intimo recessu. Ferrar. celsis undique montibus circumcingitur, qui prospectum longè pelagi præbeant: nam & Sardiniæ & magna utriusque littoris pars cernitur. Strabo. *Primum oppidum Hetruriæ, Luna, portu nobile.* Plin. lib. 3. cap. 5. & lib 14. cap. 6. ait Lunensia vina palmam ferre inter Hetrusca. Celebratur etiam Lunense marmor, lib. 36.

Est operæ, &c.] Supple, *pretium:* id est, utile & jucundum est tam amœnum portûs Lunæ situm cognoscere, ejusque descriptionem petere ex Ennio, quam in Annal. sic incipit.

Est operæ pretium, ô cives, cognoscere portum
Lunæ.

10. *Cor jubet hoc Ennî*] Id est, hoc nobis imperat Ennius vir cordatus & sapiens. Nam cor vitæ fons & radix ponitur etiam pro mente & sapientia. Porrò versum hunc ad suum carmen de Ennii carminibus translatum à Persio notant veteres Glossæ.

Ennî] *Ennius* Epicus Poëta inter Latinos post Liv. Andronicum vetustissimus Annales Populi Romani scripsit, & alia quædam, quorum fragmenta duntaxat supersunt. In Ennio elucebat ingenium acre, eruditio multiplex, cultus, modestia, comitas, probitas, fides, &c. Et cùm triplicem linguam calleret, Græcam, Oscam, Latinam, dicere solitus erat, tria se corda habere Crinitus, Gellius lib. 17. cap. 17. Cic. Tusc. Quæst. 1. num. 34. Epitaphium Ennii ab ipso scriptum refert:

Aspicite, ô cives, senis Ennii imagini' formam.
Hic vestrum panxit maxima facta patrum,
Nemo me lacrymis decoret, nec funera fletu
Faxit. Cur? Volito vivu' per ora virum.

Horat. lib. 2 Epist. 1.

Ennius & sapiens, & fortis, & alter Homerus,
Ut critici dicunt, leviter curare videtur
Quò promissa cadant, & somnia Pythagoræa.

Postquam destertuit, &c.] Tum hoc jubet, cùm sapit maximè, & cùm verè est Quintus Ennius, nec jam somniat esse se Homerum, seu habere se animam Homeri. Vel ut ait Marcilius, Persii mens est: postquam Annalium initio Ennius narravit somnium suum de apparente sibi Homero, & affirmante suam olim animam jam Ennii esse, &c. tum portûs Lunæ descriptionem aggressus jubet attendere, hoc versiculo, *est operæ pretium*, &c. ut suprà. Huc pertinet quod in Prologo scripsit Persius, v. 2.

11. *Mæonides*] Ita dictus Homerus vel à Mæonia patria, vel quòd esset Mæonis filius.

Quintus] Ennii prænomen est, quicquid nugati sint aliqui de quinta ab Homero metempsycosi. Turn. lib. 30. cap. 7. Casaub. & alii.

Pavone ex Pythagoreo] Id est, Postquam Ennius fingere desiit immigrâsse in se animam Homeri, à quo illa in pavonem, ac inde in Pythagoram; posteà verò in Ennium transiisset. Diog. Laërt. lib. 8. ait, Pythagoram dicere solitum animam suam primùm fuisse Euthalidis, qui Mercurii filius habitus est, ab Euthalide in Euphorbum, ab hoc in Hermothimum, post in Pyrrhum Delium piscatorem, denique in Pythagoram transmigrâsse.

Ovid. Metamorphos. 15. Fab. 3. Pythagoram ita loquentem inducit.

Ipse ego (nam memini) Trojani tempore belli
Panthöides Euphorbus eram, &c.

Persius hìc deridet aniles illas opiniones de metempsycosi Pythagorica. Quod & fecit Tertul. lib. de Anim. cap. 24. & seq. cap. verò 33. sic habet: *pavum se meminit Homerus Ennio somniante: sed Poëtis nec vigi antibus credam, &c.* Et cap. 34. *In pavone tunderetur Homerus, sicut in Pythagora Euphorbus.* Idem Tertullianus, lib. de Resurrect. carnis, cap. 1. num. 7. *ut in Pythagoram Euphorbus, Homerus in pavum recenseantur.* Pariter S. Hieron. Apol. 3. adversùs Ruffinum, paulo ante finem. Et Lactantius Firmianus, lib. 3. cap. 18. & lib. 7. cap. 23. ubi sic ait: *Pythagoras transire animas in nova corpora disputavit, sed ineptè . . . . . . & seipsum ex Euphorbo fuisse reparatum.*

Hîc ego securus vulgi ; & quid præparet Auster
Infelix pecori ; securus & angulus ille
Vicini nostro quia pinguior : & si adeò omnes
Ditescant orti pejoribus : usque recusem
Curvus ob id minui senio, aut cœnare sine uncto,
Et signum in vapida naso tetigisse lagena.
Discrepet his alius. Geminos, Horoscope, varo
Producis genio. Solis natalibus est qui

Ego Persius *istic* dego *non anxius* sermonum *plebis ; & parùm sollicitus quid Notus gregibus noxius apportet* mali : *& quòd iste angulus vicini* mei *sit fertilior nostro : ac si tandem quilibet deteriorum filii divites fiant : semper renuam propterea frangi senectute incurvatus, vel capere cœnam absque* cibo *pingui, & naribus contingere signaculum in lagena corrupta. Alter istis dissentiat. O Horoscope profers gemellos ingenio dissimili.* Unus *est qui* die *nativitatis*

---

12. *Hîc ego*] In portu Lunæ versor, ut jam dictum *Securus vulgi*, parùm curans rumores populares ; procul à vulgari strepitu, & ambitione.

Et quid præparet Auster] Quid morborum ac mali gregibus & segetibus creet & gignat ventus Meridianus, eò quod naturæ calidæ est & humidæ, ut ait Plinius.

Hinc & Virgil. Georg. 1.

Arboribusque satisque Notus pecorique sinister.

13. *Angulus ille vicini nostro quia pinguior*] Non invidens vicino meo quòd agrum habeat nostro pinguiorem.

Horat. lib. 2. Sat. 6.

——— *O si angulus ille*
Proximus accedat, qui nunc denormat agellum.

15. *Ditescant orti pejoribus*] Neque pariter accuso Deos, eò quòd locupletari videam homines infimæ sortis, improbos, ipsosque servos ac libertos, quos ad summas opes evehit Nero. Parùm & id me sollicitat.

Horat. lib. 1. Epist. 6.

Ne plus frumenti dotalibus emetat agris
Mucius, indignum, quòd sit pejoribus ortus.

Usque recusem, &c.] Propter hæc omnia quæ dixi, quæque solent invidos & avaros torquere, nolim ego sordidam agere vitam, & ditari.

16. *Curvus*] Humi respiciens præ tristitia, & dolore.

Minui senio] Senectutis incommoda accelerare per susceptos lucri causâ labores, vel præ invidia, meipsum discrucians, & animum curis exercens.

Ovid. 1. de Ponto, Eleg. 5.

Jam vigor, & quasso languent in corpore vires.

Confiteor facere hoc annos, sed & altera causa est,
Anxietas animi, continuusque labor.

Sine uncto] Sine lautitiis, quasi verò, avarorum more oleribus vesci velim & defraudare genium, ut divitias hæredibus accumulem.

Horat. ad Pisones.

Si verò est unctum rectè qui ponere possit.

17. *Et signum in vapida naso tetigisse lagena*] Vinum vappescens bibere : & admotis ad lagenam oculis, ipsoque proinde naso observare diligenter numquid servus fortè resignarit appositum ex more signaculum, atque inde furtim hauserit.

Undè Horat. lib. 2. Epist. 2.

——— *Posset qui ignoscere servis,*
Et signo læso non insanire lagenæ.

Non solùm vasa vinaria signabant Romani, sed & penu, ac vilia quævis obsonia, ad arcendas rapaces manus servorum. Plin.

Plaut. in Persa, Scen. 6.

Nam id demum lepidum est triparcos homines vetulos, avidos, aridos
Benè admordere, qui salinum servo obsignant cum sale.

Et Tullius lib 16 Epist. 26. ad Tironem sic habet : *Sicut olim matrem meam facere memini, quæ lagenas etiam inanes o signabat, ne dicerentur inanes aliquæ fuisse, quæ furtim essent exsiccatæ.*

Naso tetigisse] Fortè solebant avari olfactu explorare, num corrumpi jam inciperet vinum quod diu servabant, & parcè admodùm bibebant. Utrovis modo accipias, sordes & avaritiam notat Persius

18. *Discrepet his alius*] Etiamsi longè alia erit aliis mens & vivendi ratio, non mirabor : siquidem & gemini fratres sæpè discrepant moribus.

Horoscope] Astrum natale, seu nativitati præsidens, è cujus spectatione Astrologi judiciarii divinant quid homini sit eventurum in vita

Varo producis genio] *Varo*, id est, vario ac dissimili. Vide Sat. 4. ver. 12. ad hæc verba: *Fallit pede regula varo.* Quicquid verò Astronomi garriant, etiam sub eadem stella natis dissimilia contingere nonnunquam, certum est. Sic narrat Lampridius Commodum & Antoninum, Marci Imperatoris filios geminos, nihil simile in vita habuisse, quibus tamen paria omnia promiserant Mathematici.

Horat. lib 2. Sat. 1.

Castor gaudet equis, ovo prognatus eodem Pugnis.

Vide A. Gellium, lib. 14. cap. 1. ubi Genethliaci egregiè impugnantur.

19. *Solis natalibus est qui, &c.*] Horum geminorum fratrum alter parcus & tenax erit, & in sua parsimonia solers & vafer : & vix aliquid sibi indulgebit in festis duntaxat, v. g. natalibus, quibus genio litari mos erat, & epulis operam dare.

Tingat olus siccum muriâ vafer in calice empta,
Ipse sacrum irrorans patinæ piper. Hic bona dente
Grandia magnanimus peragit puer. Utar ego, utar:
Nec rhombos ideò libertis ponere lautus,
Nec tenuem solers turdarum nôsse salivam,
Messe tenus propriâ vive: & granaria (fas est,)
Emole. Quid metuas? Occa. Et seges altera in herba est.

tantum herbas aridas salsugine coëmptâ callidus in vasculo intingat, ipse inspergens catino piper sacratum. Ille vero *juvenis magno animo ingentes facultates dentibus consumit. Ego* meis *utar, utar,* inquam: *neque propiereà prodigus* ero *apponere rhombos libertis, neque peritus dignoscere subtilem turdorum saporem. Vescere usque ad tuam messem, & mole horrea, licet. Quid timeas? Glebas comminue. Secunda etiam seges herbescit.*

Natalibus] Vel urbis, vel Imperatorum, de quibus Ovid. in Fastis.

20. *Tingat olus siccum muriâ*] Leviter imbuat olera & herbas aliquo condimento.

Muriâ empta] Salsamento quod tunc emit, nec, ut alii, habet in penu: quia delicias illas & cupedias rarò adhibet. Fiebat muria è thynnorum tabe, & pauperum erat & avarorum duntaxat. At garum è scombro delicatorum erat ac divitum. Vid. Plin. lib. 31. cap. 8. Hinc Martial. lib. 13. Epigram. 103. de Muria.

Antipolitani, fateor, sum filia thynni:
Essem si scombri, non tibi missa forem.

Vafer in calice] Etiam callidus ad genium tunc defraudandum, quippe nonnisi in vasculo muriam coëmit & comparat, unde & intincta olera sicca remanent, saltem parte sui maximâ.

21. *Ipse sacrum irrorans, &c.*] Cibis aspergens modicum piper, cui parcit etiam velut rei sacræ. Ipse verò aspergit, ne servus aut coquus plusculum impendat.

Horat. lib. 1. Sat. 1.

——————— *Congestis undique saccis*
Indormis inhians, & tanquam parcere sacris
Cogeris.

Et lib. 2. Sat. 3.

Qui nummos, aurumque recondit, nescius uti
Compositis, metuensque velut contingere sacrum.

Hic bona dente, &c.] Alter autem geminorum prodigus, opes abligurit & dilapidat in conviviis & luxu, &c.

22. *Magnanimus*] Valdè se generosum velut ostentans, dum profundit patrimonium in malos etiam usus.

Peragit] Id est, conficit, atterit, disperdit.

Utar ego, utar] Ego Persius nec effundere velim malè bona mea, nec sordidè iis parcere: sed utar iis quæ usui tantùm esse consecrata, Græci proprio nomine χρήματα appellando, benè admodùm ostendunt. Sanc. Aug. magnum in eo malum docet, si *utare fruendis, aut fruaris utendis.*

Horat. lib. 2. Epist. 2.

Utar, & ex modico, quantum res poscet, acervo.
Tollam.

23. *Nec rhombos ideò*] Nolim esse adeò in mensa splendidus, ut libertini generis hominibus, servis in libertatem assertis, aliisve infimæ sortis, opipara struam convivia.

Rhombos] Sunt pisces exquisiti saporis & magni apud Romanos pretii: dicti à rotunda quasi figura; habent enim dextrum latus resupinatum, ut ait Plin. lib. 9. cap. 20. Vide Juvenal. Sat. 4. ver. 39. & Sat. 11. ver. 121. ibique annotata.

Horat. lib. 1. Sat. 2.

Num esuriens fastidis omnia, præter
Pavonem rhombumque?

Et lib. 2. Sat. 2.

Quid? Tum rhombos minùs æquor alebat?
Tutus erat rhombus.

24. *Nec tenuem solers turdarum nôsse salivam*] Nolim quoque palati esse supra modum delicati, ut discernam turdorum saporem, dignoscens mares à fœminis; sylvestres ab iis qui sunt in aviario educati, cellarios à terrariis, pastos junipero ab aliis: quod nôrunt *quidam gulæ dediti, tantæ subtilitatis palatum habentes ut dignoscant turdos.* Vetus Scholiastes: qui & addit: *turdarum dixit abusivè, pro turdorum.* Ut Horatius ponit:

Pene macros, arsit, dum turdos versat in igni.

Turdarum] *Turdi* inter volatilia celebrantur. Plin lib. 10. cap 24. Athenæus, lib. 2. cap. 24. ex Aristotele tria recenset turdorum genera.

Horat. lib. 1. Epist. 15.

Obeso nil melius turdo.

Martial. lib 13. Epigram. 92.

Inter aves turdus, si quis me judice certet:
Inter quadrupedes gloria prima lepus.

Salivam] Quia sapor salivam ciet, hinc pro sapore saliva ponitur. Docent Varro lib. 8. de Ling. Lat. Plin. lib. 23. Propert. lib. 4. Eleg. 9.

25. *Messe tenus propriâ vive*] Quantum ex agris uno anno colligis, tantundem impende tibi & aliis: nihilque reserva in sequentem annum.

Granaria emole] Grana prioris anni mole: utere quantum satis erit tibi ac familiæ tuæ; reliquum verò largire indigentibus. *Fas est:* æquum est & decet sic te agere divinæ providentiæ confidentem.

26. *Quid metuas?*] An dubitabis hornâ messe uti & insumere congestas in granario fruges, cùm aliæ crescant? Scilicet metuis perire fame?

Occa] Ligone frange glebas majores, quod faciunt post sationem agricolæ. Hinc verò significari videtur, jam utendum esse granis præteritâ messe collectis, & de his liberaliter

Ast vocat officium. Trabe ruptâ, Bruttia saxa
Prendit amicus inops: remque omnem, surdaque vota
Condidit: Ionio jacet ipse in littore, & unà
Ingentes de puppe Dei: jamque obvia mergis
Costa ratis laceræ. Nunc & de cespite vivo
Frange aliquid: largire inopi, ne pictus oberret
Cærulea in tabula. Sed cœnam funeris hæres

Sed revocat me *officium.* Ecce *familiaris egenus prensat Bruttios scopulos, fractâ navi: & perdidit omnia bona, & preces non exauditas: ipse* verò *prostratus est in ora* maris *Ionii, & simul magni Dii de puppe: & modò latus, navis fractæ occurrit mergis.* Huic igitur *rumpe statim quidpiam de glebis etiam immaturis: dona indigenti, ne vagetur depictus in tabella coloris marini. At hæres*

---

largiendum. Casaubonus existimat poni simpliciter, pro *labora.*

Seges altera in herba est] Messis altera jam præparatur, undè novis granis horrea rursùm impleas.

27. *Ast vocat officium*] Prosopopœia avari sese excusantis: verùm enimvero, inquit, non ita fas est annum proventum singulis annis totum consumere, nihilque repositum reservare. Nam si id fiat quod mones, undè, quæso, suppetet quo subveniatur calamitatibus amicorum & morbis aliisve malis derepentè ingruentibus? Certè officii ratio tibi parere vetat. Hæc avarus.

Trabe ruptâ, Bruttia saxa, &c.] Reponit Persius: quin igitur age, & protinùs quod dixisti exequere. Familiari naufrago ad Scyllam scopulum, rerumque omnium egenti opem fer. Vel continuatio est sermonis avari prætextum hunc afferentis, ad quem respondebit mox Poëta: *Nunc & de cespite vivo frange aliquid. largire inopi,* &c.

Bruttia] Bruttii Italiæ populi, in tertia regione, Lucanis, ut ait Strabo, contermini: ad littus inferi maris, non procul Sicilia, in Calabria nimirùm Citeriori.

28. *Prendit amicus inops*] En amicus *trabe ruptâ*, illisâ navi, post naufragium enatans evadit in littora Bruttiorum.

Virgil. Æneid. 6.

Prensantemque uncis manibus capita aspera montis.

Surdaque vota] Vota quibus surdi fuerunt Dii Marini, & inexorabiles, in mari perdita *condidit:* sicut in penu condita non apparent.

29. *Ionio*] *Ionium* mare est ad fauces Adriatici maris, Siciliam inter & Cretam: nominatum seu ab Ionio Dyrrachii filio, quem in illud Hercules dejecit: seu ab Ionum naufragio: seu, ut vult Solinus, ab Ionia extremæ Italiæ regiuncula.

Jacet ipse in littore] Elegans hypotyposis.

30. *Ingentes de puppe Dei*] Simul cum eo jacent Dii navis tutelares ablati de puppe, ubi sacrarium habebant, & ad quos in periculis nautæ vota nuncupant. Horum ille simulacra ingentia secum eripuit è naufragio, & magno labore abstulit vir religiosus & pius, cui proinde justum est opitulari. Virgil.

Aurato fulgebat Apolline puppis,
Arma Deosque parant comites.

Horat. lib. 1. Od. 14.

Non tibi sunt integra lintea;
Non Dii, quos iterum pressa voces malo.

Jamque obvia mergis] Jamque navis diffractæ tigna, & trabes super mare fluitantia, obvia feruntur marinis avibus ad ea advolantibus, ut inde prædam captent.

Mergis] *Mergus* est aquatica volucris, ab immergendo frequenter sese nuncupata. De ea Plinius, lib. 10. cap. 32. & alibi.

31. *Costa ratis laceræ*] Ligna quibus latera navis intexuntur.

Virgil. Æneid. 2.

Sectâque intexunt abiete costas.

Ponitur & *costa*, pro rei parte quâlibet, ut Sat. 1. Pers.

Costam longo subduximus Apennino.

Nunc & de cespite vivo, &c.] Quid ergo moraris, inquit Poëta ad avarum, dum in talibus angustiis est animus inops? Huic non modò debes opitulari de annuo proventu & de superfluo, sed etiam de ipsis fundis, quibus nec fas est parcere ad sublevandam tantam ejus necessitatem & miseriam.

Cæspite] *Cespes* est terra cum gramine, *cespes vivus* hìc, est seges ipsa adhuc in herba, & viridis

32 *Frange aliquid*] Detrahe, deme, separa quidpiam de tuo, quod egeno impertiaris.

Ne pictus oberret] Ne cogatur mendicando victum quæritare, sui naufragii exhibens imaginem, ex more naufragorum, de quo Sat. 1. ver. 90. Item Horat. lib. 1. Od. 5.

Et ad Pisones

——— *Si fractus enatat expes*
Navibus ære dato qui pingitur.

Et Juvenal. Sat 14 ver 301.

——— *Mersâ rate naufragus assem*
Dum rogat, & picta se tempestate tuetur.

33. *Cærulea in tabula*] Tabellâ in qua mare cæruleum coloribus adumbratum est.

Sed cœnam funeris hæres negliget] Respondet avarus: at enim si ita patrimonium effundo, iratus hæres ob imminutam hæreditatem mortuo mihi justa non persolvet, sumptus omittet & apparatus funebres. De his fusè Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 7. Porrò ea quorumdam erat ambitio, maximè illorum qui inglorii vixerant, ut optarent magnificum sibi funus duci & parari; imprimis autem ferales epulas & novendiales instrui, eò quòd in his mos erat celebrare defuncti laudes. Casaub.

Cœnam funeris] Tobiæ cap. 4. ver. 17. sic legitur: *Effunde cibos tuos in monumentum justorum, neque des peccatoribus.* Quo quidem Tobias filium docet hospitalitatem & eleemosynas in egenos exercendas; neque supersti-

offensus quod bona diminueris, Negliget iratus, quòd rem curtaveris: urnæ *prætermittet epulum funebre, & in urnam condet ossa tua* Ossa inodora dabit; seu spirent cinnama surdum, *sine odoribus, facilis igno-* Seu ceraso peccent casiæ nescire paratus. *rare sive cinnamonum emittat odorem obtusum, sive casia ceraso* admixto *vitiata sit.*

---

tionem Ethnicorum tueri potest ille locus. Enimverò apud eos cœna fuit multiplex & varia in funeribus. 1. Imponebantur rogo epulæ, & cum cadavere cremabantur.

Virgil. Æneid. 6.

——————*Congesta cremantur*
Thurea dona, dapes, fuso crateres olivo.

Apuleius Florid. 4. vel potiùs 19. *Exclamavit vivere hominem, procul ignes amolirentur, rogum demolirentur, cœnam feralem à tumulo ad mensam inferrent.* 2. Funebris erat cœna, cujus meminit Tullius 2. de Leg. n. 63. hæc nimirùm dabatur amicis & propinquis, post exequias, maximè verò senibus & ætate provectis, inquit Alex. ab Alex. loco mox citato: ut per vini cibique lenimen desiderium defuncti levaretur. 3. Ad sepulcrum cœna deponebatur, de qua Juvenal. Sat. 5. ver. 85.

Ponitur exigua feralis cœna patellâ.

Et hæc vocabatur silicernium, seu quòd eam Umbræ silentes cernerent, seu quòd ex ea non gustarent. Sanctus Augustinus Serm. 15. de Sanctis, eò respexit cùm aiebat: *Miror cur apud quosdam infideles tam perniciosus error increverit, ut super tumulos defunctorum cibos & vina conferant, quasi egressæ de corporibus animæ carnales cibos requirant. Epulas enim & refectiones caro tantùm requirit, spiritus autem & anima his non indigent: parare aliquis suis charis dicit, quod ipse devorat, & quod præstat ventri imputat pietati.* Superstitiosi hujusce ritûs restat adhuc nonnihil in Occitania & aliis quibusdam Galliæ partibus, ubi primâ die Novembris ad vesperam instruitur mensa vino, pane, cibo, ad animas defunctorum quasi pascendas aut honorandas, & ad posterum manè sic instructa relinquitur. Plin. lib. 10. cap. item 10. (mirandum) narrat milvos, rapaces licet, & *famelicam semper alitem nihil esculenti rapere unquam è funerum ferculis.* 4. Epulum erat novendiale, & circumpotatio, Græcis, περίδειπνον, Athen. lib. 8. cap. 7. & tunc jactabantur defuncti præconja, non sine ambitiosis adulationibus. Hinc Græcum Proverbium: ὐκ ἂν ἐπαινεθείης, ὐδ' ἐν περιδείπνοις, de homine prorsùs illaudabili, in quo nihil est quod laudetur etiam in illis circumpotationibus, quæ ad ejus honorem post mortem instituuntur, & in cœna illa funebri, quæ tota ambitiosa est.

34. *Quod rem curtaveris*] Quòd tantùm de speratis bonis detractum sit.

Horat. lib. 2. Epist. 2.

——— *Nec metuam quid de me judicet hæres,*
Quod non plura datis invenerit.

Urnæ] Cineres defunctorum urnæ immissos in sepulcro solitos condi, nemini non compertum.

35. *Ossa inodora*] Legunt aliqui, *inhonora*, seque Glossa veteri tuentur, verùm repugnat textus sequens.

Ossa inodora dabit] Sine ullis aromatibus, aut vilia duntaxat unguenta adhibebit. De his vide Plin. lib. 13. cap. 1, 2, 3.

Juvenal. Sat. 4. ver. 108.

Et matutino sudans Crispinus amomo,
Quantum vix redolent duo funera.

Observandum duplicem fuisse in funeribus odores fundendi rationem. Primo flores, coronas, odores spargebant in lectum feralem, inque ipsum bustum; testantur Dion. Halicarn. lib. 2, & alii.

Propertius lib. 4. Eleg. 7.

Cur nardo flammæ non oluere meæ?

Deinde cremato cadavere, fiebat ossilegium, & rursùm odoribus, vino, lacte, ossa, collecta ab amicis rigabantur & à propinquis. Tibull. lib. 3. Eleg. 2. id innuit apertè. Demum conditis in sepulcra ossibus quotannis odores & corollas imponebant. Sanctus Hieronymus Epist. ad Pammachium sic habet: *Cæteri mariti super tumulos conjugum spargunt violas, rosas, lilia floresque purpureos; & dolorem pectoris sui his officiis consolantur.*

Seu spirent cinnama surdum] Hæres offensus parum curabit an aromata exquisita sint, utrùm odorem fundant acutum an obtusum. Vide Plin. lib. 12. cap. 19. ubi inter alia scitu digna, sic habet: *Cinnamomum, idemque cinnamum, nascitur in Æthiopia—Frutex duum cubitorum altitudine amplissimus, palmique minimus, quatuor digitos crassus,——Cinnami duo genera, candidius, nigriusque——Coronas è cinnamo interrassili auro inclusas primus omnium in Templis Capitolii atque Pacis dicavit Imperator Vespasianus Augustus. Radicem ejus magni ponderis vidimus in Palatii Templo quod fecerat Divo Augusto conjux Augusta aureæ pateræ impositam; ex qua guttæ editæ annis omnibus in grana durabantur, donec id delubrum incendio consumptum est.*

Surdum] Dura quidem hæc Persii metaphora, durior tamen Horatii, quem imitatus est lib. 2. Sat. 8.

Fervida quod subtile exsurdant vina palatum.

36. *Seu ceraso peccent casiæ*] Neque sollicitus erit purane sit casia, an adulterata, admixto gummi, vel cortice è ceraso. Plin. lib. 12. cap. 9. *Adulteratur amygdalâ nuce, cætera ejus genera cortice scordasti: ita vocatur æmula gummi: quod semel dixisse & in cæteros odores satis sit.* Pers. Sat. 2. ver. 64.

Corrupto casiam dissolvit olivo.

Ceraso] Plin. lib. 15. cap. 25. *Cerasi,* inquit, *ante victoriam Mithridaticam L. Luculli, non fuere in Italia ad urbis annum* 680. *Is*

Tune bona incolumis minuas? Et Bestius urget
Doctores Graios: ita fit, postquam sapere urbi
Cum pipere & palmis venit nostrum hoc maris expers,
Fœnisecæ crasso vitiârunt unguine pultes.
Hæc cinere ulterior metuas? At tu meus hæres

Itane verò *tu valens decurtes rem?* Inquiet. *Et Bestius insectatur præceptores Græcos: sic agitur, ex quo nostra hæc sapientia carens masculo* robore *advenit* in *civitatem, cum pipere & palmis, sectores fœni infecerunt pultes uncturâ pingui.* An *ista formides* cùm eris *ultra cineres? Tu verò quicumque futurus es meus hæres,*

---

primum vexit è Ponto, annisque 120, *trans Oceanum in Britanniam usque pervenere. Eadem in Ægypto nullâ curâ potuere gigni,* &c.

Casiæ] Plin. lib. 12. cap. 19. antè cit. *Frutex est casia,* inquit, *juxtaque cinnami campos nascitur,* &c.

Nescire paratus] Id est, non admodùm animadvertens, vel dissimulans, præ negligentia, ira, offensione.

37. *Tune bona incolumis minuas?*] Pergit avarus: itane verò cùm vigeas & valeas, nullaque ægritudine, aut calamitate coactus, profundes & disperdes bona, quæ ad me hæreditario jure pertinent? inquiet mihi hæres meus.

Et Bestius urget] Alii legunt, *Sed Bestius,* &c.

Bestius] Nomen imperiti & bruti hominis, de quo Horatius lib. 1. Epist. 5. ubi nonnulli tamen legunt, *Mænius.* Doctiores tamen ex vetustis codicibus legunt, *Bestius,* quem Horatius ut voracem & helluonem exhibet.

Bestius urget doctores Graios] Hæredipeta ille avidus accusat Philosophos, qui liberalitatem & munificentiam commendantes ac suadentes, in causa sunt cur minora hæredibus relinquantur.

38. *Doctores Graios*] Græcos poni pro Philosophis jam diximus Sat. 1, & 5. versu ultimo. Hic verò cum aliis quibusdam intelligo Romanos Græcam Philosophiam sectantes.

Ita fit postquam, &c.] Sic vivitur lautè, & in epulis ac munificentia opes consumuntur, ex quo Græca sapientia Romam venit cum mercibus peregrinis & transmarinis. O morem novum juxtà ac perniciosum! inquit ille Bestius. Vide Lactant. lib. 3. cap. 16. ubi sapientiam quasi nuper advectam cum saporis mercibus proponit, citatque locum hunc Persii, item Senecæ verba hæc; *Nondum sunt mille anni, ex quo initia sapientiæ nata sunt.*

Et Lucretium canentem,

Denique natura hæc rerum, ratioque reperta est
Nuper, & hanc primùm cum primis ipse repertus.
Nunc ego sum in patrias qui possum vertere voces.

Sapere] Sic Satir. 1. *Nostrum illud vivere tristè.*

Urbi] Per antonomasiam, pro Roma.

39. *Cum pipere & palmis venit*] Vide Pers. Sat. 5. ver. 136. & Plin. lib. 15. cap. 29. ubi ait, antequam piper reperiretur, baccas in usu fuisse, illiusque vicem obtinuisse. *Palmis,* seu arboribus, seu earum fructibus, qui dactyli vocantur. Vide Plin. lib. 13. cap. 4. Juvenal. Sat. 3. ver. 83.

Advectus Romam quo pruna & coctona vento.

Nostrum hoc maris expers] Locus etiamnùm obscurus, necdum satis explicatus, post tot doctorum Interpretum lucubrationes. Quidam sic intelligunt; nostra, id est, Romanorum Philosophia à Græcis invecta, *maris expers,* id est, salis, seu sine sale, hoc est, insulsa & corrupta. Casaubonus tamen explicat, *maris expers,* id est, masculæ virtutis majorum nostrorum expers. Aliis, *maris expers,* est quæ mare non transierit, sed minimè placet.

40. *Fœniscæ crasso vitiârunt unguine pultes*] Ex eo tempore adeo sunt omnia depravata, ut viliores quique rustici, quales sunt qui fœnum secant, lautitias quæsiverint. Hinc ciborum simplicitatem additis condimentis *vitiârunt,* & quasi violârunt, atque admiscere pulti cœperunt adipem, antè simplicioribus contenti cibis.

Juvenal. Sat. 11. ver. 79.

Ipse focis brevibus ponebat oluscula, quæ nunc
Squallidus in magna fastidit compede fossor.

Unguine] *Unguen,* unctura, condimentum. *Solent rustici cum oleum defuerit, pecudum adipe in pultem misso pro oleo uti;* inquit vetus Glossa.

Pultes] Cibus erat vetustissimus è farina & aqua; interdum & ex caseo, melle, & ovis decoctis. Romanis olim pro pane fuit puls: Plin. lib. 18. cap. 8. & Valer. Maxim. lib. 2. cap. 5. Pultis autem paulò diversæ meminit Athen. lib. 14. cap. 15 & 16. Casaubonus ad hoc caput 15. Athen. multa suo more profert reconditæ eruditionis; & discrimen ponit inter πόλτον, Græcorum è farina fabacea tantùm, & Romanorum pultem, quam Græcis ignotam fuisse ex Plinio affirmat, & cui multa admiscebantur.

41. *Hæc cinere ulterior metuas?*] Insurgit in avarum Poëta: scilicet times quæ tibi mortuo sunt eventura: O stultus, qui post mortem hæredem metuis.

Horat. loco antè cit.

Nec metuam quid de me judicet hæres, &c.

Virgil. Æneid. 2.

——— *Facilis jactura sepulcri est.*

Cinere] Cineres dicit, quia cadavera comburebantur, ut antè dictum est.

At tu meus hæres] At ego non metuo hæredis minas, quin illi ipsi occino sumptus à me faciendos.

Quisquis eris, paulùm à turba seductior, audi.
O bone, num ignoras? Missa est à Cæsare laurus
Insignem ob cladem Germanæ pubis, & aris
Frigidus excutitur cinis: ac jam postibus arma,
Jam chlamydas Regum, jam lutea gausapa captis,
Essedaque, ingentesque locat Cæsonia Rhenos.

tantisper remotus à plebe, ausculta. O bone vir, *an* illud *nescis? Imperator misit laurum ob stragem memorandam juventutis Germanicæ: atque* jam *favilla frigida amovetur ab altaribus: & Cæsonia nunc arma, nunc Paludamenta Imperatorum collocat ad valvas* templorum; *nunc* parat *captivis gausapa flava, & currus, & Rhenanos proceros.*

---

42. *Paulum à turba seductior*] Postpositis & neglectis vulgi opinionibus, ignorantiâ, odio. Pers. Sat. 5. ver 96

Secretam gannit in aurem.

43. *O bone, num ignoras?*] Adeòne es imperitus rerum, ut ignores quæ publicè jactantur? Nescis nemini licere non esse liberalem in lætitia communi, & jubente munificentiam Imperatore?

Missa est à Cæsare laurus] Nescis Caium Caligulam misisse ad S. P. Q. R. literas lauro coronatas & vinctas (ex more) & triumphum jussisse parari, quòd Germanos debellârit, atque in omnium bona jus ab eo datum suis procuratoribus, ut ait Sueton. loco mox citando.

Cæsare] A Julii Cæsaris temporibus omnes Imperatores Cæsares appellati.

Laurus] Literæ laureatæ, de quibus sicut & de lauro victoriæ indice. Plin. lib. 15. cap. 30. Tit. Liv. lib. 5. Ammian. Marcell. lib. 15. Martial. lib. 7. Epigram. 4, 5, 7. & alibi. Mos erat olim, ut quoties insigni victoriâ Consules potiti essent, ob res prosperè gestas, laureatis fascibus prælatis incederent. Literas etiam laureatas Romam mitti, aut nuncios cum jaculis laureatis advenire, navemque laureatam aut vittatam felicis victoriæ nuncium esse, ac læta & magna significare, animadversum est. Alex. ab Alex. lib. 1, cap. 27.

44. *Insignem ob cladem*] Ironicè, de Germanica una Caligulæ expeditione, in qua nihil dignum laude ab eo gestum est. Vide Sueton. in Caligula, cap. 45. & seq. ubi Imperatoris stolida ambitio, fictæque victoriæ referuntur.

Germanæ pubis] Juventutis Germanicæ. Synecd. Porrò Germania ampla est Europæ regio satis cuique nota: cujus populi quondam Teutones, dehinc Alemanni, posteà Germani vocati sunt. Strabo, alii.

Aris frigidus excutitur cinis] Id est, postremi sacrificii residui cineres amoventur, novus ignis, nova sacra instaurantur, ex more; quando enim nunciata erat victoria, sacra publicè fiebant, ad gratias Diis persolvendas, & pro incolumitate Imperatorum. Testantur Dio, Herodianus, & alii.

45. *Postibus arma*] Enumerat omnes triumphi apparatus. Jam templorum valvis seu columnis jubet affigi ac suspendi arma hostibus detracta, eorumque spolia.

Virgil. Æneid. 7.

Multaque prætereà sacris in postibus arma,
Captivi pendent currus, curvæque secures,
&c.

Horat. lib. 4 Od. ult.

Et signa nostro restituit Jovi
Direpta Parthorum superbis postibus.

46. *Chlamydas Regum*] Paludamenta Imperatorum & Ducum subactorum. Vestis erat militaris, pallio brevior & strictior, cujus usum Romanis invexit Numa Pompilius (auctore Suidâ) legatione Isaurorum acceptâ, & formâ habitûs eorum animadversâ, vestem Regiam cum Senatoria conjungens. De variis vestium generibus vide Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 18.

Lutea gausapa captis] Vestes militares villosas, crocei coloris: stramenta quibus in castris utuntur milites, è pellibus facta, preparari jubet captivis, quibus illi induti, ex more, in triumpho ducantur. De gausape vide quæ Martial. lib. ult. Epigram. 29, & 145. Prætereà gausapa, sive gausapia, ut est apud Priscian. lib. 4. sunt tapetia sive peristromata, quibus mensæ teguntur, teste Scaligero.

Martialis citreas mensas gausapibus tegi ostendit, id est, tapetibus pretiosis, vel mantilibus: lib. ult. 1. 7. Epigram. 138.

Nobilius villosa tegant tibi gausapa citrum.

Vide Pers. Sat. 4. ver. 37.

47. *Essedaque*] Belgarum & Germanorum Rhenicolarum vehicula, è quibus olim depugnabant, & rotarum ingruentium strepitu, impetuque, hostium ordines proterebant aut perturbabant.

Virgil. Georgic. 3.

Belgica vel molli melius feret esseda collo.

Horum & meminit Cæsar Comment. lib. 4, & 5. de Bello Gallico: & alii.

Ingentesque locat Cæsonia Rhenos] Accolas Rheni, grandis staturæ. Suet. Calig. 7. cap. 47. *Galliarum quoque procerissimum quemque, ac nonnullos è Principibus legit ac seposuit ad pompam.* Hos omnes triumphi apparatus disponit Cæsonia per procuratores, vel ipsa; quippe quæ bellis etiam sese immiscebat: quamque, ut refert Sueton. cap. 25. *Caligula sæpè chlamyde peltâque, & galeâ ornatam armatamque, & juxta adequitantem militibus ostendebat.*

Cæsonia] Caligulæ uxor, mulier perditæ libidinis & lasciviæ ab Imperatore constanter adamata, cui etiam philtrum miscuisse & propinâsse dicitur. Quod scribit Josephus Antiq. lib. 19. & Sueton. cap. 50. *Creditur*, inquit, *potionatus à Cæsonia uxore amatorio quidem medicamento, sed quod in furorem verterit.* Vide Juvenal. Sat. 6. ver. 610, & 615. ibique annotat.

Rhenos] *Rhenus* fluvius Europæ celeberri-

Diis igitur, Genioque Ducis centum paria, ob res
Egregiè gestas, induco: quis vetat? Aude.
Væ, nisi connives. Oleum artocreasque popello
Largior; an prohibes? Dic clarè. Non adeò, inquis:
Exossatus ager juxta est. Age, si mihi nulla

Ergo propter bella præclarè confecta, edam centum paria gladiatorum Numinibus, & Genio Principis. An aliquis prohibet? Audeto vetare ô hæres. At *væ* tibi, *si non dissimulas.* Præterea *distribuo plebi oleum & artocreas. Num vetas? Eloquere apertè. Non ita, ais, prope est ager sine ossibus. Perge, si nulla nunc mihi*

---

mus Germaniam à Gallia separat, fluit è Rhæticis Alpibus, rigat Alsatiam, Palatinatum, agros Colonienses, Bataviam.

48. *Diis igitur, &c.*] Ego itaque (ait Persius ad hæredem) lætitiæ publicæ & Imperatoris voluntati indulgens, non parcam sumptibus; (nec tu ausis mutire contra.) Ego, inquam, *Diis* victoriæ auspicibus atque auctoribus; *Genioque Ducis,* id est, Imperatoris Caligulæ sacrificabo, &c.

Genioque Ducis] Per Genium sui Principis quasi per Numen jurabant Veteres: ac si quis pejerâsset, pœnas dabat. Undè Tertullianus, *Citius per omnes Deos, quàm per unum Genium Cæsaris pejeratur.* Et Sueton. cap. 27. ait de Caligula, *Multos honesti ordinis deformatos priùs stigmatum notis, ad metalla, aut ad viarum munitiones, aut ad bestias condemnavit, aut bestiarum more quadrupedes caveâ coërcuit, aut medios serrâ dissecuit; nec omnes ex gravibus causis; verùm malè de munere suo opinatos, vel quòd nunquam per Genium suum dejerâssent.*

Centum paria, induco] Duplicem hecatomben explicant aliqui, minùs benè, ut opinor: meliùs alii *centum paria* gladiatorum, quorum sanguine placentur Dii, & Imperatoris Genius. Horat. lib. 2, Sat. 3.

Ni sic fecissent, gladiatorum dare centum
Damnati populo paria, atque epulum.——

Quod si cui videtur mirum quòd privatus gladiatorium munus exhibeat, meminerit quod refert Suetonius cap. 47. *Scripsisse ad procuratores suos Caligulam, ut quàm minimâ summâ & impensâ, triumphum tamen quàm possent magnificentissimum appararent, & quantus nunquam alius fuisset; quando in omnium hominum bona jus haberent.* Ergo, quod vult Casaubonus satis veris simile est, datâ nempè eâ potestate in facultates civium, coactos privatos de suo quemque sumptus & impensas ad triumphi pompam conferre, & contulisse. Quod respicit hoc loco Persius.

Ob res egregiè gestas] Ob insignem Germanorum cladem, & partam feliciter à Caligula de hostibus victoriam. Ironicè, ut suprà.

49. *Quis vetat? Aude*] Num ausis refragari, ô hæres, & deterrere me à consilio quod cepi?

50. *Væ, nisi connives*] Impendet tibi malum, si fortè non assentiaris, aut saltem dissimules: nam vel Imperatorem infensum & ultorem nanciscere, vel me iratum, & majores inde sumptus facientem, ut cupiditatem tuam & avaritiam discruciem. Paulò pòst:

Nunc nunc impensius unge,
Unge, puer, caules.

Væ] Formula malè precandi, idem valens ac si quis mittatur in malam crucem.

Connives] Cic. pro Cælio: *Dii immortales cur interdum connivetis in hominum sceleribus maximis?* Id est, clausis quasi oculis non videre videmini.

Oleum artocreasque popello largior] Populo insuper epulum & congiarium dabo, ad celebrationem victoriæ. Licèt hoc soleat non à privatis sed ab Imperatoribus fieri. Sueton. Jul. Cæs. cap. 38. *Epulum ac visccrationem dedit, & post Hispaniensem victoriam duo prandia.* Et Domitian. cap. 4. *Congiarium populo ter dedit, atque largissimum epulum: Senatui, Equitique panariis, plebi sportellis cum obsonio distributis.*

Artocreas] Vox è duplici facta, ἄρτος enim *panis,* κρέας *caro:* significat cibum è pane carneque minutatim concisâ. Alii viscerationem interpretantur hoc loco.

51. *An prohibes?*] Vetasne istam meam largitionem? *Dic clarè:* quid mussas? Aperi mentem & animi tui sententiam de me.

Non adeò, inquis, &c.] Non adeò fertilis & opimus est fundus tuus, ut hæreditatis tuæ avidus sim, & vetare velim quin prorsùs in largitiones effundas. Vel, non ita dives es ut his sufficere possis. Alii sensum separant hoc modo: non adeò tuæ largitioni adversor; suppetit enim, haud procul, mihi satis fœcundus ager quo ego contentus sum, inquit hæres. Sunt qui verbum juris hîc accipiant, hoc sensu. *non adeo,* neque adire volo hæreditatem tuam. Quo designari volunt extraneum esse illum Persii hæredem, non autem necessarium & suum, ex Institut. Justin. lib. 2. tit. 19. Docta quidem & subtilis interpretatio, verùm magisne genuina? Mihi prior sententia præferatur.

52. *Exossatus ager*] Duplici & contrario sensu potest accipi, vel exhaustus & jam sine succo & bonitate: Ita passim apud Plautum *exossare* ponitur pro enervare, comminuere, debilitare. Vel, *ager exossatus,* idem est ac lapidibus expurgatus, adeòque opimus & benè cultus. Ovid. Metamorphos. 1.

——————— *Lapides in corpore terræ*
Ossa reor dici.

Juxta est] Propè urbem in suburbano loco situs, & hinc pluris æstimandus.

Age, si mihi nulla] Verba Persii ad hæredem illum irritatum verbis, & quasi jam excandescentem. Age, inquit, detrecta, & ne adi hæreditatem: Ego certè non reformidem genus illud infamiæ apud Romanos timeri soli-

residua è patris sororibus, si *nulla patrui filia, nulla filia neptis superstes sit:* si *patrui matris soror vitam egit sine prole, & de avia nihil restat: vado* ad *Bovillas & ad Virbii declive.* Illic *Manius ultrò erit mihi hæres.* Scilicet. *Terræ filius? Interroga me quisnam mihi fuit quartus parens. Non facilè* dicam, at *nihilominùs proferam. Adjice vel unicum, imò unicum, jam est Terræ progenies: & Manius ille prodit ferè mihi major avunculus ordine stirpis.*

Jam reliqua ex amitis, patruelis nulla, proneptis
Nulla manet: patrui sterilis matertera vixit,
Deque avia nihilum superest: accedo Bovillas
Clivumque ad Virbî. Præstò est mihi Manius hæres.
Progenies Terræ? Quære ex me, quis mihi quartus
Sit pater, haud promptè, dicam tamen. Adde etiam unum,
Unum etiam: Terræ est jam filius: & mihi ritu
Manius hic generis propè major avunculus exit.

---

tum, carere scilicet hæredibus, qui funus curent, &c. Quòd si aliunde non suppetant, en præsto est Manius hæres; & hic mihi sufficit.

53. *Jam reliqua ex amitis*] *Amita* est patris soror, quasi patri meo plus amata, inquiunt: solent enim sorores præ fratribus diligi, sive id sexus facit, sive personarum dissimilitudo, quæ minus habet æmulationis & invidiæ.

Patruelis] *Patrueles* dicuntur è duobus fratribus editi, consobrini verò qui è duabus sororibus.

Proneptis] Est nepotis aut neptis filia.

54. *Patrui*] *Patruus* est patris frater: sicut avunculus frater matris. Porrò notat Casaubonus in multis vetustis codicibus jungi vocem hanc cum sequentibus, ut patrui matertera sterilis fuisse intelligatur, bono sensu quidem, sic enim etiam remotissima cognatio deesse significabitur.

Matertera] Soror matris, quasi mater altera: *sterilis,* stirpe ac filiis carens.

55. *Deque avia nihilum superest*] Si denique aviæ nulla stirps, posteri nulli vivant, adeòque nemo certus mihi propinquus adsit, qui capessat hæreditatem, scis quid faciam? Obvium quemque hæredem instituam, quamvis non aliâ ratione mihi cognatus sit, quàm quòd è terra uterque progeniti factique sumus. *Avia* mater est patris aut matris.

Bovillas] Vicus est in Appia via ad undecimum ab urbe lapidem, prope quem interfectus à Milone Clodius, cùm rediret ab Aricia non hinc procul sita, ut scribit Ascon. Pæd. Porrò *Bovilla* quasi villa bovis dicitur, *eo quòd olim in Albano monte ab ara fugiens taurus jam consecratus, ibi comprehensus est.* Vetus Schol. Sedes erat frequens mendicis, quia tritum iter.

56. *Clivumque ad Virbî*] Collis ille quatuor millibus ab urbe distans nomen accepit ab Hippolyto, qui ibi colebatur sub nomine Virbii, ex quo bis vir & bis vivus fuit, id est, à Diana revocatus ad vitam, postquam discerptus fuisset, ut notum est cuilibet ex Æneid. 7. Ovid. Fast. 3, & 6. Metamorph 15. Fab. 45.

Manius] Ignobilis quilibet & ignotus, mendicus quispiam Aricinus, similis Manio illi, qui (ut ait Festus) Dianæ agrum & locum consecravit. Tritum Romæ Proverbium erat, *Multi Manii Ariciæ;* quia deinde plures ab illo oriundi illic virtute claruerunt. Quòd autem pauperes & mendici adessent in ea regione frequentes, patet ex Juvenale Sat. 4. ver. 117.

Dignus Aricinos qui mendicaret ad axes;

Et Martial. lib. 12. Epigram 32.

Irus tuorum temporum sequebaris;
Migrare clivum crederes Aricinum.

57. *Progenies Terræ?*] Respondet Persio hæres ille, de quo paulo suprà scilicet hæredem institues Terræ filium, *Gigantum fraterculum,* ut ait Juvenalis, Sat. 4. ver. 98. hominem ignobilem; spurium, cujus ignorantur parentes & prosapia, &c.

Quære ex me, quis, &c.] Quidni? inquit Persius. Tam Manius erit mihi hæres & propinquus, quàm quispiam remotâ cognatione affinis, de quo perinde dubitare fas mihi sit, ac de Manio, qui, ut cæteri, mecum ab una origine procreatus, ut dixi, nempè à Terra communi omnium parente, saltem eâ ratione conjunctus est.

Quis mihi quartus sit pater] Quis abavus meus.

58. *Haud promptè, dicam tamen*] Non facilè quidem & promptum indicare abavum meum; id tamen fortasse præstare potero.

Adde etiam unum, &c.] Quòd si ulteriùs repetas, ac vel unum superiùs, & retrò cognationis gradum scruteris, & poscas quis atavus mihi fuerit; jam hærebo: erit enim is mihi tam ignotus, quàm iste, quem *Terræ progeniem* appellâsti.

59. *Terræ est jam filius*] Ex Empedoclis sententia & aliorum quorundam veterum Philosophorum qui natos è Terra primos homines censuere, cùm alii ex aqua factos, sicut & alia universa, opinarentur. Huc etiam facit quòd hominem ab humo veteres dixere. Porrò quod per *Terræ filium* homo nihili significetur, & obscurus, patet ex Tullio ad Atticum ita scribente: *Huic Terræ filio committere epistolam tantis de rebus non audeo* Tertul. in Apologet. *Dictus Saturnus Terræ Cœlique filius, quia ignoti, vel ex inopinato apparentes de cœlo supervenire dicuntur; sicut Terræ filios vulgus vocat, quorum genus incertum est: gigantesque hâc ratione terræ filii appellantur.* Vide Cœl. Rhodig. lib. 20. cap. 28.

60. *Major avunculus exit*] Manius ipse vi-

Qui prior es, cur me in decursu lampada poscis?
Sum tibi Mercurius: venio Deus huc ego, ut ille
Pingitur; an renuis? Vîn' tu gaudere relictis?
Deest aliquid summæ: minui mihi; sed tibi totum est,
Quicquid id est. Ubi sit fuge quærere, quod mihi quondam
Legârat Tadius, neu dicta repone paterna:
Fœnoris accedat merces; hinc exime sumptus.

Tu verò *qui anterior es, quare petis à me facem in cursu? Sum tibi* velut *Mercurius. Ego* tibi *Deus accedo isthuc, sicut ille depingitur. An recusas? Visne tu frui iis quæ relinquo?* Atenim *summæ nonnihil detractum est.* Nempè *detraxi mihi. Tibi verò quodcunque illud est, integrum est. Cave sciscitari ubinam sit* id *quod olim Tadius* testamento *reliquerat mihi: neve* mihi *repete monita patrum; addatur usuræ lucrum: inde* tuas *impensas desume:*

---

deri possit cognatus, & in stemmate major avunculus scribi; siquidem alius nemo prodit & præsto est, qui gradum hunc & locum inter majores meos, & in ordine stirpis & cognationis meæ, jure potiori sibi queat vindicare. *Major avunculus* est avi vel aviæ frater: aut etiam avi aviæque avunculus, ut placet Festo.

61. *Qui prior es*] Tu verò, ô legitime hæres, cum senior me sis & natu major, cur à me hæreditatem speras, qui sum junior & in cursu vitæ posterior? Vel, tu qui Manio potior mihi es, & verè cognatus, cur dum vivo, hæreditati meæ inhias ante legitimum tempus, scilicet ante absolutum vitæ stadium? Certè cursor non petit lampadem ab alio ante decursum spatium: nunquam verò in ipso cursu, nec prior à posteriore, sed contrà.

Cur me in decursu lampada poscas?] Allegorica locutio desumpta à λαμπαδηδρομία. Nempè, ut ait Suidas, Lampadis tria festa sunt apud Athenienses, Panathenæa, Vulcanalia, Promethea. De Promethei Sacris hîc mentio est, in quibus juvenes accensas tædas gestantes decurrebant, certabantque, quis ad scopum primus perveniret non extinctâ face. Primus defatigatus proximo, is posteà defessus alteri, & deinceps alius alii tradebat ardentem facem, donec metam pertingerent. Ea quidem ara Promethei in Academia fuit, à qua ad urbem cursus erat cum accensis ejusmodi facibus. Vide Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 8. Hujus consuetudinis meminerunt Varro lib. 3. cap. 16. de Re Rustica, ubi ait: *Nunc cursu lampada tibi trado;* id est, tibi dicendi vices trado. Cicero ad Herenn. 4. *Non enim, quemadmodum in palæstra, qui tædas ardentes accipit, celerior est in cursu continuo, quam ille qui tradit: Ita melior Imperator novus qui accipit exercitum, quàm ille qui decedit: propterea quod defatigatus cursor dat integro facem; at hic peritus Imperator imperito exercitum.*

Et ante illos Lucretius lib. 2. ver. 77.

Inque brevi spatio mutantur sæcla animantum,
Et quasi cursores vitaï lampada tradunt.

62. *Sum tibi Mercurius*] Ne me ut propinquum, te ut hæredem certum, meam hæreditatem quasi tuam tibique jure debitam jam nunc intuere; sed potiùs finge tibi me esse velut Mercurium, qui tibi ἑρμαῖον, insperatum & fortuitum thesaurum & lucrum annuntio, indico, ostendo captandum.

Venio Deus huc ego] Inopinati & indebiti lucri Deus, ut diximus Sat. 2. ver. 11. ad verba hæc, *Dextro Hercule.*

Ut ille pingitur] Mercurius pingebatur manu tenens crumenam pecuniâ gravidam & turgentem. Suidas, Macrobius.

63. *An renuis?*] An non vis bona mea velut gratis data accipere & adventitia? Horat. lib. 2. Sat. 3.

——————— *Excors*
Rejectâ prædâ, quam præsens Mercurius fert.

Vin' tu gaudere?] Visne potiri hæreditate meâ, post mortem meam, quantula fuerit illa?

64. *Deest aliquid summæ*] Fortasse dices partem ejus aliquam à me absumptam fuisse. At ego tibi respondeo, *minui mihi;* & quicquid detraxero tandem, id mihi non tibi detractum; & si quid perit, perit mihi cujus totum est; ex regula Juris.

Sed tibi totum est, quicquid id est] Quandoquidem ex Legibus & Jure, tuum nihil est aut esse potest quandiu vivo, quodcunque ego moriens reliquero, hoc tibi totum erit atque integrum

65. *Ubi sit fuge quærere, &c.*] Porrò ne reposcas à me rationem bonorum quæ olim habui, quæque aliquis mihi testamento legârit: nam malè tibi verteret.

66. *Tadius*] E majoribus quispiam, vel quilibet alius Testator. Metonymia. Quidam codices habent, *Staius,* alii *Stadius.*

Neu dicta repone paterna] Neque mihi ingere & objice monita liberis solita dari à patribus avaris: de quibus Horat. lib 1. Epist. 1.

——— *Quærenda pecunia primum est.*
Virtus post nummos: hæc Janus summus ab imo
Perdocet; hæc recinunt juvenes dictata, senesque
Lævo suspensi loculos tabulamque lacerto.

Et Juvenalis fusè, Sat. 14.

——— *Juvenes hortatur* ———
——— *Cogit minimas ediscere sordes, &c.*

Paterna] Benè monet Casaubonus de suo patre non loqui Persium, qui puer sexennis amiserat patrem Flaccum, cujus & famæ nec detrahere debeat nec velit bonus filius.

67. *Fœnoris accedat merces*] Aut paternum est monitum: exerce fœnus; ne otiosam & infructuosam sine pecuniam tuam; quæstum fac, datis ad usuram nummis; atque pro mu-

Quid reliquum est? Reliquum? Nunc nunc impensiùs unge,
Unge, puer, caules. Mihi festâ luce coquatur
Urtica, & fissâ fumosum sinciput aure,
Ut tuus iste nepos olim satur anseris extis,
Cùm morosa vago singultiet inguine vena,
Patritiæ immejat vulvæ? Mihi trama figuræ
Sit reliqua: ast illi tremat omento popa venter?

ecquid residuum est? Residuum quæris? O *famule, jam jam perfunde brassicas, perfunde copiosius.* Scilicet, *die festo mihi coquatur urtica, & pars anterior capitis* porcini *fumo perfusa, auriculâ perforatâ, ut nepos ille tuus aliquando visceribus anserinis satietur!* * * * * * * * * * * * * * * * * * *Mihi*ne *residua erit tramæ figura, ille verò obesus venter palpitet* præ *pinguedine?*

---

tuo mercedem cape: aut verba sunt hæredis cum Persio rationem ineuntis, ut mox explicabimus.

Hinc exime sumptus] Fortasse & hoc monitum est paternum: ne quid detrahe sorti capitali bonorum, sed potiùs è fœnore & usuris habe & desume necessarios alendæ familiæ sumptus. Vel hæredis verba sunt, & sensus erit: computemus quæ & quanta sive è patrimonio, seu è legatis Tadii nactus es, ô Persi; his addantur & accedant usuræ: jam inde legitimas impensas tuas eximamus. Demùm videamus quid sit residui ex his omnibus, quidque mihi sit obventurum.

68. *Quid reliquum est?*] Quid jam superest è tot facultatibus, quas possedisti?

Reliquum?] Cum indignatione respondet Persius; itane verò mecum inis rationem, quasi cum dispensatore herus. Scilicet possessa computas, sumptus excutis, reliquum quid, & ubi sit, postulas? Age hæres, deinceps curam hanc eximam tibi.

Nunc nunc impensiùs unge, &c.] O famule, lautiorem in dies mensam instrue; consumantur bona mea universa, ut indignis hæredibus nihil reliquum sit.

69. *Unge, puer, caules*] Horat. lib. 2. Sat. 3.

Ungere si caules oleo meliore caputque
Cæperis.

Porrò *caules* posuit pro quolibet edulio, post Horatium.

Mihi festâ luce coquatur, &c.] Non ita sum fatuus ut genium defraudare velim ad locupletandos hæredes, & damno meo lautitias illis suppeditare, parcus ob hæredis curam, ut ait Horat. lib. 1 Epist. 5.

Juvenal. Sat. 14. ver. 136.

——————— *Cum sit manifesta phrenesis,*
Ut locuples moriaris, egenti vivere fato.

Festâ luce] In die festo, quo vel parcissimi & pauperrimi genio indulgent, & lautiùs victitant: ego oluscula comedam? Absit.

70. *Urtica*] Herba vilis & nota, ab urendo vel ulcerando dicta; habet enim folia mordacia, ut Plin. lib. 16. cap. 24.

Catull. Carm. 45. ad fundum suum.

Et me recuravi ocimoque & urticâ.

Et fissa fumosum, &c.] Caput porcinum aure perforatâ suspensum in camino ad fumum. Dimidiata porcellorum capita lautiori mensæ apposita refert Athen. lib. 9. cap. 8. *Fumosum*, vel ut servetur diutius, aut etiam ut saporem contrahat acutiorem. Legunt quidam, *spumosum;* sed malè.

Sinciput] Pars prior capitis, ubi cerebrum: ponitur hîc pro vili & plebeio edulio, ut patet: quod tamen lautæ fuisse gulæ affirmat Plinius, & probat Athenæus loco mox citato.

71. *Ut tuus iste nepos, &c.*] Ut ditatus quispiam è tuis posteris, ô hæres, aliquando epuletur.

Nepos] Sarcasmus ex ambiguâ significatione vocis, quæ & designat sæpè hominem voracem ac luxuriosum.

Anseris extis] Romanis erat in deliciis anserinum jecur, quod quidem fartilibus, (ut ait) Plin. lib. 10. cap. 22. id est, saginatis lacte, mulso, ficu, caricâ, in tantam amplitudinem crescit, ut anserem ipsum adæquet magnitudine.

Undè Martial. lib. 13. Epigram. 58.

Aspice quàm tumeat magno jecur ansere majus.
Miratus dices, hoc, rogo, crevit ubi?

Horat. lib. 2. Sat. 8.

Pinguibus, & ficis pastum jecur anseris albi.

Juvenal. Sat. 5. ver. 113.

Anseris ante ipsum magni jecur.

Meminit & fusè Athenæus lib. 9. cap. 8.

73. *Mihi trama figuræ sit reliqua*] An denique me macerem, ut pinguescat hæres? Absit.

Trama] Incertum est intelligatne subtegmen, quod tenuius est, & opponat *ventri popæ*, quod vult Turneb. lib. 30. cap. 7. an stamen panni, quod filo constat crassiore & magis retorto, ut disertè ait Casaubonus: *Trama* etiam ponitur pro veste detrita cujus villi amissi sunt: metaphoricè est homo valdè macer, cui solùm ossa restant, & per cujus costas aër quasi transmeat: ex Varrone 4. de Ling. Lat. Vel cujus ossa, venæ, nervi sic apparent, ut in detrito panno *trama.* Undè eleganter Prudentius contra Manich. *Nervorum texturam appellat.*

74. *Ast illi tremat*] Hæredi autem distentus venter & obesus subsiliat.

Omento] Propriè est panniculus intestina ambiens & contegens, ut dixi Sat. 2. hîc ponitur pro adipe, & pingui.

Popa] Venter gulosus, lurco, popino, vel fartus popis seu popanis, id est, delicatioribus escis. Nam popa est placenta. Est etiam

Vende animam lucro: mercare; atque excute solers
Omne latus mundi, ne sit præstantior alter
Cappadocas rigidâ pingues plausisse catastâ.
Rem duplica. Feci; jam triplex, jam mihi quartò,
Jam decies redit in rugam. Depunge ubi sistam
Inventus, Chrysippe, tui finitor acervi.

Venunda vitam pro *quæstu, mercaturam exerce, & diligens perlustra omnes orbis partes, ne sit alius peritior applausisse corpulentos Cappadocas in duro pegmate. Gemina peculium.* Jam id *præstiti. Jam triplex, jam quadruplex, jam decuplex mihi provenit in plicam. O Chrysippe,* tu *repertus terminâsse cumulum tuum, indica* mihi *ubinam stabo.*

---

aliquando victimarius, id est, Sacerdotis minister ad mactandas victimas.

75. *Vende animam lucro*] Concludit Persius, ergo post hæc omnia quæ dixi adversùs avaritiæ sordes, si tamen lubet, huic lita, & vitæ etiam periculo divitias congere, per fas etiam & nefas.

Mercare] Longinquas mercaturæ causâ per mare per terras peregrinationes institue, ut dictum Sat 5. ver. 135. & sequentibus. Ibid ver. 137.

Verte aliquid, jura, &c.

Excute solers omne latus mundi] Peragra totum orbem, omnes orbis angulos scrutare, ut merces novas & aliis irrepertas compares & huc advehas; & sic ditescas brevi. *Solers,* quasi solus in arte præstans & callidus.

76. *Ne sit præstantior alter,* &c.] Nec sit quispiam te peritior exercendi mangonii, id est, coëmendi mancipia, & benè curata saginataque cariùs vendendi.

77. *Cappadocas pingues*] Vetus Scholiastes explicat de gladiatoribus; sed cùm ipso textu reclamant & refragantur viri doctissimi, & venalitios è Cappadocia servos intelligunt, robustos quidem & grandes. Cic. post reditum in Senatu. *Cappadocem modò abreptum de grege venalium diceres.*
Horat. lib. 1. Epist. 6.

Mancipiis locuples eget æris Cappadocum Rex.

Porrò Cappadocia est Asiæ minoris regio, cujus populi id peculiare habuerunt, quod servitutem libertati prætertulerint. Nam à Romanis libertatem de recati, illis permittentibus, Ariobarzanem Regem elegerunt. Vide Alex. ab Alex. lib. 2 cap. 27.

Plausisse] Legunt alii, *clausisse:* alii, *pavisse,* id est, benè curâsse & enutrivisse, ut faciliùs emptores inveniant pingues & corpulenti. Attamen amant doctiores, & retinent *plausisse,* ambiguâ quidem sed eruditâ significatione, & ingenio Satirici nostri satis congruâ. Itaque *plausisse,* vel est palpâsse manu servorum venalium membra, ad ostentandam empturientibus bonam corporis habitudinem ac nitorem: vel servos laudando & applaudendo incitâsse ad saltandum ex consuetudine; imò & patrio more cantandum, quo pateret illorum agilitas & industria. Vide infrà. Item Juvenal. Sat. 1. ver. 111.

Rigidâ catastâ] Ob rigorem servitutis, aut duritiem ligneæ compedis, cui mancipia erant innexa.

Catastâ] Locus erat in Romano foro, ubi venales servi exponebantur; ἀπὸ τῦ καθιςάναι. Propert. lib. 4. Eleg. 5.

Aut quorum titulus per barbara colla pependit,
Cœlati medio cùm saliere foro.

Item *catasta,* lignea erat è tabulatis machina, in qua vincti prostabant servi venales.
Martial. lib. 9 Epigramm. 60.

Quos arcanæ servant tabulata catastæ.

Meminit & Plin. lib 35. cap. 17, & 18. Similis huic erat ferè *catasta* illa, in qua Martyres torquendi extendebantur: quod referunt passim martyrologia.

78. *Rem duplica*] Per usuras opes adauge.
Horat. lib 1. Epist. 6.

Mille talenta rotundentur; totidem altera: porrò
Tertia succedant, & quæ pars quadret acervum.

Feci] Respondet per prosopopœiam avarus; non tantùm duplicavi, sed fœnus fœnori addens, & fœnoris fœnus accipiens, rem auxi ter, quater, decies.

79. *Decies redit in rugam*] Metaphora ducta à vestibus quæ corrugantur propriè & plicantur; seu quæ in plicas & rugas contrahuntur. Unde per similitudinem multiplicari opes dicuntur, dum nummis nummi accumulantur, & accrescunt.

Depunge] Metaphora à libra in qua certum pondus indicatur & notatur punctis. Sat. 5. ver. 100. *Certo compescere puncto nescius examen.* Legunt alii, *depinge.* Sensus utrobique idem est: statue, præscribe, quem opibus augendis & multiplicandis modum ponam. Ironicè hæc in avaros hydropicis similes, de quibus dictum,

Quo plus sunt potæ plus sitiuntur aquæ.

Et Juvenal. Sat. 14. ver. 139.

Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.

Ubi sistam] Allusio ad Chrysippi præceptum, qui, ut Soriti respondeatur, sistendum in una è propositionibus, aiebat. Vide infrà.

80. *Chrysippe*] Hìc Stoïcus fuit Philosophus Zenonis, vel, ut volunt alii, Cleantis Discipulus, vir acri ingenio: in Dialectica excelluit: quoties contra Cleantem disputârat, solitus dicere, fortunatum se adversùs omnes, præterquam adversùs Cleantem: adeò verò superbus ut Ptolemæi Regis amicitiam aspernatus sit, & jactaverit de se, non esset Porticus, nisi esset Chrysippus. Ex effuso risu

mortuum nonnulli tradunt. Diog. Laërt. lib. 7. Cic. 1. de Natura Deorum.

Inventus tui finitor acervi] Adunaton, ut vult Casaubonus, id est, ô Chrysippe, si potes præscribere, qua in propositione Soritis quiescendum sit potissimùm; si, inquam, id inveneris, & finem certum infinitæ propositionum congeriei statueris, tum ego meæ cupiditati & avaritiæ terminum inveniam; id est, nunquam.

Acervi] Soriten intelligit, quæ argumentatio est acervus ceu cumulus propositionum, quæ in infinitum progredi posse videntur: unde per ironiam dixit Persius *finitor*; & addit *tui*; quia dissolvendæ istius acervalis argumentationis rationem investigavit Chrysippus, & de ea quatuor Libros scripsisse fertur. Horat. lib. 2. Epist. 1:

Dum cadat elusus ratione ruentis acervi.

Exemplum Soritis est apud Ciceronem Tuscul. Quæst. 5. n. 45. ubi solum honestum esse bonum sic probatur per quinque gradus: *Quicquid est quod bonum sit, id expetendum est: quod autem expetendum, id certe approbandum: quod verò approbaris, id gratum acceptumque habendum: ergo etiam dignitas ei tribuenda est: quod si ita est, laudabile sit necesse est: bonum igitur omne laudabile. Ex quo efficitur, ut quod sit honestum, id sit solum bonum.* Et 1. de Natura Deorum, *si Dii sunt, beati sunt: si beati, virtute præditi: si virtutis, & rationis erunt capaces:* unde concluditur illic, Deos esse hominibus similes: quod ibidem refellit Tullius. Et certè nôrunt omnes Soriten non tam esse argumentationem legitimam, rectam, certam, quàm argutiam, & cavillationem.

INDEX

VOCABULORUM OMNIUM,

QUÆ IN

SATIRIS JUVENALIS

LEGUNTUR.

Prior Numerus Satiram; posteriores Versum indicant.

B

D.

E.

F.

N.

P.

T.

FINIS.

INDEX
VOCABULORUM OMNIUM,

Quæ in PERSIO Leguntur.

Prior numerus Satiram; posterior versum indicat. Litera P. Prologum denotabit.

FINIS.

Typis J. Compton, Middle Street, Cloth Fair, London.